Anul VI
nr. 283
3 - 9 iulie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

SE DISTRIBUIE ÎMPREUNĂ CU SUPLIMENTUL GRATUIT **VINERI**

Biblioteca Jimbolia

AUSTERITATE, CÎRPEALĂ ȘI RISIPĂ

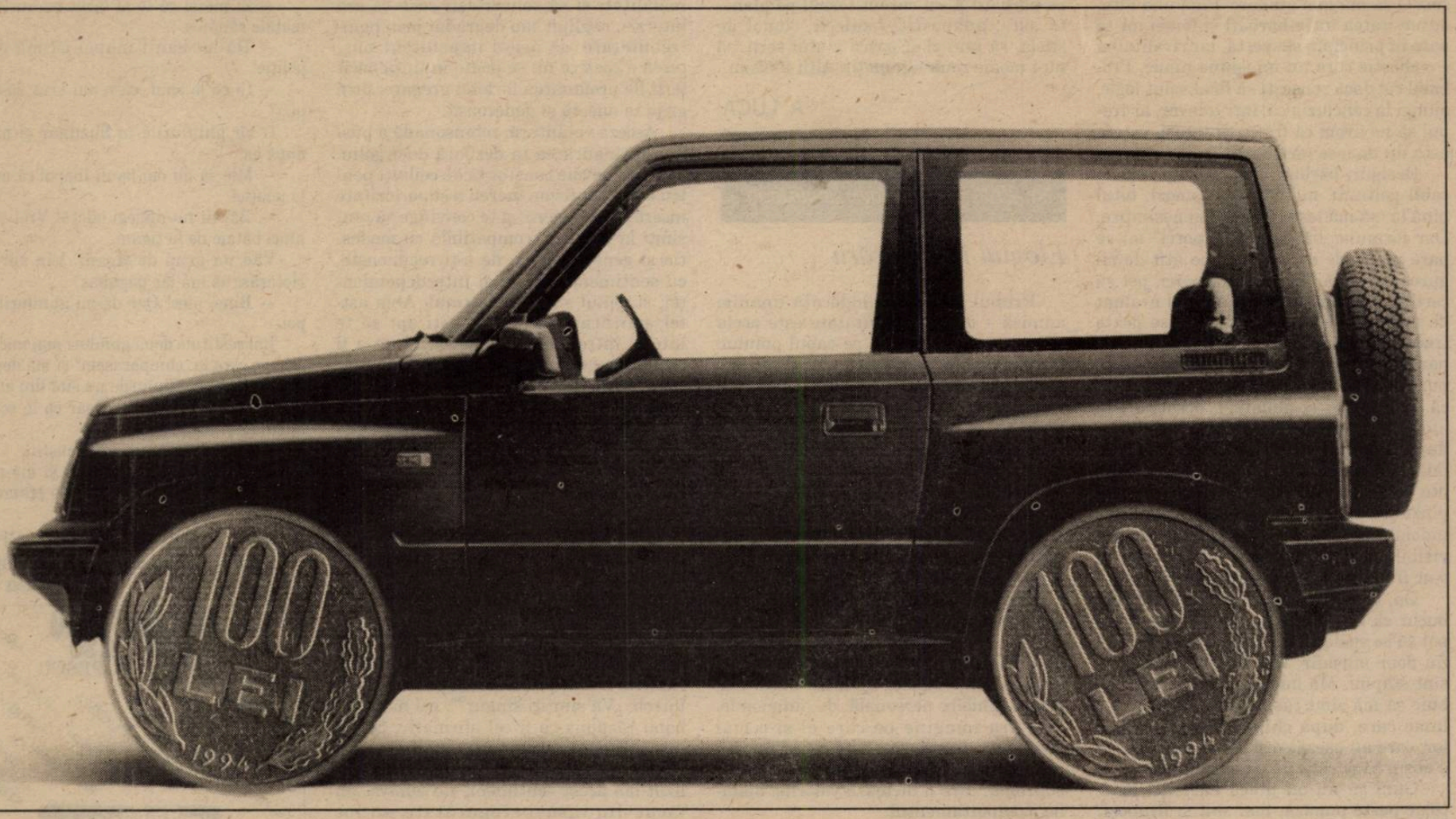

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Ioana AVĂDANI, Adrian CIOROIANU, Andreea DECIU, Eugen ISTODOR, Aurora LIICEANU, Nicolae MANOLESCU, Dan OPRESCU, Bogdan POPESCU NECȘEȘTI, Cristian PREDA, Eugen VASILIU

– Interviu cu Maria-Alice VLĂDESCU –

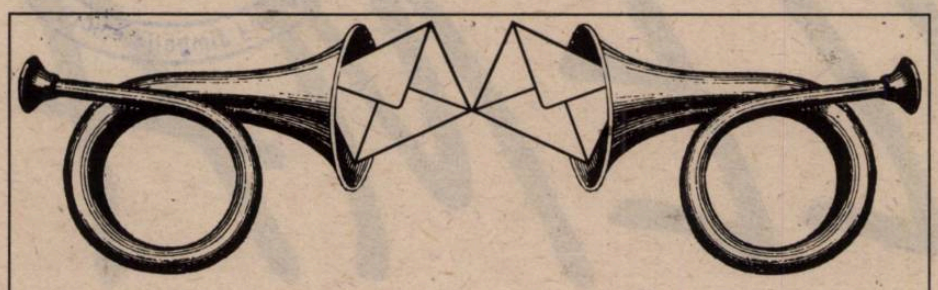

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 271: „Bărbatitudini“

„Trăiască bărbaţii! Ocrotiţi-i!“

După plictis, iată din nou o temă pe gustul meu, pe care însă colaboratorii dvs. n-o tratează cu respectul cuvenit: bărbatul. Mie-mi plac bărbaţii, dom'le! E uşor să-i înjuri, că ai şi de ce, dar întrebarea care rămîne e ce ne-am face fără ei? Şi aşa e plicticoasă lumea asta, ce-ar fi dacă am fi de un singur fel? Oribil. Nici nu pot să-mi închipui. Eu, dimpotrivă, dacă mă-ntreba pe mine, aş fi zis să fim de mai multe feluri, să existe un *choix* veritabil. Dar probabil că s-ar fi creat debandadă. Oricum, deocamdată nu e nimic de făcut, sîntem doar două sortimente şi adevărul e că, majoritatea dintre noi, nu avem de ales: ne naştem de un fel şi oftăm după celălalt. În ce mă priveşte, cînd am decis că prefer bărbaţii, nu m-am referit numai la amor; îi prefer ca prieteni, amici, colegi, interlocutori şi, probabil, adversari. Asta dacă nu cumva considerăm adversitatea ca o componentă obligatorie a tuturor relaţiilor posibile între indivizi de sex diferit. Atunci, cuget eu, ar trebui să considerăm rivalitatea ca o componentă obligatorie a tuturor relaţiilor dintre indivizi de acelaşi sex. O să mă mai gîndesc. Pînă una alta, adversitatea între bărbaţi şi femei mi se pare în principiu suspectă, iar rivalitatea e o chestie care nu-mi spune nimic. Probabil că, dacă reuşeşti să fii absolut logic, ajungi la concluzia că, într-adevăr, ar trebui să ne avem ca fraţii. Şi totuşi, reţeta asta nu ne iese niciodată.

Desigur, bărbaţii sînt în chip remarcabil poltroni, meschini şi comozi, totul pînă la (să mă ierte excepţiile) nesimţire. Dar formula „bărbaţii sînt porci“ mi se pare pe cît de consacrată, pe atît de riguros excesivă. Nu toţi sînt porci, pot să certific şi, chiar dacă eşantionul evaluat de mine e oarecum limitat, nu se poate trece peste concluzia mea. Bărbaţii ni se par laşi pentru că noi am învăţat de timpuriu că ei sînt foarte bravi. Am învăţat că sînt atenţi şi generoşi, ocrotitori în atotputernicia lor, cînd duri cînd duioşi după împrejurări, suverani legitimi, infailibili, inoxidabili. Dacă ni s-ar fi spus din capul locului că ei de fapt sînt plăpînzi şi imposibil de înţărcat, nu încape îndoială că pînă şi inepuizabila, imprevizibila şi omniprezanta lor vanitate ni s-ar fi părut un lucru de la sine înţeles.

Da, dom'le, mie-mi plac bărbaţii. Mă bucur că lumea e a lor, la cît e de bună pot să se spele pe cap cu ea. Mă bucur să fiu doar musafir, într-o lume în care ei sînt stăpîni. Mă bucur grozav că nu trebuie să mă simt răspunzătoare pentru o lume care, după chipul şi asemănarea lor, care au aşezat-o şi s-au aşezat în ea, e absurdă şi ridiculă cît cuprinde.

Cum să nu-mi placă bărbaţii cînd, colac peste pupăză, mai sînt şi frumoşi? Îţi luminează viaţa, mai ales dacă te uiţi tot timpul la televizor. Acolo poţi să vezi că nu numai bărbaţii bătrîni şi burtoşi au bani şi că nu toţi bărbaţii cu bani sînt patologic zgîrciţi. Dar şi că nu numai bărbaţii impotenţi sînt geloşi. Nu toţi beţivii sînt rataţi, nu toţi rataţii sînt beţivi. Vezi multe la televizor.

Ni se spune mereu că, deşi cratiţa e destinul femeii, cei mai mari bucătari sînt bărbaţi. Alte adevăruri paradoxale sînt mai puţin populare: de pildă, acela că bărbaţii întrec cu mult femeile în curiozitate şi în pasiunea pentru bîrfă, în confidenţe impudice, atunci cînd nu sînt pure dar copioase fabulaţii. Mint cu dezinvoltură pentru a înfrumuseţea sau poci realitatea, după caz, pretind în schimb să li se spună adevărul întreg şi amănunţit. Rareori sensibili, sînt totdeauna susceptibili. Aproape niciodată cu adevărat generoşi, vor să ştie exact ce primesc în schimb atunci cînd investesc într-o ciocolată sau într-o declaraţie de dragoste, dar, mai ales, vor să ştie dacă nu se poate obţine acelaşi lucru fără nici o investiţie, eventual cu o promisiune (nobilă invenţie promisiunea!). Şi, firească, nimeni nu-i întrece pe bărbaţi în arta de a te lăsa cu curu-n baltă la greu. Reapar, uneori, după ce trece greul, comme si de rien n'était.

Da' ce, femeile sînt mai bune, o să mă întrebaţi? Habar n-am. Nu de femei a depins viaţa mea. Ştiu pe de rost cusururile bărbaţilor pentru că ele mă costă, pentru că ele mă dor. Şi îi iubesc cu tot cu ele şi în ciuda lor, pentru că n-am încotro.

Însă, credeţi-mă, bărbaţii sînt cei mai buni interlocutori cînd îi duce mintea, cei mai buni amanţi cînd îi duce şi mintea, cei mai buni prieteni cînd au nevoie de ceva şi cei mai buni fraţi pînă cînd îşi procură o soacră care ştie ce vrea. Uneori sînt şi cei mai buni taţi, mai ales cînd n-au copii şi o fac din pură vocaţie.

Aşadar, trăiască bărbaţii! Ocrotiţi-i pe bărbaţi! E un curent teribil pe planeta asta, adăpostiţi-i sub un clopot de sticlă, să nu-i zburlească vîntul serii, să nu-i moaie roua dimineţii. Alţii n-avem.

A. LUCA
Bucureşti

Nr. 279: „Singurătate, singurătăţi“

Elogiul însingurării

Primul gînd – prejudecată unanim admisă – despre singurătate este acela că ea este un blestem pe capul omului: fiinţă sociabilă prin excelenţă, el resimte singurătatea ca pe o persecuţie, ca pe un rău nemeritat, care atentează la condiţia umană. Cu atît mai mult, însingurarea va fi decretată un viciu de neiertat, dacă nu chiar o culme a perversiunii.

Teama pernicioasă de singurătate împinge însă la o permanentă, excesivă şi inadecvată apropiere între oameni, apropiere care depăşeşte limitele decente, igienice ale sociabilităţii, căzînd inevitabil în promiscuitate. Gregaritatea – obişnuinţa cu şi cultivarea promiscuităţii – descalifică însă individul, făcîndu-l pe de-a-ntregul dependent de grup: o fiinţă lipsită de orice iniţiativă, de răspundere personală, de autonomie. Singura imagine pe care el şi-o mai poate face despre sine este aceea pe care i-o conferă grupul, devenit autoritate supremă, care îi dictează valorile, opiniile, comportamentul.

Numai survenirea neaşteptată, accidentală, a unor episoade binevenite de singurătate poate rupe această vrajă nefastă, trezind în sufletul subiectului surprize şi uimiri, perplexităţi şi prospeţimi nebănuite. Iar dacă încercarea lor nu este irosită, treptat singurătatea va fi percepută ca o suferinţă benefică şi rituală pentru redobîndirea unei demnităţi pierdute, înstrăinate, abia acum bănuite, şi va fi asumată ca o probă iniţiatică eliberatoare, fără de care nu e posibilă renaşterea autentică a individului. (...)

Odată desprins din jugul totuşi agreabil al poverii comune, însingurarea te deprinde să te ajuţi singur, să-ţi cunoşti şi să-ţi sporeşti puterile, dobîndind tăria de a-ţi evalua fără ipocrizie propria înzestrare şi de a te întemeia cu modestie, dar şi cu speranţă şi îndrăzneală, pe posibilităţile ei; te înduplecă să preţuieşti, mai presus de orice, acea parte firavă a fiinţei tale, care încurajată şi ocrotită poate aspira la autonomie, promiţîndu-ţi independenţa reală. Afli astfel că doar însingurarea are demnitatea de a te determina să-ţi recunoşti şi să-ţi cultivi unicitatea.

Dezvăţîndu-te de obiceiul iritabil al comparaţiei cu alţii, de năravul pătimaş al competiţiei, de viciul ignobil al invidiei, singurătatea te ajută să constaţi că multe lucruri care erau taxate drept fleacuri, drept preocupări ruşinoase şi compromiţătoare, pot fi de o reală importanţă existenţială pentru tine, cum la fel de bine te îndeamnă să observi cît de uşor poţi renunţa la o grămadă de mofturi impuse de traiul forţat în comun, poţi amîna urgenţe sugerate de pripa celorlalţi, poţi ignora prejudecăţi dictate de pretinse, dar ritualizate prestigii.

Însingurarea te încurajează să chibzuieşti liber de complexul opresiv al unei solidarităţi rudimentare, depăşind somnambulismul tropismelor decretate de grup, bizuindu-te tot mai ferm pe un discernămînt real, cucerit prin şi ratificat de propria aventură a simţirii şi a făptuirii. Înveţi astfel să revizuieşti valorile şi ierarhiile osificate, să recuperezi, să reabilitezi şi să converteşti ceea ce era interzis, neglijat sau degradat prin neîntrebuinţare, să asişti impenitent naşterea a ceea ce nu se poate înfiinţa decît ferit de profanarea forfotei gregare, prin grija ta onestă şi generoasă.

Asceză voluntară, robinsonadă a pustiei, însingurarea ta dezbară de orgoliu, care are nevoie constantă de ceilalţi pentru a i se confirma mereu o superioritate incertă şi pasageră, şi te convinge să consimţi la mîndria, compatibilă cu modestia şi generozitatea, de a-ţi recunoaşte, cu sentimentul tonic al interdependenţei, stăpînul subtil – destinul. Abia astfel, purificat şi lămurit, eşti apt să te întorci între oameni fără riscul de a fi anulat sau de a spori numai isteria gregară. Căci, „nu întîmplător – ne încredinţează Andrei Pleşu – oamenii care ştiu să stea singuri, cei care ştiu să-şi locuiască, în echilibru, singurătatea, sînt şi cei mai sociabili, cei mai echilibraţi convieţuitori...“

Cornel ATANASIU
Bucureşti

...O singurătate colectivă?

[...] Nu sînt o fire solitară, şi cu toate acestea resimt la fiecare pas singurătatea. Dacă opresc un om pe stradă şi-l întreb: „Vă simţiţi singur?“, cel mai probabil răspuns va fi cel afirmativ. Să fie într-adevăr solitudinea o maladie universală? Sau nu cumva am instituţionalizat noi acest sentiment, nu cumva am făcut din însăşi singurătate un loc comun, al convieţuirii în izolare?

Adevărata singurătate e cea din spate, cea nemărturisită, izvorîtă dintr-un puternic conflict cu singurătatea colectivă.

...Nu neg că această impresie a mea, a unei singurătăţi cronice care aparţine tuturor, se va schimba cu timpul. Acum însă, îmi pare bolbăvicios de prezentă, mai ales în rîndul tinerilor.

Oxana DELAZERO
Ploieşti

Rupte din viaţă

Banii de tramvai

Ţiganca mă fixă cu privirea şi veni drept spre mine.

– Hai să-ţi vînd nişte inele, conaşule! Sînt din aur... uite marca băncii, ce dracu'! Le-a ţîpat fie-mea cînd s-a f... cu un turc într-un TIR!

Îi răspund că nu am bani suficienţi la mine, dar că vreau totuşi să-i văd marfa. Mă ia de mînă şi mă trage după ea în scara unui bloc din apropiere. Mă-ntreabă cum mă cheamă, unde locuiesc şi dacă poate avea încredere în mine. Apoi mă pune să-i promit că nu voi povesti la poliţie că ea vinde inele de aur furate de la turci. Îi promit.

– Cît ai la tine? mă-ntreabă şi eu scot din buzunar vreo 4.500 de lei în bancnote de 500.

– Aoleo, da' sărac mai eşti! Numa' atîta ai la tine, pupa-ţi-aş ochişorii?

– Atît.

O-ntreb cît vrea pe ghiul şi ţiganca îmi spune că o jumătate de milion. Îi reproşez că mă crede prost şi că, de fapt, vrea să mă păcălească vînzîndu-mi un ghiul fals. Găseşte repede o soluţie: îi las ceasul garanţie şi mă duc să verific dacă ghiulul e de aur. Mă arăt nemulţumit şi-i spun că mi-e teamă să nu fugă cu ceasul. Se supără că o cred de neam prost şi mă pune să mă mai caut de bani. Îi mai arăt o dată bancnotele de 500, iar ea îmi pune în mînă două ghiuluri şi-mi înşfacă banii.

– Zi mersi că te-ai făcut cu aur! Să fii matale sănătos.

– Dă-mi banii înapoi că mă duc la poliţie!

– Şi ce le spui, că n-am vrut să-ţi dau pi...?

Îi vîr ghiulurile în buzunar şi mă iau după ea.

– Mie să-mi dai banii înapoi că mă duc la poliţie!

– Bă, tu nu-nţelegi odată! Vrei să mănînci bătaie de la ţigani.

Văd un grup de ţigani. Vin spre noi. Hotărăsc să mă las păgubaş.

– Bine, plec! Dar dă-mi ghiulurile înapoi.

Îmi restituie două ghiuluri mai mici decît cele pe care le „cumpărasem“ şi mă depărtez grăbit. Ştiu că ghiulurile nu sînt din aur. Mă duc totuşi să le verific. Doar ce le scot din buzunar şi mi se spune:

– Puteţi să le aruncaţi liniştit!

Vîr ghiulurile în buzunar şi mă-ndrept spre casă. Pe picioare. Bani de tramvai nu mai am.

Marius CHIVU
Bd. Pandurilor, Bl. A8/1, sc. D, ap. 12
Rm. Vâlcea 1000

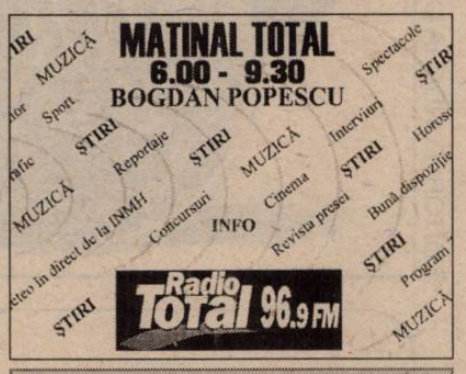

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Statul laic**
- **Hyde Park-ul cititorilor**
- **Elitele şi clasa politică**

Dracula se întoarce!

Suspect politic, inconsistent intelectual, debil etic, frivol şi pitoresc „şuetist" balcanic, agitat arivist meschin, ins de culise cu gust pentru aranjamente dubioase şi cu miză măruntă; sau, în termeni ceva mai patetici, personaj cu biografie, dar fără destin – cam aşa a fost schiţat acum cîteva luni „portretul" premierului Radu Vasile cînd, urma unei prea-lungite şi confuze crize în coaliţia guvernamentală, acest volubil profesor de istorie economică a fost desemnat să devină cel de al cincilea prim-ministru al României de după decembrie 1989. I s-a concedat, cu insinuările cuvenite, o anumită abilitate conjuncturală, mai potrivită, s-a spus, cu o *„soţietate fără prinţipuri"*, cum este în mod curent calificată societatea românească de astăzi, decît mohorîta inflexibilitate etică a predecesorului său, proiectat, acesta, instantaneu, la dimensiunile unui *sfînt*. Un *sfînt* nemeritat de bicisnica lume românească, desigur – cum s-a şi spus, cu sentimentul înălţător al comuniunii întru *sfinţenie*, al împărtăşirii cu harul atribuit *Lui*. Fiindcă proclamarea de sfinţi are şi acest plăcut avantaj: îi sfinţeşte, vrîndnevrînd, şi pe închinători.

Fiind prea devreme pentru o evaluare cît de cît serioasă a funcţionării guvernului condus de Radu Vasile, nu este totuşi pripit să se constate că noul premier contrazice în chip uneori spectaculos ceea ce s-a spus despre el în urmă cu trei luni. Are, s-ar părea, o armă foarte eficientă, pe care puţini o folosesc, iar mulţi o ignoră, dacă nu o disprețuiesc de-a binelea: bunul-simţ. Nu se-mbată cu apă rece, nu recurge la îndoielnice spectacole de imagine şi retorică, nu suferă de oportunismul adeziunii la idealuri nobile pentru a-şi face din ele pavăză împotriva realităţii, nu se lansează în atitudini patetic radicale şi în mesianisme de consum, nu inventează balauri gigantici pentru a se proiecta pe sine în chip de eroic Sfînt Gheorghe, istovit de lupte, dar neînfricat. Mai e, pe deasupra, şi microbist, nefiind cu totul exclus să-i placă şi romanţele.

Şi să nu se teamă de Dracula, a cărui întoarcere este proorocită, sumbru, de predecesorul său. Într-un interviu apărut săptămîna trecută în suplimentul economic al cotidianului francez *Le Figaro*, supliment care în mediile franceze de afaceri are aceeaşi autoritate şi aceeaşi influenţă pe care, în cele politice, le are ziarul *Le Monde*, predecesorul lui Radu Vasile anunţă că în România jocurile sînt, pentru moment, încheiate: *Miliardarii roşii se întorc*. Prost încheiate, bineînţeles, cum se poate lesne deduce din titlul (care este un citat) dat interviului. Fostul premier are o mare problemă, pe care ziarul o formulează în termeni expliciţi, spre a-l face pe cititorul francez să priceapă iute despre ce e vorba. „Victor Ciorbea – se notează în chip de introducere – a exercitat funcţia de prim-ministru de la 12 decembrie 1996 la 30 martie 1998. Magistrat, sindicalist, vice-preşedinte al Partidului Naţional Ţărănesc (democrat-creştin), el a întrupat ruptura cu echipa Iliescu, la putere după 1989. Este compatibilă cu intrarea României în Uniunea Europeană actuala întoarcere în prim-planul scenei politice a partizanilor lui Iliescu? Aceasta e întrebarea pe care o pune de fapt Victor Ciorbea". Cititorul francez mediu dezvoltat poate lesne deduce că în România se va fi petrecut o schimbare de putere şi că „ruptura" *întrupată* de efemerul premier a fost cusută la loc, de vreme ce „partizanii lui Iliescu" sînt, din nou, în „prim-planul scenei politice".

Iar interviul propriu-zis confirmă această răsturnare. România a devenit (sau redevenit!) o ţară dubioasă, controlată de neocomunişti. Căci iată ce declară fostul premier, atît de frămîntat etic, politic şi intelectual de problema compatibilităţii actualei Românii cu intrarea în Uniunea Europeană: *„Proiectele, în mare parte, au fost blocate în toate domeniile, fie că este vorba de politica internă, de regimul proprietăţii sau de reformele economice. Este evident că echipa la putere nu are nici un interes să reformeze justiţia, care ar putea să se ocupe de afacerile de corupţie în curs după decembrie 1989, în special de condiţiile în care a dispărut flota noastră comercială. Noi am introdus o lege împotriva corupţiei, care este blocată în Parlament. La fel merg lucrurile cu regimul proprietăţii. Conducătorii actuali pretind că sînt de acord în privinţa nevoii de privatizare, dar nu vor să restituie terenurile şi imobilele foştilor proprietari"*. Desigur, ipoteticul cititor francez mediu dezvoltat nu zăboveşte să observe că „nevoia de privatizare" şi „restituirea terenurilor şi a imobilelor foştilor proprietari" nu sînt totuna, că privatizarea şi restituirea proprietăţilor confiscate de comunişti sînt, orişicît!, acţiuni diferite; înspăimîntat de imaginea cvasi-apocaliptică schiţată despre o ţară oricum nu tocmai frecventabilă (ţara lui Dracula!), el se întreabă, perplex, *de ce*. Răspunsul nu întîrzie, iar aşteptările sînt confirmate, din plin confirmate: *„E foarte simplu: miliardarii roşii se tem de venirea investitorilor străini serioşi în România. Numeroase întreprinderi private sînt controlate de oligarhia roşie, care nu vrea să cedeze nimic din puterea sa economică"*.

Pentru eventualul investitor serios francez (interviul, încă o dată, e apărut în suplimentul economic al ziarului *Le Figaro)*, avertismentul e fără echivoc. În România s-a întors Dracula! „Echipa la putere" şi „conducătorii actuali" (expresii folosite de fostul premier) sînt „partizanii lui Iliescu", iar revenirea lor „în prim-planul scenei politice" este incompatibilă cu intrarea României în Uniunea Europeană.

...Ar fi trebuit, poate, menţionat că, totuşi!, partidul al cărui vice-preşedinte este fostul premier e în continuare principalul partid de guvernămînt, că preşedintele Camerei Deputaţilor şi primul-ministru actual sînt membri ai acestui partid, că preşedintele României este un fost membru al aceluiaşi partid, că, în fine!, „partizanii lui Iliescu" sînt, în continuare, în opoziţie. Dar, în acest caz, cum s-ar mai fi putut anunţa *...întoarcerea lui Dracula?!*

Mircea IORGULESCU

Luciditate de vară

După ultimele întîmplări politice, pare să se configureze tot mai net o separare între activitatea executivului (care n-are altă soluţie decît să meargă înainte) şi bulversările din coaliţia majoritară (care n-are altă soluţie decît să reziste, înghiţind în sec, pînă la alegeri). Nici conflictele din PNŢCD, nici veşnica problemă a universităţii în limba maghiară nu au tulburat, deocamdată, activitatea guvernului.

De la NATO...

Peste toate frămîntările politice, discursul premierului Radu Vasile la reuniunea tinerilor ţărănişti a venit ca o privire lucidă în oglindă. Este pentru prima dată cînd o oficialitate de nivel atît de înalt pune problema integrării României în NATO în termeni lucizi, fără a mai lua dorinţele drept realităţi şi intenţiile drept realizări. Importanţa acestei afirmaţii (care a şi generat unele ecouri negative) stă în primul rînd în faptul că tulbură imaginea noastră idilică faţă de noi înşine. O asemenea imagine este susţinută mai ales de aspectele militare: la orice aplicaţie comună cu ţările NATO, atît autorităţile, cît şi comentatorii, nu contenesc în a atrage atenţia că armata noastră se dovedeşte la înălţime, că lucrează „la standardele NATO" etc. Ceea ce poate fi cu totul adevărat, dar integrarea în NATO nu este o problemă exclusiv (sau în primul rînd) militară. De la economie la politică, de la starea şoselelor pînă la relaţiile interetnice, totul contribuie, mai mult sau mai puţin, la îndeplinirea criteriilor de integrare. Or, noi stăm prost la toate capitolele, cu excepţia celui militar. Cum poate spera să devină membră NATO o ţară în care industria este încă, în mare parte, proprietatea statului şi funcţionează prost, în care mai sînt de reglementat chestiuni legate de regimul proprietăţii, în care infrastructura este subdezvoltată, în care veniturile unei bune părţi a populaţiei abia îi permit să supravieţuiască? Cum poate aspira să intre într-o organizaţie al cărei cuvînt de ordine este *stabilitatea* o ţară în care coaliţiile politice se pot face şi desface oricînd şi oricum, în care partidele politice îşi mai caută încă identitatea, în care clasa politică poate fi oricînd zguduită de reglarea conturilor cu fosta securitate? În loc să aşteptăm ca pe un măr copt primirea în NATO, ar trebui să ne fixăm termene pentru a rezolva toate aceste probleme (şi multe altele) şi să ne evaluăm, cu luciditate, perspectivele. Radu Vasile a dovedit, prin discursul său, cel puţin un lucru: că e capabil de o asemenea luciditate.

...pîn' la NATO

Cîteva zile după aceea, la o întîlnire cu oameni de afaceri organizată de *The Economist*, premierul a mai avut o intervenţie de acelaşi tip, arătînd care sînt cauzele slabei prezenţe a investitorilor străini în România; printre ele, birocraţia, legislaţia complicată şi defavorabilă, incompetenţa şi aroganţa funcţionarilor publici. Cît despre blocajul financiar, şeful executivului a pronunţat cuvîntul magic: s-a format „o adevărată cultură" a neachitării datoriilor către stat de către întreprinderile care aparţin încă statului. Punctul pe i şi distanţa noastră de structurile euroatlantice se află tocmai în dimensiunea *culturală*, în modul de a înţelege relaţiile cetăţeanului cu statul, ale majorităţii cu minorităţile, în scara de valori (politice, sociale, morale etc.) la care ne raportăm ca indivizi şi ca societate şi altele asemenea. Un exemplu despre ce înseamnă distanţa culturală dintre noi şi NATO (sau Europa) a fost oferit recent de mereu-discutatul articol 200 din Codul Penal: dacă în unele ţări ale NATO se vorbeşte despre acceptarea homosexualilor în armată, la noi homosexualitatea este considerată încă o infracţiune, în numele valorilor tradiţionale ale unui popor „99 la sută creştin", după cum s-a exprimat un lider al principalului partid de guvernămînt. Nu discutăm acum cine are dreptate, cît de profunde sînt valorile tradiţionale, ce e creştinesc şi ce nu (să notăm, în treacăt, că ţările membre ale organizaţiei sînt, în majoritate, tot creştine): constatăm doar, sec, distanţa de mentalitate, de *cultură*, dintre noi şi lumea în care vrem să ne integrăm. O distanţă pe care n-o putem parcurge pînă în aprilie 1999. Ceea ce nu ne împiedică însă să mergem mai departe pe această cale. Dar, dacă se poate, în pas vioi.

Mircea VASILESCU

Identitatea şi măseaua

Zilele trecute a trebuit să prezint în faţa unei comisii foarte selecte un proiect de cercetare referitor la relaţiile inter-etnice din România. Am început, după cum sînt uzanţele, prin a prezenta „cadrul teoretic" şi „starea cunoştinţelor pe plan internaţional". M-am referit, în consecinţă, la schimbarea fundamentală de paradigmă care a intervenit în studiul etnicităţii pe la sfîrşitul anilor '60, la teoriile „constructiviste" care au luat definitiv locul celor „esenţialiste", la premisa devenită loc comun, conform căreia identitatea este, prin natura sa, relaţională şi dinamică, şi aşa mai departe. După ce am terminat de convins onor comisia cît de bun este proiectul meu, o eminentă personalitate a culturii noastre m-a întrebat *aşa, pentru curiozitatea personală: Chiar credeţi că teoriile acestea „constructiviste" sunt valabile şi pentru ţara noastră?* Spontan, mi-a venit să răspund cu o întrebare: *Dar Dumneavoastră chiar credeţi că gravitaţia, cînd trece peste Munţii Carpaţi, se îndoaie?* Am renunţat însă şi am bîiguit un *mde* cît se poate de criptic. Şi mi-am adus aminte de o întîmplare pe care o povestesc ori de cîte ori am ocazia: Cînd vorbeam în Franţa, la începutul anilor '90, despre identitate, toată lumea mă corecta, spunînd: *Vreţi să spuneţi <producerea> (sau <construirea>) identităţii!* Cînd am vorbit prima dată în România despre „producerea identităţii", era să fie şi ultima. Redactoarea de la TVR, care tocmai intenţiona să-mi ia un interviu pe tema asta, cînd a auzit formularea mea franţuzită, a isbucnit năprasnic: *Cum adică „construcţia identităţii"!? Pînă şi un copil mic ştie că identitatea* ***este****, nu se construieşte!* Şi a plecat, trîntind uşile în urma sa.

De atunci, mă lupt cu studenţii mei şi alţi interlocutori nevinovaţi ca să le demonstrez cum se construieşte o identitate colectivă, cum depinde ea de alteritătile cu care interacţionează, cum poate fi produsul unor opţiuni ideologice şi/sau strategice conjuncturale, şi aşa mai departe. Asta pînă acum vreo două luni, cînd, pentru cîteva ore, am trecut cu arme şi bagaje în tabăra adversă.

Eram la un colocviu la Lyon, unde un fost student de-al meu prezenta rezultatele unei cercetări asupra dinamicii identitare la o colectivitate de ţigani dintr-un sat ardelenesc. Totul se petrecea acolo ca în cărţile cu teoriile constructiviste ale etnicităţii: ţiganii ba se considerau, ba nu se considerau ţigani, ba erau buni, intrînd împreună cu românii şi saşii în categoria „autohtonilor", ba erau răi, pentru că „vinituri" şi nu pentru că „ţigani", etc. Explicaţia unui localnic român, cum că *ţiganii de aici sînt mai români, că sau luat după saşi*, mi-a făcut astfel decît să pună moţul la frişcă. Publicul francez jubila. *Colegul nostru ne-a prezentat o superbă demonstraţie că nu se poate vorbi de grupuri etnice, identitatea fiind totdeauna şi peste tot o construcţie cu „geometrie variabilă"* – a conchis, după comunicare, şeful departamentului gazdă.

Măi să fie! – m-am revoltat eu. *Dar cînd se căsătoresc doar între ei, ştiu sau nu ştiu ce fac?* – am întrebat, provocator, asistenţa. După care, renunţînd să-mi mai prezint propria comunicare, am început să demontez bucăţică cu bucăţică argumentaţia studentului meu. Acesta, fiind bineînţeles la fel de inteligent ca şi mine, s-a prins imediat în joc, spre marea nedumerire a asistenţei. A urmat o pledoarie „neo-esenţialistă", după care francezii erau să mă alunge din ţara lor anti-identitară.

Constructivist în România, *esenţialist* în Franţa, doar aşa ca să nu mă aliniez ideologiilor dominante, m-am convins astfel definitiv de adevărul formulei unei prietene psiholoage: *Identitatea e ca măseaua: ştii că există doar cînd te doare.*

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Trecut apăsător (II)

Dintre toate motivele invocate în apărare de către cei care au semnat „angajamente“ cu fosta Securitate, două mi se par a fi revoltătoare. Primul este: *„am semnat dar n-am făcut rău nimănui“*, cu variantele *„am semnat, dar n-am dat niciodată vreo informaţie“* sau *„am semnat, am dat note informative, dar am scris numai de bine şi am protejat pe unul sau pe altul“*.

Aceste apărări ne pun în faţa unei probleme: este blamabil „angajamentul“ în sine sau turnătoria ca atare? La această întrebare nu pot exista două răspunsuri unul etic şi unul juridic. Legea este datoare să preia integral şi să formalizeze răspunsul etic. Personal, cred că simpla acceptare a unui raport contractual, adică bazat pe drepturi şi obligaţii reciproce, cu instituţia responsabilă de teroarea naţională care ne-a mutilat atîţia ani, te situează în poziţie culpabilă. Turnătoria vine ca o agravantă. Sub aspect etic, păcatul s-a produs la prima semnătură. Acela este momentul în care a-i lăsat răul să pătrundă în tine. Din momentul semnării angajamentului, colaboratorul era obligat (pentru că se obligase) să furnizeze Securităţii informaţii de interes pentru aceste instituţii. Dacă s-a eschivat de la îndeplinirea acestei obligaţii sau dacă, intenţionat, a livrat informaţii oarbe, contează desigur. Dar contează în pasul al doilea al evaluării. Oricum, părerea mea este că, vorbind despre demnitari, despre cei care conduc şi reprezintă statul român, simpla semnare a angajamentului îi face inapţi pentru această poziţie instituţională.

A doua apărare este mai scandaloasă. Se zice: *„am semnat în ideea că protejez România, am semnat pentru ţară“*. Care ţară? Pactul cu Securitatea putea avea dimensiune patriotică? Putea angajamentul să vină din dragoste de ţară?

Discuţia este complicată şi comportă nuanţări infinite. Personal, nu cred că se putea accepta colaborarea cu Securitatea din pur patriotism. Pentru că prestaţia istorică a Securităţii a dovedit caracterul ei antinaţional. Securitatea nu lucra pentru România ci pentru un regim politic impus cu brutalitate României. Securitatea nu acţiona pentru români, ci împotriva lor. Ea a condus şi organizat teroarea sovietică şi apoi ceauşistă împotriva poporului român îngenunchiat. A accepta teza colaborării din patriotism duce la două concluzii. Întîi, că cei cu care se războia Securitatea erau duşmanii României. Apoi, că Securitatea proteja interesul naţional. Ambele concluzii sînt fundamental false şi direct periculoase. Mărturisesc, sînt unul dintre cei care cred că există interese naţionale. Dar cred, cel puţin în aceeaşi măsură, că Securitatea acţiona nu în concordanţă cu interesul naţional al României, ci viguros împotriva lui.

Ambele apărări evocate aici sînt, după cîte se vede, vehiculate intens şi cu oarecare patetism de cei care şi-au văzut prin ziare mai vechile angajamente. Ele sînt revoltătoare pentru că se bazează pe un fel de sofism moral, inacceptabil, a cărui promovare dovedeşte tocmai ticăloşia celui care vrea să se apere astfel. Să încerci să justifici răul prin bine, să arăţi cum intenţiile bune pavează drumul spre Infern, să minimalizezi oroarea, exacerbînd gestul angelic care a declanşat-o – iată temeiul justificărilor despre care am vorbit mai sus.

În ultima zi a anului 1989 (vă mai amintiţi sfîrşitul anului 1989?), dl Gabriel Liiceanu a citit, la televiziune, un text. Vă reamintesc cîteva pasaje din acest text: *„...Nu mai strîngeţi o vreme, bărbăteşte, mîna colegilor voştri şi nu-i mai priviţi senin în ochi. Lăsaţi să se întrevadă o urmă de sfială în privirea voastră. Fiţi o vreme stingheri. Nu mai apăreţi la televiziune. Nu mai scrieţi în ziare. Nu vă mai ridicaţi glasul decît pentru o scurtă căinţă, căci altfel îl ridicaţi din nou în minciună... Renunţaţi la alibiuri morale spunîndu-vă că aţi făcut neîncetat răul ca să puteţi face, din cînd în cînd, binele. Să nu vă fie frică, ci doar din cînd în cînd o lungă şi insuportabilă ruşine.“*

Era un apel către lichele.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

Fotbal, sex, Securitate

Străzile şi pieţele centrale ale oraşelor româneşti nu s-au mai umplut, vai, marţi seara de oameni fericiţi, în delir, reuşind miracolul de a comunica fără să articuleze nimic! Zeii – absenţi – ai fotbalului autohton s-au săturat, pare-se, de saturnaliile pe care aproape că se obişnuiseră să le provoace! Tristeţe mare: pe micul ecran, doar „Babac Show“ (vorbesc de viaţa politică) şi, evident, „Bac Show“, adică examen naţional organizat ca o banală extragere loto. „Învăţămîntul la distanţă“ pîndeşte în aer, şi sper că în curînd elevii nici nu vor mai trebui să se ducă la şcoală: „televiziunea naţională“ va face totul.

Fotbaliştii români au jucat, marţi seara, cu Croaţia, în sfîrşit românește. Mă uitam la televizor şi nu-mi venea să cred: pe teren se afla, parcă, guvernul României. Aşa cum facem politică, aşa, în fine, am reuşit să jucăm şi fotbal. Bravo!

Ce mă interesează acum este ce va face presa, mai precis acea parte a presei româneşti care a fost umilită de superbia tricolorilor galbeni. Se va răzbuna? Îi va sfîşia pe fotbaliştii români? Le va plăti cu vîrf şi-ndesat?

Părerea mea este că abia acum ar trebui să se instaureze „silenzio stampa“: despre aceia dintre fotbaliştii români care i-au închis, arogant, gura, presa românească ar trebui, o vreme, să tacă, să se poarte în aşa fel de parcă respectivii nici nu ar exista. Carantină de imagine! Căci, într-adevăr, ce poate să ne mai intereseze cu privire la nişte indivizi plini de sine dar care au uitat, brusc, ce şi cine sînt? Singuri în vilele şi prin campionatele lor, fotbaliştii români îşi permit să-şi comande şi singuri statuie. Eventual, chiar o copie a Cupei Mondiale, supradimensionată, în mărime supranaturală.

Sex şi *Securitate*, acum. Cuvintele merg atît de bine împreună! Merg chiar de mînă, mînă în mînă, în văzul public: obscenitatea însăşi!

Ce vreau să spun? Vreau să spun că parlamentarii noştri, oameni morali, nu admit cu una cu două relaţiile homosexuale, dar nu li se pare de ruşine să fi colaborat, nevinovat, cu Securitatea. Sexul cu Securitatea e admis! Căci sex a fost: dorinţă, plăcere, satisfacţie. Puterea cu orice preţ şi prin orice mijloace pare a fi mult mai normal instalată în blînda noastră mentalitate decît plăcerea sexuală. Faţă de raportul sexual anormal care e homosexualitatea, plăcerea puterii este cu adevărat anormală. Ce-i mai deviant: amorul între persoane de acelaşi sex sau raportul de putere şi de colaborare cu puterea? Primul, măcar, rămîne sex, amor, pe cînd cel de-al doilea e devierea pură, perversiunea în carne şi oase.

Punctul esenţial îl constituie, însă, în această problemă, caracterul *public* al raportului: acesta se pedepseşte. Raporturile intime, secrete, ascunse de văzul lumii sînt permise pentru că nu pot fi pedepsite. În ceea ce priveşte sexul e clar, dar în ceea ce priveşte sexul deviat cu Securitatea cum rămîne? Nu tocmai caracterul ascuns, secret, comerţul cu propria conştiinţa, prostituţia intimă ar trebui sancţionate? Nici sex public (fireşte), dar nici publicitare a contactelor para-sexuale (sexul e putere, nu-i aşa?) secrete? De ce să nu se afle ce au făcut în toaletele propriei conştiinţe oameni deveniţi *publici*? Etc.

Şi uite-aşa nu le-a mai rămas românilor nimic. Viaţa politică clară nu aveau, şi acum şi carnavalul li s-a interzis. A murit şi fotbalul. Centrul înaintaş s-a sinucis pe teren.

• Bogdan GHIU

Economie

Urmează operaţiunea „Adevărul costurilor“

La noi, orice discuţie despre inflaţie alunecă spre cauzele ei monetare. Desigur, aceste cauze sînt reale, dar nu sînt esenţiale. Principalul focar inflaţionist este economia reală, care încă nu şi-a reparat pompele ce-i sînt necesare pentru a atrage, în afaceri şi în investiţii, banii existenţi. Ceea ce dovedeşte că economia noastră este încă ineficientă.

De nouă ani, societatea românească se luptă cu această boală gravă: lipsa de eficienţă în economie. Mai exact se luptă de cîteva decenii cu această boală, dar tranziţia i-a pus în lumină gravitatea. Tratamentele aplicate, pînă în prezent, au avut în vedere mai mult ţinerea bolnavului „în picioare“ şi mai puţin însănătoşirea. Acum plătim amenda, inclusiv prin menţinerea unor creşteri de preţuri. Fiindcă şi 40-45 la sută, cît sperăm că va reprezenta mişcarea preţurilor în acest an, constituie o inflaţie mare.

Nu va fi însă deloc uşor, de aici înainte, să fie menţinută creşterea preţurilor sub 2 la sută pe lună. Industria noastră se sufocă sub greutatea personalului supraponderal: în acelaşi timp, competitivitatea mai are un drum lung pînă la intrarea în normalitate. Îngrijorător este şi faptul că puterea de cumpărare, care a scăzut mult în '97, îşi continuă declinul în acest an.

Românii s-au săturat de preţurile căţărătoare. Milioane de oameni necăjiţi şi-au tot făcut socoteli disperate, cît timp trebuie să muncească ei pentru a-şi putea cumpăra mîncarea cea de toate zilele, îmbrăcămintea, bunurile de folosinţă casnică, ajungînd la concluzii descurajante. Ei speră, acum, să vadă crescînd puterea lor de cumpărare. Mai au însă de aşteptat. Dacă, în 1998, preţurile vor alerga de trei ori mai încet, motivul nu este acela că se va munci mai bine. Ci cu totul altul: în acest an vom avea de făcut mai puţine corecţii de preţuri. Dar preţurile tot vor creşte, chiar dacă mai încet, fără să fie obţinută şi o creştere corespunzătoare a veniturilor reale.

Ce va fi mai departe? Întrebarea se conturează la răscrucea între două curente periculoase. Dintr-o parte, vine presiunea celor dornici să „îngheţe“ preţurile. Din cealaltă parte, bate vîntul întreţinut de producătorii monopolişti, care încă domină piaţa. Ei au înţeles, în anii trecuţi, că pot să dicteze preţurile şi să comande în economie. Prin urmare, vor inflaţie. Fiindcă în vremuri de inflaţie produc mai puţin, cu costuri mai mari, dar vînd mai scump. Ei sînt cei care – şi în acest an – continuă să sufle în pînzele preţurilor. Dintr-un motiv clar: inflaţia este un canal prin care ei sînt subvenţionaţi de către populaţie şi de către micile întreprinderi rentabile.

Ambele căi n-ar face decît să perpetueze ineficienţa şi sărăcia. Aşa că se impune ca preţurile să alerge în continuare libere. Numai că, pentru a evita inflaţii explozive, va fi nevoie ca adevărul preţurilor să se cupleze cu adevărul costurilor.

În ţările normale, întreprinderile care ajung în impas apelează urgent la programe de ajustare a costurilor. Nici o resursă nu e exclusă, de la noi materii prime pînă la proiecte ce impun măsuri drastice de raţionalizare a costurilor, a personalului, a fabricaţiei. La noi, în schimb, cînd întreprinderile dau de greu, ţipă să li se dea o halcă mai mare din pîinea socială. Şi pentru a se face mai bine auzite blochează drumurile publice, ameninţă clasa politică, masează utilaje grele în faţa clădirii guvernului. În acest timp, ca să fie mai sigure că nu le va fi tulburat somnul, umflă costurile.

Noi strigăm sus şi tare că vrem economie de piaţă. Un lucru se înţelege însă greu: că trebuie să acceptăm şi legile pieţei.

Marea lege a pieţei este concurenţa. Lumea, pînă în prezent, nu a cunoscut un model mai eficient decît competitivitatea. Alte modele au adus ineficienţă, risipă de resurse, sărăcie.

Atenţie însă: competitivitatea cere competenţă! Iar competenţa se afirmă numai în condiţiile în care munca este motivată, material şi moral. Noi, românii, neputînd atinge competenţa specifică vremii noastre: produse cu tot mai puţină materie brută (fier, oţel, lemn, mase plastice, resurse energetice) şi cu tot mai multă inteligenţă încorporată în substanţa finală, continuăm să păstrăm lanterna roşie a nivelului de trai în Europa. Prin urmare, hrana populaţiei e necorespunzătoare, starea spitalelor e jalnică, alocaţiile pentru învăţămînt şi pentru educaţie sînt neîndestulătoare. Cît priveşte economia, deşi s-a trecut decisiv la adevărul preţurilor, dobînzilor, ratelor de schimb şi a fost lansată o provocare în direcţia adevărului costurilor de producţie, domină încă un sistem conjunctural, orientat în mare măsură cu spatele la piaţă, proiectat de marile monopoluri.

Această obişnuinţă, de care acum unei bune părţi a societăţii îi vine greu să se despartă, întreţine nostalgia paternalismului statal, sub a cărui manta uzată clocește iluzia că se află în siguranţă. Iluzia cea mai gravă şi cea mai periculoasă.

E ca un drog, care dă senzaţia de bine în timp ce roade organismul. De acest „bine“ trebuie să scăpăm cît mai curînd.

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

Fondul, forma și telenovela

Fără răutate spun, ci cu surplus de sinceritate: cu plăcere am aflat că regizorul (producătorul?) unora dintre cele mai gustate telenovele (mexicane?) este un român. În fine, mi-am spus inițial, iată ceva la care trebuia să ne așteptăm: din capodopera de narativitate care este telenovela (nu e pic de dispreț în ceea ce spun), cum putea lipsi tocmai el, românul (românul generic, se înțelege, și nu numai dl Zincă jr., realizatorul transatlantic de telebasme). Întrebarea care ieri pentru mine nu exista, astăzi mă sîcîie: stiloul, sonicitatea, *dorul*, ciorba de burtă – bine-bine, dar cum de n-am inventat noi telenovela?

Retoric-ironică întrebare, veți spune, dar mie mi se pare una cheie. Cu atît mai mult cu cît, înainte de a fi o marfă cumpărată pe bani mulți-puțini de către televiziunile noastre, telenovela (dar o subspecie!) pare a crește, din ploi și iarbă verde, și la noi în bătătură. Aparent, e peste tot: ai impresia că privești un buletin de știri (cunosc și îndrăgesc cîțiva *știro*maniaci pironiți pe canapea între 7 și 10 p.m., și tot nesătui sînt) și vezi, de fapt, o telenovelă; dai pe un reportaj sau pe un *talk-show* – telenovelă cît vezi cu ochii; meciul cu Anglia – țin-te-acolo telenovelă! Apoi, telenovela noastră are parcă și buletin de identitate: merge alături de tine pe stradă, o auzi tîrșindu-și șlapii pe scările blocului, te freci în coate cu ea în metrou la ora patru a după-amiezii, stai cu ea la coadă la plata telefonului, bea bere în *petarda* de la colțul străzii (*bombă* ar fi prea apreciativ), intră sau iese din sediul bancar modern de pe Victoriei, suge aurolac la gura canalului sau coboară din mașină la scara Parlamentului. Cu mențiunea că telenovela nu este numai *celălalt*. Un soi de domn Jourdain e-n fiecare: noi toți (ne) telenovelizăm fără să ne dăm seama.

În realitate, telenovela e o afacere serioasă – și nu numai sub aspect bănesc. Aveam undeva, în urmă cu cîteva luni, o colegă mexicancă; din momentul în care a aflat că (pînă și) în România rulează poveștile cu bogații care plîng, ne-a devenit prietena cea mai bună, plus clienta agasantă a țigărilor mele. Am cîștigat, totuți, ceva: mi-a arătat un studiu sociologic de cea mai pură factură științifică despre impactul acestor seriale asupra unor societăți precum cele sud-americane; reieșea din acel studiu că *lectura* planului subliminal al filmului (cel „din spatele" acțiunii propriu-zise) a lăsat asupra modului de viață de acolo amprente serioase. De exemplu: înainte de epoca telenovelelor (deci în urmă cu nu foarte mulți ani), mexicanii nu se dădeau în vînt după plantele de interior (de înțeles, la cîte plante au pe afară); acum, aproape că nu mai există birou sau sufragerie respectabile fără micul palmier de lîngă fereastră – și asta, ca un implant sudamericanizat al habitatului tipic seriarului *Dallas*, bunica nebrevetată a tuturor telenovelelor. Mai adăugați la asta ceva maniere, tapetul de pe perete, vestimentația, femeia salariată, respectul muncii și al proprietății – toate occidentalisme clonate. Așa că tot înainte, televiziuni! Dați telenovele, odată pentru faptul că cei ce le-au prins gustul oricum nu-și lăsau chenzina la *Humanitas*, apoi măcar pentru că eroii lor – bărbații tineri, frumoși și bogați, precum și iubitele lor, fete frumoase, sărace dar virtuoase – nu scuipă pe stradă, nu mănîncă semințe în metrou și nici nu ascultă muzică turcească. Poate că, în timp, alte *forme* ursite să devină *fond* se vor mai pripăși astfel și pe la noi.

Adrian CIOROIANU

© S. Ghețe

Presa despre...

Frică

În noaptea de 21 februarie 1995, o echipă formată din trei membri ai Frontului Național lipea afișe electorale într-un cartier din Marsilia, considerat ostil. Zece adolescenți francezi, originari din insulele Comore tocmai terminaseră o repetiție a grupului lor muzical și au trecut fugind după ceea ce părea a fi ultimul autobuz. Cei trei activiști au crezut că vor fi atacați așa că unul dintre ei a luat repede pistolul automat încărcat, cu care, prevăzător, plecase de acasă și a tras. Unul dintre tineri, Ibrahim Ali, a murit. Procesul s-a judecat la curtea cu juri din Aix-en-Provence. Domnul Jean-Marie Le Pen a fost convocat ca martor, în calitatea sa de șef de partid, care ar fi putut să explice cum se formează reflexele celor care ajung cu atîta ușurință la pistol. Dacă tinerii ar fi fost albi ar mai fi pus acuzații (acum condamnați) mîna pe pistol? Dacă ar fi fost albi s-ar mai fi temut de ei? Frica a fost principalul sentiment evocat în acest proces și rămîne o problemă dacă un partid ca Frontul Național este expresia spaimei sau generator de spaimă. Domnul Le Pen n-a venit la bara martorilor, s-a prezentat însă domnul Mégret, numărul doi al partidului, fața sa „acceptabilă". După părerea lui, cei trei acuzați au acționat în „legitimă apărare", ei fiind „trei francezi care merită tot respectul și care își consacră o parte din existența lor celorlalți, iubirii de patrie și apărării propriului popor. Ei se găsesc astăzi în boxă ca urmare a unui concurs dramatic și funest de circumstanțe". Ca și unul dintre acuzați el refuză să accepte că acești trei oameni „ar fi putut trage cu sînge rece, motivați de ură și de rasism asupra unor persoane care mergeau liniștite pe stradă". Într-un fel sau altul, în sinea lor ei s-au simțit serios amenințați. Dl Mégret nu se referă atît la situația concretă, cît la faptul că partidul său considerat de extema dreaptă este permanent ostracizat, ceea ce creează în general sentimentul injustiției; în particular, acest sentiment a fost compensat atunci, noaptea în februarie '95 printr-o împușcătură fatală. „Important nu este ce s-a întîmplat, ci de ce s-au temut acuzații în seara crimei" – spune dl Mégret.

Liderul partidului nu are nimic a le reproșa și chiar dacă regretă moartea băiatului de 17 ani, nu crede că este cazul să rostească un cuvînt de scuze față de familia îndoliată: „Dreptul francez nu recunoaște responsabilitatea colectivă. Nu posed elementele necesare pentru a-mi prezenta scuzele". (**Le Monde** – 18 iunie '98)

Și acum iată cum au descris experții psihiatri profilul asasinului, Robert Lagier și al complicilor săi. Lagier este tipul care se realizează doar prin adversitate: „e combativ, militant și caută confruntarea... el joacă rolul omului puternic, supralicitează mereu, se supraapreciază, nu e departe de megalomanie". Unul dintre însoțitorii săi este un om „temător, timid, depresiv, nu are o prea bună imagine despre sine". S-a înscris în Front pentru a deveni cineva, pentru „a găsi o corecție socială sentimentului său de inferioritate". Al treilea are și el probleme în afirmarea propriei identități. Pentru el, fiul unor imigranți italieni, apartenența la Frontul Național este un mijloc de „a-și afirma integrarea", el devine astfel nativul care trăiește rău sau are perspectiva de a trăi rău, din cauza străinilor. Și el era înarmat în seara aceea. Dar n-a mai apucat să tragă. (**Le Monde** – 20 iunie)

Redusă la personajele din tribunal marea amenințare politică reprezentată de sporirea influenței în electorat a Frontului Național de extremă dreaptă pare o exagerare.

Dl Balladur, fost prim-ministru, fost candidat la președinție propune să se instituie o comisie care să discute despre „preferința națională". El și lipitorii de afișe din Marsilia nu frecventează aceleași cluburi. „Preferința națională" este obiectivul politic al Frontului Național care cere ca etnicii francezi să aibă prioritate la angajare, iar protecția socială să țină seama de originea solicitantului. Prevederile constituționale se împotrivesc unor asemenea discriminări. Dar electoratul le simpatizează și domnul Balladur, reprezentant al unei drepte tradiționale învinse de propria derută, vrea să se repoziționeze în ochii electoratului. Deocamdată „preferința națională" îi lovește pe cei care fug la ceas de seară după autobuz. (**M.B.**)

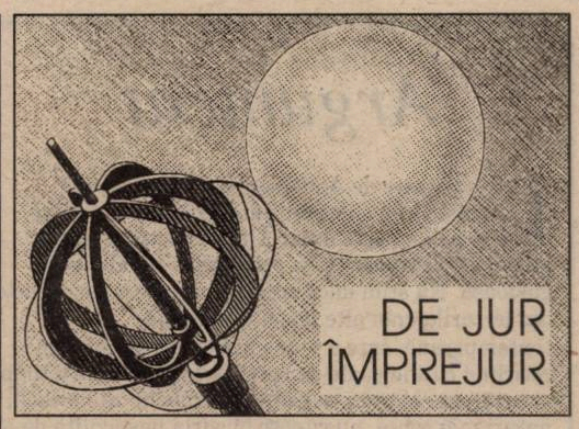

Simboluri

Unii disidenți chinezi, susținuți de politicieni americani din ambele partide, afirmă că președintele Clinton a pășit în piața Tienanmen pe „covorul înroșit cu sîngele luptătorilor pentru democrație", uciși în iunie 1989. Ei afirmă că vizita în China a liderului american nu face decît să legitimeze încălcările și abuzurile conducerii comuniste chineze demonstrînd că morala cedează în fața presiunilor economice, dar și a înțelegerii pe care o au marile puteri una față de alta: interesele unui aliat mic sînt mai puțin importante decît pretențiile unui adversar cu un potențial realmente amenințător. Este ceea ce Taiwanul va afla pe cont propriu într-un viitor previzibil. Cînd, în martie 1996, în timpul alegerilor din insula neindependentă și neîncorporată, China a desfășurat manevre militare în strîmtoare, Statele Unite și-au dovedit disponibilitatea de a interveni concret deplasînd două purtătoare de avioane în zonă. A fost unul din cazurile în care spectacolul forței a fost suficient și n-a mai fost nevoie de folosirea ei. S-ar putea să fie însă ultima „mare montare" din zonă.

Experimentul chinez al „comunismului de piață" se desfășoară în condiții extrem de volatile. Liberalizarea economică și extinderea inițiativei private, controlate de partidul comunist, pun în mișcare milioane de oameni; dar într-o țară cu o populație de peste un miliard de locuitori, traumatizată în ultima jumătate de secol de mișcările unui pendul care a alternat permisivitatea controlată cu represiunea dezlănțuită, evoluțiile (ca și revoluțiile) nu sînt ușor de prevăzut. Și atîta timp cît actuala conducere ține situația sub control, ba mai mult, își păstrează cumpărul (moneda) în climatul economic de criză din Asia, merită o încurajare din partea unui lider important al lumii occidentale.

Primele zile ale vizitei lui Clinton în China par a da dreptate celor care pledează pentru contacte între cele două mari puteri: convorbirile secrete cu privire la măsurile de neproliferare a armelor nucleare au fost însoțite de cîteva premiere pentru viața publică a Chinei: transmiterea în direct a conferinței de presă unde Clinton și Jiang Zemin și-au expus în mod direct punctele de vedere cu privire la politica de respectare a drepturilor omului. A fost transmisă în direct la televiziune și vizita lui Clinton la Universitatea din Beijing, unde studenții i-au reproșat președintelui american dorința de a se amesteca în treburile interne ale altui stat, ale unui mare stat. Statele Unite au și ele probleme cu drepturile omului, susțin studenții chinezi, fără îndoială conectați în acest scop la circuitul mondial al informației. Este de presupus că vorbitorii au fost încurajați, dacă nu chiar precis instrumentați în expunerea acestor opinii. Ceea ce nu înseamnă că ele nu sînt sincere. Faptul că Bill Clinton a vizitat instituția de învățămînt superior unde s-a născut mișcarea pentru democrație are o importanță simbolică. Nu zidurile, oamenii decid să se sacrifice pentru o idee sau alta; iar cei din 1989 ori și-au păstrat decizia în pușcărie sau lagăre de muncă ori au renunțat la ea în libertate. Cei care i s-au adresat acum lui Clinton erau încă puberi în 1989. Mai ales în China, apelul la puritatea tinerilor ar trebui nuanțat: cînd a avut nevoie, Mao a lansat hoarde de adolescenți împotriva liderilor politici și militari și aceștia i-au persecutat cu o cruzime inovatoare pe foștii lor profesori, pe toți cei care le displăceau dintr-un motiv sau altul. „Gărzile roșii" ale Revoluției culturale au demonstrat – încă o dată – că în politică nu există situații ireversibile.

Recent, în Jasper County, Sudul Statelor Unite, organizația Ku Klux Klan a defilat cu toate uniformele și recuzita care au făcut-o celebră pentru a se desolidariza de oribila crimă rasială petrecută aici. Simbolurile își schimbă uneori semnificația – ceea ce încă nu se poate spune despre covorul roșu din Piața Tienanmen.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Într-o poveste de Andersen, o bătrînă laponă primeşte într-o împrejurare oarecare un mesaj scris pe un peşte uscat. După ce citeşte textul, pune peştele în oală şi-şi pregăteşte din el o supă gustoasă. Nu ştim dacă această poveste a făcut parte din lecturile unei alte femei, o suedeză contemporană, care a ajuns milionară adunînd şi reciclînd cutiile goale de bere, făcînd, în acelaşi timp, şi curăţenie lună în oraşul său. Probabil că nordicii, naturi mai sobre, nu cunosc bucuria nestăvilită de-a da un şut ambalajelor goale, gest care pune în valoare iubirea noastră de fotbal, ca şi fantezia de a decora parcurile cu gunoaie şi, totodată, plăcerea jocului zgomotos, în sine. Noi sîntem altfel: gîndul nu ni se sparie cu una cu două de răutăţile realităţii: preferăm să o transcendem cu graţie. Ziarele ne aduc un recent exemplu. La o şedinţă de la prefectura din Bacău, unde participa şi preşedintele Emil Constantinescu, discutînd cu autorităţile din judeţele Bacău şi Neamţ, cu patronii şi directorii unor firme de construcţii situaţia dramatică a sinistraţilor, un consilier judeţean a făcut o propunere concretă şi foarte „la obiect": data de 22 iunie să fie declarată Ziua Fotbalului Românesc, iar preşedintele ţării să doneze un dolar în contul deschis pentru ridicarea unor statui fotbaliştilor români care au jucat în Franţa. Faptul că în discuţie erau efectele catastrofale ale inundaţiilor nu putea reprezenta un impediment, pentru cineva stăpînit de Idee. Fiindcă de la constrîngătorul imperativ al comunismului „acum nu e momentul", noi am trecut foarte repede la deviza „să facem orice în orice moment". Îndemnul spre austeritate se loveşte de o mentalitate de Dănilă Prepeleac, gata să şi cîrpească sărăcia dînd o pereche de boi pe-o pungă goală. Aşa încît în loc să stimulăm în noi valenţe „nordice", punem în valoare fantezii latino-americane, parcurgînd într-o goană continuă drumul de la exaltare la disperare. Cît îl ajută societatea pe omul care are de trecut de la mizeria timpului ceauşist la austeritatea necesară pentru depăşirea tranziţiei? Sobrietatea şi cumpătarea nu se propun acum, la noi, unui popor ghiftuit, ci unuia care a cunoscut o jumătate de secol de lipsuri şi de cîrpeală. Ce-am putea risipi, în asemenea situaţie? Risipim ceea ce ni se pare a avea în exces – risipim timp: în polemici şi colocvii, în talk-show-uri, în indignări. Ne amintim încă de imaginile de coşmar, larg difuzate, care arătau degradarea unor complexe de creştere a animalelor, unde porcii înnebuniţi de foame rodeau barele de fier ale cuştilor. Dar pînă să ajungă în această stare, nu i-a văzut şi nu i-a auzit nimeni, deşi porcul nu e o făptură discretă, cînd e flămînd guiţă pînă la cer, şi deşi animalele nu slăbiseră brusc de pe o zi pe alta. Toată indignarea desfăşurată cu acest prilej semăna cu o falsă indignare, o cîrpeală între senzaţional şi ipocrizie. Aceeaşi impresie ne-o dă o descoperire de dată recentă, mereu repetată: micimea chiriilor pentru locuinţele naţionalizate. Nimeni nu se întreabă de ce, odată cu creşterea veniturilor, nu s-au modificat, treptat, şi preţurile chiriilor stabilite de stat, într-adevăr modice. De vreme ce nu s-a inventat încă acel cetăţean care să se ducă din proprie iniţiativă să ceară mărirea unei sume ce-o are de plătit, el nu este în culpă, iar autorităţile şi presa fac numai risipă de candori. Deşi, acum, dacă am avea nevoie de ceva anume, în chip presant, aceea ar fi risipa de fantezie, de soluţii practice şi inteligente. S-a spus, cu dreptate, că secretul îmbogăţirii nu e să cheltuieşti puţin ci să cîştigi mult. Austeritatea unui popor sărac şi confuz e sărăcie pură, nicidecum modestie şi cumpătare, atîta timp cît, uneori, oamenii n-au ce pune pe masă, iar ziua de mîine se arată îngrijorătoare. Şi fiindcă tot am început vorbind despre un peşte, ne amintim că ni s-a oferit cîndva o undiţă spre a fi învăţaţi să pescuim: dar atunci prea puţin s-a luat în seamă dacă peştii promişi, teoretic, mai vieţuiesc încă în apele poluate, în bălţile lăsate de viituri, sau dacă n-am pierde jumătate din viaţă umblînd pe la toate ghişeele birocratice să facem rost de permis de pescuit, repetînd aventurile păguboase ale micilor investitori. Austeritatea implică şi o judecată dreaptă, eficientă, care face legătura între lucruri aparent disparate, dar condiţionîndu-se reciproc. Numărul *Dilemei* care propune, prin contribuţiile colaboratorilor noştri, o meditaţie despre austeritate, cîrpeală şi risipă, s-ar mai putea intitula şi *O încercare de a privi realitatea zilei prin lentila bunului-simţ necesar clipei de faţă*. (**T.C.**)

Cristian PREDA
asistent la FSPA-UB

Dispreţul pentru idei politice

Politicienii români au afirmat, de nenumărate ori, că disputa ideologică a partidelor de la noi trebuie amînată pentru un moment ulterior „normalizării" ţării, moment imposibil de precizat. Reacţiile ocazionate de asemenea afirmaţii au fost slabe: s-a spus, în cel mai bun caz, că ele jignesc electoratul, care e mai matur decît se presupune de obicei. Pentru a salva cumva aparenţele, politicienii s-au văzut obligaţi să improvizeze programe de acţiune, mai ales în preajma confruntărilor electorale. Vom da cîteva exemple de asemenea improvizaţii, pentru a sugera apoi de ce ele sînt sortite, fără excepţie, eşecului.

Primul de tip de improvizaţie este **cîrpeala ideologică:** ea constă în adaptarea limbajului vehiculat în deceniile de monopol ideologic al partidului comunist la noile idealuri afirmate după 1989, în primul rînd de societatea civilă. Întîlnite mai ales la partidele declarate socialiste sau social-democrate, cîrpelile se reduc de multe ori la simpla înlocuire a unor termeni cheie: în locul „construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate" veţi găsi „construirea societăţii democratice"; tot aşa, „omul nou", actor al regimului comunist, a fost abandonat în favoarea „omului de bine", actor al regimului democratic; „planificarea economiei socialiste" a devenit „planificarea economiei capitaliste" sau a „reformei", la fel cum „viitorul luminos al ţării" a ajuns „normalitate". Asemenea cîrpeli – exemplele ar putea fi, de bună seamă, înmulţite – sînt uşor de recunoscut, cei care le-au propus mizînd probabil pe automatismele logice, pe reacţiile standard dezvoltate de vechiul regim în minţile supuşilor săi. E evident însă că realitatea democratică sau realitatea pieţei contrazic flagrant utilitatea unor asemenea soluţii. Pe termen mediu, partidele care le propun vor pierde pur şi simplu pentru că realitatea nouă e mai tare decît vechiul ideal.

Austeritatea intelectuală este cea de-a doua soluţie aleasă de politicieni. Ea constă în enunţarea unei serii de platitudini sau în lipsa oricărui discurs coerent. Limbajul nu mai e cel al comuniştilor, dar referinţele noi nu sînt nici ale democraţiei liberale din Occident (în măsura în care sînt simple etichete de identificare). Partidele care au ales această cale vorbesc sibilinic despre „reformă" sau despre „schimbare", fără a le ilustra în vreun fel, teoretic sau practic. Participarea la guvernare pare a fi condiţia indispensabilă pentru dezvoltarea acestui tip de discurs, care face din confidenţialitate o mască pentru austeritate. Variaţiile sînt aici minime: unii dintre purtătorii acestui mesaj se declară „patrioţi", alţii preferă formula „naţionalişti"; unii vor „terapie de şoc", alţii vor „evoluţie lentă" etc.. Cei care procedează în acest fel induc cumva sentimentul că vor să protejeze publicul de orice complicaţie intelectuală, propunînd judecarea

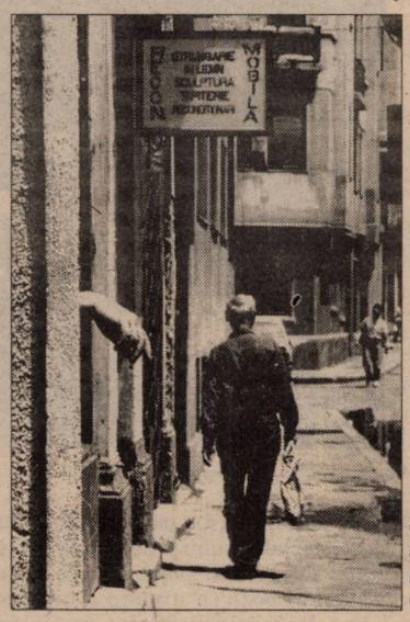

© D. Ştefan

lumii în termeni foarte simpli şi puţin numeroşi: lumea devine un soi de trib, în care politicienii-preoţi oficiază iniţierea în tainele unui univers perfect controlat. E de la sine înţeles că austeritatea şi corolarul ei, mitizarea, reprezintă o cale definitiv pierdută: lumea de azi e ceva mai complicată decît un trib.

Soluţia cea mai interesantă e **risipa de idei**. Evocarea unui număr impresionant de referinţe teoretice, dar fără a adăuga o evaluare a situaţiei de fapt din perspectiva acestora, conduce finalmente la bricolarea unui set de abstracţiuni. Partidele liberale sau auto-intitulate „de inspiraţie civică" oferă exemplele cele mai şocante de acest gen. Revista *Polis* a publicat la începutul acestui an o analiză a felului în care risipa de idei conduce la dezorientare ideologică, la un soi de delir intelectual. Dacă ar fi conştiente de acest adevăr banal, partidele amintite ar renunţa probabil la orice risipă: abstracţiunile sînt relevante pentru publicul electoral dacă interpretează realul plecînd de la o experienţă comună, uşor recognoscibilă.

Acesta este, de fapt, „secretul". Cine vrea să cîştige fără să trişeze intelectualmente are nevoie de acele abstracţiuni care s-au dezvoltat în paralel cu sau au generat experienţa liberal-democratică (sau democratic-liberală). Atunci cînd refuză apelul la idei, politicienii jignesc nu propriul electorat, ci tradiţia unei gîndiri, fără de care realitatea pe care îşi propun s-o instituie devine indescifrabilă. Nimeni nu a făcut ceva în politică fără să reflecteze. Faptul că acest lucru s-a petrecut în mod eminent în Occident nu trebuie să creeze frustrări vehemente sau dispreţ pentru ideile care au reuşit. E indicat să fim, dimpotrivă, lucizi (cînd îi privim pe ceilalţi) şi necruţători (cînd ne analizăm pe noi). Restul e imaginaţie.

Nicolae MANOLESCU
critic şi istoric literar

Lexicul reformei

Aş începe cu o analiză semantică: mai exact cu acel raport subiectiv pe care-l întreţin cu termenii anchetei *(austeritate, cîrpeală, risipă),* prin prisma sensului şi mai ales a conotaţiilor lor sociale; poate că aceste conotaţii nu sînt numai ale mele.

Foarte nesuferită îmi este *austeritatea*. Şi aceasta o spune un om relativ auster. Termenul a avut, în perioada ceauşistă, un înţeles social diferit de acela din dicţionare. Ceauşescu ne recomanda să acceptăm austeritatea, voind în fond să evite a pronunţa alte cuvinte: privaţiuni, sărăcie, mizerie. Ca şi *reaşezarea* preţurilor, sub care se ascundea *creşterea* lor, *austeritatea* masca un lexic al lipsurilor materiale; şi era menită să ofere cetăţenilor varianta ideologică a scăderii nivelului de trai. Ideologizarea noţiunilor reflecta absenţa motivaţiei reale, insistînd pe o necesitate inexistentă, dar trecută în prim-plan, făcută inevitabilă şi necontestabilă. Şi tocmai într-un moment în care valorile materiale erau risipite cu nonşalanţă. *Risipa* nu apărea în lexicul comunist, după cum nu apare nici în cel postcomunist. Înainte de 1989, nu se vorbea pur şi simplu despre un fenomen, totuşi, curent; după 1989, cuvîntului i se preferă sinonime precum *corupţie, economie subterană, mafiotism* şi altele. Eu cred că risipa caracterizează deopotrivă cele două epoci istorice, în pofida unor cauze diferite. Şi n-aş scoate din discuţie *risipa de timp:* după ce a pierdut vremea patru decenii, sub comunism, România a mai pierdut vremea un deceniu în postcomunism. Partea proastă cu anume risipe este că ele sînt irecuperabile. După părerea mea, risipa este un lux al celor bogaţi. Ţările sărace nu trebuie să şi-o permită. Se întîmplă însă exact pe dos: tocmai săracul risipeşte.

Cîrpeala comportă un examen separat. Sinonimul nobil al cuvîntului este *bricolajul*. Ca orice sinonimie, şi aceasta este relativă: cîrpeala e comunistă, bricolajul e liberal. Bricolajul ne duce cu gîndul la oarece iniţiativă particulară, la darul de a te descurca singur, cu mijloace puţine şi la îndemînă, el implică inventivitate şi este, la urma urmelor, necesar atunci cînd marile mijloace lipsesc. Cîrpeala este bricolajul societăţilor care descurajează iniţiativa: ea prescrie fiecăruia o reţetă valabilă pentru toţi. Reţeta ar suna cam aşa: să faci de mai multe ori şi prost ceea ce s-ar cuveni făcut o dată şi bine; să amîni soluţia definitivă a problemelor, alegînd soluţii tranzitorii; să peticeşti sacul, în loc să fabrici altul: Românii au supt cîrpăceala de la ţîţa comunistă. Cîrpeala este pentru noi laptele mamei. Chestiunea ar fi dacă ne mai putem schimba. Probabil, dar nu de azi pe mîine.

Dacă privim cu atenţie reforma pe care toţi guvernanţii de după 1989 pretind că o doresc şi o slujesc, observăm că ea are trei picioare pe care se sprijină: austeritatea (ca sărăcie necesară şi acceptată), risipa (ca iresponsabilitate tipică pentru societăţile sărace) şi cîrpăceala (ca mod de a petici sacul economiei, în speranţa de a menţine iluziile). Şi, dacă tot am vorbit de schimbare, eu cred că situaţia va începe, să se schimbe atunci (şi numai atunci) cînd vocabularul politic nu va mai recurge la cele trei cuvinte (ori la sinonimele lor), transformîndu-le în arhaisme şi punînd decis în locul lor alte trei: bogăţie, spirit gospodăresc şi creativitate.

Adrian CIOROIANU
asistent, Facultatea de Istorie, Bucureşti

Ce-am avut, ce-am pierdut, ce (n-)o să avem

Cu mai bine de o sută de ani în urmă, în 1890, preotul din comuna Gighera, judeţul Dolj, trimite o scrisoare la Ministerul Domeniilor din acea vreme (în măsura în care data este corectă[1], ministru trebuie să fi fost Alexandru Marghiloman) în care povesteşte despre „trei gropane cu ape minerale" care existau, folosite numai de către oamenii locului, la o margine a satului. Ministerul trimite un doctor şi doi chimişti, calităţile curative ale apei sînt certificate şi, în fine, după cîţiva ani, după dispute fel de fel (deoarece apele erau ale nimănui şi ale tuturor, fiind pe terenul obştei), sătenii au înfiinţat o *societate* (condusă de preotul pacificator, se înţelege), au construit cabine de băi şi, treptat au început să apară şi *turiştii*. În anii '40, gigherenii, olteni ambiţioşi, au prins curaj (semn că prinseseră şi ceva cheag de pe urma apelor lor) şi au început chiar construcţia unui sanatoriu de amploare, cum altfel dacă nu după modelul unor *terme romane*! Numai că, omul fiind sub vremi şi nu invers, a venit comunismul şi, odată cu el, schimbarea de destin a satului: „societatea balneară" a localnicilor a devenit istorie, din materialele de construcţie destinate sanatoriului s-a ridicat noul cămin cultural, iar noile *terme* nefinisate s-au ascuns treptat printre bălării, unde stau, de altfel, şi astăzi. Doar apa din fostele *trei gropane* continuă să curgă, ea singură păstrîndu-şi intacte *proprietăţile*.

Un astfel de episod precum cel pe care-l folosesc drept pretext comportă mai multe variante de lectură. În primul rînd, la nivelul superficial, a vorbi în România despre apele minerale este curată pierdere de vreme. Cred, cu toată seriozitatea, că dacă „ape minerale" ar înlocui în DEX cuvîntul „risipă", nu s-ar sesiza şi nici supăra nimeni. Oricîte progrese s-au făcut în ultimii ani (e drept, situaţia este net superioară anilor '80), totuşi, toate statisticile imaginabile arată foarte limpede că, raportat la potenţialul de producţie al ţării în domeniu, consumul pe cap de locuitor este inferior celui din multe alte ţări mult mai „uscate" din acest punct de vedere (las la o parte faptul că, într-o ţară cu atîtea surse efective, vinderea, sub o licenţă de calibru, a sifonului îmbuteliat drept „apă de masă" mi se pare a fi un afront la inteligenţa însăşi a poporului...). Sigur că, în firul acestui raţionament, în aceeaşi situaţie nu se află numai apele minerale. Deşi nu sînt un fan al ei, măcar aici mă găsesc în acord cu Viviane Forrester, cea care a pus Franţa oarecum pe jar[2], atunci cînd încearcă să demonstreze (cam marxizant-patetic, după gustul meu) că „bogăţiile unei ţări nu fac necesarmente din ea o ţară prosperă". Nu este ea prima care o spune, dar – uitaţi-vă în jur pentru a vă convinge – este clar că aici are dreptate.

În al doilea rînd, există chestiunea reală a gradului în care statul vrea, poate sau trebuie să se implice în rezolvarea unor astfel de probleme ale comunităţilor locale, probleme litigioase de cele mai multe ori deoarece implică dimensiunea sfîntă a pămîntului şi, în sens generic, a proprietăţii. În astfel de cazuri, proprietarul legitim ezită să cedeze statului drepturile manageriale asupra proprietăţii sale (şi are dreptate, în felul lui), dar, pe de altă parte, nu are nici pregătirea necesară pentru a-şi gestiona singur avutul real sau potenţial. Neştiind cum şi ce, dar convins că pămîntul (pădurea etc.) este al lui, tot ce omul poate face este o cîrpeală de bune intenţii. Nu numai infernul, însă, e pavat cu bune intenţii, ci şi pămîntul, cu calamităţi mult mai concrete. Din păcate, mă tem că acest aspect a devenit extrem de vizibil recent, fiind poate unul dintre factorii agravanţi ai inundaţiilor de luna trecută. Nu trebuie să fii doctor nici în hidrologie şi nici în ameliorări hidrotehnice pentru a înţelege că despăduririle făcute de-a oarba pun în pericol nu numai economia, ci şi pămîntul pe care stăm şi aerul pe care-l respirăm; la fel şi indiferenţa cu care am asistat şi asistăm la deconstrucţia a ceea ce a fost odată un sistem de canale agricole şi aşa modest chiar şi în anii lui cei mai buni, dar care, oricum, reprezintă – alături de diguri – cea mai bună protecţie împotriva apelor rebele.

În fine, al treilea nivel – şi cel mai dilematic – este cel care pune în discuţie problema regimului politic, din perspectiva implicaţiilor acestuia asupra dezvoltării de ansamblu a unei ţări. Sigur că se poate discuta în ce măsură e posibilă bunăstarea fără libertate, dar, trebuie s-o recunoaştem, aceste rezerve rămîn de regulă obiect al disputelor intelectuale; altfel, avem destui contemporani care regretă iaurtul de 50 de bani al ultimilor ani ai lui Dej sau biletul de autobuz de 25 de bani din primii ani ai lui Ceauşescu, după cum mai avem încă semeni capabili să rememoreze preţul *lejer* al unei mese la restaurant din anii în care regina Maria era, încă, cea mai frumoasă regină a Europei. Nu cu multă vreme în urmă, polemizam cu cineva pe tema importanţei pe care cele două regimuri cunoscute de România acestui secol au dat-o actului cultural. În mare, mi se spunea că regimul burghez, după primul război mondial, a umplut satele ţării (doar) cu cîte un monument după gustul epocii (precum cele în care *patria mamă* punea lauri pe fruntea soldaţilor căzuţi, imagine azi de o naivitate evidentă, dar perfect consonantă cu iconografia şi cu parfumul vremii, de la albumele editurilor bucureştene la almanahurile pentru lumea satului), în timp ce regimul comunist a făcut şcoli şi cămine culturale. Nu mai contează astăzi, evident, că din acele şcoli, în cîte un decembrie de început de ani '50, elevii aveau ca temă trimiterea unei scrisori către fenomenalul Stalin sau că pe zidurile acelor cămine culturale mulţi dintre bunicii sau părinţii noştri au văzut primele imagini *cinematografice*, de regulă cu tractoare sovietice care înaintau vijelios spre măreţele recolte cincinale. Nu mai contează nici că e multă fantezie manipulatorie într-o astfel de simplificare: pe de o parte, nu toate şcolile săteşti au fost construite de noul regim, pe de alta o bună parte dintre cămine erau foste conace sau palate de vară moşiereşti (sau regale, precum Cotroceniul devenit Palat al Pionierilor în copilăria „stalinistă" pe care ne-o povesteşte Lilly Marcou[3]). Într-o astfel de polemică (al cărei sfîrşit nu cutez a-l prezice, din moment ce o fostă colegă-istoric îmi spunea candidă că *vechiul regim* a făcut el Atheneul, dar tot Ceauşescu a făcut metroul!), se află chiar nucleul eternei nelimpeziri a istoriei. Ai nostalgici ai austerităţii urmate de belşug, din anii lui Dej, după cum ai nostalgici ai belşugului în austeritate din anii dinainte de comunism. Nu cred că nostalgiile se tratează cu statistici, măcar de cînd, de la Disraeli, ştim (şi mulţumesc colegului Bogdan Murgescu pentru că mi-a adus aminte) că există trei feluri de minciuni: cele *obişnuite*, cele *grosolane* şi *statisticile*. Dar, una peste alta, tot e bine să ne reamintim[4] că, la nivelul anului magic 1938, *ţărişoara* noastră, a opta din Europa ca populaţie, ocupa locul 11 ca venit naţional total şi locul 18 (din 20) în privinţa venitului naţional pe locuitor; mortalitatea infantilă ne plasa şi ea bine la urmă (20,5 la mia de locuitori, faţă de Suedia cu 11,8 sau Germania cu 11), noroc de faptul că se compensa prin natalitate (33,4, faţă de ţările mai sus numite care aveau 14,4 respectiv 15,9). Ştiu că sună puţin utecist ceea ce spun, drept care mă grăbesc să vin şi cu cealaltă faţă a monedei: din bugetul pe anul financiar 1938/1939, educaţia primea 17,8 procente (la care puteţi adăuga, după voie, cele 3,3 procente date „cultelor şi artelor"), acţiunile sociale aveau 4 procente, faţă de cele 25 date armatei sau celor 0,2 procente mărunte pentru „administraţia general guvernamentală". Sau: în anul 1900, românii vorbeau de 16 ori mai puţin la telefon decît francezii; în 1913, raportul era de 1:4, iar în 1938 de 1:2 (!); care o fi el azi, acest raport? Despre ştiinţa de carte, în anii '20-'30, statisticile nasc reacţii contradictorii: o fi fost România (cu 57 de alfabetizaţi la suta de locuitori) în urma Franţei (94,1), dar era peste Portugalia (34,8), Rusia (51,3), Grecia (56,7) şi, oricum, la egalitate cu Spania. În fine, un alt indicator „intelectual": în 1938 editurile de stat scoteau pe piaţă 2.300 de titluri, în timp ce în anul fatal lui Ceauşescu 1989, aceleaşi edituri de stat produceau doar 2.159[5]. Din această perspectivă, bilanţul comunismului pare albastru, dar el este de-a dreptul negruvînăt dacă ne gîndim că în 1938, pe lîngă editurile de stat mai existau şi altele particulare (deseori mai mari), precum şi o piaţă de carte străină în dezvoltare constantă (ne spun Jeni Acterian sau Alice Voinescu, în paginile lor de jurnal, cam ce cărţi străine cumpărate din Bucureşti citea tinerimea română, la un nivel pe care şi astăzi sîntem departe de a-l atinge).

Îmbătat de aceste cifre, prima întrebare pe care eşti tentat să ţi-o pui este una contrafactuală, pe care, din păcate şi din fericire totodată, istoria şi-o refuză: cum ar fi arătat România de azi dacă nu ar fi trecut prin experimentul comunist? Ar fi fost ea plină de Athenee şi de trăsuri, ar fi avut ea mai multe monumente decît şcoli la sate? Cum ar fi stat ea în raport cu „mezinii" comunităţii europene de azi, Grecia, Turcia, Portugalia, Spania? Ce gen de austerităţi am fi trăit, ce puteam risipi, ce cîrpeli am fi mai făcut (parcă-parcă ceva îmi spune că de cîrpit tot am mai fi cîrpit...)? Judecat astfel, din perspectiva a ceea ce ar fi fost dacă el n-ar fi existat, comunismul a însemnat, poate, cea mai mare risipă din istoria modernă a ţării şi nu perioada de efervescenţă constructivă în legenda căreia ne mai amăgim letargici. Poate avea dreptate Lech Walesa în supărarea lui, cînd spunea prin 1987 că socialismul este drumul cel mai lung de la un capitalism la alt capitalism. Numai că istoria are pretenţia că nu lucrează cu ficţiuni, drept care îmi reprim repede gîndul. Deşi... Deşi recunosc spăşit că atunci cînd îmi amintesc de batozele şi treierătorile despre care îmi *povesteau* bunicii (reproşîndu-mi că eu nu mai ştiu cum arată fostele lor averi), despre grîul pe care-l vindeau la Calafat şi care pleca-n sus spre Germania, atunci cînd văd că în cîmpie pîinea este azi mai scumpă decît la Bucureşti, zău că-mi vine să las baltă toate interesele istorice şi s-o iau revanşard de la capăt cu imponderabilele contrafactuale.

---

[1] redau acest episod după ziarul *Curentul*, 22 iunie a.c.

[2] salut, totuşi, traducerea ei la noi – v. *Oroarea economică*, Ed. Albatros, 1998

[3] *Sub Stalin şi Dej – jurnalul unui om de stînga*, Ed. Antet, 1998

[4] ajutaţi de Gheorghe Iacob, *Economia României (1859-1939) – fapte, legi, idei*, Ed. Fundaţiei Axis, Iaşi, 1996

[5] v. *Anuarul statistic al României*, Bucureşti, 1990

Ion Bogdanovici, reparatorul de scaune de pe strada Făinari

Ion Bogdanovici: V-aţi gîndit de cîte picioare ar fi avut nevoie omul ca să se odihnească şi el puţin, dacă nu s-ar fi inventat scaunul? Uite, cum ar putea sta omul? Ori culcat, ori în picioare. Scaunul e nici un pic culcat, cît să te odihneşti şi restul vertical.

Rep: Şi atunci, scaunul nu e o risipă?

Cum să fie aşa? Risipă a ce ? A naturii? Păi, natura n-a făcut nici un pas pentru scaun.

De ce cîrpiţi scaune?

Ştiţi de cîte ori mi-am rupt eu picioarele şi mîinile în copilărie? De zece ori. Eram nebunatic. Adică, săream de pe vagoanele de tren în mişcare, am fost hamal la autobază şi la coborîrea de sacoşe şi daraveli ale cucoanelor şi ţăranilor. Îmi mai cădea cîte una, furam corcoduşe din cimitir şi mă prindea la fugă paznicu' şi altele. Şi mi se reparau oasele cu greu, că era ruptură pe ruptură. Şi ai mei n-au avut bani şi m-au dat la o tîmplărie. După 50 de ani de muncă nici atelier al meu n-am. Cred că puteam face orice: citit cărţi, scris, dar uite că am rămas la ciocan şi dăltiţă.

Cum cîrpiţi un scaun?

Pot oricum, de exemplu am pus la un scaun de bucătărie un picior nelaminat, unul de la Louis, altul de la un Leonardo. Şi ultimul ca o labă de gîscă... aşa... era o doamnă în vîrstă căreia pe cînd eram mai tînăr, îi făceam curte.

Şi ce-a zis de cîrpăceala asta?

A cam zăpăcit-o, dar mă ştia într-o doagă.

Cea mai complicată cîrpeală care a fost?

A venit o doamnă cu un scăunel de căţel. Era în pantă, apoi cu o platformă pentru labele din spate şi ultima pentru labele din faţă şi, apoi, în sfîrşit, un fel de ţiitoare a unui vas, adică vasul pentru mîncare. Muncă, vă daţi seama. Plus, că realizarea era din cireş. De unde să iau eu cireş, în Bucureşti?

De ce-i nevoie să cîrpiţi?

Sînt unele chestii cum n-am văzut în viaţa mea... apoi, lumea e săracă. Un scaun nou ajunge la 60.000. Cît pot să iau eu pe o reparaţie? Un sfert de preţ.

Cine cîrpeşte nu e văzut cu ochii buni. Adică, e un meseriaş de mîna a doua.

Poate, dar spuneţi-mi încă un om prin Bucureşti, care să bată un cui ca mine.

Eugen ISTODOR

Andreea DECIU
critic literar

Lăsaţi cîrteala

Acum cîţiva ani mă ocupam, din cînd în cînd, cu o meserie mai avantajoasă, financiar, decît este deocamdată la noi orice profesiune nobil-intelectuală: aceea de interpret de limbă engleză. Traduceam, în această calitate, mai cu seamă prelegeri ţinute de profesori americani în domeniul democraţiei, problemelor societăţii de drept civil, economiei de piaţă, organizaţiilor neguvernamentale, şi alte asemenea „produse" de import occidental apărute pe piaţa de idei la noi în ultimul deceniu. Pe mai toată perioada cursurilor pe care le tălmăceam, participanţii discutau cu profesorii americani despre situaţia actuală a României, evident lamentîndu-se de cele mai multe ori, deplîngînd vitregia istoriei ţărişoarei noastre, urgia comunistă care ne-a lăsat săraci lipiţi, fatalitatea destinului, neghiobia politicienilor, în fine, cîrteala de cînd lumea a românului. Nimic neobişnuit în asta. Tot destul de obişnuit, deşi nu pentru străini, era faptul că fiecare dintre aceste cursuri se sfîrşea invariabil cu o masă ca-n basme, un festin desprins parcă din paginile *Satiryconului*, ale cărui multe şi felurite mîncăruri oaspeţii nici nu izbuteau să le identifice, nu pentru că ar fi fost autentic româneşti şi astfel exotice, ci pentru că erau uneori într-atît de sofisticate încît le ştiau, dar numai din auzite, fără a le fi văzut ori gustat pe cont propriu. Erau, firește, încîntaţi, petrecerea dura toată noaptea (şi ar fi durat, probabil, trei zile şi trei nopţi, vorba poetului, dacă împrejurările ar fi permis), universitarii americani plecau mulţumiţi, participanţii la curs de asemenea. De fiecare dată, însă, mă întrebam: ce dileme se vor fi născut în mintea acestor străini, care după ce ascultaseră plini de înţelegere şi compasiune nemulţumirile şi cîrtelile unor oameni săraci, fuseseră răsfăţaţi pe neaşteptate cu un adevărat desfrîu culinar?

Ştiu că situaţia pe care am rezumat-o aici nu este defel tipică pentru lumea românească, în mod evident o lume săracă, amărîtă, în care fireşti şi dese sînt cîrtelile, dar nu şi festinele. Tipic este însă paradoxul, combinaţia de sărăcie seculară şi opulenţă apărută de te miri unde, provizorie şi derizorie, exhibată ca să ia ochii cuiva sau să ne facă pe noi să mai uităm de necaz pe durata unei petreceri de pomină. După mine, e ceva indecent în această abundenţă a săracului, şi totodată ceva suspect: de ce nu ne recunoaştem şi nu ne asumăm consecvent condiţia de oameni săraci, de ce cedăm ispitei de a ne preface că ea nu există, după ce oricum nu am rezistat tentaţiei de a ne lamenta la nesfîrşit pe tema ei? Cred că răspunsul la această întrebare ne duce la o serie de alte paradoxuri ale culturii româneşti (iertate fie-mi inerentele generalizări din aceste rînduri): vocaţia văicărelii combinată cu înclinaţia spre demagogie şi megalomanie, spre bătutul cu pumnul în piept; plăcerea de a bombăni din mulţime, ferit de gloata indistinctă, o plăcere care devine brusc frison de groază atunci cînd cîrtitorului i se cere să îşi rostească răspicat criticile, acesta preferînd să tacă mîlc. Asemenea combinaţii ciudate nu pot decît zădărnici orice încercare de a impune în România un regim de austeritate. Conceptul în sine nu poate avea un teren prielnic în mentalul colectiv de la noi.

Condiţia austerităţii, cred, este tocmai asumarea ei în fapt, în acţiune nu în vorbă, acceptarea demnă, raţională şi rece, făcută cu un anumit scop pragmatic bine definit, dacă nu din convingere existenţială. Asociaţia spiritului capitalist, prin legătura ei clară cu etica protestantă, austeritatea presupune o aspră disciplină interioară menită să îţi supravegheze slăbiciunile momentane, să îţi cenzureze orgoliul de a trece drept ce nu eşti, să îţi dicteze un comportament coerent şi consecvent. Să nu uităm, austeritatea înseamnă, la urma urmelor, sobrietate, seriozitate, chiar o anumită mohoreală. Şi poate chiar lipsă de imaginaţie, o anumită doză de docilitate (faţă de norme pe care ţi le poţi impune singur, nu e obligatoriu să te supui unor reguli venite din exterior), dar mai ales încredere că merită să accepţi un asemenea regim cenuşiu de viaţă. De altfel, pentru o cultură precum cea protestantă a fi sobru e o virtute morală fundamentală, în măsura în care defineşte un cod existenţial al creştinului căruia nu i se cere neapărat să înveţe cum să moară glorios, ca martir, ci cum să se raporteze la formele vieţii cotidiene de ca şi cum la capătul oricărei zile de muncă l-ar putea aştepta moartea (Alisdair MacIntyre). Pentru protestant viaţa trebuie trăită serios tocmai pentru că se află în vecinătatea iminentă a morţii. Trăind corect şi demn, eşti practic oricînd gata să mori corect şi demn. Cum se ştie, Max Weber vedea în această seriozitate care îl determină pe protestant să muncească permanent (munca fiind semnul suprem al seriozităţii), producînd mai mult decît poate consuma, resortul principal al economiei capitaliste.

Dacă mecanismul explicat de Weber este valid, capitalismul şi austeritatea nu vor putea să existe niciodată în România, ţară cît se poate de străină de spiritualitatea protestantă, nu doar prin religia majorităţii, cît prin valorile la care pare măcar că subscrie inconştient un colectiv cultural. Din cîmpul semantic al austerităţii fac parte o serie de alţi termeni care îi conotează semnificaţiile: disciplină, în primul rînd, apoi modestie, capacitatea de a fi ceea ce americanii numesc *goal-oriented* (axat pe atingerea unui scop bine determinat), consecvenţă, seriozitate. Mentalul românesc asociază însă fiecare dintre aceşti termeni cu alţii, văzuţi drept pejorativi: disciplina poate trece drept supuşenie, docilitate, lipsă de voinţă proprie, modestia drept simplă prostie, consecvenţa drept previzibilitate, banalitate, iar seriozitatea drept lipsă de umor. Individul auster este, în imaginarul nostru, un scorţos, un tip de cele mai multe ori antipatic şi nesuferit.

Mult mai interesanţi ni se par rebelii, cei ce vociferează din tribune, cîrtitorii, recalcitranţii. Că aceştia au un cert *appeal* e imposibil de negat, că sînt utili şi pot îmbogăţi sistemul valorilor într-o societate eu sînt ultima persoană dispusă să o conteste. Dar cîrtitorul nu poate fi, după părerea mea, un ins auster, pentru că însăşi retorica pe baza căreia se defineşte el funcţionează prin excese, stridenţe, imprevizibil, efect de surpriză. Într-o lume populată numai de protestatari, de nemulţumiţi, austeritatea nici nu ar fi, probabil, necesară, pentru că lumea aceea s-ar autodizolva şi reinventa permanent din vociferările indivizilor care o contestă, cu condiţia ca obiecţiile lor să fie articulate explicit, nu mormăite surd în tumultul mulţimii indistincte. Dar o austeritate nemulţumită, bombănitoare, care permanent se pune pe sine sub semnul întrebării, în felul acesta subminîndu-se şi autouzurpîndu-se, e o absurditate, o contradicţie în termeni. La fel austeritatea gălăgioasă şi petrecăreaţă, care nu se ia nici ea singură în serios, contrazicîndu-şi propria definiţie.

Or, e limpede, cred eu, că a cere austeritate în România înseamnă a încerca să anulezi ambii termeni ai paradoxurilor de care vorbeam mai sus. Pe de o parte austeritate ar presupune renunţarea la acest spirit de cîrteală, la plăcerea de a critica la întîmplare, de a nu fi de acord din principiu, de a te declara sceptic chiar înainte să ştii în ce privinţă. Dar pe de altă parte, mai grav, ar contrazice vocaţia megalomaniei, satisfacţia de a-l impresiona pe Celălalt, chiar ştiind că impresia nu are nici o legătură cu realitatea. Cu alte cuvinte, nici lamentaţii, nici festinul de adio.

„Cel mai mult ne costă fanteziile"

Cum se descurcă românii cu banii pe care îi au? Cum şi-i împart, care sînt priorităţile, unde trebuie să recurgă la cîrpeli şi unde risipesc inutil ? Acestea sînt întrebările pe care ni le-am pus şi pe care le-am pus cîtorva bucureşteni. Iată răspunsurile:

Adelina Georgescu (patron) – M-ar bate Dumnezeu dacă aş spune că trăiesc prost. Din fericire fac parte dintre aceia care pot spune că sînt mulţumiţi din acest punct de vedere, material. Cheltuielile cele mai mari pe care le-am făcut au fost de fapt nişte investiţii. Împreună cu soţul meu am construit o casă undeva la marginea Bucureştiului, lucru ce ne-a costat enorm. Altfel, sigur ne mai costă şi altele dar mult mai puţin. Cred că totuşi am putea să ne gospodărim mai bine banii. N-am ajuns la tipul de buget familial care există în Occident. Aruncăm sume mari pe produse care se dovedesc proaste sau nefolositoare. Sîntem încă, şi cred că nu numai noi, într-o fază experimentală la capitolul cheltuielilor.

Dan Silvestru (inginer) – Nu putem vorbi de un buget familial în cazul meu. Nu ştiu nici eu cum facem faţă cheltuielilor. Trăim mereu din împrumuturi şi răsîmprumuturi. Am impresia că niciodată nu vom mai ieşi la liman. Am doi copii mici şi mă costă foarte mult mîncarea. Nu mai vorbesc de întreţinere, lumină, telefon şi alte asemenea poveşti. Dacă la altele parcă mai poţi economisi ceva, la dările acestea către stat e mai greu. Costul întreţinerii, de exemplu, nici nu depinde de noi.

Adrian Dragomir (frizer) – Eu, cu meseria pe care o am, pot să spun că m-am descurcat totdeauna cu banii. Soţia mea lucrează şi ea tot la un coafor şi împreună am scos-o bine la capăt şi pe vremea lui Ceauşescu şi acum. Parcă ceva mai bine pe vremea lui Ceauşescu. Avem un apartament, avem o maşină, un copil la casa lui şi unul care încă stă la noi. Cel mai mult ne costă fanteziile lui şi întreţinerea casei. Ce pot să spun e însă că totuşi nu sîntem bogaţi. Nu ne-am îmbogăţit şi n-am avut niciodată posibilitatea să ne îmbogăţim cu adevărat. Ne descurcăm la un nivel destul de modest, mai ales dacă e să-l compari cu acela care există în vest.

Alexandru Cosmescu (pensionar) – Bugetul meu e cît se poate de sărac. Se zice că după o vîrstă omul nu mai are nevoie de prea mulţi bani, că are deja un rost, că mănîncă mai puţin, că nu-i mai trebuie cine ştie ce haine şi aşa mai departe. Aşa justifică guvernanţii pensiile mici pe care le dau. Dar domnule, banii noştri, ai pensionarilor din ţara asta, sînt insuficienţi pentru un trai cît de cît omenesc. Eu nu pot să-mi cumpăr alimente decît din piaţă şi numai pe cele mai ieftine. Am intrat odată la Mega Image, dacă ştiţi. Bun şi frumos magazin. Numai că n-am putut să-mi iau de acolo nici măcar apă minerală. Şi uneori mai poftesc şi eu la altceva decît la cartofi, ceapă, ştevie şi mai ştiu eu ce verzituri. Mă întrebaţi de cîrpeli. Ele există la propriu. Port haine cîrpite. Soţia mea poate nu, dar eu aşa umblu de multe ori, cu haine cîrpite. Mai ales iarna. N-am bani să-mi cumpăr un palton nou sau un costum de haine. Singurele alinări ale sărăciei ăsteia generale în care ne ducem traiul sînt vizitele copiilor care ne mai aduc cîte ceva. Dar au şi ei destule greutăţi şi numai grija noastră le mai lipseşte. Însă din ce mai primim cadou de la ei ne dăm seama că dacă am avea bani am putea trăi cu totul altfel. Se găsesc o mulţime de lucruri foarte bune prin magazine.

Valentin Stroe (agent comercial) – Domnule, situaţia la noi în familie stă în felul următor: eu cîştig banii iar soţia şi copiii mei îi cheltuiesc. Pe ce îi cheltuiesc, numai ei ştiu. În orice caz mie mi se pare că ni se termină banii mult prea repede, chiar şi în condiţiile preţurilor de astăzi. Asta însemnează, nu-i aşa, că nu ni-i distribuim cum trebuie. Las la o parte faptul că, oricum, nu sînt atîţia cît ne-ar trebui. Dar totuşi... Soluţia în cazul nostru ţine în primul rînd de propria noastră organizare.

Roxana Papadopol (profesoară) – Am o leafă mică aşa cum au toţi profesorii. Soţul meu nu cîştigă nici el foarte mult. Cu totul, dacă adunăm două milioane pe lună. Avem un copil mic. Numai pampersurile pentru el ne costă sute de mii pe lună. Ce mai poţi spune în condiţiile astea? Întreţinerea, lumina şi celelalte biruri către stat ne mai costă şi ele cîteva sute de mii bune... Se adaugă mîncarea, hăinuţele şi laptele copilului şi ce ne mai trebuie şi nouă de îmbrăcat, măcar aşa, din cînd în cînd. Despre altele, spectacole, restaurante, nu mai poate fi vorba. În atare situaţie, vă daţi seama că nu mai poate fi vorba de vreo risipă. Dacă risipim ceva, dăm faliment complet.

Mihai Dan (economist) – Eu sînt burlac. Cîştig cît să mă întreţin. Nu mă pot plînge de venituri prea scăzute. Dacă aş avea familie, însă, ar fi probabil mai complicat. Acuma pot să zic că risipesc aiurea o mulţime de bănet. Aşa e cînd eşti tînăr. Nu ştiu dacă mă voi învăţa vreodată să fiu mai chibzuit. Şi sper să nici n-am nevoie. Sper să cîştig mereu atîta cît să nu trebuiască să-mi fac calculele prea multe: cum şi pe ce am dat banii.

A consemnat Andrei MANOLESCU

Ioana AVĂDANI
jurnalist

Austeritatea din gînd

De-aş fi Anton Pann, aş putea purcede la pilde cu miez: Întinde-te cît îţi este plapuma, căci lăcomia pierde omenie, iar leneşul mai mult aleargă şi scumpul mai mult păgubeşte, pe cînd...

Dar această abundenţă, această revărsare de înţelepciune redundantă contrazice însăşi ideea de austeritate: a te limita la ceea ce (îţi) este cu adevărat esenţial, la strictul necesar.

Austeritatea este, înainte de toate, un exerciţiu intelectual. Ea se naşte întîi în mintea noastră, ca o înţelegere a necesităţii (horribile dictu), ca o justă evaluare a măsurii lucrurilor („măsura lucrurilor" face parte, alături de „legea firii", din mitologia mea subiectivă).

De aceea nu m-a speriat niciodată perspectiva unui „buget de austeritate" – mult mai uman, mai onest chiar, decît bugetul „pe linie" sau cel „pe obiective". Bugetul de austeritate este transparent în intenţii (dacă nu şi în limbaj), el dă din titlu măsura nevoii tale, chiar dacă încerca s-o oculteze în spatele cifrelor.

Dar nu mi-a fost dat să trăiesc experienţa austerităţii. Am întîlnit sărăcie cu lustru, cu ştaif, cu ţîfnă chiar, aşa cum am întîlnit lipsă boemă şi nepăsarea faţă de cele ale materiei.

Auster nu a fost cel care mi-a promis (mie ca şi altora) că o „vom duce mai rău înainte de a o duce mai bine". Optimism? Poate. Mesianism? Cine ştie? Dar, oprită la jumătatea drumului, austeritatea devine o glumă cinică, o întristătoare neputinţă, cu multe speranţe în minus.

Austeră nu este vecina de alături, port-drapel al devizei „sînt sărac, de aceea trebuie să trăiesc bine". Este foarte multă vanitate, foarte multă ostentaţie în afişarea cumpătării, care devine astfel mai agresivă decît însăşi opulenţa.

Austeră nu este nici mama, care cumpăneşte de-o săptămînă ce să facă din zahărul şi făina pe care le are: o prăjitură, de ziua ei, pentru prietena sa, sau să-i „facă de trei luni" tatei? Mama nu este „austeră", pentru că, iată, încă mai nutreşte frivolitatea unei prăjituri, fantezia unui dar...

La o a doua considerare, cred că am întîlnit, totuşi, o persoană austeră. Era pe Calea Moşilor, într-un magazin cu „pîine turcească". În faţa mea – o bătrînă, de încă evidentă condiţie bună. A privit un timp o pîinică rotundă, rumenă şi presărată cu susan. A întrebat, apoi, cît costă. „3.000 de lei", a mitraliat vînzătoarea. Bătrîna a mulţumit şi a plecat. Am cumpărat, în urma ei, pîinica cea rumenă. Şi, în deplină umilinţă, i-am oferit-o. Nu dădeam de pomană, nu făceam nici măcar un dar. Aduceam o ofrandă. Bătrîna s-a uitat cu bucurie la minunea pîinii care traversase hotarul tejghelei. A ridicat apoi ochii către mine, mai degrabă emoţionată decît stînjenită, şi mi-a spus: „Mulţumesc, dar nu pot primi. E prea mult."

Eugen VASILIU
senator

Bugetul de austeritate mioritic

În urmă cu o lună, pe culoarele Parlamentului, la întrebarea „Ce mai faci?", răspundeam: „búget, deci exist!"

Îmi plăcea această formulare celebră, deoarece acoperea o realitate: sentimentul românesc al fiinţei prin Leu.

Şi iată că acum, cînd singurul cîştig obţinut este distanţa faţă de acel moment, fiind mai bogaţi în cuget decît în buget, îmi pun o întrebare ontologică: *Ce a fost mai întîi, la români, bugetul sau austeritatea?*

Trebuie să fim drepţi şi să recunoaştem că noi *austeri* n-am fost niciodată.

Auster, în sensul dat de dicţionarul explicativ, poate fi considerat cineva sobru, cumpătat, sever chiar.

Or, este evident că românul, nici sărac, nu poate fi sobru. Sărăcia lui se însoţeşte aproape întotdeauna cu faimosul *haz de necaz*, haz care nu are însă deloc efecte mobilizatoare.

Expresia „împuşcă leul" este fără îndoială o etichetă pentru sărăntoc, dar denotă o viziune foarte zglobie asupra zbaterilor din sărăcie şi duce cu gîndul mai curînd la un fel de Safari cu călăraşi, decît la o penibilă alergare după resurse financiare.

Apoi, chiar şi această „adopţiune" a Leului, ca simbol naţional al unităţii de măsură pentru bogăţie, are umorul ei, căci leul nu este nici pe departe un animal de-al locului şi deci rămîne pentru români o fiară greu de întîlnit, pe coclauri ca şi prin buzunare.

Vine totuşi, o vreme în viaţa românului, oricît de mult ar amîna el momentul, cînd trebuie să se aşeze, să tragă o linie şi să socotească cum va fi viaţa lui şi cît va costa ea.

La nivel naţional, aceasta se cheamă *adoptarea bugetului*, iar faptul că guvernele, indiferent de culoarea politică, reuşesc să tîrîie această chestiune pînă în pragul verii este expresia unui alt sentiment românesc: urîtul de a face ordine în bani. Care este doar o părticică din *disconfortul naţional major: urîtul de a face proiecte.*

Şi, oricum am privi lucrurile, bugetul chiar *adoptat* prin lege, pînă la execuţia sa, rămîne un *simplu proiect*.

Îndrăznesc să spun că, pe sufletul nostru, am prefera să inovăm în mod absolut ştiinţa financiară şi să votăm bugetul la sfîrşitul exerciţiului respectiv, ca un fel de binecuvîntare *pe ce a fost* şi nu *pe ce va fi*. Pentru că e mai simplu şi mai vesel de trăit cu „ce-o fi, o fi!", decît cu „fir-ar să fie!".

Siliţi totuşi de împrejurările vieţii (deghizate în FMI şi Banca Mondială), facem pînă la urmă şi noi românii un buget, proiectiv nu retrospectiv, şi îi spunem *buget de austeritate*.

În aceste condiţii ar putea fi măcar o alcătuire bazată pe cumpătare. Dar nu e.

În primul rînd, cumpătarea nu are la noi o faimă bună, fiind de cele mai multe ori confundată cu zgîrcenia. Vezi folclorul: tot zgîrcitu-i cumpătat, nici sfaturi n-are de dat!

Aşa se face că, pentru bugetul poreclit „de austeritate" rămîne cea mai jalnică soluţie: ciupeala.

Din păcate ciupeala este şi rezultatul unei teribile bîlbîieli de caracter: ai da, dar îţi pare rău, n-ai da, dar îţi e ruşine! Fiind deci lipsită deopotrivă şi de aroganţa risipei şi de fermitatea zgîrceniei, ciupeala nu poate fi temeiul decît pentru surogatul de mîndrie a celui care a făcut o treabă de mîntuială.

Şi astfel, bucuria pe care ar trebui s-o simţim atunci cînd bugetul este, în sfîrşit, aprobat, se transformă într-o disperare cleioasă, de care nu mai scăpăm, la gîndul că, în curînd, foarte curînd şi pentru o plictisitor de lungă perioadă, vom începe să lucrăm din nou la bugetul următor.

Căci a avea un buget de austeritate este ca şi cum ai naviga pe o bucată de săpun. Înaintarea pe apă o va transforma pe toată într-o dîră de clăbuci, înainte de a se vedea malul. Iar pe mal te aşteaptă, oricum, o altă bucată de săpun.

Ne-a rămas totuşi un motiv de veselie: sîntem prea săraci şi pentru funie.

Dan OPRESCU
doctor în filosofie

Cîrpăceală şi neisprăvire

Prea bine ştiu ce-i aia cîrpăceală. Am făcut-o de nenumărate ori (dovadă chiar aceste rînduri), iar cea mai la îndemînă scuză mi-a fost întotdeauna faptul că şi alţii făceau acelaşi lucru, zi de zi, ceas de ceas şi în proporţie de masă. Nu m-am ţinut de treabă, pentru că era prea greu şi roadele păreau să fie prea întîrziate. Pînă în 1990 a mai fost cum a mai fost, dar apoi n-am mai putut să mă mint cu privire la cîte parale fac. Aşa cum proba calităţii unui anumit produs este exportul, tot astfel proba calităţii unui om este străinătatea – iar aici pot spune că am dat greş şi că în acest eşec am avut chiar oarece succes spectaculos.

Niciodată nu m-am ţinut de treabă, deşi am ştiut mereu ce ar trebui să fac. Presupun, acum, că neisprăvirea mea nu s-a datorat atît de mult lipsei de muncă (dimpotrivă, multă vreme am fost de o hărnicie excesivă, hărnicie ce s-ar putea, pe drept cuvînt, să fie calificată ca *trîndavă*), cît unei stupide dorinţe de succes rapid: am vrut să public cărţi (iar cînd ele s-au tipărit, mi-am dat seama că sînt absolut acelaşi bou de dinainte), am vrut aia şi am vrut ailaltă, dar n-am avut grijă de mine. Întotdeauna mi-am găsit scuze. De pildă, cînd m-am apucat să învăţ nemţeşte, a murit prima mea profesoară de o tumoare la creier; a doua profesoară a plecat definitiv în Germania ş.a.m.d. Mi-am spus atunci că toate acestea trebuie să fie un semn, că nu mi-e dat să ştiu nemţeşte, şi chiar mă lăudam cu capacitatea mea de a pricepe semnele ce mi s-ar trimite (de exemplu, spuneam trufaş că nici Adrian Leuwerkun din *Doktor Faustus* nu şi-a continuat tratamentul atunci cînd a priceput că boala sa este o chemare). La fel am făcut cînd m-am apucat să învăţ elineşte, cu Liana Lupaş; cînd ea a plecat în America, am zis că-i un semn, şi că nu mai am de ce să continuu cu învăţatul. Am rezistat eroic la toate încercările lui C. Noica de a mă convinge să fac ceva serios. Acum, m-a ajuns blestemul lui: că voi ajunge să pun carte lîngă carte, dar fără să existe vreo creştere de la carte la carte.

© P. Călinescu

Pentru cîrpăceală este însă nevoie de oarece talente, nu neapărat improvizatorice. Acum pot spune că am avut asemenea talente, am avut o anumită vioiciune a gîndului care m-a ajutat să fac toate cîte am făcut, şi care m-a pierdut pînă la urmă. Pe toate planurile, de cînd mă ştiu, am fost o *speranţă*, cu alte cuvinte o nedeplinătate şi o neîmplinire. Desigur, destulă vreme aveam scuza că *sînt tînăr*, că încă nu mi-am atins adevăratul potenţial; apoi a venit altă scuză, aceea că *n-am avut condiţii* (de pildă, că n-am putut avea o bursă în străinătate la timpul potrivit – iar cînd am căpătat-o, în 1990-1991, mi-am bătut joc de ea şi de mine). Am încercat şi să-mi schimb viaţa, să las dracului filosofăreala şi să mă apuc de altceva; cred că era prea tîrziu (dar poate că nu era prea tîrziu, şi doar sărăcia-mi lăuntrică m-a făcut să eşuez şi aici).

Cîrpăceala presupune existenţa unui anumit potenţial, a unei anumite uşurinţi de a face ceva mai lesne decît duc alţii la bun sfîrşit. Am avut acest potenţial şi această uşurinţă, însă mi-am bătut joc de mine. Mi-a lipsit răbdarea şi rigoarea şi, în acest sens, pot spune că m-am risipit. Desigur, nu-i vorba de risipirea a ceva actual, ci numai a ceva potenţial, de risipirea unei non-existenţe, totuşi. Cînd avem de-a face cu oameni, însă, risipirea non-existenţei (căci ce altceva va fi fiind potenţialitatea?) este aproape la fel de gravă ca risipirea unei actualităţi (pentru că omul este o făptură în care actualitatea şi potenţialitatea se găsesc laolaltă şi pot fi disociate doar arareori). Sînt, deci, vinovat de netrebnicie, iar pedeapsa îmi este s-o ştiu că este aşa – şi să nu fac nimic spre a îndrepta lucrurile. Sînt, aşadar, un neisprăvit, ca atîţia alţii în jurul meu.

© C. Bumbuț

Bogdan POPESCU-NECŞEŞTI
doctorand în ştiinţe politice

Cuvinte, cuvinte

–în ordine nealfabetică –

Austeriţate, cîrpeală, risipă sînt cuvinte cu care avem senzaţia că ne-am obişnuit. Ba chiar unii din noi, şi mă refer din păcate la cei foarte tineri, se pare că s-au născut cu aceste cuvinte în urechi, consecinţele lor dominîndu-le copilăria.

Nu cred că aceste cuvinte sînt o fatalitate, deşi după evenimentele din decembrie 1989 ele au reapărut cu şi mai mare pregnanţă în limbajul vieţii cotidiene.

Tranziţia înţeleasă ca o formă de desprindere politică, morală, economică şi mentală de trecut pare să însemne pentru cei mai mulţi o întoarcere la austeritate care în mod direct se traduce prin lipsuri.

Se pune destul de rar problema sensului şi finalităţii austerităţii. E vorba de modul în care austeritatea este înţeleasă, în mod direct, în funcţie de situaţia particulară din fiecare ţară.

Atunci cînd în România austeritatea înseamnă, în acelaşi timp, reduceri de mijloace financiare pentru sănătate, învăţămînt, cultură sau armată este clar că ne aflăm în faţa unei lipse totale de priorităţi.

Capcana este că totul pare egal de important, dar în acelaşi timp lipsit de importanţă. Asumarea conştientă a unui sacrificiu într-un domeniu nu atrage după sine creşterea mijloacelor pentru altul.

Dacă putem privi lucrurile cu detaşare putem observa că lipsa de viziune strategică, curaj şi tenacitate bine orientată duce în mod automat la cîrpăceală sau risipă.

Cîrpeala este o formă a neseriozităţii. Ea arată aşa cum vedem, nu de puţine ori, ca un compromis făcut din frică nu din raţiune. Lipsa curajului de a schimba oamenii care se dovedesc depăşiţi de evenimente şi situaţii poate duce cu certitudine la periferizarea României pentru cine ştie cît timp.

Ar trebui să se ştie deja că nu poţi face integrare euro-atlantică nici cu oamenii vechiului dar nici cu cei a căror singură competenţă este tinereţea şi o diplomă aflată mai degrabă în buzunar decît în cap. Trebuie modificat sistemul de valori în care cred oamenii care acced la funcţii de decizie.

Nu este vorba de un „învăţămînt politic" pe dos. Asimilarea valorilor democraţiei liberale înseamnă în primul rînd competenţă, temeinicie, standarde şi eficienţă. Adică tot ce e mai străin cîrpăcelii.

Dintr-un anumit punct de vedere, risipa poate fi o formă de generozitate. Dar, fără îndoială, ea reprezintă o crasă lipsă de respect faţă de timpul şi nervii cetăţeanului. Dacă încercăm, de exemplu, să aflăm un număr de telefon al unei persoane particulare sau al unei instituţii putem paria că o să primim cel puţin două răspunsuri greşite, aceasta demonstrează că degeaba avem dotări tehnice moderne dacă lipseşte dorinţa de a asimila noul şi elementarul respect pentru timpul celui de lîngă tine.

Schimbarea nu înseamnă o simplă înlocuire de persoane, ci un vot de blam, mergînd pînă la excludere, dat indiferenţei, risipei şi economiilor prost înţelese.

Am putea să ne întrebăm dacă eforturile noastre pentru ceea ce ne-am obişnuit să numim imaginea României în lume ţin seamă şi de faptul cum aceste aspecte sînt receptate din afară.

Nu poţi fi considerat partener egal în lumea civilizată dacă risipeşti tot ce ai cu gîndul că toţi ne aşteaptă şi orice poate fi recuperat prin celebrul, de acum, „merge şi aşa".

Z. ORNEA

Dărnicie solemnă, cîrpeală şi chibzuinţă

Fiu de general bogat, Macedonski şi-a sfeterisit repede averea, devenind om sărac. La fel s-a petrecut şi cu zestrea primită la căsătorie. Dar, „rege al poeziei", înţelegea să se înconjoare de o curte de aderenţi, toţi aspirînd spre aceeaşi regalitate. Cînd şi-a constituit cenaclul „Literatorul", după numele revistei sale care a apărut, cu foarte mari întreruperi, din 1880 pînă tocmai în 1918, trăia în apartamente modeste. Amfitrion distins, nu putea oferi cenacliştilor decît o chesea (adesea o oală de pămînt) plină cu tutun de cea mai bună calitate. Fumul dens (amfitrionul însuşi fuma necontenit, cu ţigara înfiptă într-un scump ţigaret de chihlimbar lunguieţ, răspîndind, cu distincţie, rotocoale studiate). Cînd s-a mutat însă în apartamentul din Calea Dorobanţi 23 (casa, am apucat-o, mai exista la începutul anilor şaizeci, cînd, un arhitect obtuz a dispus demolarea ei, deşi în presa literară s-a protestat), salonul literar s-a modificat brusc, căpătînd înfăţişarea, dintotdeauna dorită de poet, de sanctuar. Dl Adrian Marino, neîntrecutul biograf al lui Macedonski, a reconstituit, în cartea sa *Viaţa lui Alexandru Macedonski* (1966), atmosfera din acel salon literar. Voi face apel la această carte. Era o somptuoasă sală de recepţie, cu draperii grele de catifea roşie care acopereau ferestrele şi un mare portret al amfitrionului domina încăperea, cu fotolii grele (zece la număr), adînci şi cubice, care creau impresia de sală a unui consiliu suprem. O candelă roşie sublinia parcă interiorul de templu. Densul fum albăstrui de ţigară întregea atmosfera încărcată. Dar straneitatea o constituia, fără îndoială, tronul instalat în fundul salonului, înalt-îngust, din lemn sculptat, avînd deasupra un baldachin cu ciucuri, şi drept spătar un basorelief pe care urcai păşind două trepte, totul drapat în mătase galbenă. Treptele erau acoperite cu un covor lung ce pornea tocmai din celălalt capăt al salonului. Totul a fost construit de Alexis, fiul poetului, la sugestia migăloasă a tatălui său. Veneau invitaţii obişnuiţi, dintre care cei mai mulţi înghiţiţi de uitare. Dintre cei care au înfruntat vremurile, ar fi de amintit apariţiile sporadice ale lui Bacovia, tînărul Arghezi, Galaction, Stamatiad, N. Davidescu, Cincinat Pavelescu, Adrian Maniu, Tudor Vianu, I. Peltz. Şi chiar dacă nonvalorile dominau, societatea părea mereu aleasă. Macedonski era cu deosebire politicos cu toţi oaspeţii şi numai cînd era insistent rugat să citească o poezie urca, parcă hieratic, pe trepte şi, instalat pe tron, începea lectura, care era, de fapt, o recitare de actor romantic. Dar trăia sentimentul înălţării spre regalitatea poeziei şi a artei. Şi adunarea auzea vrăjită efectiv: „Eram puternic *împăcat:* /Prin sufletească poezie, / Prin tinereţe, prin mîndrie, / Prin chip de înger întrupat..." Apoi, tot rugat, recita piesa lui de rezistenţă *Noaptea de decembrie.* Apoi maestrul se ridica şi cobora solemn treptele tronului. Venea rîndul cenacliştilor, care aduseseră ceva de citit. Fiecare era invitat, solemn, să se înalţe pe tron pentru că – spunea măreţ amfitrionul – „poetul e un rege şi i se cuvine un tron". Unii, precum tînărul Tudor Vianu, recitau din opera magistrului. Dar cei ce-şi citeau propriile producţii erau gratificaţi, cu înaltă dărnicie, cu cele mai ditirambice aprecieri. Cînd entuziasmul maestrului ajungea sus de tot, lua foaia de hîrtie, se urca, la rîndu-i, pe tron şi o recitea cu vocea lui baritonală, binişor obosită. Apoi urma ceremonialul recompensei sau al darului de neuitat. Amfitrionul lua dintr-un bol, aflat la îndemînă, doldora de pietre colorate – iluzorie comoară de nestemate – o piatră sau două, pe care le oferea cu gesturi regale. Cum îşi amintea Cincinat Pavelescu, maestrul îşi însoţea gestul cu propoziţia emfatică: „Ţine, tinere, această piatră scumpă din partea lui Alexandru Macedonski, drept talisman al admiraţiei mele pentru versurile dumitale divine". Odată – ştia tot Cincinat Pavelescu – i-ar fi spus lui Arghezi: „Ce ochi albaştri ai dumneata! Ochilor ăstora li s-ar potrivi piatra asta de safir. Poftim. Ia-o". Alteori, poetul se iluziona a dărui o bijuterie veche, dintr-un inestimabil tezaur: „Acest briliant să ştii că a aparţinut împărătesei Caterina a doua a Rusiei, care a fost amanta unui strămoş al meu". Toate aceste nestemate, fabricate de inventiorul Alexis prin procedee sintetice, se fărămiţau, de cele mai multe ori, de cum erau strecurate în buzunare. Şi se povestea că, odată, cînd un tînăr neprevenit venit a doua zi să i se plîngă maestrului de păţanie, a fost consolat să nu se lase pradă tristeţii pentru că va primi o altă nestemată din cutia de safire, care era, firește, de aceeaşi origine. Avem dreptul să vedem în acest ceremonial o farsă? Nicidecum. Gestul marelui poet, încărcat de simboluri scumpe, era un omagiu adus Poeziei, care, în viziunea sa, trebuia întîmpinată cu solemnitatea ceremonialului regalian. Altfel, în spatele acestor acte de sibarit risipitor se ascundea o sărăcie bine tăinuită, Macedonski (a murit în septembrie 1920 la vîrsta de 66 de ani), a dus-o mai toată viaţa zgîriat, verificînd vestitul vers al unui confrate: „Poezie-sărăcie". Chivernisit n-a fost niciodată, dar în austeritate a refuzat să trăiască, risipitor, în marginile lui îngăduite, a fost tot timpul. Chiar cînd strămtorarea îl împresora, oferea – ca tratație – cenacliştilor, întotdeauna, ceai şi, cum spuneam, tutun fin la discreţie. Fireşte că risipitorul a murit sărac încît revista *Rampa* vorbea de „viaţa mizeră pe care a dus-o în ultimii ani". Erau tocmai anii cînd, în cenaclul cu tronul, poetul se purta cu măreţie, risipind efebilor nestematele.

Cu un deceniu mai înainte, în cel dintîi al veacului nostru, tinerii scriitori ai vremii (Gîrleanu, Iosif, Anghel, Chendi, Sorbul, Rebreanu) trăiau pe apucate, schiţa, poezia sau eseul, plasate cu greu la o gazetă, erau remunerate cu preţul fix de cinci lei. Unii se săltaseră, căpătînd o slujbă (Chendi la Biblioteca Academiei, Iosif custode la Biblioteca Fundaţiei Carol I), ceilalţi trăind din expediente. Am găsit scrisori ale lui Gîrleanu în care îi cerea – imperios – (avea soţie şi o fetiţă) profesorului Mihail Dragomirescu un grabnic împrumut de... cinci lei. Dar scrisoarea era redactată la cafeneaua Hübler şi trimisă prin comisionar. Lovinescu a relatat în **Memorii** că niciodată comisionarul nu avea asupra sa o singură scrisoare, ci totdeauna mai multe şi, adesea, din alergătura sa cu epistolele rugătoare nu izbutea să-i aducă expeditorului nici un ban. Colecta, atunci, de la prieteni pentru a-l plăti pe comisionar, căutînd, disperat, pe un voitor de bine cît de cît cu dare de mînă. De cele mai multe ori, soluţia era fuga la redacţia unui ziar mai cu cheag pentru a căpăta un avans în contul unei apropiate colaborări. Rebreanu tînărul, abia ajuns în Bucureşti, a dus-o şi el nespus de greu, pînă ce acelaşi Mihail Dragomirescu i-a găsit un rost în redacţia ziarului takist *Ordinea,* cu care s-a mai îndestulat oarecum, continuînd să scrie schiţe şi povestiri care au format materia volumului din 1916, *Golanii. (Ion* nu era încă nici în faza gestaţiei!). Apoi, după *Ion* (1920), *Pădurea spînzuraţilor* (1922) şi, apoi, celelalte creaţii, primind şi premiul Academiei (atunci consistent), s-a rostuit bine, cumpărîndu-şi şi o vie la Valea Mare (lîngă Piteşti) şi un automobil. Dar un om cuprins n-a fost niciodată, trăind strîns şi neizbutind (deşi multele ediţii ale cărţilor sale de căpătîi aduceau venituri sigure) să-şi achiziţioneze o casă în Bucureşti, unde locuia în apartamente închiriate şi nu tocmai arătoase. Austeritatea traiului din tinereţe continua, chiar dacă mai relaxată, să fie prelungită. Iar risipitor n-a fost niciodată, ferindu-se să-şi ajute financiar mulţii fraţi şi surori (care îl solicitau mereu şi cu insistenţă) pur şi simplu pentru că n-avea de unde să acopere atîtea nevoi dezvăluite. Dintre scriitorii tineri care au debutat în primul deceniu al secolului nostru, Mihail Sadoveanu a fost singurul care s-a ştiut rostui din scrisul său. A hotărît, din capul locului, să trăiască exclusiv din rodul ostenelilor sale scriitoriceşti şi, după debutul eclatant din 1904 (cu patru volume simultan), a refuzat decis să colaboreze la publicaţii care nu puteau oferi onorarii cuviincioase. *Viaţa Românească* îi oferea, de la apariţie (martie 1906), 200 de lei pentru o nuvelă sau o povestire şi 400 de lei pentru un roman. Pe care, apoi, le aduna în volum, recoltînd alţi bani. Scriitorul, chivernisit, a părăsit Bucureştiul, s-a stabilit la Fălticeni, unde şi-a durat, pentru familia care devenise numeroasă, o casă bună şi arătoasă, devenise coproprietarul unei mori, avea o livadă, stupi de albine. Într-un cuvînt, era un proprietar aşezat, cu venituri bune asigurate, mai ales, din scris. Dar rosturile gospodăriei de la Fălticeni se cam istovesc în 1909, cînd e numit director al Teatrului Naţional din Iaşi. Va vinde curînd casa din Fălticeni, cumpărîndu-şi alta la Iaşi, undeva pe dealul Copoului, azi devenită casă memorială. Dar a continuat să scrie, deci să o ducă bine. A fost toată viaţa bine chivernisit, neducînd, cu vînătoarea şi pescuitul practicate din plăcere, un trai deloc auster, dar nici agreînd zaiafetul şi risipa.

Aurora LIICEANU
psiholog

Arome identitare

Am să încep prin a relata o întîmplare care m-a pus mai demult pe gînduri – lucru ce explică şi faptul că am reţinut-o – şi care m-a confruntat cu o dilemă firească: unde se termină necesarul şi unde începe răsfăţul sau, cu alte cuvinte, unde începe meschinăria şi unde începe risipa. Cineva îmi povestise despre uluiala tristă a cuiva căruia, prin anii '80, i se întîmplase un necaz: nişte rude sau prieteni buni din străinătate cărora li se făcuse dor de-acasă îl anunţaseră că vor veni să-l viziteze. Să stea la el. În fond, dacă vizita ar fi fost neanunţată? Ar fi fost, desigur, mult mai grav. Cu lipsurile prin care treceam, ar fi fost chiar un dezastru. Aşa că, numărînd zilele pînă la eveniment, personajul nostru a început aprovizionarea, mişcînd un sistem întreg de relaţii. În sfîrşit, după ce această acţiune a fost realizată, el, răsuflînd uşurat, a făcut bilanţul: dispunea de cîteva alimente dulci – gemuri, miere –, de cîteva feluri de brînză – telemea, caşcaval, burduf -, de lichide variate – lapte şi ceai, pe de o parte, şi vin, bere şi ţuică, pe de altă parte. Erau acoperite toate momentele-cheie ale zilei: dimineaţa, prînzul şi cina. Înarmat cu aceste cuceriri de care nimeni nu se atingea, personajul nostru medita la succesul întreprinderii lui şi aştepta optimist musafirii. Aceştia aveau variante, puteau alege. Nici vorbă de desfrîu, dar nici de austeritate. Aşa cum trebuia. Vizita s-a consumat, ca şi alimentele. S-a vorbit despre greul vieţii. Personajul nostru era demn. Nu o ducea mizerabil. Ba chiar făcuse faţă onorabil. La plecare, spre stupoarea lui, vizitatorii i-au spus: „Sînteţi fericiţi. Nici măcar nu vă daţi seama în ce hal trăiţi!" Aceste vorbe l-au afectat profund, l-au frămîntat mult şi l-au urmărit o vreme. Oare nu se descurcase bine, oare nu făcuse destule eforturi, oare îi scăpase ceva ce ar fi putut face? Prin cap nici nu-i trecea că scenariul lui, cu tot ce era necomunicabil şi reprezentarea lui despre „bine" puteau fi puse sub semnul întrebării. El nu dorea compasiune, nici bunăvoinţă. Nu dorea decît să iasă basma curată din această încercare. Căci ce necaz mai mare era atunci, decît să vină un „altul" să cunoască, să înţeleagă ceea ce devenise, pentru cei din interior, normalul statistic, normalul, pur şi simplu.

Şi totuşi, există o problemă psihologică: între ideal şi real se găsesc multiple stări aproximative, iar acestea poartă şi ele multiple etichete pentru că actorul şi observatorul nu sînt una şi aceeaşi persoană. Totul este relativ, am zice. O variabilă importantă o reprezintă, desigur, mijloacele de care dispune cineva. Cînd mijloacele sînt modeste, precare, apare cîrpeala; cînd ele sînt mult la îndemînă, apare risipa. Cîrpeala este gîndită, pentru că efectul ei mizează pe obţinerea a ceva care pare să fie ce nu este. Cîrpeala este mereu gîndită şi dictată, în lipsa mijloacelor, de dorinţa ipocrită de a depăşi această lipsă, lăsînd impresia uneori că aceasta nu există. În schimb, risipa este absenţa planning-ului, este o atitudine în care măsura nu este valorizată. Orice se poate risipi: hrană, timp, bani sau sănătate. Risipa se conjugă cu neatenţia. Cîrpeala pare a se înscrie în negativ – deşi ea implicit trimite la nevoie, şi la provizorat; risipa poate însă comunica nepăsarea faţă de mijloace şi amploarea lor. Dar care este oare relaţia între risipă şi abundenţă? Este oare abundenţa ceva care naşte risipa? Nici vorbă, aş spune după ce am citit ultima parte a scrisorii a 28-a către Agnès, din cartea „Un fir de mărar şi cerul albastru", scrisă de Sanda Niţescu şi ilustrată de Horia Bernea, apărută recent la „Cartea Românească". Pasajul cu pricina spune aşa: „Noi, românii, aparţinem neîndoielnic unei culturi a abundenţei. O mîncare săracă, făcută cu zgîrcenie, platitudinea, bucătăria inexpresivă şi cenuşie sînt aproape un sacrilegiu, aşa ceva nu-i îngăduit, avem nevoie de strălucirea culorilor, de însufleţire şi bucurie, şi asta în cele mai rele momente chiar, căci nici atunci nu ne lipseşte vitalitatea, buna dispoziţie, simţul Sărbătorii! Chiar cînd ne aflăm la nevoie şi în sărăcie, mai curînd vom face orice sacrificiu decît să renunţăm la această dimensiune a bucuriei şi a veseliei care transfigurează orice hrană. Ea face parte dintr-un tot şi conferă fiecărei mese izbutite amploarea nemăsurată a unei celebrări. Punctul de plecare este dăruirea de sine..."

Iată că aici abundenţa pare să însemne acea calitate care oferă unei mese date atributul de „aşa trebuie". De aceea, auzim uneori că gazda se supără dacă invitaţii nu mănîncă, dacă lasă mîncarea pe masă, pentru că bucuria ei este dată de consum şi nu de indiferenţă. Oare cîrpeala unei mese mai poate induce gazdei nemulţumire sau, dimpotrivă, îi certifică ideea de neadevărat, de surogat, de masă neizbutită? Dar, asta chiar dacă numai ea o ştie, probabil că se comunică pe căi necunoscute. Abundenţa, în acest caz, nu este risipă, ci cît trebuie pentru ca să nu fie nici austeritate şi nici cîrpeală. Şi dacă în imaginarul despre români şi mesele lor, autoarea se aşează pe propriile ei memorii despre copilărie, pe senzorialitatea complexă a meselor reuşite în ţara sa de origine, evocată obsesiv în exilul ei parizian, este pentru că măsura senzaţiilor se conjugă cu istoria personală. Cercul complet al simţurilor, în care domnesc culorile, mirosul şi gustul, se poate traduce în risipă, dar niciodată în austeritate şi nici în cîrpeală. Unui străin, aceste memorii, care se înscriu în însăşi definiţia eu-lui, i se transmit prin impresii care se adună într-o sticluţă pe care am putea scrie „parfum de român". Aşa cum Süskind a imaginat un personaj care obţinuse într-o sticluţă, firește, cu dop, „parfum de om". Ideea de cantitate nu are valoare decît dacă naşte în noi reflexul calităţii. Din Paris, autoarea a apăsat pe „save", salvînd astfel imagini pe care altfel le-ar fi lăsat la voia întîmplării. Să se salveze sau nu. Uneori oamenii se găsesc în situaţii în care nostalgia se opune risipei. Evident, risipei de sine.

Virgil CIOMOŞ
lector la Facultatea de Filozofie – Cluj

TOPOLOGIA PROXIMITĂŢII (II)*

Origine şi Prezent

Într-un fel, creştinul ar trebui să fie cel mai contemporan dintre contemporani. Cina cea de Taină nu totalizează doar timpul zilei într-un „eschaton" crepuscular ci şi timpul umanităţii într-o „crepusculară" eschatologie. Asta şi înseamnă a te împărtăşi: a fi contemporan peste timp şi dincolo de timp. Abia contemporaneitatea reprezintă analogonul temporal al naturii eschatologice, atot-prezente a mesajului christic. O asemenea analogie între Prezent şi eschatologie – „Şi va veni vremea şi Acum este..." – constituie, din păcate, o insurmontabilă dificultate pentru cei ce cred că tradiţia christică relevă doar de trecut şi nu de Prezentul nostru cel mai intim. Originea şi, ca atare, Tradiţia nu se situează, însă, în trecut şi nici măcar în viitor; ea e Prezentul însuşi.

Dacă evreitatea *sui generis* se situează în chiar proximitatea Originii, atunci aceasta se datorează nu numai unei perpetue dislocări topologice (semnalată deja prin *Exod*, prefigurare a Paştelui) ci şi unei dislocări cronologice (adică pur istoriale) nu mai puţin perpetue. Proximitatea cu ceea ce ni se relevă a fi de o natură eschatologică solicită astfel (într-un mod principial) dislocarea mundaneităţii noastre (spaţiale şi temporale). Ierusalimul ceresc ţine de evreitate în aceeaşi măsură în care ţine de eschatologie. Evreul *sui generis* „rătăceşte" nu numai prin spaţiu ci şi prin timp şi abia în acest fel este el „dincolo" de spaţiu şi „dincolo" de timp.

Cazul contrar (acela al fixării într-un *topos* sau într-un *chronos*) – am putea invoca aici, prin analogie, problema raporturilor între români şi unguri bunăoară –, s-ar reduce la anterioritatea purei prezenţe (spaţio-temporale) a unora în raport cu ceilalţi (înţelege: în detrimentul celorlalţi).

Argumentul pe care se bazează istorismul e, deloc întîmplător, acela al lui Diodor Kronos, numit şi argument „dominator"... El proclamă, în subtext, valoarea absolută (destinală) a trecutului în raport cu prezentul şi viitorul. Zeul însuşi, credeau anticii (inclusiv Aristotel), e limitat în Atot-puternicia lui de imposibilitatea de a absolvi trecutul de caracterul său destinal, adică necesar. Într-o asemenea lume a fatalităţii trecutului nu există iertare şi, ca atare, nici eliberare de timp (şi de spaţiu). Dar are, oare, Originea – cea autentică – un caracter topic şi istoric? Poate fi un „avantaj" decisiv faptul că un popor sau o religie se bucură de o istorie şi de o tradiţie mai vechi decît ale altora? Dacă nu, ce înseamnă atunci Tradiţia însăşi? Există un sens contemporan, adică simultan (în termeni dogmatici: eschatologic) al Tradiţiei? Nu cumva aşa-zisele tradiţii, culturale şi religioase, sînt doar palide (uneori) efecte istorice derivate ale acestei Tradiţii întemeietoare (şi, de ce nu, chiar „paralelă" cu istoria)?

Dacă vecinătatea topică are o întemeiere utopică, atunci cum poate fi posibil un spaţiu zis „public" al tuturor tradiţiilor zise „private"? Cine e, mai precis, aproapele nostru: con-săteanul sau şi con-citadinul, vecinul sau şi cetăţeanul? E, oare, compatibil creştinismul cu o topologie urbană?

Vecinătate şi spaţiu public

De regulă, termenii de „vecinătate" şi „spaţiu public" – a căror funcţie euristică o mărturiseam de la bun început – au ajuns să determine, din punct de vedere mental, două forme social-istorice foarte bine cunoscute: tradiţionalismul (nu Tradiţia!), respectiv, modernismul.

Teza noastră sugerează că primul termen – „vecinătatea" – relevă de nişte forme tradiţionaliste de convieţuire, pe cîtă vreme al doilea – „spaţiul public" – survine, cu adevărat, abia odată cu timpurile moderne. Diferenţa între termenii noştri e, se pare, simplu de definit. Vecinătatea, de pildă, presupune, desigur, cel puţin doi vecini, precum un român şi un maghiar, proprietari fiecare ai cîte unei bucăţi de pămînt, delimitată printr-o formă anume: fie ea piatră de hotar, fie gard, fie mai bine o linie pur imaginară, fără nici o dimensiune (nici a mea, nici a ta), un loc al nimănui adică. Or, pentru că ceea ce îi uneşte pe eroii noştri – linia imaginară – e un pămînt al nimănui, urmează că „dialogul" lor vizează, de fapt, pe nimeni. Căci, de vreme ce nu există un loc public al vecinătăţii – hotarul însuşi nu are nici o dimensiune –, nu există loc nici pentru dialog. Pe cît de imaginară e frontiera comună, pe atît de imaginar e dialogul. „A te întîlni (cu aproapele tău) la gard" revine la a te întîlni nicăieri. Ceea ce îi uneşte pe protagoniştii noştri – gardul – e tocmai ceea ce îi desparte. O proximitate de acest fel – tipic tradiţionalistă – presupune, într-adevăr, un minim (pentru a nu spune direct: o lipsă) de comunicare. Fiindcă fiecare dintre cei doi gospodari poate foarte bine trăi de unul singur, în universul său autarhic, creat de el, doar pentru el. Raporturile lor sînt private şi nu publice, ceea ce revine, altminteri spus, la o privare de raporturi publice. Echivocitatea vieţilor lor paralele se întemeiază pe echivocitatea proprietăţilor lor, la fel de „paralele". Deşi n-o ştiu, pretinsa lor autarhie e, de-aceea, şi ea una echivocă, pentru că „a fi autarhic" devine, în cazul nostru, sinonim cu „a fi izolat".

Astfel stînd lucrurile, contactul orizontal între gospodari nu are nici o semnifcaţie generic umană şi, ca dovadă, nici nu e vreodată tematizat. El nu poate avea loc tocmai pentru că limita comună, imaginară fiind, nu are nici ea vreun loc. Mai mult chiar, dacă nu s-ar supune rigorilor unor raţiuni strict economice, vecinii noştri ar fi în stare să-şi construiască, fiecare, „propriul" lui gard. Singurul „contact" presupus e, paradoxal, doar cel vertical şi anume cel care îi uneşte (?!) cu Dumnezeu. Dar chiar şi în acest caz, non-dimensionalitatea orizontală a raportului dintre cele două creaturi – cum sînt, de pildă, vecinii – se regăseşte în infinita distanţă verticală a diferenţei dintre Creator şi creatură.

Pentru că ceea ce îi uneşte pe oameni – limita lor iluzoriu orizontală – nu are loc pe pămînt, ea trebuie exilată undeva „în cer". Consecinţă care se constituie însă (printre altele) tocmai în contrariul mesajului christic, împlinit prin coborîrea transcendenţei Cerului pe pămînt. De aceea, o asemenea divinitate „celestă" – care e propriul nostru Dumnezeu exilat – se vădeşte a fi nu mai puţin echivocă: pentru că ea nu ne reuneşte, practic, într-una şi aceeaşi Biserică (topică). Dumnezeii celor doi protagonişti vorbesc, în fond, limbi diferite şi din acest motiv, parafrazînd spusa unui Părinte al nostru, a zice ceva despre credinţa celuilalt e inter-zis într-un mod natural: tocmai pentru că o atare zicere inter-mediară se găseşte mereu între – adică „inter" – două ziceri (sau limbi) şi e, prin urmare, o zicere... inter-zisă. Universul său de discurs – care revine la acela al traducerii – e, încă o dată, spaţiul nimănui, spaţiul imaginar al limitei inter-lingvistice, semnificat prin acelaşi zid despărţitor: un spaţiu fără recunoaştere (în dublul sens al termenului: epistemic şi etic) pentru a nu spune *înzidit*.

În loc să ai prieteni de ambele părţi, ai duşmani de ambele părţi. Departe de a încuraja traducerea dintr-o zicere în alta, interzicerea sucombă adesea în tăcere, în lipsă de dialog. Într-o lume ca aceasta, a traduce dintr-o limbă în alta, dintr-o credinţă în alta, înseamnă pînă la urmă un act de „trădare", un fel anume de a încăleca zidul, de a profera inter-zisul şi, implicit, de a fi pus, tocmai de aceea, la zid.

Încarcerarea limitei

Or, dacă locul traducerii (i.e. al trădării) e zidul, el trebuie să fie şi locul execuţiei. Şi pentru că zidul tematizează în mod vizibil natura imaginară (invizibilă) a limitei care desparte, execuţia traducătorului (i.e. trădătorului) revine la punerea la zid a imaginarului (a invizibilului) însuşi. De aceea, cel care traduce, cel care îşi trădează, deci, neamul – fie cu trupul, luînd fata vecinului, fie cu sufletul, luînd credinţa acestuia – e sortit să locuiască la limită, adică nicăieri, să fie un nimeni, un marginal: să locuiască deci marginea – fie ea cea a satului –, pentru că, la rîndul ei, marginea însăşi e tocmai o atare limită (fără dimensiune).

Singurul simulacru de spaţiu „public" tolerat în lumea vecinătăţilor tradiţionaliste e spaţiul cazon sau acela clerical (înţelese aici ca spaţii integriste). Semnificaţia „publică" a unei vecinătăţi se reduce în acest caz fie la gregaritatea turmei lui Dumnezeu, fie la cea a oastei Împăratului sau, invers: fie la gregaritatea oastei Domnului, fie la cea a turmei Împăratului. Din punct de vedere topic, avem de a face, mai întîi, cu platoul de instrucţie (sufletească) publică al bisericii, în care se revarsă enoriaşii pentru oficiul jertfei Domnului. Iar apoi cu platoul de instrucţie (trupească) publică al cazărmii, în care se revarsă ostaşii pentru a se jertfi oficial Împăratului. Armata şi Biserica (repetăm: integriste) impun culorile uniformelor gregarităţii – odinioară roşul şi negrul –, culori ce compun portretul „bunului" cetăţean şi, implicit, al bunului vecin.

Dimpotrivă, Celălalt – străinul – trebuie redus, în cazul turmei (oastei) lui Dumnezeu, la statutul unui eretic, iar în cazul oastei (turmei) Împăratului, la statutul unui agent. Or, ceea ce ne apare deosebit de important în ambele cazuri e că atît ereticul cît şi agentul sînt declaraţi a fi nişte inamici... publici. În mod paradoxal, pentru societăţile noastre tradiţionaliste, spaţiul public se confundă cu inamicul numărul unu. Din acest motiv, caracterul de cetăţean (în sens modern, adică liber personal, iar nu doar gregar individual) e propriu, în mod aproape natural, doar celor excluşi. Excluziunea „inamicilor publici" revine în acest fel la excluziunea spaţiului public însuşi. Aceasta e forma (tradiţionalistă) cea mai slabă (cu putinţă) de „recunoaştere".

Pentru a putea închide *topos*-ul său non-dimensional, zidul trebuie să se întoarcă în el însuşi, să devină o închidere a spaţiului public; prin urmare şi la propriu, închisoarea acestuia din urmă. Simplu spus, ne-locul spaţiului public revine la privarea de loc a celor ce mişcă în front sau a celor ce fluieră în biserică. Şi pentru că cel care trădează se află la limita invizibilă dintre cele două tabere, urmează că (în ochii celorlalţi) el se bucură de o oarecare „ubicuitate". Duşmanul nu doarme, el veghează şi anume în ascuns... Inamicul public („invizibil") trebuie întotdeauna demascat, el trebuie vădit (ca vizibil). Buna vecinătate tradiţionalistă are doar două variante de „reuşită": fie să fim vecini cu noi înşine (ceea ce revine în fond la dispariţia proximităţii), fie să ignorăm cu totul pe vecini. Şi într-un caz şi într-altul, ceea ce provoacă cu adevărat oroarea este vidul – adică nimicul instituit în limită –, teama de imaginar, de invizibil, adică de nimeni. Parafrazînd ambiguitatea limbii franceze, am putea spune că teama de nimeni – *personne* – e teama de propria noastră persoană, din nou, *personne*. (Persoana nu mai poate fi aici un simplu „ce" subzistent; ea frizează, practic, abisul.)

Limita însăşi – imaginară şi invizibilă – trebuie deci închisă între zidurile închisorilor, ea trebuie încarcerată, ascunsă vederii celorlalţi. Invizibilul îşi pierde, din nou, natura sa autentic transcendentală; el devine un simplu fenomen (vizibil) ce trebuie ascuns. De aceea, limita trebuie pusă acolo unde îi este „locul", şi anume la zid. O tulburătoare întrebare se pune atunci. Dacă aşa cum teologhiseşte sf. Grigore de Nyssa, Christos însuşi reprezintă tocmai *arhetipul frontierei* – cel care, după Înviere, asigură pasajul, adică Paştele şi, încă, „trecerea la limită" dintre vizibil şi invizibil, dintre finit şi infinit, dintre moarte şi viaţă –, mai poate avea atunci tradiţionalismul vreo legătură cu Tradiţia christică? Întrebare retorică, evident.

Coexistenţă vs. *tradiţionalism: zidul şi statuia*

Aceeaşi situaţie o putem găsi şi în privinţa semnificaţiei temporale a vecinătăţii de tip tradiţionalist. Astfel, dacă limita comună constituie, ea însăşi, marca unei co-existenţe şi dacă această co-existenţă e ocultată de un zid, urmează că vecinătatea noastră tradiţionalistă ignoră inclusiv semnificaţia temporală a co-existenţei: anume simultaneitatea şi, ca atare, prezentul. Într-adevăr, personajele noastre sînt hipnotizate fie de mirajul unui trecut eroic, izvor fondator al mitologiei lor războinice, fie de mirajul unui viitor paradisiac, izvor fondator al mitologiei lor apocaliptice.

De aceea, şi într-un caz şi în celălalt, cecitatea lor priveşte invariabil ocultarea prezentului, adică a uneia şi aceleiaşi limite... Fiindcă prezentul nu constituie altceva decît limita comună, prin urmare invizibilă, a trecutului şi viitorului. Prezentul este pus, la rîndu-i, la zid. Doar că zidul are aici funcţiunea „eternizării" statuare a clipei, avînd drept efect chiar statuile „eternităţii" noastre efemere (cotidiene). Statuia devine astfel analogonul cronologic al zidului. Războiul anteriorităţilor temporale e, într-un fel, unul al statuilor. Fiecare primar vrea să-şi imortalizeze numele prin asemenea „ctitorii". Timpul pare chemat să stea pe loc – simplă şi pernicioasă aparenţă, reclamată în numele „prezentului" – cînd, de fapt, ceea ce se doreşte e doar păstrarea şi, mai ales, legitimarea *statu-quo*-ului temporal, adică a aceluia... temporar. De aceea, imortalizarea efemerului coincide cu „moartea" (pietrificarea) eternului.

Pentru tradiţionalişti nu există, aşadar, un contact orizontal – situat în prezent – al vecinilor. Conştiinţa lor se distribuie, din nou, pe verticală: între trecutul foarte „adînc" al mormintelor strămoşeşti – care, din fericire, nu mai pot vorbi – şi viitorul foarte „înalt" al cerurilor judecăţii de apoi – care, din fericire, nu vorbeşte încă.

*Textul (a cărui încheiere va fi publicată în numărul viitor) a fost prezentat la colocviul cu tema „Sacrul", organizat de Universitatea din Timişoara şi de Mitropolia Banatului (aprilie 1998). Subtitlurile îmi aparţin (**A. M.**).

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Album

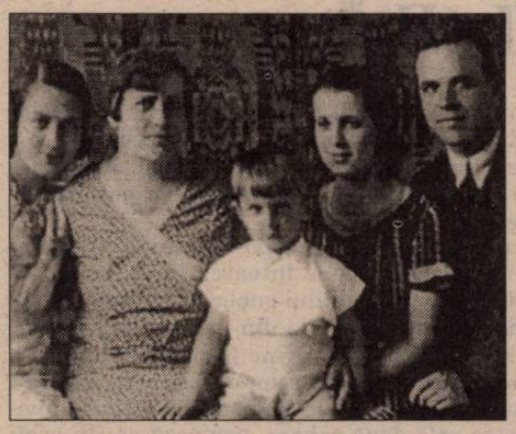

Scrisori întredeschise

Timişoara 18 Mai 1941

Dragă prietenă,

Mi-e ruşine; am primit telegrama, în care îmi urai „la mulţi ani" şi nu ţi-am răspuns, ca să-ţi mulţumesc.

Desigur că prin aceasta mi-am încărcat „dosarul" şi tu „judecător" mă vei judeca aspru.

Să-mi mai cer scuze? O fac, deşi sunt sigur că vei zîmbi ironic. Acum însă nu mai cred că mă vei scuza, aşa că nu vei putea să mai reproduci cuvintele din scrisoarea din 27.II.a.c.: ..."sunt f. sigură că în momentul cînd ai scris erai deja convins că imediat ce voiu primi scrisoarea ta, voiu uita că trebuia să sosească cu mult înainte"...

Îmi ridici dreptul să-mi cer scuze, dar nu-mi ridici pe acela de a-ţi mulţumi mult pentru atenţia de care ai dat încă o dată dovadă. Cînd am împlinit 22 de ani – vai, ce bătrîn – telegrama ta m'a întinerit cu trei... Trei...

Primul pas în al XXII-lea an l-am făcut mînă'n mînă cu Costi Munteanu, care-l făcea la al XXI-lea, în mijlocul cîtorva colegi, în camera noastră, cu muzică şi... petrecere.

Am început frumos, să fie un bun augur? Să sper că da.

Îţi doresc mult noroc la examene (sau sinteze?) şi să te întorci în satul nostru („micul orăşel uitat...) fericită şi plină de încredere. Să nu fii supărată pe un prieten că nu a fost la înălţimea gestului tău.

Te salută prietenește, în numele marei prietenii ce ţi-a purtat,

Dorel

P.S. Valentin şi Costi îţi trimit multe salutări şi-ţi urează succes.

Istorii personale

La Băi, la Herculane

„Mergeam la băi. Erau multe birje la Mehadia, la Herculane şi la Pecinicica, şi-atuncea cînd avea chef, tata comanda o birjă şi ne duceam la Herculane cu birja. Mie mi s-a părut mult mai frumos decît îi acuma. Foarte îngrijit, că erau grădinarii, erau flori, erau aleile aranjate. Şi mirosul de sulf era mai accentuat. Cînd intrai în Herculane, începeai încă de la Cerna, de la pod, să simţi mirosul de sulf. Şi asta era ceva grozav, că nu era în altă parte. Era şi fanfara. Pentru mine, oriunde mă duc şi aud o fanfară, închid ochii şi-mi revăd copilăria, pentru că în fond a fost prima muzică a mea ce-am auzit-o. Au fost astea, orchestrele de ţigani, dar nu m-or impresionat aşa ca alămurile alea, toţi erau graşi, poate m-or impresionat şi oamenii... şi instrumentele care luceau... Cîntau tare frumos. Muzică din asta de promenadă. Şi era pavilionul armatei, lîngă statuia lui Hercule. Acolo era un hotel numai pentru militari. Ei cîştigau foarte bine – poate că şi acuma cîştigă – şi veneau doamnele foarte, foarte elegante şi militarii eleganţi, frumoşi şi cu săbii, şi m-or impresionat grozav. Mă duceam şi stăteam pe alee şi admiram. Îşi şi dădeau aere... acuma sunteţi învăţate aşa, sportiv, nu mai e eleganţă. Era un mic Karlovivary. De fapt şi semăna. Mult redus faţă de Karlovivary. (...)

Or schimbat, şi nu în bine. Hotelurile erau îngrijite. Era proprietatea staţiunii. Directorii erau foarte severi. Nici nu se concepea să nu fie frumos şi să nu fie bine îngrijit. În hoteluri, mie-mi plăcea să merg şi să văd ce-a mai rămas de cînd eram eu mică. Păi nu, că n-a mai rămas nimica...

Nu veneau numai bolnavi. Cred că mai mult veneau pentru odihnă şi distracţie. Pentru că era cazinou acolo unde era, şi ruletă. Jucau la bani mulţi, la bani grei. Veneau şi din străinătate, era o staţiune renumită, pînă nu au dezvoltat ăştia pe litoral, nu (...). Vai, şi ce cofetării bune, şi ce cafele bune... Era îngheţata extraordinar de bună. Păi, dacă aveau aşa mulţi bani, veneau domni aşa de mari, ăia voiau lucruri de calitate să mănînce, şi se făceau. Erau turcii de la Ada Kaleh, care aduceau rahat. Erau două contese, cred că erau într-adevăr contese, erau trei surori. Şi două aveau un cărucior cu îngheţată foarte bună, cum se făcea atunci, la maşina de îngheţată. Erau aşa cu halate albe şi cu bonete albe şi aveau aşa o frunză pe nas, să nu le ardă soarele. Erau contese maghiare sărăcite, şi trăiau din vînzarea îngheţatei. Covrigi, veneau severinenii din Tîrgu-Severin cu fructe, cu lubeniţe, era o piaţă foarte bogată."

(Stela Creta, n. 1929, înregistrată la Timişoara, aprilie 1998 – text preluat din expoziţia TEREN, realizată la Muzeul Banatului de Grupul de antropologie culturală şi istorie orală din cadrul programului „A treia Europă", Universitatea din Timişoara.)

Oximoron-Les-Deux-Églises în Orientul nu prea Mijlociu

– E adevărat că există spitale, policlinici, unde stă scris la intrare: „Accesul cîinilor şi etiopienilor interzis"?

– Au fost cîteva cazuri... îmi răspunde amicul meu Freddy H., fost coleg de „Matei Basarab" (liceul) şi de Cuza-Vodă (strada), fost colonel în aviaţia israeliană, acum mare antreprenor în „teritorii".

– Şi e adevărat că sînt medici cărora le e frică să consulte marocani fiindcă dacă nu le dau ce vor ei, scot cuţitul, chiar în cabinet?

– Cine ţi-a spus prostia asta? mă întreabă sever.

Nu-i spun; e ceva crud în privirea lui, de om căruia nu trebuie să-i încredinţezi nume. El:

– Zi-mi mai bine dacă-i adevărat că atunci cînd ai invitat-o pe Dori la restaurant... mi-a spus şi unde, lîngă Ateneu... te-a costat zece la sută din salariu...

– N-am calculat.

– Dori aşa mi-a spus, impresionată... Cum puteţi trăi cu asemenea preţuri? Sînteţi la nivelul salarial din Burundi şi vă stă pe cap situaţia etiopienilor din Israel!?

Bun răspuns – în logica „Pravdei": voi vorbiţi, care linşaţi negri? I-o spun franc:

– Vorbeşti ca-n „Pravda"... Mai ştii logica „Pravdei": voi care linşaţi negri?

Freddy H. nu se supără, rîde cu o anume plăcere, ca la o bruscă amintire veselă din copilărie, înghite ultima bucăţită de croissant, formează energic un număr pe celular, întinzîndu-se bine pe scaun, chiar lovindu-mi picioarele, începe să vorbească tandru, neaşteptat de tandru, în şoaptă – eu văd scena din urmă cu exact 50 de ani, prin '48, cînd acolo, în Cişmigiu, unde mă chemase, îmi ceruse să nu spun nimănui că s-a hotărît să plece în Israel şi ar fi bine să mă gîndesc şi eu, dacă nu, să am grijă de Dori, „ştiu c-o iubeşti mai mult decît mine", şi eu am refuzat, spunîndu-i că eu n-am să plec niciodată din România, unul din puţinele adevăruri care nu m-au părăsit – şi închide celularul, întrebîndu-mă ce vreau să-mi cumpăr din toată „hardughia asta", însoţind expresia cu un gest larg şi dispreţuitor la adresa acestui minunat Dizengof Center; îi spun: la etajul II, e o librărie franceză, „La librairie du foyer", unde se găseşte „Le Monde".

– Vrei să-mi cadă mîna? Eu nu cumpăr „Le Monde", nu-l suport...

– Ai fugit de „Pravda" şi nu suporţi „Le Monde". „Du bist komisch", cum ar zice sor-mea de la Frankfurt...

Zece minute mă întreabă atent şi strîns despre sora mea din Frankfurt, o ştia, era „de stînga", el a fost aici, de cînd a venit, „la dreapta", n-ar trăi în Germania nici o zi, nici măcar în excursie n-ar trece prin Germania, nimic nu poate fi comic în Germania pentru un israelian, aşa cum „Le Monde" e „cea mai mare porcărie inventată de antisemiţi".

– La Bucureşti e invers: se zice că „Le Monde" e al evreilor!

– La Bucureşti, la Bucureşti... Ce a mai rămas la Bucureşti după ce au plecat nemţii şi evreii? şi-mi lasă o hîrtie de 50 de şekeli, pe masă; el trebuie să plece, e chemat urgent undeva (rareori am văzut ca tandreţea să provoace o asemenea urgenţă), mai am timp pentru a-i mulţumi conformist:

– Bine, dar „Le Monde" costă...

– Îmi dai restul la Bucureşti, vin cu Dori la toamnă, pentru nunta de argint şi să ne vedem părinţii la „Filantropia..." Eşti invitatul nostru...

– Tot v-a rămas ceva în România.

Rîde colegial:

– 1-0 pentru tine... şi se pierde în mulţime, cu celularul la oblînc.

Noaptea, îl visez pe directorul „Cărţii Româneşti"
după moartea lui Preda şi pînă la căderea tiranului.
Ca să nu creadă că-l flatez pentru a-mi majora
contractul, nu-i spun adevărul care-mi stă pe buze:
el e singurul care povestind glume şi parabole
cu evrei, nu-i foloseşte nici pe Iţic, nici pe Ştrul sau Şmil,
ci pe Haimovici Morel. Bancurile lui de băcăuan
îl au ca erou pe Haimovici Morel.
Haimovici Morel stă de vorbă cu El.
Haimovici Morel se duce la rabinul din Buhuşi.
Haimovici Morel discută cu Moise, în pustiu.
De ce Haimovici Morel? Cine e, ce are cu el?
„A fost cel mai bun coleg de bancă pe care
l-am avut în liceu."

Radu COSAŞU

Bazar

Vedete ca la carte

În clasa a opta sau a douăsprezecea, tuturor ne-au plăcut oracolele: acolo ni se dădea posibilitatea să ne exprimăm personalitatea, dar nu oricum, ci între anumite limite clare, universal-valabile în lumea elevilor. Cotidianele noastre (şi nu mai vorbim de revistele mondene) fac un „oracol" din viaţa oricărei femei mai mult sau mai puţin publice, mai mult sau mai puţin arătoase. Ce-i drept, prezentările din *Naţional, Evenimentul zilei* sau *Cotidianul* nu sînt sub formă de întrebare răspuns, ci naraţiuni la persoana a treia: exerciţii simple de trecere evidentă de la persoana I şi a II-a la a III-a. Dintre sintagmele ce introduc vorbirea indirectă, cîteva sînt specializate: *„este fericită să...", „s-a hotărît să...", „a ales...", „colaborează bine cu...", „este (nu este) mulţumită de...", „adoră...", „îi plac...", „detestă...", „îi pare rău că...", „doreşte..."*. Aceste predicate marchează, ca să ne menţinem în aceeaşi sferă semantică, toate suişurile şi coborîşurile existenţei, de la *trăiri* la *acţiuni*. Persoanele feminine a căror fişă le este creionată de unul din cotidianele sus-amintite au o existenţă bine repartizată pe domeniile de bază: *personalul* şi *profesionalul*. Acestea, pe de altă parte, nu pot exista una fără de alta. Articolul din *Cotidianul*, *„O prezentatoare în ascensiune"* afirmă, de pildă: *„Pasiunea ei (a Andei Miclea) pentru mass-media i-a fost transmisă de omul iubit"*. O persoană publică pozitivă nu poate reuşi fără *„pasiune"* şi *„vocaţie"*.

Ca să merite un loc într-un cotidian, şi timpul liber trebuie să fie la nivelul „aşteptărilor": pasiunile extra-profesionale dau bine dacă sînt fie *non-conformiste*, fie „fatale". În cazul Andei Miclea, merg pe linia „fatală": ea „adoră bijuteriile" şi parfumul „Dune". Ca gusturile prezentatoarei să nu fie prea pretenţioase, ele sînt contrabalansate de plăcerea de a *„evada"* în natură şi de cea pentru *„florile viu-colorate"*.

Orice astfel de portret nu se poate termina decît într-o notă morală şi general-umană: *„Îmi pare rău că mulţi oameni din ziua de azi sînt trişti şi săraci." (...) Îmi doresc stabilitate financiară şi succes (...) Pentru ceea ce am reuşit în viaţă vreau să le mulţumesc părinţilor mei"*.

BOOKAREST 1998, la rece

A trecut o lună de la a 6-a ediţie a Tîrgului Internaţional de Carte BOOKAREST. Chiar dacă între timp evenimentul s-a cam „răcit", vremea concluziilor/bilanţurilor încă mai adastă. Pe ansamblu, Tîrgul a fost o uriaşă expoziţie cu vînzare şi o ocazie pentru publicul mai curios sau mai snob de a ieşi în oraş şi de a admira un mare număr de VIP-uri pe metru pătrat, de la Pascal Bruckner (venit la Bucureşti să îşi lanseze volumul **Tentaţia inocenţei**) la Viorel Lis. Un bazar labirintic unde, în lipsa instalaţiilor de climatizare, la orele de vîrf aerul era *condiţionat* de ieşirea pe terasa „La Motor", dar şi o Bastilie a cărţilor în care, între sute de „Celule" au piuit, ca niciodată, celularele. Simezele a mai bine de 200 de edituri (româneşti şi străine) s-au întrecut în a propune vizitatorilor spre cumpărare sau spre contemplare mii de titluri din producţiile proprii. Unele edituri, mai platonice, au oferit cărţi *doar* spre contemplare, iar atunci cînd au existat, firavele reduceri de preţuri nu au redus prea mult „abstinenţa" cumpărătorilor. În compensaţie, s-a înregistrat o serioasă îmbunătăţire a *graphic design*-ului de carte. Din păcate, deşi oferta de noutăţi editoriale a fost destul de consistentă (e drept, nu mai consistentă decît în anii precedenţi), numărul mult prea mare de cărţi vechi nu a lăsat tuturor o impresie tocmai O.K. Oricum, publicul mai strîns la pungă a avut astfel ocazia să îşi cumpere la preţuri relativ rezonabile volume de care cu cîţiva ani în urmă nu prea îi dădea mîna să se apropie...

Parcă pentru a alunga monotonia programatică a lansărilor, unele dintre lansările anunţate nu au mai avut loc.

Mult mai interesante au fost expoziţiile propriu-zise, cele despre cultura germană ţinînd capul de afiş. Modelul german al expoziţiilor interactive, ar putea fi o soluţie care ar mai umaniza şi ar eficientiza ritualurile stereotipe dar pline de parapon ale tîrgurilor autohtone de gen.

De altfel, un punct forte al acestei a 6-a ediţii l-a constituit partea „interactivă". Realizată cu colaborarea Asociaţiei Scriitorilor Români Profesionişti – ASPRO, aceasta a cuprins o serie de „experimente" bine integrate în angrenajul cam uzat al Tîrgului. Între ele, o premieră: „aclimatizarea" în România a ciclurilor de lecturi literare – întîlniri – dezbateri ale scriitorilor cu publicul; pe parcursul a cinci după-amieze în Lăptăria Enache au citit, au dialogat şi, la nevoie, s-au lansat în polemici, în calitate de scriitori-invitaţi, Mircea Nedelciu, Traian T. Coşovei, Gheorghe Crăciun, Simona Popescu, Liviu Ioan Stoiciu, Nicolae Breban, Horia Gârbea, Mircea Cărtărescu, Magda Cârneci şi Mircea Horia Simionescu. Prima zi a Tîrgului a găzduit – tot în Lăptărie – şi o şedinţă specială a Cenaclului Litere de la Filologia bucureşteană (moderator: Mircea Cărtărescu), care a inclus un mic *happening*. Substanţială şi incitantă, un adevărat test de imagine „naţională" şi totodată un binevenit duş rece a fost dezbaterea româno-germană despre piaţa editorială, „România la tîrgurile germane internaţionale de carte", cu participarea – între alţii – a reprezentanţilor Ministerului Culturii şi ai Tîrgurilor de carte de la Frankfurt şi Leipzig. Un alt „test reuşit" l-a reprezentat revista cotidiană a Tîrgului (realizată de studenţii filologi redactori ai revistei **Litere Nouă**), care a depus mărturie despre cele cinci zile fierbinţi din ARESTul cărţilor.

Cît despre bilanţuri, numai de bine: i-a fost dat „elegantei" clădiri ceauşiste a Teatrului Naţional ca, la 20 de ani de la reconstruire, să găzduiască bilanţul – nu numai „livresc" – al comunismului, prin cele două controversate cărţi „jubiliare" pe care editurile **Nemira**, respectiv **Humanitas** le-au lansat simultan, la o distanţă de numai cîţiva metri.

Paul CERNAT

Imaginarul publicitar

„Conştiinţa fericită"

În fiecare zi celebrăm adorarea monstrului TV, urmărindu-i ritualul de imagini şi sunete. Majoritatea oamenilor „consumă" publicitate în mod reflex. Dar implicaţiile există. Un număr de reclame este difuzat zilnic la anumite intervale, pe perioade lungi de timp. Datorită repetiţiei şi nu numai, mesajul publicitar capătă o putere uriaşă asupra inconştientului uman. Refrenele ritualice ale melodiei ne pătrund auzul într-un ritm hipnotic. Imaginile sînt asimilate prin vizualizare aşa cum erau asimilate mandalele în mistica orientală. Aceasta este cheia de acces către mintea individului dar, în realitate, nu reprezintă decît primul pas dintr-o strategie sofisticată.

Descoperirile psihologiei şi, în deceniile din urmă, ale psihanalizei sociale nu au fost ignorate de cei care lucrează în publicitate. Fie că o credem sau nu, psihanaliza funcţionează şi poate funcţiona pentru sau împotriva noastră. Societatea industrială avansată îi experimentează beneficiile în domeniul marketingului de zeci de ani. „Omul unidimensional" este adult acum. S-a născut dintr-o represivitate stilată şi a fost educat prin mass-media. Este un cumpărător înnăscut tînjind după ghidare. Aşa că publicitatea îi va fi ghid.

În descendenţa avertismentului pe care fondatorii „şcolii de la Frankfurt" îl dădeau, începînd cu anii '30, societăţii de consum, François Brune reia, în 1981 şi apoi în 1985, tema „conştiinţei fericite" cu aplicaţie exclusivă la sistemul publicitar, într-o lucrare pertinentă şi bine argumentată, „Fericirea ca obligaţie", cu subtitlul „Psihologia şi sociologia publicităţii".

Multe alte studii au aprofundat domeniul, de atunci, aşa încît astăzi democraţiile occidentale sînt puse în gardă cu privire la acest fenomen. Totuşi, situaţia este diferită în ţările est-europene. Apărută la noi în urmă cu doi ani, cartea lui Brune ridica problema reflexivităţii în faţa unei conştiinţe publicitare incipiente.

Din acest motiv şi pornind de la această lucrare, rubrica de faţă îşi propune să opereze, începînd din numerele viitoare, analiza unui anume tip de imaginar: imaginarul mass-media, în speţă cel al reclamelor comerciale.

Privită la rece, publicitatea funcţionează ca simptom al unei societăţi nevrotice. Dacă am compara discursul zilnic al spoturilor cu delirul unui psihotic, lucrul ar fi vizibil. Din păcate, „psihoticul" sîntem noi sau ne pregătim să fim. Căci între stringenţa restabilirii PH-ului şi fobia petelor, între lupta cu (pardon) caria şi terorismul parşiv al bacteriei, ce vom face mai întîi? Probabil vom face puţin loc în spaţiile noastre psihice pentru noile mituri.

Astăzi, urmărirea programelor de televiziune a devenit principala modalitate de petrecere a timpului liber, cîştigînd supremaţia în producerea de „fantasme". În timp ce literatura (şi aici mă refer la literatura de consum) se poate exprima doar prin naraţiune, televiziunea este o combinaţie de naraţiune şi spectacol. Primplanurile în mişcare şi întregul arsenal tehnic de manipulare a imaginii TV aduc lucrurile atît de aproape de ochii spectatorului, încît par tangibile, atît de tangibile, încît graniţa dintre realitate şi ficţiune se estompează. Publicitatea creează alternativa la lumea reală, o lume a evadării fantasmatice abil susţinute de un fals discurs raţional, predispunînd discret individul la un pattern mental schizoid.

Ca dovadă că logoreea publicitară evoluează şi la noi spre un adevărat sistem, ba chiar spre un fel de instituţionalizare, în pura tradiţie occidentală, ea a început să fie canonizată, celebrată ritualic în fiecare an prin „Noaptea devoratorilor de publicitate". Ocazie cu care miza comercială se poate ghemui liniştită în spatele legitimităţii artistice.

Alice POPESCU

De văzut

Homage to Ion Bitzan – în Sălile Kretzulescu ale Muzeului Naţional de Artă; **Andrei Chintilă & Gheorghe Rasovszky** – la Simeza; **Beti Vervega** – la Muzeul Literaturii Române; **„Cozo"/Cosmin Paulescu** – la Eforie.

Cronica literară de tranziţie

Talent şi caracter – adică Dorin Tudoran

Cum să scriu acest articol? Cum să-l modulez să nu devină encomiu? Cum să-l domolesc să nu pară icnet de admiraţie?

Dorin Tudoran e unul dintre scriitorii care, în ţară fiind, i s-au împotrivit pe faţă lui Ceauşescu. N-au fost mulţi. Îi numeri pe degete. Goma, Dan Deşliu, Dinescu, Dan Petrescu, Luca Piţu...

Te uiţi la el şi pare că n-are vîrstă. Exhibă mereu, oricîte decenii, obsedante sau nu, ar trece, aerul unui *băiat etern*, cu un trup puţin şi zvelt, cu un rictus de nemulţumire şi încăpăţînare în colţul buzelor, un băiat care se îndărătniceşte să rămînă, sufleteşte, sub zodia francheţei adolescentine şi a intransigenţei candide.

Am scris un cuvînt care ar trebui să fie leit-motivul acestui comentariu: intransigenţă. S-a putut vedea, după 1989, că extraordinarul curaj dovedit de Dorin Tudoran sub Ceauşescu n-a fost o componentă umorală, ci una adînc caracterială. Papini, în ***Un uomo finito***, dacă nu mă-nşel, are o frază care sună cam aşa: *orice guvern ar avea lumea, eu voi fi mereu în opoziţie*. Eu, adică scriitorul. Eu, adică intelectualul. Dorin Tudoran e o întruchipare fără cusur a acestei idei. E un ins căruia chiar îi pasă de Lumea pe care, din vocaţie, o transformă în cuvinte potrivite. *„A avut puterea* – cum singur bine spune (p. 89) – *să taie în carne vie şi să rămînă lucid"*. A spus lucrurilor pe nume sub trei preşedinţi. Poet născut şi nu făcut, a dovedit că are ceva în plus faţă de talent: o conştiinţă bine înrădăcinată în caracter şi un caracter impregnat de inteligenţă suplă.

O comparaţie se impune implacabil: Paul Goma. Oricît m-ar „înjura" el (gratuit), nu retractez un dram din admiraţia pe care o merită pentru bărbăţia istorică pe care a avut-o în faţa urgiei. În această privinţă, pentru acel timp sinistru, Goma e o pagină din hronicul obrazului românesc. Ca şi Dorin Tudoran. Din nefericire, spre deosebire de poet, prozatorul a luat-o, după '89, pe o cale stranie, a unui „război cu toată lumea". S-a cocoţat, tot mai sus, cu fiecare text, pe soclul friabil al celui care se consideră eremitul imaculat în turma de hahalere imunde. Că după 1989, lui Goma nu i s-a acordat (din motive întortocheate şi abisal româneşti) onorul ce i se cuvenea, e dincolo de îndoială. Că un asemenea tratament e sursă de frustrări şi resentimente, iar nu se poate contesta. Însă, extinderea quasi-exhaustivă pe care au luat-o, la Paul Goma, aceste frustrări şi aceste resentimente, încalcă graniţele suportabilului. Nici Dorin Tudoran n-a fost numit prim-ministru, nici preşedinte al Uniunii Scriitorilor, nici ministru al Culturii după Revoluţie. Dar – deşi mă feresc pe cît pot de maniheism şi nu vreau să-l elogiez pe cel „bun" în contrast cu cel „rău" – el şi-a păstrat seninătatea analitică, solidaritatea critică şi nuanţată, viziunea rece şi neînveninată faţă de comilitoni. Nenumărate pagini din această carte* cu adevărat mare, *Kakistocraţia*, probează că Dorin Tudoran ştie funciarmente să evite raţionamentul de tipul „faliţii lor sunt răi, ai noştri sunt buni". Pe un ton ferm şi nu de puţine ori tăios (dar cu lama ironiei, nu cu barda grosolăniei), care lasă totuşi loc dialogului, neobositul publicist e la fel de lipsit de menajamente şi cu foşti sau actuali amici (Blandiana, de pildă, sau Breban), ca şi cu foşti (şi actuali) inamici (Eug. Florescu, Brucan etc.). Spectacolul consecvenţei, în gîndire şi în ţinută, pe care-l oferă acest volum este impresionant. Sarcasmul demn, freatic ori de suprafaţă, al scrisorii către Ceauşescu, din 1984 (cea cu inenarabilul *„Excelenţă"*) se regăseşte neschimbat, în esenţă, în articole din '90 sau din '97. De altfel, e de spus că, în materie de scriitură sardonică, Dorin Tudoran atinge performanţe de virtuozitate, evocînd modelul arghezian şi găsindu-şi, în prezent, un echivalent doar în pamfletul de tip Dinescu. (Diferenţele specifice ar consta, repede spus, în aceea că Dorin Tudoran n-are „răutatea" şi versatilitatea Mărţişorului, iar faţă de Mircea Dinescu, reprezintă un alt soi de spirit ludic-casant în instrumentarea maliţiei).

Intelectual de primă calitate, citit, umblat şi cu uzajul lumii politice, „omul nostru de la Washington şi Chişinău" oferă, în cele aproape 600 de pagini format mare, un veritabil recital stilistic, în care nici o clapă – între gravitatea aspră a principiilor inegociabile şi burlescul vituperant al deriziunii bine ţintite, între polemica obstinat cartesiană, la obiect şi la idee, şi zeflemeaua tăvălitoare prin catran şi puf – nu rămîne neatinsă.

Carte de literatură şi de istorie trăită omeneşte, carte de glagorie şi caracter, carte de virilitate a gîndului şi de talent, *Kakistocraţia* va fi o bornă în letopiseţul publicisticii implicate politic a sfîrşitului de mileniu românesc.

George PRUTEANU

*) Dorin Tudoran, *Kakistocraţia*, ed. Arc, Chişinău, 1998, prefaţă de Nicolae Manolescu, cu o Postfaţă a autorului, 592 p.

HUMANITAS
Cartea care dăinuie
NIKOLAI BERDIAEV
Împărăția lui Dumnezeu și împărăția cezarului

Cartea săptămînii
În colecția
GÎNDITORI RUȘI
coordonată de ION IANOȘI

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Dezvoltarea comunitară – o alternativă?

În paralel cu strategiile naţionale de reformă şi, mai recent, cu cele de dezvoltare regională, se vorbeşte tot mai mult în ultima vreme de dezvoltare comunitară. Gîndite ca modalităţi descentralizate de intervenţie socială, prin care comunităţile locale „îşi iau soarta în propriile mîini", cu sau fără ajutorul instituţiilor guvernamentale şi non-guvernamentale, proiectele de dezvoltare comunitară au început să se înmulţească, iar sumele antrenate în realizarea lor ating, uneori, cote impresionante. Sînt însă ele şi eficiente? Şi pot reprezenta o alternativă în ansamblul strategiilor de dezvoltare?

Recent, un raport al INSTITUTULUI PENTRU ŞTIINŢĂ ŞI REFORMĂ SOCIALĂ, realizat la comanda FUNDAŢIEI PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ, a încercat să răspundă la aceste întrebări. Iată cîteva dintre concluziile acestei analize.

Ce nu merge?

Analiza proiectelor şi acţiunilor de dezvoltare comunitară din patru judeţe ale ţării scoate în evidenţă o serie de „constante" care, fără a putea fi generalizate, sînt cît se poate de simptomatice pentru „starea de lucruri" din acest domeniu. Iată cîteva dintre disfuncţionalităţile întîlnite în majoritatea proiectelor analizate.

• **Lipsa unei „culturi a dezvoltării".** Este, probabil, cea mai importantă cauză generică a eşecului sau dificultăţilor întîmpinate de proiectele de dezvoltare comunitară. Mentalitatea colectivă cea mai răspîndită este, ca să spunem aşa, una de „astupare a găurilor" şi nu de „construire a drumurilor". Astfel, multe probleme comunitare rămase nerezolvate se datorează nu atît *lipsei* resurselor, cît *incapacităţii de identificare şi utilizare* a acestora. Se poate spune chiar că, în anumite cazuri, problemele de sărăcie sînt, de fapt, probleme de risipă.

• **Paternalism, pasivitate**. Implicarea comunităţilor în proiectele de dezvoltare, iniţiate de cele mai multe ori din afara lor, rămîne foarte frecvent una de tip pasiv: populaţia vizată rămîne, cel mai adesea, spectatoare la acţiuni „caritabile" din partea „celor cu bani". Să citäm doar exemplul unei comune unde, ca urmare a înfrăţirii cu un sat belgian, s-au realizat dotarea dispensarului cu mobilier şi aparatură electrocasnică, renovarea tuturor instalaţiilor electrice şi sanitare şi construirea unei fose septice. Toate lucrările necesare au fost suportate financiar şi realizate de către belgieni, contribuţia sătenilor fiind practic nulă, cu excepţia... sustragerii, în timpul nopţii, a uneltelor muncitorilor belgieni. Din aceste motive, acţiunile cu caracter de donaţii pot avea adesea efecte indirecte importante, accentuînd starea de pasivitate a comunităţilor şi chiar generînd o stare de dependenţă faţă de donatori, care, inevitabil, îşi vor înceta la un moment dat „cadourile".

Acestei pasivităţi a comunităţilor beneficiare le corespunde, adesea, şi o *pasivitate a ofertei*: organismele iniţiatoare fac adesea dovada unei lipse totale de creativitate în formularea acestor oferte, reduse la un repertoriu standard şi puţin flexibil de obiective.

• **Sprijin sublim din partea autorităţilor**. În măsura în care, practic, nici un proiect comunitar nu se poate realiza fără sprijinul autorităţilor locale, măcar în sensul, minimal, al acordului acestora, atitudinea primăriei este prima „piatră de încercare" în derularea acţiunilor de dezvoltare comunitară. Or, au existat cazuri în care primarul pur şi simplu a refuzat asemenea proiecte, deşi ele nu reclamau practic nici un aport din partea comunităţii. Este cazul unei fundaţii care s-a oferit să deschidă o cantină pentru săraci într-o comună rurală, dar a fost refuzată de către autorităţi. Alteori, „entuziasmul" autorităţilor este atît de mare încît poate descuraja orice fel de iniţiativă: ni s-a întîmplat nu o singură dată să fim întîmpinaţi cu un „Iar aţi venit cu proiecte!?" cît se poate de grăitor.

• **Conflictul de interese**. Divizarea comunităţii în grupuri de interese distincte şi rivale poate duce uneori la blocarea totală a unor proiecte avantajoase pentru întreaga comunitate pe principiul „decît să cîştige şi celălalt, mai bine să pierdem cu toţii". Este cazul unei comune unde a existat o propunere de finanţare în valoare de 23 de milioane de franci din partea unei asociaţii din Franţa, pentru asfaltarea drumurilor interioare, dotarea dispensarului şi a cabinetului stomatologic, dotarea şcolii cu material didactic, asigurarea iluminatului public, deschiderii unui centru de odihnă etc. Finanţatorii francezi au pus o singură condiţie: ca fondurile să fie gestionate de un consorţiu local, care să reprezinte interesele comunei. Dar... certurile izbucnite în legătură cu conducerea consorţiului au dus la amînarea şi, apoi, la anularea ofertei de finanţare...

• **Lipsa unui comportament contractual**. Tratate adesea la nivelul „relaţiilor personale", proiectele de dezvoltare comunitară se pot împotmoli uneori pe parcurs din lipsa onorării unor clauze contractuale de către autorităţile sau reprezentanţii comunităţii: elaborarea unor documentaţii, respectarea unor termene etc.

• **Alegerea întîmplătoare a populaţiilor ţintă.** Complementul aproape logic al „pasivităţii ofertei", despre care vorbeam mai sus, îl constituie alegerea mai mult sau mai puţin aleatorie a populaţiilor care vor beneficia de această ofertă. Se ajunge, astfel, adesea, la o strategie în care *formularea soluţiilor* primează asupra *identificării problemelor*. În alte cazuri, alegerea populaţiei ţintă este efectul unei mediatizări excepţionale, la rîndul ei mai mult sau mai puţin întîmplătoare. Astfel, de pildă, dintre mai multele comunităţi cu grave probleme de alunecări de teren pe care le-am vizitat, una a primit o ofertă de finanţare de 202.000 ECU, fără a face nici un demers în acest sens, doar datorită mediatizării deosebite.

• **„Decontextualizarea".** Iniţierea şi, uneori, chiar derularea proiectelor au loc adesea în afara unei cunoşteri aprofundate a contextului lor concret de aplicare (lipsa unor expertize comunitare prealabile, a studiilor de fezabilitate etc). Din start, aceasta diminuează drastic şansele de reuşită şi eficienţa pe termen lung a iniţiativelor respective. În unele cazuri, neconcordanţa între proiecte şi realitate poate fi şi mai mare: de exemplu, un dispensar a fost utilat cu toate cele necesare, doar că nu exista o clădire care să poată fi utilizată ca dispensar!

• **Natura informaţiei**. În numeroase cazuri, informaţia difuzată de către ofertanţi este nerelevantă pentru beneficiari datorită naturii sale prea specializate (terminologie şi proceduri „europene", cu care locuitorii satelor nu sînt neapărat obişnuiţi). În plus, se consideră, de regulă, că simpla informare este suficientă. Or, este elementar faptul că procesul de comunicare ce trebuie să se realizeze între părţi nu se poate rezuma la o simplă „luare la cunoştinţă". Riscul în aceste situaţii este ca procesul de comunicare să se blocheze chiar înainte de a începe.

• **Circulaţia informaţiei**. Înregistrată la practic toate verigile implicate, slaba circulaţie a informaţiei este una din cauzele majore ale disfuncţionalităţilor întîlnite în lansarea şi derularea proiectelor de dezvoltare comunitară. Pe de altă parte, eforturile relativ sistematice de modernizare a mijloacelor de comunicare care se fac în ultima vreme prin realizarea bazelor de date, recursul la Internet etc., pot asigura deocamdată, eventual, comunicarea între organismele *ofertante* şi doar într-o mult mai mică măsură între acestea şi comunităţile potenţial beneficiare.

• **Parteneriatul**. Principiul cofinanţării, precum şi alte mijloace folosite în prezent pentru asigurarea unui sistem de parteneriat cu comunităţile beneficiare, nu au totdeauna efectul scontat. În principal, condiţiile de cofinanţare, stabilite adesea după norme internaţionale, sînt nerealiste pentru posibilităţile comunităţilor. În consecinţă, ele sînt, de regulă, eludate prin subterfugii birocratice: se face, de exemplu, o evaluare fictivă a valorii căminului cultural, care nu mai funcţionează de ani de zile şi se înscrie această valoare drept „contribuţie a comunităţii". Rezultatul, în aceste cazuri, este eşecul parteneriatului şi perceperea locală a exigenţelor de implicare comunitară drept simple „şicane" birocratice, rezolvabile tot pe cale birocratică.

O „filozofie" a dezvoltării comunitare

Ceea ce constituie însă, probabil, cea mai mare carenţă a proiectelor de dezvoltare comunitară este lipsa unei „filozofii" coerente, a unor principii strategice clare care să poată orienta elaborarea intervenţiilor sociale. Ele se realizează, în cel mai bun caz, prin „încercări şi erori" şi, în cel mai rău caz, prin preluarea naivă a ceea ce se consideră a fi înţelepciunea occidentală în domeniu, pe baza ideii că „ştiu ei ce fac !". Rezultînd strict din experienţa acestei analize, ne permitem să formulăm în continuare cîteva astfel de principii strategice, pe care le considerăm utile în elaborarea şi evaluarea proiectelor de dezvoltare comunitară.

• **Principiul descentralizării**. Este însăşi premisa oricărei acţiuni de dezvoltare comunitară, în măsura în care reclamă o gestiune locală a problemelor proprii, relativ independentă de strategiile şi resursele naţionale. Implicit, acest principiu reclamă desprinderea de mentalitatea şi practicile paternaliste, încă extrem de active în România şi oferă o strategie complementară a reformei, bazată pe o iniţiativă „de jos în sus" şi nu numai „de sus în jos".

• **Dezvoltare socială/dezvoltare economică**. Fără a subevalua cîtuşi de puţin importanţa şi gravitatea problemelor economice ale comunităţilor locale (adesea insurmontabile de către acestea sau pur şi simplu aflate în afara spaţiului lor de competenţă), este evident, din cele prezentate în analiza de faţă, că proiectele de dezvoltare comunitară trebuie să investească prioritar în *social* şi nu în *economic*. În condiţiile în care blocajul dezvoltării este datorat, adesea, nu atît sau nu doar lipsei resurselor, ci lipsei competenţelor de identificare şi utilizare a lor, devine clar faptul că dezvoltarea socială, de formare a *resurselor umane ale dezvoltării*, este mai degrabă o premisă decît o consecinţă a dezvoltării economice. Încît dotarea comunităţilor cu mecanisme şi structuri *asociative* de toate genurile şi formarea, pe această cale, a unui „corp social" capabil să se mobilizeze ca agent al propriei dezvoltări se dovedeşte mai importantă decît înzestrarea cu „bunuri de trai" de natură doar să facă mai tolerabilă o stare de fapt. Dezvoltarea socială este prioritară în ansamblul demersurilor de dezvoltare comunitară în măsura în care resursele umane ale dezvoltării permit „îmbogăţirea" tuturor celorlalte tipuri de resurse prin efortul de identificare, valorificare şi păstrare a acestora. Reversul medaliei constă în faptul că, fără o strategie coerentă de dezvoltare socială, programele de dezvoltare comunitară riscă să fie o permanentă acţiune de „astupare a gropilor".

• **Zone de optim/zone defavorizate**. Dacă, pentru programele de combatere a sărăciei, o identificare a zonelor defavorizate este utilă pentru a stabili priorităţile de distribuire a resurselor, pentru programele de dezvoltare comunitară o astfel de strategie nu e nici necesară, nici suficientă. Or, la ora actuală, cartografierea zonelor defavorizate ale ţării pare să fie o obsesie naţională şi singura cale legitimă de abordare a problemelor de dezvoltare. Criteriile explicite ale majorităţii organismelor naţionale şi internaţionale implicate în programe de dezvoltare comunitară au la bază o judecată de genul următor: trebuie să identificăm zonele slab dezvoltate ca să le ajutăm să se dezvolte; zonele dezvoltate se descurcă singure. Fără a minimaliza această opţiune, ni se impune, totuşi, cu necesitate, dublarea ei printr-o strategie care să vizeze stabilirea „zonelor de optim" şi concentrarea eforturilor de dezvoltare în această direcţie. Această opţiune se bazează pe două considerente: pe de o parte, în condiţiile de pauperitate naţională, chiar pentru sprijinirea zonelor defavorizate este necesară o creştere a avuţiei naţionale, care nu poate fi obţinută, eventual, decît pe seama zonelor deja capabile de dezvoltare şi nu a celor cronic sărace; pe de altă parte, după cum am arătat, una din principalele premise de succes a proiectelor de dezvoltare comunitară este existenţa prealabilă a unor experienţe pozitive în acest domeniu – ceea ce este practic inexistent în zonele de sărăcie. Pe scurt, este necesară o diferenţiere clară între strategiile de combatere a sărăciei şi cele de dezvoltare şi gestiunea echilibrată a complementarităţii lor. Confuzia lor actuală riscă să multiplice acţiunile de genul „ploaie în deşert".

• **Centrare pe comunitate/centrare pe proiect**. Considerînd această opţiune ca o variantă specifică a raportului cerere-ofertă şi bazîndu-ne pe datele anchetei noastre, putem afirma că, în acest caz, există un dezechilibru frecvent între „oferta" de proiecte de dezvoltare şi „cererea" comunităţilor beneficiare. Acest dezechilibru se manifestă la mai multe nivele şi sub forme diferite. În principal însă este vorba de o „centrare pe proiect" în sensul elaborării acestora conform unor standarde generale şi în raport cu anumite obiective generice considerate de maximă importanţă, fără o cunoaştere mai detaliată a contextelor particulare în care urmează să se desfăşoare aceste proiecte. Pe scurt, identificarea „cererii" se face adesea la un nivel general, frecvent în concordanţă cu „standardele europene", „oferta" rămînînd astfel şi ea relativ slab adaptată la cererile particulare. Concret, această „centrare pe proiect" se traduce prin formularea ofertei de proiecte în termeni greu accesibili beneficiarilor potenţiali, propunerea unor obiective nediferenţiate de la caz la caz şi a unor soluţii generice nu totdeauna adecvate nevoilor particulare reale etc.

Fără a minimaliza importanţa unei pieţe a ofertelor de dezvoltare, de natură să stimuleze şi să cristalizeze formularea cererilor comunitare, se impune însă o mai mare „centrare pe comunitate", măcar în sensul minimal al unei analize prealabile de fezabilitate şi de evaluare a efectelor comunitare pe termen scurt şi mediu a proiectelor respective. Altfel, apare nu numai riscul eşecului parţial sau total, dar şi acela al unor efecte secundare nedorite şi chiar a generării de noi probleme la nivel comunitar.

• **Ofertă de probleme/ofertă de soluţii**. Complementară centrării pe comunitate, opţiunea preferenţială pentru „oferta de probleme" are în vedere slaba structurare a nevoii de dezvoltare la nivelul comunităţilor rurale din ţara noastră. În aceste condiţii, „oferta de soluţii" riscă adesea să cadă în gol, soluţiile, chiar pertinente în principiu, necorespunzînd unor probleme conştientizate şi formulate ca atare de comunitate, care poate astfel boicota, conştient sau inconştient, desfăşurarea proiectului: „degeaba ştim noi care sînt soluţiile, dacă ei nu ştiu care sînt problemele"... Este necesară deci o intensificare a eforturilor de identificare şi conştientizare a problemelor *în* şi *de către* comunităţile locale, de natură să le motiveze mai mult în acceptarea activă şi chiar în căutarea soluţiilor. Într-un fel, proiectele de dezvoltare comunitară trebuie să-şi extindă preocupările în amonte, mergînd chiar pînă la „crearea de probleme" – în sensul precizat mai sus.

• **Comunicare/informare**. Centrarea pe proiect şi oferta de soluţii sînt însoţite, într-o logică perfect coerentă, dar nu neapărat şi eficientă, de reducerea comunicării între ofertanţi şi bene-

ficiari la simpla informare. Pentru majoritatea instituţiilor care iniţiază sau gestionează proiecte de dezvoltare comunitară, principala problemă în relaţia cu beneficiarii pare a fi accesul la informaţii. Or, după cum am văzut, chiar atunci cînd acest acces este asigurat, aceasta nu înseamnă totdeauna că poate fi şi utilizat în mod eficient. Este necesar, în consecinţă, un efort sistematic pe de o parte în sensul formulării unor informaţii relevante de către ofertant, iar pe de altă parte, în sensul formării şi dezvoltării competenţelor beneficiarilor de operare cu aceste informaţii.

• **Principiul calului troian**. Chiar atunci cînd programele de dezvoltare sînt iniţiate din afara comunităţii – ceea ce se întîmplă extrem de frecvent – şansa lor de reuşită este maximă doar atunci cînd măcar un reprezentant al elitei locale se implică activ în derularea proiectului. Simpla cerinţă a co-participării comunităţii la implementarea proiectelor nu este astfel suficientă, ea putînd fi ocultată relativ uşor pe căi birocratice. Identificarea unor lideri formali sau informali la nivelul comunităţilor vizate şi antrenarea lor în toate fazele de desfăşurare a proiectelor este deci esenţială pentru reuşita acestora. În plus, pe această cale, realizarea cu succes a unui proiect poate aduce beneficii şi dincolo de limitele proiectului respectiv, prin crearea unor agenţi locali ai dezvoltării, capabili de acum să continue pe cont propriu iniţiative în acest sens.

• **Principiul învăţării active**. În continuarea principiului anterior, principiul învăţării active are menirea de a sublinia importanţa modelelor concrete de reuşită în crearea competenţelor comunitare de iniţiere şi gestiune a proiectelor de dezvoltare. În afara realizării cu succes a unui proiect de dezvoltare comunitară, fie el şi de dimensiuni reduse, cunoaşterea unor reuşite exemplare în acest domeniu prin mediatizarea lor, atît scrisă cît şi vizuală, este un mijloc mai adecvat de învăţare decît simpla prezentare teoretică, prin conferinţe, texte de iniţiere etc. a principiilor şi mijloacelor acţiunilor de dezvoltare comunitară.

• **Principiul ofertei în reţea**. Oferta de finanţare şi/sau sprijinire a unor proiecte de dezvoltare comunitară, în sensul cel mai larg al cuvîntului, este considerabil mai mare şi mai variată decît se cunoaşte de regulă, chiar şi de către persoanele sau instituţiile interesate. Informaţiile utile în această privinţă au însă o foarte mică circulaţie, atît pe canalele dintre ofertanţi şi beneficiari, cît şi pe cele dintre diferiţii ofertanţi. Acest fapt face ca, pe de o parte, potenţialii beneficiari să nu reuşească să găsească sprijinul necesar, chiar cînd acesta există ca disponibilitate într-o formă sau alta, iar pe de altă parte, ca aceleaşi obiective să fie urmărite în paralel şi relativ redundant de mai multe instituţii sau organisme care nu au cunoştinţă unele de altele. Ar fi deci extrem de util ca „oferta de dezvoltare" să fie organizată în reţea, permiţînd astfel accesul tuturor părţilor interesate la ansamblul informaţiilor existente în ţară în acest domeniu.

• **Principiul cofinanţării**. Practicat pe scară largă de marea majoritate a organismelor finanţatoare internaţionale, acest principiu trebuie aplicat într-un mod realist, care să angajeze cu adevărat participarea şi responsabilitatea comunităţii beneficiare. În realitate, cofinanţarea, fie este „rezolvată" prin mijloacele pur formale pomenite mai sus, fie este percepută ca un obstacol de nedepăşit, datorită lipsei unor resurse locale la nivelul cerinţelor organismelor finanţatoare.

Cu ochii-n 3,14

DOSAROMANIA

● Caz de expresivitate involuntară care rezolvă o problemă delicată: crainica de la TVR1 anunţă o emisiune de dezbateri pe tema: „legea accesului la dosarele poporului"(!) (vineri, 27 iunie a.c.). Ar rezulta de aici fie că toată lumea (poporul) avea dosar – ceea ce conferă oricui o statură de adversar activ al comunismului, pe care securitatea nu-l scăpa din ochi (şi urechi), fie că toţi românii colaborau cu instituţia în chestiune, fiecare denunţîndu-l pe fiecare. În ambele cazuri, nu-i cam mult? (**T. C.**)

● CSAT-ul a fost convocat de urgenţă pentru a cere MI-ului, SRI-ului, SIE-ului şi MAN-ului să prezinte documente prin care s-ar putea dovedi eventuale colaborări ale membrilor CSAT cu fosta securitate. Conducătorii instituţiilor amintite fac cu toţii parte din CSAT. Vor trebui, aşadar, să se autoverifice şi eventual să se autodemaşte.(**A. M.**)

ZIUA ANTIDROG

● *Ziua luptei împotriva drogurilor* îmi aminteşte o scenă din viaţa cartierului Militari, petrecută în săptămîna Rusaliilor: în piaţa Veteranilor, printre tarabe, dansau cu poftă, în arşiţă, un fel de căluşari în cămăşi de nylon. Un acordeonist şi un violonist asigurau muzica respectivă. Căluşarii – patru la număr – nu aveau „nebun", ci *femeie:* unul dintre ei era rujat, purta un sutien bine umflat şi mima extazul. Estimp, cum se zice în poveşti, peste drum, în farmacie, un tînăr „combătea" cu extazul: cumpărase un tub de diazepam şi-l înghiţise pe tot sub nasul farmacistelor îngrozite. Apoi se trîntise pe jos şi explicase, dînd ochii peste cap, că nu mai are bani de droguri şi trebuie să se liniştească. Cele trei farmaciste l-au luat pe sus şi l-au scos afară, pe caldarîm. La vreo cincizeci de metri distanţă, se rotea, dînd ochii peste cap, celălalt tînăr, travestitul. (**D. V.**)

DESPRE POLITICUL PLACAT PE DRIBLING (VEZI ŞI BERGSON)

● Confundînd rău o echipă de fotbal cu un partid, cu o clasă politică, ba chiar cu o societate, incapabilă să diferenţieze între ce-i o metaforă şi ce-i realitate, ce-i joc cu o minge şi ce-i joc democratic, ignorînd că fotbalul „face" tot atîta politică şi morală cît o trupă de curajoşi trapezişti sub cupola unui circ (aceia de ce n-ar fi exemplari pentru o ţară şi un popor?), îndrugînd verzi şi uscate despre „smerenia"(!?) cu care ar juca „trupa de elită a lui Iordănescu", despre „rigoarea organizatorică de tip germanic corelată cu fantezia de tip latin" care ar sta drept model, prin „Naţionaiă", României însăşi, ajungînd pînă şi la Mihai Leu (!?), boxerul, pentru a defini „inteligenţa tactică, fineţea strategică şi imaginaţia" „băieţilor" noştri, editorialista „României libere" duce la desăvîrşire transformarea gîndirii politice în gîndire fotbalistică. Domnia sa scrie: „Poate că unii vor rîde mult ori vor zîmbi, dar risc o afirmaţie: Dacă clasa noastră politică, societatea românească, în general, s-ar fi comportat ca Naţionala lui Iordănescu, speranţele votate cu entuziasm în noiembrie 1996 ar fi fost azi certitudini." N-am rîs mult, n-am surîs. Nu e de rîs, nu e de surîs. (**R. C.**)

● Fotbaliştii români au fost beşteliţi că şi-au schimbat culoarea părului. S-a spus că membrii unei echipe naţionale n-ar trebui să-şi permită aşa ceva. Ideea de *naţională* nu cadrează, chipurile, cu asemenea manifestări. Nu-i chiar aşa. În fond, ei au transmis un mesaj foarte simpatic: ei şi-au schimbat părul, ceilalţi au aceleaşi năravuri. (**A. M.**)

● În timpul meciului Nigeria-Danemarca încercam să scriu un articol despre austeritate. La 0-1 totul îmi mergea din plin, la 0-2 era mai greu, la 0-3 – imposibil, la 1-3 – inutil. La 1-4 vroiam să scriu un articol despre risipă. (**C. M.**)

RECLAME ŞI LACRIMI

● Un enunţ ameţitor pe o firmă: „LA COSTEL. ATELIER DE REPARAT BICICLETE ŞI ORICE".

Acum pot dormi liniştit, ştiind că dacă – din varii pricini – ceva nu merge cum trebuie ori s-a stricat în ţara asta, există un leac infailibil: Costel atotreparatorul. (**D. S.**)

● La Paris circulă pe străzi camioane-benă pentru gunoi. Pe laturi e zugrăvită o reclamă: o pubelă cu capacul ridicat, ca o gură de balaur gata să înghită orice. „Aici se aruncă ziarul de ieri, care va deveni ziarul de mîine". (**M. B.**)

● Coca-Cola ne-a oferit, încă de la începutul campionatului, o reclamă-poster afişată pe cîteva panouri publicitare din Bucureşti (şi bănuiesc că nu numai din Bucureşti). În tribunele goale, un om stînd jos şi cu faţa în palme; culori sumbre, murdare, bazate pe tonalităţi de marouri; dedesubt stă scris: „Adevăraţii suporteri nu se tem de lacrimi." Să începi campionatul sub auspiciile unui astfel de afiş nu este prea plăcut. Publicitarii de la Coca-Cola sînt, însă, nişte indivizi pragmatici (dacă nu chiar cinici) şi se gîndesc că o echipă ca a României va fi o dată şi-o dată învinsă – şi atunci afişul s-ar potrivi de minune, deşi, iată, şi acest lucru este discutabil – sau că, oricum, românii nu au mentalitate de învingători. Oare posterul respectiv o fi existînd şi pe vreo stradă, oricît de lăturalnică, a vreunui oraş brazilian? (**C. P.-B.**)

PERSOANE FIZICE

● Cunoscuta cîntăreaţa Elena Cîrstea s-a remarcat, pînă acum, ca denigratoare a sexului tare. Farmecul serios al dlui Meleşcanu i-a spulberat, însă, prejudecăţile: interpreta s-a înrolat în A.P.R. şi nu oricum, ci direct în Consiliul Naţional. Pentru a susţine drepturile cîntăreţilor (conform propriei declaraţii din *Libertatea)* (**I. P.**)

● Întreprinzătorul neaoş a ieşit la atac! Aflăm din *Naţional* că braşoveanul Ioan Nicolae s-a încins în lupta pentru uzina „Tractorul", în ciuda unor adversari temuţi precum trei concerne din Coreea, SUA şi Egipt. Nestingherit, braşoveanul s-a înscris ca persoană fizică şi are convingerea că va cîştiga licitaţia. Mai ales că firma sa de construcţii aduce, conform declaraţiilor dlui Nicolae, un profit lunar de 25 miliarde lei! (**I. P.**)

VORBE, VORBE, FRAZE...

● Fraze care, privite de aproape, provoacă o irepresibilă fugă a gîndurilor: „Poverismul are asupra psihicului efectul unei supe de ceapă după o masă boierească." ● „Paradisul pierdut presupune un spaţiu distinct faţă de paradisul propriu zis." ● „În altă ordine de idei, elementul care încurcă cel mai tare momentul cultural actual, tradiţia, poate fi apăsătoare, dar te scapă de sinucidere." (*Lector Cătălin Bălescu, secretar ştiinţific al Catedrei de pictură, Universitatea de Artă Bucureşti,* în **România liberă**, sîmbătă 27 iunie.) (**a.l.ş.**)

● *„Ringo Starr:* John era foarte haios, o plăcere să lucrezi cu el... Dar nu era în stare să ţină ritmul.

Larry King: John Lennon?!

Ringo Starr: John Lennon. N-ar fi putut să ţină ritmul nici dacă i-ai fi pus pistolul la tîmplă!" (Ringo Starr, la „The Larry King Show" pe CNN; auzit de **a.l.ş.**)

Televedenii

Albastru

Cunoscut ca unul dintre cei mai importanţi reprezentanţi ai artelor vizuale contemporane, Antonio Muntadas, sosit în România, atrăgea atenţia asupra recurenţei culorii albastre în spaţiul nostru public, pornind de la panouri publicitare pînă la însemne de circulaţie. Nu ştiu exact care ar fi explicaţia de ordin estetic a întrebuinţării repetate a acestei culori. De asemenea, nu ştiu dacă municipalitatea şi-a pus astfel de probleme cînd a vopsit băncile din parc în albastru marin sau dacă între pubelele răsfirate de-a lungul trotuarului şi culoarea mai sus amintită e vreo corespondenţă. Însă, odată problema ridicată, nu m-am putut împiedica să nu observ că, dincolo de spaţiul public, şi în spaţiul mediatic, îndeosebi în cel al televiziunii, cromatica predilectă este tot albastrul: televiziunea naţională îşi promovează sigla pe un fond de culoarea cerului senin, cu mici înnorări temporare, în timp ce *Antena 1* preferă bleumarinul, iar *ProTV*-ul, un albastru tare, complementar spiritului uniform şi activismului specific acestui post de televiziune. Doar *PrimaTV* pare să mai îndulcească atmosfera cu puţin portocaliu. Nu ştiu la ce concluzie a ajuns Antonio Muntadas făcînd observaţia amintită, dar, după toate aparenţele, situaţia în mediile româneşti e cam albastră. Totuşi, folosirea insistentă a acestei culori poate găsi o explicaţie în semantismul cuvîntului *albastru* care, pe lîngă sensul cunoscut, cel de culoare fundamentală din spectrul luminii, prin schimbarea categoriei gramaticale, mai poate căpăta şi un alt sens, anume cel de *melancolic, trist* sau chiar *sumbru*. Nu întîmplător, sensuri similare le are cuvîntul *blue* şi în engleză. Dar adevărata intensitate a situaţiei noastre prea-albastre se poate lesne vedea, sintetizată profesionist în emisiuni ca *7 zile din 7* realizată la *TVR1* de Anca Toader sau în rezumatul celor mai importante evenimente politice, economice şi sociale interne şi externe comentate la jurnalul de ştiri *Focus 23* la *PrimaTV* de diferiţi analişti. În ultimul comentariu, i-am putut vedea pe Bogdan Ficeac şi Ion Cristoiu. Trişti devenim nu doar atunci cînd revedem, asemeni reluării unui autogol, parlamentarii noştri eschivîndu-se în a da declaraţii prin care să-şi decline orice colaborare cu fosta poliţie politică, sau cînd mai descoperim cîte un fost colaborator printre simpatiile politice votate, ori atunci cînd îl vedem pe Bill Clinton în vizită în marea Chină, alături de Hillary, îmbrăcată într-un costum distins şi cuminte totodată de culoare bleu. Dar trişti sîntem deopotrivă cînd devenim martorii unei astfel de emisiuni, în care invitaţii nu sînt interlocutori şi dialogul este practic inexistent, în dinamica lui necesară de idei şi de replici, ci , concepută în viteză, emisiunea şi implicit realizatorul ei forţează invitaţii spre un tip de dialog monologal, deseori întrerupt brusc pentru a fi cedat părţii adverse. Unul dintre discursurile coerente ale lui Ion Cristoiu, care semnala lipsa de caractere în societatea politică românească, a fost curmat nepoliticos de un mediator grăbit de timp şi de propriile idei. Ceea ce se observă pe ecrane este reflectat şi în comunicarea la nivel mai înalt. Lipsa unui exerciţiu al dialogului în termeni de civilitate şi a unor polemici care să se păstreze în cadrele unei argumentaţii raţionale contribuie la accentuarea culorii locale. În această atmosferă, *things look really blue...*

Cecilia ŞTEFĂNESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Între două focuri

– dialog cu Maria-Alice VLĂDESCU, asistentă medicală pensionată –

Strecurarea noastră printre sinonime a devenit un exerciţiu zilnic. Austeritatea, cuvînt ajuns foarte la modă azi, mai poate fi numită, spre exemplu, şi sobrietate, moderaţie, severitate, cumpătare. Ultimul sinonim, înrudeşte austeritatea cu echilibrul (cumpăt) îmbogăţind-o cu virtuţi: stăpînire de sine, decenţă, judecată dreaptă. Tradus astfel, s-ar zice că bugetul de austeritate ne propune asumarea unui stil de dorit. Numai că o persoană care se întoarce cu buzunarele goale de la piaţă, de la plata întreţinerii la bloc, de la telefoane ori de la farmacie, nu se repede la dicţionar pentru a se consola cu sinonime plăcute. Pentru cei mai mulţi austeritatea înseamnă pur şi simplu sărăcie: lipsa mijloacelor necesare traiului. La ce să se mai aplice sobrietatea şi cumpătarea? Soluţia proximă se arată a fi cîrpeala. Dar grăbita peticire şi improvizaţia conduc, aproape necesar, la risipă: de timp, de soluţii provizorii, de „înlocuitori". Fără îndoială, adevăraţii campioni ai „existenţei în cerc", avînd puţine speranţe de redresare, sînt cei vîrstnici, ajunşi în această situaţie după o viaţă de muncă şi de treceri prin repetate prefaceri sociale. Noua austeritate propusă nu vine, în acest caz, după o existenţă plină de belşug, ci după una plină de privaţiuni. Ce resurse mai au ei pentru a primi realitatea zilei de azi şi ce-i susţine? Stăm de vorbă cu dna ***Maria-Alice Vlădescu****, asistentă medicală pensionară, care are grijă, zilnic, de două gospodării, a ei şi a fiicei sale, şi-şi creşte nepoţii.*

August '44 – decembrie '89

Stimată doamnă Vlădescu, aţi putea spune care dintre cele trei cuvinte ale temei în discuţie a dominat viaţa dvs.?

Maria-Alice Vlădescu: Austeritatea, aşa cred. Dar aş face o diferenţă. Dacă ţi-o impui tu singur, austeritatea înseamnă cumpănire, severitate, rigoare – soluţii pe care le alegi şi cu care înveţi să te descurci. Privită aşa, nu mi se pare că ar însemna strict sărăcie. Dar dacă austeritatea îţi este impusă din afară, lucrurile se schimbă.

Pensionarii au avut timp s-o experimenteze o viaţă întreagă. Totuşi, acum ei sînt văzuţi ca nişte inşi „în plus", cu care societatea risipeşte. Vă mai amintiţi prima persoană despre care aţi aflat că e pensionar? Cum era privit?

Era cineva foarte bine, fratele bunicului meu, unchiul Victor, fost director la Banca Naţională. Bărbat splendid, totdeauna elegant, aşa îl ţin minte. Pe urmă, categoria s-a mai schimbat: bunăoară cînd a fost pensionată o foarte bună prietenă a mamei, Alice Voinescu, noţiunea se lega de o persoană amărîtă, scoasă cu brutalitate din rostul ei, deşi ar fi mai putut sta la catedră, se mai simţea utilă.

Cînd aţi început să lucraţi, cum vă imaginaţi vîrsta pensiei?

Atunci eram foarte tînără, puţin peste 20 de ani. Lucram la Telefoane: scurt timp de la angajare am ajuns şefa unor femei la limita pensionării, telefoniste cu şcoală puţină, obişnuite să vorbească pe un ton cîntat. Cînd îmi solicitau o învoire, spuneau „vă rog" cu o asemenea intonaţie, insuportabil de umilă, că-mi venea să intru în pămînt de ruşine. Nu mă vedeam semănînd cu ele. Asta se petrecea în timpul războiului cînd totul era neprevăzut, plin de tensiune. Noi, cei de la telefoane, aflam, de pildă, cînd plecau avioanele de la Foggia spre România şi puteam să prevenim şi pe alţii de apropiatul pericol. Bombardarea Teatrului Naţional, în august '44, m-a prins la serviciu, am văzut Calea Victoriei în flăcări, incendiul la o palmă de locul unde mă aflam.

Schimbarea socială care a început din august '44 se leagă, pentru dvs., de o imagine dramatică, incendiul. În decembrie '89 unde eraţi?

Acasă. Stăteam atunci pe Dorobanţi, vis à vis de Televiziune. Cei doi nepoţi, destul de mici atunci, erau la mine. Seara a început să se tragă din plin, bărbatu-meu ieşise cu puţin înainte din casă, trecuse peste drum. Eu n-am mai apucat: luase foc parterul, ardea chiar sub noi. Am deschis uşa, am văzut fum şi pălălaie pe scară, am închis uşa la loc şi-am început să mă gîndesc: cine o să moară întîi, eu sau nepoţii? Ar fi fost oribil să mă vadă chinuindu-mă, dar şi să-i văd eu pe ei chinuindu-se... Clipe groaznice. Nepotul meu cel mic pica de somn: „bunică, eu vreau să dorm". „Dormi". Şi-a adormit, cu toată bubuiala. La un moment dat au apărut pompierii: curios, cît au stins ei flăcările, nu s-a mai tras nici un foc. N-am realizat atunci importanţa amănuntului. Şi dimineaţa a venit un soldat să ne evacueze fiindcă „se trage". Era linişte perfectă. „Cum se trage? Şi cine?". „Eu nu ştiu, aşa mi-a zis dl căpitan Oană, că se trage". Dintr-o casă de-o viaţă am plecat cu poşeta cu actele-ntr-o mînă, cu nepoţii alături şi-n papuci. Aşa am fost scoasă din casă. Locuinţa a fost făcută praf.

Cum consideraţi că a fost viaţa dvs. „între două focuri"?

Cum a putut.

Cuvîntul-cheie

Vorbind despre austeritate spuneaţi că ea are reguli şi rigori. Credeţi că sărăcia nu are?

Începînd de după război am trăit şi eu sărăcia: n-am dorit-o, n-am căutat-o, dar i-am făcut totdeauna faţă şi-am reuşit să duc o existenţă şi decentă şi demnă şi, cel puţin aşa cred, fără să mă văicăresc. Mai ales că lumea prietenilor, a rudelor şi cunoştinţelor n-o ducea mai bine: ce rost are să te văicăreşti faţă de oameni la fel de necăjiţi? Cauţi soluţii: înveţi să fii sărac, dar nu de compătimit.

Soluţiile dvs. care au fost?

La un moment dat a trebuit să plec de la Telefoane; se făceau presiuni pentru intrarea în sindicat şi-n partid, chestiuni care nu mă interesau. Plus că începuseră şi criticile prin şedinţe, fiindcă făceam parte, se zicea, din „clica conducătoare", adică dintre persoanele cu oarecare răspundere în instituţie. Am plecat: aveam încă reflexe de om liber. Bărbatul meu, avocat scos din barou, avea nişte pămînt şi o vie lîngă Mizil, aşa că un timp ne-am retras la ţară. Dar au început şi-acolo nişte „îngrădiri", cum se zicea pe atunci, o propagandă susţinută, se puneau afişe împotriva „bogătanilor exploatatori". În scurt timp ne-am pomenit cu nişte cote imposibile şi bizare: pentru vie, singura care ne mai rămăsese după luarea pămînturilor, trebuia să dăm cotă de... grîu. De unde? N-aveai voie să faci rost de cereale din alt judeţ. Şi-atunci am părăsit via, bărbatu-meu s-a ascuns, i s-a făcut proces în lipsă şi-a fost condamnat pentru sustragere de la cote. În cele două odăi cu chirie din Dorobanţi unde stăteam cu fetiţa, în cămăruţa de serviciu şi-n podul clădirii veneau mereu patrule de miliţie să-l caute. La toate întrebările, aveam acelaşi răspuns: „e prin ţară, dus după grîu". M-au chemat o dată şi la miliţie, la un fel de interogatoriu. Cunoştinţele mă sfătuiau să mă duc cu fetiţa în braţe; m-am gîndit – dar dacă-mi scapă vreun miliţian o palmă? Ştiu eu ce-o să se imprime în mintea fetiţei? Am lăsat-o acasă. Slavă Domnului, după oarecare vreme, socrul meu, un foarte bun avocat, a găsit nişte chichiţe, o altă „încadrare, lucrurile au fost reviziuite şi-a încetat urmărirea. Cînd s-a întors bărbatu-meu acasă, în barou nu mai putea intra – justiţia fusese „epurată", apartenenţa la partid conta foarte mult – aşa încît, cu carte-n mînă, studiind spre ce meserie s-ar putea îndrepta, s-a hotărît să se facă zugrav. Avocat a treia generaţie, fost ofiţer, veteran de război – zugrav la cooperativă. Trebuia să facem ceva: vîndusem mai tot ce se putea vinde, dar în fiecare zi trebuia să mîncăm. Noi ca noi, dar aveam de hrănit un copil. Erau zile în care un pachet de unt, greu procurat, se împărţea ca o delicatesă: eu spuneam totdeauna că untul îmi face rău la ficat, nu mîncam. O dată, cînd aveam ceva mai mult, mi-am uns şi eu o felie, din plin: fiică-mea, destul de mică atunci, a început să rîdă: „azi nu te mai supără ficatul"? Copiii înţeleg foarte bine totul.

S-ar părea că experienţei dvs. i s-ar potrivi mai degrabă cuvîntul „cîrpeală" decît austeritatea.

Bineînţeles. Improvizaţie, reparaţie, transformare – putem să alegem, înseamnă, în fond, acelaşi lucru. Dar cred că vieţii mele i s-ar potrivi cel mai bine cuvîntul trebuie. Accentuat, ca scris cu literă mare. *Trebuie* să fac asta şi asta şi ailaltă fiindcă trebuie să trăiesc, am o răspundere, am un copil. Fiica mea trebuie să crească aşa cum se cuvine, să ştie bine o limbă străină, să facă sport – primul cort pentru mare i l-am cusut eu – trebuie să aibă o viaţă civilizată, oricît efort am depune noi pentru asta. Indiferent ce puneam în farfurie, dacă era o mîncare pe sponci sau ceva mai de Doamne ajută, totdeauna s-a mîncat pe faţă de masă curată, cu tacîmurile cuvenite şi puse în ordine. Şi-aşa am dus-o cîţiva ani, cînd ne-a fost cel mai rău, trăiam din vînzări. După episodul cu via, mi-am găsit un loc la serviciul de hidrometeorologie: calculam cotele apelor Dunării. Fusesem bună la matematică şi la geografie, nu-mi era greu să mă descurc în noua meserie. Purtam pe atunci, iarna, mereu acelaşi pulover şi-aceeaşi jachetă tricotate de mine, colegele chiar îmi ziceau „dragă, asta-i piciea ta": aşa era – îmi spălam hainele sîmbăta, lunea veneam cu ele proaspete. Dar s-au ivit şi la hidrometeorologie o seamă de complicaţii. Vrînd-nevrînd, la 36 de ani a trebuit să-mi schimb iarăşi viaţa: m-am dus la şcoala sanitară postliceală. Profesorii îmi spuneau „Coana mare", fiindcă eram cea mai bătrînă elevă. La absolvirea anului I, cu 10 pe linie, un cunoscut de-al meu, doctor, făcea haz: „să vii să-ţi iei coroniţa, cu maică-ta îmbrăcată naţional". M-am pensionat ca asistentă medicală, de la Institutul Parhon: asta a fost ultima mea profesie. Deşi, între timp am mai făcut şi croitorie, am tricotat – pe bani, bineînţeles, am lucrat şi fleacuri de migală: cercei, dopuri pentru sticlele de parfum, brelocuri din plastic; le tăiam, le netezeam, dar trebuia să folosesc şi acetona, destul de periculoasă pentru sănătate. Aşa că lucram numai noaptea, fiindcă ziua fiică-mea îşi făcea lecţiile la mine în odaie. La ea nu era loc: pînă la 24 de ani a stat într-o chichineaţă de 1,80 x 2,60 m.

Aceasta ar fi o sărăcie care-şi caută căi de ieşire. Dar ceea ce trăiesc mulţi oameni acum este o sărăcie urîtă, fără orizont, înjositoare; n-aţi citit şi dvs. ştiri de genul: nemaisuportînd să mănînce trei zile la rînd aceeaşi tocană de cartofi, şomerul cutare şi-a omorît nevasta?

Eu nu pot să-mi fac o părere asupra unui asemenea gest: e vorba de alt mod de viaţă, de alt tip de om. Dacă ajungi să-ţi omori nevasta fiindcă te-ai săturat de tocană, asta ţine de altceva, nu numai de sărăcie. Aud şi eu la televizor că unii mineri disponibilizaţi refuză noi locuri de muncă, fiindcă se cîştigă prea puţin. E ceva ce nu pricep. Dacă ai copii de crescut, răspunzi de familie, ai părinţi care depind de ajutorul tău, munceşti şi pe mult şi pe puţin, nu te dai în lături. Nu înţeleg şi, dacă nu înţeleg, mi-e greu să judec.

Risipă şi buget

De ce credeţi că noi legăm risipa mai ales de mîncare, şi nu de timpul pierdut, de ani irosiţi, de stări de incertitudine care ne consumă?

Pentru că, deocamdată, limita existenţei, a bunei stări, a sărăciei sau a mizeriei se măsoară numai în mîncare. Noi nu discutăm despre ce e deasupra, de ceea ce ne depăşeşte. Şi ne depăşesc destul de multe.

Dacă s-ar reduce salariile parlamentarilor, pensionarii ar duce-o mai bine?

Ce-ar ajunge la pensionari – cîteva sute de lei în plus – şi ce-ar putea rezolva asta? Fiindcă pensionarii sînt şi foarte mulţi. Este incredibil că în mizeria pe care o vedem şi o ştim supravieţuiesc atîţia bătrîni. După ani întregi de lipsuri şi cîrpeli, ar trebui să fie uzaţi, nu antrenaţi. Altceva e neplăcut: că în acest climat de sărăcie, cei la care se uită toată lumea nu-şi maschează cît de cît prosperitatea, opulenţa. Iar cînd ziarele scriu despre corupţie, cînd mai apare cîte un „caz", se face multă publicitate, mult comentariu, dar nu se *corectează* nimic. S-a încetăţenit părerea că dacă ai dolari ai totdeauna dreptate.

Cum vă alcătuiţi dvs. propriul buget?

Cu o pensie de asistentă medicală şi cu una de zugrav, nu ştiu cum ne-am descurca. Se mai adaugă ceva de la veteranii de război, plus ceva de la baroul de avocaţi, unde bărbatul meu, cît profesa, a cotizat, şi o dată pe an mai primim şi nişte dividende de la vie. Culmea e că Asociaţia din care facem parte ne propune, uneori, în loc de bani... grîu, pentru ceea ce ni se cuvine de la vie. Banii de care vorbeam, adunaţi şi gospodăriţi sever, ne permit să ne descurcăm. Dar bărbatul meu, cardiac, are nevoie mereu de medicamente, de nişte condiţii de viaţă mai deosebite – cameră separată, de exemplu, unde stă totdeauna cu geamul deschis: noroc că avem două odăi. Întreţinerea casei, lumina, telefonul înghit, însă, sume exorbitante. Ce va fi în viitor, nu ştim: mai ales că, foarte curînd va trebui să părăsim casa în care ne-am adăpostit, după distrugerea la revoluţie a micului apartament cu chirie din Dorobanţi. Proprietara, care nu-i în ţară, poate va veni s-o ocupe, poate o s-o vîndă, poate-o va închiria pe dolari, nu ştim, asta e ceva care o priveşte. Dar la aproape optzeci de ani eu, şi la optzeci de ani şi bărbatu meu, trebuie iarăşi să ne mutăm. Dar e încă bine: am prietene mai bătrîne ca mine, singure, bolnave, care trăiesc dintr-o pensie de urmaş, sub 300.000 de lei. Unele mai au ce vinde: altele...

Ce-aţi realizat dvs. trecînd prin două schimbări de lume?

Eu am trăit cum am putut. Dar copilul mi l-am crescut aşa cum am vrut. Cum *trebuie*, adică.

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VI ● Nr. 283 ● 3 - 9 iulie 1998 ●

Biblioteca

Anul VI
nr. 284
10 - 16 iulie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

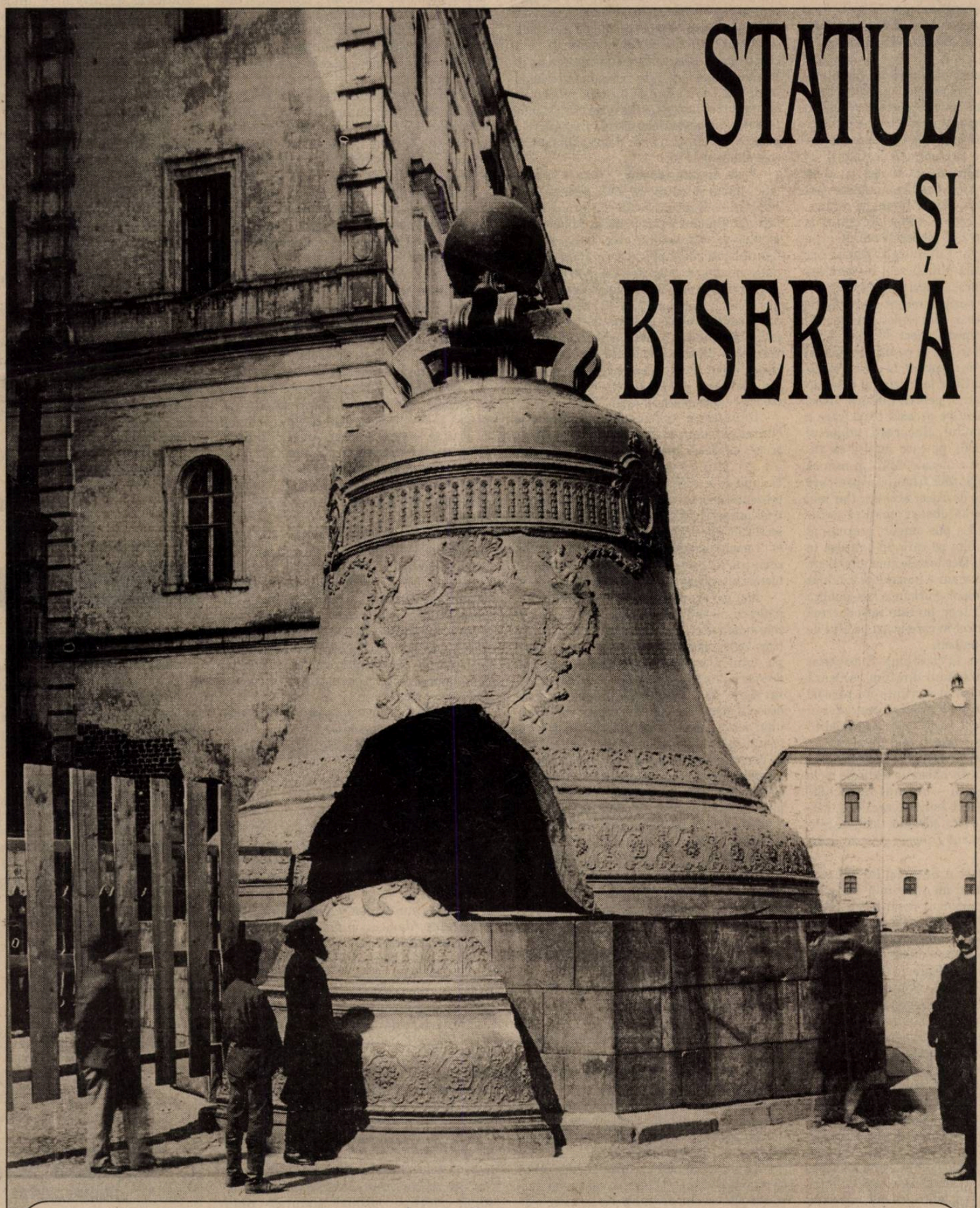

STATUL ŞI BISERICA

În acest număr:
Teodor BACONSKY, Adrian-Cristian BRATU, Virgil CIOMOŞ, Sabina FATI, Claude KARNOOUH, Vlad NISTOR, Dan OPRESCU, H.-R. PATAPIEVICI, Sever VOINESCU, Iosif ZOICA-TEIUŞ

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

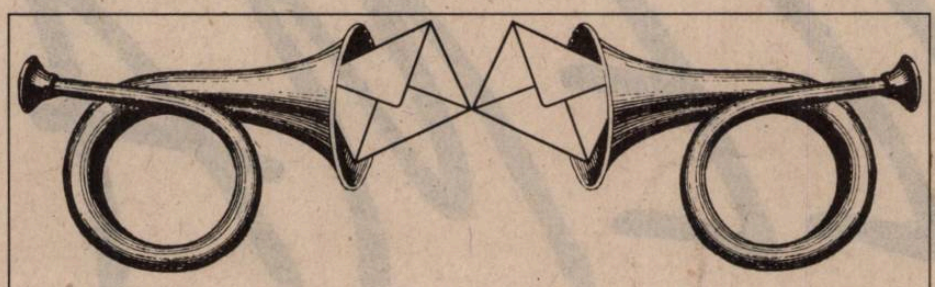

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Drept la replică

Onorată conducere a revistei Dilema,

În virtutea dreptului la replică, vă rog să binevoiţi a publica în proximul număr al revistei dumneavoastră următorul text, drept răspuns la pamfletul „Aceeaşi Mărie, cu altă pălărie“, semnat de Vintilă Mihăilescu în Dilema *282/1998.*

Am scris scenariul şi comentariul filmului „Arhitectura şi Puterea“ în 1991, filmul fiind ulterior produs de Agerfilm şi regizat de Nicolae Mărgineanu în 1992. A fost distins în 1994 cu Grand Prix (ex-aequo) la festivalul FIFAL4 – preşedintele juriului fiind Liviu Ciulei – şi în 1996 la un festival al filmului despre habitat din Japonia. Este citat în antologii vestice despre filmul de arhitectură şi cel mai recent a fost prezentat la *Manifesto* (Festivalul internaţional de arhitectură şi design, Edinburgh, 1997). Are dreptate dl Vintilă Mihăilescu, cel care mă acuză de „structură a discursului comunistă“ de la înălţimea poziţiei recent cîştigate, de rubricard la *Dilema:* „din mijloc didactic, filmul a devenit repede obiect de studiu“, eu însumi îl prezint astăzi ca pe un simptom al modului în care ne raportam la acea arhitectură a Centrului Civic la începutul deceniului. Însumi am scris, pentru Editura Video, un nou comentariu pe această temă, care a stat la baza filmului „Bucureşti: proiectul neterminat“ (1996), pe care înţeleg că autorul nostru nu îl cunoaşte. Mă tem însă că d-sa nu cunoaşte nici filmul despre care vorbeşte şi pot să dovedesc aceasta. Dar mai înainte trebuie să observ postura caraghioasă în care s-a pus singur, prezentînd unor străini un film pe care nu-l văzuse în prealabil! A nu-ţi face temele cînd intri la un curs sau la un seminar e impardonabil chiar şi pentru un antropolog urban; a face publică propria gafă, mă tem, nu este introducerea optimă la un articol în care acuzi pe alţii de lipsă de profesionalism...

Dar să trecem la chestiune. E adevărat că textul comentariului din film oscilează între ironie amară şi sentinţe nu rareori patetice. Recunosc că prezentarea istoriei României în acest secol prin intermediul arhitecturii sale putea fi mai nuanţată şi, dacă pamfletarul ar fi făcut o minimă documentare, ar fi avut habar de texte ale mele ulterioare filmului – ultimul în *Secolul 20/Bucureştiul* exact asta încearcă – şi, astfel, ar fi putut evita această tardivă contribuţie la numărul *Dilemei* despre deriziune.

Grila de lectură a Bucureştilor NU este simplă şi nici filmul nu o prezintă aşa, cum insinuează antropologul nostru urban, de vreme ce chiar dintre edificiile deceniului al nouălea am selectat unele ansambluri care aveau influenţe postmoderne şi sînt încă ansambluri de certă valoare: în film apar astfel blocuri de pe Calea 13 Septembrie, B-dul 1 Mai şi Lacul Tei, precum şi din Braşov. La edificiile dejiste probabil s-a întrerupt atenţia d-sale, nu fidelitatea comentariului meu faţă de realitatea prezentată.

„La această demenţă bineînţeles că nu au participat arhitecţii“ ş.a.m.d. Ba chiar arhitecţii au participat la demenţa perioadei ceauşiste, împreună cu toţi laşii care nu s-au împotrivit demolărilor! Autorul Casei nu este prezentat drept „cineva care, se pare, nu mai făcuse nici un proiect înainte“, cum maliţios „citează“ (?) d-sa, ci drept cine este cu adevărat: Anca Petrescu, adică – şi citez de data asta corect, adică invers decît V. M. – „o tînără arhitectă la acea dată, aleasă pe criterii obscure şi care nu mai proiectase nimic în prealabil“; mai departe în comentariu chiar se precizează numărul de specialişti şi muncitori care au lucrat în zonă, deci comentariul prezumţios care urmează este ridicol: sînt probabil, din nefericire pentru statutul meu în rîndul breslei, printre puţinii care deplîng lipsa de asumare a culpei (individuale şi colective) a arhitecţilor de către ei înşişi. Dar răsuflu acum uşurat: au grijă antropologii urbani, care şi-au exorcizat deja rîndurile, să nu cădem pe tînjală. „Sentinţa apoteotică“ din finalul filmului este şi ea incorect citată. Este vorba de fapt despre un comentariu mai larg, care vedea în Casa Republicii o *stupa*, o expresie înzidită a dictaturii şi sună corect astfel: „cîtă vreme Casa rămîne *în forma actuală*, Ceauşescu va supravieţui printre noi, *întrupat în ea*“ (am subliniat ceea ce a eliminat V. M.)

E de discutat despre „mizerabilismul“ (sic!) imaginii cu orbul care „pipăie“ Casa Poporului. Regizorul este un profesionist într-ale filmului artistic, nu în filmul documentar de arhitectură, unde totuşi a făcut figură onorabilă, apreciată ca atare de premiile menţionate anterior. Cu siguranţă însă putem cădea de acord asupra unui singur lucru: imaginea respectivă NU poate fi „fundalul unei parabole penibile“ pe care s-ar fi proiectat amintita sentinţă din final, care se derulează de fapt pe silueta fantomatică a Casei; orbul este prezent cu un sfert de oră mai devreme decît crede – şi vă face să credeţi – antropologul urban V. M.

După atîta profesionalism dovedit în citarea şi manipularea unui text, autorul trece, ca orice specialist în antropologie urbană, la concluzii. Domnia sa nu a avut decenţa de a urmări filmul nici înainte de a-l prezenta unor străini, nici în timpul respectivei prezentări şi nici măcar înainte de a-şi scrie rubrica la *Dilema*. O prezentare serioasă ar fi menţionat autorii filmului, anul producerii lui şi, probabil, ar fi ţinut seama de lucrări ulterioare ale autorului comentariului.

Mai presus de toate însă, dl Vintilă Mihăilescu ne-ar fi putut explica de ce „cohortele nesfîrşite de specialişti“ într-ale „antropologiei urbane“ care ştiu că în comunism nu „totul a fost cîh“ (ca să citez din jargonul de specialitate al *antropologiei urbane* profesat de V. M.), nu au mai produs în acest deceniu măcar încă un film despre chestiune; unul serios, aşadar o alternativă la *Arhitectura şi Puterea*. Aceşti specialişti ne-ar fi fost de mai mare ajutor în 1992, atunci cînd Nicolae Mărgineanu şi cu mine băteam noroaiele Centrului Civic spre a-l prezenta pe acesta nu ca pe un accident „draculizant“, aşa cum o făceau televiziunile occidentale, ci ca pe o etapă explicabilă (iar nu scuzabilă) a propriei noastre istorii. Ne-ar fi ferit, cu experienţa bibliografiei d-lor, de o „structură a discursului comunistă“. Astfel, nu ar mai fi fost obligaţi să se vînture socio-hai-hui pe la seminarii internaţionale cu munca altora.

Augustin IOAN

Răspunsul domnului Vintilă Mihăilescu

Dreptul la replică al domnului arhitect Augustin Ioan mă îndeamnă la cîteva reflecţii la fel de generale ca şi cele cuprinse în articolul incriminat. Căci, deşi poate părea paradoxal, aşa cum în cele de faţă nu am nici cele mai mici intenţii să polemizez cu domnul Ioan, la fel de puţin îl vizau pe dînsul *personal* cele scrise anterior.

Nu pot să nu încep prin a remarca faptul că replica Domniei Sale se bazează pe şi ilustrează perfect două reguli nescrise extrem de frecvente în polemica noastră culturală şi nu numai: 1. şi alţii (creditaţi ca infailibili) gîndesc ca mine (de exemplu: jurii de filme etc.) şi 2. nici voi nu aţi făcut mai bine, ba chiar sînteţi şi mai răi (autorul este un rubricard pamfletar, antropologii nu au făcut nimic, drept care nu au cum să-i critice pe alţii etc.). Primul tip de argumente este „obiectiv“ şi îl accept ca atare. Cu al doilea, pot fi cu totul de acord, de dragul argumentaţiei. Sînt dispus, adică, să-mi asum public toate impotenţele intelectuale de care mă poate bănui domnul Augustin Ioan, ba chiar să adaug altele pe care nici măcar nu şi le poate imagina. Dar cu ce schimbă toate acestea datele problemei? Este aici, probabil, o dificultate pe care o împărtăşim mai toţi, de a privi critica altfel decît *ad personam*, ceea ce face ca dezbaterea să fie automat polemică iar aceasta să decadă, de cele mai multe ori, în mahala.

În cazul de faţă, blindarea cu referinţe şi elanul injuriilor nu fac decît să eludeze subiectul în discuţie: o anumită structură a discursului, extrem de răspîndită, prezentă în mod „exemplar“ în filmul *Arhitectura şi Puterea*. Căci despre aceasta este vorba şi nu despre calităţile profesionale ale domnului Augustin Ioan, pe care întîmplarea face să le cunosc puţintel şi să le respect foarte mult. Această structură de discurs, ca parte a unui imaginar social vast şi învăluitor, este „subiectul acţiunii“, şi nu unul dintre autorii uneia dintre manifestările acestui imaginar. Nici să fi vrut nu aş fi avut cum să-l acuz pe domnul arhitect *personal* de „structură comunistă a discursului“, căci, în cazul de faţă, fiind vorba de imaginar social, nimeni nu poate fi autorul *individual* al acestuia.

Lévi-Strauss vorbea despre mituri care se gîndesc pe ele însele. Parafrazînd şi cu puţină bunăvoinţă, am putea spune că filmul cu pricina „se gîndeşte pe sine“, dincolo şi, poate, în ciuda părinţilor săi „adoptivi“. Şi se gîndeşte într-o structură esenţialmente ideologică, anti şi nu non-comunistă (de unde şi aprecierea de „aceeaşi Mărie cu altă pălărie“).

De abia de aici încolo lucrurile încep să devină grave, căci aceasta presupune o hibernare *colectivă* a simţului critic. Din *acest* punct de vedere, elogiile publice invocate de domnul arhitect Ioan nu sînt decît un fel de *quod erat demonstrandum* suplimentar, căci întăresc caracterul public al acestei „viziuni“. Şi poate de aceea ne şi este atît de greu să desfacem de cîte unul acest făcut colectiv, care ne preface pe toţi în ce şi cum nici cu gîndul nu gîndeşti.

Rămîn însă la convingerea că o asemenea miză merită un *pamflet*...

Vintilă MIHĂILESCU

Pentru... ANTI!

Domnule Mihăilescu,

Ideea cu „partidul proştilor“ nu am observat-o – căci cui îi place să se declare prost, indiferent de context?! Dar pentru „partidul ANTI“ spun un DA hotărît.

În adeziunea mea voi vorbi puţin despre mine, deşi nu e politicos şi poate nici interesant.

De fapt, mi-am dat seama tîrziu de trăsătura mea „anti“. (Bărbatul meu, care mă suportă de peste treizeci de ani, îmi spune delicat că sînt „invers“.)

Dar eu m-am considerat multă vreme o exponentă a părerilor generale. Cînd, la 11 ani, am organizat o grupă de colege cu care lipeam manifeste anti-comuniste pe garduri, ştiam foarte bine că toată lumea ar fi de acord – şi trebuia cineva să facă ceva!

Mai tîrziu, rămasă cu un sentiment de vină, mi-am dorit foarte mult să vorbesc ca toată lumea. De-a lungul timpului, mi-am susţinut diverse păreri, presupus colective, vorbind la plural – pînă cînd mi-am dat seama că mulţi din jurul meu, din oportunism şi comoditate, nu aveau de fapt nici o părere! (Aceştia s-au schimbat mult după '90, cînd părerile au început să se poarte şi să se găsească pe toate drumurile – fiecare s-a dotat cu cîteva, ornate din loc în loc cu cîte un „Cioran“, un „Patapievici“ sau chiar un „Coposu“. Dar adevăratul lor guru este Tucă, pentru care îşi sacrifică bucuroşi nopţile!)

Chiar şi acum, cînd se presupune că mi-ar fi venit mintea la cap, mă mai cert cu radioul sau TV-ul – sau şi mai rău: cînd cu primele secvenţe ale serialului fantastic „Ţigareta II“, am rîs cu lacrimi la radiojurnal. (Şi încă nu cunoşteam „adevărata“ poveste cu „Truţi“, care, într-o nestăvilită pornire de a spune adevărul unei agenţii bucureştene, a plecat la Arad, ca să caute o cameră în care să dea o declaraţie de presă pe care nu a dat-o...)

Nici cu presa scrisă nu stau prea bine; după '90, am consumat şi eu kilograme dintr-o „anumită parte a presei“, cum se spunea atunci. Am părăsit însă acele publicaţii pe rînd. (Despărţirea de „22“ a fost cea mai durerbasă.) Şi acum consum două ziare pe zi, dar nu sper să mai găsesc în ele nici informaţie, nici coerenţă, nici corectitudine. (Ştiu însă sigur că voi găsi măcar un articolaş din care să nu înţeleg nimic.)

Menţionez şi că am refuzat orice colaborare cu asociaţiile în care am fost obligată să intru – sindicatul şi ODUS-ul (parcă aşa se numea?!) Consider deci că îndeplinesc condiţiile de aderare la „partidul ANTI“, dar nu în aripa hotărît-negativistă, ci în aripioara celor care şi-au dorit foarte mult să fie PRO, dar nu au reuşit...

Iar imnul îmi place foarte mult!

Cu salutări tovărăşeşti,

Marina SOFRONIE
Bucureşti

Nr. 265: *„Eminescu“*

Iar şi iar...

Revista închină o frumoasă dezbatere Eminescu. Nu viu în dezbatere ci să mă închin poetului „fără pereche“ – cum a spus despre El un alt poet. Vin să mă închin aceluia care se numără printre puţinii dintre cei mai blînzi modulatori în sunetul poetic, din lume.

Aduc pe pagina memoriei – din cele cîteva sute de versuri tulburătoare în sentiment şi măiestrie – 5 versuri.

Aş îndrăzni să le propun examenelor de bacalaureat din ţara noastră. Asemenea versuri – de-o unicitate emoţională fără egal – să fie temă de gîndire sub „pixul“ tinerilor care, adeseori, nu ştiu cît urcă spre lumină hrăniţi de seva eminesciană.

Turma visurilor mele eu le pasc ca oi de aur
Lună tu, stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci
Braţ molatic ca gîndirea unui împărat poet
Trece-un pod, un gînd de piatră repezit din arc în arc
O durere-ncremenită printre secolii ce trec.

Ştefan J. FAY
69, Rue des Raguidelles
Suresnes, Franţa

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Hyde Park-ul cititorilor**
- **Elitele şi clasa politică**
- **Vacanţe şi concedii**

Să opreşti mîna prostului

Sînt, acum, în iulie, zece ani de cînd a murit George Ivaşcu, primul şi ultimul director al *României literare* din perioada comunistă. Venise cu acest titlu, de *director,* neobişnuit în presa românească a vremii (Ivaşcu era singurul **director** de publicaţie din România, denumirea oficială unică pentru conducătorii de gazete fiind cea de **redactor-şef**), de la *Contemporanul*, în 1971, fiindu-i acceptat, pare-se, ca o concesie.

Atunci, în 1971, Ivaşcu fusese „deplasat" de la *Contemporanul* la *România literară* cu un dublu scop. „Mutarea fusese făcută din dispoziţia lui N. Ceauşescu însuşi.

Era la doar cîteva luni după mitologicele „teze din iulie", actul politic prin care N. Ceauşescu înmormînta, în stil românesc, mica liberalizare din anii precedenţi; deşi atunci, ca şi astăzi, s-a insistat asupra caracterului excepţional şi, evident, unic al acestei încercări de restalinizare din România, în realitate întreg blocul comunist dominat de sovietici trecea printr-un nou „îngheţ", cele mai brutale forme înregistrîndu-se, şi nu chiar întîmplător, în **normalizata** Cehoslovacie.

Prin plecarea lui George Ivaşcu de la *Contemporanul,* pînă atunci săptămînalul cultural cel mai cunoscut şi mai răspîndit în România, cu un tiraj mediu de aproximativ o sută de mii de exemplare, prag astăzi neatins de multe cotidiane „naţionale", revista era decapitată. În scurtă vreme, a şi devenit de nerecunoscut, prefăcîndu-se într-un fel de anost buletin propagandistic de îndrumare culturală. I-ar fi putut împiedica Ivaşcu declinul?! Foarte probabil că da. Mutarea la *România literară* fusese în realitate un surghiun.

Dar un surghiun cu aparenţe aşazicînd onorabile: el primise – de la N. Ceauşescu în persoană – misiunea partinică („de înaltă încredere!") de a **normaliza,** în sensul cehesc al termenului, această iritantă revistă. Cu atît mai mult cu cît redactorul ei şef de pînă atunci, Nicolae Breban, un scriitor ce-şi datora o fulgerătoare ascensiune socială şi politică lui N.Ceauşescu şi echipei lui, făcuse un gest neaşteptat: aflat în Franţa, protestase public, în presa de acolo, împotriva „tezelor din iulie". Lui George Ivaşcu i se spusese să **dezbrebanizeze** revista, termen, pare-se, întrebuinţat chiar de N. Ceauşescu...

În logica obişnuită a permutărilor de partid, fiindcă George Ivaşcu era membru de partid din ilegalitate, el ar fi urmat să-şi îndeplinească zelos „misiunea" de purificare ideologică a *României literare.* Venirea lui aici era, administrativ, o retrogradare, o „marginalizare", chiar dacă i se permisese să-şi păstreze titlul de **director**; iar retrogradările, trimiterile la „munca de jos" (sau „de mai jos") aveau şi înţelesul unei probe de devotament, al unei penitenţe ce putea fi, şi adesea era, o trambulină spre reintegrarea pe orbitele înalte. Iar din punctul de vedere al partidului, George Ivaşcu era un vechi activist, un vechi militant, cu atît mai „disciplinat" şi „de încredere" cu cît, după război, trecuse şi printr-o lungă detenţie, el fiind unul dintre acei comunişti din convingere vîrîţi la închisoare chiar de regimul comunist.

Atunci, în 1971, Ivaşcu ar fi putut refuza postul de la *România literară.* Se putea pensiona (avea 60 de ani) ori se putea retrage, cîţiva ani, la Universitate, unde era profesor. A acceptat, însă, ştiind bine, chiar foarte bine, ce i se cerea.

Şi a făcut, din *România literară,* cea mai importantă publicaţie culturală românească de pînă la prăbuşirea regimului comunist – o publicaţie-adăpost pentru păstrarea, cît de cît, într-un fel de semiclandestinitate mereu ameninţată, mereu pîlpîitoare, a spiritului critic şi a deschiderii spre o tot mai depărtată, mai inaccesibilă Europă. A făcut-o **colaborînd**, scriind el însuşi ori patronînd, cinic adesea, nesfîrşite pagini de închinăciune (cît preţ punea pe ele se poate deduce şi din replica lui favorită, rostită, cu dreptul la insolenţă pe care şi-l cîştigase, în fiecare săptămînă, la discuţia cu „forurile": **dar am, domnule, trei pagini de «bomboane», mînîncă «bomboane» şi X, şi Y, şi Z, nu vă ajunge?!** – ce erau „bomboanele", se înţelege uşor...): pentru a putea avea, număr de număr, protejate **cu acest preţ**, cele cîteva pagini aşazicînd normale.

Desigur, după canoanele de astăzi, George Ivaşcu a fost un „colaboraţionist".

Dar un „colaboraţionist pozitiv": a oprit, atît cît a putut şi cum s-a priceput, „mîna prostului". E mult, e puţin?!

P.S. Polemica stîrnită de un mai vechi număr al Dilemei, *despre Eminescu, poate fi socotită încheiată. Un articol despre celebrarea zilei de 15 iunie, ziua morţii lui M. Eminescu, se încheia astfel:*

„Nu pot încheia, după satisfacţia naţională prilejuită de izbînda tricolorilor (2-1 în meciul cu englezii) fără să adaug o informaţie de ultimă oră care desigur va face deliciul suporterilor fotbalului. Mi-a furnizat-o magistrul Dumitru Vatamaniuc – eminescologul neînduplecat şi temerar. «În afara orelor de clasă, Mihai Eminescu, liceanul, bătea mingea cu piciorul, pe terenul viran ce se învecina cu şcoala, făcînd „echipă" cu preţuitul său prof. Aron Pumnul de la Obergymnasium din Cernăuţi». Cred, astfel, că de acolo de Sus... spiritul Eternului a încercat, în seara zilei de 22 iunie, alături de noi, aceeaşi nestăvilită bucurie! Poate chiar i-a impulsionat pe băieţi spre victorie! Oricum, Eminescu, prin Voinţa Divină, se află în permanenţă lîngă interesele noastre fireşti!".

(„Nostalgicii păstrători ai lui Eminescu", în săptămînalul Ultima oră, *1-7 iulie 1998, p. 10).*

Este o probă decisivă la „dosarul" acestei polemici, care poate fi, cred, închis definitiv.

Mircea IORGULESCU

13

Nu aş vrea să răsucesc cuţitul în rana naţională a eşecului echipei noastre de fotbal din meciul cu Croaţia şi nici nu-mi trece prin cap să mă dau cunoscător în ale sportului rege. Dar, supărat ca tot românul şi bîndu-mi berea cu parapon, am avut o revelaţie ce mi-a luat amărăciunea cu mîna. V-o împărtăşesc şi Dumneavoastră, poate, cine ştie, vă foloseşte la ceva,

Trecuseră deci vreo cinci minute de la încheierea meciului. Ne plimbam cu toţii, în încăperea de bloc unde vizionasem meciul, întrebîndu-ne, printre înjurături şi exclamaţii, *ce s-a întîmplat?, cum a fost posibil?* Şi iată că experţii adunaţi în Piaţa Universităţii din Bucureşti ne transmit, prin intermediul reporterului TVR, explicaţia la mintea cocoşului: a fost al treisprezecelea meci al echipei noastre în campionatele mondiale! Mi-am tras o palmă peste frunte şi am scos un chiot mai prelung ca la golul lui Adrian Ilie. În mintea mea se făcuse lumină! Regăsindu-mi locul în rînduiala ascunsă şi profundă a lumii, m-am aşezat calm, împăcat cu soarta şi cosmotic, să privesc meciul Anglia-Argentina. După care m-am culcat liniştit şi am visat cînd aşa, cînd aşa, după cum e şi lumea.

Cînd m-am sculat, observaţia Suporterului român mă obseda încă. Mi-am adus aminte apoi de cursurile de psihologie socială şi de *teoria atribuirii,* care se potrivea foarte bine în acest context. În ce constă aceasta? Ipoteza de origine este că omul de pe stradă are aceeaşi sete de „cunoaştere prin cauze" ca şi omul de ştiinţă şi că, în efortul său cotidian de înţelegere a comportamentelor semenilor săi, procedează, în mare măsură, ca şi acesta: adică *atribuie* faptelor de observaţie nişte cauze. Această *atribuire* nu se face oricum, ci după nişte reguli, de care însă omul de pe stradă, din păcate, nu este foarte conştient. După Weiner, trei ar fi dimensiunile general umane ale atribuirii succesului/eşecului: *intern/personal-extern/situaţional, controlabil-necontrolabil* şi *stabil-instabil.* Adică, atunci cînd ne dăm cu părerea de ce o fi reuşit sau o fi eşuat cutare sau cutare (sau chiar noi înşine), emitem, de regulă, judecăţi *(atribuiri)* care combină, într-un fel sau altul, aceste trei dimensiuni.

Să ne întoarcem acum la fotbal. Cînd cîştigă sau pierd ai noştri, aceşti oameni de ştiinţă care sînt suporterii construiesc, spontan dar nu întîmplător, explicaţii ale succesului/eşecului echipei noastre naţionale. Dacă e să-l credem pe Weiner, acestea se vor înscrie cu necesitate în una dintre următoarele combinaţii ale matricei sale tridimensionale: 1. cauză internă, stabilă, controlabilă: ceva de genul *ai noştri sînt buni, bine antrenaţi, tehnici* etc.; 2. cauză internă, instabilă, controlabilă: *jucătorii s-au antrenat mult pentru acest meci*; 3. cauză internă, stabilă, incontrolabilă: *jucătorii sînt foarte talentaţi*; 4. cauză internă, instabilă, incontrolabilă: *jucătorii au fost în formă*; 5. cauză externă, stabilă, controlabilă: *echipa are un antrenor bun*; 6. cauză externă, instabilă, controlabilă: *echipa a profitat de avantajul terenului*; 7. cauză externă, stabilă, necontrolabilă: *adversarul a fost slab*; şi 8. cauză externă, instabilă, incontrolabilă: *au avut noroc.* Sau dacă au pierdut, *au avut ghinion,* sau *au fost persecutaţi de arbitru.* Meciul 13!

Ca să nu credeţi că aceste *atribuiri* se fac chiar la întîmplare, fără nici o legătură cu „sufletul poporului", o să vă mai povestesc un scurt experiment: unor subiecţi de vîrste diferite, americani şi indieni, li s-a cerut să-şi analizeze cauzele eşecurilor şi succeselor din viaţa lor personală. Şi ce să vezi? Dacă la vîrstele mici, explicaţiile erau cam aceleaşi la ambele naţii, din adolescenţă încolo americanii atribuiau eşecul mai degrabă unor cauze interne, indienii mai degrabă unor cauze externe.

Aşa şi noi. Cînd nu ne iese, cauzele sînt externe, instabile şi incontrolabile. Cînd ne iese, ele devin interne. Dar, lucru interesant, ele rămîn de obicei instabile şi incontrolabile: *ai noştri sînt talentaţi!* Cum o iei, cum o suceşti, ordinea lumii noastre pare a fi rînduită de cauze instabile şi incontrolabile.

Şi atunci nu are dreptate poporul nostru să tragă concluzia că „La Dumnezeu şi la români orice este posibil"? Ceea ce înseamnă şi că nimic nu poate fi vreodată sigur, nici la bine, nici la rău. Motiv de pesimism pentru unii, de optimism pentru alţii. Şi tot aşa.

Vintilă MIHĂILESCU

Încă un adevăr despre noi

Prima pagină a ziarelor a fost „ţinută", în ultimele zile, printre atîtea scandaluri şi dezvăluiri, şi de un eveniment care intră, totuşi, în normalitate: examenul de bacalaureat. Sigur, plasarea lui, în universul mediatic, alături de certurile din partide, de mita luată de un funcţionar guvernamental, de contrabanda cu de toate şi altele asemenea s-a datorat, în primul rînd, bîlbîielilor organizatorice din Bucureşti. Pornind de la ele, tonul senzaţionalişt s-a extins şi asupra celorlalte aspecte.

Sistemul...

Că au existat deficienţe în desfăşurarea unui examen atît de important pentru elevi e, fără îndoială, grav şi lucrurile nu trebuie ascunse în spatele noutăţii sistemului, care i-a prins pe oameni nepregătiţi. Dar nu trebuie să cădem nici în melodramă, nici în radicalism organizatoric şi, speriaţi că, pentru prima dată, examenul de bacalaureat n-a mai fost promovat de 99% dintre elevi, cum se întîmpla pînă acum (căci, s-o spunem deschis, în ultima vreme bac-ul devenise aproape o formalitate), mulţi au fost de-a dreptul scandalizaţi şi s-au repezit direct la întrebarea „cine poartă vina?". Ministrul Andrei Marga a dat un răspuns corect: sistemul. Spre desosebire de ceea ce a acreditat opinia curentă („la noi totdeauna s-a făcut carte, chiar şi în comunism", „elevii noştri sînt buni, vezi rezultatele olimpicilor" etc.), sistemul de învăţămînt moştenit de la comunism, şi care nu a fost schimbat aproape deloc după '89, este greoi, nefuncţional, supraîncărcat, lipsit de pragmatism, cu o dotare materială precară, fără standarde didactice clar formulate (ce trebuie *să ştie* şi *să poată face,* de fapt, un elev la terminarea unui ciclu şcolar?), cu un corp profesoral în general conservator şi cu un statut social de Cenuşăreasă. Ani întregi, din 1990 încoace, problemele învăţămîntului au fost lăsate pe ultimul plan, deşi ele sunt mult mai importante decît certurile dintr-un partid ori decît privatizarea unei fabrici. (A aloca, de pildă, un buget de subzistenţă învăţămîntului şi cercetării, în timp ce datoriile uriaşe ale coloşilor industriali se şterg an de an cu buretele, înseamnă a aplica în continuare principiul comunist al „sectoarelor neproductive".) Ani întregi, politicienii au redus problemele şcolii la chestiunea învăţămîntului în limba maghiară, nepăsători faţă de toate celelalte aspecte. Acum, cînd noua formulă de bacalaureat a realizat o măsurătoare mai precisă a nivelului cu care elevii ies din şcoală, s-a căzut brusc în indignare sau surpriză.

...şi Dumnezeu

De fapt, pe lîngă *sistem,* mai trebuie numit un „vinovat": Dumnezeu (sau, pentru ateişti, Natura) care nu ne-a făcut pe toţi la fel de dotaţi. Adevărul simplu şi banal (oricît ar părea de cinic) este că statutul normal al oricărui examen este să aibă şi *respinşi,* nu numai admişi. Cu atît mai mult cînd este vorba despre un examen menit să evalueze nivelul general al cunoştinţelor la încheierea studiilor liceale. Faptul că o treime din elevi a căzut la bac nu este decît un nou adevăr despre noi înşine, greu de acceptat.

Aici se vede şi importanţa *politică* a rezultatelor de la bacalaureat. Lumea noastră respinge, sub tot felul de pretexte, acest adevăr, aşa cum refuză să accepte şi altele, amînînd la nesfîrşit încheierea socotelilor cu trecutul. Acelaşi mecanism funcţionează şi în problema dosarelor securităţii, şi în restructurarea mamuţilor industriali şi în atîtea alte probleme: ne e greu să acceptăm adevărul despre noi înşine, ne lăsăm îmbătaţi de vorbe mari şi reformiste, de perspective euroatlantice nesigure, în loc să evaluăm cît mai exact unde ne aflăm şi ce soluţii concrete avem. Examenul de bacalaureat a fost o asemenea evaluare şi, dincolo de deficienţele de organizare, a dat o imagine concretă despre ce putem şi ce trebuie să facem. Atît în prezent, cît şi în viitor.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Puţin Cicero

Cred că, în momentele tulburi, cînd pasiunile fac să curgă noroaie pe străzile cetăţii, cînd realitatea ne copleşeşte prin urîţenie şi rău, nimic nu face mai bine decît întoarcerea la clasici. Cred că recitirea anticilor e cea mai bună cale prin care putem salva infima normalitate din noi, cînd anormalul, devenit de multă vreme absurd şi revoltător, ne asediază violent. Cred că ne putem apăra fragila sănătate interioară revenind asupra textelor scrise acum mai bine de două milenii. Oricît de ciudat sună, cred că un pic de Grecie antică ori o secundă de Romă imperială ne poate salva, măcar pentru o zi, de impurităţile lui C.V. Tudor, de ticăloşiile turnătorilor care, abia acum, se explică fără umbră de regret (ba chiar cu mîndrie!), de supărările guvernărilor dezamăgitoare. Astăzi, în încercarea de a aduce echilibru, raţiune şi bun-simţ într-o lume dezechilibrată, iraţională şi jignitoare, voi citi pentru dumneavoastră şi pentru mine, deopotrivă, un fragment din Cicero. Este un text din dialogul „De legibus" („Despre legi"), la care Cicero a lucrat, cu întreruperi, şase ani. Personajele dialogului sînt Titus Pomponius Atticus, om de afaceri şi literat roman, prieten intim al autorului şi Quintus Tullius Cicero, fratele autorului şi cumnat al lui Atticus, traducător din Sofocle şi iubitor de istorie. După cum se vede, nici un jurist. Lor li se adaugă personajul Marcus, despre care sînt motive să credem că susţine chiar opiniile lui Cicero.

„MARCUS: Deci, după cîte înţeleg eu şi după opinia celor mai înţelepţi oameni, legea n-a fost nici născocită de minţile oamenilor, nici nu este rezultatul vreunei hotărîri a popoarelor, ci ceva etern, o călăuză a întregii lumi, care porunceşte şi interzice în chip înţelept. Astfel, după spusele lor şi legea originară şi cea din urmă este spiritul divin, care fie constrînge, fie interzice în chip universal potrivit înţelepciunii. De aceea, legea dată de zei neamului omenesc a fost glorificată pe drept cuvînt, căci înţelepciunea şi spiritul sînt apte să poruncească şi să interzică.

QUINTUS: Ai mai vorbit de cîteva ori, tangenţial, despre acest subiect. Dar înainte de a te referi la legile popoarelor, explică-ne, dacă este necesar, esenţa legii cereşti, ca să nu fim înghiţiţi de valul obişnuinţei şi să nu ne lăsăm antrenaţi de o discuţie banală.

MARCUS: Ai dreptate. Am învăţat din copilărie, Quintus, să numim legi frazele care încep cu formula „dacă este convocat în justiţie" sau cu altele de acest fel. Dar trebuie să înţelegem că în realitate această formulă, precum şi alte ordine şi interdicţii enunţate de popoare au capacitatea de a îndemna la fapte drepte şi de a îndepărta de la păcate; această capacitate nu este numai mai veche decît existenţa popoarelor şi a statelor, ci este de o vîrstă cu zeul care supraveghează şi îndrumă cerul şi pămînturile. Căci spiritul divin nu poate exista în afara raţiunii, iar raţiunea divină are capacitatea, prin forţa împrejurărilor proprie ei, de a hotărî ce este drept şi nedrept. Fiindcă nu există ordin scris că cineva trebuie să reziste singur pe un pod contra tuturor armatelor duşmane şi să poruncească să fie tăiat podul în spatele său, nu vom considera defel că vestitul Cocles a săvîrşit o faptă atît de însemnată în virtutea unei legi sau a unui ordin; de aceea, chiar dacă nu a existat pe timpul lui L. Tarquinius o lege relativă la adulter, nu înseamnă că Sex. Tarquinius n-a pîngărit-o pe Lucreţia, fiica lui Tricipitinus, împotriva legii eterne. Căci exista o raţiune naturală care îndemna spre fapte drepte şi abătea de la delicte şi n-a început să devină lege la momentul consemnării ei în scris, ci chiar de la apariţia ei. Ea a apărut odată cu spiritul divin. De aceea legea adevărată şi originară, capabilă să poruncească şi să interzică, este raţiunea dreaptă a supremului Jupiter.

QUINTUS: Sînt de acord cu tine, dragă frate; ceea ce este drept şi adevărat este totodată etern şi nu apare sau dispare odată cu literele care le consemnează în scris.

MARCUS: După cum spiritul divin este legea supremă, tot astfel el există şi în mintea înţeleptului atunci cînd raţiunea s-a desăvîrşit în om. Dar diversele hotărîri formulate de către popoare în funcţie de circumstanţe au primit numele de legi mai degrabă printr-o favoare decît printr-un merit real..."

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

Treceri din realitate în revistă

Confund, uneori, „Chestiunea zilei", de la Pro TV, cu „Ştirile Pro TV" (sau cu alt jurnal de actualităţi), şi-abia după aceea, şi tot mai des în ultima (vai, destul de îndelungată) vreme îmi dau seama că, de fapt, nu greşesc: actualitatea noastră politică este un gag în sine, oamenii noştri politici par, tot mai des, a se autoparodia, a-şi bate, parcă, joc de ei înşişi. Gravitate ridicolă, gravă, cu adevărat, fiind, în cazul acesta, abia distanţa dintre problemele deosebit de grave cu care ei se măsoară şi tratamentul hilar pe care cei mai mulţi dintre ei, şi în tot mai multe cazuri, îl aplică acestor probleme. Cît despre Florin Călinescu, despre care multe voci se plîng că a devenit din ce în ce mai vulgar, părerea mea este că nici nu are, măcar, de ales şi că, deşi se visează, pare-se, un al doilea Tănase, este un tot mai consistent Benny Hill.

Apoi: ştiţi de ce procesul comunismului este, la noi cel puţin, imposibil? Pentru aceleaşi motive pentru care şi eradicarea corupţiei se dovedeşte imposibilă. Comunismul, la noi cel puţin, asta a şi fost: corupţie. Apoi, pe plan general, să nu uităm că „războiul rece", „rece" fiind, nu a avut nişte învingători care, ca în cazul nazismului şi al fascismului care au pornit cel de-al doilea război mondial, să-i pedepsească pe vinovaţi.

În vremea din urmă, TVR a dominat relaxat din punctul de vedere al audienţei. Graţie, în primul rînd, drepturilor exclusive de retransmisie a meciurilor turneului final al Campionatului de Fotbal din Franţa, dar şi unor iniţiative, totuşi, proprii. Una dintre ele a fost aşa-numitul „Bac Show '98", cea de-a doua, cea mai recentă, fiind organizarea unui teleton pentru ajutorarea sinistraţilor din zonele afectate de inundaţii. În ambele cazuri, Televiziunea Română s-a apropiat de ceea ce ar trebui să fie în mod constant, permanent: un serviciu public.

Şi pentru că tot am propunţat acest cuvînt plin, la noi, de gol, să reamintesc un calcul semi-hazliu pe care nu numai eu l-am mai făcut. Ştiţi de cîte ori plăteşte contribuabilul (adică noi) Televiziunea Română? De cel puţin patru (4) ori: o dată prin taxa fals numită abonament, apoi prin abonamentul la reţeaua prin cablu care ne retransmite programele, a treia oară prin bugetul de stat şi a patra oară prin publicitatea care se face pe spatele nostru. E corect? (Nu calculul, situaţia.)

Spuneam, însă, că, recent, TVR s-a apropiat ceva mai mult de ceea ce ar trebui să fie tot timpul: serviciu public. N-am să discut, nu am ce din acest punct de vedere, teletonul. Important e că fost organizat şi, mai ales, că a găsit ecou.

De discutat, pe larg însă, este problema întîlnirii dintre *televiziune*, în general, şi *învăţămînt*. În cazul aşa-numitului „Bac Show", a fost limpede voinţa şi dorinţa ministrului Andrei Marga de a marca un punct zero, de a începe ceva: mişcarea lucrurilor din loc. Problemele învăţămîntului românesc sînt, însă, de substanţă şi de profunzime, astfel încît întîlnirea dintre învăţămînt şi televiziune practic nu a avut, deocamdată, loc. Este, mi se pare mie, o întîlnire esenţială, care va trebui să se întîmple cît mai curînd cu putinţă, dar într-un mod esenţial: televiziunea, ca formă, poate să oblige învăţămîntul să-i spunem clasic, tradiţional la reformulări de substanţă. Televiziunea poate fi un viitor al învăţămîntului, inclusiv al celui românesc. Despre toate acestea, însă, cu altă ocazie.

În încheiere, aşa cum n-am mai făcut pînă acum, două semnalări editoriale. Căutaţi, căci au apărut, două texte importante, unul de-a dreptul esenţial: *Despre televiziune*, de Pierre Bourdieu, apărută la Editura Meridiane, şi celebra carte a necunoscutului, la noi, pînă acum, Guy Debord, *Societatea spectacolului*, urmată de *Comentarii la societatea spectacolului*, apărută, în traducerea lui Ciprian Mihali şi Radu Stoenescu, la editura Casa Cărţii de Ştiinţă din Cluj. Lectură plăcută. Măcar în vacanţă!

Bogdan GHIU

Economie

Mergem într-o direcţie bună?

Un sondaj CURS, publicat recent, cuprindea o întrebare semnificativă: mergem într-o direcţie bună? Nu ne vom opri asupra răspunsurilor. Ele sînt cunoscute. Cred însă că, înainte de a ne întreba încotro mergem, trebuie să ştim de unde plecăm.

Principalii indicatori economici ne ţintuiesc în coada Europei. De ţările dezvoltate sîntem despărţiţi prin ziduri înalte: nivelul tehnologic, productivitatea muncii, calitatea produselor, standardul de viaţă. Acestea sînt redutele! Cum să le cucerim?

Bătălia cu decalajele tehnologice şi financiare, pe care o tot amînăm, va fi de-a dreptul cumplită. Dacă, astăzi, România nu se poate lăuda cu o productivitate performantă, o cauză este tocmai învechirea tehnologică. Desigur, cuplată cu o altă cauză: lipsa de bani pentru a cumpăra utilaje noi. La care se adaugă descurajarea forţei de muncă din industrie, cauzată de prelungirea stării de sărăcie. S-a produs, la noi, un fenomen grav: pentru că bunăstarea atît de aşteptată a întîrziat prea mult să devină realitate, visul unei vieţi mai bune s-a spulberat. În locul lui a apărut dezamăgirea şi oamenii şi-au pierdut elanul. Apăsaţi de necazuri zilnice, de teama de şomaj şi de grija că într-o zi nu vor mai putea să facă faţă diferenţei enorme dintre salariile derizorii şi preţurile explozive, nici nu mai vor şi nici nu mai pot să privească mai departe de „acum". Or, această cursă nu va putea fi cîştigată fără ca moralul majorităţii salariaţilor industriali să fie cel optim. Cum să alergi într-o cursă atît de grea cu oameni descurajaţi şi deprimaţi?!

Dacă noi n-am ajuns, încă, la bunăstarea visată, asta se întîmplă pentru că o bună parte din economie continuă să întoarcă spatele pieţei. Această ignoranţă o plătim scump. Munca şi-a pierdut stimulentele. Preţurile s-au rupt de valoarea adevărată a bunurilor şi serviciilor. Producţia şi consumul s-au dezechilibrat îngrijorător. Inflaţia şi-a căutat mereu noi culoare prin care să acţioneze pentru a ne goli buzunarele.

Direcţia cea bună nu poate fi alta decît îndreptarea economiei cu faţa către piaţă. Cuplată cu educarea populaţiei într-un spirit nou: cel al economiei de piaţă. Fiindcă piaţa nu reprezintă doar un spaţiu în care se fac tranzacţii: de mărfuri, de bani, de valori. PIAŢA înseamnă, întîi şi întîi, o cultură de mii de ani, în care s-au acumulat, strat peste strat, cunoştinţe, idei, experienţe, concepţii. Înseamnă un imens edificiu pe care l-au durat, în timp, civilizaţiile ce s-au perindat pe această planetă, însumînd legităţi naturale alături de obiceiuri, de norme juridice, de practici economice. Şi înseamnă, totodată, o mare arenă în care se desfăşoară cele mai importante „jocuri" pe care le-a cunoscut istoria omenirii: competiţiile economice. Competiţii în stil mare, în care se confruntă consumatorii şi producătorii.

Pe piaţă, marea echipă a consumatorilor exprimă cererea de bunuri şi de servicii: o sumă de nevoi, de dorinţe, de plăceri şi chiar de capricii. Arma folosită în luptă fiind BANUL: o marfă obţinută din muncă, dobînzi, rente sau din furt. Cererea neacoperită cu bani nu este solvabilă şi deci nu contează.

Echipa producătorilor exprimă oferta de bunuri şi servicii: suma rezultatelor activităţii economice. Arma folosită fiind COMPETITIVITATEA! Pentru că şi între producători are loc o întrecere internă, cîştigători fiind cei care produc mai mult, mai ieftin, mai bine. Normal că BANII apar şi în această bătălie, intrînd în joc în faza finanţării afacerilor ce abia se înfiripă şi fiind regăsiţi, în final, sub formă de profit.

Cum stau lucrurile la noi? Inflaţia a ajuns un fel de înlocuitor de productivitate, eficienţă şi competitivitate. Marile întreprinderi de stat au stins motoarele competiţiei economice şi au aprins un singur bec – preţul! Au umflat şi umflă preţurile, făcînd inflaţie.

În consecinţă, a scăzut şi scade puterea de cumpărare. O cauză constituind-o şi deriva procesului investiţional. Numai relansarea investiţiilor ar fi o garanţie că se vor naşte noi locuri de muncă în sectoarele rentabile, cu deosebire în servicii, care să absoarbă măcar o parte din personalul disponibilizat. Dar investiţiile scad, în loc să crească.

Pe un alt plan, neputinţa multor agenţi economici de a realiza produse competitive, care să fie căutate pe piaţa internă sau la export, a fost şi mai este suplinită de înţelegeri oculte între întreprinderi privind „vînzări" cu plata amînată la nesfîrşit către parteneri interni. În acest fel, este întreţinută iluzia că întreprinderile în cauză... au piaţă. În condiţiile agravării blocajului financiar, iluzia devine justificarea ca anumite întreprinderi să producă. Adică să-şi menţină personalul, să-şi păstreze schemele manageriale hipertrofiate, să primească credite şi... să dea impresia că reformele mai pot fi amînate. Desigur, această direcţie nu numai că nu-i bună, dar e şi periculoasă.

Numai deschiderea pieţelor ne mai poate salva. Şi înţelegerea adevărului că piaţa este un spaţiu cultural. O agora. Cultura de piaţă începe cu adevărul costurilor de fabricaţie. Un pas care cere mai multă muncă, mai multă competenţă şi concurenţă la sînge. Sau, în caz contrar, restringeri de activitate, disponibilizări de personal, închideri de fabrici, falimente. Scopul suprem fiind adevărul eficienţei. Pentru că numai eficienţa va pune în prim-plan nu munca în sine, fapt adeseori nesemnificativ, ci recunoaşterea muncii de către piaţă.

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

Cel negustat din mustul uitării

Mergem alături în căldura dimineții de vară, spre terasa unde l-am invitat la o cafea în schimbul unor rememorări din epoca-i de aur: eu, mînat de curiozități, iar în dreapta mea aprigul stalinist – fost gazetar la *organul* provincial de partid de la începutul începutului comunist, acum pensionar de vreo cîțiva lustri buni. Cine mi l-a recomandat, mi l-a descris catacombal: o făptură diabolică dublată de o mină fabuloasă de amintiri. Nimic nu mișcase în urbe fără știrea lui; în săptămîna pensionării, ca o ultimă sarcină de partid liber asumată, a trimis – aflasem – o scrisoare lui Ceaușescu prin care-i *raporta* toate neregulile din județ, de la primul secretar pînă la vînzătoarea de la debitul *presă-tabac* de pe strada sa, vinovată de faptul că vinde *preferențial* minele de pix roșii de doi lei și revista „România pitorească". Omul alături de care calc știe rumorile citadine, trăiește deplin și irevocabil în aura acestei legende pe care mi-o confirmă mîndru; mai mult, îmi spune despre secretara nu știu cărei întreprinderi care a leșinat cînd l-a văzut pentru a doua oară intrîndu-i în birou, acum aproape trei decenii, într-o luni dimineața. Pășește, în ciuda vîrstei, săltat și repezit; din cînd în cînd se oprește și, aplecîndu-se cu relativă greutate, își saltă șoseta dreaptă care-i alunecă spre călcîiul stafidit. „Sandalele astea le-am cumpărat în '79 la Brno", îmi spune; „Nemaipomenit!", îi răspund.

Pe terasă, am început cu o cafea, după care a dorit o țuică, ca „înainte de masă" (se va mulțumi pînă la urmă, – nu foarte încîntat, trebuie să spun –, cu o votcă mică). De povestit, fulgurantul meu tovarăș de masă mi-a povestit multe și mai nimic, depinde de perspectivă: n-am aflat mare lucru din ce credeam că-mi va spune, în schimb vreo două zile am fost tobă de marile încălcări ale eticii comise de către foștii bonzi regionali de partid, de la infidelitățile conjugale prilejuite de vizitele-schimb de experiență din Bulgaria sau Polonia pînă la traficul de discuri bulgărești și de *Vegeta* iugoslavă condus, prin deceniul trecut, de către o secretară locală cu probleme de tineret. Dincolo de această poftă de vorbă căreia i-am cedat, m-a privit tot timpul cu o suverană indulgență. Mi-a plîns de milă atunci cînd i-am numit cîțiva foști profesori deveniți personaje publice, dar m-am salvat oarecum recunoscîndu-i că *da*, am citit „Așa s-a călit oțelul" a lui Ostrovski, precum și Nicuță Tănase de la un cap la altul; abia atunci a avut o mică tresărire, dar reținerea mea apreciativă l-a nemulțumit. Ne-am ridicat de la masă în momentul în care, de undeva, se auzea *jingle*-ul știrilor radio de la ora 13, deschise cu o notă despre apropiata (pe atunci) vizită a lui Bill Clinton – ceva ce l-a enervat teribil. M-a sunat peste cîteva zile, pentru a-mi cere, pentru o zi-două, micul reportofon pe care-l avusesem cu mine pe terasă. Se judeca pentru un teren intravilan și, cu miniatura ascunsă în haină, dorea să monteze adversarului *funciar* o capcană de zile mari; în schimbul acestui serviciu, urma să-mi dăruiască, din biblioteca-i, jurnalul Evgheniei Rudneva (?). L-am refuzat inabil, neștiind atunci că o să-mi colorez peste un an vacanța cu aceste indiscreții despre o întîlnire în urma căreia, de fapt, mi-a rămas mai misterios decît îmi era necunoscîndu-l. Misterios, dar consecvent cu sine: incapabil să ierte, incapabil să dea jos mantia proletară de justițiar atroce al literei de partid, cu totul nedornic să guste din mustul uitării.

Adrian CIOROIANU

© S. Gheție

Presa despre...

Dezminţiri

Conform revistei **Time** (15 iunie) operația s-a numit Tailwind și s-a desfășurat în Laos, în 1970, în timpul războiului din Vietnam. Supraviețuitorii au povestit reporterilor postului de televiziune CNN, care au condus timp de opt luni investigația, că în diverse misiuni executate de echipele speciale ale armatei SUA a fost folosit sarin, gaz toxic care atacă nervii și provoacă moartea. „Aș fi fost gata să folosesc orice armă și orice fel de tactică pentru a salva viețile soldaților americani" a declarat amiralul Thomas Moorer, acum în retragere, pe atunci șeful Marelui stat major. În operația investigată, salvarea vieților ostașilor americani presupunea uciderea altor soldați, tot americani, dezertori la inamic. Echipele SOG (Grup de observații și studii) erau formațiuni antrenate pentru operații speciale („negre") dotate cu arme neconvenționale și misiuni neobișnuite. Veteranii acestor unități spun că la angajare erau instruiți – că „totul este permis, atîta timp cît poate fi dezmințit". Informația, scrie revista **Time**, „era strict compartimentată pentru a proteja caracterul secret al misiunii și doar cîțiva ofițeri cunoșteau cu precizie ținta. Și mai puțini știau cu precizie tipul de gaz care va fi folosit în misiune, deși unității i se promisese orice din arsenalul non-nuclear al Statelor Unite pentru a-și duce la bun sfîrșit misiunea. Un grup de recunoaștere parașutat cu cîteva zile înainte în împrejurimile localității-țintă au observat cîțiva «ochi rotunzi», dezertori americani, care nu păreau a fi jenați în mișcările lor. Se deplasau liber". Peste cîteva zile s-a materializat și atacul ce a distrus în întregime localitatea, într-o luptă înverșunată care a durat cîteva zile. Van Buskirk conducea un pluton, era locotenent și avea 26 de ani. Acum a povestit ziariștilor într-un stil cinematografic îndelung exersat cum a întîlnit doi americani, netunși, care se plimbau ca și cum ar fi fost pe o plajă în California, cum s-a oferit să-i ia și să-i ducă acasă, cum s-au înjurat, cum aceștia s-au ascuns într-un tunel și cum i-a ucis el, aruncînd o grenadă care conținea un gaz alb. El susținea că în total „au fost 12-15, poate chiar 20 de morți, de rasă caucaziană". Și, deși superiorii locotenentului nu confirmă că n-a fost identificat sau recuperat nici un cadavru care ar putea proba această poveste, reportajul inițial arată că nici un au existat dezminţiri categorice, că folosirea gazului sarin era cunoscută de echipa de consilieri pentru securitate națională a președintelui Nixon. Un alt general în rezervă, John Singlaub, a explicat că „pentru supraviețuirea noastră uciderea dezertorilor era mai importantă decît cea a unui vietnamez sau rus. Ei cunoșteau tacticile și sistemele de comunicație și transmiterea acestor informații putea provoca mari pagube". Unele surse susțin că ar fi fost aproximativ 300 de dezertori în războiul din Vietnam. Cifra Pentagonului este 2.

Reportajul prezentat de CNN și preluat parțial de revista **Time** a provocat o imensă stînjeneală, materializată în dezminţiri rapide și decise. Misiunea Tailwind, spun sursele oficiale și alți supraviețuitori (**Newsweek** – 22 iunie), nu avea de-a face cu dezertorii: ea trebuia să distrugă un pod și să deregleze traficul de pe celebra pistă de aprovizionare Ho Și Min. Și o echipă de reporteri de la revista **Newsweek** a stat de vorbă cu Van Buskirk. După ce a repetat aceeași poveste, a spus că timp de 24 de ani uitase complet de întîmplarea asta din cauza unui șoc al memoriei, suferit în 1974 în timp ce se afla în pușcărie, în Germania, acuzat că ar fi vîndut arme unui grup terorist. Acuzația n-a putut fi dovedită, dar atunci, de Paști, el a avut o viziune care l-a modificat total. Acum este preot într-o închisoare.

Alți participanți la acțiune au negat că ar fi avut la dispoziție alt gaz decît CBU-30, „obișnuitul" gaz lacrimogen. „Dacă am fi dat de dezertori americani, am fi încercat să-i aducem acasă, dar n-am găsit", a spus locotenentul Pete London, unul dintre cei trei comandanți ai misiunii.

Titlul contraanchetei din **Newsweek** avea un semn de întrebare: „Care este adevărul despre operațiunea Tailwind?". Oricare ar fi fost, el nu este cel răspîndit de postul CNN și revista **Time**, care, ambele, și-au cerut scuze. Walter Isaacson, directorul general de la **Time**: „Am ajuns la concluzia că faptele nu coroborau afirmațiile noastre". Bobbie Battista, prezentatoare la CNN, spunea pe 2 iulie că au fost „comise grave erori în utilizarea surselor și ne cerem scuze în fața telespectatorilor noștri". Autorul anchetei, Peter Arnett, una din stelele CNN a fost sancționat, trei producători au părăsit compania. „Pentagonul care a anunțat deschiderea unei anchete (încă în desfășurare) nu a făcut mare caz de victorie. Purtătorul său de cuvînt, Kenneth Bacon, și-a exprimat speranța că CNN va cheltui tot atîta energie pentru a difuza dezminţirea, cîtă a depus pentru difuzarea reportajului". (**Le Monde** – 4 iulie)

Este de presupus că Pentagonul nu va depune nici un fel de energie pentru a face publice rezultatele propriei anchete. (**M. B.**)

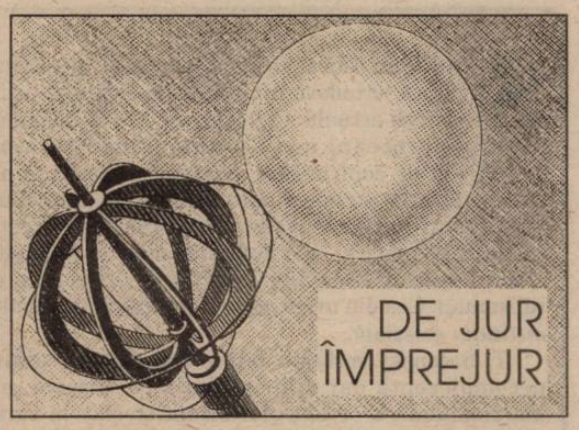

Politici comune

Este un moment în care criza sistemelor politice se exprimă mai mult sau mai puțin acut în toate țările unde libertatea cuvîntului o permite. Mai peste tot, legile organice, dar și constituțiile devin, din obiect de studiu, subiect de contestație: în multe locuri din lume, circuitul prin care voința poporului (a majorității lui) se transformă în lege și în acțiune politică este întrerupt, reparat prin improvizații, dintre care unele au devenit venerabile prin vechime, nu și prin eficiență.

În Statele Unite, puterea locală își asumă misiuni federale și recenta inițiativă a unor state americane de a sancționa băncile elvețiene este doar un exemplu care dovedește cum, în absența consensului de interpretare, legile permit disonanțe în domeniul atît de sensibil al relațiilor internaționale. Guvernul laburist din Marea Britanie este decis să-și țină promisiunile din campania electorală și, după spectaculoasele reușite ale descentralizării, să modifice statutul Camerei Lorzilor. Durata mandatului prezidențial, dar și decuparea circumscripțiilor electorale și modalitățile de scrutin sînt subiecte la care partidele din Franța au răspunsuri diferite, dar toată lumea este de acord cu prezența lor în ordinea de priorități. În Italia, reforma constituțională a fost momentan blocată de disensiunile între partide, dar necesitatea ei este evidentă. O lege, fie ea și fundamentală, își dovedește calitățile și defectele doar prin analiza efectelor acțiunii în condiții reale, nu prin simulări. Necesitatea de a o schimba nu este o jignire la adresa autorilor ei, ci o recunoaștere a faptului că societatea evoluează în direcții nu întotdeauna lesne de prevăzut.

Emulația modificărilor pare a fi determinată și de condițiile impuse de interdependențele și conexiunile externe. Extinderea NATO, dar și a Uniunii Europene, exigențele Organizației Mondiale a Comerțului, spectrul unei crize cum e cea din Asia, proliferarea nucleară dau statelor o concepție mai flexibilă despre integrare, despre responsabilitățile comune și afirmarea identității proprii. În acest punct se concentrează și dificultățile: nici o responsabilitate nu poate fi credibil asumată de parteneri lipsiți de o voce proprie.

Interdependența creată de realitatea lumii contemporane îl obligă pe fiecare membru al comunității internaționale la opțiuni securitare, politice și economice în care să ia în calcul atît interesele vecinilor cît și cele ale partenerilor mai îndepărtați. Integrarea economică a țărilor din Europa occidentală a fost întîi determinată de realitate și de-abia apoi conștientizată (pozitiv sau negativ) de politicieni. Pe această treaptă deficitul de comunicare este și mai evident. Dezbaterile foarte tehnice și specializate care au însoțit adoptarea monedei unice sînt un ecran lipsit de orice transparență, așezat între percepția cetățeanului și deciziile experților. În mai toate țările există voci sonore care consideră efortul de legiferare comunitar ca o cedare concretă, azi, pentru niște avantaje iluzorii, mîine. Uniunea Economică Europeană s-a oprit în pragul politicului pentru că nu s-a elaborat încă un mecanism fiabil prin care cetățenii să poată controla (după ce le-au înțeles) deciziile luate, totuși, în numele lor. Solidaritățile naționale concentrate în jurul tradițiilor și al simbolurilor intră adeseori în contradicție cu interesele comune transfrontaliere ale unor grupuri mai mult sau mai puțin numeroase.

După șocul căderii comunismului, lumea se reașează, și în acest proces graba unora de a-și asigura un loc confortabil provoacă multe îmbrînceli și lovituri sub centură. Inegalitatea șanselor sare în ochi; dar ea nu face decît să sporească, dacă se adoptă poziția spectatorului imobil și circotaș, etern jignit și călcat pe bombeu.

Magdalena BOIANGIU

Neglijenţa faţă de stranietate

– argument –

Statul laic. Adică, în fond, raportul între Stat şi Biserică (ortodoxă în primul rînd) ca instituţii ale societăţii actuale. Problema nu are în România (şi în estul european) nici acuitatea, nici trecutul de reflecţie şi de confruntare, adeseori violentă, din Occident. Mai importantă pare (multe din contribuţiile numărului o dovedesc) convieţuirea, incontestabil productivă în mare – dar sufocată astăzi de ambiguităţi – între *societate* (civilă) şi *tradiţia* răsăriteană a creştinismului. Cea din urmă redusă pentru cei mai mulţi, la *instituţia* eclezială.

T. Baconsky vorbeşte despre urgenţa unei evaluări, necomplezentă dar şi neinhibată de clişeele „euro-marxismului", a orizontului bizantino-slav în care românii s-au format. Fără conştiinţa că, la nivelul duratelor lungi, acest orizont intră, cu prestigiu, în reţeta europenismului, vom continua să îl situăm fie între vetuste bagaje de care nu ne putem debarasa, fie între semnele unicităţii noastre de nedepăşit. Mai mult, vom condamna ortodoxia la condiţia de „trecut" material al tuturor construcţiilor mitizante din care se hrănesc extremismele culturale, fie ele autohtoniste ori occidentalizante.

Această salutară operaţie ar contribui poate – în măsura în care s-ar face riguros – la limpezirea unei grave ambiguităţi: aceea care situează tradiţia în dimensiunea *trecutului* (cultural, etnic) şi a *instituţiei* Bisericii, ca depozitar normativ al acestui trecut: pe care ea îşi simte datoria să îl perpetueze ca un *acelaşi*, formal neschimbat. Biserica se vede pe sine mai cu seamă drept *instituţie-arcă* a trecutului românilor, şi mai puţin drept *comunitate* ce participă la tradiţia *vie*, mereu actuală pentru că orientată vertical, a creştinismului.

În acest sens, o spunea Virgil Ciomoş în textul ce se încheie aici, ea se comportă ca o instituţie laică, sigură pe sacralitatea (laică) oferită şi acceptată ca atare de multe straturi ale societăţii actuale. De aici, serviciile reciproce cu regimul comunist ori cu o mare parte din clasa politicienilor actuali, de aici „regionalizarea" ortodoxiei – menţionată de C. Karnoouh – ce îi adumbreşte mesajul universal, arestîndu-l în „cadrul conceptual şi practic al Statului-etniei-naţiunii". De aici, iarăşi, prin reacţie, confuzia datorită căreia multe voci ale societăţii civile îi cer să se „încadreze" şi să răspundă exclusiv exigenţelor – strict orizontale – ale acestei societăţi. De vreme ce ea însăşi se aşează pe orizontala socială – de preferinţă, de partea Puterii – i se cere să treacă de partea societăţii civile. Faptul că ortodoxia e percepută adesea ca „ortodoxism" nu se datoreşte doar unui clişeu ironic, ci, pînă la urmă, tendinţei Bisericii de a funcţiona ca un partener al politicii de stat.

Neîmpovărată de lunga reflecţie filozofică occidentală care a dus la secularizare (analizată de H.-R. Patapievici), ortodoxia nu este mai puţin atacată de secularizare în formele ei curente: ea e doar mai puţin conştientă, interogată, identificată spre a fi depăşită; e doar mai frustă, mai „naturală".

* * *

Luată responsabil în seamă, laicizarea societăţii ar oferi un mare avantaj tradiţiei creştine: avantajul unei *distanţări active*. Ea nu mai are astăzi obligaţia de a modela (cultural şi etic) o societate în ansamblul ei (ceea ce nu a ţinut niciodată de vocaţia ei veritabilă, orientată polar); e degrevată de destinul integral al spaţiului public. Din responsabil, ea poate deveni un partener: un partener activ în măsura în care s-ar comporta ca o prezenţă în acelaşi timp *stranie* şi *implicată* în lume. În măsura în care stranietatea ei verticală i-ar conduce stilul şi actele, tradiţia (şi Biserica ce o trăieşte) ar da societăţii posibilitatea să se confrunte cu un reper ce o depăşeşte şi o interpelează. Cît priveşte tradiţia, ea s-ar regăsi pe sine în geometria crucii: orizontala comportamentului social fiind organizată, decisă de verticala drumului personal către Adevăr. Drumul acesta fiind simbolizat şi hrănit de stilistica (responsabilă şi stranie) a actelor imediate. Exemple, din punctul meu de vedere, de acte „stranii": comportament fratern al ortodocşilor şi uniţilor (cazul mitropolitului Corneanu), atenţie egală faţă de ortodocşii şi musulmanii răniţi de conflictul din ex-Iugoslavia, privirea adepţilor altor religii ca nişte colegi de drum spre aceeaşi ţintă. Toate acestea nu în numele umanismului, toleranţei, egalei demnităţi a oamenilor şi al libertăţii lor de opţiune (gust religios), ci datorită conştiinţei acute a divinului: din care derivă libertatea de a-l căuta sau nu şi căile multiple pe care poate fi atins. Modernitatea are, printre achiziţiile ei esenţiale, conştiinţa *celuilalt* ca partener egal; o veritabilă tradiţie spirituală poate da acestei conştiinţe anvergură transcendentă, dincolo de morala strict socială.

A te comporta ca partener *straniu* al societăţii civile dezamorsează dihotomia strict mundană „spaţiu public – spaţiu privat". Dihotomie pe care unii ideologi ai democraţiei o folosesc pentru a caza credinţa în sfera celui din urmă şi a o teoretiza drept opţiune individuală, ce sfîrşeşte prin a deveni o preferinţă ca oricare alta: „În condiţiile moderne, atunci cînd un individ se revendică de la o tradiţie religioasă, această revendicare are întotdeauna, măcar implicit, caracterul unei opţiuni libere... Experienţa pietistă a protestantismului evanghelic este, într-un anume sens, paradigmatică pentru toate formele moderne de religie" (José Casanova). E desigur legitim ca fiecare să-şi formuleze gîndul după propriile modele „civilizaţionale". Însă un om care îşi trăieşte credinţa ştie foarte bine că „alegerea" nu e lotul omului: că ea se joacă între divin şi uman, că eşti găsit în măsura în care cauţi şi că formularea de mai sus goleşte de fapt acest raport de substanţă.

Pentru cineva care-şi trăieşte credinţa, „spaţiul" se organizează altfel (fără excluziune ori încercări de subsumare): spaţiu social, spaţiu privat – simbol al interiorităţii – şi, în sfîrşit, spaţiu comunitar (biserica în calitatea ei de comunitate a celor ce merg pe acelaşi drum). În ce mă priveşte, cunosc puţine exemple concrete în care cele trei au şanse de bună funcţionare: predicile părintelui Galeriu sînt o hermeneutică a drumului creştin atractivă pentru oameni de diferite calităţi intelectuale şi angajări religioase; părintele Iustin Marchiş care a făcut din biserica Stavropoleos un loc al liturghiei eficiente: prin calitatea gestului liturgic, a cîntării, a iconografiei, tradiţia capătă aici semnificaţie verticală vie. Iar autenticitatea liturgică se asociază cu deschiderea faţă de alţi creştini, cu activităţi de caritate şi, mai ales, cu o judecată lipsită de clişee şi inhibiţii a modernităţii. Soluţii punctuale, singulare, ele indică impasul în care se află raportul tradiţie ortodoxă – societate civilă, dar şi variante de a-l privi adecvat.

Anca MANOLESCU

Virgil CIOMOŞ
lector la Facultatea de Filozofie – Cluj, doctor în filozofie

Topologia proximităţii (III)

Ceea ce se poate reproşa unei viziuni tradiţionaliste asupra temporalităţii e că ea nu pare suficient de... tradiţională. Şi asta pentru că, dacă ar fi să coborîm pînă la capăt în trecut, am constata că există, conform Tradiţiei însăşi (a celei autentice, însă), un unic strămoş al tuturor neamurilor – Adam – şi, dacă ar fi să urcăm pînă la capăt în viitor, am constata că judecata de apoi are un caracter strict personal, iar nu colectiv. Ca să nu mai vorbim despre caracterul tradiţional şi nu tradiţionalist al preceptului „iubeşte pe aproapele tău ca pe tine însuţi", care presupune nu numai să-l iubeşti pe străin ca pe tine însuţi ci şi invers: să te iubeşti pe tine însuţi ca pe un străin. Doar subiectul uman ce va descoperi străinul „rătăcitor" din el însuşi va fi în stare să tematizeze inter-subiectivitatea. Ratarea adevăratei semnificaţii a limitei comune face ca toate conceptele al căror nume se compune cu prefixul „inter" – interculturalitate, interetnicitate, dar şi internaţional sau interguvernamental -, expresii analoage ale deja definitei „bune" vecinătăţi tradiţionale, pe cît de călduţă, pe atît de fariseică, să fie afectate de echivocitatea unui zid chinezesc.

„Inter" basculează în „multi", termen a cărui semnificaţie nu priveşte armonia unei convivialităţi ci eterogenitatea unor vieţi paralele. Multiculturalismul generează nu diferenţa ci indiferenţa culturală. România nu poate fi comparată cu Statele Unite, fie şi numai pentru faptul că din mozaicul etnic american lipseşte de regulă cea mai importantă (cronologic) dintre piesele sale: cea care îi simbolizează pe băştinaşi. Autonomia administrativă de tip modern nu poate fi redusă la dreptul tradiţionalist de a trăi în nişte rezervaţii. (În fapt, autonomia modernă – care presupune inclusiv separarea puterilor în stat – nu are nimic de a face cu autonomia feudală.) Cea mai semnificativă dintre minorităţile noastre, cea maghiară, cu o prezenţă multiseculară, posesoare a unei culturi moderne, ajunsă adică la conştiinţă de sine, ar avea atunci aceeaşi (lipsă de) importanţă ca cea mai recentă şi minusculă dintre populaţiile nou venite, una a cărei cultură (nu întîmplător) populară nu există de fapt decît în conştiinţa celorlalţi, culţi în sens modern, amatori de simple curiozităţi folclorice. Dar şi invers, liberalizarea sau federalizarea unor populaţii de tip tradiţionalist (cum sînt cele din Bosnia, de pildă, definite doar pe criterii religioase, dar şi cele din zone puternic ruralizate din centrul ţării noastre) nu înseamnă, în ciuda aparenţei lor democratice, decît eliberarea individualismelor şi, implicit, subminarea condiţiilor necesare apariţiei spaţiului public de tip modern. (E de la sine înţeles că termenul „individualism" nu are aici nici o conotaţie moralizatoare. El constituie un simplu derivat al etimonului „individ", pe care noi l-am deosebit de acela de „persoană".)

Centrul mediator

A avea în comun un zid înseamnă a nu avea încă nimic în comun, mai ales dacă zidul însuşi e unul chinezesc. Natura imaginară a limitei dintre vecini trebuie să se regăsească, dimpotrivă, în transparenţa, iar nu în opacitatea zidului despărţitor. Spiritualizarea frontierelor nu înseamnă deloc dispariţia unor vecinătăţi marginale ci apariţia unui spaţiu public central. „Centrul" chemat să medieze n-ar trebui să fie aiurea ci în noi înşine. El e chiar limita comună a vecinătăţii noastre. Prin calitatea lui de simbol al situaţiilor-limită (adică invizibile), zidul ar trebui să fie cel care vizualizează invizibilitatea „Centrului" însuşi. „Spiritualizarea" graniţelor revine, înainte de toate, la o spiritualizare a zidurilor. Într-adevăr, lozincile interzise, adică „subversive" şi, prin urmare, „ocultе" – mărturii ale eliberării spiritului – îşi au „locul" tot pe ziduri, nişte ziduri devenite, brusc, comune şi, prin urmare, publice, adică transparente. Imaginarul public nu mai e pus la zid ci pe zid. Zidul devine adevăratul suport al Spiritului, un fel de chioşc *ad hoc* al presei scrise. Iconografia zidurilor constituie, în consecinţă, efectul exteriorizării adevăratului caracter public, ecumenic al Spiritului, un fel de interior eclezial (aproape la propriu) întors spre afară, adică unul „strigător la cer". Abia în acest fel Invizibilul, adică limita (odată întrupată), poate să „strige". Orice act subversiv şi, la limită, orice insurecţie publică, debutează prin „presa" nocturnă (adică ascunsă) a zidurilor şi sfîrşeşte prin dărîmarea zidurilor înseşi. Încă un semn, dacă mai era nevoie, că doar spaţiul public poate spiritualiza graniţele. Bastilia şi Berlinul ne transmit, şi ele, această din urmă semnificaţie generică.

Cum se vede, handicapul societăţilor de tip tradiţionalist rezidă în aceea că ele nu pot tematiza într-un mod simbolic adecvat limita comună a vecinătăţii, limită care, de altfel, le defineşte. Din acest motiv, ele nici nu cunosc noţiunea de cetăţean ci doar pe aceea de supus. Spaţiul public se naşte, dimpotrivă, doar atunci cînd această limită comună, spaţiu al nimănui (în mod explicit), dar şi al tuturor (în mod implicit), e tematizată pentru ea însăşi. Modernitatea nu face altceva decît să confere o dimensiune explicită şi deci vizibilă (adică „întrupată") limitei, cea lipsită de orice dimensiune şi deci invizibilă. Topic vorbind, această veritabilă metamorfoză mentală revine într-un fel la a face să explodeze spaţiul potenţial al limitei comune dintre cei doi vecini, explozie al cărei efect îl constituie *dilatarea limitei invizibile* dintre vecini pînă la *dimensiunile vizibile ale unei pieţe publice*. Invizibilitatea frontierei se întrupează, deci, ca vizibil. Pe de o parte, asemenea limitei vecinătăţii tradiţionaliste, piaţa publică e locul nimănui şi al tuturor. Pe de altă parte, însă, şi spre deosebire de prima (înzidită în prejudecăţi), ultima, deschisă oricărei judecăţi, conferă Invizibilului ocultat o vizibilitate publică. Dărîmarea zidurilor Bastiliei n-a însemnat pregătirea pentru înălţarea altor ziduri, ci deschiderea şi, deci, eliberarea spaţiului public – existent, desigur, deja, dar prizonier pînă în acel moment –, în calitate de piaţă publică: Închisoarea Bastiliei se converteşte în Piaţa Bastiliei.

Din acest motiv, tradiţionalismul ne apare a fi fatalmente idolatru, pentru că el îşi face chip cioplit – zid, gard, pîrleaz etc. – din ceea ce nu are nici un chip. Datoria noastră e, credem noi, aceea de a dărîma idolii din agora. În fond, universităţile occidentale şi, la limită (oricît ar părea de şocant), laicitatea însăşi sînt produsul autenticei vocaţii publice a Bisericii (Invizibile). Să facem din naosul bisericilor noastre un spaţiu public universal. Şi invers, să facem din piaţa publică naosul unei Biserici universale. Dacă încă se mai spune că Biserica lui Dumnezeu se identifică cu poporul lui, să nu înţelegem prin „popor" o simplă turmă gregară de slugi ci o adunare liberă de cetăţeni. Căci aşa cum Ierusalimul ceresc e o cetate, iar nu un sat, tot aşa şi Raiul e mai curînd unul al con-cetăţenilor, iar nu al con-sătenilor. Satul şi-a dat măsura creştinătăţii sale; oraşul încă nu. Cel puţin pentru noi, românii.

Sever VOINESCU
jurist

Stat – biserică: o poveste fără sfîrşit

Visul lui Scipio

În anul 129, la periferia Romei, în grădinile lui Scipio Aemilianus (mai bine cunoscut drept Scipio Africanul cel Tînăr, ca urmare a felului în care a condus legiunile în al treilea război punic), şapte bărbaţi au discutat, trei zile, despre stat.* Au vorbit mult şi cu miez despre treburile publice, despre dreptate, despre formele de guvernămînt, despre legi şi despre oameni. Toate subiectele acestea au fost tratate pe îndelete, prin dialoguri abundente, în manieră platonică. Discuţia lor s-a încheiat cu o lungă intervenţie a gazdei, care a povestit un vis pe care îl avusese cu douăzeci de ani înainte.

Pe cînd era tribun militar al legiunii a IV-a, cantonat în Africa, Scipio Aemilianus a avut un vis pe care nu l-a putut uita. Întîi, pentru că, în vis, s-a întîlnit atît cu tatăl său natural, Aemilius Paulus, cît şi cu tatăl său adoptiv, Cornelius Scipio. Apoi, pentru că umbrele celor doi morţi i-au destăinuit, întocmai, viitorul. În fine, pentru că ceea ce au răspuns himerele întrebărilor puse de Scipio constituie o foarte interesantă viziune asupra lumii. Printre ideile transmise oniric lui Scipio, una era, pentru romani, atît de importantă încît era repetată obsesiv: *statul este o structură eternă*. Eternitatea statului nu era, pentru romani, o idee nouă. Ea nu era, pentru Scipio, o taină pe care o află în vis; copiii romani erau învăţaţi încă din şcoală că Roma nu va pieri niciodată. Singura explicaţie pentru care un „adevăr" cunoscut de toată lumea este susceptibil să fie transmis prin vis ar putea fi importanţa sa. Eternitatea şi statul erau, pentru romani, indivizibile.

În fond, visul lui Scipio exprimă o mentalitate, poate prima pe care o cunoaştem, despre stat. Apariţia statului era un mit în toată puterea cuvîntului. Existau marii eroi fondatori, divinitatea regiza totul, Natura însăşi participa direct, exista suprema confruntare, exista jertfa etc. Apariţia unui stat era, dacă îmi este permis, o cosmogonie socială sau, mai precis, episodul social al unei cosmogonii. Statul astfel apărut era destinat eternităţii. Pentru că era rodul voinţei divine direct manifestată, statul nu ar mai fi dispărut decît odată cu lumea. Aşadar, legătura dintre stat şi divinitate era esenţială. Statul era parte a ordinii lumii şi, în aceeaşi măsură în care omul acelor timpuri percepea realitatea prin religie, el înţelegea religios statul. Statul nu putea fi laic pentru că era parte a unui univers esenţialmente religios.

Cerul printre noi

Cred că desprinderea statului de instituţiile religioase nu s-a realizat niciodată deplin. Laicitatea statului nu a fost niciodată definitivă. Asta pentru că reflexele instituţionale ale funcţionarilor publici au presupus, întotdeauna, determinaţii religioase. Un singur şi banal exemplu: plecăciunea.

Obiceiul prosternării în faţa suveranului este vechi. El a ajuns la Roma, după unii cercetători, din vechea Persie. Puţin probabil. Oriunde au existat zei, oamenii s-au plecat. Semn al recunoaşterii superiorităţii, atitudine prin care inferiorul se supune oricărei voinţe a superiorului, dovadă a supunerii asumate, prosternarea are sens doar dacă are bază ontologică. Cel ce se prosternează este o fiinţă inferioară, care îşi recunoaşte inferioritatea. La origine, prosternarea era o atitudine umană rezervată exclusiv divinului. Multă vreme, lucrurile au stat aşa. Iată, de pildă, un moment bizantin: „...fiind trimisul lui Dumnezeu, înaintea lui (a împăratului, *n.m.)* toţi trebuiau să se prosterneze... Verbul *piptein* (a cădea, *n.a.),* ce desemnează acţiunea de a te închina înaintea basileului, exprimă copleşirea omenescului în faţa majestăţii divine a suveranului."** Obiceiul pe care îl găsim astăzi în toate birocraţiile lumii, acela de uşoară înclinare a funcţionarului în faţa şefului, nu exprimă decît recunoaşterea unei ierarhii administrative. Dar acest obicei, din punct de vedere psihologic, are aceeaşi rădăcină ca prosternarea: recunoaşterea unei diferenţe şi asumarea unei inferiorităţi.

Tot ceea ce înconjoară exterior un demnitar (protocol, bună-stare, respect formalizat etc.) îşi are originea în vechea percepţie religioasă a statului. Din nou, o privire spre Bizanţ: „Tot ceea ce îl înconjura pe împărat, veşmintele pe care le purta, toate erau ieşite din comun, dar luxul de la curte nu era doar glorie deşartă sau etalarea prostului gust oriental: împăratul era o ipostază a lui Dumnezeu, şi aspectul său trebuia să îi atragă pe oameni; nimic nu era, aşadar, prea frumos sau prea bogat pentru a-i permite luminii divine să ajungă în lumea pămîntească prin intermediul trimisului dumnezeiesc. Ceremonialul de la curte avea, înainte de toate, o încărcătură religioasă..."***

Adăugăm, la toate acestea, şi faptul că orice mandat care presupune exercitarea unei demnităţi începe cu un jurămînt. Jurămînt care, fie că este rostit pentru investirea ca şef al statului, ministru ori parlamentar, judecător sau ofiţer de armată, conţine o referire directă la Dumnezeu. Divinitatea este invocată pentru că toate actele pe care demnitarul le face trebuie să fie „susţinute" de Dumnezeu. Se perpetuează, astfel, ideea „contractului" între divin şi demnitar. Guvernarea poate fi un succes numai dacă se derulează într-un parteneriat pe care, chiar şi astăzi, îl credem posibil. Între Dumnezeu şi conducătorii statului *trebuie* să existe o bună legătură.

Biserica politică

„Odată cu statul începe era contradicţiei între structura socială şi esenţa religiosului" – scrie Marcel Gauchet într-o carte fundamentală pentru subiectul acestei *Dileme*****. Cu alte cuvinte, organizarea etatică a materiei sociale pune pe om în contradicţie cu esenţa fenomenului religios. Politica dezvoltă respingeri ale credinţei. Speculînd puţin, vom ajunge la concluzia că statul, cel puţin în dezvoltarea lui contemporană, ucide în om dimensiunea religioasă. *Homo religiosus* este ucis de deprinderile şi abilităţile politice ale omului actual. Neîndoielnic, aşa s-ar fi petrecut lucrurile dacă religia ar fi rămas o chestiune de conştiinţă, o problemă de ordin intim, o credinţă. Religia, însă, s-a instituţionalizat şi, în această formă, a intrat într-o relaţie extraordinară cu statul.

Nu cred că există în întreaga istorie poveste mai pasionantă decît aceea a raporturilor dintre biserică şi stat. Două instituţii care au evoluat în cea mai diversificată relaţie posibilă. De la alianţă profundă la război deschis, de la statul dominat de biserică, teologal, la biserica total obnubilată de statul ateu, toate dozajele posibile s-au realizat. În fond, raporturile contradictorii dintre stat şi biserică sînt consecutive convieţuirii în plan spiritual a două tîpuri de logică: logica politică şi logica teologală. Statul şi biserica sînt sau nu congruente în măsura în care politica şi teologia sînt sau nu compatibile.

În ultimii ani, bisericii ortodoxe i s-a reproşat deschis inapetenţa pentru politică. Luîndu-se spre exemplu acţiunile celeilalte mari biserici creştine, s-au auzit nu puţine voci care au vorbit despre „succesul" catolic şi despre „adormirea" ortodoxă. Biserica catolică, s-a spus, este una vie, într-un permanent agiornamento, legată direct de comunitatea de credincioşi şi imediat reactivă la mişcările socio-politice; biserica ortodoxă face o figură ştearsă, este excesiv tributară tradiţiei, imună la politică şi emană o evidentă imagine încremenită. Nu ştiu dacă criticii au întru-totul dreptate. Este, totuşi, de neînchipuit o biserică care îşi reamenajează mesajul în funcţie de modă şi care îşi schimbă stilistica în fiecare anotimp.

Un caz interesant, din punctul de vedere al relaţiilor biserică ortodoxă-stat, îl reprezintă Grecia. Înscăunarea noului întîistătător al bisericii ortodoxe greceşti, în persoana arhiepiscopului Christodoulos, a fost diferit şi intens comentată. Pe de o parte, sînt bine ştiute opiniile înaltului ierarh cu privire la necesitatea creşterii influenţei bisericii ortodoxe greceşti în politica generală a guvernului de la Atena. Aceste opinii, recent reafirmate, au iritat o bună parte a clasei politice elene. Pe acest fond s-a comentat şi iniţiativa unor parlamentari de modificare a textului jurămîntului de investitură în sensul înlăturării caracterului religios al jurămîntului („în numele Sfintei Treimi") şi înlocuirii sale cu o formulă laică („în numele poporului şi naţiunii elene"). La fel, în legislativul grec se aud voci care cer ca ortodoxia să nu mai fie considerată, din punct de vedere constituţional, religie predominantă. În paralel, în societatea civilă se discută tema reducerii numărului de ore de religie în şcoli. Pînă în prezent, guvernul de la Atena pare reticent în a promova şi susţine asemenea iniţiative; biserica ortodoxă are o importanţă deosebită pentru electorat şi se bucură de un prestigiu real în Grecia.

Pe de altă parte, noul cap al bisericii ortodoxe greceşti este extrem de favorabil îmbunătăţirii raporturilor cu Vaticanul şi este sensibil mai deschis decît predecesorul său către dialogul cu biserica catolică. De asemenea, ca urmare a unei recente întîlniri între arhiepiscopul Christodoulos şi ministrul de Externe Pangalos, observatorii politici sesizează o colaborare tot mai strînsă între stat şi biserică pentru dezvoltarea relaţiilor cu statele şi bisericile ortodoxe din sud-estul european.

Îndrăznesc să anticipez şi în România o reaşezare a raporturilor dintre stat şi biserică. Să ne ajute Dumnezeu!

---

* Dialogul nu a avut loc, în realitate. El a fost imaginat de Cicero şi poate fi găsit în opera sa *De rè publica.*

** şi *** Vezi Alain Ducellier, *Bizantinii – Istorie şi cultură*, Ed. Teora, 1997, p.78.

**** Mă refer la *Le Désenchantement du monde. Une histoire politique de la religion,* apărută la Gallimard în 1985 şi, în traducere, la Editura Ştiinţifică în 1995.

Vlad NISTOR
istoric

Echilibru nepărtinitor

Perspective contemporane româneşti par a situa biserica în zona centrală a interesului public, ba chiar mai mult decît atît, în zona centrală a interesului politic. Explicaţia ţine în primul rînd de gradul special de încredere cu care biserica este creditată de către populaţie, fapt evident ori de cîte ori un sondaj de opinie este publicat.

Această realitate determină pe de o parte reacţia interesată a mai tuturor forţelor politice, iar pe de altă parte, dezvoltarea unei poziţii politizate în interiorul, mai bine spus la vîrful ierarhiei bisericii ortodoxe române, şi nu numai.

Ne-a fost dat să fim martorii a nenumărate situaţii ciudate, după 1990, situaţii în care biserica s-a lăsat folosită de către diverse grupări politice (la putere), spre pildă ceremonia comemorării bătăliei marcată de monumentul de la Adamclisi, bătălie la care toţi participanţii fuseseră cît se poate de păgîni.

Oameni politici cu convingeri atee declarate s-au folosit de biserică pentru legitimarea autorităţii lor, iar biserica s-a lăsat folosită.

Potenţialul electoral special pe care o relaţie privilegiată cu ierarhia bisericii ortodoxe sau a celorlalte culte îl are, face din ierarhie ţinta unei competiţii a cărei miză nu are nimic comun cu propăşirea religioasă a poporului român.

Tensiunile religioase cu care România are a se confrunta astăzi, avînd în vedere vechimea şi consistenţa lor istorică, nu pot fi rezolvate nici prin simple decizii administrative, nici prin mimarea inexistenţei lor.

Problema este în primul rînd una patrimonială, dar limitarea ei la revendicarea de către greco-catolici a unor clădiri duce discuţia în derizoriu, nefăcînd decît să o amplifice. Biserica greco-catolică reprezintă o stuctură a cărei importanţă pentru istoria Transilvaniei în ultimele trei secole nu poate fi neglijată. Din această perspectivă hotărîrea guvernului Ciorbea prin care relaţia dintre această biserică şi statul român urma a fi asigurată de către Direcţia culte minoritare din Secretariatul de Stat pentru Culte este o dovadă certă că unii dintre cei chemaţi să decidă habar nu au ce hotărăsc.

Teoretic, statul român poate fi considerat drept o construcţie laică începînd cu jumătatea secolului al XIX-lea. Există însă o sumedenie de elemente care păstrează cu titlu privilegiat relaţia dintre stat şi biserică, atît la sfîrşitul veacului trecut cît şi în perioada interbelică, biserica fiind atrasă de multe ori în decizii cu caracter politic evident, chiar dacă în mod formal nu este vorba despre implicarea acesteia ca instituţie ci numai despre participarea unor oameni ai bisericii. Comunismul odată instalat va pune definitiv capăt implicării directe a bisericii în decizia politică.

Interesant este însă faptul că regimul comunist creează un foarte eficient sistem de control al clerului – cel financiar, în primul rînd prin intermediul salarizării. Relaţia dintre stat şi biserică nu dispare deci nici în epoca statului ateu, nomenclatura comunistă încercînd utilizarea celei din urmă în certe scopuri politice.

Sfîrşitul comunismului va aduce, o dată cu revenirea nedisimulată la credinţă a celei mai mari părţi a populaţiei, şi explozia unor conflicte pe care statul socialist le controlase. Puterea instalată la sfîrşitul lui decembrie 1989, dincolo de utilizarea propagandistică a bisericii (în primul rînd pentru a-şi exprima pretinse sentimente anti-comuniste), nu face nimic pentru a stinge mai vechile tensiuni reapărute ca şi noile tensiuni, cele dintre biserica ortodoxă şi biserica greco-catolică în primul rînd, tensiuni într-o oarecare măsură noi pentru că ele nu sînt şi rezultatul felului în care biserica română unită cu Roma fusese desfiinţată în primii ani postbelici.

Realitatea este evident deosebit de sensibilă, cu atît mai mult cu cît ameninţările ierarhiei nu mai au un caracter disimulat. Propunerea IPS Bartolomeu Anania privind implicarea politică directă a Bisericii Ortodoxe Române, dincolo de faptul că merită o discuţie separată, constituie un element de presiune pe care biserica îl foloseşte în relaţia cu puterea instalată în noiembrie 1996.

Din această perspectivă, şi nu numai, obligaţia fundamentală a statului laic pare a fi aceea de a păstra un nepărtinitor echilibru între culte, fără a neglija în nici un context faptul că naţiunea română este în primul rînd o naţiune ortodoxă.

Z. ORNEA

Separarea bisericii de stat

În vremurile antice adesea şeful statului întrunea, în personalitatea sa, şi demnitatea de şef al bisericii. Cele două instituţii erau, de fapt, mai totdeauna, suprapuse. Apoi, cînd, în secolul IV al erei noastre, împăratul Constantin al Imperiului Roman se converteşte la creştinism, el proclamă statul ca fiind creştin iar prin epocalul Conciliu ecumenic de la Niceea (325) legiferează asupra fizionomiei şi a stării canonice a Bisericii. Statul şi Biserica se confundă. Mai tîrziu, mult mai tîrziu încep să se manifeste antagonisme între papalitate şi şeful statului. Acesta din urmă refuzînd suveranitatea Bisericii asupra statului. Oricum, însă, în Apusul Europei, şeful statului avea nevoie de înaltul agrement al papalităţii pentru a-şi putea exercita funcţiunile. Şi se cunoaşte cazul celebru al conflictului dintre împăratul Henric al IV-lea (1056-1101) şi papa Grigore al VII-lea. Împăratul a mers pînă acolo încît l-a depus din funcţiune pe papă (Worms, 1076), fiind, apoi, la rîndul său, excomunicat de papă. Cum această decizie din urmă însemna absolvirea supuşilor de a se supune dispoziţiilor şefului statului, acesta din urmă sfîrşeşte prin a se supune în umilinţă voinţei papale, la Canossa (1077), pentru a-şi recăpăta deplinele drepturi ale regalităţii. Şi procesul acesta, mereu în stare conflictuală, a tot durat secole de-a rîndul, Biserica întărindu-şi puterea în Evul Mediu. Aceasta cu deosebire, în secolul al XIII-lea, odată cu întemeierea, de către Biserica catolică, a temutei instituţii a Inchiziţiei, reorganizată şi mai ferm, în 1542, de către papa Paul al III-lea. În Spania Inchiziţia era direct subordonată regalităţii care, de fapt, era supusă credincioasă a Bisericii, servind, astfel, fortificării absolutismului. La noi, în ţările române, pe vremea suveranităţii Imperiului Otoman, domnii, numiţi de Înalta Poartă, ajunşi în capitală, erau unşi de mitropolit, care era dependent de Biserica de la Constantinopole, alimentînd, prin bogate danii, sfintele lăcaşuri de la Muntele Athos. Secularizarea averilor mănăstireşti şi, mai ales, suspendarea dotaţiei anuale (care devenise o grea obligaţie) către aşezămintele de la Muntele Athos, pe vremea domniei lui Alexandru Ioan Cuza, a fost o adevărată răsturnare revoluţionară. Biserica din ţările române a devenit autocefală, renunţînd la suveranitatea celei din Constantinopole. Oricum, chiar înainte, se putea negreşit vorbi de o separaţie dintre Biserică şi stat, deşi aceasta dintîi avea monopolul înregistrării naşterilor şi, cîteodată, al căsătoriilor, pînă la apariţia instituţiei de stat a stării civile.

Incontestabil, apariţia statului laic e o cucerire a lumii moderne, datorată, în bună măsură, Revoluţiei franceze, de la 1789, cu decretarea Declaraţiei Drepturilor omului şi ale cetăţeanului. Statul, laicizat, s-a eliberat total de servitutea subordonării către Biserică, recunoscînd acesteia statutul ei instituţional, cu un rol important în viaţa spirituală a popoarelor. Aşa e şi la noi şi e bine să fie aşa. Ciudat, tocmai acum, în acest secol care încheie mileniul al doilea, umanitatea are de înregistrat fenomenul retardat al triumfului fundamentalismului într-o ţară sau alta. Fenomenul a luat amploare într-o ţară cum e Iranul, unde ayatolahii (şefii cultului islamic) domnesc atotputernici, subordonîndu-şi statul. Laicitatea statului a fost drastic abrogată, preceptele islamului devenind acte de guvernămînt şi lege pentru cetăţeni. E, fără îndoială, o anomalie care, e de sperat, îşi va găsi soluţionarea. Aceasta, deşi islamismul fundamentalist cunoaşte, azi, o mare recrudescenţă în mai multe ţări islamice şi e greu de prevăzut ce dezvoltare va lua acest fenomen, acum cînd religia pare a fi factorul de împărţire a Europei (zona catolică şi protestantă de o parte şi cea ortodoxă de cealaltă parte) şi prilej de resuscitare a unor războaie interne (fosta Iugoslavie, Irlanda etc.). Desigur, fenomenul e mai complex şi greu de înfăţişat într-o singură linie. Dar e o realitate incontestabilă, la care se cuvine să se mediteze. Cunosc, să adaug, o ţară democratică (Israelul), unde laicitatea statului e primejduită, de vreme ce nu există o instituţie a Stării Civile şi momentele fundamentale din existenţa omului (naşterea, căsătoria şi moartea) sînt înregistrate exclusiv la rabinat (instituţia oficială a religiei mozaice). Laicii sînt profund nemulţumiţi şi unii, care refuză să se supună căsătoriei obligatoriu religioasă, pleacă într-o altă ţară (de regulă Cipru) pentru a reveni cu un certificat de căsătorie, apoi recunoscut. De altfel, aici, în Israel, disputa dintre laici şi religioşi cunoaşte forme acute şi dat fiind sporul demografic al acestora din urmă, unii pesimişti disperă cînd se gîndesc la viitorul acestei ţări.

Discuţiile şi disputele în jurul raportului dintre stat şi Biserică cunosc revitalizări şi în spaţiul ortodox. E memorabilă opinia lui Ivan Karamazov din celebrul roman al lui Dostoievski *Fraţii Karamazov*. Într-un loc, în cartea a cincea, cu care, de fapt, se intră în inima romanului, acest erou, cultivat, narează disputa pe care a angajat-o, în scris, cu un ierarh al Bisericii: „Am pornit – se rosteşte Ivan – de la teza că această confuzie între elementele primordiale, adică între fondul însuşi al noţiunilor de biserică şi stat, luate separat, va dăinui de bună seamă cît lumea şi pămîntul, deşi – în sine – este cu neputinţă de conceput. În privinţa asta nu ştiu dacă se va putea ajunge vreodată nu numai la o stare de lucruri normală, dar măcar la o soluţie acceptabilă, fiindcă totul se întemeiază, de fapt, pe o eroare. După mine, un compromis între stat şi biserică, în anumite probleme cum ar fi, de pildă, justiţia, în esenţa ei pură şi desăvîrşită, este absolut imposibil. Ierarhul, a cărui părere am combătut-o, susţine că biserica ocupă un loc precis şi bine determinat în stat. La care eu i-am obiectat că, dimpotrivă, biserica trebuie să cuprindă în sînul ei statul întreg, iar nu să ocupe numai un colţişor în alcătuirea lui, şi că dacă acest lucru – din cine ştie ce motive – nu poate fi realizat în momentul de faţă, el trebuie să constituie, de fapt, scopul primodial şi nemijlocit în dezvoltarea ulterioară a întregii societăţi creştine". E aici exprimat un punct de vedere fundamentalist al unui erou anume pe care nu-l împărtăşea nici Dostoievski, nici alţi eroi ai săi (nu numai filooccidentalul Miusov), profund religioşi, inclusiv părintele Zosima. Ciudat e faptul că, la noi, avem de înregistrat, în anii treizeci ai secolului nostru, o astfel de tentativă fundamentalistă, exprimată sub forma unui document doctrinar ce propunea o modalitate de organizare a statului, socotită a fi cea mai potrivită. E vorba de proiectul statului etnocratic, program alcătuit de Nichifor Crainic în 1937, publicat în revista sa *Sfarmă Piatră*, în broşură separată şi, ca addenda, la volumul *Ortodoxie şi etnocraţie*. Într-un efort de sinteză, Crainic a detaşat, pe o pagină anume, ceea ce numea „principiile" formulei de stat pe care o preconiza. Ele sînt atît de restrictive şi înguste, încît, evident, pentru înfăptuirea lor era necesară constituirea unui stat fascist-fundamentalist. Aceste şapte principii sînt: „Legea lui Hristos, legea statului. Statul e supremul gospodar al naţiunii. Naţionalizarea bogăţiilor naturale. Proprietatea individuală pentru orice muncitor român. Nu clasele, ci profesiunile sînt funcţiile organice ale naţiunii. Proporţionalitatea numerică în toate profesiunile. Înlăturarea samsarului dintre producător şi consumator. Distrugerea parazitismului iudaic". Apoi a detaliat, într-un discurs coerent, principiile propusei formule de stat. Mai întîi a explicat sensul doctrinei ortodoxist naţionaliste care pune accent pe ethnos şi nu pe demos: „După doctrina naţionalistă, deci, nu demosul ci ethnosul, adică neamul sau naţiunea îşi creează expresia politică proprie în statul naţional. Fiindcă ethnosul sau neamul e ceva definit cu identitatea istorică, cu omogenitate biologică şi psihologică, cu unitate spirituală, cu voinţă şi putere proprie. Prin însuşi natura lui de unitate biologică şi psihologică definită, neamul, în manifestarea lui politică, nu poate fi democraţie, ci etnocraţie. Voinţa de a trăi politic a unui neam se întemeiază pe anumite elemente conştiente şi permanente ale caracterului său specific, imprimat în forma sa de stat. Un stat e naţional întrucît reflectă permanenţa specifică a neamului respectiv". Statul etnocratic preconizat de Crainic, vede oricine, nega condiţia generală a statelor constituite istoric, aşezîndu-l, strict, pe criterii fundamentalist religioase şi biologice şi respingînd principiile democraţiei. Se propunea un stat clădit pe etnic, religie ortodoxă, eliminarea alegerilor şi un tip de reprezentativitate (profesională). Nici Hitler, nici Mussolini nu merseseră atît de departe. României i se propunea – în 1937 – întoarcerea la Evul Mediu (neromânesc), în epocile sale cele mai sumbre. Să adaug că nici Nae Ionescu nu era, pe atunci, departe de aceste deziderate de vreme ce nu admitea, intolerant, pentru calitatea de român decît apartenenţa la ortodoxie, vorbind de corifeii Şcolii Ardelene (greco-catolici) ca de nişte „călugări papistaşi" asimilaţi cu situaţia eventuală de „buni români" dar în nici un caz cu aceea, singura esenţială, de români. Românitatea depinde exclusiv de apartenenţa la ortodoxie, excluzîndu-se astfel din comunitate pe greco-catolici, atunci deloc puţini în Ardeal şi Banat.

Separarea Bisericii de stat a avut parte, aşadar, la noi, de un proces evolutiv, nu lipsit de controverse, care, să sperăm, nu va mai fi primejduit.

Adrian-Cristian BRATU
inginer

Provizoratul statului laic

Cele ce urmează constituie un raţionament clădit pe ipoteza că toţi oamenii aderă total şi conştient la o religie pe care o pun la baza vieţii lor (indiferent cărei credinţe i-ar aparţine; ateii, aşa cum şi zero este o cifră, pot fi văzuţi ca adepţi ai unei religii fără nici un Dumnezeu, în care locul divinităţii este luat de om):

La modul ideal, pentru majoritatea cetăţenilor, statul laic nu este de dorit. De dorit este, dimpotrivă, un stat care să încerce nu numai să gestioneze problemele de confort material ale unei populaţii credincioase şi omogene în credinţa ei, ci şi să se îngrijească să aşeze viaţa societăţii în făgaşul care-i permite avansarea către scopul, din punct de vedere teleologic, al existenţei pe această lume. Viaţa unui astfel de stat ideal ar fi mai uşoară: ar avea de-a gata nu numai direcţiile generale de acţiune şi mijloacele de lucru, dar şi o mare parte a soluţiilor unor probleme particulare. Ar avea la îndemînă un sistem de valori absolut, unic şi lesne aplicabil la realităţile vieţii. Pacea ar domni într-o astfel de societate.

După părerea mea, către un astfel de stat sînt atraşi oamenii, chiar şi cei mai liberali, în măsura în care sentimentul religios şi opţiunea religioasă sînt proprii oricărei fiinţe umane. Ceea ce împiedică existenţa statului ideal este, în principal, lipsa acordului oamenilor asupra unei singure doctrine religioase, pe baza căreia un anumit sistem de valori să fie impus. Religiile, chiar avînd ca misionari şi reprezentanţi persoane rezonabile, nu pot accepta compromisuri: ele se consideră depozitarele Adevărului, fiecare, respectiv, a Adevărului propriu, proclamat ca unic, ce nu poate fi negociat sau determinat pe baze statistice.

Acest dezacord esenţial sugerează ca singură soluţie pentru fundamentarea vieţii în cetate statul laicizat. (Laicizarea a fost o mişcare politică proprie spaţiului creştin care a împins religia – bisericile creştine – de la un statut public la unul particular şi care a început în condiţiile în care absolutismul religiilor ameninţa să ducă la dispariţia fizică a unor minorităţi religioase. Apariţia programului acestei mişcări ar putea fi localizată în secolul XVI, după războaiele religioase.)

Limitate la spaţiul privat, însă, grupurile religioase nu devin mai tolerante, mai deschise către alte grupuri, ci, dimpotrivă, tind să se izoleze, chiar dacă aparenţa conlucrării în cetate poate înşela pentru un timp. În cele din urmă acel *melting pot* american eşuează într-o împărţire în grupuri intolerante multiculturale, iar în altă parte apar aşa-numitele democraţii consociaţionale, societăţi în care existenţa corpului social unitar este mai degrabă un deziderat. Acceptarea momentană a statului laic nu înseamnă şi legitimarea sa definitivă. Este de aşteptat ca fiecare grup religios să tindă către un stat în care propria religie să fie oficializată. Statul laic este doar preferinţa celor nesiguri pe credinţa lor.

De ce, totuşi, statul nu poate, pur şi simplu, face abstracţie de orientarea religioasă a cetăţenilor? Activitatea statului laic este afectată de contradicţia fundamentală aşezată la baza sa: obligat să guverneze o populaţie religioasă, el trebuie să găsească cel mai mic numitor comun care face coexistenţa umană posibilă neluînd în considerare convingerile acestei populaţii. Prin ignorarea sentimentului religios, statul tinde să se comporte ca şi cînd nu ar guverna persoane, ci aparate de mîncat (pînă la un punct, ignorarea laturii religioase a supuşilor înseamnă o reducere a acestora de la starea umană, stare iremediabil caracterizată de sentimentul religios). Însăşi consistenţa statului este astfel pusă sub semnul întrebării.

Rezultatele studiilor sociologice aplicate în acţiunea politică pot mări acest cel mai mic numitor comun, prin găsirea de trăsături comune între abordările diferitelor religii şi comportamente religioase. Aceasta nu reuşeşte, totuşi, să facă legitime, în ochii unui anume grup religios, convingerile altuia. Dumnezeii grupurilor sînt mutual exclusivi. Iar recunoaşterea unui alt grup religios ca avînd drept de existenţă în cetate, condiţie *sine qua non* a statului laic, este un atentat la ordinea cosmică. Religiile au un fundamentalism intrinsec care le pune în opoziţie ireductibilă chiar şi atunci cînd declarativ se acceptă.

Şi totuşi, în lipsa unei directive exprese a divinităţii prin care să se decidă cărei religii îi aparţine Adevărul, statul laic, fragil cum este, reprezintă singura şansă pentru pacea socială. Eu, însă, nu pot afirma acest lucru în calitatea mea de credincios. Dacă într-adevăr cred, pentru mine nu există alternativă la o anumită formă a existenţei sociale în această lume, la o anumită formă a statului, în care credinţa mea să fie generalizată ca o reflectare a Adevărului Suprem. Între condiţia mea de cetăţean al statului laic, premisă a unei existenţe sociale paşnice, şi cea de credincios există o contradicţie.

Presiunile asupra statului laic sînt permanente. Pentru a le tempera şi a-şi asigura viabilitatea pe termen lung, statul laic trebuie, paradoxal, să-şi afirme provizoratul. Stabilitatea acestui stat depinde de credinţa cetăţenilor în caracterul său provizoriu (cumva asemănător caracterului provizoriu al statului comunist, sortit să dispară la intrarea în orînduirea izbăvitoare). Statul laic este cu atît mai stabil cu cît fiecare grup religios are speranţa că, dacă va reuşi să convingă (paşnic; pentru că monopolul mijloacelor de coerciţie pe teritoriul statal nu aparţine respectivului grup) ceilalţi membri ai comunităţii sociale de Adevărul său, îşi va putea croi un stat care să se conformeze cu propria viziune asupra lumii. Provizoratul asumat de statul laic, pe lîngă faptul că ajută unei limitări a prezenţei acestuia în societate, este şi singura şansă de a atenua disonanţa dintre statutul de cetăţean şi cel de credincios.

Dan OPRESCU
doctor în filozofie

Care stat? Ce laic?

La noi, problema nu este că Statul n-ar fi laic, problema este că şi Biserica Ortodoxă Română (BOR) tot laică este. Prin propria-i tradiţie, ortodoxismul este probabil cea mai *aristocratică* dintre religiile contemporane, deoarece împarte credincioşii în două: pe de o parte, cei *adevăraţi* (care sînt o parte dintre călugări, şi anume aceia care se dedau asprimilor de sine), iar pe de altă parte *ceilalţi*, adică marea masă. Aceştia din urmă cuprind atît mirenii obişnuiţi, cît şi preoţii (pentru care căsătoria este o condiţie a hirotonisirii), ierarhii (deşi ei sînt, formal, călugări) sau – *nota bene* – conducătorii lumeşti. De la prima categorie de credincioşi se cere, nici mai mult, nici mai puţin, decît să fie cît mai aproape de sfinţenie cu putinţă, iar o asemenea apropiere este de atins prin isihasm. Ei, cei *adevăraţi*, poartă pe umerii lor povara păcatelor tuturor, iar mîntuirea tuturor depinde de iscusinţa şi tenacitatea celor *adevăraţi*. Din această pricină, ceea ce fac ceilalţi are prea puţină însemnătate pentru iconomia salvării; aşadar, este acceptabil întru ortodoxism să fie făcute păcate, greşeli sau compromisuri, cu condiţia ca făptuitorii acestora să fie reprezentanţi ai marii mase de credincioşi.

Aşa se face că istoria ortodoxismului românesc este plină de compromisuri majore cu puterea laică, dar mai cu seamă – în bună tradiţie bizantină – cu cea politică. Sute de ani am asistat chiar la o veritabilă subordonare a bisericii faţă de puternicii momentului, iar lamentabila performanţă a BOR în vremea comunismului nu-i decît o firească continuare a lamentabilei performanţe din vremea regimurilor Antonescu, legionar şi Carol al II-lea (cu o notă aparte pentru patriarhul Nicodim, care nu era doar un cărturar de excepţie, dar şi un practicant al asprimilor de sine, ceea ce-l aşază, pînă la un anumit moment dat, în categoria celor *adevăraţi*).

După Decembrie 1989, BOR a simţit nevoia să-şi lărgească aria de cuprindere a sfinţeniei şi dincolo de Daniil Sihastrul, de pildă sanctificînd, fără prea multă judecată, pe oameni politici precum Ştefan cel Mare şi Constantin Brâncoveanu. Jucînd cartea naţionalismului şi a voievodismului, BOR a căutat să şteargă, pre cît se poate, proasta imagine a vremurilor de curînd trecute, vremuri în care n-a catadixit nici măcar să-şi apere interesele corporatiste (cf. demolările de biserici, arestările de preoţi, desfiinţările de mănăstiri etc.). Sanctificarea lui Ştefan cel Mare ar părea o glumă (desigur, proastă), în lumina mărturiilor cronicarilor, dar ierarhii BOR i-au găsit scuza că ar fi înălţat multe biserici. Sanctificarea lui Constantin Brâncoveanu are însă drept pretext numai şi numai martiriul său (şi al fiilor săi, după modelul din cartea *Macabeilor*), fără a se face însă vreo referire la responsabilitatea domnitorului muntean în asasinarea mitropolitului Antim Ivireanul (unul dintre extrem de puţinii ierarhi ortodocşi care au îndrăznit să se opună deschis anumitor politici ale conducătorilor lumeşti). În rest, numai bine despre colaborarea a destui slujitori ai BOR cu Securitatea (*Nu am avut curajul să fim martiri*, mărturisea – fără ruşine, în 1990, mitropolitul Antonie Plămădeală) sau cu organele PCR (au fost şi preoţi înscrişi în partidul comunist, preoţi care plăteau cotizaţia, participau la şedinţele de partid etc.). Deosebirea dintre BOR şi, să spunem, biserica catolică din Polonia a fost aceea că, de prin 1963, catolicismul polonez devine cu adevărat vîrful de lance al luptei de rezistenţă anticomuniste, biserica şi ierarhii ei asumîndu-şi rolul de a reprezenta întreaga societate în refuzul ei de a se mai supune comunismului – iar preotul Popielusko a plătit cu viaţa această sfidare a autorităţilor lumeşti. Ca parte a unei societăţi civile ameninţate cu desfiinţarea de către dictatura comunistă, biserica catolică poloneză s-a erijat în apărătoare a societăţii civile, apărîndu-şi totodată şi propriile-i interese, iar succesul acestei lupte a făcut-o, după căderea comunismului în Polonia, să creadă că societatea – recunoscătoare – nu va face de acum înainte decît ceea ce i se prescrie de către episcopi (cf. episodul legat de legalitatea întreruperilor de sarcină). Societatea a ştiut însă să prevină o asemenea agresiune, după vorba: *Silete theologi in mundo alieno!*

Atunci cînd mişcarea de regenerare (sau, mai precis, de *generare*) naţională românească a avut nevoie, în secolul al XVIII-lea, de inteligenţie conducătoare, ea a fost găsită printre slujitorii bisericii care au acceptat Unirea cu Roma pentru a salvgarda interesele românilor din Transilvania. Din perspectiva BOR, o asemenea îndrăzneală venea prea în contradicţie cu supuşenia ne-uniţilor, iar răzbunarea a venit în 1948, cînd comuniştii au desfiinţat Biserica Greco-Catolică, vărsînd-o, cu oameni şi patrimoniu, în BOR. După 1990, reapariţia uniţilor a determinat cîteva dintre cele mai jalnice reacţii ale ierarhiei BOR, îndeosebi în legătură cu revenirea bunurilor uniţilor la Biserica Greco-Catolică. Din nou, ortodocşii au jucat cartea puterii, sprijinind (şi fiind, la rîndul lor sprijiniţi de) guvernanţii dintre 1990-1996. Alegerea lor cea păguboasă s-a vădit la alegerile din Noiembrie 1996, însă ierarhia a ales calea unei agresivităţi multilaterale spre a-şi apăra poziţia. Cred că este prea tîrziu.

Nici o înfiripare statală (dacă lăsăm deoparte poveştile despre Zalmoxis şi Deceneu) de pe actualul teritoriu al României n-a avut vreodată un caracter teocratic, şi nici nu se întrevede aşa ceva. Cu atît mai puţin există astăzi pericolul unui fundamentalism ortodox de masă (aşa cum a fost cazul în vremea legionarilor, între cele două războaie mondiale). Pericolul care există şi ameninţă însuşi ţelul strategic al României – *i.e.*: integrarea euro-atlantică a ţării noastre – îl reprezintă însă hîrjoneala dintre politicieni şi popi; multe din simpatiile clasei politice de la noi se îndreaptă, din păcate, spre felurite forme de izolaţionism şi de naţionalism. Iar popii au posibilitatea să agraveze această tendinţă, utilizînd în mod chibzuit (ceea ce nu s-a întîmplat pînă acum) sondajele de opinie publică, care par să sugereze un anumit respect al românilor faţă de instituţia BOR (alături de instituţia Armatei).

În realitate, bisericile s-ar cuveni să facă parte din societatea civilă – ca în America, de pildă –, iar nu din societatea politică. La noi însă, după modelul de tristă amintire al legionarismului interbelic, ierarhii şi preoţii BOR ţin nu numai să facă *lobby* pentru interesele lor corporatiste pe lîngă oamenii puterii, dar să şi participe nemijlocit la exerciţiul puterii politice. Se pare că, pentru unii n-a fost îndeajuns de grăitor experimentul eşuat lamentabil al patriarhului Miron Cristea (spre a nu mai vorbi aici despre feluritele experimente legionaroide).

Sabina FATI
jurnalist

De la narcisism la agresivitate

Preoţii, politicienii, studenţii teologi, ziariştii, unele grupări care-şi zic ecologiste încearcă să ne convingă că ortodoxia este religie de stat şi în virtutea acestui statut ea trebuie să fie prezentă în toate momentele importante, în toate deciziile politice sau administrative, indiferent dacă acestea sînt luate la Cotroceni, la Palatul Victoria sau în Casa Poporului. De altfel, însemnele creştine şi icoanele ortodoxe sînt peste tot, în sala de şedinţe a Parlamentului, pe culoarele ministerelor, în amfiteatrele facultăţilor. Biserica Ortodoxă susţine şi încurajează acţiunile fundamentaliste ale organizaţiei studenţeşti ASCOR care vociferează, mărşăluieşte, pune afişe şi se străduieşte să convingă pe toată lumea că homosexualii sînt criminali, că Uniunea Europeană vrea să facă din poporul nostru care a trăit pînă acum cu frica de Dumnezeu un popor destrăbălat, că greco-catolicii n-au motive să mai existe, că bisericile lor e mai bine să fie lăsate de bună voie ortodocşilor, că celelalte culte uzurpă un spaţiu care este în mod tradiţional al ortodoxiei.

În logica extremistă şi hiperbolică exersată de unii ierarhi ai Bisericii Ortodoxe, tot ceea ce nu e foarte pur, ceea ce nu e cert este îndoielnic. În iulie '96, cînd Martorii lui Iehova au anunţat că vor să ţină un congres mondial la Bucureşti, patriarhul Teoctist a ieşit în public explicînd că această sectă nu are caracter creştin şi că o astfel de reuniune constituie o sfidare la adresa credinţei ortodoxe şi a poporului român, încreştinat la naşterea sa cu 2000 de ani în urmă, şi totodată o evidentă acţiune prozelitistă menită să sfîşie unitatea noastră naţională. După această izbucnire a patriarhului a început o campanie mediatică împotriva cultului neoprotestant Martorii lui Iehova, în care s-au implicat şi politicieni, Radu Vasile fiind unul dintre cei mai fervenţi susţinători ai acestei campanii. Actualul prim-ministru a declarat atunci că refuzul său de a participa la recepţia oferită în onoarea doamnei Clinton este un protest faţă de refuzul acesteia de a vizita Biserica Kretzulescu – vizită aflată pe agenda dnei Clinton, dar contramandată datorită campaniei duse de Biserica Ortodoxă împotriva Martorilor lui Iehova. Între timp disputa dintre ortodocşi şi greco-catolici a dus la radicalizarea mesajelor transmise de ierarhii ortodocşi. Pentru a arăta indignarea prelaţilor ortodocşi faţă de retrocedarea bisericii Schimbarea la faţă către credincioşii greco-catolici din Cluj, arhiepiscopul Vadului, Feleacului şi Clujului, Bartolomeu Anania, a organizat un marş, pe care l-a numit al tăcerii şi la care au participat 2.500 de preoţi, seminarişti, credincioşi, nelipsind episcopii de Alba Iulia, Oradea, Harghita şi Covasna. Crucea, odăjdiile şi tricolorul au însoţit procesiunea care s-a încheiat cu discursul lui Bartolomeu Anania, în care se vorbeşte despre biserica neamului care nu va mai accepta să fie păgubită de către greco-catolici de alte lăcaşuri: îi invit să nu profite de smerenia ortodoxă, a spus prea sfinţia sa, pentru că atunci cînd e vorba de a apăra demnitatea adevărului lui Dumnezeu, stăm cu crucea sus, cu fruntea sus şi în picioare.

Elanul şi trambulina preşedintelui

Pentru a sublinia diferenţa dintre el şi Ion Iliescu, cei care au făcut scenariul campaniei electorale pentru Emil Constantinescu s-au oprit printre altele şi asupra binomului credincios-ateu. Aşa s-a născut călugărul Vasile (fără îndoială un călugăr ortodox), cunoscut ţării întregi pentru insistenţa cu care-i popula viitorului preşedinte stările de veghe şi de somn. Nu ştim, după cîştigarea alegerilor de către Emil Constantinescu, în ce fel călugărul Vasile a mai fost prezent în viaţa preşedintelui. Trambulina călugărului Vasile este folosită acum de preşedinte fără nici un fel de precauţii, astfel încît şeful statului se simte dator cu ocazia sărbătoririi Paştelui de către ortodocşi să transmită un mesaj către ţară. Această acţiune ar putea fi îndreptăţită dacă preşedintele ar proceda în mod similar şi cu celelalte confesiuni: să trimită mesaje de Yom Kippur, de Paştele Catolic, de Ziua Recunoştinţei etc. Emil Constantinescu se rezumă, însă, la credinţa creştină în general şi la cea ortodoxă în special. În mesajul său din 19 aprilie '98 cu ocazia Paştelui Ortodox, Constantinescu a spus că izvorul spiritual al renaşterii, al unităţii şi al devenirii poporului român nu poate fi decît Cristos cel înviat din morţi şi că viaţa creştină trebuie să redevină fundamentul zidirii noastre.

Statul laic, Biserica Ortodoxă şi linia roşie

Biserica Ortodoxă se consideră biserică naţională şi este numită aşa în diverse împrejurări şi de unii politicieni de frunte. Ierarhii ortodocşi flutură pe sub nasul politicienilor posibilitatea şantajului, cam la fel ca în statele fundamentaliste. Iată un motiv serios care i-ar putea face pe observatorii externi să nu treacă cu uşurinţă peste linia roşie prin care Huntington împarte civilizaţia occidentală de cea orientală.

Fiule, votează-l pe tata Niţu!

Întrebarea pe care am pus-o pe stradă (în faţa Universităţii) cetăţenilor Bucureştiului a fost: Cum vedeţi o eventuală implicare a Bisericii Ortodoxe în viaţa politică românească ?

Dumitru Buzatu (profesor): Biserica s-a implicat totdeauna în politică, mai mult sau mai puţin acoperit. De obicei a făcut jocul celor aflaţi la putere. E poate şi normal ca Biserica să aibă o influenţă, dar atunci cînd se întrece măsura nu e bine. Biserica trebuie să fie deasupra politicii sau, mă rog, în alt plan decît politica.

George Macara (artist): Preoţii să-şi vadă de treaba lor şi politicienii la fel. Ceauşescu a dărîmat biserici, iar feţele bisericeşti, care atunci n-au zis nimic, acum încep să ne dea sfaturi cu cine să votăm şi vor să se amestece în treburile ţării. Ar fi cazul ca fiecare să-şi vadă de meseria lui, de menirea lui pe pămînt.

Adriana Chelmez (arhitectă): Implicarea în politică a Bisericii Ortodoxe poate duce, în opinia mea, la manifestări de dreapta, mai fundamentaliste. Atunci cînd înalţii ierarhi se amestecă în treburile statului sau chiar sînt puşi în funcţii de conducere, se poate ajunge lesne la derapări extremiste. Nu vreau să spun că aceşti ierarhi sînt neapărat de vină pentru asta. Ei pot fi bine intenţionaţi, dar semnalele pe care le dau ei, odată puşi la conducerea ţării, nu pot fi de tip democratic. Acelaşi lucru este valabil şi pentru militari. Dacă pui un prim-ministru general, acela nu va putea guverna în mod democratic, chiar dacă este un om capabil şi bine intenţionat.

Maria Dănescu (operatoare computer): În ţara asta s-a cam pierdut credinţa. De aceea merg lucrurile cum merg. Nu ştiu însă dacă rezolvarea stă în implicarea Bisericii în politică. Mai degrabă dimpotrivă. S-ar putea demonetiza şi mai mult ideea de religie şi de biserică, dacă aceasta ar interveni în politică. Mai bine să stea deoparte, cel puţin deocamdată.

Luminiţa Doicescu (funcţionar la poştă): Ar fi bine. Politicienii sînt corupţi în mare parte şi incapabili să facă ceva pentru România. Poate că patriarhul şi preoţii importanţi sînt mai luminaţi, mai înţelepţi şi mai cinstiţi. Ei au o vedere mai largă asupra lucrurilor.

Dan Mereanu (student): Există tendinţa asta a Bisericii de a se implica în politică, de a-şi impune tot mai mult punctul de vedere şi în domenii care nu sînt cele religioase. E o deviere de la menirea normală a Bisericii. Dar cred că sînt destui preoţi serioşi, aşa încît să se rămînă în limitele bunului-simţ. Oricine îşi dă seama că nu se prea cade ca un preot să facă politică. Chiar dacă uniii au intrat deja în Parlament, cred că ei ştiu că în biserică nu e cazul să-şi exprime părerile politice. Cum, poate, nici la Parlament nu e normal să uzeze de calitatea lor de slujitori ai Domnului.

Sandu Tătar (inginer mecanic): S-au făcut nişte declaraţii de curînd despre asta. Un mitropolit de prin Ardeal a spus ceva de soiul acesta, că Biserica se va implica în alegeri sau va recomanda enoriaşilor cu cine să voteze. Eu sînt credincios şi mă duc destul de des la biserică. Nu ştiu însă cum aş reacţiona dacă l-aş auzi pe preot în timpul slujbei recomandînd: „votaţi-l pe Lis!". Sau: „votaţi-l pe tata Niţu!". Ar fi cam stupid...

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Claude KARNOOUH
profesor de filozofie

Laicitatea şi puterea Bisericii

– Cîteva observaţii despre situaţia din România –

La sfîrşitul secolului XX, după căderea comunismului şi triumful Occidentului în mare măsură decreştinat, o mulţime de observatori vestici se miră cînd văd cum se pune acum în fosta Europă de Est problema religioasă, de fapt problema statului laic. Este vorba despre statul laic şi nu despre statul ateu, despre simultaneitatea neutralităţii religioase a statului (fără ca această neutralitate să implice preferinţa pentru agnosticism) şi independenţa Bisericii faţă de sfera statală.

Peste tot, din Lituania pînă în România, Biserica ortodoxă sau catolică pretinde să reocupe un loc preponderent în instituţiile politice şi pedagogice din ţările foste comuniste. Cei care cunosc apetitul pentru putere al Bisericii catolice, apostolice şi romane ştiu de-asemeni cum influenţa ei în Europa occidentală s-a diminuat, cum modernitatea a antrenat şi secularizarea spiritelor: bisericile s-au golit în favoarea multiplelor distracţii din zilele de sărbătoare.

În ţările ortodoxe, Biserica cu martirii ei a ieşit victorioasă din experienţa comunistă, exprimînd limpede încarnarea augustinismului politic, adică a principiului să i se dea Cezarului ce este al Cezarului şi lui Dumnezeu ceea ce este a lui Dumnezeu; puterea politică, fie ea şi totalitară şi-a demonstrat iarăşi natura sa eminamente pămîntească şi efemeră. Cînd s-a prăbuşit comunismul, Biserica a reapărut în perenitatea sacră a încarnării ei instituţionale. Aşa că nu este cazul să ne mirăm cînd auzim în România ideea enunţată de Nae Ionescu: „a fi român înseamnă a fi ortodox, a fi ortodox înseamnă a fi român". Trec peste falsul unei concepţii atît de limitate despre ortodoxie, a unei ortodoxii reduse la o doctrină politico-naţională (ortodoxia pretinde că gloria ei implică o universalitate creştină) şi chiar dacă uneori identificarea s-a produs, unii dintre cei mai importanţi filosofi contemporani ai ortodoxiei (Berdiaev, Bulgakov, Florenski sau Soloviov) au ştiut să-i demonstreze natura universală.

În Europa răsăriteană şi balcanică, regionalizarea ortodoxiei corespunde tuturor formelor de regionalizare suportate de teoriile universale în cadrul conceptual şi practic al Statului-etnie-naţiune: creştinismul răsăritean s-a localizat astfel în enunţurile politico-religioase ale lui Nae Ionescu şi teologice ale părintelui Stăniloae, ecouri filosofice ale spaţiului mioritic, matricea stilistică formulată de Blaga, sentimentul român al Fiinţei a lui Noica. Iată de ce o analiză simultană a practicii reale a ateismului şi a religiei în regimul comunist românesc o să ne ajute să înţelegem de ce în 1989, laicitatea n-a fost percepută ca o urgenţă necesară pentru democratizarea instituţiilor ţării.

În anii-'70, cînd observam traiul din România m-am mirat cum statul care propovăduia un ateism militant rezerva un statut special slujitorilor Bisericii ortodoxe (episcopii şi arhiepiscopii aveau statut oficial, preoţii erau retribuiţi de către stat) dînd suficientă libertate exercitării religiei, atît în privinţa tradiţiei exprimate de instituţiile ecleziastice, cît şi a practicilor sacramentale şi comportamentelor familiale. Botezurile şi nunţile erau celebrate întocmai şi-mi aduc aminte de uluiala interlocutorilor mei, înalţi activişti, cînd le-am spus că eu sînt căsătorit doar civil şi că fiicele mele nu sînt botezate. Firește, cei care aspirau la funcţii importante practicau neostentativ aceste rituri, adeseori în biserici de ţară departe de locurile lor de muncă. În materie de funeralii, şeful partidului a dat tonul, înmormîntîndu-şi părinţii cu mare fast religios şi a ordonat ca spectacolul să fie televizat... În menţinerea spiritului religios un loc important l-a avut continuitatea unor obiceiuri practicate în toate instituţiile laice: sărbătorirea sfîntului patron al angajaţilor. De fiecare dată se improviza o mică petrecere, cîteva sandviciuri stropite cu vin sau palincă pentru onomastica sfinţilor Mihai, Petru, Ion, Gheorghe, sfintele Maria, Ana, Ileana, Paraschiva etc.

Aceste comportamente ilustrează analiza efectuată deja la sfîrşitul anilor '30 de Nikolai Berdiaev pentru Rusia sovietică: comunismul a atacat Biserica ca pe o instituţie rivală, abandonînd spaţiul privat sau semi-privat credinţei creştine. În fapt, bolşevicii au confundat Biserica cu credinţa. Mai mult, în România anilor '70 se putea observa cum discursul istoric al naţional-comunismului restituia Bisericii legitimitatea oficială, reabilitînd complet simbioza între ortodoxie şi o românitate metafizică, de astă dată garantată de evoluţia statului socialist. Disponibilitatea de a accepta sincretismul naţional-comunist se explică, de asemeni, prin sensul conţinutului metafizic al ateismului. Moştenitor al leninismului, comunismul real a reprezentat, fără îndoială, una dintre cele mai puternice teologizări a politicii în secolul XX. Milenarismul său, concepţia sa despre sfîrşitul istoriei (care nu e străină de escatologia creştină a Apocalipsului) implică împlinirea unei dinamicii a istoriei în care lupta de clasă era conţinutul teoretic şi practic. Ceea ce a relevat Berdiaev într-o operă inegală **Izvoarele şi sensul comunismului rus** drept „Noua evlavie rusă" şi-a găsit întruparea românească în naţional-comunismul în care Biserica ortodoxă îşi avea locul său. Dacă între anii 1970-1989 puterea a ordonat demolarea cîtorva biserici din Bucureşti (la fel ca în toate capitalele europene), la ţară şi în oraşelele mici, în special în cele din Transilvania, unde miza naţionalistă era încă vivace, s-au construit lăcaşe de cult.

Astfel, frenetica activitate constructivă care agită acum Biserica ortodoxă nu este uimitoare. Se merge pe un drum bătut şi Biserica şi-a demonstrat perenitatea (şi cu ajutorul acelor slujitori ai ei care au colaborat intens cu Securitatea), aşa că nimic n-o împiedică să-şi arate puterea redobîndită. Politicienii, mai ales intelectualii credeau că s-ar putea reveni la viaţa politică de dinainte de 1948; Biserica n-a reacţionat altfel decît elitele laice, care n-au dorit să se înhame la analiza experienţei comuniste în radicalitatea ei modernistă, preferînd să se alimenteze cu clişee, sau, mai plauzibil, prefăcîndu-se că au fost victimele sistemului, în fapt fiind profitorii lui, pentru ca apoi să acapareze beneficiile tranziţiei. Laicitatea statului, ca şi democraţia politică nu sînt un dat nemijlocit al conştiinţei sociale. În Occident ea este rezultatul unor lupte îndelungate şi adeseori violente, exprimate prin controlul politic asupra puterii ecleziastice (anglicanismul, galicanismul, protestantismul), pentru a se ajunge în cele din urmă la separaţia Bisericii de stat. Cu toate acestea, în Occident, lovitura cea mai grea, dată nu atît puterii ecleziastice instituţionale, cît credinţei, a fost o consecinţă a triumfului materialismului, nu a celui istoric, cît a celui economic realizat prin radicalizarea liberală: statul se confundă cu bunăstarea şi împlinirea omului cu cea a Economiei mondiale.

Dacă Biserica ortodoxă desfăşoară un militantism naţionalist oarecum îngrijorător, acesta nu este decît un semn al slăbiciunii irecuperabile, a unei incertitudini pe care bigotismul prezent nu-l poate acoperi. Refuzînd să facă faţă sfidărilor lumii moderne, adică refuzînd elaborarea unei veritabile doctrine sociale, Biserica ortodoxă este obligată să constate pierderea oiţelor sale în folosul diverselor secte neoprotestante mult mai sensibile la grijile lumeşti ale oamenilor. În loc să se ocupe de identitatea naţională, în loc să vrea să concureze construcţiile faraonice ale lui Ceauşescu prin proiectul giganticei catedrale dedicate poporului român, Biserica ortodoxă ar trebui poate să se inspire din demersul catolic în lumea a treia, şi în special în America Latină. Confruntaţi cu problemele contemporaneităţii, preoţii catolici de acolo n-au ezitat să se însuşească preocupările celor mai săraci; nu poate exista mîntuire spirituală dacă cel mai umil dintre oameni nu-şi găseşte demnitatea socială în afara căreia mesajul creştin nu este alcătuit decît din cuvinte lipsite de înţeles.

„Lăsaţi-i pe cei săraci cu duhul să vină la mine, căci a lor este împărăţia cerurilor". Pentru a-şi împlini cotidian misiunea în adevărul acestor cuvinte ale lui Christos, rămînînd fidelă fondului său teologic, nu este necesar ca Biserica ortodoxă română să se identifice nici cu Statul, nici cu naţiunea, ci pur şi simplu cu suferinţa oamenilor, oricum s-ar numi ea.

10 mai 1998

Pr. Iosif ZOICA-TEIUŞ
profesor la Facultatea de Teologie din Alba Iulia

Statul laic sau profan(ator)?

În preambul, trebuie spus că nu putem aborda o chestiune atît de delicată, de controversată, de discutabilă, fără a aminti scenele, pe cît de groteşti şi la limita profanării, pe atît de numeroase, în care ne este dat să-i admirăm pe aleşii noştri, ca reprezentanţi ai statului laic (sic!), încadraţi de un decor în care abundă, de-a valma, icoane (nu o dată de mare preţ şi purtînd patina timpului, dovadă că au fost, fie „naţionalizate", pe cînd erau activişti pecere, fie subtilizate cu diverse ocazii, pentru că nu se îndură ei să dea bani pe ele), plante ornamentale de plastic (de, gusturile nu se discută), crucifixe, pachetul cu celebrul „Assos" (?!), sticla de whisky, nelipsitul telemobil (cumpărat, culmea şi din banii nelaicilor, în calitate de contribuabili) ş.a. Or, renumitele clipuri electorale în care candidaţii noştri se închină „în draci" şi nu mai prididesc cu discursul, în care apelul la Dumnezeu şi la „credinţa strămoşească", i-a determinat pe majoritatea românilor să se convingă că Dumnezeu nu este pedeserist, cum grăit-a V. Văcaru. Pe de o parte. Pentru că, cel puţin la fel de penibile şi de impardonabile, sînt prestaţiile circarilor noştri exorcişti care, subit, s-au înmulţit, precum societăţile comerciale. În treacăt, amintim doar întreprinzătorilor în „arta" exosrcismului că, chiar dacă inepţiile lor sînt de bon ton, Iisus, deşi a fost Fiul lui Dumnezeu, n-a săvîrşit mai mult de cincizeci de miracole; cum rămîne atunci, cu minunile operate ca pe bandă, pe care le săvîrşesc, chipurile, slujitori ai Bisericii de o probitate intelectuală în general şi teologică în special şi morală îndoielnică – pentru că nu tăgăduim darurile unor preoţi cu viaţă îmbunătăţită şi închinată lui Dumnezeu şi semenilor; cum rămîne atunci, cu comerţul cu casete audio şi video, avînd înregistrate, culmea, „războiul" dintre exorcist şi diavol (?!). Cum tot la limita sacrilegiului sînt şi preocupările, mai mult decît mercantile, ale unor preoţi buticari, crîşmari, măcelari, ca să ne oprim doar la atît.

Aşadar, într-o societate în care se doreşte testarea „unui umanism nonmetafizic", într-o societate aflată, din perspectivă religios-morală, nu doar într-o terifiantă degringoladă, ci mai mult, într-o cădere liberă ireversibilă, tema propusă este serioasă, responsabilă, de mare actualitate – şi dacă ne gîndim doar la ceea ce se întîmplă din cauza fundamentaliştilor. La noi nu este cazul, cel puţin deocamdată. La noi este în joc, dacă vreţi, simţul moral. Pentru că la noi, mediul actual ignoră cu totul, „profanează" chiar simţul moral. „De fapt, l-a şi distrus, încurajînd la toţi lipsa de respect şi răspundere. Cei care deosebesc binele şi răul, care muncesc cinstit, care încă mai cred în cuvîntul dat, care au bun-simţ, rămîn săraci şi sînt socotiţi drept fiinţe inferioare" (?!) Mai mult, cei abilitaţi şi învestiţi cu gestionarea şi menţinerea, în limitele normalului, a simţului moral, din raţiuni deloc onorabile, nu o dată probează: „rolul unor jandarmi care ajută la conservarea cadrelor şi tarelor societăţii profanatoare; sau, după exemplul politicienilor, măgulesc sentimentalismul", predispoziţia spre fatalitate, resemnarea şi lehamitea maselor. (...) Este limpede că atît Statul, cît şi Biserica sînt de la Dumnezeu, căci: „nu este stăpînire, fără numai de la Dumnezeu" *(Romani,* 13,1). Fiecare din aceste două instituţii sînt, paradoxal, desăvîrşite şi perfectibile. Desăvîrşirea lor rezidă şi în aceea că, membrii care le compun poartă în sine pecetea divină, dar nu numai. Cît priveşte perfectibilitatea, ea transpare din faptul că, atît Statul, cît şi Biserica tînjesc şi: „suspină în chinurile prefacerii". Desăvîrşirea lor constă şi în menirea lor distinctă, definitiv şi irevocabil „ursită". Cîtă vreme Statul se defineşte ca fiind promotorul binelui comunitar, pămîntesc şi vremelnic (aici totul se reglează prin legi, în stare să prescrie, să garanteze, să impună, să expună şi să apere drepturile şi obligaţiile sociale şi particulare – de aici varietatea legilor: civile, penale, cu caracter politic, condescendente sau punitive etc.), Biserica se ocupă de tot ceea ce este sfînt şi religios. Scopul Bisericii este recuperarea, sfinţirea şi mîntuirea omului. Biserica operează, desigur cu legile moralei, ale moralei creştine. (...) Dacă unele lucruri sînt sfinte, prin natura şi obiectul lor – actul misionar, actul liturgic – altele, profane, pot deveni sfinte, prin afierosirea lor – bunăoară donaţiile materiale, dar nu numai. Sînt apoi acte de natură deopotrivă laică şi sacră – căsătoria, spre exemplu, este atît laică cît şi religioasă; educaţia pentru a fi deplină, trebuie să includă şi morala creştină, instrucţia religioasă în general etc.; fără a mai pomeni de faptul că, orice act omenesc intră sub incidenţa legilor dumnezeieşti şi sînt „inventariate" fie la capitolul „fapte bune", fie la cel al „fărădelegilor".

Chiar şi atunci cînd este laic, un stat drept – nu doar pretins de drept – poate colabora cu Biserica, prin legi bune, menite să promoveze pacea şi buna înţelegere şi să asigure respectarea drepturilor omului, în speţă libertatea conştiinţei religioase. La rîndul ei, Biserica poate ajuta Statul, cultivînd în sufletele credincioşilor care sînt în acelaşi timp cetăţeni ai Statului nu doar imperativele moralei creştine, ci şi rigorile comportamentului civic sănătos – în acest fel, Statul şi Biserica nu se exclud, dimpotrivă.

Nu putem încheia, fără să subliniem cataclismul moral, dar nu numai, care s-a declanşat în anii ~~patruzeci~~, continuînd mult timp după aceea – sechelele acelei stări de fapt menţinîndu-se, nuanţat, şi azi. Atunci s-a încercat şi în mare măsură s-a reuşit alungarea de facto, „metafizică a lui Dumnezeu din sufletul oamenilor şi a regelui de drept divin". Şi de atunci a dispărut incompatibilitatea dintre morală şi politică (pentru că morala, iată este socotită „un moft", după doamna consilier prezidenţial Zoe Petre), iar puterea politică a încetat, de atunci, să mai fie dreaptă şi generoasă, a uitat să-şi conştientizeze propria finitudine, a uitat să se mai considere mijloc, nu scop în sine, a uitat să mai slujească nu să-şi aservească poporul şi ţara. Pentru că de atunci, puterea politică nu a mai oferit oamenilor: „perspectiva demnităţii şi libertăţii şi nu a supunerii, a liberului arbitru şi a fericirii (despre care, se vede treaba că, nouă ne este dat să vorbim de-a pururi la viitor, niciodată la prezent?!) şi nu a manipulării şi a sacrificiului perpetuu". Şi cînd ne gîndim că: „mai mult decît politica, mai mult decît ştiinţa şi decît arta, mai mult decît orice, morala stă la baza oricărei civilizaţii". Mai mult, trebuie să ne gîndim că: după veacuri de trai banal, de întîmplări mărunte care au declanşat, nu o dată, furtună în spiritul omenirii, după veacuri de ignoranţă religios-morală, lumea îşi permite luxul să viseze! Şi, se zice că, cel mai frumos vis pe care omul l-a transmis în eter este acela că într-o bună zi Dumnezeu va reveni pe pămînt...

H.-R. PATAPIEVICI
scriitor

Devalorizarea vieţii

© S. Gheţie

Punerea limitei

Încă din momentul în care aventura occidentală a omului a pus problema existenţei lui Dumnezeu sub forma unui enunţ, şi anume a unuia apodictic (existenţa lui Dumnezeu poate fi demonstrată printr-o succesiune finită de propoziţii care nu îl conţin), funcţia fiinţei supreme a devenit, din una orientativă (a căuta Nordul, pentru *toate* societăţile tradiţionale, sau Estul, pentru civilizaţia creştină), una *limitativă*. Că era vorba de fiinţa despre care nimic mai mare nu se poate gîndi (Sf. Anselm) ori de fiinţa care pune capăt regresiei la infinit a raţionamentelor de contiguitate şi a fiinţelor particulare (Sf. Toma), Dumnezeu a fost resimţit şi conceput ca o instanţă terminală. După natura argumentului în favoarea existenţei lui, Dumnezeu a deschis modernitatea prin două temeiuri radical distincte.

Spre ştiinţă, prin secularizare

Odată cu voga extraordinară pe care a cunoscut-o argumentul ontologic în secolul naşterii ştiinţei moderne (al XVII-lea), Dumnezeu a devenit, ca limită trasată prin postularea implicită a discontinuităţii, fiinţa care garantează, prin „acţiune la distanţă", atît funcţionarea de „ceasornic" a lumii, cît şi separaţia deplină între (a) originea lumii şi desfăşurarea ei actuală, pe de o parte, şi (b) contextul descoperirii şi contextul justificării, pe de altă parte. Prima deosebire este, aparent, ontologică. Deosebirea dintre momentul creării lumii de către Dumnezeu şi oricare din momentele ulterioare (care, toate, au fost cîndva „actuale") asigură, în mod confortabil, poziţia deismului filozofic şi ştiinţific (pentru a explica actualele cauze nu trebuie să mergem la cauzele ultime), a deismului religios (Dumnezeu are un contact activ cu lumea numai în momentul creaţiei) şi a deismului politic (separaţia dintre Biserică [domeniul originii] şi Stat [domeniul actualităţii] este, cosmologic şi ontologic, sădită în *natura* lucrurilor). Dar separaţia dintre origine şi prezent are o implicaţie de natură epistemologică încă mai tare, care se va dovedi mult mai importantă decît cea ontologică pe măsură ce vom trece de secolul al XVIII-lea. Implicaţia, odată intrată în fiinţă, se bifurcă astfel: (a1) Dacă originea este separată de consecinţele ei, atunci originea nu este fondatoare decît într-un sens cu totul metaforic. Într-adevăr, dacă originea este separată de prezent, valoarea oricărui argument fundaţionist este putativă, deoarece, tocmai, raţiunea argumentului fondator trebuie să fie şi raţiunea lucrului fondat, altminteri nu există raţiune deloc. (a2) Mai mult, dacă fondatorul nu mai poate garanta, cu *prezenţa* lui, lucrul fundat, înseamnă că prezenţa vie, imediată, a fiinţei fondatoare nu mai este necesară pentru nici un tip de validare, oricare ar fi acesta. Altfel spus, separaţia dintre origine şi prezent scoate din circuitul categoriilor gîndirii calitatea fondatoare a prezenţei. Salvarea validităţii originii s-a făcut prin eliminarea prezenţei. Or, dacă prezenţa intră în adormire, atunci impersonalul, mecanicul, repetitivul, ipsativul devin atributele a ceea ce, în absenţa originii, *încă* mai poate fi considerat ca „valid", „sigur", „sănătos", „normal". Cînd este salvată prin separare, originea nu mai poate fi făcută niciodată şi nicicînd prezentă. Ştiinţa modernă a naturii s-a născut dintr-o gîndire pentru care lumea este în mod radical lipsită de prezenţă, iar separarea faţă de origine s-a tradus prin ruptura epistemologică dintre subiect şi obiect. Ajungem astfel la a doua deosebire, aceea dintre contextul descoperirii şi contextul justificării. Numai dacă originea este ruptă de consecinţele ei, numai atunci raţiunea care e activă în naşterea unui lucru este diferită de raţiunea care îl face să trăiască, odată naşterea încheiată. Această dogmă a modernităţii postulează, în fond, că originile sînt în afara logicii de funcţionare a lumii, dacă lumea deja există. Cum ajunge ea să existe, devine secundar. Originile sînt neimportante nu pentru că nu ar fi avut niciodată importanţă, ci pentru că, odată timpul scurs, încetează *automat* să mai aibă. Ceea ce revine la afirmaţia stranie potrivit căreia teoriile prezentului sînt întotdeauna superioare teoriilor trecutului. Dacă originile într-adevăr nu contează, atunci recentul are întotdeauna dreptate împotriva trecutului, deoarece raţiunea imanent-justificativă sporeşte pe măsură ce raţiunea transcendent-fondatoare se îndepărtează (axioma valabilităţii argumentului „prin temporalitate" sau argumentul de valabilitate al modernităţii: modernitatea este epoca în care faptul de a fi modern reprezintă în sine o valoare).

Putem acum descrie concis primul temei al modernităţii, acela ieşit din afirmarea unui Dumnezeu gîndit ca limită, prin postularea implicită a discontinuităţii. Ştiinţa modernă a naturii, rezultat secund al afirmării unei limite transcendente prin postularea discontinuităţii între aceasta şi lume, încurajează un singur tip de gîndire: cel tehnic, cel mecanic, cel repetitiv, cel impersonal, cel instrumentalizabil. Acum, dacă unim printr-un operator **O** cele două capete ale liniei de evoluţie pe care tocmai am descris-o, unul fiind, simbolic vorbind, 'argumentul lui Anselm' *(A)*, iar celălalt 'ştiinţa modernă a naturii' *(S)*, obţinem expresia simplă: *S* se obţine din *A* aplicîndu-i lui *A* operatorul **O**. Ce ne spune această simbolizare? Ne spune, pur şi simplu, că putem reprezenta evoluţia temporală menţionată printr-un operator de conversie temporală. Deoarece (i) termenul *A* apelează la factorul transcendent (pe care *S* îl respinge ca inutil), iar (ii) termenul *S impune* ca orice discurs valid despre lume să pună lumea în termeni de strictă imanenţă, natura acestui operator este solidară cu ceea ce filozofii şi istoricii religiilor obişnuiesc să numească secularizare. Din acest motiv, operatorul de conversie de care am vorbit este, în mod propriu, un 'operator de secularizare'.

Spre emancipare, prin identificarea unei lumi a valorilor

Ca limită trasată prin postularea implicită a continuităţii (cazul argumentelor Sf. Toma), Dumnezeu a devenit prin voga extraordinară pe care a cunoscut-o, în secolul al XIX-lea, criteriul de demarcaţie între *Naturwissenschaften* şi *Geisteswissenschaften*, fiinţa care garantează, dincolo de retragerea ei din lumea activă, domeniul de existenţă al oricăror valori care se sustrag măsurării, repetiţiei, schimbului şi instrumentalizării. Atunci cînd Dilthey a propus acest criteriu de demarcaţie, invazia ştiinţelor mecanice devastase deja vechea centralitate a fiinţei şi a omului. Acest fapt a devenit evident atunci cînd s-a înţeles că soluţia pentru salvarea ireductibilităţii spiritului (reprezentat prin *Geisteswissenschaften*) faţă de natură (reprezentată prin *Naturwissenschaften*) implica punctul de vedere ale ştiinţelor mecanice. Punctul de plecare al ştiinţelor mecanice nu este existenţa omului, cum s-a crezut la început (căci omul există numai în orizontul fiinţei), ci constă în postularea posibilităţii de a-i identifica viaţa, *fără rest*, cu o gîndire oricînd reductibilă la algoritmi şi tehnici de calcul. În mod ironic, dobîndirea acestei perspective a fost percepută ca o emancipare grandioasă, cea mai însemnată pe care a cunoscut-o vreodată istoria. În acel moment s-a crezut că se va putea zăgăzui ofensiva spiritului cantitativ prin postularea unui domeniu sustras logicii ştiinţelor naturii, în care omul s-ar fi putut retrage ca în domeniul său propriu, inexpugnabil apărat de caracterul ireductibil al calităţii (spirit) la cantitate (natură). Karl Marx, spre pildă, opunea cu vehemenţă valorilor de schimb, pe care le considera a fi ireversibil contaminate de alienarea mărfii, ceea ce el numea valoare de întrebuinţare: în viziunea sa, valoarea de întrebuinţare se sustrăgea legii de fier a validării prin echivalare mercantilă. Acest domeniu, construit prin opoziţie cu domeniul măsurării şi al echivalării *oricărei* valori prin măsurare şi schimb, era considerat a fi spaţiul autonom de existenţă al tuturor valorilor *cu adevărat* importante. Dumnezeu trebuia să garanteze acest spaţiu, dar cum? – numai dacă putea fi conservat principiul continuităţii atît între creator şi creatură (ontologie), cît şi între raţiunea fondatoare şi argumentul fundaţionist (epistemologie). Ar fi trebuit, pentru a valida „propriul" omului, adică „valoarea" sa sustrasă spiritului devorator al ştiinţei moderne, să fim mereu în preajma originii. Dumnezeu, ca limită a regresiei infinite, garanta că valorile nu derapează în convertibilitate indefinită, aşa cum pretinde atît legea pieţei, cît şi universalitatea punctului de vedere ştiinţific asupra lumii neînsufleţite. Altfel spus, dacă Dumnezeu se află în proximitatea noastră, atunci legea pieţei nu este universală, i.e., există valori care scapă echivalării mercantile, iar transformabilitatea calităţii în cantitate admite o limită naturală, care este Dumnezeu şi cele ce îi sînt asemenea.

E limpede că Dumnezeu ca limită prin continuitate ar fi trebuit să asigure proximitatea valorilor omului cu valoarea supremă. Dar spiritul emancipării a destituit acest garant din funcţia sa. Cînd principiului continuităţii i-a fost smuls de sub picioare suportul său, care era marele lanţ al fiinţei, Dumnezeu şi-a pierdut orice proximitate cu lumea, iar limita care trebuia să blocheze regresia la infinit conţinută în argumentele Sf. Toma a dispărut. Fără limită transcendentă, emanciparea a fost deplină: orice constrîngere din partea tradiţiei şi orice etică a îndatoririlor s-au spulberat, dar valorile nu aŭ mai avut de atunci nici stabilitate, nici consistenţă şi nici natură proprie. *Geisteswissenschaften* nu au mai putut invoca nici un temei capabil să sustragă spiritului universal al măsurătorii valorile zise ale spiritului. Piaţa s-a generalizat nu datorită lăcomiei capitaliste, ci pentru că totul devenise imanent. Cînd continuitatea valorilor nu e limitată vertical, de o limită prezentă, atunci totul e pur orizontal. Nihilism. Nihilismul este proliferarea orizontală infinită. Înseamnă: orice valoare se poate transforma indefinit în oricare alta. Nu mai există nici un „propriu".

Înlăturarea limitei

Într-un articol publicat în anul 1981 sub titlul „Apologia nihilismului", Gianni Vattimo a demonstrat convingător că, atîta timp cît acceptăm categoriile gîndirii bazate pe ruptura epistemologică dintre subiect şi obiect, avem numai două modalităţi de a înţelege construcţia intelectuală a lumii: (alfa) fie ca pe o preeminenţă a obiectului asupra subiectului: caz în care admitem că există un început valid în mod absolut, că *toate* lucrurile au legătură *actuală* cu începutul şi că, deci, *orice* raţiune fondatoare revine la actul prin care reimpunem, *în actualitate*, prezenţa originii – ontologia precede gnoseologia; (gama) fie ca pe o preeminenţă a subiectului asupra obiectului: caz în care admitem că operaţiile cunoaşterii sînt cele care construiesc (sau imaginează) lumea, iar valorile „apar" pe lume prin faptul că subiectul le pune, le recunoaşte, le instituie – gnoseologia precede ontologia. În primul caz, valoarea este consecinţa instituirii ei de către o fiinţă primă, dată ca origine a ciclului în sens absolut. Dacă Dumnezeu este această fiinţă, atunci totul se referă la el, mereu şi încontinuu, orice altă posibilitate fiind exlusă. În cazul al doilea, valoarea este consecinţa instituirii ei de către o fiinţă secundară în mod absolut; noţiunea de origine îşi pierde sensul tare, deoarece, într-un timp în care gnoseologia precede ontologia, singura posibilitate de a reintegra originile este, firește, cognitivă: caz în care se petrece ceea ce ne spune Nietzsche în aforismul 44 din *Aurora*: „prin cunoaşterea originii, lipsa de semnificaţie a originii sporeşte". Dacă valorile sînt puse în lume de om, înseamnă că unicul lor criteriu de recunoaştere este schimbul intersubiectiv, adică socializarea lor. Or, principiul socializării nu este altul decît echivalarea prin numitor comun: orice valoare schimbată este una deja echivalată. Echivalat înseamnă: evaluat, încadrat, egalizat, măsurat. Nu mai există „propriu" şi nici „unic", orice valoare este radical echivalentă cu toate celelalte şi, ca atare, relativismul *tuturor* valorilor nu mai poate fi în nici un fel evitat. Într-o lume perfect orizontală, singura transcendenţă a valorilor echivalente este reclama. Dacă cineva ar mai recurge, în această lume a valorilor *doar* intersubiective şi *infinit* interschimbabile, la Dumnezeu, acela nu o mai poate face nici eficace şi nici serios: Dumnezeu nu va mai putea fi decît o valoare de schimb între altele (pluralismul valorilor religioase) şi, potrivit vorbei aurorale a lui Laplace, o ipoteză de prisos.

Concluzie

Cu Dumnezeu, care este limita fondatoare prin excelenţă, viaţa este fatalmente limitată la un cadru dat, cu necesitate natural. Dar fără Dumnezeu, adică ilimitată, viaţa îşi pierde orice posibilitate de a fi învestită cu o altfel de valoare decît cea care poate fi schimbată pe o alta. Una din două: sau limitată, dar avînd un „propriu", sau ilimitată, dar lipsită atît de „unic", cît şi de „propriu". După moartea raţiunii fondatoare, singura raţiune valabilă rămîne raţiunea de schimb, raţiunea economică. Procesul prin care raţiunea fondatoare, fără soluţie de continuitate, se transformă în raţiune de schimb poartă, în concepţia mea, numele de secularizare. Dacă am putea deduce motivele secularizării din *existenţa* raţiunii fondatoare (şi nu din principiul ei, aşa cum a fost el cunoscut pînă acum din teologie), atunci s-ar ivi şansele unei noi renaşteri a teologiei şi a unui nou început pentru creştinism.

Album

Tocmai mi-a apărut o poezie în volumul „Vis de pace“, iar la cor am reuşit în sfîrşit să fac vocea a III-a pentru noul cîntec, cu titlu nu foarte diferit de cel mai sus precizat. Public relativ constant în „Cutezătorii“ şi am fost deja anunţată că urmează să-mi petrec trei săptămîni din vacanţa mare împreună cu pionieri din întreaga ţară într-o tabără de creaţie, sub egida „Tinere condeie“. Avînd în vedere datele menţionate, mă simt îndreptăţită să am certitudinea că voi fi una dintre cele solicitate să-ngheţe în *poza cu degete* din prim-plan. Speranţele-mi sînt spulberate abrupt, aşa că mă resemnez, conform indicaţiilor, la prinderea delicată a tivului plisat şi ridicarea lui în aşa fel încît „să determine un unghi mai mic de 30 de grade faţă de orizontală“. În fond, nu-i decît o frustrare adăugată celorlalte: nici de data asta n-am fundiţe-tampon pe urechi (şi mărturisesc că mi-e din ce în ce mai greu să nu-i port pică mamei pentru că niciodată *nu-i ies*) şi-mi lipsesc în continuare, fundamental, pantofiorii delicaţi ai colegelor posesoare de taţi cu pile la magazinul cu importuri. Încerc totuşi să mă ţin tare, dat fiind că 75% dintre rude au făcut rezervări la poza viitoare. În timp ce to...tanti fotografa definitivează unghiulaţia cîtorva falange din rîndul întîi, dincolo de uşa studioului creşte rumoarea băieţilor încă neştiutori într-ale discriminării pozitive şi, prin urmare, nemulţumiţi că au fost lăsaţi la urmă. Peste 8 ani, la absolvirea liceului, vor fi devenit deja cu mult mai înţelegători, elaborînd cot la cot cu noi strategii de disimulare a bentiţelor (tactica adversarului se va dovedi însă mai eficientă – bentiţele vor supravieţui).

Despre ele, ce-aş putea să vă spun? Aici, în dreapta mea, de exemplu, e fata primarului. În pofida aşteptărilor, reuşeşte să fie simpatică. Începe să ocupe un loc de frunte în ierarhia colectivului clasei a IV-a B ca urmare a serbării de sfîrşit de clasă precedentă cînd ne facilitează achiziţionarea pentru toţi copiii plus cadre didactice a cîte unei buc. sticlă Pepsi/pers. de la Bufetul Partidului. În spatele ei e Frumoasa. O iubesc nespus toţi profesorii, profesoarele, şi mai ales, vai, băieţii de care ne-ndrăgostim fără speranţă noi, celelalte, pe traseul generală-liceu. Seduşi invariabil, îi vom acorda peste cîţiva ani cea mai înaltă distincţie disponibilă în organizaţie, alegînd-o în unanimitate comandantă de unitate. Şnurul albastru se va asorta perfect cu privirea. Cît despre cea de-acolo, da, exact, e fosta mea colegă de bancă, balerina. Am să-i fac o vizită cîndva, la două săptămîni după ce va fi născut primul copil. O s-o aflu deprimată – de epuizare, o să spună şi eu o s-o cred – şi vom sfîrşi nostalgizînd la patru ochi deasupra unui copil mic şi roşu pe care, oricît am vrea, nu-l vom putea înghesui în *amintiri din copilărie*.

Despre celelalte nu mai ştiu ce să vă spun. Una se va face doctoriţă nu-ştiu-unde, alta o să vîndă nu-ştiu-ce la magazinul – ulterior butic – din centru, iar despre ea, ei bine, despre ea, nu ştiu decît că e pe undeva prin Grecia. *Doamna* (măcar acum) învăţătoare n-o s-o mai ducă mult, Dumnezeu s-o ierte, dar bunica o să-şi amintească multă vreme, cu plăcere, de şedinţa cu părinţii la care, vorbind despre Q.I.-ul nepoatei sale unice, a pomenit ceva despre un ceas „Doxa“. Era să uit: cea care zîmbeşte acolo-n stînga va locui peste ani în acelaşi cartier cu mine, ceea ce înseamnă că vom schimba relativ regulat, în troleibuz, impresii despre faianţă, gresie şi fantastice salturi de la una la trei camere. (Va reuşi – şi ea – înaintea mea.)

Cît despre *ea*, mărturisesc că am dosit-o mult, în varii colţuri ale casei, şi-am fost de cel puţin 7 ori surprinsă în flagrant, încercînd să-mi ataşez, cu chimic, mustaţa absentă. Am vrut să-i dau foc o singură dată, atunci cînd mama i-a arătat-o Lui, cîndva, prin facultate. Am început s-o iubesc de curînd, motiv pentru care am şi hotărît s-o povestesc prietenilor.

Adina

(Precizare pentru identificare: tata lucrează la abator, iar acţiunea se petrece pe la 1970 şi ceva.)

310 ani de la...

Ca în fiecare an din ultimii 310, la solstiţiul din 1998, ei continuau să se informeze, să comunice, să-şi pagineze ziarele, să-şi ascută mintea, amintindu-şi şi minţindu-se, folosind la maximum cuvintele fără de care e imposibil să te descurci în lumea asta tot mai exasperată de drama incomunicabilităţii. Deschizînd ziarele, ochii şi urechile se afla că – această particulă *că*, atomul oricărei fraze, fie ea explozivă sau plicticoasă:

Că luni, 22 iunie 1998, yenul a scăzut, din nou, brutal.

Că se accentuează criza de încredere în Japonia.

Că Statele Unite şi Iranul încep o lentă apropiere, Washington-ul declarîndu-se „gata să înţeleagă sentimentele iranienilor faţă de America“.

Că la Frankfurt s-au celebrat cei 50 de ani de existenţă a mărcii germane, simbolul miracolului economic, urmînd ca peste 194 de zile ea să dispară şi să fie înlocuită cu moneda Euro.

Că nimeni, la Frankfurt, nu şi-a dat seama dacă e o sărbătoare sau o înmormîntare.

Că Dalai Lama, întrebat la Helsinki ce crede despre gardianul de la Muzeul Rodin din Meudon (Franţa) care şi-a dat foc pentru cauza tibetană, a declarat: „nu sînt de acord cu asemenea practici“.

Că la Sofia, înaintea meciului de fotbal Nigeria-Bulgaria, pentru a neutraliza farmecele şamanilor africani, vrăjitoarea Villi, fiica sa Nadia şi discipola ei Malina au dansat în jurul unui ceaun în care clocoteau o coadă de şobolan, o limbă de şopîrlă, scuipat de broască şi ierburi medicale, licoarea dovedindu-se inutilă, Nigeria-Bulgaria 1-0.

Că la Hong Kong se va inaugura cel mai mare aeroport din lume, opera arhitectului britanic Norman Foster, considerat ca maestrul gigantismului mondial, autorul fabulosului turn de comunicaţii de la Barcelona şi a altor cîtorva proiecte de turnuri japoneze cu o înălţime de 800 metri, „fizic – îl descriu gazetarii – el este contrariul unui mastodont, e un om rezervat care nu ridică glasul; şi ce zice? mai nimic; nu e un teoretician“.

Că la Brest, o mulţime de prieteni ai mării şi de îndrăgostiţi ai bărcilor cu pînze au adus ultimul omagiu lui Eric Tabarly, navigatorul navigatorilor solitari, dispărut în largul Ţării Galilor, smuls de o furtună de pe catargul vasului său, el refuzînd să-şi pună centură de siguranţă, conform explicaţiei date în cartea sa „Memorii din larg“: „prefer să dispar în cîteva minute dezagreabile decît să-mi compromit existenţa, asigurîndu-mă cu o centură.“

Că, sîmbătă, 20 iunie, Conrad Schumann, soldatul din fosta R.D.G., celebru pentru trecerea „Zidului“ în 1961, s-a spînzurat într-o pădure, nu departe de uzinele Audi din Ingoldstadt unde lucra la banda rulantă.

Că la Paris, sub patronajul senatelor din Franţa şi Cehia, a avut loc un colocviu consacrat „primăverii de la Praga din '68“ în care – „dincolo de divergenţele ascuţite dintre sensibilităţi şi personalităţi“ – s-a putut stabili un consens: „eşecul reformismului dubcekian şi gorbaciovian a însemnat, pentru o întreagă generaţie (1968-1991), sfîrşitul comunismului de tip sovietic“, Vilem Precan, directorul Institutului ceh de istorie contemporană, afirmînd în intervenţia sa: „Societatea cehă de azi nu ştie cum să înfăţişeze această primăvară din '68; probabil că ea nu ştie nici cum să povestească istoria ei din ultimii 60 de ani“; la trei zile după acest colocviu se putea citi pe 6 coloane: „Social-democraţii cehi cîştigă legislativele, dar dreapta rămîne majoritară“, şeful acestora, Milos Zeman, fiind un economist care a ajuns în 1993 „în fruntea unui partid aflat într-o stare nenorocită, cu 6,5 procente de vot, condus de oameni în vîrstă, *nostalgici* ai anilor de dinainte de război.“

E vremea, e chiar minutul 90 pentru a da pe faţă de ce am subliniat acest cuvînt (ceea ce nu stă în caracterul literelor mele): la acest solstiţiu din 1998, se împlineau 310 ani de cînd la solstiţiul din 22 iunie 1688, un student alsacian, Johannes Hofer, folosea pentru prima oară cuvîntul *nostalgie* (din greceştile *nostos* şi *algos* – „trecut“ şi „durere“) într-o teză de medicină, „Dissertatio medica de nostalgia“, consacrată unui rău specific soldaţilor elveţieni atunci cînd se îndepărtau de munţii în care se născuseră şi crescuseră. Nu se aniversează fuziunea dintre două cuvinte într-un cuvînt fără de care omul nu poate trăi şi muri; se ţine atent socoteala de cînd s-a inventat bomba atomică sau cîţi ani au trecut de la cel mai frumos meci de fotbal al secolului (Italia-Germania 4-3, în 1970, la Mondialul din Mexic). Nu se obişnuieşte a se ţine minte ziua şi anul de naştere al unui cuvînt, devenit substantiv comun, scris cu literă mică, dar nemuritor. Ca şi cum cuvintele nemuritoare, inventate de muritori, n-ar fi oameni, n-ar avea destin şi drept la o colivă. Aşa sînt ei. Care ei? Ei, oamenii... Eu îmi permit la aceşti 310 ani de la..., să aduc, ca jerbele de flori pe ocean în memoria lui Tabarly, vestea că înainte cu o lună de acest solstiţiu '98 un foc cumplit a prefăcut în cenuşă cel mai bătrîn măslin al Europei, înalt de 22 metri, plantat din epoca lui Tiberiu, în Valea Fibbianello.

Radu COSAŞU

...unde crapă

„Referitor la anunţul dat de dumneavoastră în ziarul *Dilema* din săptămîna 26 iunie – 2 iulie, vă rog frumos să-mi trimiteţi cartea *Adevărul despre hernie* scrisă de A. Claverie pe următoarea adresă: Nicolae Alin, str. Mihai Bravu, nr. 128 A, localitatea Mizil, judeţul Prahova, Cod 5025. Vă mulţumesc anticipat.“

Bazar

Bărbaţii şi femeile

În ciuda căldurilor tropicale, vara, se pare, incită la uniri, pe viaţă, între bărbaţi şi femei: cotidianele anunţă un număr semnificativ de căsătorii proaspăt-încheiate. Nici comentariile legate de relaţiile dintre cele două sexe nu se lasă mai prejos: deputatul PDSR *Dumitru Sandu*, a cerut reintroducerea impozitului pe celibat pentru că *„orice om este dator trecutului, prezentului şi viitorului umanităţii“*. În Camera Deputaţilor s-a dezbătut rolul sărutului şi s-a încercat o clasificare a tipurilor de pupături (vinovate sau nevinovate...). Succesele (cîte au fost) ale echipei naţionale au trezit, la rîndul lor, alte gînduri matrimoniale: interpreta de muzică pop *Anda Adam*, aflăm din cotidiane, s-a îndrăgostit de Adrian Ilie. Puţin cunoscuta cîntăreaţă, pe lîngă faptul că se pozează într-o postură tele-novelică (rezemată de un zid rece, cu o mînă între stomac şi inimă şi în papuci) merge chiar mai departe cu gîndul: Adrian Ilie este modelul ei de soţ ideal.

Mai cunoscuta *Carmen Trandafir*, şi ea cîntăreaţă de muzică pop, se mărită cu un argentinian (aflăm din *VIP*), evident, om de afaceri. Comentariul revistei mondene strecoară o ironie naţionalistă: *„bărbaţii români nu par prea buni de soţi pentru familia Trandafir“*.

Febra matrimonială îşi găseşte explicaţia *„ştiinţifică“* într-un uriaş articol din *„Naţional“*, care se încheie cu paragraful intitulat: *„Femeile conduc bărbaţii care conduc lumea“*. Ultima propoziţie din articol narează explicit: *„În spatele fiecărui mare conducător al lumii a stat o femeie, fie ea mamă, soţie sau amantă“*. Ca mesajul ultimului paragraf să fie mai bine plasat în context, trebuie menţionat şi titlul mare al articolului: *„Zece motive pentru care femeile nu vor conduce niciodată lumea“*. Şi, ca să nu introducem o notă belicoasă între cele două sexe, menţionăm un cuplu celebru rămas unit la greu (la bine şi la rău...): Mickey şi Minnie, din parizianul Euro-Disney n-au fost despărţiţi de faptul că au rămas şomeri, pentru că au cerut salarii mai mari (aflăm din *Naţional*); dimpotrivă, au intrat în grevă împreună.

Iaromira POPOVICI

La mulți ani, Liviu Ciulei!

Et in Algarve ego

Pe drumul de la Lisabona la Portimao, în localitatea numită Grandola, există o pensiune-restaurant a cărei firmă poate fi citită din tren: *Fim do Mundo* („Sfîrşitul lumii"). Este ultimul popas terestru, într-adevăr; dincolo de el începe Paradisul.

Paradisul (unii îl mai numesc Algarve) este regiunea din sud a Portugaliei, în care portocalele pot fi luate direct din portocali, taxiurile marca Mercedes sînt mai ieftine decît la Bucureşti, iar Festivalul internaţional de scurtmetraje pune la dispoziţia ziariştilor un apartament cu piscină în curtea interioară – aşa, ca în *Melrose Place*... (cina inclusă, într-un hotel patru stele!). În plus, proiecţiile nu încep mai devreme de zece seara, ceea ce face ca restul zilei să ţi-l petreci pe plajă, cu briza Atlanticului în faţă şi *chicken piripiri* (o specialitate locală picantă) rămasă definitiv în cortexul gastronomic...

Festivalul din Algarve se desfăşoară, de 26 de ani încoace, pe toată coasta sudică a Portugaliei, dar centrul său logistic se află la Portimao, mai precis, la Praia da Rocha („plaja de stîncă"). Este cel mai vechi festival portughez – un compromis reuşit între turismul inevitabil şi cinematograful care, pentru a putea exista, are nevoie de umbrela comerţului... Or, dacă în alte părţi (la Cannes, de pildă), acelaşi lucru (arta+banii) este întrucîtva mascat de o ipocrizie şic, în Algarve, „mezalianţa" este mariaj cu acte în regulă: sponsorii pun la bătaie hotelurile, cluburile, petrecerile şi premiile, cinefilii aduc filmele! Nu multe (50 de scurtmetraje la ediţia 26), dar cele mai multe, excelente: Algarve este un festival care adună ce-i mai bun din celelalte festivaluri (un *best of*, cu alte cuvinte...). Asta explică şi mulţimea premiilor – şase –, la care se adaugă cîte un „premiu al publicului" din toate localităţile în care au loc proiecţii.

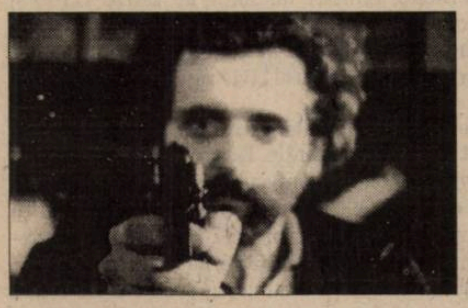

Cel mai bun film portughez: ***Menos nove*** *de Rita Nunes*

În seara decernării lor, pe mica scenă a hotelului „Alvor" era o îmbulzeală destul de comică – portughezii (ca şi românii) nu sînt prea pricepuţi la capitolul „organizare", premiile sînt anunţate într-o veselie pînă cînd nu mai ştii care, cui, traducerile simultane se pierd într-o „frangleză" aproximativă, momentele muzicale izbucnesc hodoronc-tronc, iar fătucile decorative aduse pentru „ambianţă" se fistîcesc, şi, cînd una dă să coboare de pe scenă cu premiul, alta o opreşte... trăgînd-o de păr! Dar nu mai contează: spectatorii sînt binedispuşi, premiaţii sînt fericiţi, organizatorii sînt uşuraţi. Sincer vorbind, nu văd cum ai putea strîmba din nas la un festival în care directorul lui te întreabă „cum te-ai distrat astăzi la plajă?", directorul adjunct insistă să mai rămîi o zi la Lisabona punîndu-ţi casa la dispoziţie şi toată lumea trage de tine să-ţi facă poze la despărţire...

În Algarve am observat un fenomen interesant – legat nu de filme, ci de fluxuri! Atunci cînd, pe plaja din San Sebastian (unde m-am oprit venind de la Cannes), la asfinţit apele Atlanticului intră în reflux, în punctul diametral opus – adică la Praia da Rocha – valurile inundă micile golfuri în care, toată după-amiaza, te-ai tolănit la soare... M-am gîndit la acest lucru văzînd unul dintre cele mai fascinante filme din festival – neozeelandezul **A Moment Passing** (din păcate, nerăsplătit cu nici un premiu...). În scurtmetrajul lui Charlie de Salis, un tînăr pescar este surprins de un val uriaş şi, din acel moment, nu mai ştii – nici el nu mai ştie – ce se întîmplă: ai impresia că tînărul s-a salvat, cel care a fost luat de val fiind prietenul lui: îl strigă, în secundele imediat următoare, văzîndu-şi trupul aruncat de ape pe ţărm aleargă într-acolo, îl întoarce... *este tot el!* Îţi dai seama că ceea ce credeai a fi fost o *near-death experience* – clipele morţii aparente filmate sub apă, cu un aparat special – a fost, de fapt, însuşi momentul morţii: tînărul rămas să-şi contemple propriul cadavru nu este decît corpul spectral care curînd, în cîteva momente de cinema absolut uluitor, se va integra în Marele Necunoscut...

Ceva din această ambiguitate fecundă şi în deja-premiatul, la Berlin, **Senaste Nytt** („Ultimele ştiri") al suedezului Per Carleson – numai că aici, în locul fiorilor reci, scurta (3 min.) poveste (o femeie ascultă ştirile la radio şi realizează că este vorba chiar despre ea) este tratată cu un umor negru „terapeutic", în care pînă şi finalul (femeia cade pe geam, radioul anunţă că o gospodină s-a accidentat mortal căzînd în gol de la fereastra bucătăriei sale...) smulge hohote de rîs! Sau – ducînd ambiguitatea pînă la „etajul de deasupra", absurdul – „demonstraţia" năucitoare din **Rubikon**, al israelianului Gil Alkabetz (premiu pentru animaţie): un cioban trebuie să ducă pe malul celălalt al unui rîu o oaie, un lup şi o varză. „Regnurile" se amestecă hilar pe principiul cubului Rubik (!), oaia-devine-lup, lupul-devine-varză, varza... Aţi văzut vreodată o varză indignată că trebuie să devină oaie?! Alkabetz a reuşit un desen animat antologic, un tur de forţă delirant-inteligent care face dreptate lui Einstein, jocurilor de copii, logicii paradoxale şi matematicii... De la înălţimea voioasă şi capricioasă a **Rubikon**-ului, Atlanticul pare un simplu pîrîu pe care-l treci cu piciorul, iar Paradisul – drumul cel mai scurt între două festivaluri. Algarve, *obrigado!**

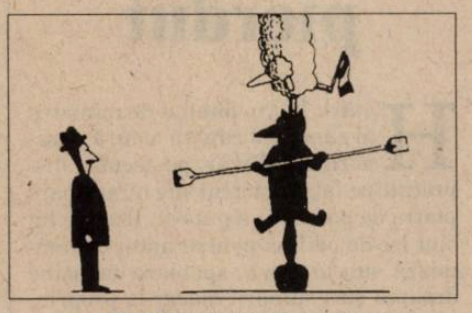

Rubikon *de Gil Alkabetz*

Alex. Leo ŞERBAN

* = *mulţumesc* (port.)

Nu ratați

Expoziţia „Tricentenarul palatelor brâncoveneşti de la porţile Bucureştilor"

Colecţia Liana şi Dan Nasta

Sala de expoziţie Constantin Brâncuşi a Parlamentului României, str. Izvor nr. 2-4

Male melo

(melodrame pentru masculi)

„Camera zăboveşte asupra muşchilor lui Stallone într-un abandon nemaivăzut pe ecran de pe vremea cînd Sternberg o filma pe Dietrich"
(The Guardian)

Hainele-copertă, investite de obicei cu sarcina de a picta corpul şi de a-l articula într-o formă cultural-vizibilă, funcţionează în cazul lui mai mult *in absentia*, locul lor fiind luat de învelişul-armură al muşchilor. Inscripţiile sofisticate, de pînză, ale corpului, sînt simplificate programatic în favoarea mesajului liniar al cărnii. Trupul său, înainte de toate *frumos*, validează o lume septică, în care răul există punctiform şi temporar, cu unicul scop de a se lăsa înlăturat. Utopia însăşi, în versiune **entertainment**, locuieşte în trupul neted al unui erou de *action*, aşa cum, cîndva, sălăşluieşte printre paşii dansatorului de **musical**. La fel cu vocabulele pufoase şi corecte politic ce profilează în limbajul contemporan, trupul lui invincibil e conceput astfel tocmai pentru a masca slăbiciunile corpului social real. Istoria aparent violentă spusă, printre explozii, de bicepşii lui nealfabetizaţi e una consolatoare, menită să aline rănile unui prezent destructurat.

S-a impus pe la începutul deceniului nouă, marcînd emergenţa unui nou tip de cinema ce propunea o vizualitate agresivă, articulată în jurul unui protagonist definit prin excesivitate corporală. Tocmai acest tip de corporalitate - şi psihologia pe care încerca s-o inducă - a făcut ca fenomenul să fie pus în legătură cu digerarea în social a discursului feminist şi, implicit, cu nevoia de a strînge rîndurile resimţită de sexul (încă) tare. Un prim simptom al spaimei a fost tocmai accentul pus pe acţiune; se încerca prin aceasta perpetuarea unuia dintre codurile asociate prin tradiţie masculinului, legitimîndu-se totodată, involuntar, reprezentarea, dusă pînă la fetişizare, a corpului masculin „frumos".

Transformarea fizică, pusă de obicei în legătură cu un bruiaj psihic, luare în posesie a celui metamorfozat, de către o forţă exterioară, a devenit un loc comun în filmul contemporan, de la horror la SF. Notînd precedentul deceniului trei, cînd o serie de eroi masculini de tip Valentino au fost produşi în serie cu scopul de a satura piaţa feminină nou formată ca urmare a dobîndirii de către femei a unor libertăţi civile, şi explorînd modificările suferite de trupul eroului de acţiune de la deceniul opt către deceniul nouă, pare plauzibilă ipoteza că *alien*-ul care a determinat-o a fost chiar cel avansat, pe parcursul ultimelor decenii, de la periferie către centru.

„Dacă gîndul poate corupe limba, atunci şi limba poate corupe modul de a gîndi", scrie Orwell. Mutaţiile impuse la nivelul limbajului, de la terminologia astăzi curentă pînă la tentativele de epurare a limbii de „genderlects", nu puteau rămîne fără urmări: agresivitatea mută a eroului muscular al anilor '80 vorbeşte despre anxietatea taberei masculine care se simte împinsă in *off*. Pe măsură ce masculinitatea devine o categorie tot mai frecvent pusă în discuţie, îşi „lucrează" tot mai obstinat propria „vizibilitate" cinematografică, ajungînd uneori la forme hilare de excesivitate. Dincolo de muşchi se acutizează criza de identitate.

Versiunea post-'90 a lui *white male body* (corp masculin de rasă albă) repudiază violenţa şi a-emoţionalitatea predecesorilor săi, dat fiind că masculinului pus la colţ tocmai i se recomandase prietenos să exploreze plăcerile pasivităţii, prin noua *politics of meaning* (politici ale conţinutului) inaugurată de guvernarea Clinton. Cum, în cazul unui *action hero*, pasivitate înseamnă contradicţie în termeni, rearticularea acestei tipologii va însemna includerea ei într-o structură care să funcţioneze în direcţia demonstrării validităţii spaţiului domestic. În consecinţă, din ce în ce mai puţin musculos, eroul de acţiune va trebui să accepte, pe lîngă mireasma de praf de puşcă, şi un oarecare iz de bucătărie. Şi cum foştii purtători ai mesajului masculin nu reuşesc să se adapteze climatului '90, e nevoie de noi întruchipări ale acestuia. Fără a insista asupra lor, notăm totuşi pe cel care marchează detronarea lui *tough guy* (tipul dur) în favoarea lui *wise guy* (tipului isteţ), altfel spus, intrarea, în evoluţia genului, din epoca mută în cea sonoră: Bruce Willis, în seria *Die Hard*. Îi va urma o întreagă serie de produşi cu sex masculin tot mai inert, docili însă la tendinţele vremii şi tocmai de aceea populînd rapid întreg spectrul de genuri comerciale ale noului deceniu. Oricum, ceea ce nu ştie personajul masculin este că, oricît de docil şi de familist s-ar arăta, interpretările tot potrivnice îi vor fi. Pentru Donna Harraway, *„imaginea masculinului proaspăt sensibilizat se traduce prin acelaşi* white male body *(corp masculin de rasă albă) care, pe lîngă toate privilegiile cu care a fost investit de cînd lumea, l-a căpătat şi pe acela de a fi amabil"*.

La momentul cînd am încetat să mai merg curent la cinema – adică, aproximativ acum trei, patru ani – una dintre aserţiunile-loc comun concretizate gros în varii producţii comerciale era aceea că, în condiţiile actuale, masculinul nu are decît două posibilităţi: opresiune sau supunere. Încercînd foarte de curînd să revin la obiceiurile de odinioară, primul „masculin" care mi s-a impus prin media a fost, evident, Di Caprio. Senzaţia a fost de mişcare hilar-opusă în cîmpurile feminin/masculin: dacă primul pare a fi reuşit să-l impună pe impersonalul Ms. în faţa indiscretelor Miss şi Mrs., masculinul pare a se afla în situaţia de a-şi crea tipologii care să genereze o terminologie-pandant celor două repudiate. Deocamdată, *domnişoara* le-a ieşit perfect.

(P.S. Di Caprio despre **Titanic:** *„Dacă erai bărbat şi călătoreai la clasa a treia, n-aveai practic nici o şansă. Dacă erai în schimb femeie şi călătoreai la clasa I, aveai 100% şanse".*)

Adina BRĂDEANU

Cronicarul George Pruteanu îşi ia tradiţionala pauză estivală şi le propune cititorilor săi reîntîlnirea la începutul lui septembrie.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

În căutarea fotoliului pierdut

Hotărît lucru, fotoliul de ministru al sănătăţii capătă o aură paranormală. Rîvnit pe ascuns, dispreţuit pe faţă, obiectul sus numit pare piatra de poticnire a puterii. Braţele lui sînt loc de odihnă pentru mîini ce semnează sub hipnoză, speteaza menţine dreaptă şira spinării măcar la propriu, precum stranele mînăstireşti, fără a împrumuta nimic din sfinţenia acestora. Iar dacă ocupantul nu se ţine bine de ceva sau de cineva, năzdrăvanul fotoliu o ia din loc, făcîndu-se nevăzut cît ai bate din palme pentru a reapărea mai apoi, în alt colţ al coaliţiei... Probabil pentru a stopa teleportarea obiectului în mod imprevizibil, primul-ministru a hărăzit nărăvaşul fotoliu ministrului de justiţie care, cu mijloacele specifice, să mai domolească această telekinezie. Dar putea oare domnia-sa, om dintr-o bucată, să stăpînească forţele curat supranaturale care emană din ministerul cu pricina?

Ar fi fost mai inspirată desemnarea unui reprezentant al cultelor care să exorcizeze sau măcar să tămîieze pe lîngă fotoliu. Fenomenele *poltergeist* din jurul fondurilor Phare, modificarea listei compensatelor într-un mod inexplicabil în coordonatele spaţiului cartezian cu implicarea unor entităţi necunoscute, acordarea de burse prin graţie divină sau după jocul paharului pe masa de spiritism, promovarea în funcţie după inspiraţia oniromantică a unora, iată doar cîteva din ciudăţeniile care se petrec acolo, la minister. Să nu uităm cea mai aplicativă ştiinţă ocultă, alchimia: în laboratoarele ministeriale, se învaţă cum se face aur din substanţe farmaceutice, sub formă de comisioane. Se pare că în perspectivă, această îndeletnicire va fi stopată prin intervenţia noii Agenţii Naţionale a Medicamentului, organism menit să se ocupe de înregistrarea, autorizarea şi controlul medicamentelor în ţara noastră. Mai mult, simple doctorii ale căror denumiri nicicînd n-au fost tipărite altundeva decît în tratatele medicale, au devenit celebre peste noapte, sub învinuirea că ar măcina sănătatea poporului român. Este cazul Etoposidului care a alertat presa şi întreaga populaţie, mai puţin pe medici care ştiu că acest medicament este oricum destinat bolnavilor de cancer, prelungindu-le viaţa chiar dacă este aproape expirat şi adus în ţară de Serviciul de Ajutor Maltez în România. Şi pentru ca îndrăcirea fotoliului să fie completă, acesta aruncă limbi de foc chiar asupra ocupantului, sub forma angajamentului scris odinioară şi adus din negura timpului tocmai în zilele noastre.

Din fericire pentru domnia-sa, dl Stoica n-a petrecut mult timp pe fotoliul împricinat. Chiar şi aşa, după un asemenea interimat, sănătatea, acest dar divin de care nu ne dăm seama decît cînd sîntem bolnavi, ar trebui să-l preocupe înainte de toate. Poate că ideea UDMR de a nu mai desemna încă un medic în urma celor opt care s-au perindat în nouă ani la cîrma sistemului sanitar, este bună. Căci halatele albe, cu bună ştiinţă sau din prea multă ştiinţă medicală şi prea puţină experienţă managerială, n-au reuşit să alunge fantasmele corupţiei şi incompetenţei din birourile ministerului. Nu-mi vine să cred că, la baza acestei alegeri inedite, stă tocmai dificultatea de a găsi printre medici un bun manager care să nu fi semnat vreodată un angajament.

Larisa IONESCU CĂLINEŞTI

Spune-mi cu cine te însoţeşti...

Fundaţia pentru dezvoltarea societăţii civile (FDSC) a realizat, împreună cu Centrul de Sociologie Urbană şi Regională (CURS) un sondaj naţional de opinie cu următoarea temă: *„comportamentul asociativ şi filantropic al populaţiei României"*. Rezultatele sondajului sînt necesare evident, pentru a ne informa, dar şi pentru a detrona o serie de clişee dulcege ce tind să idealizeze „poporul român". Salutăm prezenţa oricăror sondaje de opinie, la nivel naţional, ce nu se mărginesc la a estima cîţi bani cheltuieşte românul pe mîncare şi ce politicieni sînt în top.

Baza de eşantionare a constituit-o întreaga populaţie a României de peste 18 ani, neinstituţionalizată. Eşantionul a cuprins 1316 persoane, cu eroare de reprezentativitate de 2,7%.

Cele mai puţin aşteptate au fost rezultatele capitolului *„Sociabilitate, participare civică, asociativitate"*. La întrebarea cît de activ trebuie să fie un om în comunitate, 34% din cei întrebaţi au considerat că trebuie să fie activ la primărie. Abia pe următoarele două locuri se situează respectarea legilor (23%) şi ajutarea nevoiaşilor (18%). Relaţia interlocutorilor cu administraţia locală este interesant de urmărit mai departe: dintre modurile de acţiune civică pe cont propriu, petiţiile la primărie constituie ponderea principală (45,1%, comparativ cu, de pildă, scrisorile la ziare, care reprezintă doar 15,8%). Pe de altă parte, la întrebarea *„În ce măsură credeţi că puteţi influenţa hotărîrile primăriei"*, majoritatea (23,6%) răspund: *puţin* (în timp ce doar 2,9% declară *f. mult.)*. Aşa cum sublinia şi *dl Daniel Săulean*, coordonatorul proiectului din partea FDSC, distanţa dintre dezirabilitate şi practica socială din aprecierile subiecţilor este destul de mare: ceea ce ar face la modul ipotetic nu se transpune, la fel de uşor, în fapt. Dacă majoritatea celor întrebaţi au susţinut că principala modalitate de acţiune pe cont propriu sînt petiţiile la primărie, participarea propriu-zisă la o audienţă a acestei instituţii, în 1997, se referă doar la 11,2% dintre ei (în timp ce 88,8% nu au participat). De asemenea, o participare foarte mică se înregistrează şi la mitinguri (3,9%), la greve (3,7%) sau la emisiuni radio TV pe probleme civice (4,2%).

S-a spus, mereu, despre român că este sociabil, spre deosebire de occidentalul alienat; se pare că nu e chiar aşa. În timpul său liber nu se omoară nici cu activităţile civico-politice (71,2% nu participă deloc la ele), nici cu cele economice (75,1% nu le practică deloc), nici cu sportul (68% – deloc, nici cu jocurile (71,5% – deloc) nici cu călătoriile (51,1% – deloc şi 29,5% – puţin). Cel mai prost stăm la capitolul colecţii: 87,2% din români nu sînt deloc colecţionari. Timpul liber al conaţionalilor noştri pare a se împărţi într-o serie de activităţi patriarhale, tradiţionale: activităţile agrare şi religioase. În cazul celor agrare, 36,2% răspund – mult, 25,3% – puţin, iar 38,3% – deloc. În cazul celor religioase – 24,2% se implică mult, 43,4% – puţin, iar 32,2% – deloc. Pe lîngă pămînturi şi Dumnezeu există, totuşi, prietenii, înscrişi însă, fără entuziasm, la capitolul „puţin": 44,7% preferă puţin petrecerile cu prietenii în timpul liber (faţă de 37,2% – deloc). Lectura şi spectacolele ocupă şi ele, o pondere decentă în cadrul preocupărilor românului: 24,8% – mult, 31,9% – puţin şi 43,1% – deloc. Dacă, în privinţa sportului şi a jocurilor se constată că românii sînt sedentari, miturile legate de nivelul nostru cultural ridicat se verifică – ce-i drept, cam pe muchie de cuţit.

Dacă prietenii sînt potriviţi pentru petrecerea timpului liber, nu înseamnă că poţi avea mare încredere în ei: 45% din cei întrebaţi răspund că au puţină încredere, faţă de 42% care, mai optimişti, declară multă. Cea mai mare încredere, pe aceeaşi linie patriarhală, o poţi avea în rude: 52% au multă. În vecini, mult mai puţină (53% – puţin, 36% – multă), iar în funcţionarii publici – mai deloc (45% – puţină, 38% – deloc). De toate aceste suspiciuni nu poţi scăpa, decît, cel mult, în prezenţa unui animal de casă: culmea este că majoritatea românilor preferă pisicile (22%), fiind, probabil, mai uşor de îngrijit (deşi cu caracterul ştim cu toţii cum stau) în detrimentul cîinilor (18%).

Capitolul referitor la ONG-uri este mult mai uşor de analizat: majoritatea celor întrebaţi nu are nimic de-a face cu acestea. Sigur, 53,6% dintre ei au auzit de existenţa lor (spre deosebire de 46,4% care nu au auzit). Cu toate acestea, doar 25,5% dintre subiecţi sînt membrii unei asociaţii, pe cînd 74,5% nu sînt. Cei mai mulţi sînt membrii unor asociaţii agricole (8,2%) sau ai sindicatelor (8,1%). ONG-urile cele mai cunoscute sînt Asociaţiile crescătorilor de animale, de care au auzit 30% din cei întrebaţi, urmate, la mare distanţă, de LADO (11%) şi Fundaţia Soros (4%). Concluzia este evidentă: sectorul non-guvernamental, domeniul iniţiativelor private şi al voluntariatului, în care populaţia ar trebui să-şi manifeste spiritul civic rămîne nu neagreat, ci necunoscut.

Comportamentul asociativ al românilor este, încă, aproape absent. Cel filantropic e prezent la nivel de intenţie. Românii sînt generoşi la modul teoretic: 63,6% dintre subiecţi ar accepta să doneze organe (în timp ce doar 17,3% spun că nu); 89,1% pune bani în cutia milei. În practică, însă, lucrurile nu stau chiar aşa: în 1997, 78,4% din cei întrebaţi afirmă că nu au donat bani în afara familiei; de asemenea, 95,2% nu au donat sînge în 1997, iar 59,7% nu au donat produse. De altfel, la întrebarea „Ce preferaţi să faceţi cu economiile dvs.?", 60% au răspuns „nu am economii". În aceste condiţii sînt interesante răspunsurile la întrebarea *„Jucaţi la loterie?"*: 71,2% răspund că nu, detronînd încă un mit: cel al românului la mîna destinului.

Iaromira POPOVICI

Telalii fără fruntarii

Parfum de femeie şi „postum" de bărbat

Observatorii atenţi au băgat de seamă: sînt schimbări importante în noua campanie a deodorantului *Impulse*! Vă amintiţi de spotul anilor '80 (perioadă de vogă a damfurilor înţepătoare), importat însă pe ecranele noastre abia după '90, cel în care mireasma de *Impulse* dădea iubirii romantice un mare impuls? Îl puteam vedea atunci pe EL cum se opreşte năucit pe stradă, odată trecut de EA, fără aproape s-o vadă, dar cu neputinţă să-i neglijeze mirosul, cum dă apoi fuga să-i cumpere un buchet de flori, ca, după un ocol înnebunitor prin mulţime, să-i iasă pînă la urmă în cale, tot numai zîmbet, spre surpriza EI, care îi acceptă cu graţie florile. Comentariul „vocii dumnezeieşti" – vi-l reamintesc, cu adorabila-i ambiguitate datorată calculului de traducere: „Dacă într-o zi un necunoscut îţi oferă flori, acesta cu siguranţă este *Impulse*". De remarcat buchetul: nicidecum trandafiri, crini sau alte simboluri grele ale dragostei curteneşti, florile erau un soi de crăiţe sau de margarete sălbatice, conotînd mai degrabă o mixtură de spontaneitate şi rafinament; nişte cvasi-buruieni cărora însă le puteam bănui parfumul picant şi tonifiant.

Mai puţin difuzată la noi a fost reclama-n care EA, automobilistă, goneşte singură pe autostradă, iar EL îi aruncă florile dintr-un moto-planor cu care îi tot dă, acrobatic, tîrcoale. E poate singura secvenţă reciclabilă dintr-un foarte datat film american al lui Antonioni (în publicitate pînă şi poveştile cu inadaptabili pot fi – iată – adaptate). Dar!!! Oricît de tare-ar mirosi *Impulse*-ul, emfaza din spot ar fi fost prea de tot, dacă ni s-ar fi pretins să ne închipuim că automobilul, fie el şi decapotabil, poate emana vapori de parfum pîn' la nori! Nici chiar aşa... Mesagerul efluviilor este eşarfa care tocmai i-a zburat EI în goana maşinii şi, ridicată de vînt, poposeşte pe faţa LUI: imaginarul romantic-burghez, acest depozit de efecte siropoase, va alimenta mereu reclama la produse vaporoase. Că buchetul, în momentul desantării, e-nfăşurat cu-aceeaşi eşarfă-nmiresmată (gest de două ori cavaleresc) – nici nu mai surprinde publicul cu bune reflexe romanţioase!

De-acum însă – gata! În pragul erei neo-matriarhale, care cosmeticală occidentală ar mai îndrăzni să se prezinte drept agent de asigurare exclusivă a seducţiei feminine?! O ştiţi deja, *publivori* de ambe sexe: azi produsele frumuseţii muiereşti au menirea de a reconforta spiritele! Te simţi bine atunci cînd arăţi bine – iată premisa majoră a logicii ce laudă mai nou sulemenelile ca pe întăritori ai sexului slab. Prin poziţionarea sa „machistă", *Impulse* părea exclus noilor valuri de posibile cliente, mult mai independente decît pasivele culegătoare de buchete din reclame obsolete. Noua Miss *Impulse,* tot automobilistă, îşi exercită în continuare vraja, de astă dată asupra tînărului şofer pe care tocmai l-a tamponat (*Impulse* rămîne poţiunea absolută a magiei feminine), dar îşi manifestă pe deplin liberul arbitru sexual, atunci cînd îi fixează libidinoasă fesele cestuilalt, aplecat pe capotă, ca să-şi noteze, deja domesticit, telefonul... Încadrarea netă a rotunjimilor posterioare, un *topos* televizual prin excelenţă falocratic (cîte blesteme ale amatorilor de modă n-au încasat cameramanii mioritici pentru atîtea defilee din care n-au redat decît părţile josnice şi dosnice ale manechinelor-femei), e astfel răsturnat şi revalorificat – cu o eficienţă încă discutabilă... – în favoarea recentelor tendinţe feministe.

Nu-i prima dată-n ultimii trei ani cînd remarc în acest colţ de pagină cît de lesne discursul publicitar, prin excelenţă mitologic, e-nveşmîntat în strai ideologic; cît de strîmtă este, în definitiv, azi ca şi ieri, graniţa dintre mitologie şi ideologie. S-ar cere oare vreo adaptare a mesajului din reclama-n cauză la psihologia tradiţional pasivistă a românce medii (în ograda căreia cîntă, ce-i drept, cocoşul, dar dirijat subtil de blajina găină)? Sau se scontează pe efectele civilizatoare, „aspiraţionale", ale noii campanii, în rîndul celor mai tinere consumatoare, impulsive şi independente prin generaţie şi (se speră) *Impulse*-dependente prin educaţie?

Răspunsul? În viitoarele bilanţuri contabile...

Florin DUMITRESCU

Îl cunosc pe...

Petre Stamate, consumator

Reporter: Chiar tot?

Petre Stamate: Absolut!

Şi nu sînt lucruri pe care nu le-aţi gustat vreodată?

Ba da: chibrituri, pioneze, cuie, dar pot încerca şi din-tr-astea.

Ce-i drept, mă întîlnesc cu dvs. peste tot: chioşcurile din cartier, la Mega Image, la Fourmi.

Dacă ar fi doar atît! Am chestiile mele ocolite. Ceva bun de mîncare nu se ia de unde ia tot omul!

De exemplu...

Varza de Bruxelles. Am bulgarul meu de la Popeşti-Leordeni care mi-o face. Cu zile de umbră şi zile toride. E o şansă asta: să trăieşti, da' de ce să bagi în tine toate alea artificiale, bătrîne şi zbîrcite.

De fapt, mîncarea bună-rea tot în stomac se duce!

Asta-i greşala omului! Băgînd în el ca un nemîncat, uită că e sufleu viaţa asta a lui, nu o ciorbă de potroace, s-o îndeşi în tine după vreo beţie. De cîte ori bei mata grog?

Niciodată!

Ştii de iahnia de lin?

Nu.

De cîte feluri sînt sufleurile?

Nu cunosc!

Înseamnă că n-avem dialog! Te-ai îndopat o viaţă cu varză acră, fasole boabe sau verde, friptură, cartofi şi... zi-mi o bucată cu care să mă uimeşti!

Napi. I-am furat dintr-o grădină cînd eram mic.

Hei, hei. Napul e plăcut cu smîntînă şi mîncat cu mîinile curate. Ştiai că napul, fad cum e el, are nevoie de atenţie? Apropo, ai mai văzut napi? Napul are deznădejdea lui: se scîrbeşte de scîrba ălorlalţi de el. Napul nobil, ăla vulgar, creşte şi-n casă de ţigan.

De unde aţi deprins gurmandia şi elevarea asta prin aliment?

Sînt din familie de actori. De actori de mîna paisprezecea. Maică-mea era slugă fără replică. Să fim cinstiţi. N-am înţeles de cê-au ales ei teatru, cînd puteau fi măturători. De asta aveau timp de stat acasă. Şi ce n-au făcut în teatru, s-au pus de făcut acasă. Aveau un dulap cît peretele de mare în care zideau alimente. Şi notau pe etichete fiecare aliment din raft şi ce lipsea se înlocuia imediat. Cu timpul, s-a hotărît în casa noastră să nu se mai consume din stînga, ci mai mult din dreapta. Nu, cartofi, varză şi borhoturi. Da, andive, hribi, sparanghel, porumbei.

De unde bani?

Fratele mamei mele era general de securitate.

Nu v-aţi pierdut ani ca să ştiţi, găsiţi, gătiţi şi consumaţi un aliment?

Da, ce altceva am de făcut?

N-aveţi o slujbă, un loc de unde luaţi o leafă?

Ştiţi cîndva am iubit... m-am despărţit şi într-o clipă de rătăcire m-am dus după femeie şi la urcat în tren... mi-a tăiat piciorul trenul. De atunci, m-a luat unchiul meu şi-a avut grijă de mine... practic, firma lui e şi pe numele meu, ca să scape de impozit.

Atunci, cînd trenul v-a tăiat piciorul ce-aţi visat?

Păi, ce să visez? Ostropel de prepeliţă!

Eugen ISTODOR

Cu ochii-n 3,14

ETERNITĂŢI: VIAŢA, FAMILIA, PUŞCĂRIA

● La PRO TV, ştirile de la ora 17 prezintă, cu lux de amănunte, cadavre mutilate, violuri, tîlhării şi altele asemenea. În *promo*-ul emisiunii, aceste drăgălăşenii sînt numite „ştiri din viaţă". Ceea ce e, la urma urmei, corect. Pe alte meleaguri, ora 17 e folosită pentru siestă sau pentru servirea ceaiului. Altă viaţă! (**M. V.**)

● *Cotidianul* (sub)titrează pe prima pagină: „Promovarea fiicei preşedintelui CEC – un caz flagrant de nepotism". Şi dacă ar fi fost promovată *nepoata* preşedintelui, ce era: un caz flagrant de *filiaţie*? (**M. V.**)

● „Pentru prima oară în istoria sa, Penitenciarul Focşani şi-a deschis porţile *(dinafară spre înăuntru*, n.m.)... cu ocazia Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel, ocrotitorii penitenciarelor. Peste 100 de persoane au avut posibilitatea să viziteze unitatea, să asiste la slujba de resfinţire a Capelei penitenciarului de către un sobor de preoţi, în frunte cu P.S. Episcop Epifanie Norocel... Repictarea Capelei a fost efectuată de un grup de deţinuţi de la cercul de pictură al unităţii, dintre aceştia remarcîndu-se deţinutul Ion Popa, care în libertate a practicat iluzionismul într-un circ." („Amară ironie/ «Ziua porţilor deschise» la puşcărie", ştire în **Adevărul**, 3 iulie) (**a.l.ş.**)

CÎŞTIGURI

● Vrăjitoarele ştiu să-şi facă reclamă. Doamna Dafina e mai deşteaptă ca toate; ea foloseşte, după cum urmează, echipa naţională, într-o formaţie quasi-reală: Hagi, Adrian Ilie, Gică Popescu, Bogdan Stelea, Tibor Selymes, Costel Gâlcă, Dorinel Munteanu, Lucian Marinescu, Daniel Prodan, Gheorghe Craioveanu, Florin Prunea îi mulţumesc Dafinei pentru că le-a prezis „cîştigul acestui meci". Ştirea aparţinînd unui ziar *(Ziua)* mai vechi, bănuim despre ce meci e vorba. Sîntem curioşi, însă, ce contribuţie a avut Dafina la meciul cu Croaţia. (**I. P.**)

● După înfrîngerea Germaniei la Mondiale, care a împărţit lumea între satisfacţia rea şi milă prea umană, cancelarul Helmut Kohl a intrat în cabina jucătorilor săi şi i-a felicitat pentru „cel mai bun meci al lor". Cine l-a auzit pe ministrul nostru de Finanţe analizînd acelaşi meci a ajuns la o concluzie tonică: există un domeniu – fotbalul! – în care un ministru de Finanţe român se pricepe mai bine decît un prim-ministru german. (**R. C.**)

● Bocet de îngropăciune:

– Fane, Fane... măcar trimite-ne în vis numerele cîştigătoare la Loto! (**R. C.**)

JENANTE

● Dacă hărţuiala sexuală tot va fi sancţionată prin lege, măcar s-o facem pînă la capăt: liderele organizaţiilor politice şi neguvernamentale cer ca patronii ce îngăduie sau susţin afişele cu femei goale în poziţii jenante să fie pedepsiţi cu o amendă de 10 milioane. (Conform *Libertatea)* (**I. P.**)

● Luni seara, la Tele 7abc, am privit cu perplexitate gazetărească reportajul patriotic al Irinei Szasz despre românii din Covasna şi Harghita, reportaj în care majoritatea mărturiilor filmate ţineau să transmită un unic mesaj: „Ungurii sînt răi! Dacă nu luptăm cu duşmanul, vom pieri ca români!" Unul dintre interlocutori, un preot ortodox, îşi clama, de pildă, certitudinea că ajutoarele sosite din Ungaria conţin şi armament, iar replica lui a fost montată şi la începutul şi la finalul emisiunii. În sfîrşit, mărturiile care nu ţineau să-i acuze pe maghiari au fost tăiate şi comentate în aşa fel încît să servească sus-menţionata *idée maîtresse.* (**D. V.**)

ACASĂ ŞI AIUREA

● „Salonul muzical *Acasă* e un talk-show interactiv", precizează Iosif Sava la emisiunea de sîmbătă, 4 iulie. Adică se vorbeşte şi din sală. (**a.l.ş.**)

● Sărbătorile publice continuă să ne uimească: la Ziua Naţională a Americii s-au „dat" mititei, bere şi muzică populară; la Ziua Poliţiei s-a lăsat cu ploaie, o dresură de cîini, de cai, de teroriştі imaginari, niscaiva cascade cu motociclete şi un paraşutist aterizat în capul spectatorilor. (**I. P.**)

● Dintr-un articol din *Naţional* aflăm că în spatele unor anunţuri inocente din ziare (ca de exemplu *al unui domn care oferă masaj la domiciliu sau al unei doamne care solicită o reparaţie la frigider*) se află, de fapt, cereri pentru practicarea sexului în grup. Care, de altfel, după cum sîntem anunţaţi încă din titlu, reprezintă o nouă pasiune a românilor! (**C. P.-B.**)

TERMINATOR

● La 13 mai 1991, o profesoară din Chişinău se plîngea unui reporter al televiziunii de huliganii care dădeau tîrcoale şcolii şi îi agresau pe copii „cerşindu-le copeici, luîndu-le pateuri sau franzela din mînuţă". Zilele trecute, o copilă dintr-o localitate *afectată de inundaţii*, întrebată de un reporter al PRO TV ce i-a luat apa, a răspuns cu năduf şi sec: „sandalele".

Uneori, apa se comportă huliganic. (**D. S.**)

● Într-un magazin de piine am asistat la următoarea discuţie. O cucoană în vîrstă a întrebat-o pe vînzătoare dacă au lipie. Aceasta i-a răspuns că s-a terminat. „Of, Doamne!", a exclamat clienta cu multă amărăciune. Vînzătoarea a replicat: „Doamnă, nu v-aţi învăţat încă? La noi lucrurile se termină". (**A. M.**)

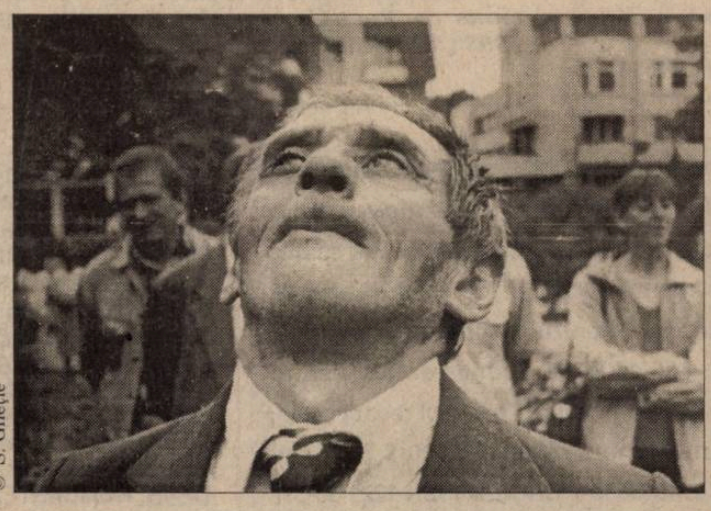

© S. Gheţie

Televedenii

La mintea copiilor

Putem cădea de acord că un eveniment care a ţinut capul de afiş al televiziunii naţionale în aceeaşi măsură ca şi campionatul mondial de fotbal a fost sesiunea de bacalaureat intens pregătită de cîteva săptămîni şi mediatizată în cele mai mici detalii. Nu are nici un rost să menţin suspensul atîta vreme cît cunoaştem cu toţii deznodămîntul acestui demers generos în intenţie, dar dezastruos în realizare, defazat de la nivel mediatic pînă la nivel de organizare locală, anunţat cu surle şi trîmbiţe, dar pus în practică într-un mod haotic. Cred totuşi că am fost martorii unei acţiuni premeditate de discreditare a propunerii pe care Ministerul Educaţiei Naţionale şi implicit ministrul său, dl Andrei Marga, o pregătiseră sub aspectul unei formule interactive, simultane şi, în acest mod, oneste de examinare, alternativă la sistemul de „plicuri" care se dovediseră în multe rînduri transparente. L-am putut vedea pe ministrul Învăţămîntului asistînd neputincios la disfuncţionalităţile sesizate din diverse părţi ale Bucureştiului, am auzit inspectori şcolari şi profesori justificîndu-şi deciziile de a întîrzia un examen ale cărui subiecte se citeau pe postul naţional de televiziune cu cîteva ore mai devreme, decizii care au provocat fie panică, fie prilej de fraudă intelectuală. Dar disfuncţionalităţile nu s-au manifestat doar la nivel de organizare, ci şi la nivelul discursurilor. Dacă în ceea ce îl priveşte pe unul dintre realizatorii emisiunii *Bacalaureat '98*, Leonard Miron, folosirea neadecvată a unor termeni precum şi volutele stilistice sau frazarea stîngace nu mai constituie un prilej de mirare, nu acelaşi lucru ne-am fi aşteptat de la domnii inspectori, care nu s-au lăsat însă nici ei mai prejos, folosind în locul dativului autohton construcţii prepoziţionale (*„le-am dat voie la copii"* nu e decît un exemplu nevinovat). Situaţia precară din învăţămînt a fost cel mai bine reflectată în cazul liceelor unde nu a existat nici un elev admis, situaţie care ridică implicit problema gradului de competenţă profesională şi a eficacităţii metodei de predare folosite. Deşi modul în care s-a văzut bacalaureatul pe ecranul televizorului nu e prea încurajator pentru viitorul reformei în învăţămînt, crearea unei modalităţi alternative de examinare în intenţia de a evita eventualele fraude nu poate fi decît meritorie. Dar tocmai de această intenţie nu s-a ţinut seama atunci cînd reacţia critică a media (presa scrisă sau televiziunea) nu a întîrziat să apară. Cea mai grosolană replică a venit însă din partea *Chestiunii zilei*, regizată de Florin Călinescu, actor simpatic dar „pamfletar" lamentabil. Nu e cazul să fac aici teoria parodiei, ci e de ajuns să spun că în orice demers de acest tip, receptorul trebuie să desluşească în mod necesar modelul parodiat. Iar dacă Florin Călinescu a încercat să parodieze emisiunea *Bacalaureat '98*, nu a reuşit decît să derapeze într-un limbaj şi o gesticulaţie triviale, pe alocuri chiar obscene. Aspectele comic-absurde ale „spectacolului" televizat de bacalaureat au trecut parcă neobservate, încît stau şi mă întreb ce anume l-a deranjat pînă la urmă pe Florin Călinescu. Nu poate fi în nici un caz faptul că interlocutorul domnului ministru era... o femeie.

Cecilia ŞTEFĂNESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Teodor BACONSKY
ambasador al României la Vatican

Biserica şi modernitatea: anatomia unui divorţ imaginar

Interacţiunea esenţială dintre religie şi cultură este un fenomen permanent şi axiomatic. Permanent, dat fiind că reflectă exerciţiul *funcţiei simbolice* – apărută odată cu dezvoltarea filogenetică a neocortexului (şi rămasă ca atare în zestrea lui *homo sapiens sapiens*). Axiomatic, întrucît toate evidenţele – statistice, diacronice şi structurale – îl confirmă, începînd cu religiile preistorice şi terminînd cu „secularizarea" sau cu instrumentalizarea politică a utopiilor moderne. Practic, nu putem da vreun exemplu de cultură complet areligioasă, tot aşa cum nu putem descrie dialectica unei anumite religii în afara inerentelor sale proiecţii culturale. Este deci explicabilă manifestarea zisei interacţiuni în cazul particular al creştinismului (dacă nu cumva *mai ales în cazul* acestuia). De ce o asemenea prevalenţă? Mai întîi, pentru că doctrina lui Iisus Hristos – izbucnită în lumea Mediteranei ca supremă expresie a monoteismului – a vădit *ab initio* facultatea de a îngloba creator culturile pe care le-a vizitat. Apoi, pentru că vocaţia sintetică a Evangheliei a transfigurat patrimoniile asimilate, generînd paradigma unei universalităţi care se desface hermeneutic în *stiluri* şi *orizonturi intelectuale* mereu „noi". Toate religiile generează sintaxe simbolice şi deci, conţinuturi culturale specifice. Nici o altă religie nu a reuşit însă, precum creştinismul, performanţa de a fecunda un număr atît de mare de culturi locale aprioric distante sau chiar paralele.

Cele spuse ne exclud mirarea atunci cînd analizăm – printr-o nedorită simplificare funcţionalistă – „rolul" Bisericii ortodoxe în cultura română, fie ea veche, medie sau modernă. Nu dispunem aici de spaţiul necesar unei expuneri factologice detaliate. E suficient să amintim că Ortodoxia – transmisă pe canalele misionare ale Imperiului romano-bizantin – a generat, încă din epoca lui Justinian, o organizare ecleziastică din care aveau să rezulte, un mileniu mai tîrziu, primele Mitropolii nord-dunărene. Aceste creaţii instituţionale relativ tîrzii s-au sincronizat cu procesul formării Statelor româneşti medievale şi s-au dovedit a fi *mai rezistente* decît formulele politice, adesea vulnerabile. Avem în această rezistenţă explicaţia intimă a faptului că religiosul a perfectat – înaintea politicului – construcţia unei conştiinţe naţionale. Irezolvabila dispută dintre autohtonişti şi occidentalizanţi ne face uneori să fim „jenaţi" de zdrobitoarea pondere a elementului răsăritean în chimia intelectuală a românităţii premoderne. Ea nu poate fi însă negată nici prin valorizarea fantasmatică a „tracismului", nici prin elongarea teziştă a „argumentului latin". Totul, sau aproape totul a fost bizantino-slav în imaginarul nostru politic, în definirea ţesutului social, în arhitectura sacră, în exerciţiul artelor minore, în iconografie şi muzica liturgică, în producţia actelor de cancelarie, ca să nu mai vorbim despre ceremonialul aulic. Acest *statu quo ante* ne deranjează întrucît nu am receptat – şi nici măcar nu am formulat printr-o substanţială campanie universitară ideea potrivit căreia *a trăi în stil bizantin* reprezenta, pentru primul mileniu, ceea ce înseamnă astăzi *a trăi în stil european*. Mai avem încă timpul să o facem, divulgînd *ipso facto* prejudecata conform căreia „Europa" se desenează exclusiv pe fondul Umanismului renascentist şi al Luminilor.

Pledoaria pentru o asemenea schimbare de accent este, credem, binevenită într-o dezbatere pe tema anunţată în titlu. Binevenită este, firește, afirmarea unei viziuni pozitive asupra romanizării Daciei, dar mai ales preţuirea retroactivă a faptului că includerea domnilor români în „familia principilor" bizantini nu a constituit un handicap, ci mai degrabă şansa ultimă de a ne inventa o identitate politico-spirituală *legitimă*. Faptul că, între secolele IV şi VII vom fi fost, prin Episcopia de Tomis şi prin horespiscopiile de pe limesul danubian, *contemporani* cu Italia bizantină sau cu marea fertilitate teologică a Asiei Mici explică *salvarea* noastră din iureşul migraţiilor mai degrabă decît retoric-deplînsul nostru „statut periferic".

Multe alte figuri apărute, după secolul XV, în orizontul „dreptei credinţe", au întrunit – dincolo de şarmanta lor stîngăcie provincială – exigenţele unei originalităţi pe care complexele noastre de inferioritate, penibil compensate prin delirul protocronist, nu ne lasă să o apreciem întru totul. Faptul că Neagoe Basarab şi, mai tîrziu, Dimitrie Cantemir sînt, ca autori, „epigonii" unor genuri bizantine fosilizate documentează paradoxal vivacitatea unei adaptări superioare la tot ceea ce *orbisul* mediteranean produsese mai de soi înainte de Revoluţia industrială. Scriptoriul de la Neamţ a difuzat manuscrise inluminate care nu stau mai prejos de oferta atelierelor carolingiene sau de *Les très riches heures...* Antim Ivireanul este un foarte venerabil Bossuet „oriental". Dinastia sacerdotală a lui Radu Tempea din Scheii Braşovului a desfăşurat, serial, o lucrare pedagogică comparabilă cu aceea a oricărui centru monahal occidental. Prin miniaturizarea sa gracilă, dar şi prin fastul său princiar, goticul moldovenesc omagiază plauzibil arhetipul parizian al *Sfintei Capele*. La fel, renaşterea isihastă teoretizată de paisianism are, pentru Răsăritul postbizantin, cel puţin semnificaţia pe care o va fi avut neoplatonismul florentin în economia apuseanului *Quattrocento*. Neputinţa de a include această logică reabilitantă în canonul şcolar – şi, de aici, în conştiinţa publică – priveşte decalajele cronologice existente: *grosso modo*, răspundem „Europei" cu o întîrziere de două secole. Dar, ce importanţă are un contratimp de acest ordin în evaluarea antropologică a duratelor lungi?

Acelaşi „contratimp endemic" ne face să acreditäm, fără a observa precauţiile critice valabile în alte cazuri, ideea potrivit căreia ar exista o contradicţie între prezenţa Bisericii ortodoxe în viaţa României moderne şi ţelurile pe care societatea şi le-a stabilit pentru a „ieşi din Evul Mediu" (dimpreună cu prelungirile sale fanariote). Circulă insistent clişeul care opune Ortodoxia atît liberalismului, cît şi pluralismului politic sau intelectual. Există pînă şi anumite cercuri ortodoxe care confirmă (involuntar) teza amintită, mai ales atunci cînd susţin că pătrunderea în moderitate a României s-ar fi făcut *în detrimentul* „Bisericii naţionale". Dintr-un atare silogism se deduce apoi că Biserica este un organism prin excelenţă conservator, misoneist şi neadecvat sau că mesajul acesteia se adresează, astăzi, numai acelor enclave care detestă „societatea deschisă". Vehicularea pomenitului refren inhibă de altfel posibilitatea oricărui dialog între „ortodoxia militantă" şi „societatea civilă" (ca exponentă la fel de militantă a democraţiei *in statu nascendi*). Prin repetiţie hipnotică, realitatea însăşi începe să-şi configureze proiectele în funcţie de respectiva viziune polemică!

Nu-ţi trebuie o mare ascuţime pentru a prevedea faptul că o asemenea ceartă va radicaliza discursurile fundamentaliste, refuzînd totodată societăţii civile accesul la acele înţelesuri spirituale cu ajutorul cărora şi-ar putea adînci şi umaniza propriul demers. Şi avem, poate, datoria de a recunoaşte că dramatizarea partizană a acestui „conflict" a fost provocată artificial, prin aplicarea schemelor istorice occidentale în cazul unei dinamici româneşti sensibil diferite. Sigur că au existat şi la noi, aidoma statelor germane din secolul XVIII, presiuni „laice" asupra societăţii religioase. S-a efectuat secularizarea averilor mînăstireşti (care aparţineau, nu trebuie uitat, mai ales grecilor). Au apărut discursuri „revoluţionare" avînd ca miză emanciparea naţională, progresul instituţional, consolidarea parlamentarismului şi cîştigarea unor drepturi civile. Dar toate aceste procese nu au cunoscut nicicînd virulenţa anticlericală a jacobismului, cinismul Concordatului napoleonian de la 1801 sau furia anarhistă şi utopică a primelor socialisme europene: România a rămas fidelă principiului monarhic, societatea – cu precădere rurală – a continuat să funcţioneze după modelul Ortodoxiei, „reformele" (agrare, electorale, academice, fiscale etc.) nu au privit Biserica dominantă sau „credinţa" tradiţională, ci corpul unei societăţi care se reorganiza în graniţele unui stat dintr-odată lărgit, urmărind simultan urgenţa de a-şi afirma – politic şi diplomatic – noua poziţie regională.

E suficient să repunem aceste evoluţii în contextul lor real (care se impune privirii dincolo de orice apreciere ideologică) pentru a face dreptate Bisericii ortodoxe. A-i face dreptate înseamnă a recunoaşte că Biserica a contribuit (cu eficienţa bunei credinţe) la „ridicarea" morală, culturală şi sanitară a unei ţărănimi în sînul căreia bigotismul superstiţios măsura – adesea – efectul pervers a patru secole de turcocraţie. E cazul să admitem, tot aici, faptul că teologia pe care a produs-o a dilatat cîmpul problematic şi metodologic al unei prime filosofii autohtone demne de acest nume. A sublinia rostul elitelor ortodoxe (gruparea de la „Gîndirea", apologetica lui Nae Ionescu, bizantinologia „confesională", studiile palamite ale lui Dumitru Stăniloae etc.) în apariţia unei *mentalităţi* moderne nu reprezintă un paradox, ci mai degrabă un act de onestitate reparatorie. Elitele respective aveau suflul, comportamentul (şi uneori bibliografiile) avangardei: pentru ele, articularea unei culturi naţionale definite – în termenii unui bizantinism fantasmatic – ca alternativă la presiunea „colonialistă" a Occidentului constituia cea mai inteligentă strategie menită să ne asigure un „viitor distinct". Nici derivele politizante premergătoare dictaturii carliste şi nici sovietizarea ulterioară a României nu pot constitui criteriul just de „condamnare" a acelei direcţii culturale: ea *a îmbogăţit realitatea noastră cu valori care se cer preţuite ca atare,* dincolo de tentaţia diabolizării lor „de la stînga".

Ne-am încheia notaţiile spunînd că „divorţul" amintit în titlu nu poate fi anulat – spre mai binele clar al României – decît cu preţul a două atitudini imperative: curajul de a opera, la nivelul imaginarului nostru etno-istoric, o evaluare necomplezentă a „moştenirii bizantine" şi demnitatea de a nu mai fetişiza, la un asemenea ceas tîrziu, veştejita hegemonie culturală a euro-marxismului.

„Confinţind libertatea religioasă şi libertatea de conştiinţă ca un drept inalienabil dat de Dumnezeu, religia contribuie la sacralizarea umanităţii în persoana fiecărui individ. Tocmai acest cult al individului constituie, aşa cum susţinea Durkheim, religia modernităţii. Am putea, într-adevăr, să vedem în felul în care se raportează la modernitate fiecare tradiţie religioasă un test al relaţiei pe care acea tradiţie o întreţine cu modernitatea în general şi cu democraţia în special. (...) Asta nu înseamnă că, pentru a putea funcţiona în democraţie, bisericile trebuie să abandoneze identitatea lor eclezială tradiţională, devenind individualiste sau democratice în organizarea lor internă. Dezideratul este ca bisericile, menţinîndu-şi principiile şi viziunea unei comunităţi etice, să înceteze a se mai considera instituţii statale obligatorii sau comunităţi concurente cu naţiunea sau societatea. Bisericile, fără a renunţa la adevărurile lor universale, ar trebui să-şi asume identitatea unor biserici „libere". În condiţiile moderne, atunci cînd un individ se revendică de la o tradiţie religioasă, această revendicare are întotdeauna, măcar implicit, caracterul unei opţiuni libere. Religiozitatea modernă are structura unei convertiri adulte. Experienţa pietistă a protestantismului evanghelic este, într-un anume sens, paradigmatică pentru toate formele moderne de religie. Întrebarea crucială este dacă religiile Europei Răsăritene sînt pe cale de a suferi o asemenea transformare evanghelică. (...)

Bisericile trebuie să înceteze a se mai considera culte comunitare ale statului-naţiune şi să încerce să devină comunităţi religioase voluntare ancorate în societatea civilă."

José CASANOVA

*(în **Grappling with Democracy – Deliberations on Post-Communist Societies, 1990-1995", SLON, 1996)***

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul VI ● Nr. 284 ● 10 – 16 iulie 1998 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin IZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABILI DE NUMĂR: Anca MANOLESCU şi Alex. Leo ŞERBAN
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI

nr.285

17 - 23 iulie 1998

16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Bibliotec... Jimb...

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

HYDE PARK

În acest număr se discută despre:

- *Eminescu*
- *moartea în manuale*
- *sex și spațiul ptr. iubit*
- *demența nesuferirii celuilalt*
- *enciclopedismul românului*
- *trocul ca valută forte*
- *prostia în* talk-show
- *imnul național*
- *refuzurile la 19 ani*
- *nevoia de club*
- *trenurile de 10 Mai*

precum și despre multe altele care, firește, nu au pretenția de a ne ține de cald

Dragostea și nu filosofia germană constituie adevărata explicație a celor ce se petrec pe lumea asta, indiferent care o fi explicația celor ce se petrec pe lumea cealaltă.

Oscar WILDE

(citat de dl Adrian Albu, din Timișoara, într-o scrisoare către Dilema)

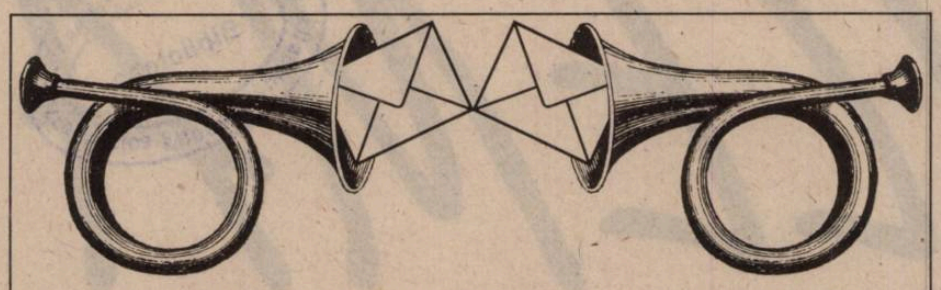

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 273: Articolul
„Moartea citeşte manualul“

Tinereţe fără bătrîneţe şi literatură fără moarte?

D-le Cristian Munteanu,

Mai întîi am rîs cu poftă citind articolul Dvs., „Moartea citeşte manualul“ (*Dilema* nr. 273, 24-30 aprilie 1998). Cu o poftă nebună. De obicei mi se întîmplă să rîd, zîmbesc, mustăcesc, mihonesc, hohotesc, de-ajung să mototolesc ziarul – mai nou nu-l mai mototolesc, de cînd cu *Dilema* doar pe ecranul calculatorului – atunci cînd citesc „Din vieaţa unui extremist de centru“ al d-nului Cosaşu (primul lucru pe care îl citesc cînd deschid fiecare număr). Dar articolele dînsului parcă-mi provoacă totuşi un rîs melancolic, sfătos, împăcat, „he he“-ul acela semi-cinic, semi-filosofic al lui „Ce vorbeşti, mon cher?!... Hai, nu mă înnebuni?!“. Pe cînd articolul Dvs...

Nu ştiu dacă vă e cunoscut cîntecul acela al lui Alexandru Andrieş, suava baladă sanguinară – i-am uitat titlul – în care se moare pe capete, Ilenuţa cu găleaţa-n mînă la fîntînă, badea Gheorghe cu volanul tractorului zdrobindu-i coşul pieptului (sau împrăştiindu-i creierii pe capota tractorului, memoria nu mă ajută pe moment, în orice caz, ceva legat de tractor...), altă sărmană victimă tăiată galeş cu toporul, mă rog, o scumpete de cîntec po-mo la sfîrşitul căruia Andrieş concluzionează pseudo-oripilat „Ăsta nu mai este cîntec, ăsta e măcel!“. Atît cîntecul lui Andrieş, cît şi excelentul Dvs. articol au reuşit să declanşeze aceleaşi sănătoase hohote de rîs, viscerale, zguduitoare, cît se poate de diferite de rîsul „spiritual“ menţionat mai sus, generat de articolele d-nului Cosaşu, şi mi-au readus în memorie una din posibilele explicaţii ale originii rîsului: rîdem de suferinţa altora, într-o mini-descărcare a tensiunii provocate de frică, uşuraţi că li se întîmplă lor şi nu nouă.

E inutil probabil să mai spun încă o dată că trecerea Dvs. în revistă a „thanatotextelor“ din manualele de şcoală generală e încîntătoare, dacă este să o receptăm la acel prim nivel satiric. Face cît zece „Academii Caţavencu“ în privinţa energiilor cathartice pe care reuşeşte să le descarce. Dar – pentru că bineînţeles că trebuie să fie şi un „dar“! –, întorcîndu-ne la problemele acelea „grave, nerezolvate încă“ de care pomeneaţi la sfîrşitul articolului, cînd aduceţi cititorul înapoi cu picioarele pe pămînt la fel cum şi Andrieş îşi deconstruieşte cîntecul cu ultimul său vers, nu mă pot împiedica de la două comentarii.

Primul, referitor la finalitatea unui manual de literatură. Vrem ca acesta să inducă elevului o anumită atitudine morală, sau îl dorim o simplă reflectare a literaturii respective, fie că e studiată cronologic, cum se face mai tîrziu în liceu, sau la acel general, uneori ambiguu nivel al „literaturii naţionale“, cum presupun mai degrabă că încă e în tipicul şcolii generale? Cu alte cuvinte, vrem un manual retoric, care să dea savant din degetul literar şi să-i înveţe pe Gigel şi pe Ilenuţa din clasa a cincea ce e bine şi ce-i rău, ce e frumos să faci în viaţă şi ce nu (un instrument de internalizare a normelor sociale, ar spune limbajul ştiinţific lemnos), sau vrem manuale-oglindă, care să încerce să prezinte la un nivel accesibil şcolii generale – în măsura în care aceasta este cu putinţă – literatura respectivă, fără a se apleca neapărat asupra unor teme literare considerate dezirabile?

În cazul în care manualul se doreşte a fi „educator“, generator de emoţii nobile, înălţătoare şi de atitudini eusociale, cum de altfel este şi cazul manualului de clasa a cincea – fără ca prin asta să judecăm acum dacă aşa ceva e de dorit sau nu – atunci probabil că e justificată îngrijorarea Dvs. pentru abundenţa de Toma Alimoşisme şi de alte privighetori murind cu cîrligul în guşuliţă (l-aţi uitat pe Ştefăniţă atîrnînd în chingi în stejarul moldovenesc, omorît de tătari sub ochii îngroziţi ai viitorului domn pe cîteva pagini pline de un realism demn de o cauză mai bună – sau asta e cumva în clasa a şasea?), la fel cum pe bună dreptate este considerată a fi mai mult decît îngrijorătoare quasi-ubicuitatea violenţei de pe micul şi marele ecran, care spun studii de specialitate că este direct corelată cu creşterea violenţei juvenile de la noi şi mai ales de prin alte părţi, mai de Soare-Apune pline. Spun „«probabil» justificată“, pentru că de obicei textele pe care le prezentaţi, şi pe care multe din ele încă mi le mai amintesc a-mi fi stîrnit imaginaţia de puştan de-a cincea, au în ochii celor care au conceput manualele drept finalitate mai mult sau mai puţin transparentă întărirea identităţii naţionale (ceea ce în discursurile oficiale se numeşte „fierbintele sentiment patriotic“), a cinstei, a curajului, a empatiei pentru fiinţele neajutorate şi a altor astfel de atitudini considerate „dezirabile“ de către societate – ca să nu fiu răuvoitor şi să zic „de către Ministerul Învăţămîntului“ – şi pe care nu putem să le respingem chiar aşa, de la bun început, pe toate în bloc. Să acordăm circumstanţe atenunate cel puţin încercărilor de trezire a empatiei...

Sînt întru totul de acord cu Dvs. că în asemenea cazuri se poate foarte uşor cădea în stereotipuri jalnice, cum se şi întîmplă de altfel, din păcate, de atîta timp în privinţa manualelor noastre şcolare, şi nici nu sînt semne că s-ar schimba ceva: împărţirea maniheistă a lumii în „noi“ şi „ei“, cei buni şi cei răi, românii breji şi ortodocşi şi turcii sadici şi păgîni, românii sufletişti şi curajoşi şi nemţii reci şi laşi, ţăranii muncitori şi oropsiţi şi boierii care nu merită altceva decît să fie hăcuiţi şi traşi de barbă etc. etc. etc. În plus, presupun că principalul efect pe care astfel de texte îl au asupra Gigeilor şi Ilenuţelor de clasa a cincea este de regulă atragerea atenţiei asupra violenţei, asupra maţelor scoase şi a cailor care rup trupuri în patru, şi nu asupra înaltelor sentimente nobile pe care „doamna învăţătoare“ – ca să vehiculez şi eu un stereotip – se chinuie să le bage în cap viitorilor cetăţeni.

Dar, din păcate, versiunea cealaltă, cea pe care implicit articolul Dvs. lasă de înţeles că e de preferat, plină de „floricele pe cîmpii“ şi de „miei care să zburde la soare“, cred că are şi ea destule hibe. Pe de o parte, pericolul de a cădea în excesele „political correctness“-ului de care mă rog din tot sufletul să nu ne îmbolnăvim şi noi. Purceluşi rozalii, o lume în care toată lumea iubeşte pe toată lumea, şi alte asemenea idealisme naive? Ciiihh! Nu mi-aş dori ca Ilenuţele şi Gigeii mei să studieze aşa ceva (după cum, de altfel, sper că v-aţi dat seama, nu mi-aş dori să studieze nici pe patriotardele manuale marxist-leniniste pe care le-a avut generaţia mea pionieristă şi pe care încă se mai învaţă în ziua de azi...). Pe de altă parte, aşa ceva nu prea e fezibil. Nu poţi da Marry Poppins-me victorian-edulcorate unei generaţii învăţată cu Schwartzenegger, Turtle Ninja, piloţi stelari sau ce alţi idoli mai au copiii în ziua de azi. Nu ţine... O să se întîmple ce s-a întîmplat şi prin alte părţi: şcoala o să devină (şi mai) plictisitoare, (şi mai) anostă, şi în consecinţă copiii or să se socializeze şi mai mult după ureche, cu cheia după gît şi conform normelor prescrise ale „peer grupului“ din cartier. Ceea ce mă tem că se şi întîmplă deja, de altfel...

În plus – şi aici ajungem la al doilea punct al comentariului meu – dacă ţinem totuşi ca manualul să reflecte cît de cît şi literatura care afirmă că o reflectă, ne lovim de o altă mare problemă. Cea a nesuferiţilor de scriitori care nu s-au gîndit că or să fie folosiţi postum „ad usum delphini“ şi au scris despre ce i-a frămîntat sufletul mai mult şi mai mult. Cu alte cuvinte, despre acele maaari, uuuuniversaaaaale teme literare printre care, la loc de cinste, se află bineînţeles şi „moartea“. Stînd şi citind articolul Dvs., mă întrebam amuzat ce s-ar face într-un astfel de caz „sărmana“ Islanda, ce s-ar alege de manualele ei de limbă şi literatură islandeză, unde de mai bine de o mie de ani încoace se tot moare nobil, eroic, laş, noaptea, de sabie, de foc, înjunghiat pe la spate etc. etc.? Dacă nu ar fi moarte, nu ar fi saga. Şi nimeni nu contestă monumentalitatea „literară“ a sagăi...

Romeo şi Julieta, sărăcuţii, mor şi ei, Dama cu camelii idem, şi ca să ne jucăm cu vorbe mari, de cînd e lumea lume şi Homer Homer, sau Uptaniştim Uptaniştim şi Ghilgameş Ghilgameş, se tot moare în (ilustra, marea, mica şi anonima) literatură universală. Şi cum literatura română nu are cum să facă excepţie de la asta, în consecinţă şi în literatura română se tot moare, de la Mioriţa încoace, într-o măsură disproporţionată: la fiecare text cu „miei zburdînd pe cîmpii“, avem cîte un text cu mioare năzdrăvane sau cu baltage însîngerate; la fiecare schiţă cu „floricele pe cîmpii“, avem cel puţin o alta cu floricele pe cîmpii lîngă care cineva moare, de bombă, de glonţ, de singurătate, de plictis, de bătrîneţe ş.a.m.d. Iar dacă stăm să ne gîndim la acel gen literar care, din păcate, în ziua de azi este considerat exclusiv literatură pentru copii: „basmul“, şi care de fapt spune mult mai multe despre straturile străvechi a ceea ce a ajuns să se cheme în cele din urmă „naţiune“, atunci chiar că lucrurile tind să devină, aaa... mortal de sîngeroase. Nu prea găsim basme „cuminţi“ (psihanaliza are ceva de spus în privinţa asta), iar cele încercări făcute în zilele noastre de diverşi autori cuprinşi de elan „politically correct“, cu coperţi colorate pastelat şi diverşi monştri politicoşi, nu sînt decît biete ideologizări şchioape.

Ştiu, ştiu, exagerez. Poate nepermis de mult. Dar hiperbolizanta mea trecere în revistă nu vrea decît să scoată în evidenţă centralitatea morţii în actul literar. Iubire, moarte, sacrificiu, şi alte chestii de-astea anacronice, răsuflate, plictisitoare şi totuşi atît de persistente (v. de ex. cazul imensului succes la public al răs-premiatului cu Oscaruri de anul acesta, ca să ne abatem un pic de la păşunile literare). Ce să facem dacă asta i-a bîntuit, şi-i tot bîntuie neîncetat, pe mai toţi scriitorii, pentru că asta ne-a bîntuit, şi ne va bîntui în continuare, pe toţi ăştia, noi, muritorii?

Mirel PALADA
Kalamazoo College, Kalamazoo, Michigan (MI = Michigan, şi nu Minnessotta!), USA

„Moartea citeşte manualul“ şi alunecă în grotesc

Cu toată stima pe care v-o port, Domnule Cristian Munteanu, pentru articolele din paginile *Dilemei* de data aceasta cele menţionate de Dvs. în articolul „Moartea citeşte manualul“ m-au întristat de-a binelea ridicînd semne de întrebare şi constatînd în paralel plăcerea de a aluneca în grotescul grotescului. Dvs. aţi încercat să prezentaţi grotescul situaţiei „amorţit“ în manualele de **Limba şi literatura română** pentru clasele V-VIII menit să-i traumatizeze pe şcolari. Respectînd ordinea motivaţiilor Dvs. din articolul menţionat mai sus permiteţi-mi să fac unele precizări. Din anul şcolar 1997-1998 toţi elevii de clasa a V-a au început să studieze limba şi literatura română din manualele alternative editate de: Editura Humanitas, Editura All, Editura Teora şi Editura Petrion. Fiecare şcoală a avut libertatea să aleagă unul dintre aceste manuale. No comment.

Răsfoind manualul de limba română pentru clasa a VI-a (E.D.P., Buc., 1993) întîlnim alături de „Moromeţii“, „Toma Alimoş„, „Privighetoarea“, „Luarea Giviţei“ şi alte lecturi precum sînt: **Patria noastră** de George Coşbuc, **Prăvale Baba** de Ionel Teodoreanu, **Limba noastră** de Alexe Mateevici, **Ardealul** de Nicolae Bălcescu, **Sobieski şi românii** de Costache Negruzzi, **Iarna** de Vasile Alecsandri, **Scrisoarea III** de Mihai Eminescu, **Dunăre! Dunăre!** de Zaharia Stancu, **Doine, Amintiri din copilărie** de Ion Creangă, **D-l Goe...** de Ion Luca Caragiale, **Cîinele şi căţelul** de Grigore Alexandrescu, **Întoarcere la brazdă** de Tudor Arghezi.

Fragmentul ales din „Moromeţii“ de Marin Preda nu a „traumatizat“ elevii prezentînd un copil bolnav aflat la o serbare şcolară desemnat pentru primirea premiului întîi. Aici întîlnim sensibilitate, puterea omului simplu de la ţară de a înţelege şi alte aspecte străine mediului său etc. Toma Alimoş nu este o baladă sadică. Este o **baladă**. Cuvîntul „baladă“ presupune cinste, onoare, respect, frumuseţe. Balada este o creaţie populară, anonimă transmisă prin viu grai de la o generaţie la alta. Nu doresc să fiu patetică atunci cînd afirm: indiferent după ce manuale alternative vor studia elevii nu ar trebui să lipsească creaţiile populare lirice sau epice. Acestea fac parte din sufletul neamului românesc, ne definesc şi ne înalţă totodată. Să le cultivăm nu căutînd grotescul ci noi valenţe ale expresivităţii limbii române, ale cîmpului emoţional şi moral.

Sila de realitate, setea de refugiu declanşează răutăţi gratuite şi căderi neinteligente. Spre sfîrşitul articolului afirmaţi: „Dar ce ne mai miră pe noi, flăcăii cu piepturile tari dintr-a VIII-a, care privim moartea în faţă de cinci ori pe săptămînă la şcoală, plus temele pentru acasă!“ În materialul prezentat vă referiţi la manualul de Limba şi literatura română pentru clasele V-VIII. Din cîte ştiu clasa a VIII-a are doar patru ore pe săptămînă limba şi literatura română nu cinci. Cît priveşte numărul temelor pentru acasă: nu este aberant.

Domnule Cristian Munteanu, probleme grave care stau la pîndă de care şi Dvs. sînteţi conştient şi-au întins cu vulgaritate tentaculele asemenea unei caracatiţe. Aceşti elevi „cu piepturile tari“ dintr-a VIII-a o mare parte dintre ei „se traumatizează“ urmărind cu pasiune serialele: Sunset Beach, Echipa de intervenţie, Esmeralda, Antonella etc. Citesc puţin sau nu citesc absolut nimic o mare parte dintre aceşti elevi. Unii dintre aceştia dacă citesc optează pentru literatură „ieftină“, literatură de comerţ...

Răsfăţ şi simplitate se doresc a fi cuvintele Dvs. de încheiere? Manualele pentru gimnaziu nu conţin „cadavre“ şi moartea nu le ţine isonul.

Diana GLÜCK
Com. Giera, jud. Timiş

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Elitele şi clasa politică**
- **Vacanţe şi concedii**
- ***Look* şi imagine**

Între istorie şi tribunal

Istoricul francez Henry Russo, director al Institutului de istorie a prezentului, a refuzat să depună mărturie în procesul lui Maurice Papon, fost înalt funcţionar al regimului de la Vichy, acuzat de crimă împotriva umanităţii.

Într-o carte de convorbiri (**La Hantise du passé**, ed. Textuel, 1998), Henry Russo îşi explică refuzul prin opoziţia faţă de ceea ce el numeşte „judiciarizarea istoriei".

Fenomenul, constată Henry Russo, a luat proporţii după căderea Zidului de la Berlin. „De cîţiva ani, pare dificil să se evite o lectură judiciară a Istoriei. Trecutul a devenit sursa unor mize care se exprimă în tribunale reale ori simbolice. Această aducere la proces a Istoriei priveşte în mod esenţial sechelele celor mai tragice şi mai greu de asumat episoade ale secolului, în al căror prim rînd se află nazismul şi al doilea război mondial, iar după căderea zidului de la Berlin, comunismul. Voinţa de a judeca trecutul se manifestă de asemenea în practica anumitor scriitori, jurnalişti, istorici care se consideră, conştient sau nu, purtători ai „răzbunării poporului", după celebra formulă a lui Chateaubriand. „Istoricul-procuror" e stigmatizat cu mai multă plăcere decît „istoricul-avocat". Problema este însă aceeaşi: judecător, procuror sau avocat, istoricul nu mai este în rolul său de îndată ce îşi schimbă roba".

O explicaţie de ordin general dată de Henry Russo acestei „judiciarizării a Istoriei", pe care o denunţă şi căreia el refuză să i se înregimenteze, constă în atracţia, deloc istorică sau judiciară, exercitată de **spectacol.** Fenomenul „este în parte consecinţa unei aşteptări a opiniei publice, aşteptare întreţinută mai mult sau mai puţin artificial: lucrările provocatoare, lansate chiar prin abile campanii de presă, îşi găsesc un public larg; polemicile istorice sînt urmărite cu intensitate, chiar cu excitaţie, ceea ce mediile au înţeles foarte bine; procesele, asemenea celui al lui Maurice Papon (cel puţin la începuturi), trezesc o curiozitate foarte puternică. Aceste procese, reale sau virtuale, sînt în realitate puneri în scenă ale trecutului: nu este prea surprinzător că societatea de spectacol se dedă astfel spectacolului Istoriei".

Distingînd în aceste procese existenţa a trei nivele (registre) diferite şi chiar, măcar în parte, divergente ca ţinte şi modalităţi, Henry Russo pledează împotriva amalgamării lor, involuntare sau interesate. Există, susţine el, un demers al justiţiei propriuzise, în domeniul căruia se află „crime precizate, definite de proceduri şi texte precise, care au fost comise de indivizi precizaţi", examinarea lor făcîndu-se prin excluderea oricărui alt considerent şi al oricărui alt fapt. În al doilea rînd, există un registru al memoriei naţionale, „o interpretare ritualizată a trecutului, tributară aşteptărilor prezentului şi al cărei obiectiv este înscrierea acestui trecut, prin întreaga putere a legii şi simbolica dispozitivului, în conştiinţa colectivă". Registrul istoric, în sfîrşit, constă „într-o analiză distanţată a aceluiaşi trecut, obiectivul său fiind să restituie adevărul unei epoci în contextul său, în complexitatea sa şi în ambiguităţile sale". Justiţia, adaugă Henry Russo, îşi pune întrebarea dacă un individ este sau nu vinovat; memoria naţională este „rezultanta unei tensiuni între amintirile de rememorat şi comemorabile şi uitările care permit supravieţuirea comunităţii şi proiectarea ei în viitor"; istoria, în fine, este o acţiune „de cunoaştere şi elucidare".

Pentru istoricul francez, un proces în care cele trei registre se suprapun şi se amestecă nu este profitabil nici justiţiei, nici memoriei colective, nici Istoriei. Actul de justiţie derapează prin nerespectarea regulilor de drept, iar tribunalul nu este nici un spaţiu de celebrare a memoriei colective, nici un loc în care se scrie Istoria.

... Da, dar plăcerea de a da verdicte sau măcar de a pronunţa rechizitorii e atît de greu de înfrînat...

Mircea IORGULESCU

Tranziţie sau tranziţii?

Pucheni. Un sat ca atîtea altele din zona sub-carpatică a Munteniei. O comunitate relativ săracă de oameni relativ bogaţi. Întreb un ţăran: *Ce aţi face dacă aţi fi primar? – Aş da bani la oameni, să-şi îngrijească de gospodării.* Răspuns simplu şi spontan: să te ocupi de **sat**, înseamnă să ai grijă de **gospodăriile** satului. *Comuna se conduce singură. Eu îmi văd de treburile mele, tu îţi vezi de treburile tale...* – mai adaugă altcineva. S-ar zice că în mintea oamenilor, ansamblul gospodăriilor este acelaşi lucru cu comunitatea sătească. În capul meu, ele sînt distincte. Ceva nu este în regulă.

Cred că sînt două probleme distincte şi complementare – îşi dă cu părerea un mai tînăr coleg: *cu ce şi cum îşi fac oamenii casele astea uriaşe* (6, 8 sau chiar 12 camere pentru 2-3 persoane), *dacă susţin că sînt aşa de săraci şi au lefuri de mizerie? Şi, pe de altă parte, dacă pot să-şi facă asemenea case, de ce drumurile arată aşa cum arată iar instituţiile sătesti sînt aproape inexistente?* Traduc în stilul meu: *dacă oamenii sînt aşa de săraci, cum de au gospodării aşa de bogate şi, mai departe, dacă gospodăriile sînt atît de bogate, cum de satul este atît de sărac?*

Formulări aparent paradoxale şi impresioniste, care ascund o problemă mai generală şi mai veche, aceea a „economiei ţărăneşti". Şi uite aşa, s-ar zice că revenim la întrebarea patetică: *este ţăranul român apt de capitalism?* Întrebare dublu păguboasă, căci, pe de o parte, nu există acest unic şi unitar actor social care s-ar chema „ţăranul român", iar pe de altă parte, deoarece, astfel formulată, întrebarea trimite la un soi de esenţă, de calitate imanentă şi colectivă, ce ar pecetlui soarta accesului la capitalism.

Ceea ce nu înseamnă însă că în spatele acestei întrebări greşite nu s-ar afla o problemă reală: *cum se poziţionează, în prezent, comunităţile rurale faţă de tendinţele şi exigenţele actuale ale tranziţiei spre economia de piaţă?* Dar cine ştie să răspundă la această întrebare? Şi cui îi pasă? Sînt, pe de o parte, cei care s-au născut la sat sau l-au citit pe Blaga, aşa că ştiu ce este satul, îl au în sînge sau în spirit, deci ştiu *a priori* răspunsul la această întrebare. Apoi sînt cei care au citit recomandările economiei de piaţă, au responsabilităţi naţionale legate de intrarea în comunitatea europeană, aşa că nu au timp şi nu au de ce să îşi pună astfel de întrebări legate de comunităţile locale.

În ceea ce mă priveşte, recunosc că nu înţeleg mai nimic. De cîte ori îmi acord răgazul să zăbovesc mai multă vreme într-un astfel de sat, am impresia profundă că trăim într-o ţară necunoscută. Tot ceea ce pricep este ceea ce văd. Şi anume, că această „economie ţărănească", centrată evident pe gospodărie, este capabilă să paraziteze economia capitalistă tot aşa cum a fost capabilă să o paraziteze pe cea socialistă. „Excentrică" în mijloace, această „economie gospodărească" este „concentrică" în scopuri. Resursele specializate ale societăţii, oricare ar fi acestea, se recompun în ansambluri heterogene de resurse ale gospodăriei. Un imens stomac metabolizează după legi doar de el cunoscute, ceea ce i se oferă. Mai mîrîie, mai sughite, dar merge mai departe. Mai puţin metaforic, se pare că aceste mecanisme ale „economiei gospodăreşti" alcătuiesc un fenomen viu de „homeostazie locală", alcătuind la nivel comunitar adevărate lumi paralele. Şi există multe astfel de „lumi paralele" în lumea actuală a tranziţiei, mai mult sau mai puţin invizibile „de la centru" şi mai mult sau mai puţin indiferente la deciziile acestuia!

Chiar trăim într-o ţară necunoscută? Chiar ne putem permite să nu o cunoaştem?

Vintilă MIHĂILESCU

De la o vizită la alta

Politica românească se scaldă în aceleaşi ape tulburi: nici n-a apucat să anunţe continuarea unificării liberale, că PNL a fost din nou tulburat de fricţiuni interne, repede camuflate, de dragul imaginii, dar departe de a fi înlăturate. Acelaşi conflict surd între grupări (care va duce spre o inevitabilă răbufnire) continuă în PNŢCD. Pe deasupra, a mai apărut şi „manifestul dreptei", prin care PAR încearcă să profite de confuzii şi nemulţumiri şi să-şi extindă influenţa şi prestigiul, provocînd proteste la unison din partea liderilor de partide istorice. Nici doritul pol social-democrat nu se poate lăuda, deocamdată, cu mai multă coerenţă şi cu şanse reale de concretizare. Să ne ocupăm, aşadar, de vizite.

Statele Unite ale Americii

La un interval destul de scurt, atenţia opiniei publice a fost atrasă de două vizite: a Papei în România şi a preşedintelui Constantinescu în Statele Unite. Prima, plănuită pentru anul viitor, a doua, în curs de desfăşurare la ora cînd scriem aceste rînduri. Între ele există mai multe puncte de legătură: amîndouă fac parte din acea categorie de contacte la nivel înalt care pot da „undă verde" unei ţări; pe amîndouă le tot visăm cu ochii deschişi de cîţiva ani; amîndouă sînt indispensabile unei ţări care vrea să intre în rîndul lumii, să aibă adică un statut de normalitate pe toate planurile; în fine, amîndouă au fost deja „bifate" de mai toate celelalte ţări din Europa Centrală şi de Est.

Preşedintele Constantinescu a plecat în Statele Unite pe fundalul unor discuţii contradictorii în jurul contractului cu Bell Helicopters şi după ce tema intrării în NATO a fost abordată într-un discurs mai realist, mai puţin afectiv şi mai puţin grăbit. Cînd va apărea acest articol, se vor cunoaşte deja unele dintre aspectele concrete ale vizitei, dar indiferent de acestea, dincolo de eventualul succes şi de comentariile care se vor face, cîteva lucruri vor rămîne constante. În primul rînd, relaţiile României cu SUA vor evolua în continuare pe dimensiunea parteneriatului strategic. Admiterea în NATO anul viitor, dorită de militari, va fi probabil respinsă de politicieni: 1999 este, în Statele Unite, marcat de apropierea alegerilor, deci nu e momentul cel mai potrivit pentru a cere contribuabilului american bani în plus, în vederea extinderii organizaţiei nord-atlantice peste mări şi ţări care cetăţeanului mediu nu-i spun nimic. Mai ales că de anul viitor va începe aderarea efectivă la NATO (cu prezentarea notei de plată) a Poloniei, Cehiei şi Ungariei, admise deja în primul val.

În al doilea rînd, dacă pe plan politic relaţiile s-au normalizat (s-au dus vremurile cînd Departamentul de Stat emitea comunicate în care ne punea notă proastă la democratizare şi respectarea drepturilor omului, cînd şeful statului român se întîlnea cu preşedintele american doar pe la reuniuni internaţionale etc.), relaţiile economice nu vor cunoaşte prea curînd aceeaşi soartă. Unul dintre punctele importante ale vizitei îl constituie dorinţa de a-i convinge pe investitorii americani că România poate fi un partener interesant. Investitorii însă cred mai puţin în elemente simbolice (căci primirea oficială la Casa Albă are în primul rînd o astfel de încărcătură, e un semnal de încredere), ei bazîndu-se pe altceva: pe studiul pieţei şi al legislaţiei economice, pe *rating*, pe comentariile din *Financial Times*, pe performanţele acumulate în timp etc. O întîlnire cu preşedintele unui stat îi convinge mult mai puţin decît un pachet legislativ coerent, care să le acorde facilităţi fiscale, garanţii asupra repatrierii profitului, eliminarea piedicilor birocratice şi altele asemenea. Dacă toate acestea ar fi fost realizate în România pînă acum, investitorii americani ar fi fost de mult convinşi, iar întîlnirea de acum cu preşedintele român ar fi avut aerul destins al revederii între vechi şi serioşi perteneri. Dacă reforma va continua să stagneze, dacă birocraţia şi corupţia vor deţine în continuare puterea economică, dacă guvernul va da înapoi la orice ameninţare sindicală, dacă privatizarea se va face în continuare după ureche, nici un discurs prezidenţial nu va putea convinge pe nimeni să-şi riste banii în numele unui promis viitor roz, contrazis la fiecare pas de prezentul gri. Partea economică a vizitei preşedintelui Constantinescu îşi are, deci, rezolvarea exclusiv în România. Restul e protocol.

Vaticanul

Dacă preşedintele Statelor Unite este considerat „cel mai puternic om din lume", Papa Ioan Paul al II-lea este, probabil, personalitatea cea mai complexă a acestui sfîrşit de veac. E inutil să mai insistăm asupra rolului său în schimbările care au avut loc în Europa şi în lume, e de prisos să mai pomenim cîtă influenţă are Suveranul Pontif în cercurile politice şi în rîndurile liderilor de opinie. Importanţa unei vizite a Sfîntului Părinte în România, este, în multe privinţe, mai importantă decît relaţiile cu Statele Unite (sau cu orice alt stat ori organizaţie internaţională), pentru că depăşeşte conjuncturile economice şi politice, avînd statutul unui cec în alb pe termen lung. Prin eforturi diplomatice deloc uşoare, Vaticanul a fost convins să accepte această vizită, ajungînd acum chiar s-o dorească. Faptul că Biserica Ortodoxă Română continuă să aibă reţineri (ca să nu spunem pe de-a dreptul că o refuză) dovedeşte, dincolo de toate, cît de important este factorul *cultural* în decalajul dintre noi şi lumea în care vrem să intrăm. Biserica Ortodoxă Română dă dovadă, în acest caz (şi nu e acum momentul să discutăm motivele), de o mentalitate închisă şi conservatoare, jonglînd bizantin cu comunicate ambigue, într-o epocă marcată fundamental de deschidere şi dialog, de ecumenism real şi multiculturalitate. Rigiditatea Bisericii Ortodoxe Române este fructul tîrziu (în a cărui coacere perioada comunistă are şi ea un rol) al mentalităţii de „cetate asediată", care vede în „străini" pericole potenţiale şi duşmănii ascunse. Ceea ce are legătură şi cu obsesia noastră euroatlantică: vrem să fim acceptaţi în lumea bună, vrem să fim luaţi în seamă, vrem să fim în circuitul valorilor, dar, dacă se poate, să ni se ofere toate acestea pe tavă, pentru că – nu-i aşa? – sîntem europeni de drept, deci tot ce-i european ni se cuvine, fără să facem nimic. În rest, să fim lăsaţi în pace, să ne vedem în continuare de afacerile noastre, de jocurile noastre politice, de dosarele, dezvăluirile, coaliţiile, regiile şi ţigaretele noastre.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Cine?

De curînd, un înalt funcţionar al Comisiei Europene, aflat în vizită la Bucureşti, a explicat că îndepărtarea sensibilă a perspectivei începerii negocierilor pentru aderarea României la Uniunea Europeană se datorează, mai ales, lipsei acţiunilor decisive în reformarea administraţiei.

Cam în acelaşi timp, primul-ministru a declarat că amînarea previzibilă a integrării europene şi euro-atlantice a României nu trebuie să ducă la o încetinire a reformelor pentru că, în fond, reforma **trebuie** continuată în ritm accelerat pentru că România are nevoie de aceasta şi nu pentru a îndeplini nişte condiţii pe care integrarea le presupune.

Am convingerea că aceste două poziţii exprimate public reflectă adevărul. Am convingerea că obsesiva concentrare pe reforma economică, mai exact pe aspectul economic al reformei, este contra-productivă. Am convingerea că asumarea lucidă a unei realităţi va duce la o reaşezare a accentelor, la o reconfigurare a viziunii de ansamblu asupra reformei; efectul va fi, cu siguranţă, benefic. Administraţia română trebuie reformată **nu numai** pentru că trebuie să răspundă exigenţelor tipului de administraţie vest-european, ci pentru că trebuie să devină o administraţie specifică unui stat de drept, aşa cum România este definită în prima parte a Constituţiei.

Administraţia statului de drept este una profesionistă, imparţială politic, total obedientă faţă de lege şi faţă de interesul public şi complet lipsită de arbitrariu. Ştim cum se poate construi o atare administraţie: prin funcţionari publici bine pregătiţi şi prin proceduri inteligent croite. Funcţionarii publici pot fi bine pregătiţi printr-o politică de resurse umane axată pe programe de continuă perfecţionare profesională *(training)* şi pe un sistem eficient de recrutare. Procedurile pot fi instituite printr-un set de legi şi acte normative elaborate, adoptate şi implementate într-un tempo alert, dar bine dozat. Marea problemă apare cînd încercăm să răspundem întrebării: **cine** poate face aceste lucruri? **Cine** este capabil să ia pe cont propriu o asemenea răspundere? **Cine** îşi asumă reforma administraţiei noastre?

Îmi este din ce în ce mai clar că un răspuns colectiv (de gen Guvernul, Parlamentul, un grup de specialişti etc.) este o soluţie nepotrivită. Pentru administraţie ne trebuie **un singur om.** Un fel de Margaret Thatcher român, cu o bună cunoaştere a deprinderilor balcanice şi o profundă înţelegere a situaţiei României anului 1998. Îl avem?

Ceea ce propun poate să nu placă. Iubitorilor de democraţie le poate suna a dictatură. Admiratorilor liberalismului le poate suna a autoritarism. Partizanilor libertăţii depline le poate suna a totalitarism. Nimic din toate acestea nu stă în spatele gîndului meu. Eu pledez, doar, pentru decizie, pentru rigoare, pentru eficienţă. Şi pentru responsabilitate. Reforma radicală nu se poate face prin consens, ruperea decisivă cu trecutul nu se poate realiza prin deliberări interminabile, sterile. Au trecut 9 ani, repet **nouă** ani, de la despărţirea de comunism. Continuăm să vorbim, să ne lamentăm, să facem planuri de parcă 22 decembrie ar fi fost ieri. Aceste lungi şi searbede discuţii pot înceta numai dacă găsim pe acel **cineva** capabil să facă.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

Spaţiul fizic

Am să mai adaug, în articolul de faţă, cîteva „fişe" la un anumit „dosar" pe care, mai mult sau mai puţin din întîmplare, dar ca urmare sigur a unei percepţii, devenite obsesive, mai vechi – sau, cine ştie, aproape permanente –, l-am deshis cu ceva vreme în urmă. Acela al spaţiului public *fizic*, al „fizicităţii" spaţiului public, pe care, problemă diferită şi imensă, tindem, din cauze diverse şi, uneori, chiar contradictorii, să-l neglijăm, să nu-l mai băgăm în seama, să-l lăsăm, la propriu, al nimănui, la îndemîna, adică, a oricui, a *unora*. De ce? Pentru că, în mare măsură, pentru cei mai mulţi dintre noi, spaţiul public s-a abstractizat, s-a „virtualizat", nu mai este *acesta, aici şi acum*: este unul pur simbolic, acela creat şi întreţinut de *mass-media*. Media nu mai sînt, aşa cum imensa noastră majoritate constinuă, încă, să creadă, punţi de legătură între oameni, instrumente de comunicare aşezate *între*. Această concepţie formală, nominalistă chiar, ne face să nu vedem că *media* au devenit *mediul* nostru de existenţă, că trăim în *ambientul media*, că *media* a devenit *ambientală*: *mediambientul*.

Astfel, într-un tîrziu de noapte, am putut să văd, la Antena 1, în reluare, o ediţie a noii emisiuni de reportaj social pe care o realizează Dana Deac după plecarea de la Tele 7 abc, unde coordona atît de apreciata şi de premiata emisiune „Reporter Tele 7". Era vorba de un reportaj despre condiţiile şi pretenţiile de locuit ale românului, iar *rezoneur*-ul era Vladimir Pasti. Aşezat, ca din întîmplare, într-un spaţiu public (o alee între nişte blocuri) pe unde, la un moment dat, printr-un colţ al cadrului, a trecut, paşnică, o (aproape) turmă de capre, Vl. Pasti a pus, într-o propoziţie, punctul pe i sau degetul pe rană: „Spaţiul public nu este, la noi, luat în stăpînire". Altfel spus: statul nu îşi asumă răspunderea de a-şi revendica deschis ceea ce se află în grija sa.

Asta ar fi, pe scurt, prima „fişă". A doua, acum, pe care ţin s-o formulez sub forma unui pariu trist. Într-un număr de săptămîna trecută al unui ziar central a apărut fotografia machetei care a fost premiată în cadrul concursului de refacere urbanistică a părţii distruse a centrului Capitalei intitulată „Bucureşti 2000", organizat în 1996. Este vorba de proiectul unui arhitect neamţ, pe nume Von Gerkan Mein Hard, care m-a încîntat în special prin ideea de a reface amintirea străzilor demolate de Ceauşescu marcîndu-le ca nişte goluri în corpul unor construcţii gigantice care ar urma să fie construite. Avînd în vedere şi cele spuse în paragrafele de mai sus, risc pariul, cum i-am spus, trist că *acest proiect nu va fi realizat niciodată*. Nu vom avea pînă la urmă parte de ce-am văzut în machetă. Ar fi prea frumos, şi nu ne stă în fire. Da: nu ne stă în fire construcţia. Atît.

Apropo: cartea din care am preluat, iniţial, citatul care m-a incitat să vorbesc despre părăsirea, în postmodernitate, fie ea şi trăită mizer, ca la noi, a spaţiului public fizic, aparţinînd lui Jean Baudrillard, a apărut şi în românește. Căutaţi, aşadar, în librării volumul *Celălalt prin sine însuşi*, apărut la Casa Cărţii de Ştiinţă din Cluj, în traducerea lui Ciprian Mihali.

Ar fi mai multe de comentat cu privire la alegerea, în sfîrşit, a Consiliului de Administraţie al Televiziunii Române. Majoritatea comentariilor pertinente au fost, însă, deja făcute. Problema e una filosofică, şi ar putea fi formalizată cam aşa: iată o întîlnire a celor două mari sisteme de *reprezentare* ale lumii actuale: politicul şi media. Or, acum, s-a produs un fel de răsucire şi de suprapunere: politicul e reprezentat politic în interiorul unei maşini de reprezentare ne-politice. Urez succes lucrărilor Consiliului de Administraţie al Televiziunii Române, care poate chiar va reuşi, într-o bună zi, să devină *publică*. Ceea ce nu înseamnă: a *publicului*. Ale publicului sînt televiziunile private!

Bogdan GHIU

Economie

Cîştigătorii... n-au cîştigat nimic

Timp de opt ani, de cînd au început reformele economice, factorii de decizie au lucrat sub imperiul unei obsesii: să nu-i supere prea tare pe producători. Nu pe toţi, însă, ci numai pe cei cu „stea în frunte", din regiile statului şi din marile întreprinderi cu capital de stat. Poziţiile lor monopoliste au fost păzite cu sfinţenie.

Desigur, cînd de o parte se aleg cîştigătorii, de cealaltă parte se vor afla negreşit pierzătorii. Cine sînt cei ce au fost desemnaţi să fie victime? Micii producători, îndeosebi cei cu capital privat, alături de masa imensă a consumatorilor.

Alegerea a fost însă greşită. Din această cauză, nu numai consumatorii şi micii producători au pierdut, ci şi... cîştigătorii. De fapt, a pierdut societatea românească în ansamblu.

S-a acţionat încet, mult prea încet pentru despărţirea de iluzii economice. Şi asta mai cu seamă fiindcă trecerea la adevărurile economice a implicat mari riscuri, deseori asumate numai parţial, alteori neasumate în nici un fel. În acelaşi timp, au fost văzute numai pericolele, nu şi binefacerile radicalizării reformelor.

Fără îndoială că trecerea la adevărul schemelor de personal ar fi adus mai mult şomaj. Dar ar fi adus mai multă productivitate.

Adevărul costurilor de fabricaţie ar fi cerut mai multă competenţă şi concurenţă la sînge. Sau, în caz contrar, restrîngeri de activitate, închideri de fabrici. Dar ar fi adus eficienţă şi ar fi determinat eliminarea nemuncii, a risipei, a furturilor.

În fine, adevărul rentabilităţii ar fi pus semnul egal nu pur şi simplu între salarii şi muncă, raport adeseori nesemnificativ, ci între salarii şi recunoaşterea muncii de către piaţă.

Dar aceste adevăruri i-ar fi deranjat pe marii producători. Din această cauză, au fost preferate paturile călduţe în care economia să-şi poată continua somnul. Bunăoară, exista o alternativă la inflaţie: extensia ofertei de mărfuri şi servicii pînă la nivelul cererii acoperite cu bani. S-a ales însă deschiderea „clasică". A fost pus în priză aspiratorul pe care istoria economiei îl cunoaşte sub numele de INFLAŢIE, cu scopul limpede de a absorbi surplusul monetar aflat pe piaţă. Dar şi aici s-a lungit boala. Preţurile au urcat într-un sistem ce a folosit două viteze de creştere şi un mecanism complicat de frîne. În opt ani de inflaţie, preţurile au crescut de peste 525 de ori, înaintînd fie cu viteza de corecţie, necesară trecerii de la economia de comandă la economia de piaţă, fie cu viteza de ajustare, în vederea racordării la temperatura indicată de rezultatele economice. Dar în tot acest timp au fost acţionate numeroase frîne, care au ţinut în loc cînd corecţia, cînd ajustarea. Aceste sisteme de frînare, bazate pe vechile scheme, de tip administrativ, au sfidat adevărul pieţei, au dat ceasurile înapoi şi au reorientat întreprinderile către artificii economice. Controlul administrativ al preţurilor a reuşit să liniştească un timp inflaţia, dar cu un cost foarte mare: agravarea crizei economice. După ce, în '94 şi în '95, preţurile ne-au dat iluzia că se cuminţesc, în 1996 inflaţia a reizbucnit cu şi mai mare violenţă. Politicile populiste s-au răzbunat cumplit.

În faţa acestei realităţi dure, Guvernul Ciorbea a avut o singură soluţie: să grăbească reforma. Sistemul de pieţe libere, integrate, cu care a debutat, i-a speriat însă chiar pe mulţi specialişti. Cabinetului i s-a cerut „să nu lase în voia soartei" o economie şi un capital insuficient pregătite pentru economia de piaţă. Cu alte cuvinte, să amîne reforma. Să lase centralismul birocratic să producă blocaj şi sărăcie, sub motivul că... întreprinderile româneşti nu sînt încă pregătite pentru economia de piaţă. Şi asta într-un moment în care sute de preţuri continuau să nu spună adevărul şi să întreţină astfel un pericol în economie: inflaţia ascunsă.

Guvernul Ciorbea a început cu... începutul: a dat drumul la preţuri. Normal: inflaţia a luat-o iar razna. Un timp. S-au scumpit pîinea, carnea, laptele. Spirala s-a declanşat, fiind antrenate şi alte preţuri în vîrtej, atît la mărfuri alimentare, cît şi la mărfuri nealimentare. Dar mai ales la servicii. Noua oră exactă a preţurilor a început să fie dată de piaţă.

În acelaşi timp, Banca Naţională a pus în aplicare un program monetar nou, cu trei obiective esenţiale: adevărul cursului de schimb, adevărul emisiunilor monetare şi adevărul dobînzilor. Toate cu o singură ţintă: calmarea inflaţiei.

În ansamblu, mecanismul de corectare a preţurilor a funcţionat. Corecţia preţurilor a înviorat piaţa de consum. A fost stabilizată piaţa valutară interbancară. S-a revigorat piaţa monetară. În acelaşi timp, s-a ameliorat plasarea economiilor populaţiei.

Apoi, Guvernul Ciorbea a cedat şi el în faţa clasei managerilor. În confruntarea dintre producători şi consumatori a intervenit în sprijinul celor dintîi, declarîndu-i cîştigători. Numai că, iată, cîştigătorul nu a luat nimic! Jumătăţile de măsură au continuat să-i sărăcească pe consumatori. Inflaţia mare din '97, de peste 150 la sută, i-a scotocit prin buzunare, le-a luat şi ultimii bani, pentru a continua să-i subvenţioneze pe producători. Fiindcă producătorii aşa erau obişnuiţi: să trăiască din preţuri mari, care să acopere costuri exagerate, producţie rebutată, în timp ce ei menţin oferte restrînse. Cererea solvabilă s-a restrîns însă şi ea. Tot mai mult. Salariile reale n-au mai putut să crească, deşi cele nominale au fost neîncetat mărite, pentru că o producţie lipsită de capacitatea de a fi eficientă nu are cum să justifice alt nivel de cîştiguri, mai înalt. Normal, salariile neîndestulătoare n-au putut să asigure consumuri mai mari. Dimpotrivă, consumul a scăzut. în aceste condiţii, producătorii s-au transformat, treptat, din învingători în bieţi învinşi. Peste stocurile de produse finite nevîndute s-au aşezat alte stocuri, ce au făcut neîncăpătoare nu numai magaziile, ci şi curţile marilor întreprinderi. Pentru că piaţa, atunci cînd îi sînt încălcate regulile, se răzbună. Produsele respective, tot mai scumpe, au avut mai puţini cumpărători, pe o piaţă dominată de consumatori cu venituri mici. Producătorii şi comercianţii au fost obligaţi să domolească preţurile.

Guvernului Radu Vasile i-a rămas o singură şansă: să grăbească reforma. Să facă o reformă adevărată, nu o reformă... fără restructurare şi fără privatizare.

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

Liceenii '98 – juniorii limbii de lemn

De ce te temi, de-asta ai parte. Într-o Românie plecată pe calea reformei instituționale și de mentalitate, într-o Românie al cărei minister al Învățămîntului vrea schimbări radicale (și a început promițător cu un bacalaureat care, de ce ne-am ascunde după degete, a arătat nivlul real al tinerilor noștri și bine a făcut), ei bine, în această ambițioasă Românie, în mod straniu, acum zece zile timpul a început să curgă invers și, dintr-o dată, ne-am trezit preț de o dimineață în deceniul trecut! Dar, surpriză: nu ne-am găsit cu zece ani mai tineri, ci cu zece ani mai dați cu capul de pereții bunului-simț! Pentru că dimineața nu era una oarecare, ci chiar aceea în care domni și doamne aflați în slujba școlii românești se osteneau să găsească un subiect pentru examenul de limbă și literatură română la admiterea în învățămîntul liceal. Și-l găsiră! Nici mai mult, nici mai puțin, elevilor li se cerea, printre altele, să *demonstreze* că personajul Mircea cel Bătrîn din *Scrisoarea a III-a* întrunește calitățile arătate de poporul român de-a lungul veacurilor.

Dacă aș fi profesor de limba română, o spun sincer, m-aș simți ofensat: acesta nu-i subiect de literatură, ci unul, cam retardat, de învățămînt politico-ideologic. În măsura în care limba română este una pentru toți, DEX-ul spune că *a demonstra* înseamnă *a arăta prin argumente, prin raționamente logice sau exemple concrete.* Atunci cine, în afară de Eugen Florescu, Tamara Dobrin și alți cîțiva ar putea *demonstra* ceea ce cere subiectul examenului? Așa că legați-l cu fundă roșie, puneți citatul de rigoare, dați-l vechii gărzi de la *Lupta de clasă* și-i veți vedea pe trepăduși țopăind de fericire! Pentru că acest subiect nu cere elevilor spirit de sinteză, nici de analiză și nici măcar spirit; ci o capacitate de dedublare discursivă, o dublă gîndire orweliană și mațul gros al unei demagogii cu cît mai agresive cu atît mai bine. Și, în definitiv, pentru ce să-i feliciți pe viitorii liceeni care vor obține o notă mare la examen (cei care au început prin a-l caracteriza pe Mircea și apoi au început *să-i tragă la bărbi*, după propria lor exprimare)? Pentru cunoștințe de literatură română? Sau pentru stăpînirea, precoce și rău prevestitoare, a demagogiei patriotarde? Acesta nu este subiect de literatură, ci o concesie anapoda făcută unora dintre profesori, acelora care zac în nostalgia a nici ei nu știu ce anume, de la domnii pentru care patriotismul e un fel de cutie muzicală căreia-i salți capacul și începe să-i toarne la note dulci, și pînă la doamnele *profe* care umblă cu *România Mare* în poșetă.

În schimb, în calitate de profesor de istorie sînt întristat. Am mai scris despre tragediile retorice ale candidaților la facultate, despre neștiința lor drapată în naționalisme de două la leu și în incriminări acerbe ale străinilor, în mare ale Occidentului care *ne-a vîndut* la Yalta. Ei bine, mă tem că nu ei sînt de vină, ci născocitorii unor astfel de subiecte. Aici nu mai e vorba despre patriotism, despre popor sau despre *dorul de Eminescu*. Ci, în primul rînd, despre lenea intelectuală a unor oameni a căror imaginație, în materie de subiecte, a rămas suspendată în altă eră, și, în al doilea rînd, despre un nonsens istoric. Nimeni niciodată, ca om serios, nu va putea *demonstra* că presupusele calități ale unui voievod, oricare ar fi el, s-ar fi putut transmite unui popor, plenar, uniform, *ceas de ceas și în proporție de masă*, toți o apă și-un pămînt. Patriotismul este una, epizootia este alta, așa că ar fi cazul să ne hotărîm odată!

În atari condiții, aș vrea să-i pot spune superiorului meu ierarhic, domnului ministru, cu tot respectul celui ce se consideră un căuzaș de-al domniei sale: decît așa reformă, mai bine, *pinkfloydian*, lăsăm copiii în pace!

Adrian CIOROIANU

© S. Chețje

Presa despre...

Dreapta de stînga de la Budapesta

Stimularea apariției clasei mijlocii și favorizarea dezvoltării ei au devenit în Europa Centrală și de Est, obiective la fel de importante ca reforma sau privatizarea, democratizarea și lupta împotriva corupției. Se presupune că interesele economice (nelegate de stat) ale acestui segment de populație vor putea asigura o dinamică normală a evoluției spre democrație și bunăstare. Ceea ce economiștii și sociologii determină prin cifre, grafice și concepte este însă resimțit de populație într-un mod mult mai simplu: se consideră ca aparținînd clasei mijlocii cei care nu sînt nici foarte bogați și nici foarte săraci. Este luată în calcul și ultima școală absolvită: toți absolvenții de învățămînt superior, ba chiar și mediu, sînt tot clasă mijlocie și cer statului să le asigure veniturile corespunzătoare. Ceea ce se exprimă în România prin sondaje a acționat în Ungaria prin vot. Deși privatizarea este într-un stadiu foarte avansat, binefacerile ei nu sînt încă integrate în viața tuturor. Un grafic reprodus în revista *Business Central Europe* (iulie/august 1998) arată că, în toate țările din ceea ce a fost grupul de la Vișegrad, salariile reale sînt încă sub nivelul anului 1989.

Viktor Orban, liderul partidului de dreapta care a cîștigat alegerile din Ungaria, atribuie victoria sa dorinței clasei mijlocii de a se debarasa de burghezia identificată cu nomenclatura ex-comunistă. „Cu puține excepții (în special printre cei tineri) bogații și săracii au votat pentru Partidul Socialist de la putere. Săracii voiau un stat socialist, bogații doreau să prelungească sistemul care i-a îmbogățit. Doar membrii clasei mijlocii au votat pentru partidul de dreapta FIDESZ, care a cîștigat la o diferență mică. Dacă îi întrebi pe alegători de ce au susținut FIDESZ cei mai mulți vor vorbi despre corupție, delincvență și comunism. Dar dacă se sapă mai în profunzime, se va observa ce efect au avut promisiunile electorale în legătură cu ajutorul social, învățămîntul, pensiile, sănătatea sau impozitele" *(Business Central Europe)*. Aproape toți analiștii sînt de acord că, pentru a cîștiga alegerile, dreapta a trebuit să facă apel la repertoriul de promisiuni al stîngii, după ce aceasta – fiind la putere – a fost nevoită să aplice un program de dreapta: „Coaliția socialiști-SZDSZ a impus măsuri de austeritate prin care a limitat sectorul de stat, a privatizat producția de energie electrică și alte mari industrii, operînd reduceri dramatice în cheltuielile sociale, de sănătate și pentru cultură. Partidul dreptei a militat pentru revenirea la elementele de bază ale protecției sociale din epoca comunistă: eliminarea criteriului de venit în acordarea sprijinului familial, sporirea ajutorului social și a celui pentru șomaj, desființarea taxelor (minimale) pentru studiile universitare, reduceri de impozite pentru familiști" (Miklos Haraszti: „Sînge tînăr" în *Transitions*, iulie 1998). „Adevărul este că în Europa Centrală clasa mijlocie nu este încă sigură pe sine. Ea sprijină fără rezerve economia de piață, dar tînjește și după unele beneficii ale comunismului. Cu toate defectele sale, comunismul a oferit standarde de viață sigure și egalitare – foarte scăzute, dar reale... Efectele persistă. 90% dintre unguri sînt acum proprietari și o cercetare din 1996 arată că și cei mai săraci posedă bunurile casnice de bază – televizor, mașină de spălat, chiar și automobil. Prin toate beneficiile ei, tranziția a distrus acest egalitarism. Distanța dintre bogați și săraci a crescut în Polonia și Ungaria, mai puțin în Republica Cehă și Slovacia. Rezultatul acestor seisme este că majoritatea locuitorilor se simt cu ceva deasupra pragului de sărăcie. Cîștigătorii tranziției – un grup mic pe cale de a crește – i-au lăsat în urmă, iar perdanții sînt tot mai vizibili (...) Clasa de mijloc care se instalează în Europa include fostele elite intelectuale blocate acum în slujbe prost plătite din învățămînt și medicină. Ea îi include și pe muncitorii și funcționarii din companiile privatizate. Și tot aici se numără noii antreprenori – cei care supraviețuiesc cu greu, obținînd un oarecare profit. Ca și în Occident este o masă eterogenă. Ei se consideră clasă mijlocie pentru că nu sînt săraci. Dar după șase ani de tranziție, grupurile au devenit fluide, multe familii sărăcind și ridicîndu-se din nou", scrie Ana Nichols în articolul din *BCE*.

Această nesiguranță a determinat votul pentru oferta de protecție socială, chiar dacă el a venit din dreapta. Realitățile post-comuniste impun redefinirea conceptelor clasice și cine vrea să cîștige alegeri nu se încurcă în fidelități teoretice, ci studiază neliniștile alegătorilor. Așa au făcut socialiștii unguri cînd au ajuns la putere, așa au procedat și noii guvernanți. Janos Kovacs, un economist de la Institutul de Științe Umane din Viena constată: „În toate alegerile din Ungaria, alegătorii au votat – de fapt – pentru Janos Kadar".

Poate că unul din criteriile pentru apartenența la clasa mijlocie va deveni și luciditatea cu care individul își identifică propriile interese și capacitatea de a ocoli demagogia și de a sprijini voința politică, fie ea de stînga sau de dreapta. Confruntate cu necesitățile, acestea devin simple etichete. **(M.B.)**

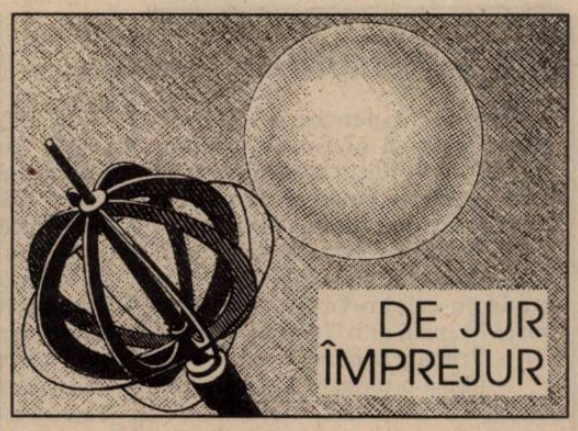

Țara din hotel

În timp ce politicienii, diplomații și organismele internaționale dau comunicate în legătură cu încercările de a menține pacea în Kosovo, provincia rebelă a Serbiei, presa transmite comunicate de front. Cutare localitate a fost cucerită, apoi cedată de UCK (Armata de eliberare din Kosovo), atît la sută din teritoriu este controlat de aceeași formațiune, cifrele sînt apoi contestate, dar este evident că a trecut momentul în care intervenția internațională ar fi putut duce la o soluție politică. Pozițiile combatanților sînt ireductibile: sîrbii consideră provincia Kosovo o parte integrantă a teritoriului lor național și ar negocia, eventual, anumite condiții de autonomie pentru majoritatea albaneză. Președintele Iugoslaviei, Slobodan Milosevîci, „cel mai incompetent naționalist din zonă", cum îl numea revista *The Economist*, a promis după îndelungi tîrguieli că ar fi dispus să înceteze atacurile împotriva civililor, să permită refugiaților să revină acasă și convoaielor umanitare cu ajutoare să pătrundă acolo unde este nevoie de ele. Nici una dintre aceste promisiuni nu poate fi luată în serios, în timp ce acțiunile militare continuă. Singurul rezultat concret al tratativelor duse de diplomația americană și rusă este prezența observatorilor internaționali.

Aceștia își îndeplinesc misiunea și observă, iar apoi și povestesc ce se întîmplă pe cărările de munte de la granițele unui mult încercat teritoriu. Poliția sprijinită de armata sîrbă luptă cu încrîncenare pentru securizarea frontierei cu Albania, încercînd să desființeze rețelele de aprovizionare cu arme și să împiedice pătrunderea luptătorilor în provincia rebelă. Dezmințirile guvernului albanez sînt date de formă, pentru că nimeni nu neagă credibil, dacă nu sprijinul organizat, măcar toleranța față de luptătorii veniți de prin Afganistan sau de pe aiurea, pentru a se mai exersa și în Balcani. De altfel, controlul pe care guvernul albanez îl exercită asupra propriului teritoriu este mai degrabă aproximativ și, chiar să vrea, n-ar putea face mare lucru.

Armata de eliberare din Kosovo este o necunoscută, nu doar pentru dl Holbrooke, diplomatul american care a negociat acordul de la Dayton pentru Bosnia-Herzegovina și speră să repete performanța. După opt ani în care albanezii au crezut în soluțiile pașnice promovate de Rugova, (liderul politic susținut prin scrutinuri considerate ilegale de Milosevici) este evident acum că el nu are cui să ordone o încetare a focului deoarece luptătorii albanezi nu îi recunosc autoritatea.

Cauza crizei este neîncrederea. Soluția „larga autonomie fără independență" nu poate fi viabilă cît timp sîrbii cred că oricum albanezii vor lupta pentru secesiune și pentru „Albania Mare"; albanezii sînt convinși că sîrbii nu vor accepta în practică nici o concesie obținută sub presiunea străinătății.

Limbajul armelor și al gropilor comune e mai pe înțeles. „Lupta va fi de durată și îngrozitoare", spun liderii Armatei de eliberare. Liderii sîrbi nu spun dar fac totul ca ea așa să și fie.

Cei care nu vor sau nu sînt în stare să lupte iau calea refugiului. Cea mai amenințată, minoritatea sîrbă din Kosovo crede că supraviețuirea ei este lozinca lui Milosevici, nu și scopul lui real. Așa că sîrbii fug în Muntenegru și albanezii în Albania. În Muntenegru ajung însă și albanezi. Aici, în hoteluri, ei se alătură musulmanilor și sîrbilor veniți din Bosnia în 1992, sîrbilor și croaților veniți în 1995 din Croația. Iugoslavia se reface acum în hoteluri și în memoria refugiaților.

Aici pe nimeni nu impresionează că trei copii au murit arși de vii din cauza conflictului religios din Irlanda.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Argument pentru acest *Hyde Park?* N-avem nici un argument nou. Decît tradiţia fiecărei veri în care, fără a ne lăuda că dilematicii noştri sînt mai dilematici decît ai lor, îi lăsăm să ne scrie ei revista, noi, redactorii, halucinînd la 36 de grade cu celebrul banc din autobuzul 31, prin anii '70-"80:

— Prima e Londra?

— (după o tăcere): Ai vrea dumneata!

(R. C.)

O idee

Îmi pare a exista un contrast strident între felul (frecvenţa şi multitudinea de culori) în care reuşesc americanii să relateze în filmele lor despre dragoste (şi ură) şi felul cum „reuşim" noi. Sînt perfect de acord că se iubeşte/urăşte şi la noi la fel de intens ca la ei. Însă, cum spunea şi domnul O. Paler, la noi dragostea pare a se desfăşura între romanţă şi pat.

Îmi replica o prietenă că diferenţa între poveşti se datorează sumelor enorme care se investesc la ei în industria cinematografică. Totuşi, americanii au făcut şi filme cu buget mic, iar acestea „au bătut" multe din filmele cu buget „normal". Marii noştri regizori preferă să umple cu înjurături birjăreşti filmele. Mi-e teamă că dintre regizorii tineri nu va apărea prea curînd unul care să găsească curajul şi resursele să relateze o poveste senină.

Mai ieftin decît filmul sînt benzile desenate şi poveştile relatate prin fotografii în reviste. Au existat tentative timide în cîteva reviste româneşti, însă s-au relatat poveşti cu detectivi, împuşcături şi droguri.

Eu cred că s-ar putea spune o poveste frumoasă în Bucureşti sau în oricare alt oraş din ţară. Cu ajutorul fotografiilor şi al benzilor desenate. Cred că ceva s-ar schimba în viaţa oraşului. Cred că politicienii n-ar mai fi aşa de entuziaşti „să vină-n faţă". Cred că n-am mai fi aşa de cu nasul pe sus că sîntem balcanici.

Aştept de cîţiva ani să se spună o poveste frumoasă în oraş. Mai înţelege şi altcineva (dintre cei născuţi după '70 în special) lucrurile pe care încerc să le explic?

Balcanicul naiv şi vînjos

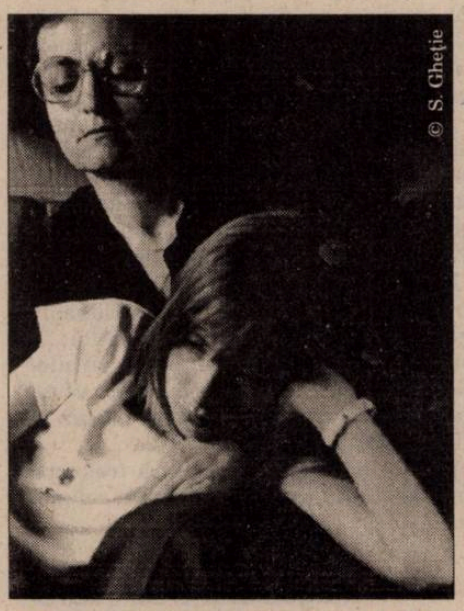

Trocul ca valută forte

ASTĂZI să vină la tablă Guvernatorul Băncii Naţionale şi Ministrul Finanţelor pentru a ne spune echivalentul necunoscutei **x din ecuaţie**, ţinînd cont că 18 gr. de metal gălbejit şi coclit, se vinde cu 500 de lei la gurile de metrou. Mai ţinem cont de faptul că părinţii domniilor lor prin anii colectivizării ca şi bunicii mei nu-şi permiteau între două pensii o datorie mai mare de un POL. Ca să demonstrăm că viitorul nu mai e ce-a fost, aducem la loc de cinste diploma şi insigna de mamă eroină a bunicii (se oferea mamelor cu mai mult de zece copii) şi o alăturăm talonului ei de pensie. Cum împărţirea o ştiu şi colegii ministrului Finanţelor, rezultă că bunica îşi poate cumpăra din pensia ei cîte o pîine pe zi. Deşi mă trag din tată cu zece fraţi sînt singură la părinţi. Mai bun decît sondajele IRSOP, este să adunăm toţi verii mei primari inclusiv pe linie maternă şi să împărţim la numărul familiilor. Avem, atît psihic cît şi fizic, un rezultat de un copil şi jumătate mediu dezvoltat în neamul meu. Adăugăm şi scădem vestita marjă de toleranţă la români şi demonstrăm că legea 42 a bravilor noştri eroi ai revoluţiei ar trebui să se extindă cu prerogativele ei peste eroinele noastre mame. Pentru că viitorul nu mai e ce-a fost, nu le oferim diplome pentru media de copii rezultată, ci pentru faptul că deşi se strînge cureaua, în continuare fac pe dracu în patru şi ajută **distroficul popor român** să reziste cu pensia veteranilor de război şi a fostelor mame eroine. Comentariile sînt de prisos. O comparaţie, după 35 de ani, ne ajută să definim „eroismul pe timp de pace" chiar dacă **$X^2 + 5X = 1$ POL**.

Vis-à-vis de rezultatul obţinut, profesorul Anghel Rugină ne roagă insistent, de vreo opt ani, să-i dăm echivalentul greutăţii lui în aur sau argint. Chestiune de orgoliu cînd vrei să faci din LEUL NOSTRU liderul junglei româneşti, că doar fără de aură şi coamă nu eşti decît o javră. Avem astfel explicaţia alergării după imagine pentru că soluţiile înseamnă timp şi efort. Avem astfel explicaţia miliardarilor de carton, a legilor de carton, a eroilor de carton şi derivatele acestora, **instituţii şi oameni de carton**. Castelele de nisip şi Castelele de carton aflu din amintirea copilăriei mele pe plaja litoralului că au aceiaşi soartă în faţa ploilor.

Pînă şi figurile de ceară ale Muzeului din Londra au o viaţă mai lungă. Permanent în căutarea permanenţelor, mă apucă disperarea de atîta nimicnicie între două ploi. Transhumanţa la români, atribut al ciobănaşului mioritic şi al meşterului Manole, ne trînteşte irefutabil în stîlpi ai universului, obligîndu-ne să redescoperim roata cu fiecare generaţie. Cred că ştiţi de casele pe care le ridicăm în mediul rural cu chirpici şi cele din mediul urban cu sticle de şampanie, respectiv, cred că aţi văzut aratul cu măgarul în plugul de la acest sfîrşit de mileniu. Cum fac mamele să aibă un pui proaspăt lîngă un salariu cu 30 de pîini mai mare ca al bunicii? Am văzut personal creşterea găinilor în balconul blocului în cartierele Mărăşti din Cluj, Rahova din Bucureşti sau Trivale – Piteşti. Dacă în mediul urban ai ajuns să dai 500 şi chiar 1.000 lei dacă te grăbeşti, pe o fisă de telefon pe care scrie 20 de lei (lîngă aceste cabine telefonice copiii străzii îţi asigură monezile şi dau spaga depanatorului să le menţină în funcţiune) atunci, în mediul rural, trocul e valuta forte. O baniţă de porumb egal un litru de ţuică la Bumbăcari – Brăila, sau o zi muncă de constructor, egal trei kg fasole la Băbana – Argeş, ca să le enumăr numai pe cele văzute de mine. Nu ştiu în ce măsură domnii Isărescu şi Dăianu au auzit de proverbul nemţesc „Cine nu preţuieşte phenig-ul nu merită marca". Cred că este inutilă continuarea ideii, pînă cînd guvernanţii şi aleşii noştri nu vor rezolva ecuaţia $X^2 + 5X$ = un impuls telefonic gratuit. Am avea astfel şi telefoane urbane gratuite în plan local dar şi mai puţin stricate căci copiii nu mai umblă să spargă casetele cu acei poli nenorociţi. În vremurile strînsului curelei, pentru că socoteala de acasă şi cea din piaţă nu se potrivesc, e nevoie să o sun pe mama de la taraba ţăranului şi să o întreb dacă nu renunţăm la pătrunjel că s-a scumpit mărarul.

Simona CÎRSTEA
Liceul „Nicolae Bălcescu", Medgidia

Marx – omul

Pentru dl B. Ghiu

Marx a fost un om. Expulzat din Germania, Franţa şi Belgia, el s-a stabilit la Londra.

Mizeriile exilului îi uciseseră trei copii.

În 1863 îl critica pe Napoleon al III-lea pentru intervenţia în Mexic. Denunţă, de asemenea Anglia şi Spania, care, împreună cu Franţa, doresc să-şi împartă teritoriul mexican ca pradă de război. Marx nu mai credea că expansiunea imperială a ţărilor mai dezvoltate e o victorie a progresului împotriva înapoierii. El arată că naţiunile care jefuiesc alte naţiuni obişnuiesc să trimită la moarte mii şi mii de oameni pentru ca negustorii şi cămătarii să-şi lărgească sfera afacerilor.

În 1869, Marx îl găzduieşte la Londra pe Paul Lafargue, revoluţionarul cubanez. Lui Marx nu-i plac deloc atacurile înfocate ale cubanezului împotriva fiicei sale Laura. Îi cere maniere englezeşti mai potolite. N-a reuşit să-l sperie pe Lafargue. Din metisul cubanez s-a născut primul nepot al lui Marx, strănepot al unei mulatre din Haiti şi al unei indience din Jamaica. Atunci Marx îşi termina de corectat primul volum al *Capitalului*.

Marx a fost un om.

El a trăit la Londra din împrumuturi. Mai tîrziu el a fost făcut profet.

Nicolae PAUL
Bucureşti

P.S. Datele de mai sus sînt extrase din cartea *Memoria focului* de Eduardo Galeano, Editura Politică, 1988, Bucureşti, Traducere din limba spaniolă: Alexandru Ciolan.

N. red.: *Cu ironia sa generoasă, Bogdan Ghiu vă transmite că nu înţelege decît în proporţie de 15,89% unde bateţi, dar socoteşte că scrisoarea merită să apară fiindcă în orice Hyde Park trebuie să fie cîte unul cu un discurs mai abscons.*

Nevoia de club

Demersul pe care îl încerc azi poate apărea inutil într-o societate care nu-şi găseşte regulile de convieţuire, legile şi instrumentele care s-o facă normală, viabilă şi progresistă. Şi totuşi... De ce unii dintre noi nu se pot regăsi în această societate? Nu ne regăseam nici înainte de '89, dar ne era frică s-o admitem, trăiam duplicitari într-o lume care nu era a noastră, vorbeam cu colegii, care, poate, ne turnau utilizînd un vocabular de 100 cuvinte, pe care nu-i preocupa arta sau filosofia. Ce s-a întîmplat după? Acei subsemidocţi, pe care-i întîlneai în familie, la serviciu, pe stradă s-au ajuns. Este treaba lor. Nu mă deranjează că sînt bogaţi, mă deranjează amestecul. Sfidează cu lipsa de obraz a prostului care crede că valorile lui trebuie să devină şi ale mele, deşi eu nu încerc să-mi impun sistemul meu de referinţă. În această lume vulgară, unii dintre noi nu-i aparţin. Din ea vrei, poate, să evadezi o oră-două, să bei o cafea cu cei ca tine pentru care o carte este mai preţioasă decît un GSM. Răspunsul pare simplu, dar incomplet: îi inviţi acasă. După ce toată tinereţea ne-am ascuns în casă, ca acei prizonieri ai cavernei, pe care, cînd sînt eliberaţi de întuneric, îi sperie libertatea şi lumina, acum vrem, poate, să stăm la taifas, uitîndu-ne la verdele frunzelor. Vrei să nu vezi în jur fălci trapezoidale care să-ţi ostenteze cei 10.000 lei pe care-i poţi disponibiliza pentru o astfel de ieşire. Sentimentul de minoritar, exclus sau paria se adînceşte cînd constaţi că nu poţi intra într-o berărie, cînd, deşi vorbeşti aceeaşi limbă cu cei dimprejur, nu eşti, totuşi, ca ei pentru că nu ştii, nu poţi să faci bani. Banul desparte, azi, nu pe criterii autentic valorice, ci pe fundamente calpe, ca tot ce întîlnim în jurul nostru. Surogaţii dezvoltaţi de o tranziţie spre nicăieri ne asaltează, ne sufocă, ne umilesc.

Vestejirea iluziei că putem trăi normal este copleşitoare. Începem să nu ne mai simţim acasă, nu din cauza limbii, ci din cauza standardului de viaţă. Aceste rînduri nu trebuie citite în registrul frustrării, ci în cel al constatării că am devenit, poate eram, diferiţi. Şi pentru ca această alteritate să nu devină dureroasă, trebuie să ne regăsim printre cei la fel. Acest lucru concretizează o nevoie: aceea de a te simţi în largul tău, cu mijloace financiare modice, cu cei care au preocupări similare şi idealuri comune. Şi din realităţi paralele sau din amintiri ale bătrînilor am extras acel ceva ce lipseşte. Un club. Cluburi au existat în România înainte de război şi există oriunde în lume, Clubul este un loc de întîlnire al celor pe care-i apropie interese – materiale sau spirituale. Şi tot gîndindu-mă la acel loc unde poţi bea o cafea cu o prietenă, în drum spre un spectacol de teatru sau o expoziţie, unde poţi vorbi de o carte apărută la Humanitas, mi-a venit ideea unui club. Şi am început să caut apariţia acestor locuri care au făcut tradiţie de vreo două secole în Anglia. Există cluburi în Bucureşti. Sexy-club. Cluburi cu restaurante, probabil, de lux. Cluburi private (?!). Ce înseamnă asta? Probabil clienţi selectaţi – nu selecţi – pe un criteriu: banii, Cielo (o colegă generaliza categoria posesorilor de Cielo în gestionari). Costum de mătase, lanţ la gît şi brăţară. Emblema de apartenenţă – GSM. Nu am nimic cu această categorie. Şi înainte de război îl aveam pe Lumînăraru. Dar eu nu aparţin lumii lor.

Visez la un club, unde, o dată pe săptămînă să fie o conferinţă, unde să-l asculţi pe dl Pleşu sau Liiceanu, unde să poţi citi un ziar mîncînd o îngheţată, unde să poţi întîlni o profesoară de latină sau un matematician.

Şi pentru că nu mă cantonez într-un vis mort, mă întreb de ce un asemenea club n-ar putea deveni Casa Universitarilor. Chiar pe vremuri întunecate, acest loc era un punct plăcut de popas, cu preţuri acceptabile (căci cei ca mine nu dispun de bani). Acum nu mai ştiu de ce acest local deosebit de propice pentru manifestări diverse culturale (audiţii, conferinţe, eventual o bibliotecă) situat în centru într-un parc minunat nu poate fi restituit scopului iniţial. S-ar putea percepe o cotizaţie minimă. Administrat de o persoană pricepută, cu talent de gazdă, această Casă s-ar transforma într-o oază de linişte şi detensionare. Am încercat anul trecut să beau cu soţul meu o bere acolo: duminica închis, sîmbătă program scurt, te întîmpină un NU chiar de la poartă. De ce stă mort un loc ca acesta? Doar să confirme că intelectualii nu pot face nimic? Că nu pot încropi un dialog? Sau a pus cineva ochii pe el şi vrea să-l transforme în sală de jocuri (mecanice sau de alt fel)?

Despina POPESCU
Bucureşti

Contraproiect de monument

Bunii mei dilematici,

Voi încerca, pe scurt, să-mi expun şi eu punctul de vedere în ceea ce priveşte un anumit articol, şi ca să mă ţin de cuvînt în legătură cu dimensiunea intervenţiei mele o să sar peste complimentele de rigoare, pentru că eu cred că atîta timp cît este adevărat, noi nu trebuie să vă spunem tot timpul că sînteţi extraordinari.

Mai concret. Nr. 281, 19-25 iunie 1998, pagina 13 sus, articolul „MONUMENT C.C.", semnat Iulian Capsali. Atenţia mi-a fost atrasă de fotografia din centru (foarte multe fotografii apărute pînă acum în cadrul *Dilemei* au fost fenomenale, mă întreb de ce nu ne daţi şi numele realizatorilor lor) care mi-a provocat o reacţie puţin ciudată. Îmi închipuiam Capitala într-o zi ploioasă şi atitudinea băutorilor de Coca-Cola care vor şti că undeva în Bucureşti există o sticlă imensă de Coca-Cola plină cu „apă de ploaie". Dar articolul m-a liniştit informîndu-mă că sticla va fi din bronz (?).

Trebuie să recunosc că cele 4 criterii de care s-a ţinut seama la crearea proiectului sînt mai mult decît rezonabile şi de aceea nu m-am putut abţine să nu le recitesc. Primul sună aşa:

„Să conţină un simbol suficient de puternic pentru a anihila greutatea a patruzeci de ani de ideologie totalitară". Atunci mă-ntreb de ce n-am folosi ceva puternic din valorile noastre şi care să reprezinte net trecerea de la economia centralizată la cea de piaţă şi astfel să creăm climatul moral pentru ca economia să înceapă să-şi vadă de adevăratul ei drum. Fie vorba între noi, ziariştii consumă mai multe impulsuri telefonice decît sticle de Coca-Cola, de aceea trebuie să mărturisesc că eu cred că binecunoscutul X ce-şi face prezenţa tot mai clar pe piaţă ar putea fi realizat la dimensiuni destul de mari pentru ca astfel să se transforme într-un simbol la fel de puternic şi să reducă din zăpăceala celor mai bine de patruzeci de ani de ideologie şi propagandă totalitară.

Cu mult respect.

Claudiu POPA
Str. Eroilor, Bl. 25, Et. 1, Ap. 3
Blaj, jud. Alba

N. red.: *Ba chiar celor care v-ar acuza că proiectul Dvoastră face reclamă unei firme precise, li s-ar putea răspunde că el înalţă un monument lui X, Necunoscutului, rimă necesară într-o ţară unde s-a ridicat Coloană Infinitului.*

Dementa asta a nesuferirii celuilalt...

Dragă redacţie,

Vă scriu cu rugămintea că, dacă aţi fi avut de gînd să o faceţi, să nu publicaţi scrisoarea pe care v-am trimis-o ieri, prin Internet, numită „Reconsiderarea atitudinii". *(N. red.: o scrisoare vehementă împotriva a doi profesori care, în nr. 274, s-ar fi arătat neînţelegători în polemica Băjenaru-Popescu.)*

M-am gîndit foarte mult, ieri şi azi... azi-noapte, tot timpul, nu am fost nici la slujba de la biserică din pricina frămîntării. Nici somnul nu mi-a fost uşor, şi toate astea din pricina mea (o mică paranteză: am ascultat cu mult timp în urmă o predică despre Iona. Şi, la un moment dat, pastorul a citit: „este vina mea". Această „vina mea", spusă de Iona cînd corabia se scufunda şi toţi întrebau a cui este vina, e o sintagmă pe care o auzim şi, mai grav, o rostim foarte rar. Dacă am face-o mai des, cu siguranţă, am constata cum aceste cuvinte înnoadă şi întăresc relaţiile dintre noi. Nu poţi să spui „e vina mea", decît dacă eşti sincer, iar sinceritatea e unul din braţele adevărului).

Îmi dau seama perfect că ideile pe care am încercat să le comunic nu sînt rele. Nici nu trebuie şi nici nu voi renunţa la ele, cu atît mai mult cu cît le pot justifica. Nu poţi să nu te înfiori, ca să nu zic revolţi, împotriva egoismului şi „luptelor sîngeroase", mai ales cînd sînt duse de profesori. Şi nu poţi să nu te revolţi, auzind că, pentru a promova clasa eşti sunat acasă şi ţi se aminteşte că „vine scadenţa", ai face bine să te prezinţi cu banii la şcoală. Nu poţi să nu te înfiori cînd profesorii, „formatorii", dovedesc că nu înţeleg sau nu le pasă de tinerii care greşesc, cu atît mai mult cu cît şi ei poartă o parte din responsabilitatea pe care o cer altora.

Din nefericire, scrisoarea mea a fost de trei ori mai „violentă", deşi vehementă, decît scrisorile celor doi dascăli. Am scris-o la modul cel mai serios, cu intenţia, cum zice Popper, de a produce o „evoluţie fertilă şi revitalizantă", de a striga împotriva intoleranţei umane şi „a da o lecţie de toleranţă". Ce mizerie desăvîrşită a rezultat! Am strigat mai ceva decît... minerii! Mă descopăr, cu stupoare, la fel ca şi persoanele cărora le scriam, şi mă cutremur!!! Aceeaşi intoleranţă care mă înfioară la ei, o găsesc la mine, deplină! Nu ai ce să adaugi sau ce să scazi. Ca să nu mai spun că mă gîndesc că nu i-aş fi ajutat cu nimic în a-şi schimba atitudinea. Ca să nu mai spun că îmi dau seama că ultimele rînduri, „îi îmbrăţişez", sînt... forţate! Nu pot să îmbrăţişez pe acei oameni. Nu, nu pot. Îmi pare rău să o spun, mă lupt ca să pot scrie cu-adevărat aceste cuvinte, aş vrea tare mult să pot îmbrăţişa, iarăşi („odată am ştiut să zbor./ Odată. Davadă n-am,/ Dar îmi aduc aminte", Adrian Popescu, parcă), dar momentan NU pot afirma asta cu sinceritate. Cît despre Gabriel Băjenaru, pe el îl pot îmbrăţişa cu drag, ca pe cel mai slab.

Am început să citesc Popper, atît mă frămîntă problema aceasta, a toleranţei. Aici nu e vorba de a accepta opiniile altuia (putem vorbi, în cazul acesta, de „relativism", în care „everything is permissible" şi statul de drept e pus în pericol, anarhia fiind uşor de instaurat), ci de pluralismul criticist, pe care eu mă chinui să îl descopăr şi să-l trăiesc.

Îmi dau seama perfect că am fost atras în demenţa asta a nesuferirii celuilalt şi a executării lui. Şi încerc, încerc cu disperare să ies din starea asta jalnică, care îmi displace total şi în care, cred, nu am căzut, aşa, întîmplător şi singur. Dar ce contează că am ajuns singur sau nu? Iată, continui să îi socotesc pe alţii vinovaţi de aceasta. Poate sînt, dar ajută cu ceva aceasta? Nu la modul tînguirii, ci numai pentru că, ALTFEL, să fie ajutaţi şi recuperaţi. Îmi trebuie însă multă răbdare, mult efort, multe de învăţat/citit/trăit ca să pot ajunge atît de tolerant pe cît i-aş vrea pe ceilalţi. Mă simt, însă, atras de o forţă puternică în această societate anchilozată şi bolnavă... să spun, ca apostolul Pavel, „dintre care cel dintîi sînt eu"? (...)

Nu mai pot scrie momentan, trebuie să plec. Dar sînt sigur că m-aţi înţeles. Sînt teribil de neliniştit de ceea ce constat în jur şi în mine. Sînt nemulţumit şi picat într-o pasă nu tocmai bună. Mă lupt din răsputeri ca să ies din ea. Scrisoarea de ieri e total inoportună şi nefolositoare, atît pentru alţii, cît şi pentru mine. Pe alţii i-ar isteriza, pe mine m-ar depărta de ceea ce mi-am propus şi mă chinui să fac. Este, în limbaj popperian, „o eroare". Etica schopehaueriană se poate rezuma la afirmaţia „Nu dăuna nimănui, ci ajută-i pe toţi pe cît poţi". Eu nu am făcut asta ieri, din nefericire, sper să o pot face în curînd, într-un mod serios şi cît se poate de sincer. Dacă va voi Dumnezeu, ar fi minunat să scriu şi să simt cu adevărat că îi pot îmbrăţişa pe acei profesori.

Bogdan ZAR
<fulb(a)pcnet.pcnet.ro>

Din Zürich, cu împăcare

Cititorii noştri poate că-şi amintesc de scrisoarea dnei Gabriela Baicu-Cerchez din Zürich care ne anunţa că nu va mai citi Dilema *indignată de un articol al dnului M. Iorgulescu care ar fi jignit memoria „Pieţei Universităţii"; îi răspunsesem că ne pare rău pentru pierderea unei corespondente extrem de simpatice, că nu-i înţelegem intoleranţa, formulînd chiar o întrebare: „la ce foloseşte să trăieşti la Zürich, pe strada Pestalozzi 34?..." Mare ne-a fost bucuria cînd, la sfîrşit de iunie, ne-am trezit la redacţie cu unul din acele plicuri năzdrăvane – de departe recognoscibil – cu care poartă corespondenţa dna Baicu-Cerchez; în plic am zărit, mai întîi, următoarele rînduri:*

Mai ca întotdeauna vă scriu din tramvai – timpul la capitalişti costă... mult şi nu numai bani.

● În fine vă apropiaţi de „22": vine o vreme în viaţa unui om şi a unei publicaţii, cînd TREBUIE să alegem de ce parte sîntem. Echivocul, oportunismul, penumbra sînt valabile poate în diplomaţie (şi acolo cu limite).

● Recunosc că m-aţi supărat tare. Voi reveni cu amănunte. Efectiv *Dilema* începuse să mă agaseze: noi cei de departe avem avantajul perspectivei. Vedem – văd pădurea şi nu copacii.

● În concluzie: sînt severă cu cei dragi pentru că sînt severă în primul rînd cu mine însămi.

Gabriela CERKEZ

care vă urează o vacanţă fierbinte.

P.S. Mulţumesc *Dilemei* pentru cei doi corespondenţi care m-au contactat, Andreea şi Gabriel. O bucurie noua generaţie!!!

Textul era însoţit – ca bibliografie? – de un xerox după recenta discuţie între doi filosofi francezi (André Comte-Sponville şi Luc Ferry) sub titlul: „Politica ameninţată de tentaţia morală", corespondenta noastră subliniind multe dintre idei, exact acelea care le-am fi marcat şi noi, precum aceasta: „Între un om de dreapta generos şi un om de stînga inteligent nu-s chiar atît de multe deosebiri" (Luc Ferry). Surpriza plicului – gata să ne „topească"... – era însă o fotografie (intrarea, scările unei vile cu liliacul înflorit!) cu menţiunea pe verso: Pestalozzistrasse 34"! Avînd şi noi orgoliul nostru, dacă tot „ne apropiem de „22", ne gîndim aşa, „sotto voce": la cîte reviste din Romînia, ca semn de împăcare, cititorul trimite o poză a casei în care locuieşte şi gîndeşte?

Tot călătorind...

10 mai 1998 – zi însorită de duminică. În tren, cu treburi la Braşov. Istoria evoluează ignorîndu-se cu seninătate (cine ştie? poate că aceasta este o condiţie a progresului: privirea aţintită „tot înainte", descătuşată de trecut).

Întocmai ca nişte europeni adevăraţi (ieri, doar, tot românul a mîncat un (?) mititel, a băut o berre şi a transpirat cale de un cros) braşovenii au ieşit la un picnic la firul ierbii, pe lîngă şosea şi linia ferată. Mi-am propus să las deoparte orice pre-judecată şi scăpînd de un prim gînd dezaprobator am privit, străduindu-mă chiar să-mi placă (ce nu face omul, cîteodată, pentru a nu fi considerat „încuiat"?).

În jurul Timişului de Sus, unde „se aşează vatra", acolo era parcată şi maşina. De obiceei poţi observa cîte o familie întreagă: părinţi, copii, căţei (cîte o vacă – aşa cum mulţi veniseră cu maşina, destui „veniseră cu vaca"). Toată lumea este veselă, degajată, dezinhibată. Un adevărat spectacol. Trupuri pe jumătate (sau pe „trei sferturi") goale, cu o diversitate uimitoare de forme: de la aproape-transparent la peste medie, de la spîni la cei „cu glande sănătoase". nu lipsesc ochelarii de soare şi bine-nţeles, casetofonul (sau tranzistorul – de, după buget). Printre insule albe de cearşafuri şi vetre fumegînde, ţîncii leagă prietenii şi bat mingea. Rareori cîte un adolescent singur (doar cu bicicleta) depărtat de toţi ceilalţi, suferă sau visează cu căştile unui *walkman* la urechi.

Ne facem cu mîna (noi, cei din tren şi ei, cei ieşiţi la iarbă verde). Uneori, palma ridicată a cîte unuia se strînge pentru a lăsa liber numai un deget. Luaţi prin surprindere ceilalţi ripostează întîrziat, trîntind cu voce tare înjurături sau doar mustrări (în funcţie de vîrstă). Între noi, şoseaua. O piatră, a cărei ţintă credeam că voi fi eu, sfîrşi prin a sparge geamul compartimentului imediat următor. Mici strigăte de surpriză, cioburi. Fără victime; se aude: „Prinde orbu'..."

Aproape de intrarea în Braşov, pe un loc viran, un cimitir cu nişte cruci de piatră înspăimîntător de asemănătoare. Astfel aşezat, fără nici o încadrare, pierdut într-un spaţiu ne-limitat, lasă impresia unui podium plin (numai) de figuranţi (citeşte anonimi) trişti şi strălucitori. Pe ici, pe colo vizitatori îmbrăcaţi în negru îşi deapănă, probabil, amintiri despre cei cărora au venit să le aducă flori.

În gară oameni vii, veseli, aşteaptă pe cineva sau vor să urce pentru a merge mai departe...

Iacob ALEXANDRU
Bucureşti

© S. Gheţie

Refuz!

Desigur, la un *first look* observăm doar: cîţiva pletoşi, cîteva fiţe care se învîrt într-o discotecă, şi cam atît. Nimic încurajator.

Ai crede că sîntem cu toţii o generaţie de drogaţi, o castă de rataţi care nu ştie să deosebească un tablou de Mondrian de unul de Malevici.

Tristă soartă, ar spune cineva.

Însă se uită un lucru elementar: „jocul", ca toate jocurile, prezintă nenumărate faţete şi nenumărate variante.

Cine să le descopere sau, mai bine, cum să le afişeze tinerii cînd sînt stigmatizaţi înainte de a rosti Cuvîntul. Şi fiindcă ţi se pune pumnul în gură înainte de a striga, nu găseşti decît o singură soluţie: izolarea, fie în grupuri, fie individual.

Se continuă astfel să se creadă că tinerii se mişcă numai în acel ritm, că citesc numai acele cărţi, că discută numai acele prostii.

Şi ce fac ei? Ne privesc, ne analizează şi-şi continuă liniştiţi drumul, fiindcă s-au obişnuit cu falsa noastră imagine pe care încearcă s-o acrediteze ca reală. Şi s-o recunoaştem: greaţa este sentimentul care ne domină; poate o greaţă mai profundă decît cea a lui Sartre, o senzaţie şi o stare care se nasc din neglijenţa faţă de noi, din lipsa de interes pe care o afişează pseudointelectualii noştri, din frazele lipsite de noimă pe care le pot reproduce diverşi indivizi care-şi asumă apartenenţa la generaţia noastră.

Oare existăm ca generaţie?

Pentru ei nu sîntem decît o oală mare, din care reuşesc să se salveze fiul lui X şi Z şi care mai apoi vin în faţa noastră să ne predice lecţii de morală, teorii despre cum să reuşim în viaţă, despre cum să pronunţăm cuvintele şi despre ce să citim cînd sîntem în stări „profunde" de meditaţie.

Şi mă întreb care este scopul celor care, ajunşi să conducă societăţi culturale, edituri, reviste de cultură, uită să se întoarcă spre ceea ce au fost, îndreptîndu-se în mare grabă spre „cercurile" de sus, corespondînd cu diverşi panglicari, avansînd în teorii ameţitoare şi meditînd la elaborarea unei programe de învăţămînt dintr-un scaun din care se văd doar cei patru pereţi ai camerei.

Mai am doar un singur cuvînt de spus: Refuz! Refuz!

Refuz să trăiesc într-o societate lipsită de normalitate.

Refuz existenţa acestei intelectualităţi care descoperă noi surse de inspiraţie printre semidocţii din Parlament, care consacră îndelungi ore talk-showurilor nocturne şi care cer pe nepusă masă să ne vaccineze pe noi, tinerii, fiindcă suferim de inconsistenţă şi superficialitate, însă lăsînd pe alţii să ne predea acel *basic programme* de care avem nevoie.

Perspectiva e sumbră. Dacă înainte te auzeau toţi, acum nimeni nu te ascultă şi nici nu te aude... şi atunci ce rost mai are să strigi? Singura soluţie: fă-ţi bagajele şi pleacă înainte ca boala lor să se lipească de tine.

Cu respect,

Milá WASCHNER
Ploieşti, 19 ani

Cum m-am trezit în picioare cînd se cînta imnul naţional

© C. Rednic

Cu mulţi ani în urmă am văzut un film englezesc, în care o fată ajungea campioană olimpică. Acasă, familia ei privea la televizor festivitatea de premiere, cînd se cînta „God save the Queen" şi toţi stăteau în picioare: se cînta, doar, imnul naţional! Acest detaliu mi-a rămas în minte şi mă gîndeam eu atunci: „Voi trăi, oare, momentul în care să fac şi eu la fel, adică să mă ridic în picioare cînd se va cînta imnul României? S-o fac neforţat de nimeni, dintr-un imbold intim, să mă simt emoţionat la auzul unei melodii care să-mi reprezinte, cu adevărat, ţara?" Şi iată că, înaintea meciului de fotbal cu Columbia, m-am trezit în picioare (deşi eram singur în cameră) cînd se cînta imnul nostru naţional. Ba, recunosc, m-am şi maimuţărit puţin punînd, ca americanii, mîna dreaptă la inimă. Momentul solemn s-a risipit repede cînd (pentru a cîta oară?) mi-am dat seama cît de urît e imnul ţării mele.

Deşi nu sînt un fan al fotbalului, am văzut aproape toate meciurile Campionatului; am ascultat, deci, o mulţime de imnuri. Unele, solemne, cu armonii frumoase; altele, mai puţin reuşite. Sînt şi imnuri caraghioase (cel de operetă al Argentinei sau belicosul „Mexicanos, al grito de guerra"). Despre faimoasa „La Marseillaise" s-a scris enorm la un moment dat: cum că textul ar trebui schimbat, că-i anacronic (o prietenă din Franţa îmi spunea că-i de-a dreptul sadic – „Q'un sang impur..."). Măcar melodia banală a fost salvată prin orchestrarea lui Berlioz. Imnul nostru, însă, e, nici mai mult, nici mai puţin, decît urît.

Cred că sîntem singura ţară din lume care, în 110 ani, am schimbat 5 imnuri naţionale. Copil fiind, am învăţat „Trăiască Regele". Dacă nu lungeai nefiresc de mult unele vocale, rămîneai în urmă şi cuvintele nu se mai potriveau cu melodia. Textul lui Alecsandri este, cred, cea mai mare nereuşită a bardului, egalată doar de cea a compozitorului. (Cu toate acestea, în 1990, la Ateneu s-a cîntat „Poema Română" a lui Enescu în varianta originală, adică terminată cu Imnul Regal. Încă o dată s-a văzut că o frumoasă orchestraţie poate să facă minuni. Nu numai fiindcă momentul era special, dar şi acordurile pe care le auzeam după atîta amar de vreme creau o atmosferă de o tulburătoare solemnitate.) Abia mă obişnuisem cu ritmul imnului şi a trebuit să învăţ la şcoală un altul: oribilul „Zdrobite cătuşe în urmă rămîn, în frunte-i mereu muncitorul". Hai să zicem că ar exista o scuză: „muncitorul" a trebuit să compună peste noapte un imn republican şi bolşevic. Ceva mai tîrziu, un al treilea imn îl cîntam la şcoală, „Te slăvim, România, pămînt strămoşesc"... N-aş spune că melodia (parcă a lui Matei Socor?) îmi displăcea cumplit, dar textul era absolut penibil. Schimbarea republicii (din populară în socialistă) a făcut ca imnul să aibă, cîţiva ani la rînd, doar melodie. Finalul cu „Trăia-a-scă Republica Popula-a-ră Româ-â-nă" nu se mai potrivea cu „realitatea istorică". Salvarea a venit din partea lui Ceauşescu, care a compus un text infantil (gurile rele spun că ajutat de poetul de la curtea sa, Adrian Păunescu), pe care l-a lipit la melodia „Tricolorului". Nimeni nu s-a gîndit, însă, că aceasta era foarte scurtă. Cînd am ascultat-o prima dată, intonată de o fanfară cu ocazia nu ştiu cărei primiri pe aeroport, am constatat că durează vreo 20 de secunde şi trebuia repetate cele 4 fraze scurte de cîte 3 ori, ca să pară imn şi nu semnal.

Dar iată că iar s-a schimbat forma republicii. Acum este capitalistă.Trebuia, aşadar, schimbat şi imnul ei. S-a discutat zile întregi prin Parlament şi s-a stabilit ca noul imn să fie vechiul cîntec „Un Răsunet". Versurile scrise de Andrei Mureşanu aveau o semnificaţie pe vremea cînd au fost compuse. Nu comentez calitatea lor literară – scopul nobil scuză mijloacele puerile. Dar, pentru zilele noastre... Şi această poezie a fost pusă pe muzică, dar compozitorul, Anton Pann, a făcut un efort de ţîrcovnic şi a ieşit ce a ieşit. Pe poeţii Văcăreşti îi apreciem pentru singurul motiv că au fost primii noştri poeţi (ce să-i faci, dacă ne-am trezit atît de tîrziu!). La fel şi cu compozitorii de pe la mijlocul secolului trecut. Dar chiar să le dăm pe mînă imnul nostru naţional? Mi se pare prea mult. Germanii şi-au făcut al lor „Deutschland uber alles" dintr-un trio de Haydn; la finalul unui concert de harpă al lui Haendel se cîntă „God save the King" (nu ştiu dacă imnul a însemnat adaptarea melodiei compozitorului germano-englez sau acesta a pus la sfîrşitul concertului său imnul Angliei, aşa cum vor face mai tîrziu Ceaikovski cu „Boje, Ţaria brani" care încheie uvertura „1812" sau Enescu, de care am vorbit). Noi, însă, îl alegem pe Anton Pann! N-am nimic împotriva sărăciei, dar mizeria mă oripilează.

Acum, ce-i de făcut? Sînt sigur că nimeni nu se gîndeşte să vină cu al şaselea imn. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, oameni buni, compozitori şi aranjori, încercaţi să-i găsiţi o haină mai elegantă, orchestraţi modesta melodie şi încercaţi s-o faceţi astfel încît, cînd o aude, tot românul să vrea să se deştepte din somnul cel de moarte.

Petre POPOVĂŢ
etnolog, Muzeul Ţăranului Român

Enciclopedişti şi unici

Ideile care vor urma au apărut după citirea articolului „Devoratorii de artă", nr. 280 al doamnei Cecilia Ştefănescu. Problema de altfel mă obsedă de mai mult timp.

Cristian T. Popescu, Cristoiu & co au atît de mare succes la publicul românesc (majoritatea lui, deoarece eu cred că există şi o minoritate care-i detestă) datorită faptului că întruchipează o serie de trăsături tipologice comune cu cele ale poporului român în ansamblul lui. Printre acestea este şi atotcunoaşterea sau (dacă vreţi) enciclopedismul. Un mare înţelept european (C. G. Jung) spunea undeva că „este foarte important să nu ştii toate răspunsurile". Oare din ce cauză? (...)

Succesul unor mediocri la public nu este chiar atît de uşor de explicat. Românii cred că au o inteligenţă multilaterală care permite o etalare fără restricţii, fără modestie (o auzim de atîtea ori în autobuze, metrouri sau trenuri). Iar acestui popor îi plac oamenii care-i seamănă (nu ca Manolescu şi Paler), care sînt „dăştepţi", care-i bagă sub masă, îi umilesc pe „infatuaţii" slujbaşi ai statului (aleşi tot de popor). O posibilă cauză a inteligenţei superioare a poporului român faţă de alţii este unicitatea românilor, „insula de latinitate". Această insulă este înconjurată de o dispreţuită masă de migratori barbari (înfrîngerea Bulgariei la C.M. de Nigeria a provocat în România multă bucurie). După părerea mea, românii manifestă un marcant dispreţ faţă de foştii migratori. Inconştient şi chiar conştient. De ce? Noi sîntem latini (şi latini, dar cît de mult latini?) noi am suportat atît etc. Mentalitatea românilor este una de agricultori. Acesta este cel mai puternic argument pentru autohtonicitatea românilor mai degrabă decît celelalte dovezi. D. Drăghicescu spunea că **„este ştiut că, caracterul indivizilor şi al popoarelor este ecoul pe care-l lasă în suflete felul activităţii ce desfăşoară"**. (Acelaşi Drăghicescu făcea o profeţie izbitoare: „Românii din Ardeal se deosebesc foarte mult de cei din Vechiul Regat. La ei, puterea de resemnare este mult mai mică, energia răspunsului la asuprire s-a cheltuit mult mai mult în fapte violente, în brutalităţi decît în plîngeri." Braşov 1987, Timişoara, Sibiu, Braşov, Cluj în decembrie 1989, înainte de ruşinoasa fugă...)

Pînă la urmă, aceşti formatori intelectuali, Socraţi ce ne moşesc viaţa publică sînt penibili prin larga superficialitate, menţionată încă de acum cîteva secole de călătorii străini citaţi de D. Drăghicescu („Totul nu este să fie ceva, ci să pară că este. Lumea se mulţumeşte cu aparenţele"). Modestia intelectuală (prezentă la cîteva personalităţi fine) este un deziderat prea greu de îndeplinit pentru aceşti ziarişti deoarece practicînd-o ar (re)deveni ceea ce sînt: nişte pitici.

Darie Codruţ CONSTANTINESCU
Cîmpina

P.S. Fotbaliştii români merită într-adevăr statuile menţionate la plecare deoarece ei sînt singurii care scot mulţimi în stradă, care unesc un popor, fără demagogie şi gogoşi umflate şi răsuflate, acţionînd chiar şi pe un modest teren de fotbal. Există însă şi o latură negativă: vai de poporul care nu are alte motive de a se bucura în comuniune decît după două-trei meciuri de „soccer". Oricum, fotbaliştii români au unit poporul român într-un ideal naţional major: cîştigarea Cupei prea-frumoase. Probabil că el va redeveni apatic după sfărîmarea acestui ţel. Ce păcat!

Despre Eminescu: o polemică simptomatică

De-oi urma a scrie versuri, teamă mi-e ca nu cumva
Oamenii din ziua de-astăzi să mă-nceapă-a lăuda;
Dacă port cu uşurinţă şi cu zîmbet a lor ură
Laudele lor desigur m-ar mîhni peste măsură.
(Mihai Eminescu – **Scrisoarea III**)

Durata nejustificat de lungă a scandalului iscat de numărul 265 al revistei *Dilema* (numărul dedicat lui Mihai Eminescu), cît şi caracterul în mare parte partinic şi resentimentar al luărilor de poziţie (unele deloc academice) dovedesc în primul rînd idiosincrazia foarte multor oficianţi culturali din România faţă de o posibilă reevaluare a unor figuri sacralizate ale culturii autohtone, dar şi un amatorism festivist adînc imprimat în discursul critic din ultimele decenii. Neavînd ocazia şi pe atunci nici dorinţa de a-mi da cu părerea în „procesul Eminescu-*Dilema*", o fac acum. Încerc asta în primul rînd pentru a marca lipsa de profunzime a polemicii iscate şi neprofesionalismul multor intervenţii, dar şi datorită uimirii provocate de persistenţa reacţiilor „pro" şi (mai ales) „contra". Se pare că – prin subiectul ales – redacţia *Dilemei* a atins un punct nevralgic, o formă de religiozitate laică, devenind pasibilă de excomunicare din cauza „ereziei".

Scopul acestui articol este de a face o analiză a luărilor de poziţie în amintitul proces, considerînd că – dată fiind importanţa subiectului – reacţiile apărute au un caracter simptomatic pentru lumea culturală românească de azi. De vreme ce scandalul nu se domoleşte, provocînd încă reacţii (la patru luni după apariţia numărului incriminat) şi deoarece o mulţime de personalităţi mai mult sau mai puţin importante au găsit necesar să-şi facă remarcată poziţia, se pare că, intenţionat sau involuntar, *Dilema 265* a reuşit o „împărţire a apelor", o radiografie a mediului intelectual de la noi tocmai prin această „lovitură" în piatra unghiulară a literaturii române. Acceptarea sau negarea validităţii ideilor (mai mult schiţate) ale autorilor din *Dilema 265* conduce, prin diversitatea reacţiilor şi a atitudinilor, la cîteva concluzii clare. O analiză imparţială (fiindcă aceasta este din fericire – sau, în România, din nefericire – o condiţie a judecăţii de valoare) ar scoate la iveală cîteva caracteristici esenţiale din lumea de hîrtie a mediilor noastre literare.

Acestea ar fi:

a) **intoleranţa la opiniile neortodoxe** (neregulă de aur a intelectualităţii oficializate). Sterilitatea şi slaba calitate a multor polemici literare ce alunecă adesea în invective extraliterare o dovedesc cu prisosinţă. În ceea ce priveşte „cazul" Eminescu, este ştiut faptul că sînt destui cei care şi-au clădit faima (şi) pe panegirice dezlănţuite în care lipsa de idei era mascată de un activism literar „pe linie", plin de formule ritualice. El a fost înlocuit în actuala perioadă de confuzie axiologică cu răbufnirile frustrate ale celor obişnuiţi să decreteze în loc să dialogheze, conform tipicului discursului monologic. Fenomenul de intoleranţă este însă foarte prezent şi încă de multă vreme într-un spaţiu cultural unde rămăşiţe ale spiritului idolatru rezistă luînd forme din cele mai uimitoare. Spaţiul cultural românesc este marcat din cînd în cînd de reacţii dure la adresa oricăror opinii ce neagă o credinţă majoritară adînc înrădăcinată în conştiinţa colectivă. De aici poate apar şi reacţiile umorale ca acelea ale domnilor A. Păunescu sau C. V. Tudor. În aceeaşi situaţie îl descoperim, cu părere de rău, pe domnul profesor George Munteanu, care (lăsînd pentru moment la o parte jalnica sa peroraţie haotică şi lipsită de profesionalism din articolul **Cine, de ce şi cum „se desparte" de Eminescu**, publicat în *Adevărul literar şi artistic* nr. 412/16/06/1998, pag. 7-8) **CHEAMĂ LA LUPTĂ** împotriva denigratorilor marelui poet. Fără a încerca să înţeleagă despre ce era vorba în articolele atacate, distinsul profesor universitar arată că pentru el literatura nu este un spaţiu deschis, unul al dialogului academic şi al reevaluărilor, ci o luptă a majorităţii împotriva deviaţilor. S-ar părea că nu avem nevoie de dialoguri contradictorii, ci de unitate, acceptată sau impusă, căci nu se discută cu cei care se ating de aproape-sanctificatul Eminescu. Ei trebuie „ucişi" cultural şi pentru aceasta, în locul şedinţelor, apar articolele demascatoare. Aici, fiindă lucrurile se leagă, ajungem la o a doua problemă, mult mai gravă:

b) **slaba calitate intelectuală** a unei părţi (se pare că destul de mari) a intelectualităţii cu diplomă, începînd de la închistarea multor profesori de română al căror limbaj îi respinge mai degrabă decît să-i atragă pe tinerii studioşi şi terminînd cu critici literari ale căror opinii reflectă (indiferent de vastitatea lecturilor) o mentalitate primitiv-conservatoare, o încremenire în şabloane şi uneori un oportunism trist. Asta se poate vedea şi în calitatea deplorabilă a multor reviste literare şi în izul de colb cronicăresc al unor prelegeri citite de treizeci de ani, cu obstinaţie, la cursurile de literatură română în faţa studenţilor obosiţi. În esenţă însă simpla teoretizare fără acoperire a disponibilităţii spre dialog, lipsa diversităţii opiniilor critice, resentimentarismele, respingerea *ab initio* a părerilor contrare canoanelor instituţionalizate, precum şi mitificarea unui autor (fie el şi genialul poet Eminescu) sînt calităţi negative ale unei culturi. Avem nevoie nu doar de o reierarhizare, ci şi de o reevaluare a instrumentarului critic. Este clar că ierarhiile existente, cu toate ajustările cîrpăcite la repezeală, tind să colapseze şi că zeci de autori odinioară recunoscuţi nu mai înseamnă pentru publicul de azi mai nimic (iar de data aceasta nu la Eminescu mă refer. Să ne gîndim doar la autorii în vogă de acum 10, 20 sau 30 de ani şi la vocile critice impuse atunci. Unii rezistă, dar numai unii...).

Revenind la polemica în discuţie, am putut observa că, din cauza unei orbiri intelectuale (uneori voite):

c) **nu s-a înţeles obiectul principal al „atacurilor"** (vezi punctul b) sau s-a trecut intenţionat peste acest aspect (vezi punctul a). Majoritatea articolelor din *Dilema 265* **NU** se refereau la valoarea literară a creaţiei eminesciene. Dacă polemiştii ar fi înţeles această idee s-ar fi văzut însă lipsiţi de ocazia „ieşirii la rampă". Este adevărat că a fost pusă în discuţie valoarea **universală** a creaţiei lui Eminescu, valoarea particulară a încercărilor sale de dramaturg şi mai ales fundamentalismul articolelor sale politice. Dar în esenţă cei mai mulţi dintre apărătorii marelui poet **nu sînt deloc la obiect** şi nici nu vor să fie, argumentînd cu clişee discutabile sau atacînd pur şi simplu persoana autorului. Simplu: distrugînd cauza, distrugem efectul... Mă tem că mulţi n-au citit cu atenţie respectivele articolaşe şi – în concepţia lor – nici nu era nevoie, fiindcă mentalitatea lor nu permite nici un cuvînt ireverenţios la adresa lui Eminescu. Ar fi înfiorător să facem o comparaţie între atitudinea creştinului bigot faţă de imaginea cristică şi între cea decelabilă în suficiente articole şi studii despre marele poet.

Pe de altă parte mă îndoiesc că rafinatul critic Eugen Simion nu a putut pricepe ceea ce era de priceput. Cred mai degrabă că a preferat să ia atitudine decît să rişte o poziţie obiectivă, dar mai puţin profitabilă. Dar ce nu s-a putut (sau nu s-a vrut) să se înţeleagă? Că multe din acele articole din *Dilema* (ca şi cel de faţă) nu se refereau la Eminescu, ci la „Eminescu". Că, dincolo de misticoida prosternare în faţa integralităţii geniului eminescian, poetul român este **un autor** a cărui operă şi biografie se supun aceloraşi criterii de evaluare comune criticii şi istoriei literare. Altfel nu s-ar putea aprecia superioritatea unor autori sau a unor scrieri în faţa altora. Nu trebuie să amestecăm critica literară cu spiritul patriotic. Iar în cadrul criticii şi istoriei literare una este să analizăm opera poetică a lui Mihai Eminescu, alta este judecarea prozei şi dramaturgiei sale şi altele sînt criteriile de apreciere a articolelor politice ale poetului. La fel stau lucrurile cu distincţia dintre poet şi personaj biografic. A trecut destulă vreme de cînd Umberto Eco a definit distincţia dintre personalitatea auctorială şi cea biografică. În fine, alta este **imaginea** creată în timp asupra unui autor, imagine în a cărei construcţie intră elementele cele mai neaşteptate, determinînd o opinie comună, acceptată necondiţionat de majoritate în cadrul procesului educativ. Grav este că la noi a te atinge de imaginea poetului naţional înseamnă a atenta la cultura română şi că orice punere sub îndoială a celei mai scurte fraze scrise de Eminescu devine un atac la imaginea acestuia. Ne lipseşte încă spiritul critic obiectiv, nefetişizant, distanţarea de obiect.

De fapt, în numărul 265 al *Dilemei* personalitatea auctorială eminesciană nu este decît rareori contestată. Unul din autori îşi exprimă inapetenţa pentru poezia acestuia (problemă de gust şi nu judecată critică). Domnul N. Manolescu neagă calitatea dramaturgiei lui Eminescu, iar alţi autori se referă la articolele politice. Cam puţin, cred, pentru o reacţie atît de virulentă şi atît de goală de argumente. Nu am detectat vreo „demolare" a autorului sau vreun atentat la poziţia reală pe care acesta o ocupă în literatura română. De aceea cred că ar fi mult mai bine dacă altă dată preopinenţii ar fi mai atenţi la obiectul discuţiei şi la premisele ei, adică (în cazul *Dilemei 265)* tocmai incoerenta sanctificare a personalităţii poetului, bombasticismul şi încremenirea în şabloane fără conţinut care au atras reacţiile de respingere ale multor tineri. De altfel cred că poeziile eminesciene sînt printre cele mai parodiate poezii în mediile şcolare (de la **Luceafărul** pînă la cîteva variante pur pornografice ale poemelor din manuale). Dincolo de sutele de comemorări, aniversări şi celebrări desfăşurate sub numele lui Eminescu, cîte studii despre Eminescu au apărut în ultimii ani? De la Ioana M. Petrescu încoace cine a mai propus noi abordări ale liricii poetului? Dacă nu mai avem nimic de spus despre el înseamnă că l-am supraevaluat. Iar dacă lucrurile nu stau aşa înseamnă că problema nu e a lui Eminescu, ci a criticilor săi.

d) în fine, dincolo de distincţia între cei care au acceptat (fie şi parţial) ideile din *Dilema* şi cei care le-au respins (uneori justificat) se observă o **diversitate a reacţiilor** mai ales în tabăra celor care apără imaginile canonizate. Pe ansamblu ar exista cîteva categorii:

a) **tulburaţii,** care au stîrnit atacul sau i s-au raliat, acceptînd fie şi parţial ideile nonconformiste. Aparent mai deschişi dialogului, unii dintre ei (cum ar fi **Interim**-ul *Adevărului literar şi artistic,* Costache Olăreanu, Gh. Grigurcu sau mulţi dintre corespondenţii *Dilemei* şi mai ales tinerii, adică viitorii creatori de canoane) au înţeles direcţia blasfemiei în discuţie sau au acceptat-o pur şi simplu (fie şi din spirit de frondă). Acceptarea dreptului la opinie disidentă este de altfel obligatorie pentru un dialog fertil şi de aceea faptul că s-a înţeles că o cultură este supusă permanent judecăţii critice şi că mentalităţile, ierarhiile sau canoanele se schimbă periodic este un punct cîştigat din polemica iscată. Din păcate, numărul celor incluşi aici este sau pare destul de redus.

2) **domnul G. Pruteanu şi alţii** asemenea dînsului se pot încadra în categoria anterioară, cu o mică deosebire: aceea că au subiecte tabu. La atingerea lor spiritul critic pare a fi anulat sau cel puţin diminuat (domnul G. Pruteanu declara într-un interviu din *Adevărul literar şi artistic* nr. 410/1998 că „noi numai două genii am avut: pe Eminescu şi pe Călinescu", declaraţie mai degrabă de gust decît de judecată critică). Tabu-urile transformă posibilele dialoguri polemice în monologuri paralele.

3) **intoleranţii de tip magisterial**, care nu se mai întreabă (fiindcă au numai certitudini), nu dialoghează şi nu comunică, ci **emit** sentinţe. Activitatea acestora a golit de sens însăşi imaginea poetului şi a atras reacţiile de respingere existente. Grandilocvenţa activiştilor de aniversări şi îngropăciuni şi a flecarilor pompoşi pentru care limbajul este un scop în sine devine într-o perioadă de libertate confuză mai dăunătoare decît tăcerea.

4) **oportuniştii politico-literari**, care au găsit în acest caz o ocazie de a se evidenţia prin aliniere. Unii o fac şi pentru a reaminti de existenţa lor (printr-o declaraţie de adeziune la linia de gîndire oficială), cum se întîmplă cu nume pe cale de a fi uitate. Un bun exemplu este domnul Paul Everac, a cărui scrisoare publicată în *Adevărul literar...* nr. 419/1998 este un exemplu de răbufnire umorală goală de idei critice şi cu alunecări absurde spre spaţiul politic. La fel s-a întîmplat cu mediatizaţii A. Păunescu şi corifeii săi basarabeni pe care îi puteţi regăsi la numărul 6). Alţii o fac pentru a se bucura de un transfer de prestigiu, poleindu-şi astfel numele nu prea cunoscut prin asocierea cu acest caz fierbinte, cum fac domnul George Radu în *Adevărul literar...* nr. 417/1998 sau domnul Miron Blaga într-un editorial al revistei orădene *Al cincilea anotimp,* unde apelează la limbajul suburban şi agresiv ca argument suprem al impunerii propriei viziuni limitate. Atîta timp cît ideile lipsesc şi articolele menţin doar tonul polemic, uneori cu totul extraliterar, e greu de apreciat cît cîştigă imaginea poetului (căci despre asta este totuşi vorba) de la astfel de apărători.

5) **revanşarzii**, cei care prin articolele lor, la fel de mult legate de opera lui Eminescu precum cele pomenite anterior, găsesc ocazia de a-şi plăti unele poliţe. O face spre exemplu domnul P. Everac şi Aristarc-ul *Jurnalului literar* (nr. 1-2/1998) pe linie **politică** (?), consumînd inutil spaţiul tipografic. O face însă şi domnul George Munteanu în articolul amintit anterior, găsind oportun a-i ataca în acest moment pe criticul N. Manolescu şi pe scriitorul M. Cărtărescu cu o superficialitate şi o lipsă de profesionalism uluitoare, dovedind că n-a înţeles mai nimic nici din articolele din *Dilema 265,* nici din scrierile celor agresaţi cu patimă neliterară. Sau poate că frustrările domnului profesor Munteanu sînt mai importante decît spiritul său critic. Articolul său are mai degrabă darul de a pune sub îndoială buna credinţă a atacatorului decît a celor atacaţi.

6) **adorantes lacrimosi** asemeni poeţilor Maria Banuş, Leonida Lari, Grigore Vieru, care nu spun nimic coerent, ci deplîng apariţia acestui atentat la adresa clişeelor mentale în care s-au hodinit vreme îndelungată.

7) **cei care au tăcut** şi, deşi erau în măsură s-o facă, nu s-au amestecat în această polemică, fie din indiferenţă, fie din bun simţ, conform unui cunoscut precept biblic. În această categorie mă voi topi şi eu, nu înainte de a aminti că unul din criteriile denigrării opiniilor unor autori din *Dilema* criminală a fost recursul la magisterialitate şi invocarea irelevanţei personalităţii autorilor în cultura română („pigmei", „strînsuri", „mărunţei", „cioflingari", „nimeni ai culturii române", „puţoişti", „săcăluţi anonimi" etc. etc.), ca şi cum validitatea unor idei este dată doar de prestigiul celui care o emite, o preconcepţie primitivă şi păguboasă, dar fructuoasă în satisfacerea orgoliilor personale. Această atitudine este şi o componentă a **tehnicii deturnării discuţiei**, a refuzului dialogului, cum sînt şi naivele „agăţări" de exprimările mai greoaie, de unele amănunte irelevante sau deformarea voită a sensului clar. Ocolirea esenţei este de fapt caracteristică unor personaje încremenite în refuzul de a pune probleme de teamă ca acestea să nu trebuiască rezolvate.

În fine, orice ins cu oarecare judecată poate observa că în această bătălie pentru Eminescu despre Eminescu a fost vorba mai puţin. În multe cazuri s-au reînnoit clişee discursive cunoscute. Nimeni nu îi poate nega marelui poet contribuţia esenţială adusă la crearea limbii şi literaturii române. Dar ar fi timpul să se revină la o judecată critică atentă şi dezinhibată în locul isteriei idolatre colective în care cei ostili să fie sacrificaţi. Ca imagine semnificativă a vieţii culturale româneşti din această perioadă, polemica analizată aici nu oferă prea multe speranţe. Dar cel puţin de acuma ştim fiecare cu cine avem de-a face.

Radu Pavel GHEO
Str. Stelelor nr. 2, sc. A, ap. 13, Timişoara

N. red.: *Un glas din Piteşti, semnînd „o dilematică sau o nulitate, puteţi alege, drăguţi dilematici", după ce le cere dlor Bobe şi Rădulescu să se judece mai întîi pe ei înşişi, încheie mulţumind* Dilemei *„pentru tot ce faceţi pentru noi, cititorii" şi domnului G. Pruteanu pentru cronica sa din nr. 269 referitoare la aceeaşi polemică.*

Z. ORNEA

Cînd succesul se întîlneşte cu valoarea

M-am gîndit să evoc, aici, o realitate mai puţin existentă în lumea scrisului. Aceea în care succesul (inclusiv material) se întîlneşte fericit cu valoarea estetică. La începuturile literaturii române moderne, să spunem paşoptiştii şi unioniştii, nici că putea fi vorba de o remunerare a scrisului, acesta fiind socotit, chiar cînd era înflorit de har, o datorie morală. Nici mai tîrziu, pe vremea junimismului, mai nimeni nu aştepta să poată trăi din scris (la *Convorbiri literare* colaborările nu erau retribuite niciodată). Placheta de **Poesii** a lui Eminescu pe care Maiorescu a făcut-o să apară în decembrie 1883, pe cînd poetul îşi trăia convalescenţa tristă la Viena, s-a vîndut bine, de vreme ce criticul îi comunica, într-o mişcătoare scrisoare din 1884, că atunci cînd va reveni în ţară va fi cunoscut peste tot, pînă şi în Tirchileşti. Pînă la moartea marelui poet, Şocec a tot reeditat placheta, ultima, în 1889, cu prefaţa lui Maiorescu, după deces. Dar nu sînt veşti că poetul a trăit în aceşti ani de pe urma poeziei sale şi de n-ar fi fost penibilele subscripţii publice mizeria vieţii i-ar fi fost mai aspră decît fusese. Caragiale, dramaturg iubit şi la începutul veacului, colaborator al *Universului* pentru vestitele „momente", gazetar, o vreme, la *Moftul Român,* n-a putut trăi din osteneala scrisului său. A fost slujbaş, s-a încercat, după modelul prietenului său Gherea, în meseria de berar şi patron de restaurant. Dar mai nimic nu i-a izbîndit. şi de n-ar fi fost cele două moşteniri fericite (a Momuloaiei şi a surorii sale Lenci) – cu care s-a desţărat, stabilindu-se la Berlin, ar fi continuat să tragă mîţa de coadă. Ce să mai spun de un scriitor productiv ca Duiliu Zamfirescu. A trăit, boiereşte, nu de pe urma romanelor sale (despre care avea cea mai înaltă opinie, unul dintre ele, **În vreme de război,** scriere ratată, asemănîndu-l cu **Război şi pace** de Tolstoi) ci din salariul de diplomat (pînă în 1913) şi a beneficiilor statornice produse de via şi moşioara de prin părţile Focşanilor. Ce să mai spun de Slavici, şi el un scriitor fecund, care s-a canonit toată viaţa cu gazetăria şi slujba (a soţiei sale şi a sa) de director de şcoli speciale?

Un fenomen nou, cutezător şi cu totul neobişnuit, la acest capitol, se înregistrează la începutul veacului nostru. El se numeşte Mihail Sadoveanu. Acesta îşi adună, în 1904, ceea ce publicase în presă şi alte piese inedite, în patru volume, mici ca întindere, care răscolesc profund conştiinţa literară a vremii. Acest neobişnuit debut cu patru volume deodată avea să dea anului 1904, după expresia nimerită a lui N. Iorga, „anul Sadoveanu". Bătrînul Titu Maiorescu (în 1904 avea 64 de ani) îl preţuia mult pe tînărul prozator, citind, prin saloanele frecventate, schiţa **Moarta** şi alte cîteva, pronosticînd prozatorului că „nu-ţi vei semna ultima carte la treizeci de ani". Succesul a fost eclatant pentru tînărul scriitor de numai 24 de ani. Şi hărnicia, aducea în librării alte volume semnate Sadoveanu. În 1905 publică alte două volume, în 1906 alte două, în 1907 încă trei şi o traducere din Maupassant, în 1908 tot trei. şi tot aşa înainte. Devenise o personalitate unanim preţuită, revistele căutîndu-i colaborarea. În martie 1920 i se decernează premiul Academiei Române. Şi, deodată, tînărul prozator adoptă o decizie care curmă un obicei statornicit. şi anume hotărîrea de a trăi exclusiv din scrisul său, sancţionînd astfel situaţia ca succesul, bine, fericit conjugat cu valoarea, să nască scriitorul profesionist. Fenomenul nu se mai întîlnise în viaţa literară românească şi Sadoveanu tînărul nu-şi dădea seama că înfăptuieşte efectiv o revoluţie. A comunicat, demn, tuturor revistelor care îl solicitau că, strict, condiţionează colaborarea de retribuirea cuviincioasă. În 1906 primind cereri de la atunci plănuita revistă ieşeană *Viaţa Românească* a precizat clar condiţiile încît în acest an (apoi şi în ceilalţi) o nuvelă sau o povestire i se plătea cu 200 de lei iar un roman (ca, de pildă, **Însemnările lui Neculai Manea**) cu 400 de lei. Semnificativ mi se pare a fi răspunsul adresat, în decembrie 1906, lui Mihail Dragomirescu care îi cerea colaborări pentru proiectata sa revistă *Convorbiri* (apoi *Convorbiri critice).* Sadoveanu tînărul îi mărturisea cu demnitate: „În ceea ce mă priveşte ţin să mai vorbim despre un lucru: despre gratuitatea colaborării. Mărturisesc că nu pot colabora gratuit. Chiar *Sămănătorul,* la care sunt redactor, îmi plăteşte. Prin împrejurări pe care nu ştiu dacă le pot numi fericite, am ajuns să pot trăi din puţina literatură pe care o fac. Cam sărac venitul acestui rar profesionist, dar cel puţin poate îi va îngădui să nu se îndeletnicească cu lucruri străine literaturii. Nu scriu pentru cîştig, n-am nădejde să mă îmbogăţesc, dar lucrarea produsă este proprietate (mai drept decît oricare alta) şi plata e un lucru aşa de firesc încît cred că o discuţie e un lucru de prisos". Intr-adevăr, nu se îmbogăţise de pe urma scrisului. Dar el îi aducea atît cît îi trebuia să se aşeze liniştit, ferit de grijile materiale. Mai ales că era decis să abandoneze Bucureştiul pentru Fălticeni. Cu banii încasaţi din jumătatea premiului Academiei (1250 lei, cînd salariul lunar al profesorului Titu Maiorescu era de 750 lei) şi cu avansul primit de la editorul Gh. Filip (patronul Editurii Minerva) pentru tipărirea a patru cărţi şi-a amenajat casa de zestre de la Fălticeni, pe care, în 1907-1908, o mai lărgeşte, fireşte tot din încasările colaborărilor. Avea şi o slujbă la Ministerul Instrucţiunii, la care nu renunţă, iar în martie 1907, Spiru Haret, redevenit ministru, îl numeşte, fireşte tot plătit, inspector al Cercurilor Culturale. E adevărat că talentul şi succesul, la el, s-au mai întîlnit şi cu chibzuiala. În aşezarea scriitorului la Fălticeni nu trebuie să se vadă numai nu ştiu ce planuri de chiverniseală. Era şi altceva. Mai profund, chiar esenţial. Voise să se instaleze în interiorul lumii pe care o recrea cu atîta recunoscută artă. Evocînd acel moment al vieţii sale, mai tîrziu – în **Anii de ucenicie** – va mărturisi: „Eram un artist care îmi căutam subiectele exclusiv în ceea ce mă înconjura, îndeosebi în natură... M-am hotărît să mă întorc în Moldova şi să mă aşez în Folticeni, ca să fiu liber numai pentru literatură şi ca să-mi pot împrospăta materialul principal al operei mele". Îşi scria povestirile numai acolo, atunci, inegalabile mici juvaeruri, dar şi tentativele romaneşti. Pentru că şi **Floare ofilită** şi **Însemnările lui Neculai Manea** şi **Haia Sanis** (1908) sînt tragedii ale tîrgului în care se instalase. Iar cele (ca în **Vremuri de bejenie**) ale secolelor trecutului istoric de odinioară, tot mai bine se aşezau pe hîrtie în cadrul natural al Moldovei, în apropierea Sucevei. Chibzuise bine, luînd decizia de a abandona Bucureştiul, cînd alţi scriitori afluau spre el, trăgînd mîţa de coadă, scriind schiţe publicate cu preţul rizibil de... cinci lei. Opera lui Sadoveanu, probabil şi datorită deciziei de a se aşeza la Fălticeni, a crescut temeinic în aceşti ani şi se vedea bine că dezvoltarea ei nu va fi de nimic tulburată. Chiar atunci cînd, în 1909, fiind numit director al Teatrului Naţional din Iaşi, va părăsi Fălticeniul după o vreme, cumpărîndu-şi o casă (după ce a vîndut-o pe aceea construită în tîrgul de pe malul Şomuzului) undeva pe Copou. Dar toată viaţa a înţeles să-şi respecte decizia din tinereţe de a rămîne un scriitor profesionist. Şi a rămas.

Exemplul lui Sadoveanu a rodit. Fireşte că nu s-a generalizat. Dar a rămas. Aş vrea să citez aici, pentru perioada dintre războaie, şi cazul, şi el perfect lămuritor, al lui Rebreanu. Fusese şi el, pînă la război, de la stabilirea în 1909 la Bucureşti, un amărît care trăgea barca pe uscat. Dar în 1920, prin apariţia marelui roman **Ion** (care avea să-i aducă premiul Academiei Române) statutul său se modifică total. Şi scria neobosit, în chinuri efective, noapte de noapte, încît cărţile viitoare (**Pădurea spînzuraţilor,** 1922, **Adam şi Eva,** 1925, **Ciuleandra,** 1927, **Crăişorul,** 1929, **Răscoala,** 1932, **Jar,** 1934, **Gorila,** 1938, **Amîndoi,** 1940) îi consolidează definitiv marele prestigiu, devenind în 1939 şi membru titular al Academiei Române. A trăit, ca scriitor profesionist, numai din greaua trudă a ostenelilor sale literare. Şi succesul imens al operelor sale (mereu reeditate în numeroase ediţii) se întîlnea, ca şi în cazul lui Sadoveanu, cu valoarea estetică. N-a făcut, cum s-ar crede, avere, n-a fost om bogat (avea la Valea Mare o vie şi un automobil), neizbutind să-şi cumpere măcar o casă în Bucureşti. Dar, ca scriitor profesionist, a trăit decent şi fără griji materiale.

Iată, aşadar, două cazuri fericite de prozatori români la care succesul s-a întîlnit cu valoarea estetică înaltă, ce au trăit, profesionist, exclusiv din scrisul lor.

Prostia sau adeseori *talk-show*-ul

Cei proşti şi neiscusiţi iau în rîs cuvintele şi nu vor să le asculte, dacă acestea mustră nepriceperea lor, ci vor ca toţi să fie întru asemenea lor.

Sf. Antonie cel Mare

Surprinsă asupra faptului sau, din contră, confundată cu o înţelepciune fină, prostia pare să fie o realitate care ne scapă. Ne spunem adeseori – e o prostie – şi trecem mai departe, chiar dacă alunecăm într-o greşeală asemănătoare.

Văzută peste tot – în piaţă, în tramvai, în relaţie cu groapa sau evident la TV – prostia a ajuns una din cele mai neliniştitoare prezenţe – invidiată de unii, prost să fii, noroc să ai, paralizantă pentru alţii, au ajuns să ne conducă toţi proştii, sau duşman pentru alţii, cu prostia te lupţi toată viaţa.

Cei care se îndeletnicesc cu prostia, deviată în sens peiorativ din slavul *prostîi* – care înseamnă simplitate, modestie, neprihănire (ce tertip lingvistic – îi zici prost şi-l înnobilezi!) – prostimea include atît pe cei care sînt duşi de nas, cît mai ales pe cei care duc de nas. Adeseori se face confuzia, liniştitor-arogantă, a celor din urmă, de a considera omul simplu în categoria de fraier. De aici şi neînţelegerea expresiei *sărac cu duhul.*

Dat fiind faptul că într-un fel sau altul fiecare participăm activ la prostie, preocuparea de a scrie un articol despre prostie se împleteşte cu aceea de a mă proteja. De aceea voi aborda măgăoaia prin observarea celor care fac „plimbările".

Şi cum la un studiu serios trebuie un eşantion reprezentativ, am ales talk-show-ul, indiferent ce probleme abordează el: politicul, socialul, economicul etc.

Întrebarea firească ar fi – dacă există atîtea talk-show-uri există oare tot atîtea feluri de prostie? Oare se exclude un punct de vedere general asupra unei tulburări televizate, care sare totuşi în ochi?

Ei bine, nu. Prostia e unitară. Departe de a fi dezordonată sau precipitată, urmărită emisiune de emisiune (cu cîteva excepţii), fotogenică şi seducătoare, prostia lasă să se întrevadă această unitate. Atît la suprafaţă, cît şi înăuntrul ei. Unitate de subiecţi, costume, cravate şi întrebări. Răspunsurile diferă în funcţie de apetitul discursului. Ar putea rupe unitatea băuturile răcoritoare – uneori orange, alteori „always" Coca Cola sau de cele mai puţine ori apă – dar bineînţeles, acestea nu au nici o legătură cu tema propusă (nici o aluzie la a te îmbăta cu apă chioară).

Înăuntrul ei, prostia nu depinde nici de subiectul individual care o utilizează şi nici de subiectul colectiv (poporu') căruia i se aplică. „Calitatea" ei constă în funcţionarea la ambele capete: e ca un mijloc care îşi înşeală deopotrivă utilizatorii şi beneficiarii.

© S. Gheţie

Din păcate, invitatul crede că nu se înşeală niciodată. El crede că îi înşeală pe toţi. De aceea se crede singur. Şi ca să-şi înşele chiar şi „singurătatea" se postează în faţa camerei TV şi ia atitudine – devine artist. Şi îşi spune frenetic, în gînd – dincolo sînt proştii grămadă. Probabil influenţat de grămada-design, decorul în care se realizează emisiunea.

Artistul artiştilor este, contrar aşteptărilor dumneavoastră (sic!), omul politic. El ştie că pentru a ajunge cît mai sus este nevoie de o „grămadă" cît mai mare (ce eforturi!). El mai ştie că alegătorul e susceptibil oricînd de a putea fi dus de nas. Şi tot el ştie că, paradoxal, „îl va alege pe cel mai puţin prost decît pe cel mai inteligent dintre candidaţi" (A. Glucksman). De înţelepciune la omul politic contemporan, sincer să fiu, nu poate fi vorba – de inteligenţă, da – dar nu-i nimic paradoxal că poţi să fii inteligent şi prost. „Originalitatea lui constă în faptul că trebuie «să se lase înşelat» în sensul tare al cuvîntului: el spune poveşti şi ştie că şi le spune lui însuşi" (A.G.)

Există însă şi o bucurie, atît de suprafaţă cît şi înăuntrul talk-show-lui privit ca „adeseori". De suprafaţă pentru că: în această minunată emisiune ţi se spulberă orice „îndoială" în legătură cu „plimbăriii", are şi ea un timp limitat şi, nu în ultimul rînd, dacă pui la socoteală şi emisiunile înconjurătoare, chiar că e bucurie.

Înăuntrul lui, pentru că prostia nu merge niciodată pînă la capăt. Deh! – orice filosofie îşi are groapa ei.

Iar eu, dragul meu cititor, aflîndu-mă de cele mai multe ori în mulţimea celor duşi de nas, dar şi, din nefericire pentru mine, în mulţimea celor care prostesc, te asigur spunînd că prin tot ce am scris aici n-am vrut deloc să te zăpăcesc sau, Doamne fereşte!, să te prostesc. Din contra, am vrut să spun – există prostie, există şi Adevăr. Citez din pildele lui Solomon: „lăsaţi prostia şi veţi fi vii".

Gabriel ACHIM
str. Zambilelor 10, Bucureşti

În iulie 1997, o echipă a Muzeului Ţăranului Român condusă de Ioana Popescu a organizat un atelier de antropologie vizuală cu participare internaţională. Publicăm aici extrase din contribuţia lui Horia Bernea la acest Atelier, la care se adaugă cîteva note datorate unui recent sejur roman.

Horia BERNEA

CONSUBSTANŢIALITATE

Iconodulia militans

Aş vrea să vorbesc despre o atitudine a privirii, ca simplă amorsă posibilă pentru Atelierul nostru de antropologie vizuală. Sînt pictor şi vorbesc ca pictor, încercînd să definesc un mod de a trăi prin văz, prin ochi, prin privire. Experienţa meseriei mele mă sileşte să constat cît de importantă este această funcţie; ca pictor şi om de muzeu încerc să militez pentru înţelegerea raţiunilor profunde ale privirii şi ale imaginii.

De ce *iconodulia militans*? Caut să formulez, prin acest termen de *iconodulie*, vocaţia privirii noastre: ochiul uman e conceput, e construit pentru a contempla nu forme abstracte ori construcţii mentale, ci *viaţa*, jocul formelor ei întrupate. E făcut să contemple oameni, făpturi, peisaje, adică obiecte foarte bine caracterizate din punct de vedere formal. Văzul e făcut să descopere şi să contemple mai ales pe *celălalt*, pe omul din faţa noastră. Or, lucrînd în acest domeniu, antropologia vizuală nu se poate nici ea sustrage, cred, unor atare exigenţe; nu-şi poate permite să opereze cu concepte străine ori exterioare faţă de domeniul vizualului şi al materiei. De aceea, antropologia vizuală presupune, în opinia mea, o importantă dimensiune anti-iconoclastă. Prin iconoclasm nu înţeleg doar fenomenul bine delimitat al secolelor VIII şi IX bizantine, ci tendinţa de a elimina materia, bănuită că ar corupe spiritul ce se întrupează în ea. În sensul lui mereu actual, iconoclasmul e un efort întrucîtva abuziv, forţat de a obţine o spiritualitate „pură", neadulterată de colaborarea cu materia. E o concepţie care tinde să „satanizeze" într- un fel materia. Există de altfel un soi de reflex iconoclast, omniprezent în arta contemporană (analizat şi de Alain Besançon în cartea sa *Imaginea interzisă*). Or, această tendinţă nu va fi niciodată altceva decît o *reacţie*, situată cu necesitate în acelaşi teritoriu: cel al dialogului între spirit şi materia în care el îşi dă o imagine.

Orice civilizaţie propune o *convenţie* specifică – ori un ansamblu de convenţii – care fac posibil, inteligibil, fertil acest dialog. Esenţială, în acest caz, mi se pare *adecvarea* între cei doi termeni, modul lor de colaborare expresivă; fiecare civilizaţie îşi aduce aici propria soluţie, propriul răspuns. Convenţia e cea care creează în fond o civilizaţie; ea e de asemenea cea care o conservă, care o face să funcţioneze.

S-ar spune că în aspiraţia către o spiritualitate „pură", despre care vorbeam, se ajunge pînă la un refuz al „chipului" şi chiar al materiei în sine. Or dacă ne referim la o artă precum cea a islamului, ne dăm seama în ce măsură ea a păstrat şi a utilizat totuşi „carnea" lucrurilor, dincolo de iconoclasmul său doctrinar care interzice numai reprezentarea feţei umane. Opţiunea de tip islamic prezintă anumite avantaje pentru că evită o anumită spiritualizare „programatică" a chipului, ceea ce riscă să ducă la uscăciune, la absenţa de viaţă autentică, la manierism. Aici eşti obligat, dimpotrivă, să exploatezi mai eficace vizualul: contemplînd formele care ne înconjoară, devii conştient de jocul nesfîrşit al materiei şi, prin intermediul ei, ajungi la Cel care a creat toate „văzutele". Antropologul, mai ales, va fi sensibil la această *adecvare*; va pîndi locul unde spiritul e „agăţat" de materie, unde se imprimă în materie pentru a deveni eficace, lucrător.

Perioadele în care arta – şi văzul – s-au dezvoltat la maximum au fost perioade dominate de o bucurie deplină, perioade guvernate de legea unor restricţii „blînde", de creaţie teologică şi trăire prin şi pentru Dumnezeu. Mefienţa faţă de artă a unei anumite linii filosofice greceşti nu privea decît arta care nesocotea *convenţia* proprie acelei lumi, arta inexpresivă din punct de vedere spiritual. Ea nu privea văzul şi capacitatea lui de contemplare prin intermediul materiei.

Un exemplu strălucit în acest sens e Rembrandt, unul din pictorii cei mai preocupaţi de spiritualitate, mai angajaţi în direcţia asta. Or pictura lui e plină, e „grea" de materie. Pînă la exces chiar! Anumite faţade, tipice pentru Roma, de un roşu închegat pe suprafeţe întinse, dau aceeaşi impresie a unui concret „greu", învecinat prin textură cărnii.

Comuniunea prin substanţă

Prin termenul de *consubstanţialitate* aş vrea să fac un pas mai departe în direcţia deja schiţată. Înţeleg prin consubstanţialitate o comuniune prin substanţă, trecînd prin substanţă, adică o operaţie cu caracter profund spiritual. Termenul are de altfel o semnificaţie teologică precisă pe care simt nevoia să o folosesc aici pentru că ea e înrudită, e foarte apropiată de calitatea experienţei vizuale despre care încerc să vorbesc aici. Ce mă interesează, ce mi se pare important nu este atît ideea de substanţă (nu fac un discurs „materialist"), ci ideea de *comunicare*, de *participare* prin substanţă. Ceea ce m-a frapat în vizitele mele la Roma, la Pompei şi Oplontis este tocmai lipsa de fractură – la nivelul imaginii – între lumea romană antică şi Roma actuală.

Prin consubstanţialitate ajungi la coerenţa intimă a formelor, la acea afinitate care poate face să funcţioneze un ansamblu compus din lucruri foarte diferite: forme arhitectonice, forme de relief şi de vegetaţie de pildă. Consubstanţialitatea operează ca un principiu unificator şi dătător de viaţă: din diversitate ea realizează un organism, un cadru eficace, optim pentru viaţa imaginii. Într-un asemenea cadru, fiecare obiect e acceptat (ori respins) în funcţie de capacitatea de comuniune organică cu întregul. (E ceea ce am încercat să facem la Muzeul Ţăranului Român, mai ales în sala „Triumf".)

Dacă ne-am îngădui să recurgem la o referinţă ultimă, am vorbi despre Întrupare şi despre legătura ei cu *văzul* şi cu privirea. Văzul şi Întruparea nu au oare o problematică comună? Care ar fi, în caz afirmativ, locul propriu al întîlnirii lor? „Dumnezeu s-a făcut om" nu vizează oare tocmai aptitudinea noastră de a vedea, nu mizează tocmai pe concret şi pe organic? Dar dacă ţinem seamă de această relaţie, cum să interpretăm faptul că toate căile spirituale socotesc, pe de altă parte, drept un mijloc dintre cele mai sigure de reuşită, efortul de a elimina materia, considerată ca ceva „greu", corupt, care trage în jos?

Inadecvare

Mi se pare esenţial ca datele vizualului să fie receptate cu mijloace adecvate, ţinînd de acelaşi domeniu. Trebuie să întîlneşti, trebuie să înţelegi datele vizuale cu ajutorul unui instrument de aceeaşi natură, printr-un văz inteligent. *Adecvarea*: acesta e probabil cuvîntul cheie. Ar trebui, poate, să ne limităm, şi pentru producţia imaginii şi pentru receptarea ei, la un limbaj propriu domeniului vizual, fără a-l contamina prin discurs, prin teorie supraadăugată. Ceea ce implică, încă o dată, consubstanţialitate.

Renaşterea oferă un strălucit exemplu de inadecvare. Cu o remarcabilă ingeniozitate, ea şi-a pus, în domeniul picturii, problema perspectivei; s-a străduit să reproducă adîncimea pe suportul plan al pînzei ori al zidului. E o încercare (şi o reuşită) prin care Renaşterea transgresează convenţia proprie domeniului pictural: strălucitele ei mijloace nu sînt decît mai evident inadecvate, pentru că neconsubstanţiale domeniului în care se exercită exemplele pot continua.

În momentul în care te serveşti de un limbaj fără să-i respecţi exigenţele, eşti în fapt expulzat din acel domeniu şi din civilizaţia care îl include. E poate abuziv ce spun, e un mod abrupt de a mă exprima; experienţa mea de om al vizualului mă conduce totuşi spre această constatare. Din punctul meu de vedere – remarca poate interesa pe un antropolog – de îndată ce abordarea imaginii sacre iese din domeniul propriu zis vizual, pentru a se asocia fie şi unui discurs teologic, de pildă, ne aflăm deja în faţa unei inadecvări. Cel din urmă riscă să supună imaginea unor criterii care îi tulbură, care îi atenuează realitatea primă.

Experienţă romană

Roma e locul privilegiat unde eşti confruntat cu un permanent du-te vino între etape de civilizaţie, pe o scară foarte largă a timpului: începînd cu faza republicană, continuînd cu faza paleocreştină, faza imperială şi apoi cea creştină în momentul maxim, cu Roma Renaşterii şi a Contrareformei. Şi, din loc în loc, cu Roma mussoliniană, destul de discretă de altfel: ea nu a produs o „Casă a Poporului" care să desfiinţeze centrul oraşului. Eşti pus aici, involuntar, faţă în faţă cu simultaneitatea unor straturi foarte diferite. Şi ea mi-a confirmat ceea ce spuneam, cu un an în urmă, despre consubstanţialitatea unui anume tip de civilizaţie. Există o comunicare între pictura romană antică şi peisajul pe care ni-l arată Roma actuală, o aceeaşi substanţă: care ţine, să zicem, de un geniu al locului, de situarea construcţiilor în peisaj, de raportul gol-plin, de amploarea şi diversitatea vegetaţiei, extraordinare la Roma.

* * *

M-a frapat nevoia pe care a simţit-o edilul roman dintotdeauna de a avea zone similare cu petele albe pe harta oraşului, zone neconstruite, de vegetaţie liberă. Nu e vorba despre o neglijenţă a italienilor contemporani, ci de o atitudine prevăzută încă din prima perioadă imperială: existau zone aproape sălbatice în centrul Romei care se păstrează pînă astăzi. Şi numai o jurisdicţie extraordinar de severă a permis să se conserve aşa ceva. Ceea ce e foarte interesant fiindcă ne vorbeşte despre tipul de civilizaţie şi, mai ales, de *libertate* care exista în Roma antică. Roma care a produs atîţia martiri creştini era în acelaşi timp o societate foarte tolerantă, după cum bine ştim; avea loc în ea aproape oricine; numai atunci cînd cineva intra în conflict direct cu autoritatea ei, cînd o punea în cauză, era redus la tăcere.

Roma e o trăire întreolaltă (sînt tentat să folosesc termeni apropiaţi de ai lui C. Noica): se trăieşte aici cu peisajul, cu vegetaţia, cu ruinele, cu palatele, statuile de mare clasă şi cu gunoiul. Toate sînt (pentru a folosi un barbarism) constructurale spaţiului roman. Există, de pildă, imagini de la 1900 (nu de mai timpuriu) în care Piaţa Navona e plină de boi şi juguri, iar deasupra lor rafinamentul extraordinar al lui Borromini. Roma are o asemenea anvergură încît înghite, acceptă toate contrastele. Acum e invadată de mări de turişti şi ai fi tentat să spui că prezenţa lor o strică. N-o strică; ţin locul boilor acelora din Piaţa Navona.

* * *

E iarăşi interesant cum s-a dezvoltat aici structura de oraş antic: nu e nici acea ortogonalitate a Egiptului, nici tipul de organizare aproape centrată, specifică civilizaţiei greceşti, într-un fel obsedată de dorinţa de a ajunge la arhetip, la abstracţie. Aici avem de a face cu o aparentă harababură – aparentă doar, fiindcă se susţine printr-o extraordinară forţă. Mie mi se pare puţin caraghioasă observaţia care pretinde că Roma ar fi masculină, iar Veneţia feminină, însă pînă la urmă nu e lipsită de oarecare adevăr: Roma îţi dă o senzaţie de forţă copleşitoare. Mă gîndesc mai ales la Constantin, primul împărat creştin în sensul că impune creştinismul în întreg imperiul, adică în întreaga *oikumene*, în întrega lume. Or, cînd vezi bazilica lui Maxenţiu-Constantin, ori statuia celui din urmă, chiar în ipostază de vestigii şi bucăţi, te sperii: sînt de o dimensiune, de o putere, de o vitalitate aproape dureroase. Creştinismul s-a impus, cred, printr-un atare spirit. Şi mult timp a moştenit această forţă, chiar dacă activă pe alt plan, plan opus chiar pînă la un moment dat: fragil, plăpînd, sărac...

* * *

Vorbeam despre inadecvarea plastică introdusă de Renaştere. Ea a mai creat şi un „mit" care s-a dovedit, din punctul meu de vedere, iluzoriu: mitul libertăţii prin contrast cu „strîmta, hieratica şi rigida viziune medievală". Or, lucru foarte ciudat, Renaşterea nu determină o varietate mai mare de imagine decît Evul Mediu. Dimpotrivă, senzaţia de monotonie pe care ţi-o provoacă altarele baroce ori anumite interioare ce merg pînă în sec. al XVIII-lea e evidentă. Ceea ce e destul de surprinzător dacă ne gîndim că fiecare artist a făcut tot ce i-a trecut prin minte şi inimă într-o libertate cvasi totală. Am avut o reacţie foarte dură în cazul unor interioare de biserici baroce. Mă supăra îngrozitor emfaza, luxul, grămada, îngrămădirea de simboluri explicite, un fel de harnaşament pompos de obiecte; lipsa de măsură, lipsa de economie care duc la un fel de spiritualitate „păgînă". Mă gîndeam că am o reacţie părtinitor ortodoxă, cînd am descoperit indignarea lui Stendhal referitor la *Chiesa del Gesù*: „Prostul gust al preşedintelui de Brosses, extaziat în faţa altarului Sfîntului Ignaţiu. Lipsa de noblete şi ridicolul acestei statui sînt de necrezut." Să fie limpede. Nu fac aici judecăţi de istoria culturii. Biserica cu pricina, ori alte construcţii baroce italiene conţin lucruri admirabile, datorate şi unei măsuri pe care Italia a ştiut să o păstreze. Barocul bavarez e cu mult mai pompos şi mai destrămat. Mă refer doar la adecvare, la capacitatea formelor de a găzdui spiritul. Am văzut interioarele unor palate de cardinali, printre care un faimos exemplu e vila cardinalului d'Este de la Tivoli. Eu mă întreb ce fel de cardinal era, ce fel de om spiritual dacă suporta să nu existe nici o pauză pe pereţii casei sale. Cum se putea el reculege sub năvala neîntreruptă de peisaje, nuduri, programe de vînătoare, hălci, flori, aproape toate pretinse a fi extrase din surpriza proaspăt descoperitelor picturi romane antice? Cu care nu au de altfel nimic de a face calitativ. E doar o recuzită extrasă din ele. Eu cred că, în anumite direcţii, Renaşterea a eliberat un flux puternic de barbaritate. Nu mai avem de a face, deseori, cu artă creştină (în sensul legat, mai mult ori mai puţin direct, de Întrupare), ci eventual cu o artă avînd subiect religios.

* * *

Am văzut, în muzeul din Napoli, tot ce s-a scos de la Pompei ca pictură romană. Şi mi s-a confirmat calitatea ei, desăvîrşită aproape. O societate care a produs asemenea pictură, cum e cea din perioada a III-a şi a IV-a romană, din timpul lui Nero, nu putea merge mai departe; atinsese limita rafinamentului şi a maturităţii; era totală. Trebuia să se întîmple ceva, un reînceput. Ca pictor, cred că, în tot timpul ce s-a scurs de atunci încoace, există puţine rezultate care să-i egaleze nivelul. Roma era parcă pregătită să primească creştinismul. Era ca acea supă unde a avut loc naşterea organismelor vii: era nevoie de o anumită temperatură, de o anumită compoziţie, etc. Aşa a fost şi Roma acelui moment: un mediu cu calităţi exact potrivite pentru coagularea (inclusiv culturală) a creştinismului. Trăsături similare, de altfel, cu cele din epoca noastră: o epocă plină de eresuri, de consumism, de plăceri, de relativism, de o anumită barbaritate şi, simultan, de mare rafinament, de o extraordinară multiculturalitate şi toleranţă culturală.

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Album

Scrisori întredeschise

Dragă domnule C.P.-B.,

Se întîmplă ca între doi oameni să rămînă cuvinte nerostite. Abia dacă se lasă scrise şi atunci sînt atît de jenate de posibilitatea de a fi dezvăluite că te împiedică să le trimiţi adevăratului destinatar.

Ar vrea ca acesta să dea peste ele întîmplător. Să le recunoască ca fiind ale lui, alcătuind un adevăr pe care numai el îl poate înţelege.

Cuvintele din scrisoarea alăturată şi-au ales singure o haină „literară". Tot ele vă roagă să le faceţi publice pentru a se camufla mai bine.

Le puteţi ignora şi atunci seara mea de mai va trebui să-şi accepte banalitatea.

Orice aţi voi să faceţi cuvintele s-au lăsat scrise şi pentru mine ásta e o mică victorie asupra lor. De ce vă implic în acest joc? Cred că tot datorită lor, nerostitelor...

Ana

Vă pot scrie toate cuvintele pe care nu le pot rosti?

(N.red.: *Este interesant cum această pagină a putut să creeze impresia unui spaţiu al mesajelor mai mult sau mai puţin matrimoniale. S-a înţeles oare, cumva, că scrisorile de amor publicate aici au o finalitate practică? Cine a putut să-şi închipuie, de exemplu, că tînărul Ionel îi scria din Timişoara numitei Bobocica prin anii '40, tocmai pentru a o convinge, 60 de ani mai tîrziu, prin intermediul unei reviste din Bucureşti, că o iubeşte nespus? Sau, pe de altă parte, cine a avut naivitatea să creadă că aici acordăm asistenţă, ca în revistele cărora tinerii le trimit scrisori cu problemele lor sentimentale sau sexuale, pentru a fi sfătuiţi sau pur şi simplu încurajaţi de către un psiholog, doctor, sau simplu redactor?*

Prin urmare, nu îi vom spune cititoarei noastre Ana că dragostea dintre doi tineri nu este pîndită chiar la tot pasul de diavol (de altfel, afirmaţia cu „o mie de ani promisă lumii" ne face să credem că cititoarea noastră este adeptă a ideilor adventiste) sau că sărutul nu e o grozăvie şi un lucru crucial, aşa cum reiese din filmele holywoodiene şi din romanele sentimentale. Îi publicăm, în schimb, scrisoarea, avertizînd-o (chiar dacă este cam tîrziu) că, în această pagină, asemenea texte nu sînt luate ca atare, ci sînt puse sub lupă. O lupă care caută cu lumînarea clişeele retorice şi expresivităţile involuntare.

De altfel, cititoarea noastră Ana nu a avut intenţia de a scrie o scrisoare de dragoste propriu-zisă, ci mai mult o compunere plină de sensibilitate, adică frumoasă. *Iar o compunere se pretează cu atît mai mult privirii critice. Şi în plus, cere şi o notă. Să procedăm şi noi ca dascălii „inteligenţi" şi s-o întrebăm pe domnişoara Ana ce notă şi-ar pune. Şi apoi să întrebăm şi clasa.* **(C.P.-B.)**

Daniel,

Ar putea să fie altfel decît o scrisoare, ar putea să fie o pagină dintr-o nuvelă scurtă şi amară. Rămîne o scrisoare care a început prin a se nega. Nu s-a întîmplat nimic, atunci de ce ţi-aş scrie? Şi rîndurile astea şi plimbarea sînt – dar tot aşa de bine ar fi putut să nu fie. Lumea îşi va continua rostogolirea. Inocenţa noastră nu o poate salva. Peste cîteva zile chiar şi tu vei uita. O seară de mai se uită uşor. Voi uita şi eu. La naiba! La urma urmelor nu a fost nimic. Un nimic care a început cu un zîmbet.

Ne zîmbeam unul altuia recunoscîndu-i în celălalt pe toţi. Zîmbeam, zîmbindu-ţi, lumii întregi. Eram doi oameni obişnuiţi dar între noi se ţesea eternitatea. Trăiam inocenţa primului cuplu înainte de ispita mărului. Înainte de primul sărut pe care nici nu şi-l imaginau.

Atît timp cît nu te voi uita mă voi bucura că murim. Mi-e imposibil să cred că ne-am putea atinge mîinile. Vraja dintre noi e vraja începutului de lume. Nu sînt îndrăgostită de tine. Sînt fermecată de puterea pe care o simt recunoscîndu-ne ca primii doi oameni. De hotărîrea noastră depinde pentru nu ştiu a cîta oară soarta lumii. De fiecare dată lumea e trădător de trupurile care se vor. Ele, bietele noastre trupuri ameţite de dorul primei bucurii nu vor să se despartă. Noi nu ne vom atinge. Noi ne vom despărţi. Dar ştim. Am descifrat taina.

Din cînd în cînd Adam şi Eva se reîntîlnesc şi se recunosc. De cele mai multe ori hotărăsc să facă dragoste şi astfel omenirea e condamnată la încă o eternitate de nefericire.

Cînd hotărăsc să se despartă şi se pierd în mulţime Diavolul îi face să uite unul de celălalt şi se găseşte imediat cineva care să le fure identitatea şi să repete păcatul.

Dacă noi nu vom uita seara de mai cînd ne-am plimbat printre teii din Paradis fără să ne gîndim la dulceaţa unui posibil sărut, lumea va mai invoca în favoarea apărării ei încă o poveste de dragoste neîmplinită, dar veşnică.

Da, tu poţi să vezi că e o pagină dintr-o nuvelă. Eu îţi scriu o scrisoare. O pagină de graţie. Poate ai dreptate tu şi, cînd ne vom reîntîlni, eliberaţi de povara liberei alegeri, ne vom iubi ca doi oameni obişnuiţi între care clipele se rostogolesc una după alta...

Aş vrea să am dreptate eu şi, cînd ne vom reîntîlni în acea mie de ani promisă lumii, să regretăm neîmplinitul sărut.

Ana

P.S. Da, e doar o lirică scrisoare de dragoste care moare. Nu are cum să fie mărturia unei minuni. O minune nu te lasă în Dilemă.

Cupa Mondială şi condiţia umană

S-a terminat cu Mondialul de fotbal, dar prea puţini sînt conştienţi şi ştiu pînă unde s-a ajuns, bătîndu-se cinci săptămîni o minge Adidas:

s-a ajuns la Churchill, Stalin şi Roosevelt,

s-a ajuns la Hitler şi Mussolini,

s-a ajuns la regina Angliei, la prinţul Charles („S-o fi supărat regina? S-o fi supărat prinţul Charles? Cui îi pasă? Românii sînt fericiţi...")

s-a ajuns pînă la Diaconescu („Care Diaconescu? Ce PNŢ şi nu mai ştiu cum...?"), s-a ajuns pînă la Radu Vasile („Ce prim-ministru? România are 22 de prim-miniştri"), s-a ajuns pînă la Andrei Pleşu („ministrul nostru de externe nu va găsi, printre subalternii săi, 22 de ambasadori ca..."),

s-a ajuns la Rromânia, la imaginea ei, la sentimentul românesc al fiinţei, la Cioran, la mămăligă, „mămăliga resemnării care a detonat într-o bucurie cum n-au mai avut românii din noiembrie 1996", s-a ajuns la Dejeu, la „poliţia română care nu a intervenit pentru a nu impieta asupra bucuriei naţionale",

s-a ajuns la Drăghicescu, la destinele României, la psihologia ei („nu putem duce lucrurile pînă la capăt, am făcut din ţînţarul victoriei împotriva englezilor armăsarul de bătaie al naţiunii române... în loc să-i zdrobim pe tunisieni... în loc să impunem respect prin seriozitate şi valoare..."),

s-a ajuns pînă la linia Maginot, pînă la linia Kursk-Orel, la Molotov, la Ribbentrop, la pactul Molotov – Ribbentrop, la bătălia de pe Drina, la Tito, binenţeles, la Ante Pavelici, la Tudjman, la Genscher, la Kohl, la „kaput!", la panzerele germane care nu i-au putut birui pe sovietici fiindcă aveau treabă cu sîrbii (asta cînd Iugoslavia i-a condus pe nemţi cu 2-0 în minutul 31!), s-a ajuns la debarcarea în Normandia şi de aici, logic, la Franţa,

Franţa, unde preşedintele ei declara că i-ar plăcea să fie Barthez, portarul naţionalei, iar primul ministru vroia să fie şi „Jacquet şi Zidane totodată", Franţa care a inventat ghilotina, „vanitoasa patrie a lui Rimbaud şi Baudelaire care l-a renegat pe Celine", „naţiunea infatuată pe obrazul căreia victoria urîtă asupra Paraguayului e o palmă, o victorie soră cu umilinţa, răzbunîndu-ne pe toţi cei ce ne-am putut simţi jigniţi fiind confundaţi intenţionat la tot pasul cu ţiganii, însă noi, din decenţă, nu le-am aruncat în faţă îngîmfaţilor noştri amfitrioni aburii invectivei, nici nu i-am botezat naţiune de magrebieni...",

s-a ajuns ca în Italia asociaţiile feministe să sară ca arse împotriva campaniei publicitare de la RAI Uno: „lasă baltă gagica, uită-ţi mama, fii bărbat, Cupa Mondială înainte de toate!",

s-a ajuns la modelul japonez de curăţenie, la calcularea pierderilor în producţia industrială a Columbiei pe timpul Cupei Mondiale, la evoluţia regimului politic din Iran în funcţie de succesele naţionalei sale,

s-a ajuns la paranormal, la licori divine preparate pentru a asigura calificarea în semifinale, la coafori, la şamani africani şi vrăjitoare balcanice, la proiecte de statui pentru Hagi şi Thuram, la discuţii eminente între sociologi francezi în jurul problemei: „eroizarea mediatico-politică a vedetelor fotbalistice legitimează sau nu regimuri totalitare?",

s-a ajuns ca filozofi de talia lui Morin şi Finkielkraut să fie criticaţi de confraţi pentru pasiunea lor faţă de „foot", „ceea ce la asemenea conştiinţe intelectuale, recunoscute pentru relativa lor fermitate, e un semn îngrijorător de volatilizare a spiritului critic",

s-a ajuns la a se formula de către cercetători parizieni şi riguroşi: „fotbalul e un nor de fum, care creează o iluzie şi îndepărtează de la orice conştiinţă politică" sau de către academicieni francezi: „patriotismul aplicat în sport continuă să mobilizeze cele mai rele reflexe ale orgoliului partizan şi să bată toate recordurile de rea credinţă",

s-a ajuns ca în *Le Monde* cititori serioşi să anunţe că nu vor mai cumpăra acest ziar care şi-a permis să publice zilnic un supliment (de altfel excelent!) consacrat evenimentului, ei înfierînd fotbalul ca „fabrică de consensuri pentru numeroase regimuri puţin recomandabile... cîmp al unor pasiuni şovine înfloritoare... domnia prostiei, a neînsemnatului, a infantilismului satisfăcut",

s-a ajuns cu adevărat şi la propriu pînă la Dumnezeu, pînă la Allah, echipe întregi jucînd cu ochii la cer în rugi intense, numele Domnului fiind invocat la cornere, ofsaiduri şi mai ales la penaltiuri, cerîndu-I-se să fie cînd catolic, cînd ortodox, cînd mahomedan, o singură dată apărînd un titlu inadmisibil într-un ziar românesc: „Dumnezeu nu se pricepe la fotbal",

în sfîrşit, nu chiar într-un sfîrşit, s-a ajuns şi la Ceauşescu: numele antrenorului belgian Georges Leekens, un tip dictatorial, mărginit şi falit, a fost schimbat de ziarişti în „Georgescou"!

Înflorire a tuturor stilurilor de la Rică Venturiano la Charles Peguy, Cupa Mondială a fost o Enciclopedie a cunoştinţelor omeneşti, un Imperiu al sentimentelor bipede, un Tribunal al popoarelor, o Curte Supremă a (In)Justiţiei umane.

Radu COSAŞU

Bazar

Politică şi *sex-appeal*

Ziarul **Naţional** încearcă un altfel de top al politicienilor: după sex-appeal. Alice Năstase şi Simona Catrina lansează teoria **sex-simbolurilor: „Cînd fac politică, bărbaţii sînt irezistibili. Sînt un fel de «Ştefani-cei-Mari». Cu sacou în loc de platoşă, cu celular în loc de sabie. Cu maşini în loc de cai."** Aflăm, cu această ocazie, locurile comune ce se vehiculează la adresa aleşilor noştri. Deşi cele două autoare îşi propun o detaşare ironică, clişeele rămîn la locul lor (evident, adaptate registrului). Cei 10 premianţi sînt dezirabili după criteriile revistelor de popularizare. Nu degeaba ne-au devenit acestea indispensabile: posedă ştiinţa de a face filozofie dintr-o tigaie. Primul şarmant e **Emil** (evident, **Constantinescu**): preşedintele **„e ca un miros frumos: nu te mai saturi savurîndu-l"; „are ochi blînzi, de mamifer mic ameninţat de un mamifer mare".** Fragilitatea lui Emil vine în contradicţie cu **„protecţia, discernămîntul şi luciditatea"** pe care le inspiră premierul **Radu**. Mai mult de atît, în viziunea autoarelor, mimica lui este **„simbolică"** şi **„nu e genul de bărbat pe care îl dezbraci cu privirea".** Petre Roman avînd şi **„charismă"**, şi **„farmec"**, şi **sex-appeal**, trece uşor graniţa în registrul gastronomic: **„E delicios".**

De la Petre Roman încolo ne mutăm într-un cadru mai livresc. **Daniel Dăianu „are o figură de personaj pozitiv (din filmele americane de acţiune) sau de personaj negativ (din filmele franţuzeşti de acţiune)". Vadim** (da, **Corneliu Vadim Tudor**) **„pare un personaj fictiv dintr-un roman psihologic". Teodor Meleşcanu „este bărbatul pe care-l visează orice femeie care tînjeşte să fie ...) transformată în muză de taină". Călin Popescu Tăriceanu** este **„eroul principal"** al oricărui autor de romane de dragoste standard. **Radu Berceanu** dovedeşte o **„atitudine cinematografică" şi un cinism „cu încărcătură erotică".**

Mai rămîn **Adrian Năstase** şi **Varujan Vosganian**. Cel dintîi e genul care studiază literatura din care au ieşit cei dinaintea lui (**„tipul bărbatului provenit dintr-un elev excesiv de studios"**). Cel de-al doilea transcende orice graniţe literare, plonjînd de-a dreptul în natură. Varujan are o înfăţişare de **„cal de rasă"**. Prezentaţi astfel, în top, politicienii apar ca nişte struguri cam acri pentru dornicele alegătoare vulpi. Poftic ioasele rămîn doar cu dreptul de a comenta şi estima trufandalele din vitrina politică, devenite bun public.

Iaromira POPOVICI

Iarna unei vrajbe

În ultima vreme, nu doar banii lipsesc, ci şi ideile de scenariu. Propunerile pentru film de televiziune sînt firave; din cele care există, mai mult de jumătate nu pot fi luate în considerare, iar din cele rămase, încă vreo jumătate necesită rescrieri peste rescrieri... Atunci cînd, în primăvara acestui an, UCIN-ul acorda premiile sale, unul dintre ele recompensa un lungmetraj vechi de aproape trei ani – lamentabilul **Aici nu mai locuieşte nimeni** al Malvinei Urşianu!

În aceste condiţii, orice premieră seamănă cu un mic miracol. Este şi cazul ultimei, filmul **Război în bucătărie** – prezentat luni, 6 iulie la Institutul Francez (în avanpremieră) şi joi, 9 iulie la TVR. Scenariul, scris de Răsvan Popescu, a fost premiat la Festivalul international Prix Genève – Europe 1997, iar regizorul este un debutant în lungmetraj: *Marius Theodor Barna*. Acesta s-a remarcat, pînă acum, în scurt metraj, **Mail Life**, cu Maia Morgenstern, obţinînd la rîndul lui numeroase premii şi fiind prezentat la multe festivaluri de prestigiu.

Război în bucătărie este povestea unui dezertor român care, în timpul luptelor interetnice de la Tîrgu Mureş, din martie 1990, se ascunde într-un cantonier. Aici are o aventură cu fata cantonierului ungur, tatăl descoperă legătura dintre cei doi şi conflictul se mută în bucătărie... Povestea de dragoste – oricum, chinuită – este permanent ameninţată de ura bătrînului cantonier: femeia este prinsă la mijloc, între iubirea pentru tînărul român şi aceea pentru tatăl său, sortită să sufere loviturile venind dintr-o parte şi din alta. Acesta este, cred, şi aspectul cel mai interesant al filmului – care a fost „citit" mai curînd ca o parabolă a intoleranţei etnice sau ca „simplă" poveste de dragoste... Parabolă a condiţiei femeii atunci cînd spaţiul ei tradiţional – bucătăria – este invadat de ura tradiţională a bărbaţilor – războiul –, **Război în bucătărie** este un film amar. Drama este concentrată, redusă la esenţă: nu există decît faptele, gesturile de iubire care alternează cu atacurile urii. Cele trei personaje acţionează instinctual, sub presiunea dorinţei sau a unei realităţi înconjurătoare ieşite din ţîţîni. Răsvan Popescu şi Marius Th. Barna închipuie – credibil, zic eu – o lume primară, la graniţa tribalismului; o „societate" dezarticulată raţional, în care nu mai există loc decît pentru o scurtă tandreţe condamnată, şi ea, să se dezarticuleze pe măsură ce prejudecăţile o îneacă... „Happy ending"-ul (care rezolvă problema etnică) este, de fapt, de o mare tristeţe: pentru că aşa e „tradiţional" – şi la români, şi la unguri –, femeia va rămîne cu bărbatul care o bate, crescîndu-i copilul...

Revelaţia filmului este debutanta Imola Kezdi. Ea reuşeşte portretul solar al unei îndrăgostite prea crude pentru un război atît de mare. În jurul ei, cei doi bărbaţi (Gheorghe Dinică în rolul tatălui şi Ovidiu Niculescu în cel al dezertorului) se înfruntă pe viaţă şi pe moarte, grăbiţi parcă să aducă bezna în casă şi-n suflete. Excelent filmat de un operator versat ca Doru Mitran, întunericul vrajbei este contrapus peisajului trist de iarnă, la fel cum lipsa de comunicare – alta decît şoaptele fierbinţi ale dorinţei – îşi găseşte un contrapunct în filmările repetate de trenuri care trec şi nu se opresc niciodată.

În imaginile sale brute şi în brutalitatea faptelor îngheţate pe peliculă, **Război în bucătărie** este un film care descrie onest şi fără înfloriturile inutile monstrul crescut în căldura căminului, atunci cînd raţiunea doarme... Acest monstru (intoleranţa) nu are nevoie decît de neîntrerupta hibernare a lucidităţii pentru a muşca. Scenariul lui Răsvan Popescu merge însă ceva mai departe decît imaginea-robot a intoleranţei, compilată după manualele Consiliului Europei: el imaginează, cum spuneam, o „rezolvare" a conflictului, care este profund ambiguă. Aparent, vrajba se resoarbe în imaginea de final a celor doi îndrăgostiţi (acum căsătoriţi şi cu copil). Războiul s-a sfîrşit... Între două trenuri, avem speranţa că viaţa este fericită, că nimic rău nu se mai poate întîmpla. În tăcerea femeii, însă, există poate hotărîrea Antigonei!

Alex. Leo ŞERBAN

UNIVERS
EDITURA PUBLICULUI CULTIVAT

NOI APARIŢII:

JÜRGEN HABERMAS
Sfera publică şi transformarea ei structurală
(448 p., 39.000 lei)

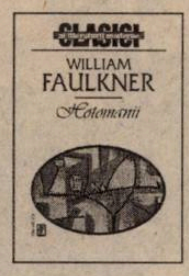

WILLIAM FAULKNER
Hoţomanii
(286 p., 35.000 lei)

JOSEPH ROTH
Marşul lui Radetzky. Cripta Habsburgilor
(408 p., 39.000 lei)

ÚRSULA HEINZE
Vinovată de asasinat
(224 p., 20.000 lei)

Cărţile pot fi comandate la: Editura **UNIVERS**
Piaţa Presei Libere, nr. 1, sect. 1, Bucureşti - CP 33-78 •79739
Tel. 617.55.25; 222.35.44; Fax. 222.56.52

Imaginarul publicitar

„Ascultă-ţi instinctul!"

Prim plan. Cuburi de gheaţă într-un pahar suplu, cilindric. O voce languros-persuasivă ne întreabă ce vedem, dacă vedem o femeie goală etc. Pentru că, dacă asta vedem, înseamnă că avem nevoie urgent de o prietenă, ne mai spune vocea, aproape zeflemitor. Pe fond complet negru, trei sugestii scurte pulsează imediat, una după alta, în litere alb-strălucitoare: „Nu contează imaginea! Ascultă-ţi instinctul! Urmează-ţi setea!" Care, pentru ca să zic aşa, mă-nţelegi, „Sprite!"

Cine s-ar îndoi, vreodată, de logica publicitară?

Dacă o legătură între imagine, instinct şi „Sprite" nu exista la noi înainte de '89, acum există. Şi nu este doar o chestiune de logică, ci de principiu în toată regula. Fiindcă, printr-un mecanism ciudat, după ce înregistrezi mesajul scris pe ecran, aproape că uiţi complet secvenţa cu paharul. „Nu contează imaginea" e tot ce contează pe moment. Într-o lume excesiv vizuală, afirmaţia vine să ne contrarieze, să contrazică, spre uşurarea noastră, unul din postulatele majore ale timpului care spune, dimpotrivă, „Atenţie la imagine!", mai precis, la propria imagine. Şi aceasta este o chestiune de principiu, pentru că, a nu-ţi păsa de propria imagine într-o societate în care nu persoana, ci *persona* face totul, ţine de eroism, un eroism ascuns, subliminal. Calitate insuficient refulată la unii, deci în căutare de simptom. Care va să zică, ce simptom preferaţi? Încercaţi „Sprite"! Este un semn de distincţie, de recunoaştere între cei pentru care nu imaginea, ci faptele vorbesc. Este suficient să cumpăraţi „Sprite" pentru a vă afirma personalitatea. Odată cumpărat produsul, imperativul ieşirii din conformitate este exorcizat, conştiinţa satisfăcută şi efortul scutit.

După primul enunţ, cvasi-paremiologic, urmează cel mai generos îndemn pe care, de la Adam şi Eva încoace, societatea l-a făcut vreodată individului: „Ascultă-ţi instinctul!" Foarte interesant... Şi exorbitant, în acelaşi timp, pentru că, pus în aplicare, sfatul ar costa puterea de dominaţie cam totul.

Dacă înţelegem prin instinct „pulsiune", lucru pe care, în mod greşit, toată lumea îl face, subconştientul ne va traduce sugestia în cel puţin patru mesaje diferite:

Ascultă-ţi pulsiunea sexuală!

Ascultă-ţi pulsiunea de distrugere agresivă!

Ascultă-ţi pulsiunea de dominaţie!

Ascultă-ţi pulsiunea de autoconservare!

În sprijinul ultimei variante vine imperativul „Urmează-ţi setea!", cu care reclama pentru „Sprite" ne programează, în sfîrşit, ceva mai specific. Sîntem recunoscători – precizarea ne va scuti de prea multă tevatură la nivelul proceselor primare!

Luat în sens strict psihologic, însă, termenul „instinct" ne reaminteşte apartenenţa la regnul animal, (dacă mai era nevoie), condiţionîndu-ne, în acelaşi timp, satisfacerea setei de consumarea predilectă a băuturii cu care e asociat: „Urmează-ţi setea! Sprite."

Numai că, apelul la o nevoie de bază a individului, (cum ar fi: foamea, setea, somnul) este frustrant, iar în Occident, difuzarea spoturilor publicitare care recurg la acest procedeu a cam fost interzisă. Că interdicţia funcţionează sau nu, e mai puţin important. Important e existenţa unui fair-play în publicitate. Un fair-play auto-impus.

După două sau mai multe vizionări, reclama pentru „Sprite" este receptată în mesajul iniţial, ca semnificant unitar. Gîndit aşa, el pare să spună: „Nu contează imaginea cu care încercăm să te manipulăm! Rămîi treaz! Urmează-ţi setea!" Şi inteligenţa noastră, flatată că ştia ea ce ştia, se trezeşte, bea şi adoarme la loc.

Alice POPESCU

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

FERNANDO SAVATER
Eseu despre Cioran

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

© S. Ghetie

Acest Bac nu e Pluta Meduzei

Una dintre multele dispute în jurul examenului de bacalaureat din acest an s-a purtat în următorii termeni: de ce să acţionezi tu, minister, sporind exigenţa la „capătul" sistemului? Asta seamănă a demonstraţie de forţă! Mai bine să aşteptăm, cît o fi, un an, doi, zece, minunea saltului calitativ în şcolile româneşti. Şi-abia apoi, ridici şi tu ştacheta... E ceea ce elevii au cerut în repetate rînduri, fie în toiul demonstraţiilor de stradă, fie în discuţiile oficiale, în care li s-a dat, în ultima vreme, ocazia să-şi spună păsurile. Pledoaria lor pentru ţinerea ştachetei undeva la firul ierbii echivala, implicit, cu recunoaşterea unei slabe pregătiri. De altfel, s-au găsit şi voci care să recunoască onest proasta pregătire: ele s-au grăbit, evident, să acuze sistemul, tranziţia, lentoarea reformei. „Sîntem ceea ce aţi făcut din noi – deci nu aveţi dreptul de a pretinde să fim mai buni" – cam ăsta a fost mesajul elevilor şi înainte şi după bac '98. Iar presa scrisă s-a grăbit să uzeze şi să abuzeze melodramatic de acest argument, jelindu-i pe cei picaţi şi făcînd din ministrul Marga un cîrmaci care duce învăţămîntul la naufragiu ori un călău sadea care frînge aripioarele unor copii gata să-şi ia zborul în viaţă.

Mesajul potrivit căruia elevii sînt produsul politicii educaţionale a înaltelor foruri pare corect. Şi totuşi nu e, fiindcă el nu se opreşte la această acuză. În nemulţumirea exprimată de *elevii-produşi* se ascunde cererea, cu totul incorectă, de a lăsa lucrurile să mai meargă o vreme aşa cum au mers. Ştacheta să rămînă jos, cu alte cuvinte, dar noi să ne facem că o ţinem sus. Pe urmă, mai vedem, mai vin alte generaţii... De ce să ne sacrificaţi tocmai pe noi? Logica aceasta e foarte asemănătoare cu a sindicatelor care, aşa cum elevii cer reforma învăţămîntului, cer schimbarea economiei, în general, ca toată lumea – preferînd, în schimb, cel mai adesea, avantajele pe termen scurt ale stagnării.

Ministerul Educaţiei a promis că nu va înăspri probele ca atare. Că examenul nu va fi mai dificil. Va fi doar mai corect – s-a spus: noile modalităţi de organizare nu vor mai permite, ca în alţi ani, aflarea subiectelor şi, mai cu seamă, copierea, cheia procentelor fabulos de mari de bacalaureaţi ai României de dinainte şi de după '89. Profesorii s-au arătat jigniţi că sînt trataţi ca nişte infractori, elevii au manifestat sau au negociat în termenii descrişi mai sus... în fine, examenul a avut loc şi societatea românească, obişnuită să considere că membrii ei, cu mic cu mare, au calităţi, dar n-au noroc în istorie, s-a arătat şocată de rezultate. Acestea sînt, totuşi, oglinda unei stări de fapt. E timpul să înţelegem că învăţămîntul românesc nu arată deloc ca-n filmele lui Nicolae Corjos, ci *aşa*. Cu oglinda în faţă, în fine, poate să-nceapă, cu adevărat, reforma. (**D.V.**)

Cîştiguri şi avertismente

Nu mă număr printre cei care cred că examenul de bacalaureat de anul acesta a fost un eşec, un fiasco organizatoric. Ar fi nedrept, avînd în vedere experienţele din anii precedenţi, cu nimic mai presus decît bilanţul ultimei sesiuni de bacalaureat. Dar nu acesta este fără îndoială criteriul după care trebuie făcută o analiză pertinentă a bacalaureatului, în ansamblul său. Ceea ce mi se pare interesant este că bacalaureatul de anul acesta a reuşit să depăşească acele fatalităţi inexorabile, caracteristice unui complex mai vechi, cu rădăcini bine înfipte în mentalităţile specifice gîndirii din perioada comunistă. Este vorba de teoria potrivit căreia orice examen, fie el şi de finalizare a studiilor liceale, trebuie împins, inevitabil, *spre* aşteptările celor care îl susţin şi prea puţin spre scopul său real – testarea nivelului de cunoştinţe. Cu alte cuvinte, examenul este necesar dar el *nu trebuie* să se soldeze, finalmente, cu consecinţe tragice. Elevii nu trebuie să pice, fiindcă şi ei, şi părinţii, şi profesorii au de pierdut. O gîndire care a marcat fundamental multe generaţii şi care avea să împingă lucrurile într-o direcţie greşită. Nu mai e o noutate faptul că premisa ca un examen să fie mai mult formal s-a menţinut şi după 1990. Noul ministru al Educaţiei, Andrei Marga, a încercat să schimbe această stare de lucruri recurgînd la măsuri pe cît de simple, pe atît de eficace. Stabilirea subiectelor la nivel naţional, transparenţa alegerii lor, coroborate cu o supraveghere mult mai riguroasă au fost principalele repere ce au caracterizat ultimul examen de bacalaureat. Era inevitabil ca, încercînd promovarea unor măsuri reformatoare, echipa ministerului să nu se lovească şi de anumite probleme, pe care le-aş numi mai degrabă inadvertenţe organizatorice. Unii au încercat să supraliciteze importanţa acestor „scăpări", poate şi tocmai pentru a arunca în umbră relevanţa de fond a bacalaureatului de anul acesta; aceea că s-a depăşit condiţia formalismului de altădată, examenul în sine reprezentînd un veritabil test de evaluare a absolvenţilor de liceu. Mitul promovabilităţii de peste 90%, cu care ne obişnuiseră ultimii ani, a picat de astă dată sub imperiul voinţei celor care au dorit să scoată la suprafaţă adevărul despre bacalaureat, să-i dea examenului amprenta seriozităţii şi maturităţii pe care începuse s-o piardă. În consecinţă, măsurile impuse de organizatori au făcut ca procentul celor respinşi să fie mai mare decît era de aşteptat, dar nu mai mic decît decurgea el din realitatea însăşi. De altfel, rezultatele din 1998 nu diferă prea mult de cele corespunzătoare perioadei interbelice, cînd examenul de maturitate nu putea fi bănuit vreo clipă de neseriozitate sau lipsă de exigenţă. Aşa încît invocatul tragism al bilanţului recent încheiatei sesiuni de bacalaureat pare să fie, pe lîngă expresia dezacordului dintre aşteptări şi rezultate, şi consecinţa dezobişnuinţei faţă de o situaţie altminteri normală.

Cu toate acestea, ministrul Andrei Marga a hotărît, cu sprijinul Parlamentului, să mai dea o şansă celor care n-au abordat cum se cuvine bacalaureatul, atît anul acesta, cît şi în anii precedenţi. O atitudine îngăduitoare, dar care nu lasă a se trece cu vederea avertismentul lansat promoţiilor viitoare de experienţa lui 1998: acela că vremea bacalaureatului „de formă" s-a încheiat şi că singura soluţie pentru depăşirea acestui necesar obstacol este studiul sistematic şi aprofundat. Iată de ce, dincolo de toate nerealizările, fie ele de formă sau de fond, acest examen poate fi considerat un cîştig pentru învăţămîntul românesc.

Laurenţiu CIOCĂZEANU

© S. Ghetie

„Un', doi, trei..." rimează cu „ei", „unu, doi..." rimează cu „noi"

● Singurele mărturii vizibile, încă, ale participării echipei României la C.M. de fotbal din Franţa sînt chicile artificial blonde pe care le poţi surprinde pe stradă. Privind retrospectiv, fenomenul social declanşat de Mondiale a fost impresionant: sute de mii de oameni sărbătorind în piaţa publică, bucurîndu-se, mai ceva ca la Revoluţie, ca la cîştigarea alegerilor de către CDR etc. Protagonişti: tinerii. Nu mai conta dacă eşti rocker, punker sau raper, student sau muncitor la strung, elev la Sf. Sava sau la Industrialul x, sentimentul de fraternizare a fost general căci: „Să-mi trăieşti, frate! Victorie!"

● La primul meci, cel cu Columbia, se constată că o capitală europeană poate deveni pustie la o oră de vîrf, excepţii făcînd cîteva gospodine întîrziate la serviciu, care aleargă să cumpere alune şi bere pentru vizionare. Pe la Universitate, în schimb, o gaşcă de „rotiliştі" îşi face de cap. Reacţia lor faţă de meci: „Nu ne interesează; pe noi ne bucură strada pustie. E mişto să mergi pe role pe bulevard, să prinzi viteză şi să nu se ia nimeni de tine!"

● Terasele bucureştene se împart în două categorii: cele cu televizor şi cele fără clienţi. Primele îşi asumă riscul sticlelor sparte, al scaunelor rupte şi al bătăilor, mizînd pe numărul mare de consumatori. Ultimele se închid subit, patroni şi chelneri alergînd să prindă măcar repriza a doua. **Gol România!** Ferestrele tuturor blocurilor şi caselor zbîrnîie mai să se spargă. La fluierul final mulţimea năvăleşte în stradă. Cei cu maşini îşi epuizează claxoanele; apar fete drăguţe şi entuziaste pe capote. Buticurile sînt invadate căci e de bon-ton să ai şi o sticlă în mînă. Coloanele cu steaguri găurite, amintind de iarna lui '89, se îndreaptă spre Universitate scandînd: „România", numele jucătorilor, „Anglia, Anglia, va sosi şi vremea ta!..." şi deja popularul slogan „Un, doi, trei, ne-am p... pe ei!" Transportul în comun e aproape inexistent, majoritatea şoferilor cinstindu-se deja prin depouri. Centrul se umple treptat, se încing hore, se aruncă petarde. Profitînd de euforia generală cei fără bani cer cîte un gît de bere sau cîte o ţigară. Totul se sfîrşeşte spre dimineaţă cînd măturătorii adună cioburile şi-i trezesc pe cei cîţiva suporteri mahmuri adormiţi pe stradă.

● Isteria continuă. Se aşteaptă cu sufletul la gură meciul cu Anglia. Comentarii, pariuri, opinii la tot pasul. Fiecare se pricepe, se consideră specialist. „Nu-i batem noi pe Anglia că acolo-i tradiţia!"; „Hai, bă, pe stadion, pe 23, că au pus ăia ecran. E adevărat!" „Să vezi că-i ia dracu' pe francezi cu noi în semifinală" „Dacă mai înjur la Anglia, ca la Columbia, mă dă nevastă-mea afară din casă!"

● Starea generală din ziua meciului cu Anglia: „Români, vi se pregăteşte ceva!". O terasă din apropierea complexului studenţesc din Regie. Studenţii îşi abandonează sesiunea şi sînt prezenţi în păr cu două ore înainte de începerea meciului. Aproximativ o sută de oameni, de două ori mai multe sticle cu bere. Stupoare! Televizoarele nu merg, o imagine cu purici alungîndu-i pe cei mai nerăbdători. Ceilalţi nutresc încă speranţe. Se găsesc doi-trei de pe la Electronică cu sfaturi. Ba chiar pun mîna să repare. Cînd reuşesc pentru cîteva secunde sînt aplaudaţi la scenă deschisă. Apoi pleacă de lîngă aparate care-şi revin la starea iniţială. Huiduieli: „Stai bă pe post de antenă!". „Hai să le dăm la patroni cu baru-n cap!" Începe meciul şi începe şi furtuna. Paradoxal şi paranormal imaginea de pe ecrane e acum perfectă. Se scandează: „Haideţi pă ei, haideţi pă ei, haideţi pă ei, pă mama lor!", „Nu vă fie frică, apără Stelică", „Cine nu bate din palme, mă-sa-i curvă!" „Ploaia e din Anglia!" Se cîntă cu patos imnul naţional. Totuşi, majoritatea celor prezenţi, descurajaţi de ploaie, pleacă în căutare de condiţii mai bune. Adevăraţii suporteri, uzi pînă la piele, urmăresc meciul urlînd şi gesticulînd: „Plimbă mingea, bă!", „Adrian Ilie – picioruş de lemn!" etc. Se împart ţigări şi seminţe. 1-0 şi toată lumea e în picioare. 1-1: strigăte de dezamăgire şi înjurături. 2-1: final de meci cu îmbrăţişări şi pupături, sticle izbite în mese şi mese aruncate de bucurie. Spectatorii părăsesc localul devastat. Se caută ţapi ispăşitori pentru mesele rupte. Patronii pun afacerile înainte de toate: „Tu eşti ăla, bă? Trîntiţi-l pe jos şi călcaţi-l în picioare. Ba nu, mai bine chemaţi Poliţia! La secţie cu voi, pletoşii naibii!" Pînă la urmă conflictul se stinge; în oraş atmosfera e incendiară. Un bodyguard de la o Casă de Schimb Valutar îşi exprimă regretele: „I-am văzut şi eu cum treceau spre centru. Aveam o poftă să merg cu ei, dar cum să las paza?"

● Mai trec cîteva zile. Meciul cu Tunisia lansează moda oxigenării părului. Deşi partidă egală, cei cu chef de distracţie colindă oraşul şi se bucură, doar ne-am calificat pe primul loc! Se claxonează nejustificat de mult. Scepticii afirmă: „Li s-a urcat blonzirea la cap! Mai bine ar învăţa fotbal!"

● Meciul cu Croaţia e aşteptat în linişte „Avem toate şansele!", „E o formalitate". Entuziasmul e bine temperat; suporterii, în timpul meciului, se păstrează pentru sărbătoarea de după. Un cor de înjurături la penalty. „Du-te bă la bananele tale din Argentina şi lasă-ne!" Toată lumea aşteaptă golul care nu mai vine... nu vine! Extazul de pînă atunci se transformă în tragedie naţională. S-a dus vremea comentariilor, a sosit cea a lacrimilor şi a deprimării. Prin cămine studenţeşti se sparg sticle la necaz, apoi tristeţea e alungată cu un fotbal îndrăcit pe maidan sau cu o partidă de whist. Doar cineva mai constată: „Unu, doi, ne-am p... pe noi!"

Adina POPESCU

Îl cunosc pe...

Ghiţă Ion, contrabasist

Ghiţă Ion: Absolvent întîmplător. Pe atunci însă, la şcolile de muzică nu exista secţie de acordeon, directorul mi-a spus: „N-avem acordeon, ce zici de contrabas?“ Eu, care nu-l simţisem niciodată aproape, am zis că-mi place. Nu văzusem în viaţa mea un contrabas, în mărime naturală.

Rep.: Era mai mare ca dumneavoastră?

G.I.: Absolut!... şi m-am prezentat la examen. Şi am cîntat, am bătut din palme... teste ca să vadă dacă am ureche... oricum, contrabasul se începe din clasele mari... nu poţi avea predispoziţii fizice... ,te depăşeşte. N-ai carne tu, cîtă materie el. La examen am cîntat ceva, din Cencuetti, ei au zîmbit şi gata... am reuşit. Aşa am început contrabasul în clasa a 8-a. Am recuperat tot... am făcut toate poziţiile.

Rep.: Cum l-aţi luat de gît?

G.I.: Păi, cum? Am avut doi pedagogi buni: Petrovici Gheorghe şi Victor Pohorţea şi am avut o evoluţie satisfăcătoare. Am făcut patru ani de liceu.

Rep.: Şi l-aţi cărat peste tot?

G.I.: Nu, aveam doi contrabaşi. Unul al meu şi unul al şcolii. Primul meu contrabas l-am avut de la un ţigan, de la o nuntă în cartier la mine. Ulterior, peste ani, am urmărit un contrabas... adică, nu unul oarecare, ci de valoare.

Rep.: Cum l-aţi urmărit?

G.I.: Povestea lui mi-au spus-o doi contrabasişti bătrîni de la Operă... e contrabasul lui Joseph Prunner, cel ce-a întemeiat şcoala românească de contrabas, bine, altfel un om căruia îi plăcea viaţa. L-am căutat prin anunţ la ziar şi m-a sunat soţia contrabasistului ce-l deţinea, mi-a cerut 20.000 de lei, în '80-'81.

Rep.: Era vreo trei Dacii, pe atunci... Unde stă contrabasul?

G.I.: Are un colţ al lui, în care stă îmbrăcat.

Rep.: Şi doarme în picioare?

G.I.: Păi, ce să facă?

Rep.: Aţi ascuns ceva în contrabas?

G.I.: Da, ţigări... ai mei nu vroiau să ştie că fumez.

Rep.: L-aţi pierdut?

G.I.: Nu, în tramvai stăteam aşa, aplecat, îl copleşeam cu dragostea.

Rep.: Şi contrabasul ce zice de îmbrăţişare?

G.I.: Să ştiţi că dă un sunet cînd stau aşa pe el.

Rep.: Aţi spart vreodată o ceapă pe el?

G.I.: Da, da, dar doar pe contrabaşii statului. Eram prin mansardă şi făceam în clasa noastră chefuri... Erau solizi, sovietici şi ne aşezam pe eclisă şi mîncam pe ei.

Rep.: Văzîndu-l pe întuneric, nu l-aţi luat drept hoţ?

G.I.: Niciodată. Sînt om al artei.

Rep.: Aţi început să semănaţi cu el?

G.I.: Da, într-un anume fel. E viril, specific bărbătesc. E un instrument de forţă, care trebuie cîntat şi pentru el îţi trebuie agregat. Îţi dă o atitudine... Noi la Filarmonică sîntem zece contrabasişti şi nu ne-am gîndit că vreodată vom primi vreo femeie printre noi.

Rep.: Al cîtelea sînteţi în orchestră?

G.I.: Ca valoare, nu pot să mă ierarhizez. Dintre cei angajaţi sînt al şaselea, în ordinea angajării.

Rep.: De unde ştie publicul că acolo, în concert e contrabasul lui Ghiţă?

G.I.: Păi, de un an, un an şi, apar la Filarmonică programele de sală... dar rămîne publicul să mă ghicească pe nume.

Eugen ISTODOR

Televedenii

Un ochi rîde...

Un lucru ce trebuie remarcat este acţiunea *ProTV*-ului de a „recruta“ în rîndurile sale, pe lîngă oameni tineri şi şcoliţi, personalităţi ale vieţii publice care fie au lucrat în zona mass mediei, fie sînt pur şi simplu oameni de cultură, cunoscuţi prin numele şi imaginea lor. Iar dacă unii au optat pentru emisiuni a căror formulă este apropiată, dacă nu conformă cu pregătirea lor profesională, pe alţii îi regăsim reorientaţi către noi zone de interes social sau politic. Mircea Albulescu face parte din a doua categorie, cea a „reconvertiţilor“, susţinînd cu aplomb şi bonomie totodată emisiunea *Am întîlnit şi români fericiţi*, titlu care, la drept vorbind, e cît se poate de nefericit ales.

Ţin minte cu cîtă speranţă ascultam pe vremuri la *Europa liberă* emisiunile lui Neculai Constantin Munteanu care se terminau invariabil cu binecunoscutele vorbe *S-auzim numai de bine*, adevărată parolă de accesare a simpatiei ascultătorului, exprimînd nu numai familiaritate şi solidaritatea cu cel de dincolo, dar uzînd în plus şi de un artificiu retoric, cel prin care era anunţat un sfîrşit repetitiv şi deci provizoriu. Iată că şi Mircea Albulescu recurge la un astfel de subterfugiu retoric pentru a-şi marca specificitatea emisiunii prin salutul de început şi sfîrşit *Bine v-am găsit / La revedere, bunii mei*. Nu cred că mai e nevoie să adaug că personajele acestei emisiuni sînt oameni realizaţi, în marea lor majoritate întreprinzători care au avut curajul să se aventureze în plin capitalism dezlănţuit pentru a-şi pune în practică ideile şi proiectele. Reuşita lor poate fi un model şi un exemplu demonstrativ că „visele pot deveni realitate“, după cum ar spune americanii. Acesta ar fi pe scurt mesajul emisiunii cu darul de a impulsiona orice român de bună credinţă, dar profund nefericit. Cine sînt dar aceşti premianţi ai societăţii? Ultima demonstraţie de succes a fost selecţionată din domeniul turismului, acolo unde persoane întreprinzătoare şi-au exprimat intenţia de a schimba faţa litoralului românesc şi de a pune capăt astfel concurenţei acerbe cu plajele greceşti sau turceşti. În ce măsură au reuşit chiar să schimbe ceva, rămîne să ne convingem singuri ajunşi la faţa locului. Însă nu se termină bine emisiunea dlui Albulescu, nu se sting bine ecourile vocii sale grave care ne adresează un părintesc salut de plecare, că ne şi trezim în sunete de sirenă cu emisiunea *Urmărire generală*, întărind la rîndul ei părerea conform căreia mulţi români sînt într-adevăr întreprinzători, dar nu toţi sfîrşesc şi fericit de pe urma faptelor îndrăzneţe. Ilustrativă pentru societatea noastră această alăturare de părţi pozitive şi negative, de bunăvoinţă şi rea intenţie, de afacere cinstită şi „afacere“ murdară, societate reflectată pe micile ecrane într-o proporţie destul de mică şi de încifrată, evitîndu-se problemele şi imaginile concrete ale părţii ei mai puţin fericite. Lipsesc încă emisiunile pe teme sociale, realizate profesionist, care să nu ignore nici aspectele mai puţin plăcute ale unei societăţi rămase în continuare, în unele segmente, cu o mentalitate pre-revoluţionară.

Cecilia ŞTEFĂNESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Cu ochii-n 3,14

DE FIER ŞI DE HUILĂ

● GARDA DE FIER are un program. După cum se poate citi pe afişele cu care a maculat cîţiva stîlpi ai Capitalei, acesta (formulat extrem de concis) ar fi următorul: „LUNI – JOI: 15,30-19,30; VINERI: 10,00-12,00“. Nu pot decît spera că o formaţiune politică atît de ambiţioasă (dacă nu cumva e vorba de un cabinet stomatologic, un birou de copiat acte sau un atelier de tinichigerie) va şti să-şi ducă la îndeplinire programul. (**D. S.**)

● În curînd pe micile ecrane, adică exact la fix după ce-i va fi expirat blînda interdicţie de a mai călca (pe cineva) prin Bucureşti, o să-l vedem, mai mult ca sigur, pe Miron Cozma parlamentar de România, de obedienţă PRM. Şi, o dată în plus, Serviciul Român de Informaţii va tăcea cu privire la parlamentari, căci, nu-i aşa, „nu e lege“. Şi unde nu-i lege înseamnă că-i fără-de-lege. Partide-umbrelă pentru răufăcători există. Unul e, chiar, din cîte se pare, specializat în asta: Partidul România Mare, care a făcut din România grădina cea mare a lui Dumnezeu, în care totul, iată, este posibil. (**B. G.**)

DE MAUPASSANT ŞI CHOPIN

● Începe ca o simfonie, sfîrşeşte ca un coşmar: „Într-o noapte de insomnie, brăzdată de fulgere ameninţătoare şi zguduită de tunete ce anunţau potopul, m-am aruncat în braţele lui Guy de Maupassant...“ (Sanda Faur, în *Curentul*, 8 iulie) (**a.l.ş.**)

● „Gigi Bogdan ştie să cînte la acordeon muzica lui Chopin, însă a fost nevoit să înveţe şi melodii orientale. «Dacă nu le cînţi orientale, nu te pupă cu banu' pe frunte, poţi să-ţi dai sufletul peste acordeon», spune lăutarul.“ (*Libertatea*, 8 iulie). Da' ce, Chopin cîntat la acordeon nu e oriental!? Ce ştie clienţii... (**a.l.ş.**)

DE CUPĂ

● Proximitatea evenimentului istoric i-a făcut pe toţi comentatorii de fotbal să fie mai filozofi, de parcă cele spuse de ei urmau să fie scrise în marea carte a omenirii. În topul cugetărilor acestor comentatori cred că trebuie aşezată afirmaţia lui Emil Grădinescu, din timpul finalei: *„Spaţiul şi timpul – numele şi prenumele fotbalului modern.“* Presupun că şi-a pregătit fraza aceasta îndelung, aşa cum s-a întîmplat cu aproape mai toate marile fraze ale omenirii. (**C. P.-B.**)

● Cu excepţia dlui V. Moţoc (în *Academia Caţavencu)* şi a dlui R. Căplescu (în *Adevărul)* care nu-i, totuşi, un cronicar sportiv – n-am citit în toată presa română, obsedată pînă la complexul stupid de „această Franţă care nu ne scoate din ţigani“, nici un articol inspirat, semnificativ, care să se fi lăsat emoţionat de admirabilul metisaj al echipei lui Zidane şi Thuram, de armonia dintre „rase“ şi „culori“ între cei „22“ de campioni mondiali. Simţindu-se permanent „pălmuit“, ziaristul român să nu fi sesizat ce palmă a primit lepenismul, xenofobia, rasismul...? Replicile, mai ales orale, au fost: „Ei ne fac de ţigani? Mai bine să numere cîţi francezi sînt printre negracii cu care au cîştigat!“ E cert: nu noi l-am dat pe „flăcăul acela de pe Mississippi“, nu, parcă-l chema Walt Whitman, unde dracu' juca...? (**R. C.**)

DE CONSUM

● Din *Libertatea*, nr. 2411/13 iulie 1998: „**S.C. Cioran ComImpex SRL**, înregistrată cu nr. j 40/8821/93, cu sediul în Bucureşti, Aleea Lunca Siretului nr. 10, sector 6, a depus documentaţia pentru obţinerea avizului de mediu, necesar extinderii activităţii comerciale (**specific băcănie**), pe amplasamentul din Bd. Timişoara (zona Frigocom), sector 6. Propuneri şi contestaţii la APMMB.“

Îi doresc mult succes domnului patron şi îi urez să ajungă *Pe culmile băcăniei*. (**C. M.**)

● Trecînd cu maşina prin satele de pe şoseaua Bucureşti-Ploieşti, sîmbăta, la o oră de trafic intens, văd ţărani care vînd legume în faţa porţilor. Mă străbate un gînd sămănătorist: uite cum talpa ţării rezistă, e vie, ne iese în cale cu produsul braţelor şi al frunţii... Uitîndu-mă mai atent la cîteva (nu puţine) dintre tarabele improvizate din scaune şi mese de bucătărie, văd care sînt produsele: pe lîngă fasolea şi roşiile naţionale, piersici şi caise din Turcia, pepeni verzi şi galbeni tot de acolo, ba chiar portocale şi banane. Şi gîndul sămănătorist dispare repede, în locul lui venindu-mi unul de tranziţie... (**M. V.**)

DE POŞTĂ ŞI PUNCTE, PUNCTE

● Poşta: iată o instituţie ale cărei reglementări le poţi încălca neînchipuit de uşor. Nu trebuie, de pildă, decît să ţii la limba română şi te faci vinovat. La expedierea unui mandat poştal, ţi se cere să scrii aşa: *şaisprezecemiişaptesutecincizeci* sau *unmilionosutătreizecişioptdemiidouăsute*... Aceste înşiruiri nu trebuie să ocupe mai mult de un rînd, deşi formularul conţine două spaţii pentru notarea sumei în litere. Dacă nu te conformezi, se ţipă la tine şi ţi se azvîrle un alt formular împreună cu acuza: „Nu vă mai civilizaţi odată!“. Sau, iarăşi, nu trebuie decît să ţii la cineva pentru a comite o ilegalitate poştală. Căci se ştie: nu ai voie să expediezi explozibili, droguri, obiecte imorale sau obscene, animale, păsări, insecte. Poţi trimite pui de găină, păsări cîntătoare şi albine, dar pe riscul tău. Aparate şi damigene goale, dar tot pe riscul tău. Or, asta mi-a amintit cum am primit eu cîndva furnici roşii prin poştă de la un puştan. Ca să-mi facă plăcere, el storcoşise un crin proaspăt de munte între paginile scrisorii. Aşa că eu am găsit în plic, pe lîngă foile pline de cuvinte frumoase, un fel de zdreanţă ocru închis din care a ieşit cu grăbire jumătate de muşuroi leşinat, strămutat prin Poşta Română în Capitala ţării. Evident, întîmplarea asta am rumegat-o în minte în vreme ce pierdeam sinistru de mult timp într-un oficiu poştal. (**D. V.**)

● Ce este punctul erogen?

Costel, 15 ani: „Prietena mea este atît de înnebunită după mine, încît pot să spun că punctul ei erogen sînt eu!“ (din revista *Salut, generaţia Pro* / 30.06-06.07) (**a.l.ş.**)

„Oare nu-i în lumea asta vrun ungher pentru iubit?“

Da, e un vers din Eminescu, dar nu vă alarmaţi, staţi că vă explic.

Bineînţeles, sînt întru totul de acord cu cei care consideră că Maiorescu a fost lipsit de gust, Călinescu de inspiraţie şi Noica de discernămînt, că dreptatea aparţine canonicului blăjean Grama, care a stabilit că Eminescu nu e nece geniu, nece poet. Noi tinerii moderni, contemporani chiar, ne delimităm, instinctiv, de romantismul eminescian. Ce codri, ce tei cu flori pînă-n pămînt, ce lac? Ce plimbări mînă-n mînă? Nu avem nevoie de asemenea prafuri. Noi sîntem expeditivi, sărim direct în pat. Totuşi, dacă găsim în opera poetului şi cîte un vers notabil nu văd de ce l-am ignora. (Desigur că a ignora înseamnă a lua o atitudine; dar, vorba ceea, una de ignorant.)

Dezbaterea a fost declanşată de cele două scrisori care priveau din puncte de vedere oarecum diametral opuse o aceeaşi nenorocită realitate: un prietin şi o prietină nu au unde face sex. Nu-i vorbă, ar exista o cameră într-un cămin studenţesc, dar nu toate cele 4-5 persoane care locuiesc acolo sînt suficient de bine crescute pentru a-i lăsa singuri pe prieteni, măcar cîteva ore pe noapte. Trebuie subliniat că nu e vorba de doi îndrăgostiţi, amanţi, iubiţi, drăguţi, ibovnici, ci de prietini, termen neutru, fără conotaţii sentimentale directe (şi caduce). Pentru definirea acţiunii cu pricina avem la dispoziţie cel puţin cîteva zeci de verbe, de la strămoşescul *futuo, -ere, -ui, -utum* (bibliografie: Catul, Cicero, Marţial ş.a.) pînă la recentul „a face sex“, pe care l-am şi preferat, fiind mai americănesc.

Intimitatea pe care ne-o dorim din cînd în cînd e de două feluri: individuală şi în cuplu.

Primul soi datează din perioada de tranziţie de la urangutan la pitecantrop. În ille tempore, după ce serveau masa, strămoşii noştri se vedeau puşi în ingrata situaţie de a executa şi operaţiunea complementară; cu care prilej se retrăgeau discret din mijlocul concetăţenilor. Izolarea (după un tufiş, după o dîlmă, într-o groapă) era strict necesară, din motive de igienă şi pază: putoarea e, oricum, dezagreabilă, şi, ce-i mai grav, poate atrage animale de pradă.

Astăzi, cînd animalele de pradă – exceptînd, poate maidanezii – nu mai constituie un pericol, cînd civilizaţia şi cultura au făcut progrese uluitoare, cînd bunele maniere sînt în plin avînt, cînd dispunem de atîtea şi atîtea sorturi de deodorante şi detergenţi, asemenea „retrageri“ nu s-ar cădea să ne mai preocupe. Fiecare ar trebui să se dezbrăcineze unde-l apucă şi să-şi vadă de treburi, făcînd abstracţie de trecători. Dar, iată, nu se întîmplă aşa, pierdem timp preţios, irosim muncă şi bani pentru construirea unor instalaţii ad-hoc, deoarece prejudecăţile sînt mai puternice decît bunul simţ.

Dar, în discuţia noastră ne interesează mai ales cel de al doilea fel de intimitate: singurătatea în doi.

Cînd doi prietini hotărau să ocupe un singur loc în spaţiu, se ascundeau de restul omeniriî. Nu de jenă, ci de frică. El se temea să nu-i deranjeze un mascul mai puternic, ea – să nu-i inoportuneze o femelă mai temperamentoasă.

În zilele noastre nu mai poate fi vorba de frică. Dacă ne gîndim la cei doi de la care a emanat problema, nu cred nici că el ar fi avut motive să se teamă că un alt mascul ar fi năzuit să-i ia locul cu anasîna, nici că ea tremura ca nu cumva o altă femelă s-o smulgă de sub partener pentru a intra însăşi în afacere. Frica a dispărut, dar a rămas jena; mă rog, cîtă o mai fi rămas.

Se pun două întrebări:

I.Cine se face vinovat de această lamentabilă stare de lucruri?

II. Cum putem ieşi din impas?

I. a) Desigur, vina imediată o poartă cei (cele) care manifestă o condamnabilă nepăsare faţă de necesităţile semenilor. Din păcate, în această privinţă sîntem complet neputincioşi: în ciuda învăţămîntului gratuit şi a celui seral, în pofida abundenţei literaturii şi a filmelor de specialitate, pe lume mai există şi vor mai dăinui destui nesimţiţi.

b) O să vă miraţi, poate o să şi protestaţi, dar un pic de vină consider că au şi cei doi eroi pozitivi. Nu trebuia să se sinchisească de atitudinea ostilă a unor contemporani pudibonzi şi rău intenţionaţi (să ne amintim cîte au pătimit Tristan şi Isolda, Romeo şi Julieta, Numa şi Pompiliu, Dămian şi Lina), ci să-şi fi văzut de ale lor, pînă cînd martorii indezirabili plecau singuri să se ţipe-n Mureş.

c) O mare responsabilitate o poartă penuria de locuinţe. Nu voi insista asupra acestui aspect, pentru a nu aluneca în politică, deci, implicit, în indecenţă.

d) O vină imensă revine Bisericii, care împuiază capetele tinerilor cu fel de fel de năzbîtii, înfestîndu-i religios, inculcîndu-le un sentiment de vinovăţie quasi-moral, inadecvat modernităţii.

e) Vina principală, esenţială, definitivă, o are sf. Ilie, că nu şi-a refăcut stocul de muniţie pentru tun.

II. Nu trebuie să disperăm, cu muncă şi cu răbdare putem să ieşim şi din această situaţie, oricît de gravă ar fi ea. Numai că, pentru asta trebuie să punem umărul, să militäm activ şi pasiv, să facem totul. Avansez cîteva propuneri:

a) Să se antameze o intensă muncă de lămurire a tinerei generaţii vizavi de sex. Ar fi binevenite broşuri de popularizare, cu necesarele ilustraţii, din care adolescenţii să înveţe mai ales tehnica coitului (scuzaţi, cacofonia era inevitabilă). Mda, există cîteva publicaţii de specialitate, dar puţine, scumpe şi cam timide.

b) Se zvoneşte că Academia Caţavencu a purces grea (orice presupuneri sau comentarii sînt neavenite) şi va avea în curînd un pui. Vestea e dătătoare de speranţe, mai ales dacă bebeluşul – la fel de inteligent ca dl. Goe – va fi un vigilent organ de luptă împotriva părinţilor şi profesorilor. Mă întreb doar cam cîtă încredere putem avea în seriozitatea caţavencilor.

c) În şcoli, între orele de curs (eventual în locul religiei) să se rezerve un spaţiu educaţiei sexuale. O să spuneţi că aşa ceva avem deja, măcar pe alocuri. Avem, şi nu prea. Dacă ne limităm la expuneri seci, n-am realizat nimic. Lucrurile trebuie făcute cu socoteală, corespunzător organizate, expunerea (conferinţa) să fie însoţită de proiectarea unor filme pilduitoare sau, şi mai bine, de cîteva demonstraţii practice; chiar dacă va trebui să schimbăm expresia „la catedră“ cu „pe catedră“.

d) Sintagma „perversiuni sexuale“ să fie scoasă în afara legii. În şcoli (licee, dar mai ales gimnazii) să fie invitaţi onanişti, lesbiene, pederaşti, tremurici, ciochişti, lingvişti, analişti etc. pentru ca (diversitate în unitate) să lumineze minţile tinerilor învăţăcei şi să-şi asigure adepţi. E cazul să înţelegem măcar acum, în ceasul al 24-lea, că aşa zisele perversiuni sînt, de fapt, cele mai eficace metode de contracepţie. Nu s-au pomenit nicicînd bărbaţi gravizi, capre care să nască iezi umanoizi sau femei îngreunate cu nasul.

e) În sălile de clasă din unităţile de învăţămînt preuniversitar şi cu atît mai abitir în aulele facultăţilor să fie amenajate nişte spaţii rezervate sexului. Bunicii aveau odinioară „Colţul roşu“ şi „ARLUS“, noi de ce să nu beneficiem de un sex-ungher? Am putea face o concesie neaoşismului părinţilor şi să-i spunem futelniţă, dacă la rîndul lor babacii ar accepta să sponsorizeze (că, de la Buget, slabă nădejde) dotarea corespunzătoare a cotloanelor cu pricina. Mai ales că nici nu e vorba de te miri ce cheltuieli; două-trei canapeluţe ar rezolva problema.

Am deranja orele de curs? S-ar putea. Dar există precedente. Cînd Păcală striga: „Strechea, părinte!“, popa răspundea: „Valea, făţu meu!“ De asemenea, la vechea „Junime“, exclamaţia „Anecdota!“ punea capăt oricăror alte preocupări. La noi, sexul primează.

La clasele mici (V-VIII), sexrezerveişănul ar putea fi despărţit de restul încăperii cu o perdea.

f) Celor care încă nu şi-au pierdut virginitatea nu zic să le aplicăm taxe ori amenzi, dar măcar să-i supunem oprobriului public. Fetiţelor să li se atragă atenţia că menajarea himenului (mai ales după vîrsta de 10-12 ani) e periculoasă. O fi fost el cîndva simbolul purităţii, dar reţine multe impurităţi care pot provoca infecţii. Ei, da, şi o activitate sexuală intensă comportă unele riscuri (blenoragie, sifilis, SIDA) dar astea sînt la modă.

g) Corverzile sexuale vor diminua energia şi timpul liber al tinerilor studioşi. În compensaţie, „3“-ul să devină notă de trecere, iar bacul să fie desfiinţat, ori redus la o singură materie.

h) Asociaţiile filantropice (cele de sub patronajul bisericii pot da un mobilizator exemplu) ar face bine să ofere tinerilor nevoiaşi nu numai pîine şi ciorbă, ci şi pilule antigraviditaţionale, ori măcar banalele prezervative.

i) Educaţie, educaţie şi iar educaţie! Un coleg dintr-a şaptea a confundat „Popcorn“ cu „coarnele popii“; tot el s-a interesat despre deosebirea dintre sexul oral şi cel scris. Apoi, cu asemenea tăntălăi neinstruiţi, nu ne mai dregem noi imaginea în ochii străinătăţii.

Dînd sexului ce e al său, renunţînd la prejudecăţile stupide care ne încorsetează, fiind consecvenţi cu noi înşine, ajutîndu-i pe tineri să-şi satisfacă doleanţele, nu avem decît de cîştigat. Cu ajutorul sexului se pot aranja o grămadă de chestii. Pînă şi intrarea în Europa am putea-o realiza per vaginum. Ba nu bat cîmpii! Însuşi Zevs a precedat astfel, după ce a metamorfozat-o pe prinţesă în vacă; şi s-a putut!

Dacă am fi îndestulaţi de sex, am putea suporta cu mai mult curaj greutăţile şi privaţiunile cu care luptăm. Dacă, de-o pildă, observînd deşertul din împrejurimi (portofelul-gol; capul-gol; curul-gol; frigiderul-gol) bărbatul ar pune dificila, îngrijorătoarea întrebare: „Dar diseară ce-om mînca?“, femeia ar putea răspunde (resemnat, dar cît de încurajator!): „Ne-om f... şi ne-om culca!“

Atingem astfel şi supremul ideal naţional: putem dormi liniştiţi.

Ilie Trifon POP
Orăştie

Alte glasuri la chestie...

...Desacralizată, coborîtă în mocirla instinctului orb al acuplării, iubirea sau ceea ce a mai rămas din ea, îşi cere dreptul la existenţă nedorind să fie declarată *monument al naturii*.

Rivalizînd cu perechea modernă care parcurge drumul de la dorinţă la posesiunea fizică foarte uşor, trecînd uneori şi peste dorinţă, ce şanse de a mai sensibiliza pe tînărul aflat la începutul vieţii erotice mai are cunoscutul vers eminescian: *Adormind de armonia / Codrului bătut de gînduri,/ Flori de tei deasupra noastră / Or să cadă rînduri-rînduri*?

Ce desuete, şi totuşi ce romantice, ce inaccesibile îmi par acele lungi, interminabile logodne ale bunicilor noştri, cu sărutări timide, cu atingeri întîmplătoare dar dătătoare de mari fiori, urmate de cele mai multe ori de căsnicii solide, fericite cu copii sănătoşi, bine crescuţi, în respectul valorilor morale ale trecutului!

Trebuie regăsită o cale de mijloc între simpla plăcere instinctuală a actului sexual şi încărcătura emoţională, spirituală a acestuia. *Iubirea* trebuie să-şi recapete sacralitatea pe care i-au conferit-o marii creatori ai umanităţii şi, fără să pledez pentru întoarcerea la pudoarea şi reţinerea de care abia am scăpat în abordarea *sexualităţii*, consider că trebuie să-i oferim acesteia exact locul pe care îl merită în cultura tinerei generaţii, neignorînd ceea ce spune filosoful Emil Cioran despre dragoste: *Dragostea este sfinţenie plus sexualitate. Nimeni şi nimic nu poate îmblînzi paradoxul acesta prăpăstios şi sublim.*

Maria POSTU
Bucureşti

Pot spune clar că este mai frumos un trup cu desăvîrşire gol, decît acoperit cu slipul tip şnuruleţ ce separă fesele. Nu mă dau în vînt după filmele în care actul sexual apare explicit. Poate fi profitabil pentru frumoasa şi talentata Sharone Stone (64 mil. de dolari e o sumă!) dar pentru spectatori nu cred. Cîndva, punctul culminant al unui film era sărutul celor doi îndrăgostiţi aproape nelipsit în filmele anilor '50-'60. Pot spune că sala se împărţea în două: cei ce savurau momentul ca pe un fior transmis şi cei ce ţocăiau vulgar. Dar fiorul era nota dominantă. Între elevii de liceu apărea ici şi colo cîte un cuplu invidiat pentru frumoasa idilă consumată în anii aceia, îndrăznesc să spun superbi. Superbi pentru că cei ce nu trăiau idila, visau la ea şi tot frumos era. Acum, anii aceia nu mai sînt superbi. Liceenii trec direct la fapte. Ard etapele. Şi este păcat. Se sare peste fior. Versurile: „Mă dor de crudul tău amor...“ aveau o semnificaţie clară pentru o parte dintre muritori. O semnificaţie clară şi concretă. Adică durerea din iubire era concretă. Am citit sau am auzit interviuri luate băieţilor. Mulţi erau convinşi că doar sexul există. Nu şi iubirea. Vă daţi seama de sărăcirea extremă a universului adolescentin. Fetele, extrem de machiate, au pierdut frăgezimea tenului şi părul acela natural fluturînd în vînt. Despre băieţi nu am nimic de adăugat decît că ei au cîştigat. Cercei în urechi, păr vopsit, tatuaje. Am vizionat casete oricît de porno. Vai lor, realizatorilor şi degustătorilor. Vreau să spun clar că sînt de acord să le vorbească tinerilor dirigintele, medicul, poate chiar juristul despre primejdiile şi necazurile la care se expun fetele şi băieţii ce duc o viaţă sexuală dezordonată. Prezervativele, anticoncepţionalele, calendarele sînt binevenite pentru a preveni apariţia unor copii nedoriţi şi a unor părinţi ei înşişi copii. Cît despre satisfacţiile actului sexual aş recomanda tinerilor o mică broşură „Vita sexualis“ de Victor Săhleanu, cred. Se va vedea clar că nu există reţete ci numai răbdare, potrivire, fantezie şi un pic de poezie. Ca să urmeze. Dacă vor fi artişti, partenerii vor gusta clipa. Dacă nu...

Dacă veţi considera această scrisoare imoralizatoare nu-mi este ruşine. Îmi asum răspunderea.

Maria NICULESCU
str. Progresului, bloc 6, ap. 19, Oneşti

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Radu COSAŞU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VI ● Nr. 285 ● 17 – 23 iulie 1998 ●

Anul VI
nr. 286
24 - 30 iulie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Biblioteca ... Jimbolia ... culturală româno-germ...

ELITELE ȘI CLASA POLITICĂ

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Pavel CÂMPEANU, Caius DOBRESCU, Cristian GHINEA, Claude KARNOOUH, Valeriu NEGRU, Dan PAVEL, Cristian PREDA
– Interviuri cu Adrian SEVERIN și Varujan VOSGANIAN –

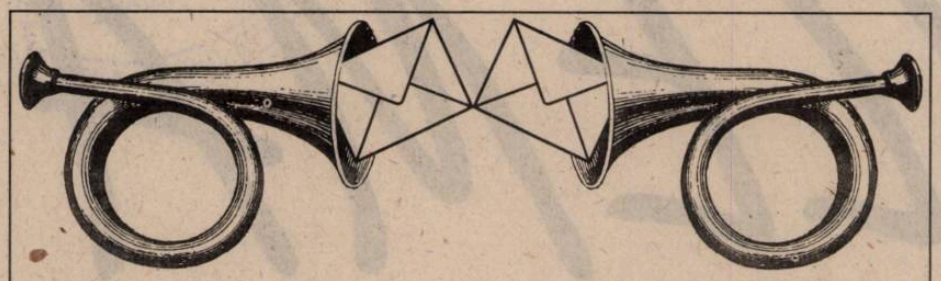

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 279: *„Singurătate, singurătăţi“*

ZERO LOOK:
estetica singurătăţii

„Generaţia X, precum probabil aţi auzit demult, este moartă“, titrează TIME Magazine. De unde acest X? Nu este cel din numele lui Malcolm. Este cel din titlul cărţii lui Douglas Coupland: GENERATION X. La 27 de ani, Coupland trăia din mici contribuţii ca jurnalist independent, cînd o editură new-yorkeză, *Saint-Martin's Press*, îi oferă un avans pentru a scrie un ghid practic al generaţiei „Twenty Something“ – cei douăzecişiceva. Cu aceşti bani, Douglas îşi cumpără un VW '71 şi închiriază un bungalou la Palm Springs, California. „Mi s-a părut cel mai futurist loc pe care l-am văzut vreodată: o clasă conducătoare a pensionarilor, a plăcerilor obligatorii, şi fără vreo urmă de middle-class.“ Începe să scrie un fel de dicţionar al conceptelor, ilustrat de imagini din comics-uri, dar se plictiseşte în mijlocul pensionarilor şi, în loc de dicţionar, el sfîrşeşte prin a scrie un roman, o filosofie instantanee, o ciudată mixtură de dialoguri şi povestiri-cult ale unei generaţii care se află încă în stadiul de definire. Editorul ezită, însă Generation X este lansată în primăvara lui '91, pentru a ajunge în scurt timp best-seller. În acest punct, Douglas Coupland devine noul guru al acestei generaţii.

În cartea lui Coupland este vorba despre o generaţie pozitivă şi critică, ce a învăţat să refecteze. În anii '80, NIKE lansase sloganul „Just do it“, visul american al lui „dacă vrei, poţi, aşa că dă-i drumul“. Generaţia X îi opune mesajul din „Think of it before“ (Reflectează înainte să acţionezi), ceea ce-i da un aspect meditativ, moderat, neasumat însă de membrii generaţiei. *The Mabuse*, un grup britanic grunge afirma „I do far more sitting than you and it's a virtue.“ (stau degeaba mai mult decît tine şi e o virtute). Această sublimă virtute implică emergenţa unei atitudini critice la adresa valului conştiinţei occidentale gen supermarket, materiale reciclabile, surîsuri publicitare idioate. Atitudinea neo-beatnik, protestatară este tradusă prin ZERO LOOK: un look non-conformist, al unei nulităţi voluntare, al neutralităţii în mijlocul unui război rece publicitar. Acesta este mesajul din muzica rock născută în Seattle şi reprezentată de defuncta Nirvana, o formaţie care şi-a impus credo-ul ei anti-Fm, anti-MTV, pentru a fi eventual identificată cu însuşi socio-stilul generaţiei X.

Generaţia X întoarce spatele oricui încearcă să-i vîndă ceva în mod direct. Este momentul revenirii în scena urbană a poeziei, o poezie anti-marketing, „irecuperabilă“, a unei generaţii care refuză să mai constituie ţinta asaltului publicitar, inventînd o nouă atitudine, un comportament nulificat, dar nu neimplicat, în care necunoscutul, ineditul fac parte integrantă. ZERO LOOK identifică pe rînd inamicii generaţiei: yuppies şi cluburile lor exclusiviste, maniera publicitară Winston, sau „golden boys“ din „Nouă săptămîni şi jumătate“. Cine să moară: gologanii, bursa, reuşita, sportul, cosmeticele. Generaţia X pune capăt clişeelor gen Madonna, Prince, Michael Jackson: trebuie să fiu bun, frumos, curat... ZERO LOOK devine pe rînd aversiune, disperare, dezorientare, respingere. ZERO LOOK aduce mai mult aminte de atitudinea unui Kerouac „on the road“. Estetica unei nulităţi relaxante: nu contează ce marcă de blugi am pe mine. O pereche de tenişi cu cel puţin 10 ani garanţie de purtare. Un tricou primit pe gratis, publicitar sau uni, fără pretenţii.

Identificarea curentului grunge cu generaţia X nu este nicidecum fortuită. D. Coupland comentează: „Grunge nu înseamnă în realitate, precum se crede, traducerea franceză pentru murdăria dintre degete, spune el. Ar fi mai mult imaginea ta în oglindă cînd te trezeşti dimineaţa cu părul ciufulit şi ochii umflaţi.“ (...)

Socio-stilul generaţiei X surprinde printr-o trăsătură specifică interesantă: grunge-X nu se regăseşte în varianta de grup. Deşi ZERO LOOK-ul poate sugera un caracter omogen al generaţiei, devine clar faptul că individul X se comportă după un cod în care nu apartenenţa la grup este relevantă, ci stilul propriu, adecvat uzanţelor lui. Aşadar, individul X este singur. Asta nu face din el un tip necomunicativ, ci doar izolat. Estetica grunge este orientată pe un individualism mutilant. În cult-movie-ul generaţiei X, „Slacker“ (Richard Linklater), se poate observa efectul reducţionist al efortului de nulificare în scopuri defensive. Individul X este bine apărat de ofensiva mediatică, de ipocrizia real-show-urilor TV sau a duplicităţii stiliştilor agresivi. Străine de el activitatea de zapping, de informare, de conştientizare politică. Ce a putut provoca moartea atît de subită a generaţiei X? Vina principală aparţine conceptului de sine. Limitele restrictive de vîrstă au făcut ca ideile generaţiei să pară irelevante şi desuete pentru eventualul nou suflu, în timp ce comportamentul specific generaţiei s-a banalizat şi a dispărut ca sociostil. Moartea curentului a venit ca o confirmare a părerilor statisticienilor, conform cărora generaţia nu avea să supravieţuiască deceniului. Demisia zecilor de milioane de X-eri, dictată de un plictis global, derivat din plictiseala manierist-asumată în perioada '91-'93, a fost privită cu îngăduinţă şi rapid uitată pentru a face loc noii generaţii conştiente de necesitatea extragerii satisfacţiei imediate din realitatea cotidiană generînd curentul unui stil clar, urban pozitiv, uneori chiar extremist cu încercările de a-şi impune principiile.

Grunge X a sfîrşit prin a fi integrată în eclectismul culturii urbane a sfîrşitului de secol. Dispariţia contextului grunge a dus la criza unei serii întregi de concepte, care, la o privire critică a unei instanţe consumeriste precum a noastră, apar desuete. Dispariţia lor a dus în mare parte la emergenţa unei concepţii stilistice, şi la absenţa singurătăţii prin instaurarea comunicării ca valoare intrinsecă. Şi totuşi, dacă după cinci ani mai simţiţi ceva cînd îl ascultaţi pe Kurt Cobain, înseamnă că sînteţi încă X.

Cosmin NICOLAE
LeaderNet Project Member

Nr. 273: Articolul *„Moartea citeşte manualul“*

„Noi n-avem probleme cu Sobieski...!“

M-am bucurat foarte mult cînd am citit articolul „Moartea citeşte manualul“ semnat de Cristian Munteanu, din nr. 273/24-30 aprilie 1998. Cu cît trece timpul şi nu apare nici o reacţie din partea cititorilor *Dilemei* mă întristez din ce în ce mai mult: se poate că această temă – conţinutul manualelor de limba română – să nu suscite nici astăzi nici un fel de interes public?

Ca membru în Consiliul de Conducere al Academiei Evanghelice Transilvania din Sibiu am încercat în 1994 să organizez o dezbatere publică la Sibiu despre ideologia naţionalist-comunistă uitată de pe vremea răposatului în manualele de română şi de istorie, dar nu am putut găsi profesori de română dornici să susţină o astfel de tentativă. Am apelat şi la scriitori, poeţi şi publicişti – tot fără succes. Într-o şedinţă cu părinţii m-am adresat diriginţei (care era şi profesoara de română a clasei): „Bine, bine, programa nu s-a schimbat, dar bucăţile literare (şi aşa-zis literare) se pot de-acuma trata cu spirit critic“. Am dat exemplul fragmentului „Sobieski şi Românii“ (fiica noastră era pe-atunci în clasa a şasea). Diriga a rămas crispată, incapabilă de vreun comentariu. Atunci i-a sărit în ajutor o altă profesoară de română, mamă şi ea: „Doamna Weber, noi românii nu avem probleme cu „Sobieski şi Românii“. În primul rînd Sobieski nu a fost neamţ, ci polonez, şi în al doilea rînd e o operă profund patriotică...“

Odată am avut ocazia să-mi descarc of-ul în faţa unei doamne, scriitor şi publicist de elită a României postcomuniste. I-am făcut o expunere succintă despre sistemul ideologic al manualelor, xenofobia, patriotismul trufaş şi belicos, cultivarea părerii unice etc., etc. Doamna m-a ascultat cu răbdare după care a spus: „Chiar aşa de grav să fie? – n-am ştiut!“ Şi cu aceasta discuţia noastră s-a încheiat pentru totdeauna.

Actualul ministru al Educaţiei, Andrei Marga, este după cîte îmi pot da seama un reformist adevărat (poate singurul de la Mihai Şora încoace). Dar nu va reuşi să săvîrşească reforma pe care şi-a propus-o dacă nu este susţinut puternic de societate. Valorile democraţiei şi rafinamentul estetic nu se pot impune unor profesori, inspectori şi funcţionari de minister care timp de decenii au cultivat (şi au suferit la rîndul lor) spălarea creierelor prin ideologia educaţională socialistă. Aceşti funcţionari cu experienţă au mai învăţat că trebuie să te adaptezi şefului, ca să-ţi păstrezi scaunul, fie că-i reformist, fie că-i antireformist. De aceea reforma nu poate fi lăsată doar în grija celor din sistem, ci ar trebui să-i preocupe intens şi pe scriitorii, publiciştii, sociologii, psihologii şi filozofii României. Cărţile de analiză savante, volumele de poezie care se editează astăzi cu greu ajung în colţurile îndepărtate ale ţării, dar în fiecare şcoală de ţară ajung manualele şcolare. Dacă intelectualii României vor să aibă cititori avizaţi în ţara lor, atunci cred că ar trebui să fie mult mai angajaţi în reforma manualelor şcolare.

Annemarie WEBER
ziaristă, Sibiu

Rupte din viaţă

„Cine mai vrea să fie profesor?“

Nu e vina mea dacă mă incitaţi la scris. Şi dacă nu vă interesează ce vă scriu, nu mă interesează. Îmi cunosc lungul nasului. Ştiu cum sînt priviţi profesorii, mai ales cînd au aşa nişte lefuri mici. Ştiu care e statutul profesorului. O profesorică de gimnaziu, acolo. Dacă nu ai doctorat la Oxford şi nici măcar masterat la Bucureşti – de care pe vremea mea nu se pomenise –, dacă n-ai rupt gura tîrgului, dacă nu te-ai afirmat, dacă meseria îţi stă legată ca o piatră de moară de picioare şi cratiţa ca o a doua piatră, cred că o fi imposibil să-ţi depăşeşti condiţia. Chiar dacă ai mai citit cîte ceva. Chiar dacă ştii muzeele pe de rost. Chiar dacă încerci să înaintezi, cu pietrele de moară legate de picioare.

Ar fi interesant să se ştie cîţi dintre elevii noştri de orice vîrstă, interogaţi asupra dorinţelor lor în legătură cu viitoarea profesiune, la lecţia cu această temă prezentă la toate limbile străine, răspund „profesor“ sau „învăţătoare“. Ei bine, eu una n-am întîlnit nici unul. Şi să se mai spună că cei mici n-au discernămînt. Părinţii celor de la şcoala noastră, în majoritate directori de bănci, oameni de afaceri, armatori, avocaţii sau chirurgii renumiţi ai oraşului etc., se confruntă cu tagma noastră, a celor cu un milion pe lună la douăzeci de ani vechime. Şi cum să nu aibă copiii lor discernămînt? Astfel sînt priviţi profesorii de către societate. Dacă n-am dreptate, dovediţi-mi contrariul. Asta à propos de austeritate, care, de fapt, e sărăcie de-a binelea. Să vă mai spun că şi cărţile ne-au devenit în ultimul an inaccesibile? Însă mai există biblioteci. O să vă mai spun, dacă nu ştiaţi, că mai ales copiilor de vîrstă mai mică le plac „doamnele“ tinere, drăguţe, frumos şi elegant îmbrăcate, machiate, le plac bijuteriile pe care să nu credeţi că nu le observă în toate detaliile. Mîna mea cu o peruzea mare, sprijinită de prima bancă, e atent examinată, ba chiar peruzeaua mîngîiată! Cînd mi-a adus caietul la corectat, Cătălin din clasa a doua B, un tip roşcovan, o mutrişoară ţuguiată, cu nişte ochi albaştri-verzui apoşi, a întins degetul spre creştetul meu şi a zis:

– Cred că ai îmbătrînit puţin! Ai acolo un fir alb!

Mă simt în clasă ca pe o scenă. Sînt, oră de oră, o performeră, cu alt public oră de oră, inocent, dar exigent. Înfăţişarea mea e la fel de importantă ca ceea ce fac, şi e prima în această ordine. Copiilor nu le place o „doamnă“ bătrînă şi prost îmbrăcată. Şi nici cîinilor vagabonzi. Cel puţin în oraşul nostru am observat că nu le place. Îi latră cu înverşunare pe cei ponosiţi. Într-o zi mergeam pe stradă cu colegul meu de matematică. Un domn foarte agreabil, care poartă de ani de zile acelaşi costum gri. Cîinii cartierului s-au repezit dintr-o dată la el şi s-au înverşunat să-l hămăie. El se făcea că-i alungă, ei nu se lăsau deloc. Iar eu mă gîndeam jenată dacă el ştie de ce această agresiune, aparent fără motiv. Eu ştiam motivul şi mă temeam, cumva, că-l ştie şi el.

Dar astea sînt fleacuri, o să-mi spuneţi. Şi chiar sînt, pe lîngă privirea nespus de poftitoare a bătrînei din piaţă, îndreptată către jumătatea de kilogram de roşii din plasa mea, cumpărate în iunie, cînd erau încă trufandale. Am prins privirea şi i-am pus în palmă două din cele cinci roşii din plasă. Pînă să prind de veste şi să aud bodaproste, mă pomenesc că bătrîna îmi ia mîna şi mi-o sărută, încît de atunci nu-mi mai iese din minte.

La sărăcia mea am găsit leacul. Aici, în oraşul nostru, e o vorbă, nu ştiu dacă o fi şi prin alte părţi: „N-am bani nici să trec strada!“, se zice, mai în glumă, mai în serios. Deci stau acasă, privesc cerul, că e pe gratis şi mai citesc din cărţile pe care le-am cumpărat mai înainte. Şi e foarte bine. Pentru că sînt, după cum v-am spus, alţii, mult, mult mai săraci, ştiţi şi dumneavoastră.

Michaela ROŞIORU
str. Dumitru Marinescu 17, bl. IV 44 A,
sc. B, ap. 35
Constanţa

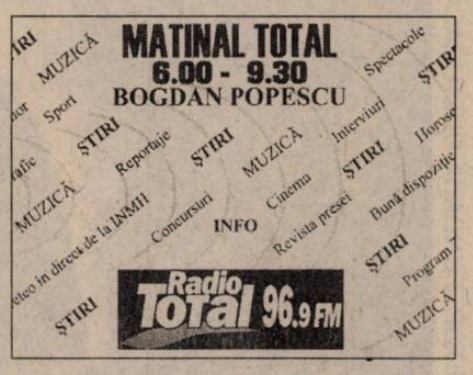

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Vacanţe şi concedii**
- ***Look* şi imagine**
- **Amor şi sex**

Oportunismul multilateral dezvoltat

Etichetarea politică instantanee s-a instalat în lumea românească, pare-se, cu triumfătoarea nocivitate a unui virus invincibil. Sau, măcar, ca o febră de origine necunoscută. Pentru a fi contaminat, ajunge să fii român: din ţară, din străinătate, n-are importanţă, toţi sînt(em) predispuşi la îmbolnăvire. De ce?! Dacă s-ar afla, poate s-ar găsi şi remediul; sau, măcar, mijloacele de a te proteja...

Să fie de-atunci cam o lună, vorbeam la telefon cu un coleg jurnalist din Bucureşti. Amic şi bun jurnalist, mă grăbesc să precizez. Vorbeam despre inundaţii. Mi-am amintit că pe la începutul anilor '80 recenzasem, în pagina a doua a *României libere* conduse pe atunci de Octavian Paler, o carte scrisă de un naturalist clujean, Alexandru Filipaşcu. Cartea se numea *Expediţii la noi acasă* şi conţinea, subtil strecurate, severe judecăţi şi explicaţii despre cauzele inundaţiilor din România, din 1970 şi 1975 – de la despăduriri la lucrările de regularizare aberantă a cursului apelor. L-am întrebat pe interlocutor dacă n-ar fi nimerită, acum, la noile inundaţii, o anchetă printre hidrologi, naturalişti, ecologişti (în cazul în care ei se ocupă de ecologie, nu de politică!) etc., eventual reluîndu-se – fusese un gest de mare curaj civic şi intelectual! – mai vechile observaţii din cartea lui Alexandru Filipaşcu. „Nici vorbă!" – mi-a răspuns, cu seacă promptitudine, „asta înseamnă să dăm argumente *pediştilor*, care se opun ţărăniştilor în chestia retrocedării pădurilor". Vasăzică, dacă vorbeşti despre efectele nenorocite ale despăduririlor rişti să fii calificat drept *pedist* sau *anti-ţărănist*! Mai bine taci – sau, de ce nu?! – chiar susţii că despăduririle nu au nici o legătură cu inundaţiile. N-am insistat, n-aveam nici o şansă: interlocutorul meu era *sincer*. Inundaţii, despăduriri, toate acestea nu contau: important era să fii, din punct de vedere politic, *pe linie*. O, nu, nu fiindcă ar fi cerut-o sau impus-o din afară cineva, o persoană, un grup, o instituţie, nu, nicidecum!: ci din convingere personală şi liberă opţiune...

Această *sinceritate* năucă fascinează. Poţi înţelege, de pildă, mecanismul prin care, în 1951, faptele unora dintre activiştii, primarii şi miliţienii care au făcut deportările din Banat în Bărăgan au fost caracterizate, în documentele de partid, drept *stîngisme*. Deşi era vorba de cu totul altceva: de jaf şi de corupţie. Cum relatează William Totok într-un documentat studiu din volumul *Aprecieri neretuşate* (Editura Universităţii „Al. I. Cuza", Iaşi, 1995), unele dintre „comisiile de cumpărare" a obiectelor casnice de la deportaţi i-au jefuit, de fapt, pe aceştia, un primar s-a îmbătat de bucurie că se vor face deportări şi din comuna lui, cutare activist a interzis deportaţilor să-şi ia cu ei maşinile de cusut, bicicletele, radiourile, alimentele etc. – pentru a şi le însuşi el. Asta era... *„stîngismul"*! Ideologizarea aceasta imbecilă avea, totuşi, în 1951, o anumită raţiune: făcea parte dintr-un *cod* impus mecanismului social, ba chiar asimilat, fie şi ipocrit, de acesta. Dar astăzi, astăzi cine şi unde impune astfel de coduri, cum şi de ce se instituie oportunismul multilateral dezvoltat, un oportunism *sincer*, spre deosebire de cel ipocrit din vremea comunismului?! E o chestiune de morală sau una de inteligenţă?

Să mai evocăm un caz.

Etichetarea politică instantanee l-a lovit şi pe premier: a spus el că nu trebuie exclusă amînarea primirii României în NATO, anul viitor? A spus! Prin urmare, Radu Vasile este: 1. omul rușilor (căci nu se opun rușii extinderii NATO?!); 2. manipulat de oamenii rușilor (care sînt, cine se îndoieşte?!, foştii agenţi sau colaboratori ai Securităţii); 3. omul PD-ului şi, prin aceasta, al PDSR-ului, adică, mai de-a dreptul spus, al FSN-ului (care se reface, nu-i aşa, văzînd cu ochii: alarma a fost dată, goarna mobilizării generale a sunat, rezerviştii din războiul cu FSN au fost rechemaţi sub arme, generalii, încă în halat şi papuci, ţinuta Conului Leonida, se pregătesc de mari lupte politice). Etc.: desigur, nu ai decît de cîştigat, fie şi doar simbolic, fiind „de partea NATO" şi „împotriva Rusiei" şi denunţînd, vigilent, prin metoda etichetării politice instantanee, deviaţiile de la *linie*. Chiar dacă, în cazul concret dat, *linia NATO* pare să fie un pic diferită de cea din fandacsiile denunţătorilor premierului...

Încă o dată: chestiune de morală sau de inteligenţă?!

Un amic parizian, român de origine, literat, chiar intelectual s-ar putea spune, e deschis, tolerant şi receptiv la orice idee, discută calm, are umor, dar cu o condiţie, una singură: să nu fie vorba de România. Atunci, se preface în fiară. Nu mai are nici umor, nici toleranţă, nici măcar răbdarea de a asculta pînă la capăt o propoziţie simplă. Ia foc. Fiecare cuvînt e un glonte, fiecare frază o ghilotină, orice replică un verdict. Parcă e atins, fulgerător, de o encefalopatie acută. Să fie virusul etichetării politice instantanee o maladie specific naţională? Că ia minţile, oricum, e dovedit.

Mircea IORGULESCU

Continuitatea tranziţiei

Vorbeam în numărul trecut despre „tranziţie şi tranziţii", referitor la lumile adesea atît de diferite ale satelor noastre. Recunoşteam, umil, cu această ocazie, că ceea ce am putea numi, cu un termen generic, „economie ţărănească" mă lasă adesea plin de uimire şi orăşenească neînţelegere. Şi cum, atunci cînd te simţi depăşit de evenimente, recurgi la alţii mai deştepţi decît tine, l-am deschis pe Vulcănescu, să văd el ce gîndea despre toate acestea, la vremea lui?

Într-o notă manuscrisă de prin anii '30, economistul şcolii lui Gusti scria următoarele: *Dacă prin economie înţelegem ansamblul instrumentelor de realizare a scopurilor de care dispune un grup, viaţa de sat este mult mai aneconomică decît cea de oraş. Preţuirile etice adesea sunt indisolubil legate de cele economice.* Asta aşa e, îmi zic eu, şi plec să cuget pe uliţele satului. Într-o grădină, un ţăran îşi lucrează cartofii. Trece un altul, coborît din rata care îl aducea de la servici, şi-i zice: *Las-o baltă, băi Ioane, că cu 10 mii îţi cumpăr toţi cartofii, cu tarla cu tot!* Şi avea dreptate omul: toată munca lui nea Ion nu valora mult mai mult decît atît. Iar dacă adăugăm şi cheltuielile, numai de cîştig nu poate fi vorba. Mă întorc aşadar la Vulcănescu şi citesc: *chiar dacă marfa din tîrg e mai ieftină, cel ce nu-şi face acasă, ci cumpără, trece drept „nerostuit" şi e supus batjocurei satului.* De unde şi *întrebarea dacă legea minimului efort prezidează la distribuirea activităţilor unei economii închise*. Dacă mă uit bine la ţăranii din satul în care sînt, aş zice că nu. Generalizînd, s-ar putea spune că această „economie ţărănească" este definită prin două praguri: un prag minim de muncă (sub care eşti de rîsul satului) şi un prag maxim de beneficii ale muncii (peste care ieşi din rînd şi oricum nu are rost).

Tot meditînd eu la soarta ţăranului de astăzi, dau peste o altă notă a lui Vulcănescu, de acum peste 60 de ani: *pentru ţăranii împroprietăriţi, exploatarea nu se mai face în procesul de producţie, ci cu prilejul punerii în circulaţie a produselor gospodăriei, prin schimbul neechivalent, realizat fie de negustorii cerealişti care plătesc ţăranilor preţuri mici, fie de industriaşi, care le vînd scump produsele industriale de care au nevoie, fie de bancheri, care profită de greutăţile ţăranilor şi de neînţelegerea lor a dobînzei, spre a-i îngloda în datorii.* Îmi sună al naibii de cunoscut!

Cu ţăranii m-am lămurit: mai nimica nou sub soare. Să vedem acum cum stau lucrurile în privinţa politicilor, că, vorba aia, am schimbat atîtea guverne de pe vremea lui Vulcănescu. Dau astfel peste un comentariu al lui Garoflid: *politica agrară a partidelor politice trebue să fie înlocuită printr-o politică agricolă*. Peste timp, o geografă franceză constata în 1994: *România are o lege agrară dar îi lipseşte o lege agricolă*.

Îmi strîng bagajele şi o pornesc spre rata care mă va aduce înapoi la Bucureşti, cu o lozincă mobilizatoare în minte: ar fi timpul să ne apucăm de lucru!

Vintilă MIHĂILESCU

Brejnevismul reformei

Preşedintele Constantinescu şi-a continuat lunga sa vizită în Statele Unite punctînd, una după alta, tot felul de întîlniri, fie cu oamenii de afaceri americani, fie cu grupări ale românilor de peste ocean. Peste tot, şeful statului şi-a putut da seama, sperăm, „ce s-ar putea face": ce afaceri serioase, ce legături cu comunităţile româneşti din străinătate, ce lobby asupra administraţiei şi Congresului american ş.a.m.d. Toate acestea „s-ar putea face" şi „nu se fac" cu adevărat dintr-un motiv foarte simplu: pentru că în România lucrurile merg prost.

Mişcări

Pentru o ţară aflată în plin proces de reformă, timpul – vorba prozatorului – ar trebui să nu mai aibă răbdare. În fiecare săptămînă ar trebui să se „bifeze" ceva nou – o fabrică privatizată, un proiect de restructurare, o investiţie etc. Or, mişcările dominante din peisajul nostru public nu sînt, cum ar trebui, reformele economice şi structurale, ci zbaterile permanente din partide. În PNŢCD continuă disputa dintre aripi, iar Victor Ciorbea se dovedeşte tot mai mult un personaj de-a dreptul funest, întreţinînd şi încurajînd tensiuni din care nimeni nu va avea de cîştigat şi care riscă să tulbure şi mai rău apele ţărăniste; e adevărat, pe de altă parte, că îndîrjirea „aripii Ciorbea" nu face decît să grăbească nişte clarificări care oricum ar fi fost necesare în conservatorul partid ţărănesc. În PNL, aplanarea conflictului dintre Viorel Cataramă şi ceilalţi membri ai conducerii partidului este doar o amînare a clarificărilor: abia reunificaţi, liberalii riscă să explodeze din nou, fiecare ramură (re)alipită la trunchiul comun aducînd cu ea sursele unor potenţiale conflicte. Pentru a reface cu adevărat unitatea partidului, liberalii trebuie să-şi clarifice identitatea şi, mai ales, să-şi găsească un loc mai „vizibil" pe scena politică, printr-un discurs mai ofensiv şi mai personal: rolul de mediatori înţelepţi ai conflictelor din coaliţia majoritară, pe care şi l-au asumat pînă acum (şi care uneori s-a dovedit foarte util), începe să însemne prea puţin pentru a asigura coerenţa unui partid ce ar trebui să reprezinte interesele categoriilor sociale celor mai dinamice (întreprinzătorii, clasa mijlocie în formare, cei cu o mentalitate reformistă etc.). Or, pentru nişte oameni prin definiţie dinamici, poziţia de „Tache, Tache, fii cuminte" asumată în multe momente de liberali nu pare cea mai potrivită. Oricum, „Manifestul Dreptei" lansat de PAR (care îi concurează direct pe liberali) nu a lămurit peisajul politic, şi nici nu o va putea face, ci doar a amînat şi a încurcat puţin procesul reaşezării partidelor pe baze electorale limpezi, încercînd să preia *leadership*-ul polului politic de dreapta. Singurul partid care, deocamdată, îşi continuă neabătut mersul înainte, profitînd şi de confuzia din celelalte, este PD, care însă are un pariu greu de cîştigat: reforma industriilor şi a transporturilor. Din aşa ceva se poate ieşi ori printr-un veritabil triumf, ori printr-o cădere totală.

Nemişcări

Problema este că, în timp ce toţi politicienii (de la preşedinte şi prim-ministru pînă la reprezentanţii opoziţiei) sînt de acord că reforma merge prost sau nu merge deloc, retorica pro-reformistă nu pare a scădea în intensitate, iar promisiunile unui viitor mai bun care ne-aşteaptă după primul colţ continuă şi ele. Există, în declaraţiile oamenilor puterii, un optimism şi o încredere aiuritoare: privatizarea e departe de a avansa cum trebuie, deficitul bugetar e în creştere, dar nimeni nu devine dramatic şi, mai ales, nimeni nu pare conştient de intensitatea crizei.

De fapt, după ce 1997 a trecut cu luptele pentru satisfacerea algoritmului şi pentru plasarea oamenilor de partid în posturicheie, anul acesta este aproape pierdut pentru reformă. Termenele asumate de executivul condus de Radu Vasile au început să curgă, iar angajamentele sînt departe de a putea fi îndeplinite: fie pentru că Parlamentul n-a votat la timp legile, fie de teama mişcărilor sindicale, restructurarea marii industrii (tema centrală a programului de reformă) stă pe loc, în timp ce se afirmă la tot pasul necesitatea ei. Am intrat într-o perioadă asemănătoare cu stagnarea brejnevistă, cînd discursul politic era „optimist" şi „mobilizator", „reformist" şi „deschis", în timp ce realitatea devenea tot mai sumbră. Politicienii noştri, foarte atenţi la vorbe, par a nu fi foarte sensibili la ceea ce se întîmplă, la criza generalizată a societăţii româneşti şi la pericolul real al unui colaps economic peste doar cîteva luni.

De multe ori în ultimii ani s-a vorbit despre România, în diverse contexte, justificate sau nu, ca despre o „ţară neguvernabilă". Eroare: e de ajuns să privim în jur şi vom observa că poporul înghite pe nemestecate tot ce i se oferă, „se descurcă", nu iese în stradă, nu cîrteşte, aproape că nu-i mai pasă de promisiunile neonorate (lupta contra corupţiei ş. cl.). O ţară, deci, absolut guvernabilă, cuminţică şi stingheră, aşteptîndu-l plină de speranţă pe Făt-Frumosul reformei. Adevărata problemă e că în ultimul timp este tot mai greu de înţeles dacă România mai este guvernată şi de către cine.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Dezvoltarea regională

S-a publicat şi a intrat în vigoare *Legea privind dezvoltarea regională în România*. Este o lege pe marginea căreia s-a discutat mult şi care s-a lăsat îndelung aşteptată. Era, cu alte cuvinte, o lege necesară. Pentru că modelul de *dezvoltare regională*, specific membrilor Uniunii Europene, trebuia adoptat şi de noi. Nu doar pentru a face un pas în plus spre compatibilizarea României cu ţările vest-europene ci, mai ales, pentru că modelul *dezvoltării regionale* şi-a dovedit, practic, calităţile. În esenţă, *dezvoltarea regională* – ca model teoretic – pleacă de la realitatea că exigenţele dezvoltării socio-economice nu pot fi atinse în limitele stricte ale unităţii administrativ-teritoriale clasice. Un exemplu de şcoală: apa curgătoare, care este sursa principală de irigaţii pentru judeţul X, vine poluată din judeţul situat în amonte. Problema va putea fi mult mai eficient rezolvată dacă apa curgătoare ar fi exploatată conform unui plan acceptat de toate unităţile administrativ-teritoriale pe care apa le străbate. Formal, cînd au asemenea probleme ori interese comune, unităţile administrativ-teritoriale se structurează în *regiuni*. *Regiunea* nu este o unitate administrativ-teritorială, nu are personalitate juridică şi nu are de ce să irite în plus pe cei deja îngrijoraţi de pericolul dezintegrării României; scopul regiunii este dezvoltarea economico-socială a unităţilor administrativ-teritoriale componente pe baza deciziei şi efortului propriu.

A fi parte dintr-o *regiune* este rezultatul voinţei libere a comunităţii. Art. 4 alin. 1 din Lege instituie acest principiu esenţial: „Consiliile judeţene şi Consiliul General al Municipiului Bucureşti pot hotărî, cu acordul consiliilor locale interesate, ca zona care cuprinde teritoriile judeţelor în cauză, respectiv al municipiului Bucureşti, să constituie regiune de dezvoltare". La nivelul fiecărei *regiuni* vor exista structuri (Consiliul pentru dezvoltarea regională, Agenţia pentru dezvoltare regională) care gestionează mijloace (Fondul pentru dezvoltare regională) destinate proiectelor regionale. La nivel naţional, simetric, vor fiinţa Consiliul Naţional pentru Dezvoltare Regională (condus, de primul ministru), Agenţia Naţională pentru Dezvoltare Regională şi Fondul naţional pentru dezvoltare regională. Spre binele nostru, nu pot decît să sper că această Lege va aduce rezolvarea multor probleme care ne macină, zilnic, nervii.

Legea are, însă, unele cusururi. Aş spune că acestea sînt de două categorii. Întîi, e vorba despre folosirea unor propoziţii complet inutile, în afara elementarei logici legislative. De pildă, chiar în al doilea capitol al Legii, după ce aflăm cum se constituie şi ce sînt *regiunile*, găsim un text complet anapoda: „Regiunile de dezvoltare astfel constituite vor deveni, cu avizul Guvernului, cadrul de implementare şi de evaluare a politicii de dezvoltare regională". Ce rost are un astfel de text? Aceasta este o excelentă dovadă a efectelor păguboase produse de intrarea verbiajului politic în discursul juridic, normativ.

În al doilea rînd, găsim şi în această Lege trimiteri la legi ce vor trebui să apară. Efectul imediat este, practic blocarea parţială a aplicării Legii. Art. 16 alin. 2 arată că „Facilităţile de care beneficiază zonele defavorizate, criteriile şi condiţiile în baza cărora acestea pot fi acordate se stabilesc prin lege specială", după ce se arată care este procedura prin care anumite zone pot fi declarate zone defavorizate. Cu alte cuvinte, pînă la apariţia acelei legi speciale, degeaba declarăm anumite zone drept zone defavorizate.

Sever VOINESCU

S P A Ţ I U L

P U B L I C

A murit? Trăiască!

„Ciberspaţiul pe cale de constituire permite o comunicare non-mediatică la scară mare, care, după părerea noastră, constituie un decisiv pas înainte către forme noi şi mai evoluate de inteligenţă colectivă. După cum ştim, *media* clasice (relaţie unu-toţi) instaurează o separaţie netă între centrii emiţători şi nişte receptori pasivi, izolaţi unii de alţii. Mesajele difuzate de centru realizează o formă grosieră de unificare cognitivă a colectivului, instaurînd un context comun. Acest context e, totuşi, unul impus, transcendent, nu rezultă din activitatea participanţilor la dispozitiv, nu poate fi negociat transversal între receptori."

„Rolul de selectare şi de afişare secvenţială jucat, în cazul persoanelor, de conştiinţă este îndeplinit, mai mult sau mai puţin bine, în cadrul colectivelor, de structuri politice, religioase şi mediatice, care, în schimb, locuiesc subiecţii individuali. Dar comparaţia între serviciile aduse individului de conştiinţa sa şi cele pe care *media* centralizatoare şi purtătorii de cuvînt le aduc colectivelor nu este întotdeauna în avantajul celor din urmă." (Pierre Lévy, *Qu'est-ce que le virtuel?*, Paris, La Découverte, 1998, p. 111 şi p. 107.)

Reprezentarea este în criză, şi chiar de la începuturi (fragilitatea ei constitutivă şi îndărătnică), peste tot. *Reprezentarea publică*, sub două principale forme ale ei: cea *politică* şi cea *mediatică*. Sistemul politic parlamentar şi presa. Cît reuşesc acestea să fie, aşa cum spune, deloc metaforic, autorul francez citat, o *conştiinţă* a colectivităţilor umane? Parţial. Şi cum? Imperfect.

Şi iată, acum, noua utopie, adică o utopie veche de cînd lumea (umană, *i. e.* societatea) dar îmbrăcată în haine de dată cea mai recentă, *utopia ciberspaţiului*, a existenţei în reţea *(on line)*, promiţînd, o dată în plus, aşa cum, pe vremea (şi în momentele — inaugurale întotdeauna) cînd şi ele reprezentau o promisiune, şi presa şi sistemul parlamentar promiteau, iată, aşadar, noua utopie, a aşa-numitului ciberspaţiu, promiţînd omenirii, o dată în plus, *participarea*, *directul*.

Va fi, în sfîrşit, aşa? Îi va fi dat, în sfîrşit, omului să aibă acces direct la el însuşi, fără intermedierea unor semeni de-ai săi ce devin, astfel, zeii ascunşi ai presei şi politicului, dobîndind putere prin însuşi faptul că organizează comunicarea?

Mă îndoiesc. Noul suport al informaţiei, cel numeric, este şi el făcut, întreţinut şi programat tot de oameni. Separaţia, sacrul (profan; i-am putea spune: *sacrul comunicaţional*), puterea unora asupra altora se va reface, instrumentele nu sînt niciodată neutre, transparente, biunivoce, simetrizante; reprezintă, prin însuşi faptul că fabrică reprezentare, opacitatea, distorsiunea, selectivitatea însăşi — repet, tocmai pentru că *reprezintă*. Instrumentele se autonomizează. Construite pentru realizarea unui anumit ţel, ele reuşesc, automat, să importe în praxisul uman propriile lor *telos*-uri „oarbe". Dacă omul ar fi putut să depăşească reprezentarea, ar fi făcut-o deja pînă acum. Demult. *Reprezentarea* — politică, mediatică etc. — reprezintă blestemul nostru. Nu ne rămîne decît să-l privim, meliorist, ca pe o *şansă* pe care cu toţii să vrem s-o amenajăm ca atare. Să ne dorim, deci, o cît mai bună reprezentare. E de muncă!

Bogdan GHIU

Economie

Facem privatizare pentru a cîrpi bugetul?

Analiştii sînt preocupaţi de aspecte specifice: cît va fi PIB-ul în '98, unde se va opri inflaţia, pînă unde se vor întinde deficitele, cel comercial şi cel bugetar. Populaţiei, însă, cifrele vehiculate de analişti nu-i spun prea mult. Oamenii întreabă: cînd vor trăi altfel? Întrebare esenţială, ce-i frămîntă pe producători, pe consumatori, pe liber-profesionişti, pe gospodine, chiar şi pe politicieni şi pe miniştri, în particular. Toţi îşi doresc bani mai mulţi, o putere de cumpărare mai mare, locuri de muncă sigure etc., etc. Toţi au fost şocaţi, acum cîteva zile, de duşul rece oferit de Ministerul Finanţelor. Pentru că impozitele şi taxele se încasează numai parţial, cheltuielile bugetare sînt în pericol.

În situaţia dată, mai ales după ce Ministerul Finanţelor a anunţat că va umfla impozitul pe proprietate, privatizarea a început să fie arătată cu degetul. De ce? Că aduce prea puţini bani la buget! E adevărat că privatizarea se mişcă încet, dar efectele de luat în seamă sînt cu totul altele. Fiindcă, în nici un caz, privatizarea nu poate fi redusă la rolul de contribuabil al bugetului de stat. Nu avem nevoie de privatizare ca să cîrpim bugetul, ci ca să obţinem eficienţă în economie. Acesta e scopul.

Din cauza întîrzierii procesului de privatizare, întreprinderile de stat sînt nevoite să facă faţă unei degradări brutale a fluxurilor financiare. Dădăcite de stat, aceste întreprinderi s-au trezit într-o situaţie jenantă: ele nu ştiu să înoate în ape curgătoare, fără subvenţii şi fără stocuri. Şi, îndeosebi, se descurcă greu dacă statul nu obligă partenerii lor interni să le preia produsele, chiar dacă nu sînt corespunzătoare din punct de vedere calitativ.

Sub mantaua statului, tot mai uzată, întreprinderile continuă să producă fără să aibă pieţe asigurate. Şi cum, în nenumărate cazuri, nu găsesc cumpărători, mari cantităţi de fabricate, încorporînd materii prime şi resurse energetice scumpe, muncă şi bani, o apucă pe drumul binecunoscut al magaziilor. Statisticile continuă să consemneze umflarea stocurilor de produse finite nevîndute. Sau, mai grav, nevandabile. Pe acest fond s-a amplificat un tip „original" de comerţ: se vinde fără să se încaseze ori se cumpără fără să se plătească. În multe împrejurări, acest „model" de tranzacţii comerciale „pe credit", un credit sălbatic, cu termene de plată la calendele greceşti, nu reprezintă altceva decît un imens paravan după care şi în '98 se ascund încă multe dintre întreprinderile nerentabile. Neputinţa multor agenţi economici de stat de a realiza produse competitive, care să fie căutate pe piaţa internă sau la export, a fost şi mai este suplinită de înţelegeri oculte privind „vînzări" cu plata amînată la nesfîrşit către parteneri interni, tot de stat. În acest fel, este întreţinut blocajul financiar. Şi ideea falsă că aceste întreprinderi ar avea piaţă. O simplă justificare ca să-şi menţină personalul, să-şi păstreze schemele manageriale hipertrofiate, să primească credite şi... să dea impresie că reformele mai pot fi amînate.

Dar nu mai pot fi amînate. Fără grăbirea reformelor, îndeosebi fără accelerarea privatizării, nimeni nu le poate spune oamenilor cînd vor trăi altfel, cînd se vor bucura de salarii mai mari, cînd întreprinderile în care lucrează vor avea mai mult profit şi cînd ţara va fi prosperă.

Fără privatizare nu va fi pusă în mişcare spirala expansiunii economice.

Fără privatizare nu vom avea mai mult spirit întreprinzător, nu vom avea parte de liberă iniţiativă.

Starea de aşteptare, în care se complac şi populaţia, şi economia, nu-i decît un mod de a lungi boala.

În '98, nu avem decît şansa de a declara război acestei stări de aşteptare. Ar fi o modalitate de a ataca frontal schimbarea.

Un astfel de război nu ar putea fi însă imaginat ca o succesiune de strălucite bătălii eroice, urmate de victorii răsunătoare. Dacă îl vom începe cu adevărat, vom fi siliţi să ne angajăm într-un şir nesfîrşit de marşuri epuizante, dominate de tot felul de dificultăţi, de nenumărate neplăceri, mai mici sau mai mari. Acesta va fi războiul nostru pentru bunăstare.

Dacă nu-l vom declanşa şi, mai cu seamă, dacă declanşîndu-l îl vom pierde, proprietatea de stat va continua să aducă sărăcie, să ucidă procese de producţie şi să lovească atît de mult în stimulentele muncii, încît eficienţa să rămînă un simplu vis. Iar România să deţină mai departe „lanterna roşie" a nivelului de trai în Europa.

Dacă vom cîştiga acest război vom avea şi eficienţă. Atunci se vor găsi bani şi pentru buget.

Adrian VASILESCU

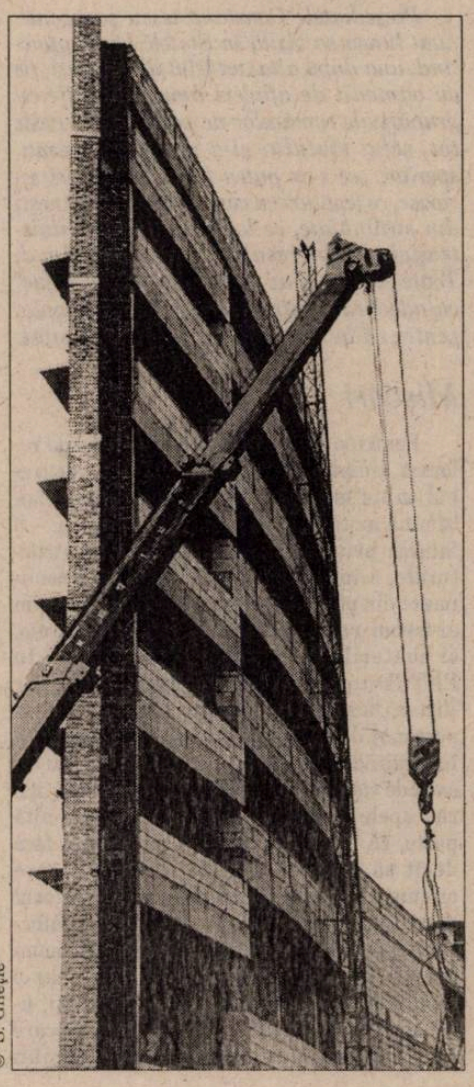

© S. Gheţie

Povești suprapuse

El – ubicuu, țara – absentă

Unu: întors acasă dintr-o vizită, prin anii '70, Nicolae Ceaușescu vrea să-și termine ziua vizionînd un film românesc. Intrigi de culise – va povesti regizorul în cauză – pun în fața Conducătorului un film al regizorului Radu Gabrea. Dezastru! Primului om în stat nu-i place filmul, drept care acesta va fi scos din rețeaua de difuzare.

Doi: pe la începutul deceniului opt, tot într-o seară, tîrziu, pe telefonul scurt al Televiziunii sună precipitat Petre Enache, atunci secretar CC cu propaganda. Problema era că programul televiziunii se terminase de cîteva minute, numai că Tovarășul mai avea poftă de ceva muzici. Iosif Sava, de gardă la cabinetul directorului, vrea să-i *vîndă* Brandenburgicele lui Bach. Ei, aș! Petre Enache cere romanțe, și cum să i te opui dacă asta vrea șeful. Echipa tehnică este întoarsă din ușă și programul este reluat *by request*.

Trei: la vîrsta rememorării, Silviu Brucan, confruntat nu numai cu destinul său de excepție, dar și cu propriul dosar salvat miraculos din flăcări, ajunge la concluzia că de acest dosar s-a ocupat, în epocă, nimeni altcineva decît Elena Ceaușescu în persoană, adică în carne, oase și cercei.

Patru: în pauzele cazului de mai sus, printre vizite, cărți și doctorate *honoris causa*, Elena n-avea, totuși, astîmpăr. Alex Mihai Stoenescu, purtător de cuvînt al Armatei, vorbește azi despre rolul nefast al aceleiași Elena asupra pregătirii armatei în ultimi ani '80. Ultrapacifism? Superstupizenie?

Cinci: în perioada reconstrucției Teatrului Național, unul dintre angajații de atunci ai acestuia, locatar prin apropiere (mă conformez, cu prietenie, tranzitoriei *interdicții* de a-l numi) îl vedea pe înserat pe Conducător bîntuind ca o fantomă prin perimetru, inspectînd proiectul și adulmecînd modificări repetate.

Șase: cu vreo două decenii în urmă, pe vremea fotbalului încă romantic și amator, Adrian Păunescu vrea să-l aducă pe Dobrin la Craiova, numai că la vîrful piramidei decizionale se opune Ceaușescu. Aparent, obiecții de bun gospodar: ca și în industrie, și în fotbal trebuia ținut cont de principiul justei repartizări în teritoriu a forțelor de producție (sau de șut la poartă).

Și șapte: alte transferuri, în schimb, erau posibile. În toamna lui 1971 – episod povestit acum două săptămîni de dl Iorgulescu, într-un *edito* terminat dubitativ – George Ivașcu este adus de la *Contemporanul* la *România literară*, nu tocmai pe aripile destinului, ci „din dispoziția lui N. Ceaușescu însuși".

Am folosit, în exemplele selectate dintr-o puzderie, nume care nu au multe în comun, ca și situații pe măsură. Dar aceasta este problema: această năucitoare multiplicare a unui *primus* superactiv, altoită pe (sau creată de?) absența totală a celor conduși. În episoadele de mai sus vedem în splendoarea ei covîrșitoarea prezență a micului nostru *führer* bicefal, dar și uluitoarea absență a țării. Fotbal și instrucție armată, televiziune și presă literară, cinematografie, cercetare penală și arhitectură – Conducătorul e în toate. Un activism de clasă, ai zice; într-o țară care doarme, iată o creatură trează, pusă pe treabă, fără limite sau domenii predilecte. Într-o carte din deceniul trecut, despre „mitul Hitler", Ian Kershaw revoluționa *führerologia* demonstrînd cum dinamica extraordinară a statului nazist își află explicația în strădania tuturor – demnitari ai Reich-ului, funcționari și cetățeni – de a satisface ceea ce ei considerau a fi dorințele lui Hitler, chiar și în lipsa oricărei directive explicite din partea acestuia. Ne regăsim cumva în povestea acestei charisme materializate? Nu pare. Sau să fie ceva mai banal, dar cu o concluzie la fel de dramatică? A fost Ceaușescu un *dat* sau o *creație?* În vremurile bune încă, în august 1974, un grup de scriitori și de plasticieni îi fac o vizită lui Ceaușescu. Scriitorii îi dăruiesc volumul „Floarea darurilor", iar plasticienii o operă inspirată, s-ar zice, de o comparație epocală lansată la un Congres: o statuetă ecvestră a lui Ștefan cel Mare, tocmai bună de ornat un birou prezidențial.

Dar dacă acest Ceaușescu pe care l-am creat după '68 prin flaterii diverse ne-a luat în serios pînă la a uita complet de noi?

Adrian CIOROIANU

© C. Bumbuț

Presa despre...

Internaționala extremiștilor

Tranzițiile și revista care le analizează *Transitions* afișează informații convergente despre internaționala formațiunilor de extremă dreaptă. „Extremismul – scrie Mark Shapiro, redactor șef – este un fenomen care apare ca urmare a distribuției inegale a bogăției, a unui patriotism rău orientat, a fricii". Răsturnările produse în această parte a Europei pe fondul unor îndelungi frustrări, succesul relativ al reformelor care lasă în urmă un mare număr de perdanți sînt un bun fond de cultură pentru adolescenții care dau foc căminelor în care se adăpostesc emigranții dar și pentru unii dintre părinți care votează partidele „ordinii și purității". Pe acest sol mănos se extinde propaganda Frontului Național, partid francez extremist, condus de Jean Marie Le Pen. FN obține în patria sa, de două decenii, adeziunea a 10-15% din electorat pe baza unei ideologii rasiste și xenofobe. Este paradoxal cum o formațiune politică atît de grijulie cu tradiția sa religioasă și națională, caută cu înverșunare stabilirea unor legături permanente în țări atît de diferite cum sînt Croația, Polonia, Lituania, Estonia, Ungaria, Serbia, România. După cum demonstrează Mark Hunter în articolul său „Naționalismul dezlănțuit" din numărul pe iulie al revistei *Transitions*, explicația este relativ simplă: „Pînă în 1994, Le Pen a fost liderul Grupului parlamentar european al dreptei – alcătuit din deputații de dreapta în Parlamentul european. Anul acesta grupul s-a scindat din cauza unor conflicte interne și această mișcare a avut consecințe financiare pentru Frontul Național. Conform unei formule complexe, Parlamentul european alocă subvenții grupurilor parlamentare care pot demonstra că au o reprezentare largă, atît națională, cît și trans-europeană. Un asemenea grup trebuie să aibă minimum 14 membri din patru țări diferite. Acum, Frontul are la Strasbourg exact 11 deputați, pierzînd astfel un milion de dolari în subvenții directe (dat membrilor grupurilor parlamentare pentru finanțarea alegerilor europene) și încă un milion de dolari pe an, dat grupului pentru acoperirea cheltuielilor administrative și de secretariat (...) Cu ajutorul cîtorva deputați din Est, acești bani pot fi redobîndiți".

După ce analizează susținerile contradictorii ale Frontului Național care îi sprijină și pe extremiștii sîrbi ai lui Seselj și pe extremiștii croați ai lui Paraga (care nu doar din întîmplare se ucid între ei) Mark Hunter avertizează: „Nevoia de aliați a Frontului nu va împiedica declanșarea unor conflicte cu prietenii săi din Est. Reglementările europene prevăd egalitatea în drepturi pentru toți cetățenii statelor membre ale Uniunii. Iar osanalele adresate de Front naționaliștilor din Europa de Est nu înseamnă că aceștia vor fi acceptați pe pămîntul francez. Ideologia Frontului susține că «imigrația este un mecanism criminal». Cît timp va dura, pînă cînd noii prieteni din Est ai Frontului vor realiza că alegătorii lor sînt considerați criminali pe teritoriul Frontului Național?".

Relația de subordonare pe care Frontul o impune partenerilor săi estici – de la Jirinovski (Rusia) la Gerhard Frey (Germania) nu prea se potrivește cu discursul autosuficient al acestor lideri. Toți extremiștii găsesc infamantă orice relație de colaborare cu străinii (noțiune care se referă și la cetățenii propriei țări, dacă gîndesc altfel sau dacă pur și simplu gîndesc) Dar toți îl consideră pe Le Pen un oaspete de onoare și se mîndresc cu faptul că sînt luați în seamă de el.

Bogată în sinteze ciudate, scena politică a țărilor în tranziție oferă un spațiu de desfășurare tuturor rezidurilor ideologiilor extremiste.

Cas Mudde, profesor de relații internaționale și studii europene la Universitatea Central Europeană din Budapesta consideră că „în zilele noastre extrema dreaptă din Europa Centrală și de Est este un fenomen evident contemporan, post-comunist. Tulburările tumultuoase – economice, politice și culturale – din ultimul deceniu au oferit o bună bază de atac pentru extremiștii de dreapta. Ei îi acuză pe liderii democrați că au fost comuniști sau slugi ale lor și că au deturnat revoluțiile populare. Pe deasupra, ei flirtează cu nostalgia după certitudinile socialiste (slujbe, criminalitate scăzută) și atacă schemele de privatizare corupte, care vînd țara străinilor. Acuză capitalismul sălbatic și pretind că nu există lege și ordine". Nici atitudinea Uniunii Europene nu vine în sprijinul liderilor democratici. Pentru a obține accesul în UE, vor fi necesare măsuri de austeritate care vor spori audiența discursului naționalist, apărător al independenței economice, împotriva „socialiștilor de la Bruxelles". Și mai greu va fi pentru țările care vor încerca să fie primite și nu vor reuși.

Standardele europene nu pot fi atinse din cauza opoziției extremiștilor, iar eșecul accesului în Europa comunitară este cea mai bună dovadă că ei au avut dreptate. (**M.B.**)

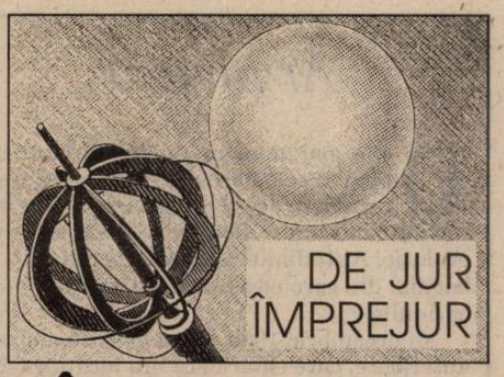

Împrumutul

Împrumutul acordat Rusiei de Fondul Monetar Internațional pare imens în cifre absolute (22,5 miliarde de dolari) și nedrept (dacă banii pot fi drepți sau nedrepți) cînd e comparat cu severele condiții puse altor țări din zonă cînd e vorba de sprijin financiar. Există pericolul ca nemulțumirea creată de neplata salariilor și pensiilor să declanșeze în Rusia o mutație politică, înlăturîndu-l pe șubredul Elțin și pe inexperimentatul șef al guvernului, Serghei Kirienko. Alianța din Duma dintre comuniști și naționaliști (roșie-brună) în fruntea nemulțumirii populare poate scufunda țara într-o stare de anarhie, periculoasă nu doar pentru populația ei. Există încă, în Rusia, mii de încărcături nucleare, vehicule pentru transportul lor către țintele virtuale. E o perspectivă amenințătoare și pentru Statele Unite, și pentru ceea ce oficialitățile ruse numesc „străinătatea apropiată" (fostele componente ale URSS) și pentru toate teritoriile care se află în drum. Există un vechi „drum al mătăsii" și unul al tancurilor, mult mai recent.

Toți liderii care fac pași pe calea reformei economice se mîndresc cu caracterul ireversibil indus de măsurile lor. Și Gaidar, și Ciubais, și Nemțov, își pun la activ imposibilitatea de a reveni la structura comunistă, etatistă și planificată a economiei... Probabil că au dreptate, dar toate măsurile economice luate de autoritățile ruse au legiferat o realitate, nu au determinat-o. Niciodată n-ar fi vorbit Gorbaciov despre *glasnost* și *perestroika* dacă economia ar fi fost funcțională și ar fi putut menține performanța în fața amenințărilor („războiul stelelor") formulate de Reagan.

Este evident că noii baroni ai industriei și finanțelor ruseți nu vor ceda statului ceea ce au dobîndit. Dar vor favoriza acea forță politică în care au încredere și care le promite imunitatea, indiferent de disponibilitatea pentru democrație a acelui partid, sau a acelui lider. Și Jirinovski a avut, și Ziuganov și Lebed au un sprijin financiar substanțial din partea oamenilor cu bani. Că unul este ostil capitalului străin, că celălalt vrea partid unic, că Lebed, proaspătul guvernator al regiunii Krasnoiarsk, militează acum pentru autonomia economică a Siberiei nu are prea mare importanță. Orice om politic este dispus să facă o derogare de la principii pentru un vechi prieten. S-ar putea ca socoteala să fie corectă pe termen scurt. Nici una dintre vedetele contestatare ale actualului regim nu va avea de unde să facă rost de bani pentru salarii și pensii și pentru plata propriilor instrumente politice. Pentru liderii occidentali, alternativa la Elțin ar fi o dictatură fascizantă clientelară. Se presupune că poporul ar accepta-o, pentru că discuțiile despre democrație au compromis însăși democrația. Doar Occidentul mizează ferm pe o evoluție democratică, singura care ar asigura stabilitatea și ar frîna tendințele expansioniste. Miza fermă s-a tradus în marele împrumut acordat Rusiei într-un moment cînd încercările ei de a rezolva criza pe căi interne au eșuat. Nimeni nu are certitudinea că noile miliarde de dolari vor fi îndreptate în direcția justă, spre construcția economiei sănătoase și nu pentru cîrpirea unei economii bolnave. Dar fără acești bani perspectivele sînt cu, certitudine, sumbre.

Într-un fel, acest împrumut acordat la insistențele factorilor politici occidentali înlocuiește decizia de extindere a NATO: dacă garanțiile împotriva agresiunii sînt greu de dat, se cuvine a se încerca anularea pericolului ei. Într-o realitate atît de fluidă, nici măcar banii nu sînt însă o soluție sigură.

Magdalena BOIANGIU

Argument

De la „noi muncim, nu gîndim“ din 1990 pînă la cele aproape 70 de procente de încredere acordată intelectualilor în sondajul din iunie 1998 nu cred să existe vreo evoluţie. Atitudinile coexistă sincron în bagajul din care electoratul îşi extrage opţiunile.

În decembrie 1989, clasa politică a epocii anterioare, care chiar dacă era alcătuită din oameni cu diplome nu putea fi considerată intelectuală, urma să fie înlăturată (cu sau fără consecinţe fatale) şi noua clasă politică s-ar fi selectat din elitele reale care s-au împotrivit sau nu au aderat la comunism. Prim planul a fost ocupat o scurtă vreme în mod zgomotos de „oamenii baricadelor“, numiţi în entuziasmul clipei „îngeri“. S-a dovedit destul de repede că supravieţuitorii n-au nimic angelic şi charisma lor nu funcţionează la lumina zilei. Revoluţia din 1989 s-a debarasat de „revoluţionarii de profesie“, spre nemulţumirea acestora.

Clasa politică a democraţiei a început să se formeze sub ochii noştri şi a devenit clar că disponibilitatea şi elocinţa grăbită cu care „foştii“ se lepădau de discursul lor anterior le va asigura poziţii în noul mecanism, că acei care s-au împotrivit lui Ceauşescu şi comunismului au făcut-o cu consecinţe diferite şi, din motive diferite, n-ar fi dispuşi să stea la aceeaşi masă. Elitele, persoanele performante într-un anumit domeniu concret, s-au grăbit să se bucure, dar şi să-şi exercite spiritul critic, ceea ce nu a contribuit nici la popularitatea lor, nici la dorinţa masei de a se identifica prin vot cu ele. La alegerile din 1990, listele de independenţi pe care candidau numele cele mai sonore şi persoanele cu cea mai fermecătoare inteligenţă din viaţa publică românească nu au obţinut numărul necesar de voturi, în pofida popularităţii imense de care s-au bucurat (şi se bucură) persoanele respective. Următoarele alegeri au legitimat mecanismele prin care partidele îşi propulsează reprezentanţii care – indiferent de trăsăturile lor individuale – sînt percepuţi împreună ca o colectivitate relativ iresponsabilă, dacă nu coruptă, atunci coruptibilă.

Linia care desparte elitele de clasa politică a devenit o linie a frontului. Din două motive: pe de o parte se profilează un conflict din ce în ce mai explicit între „profesioniştii puterii“ şi „profesioniştii conştiinţei“ care transformă morala acţiunii publice într-un ghem de subînţelesuri obscure şi înţelesuri prea partizane pentru a fi şi convingătoare. Pe de altă parte, păcatul fundamental al noii clase politice este acela că nu se grăbeşte deloc să pună în funcţiune mecanismul prin care să se formeze elitele şi să le asigure un mediu favorabil de exprimare şi de realizare a performanţei.

Dictatorii pierd bătăliile – cele imediate ca şi pe cele de durată – pentru că selectează elitele conform altor criterii decît cele ale valorii. Aşa i-a gonit Hitler pe savanţii care i-ar fi putut da lui şi nu americanilor bomba atomică, aşa a distrus Stalin genetica şi cibernetica – ştiinţe care au contribuit imens la avansul tehnologic al lumii capitaliste. În „Doctrina substanţei“, Camil Petrescu emitea ipoteza că „în statele totalitare, unde dictatorii sînt adeseori oameni de geniu creator e posibilă o transformare treptată... Toţi dictatorii mari evoluează, ca Danton, spre o intelectualizare completă a vieţii“. Dacă e adevărat, atunci înseamnă că nimeni n-a avut răbdare să studieze această evoluţie în viaţă şi nu în cărţi. Dictatorii se legitimează prin elite şi acestea – sincer sau nu – îşi leagă numele (arareori performanţa) de ideologii şi fapte greu de explicat şi de justificat, după dispariţia dictatorului.

În fond, profesioniştii puterii nu au nevoie de elitele din alte domenii sau din alte vremuri. Acum, în România, aşa cum reiese şi din analizele colaboratorilor acestui număr, nu elitele sînt problema, ci clasa politică: un grup de oameni care, în timp ce casa arde, se ceartă şi se îmbrîncesc. Cei mai conştiincioşi s-au dus la şcoală şi învaţă cum se stinge focul. (**M.B.**)

Pavel CÂMPEANU
sociolog

Atunci şi acum

Chinurile tranziţiei sînt direct proporţionale cu gradul de exacerbare a dictaturii staliniste. La noi mai mult încă decît la alţii dictatura stalinistă a acţionat şi ca un veritabil oficiu al braţelor de muncă. Ea stabilea cîţi tineri se vor pregăti pentru o profesie sau alta, în ce loc anume va lucra fiecare după absolvire şi de asemeni cine în ce funcţie – cum se zicea – de răspundere, va fi promovat. Excluzînd orice formă de competiţie instituţionalizată, alocarea acestor funcţii era reglată de un singur mecanism: numirea de sus. De partea sa numirea se putea produce în două variante: ca numire prin decizie asumată şi ca numire prin alegere simulată. Pentru a accede la o funcţie electivă cineva trebuia să fi fost numit candidat. Sufragiul alegătorilor nu reprezenta decît un gest de supunere în faţa deciziei non-alternative luate anterior de cei care îi selectaseră pe candidaţi – ceea ce anglo-saxonii au numit „elections without choice“.

Dictatura îşi constituia astfel pe cale de selecţie coercitivă ceea ce *Dilema* – şi nu numai ea – desemnează prin termenul de **elită**, a cărui delimitare de termeni ca nomenclatură, aparat, clasă politică ori birocraţie este prea vagă pentru a face din el un instrument fecund de analiză. Mecanismul promoţional nu avea numai îndatorirea de a crea, a alimenta şi a rectifica o asemenea entitate, dar şi pe aceea de a-i imprima caracteristicile dorite. În consecinţă selectarea nu se făcea la voia întîmplării, ci după anumite criterii clasificabile în două categorii: pragmatice şi ideologice. Dintre cele pragmatice o pondere specială aveau nepotismul, pilele, relaţiile personale şi corupţia – iar dintre cele ideologice fidelitatea angajată public faţă de dictator, „originea sănătoasă“, predispoziţia spre obedienţă şi apartenenţa la PCR.

Fiind nemijlocit politic şi pe deplin controlabil, acest din urmă criteriu devenea practic condiţia prealabilă a oricărei promovări. Dacă pentru funcţia de şef de laborator, ori de contabil-şef într-o bancă, ori de primar, ori de director al unei mine, trebuia ales între un membru de partid incompetent şi un profesionist competent care nu făcea parte din PCR preferinţa mergea invariabil către cel dintîi. Aceasta nu era decît una dintre cauzele pentru care aparatul dictaturii avea un cost social exorbitant, ei i se adăuga remunerarea cu caracter de corupţie – acordarea de privilegii – prin care membrii aparatului erau răsplătiţi mai puţin pentru performanţele decît pentru obedienţa lor. Costul aberant al aparatului rezulta de asemeni din supradimensionarea lui în permanentă creştere. Căci împuterniciţii cu selectarea nu erau numai distribuitori, ci şi inventatori de roluri pentru protejaţii lor sau ai celor cărora le erau îndatoraţi. Constant excesivă, oferta de asemenea posturi rămînea totuşi în urma cererii care, prin presiunile ei infatigabile şi totodată imperceptibile, izbutea mereu să şi-o adapteze. Şi astfel, izgonit din economie, mecanismul de piaţă al corelării dintre cerere şi ofertă îşi găsea un refugiu tocmai în existenţa aparatului menit să-l anihileze.

Marea majoritate a membrilor PCR formau rezervaţia din perimetrul căreia urmau să fie recrutaţi viitorii aparatcici. Apelul la criteriile menţionate constituia regula care restrîngea sever, dar nu excludea cu totul şi numirea unor specialişti competenţi. Cu abateri rarisime, nimeni nu putea fi promovat dacă nu era înscris în partid, dar oricine putea să se fi înscris în partid fără a ajunge vreodată să fie promovat. Sub aspectul raportării la aparat partidul se diviza de fapt în trei secţiuni: cei care făceau selecţia, cei care erau selectaţi şi cei care nici nu făceau selecţia, nici nu erau selectaţi, alcătuind, ca în strategiile militare, materialul uman de care se foloseau primele două categorii. Substanţa acestei diversificări era inegalitatea care punea sub semnul întrebării nu numai aşa-zisul rol conducător al PCR, ci şi integritatea lui organizaţională. Respectiva siglă conferea o unitate nominală unei suprapuneri pe trei paliere: un vîrf care monopoliza virtual toate puterile şi, odată cu ele, exerciţiul efectiv al „rolului conducător“; aparatul învestit cu prerogative executorii, limitate printr-o strictă supraveghere în acelaş timp politică şi poliţienească, dar beneficiind, la scara vieţii cotidiene şi locale, de puteri redutabile în raport cu populaţia; şi restul, milioanele de posesori ai carnetului roşu, situaţi prin precaritatea drepturilor lor mai aproape de populaţia neînregimentată decît de cele două paliere superioare. Toate partidele competitive tind spre cristalizarea unor astfel de piramide ierarhice. Particularitatea partidelor staliniste, accentuată pînă la grotesc de partidul ceauşeştilor, rezidă în articularea aproape exclusiv simbolică dintre cele trei paliere. Comunitatea lor era copleşită de inegalităţile care le separau, de unde şi constatarea că PCR reprezenta o organizaţie dispusă pe trei paliere, o denumire convenţională dată unui ansamblu format din trei organizaţii interactive între care existau mai multe distincţii decît similitudini. Concluzia ar fi că mult trîmbiţatul „rol conducător al partidului“ nu reprezenta în fapt decît o mistificare – mai întîi de toate pentru că o societate reală nu poate fi condusă de o organizaţie imaginară, şi apoi pentru că aşa-zisul partid era el însuşi împărţit în conducători şi conduşi, ultimii avînd o covîrşitoare pondere majoritară. Plasată pe palierul median al acestei înjghebări, presupusa elită – aparatul – deţinea o poziţie unică de ambiguitate, fiind în acelaş timp şi condusă, şi conducătoare, datoare să se supună necondiţionat comenzilor venite de sus şi să impună supunerea necondiţionată a celor de jos, dinăuntrul şi dinafara partidului.

Un capital de maxim interes ar fi cel dedicat performanţelor acestui aparat, inseparabile de victoria revoluţiei din decembrie 1989. Nu mai puţin semnificativ mi se pare însă modul în care aceste structuri aparent demolate reverberează în actualitate. La acest din urmă aspect s-a referit o dezbatere asupra situaţiei din România purtată recent la Varşovia, în faţa unui auditoriu polonez, de un grup*) de reprezentanţi ai opiniei publice de la noi.

Pe parcursul reuniunii am subliniat că, în cei 8 ani de tranziţie, ţara noastră a însumat doi preşedinţi şi cinci primminiştri şi că toţi aceştia au fost înainte de '89 membri ai PCR. L-am întrebat pe dl Victor Ciorbea, care făcea parte din grupul invitaţilor, cum îşi explică această regularitate. D-sa a răspuns propunînd ca în socoteală să fie luaţi şi preşedinţii corpurilor legiuitoare. Incluzîndu-l pe dl Ion Diaconescu, am observat eu, o asemenea modificare a bazei de calcul ar trece promovarea preferenţială a foştilor membri de partid de la exclusivitate la un raport de 13 la 1, o proporţie care, departe de a infirma, nu ar face altceva decît să ateste o dată mai mult tendinţa.

În continuare i-am adresat fostului premier rugămintea de a explica absenţa totală din guvernele pe care le-a prezidat după 1996 a disidenţilor de pe vremea dictaturii; rugămintea a rămas nesatisfăcută. Complementaritatea celor două întrebări mi se pare evidentă: promovarea în cele mai înalte funcţii de stat îmbină predilecţia categorică pentru foştii membri ai partidului unic cu rezerva, la rîndul ei categorică, faţă de rarii noştri concetăţeni care s-au opus deschis respectivului partid.

Evocarea acestor probleme nu are nimic în comun cu virtuala sugestie de a se introduce o discriminare negativă la adresa milioanelor de foşti deţinători ai carnetului roşu. Scopul este, dimpotrivă, combaterea oricărei discriminări, fie ea pozitivă ori negativă, atît faţă de aceştia cît şi faţă de ceilalţi – contestatarii respectivului partid şi majoritatea rămasă în afara lui.

Constatarea simptomului s-ar cere urmată de identificarea cauzelor sale. O serie de supoziţii prea puţin confortabile nu au cum să fie ocolite. Prima, pentru că cea mai la îndemînă, ar fi că societatea tranziţiei spre post-stalinism încredinţează funcţiile-cheie ale statului unor foşti membri ai partidului stalinist fiindcă printre aceştia se află oamenii cei mai calificaţi pentru îndeplinirea corespunzătoare a unor asemenea funcţiuni. Altă supoziţie, corolar al precedentei: persoane competitive sub acest aspect pot fi găsite mult mai anevoie printre foştii dizidenţi, precum şi în rîndurile majorităţii neînregimentate a populaţiei. În sfîrşit, o a treia supoziţie: în prezent mecanismul acestei selecţii preferenţiale este mai puţin transparent decît sub vechiul regim şi operează sub impactul istoric al unei revoluţii populare pe a cărei creastă nu s-au ridicat mari lideri populari.

Ca şi regimul stalinist, tranziţia menită să-i lichideze ultimele vestigii îşi extrage aşa-zisa elită din acelaşi segment social şi politic al foştilor membri de partid. În limita strictă a acestei continuităţi se poate considera că desfiinţarea acelui partid nu a adus cu sine desfiinţarea prezumtivului său rol conducător.

*) Din grup au făcut parte dna Renate Weber şi dnii Gabriel Andreescu, Victor Ciorbea, Bogdan Hossu, Teodor Meleşcanu şi György Tokay, plus subsemnatul.

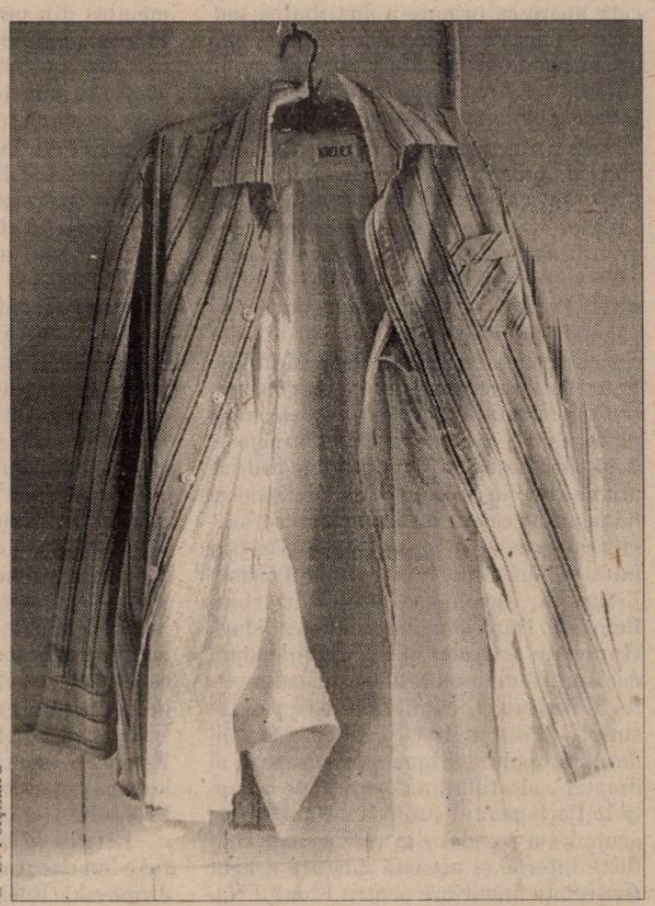

© D. Perşinaru

Dan PAVEL
politolog

Povestea balaurului oligofren

Concepţia despre lume şi viaţă a intelectualităţii noastre poartă pecetea atitudinii mioritice în faţa morţii. Corabia se tot scufundă, iar elitele intelectuale s-au resemnat, singura lor grijă fiind să lase în urma lor ceva durabil sau nici măcar atît. Dar unii se mai zbat, trag semnale de alarmă, avertizează, scriu scrisori deschise, încearcă să atragă atenţia asupra situaţiei în care ne aflăm, fără ca să-i bage cineva în seamă. Lucrul este extrem de surprinzător, mai ales că în noiembrie 1996 s-a produs un fenomen aparent profund de circulaţie a elitelor, astfel încît vechea elită reproductivă (care a menţinut la putere eşaloanele 2 şi 3 ale nomenclaturii comunisto-securiste) a fost înlocuită de o elită destul de dinamică în atragerea multor elemente marginalizate de către predecesori sau nemulţumite de aceştia. Au avut atunci impresia că se va produce o temeinică alianţă de tip pragmatic între noua elită politică şi elita culturală, mai ales că din punct de vedere strict electoral şi al votului aceasta din urmă a sprijinit-o pe cea dintîi. Din punctul de vedere organizaţional, o parte din poveste o reprezintă legătura dintre Convenţia Democratică din România şi Alianţa Civică. Numai că, aşa cum o arată şi tensiunea postnoiembristă dintre CDR şi AC, tot aşa legătura mai largă dintre noua elită politică şi elita culturală aproape că s-a rupt.

Ca şi în România comunistă, în cea postcomunistă autorităţile nu au avut interesul de a coopta în elita politică elementele valoroase, elitele cu capital de cunoaştere. S-ar putea afirma, fără teama de a exagera, că o mare parte din greşelile care se fac în ritm permanent provin din necooptarea categoriilor profesionale cu o înaltă calificare. Dispreţuite de către politicieni, care nu au făcut nimic pentru a le îmbunătăţi situaţia, elitele culturale fie că se orientează către sectorul privat, fie că emigrează, fie că lîncezesc sau asistă neputincioase la consumarea dezastrului. Ca să înţelegem deosebirea între această politică falimentară şi cea de tip contrar, să ne gîndim la Ungaria, unde Janos Kadar a avut abilitatea de a-i atrage pe intelectuali, care la rîndul lor au avut inteligenţa de a reforma partidul şi a facilita trecerea către postcomunism, iar apoi de-a dreptul către capitalism. În paralel, mişcarea de dizidenţă cuprinsese cele mai dinamice elemente, care atunci cînd au venit la putere au ştiut să facă şi reformă, dar să reprezinte şi interesele elitei culturale. Elita culturală maghiară este bine reprezentată în tot spectrul puterii, astfel încît oricine vine la putere interesele ei globale nu sînt afectate. Aportul ei la politică este decisiv în orientarea ţării către prosperitate de tip capitalist şi valori democratice-liberale în politică. La noi, singura schimbare făcută de către noua elită politică a fost să atragă de partea sa o anumită parte a elitei financiare şi economice, numai că acest proces s-a făcut în mod specific, pentru că aceştia au tras după sine un mecanism birocratic care a sfîrşit prin a-şi devora stăpînii.

Eşecul reformei economice, blocarea privatizării, menţinerea mamuţilor industriali care lucrează în pierdere, toate acestea şi multe altele nu sînt decît expresii ale intereselor unei aşa-zise elite economice, care nu se comportă conform logicii economiei de piaţă, ci dimpotrivă blochează pătrunderea capitalului străin, a cărei concurenţă ar ruina-o. Este vorba despre o alianţă între o imensă şi inerţială birocraţie, oligarhia „roşie“ (cum corect a denumit-o Victor Ciorbea – care cît a fost la putere nu a făcut reformele necesare condamnării la uitare a acestei pseudoburghezii – sau cum corect au desemnat-o unii reprezentanţi ai UDMR, cînd au afirmat că lupta economică din Transilvania se duce între investitorii maghiari şi străini şi oligarhia „roşie“) şi noua clasă politică. Dacă la putere ar fi fost adusă o elită culturală şi tehnică, aceasta ar fi fost interesată de deblocarea mecanismelor economice, de un management modern, de „lucrul bine făcut“, pentru că nu ar fi avut interese economice directe şi nici preocuparea de a jefui cît mai mult de la stat, ci doar de a administra resursele.

Şi acum ajung şi la teoria politică. Judecînd tot ceea ce se întîmplă în lumina paradigmelor teoretice ale teoriilor elitelor, sîntem nevoiţi să tragem cîteva concluzii lapidare. Existenţa elitelor în societate şi politică se justifică prin funcţiile jucate. Elitele fundamentale sînt acelea care asigură – cum spune şi denumirea – funcţionarea mecanismelor în care ele sînt integrate. Dacă acest lucru nu se întîmplă, ne vedem în faţa unor elite disfuncţionale. Sau, ca să folosim o altă terminologie, anumite grupuri conducătoare fac o contraselecţie a elitelor, punînd în poziţiile de concepţie şi de conducere oameni lipsiţi de calificare şi care se califică la locul de muncă, sau care reprezintă interese diferite de acelea ale funcţionării corecte a societăţii, economiei şi politicii. Prin urmare, trăim într-o situaţie paradoxală: la putere se află un balaur cu şapte capete şi mai puţine creiere sau fără creier deloc. Un balaur oligofren. Ştiind că acea ridicolă cultură politică a comunismului românesc era anti-intelectualistă, putem spune că actuala putere politică este una antielitistă. La putere se află cercuri populiste, iar elitele îşi merită soarta pentru că nu au mişcat un deget pentru a se impune. Ceea ce nu observă nimeni este că în loc să jucăm un joc cu suma pozitivă, în care să cîştige toţi, noi de fapt jucăm un joc în care toţi pierd. Situaţia se va schimba abia atunci cînd vom tăia capetele balaurului oligofren.

Cristian PREDA
asistent doctor la FSPA-UB

Idealul unui stat limitat şi puternic

O elită birocratică ne este absolut necesară. Pentru a înţelege sensul acestei necesităţi, s-ar cuveni să descriem mai întîi idealul de stat în care o asemenea elită ar urma să funcţioneze. Această descriere e însă dificilă întrucît, de aproape nouă ani încoace, critica statului comunist – adică referinţa care ordonează în chip negativ gîndirea acestui ideal – a urmat în România o linie absolut derizorie, care a pervertit întreaga dezbatere publică despre actuala societate şi cel mai bun stat de care ea s-ar putea servi. Se impune, de aceea, să facem un ocol.

Critica românească a statului comunist e nesemnificativă prin formă şi prin conţinut.

Formal vorbind, ea s-a concentrat în general asupra unui singur aspect, şi anume asupra represiunii, ca şi cum funcţionarea statului comunist s-ar fi bazat doar pe aşa-numita *servitute involuntară*, pe acceptarea silită a dominaţiei birocraţiei (nomenclaturii) comuniste. Mai profitabilă pentru înţelegerea realităţii comuniste româneşti este o abordare liberală a chestiunii, una care ia în calcul un element mult mai important pentru funcţionarea socială a comunismului. Să remarcăm, în acest context, tocmai pentru că e rară, excepţionala analiză a d-lui Daniel Barbu, care a introdus în examinarea comunismului românesc vechea temă liberală a *servituţii voluntare*, semnalînd dimensiunile entuziasmului activ al unei părţi importante a populaţiei româneşti, complice la naşterea şi întreţinerea, vreme de decenii, a statului comunist (cu tot cu birocraţia sa). Doar incultura comentatorilor de la noi (să amintim că Etienne de la Boëtie, cel care a lansat formula servituţii voluntare, e totuşi tradus şi în română, fiind astfel accesibil oricărui bacalaureat!) a făcut ca o asemenea analiză să pară o încercare de a justifica regimul comunist şi nu cea mai severă critică a acestui regim dintre cele produse în spaţiul românesc.

De fapt, din punct de vedere al conţinutului, critica românească a comunismului a ales în general căi abrupte, în ruptură radicală cu tradiţia liberală a interpretării totalitarismului. Pentru a da un singur exemplu, să observăm că problema identităţii dintre fascism şi comunism e judecată doar statistic, adică exclusiv prin prisma numărului de victime ale celor două sisteme-surori, fără a menţiona măcar argumentul cel mai tare produs în acest orizont: e vorba despre filiaţia intelectuală comună a celor două regimuri, care îşi află rădăcinile în ideile socialiste din secolul al XIX-lea. Să remarcăm în treacăt că şi această perspectivă e accesibilă publicului de la noi, cel puţin în varianta sa hayekiană din *Drumul către servitute*; cu toate acestea, comentatorii au ignorat-o, preferînd o analiză din care rezultă că, dat fiind numărul celor ucişi, întreaga societate a fost terorizată (teroarea avînd aici, evident, un sens slab). Aceasta e, de fapt, cea mai bună scuză pentru societate (căci ea presupune tacit că proiectul comunist a reuşit), şi nu, aşa cum se crede, o acuză reală a statului român dinainte de 1989 (stat care, în fapt, a eşuat lamentabil).

Pe scurt, din critica practicată în genere în România, reiese că statul comunist a fost limitat (căci a vrut exclusiv represiunea) şi puternic (birocraţia sa reuşind să modifice prin teroare întreaga societate). Memoria şi bunul simţ sînt de ajuns pentru a proba eroarea unei asemenea concluzii: statul comunist nu a terorizat întreaga societate (numărul victimelor reale fiind sensibil mai mic decît numărul profitorilor regimului, ceea ce explică durata lungă a regimului), tot aşa cum el nu a fost un stat limitat, ci unul nelimitat (în privinţa funcţiilor sale). Comunismul a eşuat tocmai pentru că a vrut dominaţia totală, nelimitată: de fapt, **un stat nelimitat e întotdeauna slab**. Cu alte cuvinte, statul comunist nu a murit pentru că o birocraţie incompetentă a fost incapabilă să ducă la bun sfîrşit represiunea, ci pentru că el era nelimitat (voind totul, de la planificarea economiei şi a moralei sociale pînă la controlul naşterilor şi al discursurilor) şi, în consecinţă, slab (mijloacele necesare pentru realizarea acestor scopuri absolute nefiind la îndemîna nici unei birocraţii, fie ea oricît de competentă).

Neînţelegînd natura regimului şi eşecul său, cei care discută chestiunea politică actuală propun adesea un stat **nelimitat şi slab** (unul care să se ocupe de toate, dar fără a se lua în serios) tocmai ca... alternativă a statului comunist. Veritabila alternativă la statul comunist este un stat **limitat şi puternic în limitele care îi sînt prescrise**. Există, cu alte cuvinte, domenii în care statul nu are ce căuta; tradiţia evoluţiei politice occidentale a arătat suficient de convingător că statul nu are cu siguranţă ce căuta în două universuri care pot fi precis delimitate: cel economic şi cel al conştiinţei. Un stat realmente diferit de cel comunist ar fi unul care şi-ar limita intervenţia la cîteva domenii (poliţie, justiţie, afaceri externe şi, parţial, educaţie), în care autoritatea sa ar trebui să aibă ca sens exclusiv protejarea drepturilor individuale. În aceste domenii, statul trebuie să fie puternic, altfel zis, el trebuie să-şi exercite viguros autoritatea, neezitînd să penalizeze orice violare a drepturilor naturale ale individului.

În acest scop, şi exclusiv în acest scop, statul liberal are nevoie de o elită birocratică. Birocraţia trebuia luată aici într-un sens pur tehnic, nu politic: statul are nevoie de funcţionari capabili să facă efectivă atingerea obiectivelor sale limitate. E vorba, pe de altă parte, de o elită, căci funcţionarii trebuie să fie puţini (elita descrie astfel numărul restrîns) şi ei urmează să fie selectaţi prin concurs şi pregătiţi în funcţie de criterii neutre din punct de vedere politic (elita descrie astfel calitatea personajelor).

Rezumînd: un stat comunist eşuează indiferent dacă birocraţia sa e o elită bine pregătită, pentru că, prin natura sa nelimitată, statul comunist e slab; în schimb, o elită birocratică reuşeşte întotdeauna într-un stat limitat, dacă ea îşi exercită în chip consecvent forţa în limitele prescrise statului.

Oamenii politici niponi se întorc la şcoală

Japonezii au crezut întotdeauna în virtuţile educaţiei şi, în ceea ce-i priveşte, talentul este condiţionat de ucenicie. Considerînd că una din cauzele vidului politic actual este sărăcia de idei a clasei politice, cei care vor să se implice în viaţa publică se întorc la şcoală. Este vorba despre şcoli particulare: cursuri de formare pentru meseria de om politic. Avatar al şcolilor de elocinţă care s-au înmulţit rapid, acest gen de instituţii s-a ivit în ultimii ani şi îi educă pe aleşii locali şi naţionali.

În 1979, întemeietorul concernului ce-i poartă numele, Konosuke Matsushita a înfiinţat un institut de gestiune politică. Iniţiativa nu era dezinteresată (dorea să-i formeze pe viitorii aleşi locali care să administreze oraşele-uzină ale concernului) şi a dat roade. Printre absolvenţii săi sînt cincisprezece deputaţi şi toţi atîţia consilieri locali şi doi primari. Noile partide văd în aceste şcoli un mijloc de a pătrunde în electorat şi de a alcătui o selecţie printre simpatizanţi şi aleşii potenţiali. În octombrie, preşedintele Partidului Democrat, Naoto Kan îşi va deschide propria sa şcoală de educaţie politică unde vor preda şapte consilieri locali din diferite partide. Îi vor învăţa pe cei înscrişi cum se elaborează o strategie electorală şi cum se pronunţă un discurs.

Reprezintă această formă de educaţie o reînnoire a culturii politice? S-ar putea remedia în acest fel cîteva vicii ale sistemului de reprezentare. Deputaţii sînt tributari sistemului celor trei „ban“ – ei trebuie să aibă un fief electoral (**jiban**), notorietate (**kanban**) şi fonduri (**kaban**). Aceste furci caudine plasate la uşa de acces în viaţa politică au contribuit la constituirea unor dinastii care au sclerozat viaţa publică. Circumscripţiile au devenit fiefuri transmise din tată în fiu. Dintre cei 500 de deputaţi ai Camerei Inferioare, un sfert sînt „moştenitori“. Hashimoto, fostul prim-ministru, secretarul general al Partidului Liberal Democrat (PLD), Kuschi Kato, „reformistul“ Ozawa, preşedintele Partidului Liberal, toţi au „primit“ scaunul de la tatăl lor.

Această reproducere a clasei politice sub formă de filiaţie a pus stavilă pătrunderii noilor candidaţi la funcţia de deputat (...). Succesul şcolilor de educaţie politică nu este fără legătură cu înflorirea vieţii asociative, una din forţele vii ale democraţiei din arhipelag (...). Suspiciunea faţă de politicienii profesionişti nu se exprimă doar prin fenomenul de respingere: ea îi determină pe cetăţeni să-şi ia în mîini propriul destin şi să accepte ideea că pentru a-şi atinge scopul trebuie mai întîi înţeles cum funcţionează sistemul.

*(După **Le Monde**, 12-13 iulie 1998)*

Cristian GHINEA
student, Facultea de Ştiinţe Politice, SNSPA

Între oligarhie şi viitor

Există două cazuri în alegerile din noiembrie 1996 care dau de gîndit: Miron Cozma şi George Pruteanu. Cele două personalităţi atît de diferite au avut un punct comun în carierele lor politice: au intenţionat să candideze ca independenţi pentru alegerile parlamentare. Fostul zbir din 1990-1991 şi-a pus în practică intenţia, a obţinut cel mai mare număr de voturi din respectivul judeţ la alegerile pentru Senat dar, paradoxal, procedeul de redistribuire l-a lipsit de cele cîteva mii de voturi care i-ar mai fi fost necesare pentru a ajunge la mult dorita imunitate parlamentară.

Dnul Pruteanu, după ce îşi începuse campania de strîngere a semnăturilor pentru candidatura independentă, bine sfătuit, a renunţat şi s-a înscris pe listele unui partid, lucru benefic pentru cariera sa politică. Sînt doar două cazuri care denotă atotputernicia partidelor pe scena politică românească. Astfel încît nu greşim dacă vorbim de partidocraţie, în condiţiile în care personalităţile independente lipsesc din Parlament, iar celelalte grupuri sau organizaţii care ar putea exercita presiuni (input-uri) asupra sistemului politic (ONG-uri, sindicate sau alte grupuri de lobby independente) se manifestă mai mult decît timid.

Cauzele sînt multiple, dar este mai interesant să vedem ce urmări are acest fenomen, mai ales din punctul de vedere al unui student „politist" care vrea să devină un actor politic de prim rang. Deja am stabilit că şansele de penetrare a elitei politice sînt minime fără înscrierea într-un partid, chiar şi pentru personalităţile cu susţinere populară (cazul Cozma). Odată cu conştientizarea necesităţii înregimentării apar alte două probleme: este posibilă înaintarea în ierarhia partinică şi cîte compromisuri ar trebui să faci pentru aceasta?

Partidele politice din România nu se abat de la „legea de fier a oligarhiei" formulată de Michels. Aceasta spune că în orice organizaţie cu un număr suficient de mare de membri se manifestă o tendinţă implacabilă spre oligarhizare. Creşterea numărului celor care solicită participarea la luarea deciziei duce la concentrarea puterii în mîinile a cît mai puţine persoane. Acestea constituie un nucleu dur al oligarhiei de partid format din fondatorii partidului, membrii foarte vechi sau cei cu influenţă pe lîngă liderul charismatic al partidului. Reiese că un tînăr fără legături cu oligarhia de partid va înainta foarte greu în ierarhie sau numai cu preţul unor compromisuri fantastice.

Se întîmplă astfel ca tineri de valoare să nu poată penetra actuala elită din România. Efectele sînt negative din două perspective: pe de o parte respectivii pot manifesta tendinţe deviante concretizate chiar şi prin aderarea la grupuri politice marginale, de obicei extremiste, care pot exercita o presiune nefastă asupra sistemului democratic, reiterînd fenomene periculoase, de tip Garda de Fier. Pe de altă parte se poate manifesta o selecţie negativă la nivelul elitei, prin promovarea aproape exclusivă a elementelor care au legături de rudenie sau fac favoruri personale celor din oligarhie. Elita „subţiată" în acest fel poate deveni, pe termen mediu şi lung, incapabilă să mai recepteze impulsurile sociale reale pe care să le transforme în decizie politică, putîndu-se ajunge la scurt-circuitarea sistemului politic prin acţiuni de gen: revoltă, revoluţie, lovitură de stat.

Cred că există trei căi de evitare a oligarhizării excesive a vieţii politice. În cazul menţinerii actualului sistem partidocratic, o soluţie trebuie să vină chiar de la conducerile de partid. Acestea trebuie să conştientizeze pericolul pe care îl reprezintă oligarhizarea chiar pentru viitorul partidului şi trebuie să acorde o atenţie mai mare şi o putere de decizie sporită organizaţiilor de tineret, respectîndu-le acestora autonomia. Din cunoştinţele mele numai două partide manifestă asemenea preocupări, dar numai la nivelul unor persoane din conducere şi nu la nivel de politică de partid. În condiţiile cotei critice de popularitate la care se află toate partidele din România, conducerile acestora, chiar dacă se simt oarecum ameninţate, trebuie să ştie că puţinii tineri care vin spre partid trebuie susţinuţi şi încurajaţi, nu respinşi, activaţi şi promovaţi, nu trimişi să cumpere ţigări.

Cea de-a doua soluţie presupune o creştere a puterii reale de control a masei de membri asupra conducerii de partid. Deşi sînt obligate prin lege să stipuleze în statut faptul că organul suprem de conducere şi control este cel care reprezintă toţi membrii (în general poartă denumirea de „congres" sau „consiliu naţional"), în realitate delegaţii la aceste congrese sînt dependenţi de oligarhie datorită votului pe liste şi desemnării candidaţilor de la centru. Una dintre consecinţele pozitive ale votului uninominal ar fi şi creşterea influenţei filialelor locale precum şi posibilitatea **reală** a membrilor de a controla, trage la răspundere şi înlocui conducerea de partid (în caz de eşec). Acesta este modelul Partidului Laburist britanic.

A treia soluţie corespunde unei modificări mai ample a sistemului politic prin acordarea cetăţenilor **interesaţi** posibilitatea de a juca un rol în viaţa de partid, indiferent dacă sînt sau nu membri ai acestuia. Pentru o mai bună înţelegere am să recurg la un exemplu din viaţa politică americană. Pînă în anii '60 modalitatea de desemnare a candidaţilor din partea partidelor o constituia aşa-numitul „caucus": membrii partidului votau pentru unul dintre candidaţi, cîştigătorul devenind ulterior candidatul partidului. Din cauza anumitor împrejurări, asupra cărora nu voi insista, dar cărora le putem găsi similitudini în realitatea românească, partidele americane s-au văzut nevoite să recurgă la procedeul actual: alegerile preliminare, astfel încît fiecare cetăţean, în schimbul unei sume modeste, îşi poate da votul pentru alegerile din cadrul partidului.

Acest procedeu a modificat vechea partidocraţie americană prin scăderea rolului partidelor ca organizaţie şi creşterea ponderii personalităţilor care prin charismă şi bani (fiecare îşi finanţează campania din averea proprie sau din donaţii) pot obţine candidatura din partea unui partid chiar şi împotriva voinţei conducerii acestuia. Un tînăr „politist" se poate pune mult mai uşor în slujba unui asemenea politician, evitînd astfel anevoioasa urcare în ierarhia de organizaţie.

Nu-mi rămîne decît să sper că se vor împlini cît mai curînd aşteptările unui editorialist care, participînd la un atelier de lucru cu tineri, a exclamat: „Abia aştept să mă conducă generaţia asta!".

Valeriu NEGRU
jurnalist

Gazonul

Idealmente vorbind, o clasă politică ar trebui să fie o elită. Ea este rezultatul unor propuneri, unor alegeri şi se presupune că toţi alegem ce socotim că avem mai bun. Cu toate străduinţele noastre, ale alegătorilor, de a face lucrurile bine, clasa noastră politică nu pare a fi o elită, iar noi resimţim aproape ofensator acest lucru.

Politica înseamnă putere, chiar dacă nu eşti la putere. În ideea lui Alvin Toffler „puterea nu este atît o chestiune de cît-de-mult ci de cît-de-bun". Mă opresc la „cît-de-bun". Cînd domnul Ion Iliescu, împreună cu partidul său, a cîştigat alegerile din '90 şi '92, la un scor relativ înalt, s-au căutat şi s-au găsit o mulţime de explicaţii. Una dintre ele este faptul că electoratul l-a percepùt pe domnul Iliescu drept un profesionist şi a avut speranţa că un om cu un exerciţiu îndelungat al puterii va şti mai bine decît alţii să găsească strategiile optime ale transformării majore, impuse ţării de clipa istorică. Lucrurile nu s-au petrecut aşa. Deci, în mod firesc, alegerile din '96 au adus la putere Convenţia Democratică, în fruntea căreia se afla atunci domnul Emil Constantinescu, secondat de domnul Ion Diaconescu, preşedintele PNŢCD. Domnul Diaconescu a făcut politică naţional-ţărănistă pînă în 1946, a fost arestat, condamnat, a trăit ani grei şi mulţi în închisoare. După revoluţie, alături de Corneliu Coposu şi alţi colegi de generaţie, a refăcut Partidul Naţional Ţărănesc, acum Creştin şi Democrat. Electoratul a văzut şi în aceşti bătrîni politicieni nişte profesionişti, de data asta cu un îndelung exerciţiu al suferinţei.

Au trecut aproape doi ani de la ultimele alegeri, treburile nu merg deloc mai bine, se vorbeşte deja de „schimbarea schimbării", de alegeri anticipate şi, din ce în ce mai des, de o anume suferinţă insidioasă, un fel de „mal de fantômes", care se referă la fantomele de toate soiurile. Totuşi, nici domnul Iliescu nici domnul Diaconescu, şefii principalelor partide aflate succesiv la putere, nu au făcut şi nu fac politică de unul singur. Ei sînt doar individualităţi într-o densă clasă politică, a cărei valoare globală trebuie raportată la soarta ţării şi a noastră.

După decembrie '89, amintindu-şi şi amintindu-ne de experienţa paşoptistă, vîrfuri ale profesiunilor intelectuale au intrat în politică, în încercarea de a reconstitui o clasă, aptă s-o înlocuiască pe cea veche, devenită inoperantă. Aşa se face că astăzi sînt prezenţi în viaţa politică a ţării scriitori (poeţi, prozatori, eseişti), critici de artă, critici literari, cîntăreţi de muzică populară sau cultă, cîţiva economişti şi ingineri, foarte mulţi avocaţi şi prea puţini reprezentanţi ai profesiilor high-tech. Un prestigios geolog este Preşedintele Republicii. toţi cei amintiţi au făcut parte din elita profesiilor lor. Totuşi această migraţie a creierelor nu a dus încă la transformarea corpului politic într-o elită, nici măcar într-o breaslă. El este, deocamdată, o grupă de studiu unde foştii politicieni (a căror experienţă a devenit inadecvată) ca şi sclipitorii amatori nou veniţi abia învaţă meserie, într-un proces de şcolarizare practică, adesea dramatic.

Mă întorc la Toffler şi la cartea lui „Puterea în mişcare". Citez o idee care ar trebui să-i cutremure pe oamenii noştri politici: „De acum lumea va fi împărţită între rapid şi lent"... „Pasul e determinat de viteza tranzacţiilor, de viteza cu care sînt create marile idei în laboratoare, de ritmul aplicării lor, de repeziciunea cu care pulsează, prin sistemul economic, datele, informaţiile, cunoştiinţele. Economiile rapide generează avuţie mai uşor decît cele lente". Noi sîntem lenţi, din nenorocire extrem de lenţi şi ameninţaţi de sărăcie endemică, iar principala cauză a lipsei de sprinteneală este lipsa de profesionalism a clasei noastre politice. Nu este o învinuire, este o constatare. Plătim din greu şi vom mai plăti încă, pentru creşterea corpului politic. Ca şi faimosul gazon englezesc, el trebuie multă vreme îngrijit cu atenţie; îngrăşat, udat, tuns de mai multe ori şi tratat contra dăunătorilor.

SUA: meritocraţia nu se ţine de cuvînt

Sociologul britanic Michael Young a inventat, în 1958, termenul de „meritocraţie" prin alăturarea la un prefix latin care înseamnă „valoare" a unui sufix grec care înseamnă „putere", „guvernare". În meritocraţia americană din zilele noastre prefixul este prioritar în faţa sufixului. Ne interesează doar cine este merituos şi nu dăm nici un fel de atenţie binelui comunitar.

La sfîrşitul anilor '40, cînd a fost elaborat sistemul, s-a dorit crearea unui nou tip de conducător. Cîştigasem cel de al doilea război mondial, nu în ultimul rînd datorită contribuţiei oamenilor de ştiinţă emigraţi din Europa. Războiul rece era o ameninţare. Economia noastră, deja industrializată, se pregătea să intre în stadiul tehnologic. Brusc, rolul statului federal s-a amplificat. Credeam că este necesară încurajarea unui mic grup de oameni de stat, tehnocraţi cu o înaltă specializare, capabili să ne asigure victoria împotriva sovieticilor pe frontul cercetării, capabili să se ocupe de conducerea organizaţiilor complexe de care depindea societatea noastră. Întemeietorii meritocraţiei americane, dintre care cel mai eminent a fost James Bryant Conant, preşedinte la Harvard, au dorit să deschidă cît mai larg porţile universităţilor, dînd o mare importanţă ierarhizării valorilor astfel încît micul grup de la vîrf să poată fi selecţionat şi favorizat. Tot atunci s-a decis finanţarea de către stat a cercetării în marile universităţi, astfel încît savanţii cei mai străluciţi să poată contribui la sporirea forţelor naţiunii.

Se presupunea că membrii acestei noi elite meritocratice vor fi fiinţe altruiste, preocupate de interesul publicului, un fel de regi-filosofi, părăsind obscuritatea pentru a sluji şi apoi se vor retrage pentru a oferi o şansă altuia. Conant numea acest nou tip de om „americanul radical": adversar al stratificării sociale, partizan al învăţămîntului public, mai curînd decît al celui privat, duşman al privilegiilor ereditare. „El trebuie să se nască din răsadniţele americane" – scria Conant în 1943 – „convins fiind că orice om are tot atîta valoare cît vecinul său şi are dreptul la o şansă reală într-o existenţă decentă".

Întemeietorii meritocraţiei americane au subestimat importanţa comportamentului competitiv în noul lor sistem. Se considera că mediul universitar este superior sub raport moral celorlalte forme de selecţie. Raportul Carnegie din 1935 arată că „democraţia meritului, departe de a fi perfectă, este mai onorabilă decît cea a străzii". De atunci, însă, s-a dovedit că diversele impulsuri umane, nu dintre cele mai înalte – rapacitatea, dorinţa de a învinge, de a dobîndi onoruri şi prestigiu, dorinţa de a transmite anumite avantaje urmaşilor – se dezvoltă şi în interiorul meritoçraţiei. De cînd nu mai sînt bastioane ale cercetării academice rupte de lumea afacerilor, universităţile au devenit anticamera celor mai bine retribuite locuri de muncă. Noul mecanism de examinare şi de finanţare a creat un sistem de staruri, sacrificînd interesul general de dragul banului. Pe de altă parte, deoarece meritocraţia n-a fost niciodată instalată oficial, americanii n-au acceptat de fapt ideea că vor fi conduşi de noua elită pe care o produc. Astăzi, Statele Unite sînt mai populiste decît şi-ar fi putut imagina Conant şi colegii săi. În consecinţă, noua elită este mai puţin respectată şi mai puţin influentă decît se spera, din cauza ambiţiilor private şi a carierismului. În toate sectoarele, preocuparea dominantă este selecţia şi clasamentul. Ceea ce trebuia să fie un mijloc pentru a realiza un scop nobil a devenit un scop în sine. Aşa a apărut meritocraţia americană pe care o cunoaştem, eficientă cînd e vorba de selecţia şi remuneraţia superstarurilor, dar care şi-a pierdut dimensiunea publică şi morală.

(Nicolas Leman – The New York Times)

„Societatea nu este previzibilă în toate detaliile ei“

– convorbire cu Adrian SEVERIN, deputat al PD, iniţiator al grupului de dezbatere şi iniţiativă „Social-democraţia 2000“ –

– In ultimele zile ale lui '89 soarta elitelor comuniste părea pecetluită. Chiar dacă nu se striga „la moarte“ părea că oamenii vechiului regim vor fi rapid îndepărtaţi. Înţelepţii care ştiau că un aparat nu poate fi înlocuit peste noapte, nu prea vorbeau. Pare că ceea ce nu s-a făcut la timp, nu se va mai face deloc. Stăruie încă o întrebare: dacă prestigiul şi acreditarea performanţelor obţinute în timpul regimului comunist mai pot fi apreciate şi astăzi ca atare.

– Din punctul meu de vedere vreau să spun că, nici atunci, în decembrie '89, nu era deloc clar că elitele comuniste nu mai pot fi recuperate. Am crezut întotdeauna că fiecare regim – că vrea sau că nu vrea, că-i face plăcere sau nu – pregăteşte elitele cu care porneşte la drum următorul regim. Istoria este pînă la urmă o legătură dintre continuitate şi discontinuitate şi nu cred că există vreun exemplu de ruptură absolută. Deşi nu întrevedeam cu detalii concrete deznodămîntul comunismului, eu însumi am încercat să învăţ, să mă pregătesc, să acumulez experienţă în aşteptarea ocaziei de a o folosi într-un regim de libertate, într-un regim al diversităţii, aşa că am încercat să obţin performanţa acolo unde lucram; era o performanţă nu în folosul unui regim politic (regimul este un instrument) ci al societăţii – care este o realitate perpetuă.

Cînd vorbim despre recuperarea elitelor, ne gîndim şi la pierderi. Există performanţe care caracterizează numai un anumit regim. Aceşti performeri pot fi reciclaţi; anumite calităţi fundamentale pot fi refolosite. Există situaţii limită, cînd unii indivizi nu mai pot fi recuperaţi. S-au ataşat atît de mult de contextul în care au realizat performanţe şi de amintirea performanţelor lor, încît refuză să se adapteze unei realităţi modificate. Ar mai trebui menţionată o realitate psihologică: uneori capacitatea obiectivă de a produce performanţă nu se întîlneşte cu aşteptările celorlalţi. Nimeni nu este mai orb decît acela care nu vrea să vadă. Dacă publicul nu vrea să vadă că tu poţi să dai performanţă, n-ai cum să dovedeşti nimic şi n-ai cum să fii acceptat ca performer. Oamenii se ratează, aptitudinile lor nu mai pot produce consecinţele pozitive dorite din cauza contextului. Este rolul elitelor confirmate să sprijine recuperarea elitelor refuzate.

– Prin substanţa sa, regimul ceauşist a blocat accesul la modernizare, prin blocarea accesului la informaţie. Pentru una-două generaţii această întîrziere este fatală pe planul împlinirii individuale.

– Instinctul de autoapărare care se manifestă prin împiedicarea celorlalţi să participe la cursă trebuie educat în spiritul regulilor jocului.

– Cine să-l cultive, dacă nu mecanismul social care favorizează valoarea şi elimină impostura?

– Pînă la mecanismul social există familia şi prietenii. Dar la noi cultivarea impostului şi a nonvalorii nu ţine de un anumit regim.

– Comunismul a anihilat, iar apoi a ameninţat însăşi existenţa fizică a elitelor. Democraţia, înţeleasă ca dominaţie a majorităţii, le lasă doar să existe, sau ele pot să influenţeze viaţa politică şi socială?

– Există o contradicţie între elite şi democraţie. Cei mulţi se opun vîrfurilor, celor care se detaşează de restul prin spirit novator, vizionar, dar şi prin capacitate de înţelegere şi spirit critic. Cred eu că este o perspectivă formală. Fiind ministru pentru reformă în 1990-'91 am emis o circulară destinată administraţiei de stat, unde printre altele, ceream să nu combată, ci să promoveze elitismul. O societate democratică nu este şi nu poate fi o societate omogenă. Consiliul Europei are o lozincă într-adevăr inspirată: „Toţi diferiţi, toţi egali“. Ideea de egalitate a şanselor, la fel ca şi egalitatea procedurală, în faţa legii, sînt centrale într-o democraţie, asigurîndu-i funcţionarea. Dar respectul diversităţii este la fel de important. Şi în respectul diversităţii eu includ respectul pentru elite, pentru cei mai dotaţi. Prin protecţia minorităţii nu înţeleg doar protejarea minorităţilor etnice, ci şi a acestui tip de minoritate. Iată cum apare şi relativitatea acestui concept. Din punct de vedere numeric elita poate fi neglijabilă, dar influenţa ei asupra destinului unei societăţi este decisivă. Cu condiţia ca în societate să funcţioneze mecanismele competiţiei loiale care permit evidenţierea acestor elite. Cred, însă, că în discutarea acestei probleme sîntem uşor marcaţi de marxism ca metodă, încercînd să construim o societate strict determinată şi explicabilă în toate detaliile ei. Există întotdeauna ceva inexplicabil: capacitatea societăţii de a se autodepăşi. Teoretic, elitele sînt mai greu de înţeles de o majoritate care tinde să le elimine. Există însă comunităţi umane care printr-un miracol inexplicabil, ca orice miracol, reuşesc să-şi selecteze şi să-şi cultive elitele. Exemplul care se dă este cel al comunităţilor evreieşti care au supravieţuit secole de-a rîndul fără a avea stat, doar prin capacitatea miraculoasă de a-şi susţine elitele. Poate că oprimarea şi persecuţiile i-au făcut să se debaraseze de egoismele individuale şi să acţioneze în numele unui egoism de grup, care, de fapt, se numeşte solidaritate. Probabil că s-ar mai putea da exemple, nu sînt specialist, dar constat că există grade diferite de susţinere a elitelor în diverse comunităţi umane. Noi avem o capacitate de distrugere a elitelor cu totul remarcabilă. Nici o organizaţie internaţională nu are în fruntea ei un român, ceea ce dovedeşte incapacitatea noastră de a promova elitele, nu inexistenţa lor. Chiar şi pentru locurile care ne revin automat, nominalizăm cu întîrziere şi după îndelungi dispute.

– Dl Vosganian crede că vocaţia elitelor este la dreapta. Şi tradiţia politologică susţine că dreapta este elitară, iar stînga – comunitară. În ce măsură regruparea stîngii pe care o încercaţi îşi propune şi definirea unei atitudini specifice faţă de elite.

– În România, avînd la guvernare o coaliţie de centru dreapta-centru stînga, se poate vedea foarte bine că stînga este mai eficientă în actul guvernării – prin personalităţile ei – decît dreapta. La originile ei, stînga a fost comunitară pentru că s-a opus unei drepte tradiţional elitare. Orice stîngă se afirmă în numele celor mulţi: aşa s-a afirmat stînga liberală împotriva conservatorilor la începutul secolului, aşa s-a afirmat stînga ţărănistă împotriva liberalilor deveniţi de dreapta, aşa s-a manifestat stînga socialistă sau comunistă împotriva dreptei ţărăniste. Orice stîngă vrea schimbarea în numele celor mulţi şi neglijaţi de fostele partide de stînga care s-au structurat la putere, degajîndu-şi propriile personalităţi. Stînga vine la putere în numele masei de necunoscuţi şi din această cauză se consideră că e de partea grupului împotriva individului, a mediocrităţii împotriva elitei. Dar într-o lume aşezată, stînga de astăzi nu mai este a egalitarismului şi uniformizării, este o stîngă a personalismului, negînd individualismul şi colectivismul extremelor, pentru a degaja o solidaritate pe care aş numi-o personalistă. Solidaritate a intereselor, dar nu o grupare de anonimi, ci o grupare de personalităţi, protejate în toate manifestările lor. Conflictul de idei, de interese, de personalităţi nu trebuie să tindă la excludere. Mecanismul trebuie astfel conceput, încît să ducă la complementaritate, la identificarea unor interese comune, la realizarea unor proiecte comune, din care fiecare îşi ia partea corespunzătoare investiţiei pe care a făcut-o.

Elitele bunului-simţ

– convorbire cu Varujan VOSGANIAN, senator, preşedinte al PAR, autor al „Manifestului Dreptei“ –

– Alegătorii-telespectatorii vă percep ca pe un reprezentant al elitei; poate pentru că purtaţi întotdeauna cravată. Credeţi că după 50 de ani în care „s-a făcut totul“ pentru a anula şi anihila elitele, setea, evidentă după '89, de oameni care să reprezinte performanţa are cum să fie satisfăcută?

– Aş face întîi o distincţie între un reprezentant al elitei şi un cărturar. Avem o mare nevoie de cărturari în viaţa politică şi cînd spun cărturar, spun înţelept, om care s-a instruit şi a creat în domeniul ideilor. Există o prejudecată faţă de accesul cărturarilor în viaţa politică, prejudecată inoculată de mediocritatea şi impostura care au dominat multă vreme viaţa politică românească. La 150 de ani de la revoluţia de la 1848 trebuie să ne reîntoarcem la ideea că acei oameni care au creat în domeniul ideilor sînt cei care trebuie să conducă efortul României către modernizare. Există cărturari care folosesc cărţile şi ideile pentru a se izola de lume; alţii comunică prin ele. Eu vorbesc despre această a doua categorie. În viaţa politică şi publică românească au existat şi cărturari din prima categorie care s-au erijat în lideri de opinie şi care au avut o atitudine aroganţă şi dispreţuitoare atît faţă de oamenii politici, cît şi faţă de masa largă a cetăţenilor.

Elită înseamnă cărturari, dar nu numai. Elita presupune performanţă: putem avea astronomi de elită şi lăcătuşi de elită. Un fermier, un preot, un învăţător pot face parte din elita categoriei lor, prin performanţă, competenţă profesională şi credibilitate morală. Nu numai că e nevoie de elite, dar elitele sînt singura şansă de depăşire a crizei în care se află clasa politică de la noi. Cînd am construit Partidul Alternativa României am avut în vedere un anumit tip de om: nu acela care caută în politică ceea ce n-a fost în stare să obţină altminteri. Acela care vine în politică cu o anumită biografie şi cu bun-simţ adică, să aibă deja o izbîndă pe care să şi-o poată trece în dreptul numelui său. N-am să vă explic ce înseamnă bun-simţ: e ca frumuseţea, se percepe, dar nu se poate explica. Omul de elită care intră în politică trebuie să fie gata să împartă destinul său cu societatea, dar şi cu generaţia viitoare.

– Poate obţine omul de elită votul popular? Altfel spus, poate el provoca dincolo de admiraţie şi sentimentul identificării?

– România este trasă astăzi în diverse direcţii: unii încearcă să o tragă spre trecut, alţii spre viitor şi alţii încearcă să o încremenească în situaţia în care se află. Pe mine mă preocupă mai puţin cîţi anume trag cu mine într-o anumită direcţie, cît mă interesează definirea direcţiei şi calitatea celor cu care mă însoţesc. Sînt convins că unele mesaje populiste ar fi mai potrivite astăzi decît cele pozitive şi constructive. Nu doar aici, ci oriunde, e mai uşor să-i aduni pe oameni stîrnindu-le ura sau duşmănia. Dar trebuie să ne asumăm riscul de a face în acelaşi timp politică şi educaţie. Educaţie nu în sensul vanitos: să ne educăm împreună cu oamenii.

– Alternativa României a început prin a fi un grup elitar: o sumă a expertizei şi un fel de arbitru. Pînă la urmă aţi intrat în jocul politic. De ce? Acum vă asumaţi, în acest joc, o concepţie de dreapta. Ce loc rezervă dreapta elitelor?

– Avînd în vedere compoziţia umană a Partidului Alternativa României, ne-am propus o anumită decenţă, o altă stilistică şi dimensiune ale expertizei publice. Politicianismul se referă la raporturile dintre omul politic şi electorat. Noi credem că omul politic trebuie să se pună în slujba modificării realităţii. Aceasta a fost strategia noastră iniţială şi sînt bucuros să constat că atît partenerii noştri politici, cît şi opinia publică recunosc Alternativei această calitate pragmatică, pozitivă, constructivă, pe baza expertizei publice.

Cînd un partid este la putere, el are un comportament de tip decizional. În opoziţie, comportamentul este atitudinal. PAR la înfiinţare a avut un comportament atitudinal. N-a fost un grup de intelectuali care doreau să arate că pot face şi politică. N-a fost un capriciu, ci dorinţa de a aduce opoziţiei de atunci un suflu nou, oameni noi. Acest prim obiectiv a fost îndeplinit. Dar nu se poate sta în afara cortexului politic şi intrarea în CDR nu trebuie considerată o abdicare de la principiile noastre iniţiale. Noi am considerat că electoratul CDR merita victoria în alegeri. Am ştiut că nu vom putea izbîndi singuri: ne-am constituit cu patru luni înainte de alegerile din '96 şi am intrat totuşi în Parlament pe uşa din faţă. În judeţele unde am candidat, mai ales în Moldova, am adus o contribuţie importantă la victoria Convenţiei. Faptul că, apoi, partenerii noştri nu s-au dovedit corecţi faţă de noi este o altă chestiune...

– Care n-are legătură cu elitele...

– Ba are. În acel moment noi ne-am fi putut refugia într-un discurs revanşard, dar am preferat să contribuim la eficientizarea actului de guvernare, considerînd că fiecare clipă pierdută este o entropie, un proces ireversibil. PAR s-a axat pe un segment uman care poate fi considerat elitar: impostorii, cabotinii, oportuniştii nu şi-au găsit loc. Noi nu puteam oferi avantaje imediate şi sancţionăm foarte drastic acest tip de comportament. Am schimbat din acest motiv mulţi şefi de filiale şi am izolat oameni pe care i-am bănuit a fi oportunişti şi nu slujitori ai interesului civic şi comunitar.

– În mod tradiţional dreapta este asociată cu promovarea unei elite aristocratice, conservatoare, tradiţionaliste.

– Reforma cere măsuri de dreapta: privatizarea, descentralizarea, demonopolizarea, debirocratizarea, libera competiţie, parteneriatul. Colegii liberali ne-au acuzat că plagiem mesajul lor. Nu este adevărat: dreapta nu înseamnă doar dimensiunea fiscală şi investiţii, măsuri susţinute de o facţiune a PNL. Dreapta are o dimensiune naţională, o dimensiune religioasă, o dimensiune civică, opunîndu-se mentalităţii colective şi dominantei comuniste din subconştientul birocratic. Dreapta are o dimensiune culturală profundă pe care nu o putem înlătura. Pragmatică şi progresistă, ea trebuie să se bazeze pe cei care îşi asumă riscurile, care au iniţiativă, dorind o lume în care valoarea să fie identificată, selectată şi promovată, o lume a egalităţii de şanse, o lume a demnităţii cetăţeanului în spaţiul public, o lume în care, axiologic vorbind, cetăţeanul şi statul să fie în poziţii de egalitate. Între dreaptă şi elită există o comunicare excelentă. Se spune că intelectualitatea românească este de stînga: Scarlat Callimachi, N.D. Cocea, Panait Istrati, Sadoveanu. Noi am moştenit o stîngă care nu se bazează pe comuniune şi pe comunicare umană, ci pe subjugare umană.

Dreapta încearcă să separe mulţimea de individ transformîndu-l pe acesta din urmă în cetăţean. „Manifestul Dreptei“ are o importanţă mai mare decît lasă să se întrevadă la primul contact: este pentru prima oară – şi începe istoria de la 11 februarie 1866 – cînd se propune o dezbatere publică despre dreapta. După 1945, despre dreapta s-a vorbit în manualele de istorie, asociată cu extrema-dreaptă. După 1990, de teama de a nu displace electoratului, partidele s-au ferit să folosească această categorie. Faptul că Partidul Alternativa României ridică primul fanionul dreptei este şi un act de responsabilitate şi un act de curaj şi unul de sacrificiu. Ne-am permis acest lucru pentru că partidul are un nume credibil şi o dimensiune pozitivă. Noi recuperam dreapta şi constituim o barieră democratică în faţa ascensiunii extremei. Dreapta înseamnă recunoaşterea valorii umane. Dreapta nu numai că face apel la elite, dar creează şi mecanismele prin care societatea să producă elite, performanţă, cultură managerială, valori umane şi materiale deschise circuitului universal.

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Z. ORNEA

Un mare poet, mediocru om politic

Dintotdeauna, crearea elitelor intelectuale a fost ţelul naţional la noi şi aiurea. În secolul al XIX-lea elitele intelectuale s-au format, dintre boieri şi boiernaşi, care îşi trimiteau odraslele să studieze în străinătate, cu deosebire în Franţa, doar junimiştii fiind de formaţie germană (mai înainte şi Kogălniceanu). Din această elită intelectuală s-a desprins cea politică. Paşoptiştii, apoi unioniştii, au provenit, mai toţi, din cadrele acestei elite intelectuale cu studii în străinătate. Cele două mari partide politice (Partidul Liberal şi Partidul Conservator) create, cel dintîi în 1875 şi cel de-al doilea în 1888, erau moştenitoare ale elitei intelectuale şi politice de care vorbeam. Şi acestea, prin militantismul lor, (cu deosebire liberalii), au creat fundamentele României moderne. Obiceiul studiilor în străinătate s-a păstrat, încît şi în anii '20 ai secolului nostru, peste 30% din parlamentarii români aveau această particularitate, deşi universităţile din Iaşi şi Bucureşti aveau multe decenii de existenţă. Dintre provinciile româneşti subjugate pînă la Marea Unire din 1918 numai în Ardeal s-a menţinut trează conştiinţa naţională, prin elita intelectuală care a creat Partidul Naţional Român. Cei mai mulţi dintre aceşti fruntaşi politici români erau doctori în drept (in *jure)* de la Budapesta, Viena şi alte oraşe ale împărăţiei bicefale.

Octavian Goga (la care vreau să mă refer aici), a fost una dintre personalităţile reprezentative ale acestei clase politice, remarcată după 1900. A studiat filosofia la Budapesta şi Berlin, impunîndu-se ca poet şi tribun politic. Volumul *Poezii* din 1905 îl consacră ca „poet al pătimirii noastre", i se acordă, pentru această plachetă, premiul Academiei Române (va mai publica alte trei plachete: *Ne cheamă pămîntul*, 1909, *La umbra zidurilor*, 1913 şi *Cîntece fără ţară*, 1916), devine redactor (din 1905 codirector) al revistei *Luceafărul,* apoi se evidenţiază în militantismul politic ardelean, exponent al aripii oţelite, potrivnică acerb pasiviştilor. Aceasta creează o mare dihonie în P.N.R., ducîndu-l pînă în pragul sciziunii. Şi conflictul s-a aplanat, silit, prin intervenţia oamenilor politici regăţeni, abia în 1910, după ce Goga fusese denunţat în presă *(Tribuna)* de Al. Vaida-Voevod şi Iuliu Maniu că a primit bani din partea ministrului maghiar Kristofi. Stere a fost cel care a primit, atunci, misiunea de a stinge dihonia şi a izbutit „salvîndu-l" pe Goga de acuzaţie (deşi, mai tîrziu, în anii treizeci, i-a relatat lui M. Ralea – şi Ralea mi-a povestit, prin 1958, mie – că, totuşi, Goga se lăsase mituit de Kristofi). Scîrbit de înfrîngerea aripii „oţelite", Goga părăseşte, de fapt, luptele politice ardelene şi, în 1914, la izbucnirea primului război mondial, se stabileşte în Bucureşti unde; împreună cu părintele Vasile Lucaciu, se alătură grupării filoantantiste, care cerea, imperios, intrarea României imediat în conflagraţie alături de Antanta. Dreptate aveau nu antantiştii, ci marele bărbat de stat Ion I.C. Brătianu (prim-ministru în cei doi ani ai neutralităţii) care menţinea ţara în neutralitate pînă ce va obţine, din partea Antantei, tratate politice şi militare favorabile nouă. Ura lui Goga împotriva lui Brătianu creşte cînd, în 1915, primul-ministru determină căderea lui Goga la o alegere parţială de deputaţi, pentru că succesul poetului ar fi creat complicaţii cu Austro-Ungaria. A urmat războiul, înfrîngerea armatelor române pe front, retragerea la Iaşi, apoi, la Paris, eşecuri aruncate de poetul devenit om politic pe seama exclusivă a lui Ionel Brătianu şi a liberalilor (s-a păstrat un minijurnal al poetului redactat în acei ani, publicat prin 1985-1986, în care ura împotriva brătienilştilor ia forme paroxistice). După război, cu România întregită şi cu Ardealul revenit la patria mamă, Goga, o vreme, puţină, reintră în PNR, face parte din Consiliul Dirigent şi, în decembrie 1919, sub guvernul Federaţiei Unite condus de Al. Vaida-Voevod, devine ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice. Va fi un guvern efemer, care va cădea în 12 martie 1920. Dar Goga, din poet preţuit, se văzuse ajuns ministru, visul de aur al oricărui om politic. Va fi, de acum încolo, numai om politic (încetîndu-şi activitatea lirică) şi încă un om politic mediocru, demonstrîndu-se, încă o dată, că înaltele virtuţi din planul artistic nu se convertesc deloc, în valori asemenea, în planul vieţii politice, pentru că, de fapt, criteriile sînt diferite, adesea contradictorii, între cele două planuri. Dar Goga se credea în culmea gloriei sale umane. Cînd, atunci, în 1920, scriitorii i-au oferit un banchet colegului lor ajuns ministru, Lovinescu, în primul volum al *Memoriilor* sale, comentînd critic faptul, observa: „Numirea unui scriitor ca ministru nu este, prin urmare, o «ascensiune», ci o abatere din domeniul eternului în domeniul vremelnicului şi al ierarhiei. Ca poet, Oct. Goga a scris o pagină în literatura română cu o sensibilitate, un accent şi o invenţie verbală personală, ca ministru, e cel de al nouăsprezecelea coleg al vreunui avocat din provincie, înlocuit mîine de un anonim sosit în ropotul altor nouăsprezece învingători ai acestei ţări fecunde în bărbaţi politici".

Dar Goga se credea cu adevărat înzestrat ca om politic (deşi, vai, nu era şi e o imensă eroare că a abandonat poezia) voindu-se, mereu, în fruntea treburilor ţării. Părăseşte, precipitat, PNR şi devine membru marcant al nou-înfiinţatei „Ligi a Poporului" (apoi Partidul Poporului) întemeiată de generalul Al. Averescu, cam lipsit de cadre şi personalităţi. Aşa se face că în primul guvern Averescu (cel de după, al Federaţiei), Goga e, din nou, ministru (la început fără portofoliu, apoi, din iunie, la Culte şi Instrucţie Publică). Se credea rămas pe creastă. Dar nu era decît o biată himeră pentru că guvernul Averescu se compromite repede, prin mari corupţii, şi cade în decembrie 1921. Goga continuă să se agite în conducerea Partidului Poporului, neînţelegînd că generalul Averescu se compromisese iremediabil, devenind şi la cheremul liberalilor conduşi de Ionel Brătianu, atît de detestat de Goga. Prin voinţa lui Brătianu, Partidul Poporului ajunge, din nou, la guvernare la 30 martie 1926. Cu prestigiul definitiv istovit, guvernul Averescu n-avea şanse să cîştige alegerile pe care le-a organizat. Trebuia, pentru a le cîştiga, să se apeleze la o mare falsificare a alegerilor de către ministrul de Interne în funcţiune. Ceea ce s-a întîmplat, îngrozind efectiv nu numai lumea politică. Şi cine era acest ministru de Interne averescan, atît de grosolan în trucarea rezultatului alegerilor? Nimeni altul decît fostul poet Octavian Goga, care şi-a păstrat portofoliul pînă în iunie 1927, cînd a căzut guvernul, cum a cerut Ionel Brătianu. Au urmat guvernul Ion I.C. Brătianu, apoi Vintilă Brătianu şi, din noiembrie 1928, guvernările PNŢ, devenind miniştri foştii săi colegi din fostul PNR.

Goga, dezamăgit de prăbuşirea morală şi politică a generalului Averescu, ia distanţă faţă de „şef" şi, în aprilie 1932, creează o dizidenţă în Partidul Poporului, întemeind, pe apucate, o proprie grupare politică, Partidul Naţional Agrar, avînd ca organ de presă ziarul *Ţara noastră*. Partidul lui Goga nu însemna, de fapt, nimic pe harta politică a ţării. Dar era ştiut că „iniţiativa" lui Goga se datora sugestiei regelui Carol al II-lea, care urmărea distrugerea vechilor partide politice. Goga e, acum, după Restauraţia din iunie 1930, filocarlist şi omul regelui, noul său partid tot afişînd, în programe şi articole de ziar, ideea guvernării autoritare manifestîndu-se împotriva democratismului şi a pluripartitismului. În plus se agită, zgomotos, sloganuri antisemite în *Ţara noastră*. Toate acestea au atras atenţia, forţelor hitleriste ajunse stăpîne în Germania. Lui Goga îi purta simpatie chiar Alfred Rosenberg, ideologul şef al N.S.D.A.P., care, atunci, pînă la înscăunarea lui Ribbentrop la Ministerul de Externe, dirija şi departamentul Externelor în partidul condus de Adolf Hitler. Rosenberg voia să-şi creeze un cap de pod politic în România. A ales partidul lui Goga, stăruind în fortificarea lui. Cu banii primiţi de la cancelaria lui Rosenberg (istoricul german dl Armin Heinen, autorul celei mai bune cărţi despre mişcarea legionară, mi-a arătat, prin 1984, un document revelator în acest sens), şi la sugestia acestuia, s-a creat, în 1935, Partidul Naţional Creştin prin fuziunea grupării lui Goga cu L.A.N.C. a lui A.C. Cuza, (Radu Lecca, în memoriile sale, confirmă că întemeierea noului partid e creaţia lui Rosenberg. Numai Nichifor Crainic a pretins, după ce a fost exclus din partid, că iniţiativa a fost a lui). Goga devine, astfel, şeful unuí partid de extremă dreaptă, în mare concurenţă (deci inimiciţie) cu mişcarea legionară, deşi le unea idealuri programatice comune. Sub acest stindard programatic participă la alegerile din decembrie 1937 Partidul Naţional Creştin, recoltînd 9,15% din voturi (legionarii însă 15,58%). Regele Carol al II-lea nu are altă soluţie, (neputîndu-se crea o majoritate parlamentară) decît să încredinţeze formarea guvernului fostului poet Octavian Goga, ajuns, în sfîrşit, prim-ministru. Ştia că diriguieşte un guvern de tranziţie. Dar spera inutil că i se va încredinţa organizarea alegerilor, pe care le va cîştiga. Iluzie deşartă de om politic mediocru, ahtiat de putere. După 44 de zile, la 10 februarie 1938, guvernul e demis (dar apucase să adopte, propagandistic, cîteva măsuri antisemite: suspendarea ziarelor democratice *Adevărul, Dimineaţa, Lupta* şi legea revizuirii cetăţeniei evreilor, cu care prilej au devenit apatrizi o treime din evreii trăitori în România) şi se instaurează regimul de dictatură regală. Retras, amărît şi înşelat (regele nu l-a inclus, ca ministru de stat, în primul guvern Miron Cristea, cum procedase cu alţi lideri politici), la castelul său de la Ciucea, moare, răpus de o congestie cerebrală, la 6 mai 1938, la 57 de ani. Cariera politică submediocră a unui mare poet ia sfîrşit, astfel, penibil.

Nu i-a fost dat fostului poet să-i supravieţuiască mediocrului om politic. Sfîrşitul celor două planuri a fost aproape simultan. Politica l-a răpus pe poet care, de ar fi putut omeneşte, trebuia să se păstreze departe de politicasterie. Pentru că, s-a văzut, n-a avut înzestrarea necesară politicii de orizont şi altitudine. L-a pierdut, iremediabil, ambiţia de a fi mare om politic, deşi n-avea calităţi pentru aceasta. I-a supravieţuit poezia, pe care, totuşi, a abandonat-o pentru politică. Octavian Goga va dăinui de-a pururi ca poet de mare talent, omul politic dispărînd în negura tuturor uitărilor meritate.

Claude KARNOOUH
profesor de filosofie

Farmecul discret al unei glorii efemere

Istoria socială şi politică românească (precum şi cea a numeroase ţări din Europa de Est) este marcată de confuzia între elitele intelectuale şi cele politice, confuzie absolut necunoscută în Europa Occidentală. Şi totuşi încurcătura nu este nouă, ea derivă din ideea naţională modernă, care, aici, între Dunăre şi Vistula, a apărut datorită unor activităţi umane ţinînd de cultură, de produsele lingvistice (literatură, poezie, discurs istoric, folcloric) şi de practica religioasă. Dimpotrivă, în Europa Occidentală, mai ales în Franţa şi în Anglia, în Italia şi Spania într-o măsură mai mică, ideea naţională a fost înainte de toate o invenţie politică, a monarhiei absolute sau constituţionale, a Imperiului, a Republicii cenzitare sau democratice mai apoi. În Apus, printr-un contract tacit sau explicit şi, cel mai des, prin forţă, diversele culturi au fost reunite sub egida puterii politice centralizate. Apoi a venit cultura unitară. Richelieu a întemeiat Academia Franceză, nu Corneille; Ludovic al XIV-lea l-a protejat pe Molière şi i-a furnizat mijloacele pentru a-şi desfăşura geniul, fie şi pentru a-i critica pe bigoţi, într-o Franţă catolică. Trecuta glorie europeană a culturii franceze se datora mai întîi puterii politice a regilor şi miniştrilor, care nu făceau parte din elita intelectuală propriu-zisă, deşi erau persoane cultivate, aşa cum se cuvenea, pe vremuri, să fie orice om bine educat.

Ce sînt elitele intelectuale în lumea modernă? Ansamblul gînditorilor, autorilor, artiştilor care dau glas sau reprezentare într-un anumit moment, esenţei unei prezenţe în lume, ca semn al perenităţii. Elita europeană continuă (dîndu-i conţinutul unei culturi particulare) o tradiţie comună, decurgînd din moştenirea greacă, din cultura latină, din ipostazele ei medievale, din originile renascentiste ale modernităţii.

Dimpotrivă, acţiunea politică ţine prin excelenţă de dimensiunea efemeră (chiar dacă îşi extrage argumentele din arcanele discursurilor istorice), de gestiunea intereselor imediate, labile şi contradictorii. Omul politic nu poate spune niciodată adevărul, pentru că politica se referă la realizarea posibilului, la găsirea compromisului şi pentru a se impune are nevoie de o artă a disimulării şi a eschivei. El nu are de ce să încerce formularea esenţei realităţii, caracteristică demersului gînditorilor sau marilor romancieri, profeţiilor sau viziunii viitorului din verbul marilor poeţi. Ceea ce marchează elitele culturale occidentale cu o pecete specifică este faptul că, în ultimă instanţă, ele s-au distanţat adeseori de practica politică, constituindu-se adeseori într-un pol critic (de dreapta sau de stînga). Astfel, în timp ce Chateaubriand rămîne o excepţie, este remarcabil de observat că marile nume ale literaturii franceze, engleze sau germane n-au avut niciodată o funcţie politică. Acelaşi lucru se poate spune şi despre poeţi şi despre majoritatea filosofilor. Cine şi-i poate imagina pe Balzac, Baudelaire, Rimbaud, Rilke, Trakl, Yeats, Apollinaire ca oameni politici? Mai aproape de noi, i-am putea vedea pe Joyce, Proust, Musil, Bergson, Husserl, Heidegger, Adorno, Conrad sau Faulkner în acest rol?

Observ printre intelectualii români un fel de „boală" a politicii (acum dublată de ştiinţa politicii) declanşată aproape imediat după întemeierea statului modern. Se constată cum intelectuali de renume şi-au folosit aura ştiinţifică sau de creator pentru a dobîndi legitimitate politică. Desigur, este vorba de moştenirea romantică prezentă încă în Europa centrală şi de Est, cea a poetului, aed al poporului său, învestit cu misiunea aproape divină de a-l conduce spre o existenţă politică. Or, dacă o asemenea situaţie poate fi acceptată în momentul cînd elitele politice nu erau numeroase, cînd discursurile poetice sau istorice dădeau acreditive nobiliare poporului-naţiune în gestaţie, astăzi, în modernitate, chiar în post-modernism perpetuarea unei asemenea atitudini devine periculoasă.

Experienţa comunistă a profesionalizării politicii (prin activişti) şi cea a globalizării lumii confruntă elitele culturale cu o situaţie în care politicul este supus determinărilor sferei economice, solicitînd competenţe tehnice care nu pot fi compensate prin poezie. Or, presupunerea că elitele intelectuale ar fi (condiţional intenţionat) rezistat politicii prin cultură – ceea ce este o pură amăgire – nu i-a pregătit în nici un fel pentru arta guvernării. Politicului nu i se poate rezista decît prin mijloace politice cum a şi demonstrat mişcarea Solidarnosc al cărei prim conducător a fost un simplu electrician de la şantierele navale din Gdansk.

Dedicîndu-se politicii, scriitorii, poeţii, filosofii, muzicienii, universitarii cu talent şi cu renume îşi trădează misiunea (Beruff), părăsesc terenul criticii, al creaţiei, al paideïa, pentru o efemeră aură politică, pentru – aşa cum scria Andy Warhol – cinci minute de glorie televizată, pentru a se înjosi în compania unor semisavanţi şi a demagogilor de toate culorile.

Astfel, este mare pericolul de a vedea noile generaţii scufundate în rătăcire şi abandonate clişeelor gîndirii de-a gata, continuînd comportamentele pe care la vremea sa, printr-o expresivitate fără egal, Caragiale le-a zeflemisit cu umorul său tragic. Iar astăzi, Pintilie le exprimă în limbajul cinematografic propriu modernităţii.

Henry CORBIN

IMAGINATIO VERA

Horia Bernea vorbea, în numărul trecut, despre iconoclasmul difuz al epocii noastre, care tinde să privească materia drept „corupătoare" a spiritului, drept incapabilă să-i ofere un mediu în care el să-şi imprime chipul. Cezura aceasta, pe care, ca om al vizualului, el o resimţea drept factice, contraproductivă şi, pînă la urmă, neconformă cu întruparea Logosului, a fost denunţată de Henry Corbin ca filosof şi hermenut al liniei contemplative shî'ite. Sprijinindu-se pe textele „platonicienilor persani", el a analizat un teritoriu al experienţelor vizionare, o interlume în care spiritul prinde formă şi formele sensibile sînt transpuse ca imagini ale spiritului: mundus imaginalis. *Ceea ce nu constituie doar un capitol savant de studiu al sufismului iranian, ci identifică o chestiune esenţială pentru orice spiritualitate autentică, anume „locul", nivelul Fiinţei unde spiritul îşi găseşte o adecvată întrupare. Prezentăm aici fragmente din „Preludiul la a doua ediţie" al lucrării* Corps spirituel et terre céleste (de l'Iran mazdéen à l'Iran shî'ite), *Paris, 1979, în care H. Corbin precizează cîteva din temele acestei problematici.*

Dezarticularea lumilor

Ne propunem să pătrundem în acel univers mistic pe care autorii noştri îl desemnează prin expresii ca „al optulea climat" (în raport cu cele şapte climate ale lumii terestre) sau „Lumea cetăţilor mistice Jâbalqâ, Jâbarsâ şi Hûrqalyâ" etc. Modul cel mai direct de a situa acest univers ar fi, poate, să situăm golul marcat de absenţa lui.

E multă vreme, o vom repeta adesea, de cînd filosofia occidentală, filosofia „oficială" să spunem, atrasă pe făgaşul ştiinţelor pozitive, nu mai admite decît două surse ale Cunoaşterii: percepţia sensibilă, furnizînd datele pe care le numim empirice, şi conceptele înţelegerii, lumea legilor care guvernează aceste date. Fenomenologia a modificat, desigur, şi a depăşit o asemenea gnoseologie simplificatoare. Cu toate acestea, între percepţiile sensibile şi intuiţiile ori categoriile intelectului, locul a rămas gol. Ceea ce ar fi trebuit să-şi găsească locul între unele şi celelalte, ceea ce în alte zone decît Occidentul ocupa locul median, anume Imaginaţia activă, a fost lăsat în seama poeţilor. Faptul că această Imaginaţie activă (Imaginaţie agentă ar trebui mai degrabă spus, aşa cum filosofia medievală vorbea despre Inteligenţă agentă) are în om o funcţie noetică sau cognitivă proprie, faptul că ea ne dă acces la o regiune şi la o realitate a Fiinţei care, în lipsa ei, ne-ar rămîne interzise, imposibil de atins nu poate fi admis de o filosofie ştiinţifică, raţională şi rezonabilă. Pentru cea din urmă imaginaţia nu secretă decît imaginar, adică ireal, mitic, miraculos, ficţiune...

Dată fiind situaţia, nu există nici o speranţă să regăsim relitatea *sui generis* a unei lumi suprasensibile, care nu e nici lumea empirică a simţurilor nici lumea abstractă a intelectului. E mult timp de cînd nea apărut drept radical imposibil să surprindem realitatea actuală, adică realitatea *în act* proprie „lumii Îngerului", realitate înscrisă în Fiinţa însăşi, iar nu mit dependent de infrastructuri socio-politice ori socio-economice. Imposibil să pătrundem, aşa cum se pătrunde într-o lume reală, în universul angelologiei zoroastriene (din care primul capitol descrie cîteva aspecte) ori în cel al angelofaniilor biblice. Cheia acestei lumi – ca lume reală, diferită de lumea sensibilă şi de cea abstractă a conceptelor – am căutat-o îndelung ca tînăr filosof. Şi am sfîrşit prin a o afla în Iran, în cele două epoci ale lumii spirituale iraniene (mazdeismul şi filosofia vizionară shî'ită, *n.n.).*

Poziţia celor numiţi „platonicienii Persiei", *Ishrâqîyûn* („iluminaţii") aparţinenţi filiaţiei spirituale a lui Sohravardî (sec. XII) se caracterizează printr-o schemă a lumilor în contrast radical cu dualismul de care aminteam. Contrast datorat esenţialmente faptului că gnoseologia lor – străină de acest dualism – face loc puterii imaginative, acelei Imaginaţii agente, „imaginatoare" ca unei puteri mediane absolut necesare... Putere esenţialmente mediană şi mediatoare, asemenea universului pentru care e rînduită şi la care ne dă acces: univers median şi mediator, *interlume* între sensibil şi inteligibil fără de care articularea între cele două ar fi definitiv blocată. Cîte pseudo-dileme nu se stîrnesc în umbra acestui blocaj, dat fiind că nivelul de rezolvare le este refuzat.

Imaginal vs *imaginar*

Imaginaţia activă ori agentă nu este, în acest mediu, un instrument de secreţie a imaginarului, a irealului, miticului, a ficţiunii. Era, prin urmare, absolut necesar un termen care să diferenţieze net interlumea Imaginaţiei, aşa cum se prezintă ea metafizicienilor iranieni, de imaginar. Limba latină ne-a venit în ajutor prin expresia *mundus imaginalis*, echivalent literal al arabului *'âlam al-mithâl; al-'âlam al-mithâli,* „lumea imaginală", termen cheie pentru că o lume nu poate răsări în faţa Fiinţei şi a Cunoaşterii atîta vreme cît nu a fost numită şi denumită. *Mundus imaginalis* comandă, ca termen cheie, întrega reţea de noţiuni organizată pe acel nivel precis al Fiinţei şi al Cunoaşterii deschis de către el: percepţie imaginativă, cunoaştere imaginativă, conştiinţă imaginativă. În vreme ce alte filosofii ori spiritualităţi sînt teritorii unde constatăm neîncredere faţă de Imagine, degradare a tot ceea ce ţine de Imaginaţie, *mundus imaginalis* e, într-un fel, exaltarea lor, e articulaţia în lipsa căreia schema lumilor se dislocă.

Autorii noştri scandează neobosit existenţa a trei lumi: 1. Lumea pur inteligibilă *('âlam 'aqli)*, desemnată teosofic drept *Jabarût* ori lumea inteligenţelor pur cherubinice, 2. Lumea imaginală *('âlam mithâli)*, desemnată teosofic drept *Malakût*, lumea Sufletului şi a sufletelor, 3. Lumea sensibilă *('âlam hissî)*, „domeniul" *(molk)* al lucrurilor materiale. Formele Fiinţei şi ale Cunoaşterii proprii celor trei lumi sînt desemnate tehnic drept: 1. Formele inteligibile *(sowar 'aqlîya)*, 2. Formele imaginale *(sowar mithâlîya)*, 3. Formele sensibile *(sowar hissîya)*, care cad sub percepţia simţurilor...

Cît despre *mundus imaginalis* şi Formele imaginale, funcţia lor e definită prin situaţia mediană şi mediatoare între lumea inteligibilă şi cea sensibilă. Pe de o parte, ea constă în a imaterializa Formele sensibile şi, pe de altă parte, în a „imaginaliza" Formele inteligibile cărora le dă chip şi dimensiune. Lumea imaginală „simbolizează" Formele sensibile şi, simultan, pe cele inteligibile. Or, această situare mediană impune puterii imaginative o disciplină de neconceput acolo unde ea se degradează în „fantezie", acolo unde, secretînd imaginar şi ireal, ea e capabilă de orice dezmăţ. În aceasta constă diferenţa, prea bine cunoscută şi identificată deja de Paracelsus, între *Imaginatio vera* (Imaginaţia veritabilă, Imaginaţia în sens adevărat) şi *Phantasy.*

Pentru ca prima să nu degenereze în a doua e necesară tocmai acea disciplină ce rămîne de neconceput dacă Imaginaţia activă e exilată din schema Fiinţei şi a Cunoaşterii; disciplină ce nu se poate aplica unei Imaginaţii ajunse „nebuna casei"; disciplină inerentă, în schimb, unei facultăţi mediane şi mediatoare a cărei ambiguitate constă în faptul că poate fi pusă în serviciul estimativului – adică al judecăţilor empirice – ori, dimpotrivă, în serviciul acelui intelect pe care, la nivelul lui suprem, filosofii noştri îl desemnează drept intellectus sanctus *('aql qodsî)*, intelect sfînt, iluminat de Inteligenţa agentă *('Aql fa"âl)* care e Îngerul Spirit Sfînt. Rolul grav al Imaginaţiei e marcat prin faptul că ea se poate identifica fie cu „Pomul binecuvîntat", fie, dimpotrivă, cu „Pomul blestemat" despre care vorbeşte Coranul. Imaginarul poate fi inofensiv; imaginalul niciodată.

În metafizica imaginalului şi a Imaginaţiei, pasul decisiv se consumă atunci cînd admitem, împreună cu Mollâ Sadrâ Shîrâzî, că puterea imaginativă este o facultate pur spirituală, independentă de organismul fizic şi supravieţuind, în consecinţă, dispariţiei lui: putere formativă a corpului subtil ori imaginal *(jism mithâlî)*, absolut inseparabil de suflet, mai precis de individualitatea spirituală. Trebuie să uităm, în acest caz, tot ceea ce filosofii peripateticieni ori alţii au putut spune vorbind despre Imaginaţie ca despre o facultate corporală, pieritoare odată cu organismul al cărui statut îl suportă.

O filosofie profetică

Imaterialitatea puterii imaginative e deja net afirmată de Ibn 'Arabî atunci cînd diferenţiază Formele imaginale absolute, aşa cum subzistă în *Malakût*, şi Formele imaginale „captive", imanente conştiinţei imaginative a omului în lumea de jos. Primele sînt, în lumea Sufletului ori *Malakût*, epifanii ori teofanii, manifestări imaginale ale Formelor inteligibile pure ţinînd de *Jabarût*. Cele din urmă sînt, la rîndul lor, manifestări ale Formelor imaginale ţinînd de *Malakût* – ori lumea sufletului – propuse conştiinţei imaginative a omului. Ca atare, e cu desăvîrşire exact să vorbim aici despre Imagini metafizice. Or acestea nu pot fi percepute decît de un organ spiritual. Solidaritatea şi interdependenţa între Imaginaţia activă – definită drept facultate spirituală – şi necesitatea lui *mundus imaginalis*, ca interlume, răspund exigenţelor unei concepţii pentru care lumile şi formele Fiinţei apar drept tot atîtea teofanii *(tajalliyât ilâhîya)*.

Ne aflăm în prezenţa unor filosofi care refuză la fel de hotărît o filosofie ca şi o teologie lipsite de teofanii. Sohravardî şi toţi cei ce, pe urmele lui, au fost numiţi *Ishrâqîyûn* au socotit că „Înţelept desăvîrşit" e acela care cumulează cea mai înaltă ştiinţă filosofică şi experienţa mistică modelată de experienţa vizionară a Profetului din noaptea Călătoriei iniţiatice *(Mi'râj)*. Or, organul viziunilor, oricare le-ar fi nivelul, nu este, pentru filosofi ca şi pentru profeţi, nici intelectul nici ochiul de carne ci ochii de foc ai acestei *Imaginato vera* care, pentru Sohravardî, îşi găseşte tipul emblematic în episodul „Rugului aprins". Forma imaginală însăşi – prezentă în Forma sensibilă – constituie, în acest caz, atît Forma percepută cît şi organul percepţiei vizionare. Formele teofanice sînt prin excelenţă Forme imaginale.

Altfel spus, mundus imaginalis este locul, şi în consecinţă lumea, unde „au loc" şi-şi au „locul lor" nu numai viziunile profeţilor, viziunile misticilor, evenimentele vizionare care străbat orice suflet omenesc în clipa ieşirii din această lume, evenimentele Învierii minore (personale) şi ale Învierii majore (globale), ci şi marile fapte ale epopeilor eroice ori mistice, actele simbolice ale tuturor ritualurilor de iniţiere, liturghiile în genere cu simbolismul lor, „structurarea locului" în diverse metode de rugăciune, filiaţiile spirituale a căror autenticitate nu se stabileşte prin documentare în arhive, precum şi procesul esoteric al Operaţiei alchimice, referitor la care primul Imâm al shî'iţilor a putut spune: „Alchimia e sora profeţiei". În sfîrşit, „biografiile Arhanghelilor" ţin prin esenţă de istoria imaginală, de vreme ce totul se petrece, în fapt, în *Malakût*. Or, dacă toate aceste realităţi sînt private de locul lor propriu, care e *mundus imaginalis*, şi de organul de percepţie specific, care e Imaginaţia activă, atunci pentru nici una din ele nu mai există loc şi, în consecinţă, ele nu mai „au loc". Rămîne doar imaginarul şi ficţiunea. Iar odată ce *Imaginatio vera* şi *mundus imaginalis* sînt pierdute, nihilismul şi agnosticismul îşi încep cariera...

Profetul nu este (din perspectiva mai sus menţionată) un ghicitor al viitorului ci purtătorul de cuvînt al nevăzutului şi al Nevăzutelor; tocmai acest rol dă sens unei „filosofii profetice" *(hikmat nabawîya)*. Filosofia profetică e, în acest caz, o „filosofie narativă", absolvită de obsedanta dilemă a celor ce se întreabă: e vorba despre mit ori despre istorie? Altminteri spus: avem de a face cu irealul ori cu realul? Cu fictivul ori cu adevărul? Filosofia profetică eliberează de această pseudo-dilemă. Evenimentele pe care le descrie nu ţin nici de mit nici de istorie în sensul obişnuit al cuvintelor. Ea narează istoria ce se desfăşoară în *Malakût*, pe care o vom desemna prin *istorie imaginală*, aşa cum teritoriile şi locurile acestei istorii compun o *geografie imaginală*, geografia „Pământului celest".

© D. Perşinaru

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Cuvente betrane

Dicţionar (S)

SARUTARE, v. **osculari, basiare, suaviare**; a pune budiale pre faci'a, mânule, etc. cuiva: *a sarutá pre fronte: a sarutá mân'a preutului; a dá ultim'a sarutare repausatului; a sarutá ca Jud'a = a dá sarutarea Judei;* prov *a saruta in botu şi leua totu.*

SBERARE 1. proprie, despre oui, care şi celle assemini: *amnelii sbera, edii sbera dupo mammele loru;* 2. prin estensione, a) despre alte animali, pentru cari essistu alte covente proprie, dero la cari se applica *sberare* cu sensulu de *strigare potente, violenta si disgratiosa: asinii sbera, unu asinu sbera inse mai tare ca una oue; sbera si vaccele dupo vitelli loru;* 3. despre omini cu diverse idee accesorie.

SCARPINARE, v., a freca parti la cari se sente mancarime*: a se scarpina in capu, la petiore, pre spate; a scarpina pre cineva la talpe; dupo ce se scolla tardiu, apoi sta in patu de se scarpina ore intrege; de multa scarpinare, s'a scariatu, si scariaturele d'in scarpinare continua s'au facutu bube relle;* metaforice, a bate, a freca reu: *ai nostri scarpinara bene pre inimici.*

SCREMERE, v., a fac nisu de a scote, a da afora ceva in genere; in specie, a face se dea afora d'in sene, se scuipe, se se deserte, etc., de regula ca refl. *a se screme: se screme omulu se se deserte pre sedutu; dero si se screme se voma; se screme femin'a in facere; se screme brosca se se faca mare câtu taurulu.*

SCREMUTU, adj., part. s. d'in *scremere: totu ce e scremutu nu e placutu.*

SECARICA, s.f., vedi *secarella.*

SEDUSSU, adj., part. s. d'in *seducere: judici sedussi, fete sedusse, ocli sedussi de formoseti'a si grati'a verginei; sedussulu filieloru de familia merita pene severe.*

SESSU, s.m., genu: *sunt doue sesse la animali, sessulu masculului si sessulu feminei; monstrii ce unescu in sene amendoue sessele sunt hermaphroditi.*

SMULGERE 1. proprie, a mulge cu violentia, a suge cu mare violentia: *dopo ce a mulsu ugerulu vaccei, vitellulu smulge acestu ugeru si seccu de lapte, vre se smulga si ce nu mei e de smulsu.*

(din *Dictionariulu limbei romane* de A. T. Laurianu si J. C. Massimu, Bucuresci, 1876)

Oul de ciocolată

Deşteaptă-te, dacoromâne!

Într-o clădire de pe Bulevard, lîngă **McDonald's** şi vizavi de fast-food-ul **Copli**, îşi are sediul un partid de buzunar, vestigiu al grotescului electoral autohton de la începtul anilor '90: este Partidul Liber Democrat – mai nou, duşman neîmpăcat al „Sodomei occidentale" şi adept al urinoterapiei practicate de yoghinii lui Gregorian („Grig") Bivolaru. Dar nu despre activitatea acestui partiduleţ nervos mi-am propus să vă vorbesc – bunul-simţ nu-mi permite – ci despre perversiunile „academice" cu totul speciale pe care le oferă eventualei atenţii a trecătorilor un afiş lipit pe unul din geamurile primului nivel al clădirii cu pricina. Unii vor putea detecta în el ecouri – desigur, involuntare – din Caragiale (**„Românii verzi", Rromânul, Rromânca** etc.). Alţii se vor gîndi, poate, la bubuli şi romulani, „strămoşii noştri" în viziunea romanelor lui Pavel Coruţ. E vorba, în fapt, de o listă cu spicuiri **Din planul Academiei Dacoromâne pe anul 1998.** File de istorie! – căci dintru început aflăm că una dintre manifestări este dedicată, nici mai mult nici mai puţin decît „Anului 1848 la dacoromâni". Mergînd mai departe, dăm peste un simpozion dedicat lui... „B. P. Hasdeu, clasic al dacoromânităţii", după care plonjăm, în fine, în plin semănătorism: „Satul şi ţăranii: vetre şi izvoare dacoromâneşti".

Preocupările academicienilor dacoromâni sînt orientate în toate direcţiile, dar mai ales pe axa Est-Vest: „Actualitatea şi tradiţia culturală a valorilor dacoromâneşti în acţiune avînd drept motto: «De la Nistru pîn' la Tisa»". Nu puteau lipsi preocupările de acţiune doctrinară: „Doctrina dacoromână – origini, fundamente, componente, evoluţii şi perspective de acţiune", nici cele pedagogice: „Educaţie şi învăţămînt dacoromânesc: exigenţe şi permanenţe". În continuare, aflăm despre „Proclamarea anului 1998 «An al reîntregirii Dacoromâniei»", pentru ca un alt anunţ să ne lase, vorba dacoromânului, *bouche beé:* „Simpozion naţional: Eternitatea valorilor dacoromâneşti: Dacoromânia după 1740 de ani de la întemeierea primului stat naţional unic, suveran şi independent, Dacoromânia, sub conducerea lui Regalian".

La loc de cinste stau – cum altfel? – megaproiectele hasdeice: „În fiecare miercuri (mai puţin în vacanţe)... se întrunesc colectivele de lucru pentru redactarea Enciclopediei dacoromâne (EDR), a Dicţionarului etimologic dacoromân (DEDR), ale Indexului alfabetic al dacoromânităţii (IADR), pentru Fondul dacoromânităţii (FDR)" iar „După activităţile de mai sus se vor desfăşura manifestările cenaclului istorico-literar «Scrisul dacoromânesc»".

Naţiune dacoromână, fii deşteaptă!

Paul CERNAT

Poveşti de la 1880...

„...Lumea era pe atunci naivă, credea tot ce se scria în formă tipărită. Nu se auzise de forma occidentală de publicitate. Luau tot ce apărea în presă ca adevărat, mai ales cînd lucrurile erau formulate bombastic. Momentul corespunde începutului dezvoltării micii burghezii şi aşa se face că acest om venit din Italia şi care ştia în mod evident ce însemna un ziar popular, şi-a publicat cotidianul fără o pagină politică. Ştiri politice nu existau deloc, nu se lua partea nimănui, doar noutăţi picante, aşa cum o indicau titlurile, culese de peste tot, ca în maniera actualelor ziare populare ilustrate. Şansa ziarului şi a omului acela rezidă însă în cu totul altceva. A făcut o publicitate foarte largă, cu tot tacîmul, pentru tot felul de întăritoare, pilule, medicamente, parfumuri, fiecare descris ca un panaceu pentru orice boală, frumuseţe şi aşa mai departe; oamenii naivi cumpărau ziarul, iar el aducea toate aceste lucruri din Italia şi le vindea concomitent. Era plătit foarte bine de cei care fabricau asemenea lucruri şi astfel ziarul şi-a croit drum în sînul claselor de jos şi a început să fie citit pretutindeni. Rezultatul a fost că la moartea lui, după cîţiva ani, a lăsat în urmă o avere de un milion de lei aur, echivalentul a circa 40 de mii de lire sterline. „Universul" a devenit proprietatea văduvei şi apoi a intrat pe mîinile lui Stelian Popescu, care s-a căsătorit cu văduva. Cu timpul, ziarul a devenit unul solid, cu circulaţie mare şi nu lipsit de influenţă. Era interesant de urmărit cît de atraşi erau oamenii de acest soi de publicitate, cum sorbeau orice lucru căruia i se făcea publicitate şi cît de siguri erau că tot ce se tipărea trebuia să fie adevărat".

Această filă de poveste de la 1884 – cînd a apărut nu numai „Universul", dar „Luceafărul" avea deja un an, iar „Scrisoarea pierdută" era pe drum – aparţine amintirilor lui Moses Gaster*, primul savant de renume al evreimii române, amintiri dictate la Londra, timp de 8 ani de zile, între 1930 şi 1938, pînă în cel de al 83-lea an al vieţii sale, orb, vederea pierzîndu-şi-o de cel puţin 25 de ani.

De ce îşi aduce aminte de ea, după 50 de ani...? Cred că din cauza puternicei şi nestinsei sale inteligenţe, căci ca orice om inteligent era obsedat de naivitatea semenilor săi, aceea care-i face „atît de siguri că tot ce se tipăreşte trebuie să fie adevărat"... După cum se vede, la noi, pe gura asta de rai, e de multişor poveste.

Şi fiindcă sîntem la basme, iată o altă filă din poveştile acelea de pe la 1880, „atît de încurcate în mintea mea încît un eveniment declanşează amintirea altuia":

„...Cred că în «Revista română» am retipărit o legendă despre o stea, găsită într-o carte pe care am împrumutat-o de la Bettelheim şi la care m-am referit în *Literatura populară română*, care conţine unele din vechile poveşti româneşti. Aceasta a fost sursa celui mai cunoscut poem al lui Eminescu, «Luceafărul». I-am arătat-o şi a fost atît de impresionat, că a exclamat: «Oh, ce lucru minunat!» şi s-a apucat să o prelucreze. De atunci încoace, savanţii români au încercat să găsească sursa şi s-au lansat în tot felul de istorii pentru a explica de unde a luat Eminescu acea frumoasă idee. Iorga, în una din conferinţele lui, i-a trezit cu un duş rece şi le-a arătat că pusesem deja în evidenţă sursa în cartea mea. Spre marele nostru amuzament, fiindcă ştiam exact ce se întîmplase cu cartea pe care eu i-o împrumutasem, ei au continuat să caute explicaţii."

Iorga şi Gaster amuzîndu-se copios şi subţire, ca savanţii, în problema surselor „Luceafărului" – nu exagerez cînd scriu că e una din scenele de sarcasm dulce şi încîntător care-mi răsar din ce în ce mai des în minte, citind presa română de la 1998: de ce? „Ghici ciupercă, de ce?" – cum sună, nemuritor şi voios, cimiliturile literaturii noastre populare (de care tot Gaster s-a ocupat printre cei dintîi – asta o adaug pentru a da „problemei" seriozitatea şi ironia care i se cuvin).

Radu COSAŞU

* *„Memoriile, corespondenţa"* lui Moses Gaster au apărut recent, într-un volum dens şi elegant, la „Editura Hasefer", cu o introducere somptuos de actuală, semnată de îngrijitorul ediţiei, istoricul român Victor Eskenasy; introducerea are ca motto aceste rînduri ale savantului: „Modul de tratare a evreilor constituie un fel de barometru politic şi social, cu ajutorul căruia se poate constata, cu oarecare exactitate, pentru toate ţările, starea intelectuală şi morală a fiecărei epoci. Nu este o exagerare de a zice că decăderea naţiunilor se prevesteşte cu mult înainte, prin goanele dezlănţuite împotriva elementelor slabe ce locuiesc în mijlocul lor." Pentru „oarecare exactitate", ideea e formulată la 1894. Niciodată o sută de ani nu-s mulţi, cînd şi dacă stai să te gîndeşti.

Bazar

Seinfeld sau nimicurile esenţiale

ProTV-ul ne-a obişnuit, pe la orele 10 noaptea, cu un anumit tip de seriale: parodiile. La fel de şocante, pentru unii, precum **„Dosarele X"** sau **„Millennium"**: **M.A.S.H., Familia Bundy, Viaţa ca în filme** şi **Seinfeld.** Şocante pentru că zguduiau oarecari mentalităţi, uneori prea cu zgomot, precum **Familia Bundy** (pe care mulţi n-au digerat-o).

Seinfeld nu păşeşte pe tuşa groasă a sus-menţionatului serial: cultivă ironia unei normalităţi aparent călduţe. Gesturile celor patru personaje principale (**Jerry, George, Elaine** şi **Kramer**) sînt cele neînsemnate, ale cotidianului fără alte semnificaţii. Tocmai această lipsă de însemnătate a cotidianului mărunt, ajunge, în cadrul unui episod, să ia proporţii îngrijorătoare. Generalumane. Mitologice. Într-unul din episoade, Jerry se desparte de iubita sa pentru că aceasta mînca mazărea bob cu bob, cu furculiţa. Prietenul lui Elaine o părăseşte pentru că, înainte să-l viziteze la spital, şi-a cumpărat o cutie de jeleuri. O prietenă de-a lui Elaine e indezirabilă din cauza unei coafuri desuete.

Exteriorul mărunt îşi pune amprenta ostilă pe relaţiile dintre personaje, ducîndu-le spre o evidentă alienare. Detaliul aparent inofensiv se încarcă, treptat, de semnificaţii şi devine nociv. Întîmplările degenerează, de multe ori, în absurd. George (bărbatul cu chelie între două vîrste, cu doza necesară de meschinărie) este invitat de mama iubitei sale la o petrecere în familie; oferindu-se, din exces de zel, să spele vasele, George se trezeşte singur într-o bucătărie plină de „oportunităţi"; scotocind în stînga şi-n dreapta, găseşte în gunoi, trei sferturi de ecler; eclerul nu e chiar în gunoi, ci deasupra, pe un carton; George îl ia şi-l mănîncă, moment în care e surprins de mama prietenei şi totul se surpă. Interesantă este dezbaterea ce urmează momentului jenant: era sau nu eclerul chiar în gunoi? etc.

Jerry, George, Elaine şi Kramer trăiesc în imediatul devenit literă de lege. Importanţa pe care o acordă lucrurilor mărunte îi face egoişti şi mizantropi. Relaţiile lor cu persoane din afara grupului se leagă greu, aproape imposibil. Fiecare din cele 4 personaje este diferit afectat de domnia nimicului: Jerry o ia ca pe ceva firesc, cu aroganţă; Elaine – cu exagerări; George – cu meschinărie şi, uneori, păreri de rău; Kramer – ca pe ceva plăcut şi necesar. Pierde-vară prin excelenţă, Kramer este, el însuşi, Omul-Nimic. Sau Omul-Gadget. El crede că tot ce zboară se mănîncă, ia în serios afişele, reclamele şi toate produsele şi semnele culturii de masă care te ajută să scoţi ceva din nimic. Kramer este un escroc filosofic şi inofensiv. Cel mai bizar este că are, adeseori, succes, şi că, din febra nebuniilor lui cade, aproape mereu, în picioare şi optimist. El pare a fi prototipul supravieţuitorului: într-o lume de nimicuri, cîştigă cel ce le ia realmente în serios.

Iaromira POPOVICI

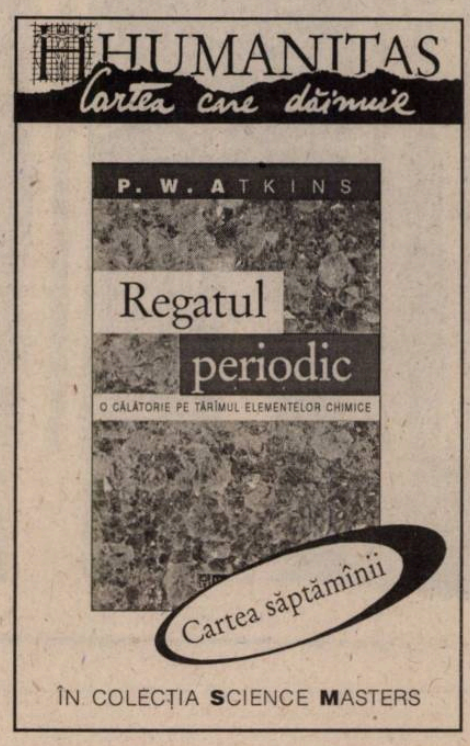

Mic dicţionar explicativ

– Cannes, ediţia 51 –

Gilles Jacob – delegatul general al Festivalului de la Cannes – spunea că un cinefil poate să vadă, în medie, 4-5 filme pe zi... „Poate", dar trebuie? *La al patrulea film într-o zi, atenţia bietului critic începe să se risipească precum polenul – fecundînd, probabil, spectatori mai proaspeţi... Între putinţa cinefilului şi datoria bietului jurnalist acreditat la Cannes (unde trebuie să facă slalom printre secţiuni şi grile de programare), iată o „medie"* comme ci-comme ça, *ca de 3/zi, din recolta Cannes '98.*

All the little animals – Jeremy Thomas (producătorul lui Bertolucci, Cronenberg, Oshima, Roeg, Skolimovski) debutează în regie cu un melo cu animale mici şi actori mari (John Hurt!). Rezultatul este uşor jenant: **Atla** seamănă cu acele filme de la „matineele de vacanţă" – cu excepţia unei producţii somptuoase care te orbeşte cu fiecare bănuţ...

Aprile – Nanni Moretti preia formula precedentului **Caro Diario** (1994), doar că acum jurnalul său cuprinde şi restul familiei – mama, sora, soţia şi fiul abia născut, Pietro... Plus Nanni Moretti, firește. *„Woody Allen-ul italian"* reuşeşte un film încă şi mai îndrăzneţ şi mai încîntător (la propriu: **A.** se încheie ca o comedie muzicală!) decît „premiul de regie" de-acum patru ani – un „obiect zburător neidentificabil" care *planează* literalmente peste toate genurile posibile: confesiune, ficţiune, documentar, reportaj... Cel mai scurt (78 minute!) şi totodată cel mai inteligent film al actualei ediţii, cu cîte o idee de scenariu la fiece replică!

Blues Brothers 2000 – John Landis, regizor adesea surprinzător, surprinde neplăcut cu acest *sequel* la **B.B.** de-acum 18 ani. Şirul de gaguri sleite îl fac, probabil, pe bietul John Belushi să se răsucească în mormînt. Singurul lucru bun: un *blues session* final cu Eric Clapton şi alţi „grei" ai genului...

Ceux qui m'aiment prendront le train – Patrice Chéreau îşi asumă frumoase riscuri pornind la drum, în maniera lui Altman, cu un vagon întreg de personaje care au, toate, aceeaşi destinaţie: Limoges (cel mai mare cimitir din lume!). Înmormîntarea unui pictor (Jean-Louis Trintignant) capricios şi abuziv, care a marcat – mai ales sexual – viaţa acestora este povestită de autorul **Reginei Margot** într-un film inegal (o primă jumătate formidabilă, cîteva viniete reuşite şi un final grandios dar confuz...), în care actorii sînt superbi, turul de forţă al operatorului impune respect (s-a filmat chiar într-o garnitură de tren!), dar pe care „pedala"prea apăsat *homo* a regizorului îl împiedică să atingă sensibilitatea unui public mai larg.

Claire Dolan – Lodge Kerrigan – tînăr regizor american în care producătorul său, Marin Karmitz, vede *„un al doilea Kieslowski"*... (!) – a fost huiduit copios la prima proiecţie a acestui (foarte aşteptat) al doilea film al său. Interioare reci, culori ton sur ton, o stilizare stridentă şi fastidioasă pentru o poveste „palpitantă" precum cartea de telefon, cu o prostituată placidă (Katrin Cartlidge) urmărită de „peştele" ei şi care devine mamă într-un elan incomprehensibil... Scenele de sex ar putea să figureze într-o antologie a plictisului în imagini.

Corazon illuminado – Hector Babenco (**Sărutul femeii-păianjen**) ratează un subiect interesant: o tînără cu un psihic labil retrăieşte drama Annei Frank atunci cînd prietenii ei o supun unui experiment „spectralo-electric"... Scenariul supralicitează: după 20 de ani, tînărul evreu care a iubit-o şi care o credea moartă o caută, descoperind o altă femeie, care-i seamănă... Filmul se desface în bucăţi, pe care muzica lui Zbigniew Preisner (compozitorull lui Kieslowski) le poartă languros spre final...

El evangelio de las maravillas – Arturo Ripstein – regizor mexican care a lucrat cu Bunuel – imaginează o distopie teologică, în care locul Evangheliilor este luat de Cinema! Un cuplu de bătrîni gerează o comunitate cu fobii milenariste inspirîndu-se din filmele cu subiecte biblice făcute la Hollywood în anii '50... O adolescentă este aleasă Profetă. Este momentul unei schimbări de imagerie „religioasă", altarele se umplu de păpuşi Barbie, iar „poruncile divine" sînt afişate pe ecranul *Nintendo*-ului! Fecioara fornichează cu toţi bărbaţii disponibili, într-o purificaţie-prin-abjecţie care nu atinge niciodată extazul... Ripstein reuşeşte o parabolă halucinantă amintind, pe alocuri, de **Muntele sacru** al lui Jodorowski. Finalul – „Oastea Domnului" cu steagurile fîlfîind pe un cer roşu-auriu de Apocalipsă – este unul dintre cele mai frumoase văzute la Cannes '98!

Fear and Loathing in Las Vegas – Terry Gilliam nu convinge „crema criticii" cu această şotie psihedelică-omagiu adus contraculturii anilor '70... Baroc, bizar sau pur şi simplu dement, efortul autorului lui **Brazil** de a merge pînă la capătul viziunii sale este însă de apreciat – cu atît mai mult cu cît îi prilejuieşte lui Johnny Deep unul dintre cele mai bune roluri ale sale! Multe momente hilarissime şi o impresie, în general pozitivă, de trăsneală hi-tech.

Festen – Thomas Vinterberg, probabil cel mai tînăr regizor din competiţie, emul al lui Lars von Trier şi co-semnatar, alături de acesta, al manifestului *„Dogma '95"*, este răsplătit cu un premiu *(ex aequo)* pentru această „Sărbătoare" daneză care face praf ideea de respectabilitate familială! Pedofilie, incest, paricid simbolic – Vinterberg atacă (aproape) toate tabuurile, fără a datora nimic scenariului (tezist şi „telenovelic"), ci filmării 100% „din mînă" şi

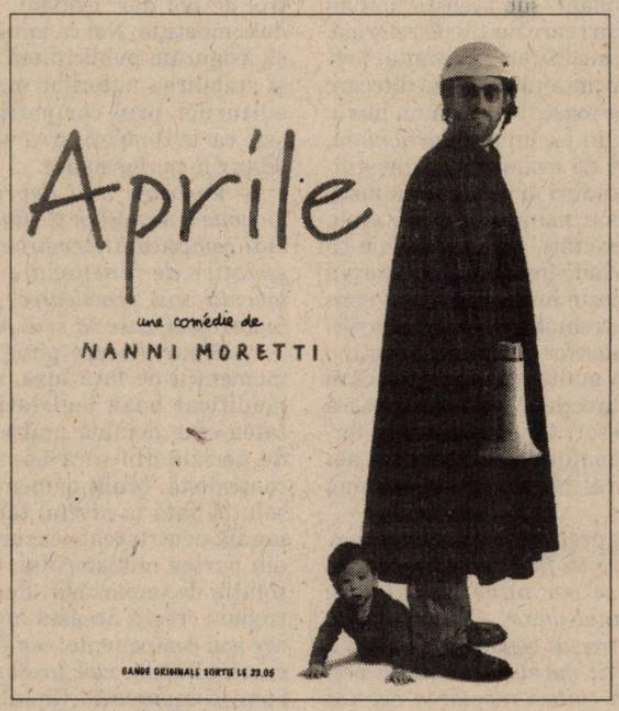

trucurilor de imagine furate de la prietenul Lars...

Flowers of Shanghai – Hou Hsiao-hsien, marota criticii franceze, povesteşte lent, lung şi lînced, la unica lumină a cîte unui opaiţ, crîmpeie din viaţa curtezanelor chineze din secolul al XIX-lea, supunînd ochii unui suicid sistematic... Strict rezervat specialiştilor în subtilităţi sino-culinare sesizabile seara, prin aburi de supă dulce-acrişoară!

The General – John Boorman, cel care a făcut, în 1970, extraordinarul **Leo the Last**, descrie aici – printr-un lung flash-back în alb-negru – „creşterea şi decăderea" unui şmecher irlandez, Martin Cahill (excelent interpretat de Brendan Gleeson), pe fundalul luptelor IRA-autorităţile britanice. Un film corect, bine construit, încoronat însă cu un „premiu de regie" care răsplăteşte îndeobşte pelicule mai inventive...

Happiness – Todd Solondz (autorul unui excelent **Welcome to the Dollhouse** premiat la Festivalul de la Sundance) plusează şi înscrie cu această „Fericire" feroce – demontare cinică, dar nelipsită de voioşie, a ultimelor rămăşiţe ale *Visului american*. Pe un subiect apropiat de **Festen** (pedofilie, căderea măştilor în familie etc.), filmul independentului american este o bijuterie de umor sec şi delir aseptic. Un foarte meritat premiu FIPRESCI.

Henry Fool – Hal Hartley, unul dintre răsfăţaţii Cannes-ului, dezamăgeşte de astă dată (în ciuda unui discutabil „premiu pentru scenariu") cu o incursiune naiv-neverosimilă în aproape acelaşi spaţiu ca şi cel investigat de mai tînărul Solondz: suburbia americană. Personaje interesante (în descendenţa O'Neill-Tennessee Williams), un actor semănînd frapant cu Beckett în tinereţe şi două din cele mai şocante scene văzute la Cannes '98: o declaraţie de dragoste pe closet şi un îngrijitor care vomită pe fundul gol al unei pipiţe...

The Hole – Tsai Ming-liang, autor taiwanez foarte pe placul criticii de pretutindeni, primeşte un premiu FIPRESCI pentru această parabolă inegală. Tot trăgînd-o pînă la dimensiunile unui lungmetraj, ideea unui Apocalips absurd (alternînd imagini de „spaţiu locativ"/ potop/ gaură în tavan/ virus necunoscut, cu secvenţe de *musical!*) se diluează pînă devine apă de ploaie!

Idioterne – Lars von Trier „dogmatic" (în calitate de co-semnatar al deja-menţionatului manifest *„Dogma '95"*) pare încă şi mai *démesuré* decît în precedentele **Breaking the Waves** şi **The Kingdom**! Cel care a ales să schimbe maniera la fiecare film, păstrîndu-şi viziunea unică şi inimitabilă, reuşeşte cu **Idioţii** filmul său cel mai inclasabil: un experiment febril în care amestecă – precum Moretti – „cinema-ul direct", fabula morală, reportajul, comedia şi drama, estompîndu-se ca „autor" şi împingînd în faţă un grup de actori fenomenali care refac experienţa „Living Theatre" pe video! Genial şi, tocmai de aceea, nu pentru toate gusturile...

Inquiétude – Manoel de Oliveira, uluitor la 90 de ani! Legînd cap la cap trei istorii diferite (o piesă de teatru, un roman de bulevard şi un basm-parabolă), maestrul portughez face încă o dată demonstraţia unei eleganţe care nu se înclină modei. Inventiv, amuzant şi emoţionant totodată dar, mai presus de orice, misterios – unul dintre ultimii mari poeţi ai ecranului trece prin cadru într-o piruetă de tango, lăsînd prim-planul actriţei sale fetiş Leonor Silveira şi încă tulburătoarei Irene Papas.

Kanzo Sensei – Shohei Imamura, cîştigătorul (ex aequo, anul trecut) unei a doua Palme d'Or pentru **Anghila,** revine cu povestea şcolărească a unui medic de provincie care aleargă tot filmul descoperind cazuri de hepatită... Poate mi-a scăpat ceva profund, dar **K. S.** mi s-a părut banal ca un serial TV şi de un comic involuntar.

Krustaliov, ma voiture! – Alexei Gherman, doar *Cahiers du cinéma* a-nţeles filmul tău... Chirurgul care trebuia, dar de fapt sosia lui, un puşcăriaş, copilul, trecînd dintr-un apartament cu mulţi chiriaşi în saună, şi-apoi, ehei, nu cu una cu două, maşina, stînga-dreapta şi-mprejur, Stalin, Krustaliov, iarnă, zăpadă, vifor, *la voiture...!* Ha?

Larmar och gor sig till – Ingmar Bergman nu mai are, de mult, nimic de demonstrat, dar acest ultim op al său (făcut pentru televiziune) demonstrează de ce nu putem fără el: fără limpezimea orbitoare a viselor sale pe celuloid – din care ne mai arată crîmpeie; fără incandescenţa nocturnă a nebuniei sale – pe care o îngheaţă în imagini; fără poemele simple ale gîndului său – pe care le oferă incantaţiei colective... Un *kammerspiel* invernal, în care se proiectează umbrele Cinematografului-la-început laolaltă cu materialitatea-de-postav a Teatrului-de-familie – acest Bergman '97 aşează în conştiinţa blazată a cinefililor, asemenea semnului de rană lăsat pe ecran de Clovn, *bobîrnacul Geniului*. Superb!

Love is the Devil – John Maybury, tînăr regizor britanic care a lucrat cu Derek Jarman, debutează în lungmetraj cu această biografie a pictorului Francis Bacon (relaţia acestuia cu George Dyer). Interpretarea superlativă a lui Derek Jacobi nu poate salva acest efort ambiţios dar neconcludent, grevat de ticuri imagistice stridente şi căutate (în zona picturii lui F. B.).

Lulu on the Bridge – Paul Auster, scriitor american, se exersează într-ale regiei atacînd un subiect dificil: **Lulu** al lui Pabst/Wedekind. Dintr-o distribuţie cu *pedigree* (Vanesa Redgrave, Harvey Keitel), cel mai mult convinge Mira Sorvino în rolul titular, care izbuteşte să emoţioneze în pofida unei regii stîngace şi greoaie şi a unei „aduceri la zi" destul de telefonate...

Mia eoniotita ke mia mera – (vezi *Dilema* nr. 280).

My name is Joe – Ken Loach, cineastul tuturor stîngilor care pot încăpea pe ecran, se întoarce la post-Free Cinema-ul mai vechilor sale **Riff-Raff** şi **Raining Stones** în povestea unui şomer scoţian care descoperă a doua mare dragoste mai dificilă decît credea... Melodramă solidă, bine jucată *(as usual)*, dar fără nimic special.

Primary Colors – Mike Nichols nu se dezminte: actori excelenţi (mai ales formidabila Kathy Bates în chip de „eminenţă cenuşie" lesbiană!), un scenariu beton, replici care fac „plici" şi un film nici prea-prea, nici foarte-foarte *despre* (oricît ar nega autorii lui) *Bill Clinton*.

Requiem – Alain Tanner se întoarce la Lisabona, pe urmele lui Pessoa şi pe textul lui Antonio Tabucchi. Un aer de stranietate difuză, cam apăsat literară, într-un film care ezită fatal între „zi" şi „noapte"...

Seul contre tous – Gaspar Noé, după un mai mult decît promiţător **Carne** (1991), explodează pe ecran – în cinemascop – cu acest film-manifest al unei noi sensibilităţi în cinema-ul francez. Hiperviolent, brutal – „poemul social" al lui Noé deranjează cu duritatea unei viziuni fără compromisuri despre deşertul francez pe care avansează Le Pen. Un film novator (premiul „Săptămînii criticii").

Sitcom – François Ozon, tînărul favorit al unei părţi a criticii franceze, nu reuşeşte decît să amuze caligrafic cu ceea ce ar fi vrut să fie o „bombă" provocatoare... Un fel de *„Tata, mama, bona, sor-mea şi eu"* plin de „porcărele" graţioase, pe care **Happiness** sau **Seul contre tous** îl împing în colţul începătorilor.

Tango – Carlos Saura, maestrul spaniol, imaginînd (nu foarte original) o poveste pasională în „paşi de dans", cu final previzibil; splendida imagine a lui Vittorio Storaro şi muzica lui Lalo Schifrin fac din **T.** un film interesant.

Velvet Goldmine – Tood Haynes, regizorul pe care dreapta americană l-a pus la stîlpul infamiei pentru extraordinarul **Poison** (1991) şi pe care critica l-a iubit pentru **Safe** (1994), reuşeşte în **V. G.** un tur de forţă (răsplătit cu premiul „celei mai bune contribuţii artistice"): istoria unei model (*glam-rock*-ului), de la *look* la consum şi ideologie! Vizual fascinant, excelent jucat (Ewan McGregor face cel mai bun rol al său!), frivol şi profund în acelaşi timp, **V. G.** este – deja – pentru anii '90 ceea ce a fost **Cabaret** pentru anii '70...

La vie rêvée des anges – Erick Zonca primeşte, prin intermediul celor două interprete ale sale premiate (Elodie Bouchez şi Natacha Regnier), confirmarea Cannes-ului pentru filmul său emoţionant – melo nu (doar) mizerabilist şi poveste nu (doar) *à la française* despre vieţi foarte obişnuite, peste care îngerii uită să treacă... Cele două actriţe sînt literalmente fabuloase!

La vita e bella – (vezi *Dilema* nr. 278).

Alex. Leo ŞERBAN

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

EXAMENUL DE BACALAUREAT AL REFORMEI

În aşteptarea performanţelor

– interviu cu ministrul Educaţiei Naţionale, Andrei MARGA –

– Domnule ministru, aţi început o reformă profundă şi extinsă la toate nivelurile învăţămîntului. Care sînt reperele în funcţie de care consideraţi că la un moment dat s-ar putea spune: iată, reforma s-a încheiat, învăţămîntul e pus pe baze moderne, normale şi de aici înainte mai sînt doar amănunte de rezolvat.

– Într-adevăr, e o reformă cuprinzătoare, pentru simplul motiv că nu mai sînt posibile reforme sectoriale, segmentare şi aşa mai departe. Care ar fi indicatorii că reforma s-a realizat? Ca să fiu foarte sintetic, aş spune că acest lucru se va putea afirma atunci cînd un nou *curriculum* la nivelul şcolilor generale, la nivelul liceelor şi universităţilor se va aplica, atunci cînd autonomia instituţională a şcolilor, liceelor şi universităţilor va fi bine elaborată şi practicată, atunci cînd sistemul va comunica, va fi compatibil cu repere general acceptate în Europa de astăzi. Prin urmare aceşti trei indicatori i-aş lua ca repere foarte sintetice ale unei reforme care a reuşit: reforma curriculară, autonomia instituţională şi compatibilizarea europeană.

– Există o opinie destul de răspîndită, conform căreia cadrele didactice, fiind un corp conservator (prin chiar natura meseriei lor), ar pune frîne în calea reformei. Are o bază reală această opinie? Credeţi că procesul reformei ar trebui insistat în mod special pe pregătirea cadrelor didactice?

– Mă rog, ştiţi foarte bine, orice generalizare de acest tip, *toţi oamenii sînt de un fel sau toţi oamenii sînt de alt fel,* sînt riscante. Pot să vă confirm că în ultima vreme există, pe de-o parte, o presiune la a reforma sistemul şi ea vine, în mod interesant, chiar din judeţe, pe de altă parte, în mod limpede, sînt grupuri de interese care vorbesc de reformă dar, de fapt, au în vedere amînarea uneia sau alteia dintre măsuri. Practic, toată lumea, în mod explicit, doreşte reformă dar, evident, sub aceasta unii au în vedere lucruri care nu ţin de reformă. Au în vedere modificări în avantaj personal sau în avantajul grupului din care fac parte. Este foarte clar însă un lucru: reforma pune în joc un nou *curriculum,* noi proceduri de evaluare a cunoştinţelor, noi proceduri de evaluare a instituţiilor, un nou management în şcoli, licee şi universităţi, iar noi trebuie să familiarizăm îndeajuns de mult corpul didactic cu aceste lucruri. În acest sens e limpede că trebuie să realizăm o *formare a formatorilor* sau, dacă vreţi, o reantrenare a multor profesori, fie că ei au roluri de direcţie în şcoli, fie că joacă rolul de profesor. Oricum, această formare a personalului didactic este absolut necesară. Nu se poate reformă fără ea.

– Ştiu că vreţi să schimbaţi manualele şcolare în funcţie de noile programe care se vor pune în aplicare începînd de anul viitor. Au existat probleme în anii trecuţi legate de monopolul asupra editării manualelor. Cum veţi proceda ca să evitaţi repetarea acestui fenomen?

– Într-adevăr, politica manualelor a fost defectuoasă. Atît în privinţa selectării autorilor şi a editurilor, cît şi prin faptul că manualele au fost făcute înainte de crearea unor noi planuri şi programe de învăţămînt. De aceea au rezultat din nou manuale foarte încărcate şi care stîrnesc nemulţumirea. Dar ca să revin la întrebarea dv., problema este mereu aceea de a realiza concursuri cît se poate de publice, cît se poate de deschise şi de a preveni monopolul. Acest monopol s-a realizat şi în cazul editurilor. Edituri care scot manuale în condiţii slabe, cu o estetică îndoielnică au cîştigat de multe ori competiţia pentru că ofereau preţuri mai mici. Aceste lucruri sînt luate sub control de noi dar, evident, totul depinde de competiţie. Noi ca minister încercăm să asigurăm publicitatea cea mai largă şi stabilirea autorilor manualelor şi a editurilor prin competiţie. Problema este ca la competiţie să vină oamenii şi editurile performante.

– Vorbeaţi mai devreme de o autonomie a unităţilor de învăţămînt. Este mai complicată formarea unei baze legislative de funcţionare a acestei autonomii sau practicarea propriu-zisă a autonomiei, care va veni pe urmă?

– Sigur, fiecare pune probleme. În momentul de faţă însă, este dificil de modificat baza legislativă. Mentalitatea care domină multe din cercurile de decizie din ţara noastră este una centralistă. Mulţi oameni consideră că soluţia dată la nivelul ţării, soluţia generală pentru toate cazurile, obligativă din partea ministerului, este neapărat soluţia de împărtăşit. Personal cred că trebuie creată această autonomie şi ea are trei componente: cea financiară, cea curriculară şi cea profesională. Cînd spun componentă financiară mă gîndesc la dreptul şcolilor, gimnaziilor şi liceelor de a-şi folosi resursele. Aici avem dificultăţi de a demonta legislaţia financiară care este foarte centralizantă. Sperăm să modificăm celebrul Decret 151 din 1975 care transferă decizia în folosirea de resurse extrabugetare de jos pînă la nivelul ministrului. Este inacceptabil să mai practicăm această soluţie. În materie curriculară, noul *curriculum* dă şcolilor dreptul de a adăuga partea locală a acestui *curriculum.* În partea profesională noi deja am trecut la a da liceelor dreptul de a participa decisiv la selectarea personalului didactic.

– Reforma pe care o faceţi la ora actuală are vreo legătură cu ideologia politică? Dacă ar fi la guvernare o coaliţie majoritar social-democrată, de exemplu, s-ar face altfel reforma? Sau e vorba de o chestiune strict tehnică?

– Nu e o chestiune strict tehnică. E limpede că reformele educaţionale au componente politice. Reforma noastră are în mod clar componente legate de o abordare liberală a economiei (liberală în sensul genuin al termenului). Ea are legătură cu o abordare tehnocratică atît cît este nevoie de abordări tehnocratice în viaţa socială şi are legătură cu valori democratice, ale democraţiei creştine. Reforma se încorporează în aceste repere. Evident ea are în vedere şi ideea ca fiecare dintre elevi să-şi poată valorifica şansă şcolară, şansa universitară, şi din acest punct de vedere se poate spune că are şi o componentă social-democrată. Aşa cum e structurată această reformă , se poate spune că redă şi opţiunile generale ale unei coaliţii de reformare a societăţii româneşti.

– Vă temeţi că în anumite condiţii de schimbări politice s-ar putea ca reforma să nu mai fie continuată sau să fie îndreptată înntr-un sens care să bulverseze toată activitatea din învăţămînt?

– Opinia mea este că populismul la care am asistat după 1989 şi-a lăsat urmele şi în politica educaţională. De multe ori am constatat o dezvoltare extensivă în învăţămînt, fără să se pună problema performanţei. Or, se vede foarte bine că o strategie populistă sau o viziune care caută să folosească populismul ca instrument ar fi în defavoarea reformei. De aceea aş spune foarte franc, noi trebuie să marcăm distanţa noastră foarte categorică faţă de un management autoritar, dar trebuie să evităm de asemenea şi populismul.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Siegfried SCHNAPP
psihoterapeut

Bac '98: o imensă şansă

Reacţiile „paradoxale" (în sens psihopatologic) ce au avut loc cu ocazia recentului examen de bacalaureat şi, mai ales, trista realitate ce se află în spatele bilanţului acestui examen – pentru mine un diagnostic foarte sever al stării învăţămîntului românesc – m-au făcut, în calitate de specialist, să încerc o exprimare a unei poziţii. Este evident, în lumina acestor rezultate, că, dacă sistemul de învăţămînt nu va fi total regîndit, viitorul societăţii româneşti mi se pare a fi în primejdie.

Eu însumi am lucrat timp îndelungat ca psiholog şcolar în Elveţia – ţară cu un nivel şcolar acceptabil (verificat prin nivelul cercetării ştiinţifice de acolo), iar acum, în România, lucrez cu tineri pe care îi formez ca psihoterapeuţi şi, ca atare, pot să-mi dau seama care este nivelul învăţămîntului românesc.

De fapt ce s-a întîmplat la Bac? Pentru că nu a fost doar o formalitate, 40% dintre examinaţi nu au promovat examenul. Rezultat absolut normal (a se vedea procentajul de reuşită din ţările cu un nivel de învăţămînt performant). Însăşi ideea unui bac la patru materii reprezintă o glumă proastă. Ce universitate prestigioasă i-ar admite ca studenţi pe baza unei verificări atît de sumare? Dacă bacalaureatul ar fi fost un examen serios (nu a fost!) procentul de reuşită ar fi fost de 20%, ceea ce reprezintă numărul normal de tineri într-o clasă de vîrstă care pot avea nivelul intelectual (şi de maturitate!) necesar promovării acestui examen. Restul ar fi mult mai la locul lor într-o ucenicie serioasă (sistemul german) care i-ar putea pregăti pentru ceea ce ţara are realmente nevoie, şi anume, de muncitori calificaţi, tehnicieni etc.

Care este însă nivelul real de cunoştinţe al tînărului român, după absolvirea liceului şi chiar a facultăţii, în prezent? Într-un sistem educaţional bazat pe memorizare papagalicească, îndopat cu date inutile, pe care nu le poate integra într-un „context", tînărul, chiar cînd este inteligent, se remarcă prin ignoranţă, superficialitate, mărginire. Rezultatele omlipicilor nu trebuie scoase din context: ele se obţin ca urmare a unor antrenamente speciale şi nu exprimă performanţele învăţămîntului românesc, aşa cum există el. Olimpicii justifică destul de rar prin evoluţia ulterioară performanţa obţinută prin dopare, iar ceilalţi sînt condamnaţi să devină elevi de categoria a doua. Nu este important dacă cineva obţine rezultate bune la un concurs, scopul învăţămîntului este dotarea unui număr cît mai mare cu acele cunoştinţe şi aptitudini care îi dau posibilitatea să reuşească în viaţă.

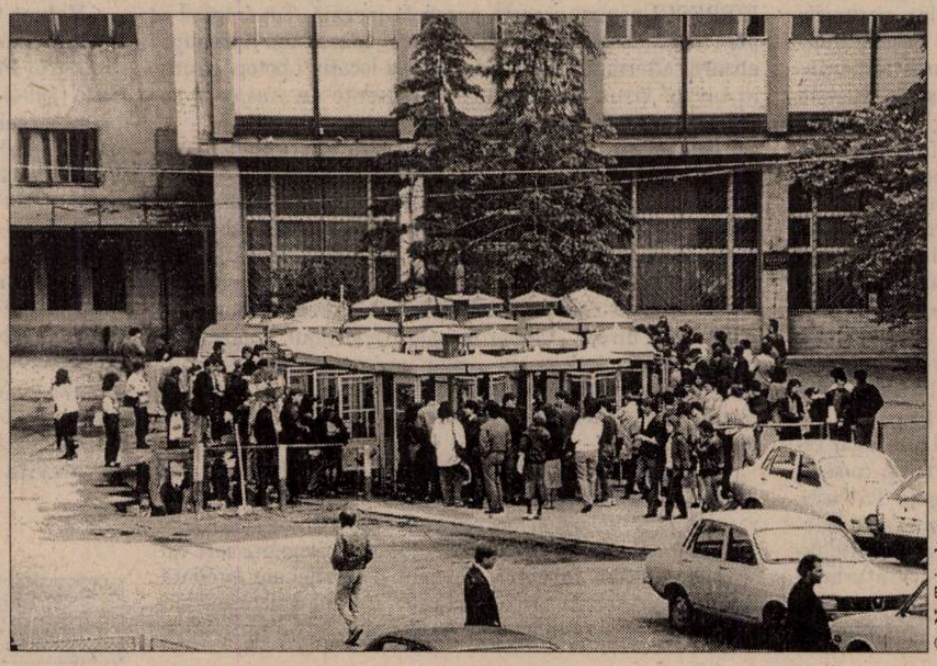

© N. Triculescu

Din cauza carenţelor sistemului educativ şi a mentalităţilor ce au rezultat din falsul sistem de valori al ultimelor decenii, care nu şi-au pierdut deloc din virulenţă, tînărul român nu învaţă să gîndească (să compare, să deducă, să sintetizeze, să sistematizeze etc.). Mi se va răspunde ca de obicei cu obsesia naţională a inteligenţei, care din păcate nu este decît o premisă: talentul needucat neavînd cum să nu se irosească. Inteligenţa însăşi nu este o mărime abstractă, ci rezultatul modului în care fiecare îşi valorifică datele naturale.

De fapt, ceea ce s-a întîmplat nu reprezintă o tragedie naţională, cum cred unii ziarişti care ar trebui ei înşişi să-şi dea foc la propriile diplome (dacă le au), ci o imensă şansă. Poate că acest şoc va fi util tuturor celor interesaţi. Reforma programei de învăţămînt trebuie serios discutată şi nu modificată după ureche, voluntarist. Şi, cel mai important, ar trebui să dispară dispreţul implicit pentru munca manuală; în Occident ea se bucură de acelaşi prestigiu ca şi cea intelectuală.

Este necesar ca şi cei care muncesc să gîndească.

Învăţământul medical post-universitar – tradiţie sau imitaţie?

*„Ca să te poţi apropia, trebuie să reuşeşti a te îndepărta“** spune Confucius. Într-adevăr, numai cuprinzînd detaşat întregul poţi cunoaşte părţile componente la dimensiunea lor reală, neinfluenţată de *trompe d'oeil*-ul propriului eu. Doar aşa ţi se revelează adevărata lor esenţă, cu particularităţile ei. Percepţia eronată poate fi pe atît de dăunătoare pe cît de accesibilă este abordarea. Cu cît domeniul studiat este mai restrîns, uşurinţa cu care te simţi învăţat este mai mare, implicit falsa superioritate.

În sistemul rezidenţiatului, un medic aflat la debutul carierei este pus să aleagă *d'emblée* o specialitate medicală, fără a i se forma în prealabil o viziune de ansamblu asupra medicinii interne. El este nevoit să pătrundă în profunzimile unei supraspecialităţi cum ar fi hematologia, gastroenterologia sau nefrologia, înainte de a căpăta deprinderile practice necesare unui medic generalist. Capacitatea de integrare este dată de numărul de ani de medicină internă pe care îi face viitorul specialist în cadrul rezidenţiatului. Mă întreb de ce un alergolog sau un hematolog are nevoie de doi ani de interne în timp ce rezidentului de balneofizioterapie şi recuperare îi este suficient un an. Toate sînt specialităţi ce tratează sistemul biologic uman în mod particular, neputînd totuşi eluda apartenenţa lor la trunchiul comun al medicinii interne.

Deşi pare lipsit de importanţă, faptul are repercusiuni, cînd pacientul va fi purtat pentru afecţiuni banale de la un specialist la altul. Cazul este simptomatic pentru atitudinea de permanentă oscilaţie între copierea fără rezerve a sistemului american şi nostalgia după vechiul sistem al internatului şi secundariatului care, să recunoaştem, au stat la baza pregătirii zecilor de generaţii de medici din care fac parte mari nume ale medicinii româneşti, trecute şi prezente. Odinioară, nimic nu era mai de folos pentru un tînăr medic decît să fie intern în clinica unei personalităţi medicale. Pentru că a fi un adevărat magister însemna ceva mai mult decît a avea o normă de rezidenţi sau stagiari. Să păstoreşti un discipol este un act aproape devoţional, de prefacere alchimică a unei personalităţi. În sfera noastră de interes, el implică tocmai ghidarea învăţăcelului în marea trecere de la tomurile groase la practica medicală, călăuzindu-l spre încercarea de îndepărtare şi apoi apropiindu-l de specialitatea care i se potriveşte mai mult. De la general la particular şi nu invers, păstrînd echilibrul între năzuinţe şi resurse. Iar renumele academic, grosimea tratelor scrise, numărul lucrărilor ştiinţifice, dacă nu sînt dublate de vocaţia de întemeietor de şcoală, rămîn în timp, deşertăciuni.

Cu arta de a se menţine permanent în actualitate, caracteristică marilor gînditori, Maestrul Kong îndeamnă adevăratul profesor să revalorifice experienţa antecesorilor: *„Cel ce împrospătează ceea ce e vechi şi de acolo nou tîlc poate să-nveţe, acela e demn şi altuia să-i dea poveţe“***. Într-o lume în schimbare, în care învăţămîntul postuniversitar medical este într-o permanentă prefacere mai mult sau mai puţin reuşită, o privire înţeleaptă spre trecut ar fi salutară. În perioadele de criză, tradiţia poate fi un suport real, dacă este ferită de încremenirea timpului şi de întinarea politică.

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI

* *Analecte*, 6, 30, Humanitas, 1995, trad. Florentina Vişan
** *Idem*

Cu ochii-n 3,14

HEGEL, WITTGENSTEIN, COZMA ŞI ALŢII

● Miron Cozma, întrebat de Marius Tucă de ce a fost disc-jockey la o discotecă din Valea Jiului, răspunde simplu: „Pentru că, cum spunea Şarlî Bodler, «Deo la muzic avan tut şoz...»“. Şi ce a citit în detenţie? Miron Cozma se codeşte, încearcă să schimbe subiectul, în fine catadicseşte: „Am citit mult... mult... n-are rost acuma să...“ Ziaristul insistă – în fine, îi smulge un: „Mă rog, Hegel...“ Şi cînd te gîndeşti că Noica, în închisoare, îl studia pe Marx.... (**a.l.ş.**)

● Discuţie în redacţia *Dilemei*: „Aţi aflat că Wittgenstein a fost agent KGB? Scrie în *Le Monde*, pe prima pagină...“. „Şi ăsta, domnule? De Einstein auzisem că a avut o iubită kaghebistă, dar şi Wittgenstein...?“. „Ce ne facem, domnilor?...“. Stau, mă gîndesc (dar nu prea mult) şi zic: „Ce să facem...? Să votăm Legea lui Ticu...“ (**M. V.**)

● Am fost martorul recent a două discuţii legate în jurul unei mese. Prima oară era vorba de un grup de tineri veseli abia trecuţi prin focurile bacului, care la ora 12 noaptea, la o terasă (ce animate sînt noaptea terasele bucureştene!), beau bere şi trăncăneau cu umor. În discuţie aduceau vorba cînd de *Chestiunea Zilei*, cînd de îmbolnăvirea lui Iosif Sava, cînd de meciul dintre Franţa şi Brazilia. Cea de-a doua discuţie se petrecea nu la o bere, ci la un şpriţ, într-o curte sub o boltă de viţă-de-vie, între oameni trecuţi de prima tinereţe, cu burţi şi chelii. Fondul muzical era vulgar lăutăresc. Se vorbea despre *Chestiunea Zilei*, despre meciul Franţa-Brazilia şi... despre îmbolnăvirea lui Iosif Sava. (**A.M.**)

SEINFELD, TELENOVELE, CEHOV

● „Acum un an am plecat într-o excursie cu noul meu prieten şi mă temeam că n-o să avem despre ce vorbi. Dar ne-am uitat la *Seinfeld* şi am rîs cu lacrimi. Seinfeld ne-a unit: acum sîntem logodiţi... Cum poate să ne părăsească? Cum poate să se poarte aşa, cu mine şi cu căsătoria mea? Despre ce o să mai vorbim?“ (D. Lancaster din Baltimore în revista **People**.) (**M.B.**)

● Telenovelele au ajuns într-o etapă de maturitate, o etapă în care îşi pot permite şi momente de autoreflexivitate sau gesturi gratuite cu pretenţie de subtilitate. Astfel, în din ce în ce mai multe seriale sud-americane pot fi întîlnite replici „postmoderniste“ de tipul: „Ce te comporţi ca un personaj de telenovele?“ sau „Nu plînge ca într-o telenovelă!“ (**C.P.-B.**)

● *„Ianuarie 8*. Mi s-a comunicat că am fost ales membru de onoare al Academiei. 17, sînt bolnav. 28, am trimis lui Alexandr 1000 ruble.“ (Din „Jurnalul“ lui A.P. Cehov – 1900) (**T.C.**)

DEZAGREABILE

● Dezagreabil ca întîlnirea (fortuită sau ba) dintre un vers al lui Éluard („pămîntul e albastru ca o portocală“) şi o reclamă (două portocale albastre pe fond oranj, acompaniate de textul „Dialog. Este mereu fructuos“) pe zidul unui bloc de lîngă Podul Izvor. (**D.S.**)

● Întreagă presă scrisă, dar şi programele tîrzii, din noapte, ale televiziunilor sînt invadate de o nouă ofensivă a reclamelor la liniile telefonice erotice, „fierbinţi“, cum li se mai zice. Un record în materie îl înregistrează Tele 7 abc a cărui derivă pare a nu mai avea sfîrşit şi care cerşeşte, parcă, iertare: minţiţi-mă! Nu mă mai chinuţi! Lăsaţi-mă să mor liniştit, aşa cum mi-am aşternut! La Tele 7 calitatea acestui tip de reclame e cea mai îndoielnică, compensată fiind doar de cantitate: după miezul nopţii, aceste calupuri „publicitare“ ating cinci pînă la zece minute. Pana de clienţi de *advertising* a postului din Piaţa Victoriei a devenit evidentă şi jenantă. Dar dacă pe micul ecran acest gen de publicitate apare la ore tîrzii, în presa scrisă el ne insultă privirile ziua, în amiaza mare. Cine păzeşte presa? Cine ne păzeşte de presă? (**B,G.**)

● Atîrnaţi de gardul grădiniţei, cîţiva copilaşi priveau trecerea maşinii de gunoi. Cîntau sîsîiţi: *maaşina de gunoi, maaşina de gunoi!* Corul lor părea exersat de multă vreme, devenind deja un ritual. Şi maşina trecea cu scrîşnetele ei de balaur care înghite sticle, cu hîrtii şi trenţe colorate fluturîndu-i în urmă, duhnitoare şi pitorească. Cum şi-o vor aminti copiii cînd vor fi mari? Şi cum vor fi atunci maşinile noastre de gunoi? (**A.M.**)

MERSUL CUVINTELOR

● A apărut în limba română, pentru a numi mai proaspăt ceea ce pe vremuri se caracteriza prin „o fiţă“, „o fişneaţă“ – un cuvînt ceva mai expresiv: „o pişmandeză“... Se foloseşte în expresii ca de pildă: „Cutare s-a încurcat / s-a căsătorit / a luat / o pişmandeză“; se înţelege doar din sunet. (**T.C.**)

● S-a stabilit şi o nouă etimologie a cuvîntului englez: „Wife“ (soţie – se pronunţă: *oaif*). *Wife*, în engleză, ar veni de la românescul „oafă“. Românul rămîne un dur, un „macho“ – care nu vine de la masochism. (**T.C.**)

NERVI, CĂLDURĂ MARE, BUNĂ DISPOZIŢIE

● Nervi la Zoo Baia Mare: enervat de o vizitatoare care insista să-l hrănească, un pui de lup şi-a sprijinit lăbuţa de gardul de sîrmă care îl despărţea de vecina lui, puma. Aceasta, enervată de nazurile pe care le făcea puiul de lup, i-a păpat acestuia respectiva lăbuţă. Administratorul grădinii zoologice, enervat de incident, consideră că nu foamea a fost de vină în acest caz şi că e normal ca pumele să vîneze lupi, chiar şi prin garduri de protecţie. (**C.M.**)

● *Suferinţele stilului, esteticii şi istoriei pe vreme de caniculă:* „Sîmbătă, la prînz, pe o căldură ce-ţi dizolva interstiţiile dermice, transformîndu-te într-o bucată de carne prăjită în crematoriul halucinaţiei, ne-am întîlnit cu Hagi, pe o terasă de pe plaja de la Mamaia“ *(Naţional)*. „Lenny Kravitz – un nonconformist cu cercel în sfîrc (...) Un *cameleon al esteticii* (s.n.), încă de la albumul de debut, lui Kravitz nu i-a plăcut niciodată să fie constrîns la limite, fie muzicale, fie ţinînd de culoare (e mulatru) *(Formula As*, nr. 319). „Pe 10 iunie 1948, regele Mihai I al României s-a căsătorit cu prinţesa Ana de Bourbon-Parma. Cinci luni mai tîrziu (nu în 30 dec. 1947? – n.n) avea să-şi piardă tronul şi ţara (...) Ana nu l-a părăsit pe Mihai. „Orice s-ar întîmpla, voi fi de partea lui (...) Mariajul acesta mi-a fost prescris“ (?!) *(Formula As*, nr. 319). Dar, pe-aceeaşi căldură mare, se înregistrează şi unele triumfuri ale logicii: „Produsele pirat sînt *mai proaste* (s.n.) decît cele originale“ (TVR 1, duminică 19 iulie). (**T.C.**)

● „Roşu, galben şi albastru, estetic aşezate în relief, provoacă bună dispoziţie şi linişte sufletească“, a explicat bine dispus vicepreşedintele PDSR-Arad PRO TV-ului, arătînd de ce şi-a zugrăvit estetic biroul tricolor. Întrebare: ce se întîmplă dacă nu sînt aşezate în relief? (**a.l.ş.**)

Televedenii

Sună *Acasă!*

Cam aşa glăsuiesc mai multe voci feminine de-a lungul a şase zile ale săptămînii, ca o invitaţie prietenoasă şi oarecumva maternă. Duminica, în schimb, e rezervată bărbaţilor, cu cele mai fierbinţi ştiri din lumea sportivă, şi eventual cu cîte un meci mai interesant din vreun turneu de tenis ori vreun campionat de fotbal care să ţină zilnic capul de afiş. Doar seara, din nu ştiu exact ce motive, bărbaţi şi femei laolaltă pot degusta în linişte un nou film al cărui scenariu e scris de neobosita Danielle Steele. Astfel decurge săptămîna *Acasă*.

O dispută vie susţinută de cîţiva filozofi postmoderni (dacă nu cumva aceşti termeni sînt oximoronici) e legată de distincţia public/privat. Richard Rorty, autor american, ale cărui cuvinte le voi simplifica pe cît posibil, susţine că, în timp ce sfera privatului se bazează pe un limbaj care conţine idiosincrazii, aspiraţia spre autonomie, tentaţia singurătăţii între semeni, a singularităţii şi, deci, a diferenţei, sfera publicului insistă pe relaţia cu celălalt şi pe aflarea unei paradigme comune care să fie de preferinţă morala publică. Dincolo de opţiunea radicală a lui Rorty, mi s-au părut utile aceste „definiţii“ lapidare care ar putea servi ca operatori şi într-o mică analiză a mesajelor trimise de pe postul de televiziune *Acasă*. O *„casă a serialelor“*, aşa cum singur se autodenumeşte, postul promovează în marea parte a timpului telenovele din cele mai siropoase, excepţie făcînd doar filmele difuzate seara la *Cinemateca*. Cu trame narative pe cît de simple, pe atît de arborescente şi totodată ilare, cu actori a căror performare atinge gradul superlativ absolut de amatorism, cu iubire, ură, gelozie, patimă, căsnicie, despărţire, în fine, cam toate ingredientele de bază ale unei poveşti pasionale de tip indian, aceste seriale-fluviu, care ating un număr ameţitor de episoade, sînt introduse în ambientul căminelor deţinătoare de televizor pe tonul suav al unei prezenţe feminine mai mult sau mai puţin cunoscute. *Sînt...*, sună vocea, *şi te aştept să urmărim împreună... Povestea Mechei* (sau a cine ştie cărei alte eroine) *poate fi şi povestea ta*. Şi parcă toate acestea nefiind încă de ajuns, privitorului i se mai oferă şi şansa unor cîştiguri substanţiale. Mesajele de genul celor mai sus menţionate au ca spectator-ţintă 90% din gospodinele care chiar se recunosc în poveştile siropoase ale tuturor Mechelor sud-americane sau americane pur şi simplu. Textul însă e conceput asemeni unei plase: adresarea la persoana I face din virtualul dialog unul amical, chiar familiar, conferind automat credibilitate locutorului; folosirea prenumelui în autoprezentarea pe care şi-o face vorbitoarea contribuie la senzaţia de apropiere prin opţiuni comune de consumare a timpului liber, uneori avînd şi efectul de flatare a privitorului/privitoarei atunci cînd gestul vine din partea unei actriţe cunoscute; şi nu în ultimul rînd, ambientul, de cel mai desăvîrşit kitsch posibil, vrea să sugereze imaginea unui cămin călduros şi confortabil. Toate aceste elemente de limbaj şi comportamentale au ca singură ţintă folosirea **modelului** privat, sub forma vechiului clişeu al unui cămin ideal, în scop public, încercarea (reuşită) de a simula intimitatea spaţiului închis al camerei de odihnă în faţa unei alte camere, cea de filmat, obiectiv care te proiectează eminamente în spaţiul deschis al publicului. Acasă devine *Acasă*, născînd o nouă dilemă a identităţii: încotro ne îndreptăm cînd plecăm la serviciu?

Cecilia ŞTEFĂNESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Caius DOBRESCU
consilier al ministrului Afacerilor Externe pentru problemele carierei diplomatice

Ce fel de diplomat vrem să creăm?

Cine încearcă să îşi facă o idee despre ce şi cum ar trebui să înveţe tinerii de naţionalitate română care intenţionează să îşi cultive harul diplomatic, presupus a face parte din zestrea naturală pînă la a-l transforma într-un *full time job* va începe, inevitabil, prin a schiţa modelul său de diplomat. Pentru aceasta este util ca acel cineva să înceapă prin a se lămuri asupra imaginii pe care diplomaţii noştri actuali o au despre profesiunea lor.

Aceasta nu este în nici un caz unitară. Diferenţele dintre generaţii sînt, la acest capitol măcar, extrem de profunde. Nu avem decît să refacem saga familiei lucrătorilor în MAE pentru a obţine o lungă listă a incompatibilelor.

În poziţia „înaintemergătorilor" se situează reprezentanţii unei generaţii care a cunoscut perioada în care Ministerul avea un statut seniorial: din cîte se spune, alţi miniştri adresau cuvîntul cel mult unui secretar de stat, dacă nu unui director general de la Externe. Această generaţie este încă profund nostalgică după privilegiile ei de castă. De asemenea, este extrem de înclinată să considere că în centrul activităţii diplomatice stă Secretul de Stat şi nimic altceva. Cu cît mai secret e secretul, cu atît mai importantă poziţia celui care îl deţine. Pe de altă parte, ţine la ideea „culturală" a diplomaţiei, care i-a fost înculcată de Şcoala diplomatică organizată, între 1963 şi 1972, în cadrul Facultăţii de Drept, de către „liberalul" Mircea Maliţa. Aici, pe lîngă obiecte de studiu specifice, glazurate cu ceva combatere a ideologiei burgheze şi cu un dozaj precis din acel socialism incorigibil în ştiinţificiozitatea lui, se transmitea şi evlavia pentru cultura naţională. Dna Zoe Dumitrescu-Buşulenga ţinea, de pildă, dezlînatele şi mediocrele sale prelegeri de literatură universală, care, totuşi, erau puţin altceva decît ceea ce avea să urmeze: Festivalul Naţional Cîntarea României.

Fidelii Dnei Buşulenga sînt, totuşi, relativ rari. Pentru că, alături sau „dedesubtul" lor, se află grupul sau generaţia celor pătrunşi în Minister în epoca ceauşismului matur, cei nimeriţi în structurile Ministerului pe baza purului lor devotament pentru superiorul lor direct pe linie de partid sau de Securitate. Este vorba despre cei care, oricît de atenţi la mişcările lor, tot mai scapă cîte un gest de bătăuşi cu lanţuri, pe al căror deget mic ai mereu senzaţia că vezi crescînd un ghiul, a căror mimică facială e străbătută din cînd în cînd de cîte un rînjet ce te duce cu gîndul la Bestia din poveste (îmbrăcată în elegante haine de catifea, de sub care ies însă tot felul de contururi ameninţătoare) sau care trîntesc telefonul cu un gest necontrolat care te umple de fiori, amintindu-ţi de cele mai negre episoade din cărţile lui Paul Goma. Dacă ar fi să ne reprezentăm plastic idealul acestor diplomaţi, ar trebui să decupăm elemente din prospectele lucioase ale supermagazinelor occidentale şi să le lipim alături de portrete kitsch ale voievozilor locali, decupate din cartea de citire de clasa a V-a (fiindcă, dincolo de spiritul lor „gospodăresc", aceşti oameni sînt adeseori nişte patrioţi demni, ca să spunem aşa, de o Românie mult şi mult mai mare...).

Mai trebuie discutată situaţia celor care au venit în Minister după 1989. În ciuda aparenţelor, aceştia compun majoritatea funcţionarilor din Centrală. Dar, probabil din nou în ciuda aparenţelor, aceştia sînt departe de a alcătui o categorie compactă, omogenă. Spre deosebire de diplomaţii educaţi pentru diplomaţie, cărora spiritul de corp le-a fost încurajat şi stimulat, şi de produsele promovate în ceauşism, care, ca şi în „viaţa reală", dau dovadă de o solidaritate pe cît de tacită, pe atît de eficientă, noii veniţi oferă spectacolul diversităţii pur şi simplu. Aici se întîlnesc şi oameni care abia după căderea regimului au reuşit să-şi realizeze vocaţia sau veleitatea diplomatică, şi clientela politică, şi, în stilul tradiţional, rubedenii ale diplomaţilor cu mai vechi state de serviciu, şi tineri sau mai puţin tineri sau mai puţin tineri ambiţioşi, şi tineri sau mai puţin tineri dotaţi, şi tineri sau mai puţin tineri ambiţioşi şi dotaţi. Datorită lipsei sau confuziei criteriilor de selecţie şi promovare şi datorită condiţiilor precare ce li se oferă, toţi aceştia sînt aduşi la un numitor comun. O evoluţie semnificativă se constată, evident, la cei inteligenţi, care, chiar dacă au pornit ca ingineri, au progresat mult, dobîndind, în general, mentalitatea „hiperpragmatică" a formatorilor lor de la cursurile scurte organizate de ţările dezvoltate. În concluzie, sînt foarte suspicioşi faţă de „filozofie", faţă de ştiinţele umane şi faţă de dimensiunea teoretic-speculativă a muncii lor.

- *Din cine este alcătuit Ministerul Afacerilor Externe: înaintemergătorii, grupul ceauşist matur şi cei de după 1989*
- *O instrucţie de vis: ce nu trebuie să creadă tînărul diplomat*
- *Ce trebuie el să ştie*
- *Cultul profesionistului şi etica serviciului*
- *Confidenţialitate, loialitate*
- *Şi, mai presus de orice, valorile fundamentale ale democraţiei*

În aceste condiţii, o instituţie de învăţămînt diplomatic ar trebui să risipească norul cu miros (relativ plăcut) de tămîie al unei „înalte culturi" diplomatice punînd în loc de o discuţie serioasă despre valorile fundamentale pe care diplomaţia trebuie să le apere: să insufle forţa morală de a rezista trogloditismului şi nesimţirii; să unească fragmentele risipite ale „competenţei" diplomatice autohtone într-un concept coerent.

Am putea, din acest punct, schiţa un număr de imperative ale procesului de instrucţie dintr-o viitoare Academie Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe:

a) Studenţii nu trebuie încurajaţi în nici un fel să creadă că vor face parte din casta care croieşte nestingherită de nimeni politica externă a României. O asemenea imagine ar fi frustrantă în primul rînd pentru ei, măcar pentru că este, şi va rămîne şi pe viitor, total falsă. Procesul complex al deciziei în domeniul politicii externe, pluralitatea politicilor externe sînt teme cu care vor trebui să se familiarizeze.

b) Nu trebuie să creadă că au de produs sau „inventat" o imagine a României care nu există, sau că au în vreun fel monopolul acestei imagini. Trebuie să înveţe să se perceapă ca utilizatori şi creatori de contacte, de oportunităţi de colaborare, care se conduc în primul rînd după principiul liberei şi rapidei circulaţii de informaţii.

c) Nu putem să ne oprim la punctul b), fiindcă atunci diplomatul nu se mai deosebeşte fundamental de agentul de bursă. Ca trăsătură distinctivă, diplomatul trebuie să aibă în minte o reprezentare clară a contractului care îl leagă de societate. Are dreptul la respect, şi la consecinţele acestuia în domeniul standingului personal, numai în măsura în care îşi dovedeşte competenţa şi prezintă rezultate palpabile ale muncii sale, relevante nu doar în funcţie de criterii abstracte de performanţă, ci şi pentru „omul de pe stradă". Contribuabilul trebuie introdus neapărat între visele cele mai intime ale diplomatului. Conştiinţa faptului că diriguieşte banul public trebuie neapărat răsădită cu grijă în sistemul său nervos. În conştiinţa de sine a aspirantului diplomat trebuie să pătrundă ideea că nu reprezintă numai Statul, ci şi societatea. Interesele cetăţenilor trebuie să îi devină la fel de importante. Trebuie să înţeleagă obligaţia sa absolută de a răspunde prompt şi respectuos oricărei solicitări îndreptăţite a oricărui cetăţean român.

d) Diplomatul trebuie să fie nu un „aristocrat", ci un „profesionist" care primeşte un mandat clar delimitat dar care, între aceste limite, este obligat, ca să spunem aşa, la o atitudine creativă, independentă şi critică. Pregătirea trebuie, deci, să formeze un om capabil să ia decizii, să îşi asume responsabilităţi, să aibă iniţiative.

e) Totuşi, cultul profesionismului trebuie limitat printr-o foarte serioasă discuţie despre etica serviciului, etica afacerilor şi despre etică în general. Diplomatul trebuie în mod necesar să fie capabil să delibereze asupra problemelor fundamentale de morală, în contextele speciale în care se va afla plasat prin natura profesiei.

f) „Profesionist" nu înseamnă doar „tehnician". Diplomatul trebuie „condamnat" la un bun nivel intelectual, la ceea ce se numeşte „viziune", trebuie să înţeleagă (în linii mari, nu neapărat în amănunt) procesele globale, mişcarea de idei a epocii (în primul rînd în economie, drept, ştiinţe politice, dar şi în domeniile culturale).

h) „Profesionist" nu înseamnă însă nici posesor al unei competenţe universale în domeniile (greu de enumerat o dată pentru totdeauna) ce se intersectează pentru a da naştere la ceea ce numim „diplomaţie". În aproape toate democraţiile mature se consideră că este cel mai important ca diplomatul să fie o persoană capabilă să transmită corect un mesaj, să întreţină relaţii eficiente cu alţii, să (se) organizeze, să poată folosi o gamă de registre de expresie şi să facă faţă cu bine unei munci în condiţii de stres, de imprevizibilitate, de criză.

Notă: Diplomaţia noastră a fost dominată pînă acum de politicile de securitate. Nu doar integrarea în NATO, dar şi raportarea la UE a fost centrată pe ideea asigurării unui echilibru regional de forţe, a unui sistem zonal de securitate. În condiţiile încetării războiului rece, însă, diplomaţia mondială s-a deplasat simţitor de la problemele politice spre problemele economice. Treptat, principala atribuţie a structurilor de reprezentare externă devine aceea de a aduce contracte. Această orientare este prea masivă pentru ca România să i se sustragă. Cu atît mai mult cu cît o implicare reuşită a MAE în aplicarea şi poate chiar modelarea politicilor economice ale României s-ar putea să fie calea cea mai eficientă de a apropia de noi obiectivele de securitate. De aici nu trebuie dedus că avem nevoie de diplomaţi burduşiţi cu economie, un fel de hipercontabili şi ultramanageri. Ei nu trebuie să mănînce economie pe pîine, ci să înţeleagă legăturile dintre evoluţiile politice, sociale, militare, culturale şi piaţă. Piaţa este un concept central, care trebuie însă de-dramatizat şi de-clişeizat. Exclusivitatea analizei economice în această privinţă reprezintă o opţiune pierzătoare. Studiile culturale şi abordările interdisciplinare sînt esenţiale pentru a începe să înţelegi un fenomen a cărui dominantă este complexitatea. Această idee trebuie să inspire, cred, modul de a construi programele şi de a alege metodele Academiei Diplomatice.

i) Abordarea profesională, standardul etic şi viziunea intelectuală obligă şi la reconsiderarea conceptelor esenţiale de „confidenţialitate" şi „loialitate". Confidenţialitatea va presupune o retrasare extrem de lucidă a limitei secretului de stat – iar diplomatul trebuie să fie apt să judece cu privire la această limită din perspectiva unui univers conceptual modern şi democratic. Loialitatea faţă de naţiune şi instituţie trebuie completată cu loialitatea faţă de cetăţean, de contribuabil, dar şi cu loialitatea faţă de principiile şi instituţiile democratice. Acest punct este extrem de sensibil şi trebuie tratat cu toată seriozitatea. Oricît de deschis ar fi cineva către o abordare pragmatică, trebuie să înţeleagă că, în România zilelor noastre, diplomatului care se formează îi este necesară experienţa unei reflecţii serioase asupra bazelor filosofice, politice, juridice care susţin o democraţie. Confuzia şi incertitudinile cu privire la valorile fundamentale fac adeseori ca mesajele trimise de România să fie şi ele confuze şi ambigue. Se pune, în plus, şi problema loialităţii faţă de principiile dreptului internaţional, faţă de instituţiile internaţionale la care România este parte. Să nu uităm nici faptul că, încă de pe acum, loialitatea euro-atlantică trebuie şi ea luată în considerare.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul VI ● Nr. 286 ● 24 - 30 iulie 1998 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr. 287
31 iulie - 6 august 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Vacanțe și concédii

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Filip FLORIAN, Octavian GABOR, Adrian MIHALACHE, Viorel MOȚOC, Irina NICOLAU, Adina POPESCU, Răzvan RĂDULESCU, Cristina STĂNCIULESCU, Radu TEODORESCU

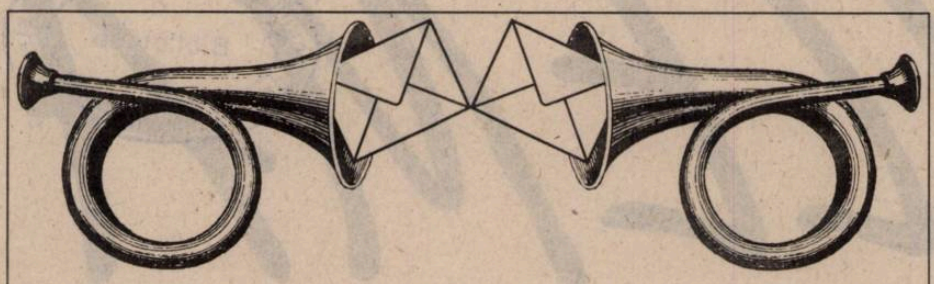

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 280: (Cîteva gînduri despre) *Să facem totu'* de Vintilă Mihăilescu

Un om de ştiinţă vrînd să definească activitatea sisifică (?!) a cercetătorului îl apreciază pe acesta ca un ins ce încearcă să facă imposibilul şi uneori reuşeşte.

În România cercetătorul – om de ştiinţă – era şi este forţat să facă imposibilul: aparatură depăşită, informaţie (cărţi, reviste etc.) insuficientă, participări la manifestări internaţionale – întîmplări întîmplătoare... Şi atunci nu numai că aborda imposibilul dar încerca să facă şi totu'!

Ce e rău în asta? – cum spuneţi dvs. Este, pentru că tot încercînd să facă imposibilul, omul de ştiinţă român a devenit superficial. De aici titluri de proiecte, preţioase, pretenţioase... toate propuse pentru colective întregi de cercetare, pentru a fi în final rezolvate de una sau mai multe persoane...

Sînt studii care abia de argumentează titlul...

Se subînţelege că partea cea mai grea a fost găsirea titlului. Înainte de 1990, această abordare era încurajată de politica de dezvoltare autarhică a societăţii româneşti. Azi lucrurile s-au schimbat... Institutele de cercetare, mă refer în special la cele tehnice, aproape că nici nu mai există... dar ele pot aborda practic totul!

Deşi marea majoritate arată ca nişte magazii de vechituri; prin ele mai bîntuie nişte indivizi-cercetători care evident încearcă să facă imposibilul. Asta doar le este meseria! Cu salarii mizerabile, conduşi de manageri dezgustaţi de situaţie, cercetătorul de tranziţie este încurajat în propunerea unor proiecte care să treacă...

Apar nişte titluri precum cele citate de dvs.

Cu unul chiar v-aţi prins în flagrant!

Ceva se întîmplă totuşi: sîntem invitaţi spre colaborări internaţionale. Pereţii MCT-ului sînt plini de asemenea invitaţii. Şi nu prea reuşim în aceste colaborări pentru că ne-am dezvăţat să lucrăm în echipă. „Teamul“ este esenţial într-un astfel de proiect. Noi sîntem prea deştepţi, ne integrăm greu... deşi avem nişte titluri colosale!

În final am să vă povestesc un fapt real... tipic românesc.

Un tînăr inginer, isteţ, bun cunoscător al limbii engleze, bun profesional, văzînd cum merg treburile la noi, acum vreo 6 ani s-a hotărît să emigreze în Canada. I-au ieşit toate formele. Cînd a auzit că trebuie să-şi plătească drumul şi să aibă o sumă de dolari pentru primele săptămîni de trai, s-a revoltat: dar bine, ei au nevoie de mine, nu eu de ei! Şi a renunţat... S-a angajat la o firmă occidentală ce activa în România. A urcat pe merit în ierarhia firmei... Era bine plătit, dar şi-a redepus actele, a vîndut totu': casă, mobilă, bibliotecă etc. şi împreună cu nevasta şi copilul duşi au fost... evident în Canada.

Dle Mihăilescu, eu sînt cercetător bătrîn, mai încerc să fac totu' gîndindu-mă la pensie... dar constat că în aceşti ani s-a format o nouă mentalitate: să vindem totu'.

O fi mai bună ca prima?

Nicolae PAUL
Bucureşti

Prin fax:

Stimată Redacţie,

Cu riscul de a produce o oarecare iritare, revin, din nou, referitor la apariţiile (două la număr) mele în paginile distinsei reviste „DILEMA“. Bineînţeles că mă onorează gestul DVS. – în speţă publicarea unor materiale. Din respect faţă de instituţia la care activez şi, nu în ultimul rînd, din respect faţă de adevăr, îngăduiţi-mi să fac următoarele rectificări:

– *am fost* profesor la SEMINARUL TEOLOGIC DIN ALBA IULIA

– acum sînt redactor de presă la EPISCOPIA ORTODOXĂ A ALBA IULIEI

– antetul FACULTĂŢII DE TEOLOGIE apare în faxurile pe care vi le trimit pentru faptul că, momentan, deţin şi postul de secretar şef al facultăţii.

Cu stima dintotdeauna,

Pr. Iosif ZOICA-TEIUŞ

Nr. 285: Articolul *Acest BAC nu e Pluta Meduzei*

Nicolae Corjos să fie de urgenţă înlocuit cu Jim Jarmush

Am 19 ani şi am picat BAC-ul!

REFORMA a trecut prin mine şi m-a făcut praf! Dar nu, nu-i adevărat, n-am picat din cauza „Reformei“, nu din cauza... „sistemului“, ci doar pentru că sunt **CRETIN**! Asta e! „Nimic de făcut“. Doar că am, aşa, un gust amar, e normal, nu? Oricum, părinţii mei au fost distruşi. Cum adică, eu, elev la unul din liceele bune ale Capitalei, tocmai eu să-i fac de rîs, tocmai eu să fiu un cretin („a moron“, cum aş fi spus la proba de engleză)? Mă rog. Îmi pare rău pentru suferinţa lor.

Altminteri, partea bună e că nu trebuie să te mai străduieşti să pari inteligent, cult, băiat bun. (Spun asta pentru că, zi de zi, în orice împrejurare, toţi oamenii se străduiesc să pară... „cineva“, „cineva dăştept“, se-nţelege). Cu mine lucrurile sunt clare: CRETIN. Probabil că deja cunoscuţii aşa m-au poreclit. Sau, mă rog, cu un cuvînt asemănător. (Ipocriţii mă bat pe umăr prieteneşte şi-mi spun: „Hai, lasă, nu te supăra, a fost un **accident**!“)

Dacă vreau, pot să-mi găsesc justificări. De exemplu: Eliade a rămas corigent, Poe era alcoolic, Baudelaire fumător de haşiş, Patapievici a picat la admiterea în liceu (de necrezut!), Einstein era comunist, R. W. Fassbinder... Mă opresc aici. Aşa că, printre atîţia meseriaşi, m-aş putea strecura (fraudulos) şi eu. Doar aşa, la mişto. Adică eu, care am picat BAC-ul, o să ajung la fel ca cei enumeraţi. (Este că sînt cretin?)

Da' dă ce vă scriu io toate astea?! Nu prea ştiu. Poate pentru că vă sunt un cititor fidel. (Ce ruşine pentru *Dilema:* să fie citită de un ratat 100%!) Şi vă mai scriu pentru că în nr. 285, chiar voi vă ocupaţi de BAC. Şi mi-a plăcut articolul semnat de D. V. (Delia Verdeş?). Mai ales finalul: „învăţămîntul românesc nu arată deloc ca-n filmele lui Nicolae Corjos“. Corect. Să vină mai repede Jim Jarmush să facă un film **adevărat** despre proştii ăştia care pică la BAC. Cred că aş juca bine într-un film de-al lui... Ştiţi sfîrşitul din „Permanent Vacation“? Adolescentul sictirit, deprimat, plictisit, se suie pe un vaporaş şi se cară. Parcă spre Paris, nu ţin bine minte... Şi eu m-aş căra. Nu spre Paris pentru că n-am viză. (Grotesc impediment!)

M-aş sui pe BAC şi m-aş plimba doar pe Dîmboviţa şi Herăstrău. Din cînd în cînd aş mai pescui cîte un chinez măcelărit şi băgat în geamantan...

Cum nu vii, tu, Jarmush, doamne!

Cu respect,

Un cretin

P.S.: Scuzaţi eventualele greşeli de ortografie. În situaţia mea, sînt normale, ca zborul pentru pasăre.

N. red.: Vă asigurăm că n-aţi făcut nici o greşeală de ortografie. Pe „cretini“ ca voi, ne bazăm şi noi.

Rupte din viaţă

Din Franţa, cu pesimism

Plimbîndu-mă prin Paris, locuind într-un oraş-dormitor aflat la vreo 30 km depărtare de marele oraş francez am încercat să înţeleg acest Occident „decadent“... Am încercat să privesc această parte a Europei fără să am complexe, să adopt în consecinţă o atitudine ofensivă după cum Occidentul a făcut-o încă de pe la începuturi (vizitînd Versailles-ul o întreagă galerie compusă din mai multe imense camere era dedicată contribuţiei franceze în cadrul Cruciadelor...) dar am eşuat. E imposibil fiind român să nu ai complexe, să nu te simţi prost, jenat de ceea ce vezi (de prea multul pe care-l vezi).

I-am dat dreptate profesorului care spunea la un curs că lumea occidentală (Nordul) îşi este autosuficientă adică poate trăi, prospera fără să-şi bată capul cu zecile, sutele de periferii mondiale de la care importă imigranţi (mînă ieftină şi uneori calificată de muncă) şi materii prime (banane, petrol, gaze). Periferiile cel mult pot scumpi preţul (criza petrolului a dovedit că mecanismul occidental este foarte bine pus la punct, şocul neafectînd major economiile acestor state). Sistemul economic occidental este atît de bine conceput încît fără ambiţie, noroc, muncă şi ajutorul Celui-de-Sus periferiile au toate şansele să rămînă astfel pentru veşnicie. Aceasta deoarece vitezele de evoluţie sînt cumplit de diferite (viteza a 2-a pentru Lumea a 3-a, viteza a 5-a pentru Occident).

România privită de aici pare iremediabil condamnată. Radu Vasile spunea (pentru a-şi păstra funcţia de prim-ministru) că România ar fi pierdută pentru următorii 10 sau 20 de ani dacă actuala formulă de conducere se distruge. Dar de aici mi se pare că aceşti ani (20) au fost pierduţi în 1990 şi 1992. Iar de atunci România în continuu derapează de la ceea ce ar fi trebuit să fie. Ceea ce este amuzant dar şi cinic în toată această „afacere“ este că singurul răspunzător pentru alegerea pierdută este chiar poporul român (de aici mă gîndesc cum va apărea în istoria românilor anul 1990...).

România, **în cel mai bun caz**, va avea nevoie de aceeaşi durată de timp pe care a cheltuit-o în comunism pentru a se reconecta cu adevărat la civilizaţia europeană. A aparţine de Europa, a fi în Europa este un examen continuu, neîncetat, de aceea nu cred că au dreptate cei care spun „Oh, dar cum să intrăm în Europa, cum poţi să rosteşti o asemenea prostie? Noi întotdeauna am fost în Europa!“ Dar în care Europă? **Geografic** cu siguranţă sîntem în acest continent, cultural poate, dar din punct de vedere al civilizaţiei nu. Noi facem parte din cea de a doua Europă, cea refuzată sau neacceptată de prima, cea care contează în lume. Diferenţele sînt atît de mari încît este puţin probabil avînd în vedere contextul românesc că vor putea fi recuperate chiar în timpul unei generaţii. Vechea formulă românească „Ehe, poate copiii noştri vor apuca vremuri mai bune...“ se poate aplica cu multă rigurozitate şi în acest caz (adică acum...). Numai că noi sîntem cei care o putem folosi (dar cît de mult aş vrea să n-o facem, să înfruntăm greul fără să ne văicărim inutil). Problema României constă şi în „superba“ ei clasă politică (elita conducătoare...). Aceasta ar fi capabilă de orice numai de reducerea diferenţelor între ţara pe care o conduc şi U.E. nu.

La sfîrşit nu pot spune decît că cine crede că Occidentul are nevoie de noi se înşală amarnic (el este autonom)...

Codruţ CONSTANTINESCU,
Evry, Franţa

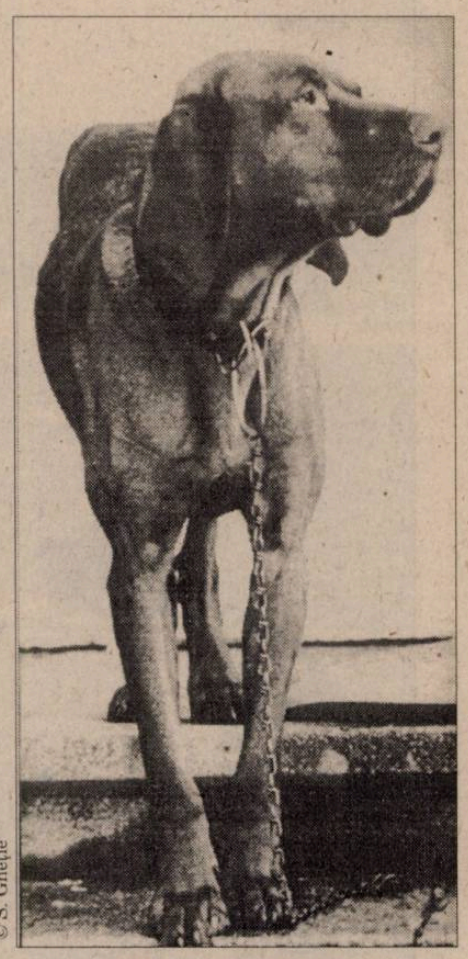

© S. Ghetţie

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- ***Look* şi imagine**
- **Amor şi sex**
- **Vedete şi vedetism**

Nişte netrebnici

Lucru mare: în aceeaşi săptămînă (20-26 iulie a.c.), au apărut la Bucureşti două articole de relativă amploare despre inactualii L. Rebreanu şi M. Preda.

Sus-numiţii prezintă un dublu, incontestabil şi grav inconvenient. Au fost scriitori şi sînt decedaţi.

Nu îndeplinesc, prin urmare, severele criterii de selecţie în funcţie de care se ţese palpitanta, glorioasa, mult-rîvnita *actualitate*.

Este însă drept că articolele despre L. Rebreanu şi M. Preda au apărut în publicaţii ale căror denumiri conţin precizarea că se ocupă de literatură, ceea ce ar putea explica, întrucîtva, neobişnuitul situaţiei: despre cel dintîi s-a scris în *Adevărul literar şi artistic*, despre celălalt în *România literară*.

Şi totuşi, nu! Sînt ei decedaţi L. Rebreanu şi M. Preda, au fost ei scriitori, articolele despre ei au apărut ele în publicaţii care se ocupă de literatură, dar unghiul, perspectiva, în fine!, motivaţia interesului tot de la problemele fierbinţi ale actualităţii se trag: căci ambii sînt evocaţi sub incidenţa *colaboraţionismului*.

Aici, însă, ar trebui poate reamintit că termenul acesta, atît de îndrăgit în publicistica română de azi, vine din franceză, unde a fost înregistrat (conform dicţionarelor etimologice) după 1940, în timpul ocupaţiei germane, el desemnînd o atitudine strict limitată istoric, la perioada de pînă la eliberarea Franţei; dar în România cuvîntul, cu derivatele lui, a căpătat o frumoasă şi originală extindere, fiind utilizat, în sens peiorativ, pentru a denumi acţiuni şi relaţii ce nu presupun neapărat existenţa unui ocupant străin. Este încă o dovadă a vitalităţii *francofoniei* şi *francofiliei* româneşti, cu atît mai subtilă cu cît, în Principate, uzul limbii franceze şi primele împrumuturi lexicale din acest idiom au fost rodul, istoric atestat, al unui – am putea zice – fecund *colaboraţionism* de acum vreo două sute de ani, între ofiţerii armatelor imperiale ruseşti de ocupaţie, foarte franţuziţi la acea epocă, şi boieroaicele moldo-valahe, mult mai receptive la farmecele spilcuite ale europenităţii venite via Sankt-Petersburg decît la tihna rîncedă a încă orientalilor lor soţi. În treacăt fie spus, chiar cuvîntul „ofiţer" a intrat, pare-se, în română din franceză prin intermediul limbii ruse. Şi tot aşa, în treacăt: n-ar fi oare cîndva posibilă, dată fiind creativa expansiune a termenului, o istorie a colaboraţionismului la români, începută, eventual, cu însăşi întemeierea neamului, acest, orişicît!, istoric rezultat al colaborării dintre dacii ocupaţi şi romanii ocupanţi?! Ce s-ar fi întîmplat dacă mîndrele dăciţe ar fi refuzat să colaboreze fructuos cu *virii* romani? Se sparie gîndul...

Să trecem, însă.

Colaboraţionismul lui L. Rebreanu este evocat în trei articole de epocă, pedagogic exhumate în *Adevărul literar şi artistic* de Mihai Pelin. Unul a fost scris în 1942, celelalte două în 1944.

Autorul primului (interzis însă la apariţie de cenzura vremii) era un publicist legionaroid, Ilie Rădulescu. Indignat că L. Rebreanu urma să conducă o delegaţie de ziarişti români în Italia lui Mussolini, Ilie Rădulescu îl denunţa, mai întîi, că „nu este gazetar". Dl Rebreanu, era de părere Ilie Rădulescu, „n-a scris niciodată gazetăreşte şi n-are o activitate profesională care să-i îngăduie a vorbi cu autoritate în numele ziariştilor". Dar grav, mult mai grav, cu adevărat grav era pentru Ilie Rădulescu altceva: „Dl Liviu Rebreanu este omul Sărindarului jidovesc, este scriitorul care s-a găsit pe baricada *Adevărului* şi *Dimineţii*, tocmai în momentele cînd Italia se găsea în război cu Abisinia şi cînd presa din România se împărţise în două: de o parte ziarele naţionaliste, *Universul, Curentul, Porunca Vremii* şi *Ţara noastră*, pentru Italia; de alta, întreaga ovreime, cu *Adevărul, Dimineaţa, Lupta* şi *Cuvîntul liber*, în contra Italiei şi ....pentru Negus. Unde era dl Liviu Rebreanu cînd la Bucureşti se făceau moţiuni cu mii de semnături pentru Italia şi se organizau vizite la Roma, cu mii de participanţi? (...) Cum se poate duce dl Rebreanu la Roma, ca şef al unei delegaţii de presă naţionalistă şi filo-italiană, cînd domnia-sa se zvîrcolea la *Adevărul*, în anii de răscruce ai Italiei fasciste, şi cînd întreaga jidovime masonă era mobilizată împotriva Romei?". Din rechizitoriu nu lipsea, firesc, nici denunţul, vigilent, de nesinceritate faţă de conducătorul de atunci al statului şi de „revoluţia" adusă de acesta: „Dl Liviu Rebreanu nu e sincer nici astăzi. Nu credeţi? Dar unde există un singur articol semnat de dl Rebreanu care să adere la noua ordine de lucruri, unde aţi văzut şi subscris de dl Rebreanu măcar o mărturisire de devotament pentru revoluţia înnoitoare a Mareşalului?". Era în septembrie 1942.

Doi ani mai tîrziu, în septembrie 1944, Mareşalul era arestat, ordinii lui i se pusese capăt. Liviu Rebreanu murise, la începutul aceleiaşi luni. Dar moartea i-a stimulat, nu i-a împiedicat, pe noii denunţători. Cel dintîi a fost N. Carandino, ţărănist, care, în *Dreptatea*, oficiosul PNŢ, îl acuză pe Rebreanu de *trădare*: „Aveau nemţii nevoie la cel mai mare post cultural al ţării de un ardelean, care să scuze prin prezenţa lui drama Feleacului. Aveau nevoie de un scriitor de largă circulaţie populară, de un scriitor social cu priză la mase; aveau nevoie de un paravan unanim acceptat, pentru a strecura înapoia lui otrava culturii naziste. Şi Liviu Rebreanu s-a oferit. Autorul lui *Ion*, al *Pădurii Spînzuraţilor*, al *Răscoalei* a trădat pentru onoruri şi arginţi pe ţăranii lui năsăudeni şi a spart solidaritatea ardelenească, adăugînd la lista vînzătorilor de ţară un nume care pînă atunci ne fusese tuturor scump. (...) Nu e de mirare că, în ochii noştri, personalitatea lui păstrează nimbul de trădare pe care i l-a aşezat duşmanul. Va fi de azi înainte o veşnică durere pentru cititorii lui Rebreanu amintirea epocii de mare răscruce cînd Apostol Bologa, în loc să se spînzure, a intrat în Gestapo."

Trădător şi *agent al Gestapo*-ului îl crede pe Liviu Rebreanu şi poetul-publicist, pe atunci de stînga, Ion Caraion: „Liviu Rebreanu şi-a îndeplinit pînă la urmă acţiunea de trădător. (...) A ştiut Germania hitleristă întotdeauna dintre cine să-şi aleagă oamenii şi cum să-şi bată joc de durerile popoarelor, a ştiut Gestapoul nemţesc la cine să facă apel (...). Astăzi, cînd trupele româneşti se apropie de Cluj şi se apropie de Năsăud, ţăranii din Jidoviţa, ca şi cei din *Răscoala* de pe vremuri, aşteaptă să gîtuie pe grofii unguri instalaţi de regentul Horthy în comunele noastre transilvănene. Ne trăim în plină dezlănţuire istoria naţională şi n-avem timp să ne gîndim prea stăruitor la cei care au încetat demult să mai merite a te gîndi la ei. Dar poate mîine, din ţara asta întreagă, se va găsi cineva să transporte osemintele vînzătorului de ţară Rebreanu acolo, în cimitirul năsăudean... (...) Iar în timp ce clopotele bisericilor vor suna peste liniştita vale a Someşului, un popă tînăr, cu mîna pe cruce, îi va blestema mormîntul şi amintirea: omagiul de pe urmă al fostului agent al Gestapoului, Liviu Rebreanu".

Spre deosebire de Liviu Rebreanu, în *România literară* Marin Preda nu este denunţat, fie şi metaforic, drept fost agent al KGB: numai ca perseverent şi de lungă durată colaborator cu regimul comunist. Colaborator prin literatură. Alex. Ştefănescu, autorul articolului despre M. Preda, stabileşte chiar şi momentul în care şi-a început acesta acţiunea de colaborare: în 1949, cînd a apărut nuvela *Ana Roşculeţ*. „Este – notează autorul articolului – doar începutul unei destul de îndelungi colaborări a scriitorului cu regimul comunist". Nu a fost, se consemnează apoi, un accident, nici un act de ipocrizie artistică, un exerciţiu de ambiguitate: „În realitate, el (M. Preda – *n.m.*, M.I.) a luat în serios, la vremea respectivă, problema convertirii sale la realismul socialist". Ghinion, însă: nuvela lui M. Preda a fost, în epocă, sever criticată în presa ce devenise „de partid", autorul a fost dus chiar la o întîlnire organizată cu muncitoarele de la Filatura Română de Bumbac (unde se petrecea acţiunea nuvelei), pus să asculte şi să promită că va respecta observaţiile critice ale acestora. Atitudinea lui M. Preda a fost, constată Alex. Ştefănescu, una întru totul condamnabilă: „Toate aceste valuri care sunt gata-gata să-i răstoarne barca primelor succese literare îl sperie pe Marin Preda şi îl determină să meargă pînă la capăt cu aderarea sa la realismul socialist. Scriitorul publică în serie cîteva nuvele care respectă întru totul, în litera şi spiritul ei, formula estetică recomandată de ideologii PCR : *Desfăşurarea*, 1952, *Ferestre întunecate*, 1956, *Îndrăzneala*, 1959". Ideea unui eventual alibi sau măcar a unei eventuale circumstanţe atenuante este respinsă ferm: „Prin repetate dovezi de fidelitate faţă de autorităţile comuniste, Marin Preda îşi pregăteşte – se spune – publicarea şi, eventual, succesul – romanului *Moromeţii*, din 1955. Totuşi, se observă că pînă şi în această capodoperă a prozei româneşti există infiltraţii de realism socialist". Mai mult, M. Preda îşi extinde atitudinea de colaboraţionist şi în sfera politicii internaţionale reflectată în literatură: „Totodată, *după* publicarea romanului *Moromeţii* şi înregistrarea unui succes răsunător, prozatorul nu încetează să cînte în struna partidului comunist. În 1963 el tipăreşte nuvela *Friguri*, inspirată din lupta poporului vietnamez împotriva «imperialismului»". Şi: „Marin Preda îşi păstrează obiceiul de a colabora cu oficialitatea comunistă pînă în 1975, cînd include, în romanul *Delirul*, un capitol apologetic despre «tinereţea revoluţionară» a lui Nicolae Ceauşescu (căruia nu-i menţionează numele, dar pe care îl prezintă într-o ipostază-standard – concepută de mai multă vreme de promotorii cultului personalităţii –, astfel încît să poată fi imediat recunoscut)". *Dovezile*, cum spune autorul articolului, sînt clare.

Ca şi concluzia după ce citeşti articolele despre L. Rebreanu şi M. Preda: *nişte netrebnici!*

Mircea IORGULESCU

Mircea Vasilescu îşi va relua comentariile politice începînd cu numărul din 21 august 1998.

Despre colaborare şi colaboratori

Cînd eram mai tînăr, umblam prin sate şi, la venire sau la plecare, mă întîlneam cu tovarăşi prim-secretari, care apreciau condescendenţi munca noastră cu un invariabil *aţi surprins bine realităţile de la noi, dar mai trebuie aprofundat!* Am mai îmbătrînit şi mai umblu încă prin sate, iar la venire sau la plecare am cîte un *brifing* cu prefecţi sau preşedinţi de consilii judeţene, care apreciază munca noastră şi îşi manifestă trei minute de încîntare pentru faptul că am reuşit să înţelegem, în mare măsură, ce se întîmplă pe la ei. Le-am zîmbit şi continuu să le zîmbesc mieros acestor eminenţe, care se culcă seara şi se scoală dimineaţa cu convingerea că *la réalité, c'est Moi!* şi de care depind finanţările mele prezente şi viitoare. Dacă vreau să mai merg prin sate, cum o să le spun „beneficiarilor" mei ceea ce cred despre ei, şi anume că nu înţeleg nimic şi că distrug ţara!

E drept că după 1990 am mult mai multe oportunităţi. Ca tot bugetarul, m-am îmbarcat astfel în diverse proiecte, care mai de care mai internaţionale. Am învăţat cu această ocazie să zîmbesc altfel şi mi-am schimbat repertoriul de bancuri. La nevoie, pot să o trec şi de pe bere pe whisky. Poate sînt eu căpos, poate nu am noroc în viaţă, dar am impresia că densitatea de inepţii infatuate pe unitatea de discurs a rămas cam aceeaşi. Cînd le aud, nu mai zîmbesc, ci scrîşnesc din dinţi, că acum sînt liber. Dar sfîrşesc invariabil prin a ceda, a face şi a semna ce mi se cere. Cum de ce? Aduceţi-vă aminte: *am şi eu o familie de întreţinut...*

De cîte ori mi se întîmplă să-mi mai dau o astfel de probă de laşitate sau de Dumnezeu ştie ce-o fi ea, mă gîndesc că, poate, cel mai mare rău pe care l-a produs comunismul nu a fost atît privarea de libertate, cît pervertirea simţului libertăţii. Lipsiţi de ea, ne-am imaginat-o feerică şi pură, dincolo de gratiile ce ne zăbreleau privirea. Am dat astfel contur de realitate unei visări frustrate, iar acum, cînd nu o regăsim ca atare în realitate, ne simţim frustraţi. Căutăm o fantomă şi ne înduioşăm de soarta omenirii pe care aceasta a încetat să o mai bîntuie. Iar în ceea ce priveşte libertatea „reală", cine dracu îi cunoaşte la noi modul de întrebuinţare?

Aşa stînd lucrurile, m-am hotărît să mai colaborez o vreme, cît să am cu ce să-mi duc familia la munte şi la mare. Da' pe urmă...

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Curtea Penală Internaţională

În miez de iulie s-au încheiat, la Roma, lucrările Conferinţei diplomatice a ONU pentru instituirea Curţii Penale Internaţionale. Negocierile pentru înfiinţarea unei instanţe penale internaţionale permanente au fost, după cum era de aşteptat, lungi şi anevoioase. Practic pînă în ultimul moment, Statutul Curţii Penale Internaţionale a fost incert. La sfîrşit, doar 16 state au semnat Convenţia privind Statutul C.P.I. Observatorii au fost unanimi în a aprecia că procesul de semnare şi de către celelalte state a Statutului şi, apoi, ratificarea în fiecare stat semnatar a Convenţiei privind Statutul C.I.P. este o chestiune previzibil a se realiza în ani. Cu alte cuvinte, va mai trece multă vreme pînă să avem o Curte Penală Internaţională.

Multe au fost punctele asupra cărora nu s-a căzut de acord. Noţiuni fundamentale pentru activitatea viitoarei instanţe penale internaţionale, precum *agresiune* sau *crimele de război,* nu au putut fi unanim definite. Chestiuni de procedură (rolul procurorului, competenţa *ratione loci* etc.) au fost, de asemenea, prilej de nuanţări infinite. În fine, au fost state care au refuzat să-şi modifice legislaţia internă în vederea compatibilizării acesteia cu exigenţele Curţii, ridicîndu-se, astfel, din nou, tema suveranităţii naţionale. Adăugaţi la toate acestea şi ezitările în ceea ce priveşte legătura dintre C.P.I., pe de o parte şi Consiliul de Securitate şi Adunarea Generală ONU, pe de altă parte.

În fond, negocierile privind C.P.I. ne arată că nu se poate intra într-o nouă eră a cooperării internaţionale pînă nu sînt rezolvate, cel puţin în plan teoretic, temele redundante, obsesive, care împiedică, de cele mai multe ori, realizarea consensului. *Agresiunea,* de pildă, este un concept cu istorie spectaculoasă în relaţiile internaţionale. Cînd se poate vorbi despre un stat agresor? – iată o întrebare la care, poate incredibil pentru unii, nu este uşor să răspunzi. Un moment important în rezolvarea acestei probleme l-a constituit Rezoluţia nr. 3314 din 1974 a Adunării Generale ONU care a consacrat definirea *agresiunii armate.* A rămas, pînă astăzi, în dezbatere agresiunea zisă *indirectă* (economică, ideologică, psihologică etc.). *Crimele de război* sînt, la fel, greu de definit. Statutul Tribunalului Militar Internaţional de la Nürnberg, ca şi a celui de la Tokio, se limitau la definiţii exemplificative, insuficiente astăzi. Unele precizări ale noţiunii (alături de *crimele împotriva păcii* şi *crimele împotriva omenirii)* pot fi desprinse din cele patru convenţii de la Geneva din august 1949 cu privire la victimele de război, dar acestea nu pot fi decît paşi spre o definiţie unanim acceptată.

Statele lumii, principalul subiect al dreptului internaţional public, trăiesc astăzi o veritabilă criză de identitate. Dacă pînă acum suveranitatea satisfăcea întrebările identitare, acum, cînd globalizarea este o realitate, altceva trebuie să devină ideeaforţă a discursului despre sine. Cred că instituţiile cu vocaţie trans-naţională, precum Curtea Penală Internaţională, ar putea fi primul pas spre o nouă regăsire a identităţii.

Sever VOINESCU

S P A Ţ I U L

P U B L I C

Re-teritorializarea

Noţiunea de spaţiu public este percepută, cel mai adesea, la figurat, ca o metaforă, fără, aproape, nici un suport fizic. Acest fenomen nu se întîmplă, însă, numai cu ea, ci este (aproape) general: noi „metaforizăm" spontan, inconştient, automat. Metaforizăm, adică, *literal,* evităm litera, realitatea, şocul: *deportăm* datul, îl îndepărtăm de la noi, îl – astfel – ocultăm. Lucrul este foarte vizibil în ceea ce priveşte, în primul rînd, lectura poeziei, perceperea limbajului fixat. Metafora este mai „nobilă" şi este, oricum, de preferat.

În ceea ce priveşte – pentru a reveni – spaţiul public, noi îl percepem, abstract-juridic, ca *sferă publică. Sfera publică* – sfera *publicului,* a ceea ce e *public,* a lucrului public – nu e, însă, totuna cu *spaţiul public.* Spaţiul public e, cel puţin la noi, spaţiul nimănui, spaţiul *lăsat în părăsire* sau *neluat în stăpînire:* spaţiu *abandonat.*

Observ, an de an, vara, în vacanţele mele constănţene, cînd, pentru cîteva zile, încerc să mă re-teritorializez, degradarea continuă, care de fiecare dată pare a fi ajunsă la stadiul final, împinsă pînă la maximum, a staţiunii Mamaia. De fiecare dată, ceea ce se vede e incredibil: spaţii verzi arse, părăsite, pe care iarba abia dacă mai creşte, pline de maşini parcate după voie, fără nici o restricţie, haite de vilegiaturişti retribalizaţi gătind, dormind, spălîndu-se şi distrîndu-se în spaţiul-public-al-nimănui etc. Şi, de fiecare dată, recunosc ce-i mai rău. Sinteza apucăturilor poporului meu, pe care nimeni (adică statul) nu se îngrijeşte să le stîrpească.

Mai ţineţi minte, de pildă, bazinul ornamental din faţa hotelului Perla, în mijlocul căruia trona, aerian, graţios, întruchiparea sculpturală a unei sirene? Nu se poate să nu vi-l amintiţi: apărea în toate vederile, pe toate cărţile poştale ilustrate – era un fel de emblemă a staţiunii. Ei bine, ar fi bine să vi-l reamintiţi, căci de domeniul amintirii a şi rămas: primăria Constanţei – sau cine-o fi, căci oricine-ar fi, nimeni e – a găsit de cuviinţă să-l acopere cu pămînt, transformîndu-l în tăpşan. Micul lac artificial a dispărut pur şi simplu, nu mai e!

Celelalte lacuri artificiale sînt, la rîndul lor, secate, necurăţate – nişte orori. Maşinile circulă şi sînt parcate fără nici un fel de restricţii, peste tot. *Domeniul public,* aici, nu mai există. *Spaţiul public* a regresat la stadiul de loc al nimănuia, de trecere. *Va trebui să ne recucerim ţara,* care arată ca anterior oricărei cuceriri civilizatoare. Tot ce-i mai rău în deprinderile de locuire ale românilor, de prin dormitoarele colective clădite de comunism în mai toate oraşele, în loc, pe post de oraşe, *neurbanitatea* esenţială a orăşenismului şi – iarăşi literal – *cetăţenismului* nostru se poate vedea aici, concentrat, sub lumina necruţătoare a soarelui de vară.

Veniţi în concediu la Mamaia! Veniţi să vă re-teritorializaţi, să vă recunoaşteţi colectivitatea! Veniţi să vedeţi ce înseamnă spaţiul public în România, şi de cîte şi mai cîte perechi de ghilimele are nevoie sintagma aceasta pentru a (mai) putea fi scrisă în româneşte!

Bogdan GHIU

Economie

Statul şi legea

În economie, toate soluţiile ce au fost încercate din '90 încoace au mizat pe un rol important al statului. Toate au eşuat.

Acum, ne-a rămas o singură soluţie: ca statul să cedeze locul pieţei. Asta ar însemna ca *statul* să lase în seama pieţei împărţirea resurselor, inclusiv a banilor, organizarea producţiei şi repartizarea profitului. În schimb, să se ocupe bine de treburile lui: ocrotirea sănătăţii, învăţămîntul, administrarea domeniilor publice.

Asta n-ar însemna nicidecum o diminuare a rolului statului. Dimpotrivă, rolul statului ar creşte. Eliberat de organizarea economiei, s-ar putea ocupa de întărirea legalităţii.

E un lucru sigur că noi nu vom ajunge la bunăstare pînă cînd nu vom avea legi bune. Şi pînă cînd nu vom dobîndi un stat în care să se instituie şi să dăinuie domnia legilor.

Romanii gîndeau că dacă într-un stat legile încetează a fi aplicate, statul este pierdut. Dar, mai întîi, ei credeau că statul are nevoie de legi bune. De legi înţelepte, care să nu fie împilate de o teologie tirană şi exclusivistă; care să plece de la experienţa oamenilor şi să vină în ajutorul nevoilor omeneşti. Înţelepciunea legii ei o înţelegeau în sensul pe care Socrate, în Grecia Antică, l-a dat acestui cuvînt: acela de atitudine corectă faţă de realitate.

Apoi, mai gîndeau că e nevoie de un respect deosebit faţă de legi. Pentru că numai puterea lor poate înfrîna puterea instituţiilor şi puterea oamenilor cu funcţii în conducerea statului.

În democraţie, e bine ca puterea să fie înfrîntă de o altă putere, potrivit căreia nimeni să nu fie constrîns să facă lucruri la care legea nu-l obligă. Şi să nu fie oprit să le facă pe cele pe care legea i le îngăduie.

De un astfel de stat avem noi nevoie, astăzi. Un stat care să încurajeze şi să stimuleze competiţia în muncă, libera iniţiativă, asumarea riscului. Şi să descurajeze chiulul, delăsarea şi înşelăciunile.

Fără îndoială că oamenii au nevoie de case confortabile, de hrană îndestulătoare, de locuri de muncă, de bani. Ei simt nevoia unei bunăstări autentice. Fără bunăstare nici libertatea şi nici democraţia nu au prea mare valoare.

Dar toate aceste lucruri, care să le confere oamenilor securitate socială şi securitate economică, nu pot să cadă din cer. Ele trebuie să fie înfăptuite pe pămînt. Pentru asta, însă, e nevoie ca statul să aibă grijă de cetăţenii lui. Să aibă grijă într-un stil nou, propriu statului modern şi nu celui paternalist sau dictatorial, fără să-i sufoce, fără să-i dădăcească şi, mai cu seamă, fără să-i colectivizeze.

Avem nevoie de un nou tip de stat, care să le dea cetăţenilor săi elanul necesar pentru a construi o societate competitivă în plan tehnologic şi economic. Prin legi înţelepte şi prin crearea unui cadru de respect faţă de lege.

Acum, în România, avem o lege a concurenţei. Dar această lege nu încurajează concurenţa. Dimpotrivă, o descurajează.

Lipsa concurenţei este rana noastră cea mai dureroasă. Şi cea mai periculoasă. Dacă nu vom reuşi să închidem această rană – şi încă repede! – am putea să ajungem la cangrenă economică prin blocarea consumului.

Cînd spun *consum,* am în vedere toate gurile care înghit resurse: ale populaţiei, ale unităţilor bugetare şi ale companiilor lucrative, mici sau mari, de stat ori private. Toate aceste guri înghit deseori în sec.

De aici, din zona consumului pot fi puse în mişcare motoarele economiei. Din zona consumului şi nicidecum din zona producţiei.

În ţările dezvoltate, în jurul consumatorului gravitează întreaga economie. Consumatorul este focarul de la care producţia primeşte lumina şi căldura. Producătorul poate influenţa cererea, dar tot ce reprezintă oferta lui (cantitate, calitate, structură) depinde de consumator: de nevoile lui, de dorinţele lui, de plăcerile şi capriciile lui, de banii (sănătoşi şi nu bolnavi de inflaţie) pe care îi are. Mai departe, de acest raport cerere-ofertă depind stabilitatea monedei, balanţele comerciale şi de plăţi, nivelul inflaţiei.

Noi, însă, trăim departe de o piaţă normală, care să fie dominată de consumatori. Piaţa noastră e dominată de marii producători, îndeosebi de cei din cercul monopolului de stat, sprijiniţi de Guvern şi de FPS într-un climat dominat de legi care se aplică strîmb sau de legi care nu se aplică deloc. Şi în care este posibilă sfidarea unui adevăr fundamental: acela că nicăieri în lume la bunăstare nu se poate ajunge fără pieţe libere, fără concurenţă, fără preţuri şi costuri adevărate.

Din cauza căderii investiţiilor, nu au putut fi deblocaţi banii necesari consumului.

Dacă românii nu vor avea bani pentru a-şi înmulţi cumpărăturile de zi cu zi, dacă magazinele, turismul, transporturile, alte servicii vor continua să-şi piardă clientela, pentru că nu mai ajung banii, primul care va pierde este bugetul, fiindcă se vor restrînge impozitele. Dar mai ales va pierde producţia, care nu-şi va putea dobîndi sensul real, acela de furnizor de bunuri şi servicii acceptate de piaţă. Din această cauză, bunăstarea pe care o aşteptăm întîrzie şi va mai întîrzia.

Adrian VASILESCU

© C. Bumbuţ

Povești suprapuse

Estetica trecutului

Prin clasa a IV-a, învățătoarea mi-a dat un mare motiv de orgoliu: parcă văd (cosmetizez acum, dar nu are importanță) cum într-o dimineață de primăvară, ca prelungire a unei lecturi de manual, dînsa ne-a spus că istoria României este, *după* cea a Franței, cea mai frumoasă istorie din lume; și pe cuvîntul meu de (pe atunci) pionier că am crezut-o – ce elev nu-și creditează învățătoarea?; mai mult, această remarcă mi-a dat patriotice furnicături pe șira spinării. Pe deplin altruist, nu mă deranja deloc că francezii ne-o luaseră înainte, era meritul lor; bănuiam că la asta le dau tot dreptul romanele lui Zévaco și ale lui Dumas pe care le savuram cu lentoarea celor 11 ani, plus filmele cu Jean Marais care-mi plăceau *follement* (mai ales scena în care el sare de pe un balcon direct în șaua calului, performanță care, recunosc, îmi dă un fior nostalgic chiar și acum, după ce i-am răsfoit iconoclastele-i memorii!). E o încrengătură de amintiri pe care azi n-aș putea-o explica nicicum studenților *postcomuniști* cu care am de-a face: cum să *nu* știe – gîndeam eu la acea oră a juneții – istoria României lîngă cea a Franței pe podiumul *istoriilor estetice,* dacă eu văzusem, în revista *Cinema* (pe lîngă pozele cu Marilyn, de care eram amorezat, dar asta este o altă estetică ...), pe Florin Piersic lîngă Jean Marais, amîndoi zîmbitori, tineri și frumoși – frumoși întocmai ca anii '70 ?

Confirmările, cam contondente, nu au întîrziat să apară. Tot pe atunci, Basarab m-a satisfăcut pe deplin aruncînd sfinții bolovani peste trufia lui Carol Robert de Anjou. Iar cînd am aflat că Vlad le-a bătut cuie în cap unor turci cam musulmani și că Mihai i-a rupt doi dinți din gură lui Sinan Pașa pe podul de peste Neajlov, eram aproape de extaz; toate aceste detalii veneau în sprijinul a ceea ce ne spusese *doamna,* aveam dovada concretă și imediată a faptului că o istorie (a *noastră)* poate fi mai frumoasă decît alta (a *lor).* Manualul era mai discret în privința faptului că, după această izbîndă, Mihai a trebuit să se retragă spre Bran, în timp ce Sinan, cu dantura lui imperfectă cu tot, a ocupat București; în anii '80, Vlad Georgescu a pus aceeași problemă într-un editorial al *Europei libere* și repede a primit din țară cîteva scrisori care-i reproșau lipsa de patriotism!

Aș fi lăsat la locul lor aceste amintiri dacă președintele nu ar fi avut ideea, nobilă, de a se întîlni, la Washington mai întîi, cu diaspora română. De la martorii oculari înțelegem că a fost un mare circ: acuze și haos și refulări. Nu văd aici un capăt de țară, nici o noutate fenomenală; românii de peste ocean nu pot fi altceva decît o Românie *in nuce* (să mai zică cineva că nu-și păstrează tradițiile!). Altceva aveam a spune: zilele acestea Biblioteca Academiei a aranjat în mica-i sală de la parter o expoziție 1848. Printre exponate, ziarul *Organu Natiunale* de miercuri, 12 mai 1848; pe coloana din dreapta, descrierea emoționantă a adunării de la Blaj, spre care, ne spune, cam elitist autorul, *curea de tote partile partea inteligente si poporulu.* Redau fără comentariu și cele șase rînduri din stînga jos a primei pagini, un *déja vu* care mă pune pe gînduri referitor la „unirea-n cuget și-n simțiri": *Către gazetele transilvane – Nu fora multa superare a animel vediuramu in unele gazete rele presupusuri aupra gazetei nostre. Noi pacea am predicatu totu de un'a. Ast'a e simbolulu nostru. Rogamu dar' se benevoiesca a nu ne suspecta cugetele si cuventele. Ast'a o data si pentru totu de un'a.*

Să-l văd pe inconștientul care ne-ar putea nega, din punctul acesta de vedere, *continuitatea*! *Și* dacă în privința romanilor mai știm cîte ceva, mă întreb ce surprize am fi avut dacă ni s-ar fi păstrat fragmente scrise de la daci.

Adrian CIOROIANU

© S. Ghețje

Presa despre...

Răbdare

Ca și Produsul Intern Brut, răbdarea poate fi măsurată. „Conceptul de răbdare este mai des întîlnit în teologie și în exegeza biblică decît în știința politică" – scrie Richard Rose, profesor la Centrul de Studii politice al Universității din Strathelyde (Glasgow-Scoția). Eseul care nu abundă în paradoxuri și exprimări strălucite dar e bine ilustrat cu cifre și grafice) are ca premisă o realitate a țărilor în tranziție: demontarea aparatului represiv comunist și a economiei centralizate nu a dus în nici una din țările cercetate la un mecanism democratic funcțional și la o economie de piață eficientă. Formarea și evoluția noilor instituții cere răbdare. Acumularea unui imens capital de suferință a deprins popoarele din această parte a lumii cu răbdarea, dar, scrie cercetătorul britanic, resemnarea fatalistă nu trebuie confundată cu răbdarea. „Mișcarea liberă a oamenilor și informațiilor le dă oamenilor posibilitatea să vadă în ce măsură starea lor materială este în urma Occidentului și creează dorința „de a-i ajunge din urmă": de aici așteptările lipsite de realism în legătură cu viteza acestei evoluții. Noii lideri n-au avut cînd să învețe să se folosească de avantajele instituțiilor recente și cum să administreze moștenirea epocii comuniste." Desigur, în epoca dictaturilor comuniste, răbdarea era greu de măsurat. Ieșeau în evidență nerăbdătorii, cei care își asumau curajul protestului public împotriva represiunii. În absența regimului represiv, răbdarea devine un element determinant pentru evoluția în direcția dorită de majoritate. Toți știu unde vor să ajungă, dar nu există ghiduri care să descrie cu precizie itinerariul de urmat.

Una din întrebările centrale ale sondajului* a fost dacă oamenii sînt dispuși să-și amîne așteptările pentru un termen neprecizat, sau preferă un regim alternativ, altul decît cel democratic. 62% sînt gata să mai aștepte pînă ce guvernele de tranziție vor da de capăt problemelor lăsate de moștenirea comunistă. Această medie este obținută din cele 81 de procente ale Cehiei la un capăt al scalei și 42 ale Ucrainei la cealaltă extremitate. (Cu cele 59 de procente de răbdători, România este pe poziția a cincea în urma Bulgariei și înaintea Ungariei). După cum se vede starea de spirit a populației nu depinde de rezultatele concrete ale economiei. Mai apar și alte situații paradoxale: „ar fi de presupus că oamenii care merg la biserică, bătrînii, populația rurală să fie mai răbdători, în timp ce tinerii urbani și liber cugetători să dorească satisfacții imediate..." Studiul nu confirmă această relație decît într-o proporție: insignifiantă. Semnificativ este faptul că „oamenii care nu numai că au colaborat dar au și acceptat fostele regimuri comuniste sînt mult mai nerăbdători cu noile regimuri".

O altă întrebare semnificativă a fost cea în legătură cu încrederea în diverse instituții: unele ale noii structuri, altele tradiționale. Cei care au încredere în instituțiile politice sînt în mod semnificativ mai dispuși să aștepte, decît cei care se încred mai mult în biserică și armată.

Desigur, aceste atitudini nu apar într-un vacuum cultural, ele sînt influențate de istoria politică a fiecărei țări, dar răspunsurile la sondaj par a spune că decisive sînt de valorile individuale și propria capacitate de apreciere.

Ce se poate, totuși, spune despre cei care nu mai au răbdare? Cu cît sînt mai nerăbdători, cu atît sînt mai dispuși să accepte o alternativă autoritară. Dar numai o treime ar accepta un regim de mînă forte care să dizolve parlamentul; cînd „mîna" este identificată cu un nume, procentajul este și mai scăzut. O cincime ar fi de acord cu revenirea comunismului și doar unul din zece ar accepta o dictatură militară.

„Dorința de a da jos guvernul nu este un semn că majoritatea vrea să scape de noul regim, ci doar că popoarele vor să folosească libertatea dobîndită într-un proces care include încercarea și eroarea pentru a rezolva problemele". Toate aceste rezultate, publicate în revista **World Affairs** (vol. 159, nr. 3 – Iarna 1997) sînt rezultatele unui sondaj efectuat în 1994 (**New Democracies Barometer III**) sub titlul „Cît de răbdători sînt oamenii din societățile post-comuniste?". Nu este exclus ca în timpul care a trecut să se fi produs modificări, răbdarea devenind resemnare, așteptarea limitîndu-se la teama de mai rău. (**M.B.**)

* Societatea Paul Lazarsfeld de la Viena a efectuat un sondaj cu ajutorul institutelor naționale din opt țări pe eșantioane reprezentative din Bulgaria, Republica Cehă, Slovacia, Ungaria, România, Slovenia, Belarus și Ucraina.

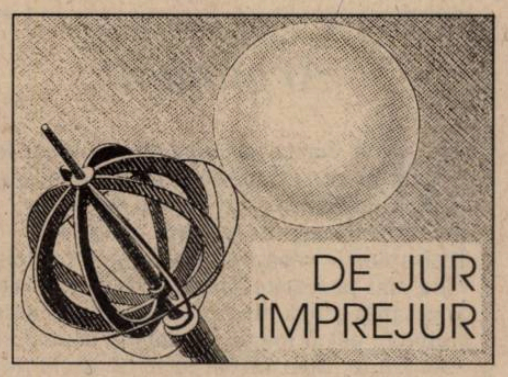

Talibanii

Cînd, în 1996, talibanii au ocupat și partea de sud a Afganistanului, populația i-a întîmpinat ca pe niște eliberatori. După retragerea trupelor sovietice la sfîrșitul anilor '80, războiul a continuat să distrugă așezările omenești și să facă nenumărate victime în populația unei țări îndelung și cumplit încercate. Bande înarmate rivale își disputau guvernarea încheind alianțe și trădîndu-le în funcție de soarta bătăliilor. Avansul talibanilor – al căror nucleu era alcătuit din studenții școlilor islamice din taberele de refugiați din Pakistan – promitea ordinea impusă de puterea militară și morala religioasă căreia populația i-a rămas fidelă de-a lungul diverselor ocupații străine. Așa că au fost întîmpinați cu speranță: promiteau pacea și introducerea unor principii etice în relațiile sociale.

După cum relatează puținii reporteri care mai capătă permisiunea de a vizita, capitala afgană, Kabul este încă – la doi ani după victorie – un oraș ocupat. Severitatea principiilor pe care talibanii sînt dispuși să le aplice în mod spectaculos și cu toată cruzimea intră în conflict cu orice încercare de a desfășura o viață economică normală. Înlăturarea femeilor din viața publică are urmări vizibile: într-o țară sărăcită de războaie unde numărul bărbaților a scăzut, dreptul femeii la lucru nu este un moft, ci o necesitate. Capitala Kabul este un oraș de șomeri, unde oamenii trăiesc doar datorită ajutoarelor umanitare. Morala talibanilor nu se supune necesităților vieții: cînd cutremurul a afectat o regiune care se afla sub controlul unor forțe militare ostile, talibanii nu au permis organizațiilor umanitare să-i ajute pe sinistrați.

Talibanii dețin aproximativ două treimi din teritoriul țării și acolo unde puterea lor este consolidată au fost repuse în funcțiune centralele electrice; felul în care impun rigoarea morală a desființat criminalitatea, violurile, banditismul. Ceea ce nu înseamnă că, dacă se supune, populația poate trăi liniștită.

Pe 20 iulie, organizațiile neguvernamentale care asigurau sub patronajul ONU distribuirea ajutorului internațional au fost expulzate din Kabul de către milițiile integriste. Oficialii ONU își dau seama că retragerea definitivă din Afganistan ar însemna condamnarea la moarte a noncombatanților. Așa că diplomații ONU din regiune studiază conceptele religioase pentru a face dialogul lesnicios, obținînd ca agențiile ONU să preia misiunile organizațiilor umanitare.

Intransigența unei armate victorioase le asigură reprezentanților lor și superioritatea în dialogul pașnic. Execuțiile publice care se află la capătul principiilor morale favorizează trecerea în ilegalitate a micilor slăbiciuni omenești amestecîndu-se în spațiul unde de obicei se găsesc delictele majore. O femeie care se fardează și un demnitar corupt, un ucigaș și un cinefil sînt cu toții vinovați, pentru o morală care nu cunoaște nici nuanțele, nici îndurarea. Rigoarea talibanilor creează o populație de delincvenți. În condițiile în care sprijinul din Pakistan se subțiază, liderii talibanilor – care de mult nu mai au nimic în comun cu studenția – trebuie să învețe să colaboreze cu propriul popor.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Mult dorita vacanţă după un an de lucru şi hărţuieli cotidiene poate deveni de multe ori o sursă de neîmplinire sau de păţanii nedorite. Întîmplările vacanţei, nostime şi pitoreşti cînd sînt povestite (povestiri la care recurg şi cei mai mulţi dintre colaboratorii acestui număr), pot fi foarte neplăcute atunci cînd sînt trăite. Speranţele puse un an întreg în cele cîteva săptămîni (sau doar zile) de odihnă se pot nărui rapid din pricina unor cauze neprevăzute. Iar de cele mai multe ori aceste cauze ţin, evident, de starea turismului românesc: servicii proaste, schimbări imprevizibile ale condiţiilor de la un an la altul, costuri ce depăşesc chiar şi aşteptările cele mai pesimiste etc. Un ziarist american venit în România constata că relaţiile publice de la noi, între cetăţeni şi instituţii sau directe între instituţii sînt dezastruoase, în vreme ce relaţiile particulare, dintre oameni, sînt extraordinare. De aici poate rezulta şi secretul unei vacanţe reuşite în România: să ţi-o organizezi în aşa fel încît să depinzi cît mai puţin de instituţii şi de reprezentanţii lor; să nu ai de-a face decît cu prietenii şi cu natura; să fii frate cu codrul, căci nu vei reuşi niciodată să te înfrăţeşti cu recepţionerul de la hotel sau cu chelnerul de la restaurant, care nu vor voi niciodată altceva decît să te jecmănească şi să-ţi strice cheful. Te vor persecuta pe chiar propriii tăi bani. Acest secret era valabil şi înainte de 1989 şi pare a fi valabil şi astăzi. Turismul a rămas în acelaşi stadiu, în ciuda trecerii lui în programul de guvernare printre priorităţile economiei româneşti. Schimbarea, dar nu în bine, s-a produs la un alt nivel. Dacă înainte de revoluţie vacanţele erau mai lungi şi erau percepute de mulţi ca o evadare din atmosfera represivă şi artificială a oraşelor şi instituţiilor, evadare în care puteau uita de toate necazurile cotidiene, astăzi, vacanţele nu mai ajung pentru o refacere fizică şi nervoasă după un an de „alergătură capitalistă". Şi foarte puţini, săraci sau bogaţi, îşi mai permit vacanţe lungi. Săptămînile şi lunile de relaxare au fost înlocuite de week-end-uri şi sejururi. Chiar dacă unii mai pleacă uneori vara în Antalya sau în Europa, ceea ce nu era posibil înainte, pare că zilele de aur ale vacanţelor fericite rămîn, în mod paradoxal, o amintire pe care mulţi o leagă de vremurile comunismului. Atunci vacanţele erau un fel de disidenţe, acum ele sînt simple concedii, pline de grijile de neuitat de la serviciu.
(A.M.)

© D. Perşinaru

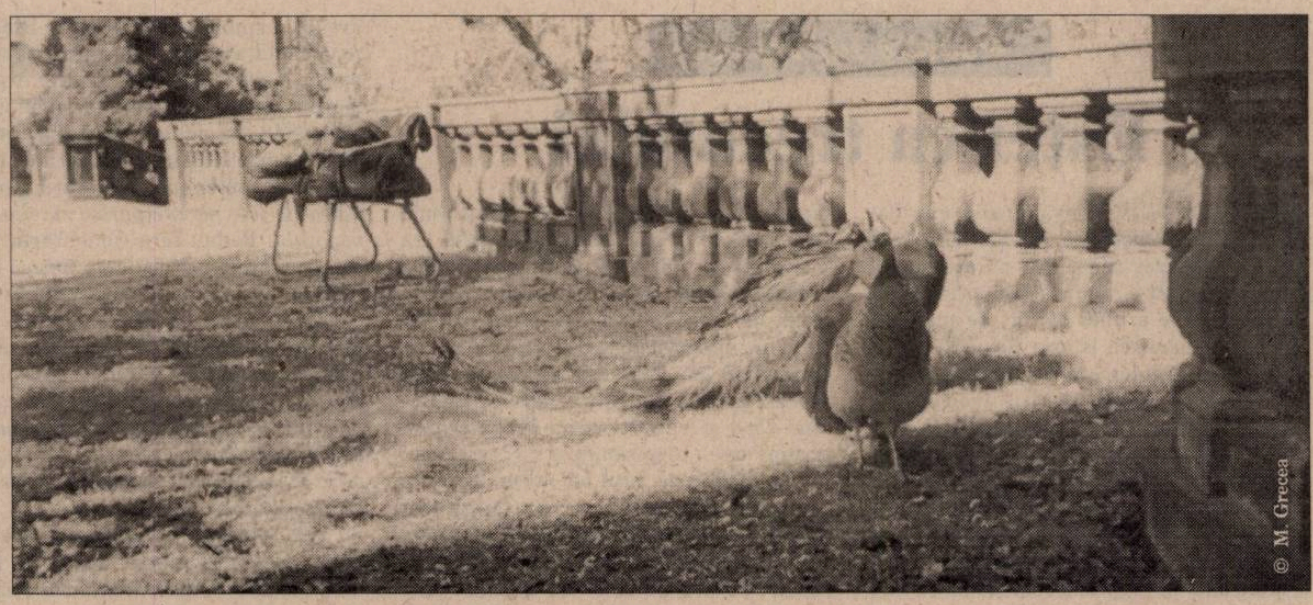
© M. Grecea

Răzvan RĂDULESCU
scriitor

Articol de vară

Revistele scriu întruna, în această perioadă a anului, despre vacanţe: cum să pleci, unde, prin ce agenţie, ce să iei cu tine, ce să nu iei, cum să scapi de căldură, cum să nu te arzi la soare şi cu ce creme să-ţi dai pentru un bronz uniform, în ce companie să pleci (cu soţul, cu amantul, cu copilul, cu toţi trei la un loc), ce costum de baie este la modă, ce strategii să aplici ca această vacanţă să fie cea mai reuşită din viaţa ta, cu excepţia celei de anul viitor, cum să te încadrezi într-un buget mic (la munte), cum să arăţi bine seara pe faleză, cum să slăbeşti rapid – în şase zile – ca să arăţi bine dimineaţa pe plajă, de ce nu e bine să te expui razelor solare imediat după prînz, cum să inspiri sănătos, cum să expiri sănătos, cît să te ungi ca să nu ţi se usuce pielea în apă (?).

Observaţi cu atenţie textul de mai sus: frază introductivă, la minima rezistenţă, salvată printr-o enumerare haotică de elemente. Deşi fraza se vrea lejeră, în spatele ei se poate citi scrîşnirea, un fel de dépit combinat cu acreală, o totală lipsă de chef. Pentru că textul nu reuşeşte să transmită un sens mai înalt sau, pur şi simplu, pentru că nu reuşeşte să fie fermecător, mecanismele lui de construcţie ies la vedere ca oasele iliace la fundul unei mîrţoage.

Vreau să dovedesc că aceasta este condiţia oricărui text despre vacanţe (unde să te duci, prin ce agenţie, cîtă cremă etc.) prezent în revistele acestei veri. Şi ale oricărei veri, de fapt. Texte de un entuziasm factice, scrise cu o voioşie suspectă, pline de futilităţi şi de vorbe de umplutură, arătînd o grijă vizibil nesinceră pentru reuşita concediului prezumtivului cititor. Din cînd în cînd, din text ies la iveală accente violente de ură. Este omenesc ca jurnalismul turistic să arate aşa: jurnaliştii stau în redacţie şi redactează texte despre situaţii la care ei nu pot lua parte, pentru bunul motiv că stau în redacţie şi redactează texte despre situaţii la care ei nu pot lua parte.

Citiţi următorul text apărut în numărul din iunie al unei reviste pentru femei şi constataţi cu cîtă scîrbă bine camuflată se disociază nefericitul autor, ziarist fără mari mijloace, de turiştii prezumtivi pe care îi îndeamnă să meargă la San Remo:

„(...) Dar ceea ce ar fi într-adevăr păcat să rataţi este ocazia de a admira frumuseţea cerului şi a pămîntului în San Remo. De aceea, bine ar fi să treceţi dimineaţa prin grădinile şi parcurile oraşului. Pentru a vedea unele dintre acestea, este suficient să parcurgeţi Corso Inglesi, bulevard plin de vile luxoase, particulare, fără acces la public. Dacă vreţi să vizitaţi şi interiorul uneia dintre ele, mergeţi la Villa Nobel, vilă în care a locuit acest investigator suedez. (...)"

Observaţi cum tonul bine ţinut în frîu din prima frază devine brusc ameninţător la începutul celei de a doua. Jurnalistul optează pentru o topică bizară (de aceea, bine ar fi să...) şi îşi pierde cumpătul în partea cu vilele, numindu-le, tautologic pentru că e furios, „luxoase, particulare, fără acces la public". Expresia este ratată: jurnalistul doreşte să spună că publicul nu are acces la vile şi nu că vilele nu au acces la public, dar ura şi căldura îi zboară minţile din cap. Stare în care scrie este cea în care un nihilist ar amorsa o bombă. În mintea lui se înlănţuie scenarii crude privind lupta dintre clase. Sardonic şi în delir, el îşi temperează fals tonul şi adaugă: „Dacă vreţi să vizitaţi şi interiorul uneia dintre ele (dintre vilele luxoase, fără acces la public, n.n.) mergeţi la Villa Nobel, vilă în care a locuit investigatorul suedez." Ce investigator? Să fie de vină corectorul care a sucombat, la rîndul lui, căldurii?

Tot iunie, sfaturi de frumuseţe pentru vacanţa la mare:

„Trebuie să luăm anumite măsuri pentru ca picioarele noastre să arate perfect. Exfolierea, hidratarea şi epilarea sînt absolut necesare. Dar aceste măsuri nu sînt suficiente dacă picioarele tale au şi defecte ca: varicozităţi aparente sau umflături la sfîrşitul zilei. Elimină aspectul «de marmoră» care apare datorită proastei circulaţii. Dacă ai, mai degrabă, probleme legate de lipsa de tonicitate a pielii, atunci foloseşte cremele cu efect de lifting, care previn formarea de mici riduri pe corp."

Textul de mai sus este semnat de o femeie şi seamănă, într-adevăr, cu o păruială amabilă pe culoarele teatrului între două actriţe care nu se suportă şi au fost propuse pentru acelaşi rol. Vă invit să remarcaţi declaraţia sfruntată de fair play din prima frază, prin care autoarea şi cititoarea se identifică. Picioarele noastre trebuie să arate perfect. Trebuie să ne epilăm, să ne hidratăm. În realitate, acesta este un fel comod de a domina. Cine poate să ştie cum sînt picioarele autorului? Autorul este întotdeauna în umbră, cititorul este expus, gol şi fără apărare propriilor lui priviri. Şi lovitura din partea autorului vine necruţător: aceste măsuri nu sînt îndeajuns dacă picioarele tale au varicozităţi aparente (atenţie la răceala devastatoare a termenilor) sau dacă se umflă la sfîrşitul zilei (atenţie la aerul violent organic al formulării). Din acest moment, după insulte, autoarea începe cu cititoarea păruiala propriu-zisă: „aspect de marmoră" transformă picioarele într-o scabroasă reprezentare statuară, iar insinuarea acrişoară, legată de tonusul pielii şi de lifting aduce vîrsta cititoarei în discuţie şi îi dă astfel lovitura de graţie.

Luna iulie serveşte cititorilor articole despre vacanţă încă şi mai răutăcioase. Temperatura din redacţii a crescut, redactorii au aflat că le este greu sau cu neputinţă să plece în concediu. Pojghiţa amabilă a articolelor lunii precedente se topeşte la treizeci şi şapte de grade, iar jurnaliştii iau pe toată lumea de sus:

„Nu puteţi pleca în vacanţă la mare fără ochelari. În ţările dezvoltate, aproape fiecare persoană poartă ochelari, fie de soare, fie de vedere. Ochelarii sînt, astăzi, atît un accesoriu la modă, cît şi un veritabil ajutor pentru ochi."

Rămîi mut în faţa textului-decret de mai sus. Nu poţi decît să deduci că la baza scrierii lui s-a aflat o stare de furie conjugată cu epuizarea.

Desigur, spre sfîrşitul lui august, furia redactorilor va dispărea: epuizarea îşi va fi spus cuvîntul (pentru a afla de ce epuizarea îşi spune, spre sfîrşit, cuvîntul, recomand cugetările comentatorilor de fotbal), viaţa la temperaturi înalte va fi devenit o obişnuinţă, vara se va fi apropiat de sfîrşit, subiectele pe tema vacanţei se vor fi epuizat şi ele. Nu cred că ne putem aştepta la cine ştie ce surprize în luna care va urma. Articolele de vacanţă din luna august vor semăna, în mare, cu articolul pe care tocmai îl citiţi: scris ca sub anestezie de către un om care şi-a pierdut orice speranţă de a pleca în concediu şi care, de supărare, vede realitatea deformat.

Vacanţele, concediile – aceste pete de culoare (cenuşie) în viaţa proletarului român

Diferenţa dintre o vacanţă şi un concediu este că prima pare nesfîrşită, iar a doua are gustul vechiului „bilet prin sindicat". Ambele cuvinte presupun ideea unei relative libertăţi.

Nu mai potriveşti ceasul pentru ora şase. Nu mai înduri transpiraţia din metrou ori dracii şefului. Stai acasă. Văruieşti. Te uiţi la telenovele. Îţi suni prietenii. Ce mai, eşti liber! Parcă te simţi fericit. Ai şi avantaje: uiţi multe. Totodată, lipsesc multe. Se întîmplă şi altora. Parlamentarii, în dezbateri televizate, uită multe. Însă, la ei nu lipseşte nimic. Femeia (ce se poartă vara aceasta) o au. Nesimţirea – de asemeni. Indiferenţa este grosolan de evidentă.

Dar, ce naiba! Eşti în vacanţă. Nu (vrei să) faci politică. Îţi tîrşii papucii pînă-n balcon. Spaţiu verde n-ai; gălăgie – ca la nebuni. Şi maldăre de gunoi. Iar, tu – în vacanţă. Departe de munţi, de mare, de flori şi poteci misterioase...

Alexandra CRĂCIUNESCU
Bucureşti

Radu TEODORESCU
psihiatru

Sfaturi psi pentru un concediu reuşit

Nimic nu este mai important în viaţă decît un concediu reuşit şi oricum este singurul lucru pe care nimeni nu vrea să-l rateze. În aceste timpuri grele de după sfîrşitul istoriei, nu şi al post-tranziţiei, hélas, părăsiţi de credinţe şi ideologii, pierduţi între ambiguităţi şi dileme, cînd nu mai aveţi încredere în nimeni şi nimic, cui aţi putea cere un sfat, cine poate să vă călăuzească paşii. Exit vremurile luminoase ale directorilor de conştiinţe, ale maeştrilor şi înţelepţilor profesionişti. Dacă despre viitor şi lucrurile care vor rîde mîine cu faţa la soare nu putem jura, vă rămîne o certitudine: prezentul este al psihiatrului. Priceput în toate şi pricepînd totul, expert în abisurile celuilalt, el are şi avantajul (împărţit cu super-market-urile) de a oferi la preţuri modice soluţii variate pentru aceeaşi întrebare şi pentru orice întrebare. În funcţie de afinităţi, lecturi, personalitate, vîrstă, sex, religie, preferinţe sexuale, rasă, simpatie pentru ambalaj, aveţi *l'embarras du choix*.

Primul drum o să vă ducă la psihanalist. Este ultima zi înaintea vacanţei şi vreţi să obţineţi imediat reţeta succesului estival. Un domn distins vă conduce într-un spaţiu auster, cu multe cărţi în diverse limbi liniştindu-vă blînd de pe rafturi: veţi fi ascultat de un intelectual, o lumină odihnitoare, un fotoliu, o canapea de piele, închisă la culoare şi uzată discret, doar atît cît trebuie ca să înţelegeţi că generaţii au învăţat acolo cum să-şi petreacă timpul liber cu folos. Respectînd tradiţia, domnul o să tacă, dumneavoastră o să tăceţi. Va fi o tăcere grea de sens. După treizeci de zile o să vă sculaţi cu inima uşoară şi un ego nou, o să mulţumiţi politicos, veţi trece pe la cassă şi adult, vă veţi arunca în vîltoarea vieţii. Dacă nu aveţi inima uşoară vina vă aparţine: aţi rezistat (şi nu este un compliment!). O lună cu fălcile încleştate traduce o rezistenţă robustă. Nu disperaţi, nimic nu este pierdut, veniţi şi la anul; pînă atunci aveaţi grijă la transfer.

Un semn de imaturitate ar fi dacă la anul, cu problemele nerezolvate şi cu aceeaşi solicitare v-aţi duce la comportamentalist. Scurtă introducere: un concediu fericit presupune o muncă serioasă; fericirea este o stare; ea se obţine identificînd comportamentul care o declanşează şi apoi repetîndu-l. Singura problemă: o vreţi (fericirea) permanentă sau cu pauze (de odihnă)? După ce aţi reuşit să găsiţi un scaun cît mai departe de cuştile în care cîini, pisici, şobolani mănîncă, beau, apasă pe butoane, manete, leviere în timp ce fiecare reacţie le este măsurată de aparate despre care habar nu aveaţi că au fost inventate, comportamentalista, o bătrînă domnişoară om de ştiinţă încă verde, 1,50 m, 50 kg, 50 de ani, păr roşu, ochelari virili, multe titluri şi toate bursele trecute, prezente şi viitoare Humboldt, Fulbright, New Europe College o să vă scutească de enumerarea păsurilor. După zece minute, evaluat, cercetat, cîntărit, măsurat, monitorizat veţi pleca cu programul pentru reuşit concediul 100%. Este un program simplu şi eficace, atît de uşor de aplicat încît o să vă miraţi singur cum de nu v-a trecut prin cap şi aţi fost nevoit să plătiţi (mai puţin ca la analist) pentru ceva care era la mintea cocoşului. Scularea la şase dimineaţa, jogging, mic dejun frugal, de la ora nouă şedinţă de grup pentru însuşirea abilităţilor sociale prin joc pe roluri cu soţia şi copiii. În fiecare zi veţi exersa o temă nouă: cum să spuneţi mulţumesc cînd sînteţi contrariat (exemplele de situaţii: aţi trecut pe verde, poliţistul vă spune că era roşu şi vă suspendă carnetul pe toată durata concediului; luaţi trenul, locul dvs. a fost vîndut unui boxer), cum să refuzaţi un compliment (exemplu: sînteţi la mare cu soţia, vă întîlniţi cu un politician care exclamă prietenos: «măi, animalule»), şi cîte altele. După-amiaza veţi viziona înregistrările video ale exerciţiilor, le veţi cota şi veţi alcătui grafice pentru a şti dacă evoluaţi. După concediu veţi lucra cu plăcere cîţiva ani buni.

Sînteţi modern, nu aveţi ce face cu vechituri freudiene şi constrîngeri pavloviste, vreţi să muşcaţi cu toţi dinţii din carnea tare şi parfumată a vieţii, aveţi cravate cu broscuţe, haine în culori vii, şosete cu iepuraşi, pantofi fini, psihiatrul dvs. nu poate fi decît cognitivist. L'air du temps o cere! Alt decor: un cabinet larg, luminos, pereţi albi, ferestre mari, climatizare silenţioasă, mobilier formica, un computer torcînd uşor, un clinchet zglobiu anunţă sosirea unui nou mesaj pe internet, un fax din care curg egal rulou după rulou. Cognitivistul vă strînge mîna cu exact atîta forţă cît să înţelegeţi că în sfîrşit aţi nimerit unde trebuie. Doriţi să ştiţi cine sînteţi şi ce aveţi de făcut în vacanţă? Pe un ton cordial, fluent, în cuvinte puţine, precise, bine alese, cu rare neologisme (soft, hard, printer) şi cîteva metafore din computerland veţi descoperi tot ceea ce întotdeauna aţi dorit să aflaţi despre dvs. şi v-a fost ruşine să întrebaţi. Ei bine, numai este nici un secret, ultimele descoperiri ale neuroştiinţelor au demonstrat-o irefutabil: sînteţi un ordinator. Cît despre un concediu reuşit, aveţi noroc, aţi nimerit tocmai în perioada discounturilor importante, beneficiind de o reducere de 30% şi o garanţie de şase luni vi se poate introduce programul «O vacanţă perfectă. How to do it yourself». La plecare plătiţi (ca la analist). Dacă vi se cere mai mult, refuzaţi politicos: atît vă îngăduie programul.

P.S. În prealabil, asiguraţi-vă că oriunde vă veţi petrece vacanţa veţi găsi *Dilema!*

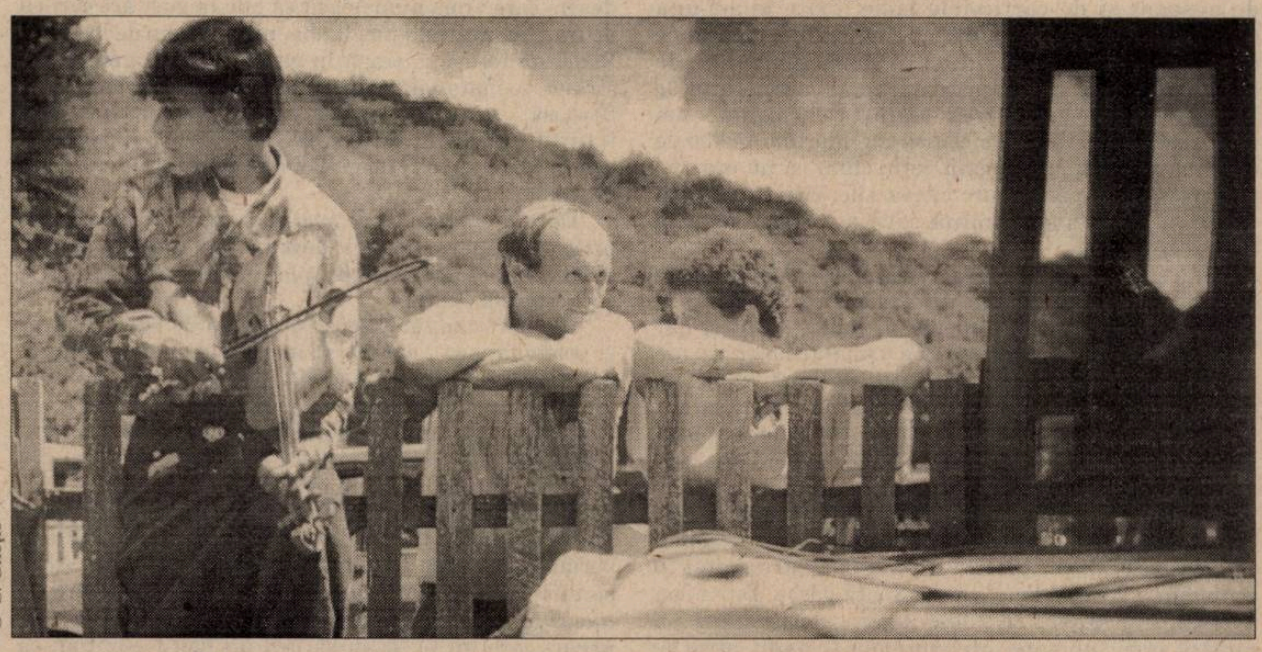

© S. Ghiţie

Adrian MIHALACHE
conferenţiar universitar

În vacanţă, de unul singur

Ce să faci în vacanţă cînd eşti singur şi nu ai niciun chef să te asociezi? În străinătate nu se merge fără treabă, cînd universităţile sînt închise, altfel rişti să dai o lopată de bani pentru a intra în categoria penibilă a celor care fac turism instituţionalizat, bifînd catedrale şi magazine de lux. La mare, plajele izolate sînt făcute pentru cupluri, iar cele aglomerate, de la 2 Mai, Vama Veche sau Costineşti, sînt veritabile saloane mondene, unde socializarea este de rigoare, deci trebuie să apari ca pe scenă, cu cît mai dezbrăcat, cu atît mai elaborat. Pe crestele munţilor, de unul singur, e riscant, sau, în cel mai bun caz, anost, rămîne, deci, zona deal-vale, spaţiul mioritic, în care ce poţi face altceva decît să reflectezi, adică să lucrezi? Grigore Moisil, o figură de proră pentru cei care ne maturizam în anii şaizeci, spunea că există o diferenţă esenţială între vacanţă (el spunea *vacanţie*) şi concediu. Concediul este scurt şi strict contabilizat, planificat cu grijă, din timp. Vacanţa este, dimpotrivă, ieşire din timp, un eşantion de eternitate, în care poţi face imposibilul, adică ceva neobişnuit, eventual ceva nou. Vacanţa singuraticului ar trebui să fie timpul creaţiei, după acumulările intelectuale accelerate din timpul anului, timpul redactării operei majore. Sau, cel puţin, timpul lecturilor esenţiale, de care n-avem niciodată timp, al acelora care sfidează confortul, timpul citirii lui Joyce, al lui Musil, al „Paradisului" lui Dante („Infernul" şi „Purgatoriul" pot fi citite şi în condiţii obişnuite), a operei lui Proust, dacă aceasta nu a făcut deja ţelul altor vacanţe. Sigur, poţi să te ascunzi *vara la ţară* cu un tom sub braţ, dar, dacă vrei să scrii, cum să o faci fără bibliotecă, fără fişe, în fine, fără acces la *world wide web*? Cezar Petrescu n-avea nevoie de nimic din toate acestea, el scria din primul jet, fără indecizii şi reveniri, fără note de subsol şi, sigur, fără INTERNET. În schimb, îşi amenajase un spaţiu stimulativ, vila din Buşteni, în care fiecare cameră, fiecare balcon, fiecare antreu, avea cîte un loc amenajat pentru scris, cu scaun confortabil, pupitru adecvat şi hîrtie la îndemînă. Lipsiţi de asemenea condiţii, să ne resemnăm: nu vom ajunge, oricît de singuratici ne-am dori, să ne scriem *Opera Magna*, cel puţin nu în *această* vacanţă. Mai bine, am renunţa şi ne-am cufunda în natură, să ne regenerăm! Am fi în bună companie.

Rousseau, unul din marii singuratici ai filosofiei, îşi căuta refugii din ce în ce mai izolate, nu atît pentru a scăpa de persecuţii, cum s-ar putea pretinde, cît pentru a gusta în voie plăcerile izolării în natură, pe care le prefera excitaţiei intelectuale a vieţii citadine. Schimbînd domeniul doamnei d'Épinay pentru micul sat Montlouis, părăsind paşnicul Môtiers pentru a herboriza în paradisul izolat al insulei Saint Pierre de pe lacul Bienne, Rousseau trăia în regim de superioară vacanţă, fără a înceta să se îndoiască de faptul că omul, în starea lui *naturală*, ar fi fost mai curînd sociabil decît solitar. Iată o experienţă care merită să fie reiterată. Încercînd, în timpul unei vacanţe, senzaţiile cărora Rousseau le dădea, primul, formă literară[1], am putea realiza falsitatea aserţiunii care străbate cu autoritate traseul gîndirii de la Diderot la Habermas cum că slăbiciunea fizică a oamenilor primitivi ar fi determinat acţiunea concertată, în grup, a acestora, de aici rezultînd limbajul şi raţionalitatea aferentă. Poate că, dimpotrivă, alături de Rousseau, am ajunge să acceptăm că omul primitiv ar fi fost un solitar, rătăcind prin păduri, fără meşteşuguri, fără grai, fără locuinţă, fără război şi, mai ales, *fără legături*. El nu avea nevoie de semenii lui decît pentru acuplări pasagere, neînsoţite de implicare emoţională, de aceea nu simţea nici dorinţa de a le face rău. „Prea puţin supus pasiunilor şi fiindu-şi de ajuns lui însuşi, (...) el nu simţea decît nevoile sale adevărate, iar inteligenţa sa nu făcea mai multe progrese decît vanitatea. (...) Secolele se scurgeau fără ca omul să iasă din primitivitatea primelor ere; specia era deja bătrînă, dar omul rămînea mereu copil"[2].

Fiind singur, argumenta Rousseau, omul era nu numai sănătos, fericit şi bun, era mai ales *liber*. A te cufunda, solitar, în natură, înseamnă, de fapt, să faci experienţa nemijlocită a libertăţii. Desprins de ataşamente înrobitoare, în mod natural solitar, omul era născut să fie liber. Omul poate fi liber numai dacă este singur, lasă Rousseau să se înţeleagă, numai omul singur este puternic, avea să afirme mai tîrziu Ibsen prin vocea doctorului Stockmann, eroul din „Un duşman al poporului". Omul singur este, deci, un element subversiv, el subminează orice autoritate, pune în pericol însăşi ordinea socială. Este uşor de înţeles, astfel, de ce regimurile totalitare au combătut valorile intimităţii, impunînd activităţile de grup şi multiplicînd formele instituţionale ale vieţii colective ca detaşamente, tabere, echipe şi ansambluri, active mai ales în timpul vacanţelor, probabil pentru a compensa tentaţia lor înspre solitudine. Nimic nu este de neglijat cînd este vorba de a-l persuada pe individ să renunţe la resursele sale de libertate şi putere pentru a dobîndi securitatea socială. Adică pentru a-l determina, cum spunea Rousseau, „să-şi cumpere o linişte imaginară cu preţul unei fericiri reale". Pentru aceasta, merită ca vacanţele să fie riguros gestionate.

Omul pe deplin socializat este dependent de oglinda pe care ceilalţi i-o întind. De aceea, riscă mereu să se confunde cu suita de identităţi pe care societatea i le propune, să se reducă la o simplă imagine inconsistentă proiectată pe ecranul interacţiunilor sociale. O vacanţă solitară îi poate dezvălui celui care are curajul să o întreprindă că omul singur nu este nefericit, el este puternic, deci periculos, de aceea şi sfîrşeşte rău în toate ficţiunile croite pentru disciplinarea mulţimilor, cum sînt filmele. Într-unul dintre ele, eroul, întruchipat de – cine altul? – Alain Delon, rosteşte, cu puţin înainte de finalul tragic, concluzia la care o vacanţă cu adevărat bine folosită te poate aduce: „Omul singur este indivizibil, coerent şi vorace. Contra unui om singur, nimeni nu poate face nimic".

1 În „Reveriile unui plimbăreţ singuratic".

2 Discurs asupra inegalităţii dintre oameni, trad. S. Antoniu, Editura Ştiinţifică, 1958.

LA MARE LA MARE LA MARE

Viorel MOŢOC
jurnalist

Imposibila vacanţă

Astăzi, chiar de m-aş întoarce
A-nţelege, zău, nu pot:
Unde eşti tu, tinereţe,
Cu vacanţa ta cu tot?

În vara aceea am plecat la mare cu un rucsac în spate, un sac de cărţi pe umăr, şi cel mult 100 de lei în buzunar. De fapt, nici nu ştiam precis dacă voi ajunge la 2 Mai, în campingul de nudişti, sau dacă nu cumva voi rămîne în Costineşti, unde se ţinea Festivalul de Jazz. Cert este că, plecat în zori din Rîmnicu-Vîlcea, n-am reuşit să rezolv nimic în Bucureşti. Buchiniştii-pirat din zona Gării de Nord – cei cărora speram să le vînd en-gros sacul meu cu cărţi – dispăruseră ca prin farmec. Îi alungaseră miliţienii care împînzeau toate străzile, în perspectiva unei iminente Conferinţe a P.C.R. Nasoală coincidenţă! Cocoşat de neşansă şi de cărticelele mele, toate una-ş-una (colecţiile „Enigma", „Delfin", „Scorpion", „Romanul de dragoste"), am revenit în gară, lîngă echipă, şi, de comun acord am hotărît să luăm totuşi acceleratul de Mangalia. Noroc că în tren – iarăşi coincidenţă – am dat peste Liana. Ea s-a oferit să-mi împrumute 400 de lei, pînă-n toamnă. Cu banii ăştia chiar că nu era nici o problemă să mă descurc cîteva zile, cît ţinea Festivalul, şi să-mi mai rămînă ceva şi pentru naş, la întoarcere.

Una peste alta, în vara aceea am rămas la mare cam două săptămîni. În ultima parte, aproape în fiecare dimineaţă îmi puneam în minte să plec, dar pînă la prînz mă răzgîndeam. La urma-urmelor, nu mă presa nici un termen, nu eram obligat să ajung nicăieri. Aveam timp destul. Iar cu banii m-am descurcat de minune, mai ales după ce prietenul meu Gabi M. a reuşit să îmbîrlige două mediciniste care stăteau în Costineşti, convingîndu-le să-mi cumpere o parte din cărţi. Am mai vîndut două romane de acţiune, în restaurant, la „Dobrogeanu". Plus un săpun „Fa" al sorei mele, pe care i l-am dat barmaniţei în schimbul a 7 sau 8 beri, pentru toată gaşca. Da, a fost o vacanţă grozavă! În zilele acelea ale jazzului s-a nimerit să fim aproape toţi împreună, în amfiteatrul de la Costineşti sau pe plaja din 2 Mai, o grămadă de prieteni şi colegi pe care n-am cum să-i uit: Vic, Gabi M., Hans, Heinz, Liana, Liviu, Anne, Maxim, Domnica, Liudmila, Zoli, Moşu, Gabi H., Hughi... Şi atîţia alţii, pe care îi rog să mă ierte că acum, în această clipă, i-am omis. Am dormit alături pe nişte baloturi de paie de la marginea staţiunii, în partea dinspre hotelul „Forum". Am şezut şi am rîs, o seară întreagă pînă-n zori înveliţi cu sacii de dormit, în iarba din preajma staţiei CFR Costineşti-Sat. Am stat împreună ore şi zile întregi în nisipul fierbinte al campingului sau la mesele mereu însetate ale „Restaurantului Dobrogean". Ne plăcea să fim nonconformişti, nepăsători şi inconştienţi. Pe vremea aceea, nu plecase încă nici unul dintre noi, nimeni nu se despărţise. Timpul curgea numai pentru alţii. Nouă chiar că nu ne păsa de nimic. Iar eu, unul, mă simţeam perfect. Deja ştiam că am prins o vacanţă cum n-a mai fost alta. Asta se întîmpla cîndva, demult, la 2 Mai, înainte de '90.

Pe urmă, după '90, tot a mai mers. Timp de cîţiva ani, o vreme, cîteva veri, cîteva vacanţe. Plecam la 2 Mai şi, după cîteva zile de stat în camping, izbuteam să regăsesc aceeaşi binecunoscută stare la care visasem tot anul: o plăcută moleşeală, o dulce pierdere de sine, un abandon trăit cu maximă intensitate. Dar, de la o vreme încoace, n-am mai reuşit. Lumea din 2 Mai s-a schimbat şi sună stupid să vă mărturisesc că nici eu nu mai sînt acelaşi. M-am mutat, de la cort, la gazdă. Ultima oară am stat la hotel. Şi simt că nimic nu mai este la fel ca înainte. Nici măcar marea. Din prietenii de atunci, mulţi au plecat din ţară. Ne mai revedem uneori în concediu, cu mult drag şi bine stăpînită emoţie, şi ne place tare mult să ne repovestim vacanţele de odinioară. Cu alţi prieteni mă mai întîlnesc cîteodată, întîmplător, prin Bucureşti. La vîrsta noastră, se poate spune că ne-am făcut oameni mari. Unii – cu familii, alţii – cu servicii. Cu soţii şi case, cu copii şi maşini. În ceea ce mă priveşte, n-ar trebui să mă plîng: cîştig destui bani; încep să-mi fac un nume şi o situaţie; rudele, cunoscuţii şi buticarii din cartier îmi spun uneori că m-au văzut pe la televizor. Nu regret nimic. Şi totuşi, mi-e din ce în ce mai greu să revin în vacanţă la 2 Mai. Aproape imposibil. Pentru că, de la o vreme, nu pot să-mi iau decît concediu. Şi nimeni n-ar mai fi în stare să-mi dea o vacanţă. O vacanţă cum a fost în **vara aceea**.

Acum cîteva luni, şedeam de vorbă cu un amic care a ajuns şef de departament la o importantă agenţie de presă. Ne plîngeam unul altuia, aşa cum le şade bine românilor în tranziţie. La un moment dat, ţîn minte că i-am zis: „Ia mai dă-le-ncolo de probleme! Ca să te scoţi, ţi-ar trebui o pauză. Chiar aşa, de ce nu-ţi iei o lună – da' o lună-ntreagă de vacanţă?" Atunci el m-a privit trist, şi mi-a replicat, cu o blîndă disperare de bărbat matur: „O lună, spui? E prea puţin. N-ar rezolva nimic". Am încercat să-l contrazic, dar mă tem că n-am izbutit să fiu prea convingător.

Mă grăbesc să intru în apă

Pe la 1847, un francez în căutarea fermecatei Balta Albă – cu alte cuvinte în vacanţă – ajunge noaptea în „staţiune": „Străin, într-un colţ de pămînt necunoscut mie, rătăcit într-un sat unde nu se zărea nici ţipenie de om, încungiurat de vro douăzeci de cîni care vroia numaidecît să afle ce gust are carnea de franţez, neştiind nici limba, nici obiceiurile locului!" Reuşeşte totuşi să tragă în gazdă peste noapte la un străjer, „o matahală naltă, groasă, spătoasă, bărboasă, fioroasă!", „o nălucă înarmată cu un ciomag cu care ar fi turtit un buhai", care, după ce îl cazează în bordeiul său mizer, îi urează noapte bună cu cuvintele „Neamţo dracoli!".

Dar *fugit irreparabile tempus* şi turismul românesc progresînd permanent a devenit bijuteria de astăzi, 1998, cînd m-am hotărît să plec la mare. Cu bilete, nu ca sărmanul franţuz.

Pe scurt: am luat trenul din Gara de Nord (noi, eu şi prietena mea), am intrat în compartimentul supraaglomerat, am inspirat adînc şi am expirat cînd am ajuns la Constanţa (a nu se înţelege că am ajuns cît ai clipi). Acolo trenul a oprit pentru vreo jumătate de oră. După alte douăzeci de minute debarcam într-una din staţiunile litoralului românesc şi o luam la trap spre hotel, nerăbdători să scăpăm de bagaje şi să ajungem pe plajă, în apă. Dar la hotel mi-a fost dat să întîlnesc varianta feminină post-modernă a străjerului lui Alecsandri. Hotelul „îi aparţinea" unei recepţionere cu nasul ascuţit şi buze subţiri, cu gesturi grăbite şi priviri care nu te lăsau să uiţi un lucru esenţial: că dacă tu eşti acolo să te distrezi, ea munceşte, domnule, nu se joacă. Aşa că să lăsăm gargara şi să aşteptăm în hol pînă ne strigă ea ca la armată. (*). – Munteanu! Popescu! Da' sigur sînteţi Munteanu şi Popescu? – Poftiţi actele. – Mda..., camera 408. – ?! – Ce lift, domnule, ce lift? Pe scări. Hai că n-am timp!

Am urcat pe scări, ne-am aruncat bagajele în cameră, am coborît pe scări, am fugit pe plajă, am vrut să intrăm în apă, dar... numai urşii polari ar fi putut s-o facă. Frustraţi am mers să mîncăm. Şi tot frustraţi, trei zile mai tîrziu ne întorceam în Bucureşti.

Au trecut trei săptămîni de atunci. Scriu aceste rînduri dintr-o altă staţiune de pe litoralul românesc, unde am evadat pentru un week-end. Vremea e minunată, marea e caldă, valurile perfecte. Ana-Maria înoată şi acum îmi face semn cu mîna. Mă grăbesc să o ajung aşa că nici nu mai pun punct frazei

Happy end!

* ...un spaţiu gol de aproape o jumătate de oră

Cristian MUNTEANU

Irina NICOLAU
etnolog

Decalogul timpului liber

În limba franceză, de unde românii au preluat cuvîntul, **vacanţă** este derivat din **vacant** al cărui etimon latin este **vacans, -antis**, participiul prezent al verbului **vacare** care înseamnă „a fi vid", „a fi gol".

În vara lui 1982, la 2 Mai, am petrecut trei sferturi de oră în privata Tudoriţei. Principalul merit al Tudoriţei era că prăjea bine peştele şi cartofii şi că făcea ardei umpluţi gustoşi. Al doilea merit al ei era că, fiind murdăricică, nu impunea chiriaşilor ei nici o constrîngere. La Tudoriţa puteai să faci tot ce vrei. Vă rog să vă închipuiţi douăzeci de chiriaşi sezonieri, patruzeci de oi, doi măgari – mama şi fiul – şi proprietarii trăind într-o libertate şi o devălmăşie perfectă. Expresia apoteotică a lipsei de reguli era însă privata, probabil cea mai precară retirată din sat. Acolo intrai numai cînd nu aveai încotro şi încercai să ieşi cît poţi de repede.

În după-amiaza zilei cînd am stat trei sferturi de oră în privata Tudoriţei ploua cu broaşte. Era a treia zi cînd ploua aşa. Toate hainele noastre erau ude şi nu aveam unde să le uscăm. La risipeam prin camere, sporind umezeala, camere unde chirpiciul puţea mut. Noi stăteam pe prispă, beam votcă, fumam ţigări Bega, ne uitam la ploaie... Eram tineri şi totuşi trişti.

În momentul cînd mi s-a părut că ploaia s-a domolit puţin, mi-am luat umbrela şi am plecat „acolo". Am pus umbrela pe acoperişul din azbest ondulat şi am închis uşa cuviincios. În clipa care a urmat s-a produs o rupere de nori. Numai un nebun sinucigaş ar fi ieşit afară. Aşa că am rămas în privată, modest, privind prin crăpăturile din uşă prăpădul de afară. Un minut, două, trei... După vreo cinci, m-am pomenit cu un gînd care mi-a străpuns creierul, PE BANII MEI!!! Nu l-am înţeles prea bine. A revenit formulat mai clar ADICĂ EU PLĂTESC CA SĂ STAU AICI?! Şi a tot revenit gîndul exprimat în multe feluri. O furie în cascadă a pus stăpînire pe mine. Nu cred că vreun leu într-o cuşcă a trăit ce am trăit eu. În această dispoziţie am compus Decalogul timpului liber. NEBUN CINE PLEACĂ DE ACASĂ! Asta se repeta de zece ori.

Între timp l-am mai rafinat, l-am mai îmbogăţit, am înţeles diferenţa dintre **muncă, odihnă, sărbătoare, vacanţă**. Am încercat să le explic oamenilor. Acum am renunţat. Păstrez pentru mine ideea că nu merită să pleci de acasă decît cu treabă sau pentru un drum „iniţiatic" – folosesc termenul în sensul lui slab, adică, **mă duc să văd marea, mă duc să urc muntele, voi petrece cîteva zile de viaţă simplă într-un sat...** Sînt adepta vacanţelor interioare.

Între litoralul românesc şi cel turcesc

După Campionatul Mondial de fotbal, principalul obiectiv al agenţiilor de turism a devenit vacanţa estivală. De altfel, după 1996 oamenii par să se fi îndreptat mai mult spre acest gen de excursii, cum spune Elena Anghel, director de marketing la agenţia Paralela 45. Nu se mai fac atîtea călătorii cu obiective turistice, în Anglia, Spania, Grecia, din simplul motiv că lumea nu mai are bani.

Totuşi, românii pleacă în concediu, avînd de ales între două oferte principale: litoralul românesc şi cel turcesc. Elena Anghel consideră că „serviciile din România sînt scumpe şi proaste" şi oamenii preferă Turcia, unde „preţurile sînt mici raportate la servicii". De altfel, oferta din această vară a agenţiei este o vacanţă în Antalya. 7 zile la un hotel de trei stele ar costa 400$, iar la unul de cinci stele 500$, în preţ fiind inclus transportul cu avionul. Aceasta în timp ce la Marea noastră Neagră o cameră (deci două paturi) la un hotel de două stele pentru aceeaşi perioadă ar costa 2.650.000 de lei. Evident, mult mai puţin ca în Turcia, dar serviciile...

Totuşi, alţii spun că „e o aberaţie că în străinătate este mai ieftin decît la noi". Corneliu Droc de la Touring Athénée Palace crede că una din cauzele acestei impresii este că oamenii preferă să-şi cumpere bilet direct de la hotel, în loc să treacă prin agenţie. Or, spune Droc, „prin agenţie este mai ieftin". În opinia sa, chiar şi serviciile sînt acceptabile, iar, uneori unii îşi prelungesc sejurul. Iar ofertele înceacă să satisfacă o cît mai mare varietate de buzunare: cu masă, fără masă, hotel de două stele, hotel de trei stele, în funcţie de posibilităţi. Singura opţiune mai greu de realizat este un week-end la mare, pentru că agenţiile tind să meargă pe serii de şase sau şapte zile. Totuşi, Elena Anghel spune că pentru cine doreşte se poate aranja.

Oferta ofertelor este sugerată însă de un turist. Destinaţia, tot Antalya, dar de data aceasta pe cont propriu: 10 zile, 200$. E adevărat, transport cu autobuzul, în condiţii nu foarte bune, dar acceptabile pentru un student, mărturiseşte Ştefan Cojocaru. Acolo însă, „condiţii pe care nu ştiu cînd îmi voi permite să le am în România", cu piscină în hotel şi călătorii pe mare. Pentru că în Turcia totul se negociază.

Octavian GABOR

LA MUNTE LA MARE LA MUNTE

Adina POPESCU
studentă

Fericire-n sărăcie

Atunci cînd mercurul termometrelor depăşeşte cele 30° încă suportabile, cînd astfaltul şi creierii se încing, cînd urăşti oamenii de pe străzile marelui oraş pentru că ai senzaţia că-ţi respiră aerul, cînd te refugiezi în apropierea unui lac, sub un pom, neîndrăznind să intri în apa împînzită cu mătasea broaştei – atunci gîndul unei plecări, al unei scurte vacanţe, devine o obsesie.

Orice familie de condiţie medie, care se respectă, îşi planifică concediul cu luni de zile înainte. Acesta poate să însemne un sejur de 10 zile la mare sau la munte, vizite la părinţi şi la socri, un loc liniştit la ţară de unde oamenii se întorc şi cu sacoşele pline, coşmelia de vacanţă mult-visată, pe care au reuşit s-o ridice în timpul anului etc.

Pentru copiii deja prea mari ca să-i mai încînte o ieşire cu babacii, apar problemele. Dacă nu au reuşit să pună deoparte un ban, încep să facă o chetă tot pe la părinţi sau pe la rudele mai înstărite. O salvare mai rămîn încă bunicii şi astfel „gaşca de la bloc" este înlocuită de „gaşca de la ţară" sau de „gaşca de la alt bloc" – diferenţa fiind că se află într-un alt oraş.

În rest, fiecare se descurcă cum poate. Există şi norocoşi: „Mi-a cedat bunică-mea biletul ei de tratament la Eforie Nord. Vă daţi seama? 18 zile la mare!". Se aud cîteva glasuri: „Nu pot să vin şi eu?" „Da, însă doar pentru o noapte, că mai sînt şi alţii programaţi!"

Studenţii se bat pe locurile oferite gratuit de Minister la căsuţele de piatră din Costineşti. Se fac schimburi; unii care au bilete în iulie şi vor în august ş.a.m.d. Vînzarea lor este o afacere avantajoasă. „Problema e că trebuie să le convingi pe tipele de la Recepţie că numele tău e cel de pe bilet, ci nu cel de pe Buletin". Munca de convingere nu-i dificilă – încă mai funcţionează metoda cu ness-ul şi pachetele de Kent.

Dacă ai biletele în buzunar şi n-ai bani de cheltuială, poţi vinde cartela de masă şi vii de acasă cu roşiile şi cu brînza. Dar şi aici există un risc: „Acum un an lăsasem mîncarea în geam să nu se strice; peste noapte m-am trezit fără ea. Încă nu m-am gîndit la un loc sigur unde se poate ascunde." Adevărul este că doar într-o situaţie limită capeţi tupeu şi te descurci de minune. „Ni se terminase sejurul şi nu vroiam să ne întoarcem acasă. am descoperit o căsuţă de lemn goală. Acolo dormeam cele cîteva ore, spre dimineaţă. Era cumplit de frig şi ne înveleam cu saltelele de la paturi". „Am reuşit să mai stăm 3 zile în plus. Dormeam ziua pe plajă. Ne mai rămăsese o bucată de brînză şi mai furam legume de prin grădini". „Acum cîţiva ani în 2 Mai ajunsesem să mîncăm hamsii crude. Ţin minte că i-am furat castraveciorii muraţi ai Stelei Popescu de pe veranda casei". Şi alte nenumărate povestiri cu iz de aventură.

Mulţi optează pentru varianta plecării cu cortul. Marile avantaje: scapi de grija şi de banii daţi pe cazare şi nu eşti legat propriu-zis de un loc. La munte, preferi să dormi în cortul tău decît la priciurile cabanei. În schimb te poţi aştepta la schimbări neprevăzute ale vremii sau la un urs care să-ţi dea tîrcoale. La mare, în schimb, te poţi aştepta să rămîi fără cort, dacă-ţi doreşti un loc mai liniştit şi mai pustiu. În general, cei mai mulţi preferă campingurile şi curţile oamenilor – locuri unde poţi vedea cort lîngă cort. „Dormind în cortul tău ai senzaţia că dormi într-o piaţă publică: muzică tare, urlete, înjurături, fumul de la grătarul de alături." Constatare pe deplin verificată. Încă un amănunt, calitatea cortului, căci poţi avea surprize: „Am găsit un cort prin casă, cred că a lu' tata şi am plecat cu el la mare. Acolo am observat că-i lipsesc trei beţe şi l-am înţepenit cu bolovani".

În ultimii ani înfloreşte din plin agroturismul, o cameră la gazdă costînd minim 50.000 pe noapte, în acest sezon. Dacă ai noroc nimereşti o gazdă bună: te întreabă de sănătate, îţi face curat în cameră, te îmbie cu ciorbă la prînz. Cei mai mulţi evită conversaţia cu gazdele pe motiv că tot timpul se văicăresc. „Se plîngea că profitul ei e infim în comparaţie cu munca pe care o depune, cheltuielile: apă şi curent electric, bătaia de cap, ca apoi să aflu că crîşma de vizavi e tot a ei". Gazdele cele mai cîrpănoase sînt cele cu mulţi clienţi, cu multe camere de închiriat. Unele îşi transformă şi garajele, coteţele, budele în odăi primitoare. „Din camera pe care tocmai o plătisem am văzut ieşind doi hippioţi şi un cîine care tocmai plecau. În două zile m-am umplut de pureci şi de păduchi". Mulţi consideră o gazdă bună, descoperită de curînd, drept o mină de aur. Apoi vin ani de zile în acelaşi loc, rezervă camera cu mult timp înainte.

Indiferent de condiţiile şi de aventurile pe care le-ai înfruntat, la întoarcerea acasă capeţi un alt tonus, altfel priveşti viaţa. Şi parcă nu-ţi mai pasă atît de mult de mercurul termometrelor ce depăşeşte 30° şi de oamenii de pe stradă care-ţi respiră aerul, cînd te gîndeşti la camera de hotel în care dormeai pe jos cu încă cinci alături, la cortul plin de apă după ploaie şi chiar la vecinii tăi, chiriaşi, cu care te certai în fiecare dimineaţă la coadă la baie.

Fugind de Lipscanii Bucegilor

Dacă vreţi să vedeţi bucureşteni nestresaţi, dornici de comunicare şi zîmbitori, locul potrivit este Bran. La aproape 30 de km de Braşov, dar nelegată prin cale ferată, localitatea, cunoscută mai ales datorită castelului, nu este încă invadată la fiecare sfîrşit de săptămînă de locuitorii capitalei, dornici să nu mai respire praf şi ciment. „Sinaia, Predeal, Buşteni sînt acum un fel de Lipscani", spune Zoltan Kern. Astfel că, pentru a scăpa măcar în vacanţă de aglomeraţie, el a venit la Bran împreună cu familia să facă agroturism.

Agroturismul pare a fi atractiv chiar prin numele său. Pentru mulţi, mai ales pentru orăşenii consacraţi, a face turism rural sună mai *„chic"* decît o săptămînă la mare. Iar brănenii atît aşteaptă. Fie că şi-au dezvoltat firme proprii, ca Vila Bran sau Ovi-Tours, fie că lucrează cu ANTREC, o asociaţie care se ocupă de turism rural în întreaga ţară, fie că închiriază camere independent, evitînd astfel fiscalitatea, locuitorii Branului au îmbrăţişat cu mic, cu mare, agroturismul. De altfel, nici nu e nevoie de mare lucru: o cameră curată, linişte, mîncare tradiţională şi – ei nu uită niciodată să menţioneze – „căldură sufletească".

Familia Benga a construit pentru turişti chiar o vilă, iar acum sînt în plină dezvoltare. Vor să facă o bucătărie mare, pentru ca fiecare să îşi poată pregăti de mîncare dacă doreşte, au deja un teren de tenis, o sală de gimnastică şi chiar o masă de biliard. Cea din urmă numai cu turismul rural nu rimează, dar clienţii sînt mulţumiţi şi asta contează. De altfel, într-un decor natural, pe coasta unui deal, cu o splendidă vedere spre castel, oamenii se simt foarte bine. Rodica Sîrbu din Bucureşti a venit cu gîndul să vadă castelul. Totuşi, „sînt aici de o săptămînă şi este atît de plăcut încît nu m-am mişcat". Şi ceilalţi sînt volubili şi de-a dreptul încîntaţi. Ei nu se mai simt încorsetaţi între cei patru pereţi de la hotel şi se bucură de ieşirea în aer. „Avem şi televizor în cameră, dar nici nu l-am aprins, noi, care nu pierdeam nici un serial", zîmbeşte Rodica.

O cameră cu două paturi costă aici, la Vila Bran, 100.000 de lei pe noapte. „Dacă dorm cu copilul în cameră, nu este nici un fel de problemă", spune doamna Benga, cea care îi ţine de fapt locul fiului, Ciprian. Caldă, binevoitoare şi în acelaşi timp activă, ea pare a fi însă adevărata stăpînă a locului.

OVI-TOURS, o altă firmă care se ocupă cu turismul rural la Bran, adoptă un alt sistem. Pe lîngă cele două vile pe care le are, cu 18, respectiv 20 de locuri, firma are contract şi cu 15 familii din Bran unde îşi cazează clienţii. Elena Pedestru, soţia patronului, Ovidiu, pune şi ea accentul pe felul în care este primit turistul, de unde se poate crede că la Bran politeţea a devenit o politică economică. Dacă nu au biliard şi teren de tenis, ei oferă în schimb ghid-salvamont pentru trasee în Bucegi şi excursii la o stînă, unde ciobanul taie oaia *chiar* în faţa oamenilor. Doar e vorba de turism rural. Toate aceste servicii sînt însă în afara preţului de 150.000 de lei pe cameră.

Aici, ca şi la Vila Bran, e greu să găseşti locuri dacă nu te-ai programat dinainte prin telefon. Dar există alte soluţii. La baza castelului, unde oamenii vînd tricouri, căni, căciuli, farfurii, toate cu... Dracula, eşti îndreptat imediat către localnicii care fac agroturism pe cont propriu. Şi sînt mulţi dintre aceştia. O bătrînică recunoaşte că mai primeşte şi ea din cînd în cînd, chiar dacă are numai o cameră şi chiar dacă nu ştii niciodată pe cine primeşti în casă.

Totuşi, de teamă să nu fie prinşi practicînd o activitate pentru care nu plătesc impozit la stat, oamenii se feresc. Dacă află că eşti ziarist, preferă să te trimită la cei care au deja o firmă sau să baţi din poartă în poartă, pentru că, spune femeia de la cofetărie, cea care pare că ştie întotdeauna cine are un loc liber, „aici, la Bran, aproape toată lumea face asta".

Octavian GABOR

Olăneşti 1998

Prin parc, lume. Diverse categorii. Pensionari, el şi ea, în trening şi adidaşi, cu bidoanele de apă în mînă. Privesc scandalizaţi la tineri pe rotile şi la fete semi-îmbrăcate. Sau, aceiaşi pensionari cu un nepoţel pe care-l mai dăscălesc: „Marius, nu alerga! Marius, nu bea apă! Marius, nu pune mîna pe cîine! Marius, bagă-ţi tricoaşul în chiloţei!"

Pe margine, lîngă pădure, părinţi zîmbitori ciocănesc cu nuci în mantinela de piatră iar fetiţa lor strigă: „Mariana! Mariana!" dar veveriţa întîrzie să apară. „Poate dacă ar striga-o Marielena..." gîndesc răutăcios.

Familie tipică. Mami, tati, fată şi băiat. Copiii în faţă, părinţii în spate, de braţ. Sau mami şi cu fetiţa pe bancă citesc „Poveşti adevărate", tati şi cu puştiul se joacă cu mingea. „Om bătrîn, te prosteşti!" îi reproşează mami.

Sporadic, apare şi cîte un cuplu visător. Se ţin de mînă şi păşesc pe vîrfuri.

Un grup de pensionari ce discută aprins fotbal şi/sau politică: „Dom'le, croaţii au fost mai buni..." sau „Dom'le, tot regele..."

Se mai discută şi despre izvoarele minerale: „Unşpe e pentru stomac, da' numai dimineaţa. Să nu beţi de la paişpe, am găsit viermişori".

Se comentează masa de prînz: „Azi ne-au dat ficăţel, da' lu' fie-mea nu-i face bine..." „Servesc curat, aşa e, dar cam scump..." „Dom'le, n-am mai pomenit aşa ceva, lift cu program!"

Vreun puşti ce-şi plimbă patrupedul e admonestat aspru: „Ia-ţi, dom'le, javra! Vrei să-i muşte pe copiii ăştia mici? S-a umplut lumea de derbedei, dom-le!" Puştiul dispare speriat.

Cîte o fată înconjurată de bunici ca de gardieni. Comentarii răutăcioase dinspre banca derbedeilor: „P-asta n-o vedem deseară la discotecă?" „Crezi? Poate dacă vorbeşti tu cu tataie!" Rîsete. Fata aruncă priviri ce spun multe.

Se lasă seara. Se umple de fum de mici şi peşte. Începe să cînte şi muzica. Piesele verii se chinuie în difuzoare, în general muzică de mahala: „Să-mi dai scrisorile-napoi...".

S. ANDREI

Dileme în vacanţă

Ne-am hotărît să plecăm la Cinciş: eu, Cioce şi Bocşe. Cinciş e un lac lîngă Hunedoara, eu sînt cea care scrie, Cioce e un blînd blond cu ochii senini şi Bocşe e un morocănos drăguţ.

Miercuri: Am plecat de la Deva cu maşina încărcată. Vremea – urîtă. Avem un cort imens (trei camere), butelioară, grătar, umbrelă, masă, scaune şi chiar şi o bicicletă. Mi se pare că ne asemănăm cu cei din filmul **Operaţiunea „Monstrul"**.

De cînd merg cu cortul n-am avut niciodată atîtea „accesorii" şi mi se pare interesant.

E foarte puţină lume şi asta e bine. Lacul este imens şi te îmbie la baie, iar dacă e frig la meditaţie, citit, dormit, rummy.

Cioce calculează care este situaţia burăcii (buraca este ceaţa de pe dealul din faţa noastră): dacă se lasă în jos nu plouă, dacă urcă, plouă. În ciuda noastră buraca nu coboară nici un centimetru.

Ne-am plimbat şi am căutat înfrigurati (la propriu) stele pe cer. Nu prea erau. Am discutat despre liceu, colegi, facultate. Ne-am culcat cu speranţa că mîine ne vom trezi din cauza soarelui care va încinge cortul.

Joi: Ne trezim în sunetul ploii care cade pe cort. Mai dormim un pic gîndindu-ne că ploaia se va opri. Bocşe se trezeşte şi se culcă de vreo cinci ori dar ploaia îşi vede mai departe de treabă.

Într-un sfîrşit, pe la 11, din cauza foamei, ieşim afară. Plouă mărunt şi nici o şansă să se oprească. Cioce ne îmbărbătează repetîndu-ne poanta cu ciobanul care se bucură cînd e vremea rea pentru că ştie că va urma vreme bună.

Jucăm rummy toţi trei pînă după-amiază. Tot jocul gravitează în jurul lui Bocşe care nu a reuşit (încă!) să înveţe regulile.

Pe la şase ploaia se opreşte. Profităm şi facem o baie rapidă (apa e cam rece). Mîncăm şi mergem la izvor după apă. Pe drum nişte mirosuri...! Din nou studiem poziţia burăcii. Bucurie! Coboară!

Pe cînd ne-am întors s-a întunecat şi buraca este pe lac. E o imagine foarte frumoasă. Cerul este plin de stele, ceea ce ne dă din nou speranţa că mîine va fi soare.

Discutăm pînă tîrziu despre interes, dezinteres, fundamental, prietenie. Încercăm să definim noţiunea de inteligenţă; trecem în revistă relaţiile dintre noi, analizăm grupul nostru (sîntem mai mulţi decît noi trei dar fiecare e plecat în altă parte) şi nu ştim dacă este într-adevăr un grup.

Ca şi în seara trecută un chitarist cu staţie şi microfon nu ne încîntă cu „mahalalele" pe care le cîntă foarte patetic.

Îngheţaţi, punem capăt poveştilor care ar fi putut continua pînă dimineaţa şi încă o zi şi ne culcăm.

Vineri: Las pe Cioce, Bocşe sau pe oricine a fost vreodată la Cinciş să continue.

P.S.: Poate că nu aţi găsit dileme în textul pe care l-aţi citit dar vă asigur că ele există şi chiar sînt multe.

La cît mai multe *Dileme* şi vacanţe frumoase!

Ioana NĂDĂŞTEAN
o studentă în vacanţă

Z. ORNEA

Vacanţele lui Titu Maiorescu

Titu Maiorescu s-a înapoiat în ţară de la studii în 1860, adică la 20 de ani. Era convins că va obţine de îndată un post de profesor universitar. N-a fost să fie. A trebuit să se mulţumească, la început cu o funcţie subalternă în magistratură (şi asta după umilitoare aşteptări în stare de şomaj). În octombrie 1862 e numit director al Gimnaziului din Iaşi şi în noiembrie a aceluiaşi an devine profesor la nou înfiinţata universitate ieşeană. Visul i se împlinise neaşteptat de repede. La 22 de ani era chiar decan şi la 24 de ani rector. Sînt, toate acestea, privilegiile vremurilor aurorale. Era căsătorit de un an aproape cu Clara Kremnitz şi curînd va avea doi copii (dintre care, cel de al doilea, un băiat, Liviu, va muri la vîrsta de trei ani). În aprilie 1864 întemeiază, aici, la Iaşi, Junimea, ţinea ascultate prelegeri publice (în afara celor de la universitate), trăia relativ cuprins din cele două lefuri şi se pregătea să înceapă şi practicarea de abia din 1864 a avocaturii (era diplomat în Drept şi Litere, avînd şi un doctorat în filosofie). Prima sa vacanţă tihnită a petrecut-o la Iaşi în vara lui 1863 închiriind, pe timpul verii, după moda timpului, o casă într-o vie din apropierea oraşului. Aici, tot meditînd, a ajuns la concluzia că trebuie să se consacre creaţiei, neştiind dacă să aleagă ştiinţa (citeşte filosofia) sau estetica (citeşte literatura). Importantă era, deocamdată, adoptarea deciziei care, peste cîţiva ani (din 1867), va căpăta înfăţişarea care se ştie. Prima sa vacanţă în străinătate cu familia s-a petrecut în iunie 1865 (era acum director al şcolii de învăţători Vasile Lupu, universitar şi, pasager, avocat). A petrecut în Germania şi Franţa. Obiceiul, acum început, s-a păstrat. De obicei, Maiorescu îşi petrecea vacanţa în străinătate. Din 1871 intră şi în activitatea politică şi viaţa i se complică. A se odihni o lună-două pe an în străinătate, după agitata sa viaţă publică, în timpul verii, i se părea a fi cu adevărat o necesitate. Şi să nu uităm că în aprilie 1874 Maiorescu a devenit şi ministru (la Instrucţie publică) pînă în 1876, iar activismul său politic (în Partidul Conservator) îl acapara. Locuia, acum, în Bucureşti (nu încă în vestita casă de pe strada Mercur nr.1), acceptase, deloc resemnat, demiterea din învăţămîntul universitar pentru că înţelesese să-şi exercite mandatul de deputat, punîndu-şi suplinitor la catedra din Iaşi (ceea ce ministrul în funcţiune nu acceptase) şi, pentru a avea din ce trăi, practica o bănoasă avocatură, devoratoare de timp. În învăţămînt va reveni, după 11 ani, de abia în 1884, la universitatea din Bucureşti, prin aranjamente politice cu I.C. Brătianu, atunci prim ministru liberal. Viaţa i s-a complicat şi mai mult, osteneala luînd forme acute, împărţit fatal cum era între avocatură (la care n-ar fi renunţat pentru nimic în lume, pentru că din avocatură şi-a adunat averea şi traiul lesnicios), o agitată viaţă politică (cu starea de pururea dizidenţi a junimiştilor în Partidul Conservator) şi obositoarea muncă la catedră, care îi acapara nopţile în lecturi filosofice şi prepararea conştiincioasă a cursurilor, cărora le mersese buhul, frecventate fiind de un numeros public (nu numai studenţesc). Şi pe deasupra, întemeiase Junimea bucureşteană (la început – prin 1876-1878 – o filială a celei ieşene), apoi, cu timpul, singura Junime adevărată care conta. Viaţa i se îngreunase enorm, obiceiul vacanţelor în străinătate se păstrase, chiar după 1876, cînd Maiorescu, înstrăinat acum de soţia sa Clara, se îndrăgostise de cumnata sa Mite Kremnitz, în casa căreia, o vreme, chiar locuise, în timp ce familia sa se afla la Berlin. Iar la întoarcere, Clara, neavînd alternativă, acceptase infidelitatea soţului, suportînd-o, ce-i drept cu greu, pe Mite ca aleasă. Se gîndea intens la divorţ încă din 1877. În acest an, contrar obiceiului, au plecat, vara, la Berlin, Clara şi Livia (fiica criticului), Maiorescu rămînînd la Bucureşti, petrecîndu-şi serile la Kremnitzi, cucerit efectiv de Mite. În iunie 1878, după certuri aprinse, Clara a fost convinsă să plece cu fiica ei Livia la Geneva, unde să se stabilească (era, de fapt, o primă înţelegere pentru divorţ). Iar în vară, el, însoţit – se putea altfel? – de Mite a plecat într-o călătorie la Kissingen şi Elsen. A fost o vacanţă fericită, deşi Maiorescu era nemulţumit de prezenţa copilului Mitei şi a bonei. Ar fi voit o călătorie de vacanţă exclusiv în doi. Dar tot a găsit, atunci, prilejul să se mărturisească în jurnal că i s-a răsfirat sufletul în Mite. Asta deşi a fost nevoit să-şi întrerupă vacanţa, chemat fiind în ţară pentru un proces al cărui termen nu suferea amînare. Dar a revenit la Elsen şi şi-a continuat, aproape fericit, vacanţa. În 1879 Maiorescu trăieşte ceea ce a numit „primăvara psihologică-fizico-logică“ şi „noua viaţă“. Aceasta înseamnă, de fapt, prozaic vorbind, îndrăgostirea sa de Ana Rosetti, avînd acum de suportat şi gelozia Clarei şi cea a Mitei. Avea 40 de ani şi tinereţea sufletească de a se mai îndrăgosti. Pînă a se putea căsători, în 1887, cu Ana Rosetti va mai suporta ani grei de răvăşire sufletească. În vara lui 1880 a întreprins obişnuita călătorie de vacanţă, însoţit fiind de Clara, Livia şi – cum altfel? – de Ana Rosetti. Au vizitat, în patru, Austria, Elveţia, Italia, femeile înapoindu-se, în august 1880, în Bucureşti, Maiorescu mai rămînînd cîteva zile la Viena pentru a o îmbuna pe Mite. De abia în 1885 convine cu Clara asupra ideii divorţului la măritişul Liviei, precizînd, ceea ce îl interesa deosebit, „eu serile libere şi în toate vacanţele să călătoresc singur, fără imputări şi greutăţi“. În consecinţă, în 1885 şi-a făcut singur vacanţa în străinătate. Apoi, lucrurile s-au precipitat, Clara, împreună cu fiica ei, au părăsit intempestiv ţara, stabilindu-se la Berlin, deschizîndu-i lui Maiorescu calea divorţului obţinut în iunie 1887. Imediat s-a căsătorit cu Ana Rosetti, care a aşteptat răbdător să devină doamna Maiorescu.

Viaţa lui Maiorescu de după a doua căsătorie a devenit statornic aşezată şi fericită. Obiceiul de dinainte de a-şi petrece vacanţele în străinătate devine acum parcă o lege. Erau, de fapt, trei vacanţe anuale. Una, de aproape trei luni în timpul verii (începea, la sfîrşitul lui iunie şi se încheia pe la începutul sau mijlocul lui septembrie) şi două, de Crăciun şi de Paşte, cîte două săptămîni, tot, fireşte, în străinătate. Soţii Maiorescu nu se abăteau de la această regulă decît arareori, în împrejurări de forţă majoră, cînd, de pildă, profesorul era împovărat de demnitatea ministerială şi nu putea părăsi ţara. Dar astea erau cazuri rare. Regula, care nu admitea clintirea, era cu sfinţenie aplicată. Se începea cu o lună de cură la băi (Karlsbad, Kissingen sau în altă parte), după care, vacanţa totală undeva în Elveţia. Nu suporta marea, ci numai staţiunile montane. În iulie 1895, cînd pentru a-şi boteza prima nepoată, s-a deplasat la Batumi în Crimeea din Rusia (deci tot la Marea Neagră), unde locuia Livia cu familia, a suportat greu zăpuşeala. („Aici – nota Maiorescu în jurnal – e minunat de frumos ca poziţie: mare, copaci italieni şi munte, dar e o căldură debilitantă care cel puţin în

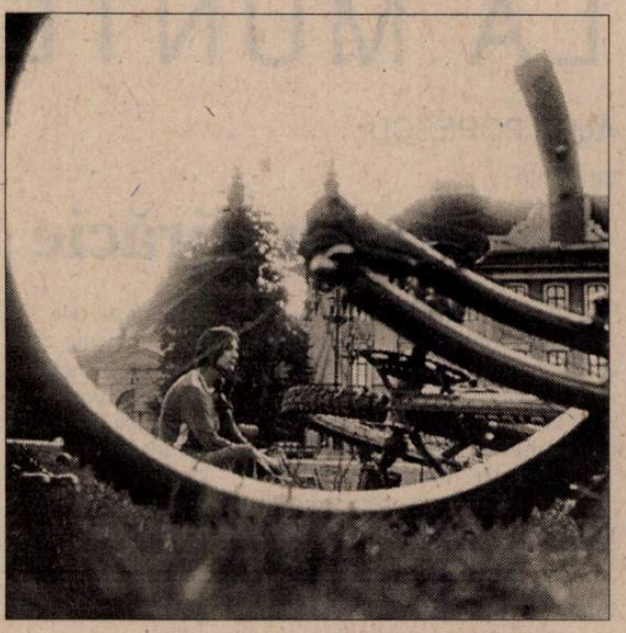

© C. Rednic

iulie şi jumătatea lui august strică plăcerea. Constant 26-27°, la umbră, zi şi noapte muşti“. A aşteptat, nerăbdător, încheierea solemnităţilor şi a plecat, de îndată, spre intinerariile sale. Care, am uitat să notez, Maiorescu le pregătea cu cîteva luni înainte, consultînd Baedekuri şi alte cărţi turistice, mai bizuindu-se şi pe experienţa acumulată. Şi, apoi, trimitea, din vreme, telegrame la hotelurile unde urma să se stabilească, (nota scrupulos în jurnal, unde întîlnim consemnate şi toate preţurile serviciilor primite, inclusiv bacşişurile), ştiind bine toate legăturile pe căile ferate dintr-o localitate şi alta. Vreau să spun că nimic din călătoriile de vacanţă ale lui Maiorescu nu se afla sub semnul neprevăzutului. Totul era, cu precizie nemţească, dinainte stabilit (de la bagaje la itinerar şi hoteluri), surprizele (chiar cele plăcute) fiind drastic eliminate. Şi încasările sale anuale din avocatură sau Consilii de administraţie sporeau consistent, fiind pus la adăpost de orice grijă materială. Uneori, în aceste prelungite sau mai restrînse vacanţe (cele de Crăciun sau de Paşte) lucra. De pildă, în vacanţa de Crăciun 1896 a început să pregătească, la Abbazia, primul volum din *Discursuri parlamentare*, reluat în vacanţa de Paşte (în aceeaşi localitate) încheindu-l în mai 1896, apărînd în februarie 1897. La fel va proceda şi cu celelalte patru volume, unele definitivate şi în timpul vacanţelor de vară, dar şi în cele de iarnă (al doilea volum l-a început în localitatea San Remo, unde şi-a petrecut atunci vacanţa). Începuse să-l plictisească scrisul manual (avusese, cam pe atunci, şi o maladie nervoasă a mîinii drepte) şi apelase la sistema dictării către soţia sa Ana, el ocupîndu-se, apoi, de ceea ce numea „poleitul“, adică stilizarea după prima formă. În 1908 în vacanţa de Crăciun, la 30 decembrie, nota în jurnal: „Zilnic îi dictez (Anei n.m.) notiţe biografice de ale mele cerute de Mehedinţi“. A reluat lucrul în iunie 1909 în staţiunea Schonwald. De abia la 3/16 august a aceluiaşi an menţionează: „Am terminat azi între 3 1/2 şi 5 ore dictarea notiţelor mele biografice pentru Mehedinţi, începute în decembrie la Viena, întrerupte în ţară de la ianuarie pînă în duminică de acum 8 zile cînd le-am dictat zilnic pînă la 2 ore“. Le-a terminat de stilizat în septembrie la Wiesbaden. La 25 septembrie (stil vechi) nota în jurnal satisfăcut: „Am terminat astăzi notiţa *autobiografică* (subl. m.) pentru Mehedinţi, ultima pagină dictată Anicuţei are numărul 104, a ieşit o întreagă cărticică în vacanţa asta“. Aceasta este celebra biografie a lui Maiorescu, scrisă, cum se vede, integral de el, şi, apoi, publicată, în 1910, sub semnătura S (apoi Soveja). Din raţiuni tactice, Maiorescu a voit ca autobiografia sa, mereu lui favorabilă, să apară ca fiind scrisă de altcineva, încît şi azi unii nepreveniţi continuă să vadă în Mehedinţi (care are doar meritul de a-l fi îndemnat pe profesorul său să-şi scrie autobiografia) autorul acestei scrieri care are parte, vizibil, de gheara leului.

Obiceiul strict al vacanţelor, Maiorescu l-a păstrat toată viaţa. Şi în tristul an 1914, cînd i-a murit soţia, în decembrie, însoţit de secretara sa Olga Neuman, de Crăciun pleacă la Viena şi, de acolo, în Elveţia, la Meran. Ultima vacanţă în străinătate o va petrece în vara lui 1915, la Viena, Teplitz, apoi Lucerna şi Interlaken (în Elveţia), dictînd domnişoarei Neuman prefaţa la volumul al cincilea din *Discursuri parlamentare*. Va fi, cum spuneam, cea din urmă a sa vacanţă în străinătate. În 18 iunie 1917 (stil vechi), în Bucureştiul ocupat de inamic, moare de cord, trist, abătut, frămîntat de grijile ţării. I s-a făcut, cum ceruse testamentar, o înmormîntare simplă la Cimitirul Belu. Şi murea, în a doua jumătate a lunii iunie, cînd altă dată, îşi începea vacanţa de vară. Va fi aceasta cea din urmă călătorie – pentru totdeauna – a lui Titu Maiorescu.

© D. Ştefan

Anca MANOLESCU

DELIRUL LUI SOCRATE

Puncte de trecere

Publicam, în numărul trecut, un text al lui Henry Corbin (fragmente din introducerea la *Corps spirituel et terre céleste*) referitor la *mundus imaginalis*, lumea evenimentelor vizionare: un nivel al Ființei foarte precis caracterizat și situat prin faptul că aici își găsesc locul propriu formele și imaginile ce se propun contemplației. *Mundus imaginalis* e o lume a *concretului* spiritual, diferită atît de lumea sensibilă cît și de cea a inteligibilelor abstracte; e o *interlume*, situată calitativ între celelalte două. Ea poate fi identificată, spunea Corbin, pe de o parte, drept o „lume a Îngerului" pentru că îngerul e cel ce deține prin excelență văzul contemplativ și îl poate suscita în partenerul, în *dublul* său uman. În replică, ea este, pe de altă parte, o „lume a Sufletului și a sufletelor" pentru că sufletul – mai precis aptitudinea lui noetică, inteligența spirituală -, sînt cele care creează un spațiu în care evenimentele vizionare se pot desfășura, pot „avea loc". În *mundus imaginalis* nu avem de a face cu locuri *situate*, ci *situante*, pentru că, în acest caz, sufletul identifică, prin contemplație, o origine non-apartenentă condiției spațio-temporale și, pornind de la ea, *spațializează*, actualizează un mediu potrivit configurărilor spirituale. Împrumutînd o formulare a lui G. Gusdorf (*Mythe et métaphysique*), am spune că „peisajul e aici suscitat din lăuntru, iar nu determinat din afară; e formă de expansiune (a sensibilității noetice, *n.n.*), iar nu cunoaștere obiectivă a unei realități sensibile date."

Problema care ne interesează acum este următoarea: lumea întîlnirii și a dialogului *imaginal* între înger și suflet este ea o lume absolut paralelă cu cea sensibilă, etanșă față de cea din urmă? Nu există puncte de comunicare cu peisajul imediat, nu există istmuri și pasaje între cele două? Geografia sensibilă este ea incapabilă să furnizeze puncte de sprijin și de trecere către *mundus imaginalis*? Ochiul ce posedă competență simbolică nu găsește oare nici o priveliște terestră care să-l orienteze într-acolo? Corbin are o scurtă referință în acest sens: „materiile lumii noastre îndeplinesc cel mult, în raport cu *mundus imaginalis*, funcția de vehicul, funcția unor forme aparițional și locuri ale epifaniei". *Mundus imaginalis* își poate așadar manifesta pulsațiile, își poate întipări totuși oglindirea în substanța lumii vizibile, în anumite locuri apte să-i primească reflectarea; sînt locuri inaparente pentru privirea strict sensibilă, dar mobilizatoare în cazul celui ce posedă un „ochi pentru dincolo-de-lume" (*chashm-e-barzakhî*), conform expresiei shaykh-ului Abû'l-Qâsem Khân Ebrâhîmî, citat de Corbin: „E posibil ca eu și voi să nu avem un atare ochi; dar asta nu constituie nici indiciul, nici dovada că ochiul și lumea aceea nu ar exista" *(apud.* H. Corbin, 1979, *Corps spirituel et terre céleste)*. Există așadar, în textura lumii noastre, locuri expresive pentru văzul contemplativ, locuri ce pot fi citite vertical. În *La Religion dans son Essence et ses Manifestations*, Van der Leew menționa excepționala frumusețe poetică cu care un asemenea loc apare în *Phaidros*.

Identificarea locului

Călăuzit pentru început de tînărul cu nume strălucitor, Socrate iese din cetate spre a examina discursul lui Lysias. Locul de popas ales de tînărul său prieten e unul închinat – în mod explicit – nimfelor și lui Acheloos (230 *b, c)* sub egida lui Pan (279 *c)*. Însă Socrate simte că aici e mai mult decît un loc închinat, consacrat. Simte prezența efectivă a unor „observatori ai muzelor" (259 *d)*. Locul e mai larg decît expresia lui terestră, mai subtil: „Simți cît de lesne poți respira aici?" (230 *b)* îi atrage el atenția lui Phaidros. E un loc cu un văzduh mai *ușor* decît compacta atmosferă a cetății, un loc în care granițele dintre lumi se subțiază și respirul universal e mai lesne de sesizat, stimulînd respirul celui ce discerne virtualitățile locului și e dispus să le „asculte". O instanță discretă îl locuiește: sunt corurile de greieri care, cu zumzetul lor, pun la încercare aptitudinile vizitatorului: „am impresia că greierii... și-au ațintit privirea înspre noi. Dacă ei ne-ar vedea în plină amiază, nu stînd de vorbă, ci ațipind la rîndul nostru asemeni oamenilor de rînd și lăsîndu-ne cu mintea lenevită, vrăjiți de cîntul lor – ei și-ar rîde pe bună dreptate de noi, socotind că niscaiva sclavi au poposit aici să tragă un pui de somn... Dacă în schimb, ne văd că stăm de vorbă și, nesimțitori la vraja lor, îi ocolim precum corăbierii pe sirene, atunci, plini de admirație, poate ne vor acorda darul pe care l-au primit de la zei spre a-l trece oamenilor" (259 *a, b)*.

Socrate citește deja locul în cheia comunicării, a circulației între niveluri de Ființă și, totodată, de cunoaștere. Comunicare între lumea zeilor și a oamenilor printr-o discretă și surprinzătoare instanță de mediere, în primul rînd; comunicare ori, mai degrabă, „predare" a unei tradiții, a unei cunoașteri, în al doilea rînd, pe care doar exploatarea adecvată a locului o fac cu putință.

Divinul, umanul și „subtilul", mijlocitor între ele, nu sînt toate trei prezente aici ca într-un nod ce rezumă schema integrală a lumilor? Dacă greierii pot obnubila cu zumzetul lor înțelegerea sau, dimpotrivă, o pot deschide către alt nivel, aceeași ambiguitate – ori mai degrabă calitate dublă – o posedă și ființa lor. Ei nu sunt, după mitul lui Platon, decît oameni subțiați de atracția pentru cîntul muzelor și, totodată, mesageri ai acestora, dintre care Caliope și Urania „mai cu seamă, îndeletnicindu-se cu toate cîte privesc cerul precum și pe zei și oameni au glasul cel mai pur din toate" (259 *d)*. S-ar părea că Socrate posedă anume facultăți „pentru cealaltă lume" și, datorită lor, popasul ales de Phaidros începe să ne apară drept loc median și mediator, unde lumi diferite pot intra în rezonanță grație intonației muzelor și mesagerilor lor. Dar, ca orice asemenea punct, el posedă o protecție și o ascundere, un aspect care îl sustrage aptitudinilor comune, livrîndu-l numai celor ce sînt, la rîndul lor, în stare să se pună în concordanță cu calitatea locului. Pentru a primi darul unei tradiții care vine de la zei, Socrate și Phaidros trebuie să-și încordeze capacitatea de a veghea, respingînd prima vrajă – adormitoare – adresată auzului corporal. Alături de *vigilență*, mai e necesară și condiția unui itinerant, a celui ce trece dincolo de opacitatea primă a lucrurilor, fără a se lăsa captat de coaja care le ocrotește și le disimulează, condiția celui ce străbate nivelurile de realitate fără a li se integra cu familiaritatea unui sedentar; ori, în termenii din text, condiția unui navigator iar nu a unui sclav. Socrate, ca și Ulysse, e un „străin": „Ai fost cea mai minunată călăuză pentru un străin, iubite Phaidros" (230 *c)*. Un străin – adică unul ce nu se lasă fixat de contururile sensibile ale locului -, și un „veghetor", care pătrunde pînă la stratul de inteligență simbolică a lucrurilor. Acestea sunt aptitudinile cerute de locul ales.

Avîntul theoretic

Modelat de „subțirimea" aerului și de melodia greierilor „observatori" ai muzelor, el e perceput – într-un al doilea moment – de Socrate ca un receptacul pentru inspirația ce dă putere cuvîntului său spre a formula drumul către celălalt loc, supra-ceresc, evocat în discursul vizionar de la 274 *c*. „Acesta e fundalul firesc pentru marele delir socratic din cel de al doilea discurs" spune G. Liiceanu în notele la *Phaidros* (Platon, *Phaidros*, ed. Humanitas, Buc., 1993, traducere, lămuriri preliminare și note de Gabriel Liiceanu). Avem de a face așadar cu un *amplasament* care desmărginește ființa, care declanșează un *ex-stasis* ascendent.

Pornit de pe acest *fundament* natural, avîntul socratic urcă spre celălalt istm – supracosmic -, spre acel *hyperouranios topos* care distribuie efortul contemplativ al celor ce țintesc spre cîmpia Adevărului: „sufletele ce-și zic nemuritoare, cînd ajung pe culme, străpung bolta, se așază pe spinarea ei și, nemișcate, se lasă purtate de roata cerului, privind toate cîte se află dincolo de ea" (247 *b, c)*... „Acela care îl urmează cel mai bine pe zeu, și-i seamănă mai mult, împinge creștetul vizitiului în afara bolții, se lasă prins în cerească învîrtire, însă, caii nedîndu-i pace, abia de poate ține ochii îndreptați către adevăratele realități... Cît despre celelalte suflete, toate doresc din răsputeri să țină urma spre înalt, însă, neputincioase fiind, ele cad și-s prinse într-un obștesc vîrtej" (248 *a)*.

După ce discursul socratic a dezvoltat tema iubirii care face să crească aripa contemplativă, după ce a evocat urcușul îndrăgostiților pe urma zeului și destinul celor care ajung să se fixeze în locul supra-ceresc (ca și al celor ce, pentru o eliberare încă amînată, vor prinde iarăși aripi), după ce a *formulat* acest *noetos topos*, Socrate cere locului terestru și instanței care îl animă să-i dea capacitatea internă a unificării și urcușului: „Iubite Pan și voi, zeități de aici, cîte sînteți, faceți să dobîndesc frumusețea lăuntrică. Iar dinafara mea să fie toate prietene celor din mine" (279 *b, c)*. Nu numai evocarea – prin discurs – a *theoriei* (în sensul ei vechi de „contemplație") este posibilă în acest punct, ci și obținerea capacității *theoretice* înseși. Iar drumul, itineranța verticală pe urma zeilor se face în doi: îndrăgostitul și cel îndrăgit își pot stimula virtualitățile contemplative așa cum o face cuplul format din maestru și discipol – ca într-o veritabilă efigie a tradiției. Mesajul – inarticulat dar incantatoriu – intonat aici de „observatorii muzelor" este reformulat în limbaj uman de Socrate. Dacă Phaidros știe unde se află locul privilegiat, dacă își conduce spre el maestrul, Socrate are capacitatea de a-i discerne calitatea, de a-l deschide și valorifica.

Geografie simbolică

Ce *situare* terestră posedă punctul unde Socrate a ajuns părăsind cetatea și lăsîndu-se călăuzit de Phaidros? Unde e amplasat locul acesta *armonizator* al cosmosului din afară cu cel din lăuntru („Iar dinafara mea să fie toate prietene celor din mine")? El reflectă – am văzut-o – „ochiul bolții", toposul supra-uranic care e, prin excelență, un loc polar. Călătorii care sînt în stare să îl atingă pe cel din urmă au a se confrunta, într-adevăr, tocmai cu *proba polului*: sufletele îndrăgostite și asemănătoare cu zeul „cînd ajung pe culme, străpung bolta, se așază pe spinarea ei și, *nemișcate*, se lasă purtate de roata cerului, privind toate cîte se află dincolo de ea". Celelalte – incapabile să domine rotirea, lipsite de privirea unitivă – sînt centrifugate, aruncate înapoi în „obștescul vîrtej". Cum se proiectează pe suportul terestru calitatea axială a toposului zenital? E în stare geografia – fie ea și simbolică – să-i traducă într-o oarecare măsură cifrul?

*

Invocînd situarea muntelui polar în hierogeografia ebraică, preluată de la cananeeeni, P. Dumas (1983, *Jérusalem, le Temple de Salomon*) consemna tradiția unui amplasament *nordic* („muntele Sionului, coastele de miazănoapte, cetatea Împăratului celui mare" – *Psalmul* 47, 2). Interpretarea joacă pe apropierea fonetică dintre Sion (cuvînt de origine cananeeană) și *Saphon*, care în ebraică desemnează nordul. „Muntele cel sfînt al Lui" reapare localizat nordic, în *Isaia*, 14, 13: „mai presus de stelele Dumnezeului celui puternic,... în muntele cel sfînt..., în fundurile laturei celei de miazănoapte". Faptul că înălțimea lui depășește cerurile califică explicit Sionul ca munte hyperborean. O altă temă legată de locul polar este cea luptei cosmice împotriva dragonului, dezvoltată în variante specifice de lumea greacă și cea ebraică: „muntele geografic care trebuia să simbolizeze inaccesibilul Saphon a devenit pentru greci Kasios. Acolo s-ar fi desfășurat, după tradițiile grecești, lupta lui Zeus împotriva lui Typhon, al cărui mormînt ar fi tocmai acest munte. Și aici pare că o legendă grecească s-a substituit tradiției cananeeene prin asimilări fonetice Saphon/ Typhon, substituire facilitată de paralelismul temelor mitice" *(ibidem)*.

Or, aceeași joncțiune de teme apare discret și în amplasamentul din *Phaidros*. În apropierea popasului lor, Socrate și însoțitorul său invocă un loc purtînd amprenta lui Boreas, consacrat printr-un altar al zeului: „spune-mi Socrate, nu de aici de undeva, se zice că Boreas ar fi răpit-o pe Oreithyia?" (229 *b)*. Legenda e tratată aparent ambiguu de filosof: „neștiutor în ce mă privește, aș fi de rîsul lumii să încep a căuta înțelesul celor străine de mine. Drept care, fără să-mi bat capul cu aceste povești, iau de bun tot ce mă învață tradiția și, după cum spuneam, nu pe ele le cercetez, ci pe mine însumi. Sînt oare o sălbăticiune mai încîlcită și mai închipuită decît înfumuratul Typhon?" (230 *a)*. Pasagera referință la raptul nordic îl conduce pe Socrate la cercetarea de sine (căci cel ce trebuie dominat și „organizat", în fond, este dragonul interior, spunea A. Coomaraswamy, *La Doctrine du Sacrifice*).

O triplă indicație polară pare țesută în dialogul platonician: una marcată în geografia terestră *(nordul* asociat lui Boreas), una interioară (Typhon) și una explicit hyperboreană *(hyperouranios topos)*. Am spune că peisajul însuși propune un text criptat al polului, un text pe care Socrate îl descifrează, de a cărui dinamică se lasă antrenat: semnul din peisaj stîrnește înfruntarea de sine pentru ca, odată dragonul lăuntric transformat în energie ascensională, ființa să se poate îndrepta spre veritabilul loc polar.

Ar mai fi de adăugat că Socrate ne oferă aici o *atitudine de lectură*, de hermeneutică (a locului și, în genere, a tradiției vehiculată de legendar). Pentru el, realismul „pozitiv" al geografiei simbolice e irelevant, e o linie inadecvată de lectură: „neștiutor în ce mă privește..." Tradiția și peisajul în care ea se încarnează nu sînt, pentru el, date destinate verificării, anchetei constatative. Nu eventuala legătură deterministă între locul concret și evenimentul mitic contează (e banal, de altfel, că cel din urmă nici nu poate fi, prin definiție, localizat fizic univoc). Pentru Socrate, geografia simbolică oferă *structuri de semnificație* organizate spațial, *peisaje noetice* care pot suscita peisaje interioare concordante: „drept care, fără să-mi bat capul cu aceste povești, iau de bun tot ce mă învață tradiția și, după cum spuneam, nu pe ele le cercetez, ci pe mine însumi..."

E lecția pe care ne-o propune, mereu, orice tradiție autentică.

Album

Cuvente den copii

Autobiografie

Mă numesc Costin. Numele de familie nu vi-l spun. Vreau să rămînă secret. Deci să nu mai lungim vorba şi să trecem la subiect.

M-am născut în Bucureşti pe data de 11 aprilie 1983 la spitalul „Filantropia", la ora 16,30. La vîrsta de 4-5 luni dormeam toată ziua. Înainte să mă culc stăteam tot timpul cu degetul în gură şi morfoleam o cîrpă mică în mînă, albă, de mărimea unei foi duble de caiet. Această mică cîrpuţă care mă fascina a luat denumirea de „Nani". N-a lipsit din mîinile mele nici o secundă. La masă o luam cu mine, la plimbare la fel şi uite aşa cîrpa mă distra. La vîrsta de un an şi vreo 8-9 luni, tatăl meu mi-a luat această cîrpuţă şi mi-a ascuns-o. Furios pe tata i-am zis: Bo! Bo! Bo! şi am plecat bosumflat. Traducerea era: Boule! Am primit jucăria înapoi ceea ce m-a înveselit. Nu pot să spun că am fost un copil foarte reuşit însă n-am avut de ales.

La vîrsta de 5 ani am fost dat la grădiniţă. Stăteam de la ora 9 la 16,30. Tot timpul cînd eram lăsat acolo începeam să plîng şi eram luat cu forţa spre sala de clasă. Făceam diferite concursuri: cine pocnea cel mai tare din degete primea o bombonică. Eram mort după astfel de bombonele. După amiaza ne culcam. Acolo aveam un prieten ochelarist. Mă înţelegeam bine cu el. Eu eram sub ochii tuturor „tovarăşelor educatoare". Nu-mi făceam patul, îmi aruncam hainele de colo-colo, nu mă spălam înainte să mănînc, la masă stropeam colegii cu supă, vărsam pe jos, făceam mofturi:

– Asta nu-mi place! Asta nu miroase frumos! Ce mi-aţi pus aşa mult? Nu pot să pap atîta! Sînt sătul, am păpat acasă! Şi tot felul de prostii. Într-un dulăpior aveam jucării. Cei din grupa mare ne luau jucăriile şi ne mai şi băteau. Mai ales pe mine care eram şi tare în gură:

– Măi, dă-mi motocicleta înapoi, că nu-i a ta! Vei s-o chem pe tovalăşa educatoale? Lăule!

În alţii dădeam cu piciorul, luam apă în gură şi-i stropeam etc.

Cînd a auzit ce fac mama m-a mutat la o altă grădiniţă. Una de engleză. D-na profesoară vorbea cu noi în engleză. În gîndul meu ziceam:

– Doamne fereşte, ce se mai postesc copiii şi cu educatoalea!

Asta mimam după doamna educatoare:

– Hagutumaiendumicuculataemememe! Mă urcam pe mese, îmi băteam colegii la prînz, mă băgam sub masă ca să nu mănînc, aruncam cu scaune prin clasă şi tot felul de prostii. Însă cum au aflat părinţii, m-au luat şi de aici. De fapt pot să zic că am stat vreo 6-7 luni la grădiniţa aceasta. Cu toate grădiniţele pe care le-am făcut am ajuns la vîrsta de 7 ani.

Primul pas în şcoală a fost ca intrarea într-o gaură neagră de care nu te mai descotoroseşti decît peste 12 ani. În acest coşmar inedit al vieţii am făcut cunoştinţă cu noi prieteni: Mihaela, Corina, Silvia, Adi, Alex, Andrei 1 şi 2 şi 3, Lucian, Silviu, Alexandra, Mădălina etc., şi încă un drac de copil pe nume TUDOR care trăieşte aproape ca într-o aventură. De cînd ne cunoaştem, ne-am propus să facem numai prostii. Ne puneam măşti pe faţă şi porneam la escaladat de case. În unele curţi întîlneam căţeluşi şi făceam mişto de ei:

– Gugi, gugi, cuţule, pun pariu că nu mă poţi mușca!

Bineînţeles că noi eram sus pe casă. Tudor se uita în toate podurile caselor şi zicea:

– Mamă, băi, ce bicicletă are ăsta! Fii mă atent ce mare e magazia lu ăsta, dar uită-te la ăla! Pe asta ai văzut-o? Mamă!

Într-o curte, un om ne-a surprins cînd coboram de pe casă pe magazie şi de pe magazie pe gard. Acesta zice furios:

– Ce căutaţi măi aici?

– Ssst! Facem antrenamente!

– Aaa, da, antrenamente!

Şi după ce am luat-o la fugă acesta ţipă:

– Ce antrenamente să faceţi, măi, staţi că pun eu mîna pe voi, ce credeţi că sînt prost?

La şcoală la şedinţa cu părinţii eu cu Tud eram primii pe listă că deranjăm orele, ne suim pe bănci, facem mişto de fete şi tot aşa ne-am remarcat la doamna dirigintă. Mai ales că în orele ei rîdem, vorbim în plus, ne batem cu hîrtii şi altele. (17-IV-1996)

Cura de neseriozităţi vitaminizante

Lucrurile – vreau să zic: oamenii, dar mă abţin – au devenit atît de serioase, oriunde te duci numai de asta se vorbeşte, cît de serioasă e situaţia, ajungîndu-se şi la foarte, foarte serioasă, încît pentru a o suporta şi înfrunta găsesc obligatoriu să fac o cură de neseriozităţi, aşa cum se iau vitamine ca organismul să se întărească în caz de... Aşa cum sănătatea goală e pe jumate boală, nici o seriozitate nu e întreagă fără neseriozităţile care trăiesc şi se dezvoltă odată cu ea; mi-am prescris, de dimineaţă, la prînz şi seara:

cazul australianului din Newcastle care şi-a dat fiul în judecată pentru că acesta – dornic să-şi ia un concediu de la patronul său – a anunţat, cu „adînc regret", într-un ziar local, moartea tatălui său;

cazul unei doamne primar din Guadelupa, Marcelle Chammonyse, care, la 12 iunie, a impus consiliului municipal, cu o majoritate largă, hotărîrea ca un bulevard şi două şcoli ale localităţii să primească numele soţului ei, Edouard, fost deputat, decăzut din toate funcţiile obşteşti pentru abuz de încredere, abuz în folosirea bunurilor sociale, corupţie pasivă şi deturnare de fonduri;

cazul fericit al lui Jeffrey Cabanis, vînzător ambulant de îngheţată în Stafford, dat în judecată de locuitori pentru „tortura la care ne supune", cîntînd toată ziua, pentru a-şi vinde marfa, cu o voce monocordă şi discordantă, o arie din opereta „Turkey in the Straw" – tribunalul din New-Jersey achitîndu-l;

cazul lui Iuri Denisov-Nicolski, vicedirectorul centrului de cercetări al Institutului rus de ierburi medicinale, cel însărcinat să vegheze la starea mumiei lui Lenin, care a declarat că, în caz de..., e gata să-l îmbălsămeze pe Fidel Castro;

cazul primarului din Eskifjordur care i-a trimis celebrei balene Keino – vedeta serialului „Salvaţi-l pe Willy!", trăind fericită în apele Statelor Unite, hotărîtă, se pare, a nu se mai întoarce acasă la ea, în Islanda – un container enorm cu heringi congelaţi, pescuiţi în fiordul ei natal;

cazul acestei bande de hoţi polonezi care a furat, lîngă Bytow, un pod de 15 tone;

cazul muftiului din Cecenia care a cerut credincioşilor săi, printr-un mesaj televizat, să nu răpească vreunul din turcii care înalţă la Groznîi, Marea Moschee, „Operă sfîntă";

cazul acestui nenorocit din Zimbawe, Walter Machini, devorat de fiare, în parcul leilor şi gheparzilor din Harare, identificat rapid de paznici, deşi era gol puşcă, fiindcă se dezbrăcase şi îşi pusese hainele, frumos împăturite, în faţa unei cuşti;

cazul acestei Nancy Bennett din Leicester căreia poliţia engleză i-a confiscat cei 17 purceluşi de porţelan, puşi de ea la fereastra casei ei, aflate pe strada marei moschei din oraş, toţi credincioşii musulmani plîngîndu-se autorităţilor pentru „porcăria asta";

cazul oricărui înalt funcţionar al casei regale din Thailanda care, dacă se află în agonie, cere regelui Bhumbol o autorizaţie de a muri, însoţită de un buchet de flori şi o lumînare (se precizează: „dacă moartea loveşte fără grijă de etichetă, suveranul admite o cerere formulată postum de către familie" – ceea ce-mi aduce imediat în minte cea mai pătrunzătoare observaţie, în acest domeniu, a unui înţelept bucureştean: „moartea bate la uşă; o politeţe inutilă");

cazul miliardarului Kirsan Ilumjinov, preşedintele Republicii Kalmuce, care va candida şi în anul 2000, promiţînd fiecărui cioban kalmuk un telefon portabil;

cazul celui „mai puternic organ fundamental" al talibanilor afgani, consacrat ca minister, „Ministerul încurajării virtuţii şi al prevenirii viciilor".

Cui i se pare că sînt prea multe cazuri şi prea diferite sorturi, să ia prospectul celei mai complexe vitamine din farmacii şi o să constate că în compoziţia ei intră o ameţitoare cantitate de substanţe, de la lăptişor de matcă pînă la fluor; pot spune totodată că după această cură de neseriozităţi, seara, cînd o aud pe domnişoara aceea rostind de ani de zile formula de o rapiditate sacramentală şi abracadabrantă: „bunăsearaşibungăsitlaştiri!", sînt un alt om.

Radu COSAŞU

Bazar

Bîlci la Cîmpulung

De Sîn'Ilie, la Cîmpulung, bîlciul era tradiţional. Pînă şi eu îmi amintesc fluieraşele de ceramică, ulcelele pe care bunica le aşeza cu grijă pe „policioare", pe pereţi, hopa-mitică şi vata de zahăr, călduşeii... Acum, cu ceramica s-a terminat: există, în schimb, plastic berechet, în culorile aprinse cunoscute. Doritorii de suveniruri pot cumpăra trompeţele verzi, maşinuţe corai, ochelari de soare cu inimioare sau coliere cu „Love". Pînă şi vata de zahăr e roz. Călduşeii, doar, mai seamănă cu ce erau o dată: pe cai îi cheamă tot Doina, Puian, Dafina, Afina, Buian, Aurora şi Gîndu. Ei îţi oferă un zîmbet mînzesc, cu tentă şmecherească, de pe fundalul unor picturi naive cu scene din viaţa copiilor. Fidelitatea faţă de tradiţie a călduşeilor are o explicaţie la îndemînă: sînt aceiaşi, de pe vremea cînd patronul bîlciului, Răduţ Popescu, de etnie rrom, avea 7 ani. Aceleaşi sînt şi lanţurile, şi caruselul care te învîrte pe sus, sub umbreluţe metalice. Lanţurile sînt pictate, unele, cu scene mitologice uşor lascive, altele – cu situaţii de epocă. Cînd se învîrt, gradul de risc e sporit de angajaţii bîlciului: tineri, agili şi la bustul gol, ei se agaţă de scaune, se ridică în picioare, trec de pe un loc pe altul. Fac totul pe fondul unei muzici asurzitoare, lăutăreşti, din care n-am putut distinge decît o rimă: Aura-gaura. Muzica e dublată şi triplată de cea de la călduşei, şi de cea de la umbreluţe; cînd treci prin dreptul difuzorului, nu poţi rezista decît dacă-ţi bagi degetele-n urechi. Aşa poţi scăpa şi de vocea disc-jokey-ului, care nu ştiu dacă nu e chiar patronul, dar oricum se aude din cabina acestuia: ce spune nu se desluşeşte, dar firma de sub care se produce spune destule: *„Europa"*. *„Europa"* cred că e, de altfel, numele bîlciului ce abia se mai ţine pe picioare şi cu greu se învîrte: la unii dintre călduşei, un tînăr mai împingea, din cînd în cînd, alergînd frenetic în jurul caruselului...

În bîlci te mai poţi poza, color, cu o mînăstire pe fundal (bănuiesc că-i Negru Vodă, podoaba Cînpulung-ului). Poţi, de asemenea cumpăra tablouri cu o cabană albastră lîngă o cascadă maro în faţa unor munţi roz, transfiguraţi de o lumină ambiguă, în care autorul şi-a concentrat întreaga măiestrie a penelului. Sinteza filozofică a bîlciului, a vieţii şi lumii o găsim, însă, la tir. Acolo, deşi poţi să nimereşti oricîte ţinte, tot nu cîştigi nimic; în schimb, ţi se oferă cîteva imagini „cheie" ale lumii noastre: doi fierari muncind liniştiţi; doi boxeri înfruntîndu-se ca la carte; un băietan ce-şi paşte vaca; un beţiv; un popă clopoţind în faţa bisericii, o rachetă făcînd înconjurul globului.

Iaromira POPOVICI

Jurnal de cinefil

23 iulie 1997. Săptămîna asta rulează pentru a doua oară (după mult timp de la premieră), „Craii de Curtea Veche“ ai lui Mircea Veroiu. Accentuez: „ai lui Veroiu“. Nu sînt ai lui Mateiu Caragiale, deci nu sînt nici ai mei. „Craii...“ trebuiau lăsaţi acolo, în carte, adică în „filmul“ personal al fiecăruia dintre cititori. Evident, prin urmare, că nu mă duc să văd ecranizarea. Aşa cum ştie tot cinefilul (de profesionişti nu mai vorbesc), o ecranizare înseamnă o apropiere, o confiscare, deci traducerea în imagini este o operă autonomă etc., etc. Dar, în ce mă priveşte, cu această operă (şi nu numai), lucrurile stau puţin altfel. Pe scurt, „Craii...“ nu aveau voie să fie ecranizaţi. Nici alte cărţi n-ar fi trebuit ecranizate. Cărţile obscure sînt privilegiate de ecranizare, acelea celebre – degradate, reduse. Nu sufăr să-l văd pe cutare actor în faţa ochilor atunci cînd mă gîndesc la cutare personaj de carte.

Constat, cu surprindere, că sînt un exclusivist. Greşesc, de bună seamă. Sînt multe ecranizări excelente. „Romeo şi Julieta“ al lui Zeffirelli e unul din numeroasele exemple. „Adela“ lui Veroiu îmi place. „Aventurile baronului Münchhausen“ al lui Gilliam, de asemenea. Şi atîtea altele.

Întorcîndu-mă la „Craii...“: Veroiu avea totuşi o şansă, aceea de a distribui în cît mai multe roluri, şi neapărat în cele principale, actori necunoscuţi spectatorilor de film. Aşa cum a făcut-o cu rolul omolog personajului-narator al cărţii. Poate sînt, iarăşi, utopic. Dar să-i văd pe Mircea Albulescu şi pe Ovidiu Iuliu Moldovan în rolurile crailor, e o eroare. După ce i-am văzut în zeci de roluri, de la cele de activişti de partid la cele de pistolari, după ce am fost impregnat cu jocul lor, cu ticurile lor, cu fiecare trăsătură a feţelor lor)! Nu, mulţumesc! Apariţiile anterioare „corodează“ personajul interpretat „în prezent“. Îl deformează. Îl încarcă de reziduurile celorlalte personaje, cu acele elemente care revin, mai mult sau mai puţin involuntar, pentru că ele sînt proprii actorului. (Poate de aceea îmi plac rolurile în travesti). Pe cînd relaţia „Adela“ – Marina Procopie, de exemplu, este, măcar în parte, diferită. Raritatea apariţiilor cinematografice ale actriţei („Wilhelm Cuceritorul“, „Colierul de turcoaze“ etc.), îi face prezenţa pregnantă, particulară, în „Adela“. O văd pe Adela, nu pe Marina Procopie jucînd rolul Adelei, unul din multele.

Iarăşi am ajuns în extremă. Actorii s-ar revolta. „Ei ce să facă? Să-şi schimbe meseria? Absurd!“ Probabil că aşa e. Dar acum am chef „să sar calul“. Să renunţ la bunul simţ, la logică şi la celelalte „chingi“. Ce bine e!

3 august 1997. Se profilează o vară săracă în filme mai de Doamne-ajută. Că vor, că nu vor, cinefilii trebuie să se retragă în faţa televizoarelor. Sălile de cinema rămîn pustii. Cel puţin aici, în oraşul celor şapte cinematografe, fostul Kronnstadt, fostul Stalin. Cuvintele lui Spielberg, citate într-un număr mai vechi al „Noului Cinema“, par bizare acum şi aici: „Mi-am petrecut cea mai mare parte din viaţă în întunericul sălilor de cinema.“ Nici obositoarele filme de acţiune, reluate de altfel în această perioadă, nici izul de şobolan nu te mai pot întoarce în jalnicele noastre săli. Darmite să te ţintuiască în fotoliile sparte şi cu huse zdrenţuite.

5 august 1997. Acesta e un jurnal sincopat şi, în plus, foarte „tînăr“. E, totodată, un jurnal al retinei. Am început, acum trei ani, în primăvara lui 1994, prin a nota într-un caiet filmele pe care le consider demne de reţinut. Pe prima pagină sînt trecute „Lista lui Schindler“, „În numele tatălui“ şi „Joc de culise“ (The Player). Dar abia de curînd (vreo două săptămîni) mi-a venit ideea de a consemna şi impresii ori comentarii legate de filmele respective. De aceea, uneori, în lipsă de altceva, mă întorc la caietul albastru, cel doar cu titluri, nume şi ani. Sau chiar mai înapoi, la ecranul propriei memorii, de unde selectez numai imaginile „de gradul doi“, imaginile imaginilor, umbrele celebre de pe peretele peşterii la fel de celebre. Astăzi, fiind cald şi senin, **stau pe-o creangă şi mi-e bine**. Alături de Boledav Pelivka, Marketa Nvubesova, Denna Mervatnova. Nu Sharon Stone, nu Tom Cruise, nu Jim Carrey. Ci Pelivka, Nvubesova, Mervatnova.

Mihai IGNAT

NOUTĂŢI LA EDITURA **TREI**

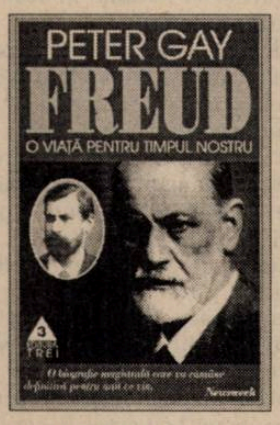

PETER GAY

FREUD
O VIAŢĂ PENTRU TIMPUL NOSTRU

„Fascinant... O performanţă de excepţie... Capacitatea lui Gay de a integra într-un întreg coerent opera publicată sau nepublicată a lui Freud şi despre Freud – incluzînd sute de scrisori necunoscute sau inaccesibile – este uimitoare... O operă de artă.„
(San Francisco Examiner-Chronicle)
722 p. 79.900 lei

ELISABETH ROUDINESCO

JACQUES LACAN
SCHIŢA UNEI VIEŢI,
ISTORIA UNUI SISTEM DE GÎNDIRE

„Istoria lui Jacques Lacan este istoria unui destin balzacian. Dar este şi istoria unei gîndiri care, după cea a lui Freud, a vrut să smulgă omul din universul ocultului şi al visului, cu riscul de a pune în scenă neputinţa permanentă a raţiunii, luminii şi adevărului de a realiza acest scop.„
588 p. 69.900 lei

Aceste cărţi pot fi comandate la adresa: str. Pravăţ, nr. 2, bl. Z35, ap. 34, sector 6, Bucureşti. Tel: 781.12.25; Fax: 413.28.86

retro CINEMA scop

x **Jocuri periculoase** – Nu trebuie să stai pînă la jumătatea acestui joc de-a aparenţele ca să-ţi dai seama că nimic nu e mai periculos, la Hollywood, decît să crezi că ai idei: este problema acestui thriller aparent care se vrea semi-parodie a genului... şi la care e ridicol să rîzi. John McNaughton (regizorul) a căzut în propria capcană: personaje calchiate după **Scream** (de Wes Craven), situaţii calchiate după **Scream**, replici calchiate după **Scream,** Theresa Russell calchiată după Theresa Russell ...spectatorului nu-i rămîne decît să *zbiere* de plictiseală!

x **G.I. Jane** – Ridley Scott o supune la cazne pe Demi Moore în, probabil, cel mai meseriaş rateu al autorului **Thelmei şi Louise** de la **1492: Cucerirea paradisului** încoace. Unul din puţinele lucruri bune sînt personajele secundare. Unul din multele lucruri rele este că Demi însăşi nu poate fi *decît* personaj secundar (fără a deveni, astfel, mai bună). De fapt, care era ideea: că Demi-soldată e-n stare să spună *(cenzurat; vedeţi filmul...)*?! Pentru asta nu era nevoie să se facă un film, ci să se monteze un microfon în casa Bruce Willis!

xx **Îmblînzitorul de cai** – Parabolă ecologică regizată şi jucată de *călăreţul electric* Robert Redford, care vrea să spună că America montană e mai sănătoasă decît cea metropolitană. Peisaje cît cuprinde, love story cît să-nţelegi că Redford e încă verde şi o peliculă de 168 de minute care te face să vezi roşu-n faţa ochilor, în caz că nu vibrezi la ingredientele menţionate. Ah, da, şi caii. Ce vezi după ce îmblînzeşti aceste frumoase, viteze şi demne animale? *Horseshit.*

x **Sfera** – Sub-sub-sub-sub-(*ad infinitum*) **Solaris**, genul de film la care rămîi pînă realizezi că eşti cu cel puţin două bobine înaintea scenariului, te gîndeşti să pleci dar finalul te loveşte-n cap cu obişnuita predică *made in Hollywood* care te lasă leşinat...E clar de mult, Michael Crichton (care a scris romanul omonim) nu va fi niciodată Stanislaw Lem (sau Isaac Asimov), Barry Levinson (**Rain Man**) nu va fi Tarkovski, dar nu este totuşi absolut limpede de ce un film care începe binişor, cu dialoguri amuzante şi o poveste care promite divertisment în casa neuronilor trebuie să atingă fundul oceanului în materie de spălare a creierelor?! (**a.l.ş.**)

Legendă: **xx** = *dacă aveţi chef;* **x** = *a se ocoli.*

Imaginarul publicitar

Sexi ca o limuzină

Automobilul a pătruns în imaginarul colectiv pînă acolo încît poate fi regăsit în visele unor triburi indiene, luînd locul simbolurilor tradiţionale. Psihanaliştii constată apariţia elementelor tehnice în „marile vise“ ca rezultat al deplasării acestor simboluri şi, în cele din urmă, al substituirii lor cu instrumente. De exemplu, în visele triburilor amintite, defectarea automobilului ar fi, după M. Bastide, expresia unei probleme de natură sexuală (aflăm din cartea lui J. Ellul, „La technique“).

Invazia tehnicii asupra psihismului uman este uşor demonstrabilă chiar şi numai dacă am avea în vedere arta (de la suprarealism pînă la literatura SF), luată în accepţiunea freudiană, de supapă a subconştientului.

Cuplul om-automobil este o evidenţă a timpului modern şi, din aproape în aproape, cu cît ne îndreptăm spre noul mileniu, tinde să devină ceva arhetipal. Tandreţea cotidiană de care are parte maşina, începînd cu actul cosmetizării periodice şi sfîrşind cu apelativul „iubito“ sau cu referirea tipică: „am măritat-o“ (pentru „am vîndut-o“) dovedeşte investirea ei libidinală, de obicei în rolul feminin (clasic incestuos) de iubită-fiică. Dragostea dintre individ şi automobilul personal ţine atît de realitate cît şi de literatură (îmi vine în minte una din cele mai frumoase proze ale lui Mircea Cărtărescu, „Organistul“, dar şi personajul lui Stephen King, „Christine“, o „automobilă“ îndrăgostită pînă la patologic de posesorul ei, din thriller-ul cu acelaşi nume).

Probabil că, rămas singur în univers, doar cu maşină de spălat, omul ar da naştere, dacă nu unei noi lumi (dată fiind absenţa femeii) cel puţin unui nou mit erotic. Şi asta pentru că reprezentările lui arhetipale sînt limitate, deşi, într-o oarecare măsură, infinit deghizabile.

Revenind la automobile, reclama pentru Audi A 6 ne-a sedus pe loc şi ne-a abandonat la fel de repede, după difuzarea meteorică de la TV. Mesajul ei este diferit de cel cu care am fost obişnuiţi pînă acum, dar nu mai puţin corect, dacă luăm în calcul atracţia pe care tehnologia se presupune că o exercită asupra inconştientului feminin. Pentru că ea, tehnologia, este rezultatul agresiunii umane împotriva naturii, acţiune prin excelenţă revendicată de masculinitate.

Pe o melodie în care percuţia ritmează puternic, Audi A 6 trece inteligent (la fel ca maşinile dintr-un poem tot al lui Mircea Cărtărescu), şi cu mişcări precise, pe lîngă două tinere foarte drăguţe care îi zîmbesc provocator. Una dintre ele intră într-o instituţie cu birouri moderne. Apariţia ei provoacă fascinaţie în rîndul bărbaţilor, care îi oferă un scaun, în timp ce ea nu le aruncă nici o privire. O cuceritoare pe care numai El o poate cuceri, ne spunem în sinea noastră. Cea de-a doua intră într-o piscină elegantă, de unde deducem că are un standard de viaţă ridicat. O femeie care poate avea tot ce-şi doreşte, vezi bine, dar ea îl doreşte pe El. Pentru o fracţiune de secundă, prin portiera întredeschisă observăm că la volan nu este nimeni. Portiera se închide şi automobilul demarează ca o felină. Doamne, cît de atrăgător e! Dar, după ce am asistat la această desfăşurare de forţă, după ce am fost întrebaţi retoric dacă: „Trebuie un învingător să arate ca un învingător?“, El opreşte şi o femeie superbă coboară pentru a-i îmbrăţişa pe cei doi copii care o întîmpină fericiţi.

Recunoaştem în scenariu noua versiune a mitului familiei divine (de data asta cu doi copii, ca simbol al clasei de mijloc, cu posibilităţi financiare) în care automobilul este substitutul masculin, capul familiei ce „gîndeşte în perspectivă“. La întrebarea dacă: „Trebuie o limuzină să arate ca o limuzină?“, răspunsul este că o limuzină trebuie să arate ca un bărbat puternic şi seducător, care oferă protecţie şi siguranţă. Aşa, acest pseudo-mit al familiei moderne îl aduce în discuţie pe cel adevărat: mitul femeii independente, fie ea singură şi cu doi copii.

Pentru această femeie şi nu numai, a fost creat Audi A 6!

Alice POPESCU

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Pupat privirea

Bărbaţii icnesc, aleargă, tropăie, dau ca-n brînză, se pocnesc în locuri sensibile şi-njură dezinhibat în timp ce-şi fac semne porcoase sau îşi şterg sudoarea cu poalele costumului de zale. Din cînd în cînd, peste tot vacarmul se-aude un fluierat familiar care-i face pe ei să revină, pentru scurt timp, la sentimente mai bune şi pe tine, ca spectator de cinema, să te convingi că e numai un joc: se cheamă „fotbal medieval" şi se poartă la Florenţa. După încheierea meciului, camera îi urmăreşte pe jucători în vestiar, se strecoară profesional printre burţi, beri şi bezele, bifează rapid secvenţa dusului, se propteşte cînd timid cînd scrutător în trupurile matahaloase şi-n replicile cu iz *macho*.

Filmul se cheamă *My Eyes as a Stranger* iar privirea care l-a făcut posibil îi aparţine lui Toni de Bromhead. Profesie: regizor de film documentar, vîrsta: 30 de ani, sex: feminin. Arie de interes: în ce măsură accesul mediat de cameră la o anume zonă de umanitate e influenţat de apartenenţa de gen a indivizilor aflaţi în faţă respectiv în spatele obiectivului. Filmează cu un handycam Hi8, fără trepied, dar mai ales fără sunetist sau echipă, încercînd astfel să-şi conserve vulnerabilitatea de femeie singură rătăcită într-un teritoriu străin şi *excesiv de prietenos*. Pentru că, dacă există într-adevăr ceva care să particularizeze filmul lui Toni, acest ceva e dat de reacţia subiecţilor ei – nu la prezenţa camerei, aşa cum ar fi de aşteptat – ci la prezenţa *corpului* pe care se sprijină aceasta. Bărbaţii nu par să se jeneze de ochiul care-i spionează, glumesc gros, îşi fac confesiuni unul altuia sau camerei, îşi schimbă hainele fără pudori, obligînd adesea privirea să baleieze tavanul... într-un cuvînt, îşi văd liniştiţi de treburi, cu o singură excepţie: oricît s-ar strădui, nu-şi pot convinge ochii să renunţe la poposirea pe anume curbe aflate în posesia celei ce funcţionează pe post de *cameraperson* (nu e nevoie să vă spun că bătrînul *cameraman* a optat şi el pentru corectitudinea politică). Hrănit sau nu cu studii feministe tratînd absenţa dreptului la privire pentru femeia obiect-sexual, nu te poţi abţine să nu constaţi imposibilitatea regizoarei de a-şi impune ochiul în faţa evidenţei seducătoare a propriului ei trup (altminteri, perfect invizibil pentru spectator pe întreg parcursul filmului). Martiriul comic al celei care încearca să-şi trăiască *prin ochi* inserţia în teritoriul Celuilalt culminează cu momentul în care căpitanul echipei se apleacă brusc şi pupă greu obiectivul camerei (aş fi putut, desigur, să scriu, „sărută", dar asta v-ar fi privat de senzaţia de vagonet cu lipici răsturnat brusc peste o retină consternată). Privirea tremura puţin, deconcertată, dar continua să înregistreze, încheind relativ chinuit o discuţie începută înainte de incident. Tot restul filmului – un ghiveci agreabil cu Mafie, droguri, închisoare, necazuri de amor, plus masculin/feminin în viziunea italianului de condiţie medie – se pierde în ceaţă, mai puţin una dintre secvenţele de final, în care privirea-Toni se plînge (tot) căpitanului de hărţuirea sexuală practicată involuntar dar sistematic de coechipierii lui. Cu ochii pierduţi în lentila-trup, el întreabă calm, după o pauză de gîndire: „chiar ţi-ar plăcea dac-ai merge pe stradă şi-ai constata că nici un bărbat, da' absolut nici unul, nu-ntoarce capul după tine?". Se-aude apoi în spatele privirii cum se prelinge ezitarea, şi aceeaşi Toni are curajul, mai tîrziu, să nu-şi taie la montaj năuceala, s-o lase aşa, lungă, bleagă şi cu nod în gît. La prima proiecţie publică a filmului, absentă fiind, trimite publicului un mesaj care nu cuprinde decît precizarea că a filmat fără a acoperi becul roşu al camerei (i.e. becul ce semnalizează momentul exact al filmării), dînd astfel subiecţilor ei posibilitatea de a identifica cu exactitate momentul în care privirea lor agresiv masculină, surclasînd *tentativa ei de privire*, „intra în istorie". Din nou corectitudine politică, de data asta *obiectul acordînd privirii* dreptul la auto-control în procesul înregistrării.

Recapitulînd filmul, cu stop-cadru la „pupat privirea", nu poţi să nu constaţi – cu zîmbet – că generaţii de antropologi care, explorînd cu aparatul de filmat triburi „sălbatice", au elaborat sisteme complicate de prindere a acestuia de propriul corp (cu scopul de a induce citirea *ca întreg, trup de carne şi tehnică*, şi de a elimina astfel procentele serioase de alterare a realităţii induse de un instrument nefamiliar), n-au reuşit să obţină ceea ce i-a ieşit lui Toni cu ajutorul – improvizez – unor jeanşi bine ajustaţi: transformarea unui aparat de înregistrat imagine care în mod obişnuit canalizează privirile pînă la explodarea situaţiei de filmare, într-o anexă sexualizată şi *tehnic anihilată* a propriului trup. „Văzînd-o" pe Toni oglindită în ochii subiecţilor ei, nu mă pot abţine să nu mă-ntreb, probabil idiot, cum s-ar fi „văzut" o Marylin Monroe cu camera pe umăr, filmînd chipurile soldaţilor cărora tocmai le cînta de încurajare.

Adina BRĂDEANU

Viagra, lumina de la capătul tunelului

„Doar prostia încetineşte scurgerea tinereţii şi alungă nesuferita bătrîneţe"

Erasmus din Rotterdam

Încă din luna martie, piaţa farmaceutică internaţională a fost bulversată de nemaipomenitul succes al deja celebrei *Viagra*, elixirul potenţei masculine sub formă de comprimate. Descoperită de Nicholas Terrett, un modest cercetător britanic, tatăl a 5 copii, pilula masculină de numai 100 de miligrame asigură timp de cîteva ore condiţiile fizice necesare împlinirii unui act care, pentru septuagenari, aparţinea pînă acum realităţii virtuale, în măsura în care aveau acces la ea. În numai trei luni, în SUA s-au eliberat circa trei milioane de prescripţii medicale pentru *Viagra*, urmînd ca la toamnă medicamentul să fie omologat şi în Anglia, unde este deja aşteptat cu nerăbdare cam de încă 2 milioane de bărbaţi.

Succesul neaşteptat a creat probleme de economie sanitară, unele case de asigurări refuzînd să deconteze prescripţiile pentru acest medicament. Astfel, în State, costul unui tratament cu 10 pastile de *Viagra* pe lună pentru toţi cei care au primit reţeta ar ajunge la 1oo de milioane de dolari pe an, faţă de suma relativ modestă de 59 de milioane care s-a cheltuit pentru toate medicamentele antivirale, inclusiv anti-SIDA, în 1997.

Iată însă şi reversul medaliei: „pieritorii trandafiri ai plăcerilor", presăraţi în calea oamenilor de zeflemitoarea eroină a lui Erasmus *(„Prostia")* îşi dezvăluie, pentru a nu ştiu cîta oară spinii, cu nevinovăţia plantelor carnivore sau a felinelor la pîndă. Citratul de sildenafil, substanţa denumită comercial *Viagra*, îşi arată cealaltă faţă a naturii sale intime de vasodilatator care i-a cucerit pe cei 3 milioane de bărbaţi americani ce şi-au recăpătat potenţa: proprietatea de a precipita un stop cardiac la cei care recurg la pilula miraculoasă fiind în acelaşi timp bolnavi de inimă. Deja au fost făcute publice 16 cazuri de deces legat de administrarea de *Viagra*, iar producătorul a menţionat în prospect riscul vital pentru cardiacii care folosesc şi medicamente coronarodilatatoare de tipul nitraţilor. Deşi la prima vedere ar părea că celor 16 le-ar fi fost hărăzită o trecere plăcută în nefiinţă, lucrurile nu stau deloc aşa dacă ţinem seama de faptul că majoritatea atacurilor au survenit la cîtva timp după terminarea actului sexual, iar decesul s-a produs în camera de gardă a spitalelor, în urma unei suferinţe penibile.

Un preţ prea mare pentru o efemeră plăcere? Tristă soartă pentru cei ce ignoră menirea de „anticameră a nemuririi"* hărăzită vîrstei a treia reducînd-o la simpla „expresie necesară a vieţii sau anticameră a morţii"...** Se pare însă că micul inconvenient n-a speriat pe nimeni, căci *Viagra* se află în continuare în topul vînzărilor de medicamente.

Mă întrebă, oare la noi *Viagra* ar avea succes? Nu cred că s-ar găsi prea mulţi bărbaţi trecuţi de ultima tinereţe care să-şi sacrifice pe altarul lui Eros o parte din pensie dacă nu chiar pe toată, renunţînd la medicamentele vitale, la electrică, telefon, sau chiar la mîncare. Românul e înţelept. Nu se pune cu legile firii. Şi totuşi, dacă s-ar trece pe lista de compensate măcar o pastilă pe lună...

Poate că *Viagra* l-ar ajuta să dibuie intrarea în Europa sau măcar luminiţa de la căpătul tunelului...

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI

*, ** Petre Ţuţea – *Bătrîneţea*.

© D. Perşinaru

„Telefoanele fierbinţi" sau frustrarea Rom Telecom

55% dintre reclamaţiile făcute de abonaţii Rom Telecom în Bucureşti sînt legate doar de aşa-numitele convorbiri cu valoare adăugată. Adică telefoanele erotice, horoscopul, telefoanele pentru concursuri... Suma totală aflată în litigiu depăşeşte 15 miliarde şi jumătate de lei, bani foarte greu recuperaţi de Rom Telecom. Decît să plătească, explică Florin Anghel, directorul general al acestei instituţii, „o persoană fizică se lipseşte de telefon şi rămînem în litigiu cu ea şi ani de zile". Lucrurile se rezolvă mai uşor cu întreprinderile datoare. „O companie îşi rezolvă problema intern", continuă Florin Anghel. Ea nu îşi poate permite să nu achite factura, pentru că rămîne fără telefon şi nu mai poate funcţiona. Totuşi, completează Călin Voiculescu, director general al Direcţiei de telecomunicaţii, există „litigii serioase cu instituţii importante ale statului", iar cele mai multe probleme sînt cu şcolile şi facultăţile.

Mulţi oameni consideră serviciile cu valoare adăugată o „nouă afacere" a Rom Telecom. Pentru problemele create în familie – certuri cu rudele venite în vizită, cu copilul, cu soţul sau chiar cu bunicul care se distrează telefonînd „fetelor fierbinţi" –, ei dau vina pe această instituţie pragmatică făcătoare de bani pe socoteala slăbiciunilor umane.

Totuşi, numerele de telefon care încep cu 89... par să ridice tot atîtea probleme şi pentru Rom Telecom. Dacă oamenii refuză să plătească facturile cu sume imense – între 8 şi 60 de milioane! – Rom Telecom trebuie însă să achite impozitul şi TVA-ul la factura emisă, iar nu la factura încasată. Mai mult, instituţia trebuie să plătească şi furnizorilor acestor servicii cota lor la un termen scadent stabilit prin contract, şi nu după ce au încasat banii pentru convorbiri. Astfel că, spune Florin Anghel, „în momentul de faţă, aceste servicii sînt foarte puţin rentabile pentru noi. Iar dacă am putea cuantifica valoarea muncii angajaţilor Rom Telecom în discuţiile interminabile cu abonaţii care contestă că au format numerele şi dacă am putea cuantifica prejudiciul adus imaginii noastre, cred că am deveni complet nerentabili".

De altfel, banii proveniţi de la serviciile cu valoare adăugată reprezintă sub 2% din întregul venit, adică mai puţin decît cîştigul de la posturile publice.

Odată cu semnarea noului contract cu abonatul, Rom Telecom vrea să încerce şi repoziţionarea serviciilor cu valoare adăugată. Florin Anghel afirmă că instituţia vrea să restricţioneze accesul la aceste convorbiri, oferindu-l însă în baza unei opţiuni făcută de abonat la semnarea contractului. „Altfel vom sta de vorbă cu cineva care a optat să sune la telefoanele erotice, decît aşa, cînd vine şi spune că nici nu a ştiut că poate forma acolo şi că nu a făcut-o". Limitarea accesului ridică însă probleme de ordin tehnic. Ea trebuie făcută selectiv, în aşa fel încît un abonat să poată avea acces, de exemplu, la numerele pentru concursuri şi să renunţe în acelaşi timp la telefoanele erotice.

Pe de altă parte, pentru a compensa pierderile cauzate de neplata facturilor, Rom Telecom intenţionează să renegocieze contractele cu furnizorii acestor servicii. „Dacă nu renegociem procentul, care este în momentul de faţă cam 30%, trebuie să rediscutăm participarea la pierderi", insistă Florin Anghel.

Contractele cu furnizorii sînt semnate oricum pe un an de zile, ele urmînd a fi renegociate. Procentul de 30% ar putea urca la 40%, o dată cu realizarea de către Rom Telecom a unor condiţii din contract. Una din ele ar fi mărirea bazei de abonaţi cu acces la serviciile cu valoare adăugată. Or, cum o dată cu instalarea la începutul acestei luni a unui nou sistem 507.000 de abonaţi din centralele analogice vor avea şi ei acces la aceste servicii, procentul cîştigat de Rom Telecom are toate şansele să crească.

Cu toate problemele create, afacerea „telefoanelor fierbinţi" nu pare a fi chiar atît de păguboasă pentru instituţie. Florin Anghel subliniază de altfel că „sîntem deschişi pentru orice fel de contract cu furnizorii de servicii cu valoare adăugată". Ceea ce nu pare nici pe departe a fi un gest de evitare a acestora.

Octavian GABOR

Îl cunosc pe...

Paul Georgescu, crescător de cal

(prin telefon)

Reporter: Cu cine locuiţi în casa din Progresului?

Paul Georgescu: Cu soţia şi un copil.

Rep.: Am auzit că aveţi un cal. Unde-l ţineţi?

P.G.: Noaptea, în bucătărie.

Rep.: Şi ziua?

P.G.: Afară, legat cu sfoara de picior şi de dîrlogi.

Rep.: De ce?

P.G.: Dom'le, eu îmi cîştig viaţa cu calul.

Rep.: Adică, ce faceţi?

P.G.: Am o căruţă şi adun cartoane şi fiare vechi din cartier.

Rep.: Şi cum trăieşte calul în bucătărie?

P.G.: S-a obişnuit.

Rep.: Ce mănîncă?

P.G.: O pîine pe zi.

Rep.: Şi cum doarme calul?

P.G.: Sforăie. Cu capul lîngă cuptor şi copitele în dulap.

Rep.: Chiar se simte bine?

P.G.: Păi, uite, eu îl bag în bucătărie fiindcă mi-l fură ţiganii, adică. Şi doarme că toată noaptea se bat ţiganii, cîntă şi fac chefuri. Credeţi că aude?

Rep.: Şi cum iese pe uşă?

P.G.: În genunchi.

Eugen ISTODOR

Despre parfum...

Într-o modernitate decentă, în care lucrurile binevoiau să locuiască în ele însele, iar subiectul nu-şi flutura încă absenţa, *parfumul* era capitalul de imaterialitate pus în joc pentru a contrabalansa greutatea obiectelor.

Miros de trandafiri, lăcrămioare, ambră...

„Aer" estetic, înşurubat în jurul dandy-ului, sau agitat de evantai – ce instalează „modern" ambiguitatea substanţelor subtile.

În postmodernitate, lucrurile stau altfel.

Cînd subiectul e gol, parfumurile nu mai trebuie să sugereze absenţa. Dimpotrivă. Ele se îngroaşă de materialitate, devin semne ale unei lumi pline, comestibile.

Postmodernii încep să devoreze subtil pepeni, mere, piersici, caise, kiwi, vanilie, fructe exotice şi chiar condimente (gama SPICE).

Dar banchetul este unul impropriu, olfactiv.

Te poţi sătura cu Janine cu mere verzi, cu Fa de kiwi, caise sau piersici, poţi adulmeca pepeni Givenchy.

Şi lucrurile nu se opresc aici.

Tot Fa inaugurează, alături de „lămîile caraibiene", gama ICE TEA.

Imaginaţi-vă o „modernă" parfumîndu-se cu... compot!

Postmoderna, însă, poate servi ca obiect al seducţiei: o reţetă de artă culinară. Ea poate desfăşura în jurul ei un parfum comestibil, enunţînd în acelaşi timp, cu o vehemenţă feministă, că refuză trasformarea trupului ei în obiect. Că nu se va lăsa devorată.

Cerc vicios din care nu vom ieşi, poate, decît cu un parfum mirosind tautologic şi canibalistic a... carne.

Alexandra CRĂCIUN

Televedenii

MTV, PRO TV, VHS, VR5...

Mărturisesc că nu sînt nici pe departe o admiratoare a aşa-zisei generaţii **pro** şi cu atît mai puţin a animatorilor ei. Mai mult, cred cu încăpăţînare că ideea de „generaţie" şi-a epuizat deja semnificaţiile ei generoase precum şi motivaţiile unei dezvoltări comunitare manifeste, iar timpurile în care trăim vestesc prin îngeri sau prin mici drăcuşori o reîntoarcere la individualism şi la modelul privat deschis experimentelor. În mod paradoxal, tocmai de aceea nu sînt de acord cu acuzatorii acestei „generaţii", cu cei care proferează pe un ton apocaliptic decăderea tineretului pervertit de televiziune. Nu cred că poate fi înfierat ceva ce nu există ca individualitate, chiar şi colectivă. Urmărind emisiunea *Generaţia PRO* de la *ProTV*, am constatat cu o plăcere indiferentă nu numai că aceşti tineri nu constituie un eşantion reprezentativ pentru o mişcare de idei sau de atitudini specifică prin amplitudine şi consecvenţă comportamentală, dar că tiparul de divertisment consumist propus acolo nu e pe departe unul original, ci identic celui *MTV*-ist (vezi versiunea *The Grind*), o dovadă în plus că imperativul lovinescian al sincronismului şi tendinţa noastră mimetică sînt încă actuale, asigurînd schimbarea în continuitate.

Dincolo însă de orice ironie, modul de abordare a timpului liber nu mi s-a părut a prefigura efecte catastrofale asupra evoluţiei culturale şi spirituale a junimii române. Din contră, am văzut tineri a căror atitudine dezinhibată, comunicativă, chiar dacă la nivel mediu (şi mediocru), ne duce cu gîndul la o nouă treaptă în mentalitate, la o familiarizare cu mediile televizive pe care generaţiile (biologice) anterioare nu au cunoscut-o. A trăi în spaţiu real şi în cel virtual totodată ca anonim scos brusc din anonimat nu mi se pare un lucru rău, chiar dacă aceasta înseamnă deturnarea atenţiei de la partea „serioasă" a vieţii. Dar, cei ce cunosc îmi sînt martori, cu nu mai puţin de două decenii în urmă, într-un Occident asaltat de televiziune şi presă, un filozof pragmatician denunţa literatura ca „neserioasă". De unde înţelegem că noţiunile fundamentale şi-au relativizat într-atît semnificaţiile încît ne va fi cu neputinţă să aplicăm eticheta de blam unei idei, acţiuni sau persoane cîtă vreme există stipulat dreptul la diferenţă. Nu am văzut în „adunarea" săptămînală de la *ProTV* nici satanişti dezlănţuiţi, nici huligani (deşi termenul poate fi la rigoare onorant), nici pierde-vară, ci mai degrabă cîţiva tineri îmbarcaţi în „dirijabilul de vacanţă" ai cărui căpitani incontestabili sînt neobosita Geanina, meteorologul nostru de serviciu, şi expansivul George (sau să fie poate *the other guy*, cum ar spune Jerry Seinfeld).

Dilema centrală şi de nerezolvat este însă de ce nu i-am considera şi pe tinerii care se uită la emisiunea *Pro-fesiunea mea, cultura* o generaţie. Poate că astfel ar reda optimismul cronicarilor care judecă realitatea prin „ochii lui Nostradamus", văzînd catastrofe acolo unde nu e decît un regizor talentat şi o frumoasă imagine dintr-un videoclip pe *MTV*. Şi să nu-mi spuneţi că tinerii nu se uită, oricît de tîrziu programată, la emisiunea pro-fesorului Nicolae Manolescu...

P.S. Ca o dovadă a faptului că tensiunile sînt azi menite să se neutralizeze pe un teren neutru a stat recentul Tîrg de carte de vacanţă organizat de Editura Univers în ambianţa plăcută a Galeriei Halelor. Reuşita acestei manifestări s-a concretizat şi în organizarea unor întîlniri semiformale la care am putut-o întîlni, printre personalităţile culturii noastre contemporane, şi pe Mihaela Rădulescu Bănică, realizatoare la *Antena 1*, care ne-a vorbit cu „seriozitate" despre importanţa lecturii în vacanţă, nu la scurtă vreme după ce se întreţinuse cordial pe micul ecran cu membrii formaţiei Savoy.

Cecilia ŞTEFĂNESCU

Cu ochii-n 3,14

CANICULARE... RĂCORITOARE...

● Nu de mult, pe Calea Rahovei, în spatele Pieţei Coşbuc, s-a deschis o berărie. Cei însetaţi pot bea *un metru de bere*. Bere roz sau bere nefiltrată, la metru. Adică unsprezece halbe înşirate pe o scîndură, a unsprezecea fiind gratis. Vară caldă, nesfîrşită. (**A.M.**)

● După inundaţii, canicula ne zgîndăre instinctul de supravieţuire şi gustul pentru catastrofe. Toate pigmentate, evident, cu nelipsita doză de absurd: acoperişul unui bloc din Oneşti a luat foc, pur şi simplu; la Craiova, locatarii blocului M18B, au avut, timp de 14 zile, caloriferele fierbinţi... (**I.P.**)

● Undeva, între Uzinele „Timpuri noi" şi Liceul „Gh. Şincai", o magherniţă nenorocită, din tablă, şi pe ea o firmă: „Snack-bar MOARA CU NOROC". (**D.S.**)

CĂLĂTORI ŞI CĂLĂTORII

● O femeie de afaceri prosperă, care stă mai mult în străinătate, revine în ţară împreună cu fiul ei în vîrstă de zece ani. Li se spune că sînt în „oraşul Călan", din judeţul Hunedoara. „Ăsta-i oraş?!" se miră băieţelul. N-are nici măcar un magazin Benetton!" (**a.l.ş.**)

● Mai mulţi prieteni (8) ne întorceam cu trenul de la mare, cu bilet, dar, evident, fără locuri. Urcîndu-ne din Neptun, am găsit un compartiment gol şi ne-am aşezat. Din Costineşti s-au urcat copiii care plecau din tabără însoţiţi de profesoarele lor.

Acestea ne-au adresat cîteva cuvinte politicoase:

– Ce căutaţi aici? Astea sînt locurile noastre. Afară! Uşcheala!

Ce dicţie! Cîtă expresivitate! (**C.M.**)

● La-nceputul săptămînii, anumite publicaţii îşi anunţau cititorii că Robert Redford va sosi la Bucureşti pentru premiera filmului său **Îmblînzitorul de cai...** E bună, dar ce ziceţi de asta: va veni nu Redford, ci Bruce Willis, ca să se-mpace cu Demi Moore şi să deschidă un restaurant „Planet Hollywood" în Crîngaşi!... În România, în fiecare zi e-ntîi aprilie. (**a.l.ş.**)

MAI MULTE FELURI DE SUFERINŢĂ

● Avem şi noi mafioţii noştri! Ziarul *Naţional* de luni, 27 iulie, ne oferă un interviu-cearşaf cu Cătălina Dobre, *logodnica omului de afaceri executat – Mihai Ionescu*. Acesta din urmă a fost împuşcat, în faţa casei. De vină se pare c-ar fi fost *partenerii italieni sau ţigani* sau datornicii acestuia. Cătălina Dobre, logodnica, nu e interesată, însă, decît de partea sufletească, pe care nu ezită s-o aşeze într-o serie de metafore ce transcend gramatica: *„mă simt ca un cuţit de tăiat liane şi cred că am ajuns la capătul drumului, încercînd să văd nişte lumină undeva"*. (**I.P.**)

● Studiile ştiinţifice dovedesc un adevăr care n-are nevoie de probe sofisticate: săracii mor mai tineri decît bogaţii. Durata vieţii este influenţată însă şi de lucruri mai greu de măsurat, cum ar fi invidia. O carte recentă a unui cercetător american, Wilkinson, produce statistici din care se vede că în ţările în care rata inegalităţii sociale e mai mică, speranţa de viaţă e mai mare. În continuare se demonstrează că sărăcia relativă este mai periculoasă decît cea absolută; oamenii săraci suferă nu din cauza averilor marilor bogătaşi, ci cînd văd că unii dintre vecinii lor o duc mai bine. După pilula care lecuieşte impotenţa, pilula contra invidiei ar prelungi viaţa fericită a omenirii sărace. (**M.B.**)

● Entuziasmant de inteligent şi exact – dacă se mai poate spune aşa în publicistica română – articolul dlui Daniel Vighi, „Democraţia între Gulag şi Holocaust", în „22", nr. 29 din 21-27 iulie 1998. Cu acest final de poem: „Între glonţul care l-a răpus pe Iorga şi temniţa care a spulberat viaţa lui Iuliu Maniu se află adevărul absolut al morţii. Între evreul omorît în pogrom şi românul mort la Canal nu există nici o deosebire etnică. Între Mircea Eliade şi Mihail Sebastian s-a spulberat o prietenie; faţă de acest adevăr absolut, toate celelalte sînt doar adevăruri relative, care ascund complicităţi psihanalizabile". (**R.C.**)

PRIVITORI ŞI ASCULTĂTORI

● Sitcomurile devin tot mai metafizice: Peg din **Familia Bundy** îl visează pe soţul ei, Al, fără picioare, Maryann din **Cybill** joacă golf pe mormîntul lui Rudolf Valentino şi dă definiţia „vandalismului Zen" („Cu cît e mai ilogic, cu-atît e mai plin de înţelesuri!"), **Seinfeld** a trecut de la „supa nazistă" la „uimitoarea haină de vis în culori", iar hiper-hilarul **Absolutely Fabulous** – serial britanic difuzat pe „Arte" sîmbăta, de la ora 20 – aruncă în public cu tiribombe de tipul: „Dacă televiziunea s-ar vinde ca somniferele, Elveţia ar fi în recesiune"; „Pe vremea mea, studenţii mergeau la facultate doar ca s-o închidă"; „Omorîţi ologii!" şi: „Securitate, securitate... mai e şi altceva pe lumea asta, nu?!"

Cît priveşte **Chestiunea zilei**, aceasta a fost dintotdeauna metafizică. (**a.l.ş.**)

● Ascultătorul postului de radio „Party" – contemporanul nostru. Cine este el, ce-l interesează? După cum se recomandă, este întîi de toate o natură directă. Englezul din Berceni, Simona din Pantelimon, Geta din Straja, Stîngă de la Zoo ş.a. Preferinţele lui creionează o faţă voioasă a realităţii. Omul demn de admiraţie poartă „toale de la Istanbul" şi, cînd e să-şi formuleze idealul de bunăstare şi onorabilitate, acesta e unul foarte clar: „Să te duci la Cazino / numai cu femei mişto / Să dai bani la balerine / să danseze pentru tine". Fiindcă: „la noi nu contează banii / cînd ne cîntă lăutarii". Personajul în chestiune e plin de încredere în viitor, deoarece „are mărci, are dolari / şi relaţii cu primari".

Toate aceste melodii ademenitoare plutesc peste Piaţa Olteniţei, coaptă de arşiţă, plină de cîini şi de canale înfundate. (**T.C.**)

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

LA ŢARĂ LA ŢARĂ LA ŢARĂ LA ŢARĂ

Filip FLORIAN
jurnalist

Viciu al lu' Uretu faţă cu reacţiunea

Una dintre chestiunile care, probabil, nu şi-au găsit loc pe agenda discuţiilor Clinton-Constantinescu (dat fiind faptul că evenimentele au prins să se deruleze exact în ziua întîlnirii de la Casa Albă, iar informările n-au mai apucat să ajungă în mapele celor doi preşedinţi) este micul, dar vigurosul conflict balcanic din satul Ciocanu, comuna Dîmbovicioara, de Argeş. După ce săptămîni în şir, supărat că nu i se achită la vreme taxa, Viciu al lu' Uretu a refuzat să mai pornească pompa de la captarea de apă, oamenii s-au revoltat şi au acceptat să semneze cererea-denunţ adresată de Cioacă Deliaş primarului. Era o dimineaţă în care ploua de mama focului, nu se putea cosi şi nici siripi fînul, aşa că Spulberică – cum e poreclit Cioacă, pentru felul în care aruncă din mîini şi din picioare cînd dansează pe la nunţi – i-a găsit acasă şi i-a convins să iscălească pe Stelea al lu' Mitiriţă, pe Gigi Pantof, pe Niţică Buta, pe Rodica a lu' Lică al lu' Istrate, pe Tică de la magazin, pe Ţîntoaia şi pe destui alţii. Om pucios, dacă e să fie ascultate babele, Deliaş umbla nu doar să-l schimbe pe Viciu din slujba cu apa şi să-i pună Poliţia pe cap pentru cum a folosit banii, ci şi să-i facă loc în post finului Aurel, băiat fain, care a avut ghinion, săracu', în '95, cînd l-au zburat din Poiana Braşov, unde era picolo, pentru o poveste cu un viol. „Iese cîrcală, dom'le – zice Cioacă – dacă omu' are serviciu la oraş, ca Viciu, şi seara cînd vine acasă se mai ocupă şi de treaba asta, cu apa. Aici e nevoie de unu' care, dacă tot ne umblă la buzunar, să se ocupe numai de pompa aia, s-o pornească o dată pe zi şi să umple bazinu'.

Ceea ce tăinuieşte Spulberică (individ supt la faţă, soios, cu cîţiva dinţi de aur şi cu restul stricaţi, cu ochi şmecheri şi vocea gîjîită) e faptul că el n-a mai plătit cei 10.000 de lei pe lună pentru apă din septembrie trecut. Or, Viciu al lu' Uretu tocmai de asta se plînge: lumea se face că uită de taxă, aşa că el, cum nu se strînge salariul, nu e prostul satului să muncească pe degeaba. „Ei nu-mi dau banii, eu nu bag apa", proclamă mîndru, cu aerul că nici o fiinţă, nu numai din cătunul cu nici 50 de case, dar de nicăieri din lume, nu-i poate sufla în ciorbă. Al lu' Uretu e dintre puţinii care au cal şi ştie foarte bine că nimeni n-o să-l înjure în faţă cît timp au nevoie de el, ori la tras fagii din pădure, ori la cărat fînul, ori la împrăştiat bălegarul. Pînă seara, cît rachiul nu-i face obrajii stacojii, e destul de tăcut şi evită subiectul. Dar, după ce alcoolul intră bine în sînge, ţine o lungă teorie oricui e gata să-l asculte.

Eroul – şi în povestea lui, dar şi în ale celorlalţi – e primarul din Dîmbovicioara, tip descurcăreţ, care a făcut avere cu cîteva gatere şi cu o cîrciumă şi care ştie să-şi împace afacerile cu slăbiciunile celor care îl votează. În '97, în noiembrie, introducînd cheltuielile la rubrica iluminat stradal (fără ca în sat să existe vreun bec), el a luat pe socoteala consiliului comunal consumul de curent electric al pompei de apă. Dacă pînă atunci fiecare familie – „kilowatu' trifazic e scump al naibii, dom'le", se văicăreau toţi – plătea lunar pentru apă 30-40.000 de lei, dintr-odată cota a scăzut la un sfert. Ceea ce s-a strîns în continuare a fost doar leafa lui Viciu, iar el ar fi trebuit să se ducă zilnic tocmai în Izvor, cale de doi-trei kilometri, şi să umple rezervorul. Adevărul, bietul de el, devine însă greu de descoperit. Lumea (sau măcar vocile mai afurisite) îl acuză pe al lu' Uretu că e un porc, un profitor, care a ştiut să bage banii satului în portofel, dar n-a dat apă decît cînd a avut chef. Încasatorul spune că nu şi-a văzut niciodată salariul promis, deşi tuturor le place să rotească robinetul după ce au cărat o viaţă întreagă de la fîntînă, cu găleţile. Biblia lui Viciu – pe care e gata să se jure că dreptatea e de partea lui – e registrul, un caiet negricios, plin de pete şi cu pagini murdare. Acolo stă scris, albastru şi roşu pe alb (căci au fost folosite două pixuri), cînd şi cine şi-a achitat datoriile.

Paradoxal, cel mai vechi rău-platnic e bătrînul holtei Silvică, nimeni altul decît directorul şi, totodată, singurul profesor de limbă şi literatură română al şcolii din Dîmbovicioara. Silvică, singurul om cu facultate din Ciocanu care a rămas acasă, la peste 1.300 de metri altitudine, chiar sub Piatra Craiului, nu doar că se bucură de respectul mai mult sau mai puţin ipocrit al tuturor, dar mai ocupă şi funcţia – culmea! – de preşedinte al comitetului sătesc care se îngrijeşte de alimentarea cu apă. Şi atunci cum se face că tocmai el amînă, de aproape un an, să plătească cei zece mii de lei pe lună? E vorba de principii.

Dom' profesor a fost atît de jignit de faptul că Viciu şi-a mutat băiatul de la şcoala din Dîmbovicioara la cea din Şirnea, încît, drept pedeapsă, refuză să mai achite taxa. Mai mult, susţinînd că bietul copil n-ar fi înapoiat o carte la bibliotecă, el nu eliberează nici fişa matricolă a elevului din neamul lui Uretu, aşteptîndu-l pe omul cu apa să se prezinte la şcoală şi să rostească rugăminţi. Ce zice Viciu? Nici nu vrea să audă de o asemenea scenă. A aflat că transferul foii matricole, după lege, e o treabă directă între şcoli şi, la rîndul lui, îl aşteaptă pe Silvică,bărbat în pragul pensiei, care i-a fost şi lui profesor, să vină şi să aducă banii. Sînt vise paralele.

Poate primarul, fiindcă n-are prea mult timp de pierdut din picina afacerilor cu cherestea care-l sufocă, va găsi o rezolvare. Dacă nu, în buna tradiţie a peninsulei, va fi nevoie de intervenţia trupelor NATO.

Cristina STĂNCIULESCU
jurnalist

Pepenii şi broaştele ţestoase

Tema pe care, în obişnuita-i inspiraţie, a ales-o *Dilema* de astăzi a fost prezentată de curînd (coincidenţă! – aşa se întîmplă cînd marile spirite se întîlnesc) ca subiect de discuţie cu ascultătorii de Radio Total.

Radioul reprezintă printre altele, aşa cum am mai încercat să demonstrez în cîteva rînduri – accesul la mister. Stau de vorbă în direct oameni necunoscuţi cu... oameni necunoscuţi şi-şi împărtăşesc visele, dorinţele, bucuriile, amintirile ca şi cum ar fi de la sine înţeles că ele trebuie aflate în direct în fiecare zi între 12,30 şi 13,00.

„Care-i povestea cea mai amuzantă legată de una dintre vacanţele dvs. pe care o povestiţi cu orice prilej? Iată că se iveşte o nouă ocazie s-o faceţi. În direct acum la Radio Total."

Au urmat telefoanele şi poveştile care mai de care mai simpatice. Rîdeau aducîndu-şi aminte şi lucrul acesta le făcea plăcere. Voiau ca toţi cei care ascultau să participe afectiv la scurta lor poveste şi să se amuze odată cu ei.

O doamnă foarte veselă şi, după cum o trăda vocea, cam bonomă, ne spune că nici o întîmplare din vacanţe, oricît ar fi de vesele, nu se poate compara cu întîmplarea vacanţei numită simplu **copilărie** şi că, din copilăria dumneaei ţine să ne spună că, odată, într-o noapte, ea, care avea cîţiva anişori, a fugit împreună cu un verişor şi alţi cîţiva prieteni în grădina cu harbuji. Au mîncat ce au mîncat şi le-a venit o idee pe care au pus-o în practică: au tăiat toţi pepenii în jumătăţi şi le-au dat drumul pe rîuşorul din spatele grădinii.

Au plecat acasă, dar, să vedeţi domnişoară Cristina, că lucrurile nu s-au terminat aici – continua abia stăpînindu-şi hohotul amintirii sale de copil doamna cea veselă. Peste noapte a venit un unchi care l-a trezit pe tata, ţipînd că e invazie. Tatăl a întrebat năuc ce se întîmplă, iar unchiul foarte excitat i-a explicat că pe rîu vin zeci de broaşte ţestoase, că e invazie şi hai odată afară să vezi şi singur! Şi s-au dus. Copiii au rămas acasă rîzînd de păcăleala cu spinările jumătăţilor de pepene care semănau cu carapacele broaştelor, dar rîsul nu le era prea vesel pentru că nu era bine cînd tata se trezea şi nici că toţi harbujii fuseseră tăiaţi şi aruncaţi în rîu.

Dar, domnişoară Cristina, s-au întors acasă veseli şi nu ne-au făcut nimic.

De fapt erau bucuroşi că se îmbogăţiseră c-o poveste pe care aveau s-o spună mereu şi mereu şi la bufet şi la cîmp, iar acum, uite, eu sun la radioul dvs. s-o spun la rîndul meu.

Doamna îşi luă rămas bun şi închise telefonul ca şi cum ar fi încălecat pe-o şa şi ne-ar fi spus povestea aşa...

Elementul perturbator

Cu toţii avem cîte un loc la ţară, unde ne retragem de voie sau de nevoie. Cu ţara s-au „descurcat" mulţi dintre reprezentanţii celei de-a doua (sau de-a treia) generaţii „încălţate". În familia noastră, nu prea ne-am descurcat aşa: la ţară n-am mai fost din '92. Acolo, pe lîngă Cîmpulung Muscel, la Valea-Mare, am multe rude de gradul II: verişoare, unchi, mătuşica. Casele par şi sînt mari: pe stil vechi cu cerdac, pe stil nou cu colonade mici, cu basoreliefuri spiralate. Toate au cîte 5-6 camere şi, aproape toate – cîte o maşină în curte. Locuitorii lor nu mai sînt ţărani get-beget: mulţi au lucrat la diferite industrii din Cîmpulung (există de pildă, acolo, un combinat de ciment). Minima gospodărie şi-au păstrat-o, însă. „Minim" înseamnă o grădină de legume, o vacă-două, o scroafă, păsări, eventual un cal şi o căruţă... În gospodării, lucrurile merg înainte chiar dacă oamenii nu mai sînt muncitori, ci şomeri, şi primesc covoare în loc de bani...

În Valea-Mare, oamenii sînt mai aşezaţi, casele sînt mai aşezate: vitriha cu bibelouri (fie ele amoraşi, căţeluşi, păsărele sau balerine) şi servicii de masă e la locul ei; la locul lor sînt şi carpetele cu odalisce sau pisici lingîndu-se. Ritmurile naturale îi trag şi pe oameni după ele, făcîndu-i mai fireşti. Vaca, de pildă, pleacă, de una singură, la păscut, din zori, şi se întoarce, tot singură, înainte de apusul soarelui. Elementul pertubator este, însă, televizorul: toţi sătenii au abonament la cablu, cu 25.000 de lei pe lună. Fiecare membru feminin al unei familii are serialul ei preferat: pentru o mătuşă de-a mea, *Esmeralda* este în top. Nu ştiu cum se făcea că, într-o perioadă, vaca se întorcea acasă tocmai la *Esmeralda*. În familia respectivă se tulburase, astfel, echilibrul. Lucrurile s-au rezolvat de la sine: natura a inclus şi televizorul în ritmurile ei, vaca schimbîndu-şi singură ora de sosire (care implică mulsul, etc.)

Pomeneam, mai sus, de membrii feminini ai familiei: cei masculini parcă nu se simt, sînt prezenţe implicite. La mătuşa de care vorbeam, soţul era şi el prin curte, pe undeva, sau pe la vecini (pensionar fiind). Nici la masă nu venea întotdeauna, şi nu l-am auzit să aibă vreun serial preferat. Nici vreun rol în conversaţie.

Conversaţia şi cafeaua sînt un alt mod de existenţă. Oriunde te-ai duce (de pildă, pîn' la oraş cu maxi-taxi-ul), orice-ai face, are importanţă. De unde-ai cumpărat carne, în ce te-ai dat la bîlci, cum s-a comportat copilul, orice... Oamenii au plăcerea conversaţiei fără pretenţii: socializarea e mult mai uşoară, casele mult mai deschise ca la oraş: dintr-o curte în alta totul se vede, te strigă de la poartă, te trezeşti cu cineva la tine-n bucătărie. Nu prea mai face lumea dulceaţă, sau şerbet (mîndriile zonei), dar o cafea sau vişinată tot îţi dau. Plus că, în sat, aproape toţi sînt rude. În două săptămîni, cît am stat, am fost aproape în fiecare zi la altă rudă.

La Valea Mare, banul e un animal ciudat. Contează, dar altfel, mult mai chibzuit: îl vezi în bunuri, obiecte, construcţii (mai înalţi un corp de casă, îţi mai iei un covor, un bibelou). Banul nu se risipeşte. Anumite lucruri sînt voit păstrate drept facultative: o Fanta, de exemplu, sau o caserolă de îngheţată. Materialul contează mai mult în cazul căsătoriilor: fata trebuie să satisfacă „lista" mirelui pe care sînt înscrise, printre altele – covoare, pleduri, servicii, bani, poate pămînturi. Cît a dat fiecare se strigă public, la hora miresii... Odată căsătorit, e o ruşine să divorţezi. Dacă nu te înţelegi cu consortul/consoarta – n-ai avut noroc. Copiii cresc însă, sănătoşi, bine îngrijiţi şi băgaţi în seamă. A doua generaţie a rudelor mele are reprezentanţi înalţi, arătoşi şi puşi pe fapte mari – unii vor la oraş, alţii în străinătate...

Iaromira POPOVICI

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: .230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Corina BARDAŞ
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VI ● Nr. 287 ● 31 iulie – 6 august 1998 ●

Anul VI
nr.288
7 - 13 august 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

SE DISTRIBUIE ÎMPREUNĂ CU SUPLIMENTUL GRATUIT **VINERI**

Look/imagine

© I. D. Press International

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Silvia CAZACU, Freddy GÎRBACI, Aurora LIICEANU,
Irina NICOLAU, Răzvan RĂDULESCU
– Interviuri cu Andrei FIRICĂ și Costin POPESCU –

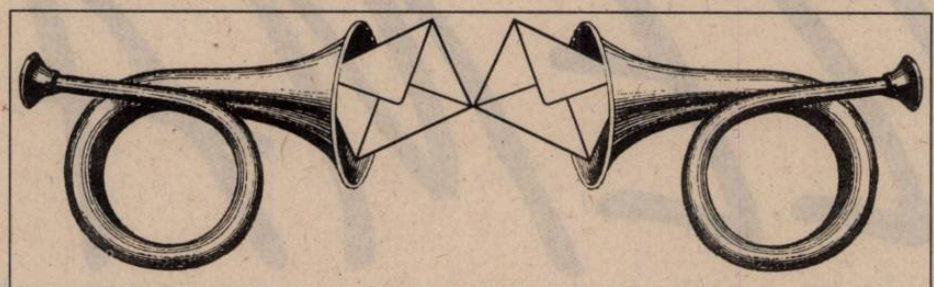

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 279: „Singurătate, singurătăţi“

Din „primele mele cîteva sute de amintiri“...

Primii 6 ani am fost crescut de bunici şi apoi toate vacanţele mi le-am petrecut la ţară.

Aici am descoperit eu lumea.

Bunicii m-au învăţat să merg, să vorbesc, ei m-au dus pentru prima dată la biserică, ei m-au învăţat primele rugăciuni, primele cîntece, ei m-au învăţat să iau sare în gură dimineaţa să nu mă spurce cumva cucul, ei m-au învăţat că o să plouă dacă rîndunicile zboară jos cu pămîntul...

Bunicii reprezintă primele mele cîteva sute de amintiri.

Îmi aduc aminte că erau frumoşi, puternici, buni, voioşi şi, mai ales, le plăcea viaţa. Erau nişte ţărani superbi. Aveau poftă de viaţă chiar dacă comuniştii le luaseră vitele şi pămîntul de ajunseseră să arunce cenuşa din sobă pe pămîntul CAP-ului. Nu erau singuri aşa cum nici părinţii lor nu se pomeniseră vreodată singuri la sat. Erau uniţi în sărăcia ce le-o adusese colectivizarea. Nu mai aveau vite, nu mai aveau pămînt, păduri, dar se aveau unii pe alţii.

În zilele de sărbătoare mergea la horă sau la tîrg tot satul, iubeau nunţile şi botezurile, femeile mergeau la biserică cu coşurile pline cu colaci şi colivă, bărbaţii jucau popice în islaz, făceau ţuică cu cazanul pe furiş în spatele şoprului vreunuia, noaptea mai furau de la colectiv unde, de altfel, tot ei munceau ziua, povesteau, discutau, rîdeau, cîntau... Dacă-i vedeai cum trăiau ai fi zis că sînt liberi şi înstăriţi, n-ai fi gîndit nici o clipă că singura lor avere e casa şi pămîntul din curte.

Aşa-i învăţase viaţa: la sat ţăranul nu poate trăi în singurătate.

Anii au trecut, a venit revoluţia, ţăranii şi-au luat vitele, şi pămîntul şi pădurile înapoi, dar vremurile s-au schimbat.

Aveau pămîntul înapoi, dar nu prea mai avea cine să-l muncească. Îmbătrîniseră şi vremea cînd puteau munci bucuroşi ziua întreagă pe cîmp trecuse. Copiii se mutaseră la oraş şi veneau rar.

Piinea se găsea din belşug, nu mai era pe cartelă, dar costa 500, 1.000, 1.500, 1.800 de lei, pensia pentru munca de-o viaţă la colectiv era o glumă de cîteva zeci de mii de lei, le trebuiau tot mai multe medicamente, bruma de bani strînşi se pierduse la Safi, iar cu cîteva cupoane nu puteau munci pămîntul.

În doar cîţiva ani ţăranii s-au însingurat. Au pierdut obiceiul de a nu mai fi singuri la bine şi la greu. Horele s-au transformat în discoteci, nunţi nu prea se mai fac sau nu-şi mai permit să meargă la ele din lipsa banilor, ceilalţi ţărani au şi ei problemele lor, nu le mai pasă unii de alţii, nu se mai suportă, ba chiar se duşmănesc de cînd cu certurile pe pămînt, nu le mai place să bîrfească, cînd merg la biserică ascultă slujba, aprind o lumînare, se-nchină grăbit şi pleacă cu capul în piept care încotro...

Tîmplar fiind, pe vremea cînd mă furişam în atelierul lui să fur cuie şi stinghiuţe pentru a-mi face săbii, bunicul avea tot timpul de lucru. Ba un scaun, o masă, ba o scară sau o putină. Atelierul lui era un fel de „poiana lui Iocan“. Nici nu mai trebuia să meargă duminica în sat să mai schimbe o vorbă cu ceilalţi ţărani, veneau ei în atelierul lui. Îşi povesteau cîte şi mai cîte din copilărie, din război, ce-a mai auzit unul, ce-a mai făcut altul...: Acum abia dacă mai lucrează cîte-o toporişte sau cîte-un coşciug, iar oamenii se grăbesc, nu mai stau la taclale ca altădată, nu mai au chef să-şi discute viaţa, sînt mai ursuzi, mai încruntaţi, parcă li s-ar fi făcut jenă de bătrîneţea lor plină de necazuri, de lipsuri, de griji.

Le-a pierit frumuseţea, voioşia, bunătatea, plăcerea de a trăi de altădată, care mă încîntase atît în copilărie, care îmi făcuse copilăria atît de frumoasă. Îmi amintesc că unul dintre primele vise ale copilăriei mele era să trăiesc toată viaţa la ţară, alături de bunicii mei ţărani. Pentru mine ei erau tot ce-i mai frumos în lume.

Paradoxal, contrar a ceea ce încerca el să facă, comunismul îi unise pe ţărani (poate că atunci aveau speranţa unei vieţi mai bine într-o zi, cine ştie). Tranziţia şi „post-tranziţia“ asta interminabilă, însă, i-au însingurat şi i-au înstrăinat pe ţărani, iar pentru bunicii mei, tristeţea e cea care s-a născut la ei, la sat.

Marius CHIVU
Bd. Pandurilor nr. 11
Rm. Vîlcea

Nr. 286: „Cine mai vrea să fie profesor?“

Tipuri mentale...

Minunată „Doamnă“ (Mihaela Roşioru, *n.r.*), felicitări! Retorica Dvs. este excelentă, iar discursul a reuşit mai mult decît să ne intereseze: ne-a mişcat. De fapt, dacă putem să ne întîlnim în paginile revistei *Dilema*, înseamnă că nu sîntem chiar atît de izolaţi!

Şi eu sînt un „Domn“ în accepţiunea Dvs., deoarece predau Filosofia la viitori ingineri. Mai precis, sînt un fost inginer, care predă Filosofia la Politehnică. Biografia mea esenţială se află în paginile revistei „Contemporanul – Ideea Europeană“ (la nr. 30-31 şi 32 din 1997), sub titlurile RECREAŢIE FILOSOFICĂ şi, respectiv, PAUZA PENTRU FILOSOFIE. Mă simt oarecum dator să răspund la acest apel, prin care sîntem cu toţii chemaţi – şi nu în ultimul rînd responsabilii politici – la o oarecare trezire în raport cu ceea ce ar trebui să mai fie încă demnitatea cadrului didactic. Deşi pagina a 2-a este dintre cele mai citite, cred că vor fi destule priviri grăbite, care vor parcurge textul Dvs. („Cine mai vrea să fie profesor?“) cu un zîmbet consolator: „Iată revanşa Domnişoarei Cucu!“.

Ca dascăl de Filosofie, consider că statutul cadrelor didactice în actuala conjunctură economică şi socială ridică o gravă problemă de conştiinţă. Într-adevăr, de la învăţător şi pînă la profesorul universitar sîntem dintre cei care ne confruntăm în condiţii tot mai dificile cu necesitatea actualizării permanente a cunoştinţelor şi cu neiertătoarele probleme familiale. Aşa cum sugerează textul Dvs., în societatea de azi nu numai generaţiile tinere, dar totodată adulţii sau bătrînii şi, în cele din urmă, natura înconjurătoare – animalele şi plantele din peisajul care formează mediul nostru – aşteaptă ceva de la noi, „Doamnele“ şi „Domnii“ de la catedră şi din comisiile de examinare. Rîndurile Dvs. exprimă frămîntarea unei conştiinţe înalte, aş spune chiar a unei conştiinţe acutizate... Dar ne luăm după recenta lucrare a lui D. C. Dennett „Tipuri mentale“, tradusă la Humanitas în acest an: „intenţionalitatea care ne permite să vorbim, să scriem şi să ne punem întrebări de tot felul este un produs tîrziu şi complex al unui proces de evoluţie“ (p. 67). Cu alte cuvinte, această capacitate (auto)critică reprezintă o resursă demnă de luat în seamă. Autorul citat continuă cu o frază surprinzătoare: „ne tragem din roboţi şi sîntem alcătuiţi din roboţi, iar toată intenţionalitatea de care ne bucurăm derivă din intenţionalitatea mai profundă a acestor miliarde de sisteme intenţionale mai nerafinate“ (p. 68). Această afirmaţie rămîne surprinzătoare, chiar dacă citim explicaţia dată termenului **robot**: „printre fiinţele lipsite de vorbire, există şi unele care nu gîndesc deloc, ci fac totul **automat** sau **inconştient**“.

Reacţia cîinilor vagabonzi, ca şi preferinţa spontană a tineretului, despre care vorbiţi, se încadrează aici, la rubrica automatismelor. Într-adevăr, cum spune Dennett: „numai cei care posedă gîndire pot să dea dovadă de interes pentru ceva; doar lor poate să le pese de ceea ce se întîmplă...“ (p. 13). Iar conştiinţa reprezintă nesecatul izvor al aprecierii sinelui, al cărui sens este rareori împărtăşit cu alţii, el fiind de obicei cu totul personal. După cum susţine Richard Leakey, „desfăşurarea treptată a conştiinţei... ne-a transformat într-un (nou gen de) animal, care îşi stabileşte după voinţă norme de comportament bazate pe ceea ce este socotit a fi bine sau rău“ (p. 192, „Originea omului“, Humanitas, 1995). Totodată, trăim diversitatea minţilor „prin culturile exprimate în limbă, obiceiuri şi religii, pe care le-am creeat şi care, la rîndul lor, ne creează“ (p. 196, loc. cit.).

O definiţie care pare defetistă sugerează despre conştiinţa umană că este o „condiţie necesară pentru o suferinţă gravă“ (D. C. Dennett, op. cit., p. 187). Pe Dvs. „Doamnă“, vă onorează în mod deosebit faptul că nu puteţi trece indiferentă pe lîngă „bătrînii din piaţă“. În plus, finalul discursului sună aproape ca o apoteoză. Menţionez asocierea noastră la bucuria de a „privi cerul“. Cartea profesorului Dan C. Dennett, ca şi scrisoarea Dvs., ne îmbărbătează cu descoperirea că „noi (oamenii) sîntem **fiinţe care cred totul**. Aparent, ceea ce putem noi crede şi ceea ce putem distinge nu are limite...“ (p. 57, „Tipuri mentale“). Pentru a evita orice neînţelegere, în acest sens, îl putem chema în ajutor pe metafizicianul-poet L. Blaga. El ştia foarte bine că „adevărata epidermă a fiinţei noastre este – orizontul“ (1946, „Elanul insulei“).

Stimată „Doamnă“, sper să nu vă deranjeze faptul că am interpretat textul Dvs., atît de sensibil şi cu multe intuiţii de subtilă spiritualitate, din perspectiva celor doi evoluţionişti de limbă engleză. Antropologul R. Leakey, ca şi epistemologul D. C. Dennett, consideră în mod justificat că „orice propunere de ajustare a graniţelor clasei celor care posedă gîndire are o semnificaţie etică majoră“. Deşi aceasta nu reprezintă o ţintă morală minimă, sîntem tentaţi să încheiem cu o consideraţie ceva mai elevată: „pîrghia conştiinţei ne permite să mergem oriunde vrem, în calitate de stăpîn şi nu de martor neputincios sau de victimă bolnăvicioasă“ (p. 5 din monografia lui Satprem dedicată lui Sri Auribindo, tradusă la Editura Herald). Perspectiva nu ne este prea familiară, deoarece aşa cum scria Karl Jaspers: „ştiinţa şi speculaţia filosofică (în Occident) se menţin în interiorul formei de conştiinţă ce ne este dată. Filosofia indiană însă parcă ar lua în mîini această conştiinţă însăşi, depăşind-o prin exerciţii de meditaţie care duc la forme superioare“ (p. 50, „Oamenii de însemnătate crucială“, 1996, Ed. Paideia).

ing. G. G. CONSTANDACHE
Bd. Uverturii 12, Bloc B2, ap. 74,
sector 6, Bucureşti

Rupte din viaţă

Geografie subiectivă

Acum cîţiva ani, student fiind, călătoream împreună cu un bun prieten către Bucureşti. În tren, ca de obicei, lume pestriţă. Chiar lîngă noi se afla un grup de americani, care, aveam să aflăm imediat, era format din misionari ce intenţionau să ne „creştineze“. Între tinerii români de pe culoarul insalubru al trenului şi tinerii americani – regulamentar tunşi şi corect îmbrăcaţi – s-a legat o discuţie pe cele mai variate teme: muzică, obiceiuri, locul de proveniență al americanilor etc. Însă, cel mai interesant lucru pe care l-am putut observa, în această „ciocnire a civilizaţiilor“, a fost gestul făcut de unul din cei mai sociabili dintre americani: venind vorba şi despre punctele cardinale, personajul a indicat corect Estul şi, în acelaşi timp, a pomenit numele Ceceniei, aplecîndu-se uşor pentru a privi cu atenţie pe geam, de parcă s-ar fi aşteptat, din clipă în clipă, să vadă luminile şi fulgerele unui bombardament asupra oraşului Groznîi. Bineînţeles, acest gest a provocat din partea mea şi a prietenului meu o seamă de glume – spuse în română! – cu privire la ignoranţa acestor americani care nu reuşeau să facă o diferenţă între un kilometru şi cîteva mii de kilometri... Mai tîrziu, cînd am rememorat acest lucru, am realizat şi o reevaluare a acestui gest. Am considerat că interpretarea trebuie să fie mult mai complicată: nu avem de-a face atît cu o necunoaştere a geografiei, cît cu o reprezentare distorsionată a unui spaţiu politic. Pentru american, probabil, era dificil să distingă între Cecenia şi România, atîta timp cît el deţinea un fond aperceptiv constituit în urma sedimentării unor informaţii asemănătoare ce veneau dintr-un spaţiu destul de mare – cel al Estului Europei – în care, prin urmare, nu putea să distingă nişte graniţe culturale sau spirituale. Această pervertire a reprezentării conducea, cu siguranţă, şi la o ştergere a graniţelor politice şi a limitelor geografice. Cu siguranţă că, pentru acel american, la fel ca şi pentru alţi occidentali, ceea ce ne despărţea de Cecenia era nesemnificativ în raport cu ceea ce ne apropia. Această întîmplare, care indică, s-ar putea spune, o „aşteptare perceptivă eronată“, vine să explice şi greşelile pe care noi le considerăm grave şi expresive pentru o anumită incultură occidentală, făcute pînă şi de marile agenţii de presă, cu privire la capitala României, care este ori Sofia, ori Budapesta. Se pare că ruptura dintre noi (europenii estici) şi Europa occidentală nu s-a micşorat aproape deloc în ceea ce priveşte perceperea culturală şi politică; sîntem văzuţi în continuare ca locuitori ai unui spaţiu nebulos, nesigur, în care mişcările sociale sînt permanente, foarte rar îndreptate într-o direcţie bună, un spaţiu în care regulile sînt formale şi încălcate cu siguranţă şi fără urmă de culpabilitate. Sîntem, pentru toate acestea, „ţara de dincolo de negură“ în care te aştepţi, oricînd, să vezi, din fuga trenului, semnele unui război pe care n-ai cum să-l înţelegi.

Florin ROŞU
str. Republicii, Bl. 14, sc. A, ap. 20
Mărăşeşti

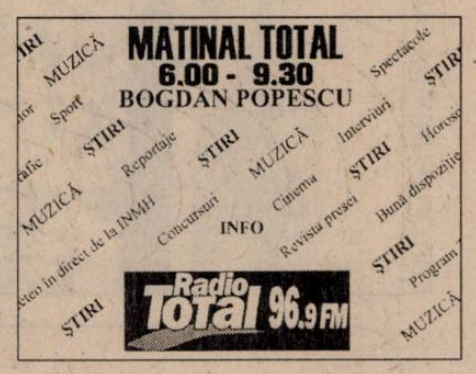

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Amor şi sex**
- **Vedete şi vedetism**

Tirania clişeelor

A fost descoperit, cu oarecare întîrziere (de un an...), un „provocator“ eseu al istoricului Daniel Barbu. Este intitulat *Un mit al totalitarismului: colectivismul* şi a fost publicat, mai întîi, în cel de al doilea volum al lucrării colective *Miturile comunismului românesc* (Editura Universităţii din Bucureşti, 1997); ca toate textele cuprinse aici, fusese prezentat la un colocviu ţinut în decembrie 1995, la Centrul de istorie a imaginarului; în urmă cu cîteva luni, editura *Humanitas* a reeditat această lucrare într-o singură carte.

Fără a fi direct polemic, eseul lui Daniel Barbu contrazice în bună parte, dar în mod categoric, reprezentările publice curente de după decembrie 1989 despre comunism şi despre sistemul comunist din România; aşa se explică, probabil, de ce Octavian Paler, care a comentat acest eseu în cîteva articole din *Curentul*, a făcut-o pe un ton iritat, de nu chiar indignat, atribuindu-i autorului, într-un chip mai mult sau mai puţin transparent, secrete simpatii... comuniste. E, totuşi, ultimul lucru care i se poate reproşa lui Daniel Barbu: din acest punct de vedere, eseul lui e mai degrabă *îndepărtat şi rece*. Parcă ar scrie despre un sistem şi o lume dispărute de secole, fără altă vibraţie afectivă decît cea născută din tensiunea eliberării de clişee. De aici, poate, şi o anume precipitare, o anumită febră a comunicării, chiar un fel de gîfîială, prin excesivă aglomerare în spaţiu mic, de idei, de asociaţii, de referinţe: este vorba, în acest eseu, şi de *putere*, care nu „se ia“, ci „se exercită“, şi de tipurile de putere, şi de dominaţia comportamentului individualist la români, inclusiv în comunism, dar şi de modul în care comunismul a fost asimilat de societatea românească şi, totodată, a asimilat-o.

Aici, mai ales, Daniel Barbu sfidează clişeele şi locurile comune atît de răspîndite după decembrie 1989 încît au căpătat aura mistică a unor adevăruri sacre. Nu le poţi pune la îndoială fără să rişti punerea la stîlpul infamiei. Ajunge să menţionez că, pentru el, „Tancurile sovietice, atît de des invocate, nu oferă o explicaţie nici suficientă, nici satisfăcătoare a instalării triumfătoare a comunismului în România“. Fiindcă, susţine Daniel Barbu, „Răspunsul la această întrebare tulburătoare s-ar cuveni căutat mai curînd în zona raporturilor dintre societatea românească şi clasa ei politică tradiţională“, întrucît „relaţiile de putere, aşa cum fuseseră practicate în sistemul interbelic şi, apoi, în anii regimului carlist şi în vremea dictaturii de război se aflau într-o criză din care nu părea să poată ieşi o soluţie de guvernare“.

Afirmaţii şi ipoteze desigur incendiare. A minimaliza rolul „tancurilor sovietice“ şi a pune întrebări despre structurile, mentalităţile şi comportamentele societăţii româneşti anterioare regimului comunist, sugerînd existenţa (şi a) unor *cauze interne* ale evoluţiei României comuniste (poate determinante!), echivalează cu o blasfemie. Nu neapărat doar pentru că mitului propagandistic al „epocii de aur“ ceauşiste i-ar fi fost (şi i-a fost!) schimbat doar conţinutul, „epoca de aur“ fiind transferată în ţinutul vag al „României interbelice“, printr-un fel de colonizare a trecutului cu fantasme compensatorii, cînd firesc ar fi fost ca spiritul critic să demoleze, pur şi simplu, acest mit; dar mai ales fiindcă dintr-o asemenea perspectivă s-ar fi născut inconfortabile întrebări despre prezent şi, vrînd-nevrînd, viitor.

Dificila gestionare, dusă pînă la refuzul implacabil, a trecutului precomunist nu pare a fi, de fapt, decît o proiecţie în oglindă a neputinţei (ori a nevoinţei?!) de asumare critică a istoriei României comuniste. Tăioasa observaţie făcută în *Dilema* nr. 286 de Cristian Preda – „Critica românească a statului comunist e nesemnificativă prin formă şi prin conţinut“ – poate fi (sau trebuie!) extinsă la întreaga istorie a statului român, de la constituire (1859) la configuraţia actuală.

O epurare de altădată

Pot fi înţelese epurările comuniste din a doua jumătate a anilor '40 fără evocarea celor care le-au precedat?

În toamna anului 1940, după venirea la putere a generalului Ion Antonescu şi a proclamării Statului naţional-legionar, diverse organizaţii profesionale din România au început să-i elimine pe evrei. Aşa au procedat, între altele, Baroul Capitalei (care i-a radiat pe avocaţii evrei), Asociaţia Generală a Inginerilor Români, Sindicatul Ziariştilor, Uniunea Ziariştilor Profesionişti, Societatea Scriitorilor Români, Asociaţia Electricienilor autorizaţi, Societatea Arhitecţilor, Sindicatul Artelor Frumoase, Asociaţia Generală a Chimiştilor, Asociaţia Publiciştilor Români, Adunarea Generală a Medicilor Stomatologi etc. Nu s-au înregistrat proteste ori încercări de a se face opoziţie acestor epurări de natură rasială.

Care aveau, deşi infame, o logică, o raţionalitate, un sens. Nu acelaşi lucru se poate spune însă şi despre decizia *Asociaţiei surdo-muţilor din Romînia* care, în noiembrie 1940, a anunţat eliminarea din rîndurile sale a tuturor surdo-muţilor evrei. Sîntem, aici, în plin abis. Şi ar fi interesant de văzut dacă, după 1948-1950, sub comunism, surdo-muţii au fost selectaţi pe criterii de ... clasă!

Forţa evidenţei

Ziar conservator, de centru-dreapta şi uneori chiar mai mult decît atît, fiindcă după dezastrul electoral de anul trecut al „dreptei republicane“ a predicat adesea, în editoriale, o apropiere a acesteia de Frontul Naţional al lui Jean-Marie Le Pen, cotidianul francez **Le Figaro** nu poate fi nicicum bănuit de simpatii socialiste.

Şi totuşi! Reprezentările ideologice definitorii, înregimentările sau măcar afinităţile politice evidente ori străvezii nu împiedică totuşi acest cotidian să perceapă şi să aprecieze corect realităţile care, măcar în principiu, îi contrazic orientarea. Într-un articol publicat de curînd în suplimentul său economic (1-2 august a.c.), **Le Figaro** îl elogiază astfel pe premierul socialist Lionel Jospin pentru consecvenţa şi curajul de a fi procedat, într-un singur an de cînd se află la putere, la mai multe şi mai ample privatizări decît guvernul de dreapta care l-a precedat. Articolul este intitulat **Jospin fără complexe,** dar putea foarte bine să se intituleze şi **Le Figaro fără complexe.** Căci, în acest articol, apărut într-un ziar de dreapta, se spune fără înconjur, neted: „în ceva mai mult de un an, stînga a restrîns domeniul intervenţiei economice a Statului într-un ritm superior celui care fusese realizat de guvernul de dreapta care îl precedase“. Sînt apoi evocate, cum se şi cade într-o analiză economică, statistici, date, nume de companii privatizate, acestea fiind, desigur, fără interes pentru cititorii români. Nu lipseşte, în finalul articolului, nici aproape de la sine înţeleasa maliţie prin care ziarul îşi marchează, dacă nu culoarea, măcar locul în peisajul politic. Notîndu-se că guvernul de stînga a încredinţat soarta industriei de apărare intereselor private şi că a suprimat definitiv rolul Statului în domeniul bancar şi al asigurărilor, se face totodată observaţia că asemenea operaţiuni sînt inhibate de teama reacţiei salariaţilor din întreprinderile publice, doar stînga putîndu-şi permite îndrăzneala „de a trage în popor“... Metaforic, desigur.

Dincolo de această deloc inocentă remarcă, se află însă faptul incontestabil al recunoaşterii evidenţei. Iar evidenţa nu este nici de stînga, nici de dreapta. În definitiv, nici o opţiune politică nu-şi poate permite riscul de a ignora, din pure considerente de fidelitate doctrinară sau ideologică, adevărurile realităţii. Nu poţi spune că negrul e alb şi albul e negru numai pentru că aşa cere „linia partidului“. Şi pentru politicieni, căci pentru jurnalişti se înţelege de la sine, primatul realităţii şi al adevărurilor acesteia este o sursă de vitalitate, nu una de slăbiciune. Chiar dacă realitatea poate contrazice reprezentările sau simpatiile politico-ideologice. Acolo unde însă tirania clişeelor apasă mai greu decît o placă de beton, între realitate şi reprezentarea acesteia se deschide un abis în totul comparabil cu abisul existent cîndva între realitatea-reală şi realitatea-fictivă din documentele partidelor unice. Să fie oare tirania clişeelor ideologico-politice o prelungire deloc inofensivă a tiraniilor totalitare?

P.S. Într-o publicaţie, cum se spune, „de ţinută“, s-a putut citi de curînd că „înainte de 1989, RATB-ul primea de la NKVD directive de perturbare a transportului în comun ca să ne urîm unii pe ceilalţi şi să putem fi mai uşor manipulaţi“. N-are importanţă că RATB-ul nu exista „înainte de 1989“ (era ITB), nici că NKVD-ul, înfiinţat în 1934, şi-a schimbat denumirea în 1941; important, mult mai important!, este că s-a descoperit, în fine, de ce transportul în comun din Bucureşti devenise un calvar: „ca să ne urîm unii pe ceilalţi şi să putem fi mai uşor manipulaţi“!...

Mircea IORGULESCU

De aproape şi de departe

I. Dunărea îngheţată

Vorba lui Lévi-Strauss despre „le regard éloigné“ a rămas paradigmatică în antropologie. Ea ne aduce aminte despre virtuţile punerii în perspectivă a Celuilalt, ale privirii în-depărtate, capabilă în mod paradoxal să ţi-l apropie pe cel din faţa ta, să ţi-l descopere într-un mod pe care miopia apropierii nu făcea decît să-l voaleze. Verific de vreo zece zile, pe pielea mea, adevărul simplu al acestor vorbe, într-un sat aflat la doar cîţiva kilometri dincolo de Dunăre, în Bulgaria.

Zlatia, unde mă aflu, este un sat majoritar de *vlasi*, adică de români. De români sau de bulgari românofoni? Dacă întrebarea o pune un bulgar, răspunsul va fi că sînt bulgari; dacă o pune un român, după ce a băut şi un pahar de *rachie* cu gazda sa, s-ar putea să spună că sînt români. Amîndouă răspunsurile sînt însă nerelevante, pentru că întrebarea este nepertinentă.

La voi sînt case ca la noi? – ne întreabă cineva, iar altcineva se interesează dacă la noi cresc pepeni. Şi unul şi altul au umplut însă tîrgul că le-au sosit rudele din *ţară*. Mai înţelege ceva dacă poţi! Vorbim românește, uneori cu greu, şi în decursul a cinci minute sîntem, pe rînd, la fel şi diferiţi, acelaşi neam şi străini de neconfundat. Ne lămurim că, poate, cuvintele nu au aceeaşi conotaţie ca pentru noi. Dacă limba mea maternă este româna, înseamnă că sînt român, zicem noi. Faptul că vorbesc şi românește este *ca şi cum aş avea o fereastră în plus la casă*, ne explică ei. Ţara este pentru noi una, mare şi indivizibilă, patria, naţiunea. Pentru ei este mai degrabă originea, satul Bălţi, de pildă. Îmi aduc aminte că cineva îmi povestea despre un meglenoromân, eşuat într-un final în satul Cerna, din Dobrogea, şi care, cînd se îmbăta, ţipa la cei doi bulgari rămaşi pe acolo din aceleaşi vremuri tulburi ale schimburilor de populaţie: *bulgarii în Bulgaria, aici e ţara noastră!* Tot el întreţinea însă, de peste o jumătate de secol, visul suprem al „întoarcerii în ţară“, în Meglena părinţilor săi.

Se conturează apoi un spaţiu transdanubian, de mişcări permanente şi schimburi neîntrerupte, în care fiecare mal a fost, la un moment sau altul, loc de refugiu pentru unii sau alţii. *Păi Dunărea e la doi paşi, şi iarna îngheaţă, aşa că ai noştri se duceau dincolo, cei de dincolo veneau încoace, şi uite aşa...* – ne explică un bătrîn. Dunărea îngheaţă... Ultima dată a îngheţat prin anii '20, dacă nu mă înşel, dar metafora este superbă. Ea satisface, în sfîrşit, nevoia noastră carteziană de claritate, de non-contradictoriu, printr-o formulă ingenuă a „unităţii contrariilor“: Dunărea este o frontieră, care desparte deci; ea îngheaţă însă, aşa că devine un pod care uneşte. Şi uite aşa se poate „explica“ de ce, faţă cu gazdele noastre vlasi, sîntem, simultan, străini şi aceiaşi...

Istoria este a învingătorilor; învinşii au doar memorie – este de părere Wiviorka. Avem aici, la Zlatia, o imagine în filigran a condiţiilor care au făcut din Balcani „butoiul de pulbere al Europei“. Peste memoria locală a diferitelor populaţii dispersate în toată peninsula, marile puteri au venit să scrie cu fierul roşu al naţiunilor istoria învingătorilor: eşti bulgar (sau grec, sau român etc.) sau te împuşc! Bine, au zis ei, într-un final, păstrîndu-şi memoria pentru vremuri mai bune.

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Proprietatea

Cred că, după căderea comunismului, subiectul cel mai aprig dezbătut în societatea românească este *restituirea proprietăţilor*. În jurul acestui subiect s-au construit platforme politice, s-au făcut şi desfăcut coaliţii, s-au ţinut discursuri în Parlament şi în piaţă, s-au convocat manifestaţii enorme şi s-a declarat, dramatic, greva foamei. Incapacitatea guvernelor post-decembriste de a rezolva într-un fel sau altul această problemă a sporit nervozitatea revendicărilor. Restituirea proprietăţilor este şi astăzi un motiv de tensiune pentru societatea noastră. S-au propus multe legi (unele dintre ele au şi fost adoptate şi se aplică), dar chestiunea tot nerezolvată a rămas. Lipsa unei opţiuni fundamentale nu va putea fi suplinită prin improvizaţii legislative de suprafaţă.

Privind această realitate vie, dinamică, îmi pot imagina că specialiştii în antropologie juridică sînt fericiţi. Deşi a dezlănţuit o ofensivă extraordinară împotriva proprietăţii private, comunismul nu a reuşit să suprime dorinţa omului de a fi proprietar. Deşi a folosit, vreme de jumătate de veac, toate mijloacele de influenţare socială pe care le-a avut, nelimitat, la dispoziţie, statul comunist nu a reuşit să discrediteze proprietatea. De la poezele proletcultiste care ironizau, muncitoreşte, proprietatea şi pînă la aruncarea în temniţă a celor care nu înţelegeau să cedeze poporului propriile proprietăţi, statul totalitar comunist a făcut orice pentru a amputa instinctul proprietăţii. Intensitatea revendicărilor de după 1989 dovedeşte că nu s-a reuşit. De bună seamă, comuniştii au forţat ceva mult mai puternic decît ei.

Pentru drept, proprietatea este instituţia centrală. În conjuncţie cu libertatea, proprietatea este preocuparea majoră a dreptului. După model francez, Codul nostru civil spune: „Proprietatea este dreptul ce are cineva de a se bucura şi de a dispune de un lucru în mod exclusiv şi absolut, însă în limitele determinate de lege“ (art. 480). Proprietatea cuprinde trei drepturi principale:

I. *jus utendi* este dreptul de a se folosi lucrul. El „corespunde cu toate puterile menite de a face din lucru întrebuinţarea economică de care lucrul e susceptibil după natura sa specifică“. Acest drept se numeşte *uz*.

II. *jus fruendi* este dreptul de a culege fructele lucrului şi de a încasa veniturile pe care le produce lucrul. Acesta este *uzufructul*.

III. *jus abutendi* este dreptul de a dispune asupra lucrului.

Deplina proprietate există doar în prezenţa tuturor acestor trei drepturi. Dacă aceste drepturi aparţin unor persoane diferite se spune că proprietatea este dezmembrată. Proprietarul va fi, întotdeauna, cel care are *jus abutendi*, căci dispoziţia este atributul esenţial al proprietăţii. Persoana care are *jus abutendi* fără a avea celelalte drepturi deţine *nuda proprietate* asupra lucrului.

Proprietatea este, în fond, mai mult decît o realitate juridică. Ea este un important principiu ordonator pentru orice societate, iar în plan uman este un criteriu pentru descoperirea şi afirmarea propriei identităţi. Una dintre cele mai interesante trăsături ale dreptului de proprietate este caracterul său *absolut*. Juriştii, care folosesc cuvîntul „absolut“ mai des decît filosofii, denumesc astfel un drept opozabil faţă de toţi *(erga omnes)*. Cu alte cuvinte, dreptul de proprietate implică, corelativ, obligaţia de a fi respectat tuturor celorlalţi.

Miza legilor reparatorii, de restituire, este, aşadar, enormă. Personal, cred că legiuitorul nu a tranşat, pînă acum, aceste chestiuni de frică. Legiuitorul nu a putut fi la înălţimea mizei. El a tot amînat, anxios, asumarea acestei responsabilităţi... Poate la toamnă!

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

LehamiTVR

Ceea ce trece prin mîna presei de zi cu zi, adică prin interpretările ei otova, grăbite şi agramate (ca gîndire: neşcolite, pripite, cu ambitus redus, fără resurse), în mintea cititorilor pare, în cele mai multe din cazuri, ticăloşie. Este multă ticăloşie, mult cinism în România de azi, nu neg (aş putea oare?). Dar covîrşitoare mi se pare prostia ce trece drept ticăloşie. Răul făcut din lipsa de talent şi imaginaţie, din neglijenţă, din lehamite, din viaţă rău trăită, nefericit. Din grabă. Din încropeală.

Ţine, din nou, paginile întîi ale ziarelor ceea ce se întîmplă în Televiziunea Română. „Interpretările“ presei văd, cel mai adesea, în faptele şi nefaptele *(faits et méfaits)* acesteia, strategii, tactici, planuri bine puse la punct, răuvoitoare cu intenţie. Părerea mea e alta: Televiziunea Română e nu (atît) rău intenţionată, „machiavelică“, ci lipsită, ca stil şi efect de instituţie, de talent, de creativitate, de originalitate. De inteligenţă.

Atenţie: am spus „ca stil şi efect de instituţie“. Instituţiile ajung, deseori, să aibă personalitate, individualitate, care o înghite pe aceea a celor ce-o compun. În TVR există, poate, oameni de (mare) talent, dar, „graţie“ stilului de întreprindere, aceştia nu au cum să se vadă. În aceste condiţii, problema care se pune este aceea a *responsabilităţii*: cît de responsabili sînt indivizii de macro-“individualităţile“ instituţionale, de „personalitatea“ marilor subiecţi sociali şi istorici? (Lucrul este valabil, cu atît mai valabil şi în cazul popoarelor şi al naţiunilor. Cine este, ca persoană umană individuală, dacă pot să mă exprim astfel, responsabil de iresponsabilitatea, de lipsa de responsabilitate cu care se fac recunoscute public instituţiile, macro-subiecţii publici?)

Cu toată recenta numire, în sfîrşit, a Consiliului de Administraţie al TVR, cu toată, aşa cum a fost ea numită, „intrarea în legalitate“ a acestei instituţii de rang (umflat, pretins) naţional, pun, aici şi acum, rămăşag că nimic esenţial nu se va schimba în comportamentul, în *stilistica publică* a TVR. Legea, intrarea formală în legalitate poate să asigure cel mult *condiţia de posibilitate* a redresării lucrurilor, dar nu este deloc suficientă. Neredefinită ca statut, ca mod de recrutare a personalului, neşcolită, adică neculturalizată specific, modern, actual (există o cultură a televiziunii, şi chiar o celebră carte cu acest titlu), TVR nu are cum să se schimbe. Oricît de „radical“ transformate, grilele ei de programe, dacă vor fi concepute tot ca pînă acum, pe principiul, demagogic-plebiscitar, „de toate pentru toţi“ (*i. e.* nimic pentru nimeni), vor arăta la fel. *Structura compoziţională* se cere schimbată. *Modul de concepţie* se cere rediscutat. Există, în acest caz, alternativă? Mă tem că nu. TVR a învăţat, tîrziu, să facă promo-uri şi să-şi găsească un slogan: „Prima televiziune din viaţa ta“ (ceea ce, în paranteză fie spus, acum cînd există şi persistă Prima TV, constituie o gafă de *advertising* monumentală). Ca şi cum ar fi trebuit să rămînem la vîrsta copilăriei, şi să plîngem, blocaţi în amintiri, că Sanda Ţăranu, de pildă, a ieşit la pensie. Nu am nimic cu nimeni, nu am (cel puţin deocamdată) veleităţi de realizator TV, dar copilăria este pentru toţi cea mai frumoasă vîrstă. TVR ar trebui, totuşi, s-o depăşească. Măcar să-şi propună, începînd a mai vocifera piţigăiat de pe umerii unor umbre venerabile.

În concluzie: Consiliul de Administraţie nu va rezolva nimic esenţial, ci, cel mult, va reuşi să aducă *reprezentarea politică*, să mute divizarea politică, să aducă Parlamentul în sînul *reprezentării mediatice*, de care aceasta depinde tot mai mult. Complicaţie inutilă, criză (a reprezentării) redublată.

La Televiziunea Română nu se va schimba, ca stil public, nimic.

În aşteptarea a ceea ce nu va veni, nu ne rămîne decît să citim, în continuare, *Cotidianul*, seria Cristoiu, care, cu pirateriile sale dovedite (vezi cazul Ştefan Dimitriu) şi înverşunarea sa care poate face obiectul unor studii de caz pe la seminariile de presă, ne menţine, artificial, atenţia trează asupra unui mort.

Bogdan GHIU

Economie

Medicamentele bune sînt amare

Plasarea României în coada Europei, în ceea ce priveşte nivelul de viaţă, are mai multe cauze. Unele sînt istorice. Altele ţin de realităţile prezentului. O cauză, poate cea mai adîncă, este iluzia că bolile grave pot fi vindecate cu medicamente... dulci.

O boală care macină societatea noastră este lenea economiei. Din cauza acestei boli ne chinuim astăzi, în industria de stat, cu sufocante supracapacităţi de producţie, multe nefolosite sau prost folosite; cu nenumărate structuri de cost supraîncărcate, fie din cauza consumurilor exagerate, fie reprezentînd preţul risipei de resurse, al gestiunilor frauduloase şi al furturilor; cu scheme de personal supraponderale, ce constituie una din frînele care ţin în loc productivitatea. Şi, mai cu seamă, am fost obligaţi din '90 încoace să suportăm atît de multă inflaţie, încît multe întreprinderi au văzut în preţurile mari speranţa unei minime rentabilităţi, chiar dacă productivitatea, eficienţa şi competitivitatea n-au înregistrat decît creşteri lente sau scăderi.

Întreprinderile statului, cu deosebire, n-au arătat nici un fel de preocupare pentru organizarea muncii, pentru un stil managerial modern, pentru flexibilitate sau, mai presus de orice, pentru eficienţă. De altfel, nici nu vor putea fi cucerite aceste redute mai înainte de a fi tratate bolile grave ale economiei româneşti. O astfel de boală este frica de concurenţă.

Această teamă de concurenţă produce efecte dintre cele mai nocive. Economia e trasă înapoi. Chiar şi atunci cînd ni s-a dat iluzia că ea merge înainte, adunînd „pe cap de locuitor“ tone de oţel şi producţii agricole falsificate, tot înapoi a mers. Iar după decembrie '89, în economie n-au mai operat nici norme, nici obiective calitative şi nici rigori financiare. Şi nici nu s-a născut un gînd sănătos de trecere la o competiţie reală.

Peste ani, în procesul tranziţiei, timidele încercări de a fi pusă în drepturi concurenţa au fost socotite medicamente amare de către întreprinderile statului şi vomitate. De la 1 februarie '97 avem chiar şi o lege a concurenţei, dar concurenţă tot nu avem.

Sigur, intensificarea concurenţei impune şi o reformă a sistemului de stimulente. Dar cum ar putea fi introduse salarii competitive în regiile sau societăţile comerciale româneşti, care nu sînt cuprinse în nici un fel de competiţie? Întreprinderile noastre dezavuează concurenţa şi continuă să se agaţe de mantaua statului. Pentru că, de-a lungul anilor, aşa au fost învăţate.

După '89, în întreprinderi au fost soluţionate mai ales probleme „la zi“, urgente desigur, dar cu efecte pe termen scurt. Au fost însă amînate problemele mari, esenţiale, ce le-ar fi putut scoate din abisul conjunctural în care o bună parte a economiei a fost prinsă. Au fost amînate privatizarea, restructurarea şi asigurarea unui mediu concurenţial în economie. Din această cauză, preţul creşterii economice (în anii cu creştere plus) s-a dovedit a fi enorm.

Fără un mediu concurenţial, eficienţa economică ne va ocoli, inflaţia va continua să degradeze puterea de cumpărare a salariilor şi a altor venituri, deprecierea leului nu va înceta şi nici bunăstarea aşteptată nu va veni. Mai mult: salariul real va continua să scadă, viaţa se va scumpi, se vor închide fabrici, mii şi mii de oameni îşi vor pierde locurile de muncă.

Numai prin concurenţă vor putea fi făcuţi paşi decisivi înspre însănătoşirea economiei. Va fi însă nevoie şi de o înnoire radicală a comportamentului companiilor, investitorilor, comercianţilor şi al salariaţilor.

În 1997 am suportat o inflaţie explozivă. Un medicament amar absolut necesar. N-a fost însă vorba despre o inflaţie de fond, determinată de ajustări în economia reală. A fost, cu deosebire, o inflaţie corectivă, produsă de trecerea la adevărul preţurilor. Acum e timpul să mai fie administrat un medicament amar: adevărul costurilor în economia reală. Concomitent cu declanşarea bătăliei pentru calmarea inflaţiei.

Blocarea inflaţiei ar putea produce şomaj. Un alt medicament amar. Dar, şomajul în creştere va fi preţul al încă unei ieşiri din minciună. Fiindcă mulţi dintre cei care îşi pierd locurile de muncă, în urma închiderii unor fabrici, nu devin şomeri abia acum. Ei sînt şomeri de ani de zile, mascaţi prin fabrici care n-au trăit ci doar s-au prefăcut că trăiesc. Acum şi-ar putea oficializa acest statut, prin trecerea de la şomajul mascat la cel efectiv. Toate astea vor fi însă posibile numai dacă reformele vor fi împinse dincolo de porţile întreprinderilor statului.

După ce vor înghiţi astfel de medicamente, amare, întreprinderile vor produce bani, cu care să stimuleze consumul. Pentru a stimula producţia. Se va ajunge astfel la o nouă balanţă muncă-bani. Trei ţinte sînt legate direct de această balanţă: 1) ieşirea din somnolenţă; 2) valorificarea raţională a resurselor; 3) organizarea unei producţii performante de bunuri şi de servicii. Pentru a scăpa de blestemul de a lîncezi în coada Europei.

Adrian VASILESCU

Ilustrăm acest număr cu fotografii din ciclul „Sperietori“, realizate de I. D. Press International

Poveşti suprapuse

Ciuma bleagă

În transcripţie romantică, unui comunist i-ar sta bine sărac, dacă se poate afumat de tutun ieftin şi bolnav de plămîni. În ciuda stereotipului din imaginarul politic, comuniştii noştri antebelici nu erau cu toţii chiar mostre vii de precaritate materială. De la Cristescu-Plăpumaru' la Pătrăşcanu, de la proletarul Gheorghiu-Dej la *prinţul* „Ajutorului roşu", Callimachi, tot atîtea cazuri, diferite. La sfîrşitul verii '46, Eugen Jebeleanu prindea un interviu *special*: George Bacovia împlinea 65 de ani. Curiozităţile lui Jebeleanu, cu *teză*, fuseseră fixate de către revista comunistă care-l trimisese la aniversat acasă: *apăsarea* mediului burghez, *poetul ca proletar* etc. Bacovia avea o mină destul de obosită şi nici nu trăda mare chef de taifas; noroc cu soţia, mai volubilă. La un moment dat, venind vorba despre lecturi socialiste, Jebeleanu întreabă: *L-aţi cunoscut pe Dobrogeanu Gherea* (părinte fondator al socialismului românesc)? Răspunsul lui Bacovia cade abrupt: *l-am cunoscut numai din vedere. L-am găsit în restaurantul din Ploieşti. Era patronul restaurantului.*

Cam asta cu socialiştii români. Deşi aş fi tentat să spun că la noi ciuma pare mai grăbită, voi face mai întîi apel la metaforă şi de-abia apoi îmi voi aduce aminte că la Camus primii şobolani ciumaţi apar într-un 16 aprilie, pe lîngă nişte scări. Anul acesta, cu cîteva zile mai înainte de această dată, o fragedă domnişoară mi-a întins, la capătul scărilor de la ieşirea de metrou de la Universitate, un bilet. Iată-l: *MUNCITORI, INTELECTUALI, PENSIONARI – Doriţi să recăpătaţi recunoaşterea oficială de clasă muncitoare şi conducătoare, beneficiind de toate drepturile acesteia? Doriţi să nu se mai închidă fabrici şi uzine construite de noi? Doriţi ca statul şi guvernul să aibe obligaţia de a asigura fiecărui cetăţean un loc de muncă şi o casă? Doriţi să aveţi un salariu corelat cu nevoile dumneavoastră? Doriţi copiilor voştri un viitor demn şi o posibilitate de afirmare? Doriţi ca după o muncă de-o viaţă să beneficiaţi de o pensie pentru a nu mai fi cerşetorii actualei puteri? Spuneţi un* ***NU*** *răspicat amestecului FMI în treburile interne ale României. Spuneţi un* ***NU*** *răspicat aderării la NATO. Dacă* ***DA*** (sic!)*, înscrieţi-vă în Partidul (...) pentru a nu mai fi slugi la voi în ţară.* ***„DE CE*** *uitaţi că-n voi e şi număr şi putere"?*

Ştiu că problema, în sine, este delicată: democraţia este datoare să ocrotească libertatea tuturor opiniilor. La fundamentul Europei moderne e şi ideea că *nu sînt de acord cu tine, dar e de datoria mea să-ţi apăr dreptul de a spune ce crezi* (cînd scriu asta e ca şi cum aş saluta un domn cu pipă din pagina 12!). Contează mai puţin că producătorul acestui manifest este un partid neparlamentar, necunoscut de 99,99 din 100 de români; oricum, textul invită la cîteva tipuri de lectură. Avem, o dată, retorica lemnoasă a frazei; mai avem apoi (adică au) cele trei numere de telefon puse în chip de adresă, plus fax-ul, toate cele care încep cu *3* (de acord, poate fi o întîmplare, dar la data difuzării fiţuicii erau, în Universitate, cel puţin trei facultăţi care nu aveau nici un telefon internaţional); în fine, nu-l poţi evita pe Eminescu (din moment ce nici partidul în chestiune nu o face), nefiind vina lui că toţi *modeştii* naţiei, cum ajung repede în pană de idei, şi-l fac steag. Sigur, jocul democratic cere ca un astfel de partid, dacă e legal, să primească bani de la buget (şi glume de la electori, adaug mărinimos). Ţinînd seama de debilitatea ideatică a mesajului reprodus, cred că risipim şi banii şi umorul.

P.S.: Lîngă aceleaşi scări de metrou, aceeaşi tînără (probabil de la vreo agenţie de publicitate), dădea alaltăieri alte fiţuici, mai colorate, ale unei pizzerii care la fiecare pizza oferă o răcoritoare gratis. Aşa da!

Adrian CIOROIANU

Presa despre...

Turism

Obligaţiile anotimpului impun analize şi meditaţii despre turismul modern, despre atracţia exercitată de geografie reală şi imaginară. „Publicitatea, revistele de turism, filmele de ficţiune şi documentarele, toate exploatează un anumit mit geografic, fără îndoială, cel mai puternic al epocii moderne: natura neîntinată" – scrie Christoph Hennig în revista **Die Zeit** care apare la Hamburg. „De îndată ce sînt evocate Far West-ul sau Sahara, Himalaya sau Provence apar reprezentările unor spaţii întinse, de abia populate, din care a fost izgonită orice urmă a civilizaţiei. Călare, pe jos, sau din ambarcaţiuni rudimentare, eroii înfruntă direct forţele naturii. În cel mai bun caz dispun de mijloace de locomoţie primitive, contemporane cu începuturile dezvoltării tehnice. Sursa vieţii adevărate este natura intactă: acesta este mesajul. Este necesar ca soarele să ardă pielea, ca vîntul să zburlească părul pentru ca omul să-şi regăsească esenţa capacităţilor sale iniţiale. Natura îi dă sănătate, energie şi îl ajută să se realizeze. Ea îl purifică de civilizaţia industrială (...) În perspectiva turistică, omul poate şi trebuie să fie prezent, doar dacă rămîne fidel stării de inocenţă anterioare civilizaţiei. Ea se reflectă în al doilea mit: cel al bunului sălbatic – el însuşi legat la origine de insularii din mările Sudului sau de alţi locuitori ai spaţiilor exotice. Acum două sute de ani, primii călători care au explorat munţii Alpi au descoperit, chiar la ţăranii din munţii elveţieni, trăsături simpatice, nepervertite de civilizaţie: simplicitate, nevoi rudimentare, spontaneitate şi bucuria de a trăi, vitalitate şi sociabilitate instinctivă. (...) În ilustraţiile publicaţiilor de astăzi, mai pot fi găsite feţele surîzătoare ale unor fiinţe simple şi fericite. Autohtonii sînt prezentaţi în costume regionale şi serbările populare par a fi ocupaţia lor principală. Nu există nici un reportaj din Europa de Sud care să nu înfăţişeze chipul bronzat şi satisfăcut al unui podgorean sau al unui pescar, încarnări contemporane ale bunului sălbatic trăind într-o relaţie directă cu natura, fără nevroze determinate de civilizaţie".

Peste ocean, în revista **Newsweek** (3 august), Rana Dogar crede că „Împăratul Tiberius a fost probabil ultimul european care s-a putut bucura de peisajul insulei Capri, ca paradis neîntinat. Împăratul roman a fost atît de încîntat de insulă încît a condus de acolo, timp de zece ani, imperiul prin semnale date de fumul rugurilor (...) Capri este în continuare unul dintre locurile cele mai căutate din Europa şi în plin sezon s-ar putea să nu fie disponibil nici un loc. Oricum, aici nu mai există spaţii ferite în grădini, oamenii se înghesuie cvasiîncolonaţi pe potecile înguste, călcîndu-se pe picioare şi aglomerînd holurile hotelurilor cu tarife ultraîncărcate."

Căutarea paradisului temporar a devenit o industrie extrem de bănoasă: turismul este preocuparea unei populaţii prospere. În lume se cheltuiesc în acest scop 4,4 mii de miliarde de dolari, cei mai mulţi bani venind din Statele Unite, Japonia şi Germania. Realitatea redesenează imaginile paradisiace: majoritatea turiştilor visează plaiuri sălbatice, dar năvălesc în versiunile Disney ale realităţii. De îndată ce devin obiectiv turistic, peisajele neatinse de civilizaţie sînt dotate cu toate elementele confortului material şi mase de „aventurieri" le invadează transformîndu-le în aglomerări unde se înstăpîneşte cultura disco.

Izolarea reală costă foarte mult şi nu este lipsită de riscuri: pentru 55.000 de dolari se poate obţine o excursie de la Polul Sud la Polul Nord (cu revelionul anului 2000 inclus), pentru sume mai puţin piperate se oferă vacanţe pe atolul Bikini (încă radioactiv, trebuie venit cu mîncare de acasă); din ţările fostei Uniuni Sovietice, parvine reclama lanţurilor muntoase şi ale gheizerelor la care se adaugă şi perspectiva de a fi luat ostatic de vreuna din forţele armate active în zonă. Revistele se întrec în liste de locuri unde frumuseţea peisajului este încă nepervertită şi semnele civilizaţiei sînt discrete. În tot acest inventar, România figurează în revista **Le Courrier International** (30 iulie) prin reproducerea unui articol din cotidianul *Adevărul* în care litoralul românesc al Mării Negre este declarat nefrecventabil. (**M.B.**)

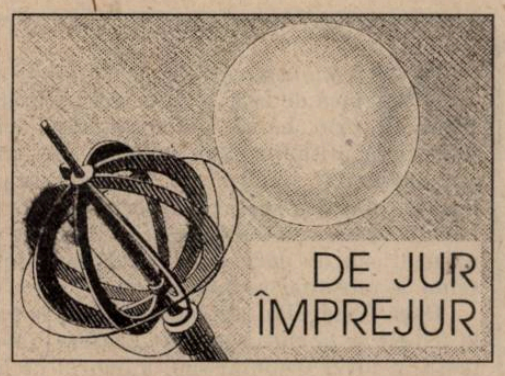

Responsabilitate

La începutul anilor '80, terorismul basc era în Spania unul dintre fenomenele care otrăvea politica, introducînd dezordinea, anarhia şi dinamica crimei într-o societate care încerca după decenii de dictatură să accepte logica jocului democratic. Organizaţia bască ETA avea la activ acte de rezistenţă înverşunată împotriva dictaturii lui Franco dintre care cel mai spectaculos a fost asasinarea amiralului Luis Carrero Blanco, prim-ministru şi moştenitor prezumtiv al dictatorului. În anii aceia, lupta organizaţiei basce împotriva dictaturii se înscria în fluxul contestatar naţional şi pretenţiile de autonomie ale provinciei care proiectau în zare şi perspectiva secesiunii păreau a fi mai mult o figură retorică decît un obiectiv real. Într-un viitor al democraţiei stabile, autonomia putea deveni o realitate făcînd inutilă secesiunea. Or, tocmai această perspectivă democratică a fost pusă în primejdie de acţiunile teroriste care beneficiau de relaxarea statului poliţienesc şi de noua permeabilitate a frontierelor. La o săptămînă după moartea lui Franco şi cu 24 de ore înainte ca regele Juan Carlos să anunţe amnistia prizonierilor politici (dintre care 749 erau basci), ETA l-a ucis în mod spectaculos pe primarul unui mic orăşel, „executat ca opresor al poporului". Următoarele victime au fost un controlor de autobuz şi un şofer de taxi, care nu oprimaseră pe nimeni.

Pierzîndu-şi obiectivul antidictatorial, idealurile revoluţionare se converteau în pretenţii separatiste, imposibil de realizat pe cale democratică: în Spania trăiesc circa un milion şi jumătate de basci şi oricît de puternică ar fi conştiinţa specificului lor cultural, pentru majoritate este evident că secesiunea ar fi o catastrofă economică şi o aberaţie politică. Dar logica organizaţiilor clandestine nu se împiedică în argumente raţionale, asasinatele mai mult sau mai puţin întîmplătoare sînt un răspuns la pedepsirea vinovaţilor din valul anterior şi o încercare de a obliga statul să apeleze la acele măsuri autoritare, nelegitime, care să justifice continuarea acţiunii revoluţionare. Acesta a fost contextul în care au funcţionat între decembrie 1983 şi iulie 1987. Grupele antiteroriste de eliberare (GAL) organizaţii paralegale, create de guvernul socialist spaniol care le-a acordat deplină libertate de mişcare pentru a pune capăt terorismului. Oamenii din GAL se fac vinovaţi de 28 de asasinate, dintre care nouă persoane au fost omorîte „din greşeală", neavînd nici o legătură cu organizaţia separatistă.

În procesul încheiat săptămîna trecută la Madrid, Tribunalul Suprem i-a condamnat pe cei care în 1983 l-au răpit şi l-au ţinut ostatic pe Segundo Marey, un comis-voiajor străin de ETA. Ministrul de Interne din acea vreme, José Barrionuevo şi adjunctul său Rafael Vera au fost condamnaţi la cîte zece ani de închisoare pentru că au coordonat şi finanţat din fondurile publice activitatea unei organizaţii ilegale.

Condamnarea unor responsabili politici, despre care nu se poate dovedi în mod concret, cu probe, că au contribuit la fapta incriminată este de natură să provoace tulburare. Partidul Popular de la putere, Partidul naţionalist basc şi comuniştii i-au cerut lui Felipe Gonzalez, primministru în acea vreme, să se retragă definitiv din viaţa politică. Nici Gonzalez, nici Partidul Socialist care se consideră responsabil pentru transformarea democratică a Spaniei nu doresc să-şi asume şi vinovăţiile care au însoţit acest proces.

Gonzales, de profesie avocat, îi va apăra pe foştii săi colegi de cabinet. Pentru socialişti, solidaritatea politică, guvernamentală a devenit o problemă personală, de caracter.

Magdalena BOIANGIU

Argument

„*Nu haina face pe om*“ se dovedeşte a fi, în vremea de faţă, o zicală cel puţin inadecvată. Prin „haină“ putem înţelege, evident, mai mult: poză, atitudine, *look*, imagine... În *„La societé de consommation“*. Baudrillard vorbeşte despre *corpul-capital*, marcă a statutului social şi a prestigiului. Pentru o femeie, a fi frumoasă nu mai este un efect al naturii, sau un derivat al calităţilor morale, ci un semn de reuşită (continuă autorul).

Dacă Baudrillard, în pasajul citat, se referă strict la femeie şi la cultul pe care aceasta e nevoită să-l ţeasă în jurul trupului său, numărul de faţă se extinde la om în general. *Look*-ul unei persoane tinde să pună tot mai mult stăpînire pe existenţa acesteia: corpul se substituie sufletului (spune acelaşi Baudrillard). Exteriorul împrumută tot mai multe din atributele interiorului. A-ţi pune, pe chip şi trup, un procent tot mai zdravăn din amprentele personalităţii, dă bine. Sigur, din personalitatea pe care ţi-o afişezi şi o poţi modela. Devenit, de nevoie, un produs auto-creator de imagine, omul modern îşi compune un interior tot mai bun de ataşat exteriorului: în alcătuirea acestuia, ţine cont de aspiraţii, de poziţia socială, îşi spune cuvîntul nivelul său cultural... *Look*-ul a devenit un substitut înşelător al personalităţii, încărcat de mai multe semnificaţii şi conotaţii decît poate duce. Acest *look*-pretenţios constituie partea esenţială a imaginii unei persoane. Cititori avizaţi vor spune că „imagine“ înseamnă cu totul altceva, un concept complicat, cu şcolile lui, referitor la o instituţie sau alta... Numărul de faţă nu şi-a propus să „elucideze“ acest tip de imagine ci cea personalizată, subiectivă a fiecăruia dintre noi. Poate, de fapt, construită mai coerent decît cele de care se ocupă firmele specializate. (**I.P.**)

Aurora LIICEANU
psiholog

Inventar incomplet

Cineva afirma că minciuna femeii începe cu rujul de buze. Fiind medic, persoana cu pricina aducea argumente de ordin biologic: natura vrea să asigure continuitatea speciei, iar femeia, rujîndu-se, nu face decît jocul naturii. Femeia nu minte în cont personal, ea nu face decît să-şi mărească atractivitatea pentru a servi proiectul biologic. Acum, această minciună poate fi trecută şi asupra bărbatului, chiar dacă el nu se rujează. Podoabele, nu rujul, ar intra în panoplia minciunilor de acest tip.

Se pare că, în percepţia altuia, psihologia a început să acorde un interes din ce în ce mai mare primei impresii. Însăşi viaţa o impune. Există interviuri de angajare, de pildă, există politicieni care îşi fac apariţia pe scena politică, doritori de a-şi cîştiga un public, există **coup de foudre** etc. Peste tot este important, conform limbajului profan, să calci cu dreptul. Prima impresie are un puternic prestigiu psihologic. El se exprimă prin două reguli: (a) cînd prima impresie este negativă, ea tinde să reziste la schimbare; cu alte cuvinte, cînd cineva produce altcuiva o primă impresie negativă, acesta va tinde să reziste la impactul altor impresii, pozitive, care îi urmează; (b) cînd prima impresie este pozitivă, ea este mai mult vulnerabilă la schimbare; cu alte cuvinte, o bună impresie iniţială poate mai uşor să se schimbe, să devină negativă, decît una negativă iniţial. Explicaţia este simplă: persoana-observator organizează informaţiile ulterioare despre cel observat în sensul că acelea care sînt consistente cu prima impresie sînt integrate, cele care sînt inconsistente cu prima impresie sînt neglijate sau distorsionate. Mecanismul se numeşte efectul primar şi impune prestigiul psihologic al negativului faţă de pozitiv. Ca atare, orice individ economiseşte energia psihică necesară schimbării pentru că schimbarea are un cost psihologic mare. De ce este bine să ştim aceste reguli? Pur şi simplu, pentru că felul în care ne prezentăm în public poate ajunge atît o ştiinţă, cît şi o artă. Această ştiinţă şi artă, în acelaşi timp, se bazează pe autocontrol. Imaginea pe care o oferim altuia poate fi controlată pînă în cele mai mici detalii. Şi, dacă cineva nu se pricepe şi este o persoană publică, deci cu vizibilitate socială, atunci trebuie să apeleze la un expert în imagine. Acesta va contrui o imagine dezirabilă şi apoi o va realiza supunîndu-şi subiectul unor procese de tip *„cosmetic“*: ceea ce este pozitiv trebuie întărit şi expus, ceea ce este mai puţin pozitiv sau chiar negativ trebuie dacă nu mascat sau ascuns, cel puţin ameliorat. Să amintim aici că la un moment dat la Hollywood se purtau obrajii supţi, astfel încît se zice că Marlene Dietrich a acceptat să-şi scoată dinţii laterali pentru a obţine acea figură cu obraji livizi, prea bine cunoscută.

În Japonia, în acord cu paradigma teatrului – toţi sîntem actori pe scena vieţii –, există două cuvinte: **omote**, care desemnează ceea ce arăţi publicului, deci altuia, adică ceea ce este foarte acceptat social, valorizat, ceea ce ştii că îţi va aduce succes şi **ura**, acea parte a sinelui care se ascunde, se face secret, pentru că expunerea, deci disponibilizarea ei este neconvenabilă, neproductivă pentru o imagine publică pozitivă.

În planul fizicului există, ca şi în cel al realităţilor psihice, norme nescrise ale eticii interpersonale. Am asistat, la ţară, odată, la o separare între soţi, produsă imediat după nuntă. El, soţul, şi-a trimis proaspăta-i jumătate la mama ei, pentru motivul că nu-i spusese, înainte de nuntă, că are un picior vînăt. A plecat fără să crîcnească la mama ei şi tot satul i-a dat lui dreptate. Este adevărat că piciorul nu se vedea, fusta era lungă. Era o minciună prin omisiune. Concluzia era că există limite în a masca, ascunde sau omite particularităţi fizice pregnante. Sau semne particulare, cum se scrie în raport.

Felul în care este apreciată apariţia fizică a unei persoane depinde de cultura la care aparţin atît observatorii, cît şi prezentatorul de sine. Variabile ca sexul, statutul social şi economic, vîrsta, nivelul educaţional sînt foarte importante pentru a decodifica o persoană. Pentru psihologi sociali şi sociologi, omul modern trebuie să-şi cultive o conştiinţă sociologică. Dar, anumite reguli sau îndrumări au deja un trecut. În America, mai ales, relaţia între îmbrăcăminte şi succesul social este foarte strînsă. Tema *„haina face pe om“* este, însă veche. În 1772, la Philadelphia a fost publicată o carte cu un titlu revelator: *„Hainele fac pe om“ (Clothes make men)*. Au trecut mai bine de 200 de ani de atunci şi cele scrise în carte sînt şi astăzi utile, după părerea specialiştilor în imagine publică: *„Această lume este o scenă şi pe scenă luăm drept prinţi pe cei care apar ca nişte prinţi şi sînt îmbrăcaţi princiar. Nu oricine are răbdare destulă pentru a aştepta actul final... Hai să schimbăm hainele şi vom găsi lumea foarte echitabilă.“* Dar, de ce hainele? Pur şi simplu, pentru că haina **are imediateţe perceptuală** şi pentru că ea oferă informaţii-cheie. Ea ne spune mult despre multe: bani, sex, statut, dispoziţie, personalitate, mediu etc. Folosirea ei pentru manipularea impresiei pe care ceilalţi o au despre un individ este o regulă larg folosită în managementul impresiei. Să nu uităm că Ion Iliescu şi Petre Roman au apărut la TV, în acele zile fierbinţi ale revoluţiei, în pulovere. Să nu uităm că există protocol şi că la recepţii oamenii nu se îmbracă ca la piaţă, dacă o fac, sau ca în vacanţă. Şi, chiar aşa, eul public al unui VIP nu este, ca apariţie fizică, deci prezentare publică, niciodată în vacanţă. Uneori este regizat chiar ceva neregizat şi păcăleala poate fi foarte mare. Unii au scris că pozele materne ale lui Lady Di erau de acest tip şi că ea se pricepea de minune la efecte, lăsînd impresia de *verité*. Ca şi cînd tocmai era surprinsă de fotografi.

O nouă formă de stress a apărut nu de mult la orizont, un stress specific feminin: care este proporţia de masculinitate şi de feminitate care îi aduce unei femei de afaceri succese din perspectiva imaginii publice? Sau, cu alte cuvinte, cum trebuie să arate ea pentru a fi atractivă social? Femeile dispun, prin tradiţie, de o mai mare desfăşurare de elemente vestimentare şi de podoabe decît bărbaţii. Problema vizează deci mai degrabă compoziţia. Un şef american care se ocupa cu angajarea femeilor în poziţii manageriale declara: *„O femeie sexy în mod sigur va avea un timp de interviu mai lung dar, tot aşa de sigur, ea nu va obţine postul.“* Concluzia imagiştilor, inspiraţi din practica cotidiană: părul mai scurt, fardul discret şi taioarele aduc succesul. Desigur, din punctul de vedere al apariţiei fizice. Mai rămîne, însă, deschisul gurii.

Există neconformism, dar există şi etichetă. Într-un reportaj despre regina Margarethe din Danemarca, un jurnalist o întreba care este rolul ierarhiei şi al etichetei, lăsînd să se înţeleagă că regulile stricte, conservatorismul protocolului par demodate. La întrebarea lui, regina i-a răspuns prompt şi scurt: ele există, pur şi simplu, pentru că doi oameni nu pot intra deodată pe o uşă.

Dincolo de fotomodele, de modele şi part-modele, prezentul ne învaţă că există o altă concepţie despre felul în care trebuie să arătăm, concepţie care asociază frumuseţea cu sănătatea. Preocuparea faţă de eul nostru fizic, faţă de corp şi figură, este o atitudine care se conjugă cu civilizaţia. Respectul pe care ni-l datorăm nouă se obţine cu efort şi motivaţie cotidiană. A arăta bine însemnă a te simţi bine. Aceasta este lecţia prezentului şi un mare adevăr psihologic. Cînd Procter & Gamble face reclamă şampoanelor, el nu doreşte numai să vîndă, ci şi să cultive gustul de a te simţi bine. Adică de a arăta bine. Toată filozofia consumului are o parte pozitivă care în psihologie se susţine prin monitorizarea sinelui. Ca orice proces, monitorizarea se face sistematic, riguros, continuu şi cu implicaţie. Ar trebui să trăim locuiţi de ideea de *„cîntar“*. Nimeni nu şi-ar mai permite să trăiască neglijent. De aceea, această concepţie înnobilează profesiunile vechi şi readună pe toţi specialiştii în *„fizic“* în categoria globală a esteticienilor. Există deci o estetică umană. Soră cu igiena. Ambele aduc individului succes, nu numai social. Dar, să nu uităm că mult dorita charismă reclamă ceva în plus.

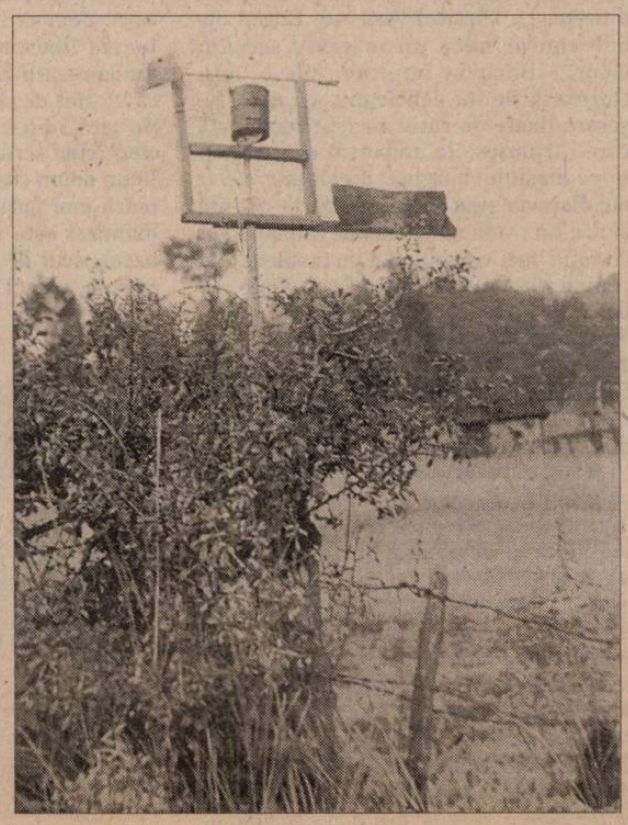

Irina NICOLAU
etnolog

La poalele nucului Paşte capra Lucului

Dintre personajele lui Shakespeare slăbiciunea mea e Ariel. Îl invoc cînd este şi cînd nu este cazul. Acum l-am adus în discuţie în calitatea sa de frate al lui Lucu, fratele discret şi dintr-o bucată. Lucu e exact invers, manifest şi versatil; în comun au numai eficienţa şi faptul că sînt spirite de aer.

De la Lucu oamenii învaţă *cum să pară că*. În sensul cel mai neutru, Lucu este făţarnic, adică lucrează pe faţă şi cu faţa. Orice om se înfăţişează, nu se poate altfel. Din neolitic, cred, a dispărut inocenţa acestui gest. Ca să se descurce în viaţă omul trebuie să aibă mai multe feţe, comunicarea de sine presupunînd să schimbi *look* după *look*, după cum îţi dictează avantajul. De pildă, uneori îţi convine să pretinzi că eşti prost, cînd eşti deştept – cum a făcut în numărul trecut al *Dilemei* un corespondent „cretin“ pe care m-aş bucura să-l cunosc. Cele mai frecvente însă sînt cazurile de impostură: mitocani care se vor aristocraţi, escroci care mimează onestitatea, orgolioşi care arborează un *look* umil şi proşti, mulţi proşti care fac pe deştepţii. Ca să-i înveţe pe aceştia din urmă *cum să pară că* Lucu le arată capra. Capra lui Lucu e rîioasă şi ţine coada sus.

Oamenilor le-ar fi greu fără Lucu. Să-ţi compui o înfăţişare nu e uşor. Există societăţi unde este suficient să faci şi tu ce fac ceilalţi. Noi, fără mode, am fi nişte oameni morţi. Să-ţi construieşti o înfăţişare ar fi ceva extrem de obositor, tot aşa cum obositor ar fi să decodezi înfăţişările altora. Am citit cîndva într-o carte pe drept socotită proastă cum face un lama tibetan ca să se facă nevăzut. Cică ar recurge la o haină colorată incert-cenuşiu şi s-ar concentra într-un mod care i-ar reduce activitatea mentală. Nu am înţeles nici atunci, nici acum, ce face lama tibetan. În sensul celor de mai sus îmi închipui că îşi compune ceva care ar fi opusul înfăţişării. Pur şi simplu nu se înfăţişează. Mă întreb ce părere are Lucu?! E de acord?

Aparențele acceptate

Ni se pare deosebit de sugestivă, pentru tema pe care o abordăm, parabola povestită de Michel Tournier în *„Legenda picturii"*: un calif al Bagdadului dorea să decoreze două ziduri opuse ale sălii de onoare din palatul său, scop în care a angajat doi artiști, unul din Orient, celălalt din Occident. Orientalul a cerut un răgaz de trei luni pentru realizarea picturii, în timp ce occidentalul a oferit un răspuns curios: „cînd confratele meu va fi terminat, voi fi terminat și eu". Pentru a nu se ștînjeni reciproc, califul a poruncit ca, între cei doi artiști, să fie trasă o draperie.

La împlinirea termenului, întreaga curte s-a adunat, cu mare fast, pentru a stabili premiantul. În timp ce orientalul pictase o grădină paradisiacă, stîrnind admirația mulțimii, la îndepărtarea draperiei, stupoare: occidentalul nu pictase nimic! Totuși, el așezase pe toată suprafața zidului o oglindă imensă, care reflecta grădina celuilalt în cele mai mici amănunte. Occidentalul a fost declarat cîștigătorul concursului, pentru simplul motiv că, *„în vreme ce grădina chinezului era pustie și lipsită de locuitori, în grădina grecului se vedea o mulțime minunată, cu rochii brodate, panașe, bijuterii de aur și arme frumos meșteșugite"*.

Este, totuși, surprinzătoare atitudinea califului, care s-a lăsat prea lesne impresionat de un truc ieftin. Imaginea din oglindă este lipsită pînă și de consistența unui clon: se rezumă la a reda aparența unui înveliș, despre al cărui conținut nu ne oferă nici o informație. Un deget întins alunecă inutil pe o suprafață lucioasă și aparent absurdă.

Transferată în social (și, cu deosebire, în politic), „tactica oglinzii" nu și-a dezamăgit utilizatorii. În fond, politica nu este altceva decît un soi de iluzionism vulgar, ce îmbină eficient jocul oglinzilor cu iuțeala de mînă a scamatorului-șef, adică „imaginea publică" cu gargara.

De aceea, i-a revenit televiziunii (și presei scrise, dar într-o mai mică măsură) misiunea de a provoca o deviere de la căile firești de afirmare a personalității umane: nu mai contează CINE ești cu adevărat, ci care-ți este IMAGINEA. Rezultatele sînt, credem noi, îngrijorătoare: în primul rînd, sesizăm că discursul *„maniheist"* al mass-media orientează radical și nedrept opinia publică, spre clasificări viscerale în *„băieți buni"* și *„băieți răi"*. Nimeni nu mai pare a realiza că, exceptînd cazurile patologice, nici unul dintre noi nu mai este astăzi, pe de-a-ntregul, cel de ieri, după cum mîine nu va mai fi cel de astăzi, pentru că fiecare avem, vorba lui Carlos Fuentes, *„frontierele noastre întunecate și sîngerînde, pe care îndrăznim să le trecem doar noaptea"*.

Ce se întîmplă astăzi cu noi? Din păcate, trebuie să constatăm, urmîndu-l pe Baudrillard, că nu se întîmplă nimic bun, pentru că televiziunea și publicitatea ne predau, zilnic, trista lecție că nu mai contează justiția, ci **spectacolul** ei (arestări, sentințe și eliberări *live*, cu un întreg cortegiu de magistrați vînduți sau timorați și avocați gălăgioși și obsceni), nu mai contează economia, ci **spectacolul** reformei (cu artificiale burse de valori și privatizări *„lăutărești"* mustind de comisioane), nu mai contează decît **spectacolul** guvernării, ori **spectacolul** încleștărilor algoritmice nu doar pentru ciolane, ci chiar pentru delicate oscioare precum falangele (tot astfel cum califul lui Tournier nu a apreciat pictura reală, ci **spectacolul** ei însuflețit, reflexia din oglindă).

Informînd, mass-media dau verdicte și stabilesc ierarhii, iar victoriile electorale sînt, astăzi, aproape în exclusivitate, victorii de imagine; ele consacră liderul surîzător și popular, în dauna sobrietății și decenței (de pildă, nu pot să uit recuperarea rapidă, de către Boris Elțîn, a terenului pierdut, la ultimele alegeri prezidențiale din Rusia, printr-o campanie în stil american: veșnic zîmbitor și pus pe șotii, adesea surprins în ridicole poziții de *„dans"*; măști jalnice, dar indispensabile pentru setea de spectacol a maselor prostite).

Moda, inițial unica formă de manifestare a preocupărilor pentru imagine, a fost transferată și adaptată politicului, datorită capacităților ei de uniformizare a gusturilor. De aceea, dacă în 1990 și 1992, la noi, era *„la modă"* să votezi trandafiri, în 1996 au fost în vogă cheile. *„Adevăratul resort devine negativ: aleg mai puțin un nou candidat cît alungă unul pe care nu-l mai vor, sancționînd o echipă care i-a decepționat. (...) De ce s-ar preocupa electorul de un vot care-i propune opțiuni riguros similare dacă, în cursul unei campanii, publicitatea și clipul devin mai importante decît dezbaterea, demagogia decît reflecția, spectacolul decît profunzimea? De ce să așteptăm de la el seriozitate, rîvnă, într-un cuvînt, virtutea pe care însăși clasa politică o batjocorește?"* (Pascal Bruckner, *„Melancolia democrației"*). Ciclurile modei, cu dispariții și reapariții spectaculoase în topul gusturilor, sînt repetate astfel, aproape identic, în plan electoral.

Spectacolul oferit de mass-media rămîne însă, dincolo de asta, unul irațional și grotesc: noi ȘTIM că imaginile care ni se servesc sînt „confecționate", contrafăcute, că ni se cere să luăm aparența la preț de realitate. Nu avem însă alternativă, pentru că totul este imagine și spectacol, iar posibilitatea de selecție apare, pentru noi, doar la nivelul acestor aparențe. Și atunci, aproape imperceptibil, se produce deviația decisivă de la creier la ochi: opțiunea care trebuia să aparțină rațiunii este acaparată de simțul estetic – realitatea mai iscusit fardată este confundată de receptor cu binele.

Întrebarea este însă dacă acum, cînd lipsa, *de facto*, a constrîngerilor juridice sau morale permite concurența între manipulatori (și chiar „importul" unor creaturi ciudate, denumite „directori de imagine"), mai există manipulare? Nu cumva, ironia unei misterioase reversibilități a făcut ca însăși perfecționarea tehnicilor și concurența să substituie manipularea reală cu **spectacolul** ei, astfel cum s-a întîmplat cu toate celelalte forme de manifestare a socialului? Dacă este adevărat, înseamnă că totul este trăit, inclusiv de receptor, ca spectacol, ca divertisment, întrucît prezența manipulării într-o societate în care masele știu că sînt supuse manipulării ar constitui un nonsens.

Freddy GÎRBACI
avocat

Răzvan RĂDULESCU
scriitor

Femei și mîncare

Simplificînd drastic, chiar despre asta este vorba în revistele pentru femei: despre femei și despre mîncare. În diverse formule încorporînd diverse proporții, revistele pentru femei se adresează femeilor care fac mîncare (**Avantaje, Doina, Femeia modernă, Familia mea**) sau femeilor care nu fac mîncare decît strînse cu ușa (**ELLE, Exces**). Revistele din primul grup le învață pe femeile-țintă (sună urît, dar așa e) cum să fie frumoase, bronzate, bine coafate și cum să-și mulțumească bărbatul, rămînînd în același timp niște excelente gospodine, în timp ce revistele din al doilea grup își instruiesc cititoarele-țintă cum să fie frumoase, bronzate etc., și în plus, cum să evite, cu orice preț, intrarea în bucătărie. Amîndouă categoriile de reviste dau rețete de același tip: rețete pentru feminitate și rețete culinare. Feminitatea promovată de revistele din grupa **Avantaje** este de natură rotunjoară. Pielea trebuie să-ți fie netedă, trebuie să te ungi, să-ți răzuiești călciiele, să urmezi un tratament anticoncepțional asupra căruia vei fi căzut în prealabil de acord cu bărbatul tău (nu-l minți, nu-i contesta autoritatea), dacă e musai poți să ai un amant, dar mai recomandabil este să flirtezi nevinovat și să rămîi tehnic fidelă jumătății alese, trebuie să cunoști tehnici sexuale mai îndrăznețe și să lași inhibițiile la o parte, trebuie să mai citești din cînd în cînd cîte o carte ca să ai o conversație amabilă, pe scurt, trebuie să fii o gheișă europeană. Nu e neapărat nevoie să fii slabă, ia-te așa cum ești, împacă-te cu tine și vei fi fericită, urmează un regim alimentar hipocaloric, mănîncă în prima zi numai mere, în a doua zi numai cartofi, în a treia zi poți să te delectezi cu o friptură. În a patra zi bea sucuri. Tonul rețetelor de feminitate este în prima categorie de reviste serios și ușor condescendent, și asta pentru că femeii-țintă îi place să fie luată de sus.

Ca un făcut, tonul revistelor din a doua categorie (**ELLE, Exces**) este sprințar, de la egal la egal, iar rețetele de feminitate par să spună următoarele: ai nevoie de un amant, nu rămîne seara în casă, încearcă să ai, dacă se poate, propria ta baie, n-ar fi rău să arăți ca un top model, mărită-te cu un milionar, încearcă să fii seducătoare, arcuiește-ți trupul, obține de la milionarul tău o mașină decapotabilă și o piscină în formă de rinichi, bronzează-te uniform, mănîncă stridii cît mai des, fii independentă. Dacă, în cazul primei categorii de reviste, imaginile care ilustrează rețetele de feminitate înfățișează femei mature și elegante, cu un corp plinuț și pistrui pe față (**good looking middle-aged women**), pozele din a doua categorie scontează identificarea imediată cu fete prenubile și atemporale (**barely legal beauties**). În revistele pentru femeile care nu trebuie să facă mîncare, frumusețea este o chestiune atemporală, iar bătrînețea a fost abolită.

Lucru interesant de remarcat, unghiul de fotografiere al rețetelor culinare este întotdeauna în opoziție cu tonul folosit la rețetele de feminitate: în cazul revistelor din prima grupă, tonul de sus al rețetelor de feminitate se însoțește cu niște imagini extrem de accesibile ale felurilor de mîncare. Fotografierea farfuriei cu bunătăți se face de la înălțimea ochilor unui potențial privitor. O farfurie văzută dintr-o parte arată, în situația noastră specifică, mormanul de mîncare. În revistele pentru fete independente, lucrurile stau pe dos: tonul egalitar al articolelor de frumusețe intră în opoziție cu unghiul înalt din care sînt întotdeauna fotografiate *à vol d'oiseau* (pentru mitologia din spatele acestei tehnici, vezi Roland Barthes, *Mythologies – Cuisine ornamentale dans ELLE).*

Producătorii revistelor (indiferent de femeia-țintă) au strategii precise pentru realizarea imaginilor care însoțesc rețetele. Felul în care este fotografiat modelul ține de niște reguli îndelung verificate pe femeia-țintă, iar aparenta naturalețe a imaginilor din reviste stă mărturie pentru reușita artefactului. N-am să dezvălui aici trucurile obligatorii ale uneo fotografii de modă (să zicem) reușite. Voi demonta însă ficțiunea unei fotografii înfățișînd un fel atrăgător de mîncare și vă pot asigura că schimbînd ce este de schimbat, lucrurile nu stau altfel atunci cînd modelul este o femeie în carne și oase.

Așadar, aproape de fiecare dată cînd vedeți în pozele din reviste o cupă mare de înghețată de fistic, cu broboane limpezi de condens pe pereții paharului și cu două pișcoturi de pe care picură o dulceață rubinie, să fiți convinși că, dacă mîncați, muriți în chinuri nemeritate: mai întîi veți regurgita piureul de cartofi colorat în verde, apoi incisivii dumneavoastră se vor rupe în cele două folii de ebonită maronie, în stomac vă vor apărea mici ulcerații din cauza unui praf acid care joacă rolul zahărului de pe pișcoturi; în sfîrșit, un compus chimic instabil va începe să-și facă funestul efect, și nu veți ști niciodată dacă era vorba de fapt despre siropul de zmeură sau despre broboanele translucide de pe pahar.

Iarăși, dacă veți crede că urmînd rețeta de sub poză puteți obține ceva cît de cît asemănător cu ce e în poză, pierdeți-vă iluziile. Nu aveți șansa de a obține nici măcar niște ouă ochiuri ca în revistă, și asta pentru că acolo nu este prăjit decît albușul, iar gălbenușul este adăugat crud ulterior, într-o adîncitură obținută prin presarea albușului cu dosul unei linguri. Peste gălbenuș se adaugă un strat de substanță uleioasă necomestibilă, pentru corectarea eventualelor opacități.

Repet, așa se întîmplă în reviste și cu pozele de femei.

Sînt verde!

Retina mi s-a obișnuit cu agresiunile cromatice. Am devenit imun în fața invaziei estivale de tricouri, fustulițe, pantaloni mulați sau bufanți, sandale și poșete lăcuite, șepcuțe, eșarfe, costume de baie etc. portocalii sau verde fosforescent, cu 5, 7 sau 13 dunguliță reflectorizante drepte sau în zig-zag, de departe mult mai eficiente decît indicatoarele rutiere.

Și totuși rîd de fiecare dată cînd cineva, de obicei om în etate, exclamă indignat „Ia uite-l și pe ăla, parc' ar fi un pom de Crăciun!"

M-am obișnuit și cu explicația pe care oamenii cu pretenții o dau fenomenului: criza identitară sau vidul de idealuri ale Generației Pro (deși idealul ei unic este transparent: distracția permanentă, oriunde și oricum. De la un punct încolo, însă, aceasta este doar mimată și apare zîmbetul forțat à la George și Geanina cînd ridicolul propriei situații, inexistența fondului și superficialitatea discursului încep să fie întrezărite.) Dar în ce măsură avem de- a face cu o criză identitară și nu cu una (nu mai puțin gravă) de gust? Trec des prin fața vitrinelor magazinului Benetton și pot spune că produsele firmei te scot prin culoare și stil din mulțimea cenușie. Cu alte cuvinte satisfac nevoia afirmării personalității și a vitalității expansive a tinerilor. Dacă ar fi vorba „doar" de o criză identitară, produsele de tipul celor de la Benetton ar fi răspunsul, dar nu e doar atît. Criza celor care vor să pară într-o permanentă (și, în fond, inumană) stare de bună-dispoziție este în primul rînd una de gust: la Benetton un tricou verde e chiar verde și o fustiță portocalie e chiar portocalie, or asta nu e de ajuns. De aceea în ținuta de zi cu zi a Generației Pro abundă accesoriile de discotecă, purtate și acasă, și pe stradă, și la școală, și la plajă. Un fel de uniformă.

Și pentru că tot veni vorba, uniforma măturătorilor de stradă s-a schimbat. Vesta din pînză ordinară, portocalie și cu dungă lată, albă, a fost înlocuită de alta, dintr-un material aparent impermeabil, de culoare verde fosforescent, cu aceeași dungă albă reflectorizantă. Constatarea am făcut-o abia recent, la destul de mult timp după schimbare. Eram în troleibuzul 96 și, cum sloganul Janine se potrivea contextului, am exclamat fără voie și cu voce tare, contrariind călătorii din jur: „Sînt verde!"

Cristian MUNTEANU

Instinct şi teorie

Preocuparea omului de a-şi crea o imagine este probabil veche, dacă e să ne gîndim măcar la vopsitul corpului cu diverse culori – machiajul de astăzi. Chiar dacă unii o privesc ca o tentativă de viciere a adevărului, de trunchiere a lui, crearea propriei imagini a devenit în epoca noastră una din condiţiile existenţei în societate. **Costin Popescu, lector la Facultatea de Jurnalism şi Ştiinţele Comunicării din Universitatea Bucureşti**, încearcă să explice diversele aspecte, pozitive sau negative, ale acestui fenomen.

Toată lumea vorbeşte astăzi despre imagine. Dar dau toţi acelaşi înţeles termenului?

Imaginii i se întîmplă ce se întîmplă tuturor cuvintelor la modă. Utilizarea nesigură a termenului este încurajată de accepţiunile lui diverse. Imagine e reproducerea unui obiect printr-un sistem optic; e reprezentarea unui obiect în artele grafice; e reprezentarea psihică a unui obiect absent; în fine, în sensul care ne interesează, e perceperea în rîndurile publicului a unei persoane, a unei organizaţii, a unei mărci. Astăzi, de pildă, cînd produsele sînt asemănătoare pînă la identitate, firmele care le realizează încearcă să atragă cumpărători construindu-şi o imagine şi „învelindu-şi" produsele în serii de conotaţii, conforme imaginii respective. Desigur, funcţiile imaginii, în această accepţiune, sînt de identificare şi de diferenţiere: fiecare actor social urmăreşte să se diferenţieze cît mai limpede de ceilalţi care evoluează în acelaşi cîmp.

Cum se construieşte o imagine?

Lucrul, desigur, nu-i uşor. Această obsesie pentru imagine a apărut în diverse cîmpuri ale practicii, în actuala fază a evoluţiei sociale caracterizată de spectacol. Că trăim într-o lume a spectacolului au spus-o sociologi, psihologi, politologi... Pentru foarte mulţi actori sociali, din păcate, contează mai mult, exagerat de mult, ce spun alţii despre ei decît ce cred despre sine.

Interesul pentru imagine îl au în primul rînd, se înţelege, persoanele publice: actori, politicieni, sportivi, dar şi instituţii, firme comerciale şi aşa mai departe. El a existat dintotdeauna, dar astăzi a devenit un factor de prim ordin al practicii sociale. În alte vremuri, oamenii îşi făureau mai mult sau mai puţin intuitiv imaginea. Astăzi, sînt firme a căror activitate e construirea de imagine; sînt utilizate strategii de mare complexitate pentru asta.

Această imagine este alcătuită dintr-o serie de însuşiri între care trebuie stabilită o anumită coerenţă. La respectiva serie de însuşiri se ajunge prin operaţii complexe: de exemplu, de selectare din ansamblul însuşirilor unei persoane a acelora valorizate de societate, apoi chiar de adăugare pur şi simplu a altora străine persoanei în cauză. Coerenţa dintre însuşirile avute în vedere e „dublată" de o coerenţă a raporturilor între toate însuşirile unei persoane, o coerenţă a individului aşa cum este el; această a doua coerenţă este mai scăzută.

Desigur că actorii sociali vor să apară pe scenă afişîndu-şi coerenţa dintîi. Ştefan cel Mare e un bun exemplu. Armonia însuşirilor lui selectate e extraordinară: tradiţia istorică, literatura, mai nou acţiunea Bisericii (care l-a beatificat) au creat din el un ideal naţional. Sînt însă şi mărturii care „strică imaginea": Ştefan era iute la mînie şi vizita prea des pe Răreşoaia. Dar sînt situaţii în care tocmai astfel de „păcate" fac farmecul unei imagini.

O imagine bună poate aduce vreun profit?

Trăim într-o lume în care anonimatul e un păcat de neiertat. Făurirea unei imagini poate fi calea de a ieşi din el, de a dovedi chiar eficienţa propriului instinct de conservare. De aceea, cu cît imaginile sînt mai puternice, mai bine individualizate, cu atît persoanele publice (politicieni, actori etc.) sau juridice (întreprinderi) cunoscute prin ele sînt mai influente social. Să ne gîndim la exemplul ţigaretelor Marlboro. Al lui Vaclav Havel, „regele filosof", cum l-a numit presa americană la instalarea ca preşedinte al Republicii Cehe. Al lui André Agassi, mai ales în faza excesului de pilozitate şi a echipamentelor trăznite. Se vede că miza este foarte mare. Indivizii care ştiu să-şi creeze şi să-şi exploateze imaginea devin modele sociale de mare eficacitate.

Imaginea poate crea şi dezavantaje?

Oh, desigur. Vorbeam de două coerenţe, a însuşirilor care fac imaginea unei persoane, însuşiri „filtrate" în mod conştient de persoana însăşi, şi a *tuturor* însuşirilor ei. Deficitul de coerenţă poate duce la boli psihice. Între cele două trebuie păstrat un acord, găsită o rezonanţă. Indivizii trebuie să aibă atitudini şi comportamente pe măsura imaginii pe care au transmis-o despre ei. Tocmai acest acord justifică făurirea unei imagini, îi dă consistenţă şi legitimitate. Dezacordurile pot fi atît de acuzate încît să ducă la compromiterea

imaginii unei persoane. Să-l luăm, de pildă, pe Michael Jackson. În imaginea lui, fericirea provocată de apropierea de candoarea copilăriei era o însuşire de prim rang. S-a dovedit că megastarul era pedofil.

Politicienii români încearcă să se identifice cu imagini exemplare, în care se amestecă moralitate, competenţă, un soi de aristocratism al gustului etc., dar, pe de altă parte, au atitudini şi săvîrşesc acte de o meschinărie, o sterilitate şi o grosolănie dezarmante. Şi se plîng apoi că „alţii" le „strică imaginea".

A consemnat
Octavian GABOR

„Pentru imaginea premierului, *look*-ul nu contează"

– interviu cu dl Adrian FIRICĂ, directorul Direcţiei de Comunicare Internă şi Strategie a Guvernului României –

Contează *look*-ul la membrii guvernului?

Ceea ce contează este problema notorietăţii, negative sau pozitive. Actualul prim-ministru nu este o persoană cu notorietate. Este, însă, pe cale să-şi capete o notorietate foarte interesantă, care se aseamănă cu cea a lui Stolojan. Acesta, cînd a devenit prim-ministru, nu era o persoană foarte cunoscută. Este adevărat că el a admis să i se administreze un program de şef al executivului. La sfîrşitul programului, Stolojan devenise o persoană de temut.

În ce consta acest program?

Programul conţinea o serie de ieşiri publice pe probleme concrete. Premierul nu încheia discuţiile înainte ca toată lumea să înţeleagă despre ce e vorba. Avea şi apariţii spectaculoase, în cadrul unor conferinţe de presă. Venea la *briefing*-urile purtătoarei de cuvînt, aştepta ca aceasta să termine ceea ce avea de spus, şi lămurea o chestiune arzătoare. Prin faptul că n-a rămas niciodată dator cu lucruri fundamentale a-nceput să apară ca o persoană în care poţi avea încredere.

De un asemenea program au beneficiat şi ceilalţi premieri – de pildă dl Văcăroiu, a cărui imagine n-a fost tocmai favorabilă?

Că imaginea domnului Văcăroiu nu a fost tocmai favorabilă e un punct de vedere foarte selectiv şi bine regionalizat. El a fost singurul prim-ministru care a reuşit în sondaje de opinie. Văcăroiu a avut o imagine constantă şi uşor pozitivă – cu mici urcuşuri şi coborîşuri sezoniere (de Paşti şi de Crăciun).

Nici limba de lemn a dlui Văcăroiu nu i-a umbrit imaginea?

Numai rafinaţii sau cei iniţiaţi în gramaticile imaginii pot spune că Văcăroiu avea o limbă de lemn. Ceilalţi, însă, majoritatea covîrşitoare, nu au observat acest limbaj.

În cazul dlui Ciorbea, *look*-ul său devenise obiectul multor glume proaste. Să fie aceasta cauza eşecului său?

Eşecul său se datorează unei incapacităţi a partidului de a-i gestiona ascensiunea politică. Partidul i-a pregătit o pălărie prea mare. Are şi el, aici, o parte de vină: nu şi-a dat seama la vremea potrivită. Bancurile care se făceau pe seama înfăţişării sale sînt pentru băutorii excesivi de bere, sau pentru rău-intenţionaţi. D-lui Ciorbea nu i s-a aplicat un tratament ironic. Lui i-au fost adresat sarcasme. Sarcasmul nu corijează, e doar o acreală; ironia are un rol educativ şi e foarte potrivită pentru oameni politici.

Despre actualul premier, salutat, la numire, de majoritatea partidelor politice, se poate spune că a debutat cu o imagine favorabilă?

Nu cred că a debutat cu o imagine favorabilă. De fapt, **Radu Vasile** nu a avut imagine. Şansa lui a fost că a venit pe un foarte mare gol de autoritate, în momentul în care societatea cerea redresarea autorităţii. Premierul în exerciţiu a ştiut să-şi exploateze foarte bine şansa.

Sigur, presa s-a grăbit să semnaleze micile gafe pe care le-a făcut: că purta mustaţă şi inel, că alerga prea repede, ca un cocoşel... Astea sînt aiureli, care s-au dres rapid.

Victor Ciorbea şi-a epuizat capitalul politic cu care a venit în 3 săptămîni. **Radu Vasile** a căpătat notorietate, capital politic şi siguranţă în fix trei săptămîni.

Actualul premier a beneficiat de un program de imagine?

Nu de la bun început. S-au ocupat de imaginea premierului Departamentul de Informaţii Publice şi cîţiva dintre consilierii lui. Răzvan Popescu, purtătorul său de cuvînt, i-a lansat şi susţinut programul, împreună cu Direcţia de Relaţii Publice şi Comunicare Internă.

Nu este vorba de un program articulat pentru el, ca persoană. Există, ca şi în cazul lui Stolojan, strategia generală a Executivului. În cadrul acesteia, premierul, ca persoană care reprezintă Executivul are, evident, rolul lui. Regula noastră principală este ca acest prim-ministru să aibă autoritate acolo unde are de făcut treabă, nu să fie admirat pentru splendoarea costumelor de haine sau a discursurilor lui.

În cadrul strategiei de care vorbeaţi sînt incluse şi tehnici de captare a opiniei publice?

Evident. Este vorba de *Strategia de comunicare a politicilor guvernamentale* pe termen scurt. Strategia a expus, mai întîi, ce intenţii priorităre avem. Una din problemele fundamentale a fost cea a bugetului, care cred că a fost explicată pe tot parcursul legii, de la ieşirea din Parlament. De asemenea mai trebuie să existe un mesaj al premierului la început, către Parlament, organism fără de care democraţia nu poate exista.

Cei care se ocupă cu imaginea Executivului sînt pregătiţi în vreun fel?

Eu am fost aruncat să reprezint direct statul la Strassbourg, Bruxelles sau Geneva, la Comisiile pentru Drepturile Omului. Aşa cum am mai amintit, la Guvern de imagine se ocupă Purtătorul de cuvînt şi Direcţia de Comunicare Internă şi Relaţii interministeriale. Încercăm ca şi la nivelul Prefecturilor să creăm nişte nuclee de relaţii publice şi comunicare, cu ajutorul Băncii Mondiale. La noi nu există o reţea de lobby şi nici nu se înţelege necesitatea ei.

Există, în momentul de faţă, în România, profesionişti ai imaginii?

Există cîteva firme private care se străduiesc, dar cu prea puţine şanse. În general, ele fac servicii pentru alte firme sau în campaniile electorale. Este, însă, o foarte mare diferenţă între administrarea unei instituţii şi imaginea ei pe o perioadă îndelungată şi cea dintr-o campanie electorală. Aceasta din urmă este condensată, iartă şi uită multe lucruri şi acordă importanţă „programului artistic". În condiţiile în care, la noi, toate instituţiile publice de după '89 au fost compromise şi nu li s-a recunoscut autoritatea, guvernul a cerut o singură dată o prestaţie de genul acesta: în 1990, Petre Roman s-a adresat firmei Coopers. Acest lucru s-a făcut după o fractură politică, pentru ca guvernul să se reabiliteze şi să fie recunoscut afară.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

Oameni de afaceri de aici şi de aiurea

Un grup de studenţi de la *Facultatea de Jurnalistică şi Ştiinţele Comunicării din Bucureşti* au întreprins, sub îndrumarea profesorului *Zoltan Rostaş*, o serie de cercetări despre oameni de afaceri din România fie ei români sau străini. Studenţii-reporteri şi-au intervievat interlocutorii urmărind diferenţele culturale între *businessman*-ii de diverse naţionalităţi. Pentru conturarea unei imagini mai exacte a celor intervievaţi, am selectat descrieri şi opinii încrucişate precum şi detalii referitoare la cadrul „de acţiune" (birouri etc.). **(I.P.)**

PORTRETE:

Român, reprezentantul unei firme româno-italiene specializată în industria lemnului şi a mobilei:

Inginerul are în jur de 40 de ani şi o figură foarte deschisă, de om sigur pe el, de om obişnuit cu negocierile. Are o statură impozantă (atinge 1,90 m, cred), părul uşor grizonat, iar mînecile de la cămaşă îi sînt suflecate. Îl întrerup din munca la calculator. Camera e relativ simplu mobilată, principala piesă fiind biroul în formă de T la care ne aşezăm. Întregul apartament de altfel e îmbrăcat simplu, în gresie şi calciu. Mobilierul e modern şi funcţional.

Om de afaceri israelian, deţinătorul unei firme de tampoane şi scutece:

Deşi extrem de simplu, biroul mi-a dat senzaţia de eleganţă, de rafinament – o eleganţă clasică, cu linii drepte, sigur conturate, fără artificii. Aşa cum e el însuşi. Vorbeşte tare, răspicat. Foloseşte exemplele pentru a fi sigur că e înţeles pe deplin. Nu se pierde în gesturi, în detalii inutile. Merge la esenţă. Cînd vorbeşte, mă priveşte drept în ochi. Are ochi albaştri, pătrunzători, ageri. Mă urmăreşte cu privirea, ca şi cînd ar vrea să vadă dacă ceea ce îmi spune el mă convinge. Esenţialul îl punctează printr-o secundă de tăcere.

Poate cel mai bine vorbesc despre el mîinile sale. Are mîini îngrijite, cu degete fine, dar puternice.

Om de afaceri român, directorul unei firme de Head-Hunting:

Întîlnirea a avut loc în biroul lui, un birou frumos, puţin diferit de celelalte. Stilul decorării e aceleaşi: pereţi albi, parchetul proaspăt lăcuit, biroul maro închis, scaunele negre foarte moderne, computer, telefoane moderne şi tot restul. În plus, pe peretele din spatele biroului este o bibliotecă plină cu cărţi de valoare, volume vechi şi groase, despre istoria artei şi albume de pictură, pe care mi-a spus că le-a cumpărat cînd era mai tînăr, înainte să intre în afaceri.

În timp ce vorbeam cu el, nu am putut să nu observ că era îmbrăcat foarte bine, cu mult gust şi cu haine scumpe, de la pantofi pînă la cravată.

Om de afaceri spaniol, asociat al unei firme de telefoane:

Vorbea repede, argumentînd deseori cu o gestică bogată. Figura expresivă, mascată de barbă îngrijită. O ciudăţenie pentru un om din lumea afacerilor o constituia faptul că avea părul lung, prins în coadă. O reminiscenţă a vîrstei, probabil – avea în jur de 30 de ani.

Îmbrăcăminte sobră, cum îi şade bine unui businessman: costum bleumarin închis, cămaşă albastră, cravată asortată, pantofi de lac. Ca să nu fie agresat – verigheta.

Om de afaceri român, managerul unei firme de produse de birou şi imprimante:

Interlocutorul meu nu a vrut să înregistrez convorbirea pe un reportofon. Mi-a mărturisit într-un tîrziu că are o fobie... Şi că este un om pragmatic, atras în acelaşi timp de tot ce ţine de artă. „Îmi place să studiez procese...", mi-a spus la sfîrşitul interviului: „Juridice?" „Nu, procese sînt peste tot în jurul nostru... în sens sociologic, m-am referit..." Un om lucid şi serios, mi-am spus. Îi place să lucreze cu acte, pe faţă. „Urăsc să mă întrebe cineva la telefon ce preţ am la imprimanta cutare. Îl invit aici să discutăm serios..", mi-a mărturisit. E meticulos şi ordonat şi-i place ceea ce face. „Nu după o reţetă. Pentru că nu există o reţetă ca să reuşeşti în afaceri".

Om de afaceri turc, patronul unei fabrici de mase plastice:

Mă aflam într-o cameră friguroasă, sărăcăcios mobilată, pe care cu greu o puteam numi birou. Ferestrele strîmte, poziţionate neobişnuit de sus, aveau rolul de a aerisi, şi nu de a lumina camera. O lustră modernă şi o veioză iluminau (artificial) încăperea. Mobilierul, compus dintr-o masă tip birou şi trei scaune ergonomice aduceau un plus de modernitate decorului, dar contrastau în chip izbitor cu cele două tablouri mari, şi viu colorate de genul celor vîndute în tîrguri sau pieţe. Zece minute mai tîrziu şi-a făcut apariţia şi patronul. Fizionomia sa plăcută, fruntea înaltă, ochelarii cu rame metalice şi zîmbetul plin de naturaleţe îi ofereau prestanţă dar trădau şi un grad ridicat de sociabilitate.

PĂRERI:

Român angajat la firmă multinaţională despre români:

În primul rînd, majoritatea românilor au un complex de superioritate în momentul în care au de-a face cu străinii, un complex născut în perioada comunistă, dar care încă persistă. Chiar dacă un român reuşeşte să îşi ascundă oarecum sentimentele şi este angajat, el va refuza să efectueze lucruri „de rutină", ca întocmirea de rapoarte, planificări şi tot aşa, lucruri de fapt normale pentru orice om aflat într-o poziţie-cheie în cadrul unei organizaţii. E cam greu să găseşti un român organizat care să-şi facă planuri scrise pe hîrtie. În general, românii au impresia că merită, datorită valorii lor personale, să aibă la dispoziţie o secretară care să scrie, în cazul în care străinii insistă...

Israelian despre români:

Omul de afaceri român, dacă l-ai invitat la o masă de afaceri şi nu i-ai dat de băut cît vrea el, nu se simte bine. Apoi chiar dacă el e proprietarul firmei pe care o reprezintă, dacă nu-i iese ceva şi lui personal, pe lîngă firma lui, e foarte greu. Adică, ceea ce numim şpagă. Este, cum să spun, o chestie greu de înţeles de către străini. Dar asta este. Ca să nu mai spunem că neseriozitatea este pe primul loc.

Român despre români:

Ne diferenţiază nivelul de pregătire pentru afaceri, în sensul negativ nouă în cele mai multe situaţii. Există anumite standarde în lumea afacerilor pe care noi românii încă nu le-am adoptat în mod constant. Există oameni de afaceri români cu zeci de clase deasupra multor oameni de afaceri străini, dar, în medie, cam asta ar fi problema – necunoaşterea standardelor internaţionale de afaceri. Indiferent de cultura şi naţionalitatea omului de afaceri, există o linie comună de conduită în afaceri.

Român angajat la o firmă englezească despre români:

Eu consider că românii se descurcă foarte bine. În primul rînd sînt foarte bine pregătiţi profesional şi comparaţia asta am avut posibilitatea s-o fac de foarte multe ori pentru că zi de zi intru în contact cu oameni de afaceri români şi străini. Îmi dau seama că noi, românii, spre deosebire de cei din afară, avem cunoştinţe foarte vaste. Datorită sistemului pe care l-am avut am fost obişnuiţi să facem de toate. Străinii sînt foarte specializaţi: ei ştiu bucăţica lor. Mai departe, dacă îi întrebi, nu ştiu. Îţi spun: „Vorbeşte cu colegul meu". În plus, românii, au o mare capacitate de adaptare. Singurul lucru important care ne lipseşte este seriozitatea.

Italian despre români:

Cîteodată am fost surprins să constat că au tendinţe spre înşelăciune dar românii au şi o uluitoare capacitate de a face bani. Nu sînt agresivi dar au curaj, nu sînt linguşitori dar îşi conservă relaţiile şi-şi permit să întîrzie sfertul academic. Ceea ce apreciez la ei, este umorul nebun.

Egiptean despre români:

La români e salată. Prin proverbul „îmbină utilul cu profitul", românii înţeleg să le amestece. Şi un alt lucru pe care l-am remarcat mai ales la oamenii de afaceri români este că, atunci cînd intră în afaceri cu străinii, sînt obişnuiţi să înceapă negocierea de la un preţ foarte ridicat. Am impresia de fiecare dată cînd discut cu ei că văd în ochii lor semnul dolarului, ca în desene animate. Indiscreţia, ca şi la americani, accentuată de tendinţa exagerată de amabilitate şi de a se băga în sufletul omului. Dacă merg într-un restaurant, patronul se aşază la masă cu mine, indiferent dacă am chef sau nu.

Francez despre români:

Spre deosebire de francezi, numeroşi români sînt şefi de întreprinderi care îi ştiu şi îi ascultă pe cei care muncesc în subordinea lor. Ei nu sînt contaminaţi de acel rău tipic francez, care face ca patronii să fie rupţi de lume prin barajul de netrecut al secretariatului lor. Prin aceasta întreprinzătorii români sînt mai aproape de omologii americani care ştiu să rămînă abordabili.

Francez despre români:

Chiar am de gînd să mă căsătoresc cu o româncă. Cred că m-aş înţelege cu ea mai bine decît cu o franţuzoaică. Româncele sînt mai altfel. Sînt puţin mai timide, au chiar mai mult farmec din pricina asta. Vorbesc mai puţin, dar cu toate astea, parcă spun mai mult. Din cîte am văzut eu, la dumneavoastră există o apropiere umană mai mare. Există în primul rînd milă, dar asta este altceva. Doi îndrăgostiţi români se privesc altfel decît doi îndrăgostiţi francezi. Chiar dacă jovialitatea şi exuberanţa ne sînt caracteristice şi nouă şi dumneavoastră. Chiar dacă dumneavoastră tăceţi, parcă şi atunci spuneţi ceva. Probabil sînt alte raporturi, lucruri care se înţeleg de la sine. Nu sînt un observator foarte fin, dar diferenţa, din acest punct de vedere, este extrem de vizibilă.

(Textele au fost selectate din lucrările studentelor: ***Irina Lozincă, Mirela Şendruc, Alina Seghedi, Mihaela Halichi, Luminiţa Enuţa, Alina Ţilea, Adriana Munteanu, Smaranda Moiceanu, Anca Tuţă, Simona Buta, Denisa Mihăescu.)***

„De cînd mă îmbrac de la *second hand*, lumea mă priveşte altfel!"

V-aţi gîndit vreodată la imaginea dumneavoastră?

Este o întrebare simplă pe care am adresat-o: unei gospodine încărcate cu sacoşe, căreia i-am oferit locul în autobuz la staţia Piaţa Veteranilor, unor tineri studenţi „rămaşi pe vară" în Grozăveşti, unor cliente fidele ale magazinelor de haine second hand şi, în epilog, unei doamne care-şi supraveghea nepoţelul în parcul Cişmigiu. Răspunsurile lor – gîndite sau aruncate în răgazul dintre două staţii – le-am structurat în patru imagini despre IMAGINE (de la slab la tare) după cum urmează:

„Că de unde nu-i, nici Dumnezeu nu cere..."

Locuiesc într-un cartier de oameni simpli. Străbat zilnic o bună bucată din oraş într-un autobuz ticsit cu muncitori, ţigani – oarecum socializaţi –, pensionari neputincioşi sau gospodine de profesie. Pentru mulţi dintre ei „imagine" e un cuvînt pretenţios fără acoperire în viaţa de zi cu zi. Pe alocuri este şi ceea ce văd, din cînd în cînd, în oglindă: *„Am două servicii, trei copii de crescut, bărbatu'... n-am vreme să mă mai studiez în oglindă..."*. Dincolo de gluma involuntară (şi) cu bărbatul de crescut, mărturisirea dnei de mai sus spune tot. Pentru unii, a investi în imaginea lor nu înseamnă nimic. Poate o osteneală în plus...

„Trebuie să se vadă că ai banu' pe tine... că eşti cineva..."

Pasul următor: omul – tot simplu – începe să se mai uite în oglindă. Apoi începe să se uite şi la cei din jurul lui. Şi tot privind... iată dorinţa-i gata: *„să vadă lumea, dom'le, că sînt Cineva!"*.

Aşa începe omu' – să umble la imagine. O terasă din Grozăveşti. O masă cu cîţiva tineri iar tinerii cu mobile. Sînt curioasă să aflu ce înseamnă pentru ei a investi în propria imagine. Şi urmează enumerarea: un mobil (şi tînărul mîngîie protector aparatu' pus la vedere), ţoale bune, un parfum acolo... o maşinuţă...

Pe scurt *„trebuie să se vadă că ai banu' pe tine..."*. Şi dacă nu-l ai? încerc timid. *„Atunci e greu... Nu se discută. N-ai bani, ce eşti? Cine se uită la tine? O tipă bine, de exemplu, se uită la un amărît?"*. Pentru unii deci, imaginea ideală se construieşte cu bani. Pentru alţii, cu efort: *„... mă chinui cu disperare... încerc să mai slăbesc"* (o doamnă uşor suprapônderală). Pentru o minoritate (bărbaţi „galanţi" trecuţi uşor de prima tinereţe) imaginea bună se face cu... metodă: *„mai spui un săru'mîna pe un'te duci, mai oferi un scaun... mai arunci un zîmbet... contează mult..."*.

„Dă bine la imagine..."

Pe vremuri, omul stătea pe gînduri înainte să facă ceva, întrebîndu-se: se cuvine sau nu să fac cutare lucru? Astăzi, în aceleaşi momente de ezitare, se întreabă: *„dă bine la imagine sau nu dacă fac cutare lucru?"*

Pentru o femeie cu principii *„nu dă bine"* nici în ruptul capului să ieşi în lume neglijentă *„...pentru mine – zice ea – o doamnă cu flecurile roase sau cu firul dus la ciorap nu e doamnă..."*. Pentru altele *„dă bine"* de pildă să te îmbraci cu haine de second hand: *„sînt ieftine da' lucruri de calitate şi-ţi dau un aer prosper... (rîzînd) zice lumea că ai rude în Occident!"*. Mi-a fost dat să aud o replică care ar ferici orice patron de magazin *„second hand": „De cînd mă îmbrac de la second hand lumea mă priveşte altfel!"*.

Pusă în vitrină replica cu pricina ar fi cea mai eficientă reclamă. Reclamă la un tip de imagine: Imaginea făcută cu poticneli, cu eforturi, din bucăţele adunate de peste tot şi lipite la repezeală.

Epilog: *„– Ce faceţi pentru imaginea dvs.?"*

Şi răspunsul unei doamne din Cişmigiu: *„Nu fac nimic special ca să-mi ridic imaginea. Îmi trăiesc viaţa"*.

Silvia CAZACU

Z. ORNEA

Unde duc înverşunarea şi excesul de zel

Dl Mircea Handoca este, negreşit, poate cel mai bun cunoscător (nu numai din ţara noastră) a operei literare (inclusiv memorialistice) a lui Mircea Eliade. E aceasta nu numai un mare merit ci aproape un titlu de noblețe. Dsa a căpătat din partea lui Eliade îngăduinţa de a-i păstra arhiva din România, preluînd-o de la sora savantului, supraveghind-o şi studiind-o în vremuri grele, mai publicînd din ea, cînd şi cît se putea atunci. E, de aceea, coeditor (împreună cu dl Mihai Dascal) al ediţiei critice a operei literare a ilustrului dispărut şi editorul unei ediţii cuprinzînd corespondenţa primită de Eliade (anul acesta, 1998, e programat să apară al doilea volum). Nu comentez aici ritmul mult prea lent al apariţiei acestor ediţii, care s-ar cuveni adus la o cadenţă potrivită. Dar nu uit că prin strădania dlui Mircea Handoca au apărut, în ediţii libere, cei drept cam grăbit înjghebate, toate scrierile literare (inclusiv dramaturgia) ale lui Mircea Eliade. E şi acesta un mare merit, care se cuvine subliniat şi pentru care dl Handoca are parte de recunoştinţa cititorilor (şi nu numai a lor).

Din păcate, dl Mircea Handoca vrea mai mult decît asta. Dsale i se pare o impietate adusă memoriei lui Mircea Eliade dacă se vorbeşte de episodul legionar de tinereţe al savantului. Dl Mircea Handoca minimalizează sau chiar neagă constant realitatea acestui episod. Care, totuşi, e un fapt cert, documentar argumentat. De curînd, pentru a-şi dezvolta punctul său de vedere fals, face imprudenţa de a publica în revista *Jurnalul Literar,* (nr. 1-2 din mai 1998) ceea ce numeşte „dosarul *Toladot*". *(Toladot* e o revistă ce apărea în Israel). În această revistă a apărut, în 1972, un articol care dezvăluia fapte despre episodul legionar de tinereţe al lui Eliade, dîndu-se – în sprijin – largi extrase din jurnalul lui Mihail Sebastian aflat, atunci, în păstrare la Muzeul Yad Vaşem din Ierusalim. Acest articol era prilejuit de contribuţia unor savanţi evrei (Gershon şi F. Burton la un volum omagial Mircea Eliade *(Miths and Symbols. Studies in Honor of Mircea Eliade).* Apoi, în acelaşi an, Scholem l-a invitat pe Mircea Eliade să conferenţieze la Universitatea Ebraică din Ierusalim. Autorul articolului din *Toladot*, Theodor Lövenstein (Th. Lavi), un remarcabil istoric al comunităţii evreilor din România, l-a vizitat, atunci, pe Scholem şi i-a făcut cunoscut episodul legionar al lui Eliade, conseindu-l că ar fi o gafă invitarea lui în Israel. Tulburat că aflase un lucru pe care nu-l cunoştea, Scholem i-a scris, la 6 iunie 1972, lui M. Eliade, cerîndu-i deslușiri („Sper că vei înţelege că sînt preocupat de aceste probleme şi aş dori din partea dtale să reacţionezi la aceste acuzaţii, să îţi exprimi atitudinea în vremea aceasta şi, dacă este necesar, motivele pentru care ţi-ai schimbat părerile... Te consider un om sincer şi drept, pe care îl privesc cu mult respect, de aceea mi se pare normal să-ţi cer să-mi spui adevărul"). Pusă chestiunea în termeni atît de tranşanţi, Mircea Eliade a trebuit să-i răspundă lui Scholem. Din păcate, a ocolit adevărul: „Nu îmi amintesc, precizează el în această scrisoare purtînd data 3 iulie 1972, să fi scris o *singură pagină* (subl.m.) de doctrină sau propagandă legionară. Dar Sebastian citează (p.24 col I) cîteva rînduri dintr-un text apărut în cotidianul Gărzii de Fier, *Buna Vestire,* (14 decembrie 1937) şi intitulat *De ce cred în biruinţa legionară.* N-am colaborat vreodată la acest jurnal. Totuşi acest text există pentru că Sebastian îl citează. Probabil era *răspunsul oral* (subl.m.) la o anchetă «editat» de redactor. Mi-e imposibil să precizez mai mult. Dar, în acea vreme colaboram la mai multe hebdomadare importante, unde aş fi putut să expun comod astfel de idei. De ce n-am făcut-o?" Repet, Eliade ocoleşte, în această scrisoare, adevărul. Am văzut că în scrisoare menţionează: *„N-am colaborat vreodată la acest jurnal".* Nu e adevărat. Se poate răspunde că se află aici cel puţin două texte ale lui Eliade, apărute în *Buna Vestire* din acel an 1937. Unul e intitulat *O revoluţie creştină* şi a apărut în nr. 100 din 27 iunie 1937 şi altul, *Mitul Generalului,* apărut în nr. 189 din 14 octombrie 1937. Cel de al doilea articol e închinat generalului Gh. Cantacuzino-Grănicerul, preşedintele Partidului. Totul pentru Ţară, expresia de partid a mişcării legionare. Şi aici Eliade scrie: „Îmbrăţişînd idealurile Legiunii, generalul Cantacuzino a recunoscut în noua sa familie spirituală, aceeaşi iubire de libertate, acelaşi simţ al onoarei şi demnităţii, aceeaşi nepăsare de moarte, de suferinţă şi de prigoană – pe care le păstrează sufletul său de oştean... A recunoscut în Căpitan şi în legionarii săi morala medievală bărbătească, românească, pe care deznădejduise s-o mai vadă stăpînind sufletele contemporanilor. Generalul Cantacuzino şi-a regăsit în idealurile legionare crezul său intact... Tinerii care îşi încep viaţa pregătindu-se de moarte alcătuiesc azi marea familie românească în care virtutea şi bărbăţia prefanariotă, realizată de generalul Cantacuzino, luminează destinul veacului întreg". Cît priveşte răspunsul lui Eliade la ancheta aceluiaşi ziar *Buna Vestire* purtînd titlul *De ce cred în biruinţa legionară,* la care face referire, în jurnal, Sebastian, reproducînd un citat, aici Eliade mărturiseşte: „Cred în destinul neamului românesc – de aceea cred în biruinţa mişcării legionare". În scrisoarea către Scholem menţionează că n-ar fi scris el acest text ci că e „răspunsul oral la o anchetă". Şi această precizare e şi ea, neadevărată. (Mai tîrziu i-a precizat biografului său Linscot Mac Ricketts că, de fapt, textul l-a scris M. Polihroniade, redactorul şef al gazetei şi că, apoi, el, Eliade, n-a voit să-l dezavueze pentru a nu-i crea dezagremente unui prieten.) Ambele versiuni sînt inexacte. Am verificat atent răspunsul lui Eliade la această anchetă şi, cum acolo se găseau referiri şi ecouri din alte articole ale sale prolegionare, am ajuns în încheiere la concluzia că textul e scris indubitabil integral de chiar M. Eliade. De altfel, în această campanie electorală, Eliade a îndeplinit misiuni speciale din partea Legiunii, făcînd parte din echipa propagandistică legionară pentru judeţul Prahova. Şi am găsit în ziarul *Buna Vestire* o chemare-apel către unii propagandişti legionari din judeţe, printre care e menţionat şi numele lui Mircea Eliade (Textul e inserat în nr. 234 al ziarului din 6 decembrie 1937, la pagina 8). Eliade îi mai spune lui Scholem că, „în acea vreme colaboram la mai multe hebdomadare importante, unde aş fi putut să expun comod astfel de idei. De ce nu am făcut-o?". Regret, dar şi de astă dată Eliade ocoleşte adevărul. Astfel de idei le-a expus comod, vorba lui, în săptămînalul *Vremea.* Nu e aici locul citării sau expunerii integrale a textelor prolegionare ale lui Eliade, cum n-am făcut-o nici în cartea mea, din 1995, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească.* Dar aş aminti două articole din *Vremea,* publicate în ianuarie şi februarie 1938, deci după alegerile din decembrie 1937. Unul e intitulat *Noua aristocraţie legionară* (nr. 522 din 23 ianuarie 1938) şi celălalt *Provincia şi legionarismul* (nr. 525 din 13 februarie 1938). Şi credoul legionar e aici clar şi indubitabil exprimat. Dacă apoi Eliade nu a mai publicat astfel de texte, faptul se datorează instaurării, din 11 februarie 1938, a dictaturii regale, Armand Călinescu, ministru de Interne în primul guvern Miron Cristea, interzicînd propaganda legionară, *Vremea* îşi modifică orientarea prolegionară iar serialul lui Eliade despre provincie şi legionarism e întrerupt. Articolul său din numărul 526 (20 februarie 1938) începe, semnificativ, astfel: „Cum nu ştiu încă despre ce se poate şi nu se poate scrie – mă mulţumesc să împărtăşesc cititorilor mei cîteva fapte din cele mai inofensive reviste de cultură". De altfel, în decembrie 1938 revista *Vremea* e suspendată pentru a reapare, după instalarea statului legionar, la 15 septembrie 1940, cînd Eliade nu se mai afla în ţară. Şi mai sînt cel puţin două-trei în reapărutul *Cuvîntul* din 25 ianuarie 1938 şi 4 aprilie 1938.

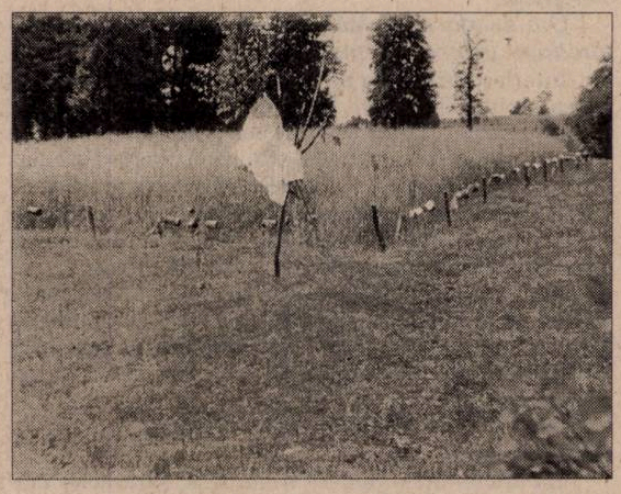

Adevărat este faptul că Mircea Eliade, cum îi explică lui Gershon Scholem, a fost victima profesorului său Nae Ionescu şi autorităţile îl considerau legionar (ignorînd articolele sale prolegionare) numai pentru faptul că era asistentul profesorului de logică şi metafizică, fiind, din această cauză, internat o vreme în lagărul de la Miercurea Ciuc. Întrebarea e dacă Eliade a rămas fidel crezurilor îmbrăţişate în 1936-1938 sau a renunţat la ele. Greu de răspuns aici. Sigur e faptul că nu şi-a retractat public niciodată episodul legionar din tinereţe, cum a procedat decis Emil Cioran. Şi degeaba crede dl Mircea Handoca în ideea că răspunsul lui Eliade către Gershon Scholem din iulie 1972 ar elucida lucrurile. De fapt, prin obnubilarea adevărului şi nesinceritatea vădită a lui M. Eliade, mai mult complică acest contencios inflamabil. Cred că Eliade, dacă a renunţat la credoul legionar, (dar a renunţat?) nu l-a mai putut retracta public pentru că, atunci cînd a primit cetăţenia americană, n-a făcut mențiune, la Oficiul de emigrare, despre episodul său legionar de tinereţe. Să adaug, aici, opinia prof. Matei Călinescu exprimată într-o dezbatere publicată de revista *22* în nr. 28 (438) din 14-20 iulie 1998: „Problema este a fost Eliade, într-adevăr, un legionar în tot cursul vieţii lui? Eu sînt de părere că, mai ales după război, el a regretat aventura legionară. Se pare că nu a exprimat-o decît în mod ambiguu, datorită dificultăţilor în privinţa unei asemenea declaraţii publice în Occident, în atmosfera postbelică". Astfel încît degeaba o incriminează într-o notă (semnată cu rajos cu pseudonimul Aristarc), din acelaşi număr al *Jurnalului literar,* pe poeta şi cugetătoarea dna Marta Petreu de infamie morală pentru că afirmă că Mircea Eliade a trecut la legionarism din 1936. N-a trecut? E o invenţie această încadrare cu care se războieşte crunt revista dlui Nicolae Florescu? Nu e. Şi asta se ştie. Vezi, de pildă, scrisorile tulburătoare ale lui Eugen Ionescu către Tudor Vianu din 19 septembrie 1945 (apărută în vol. *Scrisori către Tudor Vianu.* vol 3, Ed. Minerva, 1994), în care, vorbind despre generaţia „Criterion" care, în mare parte, s-a legionarizat scria despre Eliade „ăsta e un mare vinovat" şi aceea către Petru Comarnescu din septembrie 1946 (pe care am citit-o în manuscris, şi de acolo am reprodus-o în cartea mea amintită) în care vestejeşte legionarismul lui Mircea Eliade şi a altor colegi întru convingeri din aceeaşi generaţie. De ce atîta înverşunare şi injurii împotriva unei exegete care rosteşte un adevăr. Împărtăşeşte acelaşi adevăr şi dl prof. Sorin Alexandrescu, nepotul lui Mircea Eliade, care socoteşte în aceeaşi anchetă a revistei *22:* „cred cu dreptate, că Eliade tînărul, trecut la legionarism, a făcut-o din naivitate şi s-ar fi trezit la realitate, în 27-28 noiembrie 1940, la asasinarea de către legionari a lui N. Iorga şi Virgil Madgearu." Dar se întreabă dl prof. Sorin Alexandrescu: „au fost numai aceste asasinate barbare? Ele nu erau primele. Eu aş spune că toate asasinatele, inclusiv cel al lui Vernichescu, au fost barbare. Oricum însă, în acel moment, miopia politică a lui Eliade a încetat". E, aceasta, o chestiune în jurul căreia se mai discută. Un domn D. Danielopol, ataşat comercial al ambasadei noastre din Londra, pe vremea cînd M. Eliade era, acolo, ataşat de presă, în nişte memorii de curînd publicate îi descrie pe Eliade şi doamna sa drept gardişti fanatici. Şi mai sînt destule alte probe. E însă foarte posibil ca asasinarea lui Iorga să-i fi determinat lui Eliade un proces de disociere de legionarism.

Dar de ce atîta înverşunare, la *Jurnalul Literar,* în jurul unei chestiuni care trebuie discutată senin şi cu bună credinţă. Oricum, cu publicarea „dosarului *Toladot"* şi a schimbului de scrisori G. Scholem – M. Eliade, dl Mircea Handoca nu a adus nici o lumină. Dimpotrivă, în perspectiva faptelor şi de mine relatate aici, i-a adus lui Mircea Eliade mari deservicii morale.

Anca MANOLESCU

DIRECȚIA NORDICĂ

Convertirea

Există, în literatura contemplativă, o mereu afirmată distincție între atitudinea omului spiritual și a celui obișnuit religios. Și ea nu stă atît în cantitatea diferită de interes pe care cei doi o acordă lucrurilor „bisericești" ori „duhovnicești". Ea rezidă mai degrabă în diferența de accent pusă asupra realului: pentru primul, realitatea se construiește pornind de la cele ascunse, interne, trans-sensibile către cele aparente, afirmate, palpabile. În variantă personală, primul consideră că „omul lăuntric" e cel ce trebuie căutat, descoperit, activat și că acesta organizează – prin simplă prezență – comportamentul exterior al ființei: fie el individual ori comunitar. Diferența nu stă, iarăși, în acceptarea *teoretică* a acestei ierarhii, comună în fond tuturor doctrinelor religioase și unanim declarată. Diferența stă în faptul că spiritualul ia în serios această ierarhie, că o ia pe cont propriu, încercînd să o experimenteze, să o realizeze, să o *întrupeze*. Există, în mediul ascetic creștin, o definiție conform căreia monahul este „fire întoarsă". Întoarsă, în sensul că polul de gravitație al ființei e resituat la zenit. Că greutatea lucrurilor nu mai trage, pentru el, în jos (și spre periferia realului), ci spre un „adînc" trans-mundan.

Pentru Evagrie, această diferită balanță se manifestă chiar la nivelul rugăciunii: „dacă mintea ta mai e furată în vremea rugăciunii, încă n-a cunoscut că se roagă un monah, ci ești încă un mirean, care înfrumusețează cortul din afară" („Cuvînt despre rugăciune" 44, în *Filocalia*, vol. I). Ruga, îndeletnicire spirituală prin excelență, poate fi, ea însăși, superficială, risipită, centrifugă și, ca atare, „mireană" („lumească"); ori poate fi bine orientată și, ca atare, concentrată, unitivă, avînd astfel șansa să pătrundă spre adîncul divin.

A califica exteriorul printr-un simplu reflex al realizării interioare ține de *disciplina* contemplativă în ceea ce are ea mai imediat, mai concret: sf. Sava, de pildă, dorea să fie foarte explicit în această privință și nu permitea ucenicilor să-și clădească chilie decît după ce ajunseseră la „paza minții", după ce obținuseră o veritabilă incintă a mentalului lor.

În mediul creștin, referința care planează asupra tuturor acestor opțiuni ar fi: „Căutați Împărăția și toate celelalte se vor adăuga vouă". Ea formulează, riguros, singurul comandament ce trebuie observat: anume descoperirea și urmarea direcției verticale. Cînd vectorul ei devine operant, toate celelalte coordonate ale ființei și ale lumii se desfășoară și se organizează ca simplă consecință a prezenței celui dintîi; pentru că polul spre care ținteste acest vector le este, în fond, sursă de realitate și principiu de lucru. „În funcție de modul cum percepe interior dimensiunea «verticală», omul obține *sensul* dimensiunilor orizontale" spune Henry Corbin, *(L'Homme de lumière dans le soufisme iranien)*, referindu-se la experiența filosofilor vizionari shî'iți. De o *orientare* valorificată, activă, operantă depinde pînă la urmă nu numai modul în care ființa se dezvoltă (și dezvoltă lumea), ci calitatea însăși a ființei, natura ei intrinsecă. Și nu doar a celei umane: „zeii nu sînt zei decît în măsura în care se îndreaptă spre El și se unesc cu El (cu Unu)" (Plotin, *Eneada* VI, 9, 8).

Orientatio

La nivelul simbolismului cosmologic, dimensiunea aceasta verticală, perpendiculară pe „amploarea" lumii, non-apartenentă coordonatelor ei (și, de aceea, decisivă pentru sensul lor) este reprezentată de *Nord*, corespondent terestru al stelei polare. „«A pierde nordul» – spune Corbin – înseamnă să nu mai poți distinge între cer și infern, între înger și demon, între lumină și umbră, între infra-conștiință și trans-conștiință.... E prezență lipsită de dimensiune verticală, incapabilă să perceapă formele în sensul înălțimii". Precedentă dualității, axa zenitală situează cele de sus și cele de jos, diferențiază și întemeiază ierarhic lumea. În absența unei orientări nordice, perspectiva umană e *aplatizată* și confuză, redusă la referințe secunde, la o uniformitate relativizantă, fără acces atît la principii cît și la fundamente. În absența unei orientări nordice, lumea devine o capcană și o iluzie; își pierde capacitatea simbolică, puterea de a conduce dincolo de ea. Faptul că direcția nordică taie de-a curmezișul domeniul „orizontal" al opozițiilor și al succesiunii, îndreptînd privirea către non-dualitatea din care ele derivă, face ca lumina ei să fie percepută drept „zi ce izbucnește în plină noapte", ori „noapte de lumină", „soare de la miezul nopții" (Sohravardî). Dacă nordul este caracterizat de limbajul contemplativ în termeni (paradoxali și juxtapuși) *de timp* este pentru că el e referit la momentul actualizării lui în conștiință, moment ce abolește nu numai secvența temporală ci și alternanța ei constitutivă.

În simbolism geografic, Sionul ca și persanul Alborj ori islamicul Qâf sînt situați nordic și calificați drept „munți ai viziunii", așa cum nordic este plasată *Terra lucida* din doctrina lui Mani. Toate aceste ținuturi polare constituie puncte de *răsucire*, de convertire a spațiului: geografia psiho-fizică este aici epuizată, absorbită de axa verticală și transmutată în geografie vizionară. Iar „pămîntul" acestei *alte* geografii se plasează, prin analogie, atît în configurațiile supra-sensibile ale lumii (în *mundus imaginalis* ar spune Corbin) cît și în intelectul contemplativului. Geografia vizionară conține „stațiunile" și „perspectivele" *realizate* ale verticalei ascendente.

Într-un anume sens, ținuturile polare și axa ce le conține nu capătă realitate decît prin efortul contemplativ care le actualizează; altfel, ele rămîn în zona unui posibil: sublim, teoretic, dar ineficace. E ceea ce preciza Luc Benoist *(L'Esotérisme)*: „Toate aceste grade nu există decît virtual cîtă vreme o realizare nu le-a dat existență. Așa cum spun sufiții: «stațiunile nu există decît prin cei ce staționează». E vorba despre o metafizică trăită, a cărei dezvoltare e proporțională cu conștiința pe care inițiatul o are despre ea în inima lui".

Realizarea axei

Există, în tezaurul catedralei din Gerona (Spania), la fila 70 a manuscrisului Beatus (apud Gérard de Champeaux, Dom Sébastien Sterckx o. s. b., *Le monde des symboles*), o foarte nostimă miniatură care figurează expresiv problematica orientării. Ea îi reprezintă, afrontați pe sf. Ioan evanghelistul și pe îngerul care îi deschide vizunea din Apocalipsă: ambii asociați cîte unui unui copac-axă. Pe primul, axa vegetală îl străpunge prin miezul trupului său înaripat; e parcă o uriașă libelulă fixată de un ac vertical. Pentru angelologia ebraică, creștină ori islamică, natura însăși a îngerului constă în contemplația Feței divine: ceea ce înseamnă că, pentru el, confruntarea cu polul ultim, așezarea pe direcția acestui pol e definitorie; faptul că e „făcut din dimensiune verticală", că ea îl locuiește activ și neîntrerupt caracterizează pe înger în ierarhia existentelor. A-l figura străpuns de trunchiul vegetal înseamnă așadar a-i figura *schema interioară*, realitatea esențială. Îngerul ne dă modelul de orientare spre Nordul extrem, supra-mundan: îngerul e receptacul integral disponibil pentru axă, e un spațiu vizionar în care viziunea divinului se oglindește perpetuu. Swedenborg exprima poate această calitate spunînd că „fiecare înger își poartă cerul în sine" (apud H. Corbin, *Temple et contemplation*).

Și dacă, în miniatura de la Gerona, ramurile trunchiului său sînt larg răsfirate, arcuite în jos este pentru că ține de funcțiunea angelică (de „slujirea" lui specifică) să comunice această vizune polară ce îl locuiește. Îngerul e, prin excelență, trimisul, ghidul experiențelor contemplative ce își au locul propriu nu numai de-a lungul axei ci chiar în spațiul ei cu o unică dimensiune, aceea pe care contemplativii islamici o numesc a „exaltării". Nu alta e percepția funcției angelice în mediul asceților creștini: „mintea neîmprăștiată" – intelectul fixat axial – nu poate fi obținută, spune Ioan Scărarul, decît cu ajutorul îngerului (*Scara*, 27, 7).

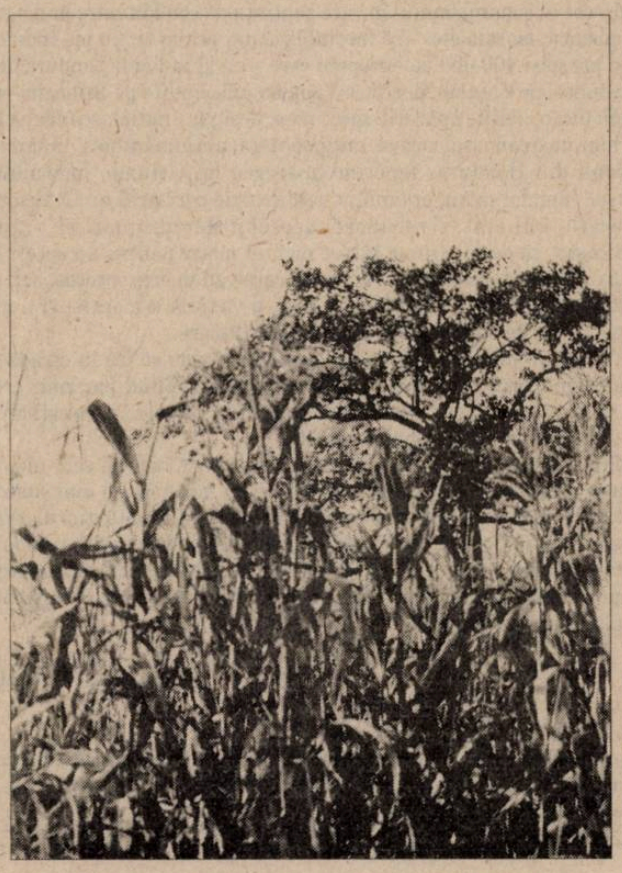

În ce îl privește pe Ioan, el e figurat alături de înger – ca un *dublu* uman al său –, paralel cu un copac ale cărui ramuri sînt riguros răsucite spre vîrful trunchiului, formînd un soi de săgeată ascensională foarte evidentă. E o *orientatio* propusă, pe care Ioan trebuie să o internalizeze după modelul îngerului ce îi stă în față. Un model pe care Simone Weil *(La pesanteur et la grâce)* îl considera propus de simbolul crucii: „Arborele păcatului a fost un pom adevărat; arborele vieții a fost doar un lemn. Ceva care nu dă fructe; doar mișcare verticală... Frunzele și fructele sînt risipă de energie atunci cînd vrei doar să urci".

* * *

Atunci cînd contemplativul ajunge să se realizeze ca suport, ca „pămînt" al viziunii axiale, el nu mai e situat (decît în mod secund) în funcție de reperele spațiului exterior, psiho-fizic; el e situat atunci *din interior*, în funcție de nivelul atins lăuntric, de treapta „scării" pe care urcă. Geografia vizionară, prin analogia între „locurile" ei supra-sensibile și „stațiunile" intelectului, despre o asemenea situare ne vorbește.

Un celebru exemplu găsim, în această privință, în tratatul *Practikos* al lui Evagrie (I, 70), unde omul care a obținut un intelect perfect limpid, apt să reflecte – și, mai mult, să găzduiască – divinul, are conștiința stării proprii prin asocierea ei cu un munte polar: „Cînd intelectul (*nous*) s-a despuiat de omul cel vechi și s-a înveșmîntat în omul harului, își vede propria stare (*katástasis*) în vremea rugăciunii asemenea cu safirul și cu azurul cerului, stare pe care *Scriptura* o numește și «loc al lui Dumnezeu», văzut de bătrîni pe muntele Sinai".

Remarcabil e, în primul rînd, aici faptul că, *ex parte humana*, actorul principal al vizunii, agentul ei este intelectul în sine, nu omul individual; „omul vechi" sau „omul harului" sînt doar veșminte, specificații, forme ce dau intelectului un loc de manifestare mai mult ori mai puțin adecvat. S-ar spune că viziunea e o auto-contemplare a divinului, la care omul participă prin efortul de a obține o bună dispoziție a organului contemplativ, degrevarea sa de opacitate.

Trecerea de la „omul vechi" la „omul harului" nu semnifică oare tocmai acel punct de transmutare unde dimensiunile spațio-temporale curente ajung să fie percepute ca marginale, exterioare, „depășite"; acel punct de transmutare în care harul *asimilat* conferă ființei o stare care e simultan o *stațiune*? Lumina harului e cea care deschide și activează spațiul interior al ființei, infuzîndu-i luciditatea, luminozitatea proprie viziunii contemplate.

Sohravardî – sec. XII *(Povestea exilului occidental)* și Najmoddîn Kobrâ (sec. XIII) vor vorbi, în geografia vizionară shî'ită, despre o *visio smaragdina*, accesibilă inimii atunci cînd „exilatul" atinge vîrful polar, „stînca de smaragd" care încununează muntele Qâf (Corbin, *L'Homme de lumière dans le soufisme iranien)*. „Toată doctrina și experiența mistică a lui Najm Kobrâ întemeiază o *communicatio idiomatum* între divin și uman, o reciprocitate de stări care se proiectează și se exprimă în termeni de spațializare și localizare. Spațiul pur spiritual se naște din starea trăită iar starea trăită e o vizitare, o parcurgere a Atributelor divine".

Cel ce contemplă ajunge astfel, ca și îngerul, pămînt vizionar; e receptaculul unei *anumite* revelații a divinului, spre care alți spirituali s-au putut deschide la rîndul lor; toți sînt situați prin această *fanie* cu care au cooperat, pe care, într-un anume fel, au declanșat-o prin pregătirea unui suport intern adecvat. Pentru Evagrie ca și pentru filosofii shî'iți, starea vizionară e identificată (și hermeneutizată) cu ajutorul unei referințe ținînd de geografia acumulată de Textul Tradiției: ceea ce presupune precedențe exemplare în realizarea „locului lui Dumnezeu", o comuniune de stare a tuturor celor ce au fost, prin interiorizarea acestui loc, *situați*. „«Viziunea» pe care o are un profet e, desigur, viziunea sa. Dar *toți* profeții se întîlnesc într-un *spațiu comun al viziunii* și, dacă vorbesc între ei, știu că vorbesc despre același lucru. Spațiul comun al viziunii e deci *nu* subiectiv, ci *inter-subiectiv* și, de fapt, *trans-subiectiv*" (Andrei Pleșu, *Îngerii. Elemente pentru o teorie a proximității*). Iar pentru a vorbi între ei – în acest spațiu trans-subiectiv – contemplativii au la dispoziție Textul sacru, căruia îi aplică o lectură nordică.

Bunicuţa publicitară

Teatrofonul

cu noul său megafon amplificator T.30, nu este egalat de nici o altă audiţie.

El permite să recepţionezi în Paris şi în suburbiile Parisului, prin intermediul firului telefonic:

Opéra, Opéra-Comique, Gaité-Lyrique, Trianon-Lyrique, Comédie-Française, Odéon, Athénée, Variétés, Michodière, Lune-Rousse, Théâtre Pigalle:

Société des Concerts du Conservatoire, Orchestre Symfonique

Le Lido, Le Café de Paris;

Les Sermons de Notre-Dame

Cuvente den copii

Jurnal de tabără

(...) Şi acum, după ce am scris cîteva aspecte generale, să trec la prezentarea grupului, care e drept că mi-a plăcut mult mai puţin decît grupul al doilea.

1) Oana – o blondă drăguţă, cu nişte dinţişori mici ca de iepuraş şi ascuţiţi, cu botic de iepuraş, cu părul lung şi negru la rădăcină şi blond după rădăcină, împlineşte 14 ani, cochetă şi elegantă, înfiptă, cu care mă-nţelegeam f. bine.

2) Livia – negricioasă, simpatică, 13 ani, voioasă, rîzăreaţă.

3) Laura – sora Liviei, mare, urîţică, blajină, binevoitoare, 14 ani.

4) Horia – un băiat simpatic cu care mă înţelegeam bine, drăguţ, brunet, ochi căprui, păr ondulat, cu un cap nitel de schelet, cu iniţiativă, înfipt, 13 ani.

5) Dudu – fratele lui Horia, un băieţel dulce, dulce, dulce de tot, cu o mutră de copil de revistă, de copil mic şi nevinovat, cuminte, chibzuit, om de afaceri, în care puteai avea încredere, cochet, nu prea înfipt, şi cu toate că sînt drăguţă dar prea solidă ne înţelegeam excelent şi eram prieteni buni.

6) Marc – un blond care la început mi se părea tare şi cel mai drăguţ, aveam ambiţie să-l cuceresc cu toate că era în mrejele Oanei, căreia avea neruşinarea să-i zică şi „draga mea", şi care zicea că Oana e cea mai drăguţă fată, cu mutră de leu şi cu o voce groasă, înalt, drăguţel, ochi albaştri, 14 ani, înfipt, f. inteligent, cam nepoliticos. Cînd îmi alesesem obiectul cuceririi îl alesesem pe Marc pentru că părea cel mai inteligent şi mai ales pentru că avea 3 dungi la adidaşi ca şi mine.

7) Saşa – un mulatru simpatic care trece a şasea, cu părul creţ, creţ şi moale, de care se legau toţi, mic de înălţime, cu un funduleţ mare, cu o voce f. frumoasă, nu prea înfipt, cu idei bune, destul de liniştit, ştia şi el tîmpenii, le învăţase de la cei mari.

8) Andu – un băieţel frumuşel dar negricios, care la început mi-a plăcut, dar apoi m-a ofticat.

9) Ţuţu 1 – un pici de-a patra, mic de-nălţime, blond, tuns scurt, ochi parcă căprui, nu prea frumuşel, miorlăit, răsfăţat, îmbrăcat mereu în aceleaşi bermude negre şi vestă tricotată albastră, schimbînd doar bluzele, pe care bunică-sa îl învăţa să fie zgîrcit, dar el totuşi nu era chiar aşa, pe mine mă plăcea şi era şi destul de simpatic, şi nici nu înjura.

10) Ţuţu 2 – abia l-am cunoscut, slavă Domnului c-a plecat, un puşti cu părul şi cerul gurii negre, parcă între 10-12 ani. (Ambii ţuţi nişte *minuni*!)

11) Iulian – pici de-a doua cu un ochi de sticlă, blond, drăguţel.

Asta era gaşca.

(...) Şi acum, dacă tot am ajuns la copii, hai să trec la descrierea celor din seria a doua, care deja veniseră.

1) Matei – în vîrstă de 12 ani şi jum., drăguţ, binefăcut, suplu, bronzat, cu mici pistrui pe faţă, 1,64 m, subţire, mişto, blond, ochi albaştri, păr drept, cu un mic vîrtej în mijloc, mutră dulce, muşchi, derbedeu, obraznic, nebun, aşa cum trebuie să fie un băiat, elegant, mereu schimbîndu-şi cuţitele din teacă şi îmbrăcămintea, cu mare plăcere de a face pe boss-ul, îndrăzneţ, cu succes la tipe, inteligent, simpatic, un bun prieten, tovarăş de viaţă.

2) Voichiţa – în vîrstă de 13 ani, f. f. f. drăguţă, mişto, delicată, subţire, nu prea înaltă, cu părul castaniu, un breton pînă pe ochi, ochi vii, căprui, năsuc mic, ca de purceluş, arătînd mai mic decît este, parcă puţină mustaţă mijind, potolită, hotărîtă, bună prietenă, cuminte, silitoare, vorbeşte cu accent norvegian, acelaşi loc în cugetul şi inima mea ca Matei

3) Mihai – 17 ani, înalt, cu care am făcut cunoştinţă la badmington, antipatic, roşcovan, alb, golan, destul de mişto făcut.

4) Adi – prietenul lui Mihai, 17 ani, un brunet şi-un musculos şi jum.

5) Lia – cu care voi face cunoştinţă tot la badmington, girafă, solidă, brunetă, urîţică, îmbrăcată fără gust, inteligentă, înfumurată, înfiptă.

(Fragmente din jurnalul unei fete de 13 ani, scris în anul 1980)

Toţi sîntem indieni hondurasieni!

Consecvent pasiunii lui procesomane, dînd dovadă de un anume caracter, cel puţin al literii, „Ziua" a fost singurul cotidian – dintre cele principale, citite, toate, de mine, precum „Misterele Parisului" de către Ziţa – care a publicat, miercuri, 22 iulie 1998, pe prima pagină, deschiderea procesului intentat de indienii din Honduras lui Cristofor Columb. Mă aşteptam, dacă nu pe loc, măcar în zilele următoare, ca dl Groşan – în topul preferinţelor mele, singurul editorialist care stă lîngă dl Nistorescu – să se aplece asupra ştirii şi să extragă din ea ceea ce-i de extras, cu hazul lui caracteristic. Căci ştirea are un haz, de nebun, oricum adînc. Să nu-i fi sunat bine celui mai apucat cotidian anticomunist – mesajul anticapitalist, mai deloc liberal, venit dinspre ditamai Hondurasul? Poate – totuşi faptul că secretariatul a publicat vestea pe-a-ntîia, îmi dă curajul să insist.

Aşa simbolic cum e, procesul ăsta are un chichirez concret: după o jumate de mileniu de cînd a descoperit America, Columb, personal, e acuzat de „genocid, furt şi distrugerea culturii precolumbiene". Cui îi vine doar să rîdă – pe vechea idee românească: „o să-i ia caii de la bicicletă!" – n-are decît. Mie, aici, în Bucureştii mei, educat şi reeducat de ziare ca „Ziua" în spiritul melodramei politice, nu-mi vine şi nu pot fi de lemn cînd citesc că acest Consiliu al Organizaţiei Populare şi al Populaţiilor Indigene intenţionează să solicite, la capătul acestui proces, restituirea bogăţiilor furate de cei veniţi pe continentul lor din cauza lui Cristofor Columb, căci, vorba aceea, cine-i de vină dacă nu el? El şi numai el, conform acelei logici care nu aparţine doar indienilor din Honduras, ci şi multor larg dezvoltaţi din Franţa, Germania şi alte minuni care văd în criminalul de Voltaire cauza Revoluţiei Franceze sau în odiosul de Marx cauza pentru care ne-au jecmănit Lenin şi poporul rus. În domeniul cultului personalităţii, indienii din Honduras nu-s mai prejos decît populaţiile din jurul marilor biblioteci ale lumii zise civilizate. (Nu discut că după ultimele dezvăluiri, Columb ar fi fost, şi el, evreu... Doar n-o să ajungem a-i scoate antisemiţi şi pe nişte indieni din Honduras!?)

Urmează un al doilea aspect care mă seduce în acest proces: „Verdictul va fi pronunţat pe data de 12 octombrie; se ştie deja – precizează ştirea – că sentinţa va fi condamnarea la moarte a lui Columb"*. Deci, de la 20 iulie pînă la 12 octombrie, timp de 3 luni, procesul acesta simbolic de n-are încotro se va desfăşura avînd sentinţa formulată de la bun început. E mai mult decît simbolic, e realmente tare. Tare actual, tare universal, tare modern, tare etern. Indienii mei din Honduras se dovedesc în înscenarea unui proces la înălţimea proceselor de tip stalinist dîn '38, dar şi ale celor visate de antistaliniştii şi anticomuniştii din '98. Cred că se găsesc oriunde pe continentul european 400.000 de victime ale lui Stalin – şi, prin extensie, ale lui Marx, Engels, Dej sau Hodja – capabile să organizeze un proces al comunismului în care sentinţa de condamnare la moarte – simbolică, morală etc. – să fie stabilită din prima zi; nu mă îndoiesc că se pot găsi 400.000 de europeni care – ca şi indienii hondurasieni judecîndu-l pe Columb, dar şi ca Vîşinski judecîndu-l pe Buharin – nu vor da nici o atenţie apărării, socotind-o, desigur, inutilă, scandaloasă, ba chiar duşmănoasă, nocivă, antipopulară, antiumanitară, inumană. Indienii din Honduras ignorînd apărarea lui Columb, judecîndu-l totuşi 3 luni dar avînd pronunţat verdictul de parc-ar fi un Ceauşescu oarecare, îmi sînt, o recunosc, deosebit de apropiaţi şi e „just politiceşte" să declar că nu găsesc nici un motiv pentru a-i socoti inferiori atîtor est-europeni de-ai noştri care văd în orice proces, azi, nu o probă de justiţie ci, mai întîi şi întîi, o victorie a moralei şi a memoriei pe cît de simbolice pe atît de neiertătoare.

Astfel, gîndind tot mai aprig, simt că-mi vine să ies în stradă şi, parafrazînd vestita lozincă generalizatoare din '68-ul parizian: „toţi sîntem evrei germani!", să scandez prin toate pieţele Bucureştilor:

„Toţi sîntem indieni hondurasieni!".

Mă descurajează un singur aspect: nu apare nici un ceh, nici un polonez, nici cum vreun român de-al nostru, neamul cel mai susceptibil şi mai deştept din zonă, care să dea în judecată ziarul „Washington Times" pentru articolul acela inadmisibil de jignitor unde se afirma deunăzi că „Europa de Est se va democratiza în 100 de ani". Să ne fi dispărut indignaţii? De ce, cum? Nu găsesc nici o explicaţie simplă ca oul lui Columb.

Radu COSAŞU

* din alte surse, aflu că executarea sentinţei se va face prin străpungerea cu săgeţi a unui manechin înfăţişîndu-l pe Columb. „Mă, ce idee!", cum ar exclama Costel-ul lui Cotescu...

Bazar

Look-ul televizat

De un timp bun încoace, cei 7 ani de-acasă se-nvaţă la televizor. Modelele pe care să le urmăm în viaţă cam tot de-acolo ne vin. În privinţa înfăţişării, în orice caz: look-ul şi imaginea noastră ni le compunem şi ajustăm inspirîndu-ne zdravăn din micile ecrane. Acestea ne oferă cîteva alternative, pe care le preluăm selectiv în funcţie de temperamentul, educaţia, mediul socio-cultural al fiecăruia. Nepoata mea de la ţară a ales *Marielena* (telenovelă de pe ProTV), deci *modelul ostentativ, cu accente dramatice:* machiaj puternic, rochii mulate şi decoltate, păr tip coamă. Între model şi aplicarea lui se stabileşte, însă, o aşteptată distanţă; nepoata mea alege, din *stilul Marielena,* doar un accent vestimentar: nişte papuci de lac sclipitori, cu talpa groasă şi fiecare baretă de altă culoare. În rest, se îmbracă simplu, sobru...

O verişoară, tot din provincie, e fan *Tînăr şi neliniştit*. De fapt, fan al *look*-ului impus de serial: fuste pînă la genunchi şi bluze de mătase, deux-pièce-uri între prêt-à-porter şi haute couture, păr blond-cenuşiu... Adaptînd modelul, verişoara mea a ales un *look* rafinat, sobru, pastelat, de femeie cu capul pe umeri şi cu potenţial... Acelaşi model poate fi preluat doar psihologic, pentru cei fără posibilităţi sau fără destul curaj de a-l afişa: o fostă bonă se îmbracă gen Miss Marple dar gîndea ca Ashley, Victor şi Jack la un loc (n.a.: personaje, evident, din *Tînăr şi neliniştit):* trufaşă, dispreţuitoare, decisă, înşelătoare...

Look-ul poate fi perceput şi aplicat şi mai subtil, în straturi mult mai dosnice: cunosc o doamnă ce preferă rochiile înflorate tare, cu rozuri, galbenuri şi portocalii, sandalele de lac şi cocurile prinse-n clame lucioase. Idolul ei e *Andreea Esca*, cu *look*-ul ei profesionist. E drept că respectiva doamnă, în meseria ei, e o profesionistă şi un om foarte corect. Emisiunile ei preferate: Actualităţile şi telenovelele.

Nici genul „dur" nu e lipsit de susţinere. Femeile misterioase, cu ochi languroşi şi rochii negre, cu tăietură sobră, gen *Caracatiţa, Twin Peaks* sau Sculy din *Dosarele X* îşi au şi ele fanele lor fatale. Mai puţin vizibile, însă, cu ochiul liber pe străzile bucureştene, unde curentul telenovelic a luat o tot mai evidentă amploare. Divele întunecate se întîlnesc în medii elevate, restrînse, la cîte o petrecere.

Reprezentanţii sexului tare nu sînt nici ei feriţi de capcanele *look-ului* televizat. Dacă *Generaţia Pro* nu reuşeşte să-şi impună subtilităţile ideologiei, măcar a dat lovitura cu tunsoarea à la George Vintilă şi spiritul gregar. Cei ce nu mai au norocul să se potrivească în generaţia fraţilor Vintilă, se modelează după *Tînăr şi neliniştit:* o tunsoare nici prea-prea, nici foarte-foarte, o mustaţă mică şi îngrijită, costume colorate, cravată asortată. Pentru cei mai duri şi mai conservatori, J.R. rămîne Modelul. Un controversat om de afaceri român mi-l cita pe J.R. ca model, într-un mai vechi interviu. De atunci era cît pe ce să fie acuzat de corupţie... Un altul, mai curajos, a intrat de-a dreptul în pielea lui J.R.: Ilie Alexandru din Dallas-ul Hermes slobozean, care a ajuns dincolo de gratii...

Iaromira POPOVICI

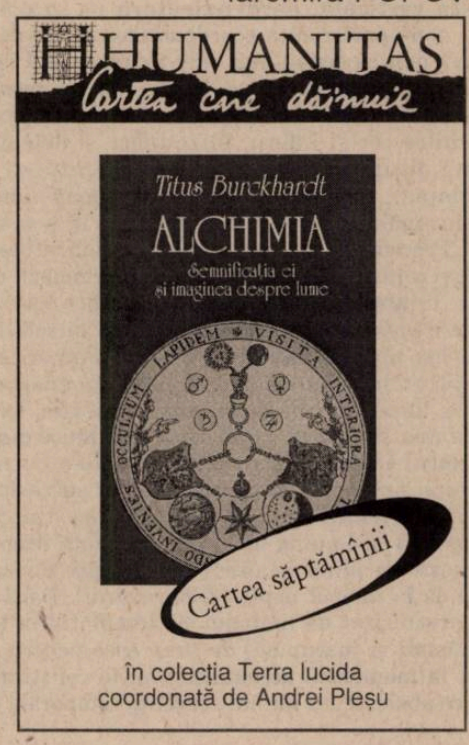

Bon de lectură

Farmecul dezinvolturii

Adina Darian povesteşte cu vădită plăcere întîlnirile sale cu actori, regizori, fotografi şi poeţi în volumul deconectant şi simpatic intitulat „Întîlniri seducătoare" (Editura Silex). Lectura este reconfortantă: monştrii sacri ai ecranului apar în atitudini degajate, toţi par extrem de accesibili, autoarea eludează cu eleganţă inevitabilele, presupunem, desincronizări de program sau salturile umorale. Cînd interlocutorul este voios şi volubil, discursul lui este reprodus direct. Cînd nu, autoarea parafrazează, prezintă lucrurile cu vorbele sale, construieşte fişe doldora de informaţii. De regulă însă, partenerii de dialog nu rezistă farmecului Adinei Darian, făcut dintr-un amestec bine dozat de candoare şi dezinvoltură. Ea nu-şi etalează competenţa cu agresivitatea Orianei Fallacci, speriindu-şi interlocutorii cu inteligenţă, nici nu-şi ţine mereu ironia la îndemînă, cu sadismul unei Françoise Giroud. Distinsă şi, mai ales, destinsă, Adina Darian se simte oriunde în largul ei, fie că este la Londra, Roma sau Paris, fie că se află în vizită la Claudia Cardinale, la Jacques Prévert sau la Silvia Dumitrescu-Timică. Purtîndu-se cu naturaleţe, ca la ea acasă, dă şi gazdelor o senzaţie de confort, determinîndu-le de cele mai multe ori să se debutoneze şi să se pună prompt pe povestit. Adina Darian are calitatea rară de a fi o bună ascultătoare, o *sympathetic listener*, ceea ce înseamnă că are multă răbdare şi nu se sperie de banalităţi. Robert Redford turuie despre vocaţiile sale şi despre interesul pentru România, Ingrid Bergman îşi povesteşte viaţa în timp ce mănîncă pui şi struguri cu lapte. Roger Moore îşi etalează farmecul, arătîndu-se „el însuşi". Talentul Adinei Darian este de a stîrni şi a menţine trează bunăvoinţa unor oameni tracasaţi şi labili. Ei o privesc cu vădită plăcere şi îi spun cîte toate: unele vrute, altele nevrute, care mai verzi, care mai uscate. Ziarista ştie însă să aleagă, criticul de film ştie să monteze, iar călătoarea ştie să agrementeze totul cu observaţii de detaliu şi cu pete de culoare.

Adrian MIHALACHE

La vest de Curtici

Printr-o coincidenţă, ziua de luni, 13 iulie a.c., a fost marcată de două evenimente: conferinţa de presă a dlui Radu Gabrea, preşedintele Oficiului Naţional al Cinematografiei, prilejuită de aderarea României la *Eurimages*, şi avanpremiera lungmetrajului **Cortul** de Bogdan Cristian Drăgan la Institutul Francez. Filmul va avea premiera în toamna aceasta, moment în care vom reveni cu o cronică.

Eurimages este cel mai important mecanism de susţinere a cinematografului european. Înfiinţat în 1988 de Consiliul Europei şi reunind, pînă în prezent, 25 de ţări, el ajută direct la co-producerea, distribuirea şi exploatarea unor lungmetraje de ficţiune şi documentare, fiind destinat să protejeze producţia europeană ameninţată de monopolul american. De la crearea sa, 638 de asemenea pelicule au beneficiat de „umbrela" *Eurimages*. Ţara noastră face parte din acest organism de la 1 iulie anul curent, Comitetul director avizînd favorabil aderarea României în urma întrunirii de la Helsinki din 22-24 iunie.

Potrivit datelor comunicate de ONC, în momentul de faţă există două lungmetraje de ficţiune terminate. Amîndouă aparţin unor debutanţi – ceea ce, în principiu, este cît se poate de încurajator. Unul este **Cortul**, celălalt se numeşte **Faţă în faţă** şi este regizat de Marius Theodor Barna (autorul filmului de televiziune **Război în bucătărie**). Într-o fază avansată de filmare este şi un al treilea lungmetraj, **Triunghiul morţii** – frescă istorică semnată Sergiu Nicolaescu şi cofinanţată de „Antena 1". (În legătură cu acesta s-a vehiculat, la un moment dat, numele lui Catherine Deneuve pentru a interpreta rolul Reginei Maria, dar se pare că nu a fost decît (încă) o virusare mediatică...)

Acestea fiind spuse, nu ne rămîne decît să aşteptăm şi să sperăm. Din experienţa mea de pînă acum – de cititor al propunerilor de scenariu înaintate Televiziunii Române şi al celor jurizate la Budapesta pe 18 iulie, în cursul întîlnirii organizate de Sundance Institute –, problema principală a scenariilor româneşti este, cu rare excepţii, *inactualitatea* lor... Autorul autohton de scenarii trăitor în România anului de graţie 1998 este urmărit de Istorie (şi de Literatură). El se întoarce, cu predilecţie şi obstinaţie, cînd la clasici, cînd la (clasicul) Decembrie '89, producînd variaţiuni pe aceeaşi temă. Acest lucru este valabil pentru filmul **Cortul**, dar şi pentru multe alte scenarii care ajung la coş... Sergiu Nicolaescu – „maestrul" discutabil al epopeilor de capă şi spadă *made in Romania* – a bifat şi el acest moment acum cîţiva ani, regizînd o capodoperă de umor involuntar: co-producţia româno-americană **Punctul zero** (aceasta era pusă în vînzare, la recentul tîrg de la Cannes, în vecinătatea producţiilor porno; este imposibil de ştiut, dată fiind concurenţa, cîţi distribuitori străini s-au arătat interesaţi...). În orice caz, este posibil ca Nicolaescu însuşi să fi fost dezamăgit de dezinteresul „publicului său fidel" pentru **Punctul zero**, fapt care l-a determinat să încerce o revenire – în următorul său film – la trecutul istoric pe care-l cunoaşte atît de bine, de la potcoavă la coroană... În ceea ce-l priveşte pe Barna, el tinde – cred – spre filmul de actualitate, numai că subiectul lui **Faţă în faţă** (o disidentă află prin intermediul televiziunii că soţul său este un fost informator...) pare să-şi aibă rădăcinile tot în dilemele irezolvabile ale colaborării cu Securitatea. O umbră pe care mentalul cineaştilor români o trage după sine, ca un lanţ la picior, film după film.

Aderarea la *Eurimages* ar putea să se mai soldeze, însă, cu un lucru salutar: regizorul şi, mai ales, scenaristul român va înţelege pe pielea lui că i se cere nu doar profesionalism, rigoare şi disciplină (calităţi pe care, cu puţină naivitate, încă le mai credem posibile), dar şi renunţarea la cîteva dintre obsesiile sale locale în favoarea unor teme general-valabile... Altminteri riscăm, ca şi pînă acum, să facem filme geniale pe care nu le înţelege nimeni, la vest de Curtici!

Alex. LEO ŞERBAN

INSTITUTUL EUROPEAN

Colecţia OGLINZI PARALELE

Stephen Fischer-Galaţi

România în secolul al XX-lea

Traducere de Manuela Macarie
Cuvînt înainte de Kurt W. Treptow

Ediţia princeps a acestei cărţi fundamentale, publicată la New York în 1970 şi adoptată ca manual pentru studiu în universităţile americane, a fost, vreme de două decenii, singura sinteză în limba engleză dedicată istoriei românilor din secolul al XX-lea.
Din cuprins: • Democraţia anilor '20 • Pierderea identităţii naţionale • „Epoca de aur" a ui Ceauşescu

ISBN 973-586-133-X
264 pag

În pregătire:
Nicholas M. Nagy-Talavera, *Nicolae Iorga*
Walter M. Bacon, *Nicolae Titulescu*

Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161
Iaşi • cod 6600
Tel-fax: 032-230197• tel 032-233800
e.mail: rtvnova@mail.cccis.ro
http: //www.nordest.ro/home.htm

Lecturi obligatorii

Catalogul **EXPERIMENT- în arta românească după 1960** editat de Centrul Soros pentru Artă Contemporană (actualul Centru Internaţional de Artă Contemporană) este rezultatul expoziţiei cu acelaşi nume, organizată în anul 1996 în Bucureşti, la Teatrul Naţional, Galeriile Etaj 3/4, al cărei curator a fost criticul şi istoricul de artă Alexandra Titu. Pentru cei care nu au avut ocazia să fie martorii unui astfel de eveniment cultural, dar mai ales pentru cei care au văzut această „expoziţie" interactivă, catalogul vine în completarea imaginii cu texte teoretice binevenite într-o zonă din cultura noastră contemporană rămasă încă neacoperită, cum este zona experimentului. Nu sînt puţini aceia care au rămas prizonieri ideii de experiment ca program exclusiv avangardist, asimilîndu-l întru totul acestui curent cultural. Or, unul dintre scopurile atinse de autorii care semnează aici este de a deconstrui amintita prejudecată, demonstrînd cu argumente că aria experimentului s-a extins ori de cîte ori s-a manifestat o necesitate organică a culturii vii în sensul schimbării de paradigmă şi că prin experiment s-a asigurat o dinamică fără de care ecuaţia ultimelor decenii de artă ar fi fost mult simplificată. Prin conţinutul său, catalogul acoperă cu aproximaţie întreaga arie a artelor contemporane, de la artele vizuale, care deţin cea mai mare pondere, atît de text cît şi de imagine, pînă la muzică şi coregrafie. Fiecare secţiune e însoţită de un scurt tabel cronologic al epocii, realizîndu-se astfel un background al situaţiei social-politice, dar şi culturale din epocă. De asemenea, fiecărui semnatar i s-a dedicat o scurtă prezentare de autor, succedată de ample liste bibliografice din receptarea critică a timpului. Şi fiindcă am pomenit de larga reprezentativitate a artelor vizuale, trebuie să observăm că, în încercarea de a sistematiza şi de a descifra o ordine în realitatea extrem de complexă a acestei zone, majoritatea autorilor au schiţat două direcţii de dezvoltare distincte: una intermedială, proiectivă, avidă în investigarea unor lumi virtuale, combinînd mai multe medii şi limbaje artistice , autoreflexivă, chestionîndu-şi deseori cu ironie şi detaşare critică propriul mediu, iar alta recuperatoare, întoarsă spre sursele tradiţiei şi încercînd să le integreze unui nou limbaj, avînd ca reper principal modelul ortodoxist-bizantin. Trebuie spus însă că, deşi distincte în atitudine, cele două direcţii se intersectează în lucrările unor autori ca Horia Bernea sau Ion Grigorescu, dar se despart radical în programe de grup, cum ar fi cel al grupului *Prolog*, cu opţiuni tranşant neo-ortodoxiste, ori al grupului *Sigma* de la Timişoara şi, mai recent, *subRÉAL*-ul sau *Kinema-Ikon*, grupuri ale căror programe au la bază mixarea diverselor mijloace artistice şi aglutinarea mai multor forme de artă cum ar fi instalaţia, fotografia, filmul etc. în scopul sincronizării cu manifestările artistice occidentale. În contextul unui sistem opresiv a cărui intenţie primă şi ultimă era aceea de a controla prin grilă ideologică întreaga arie culturală, relaţia sistem politic-artă era una de putere, ierarhizată şi subordonatoare. De aceea, majoritatea experimentelor artistice au avut caracter marginal, desfăşurîndu-se *underground*, cele mai ilustrative exemple în acest sens fiind seria de performanţe *house pARTy*, desfăşurate în anii 1987 şi, respectiv, 1988 în două „ediţii", gazde (literal vorbind) fiind Nadina şi Decebal Scriba, precum şi unele expoziţii ale Atelierului 35, interzise la scurtă vreme după deschidere. Dacă articolele Alexandrei Titu sau ale Magdei Cârneci sînt încercări riguroase de sistematizare a peisajului panoramat al artelor vizuale, cu direcţiile lor biramificate, Ruxandra Balaci face un scurt istoric al fotografiei ca experiment autonom, dar şi în formula unor tehnici mixed-media, în timp ce Adrian Guţă se ocupă de „evoluţia" (fie-mi scuzat termenul) *performance*-ului în spaţiul artistic românesc, între anii 1986 şi 1996, justificînd pragul cronologic prin faptul că, pînă la acţiunea Atelierului 35 din '86 de la Sibiu, nu se poate vorbi despre performanţă decît în stadiu de incipienţă, făcînd precizarea extrem de utilă că, în această perioadă de căutări neoavangardiste, au funcţionat două *pattern*-uri culturale, anume cel mimetic, importator, şi cel a cărui funcţionare a fost motivată de necesităţi interioare. În fine, un studiu critic cu accente aproape auto-polemice îl realizează Călin Dan, textul său purtînd titlul provocator, dar pertinent, „Estetica sărăciei". Urmărind, în sensul direcţiei intermediale, interferenţa filmului cu artele vizuale, Călin Dan remarcă amatorismul şi caracterul de improvizaţie al filmelor experimentale, datorat echipamentului şi tehnicilor modeste cu care (nu) erau dotaţi artiştii români. Impune la rîndul său un prag temporal în anul 1989, dată de la care se poate porni o discuţie în termeni de profesionalism şi competenţă despre arta video, prin introducerea reţelei computeristice şi a interfeţei WWW. Călin Dan se întîlneşte cu Alex Leo Şerban care observă aceleaşi tehnici sărăcăcioase şi persistenţa într-un stadiu perpetuu de pionierat a filmului artistic românesc, excepţie făcînd cîteva din filmele documentare ale anilor '70, ca abia mai tîrziu experimentul de film autentic să fie reprezentat de producţiile atelierului *Kinema-Ikon*. Un capitol consistent este dedicat experimentului teatral, în articolul lui Jean Cazaban, un inventar al principalelor programe regizorale, fiecare în parte reprezentînd alternative la o direcţie oficială, ideologico-narativă. Linia „reteatralizării" este trasată de cupluri conceptuale dinamice, de ideea polimorfismului, a spaţiului teatral mobil, a scenei modulare, a unei relaţii indeterminate actor-public. Prin însăşi natura sa spectaculară, de artă vie dinamică şi repetitivă în diferenţă, teatrul se defineşte ca experiment. Nu atît de clar însă stau lucrurile în literatură, unde cenzura şi controlul sistemului şi-au spus cel mai vehement cuvîntul, marginalizînd manifestările experimentaliste existente începînd din anii '60. Fiecare demers critic în parte ia în consideraţie evoluţia defazată dintre poezie şi proză, cea din urmă fiind cea mai expusă vigilenţei cenzorilor. În timp ce în poezie, neo-modernismului revigorat i-a fost oferită drept alternativă o poezie experimentalistă de tipul celei practicate de onirici (şi nu numai de ei), proza a pătimit destulă vreme în modelul realism-socialist pînă ca scriitorii Şcolii de la Tîrgovişte să-şi epuizeze termenul de penitenţă autoimpusă şi să publice seria de romane cu construcţie „supraetajată", aşa cum o defineşte sintetic Ion Bogdan Lefter.

Consistenţa studiilor, noua perspectivă ordonatoare şi premisele unor analize mai ample asupra dezvoltării artelor contemporane româneşti, raportul echilibrat dintre text şi imagine şi, nu în ultimul rînd, prezentarea grafică excepţională fac din acest catalog o lucrare-reper în orice bibliografie care urmăreşte experimentul şi raporturile lui cu diversele curente de idei pe care acesta le anticipează. Totuşi, în ciuda argumentelor favorabile care îl recomandă ca eveniment editorial, catalogul **EXPERIMENT** a avut o receptare destul de slabă şi nemeritată din partea presei culturale, greşeală pe care ne grăbim cu acest prilej să o corijăm.

Cecilia ŞTEFĂNESCU

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

PROFESORUL DE LICEU
ÎNTRE IDEALUL APOSTOLATULUI ŞI REALUL SALARIULUI

Sărac şi nemotivat

Cu un salariu de mizerie, frustraţi că nu pot să-şi facă un concediu la mare sau măcar să-şi cumpere o banană în plus, profesorii sînt o categorie socială paradoxală. Pe de o parte, prin tradiţie, ei fac parte dintr-o anumită elită a societăţii, au un anumit prestigiu, şi, pe de altă parte, nu pot ţine pasul alături cu noua elită financiară. Singura lor posibilitate pentru a se mai apropia de cea din urmă sînt meditaţiile, producătoarele de candidaţi perfecţi pentru orice examen. Unii par a fi chiar într-o situaţie disperată, dacă ne gîndim că mulţi părinţi îi acuză că dau note mici doar pentru a-i face pe elevi să meargă la meditaţii, chiar şi la materii precum desenul.

Lipsa banilor este unul dintre motivele pentru care profesorii nu mai au interes pentru şcoală şi mută educaţia acasă, unde relaţia contractuală este directă, şi sînt plătiţi exact pentru munca făcută.

„Nu este bine ce se întîmplă", regretă un profesor la vîrsta maturităţii. „La şcoală trebuie să te dăruieşti, să uiţi de tot, să uiţi că nu ai bani. A fi dascăl este ca o cruce. Trebuie să o duci pînă la capăt".

Dacă profesorii nu sînt motivaţi prin salariu sau prin programe care să îi solicite intelectual, nici ei nu par să dorească ieşirea din încremenirea care i-a cuprins. Catedra eternă, de unde nu îi poate da nimeni jos şi de unde ştiu că vor pleca doar la pensie, le asigură certitudinea zilei de mîine. Vechea idee de pe vremea comunismului „noi ne facem că muncim, ei se fac că ne plătesc" a trecut din industrie în învăţămînt. Elevii nu reacţionează nici ei, pentru că e comod să te distrezi la şcoală şi să primeşti bani de-acasă pentru meditaţii.

Profesorul pare să sufere şi el de sindromul care a cuprins întreaga noastră societate: lipsa unui Candid al lui Voltaire. El uită să îşi cultive grădina proprie, aşa cum este ea. Nimeni nu l-a silit să devină profesor şi ştia de la început munca la care se înhamă.

Ideea pierdută de educator

– convorbire cu Dan BADEA de la Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei –

Ce înseamnă să fii profesor astăzi în România?

Marea majoritate a profesorilor de acum s-a format în sistemul vechi. Aceasta înseamnă o cultură de specialitate, dacă se poate cît mai aprofundată, şi o practică pedagogică foarte slăbuţă. În primul rînd, ea se făcea pe o perioadă foarte scurtă de timp, iar, în al doilea rînd, principiile după care se desfăşura nu erau întotdeauna cele valide. Se considera că profesorul se va forma de fapt la catedră, iar practica e doar pentru a lua contact cu nişte realităţi profesionale. Nu se ştia întotdeauna dacă cel care va fi profesor are aptitudini pentru această meserie, care este şi ştiinţă şi artă în acelaşi timp.

Aceştia sînt profesorii, foarte mulţi, despre al căror comportament didactic, despre ale căror aptitudini nu pot să spun că sînt bune sau rele. Diferă de la caz la caz. În aceeaşi şcoală vei întîlni patru, cinci, zece profesori care sau nu au aptitudini sau au transformat actul didactic într-o simplă rutină şi doi, trei care sînt cu totul devotaţi profesiei lor. E o situaţie foarte pestriţă, cum este de fapt toată societatea în general. Profesorii sînt foarte diferiţi între ei. La noi, ei nu au fost învăţaţi să lucreze în colectiv, adică să lucreze pe nişte proiecte pe care fiecare să le urmărească particularizat. Bineînţeles, fiecare profesor este mai întîi o monadă, o personalitate, un intelectual, sau este un funcţionar. Dar vine apoi şcoala – un mediu, o comunitate educativă. De obicei, însă, ea nu este aşa ceva, şi de aici apar foarte multe probleme.

Sînt pregătiţi profesorii pentru inovaţia din învăţămînt?

Nu sînt pregătiţi în primul rînd pentru că nu a existat un mod de selecţie, aşa cum se face în liceele pedagogice. A fost o selecţie negativă, din punct de vedere social, – profesorul cutare era membru de partid etc. Majoritatea profesorilor, peste 40% sînt între 35 şi 49 de ani. Aceştia sînt ca mine, adică cei pe care revoluţia i-a prins deja formaţi sau deformaţi, şi care şi-au stabilizat interesele şi ticurile comportamentale. Nu poţi să iei un om şi să-l schimbi. De aici o anumită rigiditate la schimbare. Pe de altă parte – nu este numai vina lor –, plecînd de la minister şi mergînd pînă la nivelul de conducere a liceelor, resursele umane, competenţele virtuale ale profesorilor nu au fost puse la bătaie, nu au fost cultivate. Dacă profesorul era chemat pentru un proiect, dacă primea ceva pentru aceasta, el era motivat. Nu pentru că totul pleacă de la ban, dar a da bani profesorului înseamnă de fapt a-l legitima, înseamnă a-i da un alt statut personalităţii lui. Nu e vorba că el are un milion şi vrea două, ci vrea să fie recunoscut ca membru important al societăţii. Ceea ce nu s-a făcut.

De la o vîrstă încolo, nu mai poţi să-i pretinzi omului să-şi schimbe mentalitatea. Nu poţi nici să-l dai afară. Atunci, trebuie să-l responsabilizezi, să-i acorzi atenţie, să-l faci să fie conştient că identitatea lui este în joc în însuşi actul de formare. Pînă acum, profesorii au fost consideraţi nişte elemente secundare. Profesorul trebuie implicat, responsabilizat, iar pentru aceasta ar trebui modificată structura omogenă a planului de învăţămînt şi a programelor şcolare, să meargă pe lucruri diferenţiate în ceea ce priveşte aptitudinile elevului, posibilităţile pe care le oferă o şcoală dintr-o anumită zonă. Profesorul nu trebuie să mai fie considerat un funcţionar, ci un formator, adică să aibă conştiinţa scopurilor sale. A fi educator se reduce acum la debitarea unui şir de cunoştinţe, cu mai mult sau mai puţin talent, într-o cantitate mai mare sau mai mică, după care urmează şcoala paralelă. Fugi să dai meditaţii, ca să-ţi echilibrezi cît de cît balanţa bugetară a familiei.

Vorbeaţi de motivarea profesorilor. Au ei în acest moment motivaţii pentru ceea ce fac?

N-aş putea să vă dau un răspuns tranşant. Unii au, alţii n-au. Mulţi nu se iau pe ei în serios. E un fel de superficialitate şi nepăsare. Apoi nu au conştiinţa că lucrurile se pot schimba pas cu pas.

Este, dacă vreţi, o frustrare, o mîntuire din partea unora. Este acest concept postmodern „merge oricum". Dacă am chef astăzi predau, dacă nu le dau un extemporal. Apoi s-a pierdut spiritul de corp. Sigur că fiecare profesor este o personalitate, fiecare are stilul său pedagogic, dar există, ar trebui să existe, o deontologie şi o conştiinţă a menirii sociale, nu mai spun culturale, spirituale. S-a pierdut idea că ei sînt în primul rînd educatori.

Deci, pe de o parte, profesorul are un scăzămînt de încredere şi de conştiinţa lucrului bine făcut, iar pe de altă parte şcoala, ca instituţie, a fost tulburată după 1990 de nevoia de a deveni o secvenţă într-o comunitate umană mai largă. Şcolii îi vine foarte greu să aducă din afara ei alte categorii de formatori să conceapă pregătirea oamenilor cu alţi agenţi decît ei înşişi. Fiecare se consideră cel mai bun, se consideră stăpîn pe catedra lui şi este aşa, dar el trebuie să colaboreze cu ceilalţi. Profesorul trebuie să fie şi un moderator între un agent formativ din afară şi elevi.

Apoi mai este această problemă. Hai să spunem că motivaţia există latent. Numai că vine capitalismul peste noi. Ce înseamnă aceasta în Occident? Înseamnă de multe ori că trebuie să fii atestat şi reatestat pe post şi că nu ai întotdeauna contract pe o perioadă nedeterminată. Şcoala devine tot mai mult o instituţie a comunităţii, comunitatea însemnînd în primul rînd părinţii care participă cu fonduri la viaţa şcolii. Atunci profesorul nu mai este nici el singur, trebuie să răspundă nu numai de ceea ce face la catedră, ci trebuie să răspundă şi faţă de ceilalţi beneficiari ai educaţiei, părinţii, agenţii economici la care vor merge elevii.

Intră educaţia oarecum în sfera serviciilor?

Da, actul de educaţie este un capital, iar el trebuie investit. Şcoala se transformă într-un fel de instituţie de consum. Se consumă educaţia, instituţia oferă servicii elevilor, părinţilor, terţilor interesaţi de actul de educaţie.

Se schimbă oarecum metodele pedagogice?

Pedagogia se schimbă. Şcoala trebuie să ţină cont că nu există doar ca un fel de instituţie *intra muros*, iar dincolo de zidurile ei se petrece altceva. Ea trebuie să menţină o balanţă între diverse tendinţe.

Pe de o parte, trebuie schimbat în Universitate sistemul de formare a profesorilor, iar pe de altă parte, în ceea ce priveşte modul în care se face actul didactic, acolo nu mai trebuie plecat neapărat de la cerinţele conţinutului, ci acestea trebuie tot timpul tranzacţionate cu atitudinile, nevoile, exigenţele, interesele copilului. De obicei, elevii noştri au fost instruiţi nu ca să înveţe cum să înveţe, nu ca să se formeze ca oameni, ci pur şi simplu în ideea că ei trebuie să se pregătească pentru un examen. Noi îl pregătim pe elevul de liceu numai şi numai pentru a ajunge într-un punct care înseamnă bacalaureat sau universitate. Îl fac să înveţe ca să intre undeva. Dar ce facem cu raportul acesta între libertate şi responsabilitate cînd noi nu realizăm altceva decît să îi antrenăm pentru un examen? Unde se formează elevul în acest interval?

Actul de educaţie se face în prezent, clipă cu clipă. Iar aici intervine factorul uman, ideea de dialog între profesor şi elev.

„Derbedei" prea neiubiţi pentru a nu fi astfel

„Nişte derbedei!". Mulţi profesori folosesc aceste cuvinte cînd este vorba despre elevii lor. Susţinînd cu indignare că tinerii din ziua de astăzi nu mai au de gînd să înveţe, au început să îi vadă ca pe nişte „golani" ai societăţii. Ei, profesorii, nu se pun niciodată în discuţie.

Poate că totul se reduce însă la dragoste, „cheia învăţămîntului", cum spune Raisa Dumitrescu, fostă profesoară de limba şi literatura română la Colegiul Naţional „Radu Negru" din Făgăraş. Pensionată, dar continuînd să predea, ea crede că „profesorul trebuie să ştie că lucrul de bază este ca elevul să poată privi în sufletul lui, să se convingă că are în faţă un om în care să poată să creadă". De altfel, ideea profesorilor că elevii sînt refractari nu poate veni decît din lipsa de interes a primilor. Este mult mai comod să consideri dinainte că munceşti degeaba şi să nu o mai faci deloc. Dacă însă îi convingi că vrei să-i ajuţi, încetul cu încetul îşi dau seama şi vin cu dragoste la oră. „E foarte important să simtă că le este respectată personalitatea", iar atunci şi ei vor respecta la rîndul lor.

„E adevărat că nu mai învăţăm, dar nimeni nu ne motivează să o facem", recunoaşte totuşi Mihai, elev în clasa a XI-a. „Mai bine ne apucăm de o afacere şi facem bani, că asta contează astăzi", întăreşte Sorin. Aflaţi la o vîrstă a întrebărilor, „prin excelenţă fiinţe reactive, care tot timpul îl chestionează pe celălalt şi aşteaptă ceva de la el pentru a se forma pe ei înşişi", cum spune Dan Badea de la Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei, adolescenţii nu ştiu ce să aleagă. „Nu ştiu să-şi direcţioneze resursele, nu ştiu ce vor", spune un tînăr profesor de informatică. El uită însă că tocmai aici stă menirea educatorului. *Comunicarea* de care au atîta nevoie pentru a se identifica nu o mai găsesc în şcoală, ci în afara ei, în fenomene de tipul „Generaţia Pro". Şi aceasta în mare măsură pentru că profesorul a uitat să mai fie un educator. Limitîndu-se, în cel mai bun caz, la debitarea lecţiei, dacă nu cumva intră în clasă după cel puţin un sfert de oră de „discuţii" cu un coleg în faţa uşii şi dă apoi nişte exerciţii în timp ce citeşte ziarul, profesorul nu mai este interesat de relaţia cu elevul. Iar contactul pe care cei doi îl mai au este de jignire reciprocă. Dacă un copil vine cu o problemă, chiar cu o scuză de genul „nu am învăţat pentru că m-am plimbat cu prietena", el nu găseşte înţelegere de cealaltă parte a catedrei, un sfat, sau măcar o dojeneală pilduitoare, ci cuvinte jignitoare. „Sînt cuvinte care rănesc personalitatea", spune Raisa Dumitrescu, „iar copiii nu le uită ani de zile".

Comportîndu-se astfel, profesorii îşi pierd chiar şi autoritatea pe care le-o dă funcţia. Conceptul de „apropiere distantă", adică să fii apropiat dar autoritar, „să se simtă chiar şi atunci cînd pedepseşti că o faci cu dragoste" este ceva necunoscut pentru mulţi dascăli. Pentru că în afara autorităţii epistemice, lesne de şters atunci cînd copilul nu mai vrea să înveţe, sau cea legată de statutul şi prestigiul profesiei – şi ea uitată atît timp cît trăim într-o societate în care banul valorizează – mai există una, ce izvorăşte din iubire, înţelegere şi comunicare, specifică relaţiei între maestru şi discipol. Or, nu poţi să fii maestru înjurîndu-ţi potenţialii învăţăcei, desconsiderîndu-i prin întîrzieri permanente la oră, ca şi cînd ştii dinainte că nu sînt interesaţi de ceea ce le-ai putea oferi.

„Unii profesori sînt numai instructori, nu şi mediatorii unui dialog, iar atunci elevul are o reacţie de respingere", explică Dan Badea. Respingerea, de multe ori, nu se manifestă doar faţă de profesorul respectiv, ci faţă de şcoală ca tot. Aceasta nu înseamnă însă că ne aflăm în faţa unei generaţii care nu mai vrea să ştie de învăţătură, de „valorile tradiţionale" ale societăţii, ci a unei generaţii pe care nu mai ştim sau nu mai sîntem interesaţi să o cucerim.

Pagină realizată de
Octavian GABOR

Îl cunosc pe...

Gheorghe Afinescu, făuritor de chei pe Smîrdan

Reporter: Merge, merge?

Gheorghe Afinescu: Spune-mi mie ce merge şi-ţi spun că e olog rău.

De ce nu merge?

Păi, mie ce-mi iese? Două mii de lei pe cheie? Ar trebui să iau de zeci de ori mai mult. O dată, omul vine la critic la mine. După aia, ce fac eu cu pila ţine cinci ani bate-palmă. Asta cine-o vede?

Vă spun eu: mîine-poimîine vine altul şi ţine minte că matale ai chei pe dreapta şi lucrezi cu pila şi se aude de meşter.

Cînd, d-le? Mîine-poimîine, zici? Păi, cam mîine e sfîrşitul lumii, poimîine ce să mai fie? Dumneata nu citeşti ziarele?

Şi ce dacă e sfîrşitul lumii?

Nu-ţi dai seama? Lumea nu va mai avea nevoie de-o groază de lucruri: verighete, chei, chiloţi, frizerii, frigidere, mese. Asta doar aşa, la astabasta. Păi, ce nevoie să mai fie de chiloţi, de exemplu? Ce nevoie? De frizeri? Dacă e să supravieţuieşti, şi o zic la modul general verbal, o să-ţi pui pantalonii, de o să-i ai pe piele, iar chiloţii o să-i ţii de bani, dacă vei ieşi în Bucureştiul praf. Cheie? Păi, ce să deschizi? Geam? Ce nevoie ar fi printre bolovani?

Dvs aşteptaţi sfîrşitul lumii, cu o pilă? N-aţi auzit de maşina lui Sandu Sticlaru de pe Lupu, de drăcia japoneză din Amzei? Aveţi mai puţini ani ca făuritorii de chei citaţi?

Lasă-mă, dacă-mi spui de maşinării, du-te! Dom'le, eu de cincisprezece ani fac chei cu pila. Lasă-mă în pace! Şi n-a fost om sau gînganie să-mi reproşeze că greşesc un zimţ. Şi ce-are dacă stau la potop cu o pilă? Ştii, hai să ţi-o spun şi pe-asta, ştii de unde sînt eu? De la sat, dom'le şi nu vreau să mă întorc acolo că eu cred că alţii se potrivesc acolo, iar eu nu. Nu se poate să te naşti incompatibil? Se poate! Eu cred că aici e corect, la sat am fost greşit. Barză proastă!

Eugen ISTODOR

Televedenii

Planeta vorbitorilor

O disciplină care se ocupă de interacţiunea dintre semnul lingvistic şi societate, mai exact sociolingvistica, vehiculează doi termeni cu posibilă relevanţă în înţelegerea „regulilor" unui dialog mediatizat, deschis receptării largi. Cei doi termeni de care am pomenit sînt „faţa pozitivă/negativă" a vorbitorului şi se referă la calitatea de persoană publică, respectiv privată, a celui ce vorbeşte. O regulă simplă în sociolingvistică precizează că, în orice dialog desfăşurat într-un context formal (cum este şi cel al televiziunii), trebuie pusă în valoare faţa pozitivă a interlocutorului, fără a o neglija pe cea negativă, în măsura în care contextul o permite, menajînd totodată interlocutorul de eventualele indiscreţii care i-ar prejudicia persoana privată. Un exemplu de conformare la codul comportamental enunţat de sociolingvişti este emisiunea Eugeniei Vodă, *Planeta Cinema*, difuzată pe programul 2 al postului naţional de televiziune. Cunoscută ca critic de film, realizatoarea are în vedere de această dată o formulă de întîlniri semi-convenţionale cu actori celebri, ajunşi la deplina maturitate artistică, întîlniri prin care privitorul are posibilitatea să cunoască şi o altă „faţă" a personajului din spatele ecranului. Şi, în pofida decorului sărăcăcios şi a ambianţei vetuste din amintitul studio, dna Eugenia Vodă reuşeşte să creeze o atmosferă plăcută, prielnică dialogului deschis şi confesiunilor. Întrebările privitoare la experienţa de viaţă, deşi directe şi deseori dure, au calitatea de a deschide porţi, lăsînd personajului prilejul să devină persoană, să-şi joace rolul său de toate zilele, să vorbească despre mecanismele şi resorturile care îi guvernează viaţa cotidiană. O interlocutoare ideală, dna Eugenia Vodă leagă discuţia pornind de la amănuntele semnificative surprinse cu rapiditate în replicile invitatului, insistînd pe etapele biologice ale „evoluţiei" de la persoană (copilăria şi mediul familial, de formare, nu sînt omise nici ele) la personalitate, drum jalonat de aşa-numitele „repere" (oameni şi fapte) care marchează viaţa profesională, dar şi intimă a unui artist. Uneori, avem surpriza ca, din actorul care ne încîntase cu performanţele sale în roluri de excepţie să nu mai găsim decît o persoană comună, lipsită de replici strălucitoare, aşa cum pretinde majoritatea aşteptărilor. Pentru că la noi actorul nefiind înconjurat de acel *glamour* hollywoodian, neavînd o imagine prefabricată, neputînd vorbi despre orele de gimnastică, diete sau operaţii de lifting, e investit în schimb cu atribute care ţin de o judecată elitară, pretinzîndu-i-se o atitudine civică, intelectuală şi morală fără cusur. Asupra actorului apasă o perspectivă de receptare destul de grea pe care realizatoarea vrea să o îndulcească prin prezentarea lui în ipostaze semiformale, prin rememorareá unei cariere de excepţie şi în acelaşi timp prin cunoaşterea unui „om între oameni".

Publicul curios să ştie ce se află în spatele măştilor şi al cortinei va fi hrănit cu informaţii direct de la sursă, avînd posibilitatea să urmărească o emisiune care se recomandă de la sine prin profesionalism şi atractivitate. Pentru cei care nu au reuşit să o vadă în timpul anului, *TVR 2* reia seria de emisiuni *Planeta Cinema* ca invitaţie de a pierde timpul de vacanţă cu folos.

Cecilia ŞTEFĂNESCU

Cu ochii-n 3,14

ROTUNJIMI

● Pe lîngă Cimitirul Bellu există un local pe firma căruia este scris mare şi luminat „S.C. BOMBOANA & FIII". (Nu este cofetărie, ci cîrciumă.) Nu ştiu de ce, dar mi-o închipui pe Bomboana mare, rotundă şi de ciocolată, iar pe fiii ei mărunţei, mulţi la număr şi diferit coloraţi, întocmai ca bombonelele „Cip" de dinainte de '89. (**C. P.-B.**)

● Extraordinară scena aceea – demnă de literatura lui Carson McCullers – din filmul **Blazarea lui Gilbert Grape** (difuzat miercuri pe Antena 1): mama obeză, ieşind pentru prima oară din casa în care zăcea de zece ani, urcîndu-se în maşina care se lasă pe-o parte şi ducîndu-se la oraş, să bată cu pumnul în biroul şerifului pentru a-i elibera fiul de optsprezece ani, retardat mental... Actriţa se numeşte *Darlene Cates* şi era la primul ei rol în cinema. (**a.l.ş.**)

PROBLEME DE EXPRIMARE

● Numindu-l „marţafoi" pe ministrul nostru de Interne, dl C.T. Popescu se înscrie într-o tradiţie a pamfletului românesc care a dat, desigur, expresii şi mai subtile, cum ar fi celebra idee a lui Bogza, prin 1936, de a înlocui cuvîntul „ministru" cu acela de „făcăleţ", ceea ce ar fi dus la imaginea mai adecvată, credea scriitorul, a unui „făcăleţ de interne" sau „făcăleţ de război". Nu ştim ca guvernul acela să fi emis vreo punere la punct. Unde tradiţia se rupe în 1998, e atunci cînd Serviciul de presă al Ministerului de Interne se trezeşte protestînd public nu împotriva pamfletului în general („a nu fi de acord cu un ministru e normal" se scrie în comunicat), ci „a terfelirii numelui, adăugîndu-i-se calificativul de marţafoi, ceea ce ni se pare..." Pînă să se ridice la curata indignare fraza oficioasă explodează într-un hohot de rîs din cauza acelui cuvînt trinitrotoluenic. Să nu ştie un serviciu de presă ce forţă devastatoare au cuvintele foarte precise în limba lui Arghezi? Să nu se ştie la un serviciu de presă că niciodată într-o polemică – lege tot de la Arghezi! – nu trebuie scormonit în măruntaiele unui pamflet şi că generalităţile sînt preferabile amănuntelor? (**R.C.**)

● La ora aceea teribilă cînd „pe Pacienţei sînt 33 de grade la umbră şi feciorul e stupid" – un crainic-reporter, transmiţînd derbiul din Trivale, Argeşul-Rapidul, ne face groggy anunţînd că ne „găsim în minutul 76 al partidului". Nu e o halucinaţie caniculară. În minutul următor, omul se autosesizează şi se scuză. Ce mai încoace şi încolo, ne-am perfecţionat: vedem, simţim şi ne exprimăm monstruos. (**R.C.**)

ADAPTARE LA REAL?

● Presa, televiziunea, radioul răspîndesc ştiri alarmante despre creşterea temperaturii şi pericolele caniculei. Mai apare însă în paginile ziarelor şi cîte un mesaj optimist, care se adaptează la real, încercînd să tragă un oarece folos din situaţie: „am sperat că aceste zile călduroase de vară să topească gheaţa din inima şi sufletul tău" („Declaraţii de dragoste" – *Naţional*, 347). Nu-i chiar totul pierdut. (**T.C.**)

● Am auzit la ştiri că statul român plăteşte anual pentru întreţinerea şi pregătirea unui soldat nu mai puţin de 4.000 de dolari (aici intră probabil şi armamentul, muniţia, hrana, solda, uniforma, uzura tancului, piesele de schimb pentru MIG, costul radarului cel nou etc.) şi, pentru a intra în rîndul lumii, se doreşte cheltuirea unei sume cel puţin duble, ideal fiind 10.000 (zece mii) de dolari. Eu unul socotesc că ar fi mai bine ca, pe banii ăştia, măcar o divizie, două să fie trimise la studii la West Point sau la Sandhurst. Dacă ar fi aşa, jur că mîine m-aş înrola voluntar în „falnic armia română". (**C.M.**)

● Criticile la adresa ultimului an şi jumătate de guvernare exprimate de liderii PDSR la conferinţele de presă din palatul unde-şi are sediul actual acest partid sună uşor straniu. Este o performanţă politică de excepţie să proclami valorile populare ale democraţiei sociale, egalitatea cetăţenilor şi alte asemenea idei, în săli de marmură, sub frize aurite şi în fraze de mahon. (**A.M.**)

BUDOAR, O VORBĂ SĂ-ŢI MAI SPUN

● Floriana Jucan, ne informează *Naţional*, şi-a găsit peticul: pe Gigi Kent (da, acela, mafiotu'!) Ambasadorul Elveţiei n-a fost decît un capriciu. Acum, Eliza Doolittle a noastră (conform propriei porecle) e pe cale să facă „o partidă". Ce-i drept, a zilelor noastre de tranziţie. (**I.P.**)

● Tînăra ziaristă Dana Achim debutează în proză cu romanul „Amantul de la kilometrul zero", despre care povestea cu tinerească vioiciune, luni, la emisiunea *Tentaţii culturale*. O poveste de dragoste cu cheie, dar cheia desface lăcătul secretului chiar de la început, prin bunăvoinţa autoarei: „cutare e Horia Tabacu, cutăriţă e Sorin Roşca Stănescu, iar personajul principal sînt eu". Pe drumul deschis de doamna de Lafayette şi continuat de Floriana Jucan a mai apărut o concurentă. E mulţumită de succesele de pînă acum, spune ea „fără lipsă de falsă modestie" *(sic!)*. (**M.B.**)

DEPARTE ŞI APROAPE

● „Vom călători, poate vom merge în locuri la care doar am visat pînă acum şi trebuie să ştim din timp ce surprize ne rezervă obiceiurile gazdelor noastre". („Gafe de evitat în călătorii", *Curentul*, 4 august). Bun sfat, necesară precauţie! Fiindcă, nu-i aşa, pe lume există sumedenie de cutume strict specifice, pesemne complet necunoscute la noi. De pildă: „Un comportament zgomotos, nedisciplinat, poate ofensa gazdele dumneavoastră din această ţară". (China – *n.n.); ...* ar trebui să încercaţi să respectaţi obiceiul lor de a spune „mulţumesc" pentru o favoare sau pentru un dar" (obicei care se întîlneşte de regulă în Japonia – *n.n.); ...* „Puteţi fuma în această perioadă (a vacanţei – *n.n.)* numai dacă sînteţi găzduit de nişte gazde care fumează la rîndul lor" (regulă valabilă în Israel). Oare cine face călătorii la antipozi şi nu ştie lucrurile acestea de-acasă? (**T.C.**)

● În nr. 30 al *României literare,* un fragment dintr-o carte a lui Frédéric Mitterrand descriind una din marile tragedii ale secolului: agonia şi execuţia Romanovilor... Ciudat, însă, Mitterrand – om de imagine – nu pomeneşte nimic despre „farsa fotografică", pretextul sub care familia ţarului a fost dusă în pivniţă, în puterea nopţii (la 18 iulie 1917), pentru a fi măcelărită. Aceasta fusese reconstituită tulburător într-un documentar difuzat pe „Arte", în urmă cu o săptămînă; şi tot acolo, părerea unui biograf al lui Nicolae II cum că acesta ar fi fost „reprezentativ pentru inteligenţia rusă a sfîrşitului de secol XIX" şi, chiar, „un personaj cehovian". Stop-cadru pe o întrebare vertiginoasă: oare cum ar fi „trăit" A.P. Cehov revoluţia bolşevică...? (**a.l.ş.**)

● O enigmatică ofertă de vînzare pe un gard de pe strada Niţu Vasile: „VÎND: TEREN DRAGOMIREŞTI – PLĂCI BETON – MOTOR DE LEU".

Un motor de leu mi-aş lua şi eu. (**D.S.**)

Oglinzi în mişcare

– fişe dintr-un spital de urgenţă –

Trenul şi spitalul oferă oricui unele dintre cele mai potrivite mijloace de promovare a propriei imagini. Timpul scurt şi spaţiul strict determinat obligă la o abilitate creatoare neîntîlnită, poate, în alte împrejurări: de aceea, călătorii şi pacienţii, gata de confesiuni bruşte şi bogate, operează cu linii precise, fără nuanţe, dovedesc fantezie şi capătă curajul dat fie de anonimat, fie de imposibilitatea verificării celor mărturisite de ei. Imaginea proprie n-are vreme să se desfăşoare, să *devină:* ea se *face* pe loc, cîştigă expresivitate, are impact rapid. În tren şi în spital fiecare caută să pară mai *el însuşi,* mai interesant, mai dramatic şi mai însemnat decît în realitate, tocmai fiindcă este *trecător.* Dar spre deosebire de călătorul din compartimentul de tren, pacientul din salonul spitalului este obligat, datorită situaţiei în care se află, să-şi impună celor din jur o imagine cît mai favorabilă. Speriaţi, supuşi mizeriilor suferinţei, „biete corpuri" fără intimitate, bolnavii simt nevoia de a-şi recupera propria unicitate, propria importanţă şi stimă faţă de ei înşişi, mult mai necesare aici şi acum decît în viaţa „de afară", unde există nenumărate alte moduri şi ocazii de a-şi pune în valoare personalitatea. Cîteva zile de vară toridă într-un spital de urgenţă, am fost în vecinătatea lumii care suferă nu numai din cauza accidentelor sau a bolii, ci, mai ales, fiindcă resimte în chip dureros o diminuare a propriei imagini. Ea se grăbeşte a o reconstitui din mărturisiri, proiecţii, omisiuni înduioşătoare sau cinisme. În spital, scoaterea din rost, căldura şi durerea trăită în spaţiul comun produc mari povestitori. De plictiseală toţi sînt gata să vorbească şi să asculte la nesfîrşit.

Imagini suprapuse

Întîmplarea a aşezat într-o încăpere îngustă, două persoane care, după cîteva zile, se plimbă nedespărţite pe coridor: o profesoară de liceu din provincie şi o patroană de băcănie şi crîşmă din Apărătorii Patriei. Doamna Flori, comercianta, o femeie voinică şi înaltă, cu palma stîngă pusă în atelă, sprijină cu grijă paşii doamnei Simona, siluetă drapată într-un amplu chimono negru. Are o datorie de recunoştinţă pe care o mărturiseşte oricui: după anestezie i-a fost foarte rău, iar profesoara, ea însăşi abia mişcîndu-se după o operaţie grea, a vegheat-o, i-a pus comprese două nopţi la rînd, a alertat personalul de gardă în momentele critice etc. Din nefericire, doamna Simona e obişnuită de multă vreme cu spitalele, astfel încît a căpătat chiar un oarecare orgoliu îndreptăţit al suferinţei. Dreptul la propria imagine, aceea de pacientă greu încercată, îi conferă autoritate: în cazul său, ca efect imediat, servituţile legate de boală pierd ceva din brutalitatea concretului, se organizează mai degrabă într-un fel de ritual, cu etape şi treceri obligatorii, cumva purificatoare. Cînd cele două doamne se întorc în salon şi se lungesc pe paturi, suportînd căldura de etuvă şi lipsa de evenimente – ce să facă? Povestesc, monologhează, îşi fac confesiuni care se întretaie, se îmbogăţesc, se suportă fără a naşte conflicte.

Doamna Flori: Mie cînd stau degeaba mi se urcă ceva aici, la baza gîtului. Mă sufoc. Am treabă şi eu stau aici: am de luat marfă, de făcut acte – pe 28 e ultimul termen de predare, nu s-a mai prelungit – Doamne, şi eu stau! Soţul se descurcă el, dar se şi pierde în situaţii de astea. Risipeşte banii. Noi aşa am fost crescuţi, 9 copii eram acasă şi toţi aveam ceva de făcut – ăla aia, ăla ailaltă, nu pierdea nimeni timpul. Şi cînd eram la întreprindere, tot aşa: avînd liceul la seral, lucram întîi la TESA – dar ce făceam? Mai nimic. Stai, dom'ne, ce fac eu? Mie îmi plac banii. M-am băgat sudoriţă: am avut un meşter de excepţie, un domn – m-a învăţat meserie, să-l pomenesc cît voi trăi. Luam bani, nu glumă – ajunsesem prin '70 şi la 5.000 pe lună – şi mă respectam: dacă voiam să servesc o bere la Inter, la Inter o serveam. Îmi făceam orice chef, m-am vopsit în toate culorile, n-a existat nuanţă de păr să n-o încerc. O vreme am fost blondă. Directorul întreprinderii, Nicolae Vasu, nu ştiu dacă vă mai aduceţi aminte de el, primul erou al muncii, inginer provenit din strungar, numai aşa-mi spunea: *„blondul tatei"* – că-n secţie la noi erau 78 de sudori bărbaţi şi numai două fete. Mi-au plăcut banii şi-am muncit. Eram singură în Bucureşti, restul – o soră la Focşani – şi ăilalţi şapte, toţi, în Braşov.

Doamna Simona: Da' aţi avut pe cineva acolo?

Doamna Flori: Da' de unde! Bunica mea, din Vrancea, ghicea ursitul şi i se dusese vestea. Le nimerea bine. Într-un an a venit în concediu o fată din sat, care ajunsese ingineră la Braşov, la Tractorul, dar rămăsese nemăritată şi era cam în vîrstă. Bunica ghicea în două oglinzi de mireasă cuminte şi în două oglinzi de mireasă fugită. Le punea faţă-n faţă, le descînta, din ele apărea un ou şi din ou ieşea ursitul. I-a ghicit şi inginerei, aia a găsit un băiat bun, şi cînd a mai venit în sat, cu soţul, ca recunoştinţă i-a zis bunică-mi să-i dea un nepot, pe frate-meu mai mare, să-l ducă la Braşov să-l bage la Tractorul să-nveţe o meserie. Ce era să facă în sat? Tocmai ieşise atunci şi moda cu tractoriştii, că se făcuse şi cîntecul: *„Pleacă Vlad la SMT, / Fapta-i înţeleaptă, / Du-te, tu, voinicule, / Ţarina te-aşteaptă".*

Doamna Simona: Exact. *„Dragu mi-e bădiţa cu tractorul"* – ştiu. Numai asta se cînta la radio într-un timp. Cam pe-atunci nouă ni se confiscase pămîntul, bunicul avusese moşie. Mai ţin minte, ca prin vis, că la conac, în sufragerie, era un covor Buckara alb, imens. Păşeai pe el, se-ngropa piciorul. Am plecat cu ce-am putut lua în mînă cînd am fost daţi afară. Şi nici acum la opt ani după revoluţie nu s-a lămurit chestiunea cu dreptul moştenitorilor; au apărut unii cu acte false, au fost puşi în posesie şi sîntem în proces. Dar avem noi bani să ne susţinem dreptatea? Doi profesori de liceu – eu şi soţul – de unde?"

Ajuns în acest punct delicat, cînd trecutul produce imagini care ar putea intra în conflict una cu alta, dialogul continuă totuşi netulburat. Doamna Flori spune cum fratele calificat la Tractorul i-a tras încet-încet, pe ceilalţi şase fraţi şi surori după el, şi fiecare şi-a făcut un rost în Braşov: au casele lor, sînt oameni de treabă, au crescut copii cu drag de carte. Una dintre nepoatele dnei Flori face arhivistica la Atena, a cîştigat o bursă, împreună cu o altă româncă. În acest punct, pentru a fixa probabil mai bine imaginea studentei victorioase, povestirea alunecă în amănunte de feerie: se spune că la aeroport cele două tinere au fost primite cu protocol fastuos, cu patru maşini. Ar exista şi nişte fotografii, se zice.

Tradiţia unei şcoli din Focşani

O scurtă vizită a unei surori şi-a unui nepot, este urmată la puţină vreme de aducerea de-acasă a unor albume de fotografii de familie. Doamna Flori răspîndeşte în salon mica sa colecţie de instantanee color, din perioada nemţească, începută imediat după revoluţie. A plecat după soţ – fost aprozarist – cu fetiţa de 8 luni în braţe şi au muncit un an în Germania. Au venit acasă cu două maşini, ea conducea Mercedesul, el camionul, şi cu o mulţime de lucruri de la ajutoarele oferite de Crucea Roşie Germană. Mercedesul l-au vîndut; nu era pentru drumurile noastre. Au trebuit să vîndă şi Lada, „o bijuterie", pe care-o cumpăraseră înainte de '89 de la şoferul Suzanei Gîdea, un împătimit de îngrijirea maşinii proprii. „Cît a fost soţul cu ea în probe, nici o ţigară n-a avut voie să-şi aprindă: *„dragă domnule, zicea şoferul, maşina încă nu vă aparţine. Mîine facem actele, mîine faceţi ce vreţi în ea, va fi a dvs."*. Au dat Lada cu preţ bun, că erau mulţi amatori la calitatea maşinii: unul din ei fusese bulibaşa din Sinteşti plin de bani; dar au dat-o altuia că-i promiseseră înainte. Au fost nevoiţi să renunţe la multe fiindcă li s-a ivit o ocazie favorabilă: soţul a moştenit, din partea unei mătuşi, un loc de cîteva sute de metri înspre IMGB, numai bun să ridice pe el un local de cartier. Intraseră alţii pe loc, fără acte, fără nimic, nişte nomazi cu care s-au judecat un timp de... Şi, după pronunţare, imediat două zile şi două nopţi au împrejmuit terenul. N-a plecat nimeni acasă pînă n-a fost gata gardul. În mijlocul spaţiului cîştigat, dna Flori a instalat grătarul cu mici şi oala de cafea, să dea de mîncare la oamenii angajaţi la lucru. Nici ea nu s-a mişcat de pe loc două zile şi două nopţi. Cîrciuma se cheamă *„Beatrice"*, după numele fetiţei sale. Mai are şi o băcănie nu foarte scumpă fiindcă vrea să impună o firmă durabilă între vecini, în general oameni modeşti. Localul merge bine – dar nu mai are timp prea mult pentru familie, ea aleargă pentru tot. Din acest motiv fetiţa nici nu stă acasă decît în vacanţe, şcoala o face la Focşani, unde are o mătuşă.

Doamna Flori: Spuneaţi că nu mai există uniforme, doamnă? Ba există, eu vă arăt pe fotografii: uitaţi ce uniforme se poartă la Focşani. Este acolo o învăţătoare de excepţie, mi-a recomandat-o soră-mea, care face şcoală, nu se încurcă. A stat de vorbă cu părinţii, a discutat cu copiii, a intrat în legătură cu fabrica de confecţii Focşani şi a comandat acolo nişte uniforme de mai mare dragul. În carouri cu roşu, parcă-s scoţiene. La Focşani se face carte: învăţătorul este învăţător, elevul-elev.

Doamna Simona: În general, în provincie, dacă un profesor se respectă, are autoritate şi este respectat. Şi dacă ţine la demnitatea lui profesională, bineînţeles. Noi cred că avem acasă una din cele mai interesante biblioteci de matematică, poate că sînt puţine în ţară de valoare egală. Şi eu şi soţul meu am fost nişte pasionaţi, din studenţie, de la Cluj. Bărbatu-meu e cunoscut între matematicieni: îl ştia şi-l aprecia mult şi profesorul Moisil. Îl ştie lumea fiindcă a organizat cel dintîi tabăra de elevi matematicieni de la Voineasa, s-a zbătut, a stăruit, a bătut la toate uşile posibile şi imposibile. Totul se desfăşoară civilizat, frumos, într-un peisaj curat. S-a întîmplat că tata şi unul din cuscrii mei au lucrat la construcţia hidrocentralei de la Lotru şi au trăit ani de zile, la Voineasa. Acuma Voineasa e staţiune, dar noi mergeam acolo de cînd era şantier."

Continuînd să laude stilul şcolii elementare din Focşani, unde învaţă fiică-sa, doamna Flori mai adaugă un argument pentru alegerea făcută: crescînd în vecinătatea localului fetiţa începuse să fredoneze nişte piese de rezistenţă din repertoriul petrecăreţilor. La vîrsta grădiniţei ştia deja de la cap la coadă *„Şapte lanţuri şi-o cătuşă / Mă ţineau legat de uşă / Şi de uşă şi de pat / C-aşa mi-a fost mie dat."* ş.a.m.d. Aşa ceva se curmă scurt. Doamna Flori nu este împotriva unui repertoriu variat, dar ţine neapărat la acurateţea şi la mesajul textelor. Îi place, şi pentru acest motiv, Nicolae Furdui Iancu, îi place Veta Biriş, mai puţin Maria Ciobanu. În tinereţe, cînd avea viaţa înainte şi-şi permitea totul, se ducea şi la Operă dacă se nimerea un spectacol cu Herlea.

Vederea vieţii din balcon

Doamnei Simona trebuie să i se schimbe un pansament complicat, aşa încît doamna Flori părăseşte pentru un timp salonul. Iese pe balcon. În unicul scaun cu spătar şi braţe trainice dar cu perna de burete sfîşiată (de cine?) s-a instalat bătuţa de la al treilea salon din dreapta coridorului. Umblă foarte greu – a suferit o operaţie pe coloană, e înclinată aproape în unghi drept şi se ajută de un baston grosolan. Are cîteva grefe de piele şi mîna dreaptă pusă în ghips: a mursecat-o în colţi cîinele-lup al băiatului său, colonel de poliţie în rezervă, care duce vara viaţă de agricultor. Fiul şi-a revendicat moştenirea, a pus jumătate de pogon de vie, un pogon de livadă, ţine maşina în garajul din curtea părintească şi şi-a adus cîinele-lup să păzească bătătura. Fiara a dat iama în păsările curţii: vrînd să salveze o găină, bătrîna a nimerit în colţii lupului. Ce se face ea acuma fără dreapta? În primăvară a răsădit 10.000 de fire de roşii şi tocmai cînd să le culeagă stă-n spital. De-un an e văduvă, acum 6 ani, de Sfînta Marie, i-a murit o fată, în floarea vîrstei. Azi-mîine ar trebui să-i facă o pomenire, după obicei. Pînă acum a respectat toate datinile. Fata era *„cineva"*, contabilă în Bucureşti la o întreprindere, ginerele inginer, copiii studenţi. Avea o gospodărie ca un pahar, aşa că, la pomeni, i-a dat de suflet tot ce se cuvine: plapumă de mătase cu cearşaf cu romb, plapumă ţesută în casă, cu plic, prosoape, alesături, carpete, vase, tot, s-o ţină minte lumea ca gospodină, cum a fost în realitate. S-a stins în două luni, ca lumînarea: cancer. Ginerele s-a recăsătorit şi nu vorbeşte cu fecioru-său, că ăla umblă c-o fată care „nu-i place lui tat-său". De ce ? Nu se ştie. Pe balcon a apărut şi însoţitoarea bătrînului cu piciorul în ghips de la ortopedie, o femeie grasă şi ursuză. Fumează, dă scrumul pe jos, nu striveşte mucul. Este revoltată de „mizeria de la noi:" are pentru toate aspectele neplăcute un termen de comparaţie şi nostalgie: *„Cechia,* (Cehia) acolo la nemţi". A stat un timp în străinătate (unde?) şi-a adus lucruri de îmbrăcăminte: „să mă mănînce puşcăria de n-am vîndut din ele un an întreg. Păi ce, ei poartă un lucru de două ori? La ei numai o dată pui tricoul: gata, l-ai aruncat. Dacă mai stăteam doi ani acolo, luam *ceţenia* (cetăţenia). Ce, era mizeria de aici? La ei se spală pe *trotale* numai cu Ariel: nici un Dero, nici un Bona Prima. Ca să faci la ei acolo o şmecherie, ceva, trebuia să mergi şchimbată, curată, roşcată (vopsită). Şi tot se ferea de noi: ziceа că „ţapţarap" – că furăm, adică. Da' noi luam din coşuri, lucruri curate, împachetate gata. Stătea-n coşuri pe trotale. Erau destule. Aducea fraierii. Aducea, dacă era fraieri. De!".

După atîtea „imagini suprapuse" – în fine un eveniment: masa. Confesiunile, proiecţiile, laudele şi uitările premeditate aşteaptă o oră mai prielnică, înspre seară. Deşi trăieşte în vecinătatea durerii, această lume se dovedeşte a fi vitală, cumva înţeleaptă, stenică. E o imagine pe care, deocamdată, nimeni n-o ia în calcul.

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul VI ● Nr. 288 ● 7 - 13 august 1998 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Corina BARDAŞ
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr. 289
14 - 20 august 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

AMOR ŞI SEX

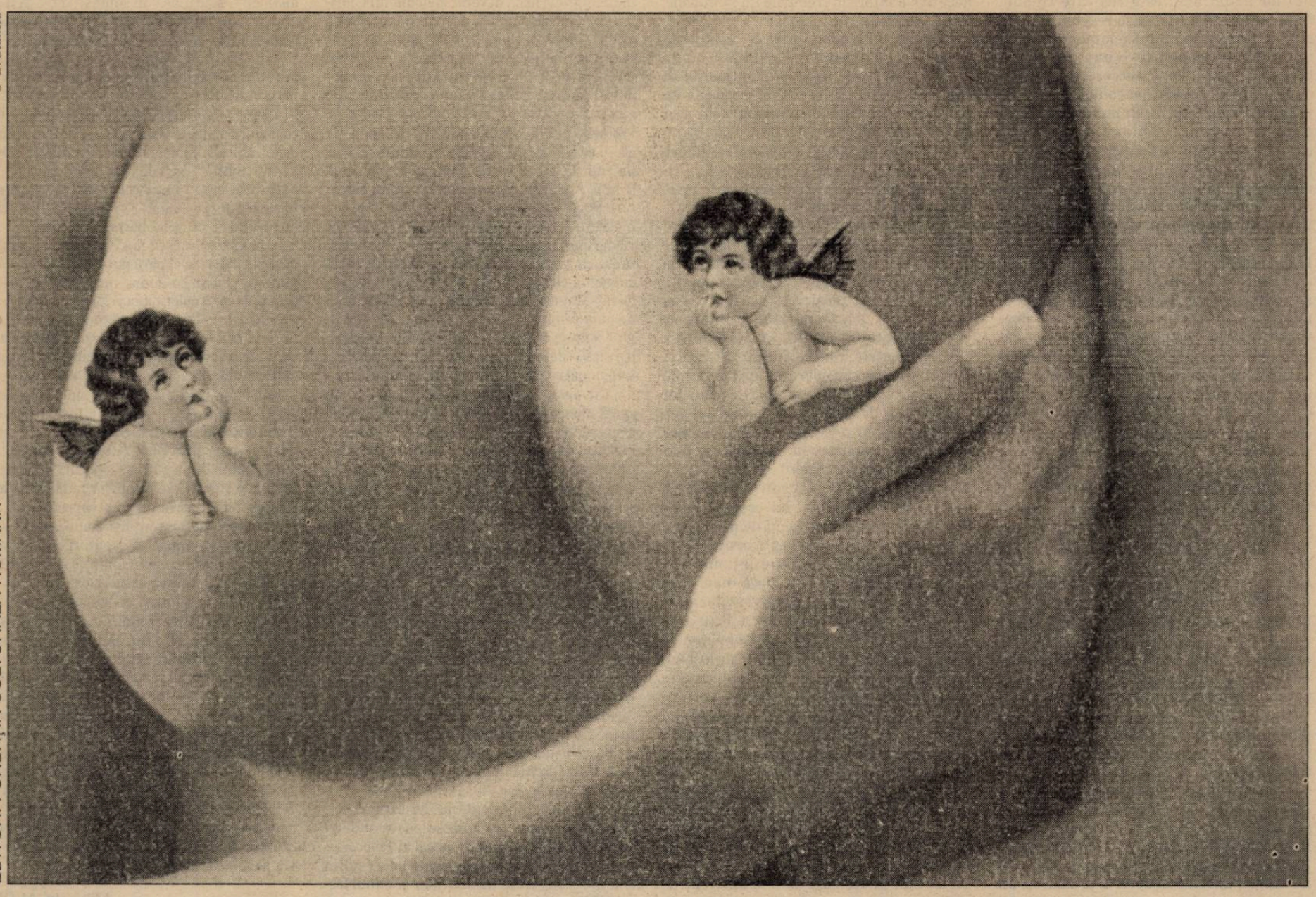

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

„Pentru un bărbat îndrăgostit, toate femeile nu sînt decît femei, cu excepția celei pe care-o iubește – ea e pentru el o ființă omenească. Pentru o femeie îndrăgostită, toți bărbații nu sînt decît ființe omenești, cu excepția celui pe care-l iubește; pentru ea, el e un bărbat.“

M. AGHEEV, „ROMAN CU COCAINĂ“

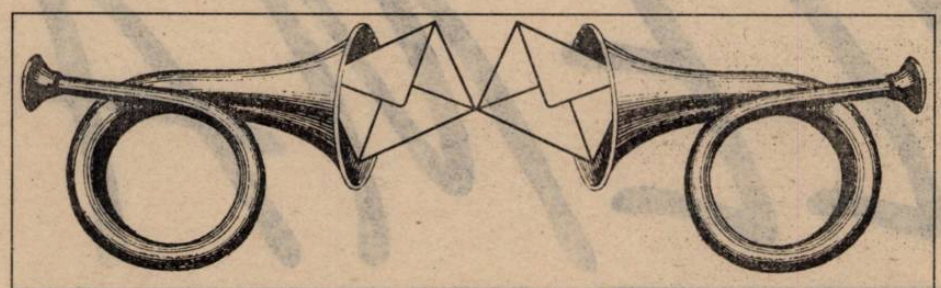

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 282: „Prinţ şi cercetător?“

Despre diversele tipuri de reforme în cercetare

Am citit cu un interes justificat *Dilema* dedicată „dilemelor“ cercetării şi am constatat că multe dintre punctele de vedere sînt în curioasă (oare?) analogie cu cele despre reforma economică. Cînd se vorbeşte despre aceasta din urmă, de regulă se subliniază două probleme (a) lipsa banilor; (b) situaţia de criză. Tonul general este că dacă se rezolvă problema (a) atunci, în mod logic, se va rezolva şi problema (b). Totul este spus cu diverse grade de sinceritate şi demogogie (nu pot să uit cazul unui prim-ministru post-revoluţionar care a subliniat punctul (a) de mai sus întorcîndu-şi buzunarele pe dos, spre deliciul unor gură-cască din mulţime). Ce este de remarcat în acest raţionament este natura sa „marxistă“ şi „materialist-dialectică“. Lumea „obiectelor fizice“ a „bunurilor materiale“, este cea care trebuie îndreptată şi apoi totul se rezolvă cam de la sine. Acest tip de raţionament pare să ignore (din varii motive) o întreagă şcoală de gîndire care leagă succesele societăţii de tip liberal, bazată pe competiţie şi capital, de aspecte de ordin moral, cum ar fi etica protestantă. Chiar ţări din zona catolică au unele dificultăţi în a adopta modelul capitalismului anglo-saxon. Cu alte cuvinte, se afirmă că ceea ce a generat capitalismul a fost o etică bazată pe onestitate, bună credinţă, preţuirea lucrului bine făcut, şi de ce nu, punctualitate, politeţe, respectarea cuvîntului dat, maniera civilizată de a ne asculta unul pe altul şi a ne contrazice etc. Numai teoriile marxiste afirmă că în Apus capitalismul s-a dezvoltat pentru că au existat bani din exploatarea coloniilor! În concluzie, termenii ecuaţiei ar trebui răsturnaţi: pentru a avea capitalism trebuie să avem mai întîi o morală pe măsură deoarece *ideile* sînt cele care pun în mişcare societatea umană şi nu *banii*!

Fără a minimiza cu totul metodele de tip marxist în analiza unor fenomene de tip economic, nu pot să nu am dubii că un sistem care a fost ruinat prin aplicarea unor metode economice de inspiraţie marxistă poate fi vindecat doar „prin schimbarea semnului“ adică cu medicamente de acelaşi tip! Las la o parte aspectul extrem de dezagreabil al unor personaje politice care după 1989 au schimbat semnul şi acum luptă pentru „idealurile nobile ale capitalismului“.

Cei care realizează ridicolul acestei situaţii se mulţumesc la cîteva gînduri pioase despre necesitatea reformei morale şi se arată eventual în compania unui sobor de preoţi.

Situaţia descrisă de distinşii oaspeţi ai *Dilemei* pare să semene întrucîtva cu schema de mai sus: dacă rezolvăm problema bugetului, dispare şi criza cercetării. Aş dori să mă distanţez în cele ce urmează de acest punct de vedere. Nu cred că un sistem de cercetare poate deveni competitiv cu cel occidental dacă este făcut de oameni care *nu* gîndesc occidental. Cu alte cuvinte, performanţa în ştiinţă nu este insensibilă la sistemul social, la moravuri etc. Ba dimpotrivă. Succesele ştiinţifice ale lumii apusene au decurs din respectarea unui cod de onoare bazat pe: respectul faţă de banul public şi evitarea risipei, acceptarea unui sistem de valori cît mai puţin „original“ (adică bazat doar pe „glorii locale“), un sistem de relaţii inter-umane bazat pe *fair-play* şi sancţionarea promptă a fraudelor şi a imposturii etc. Să dau un exemplu concret. Recent, un coleg mi-a povestit că a participat la o şedinţă de analiză a stadiului unui important experiment efectuat la CERN – Geneva de o echipă internaţională şi extrem de numeroasă de cercetători. De regulă, în astfel de experimente, munca este compartimentată pe subgrupe de lucru. Printre altele, existau şi două probleme delicate: un subgrup organizase o conferinţă pe baza rezultatelor proprii şi se punea problema dacă nu cumva ar fi trebuit să ceară acordul celorlalţi; un alt subgrup se ocupa de realizarea unui anumit subansamblu experimental şi se punea la îndoială capacitatea firmei utilizate de a efectua aparatura la parametrii doriţi. Discuţia a durat cîteva ore, reproşurile, destul de tăioase şi ferme, s-au făcut cu zîmbetul pe buze, nu au existat întreruperi vehemente, răcnete, acuze cu iz patriotic, apeluri disperate de pe „marginea prăpastiei“ etc. Drept rezultat, s-a ajuns la o concluzie clară şi după cele cîteva ceasuri de discuţie fiecare s-a întors la treburile lui ştiind clar ce are de făcut.

Respectarea unor astfel de „reguli ale jocului“, fie şi parţială, dar nu într-o proporţie prea mică, pare să contribuie în mod esenţial la obţinerea de performanţe ştiinţifice. Un astfel de „decalog“ este uşor de redactat, dar mai greu de urmat; să nu uităm că minunata noastră presă liberă are un astfel de cod deontologic, dar citind-o te întrebi, ca într-o cunoscută anecdotă: „la ce îi foloseşte?“

În al doilea rînd, cred că este contraproductiv să se creeze un tablou de coşmar al cercetării româneşti în care totul stă să se prăbuşească. Pentru a depăşi stadiul poeziei trebuie folosite totuşi fapte. Am văzut recent o serie de grafice legate de productivitatea ştiinţifică în cîteva dintre departamentele din institutul în care lucrez. Luînd în considerare, anual, numărul de lucrări ştiinţifice publicate (corectat cu un factor de calitate – aşa-numitul *factor de impact* al revistei în care se publică articolul) şi raportat la numărul de cercetători din departament, se constată în mod clar o curbă puternic ascendentă după 1990. Mai mult, nu cred că fenomenul este izolat. Am văzut de asemenea, o analiză a Comunităţii Europene cu privire la cooperările internaţionale cu ţările din Europa de Est. Dacă înainte de 1989, din motive de paşaport, stăteam de vreo trei ori mai prost decît Bulgaria (poate ne explică „organele competente“ dacă şi restricţiile la paşaport au fost tot acte de patriotism şi de apărare a intereselor ţării), după 1990 situaţia colaborărilor este ascendentă şi cu cea mai bună dinamică din toată Europa de Est. Nu trebuie să se înţeleagă că am ajuns deja la un nivel acceptabil. Tot date de tipul celor descrise mai sus arată că productivitatea cercetării ştiinţifice, adică numărul de articole publicate în revistele de circulaţie internaţională raportat la numărul de locuitori, este mai mică decît cea a Nigeriei sau al Kenyei! Tot ce am vrut să subliniez este că se pare că ne mişcăm în direcţia cea bună, nu chiar toată lumea a „părăsit corabia“ dar mai e ceva drum de parcurs.

În concluzie, cred că se impun două idei. În primul rînd, orice analiză onestă şi realistă a situaţiei cercetării româneşti nu se poate face fără a porni de la *fapte*. Bine ar fi ca guvernul să facă un mic efort bugetar şi să achiziţioneze baza de date ISI *(Institute for Scientific Information)* care conţine toate informaţiile legate de publicaţiile din revistele ştiinţifice din fluxul principal! Ca în problema dosarelor de securitate, se pare că sîntem printre ultimele ţări din estul Europei care nu a achiziţionat aceste date şi deci nu se confruntă cu faptele. Să fie în ambele cazuri de frica de a privi în faţă aceste fapte? În al doilea rînd, trebuie insistat, cu riscul de a avea din ce în ce mai mulţi ne-prieteni, pe necesitatea de a ameliora treptat moravurile.

Dan Radu GRIGORE
Cerc. pr. I, IFA
str. 10 Mese 2, bl. 14, ap. 13
Bucureşti

Nr. 285: „Hyde Park“

E urît imnul nostru naţional?

Pornind de la articolul dlui Petre Popovăţ, din nr. 285, despre „urîţenia“ imnului nostru naţional, aş vrea să apelez la cititorii *Dilemei*, printre care se va găsi cineva (eventual chiar dl Popovăţ) care să ştie mai exact în ce împrejurări a devenit melodia lui Ciprian Porumbescu „Pe-al nostru steag e scris unire“ Imnul naţional al Albaniei. A avut vreun rol în această „măritare“ a superbei melodii, pe-atunci satanizată ca „reacţionară“ şi „naţionalist-şovină“, vizita pe care i-a făcut-o Victor Eftimiu lui Enver Hodja, pe vremea lui Gheorghiu-Dej? Va fi, sper, de acord şi dl Popovăţ că acesta ar fi într-adevăr un imn la care „să te trezeşti în picioare“ cînd îl auzi, dar de ce albanezii şi nu românii? Dacă melodia lui Ciprian Porumbescu merită să fie imnul unei ţări – şi Enver Hodja ne-a dovedit că merită – n-ar fi mai firesc ca aceasta să fie ţara natală a compozitorului, cea pentru care el a şi compus melodia? Mai există azi, după atîta vreme şi în actuala conjunctură europeană şi balcanică, vreo soluţie realistă – diplomatică, juridică, politică – de a recupera un bun ce aparţine, totuşi, patrimoniului cultural românesc?

Cît despre „Deşteaptă-te, române!“, nu pot fi de acord cu dl Popovăţ că ar fi în sine o melodie „urîtă“: în măsura în care o melodie este „adevărată“, adică rodul unei investiţii melodice genuine, şi nu „suptă din deget“, nu poate fi urîtă. Pentru simplul motiv că orice melodie într-adevăr „frumoasă“ „sună trist“, trezeşte sugestia şi reverberaţia acelei „senzaţii de pierdere“ care e primul semnalment direct perceptibil emoţional al frumosului, cum observa, în privinţa poeziei Edgar Allan Poe, iar în privinţa muzicii Franz Schubert („Nu cunosc decît muzică tristă“, spunea acesta). Îl invit pe dl Popovăţ să-şi imagineze melodia lui Anton Pann („efort de ţîrcovnic“, zice dînsul) cîntată în tempo şi cu inflexiuni de tropar bisericesc, şi nu mă îndoiesc că nu va mai avea motive să susţină că este o melodie urîtă, ci doar improprie pentru un imn de stat. Deşi chiar şi imnurile naţionale care pe drept cuvînt îi plac dlui Popovăţ („God Save the King/Queen“, „Deutschland über alles“, „La Marseillaise“, la care se poate adăuga imnul Iugoslaviei, identic cu cel al Poloniei – o altă împrejurare pe care poate ne-o explică cineva – şi, *horribile dictu!*, chiar şi imnul fostei URSS sau „Internaţionala“) – toate acestea, în fibra lor ultimă, dincolo de cuvinte şi de acordurile majestuoase sau triumfalnice ale fanfarei, ascultate cu urechea interioară şi lăsate să sune doar din amintire şi din închipuire, toate „sună trist“, toate pun în rezonanţă „senzaţia de pierdere“, sînt, adică, melodii „adevărate“.

Şi România ar putea avea un astfel de imn, sau l-ar fi putut avea, dar l-a vîndut nedemn altora, mai isteţi şi mai esteţi: adevăratul imn al României ar trebui să fie – dac-ar fi fost să fie... – „Pe-al nostru steag e scris unire“ de Ciprian Porumbescu.

Leon R. CORBU
str. Profesor Ciortea, nr. 7, ap. 121
Cluj

Polemice

În atenţia dlui A. Mihalache

Îmi permit să ies din tăcerea-bucuroasă în care am savurat numerele *Dilemei* din ultimii doi ani (am descoperit-o, revista, tîrziu...) pentru că simt nevoia acută de „lămuriri“, legate de articolul domnului Adrian Mihalache, din nr. 287. De fapt, starea mea este de enervare şi nu de curiozitate, pentru că, aşa cum uşor se poate ghici (am scris enervare, nu?) EU sînt în vacanţă, de una singură. Nu mă simt nici indivizibilă, nici coerentă şi nici vorace. Aşa eram la 18 ani, înainte de a iubi şi cu mult înainte de a fi capabilă să disting între „o linişte imaginară“ şi o „fericire reală“. Aş fi vrut să se facă distincţia, măcar aşa, în subtext, între „a fi de unul singur“ din propria voinţă (şi probabil aceasta era intenţia lui Rousseau) şi „a rămîne de unul singur“. Nu vreau să polemizez cu ideile lui Rousseau, pentru că mi se pare mult mai aproape de adevăr Camus, în „Căderea“: Mai devreme sau mai tîrziu, descoperim că libertatea oferită de solitudine este falsă, fie în sensul libertăţii, fie în acela al solitudinii (nu pot concepe o reverie în natura în care lumea celorlalţi să nu se reflecte măcar pe alocuri – sau, poate, tehnicile de meditaţie yoghină permit aşa ceva?).

După cum vedeţi, mă irită „omul singur“, tocmai pentru că el pare puternic (în raport cu mine) şi pentru că numai (mai ales) un astfel de om creează nefericirea celor ce nu doresc să fie singuri. Îmi pare rău că ceea ce v-am scris nu e în ton cu „vacanţe-concedii“ (prin excelenţă, temă cu conotaţii de destindere, voioşie, plăcere) dar imaginea pe care am avut-o în permanenţă în faţa ochilor, pe cînd (re)citeam articolul mai sus pomenit, a fost, în ciuda trimiterilor la secolele trecute, cea a unui singuratic navigînd prin Internet, singur în natura animată a ultimelor jocuri, singur în căutările elevate ale ultimelor publicaţii electronice, fericit că în liniştea neperturbată de iubită/copii (ne)pretenţioşi poate accesa puterea efemeră a lipsei de legături cu semenii.

Cred că mai trebuia amintit şi un alt tip de singuratic prin vacanţe (mostră destul de nouă, apărută în urma generoaselor proiecte şi mobilităţi Phare/ Tempus etc.) acela al bursierului invidiat (3 luni, sau un an, sau mai mult, prin Europa, în mijlocul lucrurilor şi al ştiinţei) cu familia şi sufletul acasă, fără viză (ea, familia), fără (de multe ori) e-mail, fără bani de telefon, vizitînd ca o cameră de filmat fără ochi japonezi toate obiectivele turistice („Cuuum? să fii la paris şi să nu vezi Musée d'Orsay?!!!“) închipuindu-şi că fiecare treaptă către Capitoliu este urcată în doi, simţită şi de celălalt, cel de acasă, care se bucură de frumoasa ta vacanţă (hi-hi doar n-o să poţi explica faptul că eşti la Roma şi munceşti 14 ore pe zi!) solitară.

Mihaela ALBU
Mialbu@pcnet.pcnet.ro

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Vedete şi vedetism**
- **Relaţii de serviciu**

În slujba cauzelor nobile

© S. Ghetie

Cînd, în urmă cu trei ani, filmul *Underground* al regizorului ex-iugoslav Emir Kusturica a primit marele premiu al Festivalului de la Cannes, o teribilă polemică s-a stîrnit în presa franceză. Polemică?! A fost, de fapt, aproape un linşaj public. Pe un ton deopotrivă grav şi vehement, regizorul a fost denunţat ca filo-sîrb şi chiar ca agent al „călăului" Miloşevici, dovada fiind filmul însuşi, operă cripto-comunistă, cripto-titoistă şi cripto-iugoslavă în opinia celor care îl combăteau cu atîta străşnicie. Nu erau, aceşti denunţători, nişte gazetari oarecare: erau cîţiva dintre cei mai cunoscuţi intelectuali militanţi francezi, foarte mediatici şi mediatizaţi, aflaţi mereu în tranşeele cauzelor nobile, rareori lipsiţi însă de tovărăşia profitabilă a camerelor de luat vederi, ceea ce i-a făcut pe unii să-i numească, din invidie, desigur, „filosofi de televizor". Atunci, în urmă cu trei ani, „cauza nobilă" fusese localizată în tragica Bosnie. Kusturica era un vînat de lux: mare regizor, originar din Sarajevo, musulman, „trădarea" lui căpăta acea negativă exemplaritate orbitoare pe care şi-o doreşte ca ţintă orice luptător pentru cauze nobile. A fost, atunci, o mare înghesuială în bucuroasa demascare a lui Kusturica (din păcate, întrucît româna nu este o limbă de mare circulaţie, s-a ratat prilejul de a se exclama, în original, „S-a demascat! S-a demascat!").

A existat, însă, şi o imperfecţiune. Un singur amănunt, un fleac: aşa cum ei înşişi mărturiseau (ori aveau să mărturisească), niciunul dintre cei care denunţau „filoserbismul" (sau „pan-iugoslavismul") lui Emir Kusturica *nu văzuse filmul.*

Dar îl condamnau. Nobleţea cauzei nu se putea împiedica într-o nimica toată.

Iar ştirea că unii foşti prieteni din Bosnia ai lui Kusturica l-au ameninţat că îl vor împuşca dacă pune piciorul în Sarajevo nu a tulburat pe nimeni.

Nu era o „cauză nobilă".

Anticomunismul post-comunist

Lăudabila promptă publicare în limba română a *Cărţii negre a comunismului* a întărit curiosul fenomen autohton al „anticomunismului post-comunist". Deşi nu este cîtuşi de puţin o istorie a comunismului, *Cartea neagră a comunismului* aşa a fost înţeleasă şi prezentată: ca o istorie. De aceea, probabil, editorii au simţit nevoia să-i adauge o anexă, o „addenda", prin care să fie corijate regretabilele imperfecţiuni din capitolul în care este vorba, mai mult în treacăt, şi despre regimul comunist românesc. Şi, desigur, tot de aceea s-a întocmit şi controversata listă de „Proteste în «epoca de aur»", unde sînt inventariate, cam pe sărite, dar nu tocmai la întîmplare, diverse momente, acţiuni şi atitudini contestatare. Acest inventar nu avea, desigur, nici un sens, cîtă vreme *Cartea neagră a comunismului* nu este nici o istorie a comunismului, nici una a protestelor şi mişcărilor anti-comuniste, ci o încercare de analiză aşazicînd „tematică", aproape exclusiv consacrată dimensiunii represive a regimurilor comuniste. De altminteri, România este singura ţară fostă comunistă în care această controversată lucrare colectivă franceză a fost tradusă; a mai apărut în Italia şi în Germania.

Nu se ştie însă din ce motive, poate sub influenţa puternicului *anticomunism post-comunist* local, în România *Cartea neagră a comunismului* a fost prezentată ca fiind ţinta unei teribile campanii duse de „stînga intelectuală occidentală". Nu franceză, atenţie!, ci „occidentală": să fie aici o perfidă, piezişă, vicleană reîntrupare a ostilităţii faţă de Occident?! Căci sugestiile (şi nu doar sugestiile...) existenţei unui Occident dominat de stînga (adică, în traducere liberă românească, de comunişti şi cripto-comunişti) n-au lipsit, cum n-au lipsit nici anume insinuări privind apartenenţa rasială a dominatorilor. Nobila cauză a românescului anticomunism post-comunist şi-a găsit, astfel, un mare adversar: stînga intelectuală occidentală! Care ar fi, conform viziunilor autohtone, un fel de front internaţional strîns unit, un cvasi-Comintern, mobilizat în lupta împotriva justiţiarei *Cărţi negre a comunismului,* ai cărei apărători neînfricaţi se află, iată, la Bucureşti! S-a întors, cu alte cuvinte, roata istoriei: dacă în urmă cu zece-cincisprezece-douăzeci de ani la Paris şi în alte capitale din Occident se făcea campanie pentru „disidenţii" din Est (inclusiv din România), acum la Bucureşti se face campanie pentru disidenţii din Vest, pentru acei bieţi intelectuali occidentali care îndrăznesc, înfruntînd groaznice primejdii, să pună în discuţie, comunismul şi dimensiunea lui represivă. Nu mai este apărat, la Paris, academicianul sovietic Saharov, este apărat, la Bucureşti, academicianul francez Revel! Nu mai este apărat, la Paris, eseistul Vaclav Havel, este apărat, la Bucureşti, de teroarea roşie, eseistul Stéphane Courtois, şef de proiecte la CNRS!

Amănuntul că scandalul provocat, în Franţa, de *Cartea neagră a comunismului* – fiindcă un scandal, totuşi, a existat! – a fost, de fapt, unul între co-autorii cărţii, care s-au ameninţat cu darea în judecată şi cu retragerea textelor din volumul colectiv, nu are, desigur, nici o importanţă. Ar însemna, de altfel, în conformitate cu buna logică a *anticomunismului post-comunist,* să se accepte că printre autorii *Cărţii negre a comunismului* s-au strecurat (da, *strecurat,* cum se strecurau duşmanii de altădată!) nişte „intelectuali de stînga", nişte leproşi, nişte ciumaţi, ce mai, nişte bandiţi...

Desigur, nu era cazul să fie evocat acest amănunt. Mult mai util a fost să se creeze impresia că în Franţa *Cartea neagră a comunismului* a apărut într-un fel de samizdat, iar teroarea exercitată de „stînga intelectuală occidentală" este atît de atroce încît, pentru a se exprima, cei care i se împotrivesc nu-şi găsesc alte refugii decît biete publicaţii marginale, semi-clandestine, gen ziarul **Le Monde**, săptămînalele **L'Express, Le Point**, chiar **Le Nouvel Observateur**, iar cînd apar la televiziune sînt siliţi să abjure, cum i s-a întîmplat chiar lui Stéphane Courtois, constrîns – într-o emisiune a lui Bernard Pivot – să declare că este surprins să audă că el ar fi propus un „Nürnberg al comunismului". Nu, nici vorbă, nu i-a trecut aşa ceva prin cap!

Desigur, la Bucureşti, în libertatea oferită de *anticomunismul post-comunist,* ar fi avut curajul de a spune viceversa.

Mircea IORGULESCU

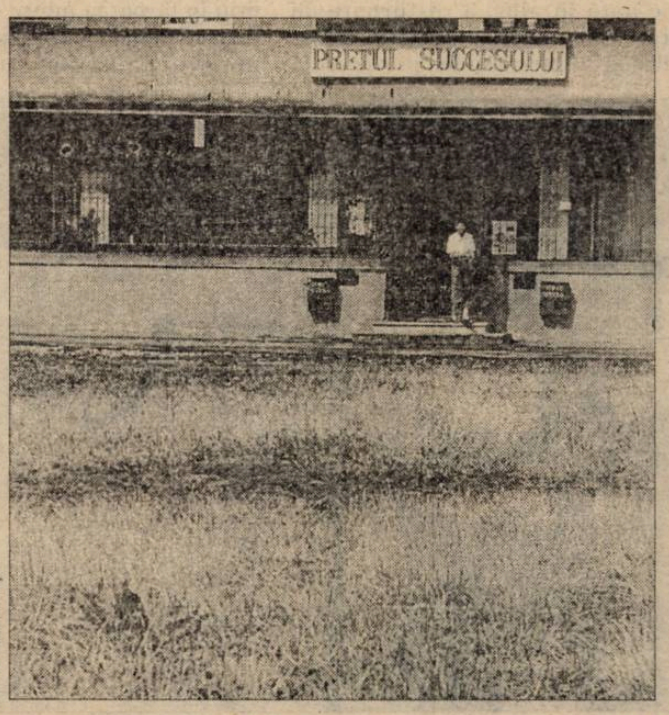

© C. Bumbuţ

De aproape şi de departe

II. Memorie şi istorie

Istoria este a învingătorilor, memoria a celor învinşi – sugerează un istoric celebru. Aici, la Zlatia, unde mă aflu de cîteva zile, această butadă pare să se verifice. Vlasii, care formează populaţia majoritară, sînt mai degrabă de partea învinşilor. Ei nu au o Istorie, dar aproape fiecare familie ţine minte povestea neamului său. *Moşul meu a venit de la Bălţi şi avea 13 copii. S-au aşezat aici, unde nu era nimic, şi-au făcut case şi aşa s-a făcut Zlatia.* Legendă tipică de întemeiere, pe care orice neam vechi din Zlatia şi-o revendică pentru el însuşi. După caz, satul a fost întemeiat „de mult", de către unu sau mai mulţi eroi eponimi. Şi asta-i tot. Probabil că, o dată, această legitimare prin vechime le-a folosit la ceva: noi, care am fost primii pe aceste meleaguri, avem mai multe drepturi decît voi, ăştia, care aţi venit mai tîrziu. Acum însă, nu le mai foloseşte la mare lucru; istoria o fac alţii.

Exponentul local al acestei Istorii este, aşa după cum se cade, profesorul de istorie din localitate, vlas şi el, dar „dat pe brazdă". *Dacă aţi venit aici la noi, să ştiţi, să nu mai întrebaţi, că noi toţi, aici, sîntem bulgari!* – ne atrage el atenţia, din prima zi. Apoi ne explică, cu lux de amănunte şi date istorice precise: populaţia de aici ar fi urmaşa unei comunităţi bulgare care s-a răsculat împotriva turcilor nu mai ştiu cînd. Fugind de represaliile otomane, mai toată comunitatea s-ar fi refugiat în România, unde a stat peste un secol. Apoi, *din nostalgie sau ştiu eu de ce,* s-au întors în Bulgaria şi au întemeiat acest sat.

Teoria face autoritate în sat, în aşa măsură încît o învăţătoare care poseda cîteva foi de note cu istorii locale de familie, nu a îndrăznit să ni le arate pînă nu a cerut aprobarea istoricului local, să confirme *dacă sînt adevărate sau nu.* Ea este de asemenea compatibilă şi cu liniile generale ale istoriei oficiale bulgare. Dar, mai presus de toate, este ca un vis frumos pentru un psihanalist: în ea poţi întrevedea, cu delicii, materia primă din care se ţes „istoriile".

Acest „mit istoric" are indiscutabile calităţi. Mai întîi de toate, el permite atribuirea unei origini bulgare unei populaţii non-bulgare, prin plasarea într-o reţea de date şi evenimente „reale". În plus, această origine nu este numai bulgară, ci şi prestigioasă, căci insurecţia cu pricina este un moment puternic valorizat în istoria Bulgariei. Cei din Zlatia nu sînt astfel doar de origine bulgară, ci şi descendenţi ai unor eroi ai Bulgariei.

Acest lucru este posibil însă doar în măsura în care oferă şi un răspuns la „misterul" românofoniei: refugiindu-se în România, aceşti bulgari au învăţat, în mod firesc, româneşte şi unii dintre ei mai ştiu şi astăzi această limbă. Mai mult decît atît, această trecere îndelungată prin România explică (şi consfinţeşte) prezenţa memoriilor familiale de întemeiere a satului. *Aşa şi este!* – mă asigură istoricul cu pricina, atunci cînd îl întreb despre „adevărul istoric" al legendelor de neam. Şi ca să mă convingă, îmi povesteşte istoria propriului său neam, care, în această versiune, ar fi întemeiat satul. *Doar că ceea ce au uitat aceşti oameni este faptul că, înainte de a veni din România, ei au venit din Bulgaria, de unde sînt de origine* – mai precizează interlocutorul meu. Noroc că există deci Istorie, pentru a umple golurile Memoriei!

Această Istorie are însă şi ea numeroase goluri. În primul rînd, uită ca prin miracol că răsculaţii cu pricina erau catolici. Faptul că au plecat bulgari şi s-au întors vorbind româneşte, mai treacă, meargă; dar că erau gata să-şi dea viaţa pentru catolicism şi s-au întors, la puţină vreme, practicanţi ortodocşi, este ceva mai greu de înţeles. Dar cine se mai uită la astfel de detalii, cînd în joc este Istoria Naţiunii!

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Căldură mare

Aflu din presă că un grup interministerial dedicat reformei administraţiei s-a reunit şi a reflectat la organizarea Guvernului. Va rezulta, de aici, un proiect de lege care va fi supus dezbaterii parlamentare în toamnă. Tot presa, citînd un consilier al ministrului reformei, a explicat publicului aflat în toropită aşteptare cîteva dintre ideile importante care se vor găsi, în variantă normativă, în textul de lege. Despre aceste cîteva idei vreau să vorbesc astăzi.

I. Grupul interministerial a decis că, pentru a fi membru al executivului, trebuie să fii parlamentar. Cu alte cuvinte, se tranşează o problemă, apărută acut în timpul ultimei crize guvernamentale: sînt admisibili, în guvernul român, miniştri neînregimentaţi politic? Răspunsul sugerat de opţiunea grupului interministerial este negativ. Se ştie, parlamentarii sînt membri ai partidelor politice; varianta parlamentarului independent fiind, pentru sistemul român actual, una cu totul excepţională faţă de regulă.

Nu mă pot împiedica să calific această soluţie drept anti-naţională. Promovarea unei legi prin care se îngustează „baza de recrutare" a membrilor guvernului la ocupanţii băncilor parlamentare este, pentru situaţia actuală a României, un gest îndreptat împotriva intereselor statului. Dacă admitem că interesul nostru major este reformarea (citeşte europenizarea) tuturor aspectelor economico-sociale ale realităţii româneşti, va trebui să admitem şi că efortul pentru realizarea acestui interes este unul uriaş, care depăşeşte cu mult posibilităţile clasei noastre politice. Pe ce mă bazez? Pe tot ce ni s-a întîmplat în ultimii opt ani. E limpede că aceia care s-au dedicat după 1990 carierei politice nu pot *singuri* să-şi asume deciziile necesare schimbării României. Puterea instalată după noiembrie 1996 la Bucureşti a reuşit să adune în jurul ei şi să implice direct prin prezenţa în guvern un număr de personalităţi neparlamentare care au calităţi şi competenţe necontestabile. Să privim, de pildă, lista guvernului Radu Vasile. Există vreun motiv serios să ne putem dispensa de ministrul afacerilor externe, de ministrul educaţiei naţionale, de ministrul muncii şi protecţiei sociale sau de ministrul finanţelor? Ne putem permite astfel de raţionamente exclusive?

II. Grupul interministerial este de părere că prim-ministrul nu va putea anula Ordine emise de miniştri. Citesc text din Constituţie: „Guvernul este alcătuit din prim-ministrul, miniştri şi alţi membri stabiliţi prin lege organică" (art. 101 alin. 5) şi „Primul-ministru *conduce* Guvernul şi coordonează activitatea membrilor acestuia, respectînd atribuţiile ce le revin" (art. 106 alin. 1 teza I). Cum poate prim-ministrul să *conducă* Guvernul şi să *coordoneze* activitatea miniştrilor dacă nu se poate manifesta autoritar în raport cu acţiunile administrative ale miniştrilor?

III. Ce o fi însemnînd aceea *„unitate de coordonare politică, alta decît Secretariatul general al guvernului, care să păstreze legătura tehnică şi informaţională cu ministerele"*. În primul rînd că „legătura tehnică şi informaţională" cu ministerele nu poate fi asigurată de o „unitate de coordonare politică". În al doilea rînd, este de esenţa activităţii Secretariatului General al Guvernului să „conecteze" informaţional ministerele cu aparatul de lucru al Guvernului. De ce ar fi nevoie de o altă structură care să facă o treabă pe care trebuie să o facă (şi o face) Secretariatul General al Guvernului? Ar mai fi multe de spus pe marginea producţiilor grupului interministerial. Dar aflu că el s-a reunit pentru prima dată şi pun aceste idei pe seama ezitărilor inerente începutului. Şi căldurii!

Sever VOINESCU

S P A Ţ I U L

P U B L I C

Un „profet al nenorocirii": Paul Virilio

Articolul de săptămîna aceasta este un fel de pauză de citat. Un popas de acumulare. Menit a întări unele dintre ideile acestei serii de articole, dedicate „spaţiului public", atît în vederea transformării lor în nişte teze/ipoteze – de lucru, evident –, cît şi în speranţa nuanţării lor. Generalizare, aşadar, „traveling" asupra situaţiei, „ridicare la scară", dar şi precizare.

„Profet al nenorocirii": aşa îl numesc mulţi pe urbanistul-„dromolog" (de la gr. *dromos*, „cursă", „alergare")-filosof. Mulţi, spun, dar în special opusul său perfect în ceea ce priveşte teoretizarea noilor tehnologii ale comunicării, analiza prospectivă a situaţiei de „virtualizare" în care se află lumea contemporană, mai tînărul (din care am avut prilejul să citez deja) Pierre Lévy. Lumea de astăzi se află angajată într-o mutaţie ireversibilă: bună sau rea? Paul Virilio susţine că rea. „Dacă forţez un pic nota (în sensul pesimismului, *n. m., B. G.*) este pentru că foarte puţini fac acest lucru. (...) Desfăşor o muncă de «rezistenţă» pentru că există prea mulţi «colaboratori» care din nou laudă progresul salvator, emanciparea, omul eliberat de orice constrîngere etc." (Paul Virilio, *Cybermonde, la politique du pire*, Paris, Ed. Textuel, 1997). Să vedem, în cele ce urmează, ce lumină aruncă asupra „spaţiului public" analizele-profeţii lui Paul Virilio.

„Actualmente, o dată cu revoluţia transmisiunilor instantanee, asistăm la premisele unei *«sosiri generalizate»*, în care totul ajunge fără a fi nevoit să plece, lichidarea călătoriei (adică a intervalului de spaţiu şi timp), petrecută în secolul al XIX-lea, dublîndu-se, la acest sfîrşit de secol XX, cu o eliminare a *plecării*, traiectul pierzîndu-şi, astfel, componentele succesive ce-l constituiau în beneficiul unic al *sosirii*" *(La Vitesse de libération*, Paris, Galilée, 1995, p. 29).

„În fapt, paradoxurile accelerării sînt multe şi derutante, mai cu seamă primul dintre ele: apropierea de «departe» îndepărtează, direct proporţional, de «aproape», de prieten, rudă, vecin, făcîndu-ni-i, astfel, străini şi chiar duşmani pe toţi cei aflaţi în proximitate (familia, relaţiile de muncă şi cele de vecinătate). (...) Se observă, o dată în plus, o răsturnare de tendinţă: acolo unde motorizarea transporturilor şi a informaţiilor provocase o *mobilizare generală* a populaţiilor antrenate în exodul muncii şi mai apoi al *loisir*-urilor, mijloacele de transmisie instantanee provoacă, acum, invers, o *inerţie crescîndă*, televiziunea şi în special teleacţia nemainecesitînd mobilitatea persoanelor, ci doar mobilitatea lor pe loc" *(idem*, p. 33).

Mai departe – sau, de fapt, „pe loc": „METROPOLIZAREA de care trebuie, aşadar, să ne temem pentru secolul ce va veni nu este, atît una a concentrării populaţiilor într-o «reţea de oraşe» sau alta, cît mai cu seamă una a hiperconcentrării specifice *oraşului-lume*, oraş al oraşelor, virtual acesta din urmă, în raport cu care fiecare oraş real în parte nu va fi, pînă la urmă, decît un arondisment, un soi de periferie OMNIPOLITANĂ, cu *centrul nicăieri şi circumferinţa pretutindeni*, societatea de mîine descompunîndu-se, astfel, în două categorii antagonice: cei care vor trăi în timpul real al oraşului mondial, în comunitatea virtuală a celor înstăriţi, şi cei care vor supravieţui în marginile spaţiului real al oraşelor locale, mai abandonaţi decît cei ce trăiesc astăzi în zonele suburbane ale Lumii a Treia" *(idem*, p. 95).

„Începe să se facă simţită o ameninţare – ce constituie, de altfel, împlinirea speranţei lui Nietzsche, care ia pe contrapicior fraza lui Isus, răsturnînd-o –, aceea de *a ne iubi departele ca pe noi înşine*. Problema aproapelui şi departelui este problema cetăţii. Aproapele este cel care se află alături de mine şi împreună cu care eu fac cetatea şi apăr dreptul de cetate. Cei care se află în afara cetăţii sînt efectiv străini, inamici, şi, astăzi, problema pierderii se pune din nou. Să-ţi iubeşti departele, adică pe străin, da, dar să iubeşti departele în detrimentul aproapelui, nu! (...) Sînt un «cetăţean al lumii», nu doresc revenirea la naţionalism, dar dacă mîine noi vom iubi exclusiv departele fără a fi conştienţi că ne urîm aproapele pentru că e prezent, pentru că pute, pentru că face zgomot, pentru că mă deranjează şi pentru că mă convoacă, spre deosebire de cel aflat departe, pe care pot să-l zapez..., deci dacă mîine noi vom începe să preferăm departele în detrimentul aproapelui, vom distruge cetatea, adică dreptul de cetate *(Cybermonde, la politique du pire*, p. 42).

„A fi înseamnă a fi prezent aici şi acum. Problema teleprezenţei delocalizează poziţia, situarea corpului. Întreaga problemă a realităţii virtuale este, în esenţă, aceea că neagă *hic et nunc*-ul, că îl neagă pe «aici» în beneficiul lui «acum». Am spus-o deja: nu mai există aici, totul este acum! (...) Răstimpurile tehnologice care provoacă teleprezenţa încearcă să ne facă să ne pierdem definitiv corpul propriu în favoarea iubirii exagerate pentru corpul virtual, pentru spectrul care apare în «strania lucarnă» şi în «spaţiul realităţii virtuale». Există, aici, o considerabilă ameninţare de pierdere a celuilalt, de declin al prezenţei fizice în beneficiul prezenţei imateriale şi fantomatice. (...) Mai mult decît atît, dincolo de televiziune şi de decorul acesteia, oraşul întreg basculează în virtual şi, o dată cu el, indivizii care se pregătesc să trăiască în el. Oraşul a fost dintotdeauna un dispozitiv teatral cu agora, promenada, forumul, piaţa armelor aşa cum le cunoaştem. Era, pur şi simplu, un spaţiu în care oamenii puteau să fie în comun, adică un spaţiu public. Or, astăzi, dispozitivul tele înlocuieşte spaţiul public cu imaginea publică, iar imaginea publică este alungată din cetate. Imaginea publică nu este în cetate, sau este cel mult în «tele-*città*», oraş virtual deja, în care noi pretindem a coabita pentru simplul motiv că ne uităm cu toţii la telejurnalul de seară. Consider că, în spatele problemei spaţiului virtual, este vorba de o pierdere a oraşului real. Sînt urbanist şi oraşul real este, pentru mine, locul legăturii sociale, locul populării. (...) Tendinţa este aceea a dezintegrării comunităţii celor prezenţi în beneficiul celor absenţi – a absenţilor abonaţi la Internet şi la multimedia. (...) Faptul de a fi mai aproape de cei aflaţi departe decît de cei aflaţi lîngă noi reprezintă un fenomen de disoluţie politică a speciei umane. Vedem, astfel, că pierderea corpului propriu aduce cu ea pierderea corpului celuilalt, în favoarea unui soi de spectralitate a departelui, a celui aflat în spaţiul virtual al Internetului sau în lucarna televizorului. (...) Aş spune că televiziunea a murit deja o dată cu apariţia multimedia. Ştim că interactivitatea reprezintă sfîrşitul televiziunii. Îmi vine să spun că exemplul televiziunii este deja un exemplu depăşit. Aşa cum fotografia a condus spre cinematografie, video şi televiziunea sfîrşesc, azi, în infografie. Televiziunea este deja un mediu ţinînd de domeniul supravieţuirii" *(idem*, pp. 45-47).

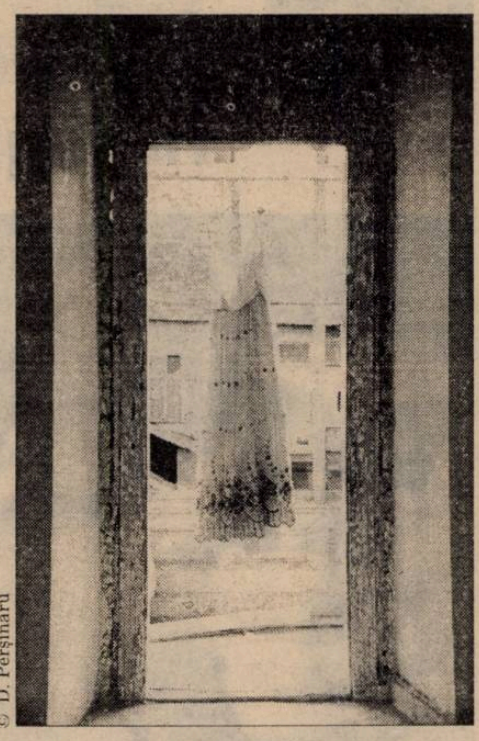

© D. Perşinaru

© P. Călinescu

Cîţi dintre noi trăiesc, astăzi, efectiv, în *spaţiul real* al societăţii româneşti? Şi cîţi nu simt, tot mai mult, ca pe o unică şi ultimă posibilitate de salvare, nevoia de a se muta în spaţiul, calitativ-fantomatic, al unei ROMÂNII VIRTUALE? Care, poate, chiar şi fără suport tehnologic, există, în minţile, comportamentele şi atitudinile multora dintre noi, fără să ştim, deja...

Bogdan GHIU

Adrian Vasilescu îşi va relua comentariile pe teme economice începînd cu numărul din 28 august.

Povești suprapuse

Mizilic identitar

Profit de ecourile sărbătorii din 29 iulie pentru a spune că sînt deja cîteva luni de cînd caut autocolante cu tricolorul românesc; explic, în cele ce urmează, acest moft în van. Paradoxul este că, deși avem darul de a trece drept desuet-naționaliști, tocmai la noi simbolurile naționale sînt în mai mare suferință. Încremenirea în poziție de drepți la auzul imnului național, oriunde și oricum, mi s-ar părea tembelă; pe de altă parte, nici nu pot să cred că el, imnul, dacă ți-e dat să-l asculți cînd trebuie, te lasă ireversibil rece. Sînt stări și stări, momente și momente; și există, cred, o alchimie aparte a cîte unei clipe, al unui ungher al conștiinței care are nevoie, din cînd în cînd, de simbolurile ce ne certifică: drapelul, imnul și toate celelalte. *Magia* acestor simboluri e reală, o simt toate națiile, nu putem fi noi excepția. De cîte ori n-am constatat toți, fără surprindere, că dacă în Ardeal tricolorul e arborat în exces, în Oltenia, de exemplu, este mai curînd invizibil? O discrepanță benignă, dar ea ascunde în sine (și) istoria noastră. *Zi-mi și mie* – îmi spune recent cineva, și cu asta m-a blocat – *ce cadouri să duc unor prieteni din afară*. Vi s-a întîmplat? Ați văzut ce greu este să găsești, într-un oraș, un cadou *românesc*, în afara eternelor păpuși-călușari? Dacă da, de cîte ori ați ales rețeta cea mai lenească, adică o carte, un compact disc cu *Madrigalul*, un *macrameu* de serie sau un tricou și o cană de Mihai Stănescu?

În vara anului trecut, familia P., români-canadieni din *ville de Quebec*, aveau treabă la consulatul român din Montreal. Ceva, în esență, flatant: băiatul familiei, șahist redutabil, era invitat la un turneu în America latină și, cum se face că el singur, minorul, rămăsese cu pașaportul românesc. Nefiind chiar tipul ideal de pașaport pentru o deplasare în voie, trebuiau actualizate cîteva coordonate. Lucrurile s-au aranjat repede, numai că domnul P.-senior, dacă tot s-a văzut pe pămînt aproape românesc, a cerut un autocolant cu tricolorul de acasă. Imposibil pentru consulat să-l satisfacă! Astfel încît domnul P., proaspăt posesor al unei mașini foarte frumoase căreia dorea să-i aplice în spate, lîngă număr, acest minor simbol identitar, a ieșit pe poarta consulatului așa cum venise, adică fără abțibild și, în plus, puțin abătut. Povestea pare stupidă de-a dreptul prin încărcătura retorică pe care i-am dat-o, fără voie. Dar, sincer, mi se pare intolerabil: degeaba toate sărbătorile noastre, toate declarațiile de intenții, toate strategiile, alergiile, lamentațiile, imprecațiile, *show*-urile și *talk-show*-urile dacă aceste *gadget*-uri hai să le zic *patriotice*, cu preț de producție mic și valoare simbolică mare, sînt tratate ca un mizilic indentitar; degeaba vorbăria despre diasporă dacă pe acest domn P. (ca și pe toți cei doritori) nu-l putem bucura fie și cu un autocolant cu tricolor. Ar fi stupid să băgăm pe gît, cui vrea și cui nu vrea, simboluri naționale; dar chiar și în fața unui om care *dorește* un tricolor în miniatură să dăm din umeri?! Consulatul în discuție nu are, m-am convins, nici o vină. Aflînd această poveste, am promis domnului P. că-i voi trimite din țară cîteva abțibilduri tricolore. De cîteva luni, spuneam, le tot caut. Și epilogul: intru într-un mare magazin al capitalei, caut tricolor românesc și – ce găsesc? – găsesc un dreapel *star & stripes*, la prețul de aproape trei sute de mii lei. Nu incit la prostii, evident, dar iată-mă în stare să dau, de amorul artei, definiția luxului la români: să arzi un steag american!

Adrian CIOROIANU

© D. Perșinaru

Presa despre...

Democrația împotriva libertății

O teamă nu lipsită de temeiuri se degajă din articolul publicat în revista **Foreign Affairs** (noiembrie-decembrie 1997) de către Fareed Zakaria, redactorul șef al publicației. Autorul observă: „Regimurile alese în mod democratic, adeseori realese sau confirmate prin referendumuri, ignoră apoi în mod obișnuit limitele puterii lor și îi privează pe cetățenii lor de exersarea drepturilor și a libertăților elementare. Din Peru pînă la Autoritatea Palestiniană, din Sierra Leone pînă în Slovacia, din Pakistan pînă în Filipine observăm răspîndirea unui fenomen care tulbură viața internațională – democrațiile iliberale. A fost dificil de detectat această caracteristică, deoarece de aproape un secol, în Occident democrația a însemnat democrație liberală – adică un sistem politic definit nu doar de alegeri libere și corecte, ci și de domnia legii, separația puterilor, protejarea libertăților de bază: a cuvîntului, a adunării, a religiei și proprietății. De fapt, acest mănunchi de libertăți este teoretic distinct de democrație". Evident, în acest context, analistul politic din SUA nu se referă la doctrina politică a liberalismului și a partidelor care o reprezintă ci la un proces al realității politice care se desfășoară după ce majoritatea și-a desemnat, prin alegeri, reprezentanții.

În **Al treilea val,** Samuel Huntington explica: „Alegerile, deschise, libere, corecte sînt esența democrației, elementul ei *sine qua non*. Guvernele produse de alegeri pot fi ineficiente, corupte, mioape, iresponsabile, dominate de interese particulare, incapabile să adopte politicile necesare binelui general. Astfel, aceste guverne devin indezirabile, dar nu nedemocratice. Democrația este o virtute publică, dar nu singura și relația democrației cu celelalte virtuți și vicii publice poate fi limpede definită doar dacă democrația este clar separată de alte caracteristici ale sistemului politic".

Alegerile libere nu asigură în mod automat o „guvernare bună" și abundă exemplele prin care majoritatea a cocoțat la cîrmă grupuri de oameni sau indivizi lipsiți de scrupule, care restrîng libertățile și interzic următoarele alegeri: „Liberalismul constituțional se referă la limitarea puterii, democrația la acumularea și folosirea ei. Din acest motiv, mulți liberali din secolele XVIII și XIX au văzut în democrație o forță care poate submina libertatea (...) Tendința guvernării democratice este de a crede că suveranitatea absolută rezultă din centralizarea autorității, adeseori prin mijloace extraconstituționale și cu rezultate sinistre. În ultimul deceniu, guverne care pretindeau că reprezintă poporul au uzurpat puterile și drepturile unor segmente sociale, o uzurpare desfășurată pe orizontală (de la alte sectoare ale guvernării naționale) și pe verticală (de la autoritățile locale și regionale, de la economia privată și alte grupuri neguvernamentale) Lukașenko în Belarus și Alberto Fujimori în Peru sînt cele mai rele exemple ale acestor practici". Fareed Zakaria crede că această realitate, a democrației iliberale potrivnică liberalismului constituțional, provine din încurajarea (de către Occident) a alcătuirii statelor centralizate: „Liderii din lumea a treia au argumentat necesitatea unei conduceri autoritare pentru a elimina rămășițele feudale, dezlegînd coalițiile oculte, anulînd interesele particulare pentru a introduce reglementări în societățile haotice. Astfel, se produce confuzia între o guvernare legitimă și una puternică. Guvernele considerate legitime pot, în general, menține ordinea și duce politici dure, relativ lent și cu ajutorul coaliților (...) În vreme de criză și războaie civile, guvernările constituționale nu prea pot conduce efectiv, dar alternativa – state cu puternice aparate represive care suspendă drepturile constituționale – nu produce nici ordine, nici o guvernare bună".

Ca și Huntington, Zakaria crede că democrația nu este un produs care poate fi recomandat tuturor, ea a devenit un sistem funcțional doar în țările în care drepturile „inalienabile", autonomia individuală și demnitatea personală sînt valori general acceptate.

„Democrația este o consecință, nu o premisă a libertății și din această cauză alegerile nu sînt decît o formă". O formă absolut necesară, ca prim pas – i se răspunde lui Fareed Zakaria în numărul din mai/iunie 1998 al revistei **Forreign Affairs**. Mai mulți cercetători în domeniul politicului îi dau dreptate și consideră argumentația teoretică valabilă. În practică însă, țările care sub o formă sau alta s-au eliberat de dictatură nu se pot dispensa de alegeri pentru a dobîndi cultura libertăților. Dacă alegerile libere vor avea loc doar cînd societatea în întregul ei își va însuși valorile Constituționalismului liberal", democrația va pierde partida – „Vaporul se repară în timp ce navighează" scrie Juliana Geron Pilon, analistă atentă a realităților postcomuniste. (**M.B.**)

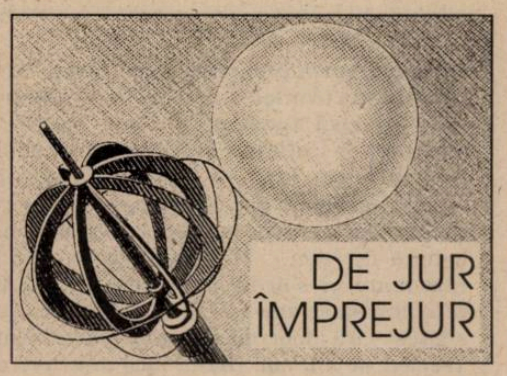

Atentate

Carcasele înnegrite ale imobilelor din Nairobi și Dar es-Salaam mai ascund probabil încă multe cadavre sub planșeele prăbușite: oameni surprinși de explozie într-un loc unde nu trebuiau să fie. Moartea lor, așa întîmplătoare cum e, ar trebui să dovedească spectaculos că interesele americane sînt în pericol peste tot în lume. Desemnarea vinovaților este extrem de dificilă din cauză că există prea mulți amatori dornici să-și asigure „gloria" acestor acte teroriste. Concurența nu este nici ea dezinteresată: o organizație sau o alianță capabilă să ducă la bun sfîrșit o asemenea acțiune care presupune competență și sincronizare are tot dreptul la finanțare din partea adversarilor „marelui Satan". Identificarea făptașilor și instigatorilor, pedepsirea lor într-un mod care să-i disocieze de statele ai căror cetățeni sînt sau în cele unde se adăpostesc vor rămîne pentru mult timp obiectivul care va da mult de furcă oficialităților și serviciilor secrete din SUA.

Și toate aceste acțiuni vor pune din nou în discuție politica externă a țării care reușește să combine speranțele de securitate ale celor ce se simt amenințați cu repulsia acelorași față de aroganța unei puteri care ar avea posibilitatea să-și impună propriile principii și valori, contestate uneori chiar de aliați.

Recentele atentate readuc în actualitate dilema cu care se confruntă politica mondială: sînt Statele Unite garantul securității sau principalul obstacol în realizarea ei? Mulți politicieni americani înclină spre cel din urmă răspuns, considerînd că țara lor nu are a se amesteca în toate conflictele unei lumi unde americanii sînt disprețuiți și detestați. Pentru vocile izolaționiste și xenofobe, care n-au lipsit niciodată din peisajul intern american, recentele atentate sînt încă o dovadă a necesității unor politici care să restrîngă implicarea în conflicte de tipul celor din Somalia sau Kosovo, Bosnia sau Afganistan. În mod paradoxal, vocile izolaționiste sînt în armonie cu cei mai radicali adversari ai hegemoniei americane. „Statele Unite nu au de ce să-și asume rolul șerifului în lume", spun aceștia în esență, considerînd că dezavantajele politicii intervenționiste sînt suficient de convingătoare pentru contribuabilul american. Și, deși partizanii politicii izolaționiste nu fac parte dintre vedetele publice care dau declarații pe aeroporturile internaționale, opinia lor este luată în calcul. Și cea mai convingătoare dovadă este atitudinea față de Organizația Națiunilor Unite. În pofida succesului eforturilor de reformă a structurii birocratice, deși Kofi Annan a fost autorul unui spectaculos succes în negocierile cu Saddam, Statele Unite amînă să-și achite restanțele la plata cotizației. Acești bani sînt necesari pentru eficiența acțiunilor de pe teren ale unei organizații inventate pentru a legitima intervenția colectivă externă în conflicte considerate interne.

Congresul american nu a votat deblocarea fondurilor necesare achitării datoriei față de ONU. După atentatele din Kenya și Tanzania, doamna Albright a declarat că Statele Unite nu vor renunța la rolul lor de lider în politica mondială. Între timp, Irakul este într-un nou conflict cu inspectorii ONU pentru dezarmare; în Balcani, și președintele Iugoslaviei, Miloșevici, și separatiștii albanezi cred doar în pacea care se așterne după nimicirea adversarilor; în Sudan, organizațiile de ajutor privesc neputincios cum se moare de foame. În toate aceste locuri – ca și în multe altele – rolul de lider mondial al SUA este considerat o probă de aroganță și un vestigiu al imperialismului. Realitatea recentelor atentate arată că numărul morților „locali" îl depășește cu mult pe cel al reprezentanților Statelor Unite. Ca și SUA, și organizațiile teroriste au interese. Deosebirea constă în valoarea acordată vieții umane.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Pe vremea copilăriei mele, „amor“ şi „amorezat“ erau cuvintele care exprimau adevărul sexului. În casă auzeam: „E amor mare!“, „Cutare e amorezat de Cutărica“ şi „Crezi c-au făcut amor?“. Ultima întrebare era, ce-i drept, pusă mai în şoaptă, şi eu înţelegeam de aici că Amorul e un lucru f.f. secret care se face pe ascuns pentru ca oamenii mari să-l vorbească între ei... Mă gîndeam de multe ori, ca o răzbunare, ce s-ar întîmpla dacă nici-un Cutare n-ar catadicsi să se amorezeze şi nici-o Cutărica n-ar consimţi să facă amor: despre ce ar mai trăncăni cei mari? Treizeci de ani mai tîrziu, încă mai cred că lucrul pe care-l fac doi adulţi în taina camerei lor este cea mai mare binecuvîntare pentru cei care nu-l mai fac, dar îl comentează.

Tema numărului de faţă ne-a fost oarecum „impusă“ de scrisorile primite la redacţie. Ne-am dat seama că problemele legate de amor şi sexualitate se învîrt, de fapt, în jurul unei probleme centrale: *persistenţa tabuurilor!* După o jumătate de secol de interdicţii de tot felul, Sexul rămîne ultimul „obstacol“ nedoborît... Tradiţiile unui popor latin-oriental, religia ortodoxă şi „puritanismul“ ipocrit al „moralei comuniste“ au ridicat un zid atît de compact de mutism în această privinţă încît picanteriile locvace care-au răbufnit după Decembrie '89 par mai mult defulări circumstanţiale. Înainte, măruntele licenţiozităţi treceau în bancuri, glumiţe, povestioare fără perdea; astăzi, ele se etalează pe prima pagină a ziarelor, în „literatura de specialitate“ vîndută pe tarabe şi pe micul ecran...

Este amuzant să confruntăm „evoluţia“ moravurilor, de la supapa oferită de reprezentările romantice ale Amorului la reprezentările actuale – pseudo-pornografice. E mai mult o schimbare de cod: un anumit limbaj, patetic-desuet, a fost înlocuit de un altul aparent frust şi dezinhibat. Imaginilor de alcov, fade şi gargarisesti, le-au luat locul reclamele „grafice“ la *safe sex*. Romanţele de pe vremea bunicii şi „cîntecele de inimă albastră“ au pălit în faţa şlagărelor rock, în care nimeni nu mai spune *„Nunuţo, te ador“*, ci *„Am nevoie de tine la noapte“*, *„dacă vrei trupul meu, dacă crezi că sînt sexy“*... O, mîndră lume nouă!: adolescenţii au descoperit că au un corp şi că e mai bine să-l folosească pînă nu e prea tîrziu; ca-ntotdeauna, adulţii – care-au uitat că au avut un corp pe care l-au folosit – *fac totul* ca să le-nchidă gura şi uşa... Numai că lumea nouă – făcută din Industria Publicitară, Materie şi Internet – este a tinerilor frumoşi şi nebuni, care o schimbă după chipul şi asemănarea lor!

Oare?

Dacă deschidem o revistă ce se vrea „de avangardă“ în materie de moravuri – **Salut, generaţia Pro!** –, vom vedea că „revolta generaţiei tinere“ se opreşte la jumătate; unui *El* de 18 ani, care spune: „Nu se mai poartă romantismul. Cuvintele preferate sînt «sex», «Durex», «poziţii» şi nu «romantism», «sărut», «dragoste». Noi, tinerii din ziua de azi, ca să supravieţuim trebuie să fim mai duri, şi pentru asta nu avem nevoie de dragoste“, îi răspunde o *Ea*, tot de 18 ani, care întăreşte: „Între o plimbare sub clar de lună şi o noapte fierbinte pe plajă, fiţi siguri c-o aleg pe-a doua. Nu vi se pare normal? N-am timp să-mi pierd vremea cu lucruri demodate.“, pentru ca un *Edi*, de 17 ani, să pună punctul pe i: „Eu mai întîi am învăţat să-mi pun prezervativul şi mai pe urmă să sărut“... Totul e clar, aşadar – mai ales că revista te învaţă ce trebuie evitat: „să îl mugi, într-un exces de zel, dacă practicaţi sex oral“ sau „să abuzezi de o singură zonă. Rişti să plictiseşti“. Dar ce caută, atunci, atîtea *„sexperienţe“*, pretins „inedite“, ce par rupte din romanţurile porno ale anilor '20 – „Brusc, aceasta *(uşa băii, n.n.)* s-a deschis dezvăluind privirii mele siderate un trup de zeiţă. Ne-am iubit sălbatic în timp ce apa rece ne sfredelea trupurile. Roxana s-a dovedit o mare cunoscătoare a tainelor *amorului (subl.n.!)*. Am fost jucăria ei în acea seară. Trupul ei se încolăcea în jurul meu, poziţiile variate şi tehnica rafinată mă scoteau din minţi“ etc. – ? Sau: „Visam deja la clipele cînd mă voi lăsa dezmierdat de buzele senzuale ale Clarei, îmi imaginam cum trupul ei de sirenă tresaltă la cea mai mică atingere a mea“... Presupunînd că „David din Arad“ şi „Robert din Constanţa“ (autorii celor două „amintiri“) au lecturi comune, încă nu e limpede *cine scrie* atunci cînd descrie scenele de sexamor?! Alungaţi romantismul din pat – va reveni în stil...

Cu toată invazia de ziare şi reviste în care sexul e discutat, analizat şi fotografiat în cele mai diverse „poziţii“, nu amorul pare a fi în suferinţă în „lumea nouă“, ci tocmai sexul! O publicaţie al cărei titlu e chiar **2000 plus** „inovează“ adolescentin tipărind două pagini de bandă desenată cu isprăvile sexo-amoroase, mai curînd trist-sordide, ale unor prieteni – Alex şi Ivan; „inovaţia“ este că *lucrurilor acelora* li se spune(scrie) numele şi că *sexperienţele* celor doi sînt tot atîtea eşecuri... Celelalte publicaţii – de la hebdomadare casnice la cotidiane cu risipă de *hot-line*-uri pe paragraf pătrat – dau sfaturi peste sfaturi unor (după toate semnele) analfabeţi sexuali – lucru nu foarte eficace, de bine ce numărul analfabeţilor creşte... (România este ţara în care bisexualitatea este confundată, în mod curent, cu hermafroditismul, incestul este preferat homosexualităţii, homosexualitatea este încă penalizată pentru că se crede sincer că depenalizarea ar antrena obligaţia practicării ei la scară naţională iar „perversiunile sexuale“ rămîn atît de excitante pentru Codul Penal încît pînă şi presa închide ochii... Vorba unei canadience: „La gradul de igienă al românilor, sexul oral chiar că e o perversiune!“).

Pînă una-alta, să ne bucurăm că măcar „ăia mici“ vor şti, de aci înainte, cum să practice sexul: fără amor, fără inhibiţii şi fără sex. (Dar CU prezervativ!) Şi poate că, atunci cînd acelaşi ubicuu „Marius, de 17 ani“ – localitatea de domiciliu variind de la număr la număr – va renunţa să mai scrie la **Salut, generaţia Pro!** şi redacţia însăşi se va pune de acord dacă e bine sau rău să „încerci baia, bucătăria, balconul“ (vezi numerele 4 şi 6 ale amintitei publicaţii), vom pricepe, în fine, că în România nu mai citeşte (scrie/ uită la televizor etc.) nimeni, pentru că toată lumea e-amorezată... Cutărica, de Cutare, care face amor cu Cutare, care s-a-ncurcat şi cu Cutăreasca şi cu Cutăriţa... *ad infinitum!* **(a.l.ş.)**

Ion Bogdan LEFTER
scriitor

Între încăpăţînările ultra-conservatoare şi maniile super-liber-schimbiste

La prima vedere, iubirea şi sexualitatea apar ca eterne şi imuabile. Au fost adesea proclamate astfel. Vreme trece, vreme vine, se schimbă generaţiile, secolele, mileniile, dar ele, amorul şi sexul (despre care va fi vorba în cele ce urmează separat: amorul fără sex şi sexul fără amor) trec drept mereu acelaşi, peste mode şi timp: în suflete şi-n paturi, nimic n-ar fi nou sub soare.

Aşa spuneau în vechime poeţii, pe cînd se purtau sinuciderile din amor şi patetismele în versuri. În realitate, ca şi celelalte categorii fundamentale ale existenţei, ca viaţa şi ca moartea, cele două în discuţie sînt concepte istorice. Oamenii au atribuit „marilor treceri“ înţelesuri diferite în epoci diferite. La fel, cuvîntul „dragoste“ şi expresia „a face dragoste“ continuă să fie folosite fără modificări formale, deşi ceea ce denumesc ele doar seamănă, mai mult sau mai puţin, nu e identic cu ce era desemnat astfel altădată.

Normalitatea ca etalon... variabil

Ce anume „evoluează“ – de fapt – în legătură cu amorul şi cu sexul? Dacă ne referim la istoria civilizată a umanităţii (pînă la ea – ei, da! – vor fi fost tot felul de revelaţii în materie!), cele două nu par să fi suferit transformări de esenţă. Fiorii atracţiei care se-nfiripă între un bărbat şi o femeie, senzaţiile de fericire, plutire sau gol în stomac, apropierea înaltă a două spirite, emoţiunea comuniunii sufleteşti, dulcea durere a despărţirii şi toate celelalte sinonime ale iubirii pure şi caste, retrăite (pînă la un punct!) de orice cuplu, erau bine cunoscute şi-n vremea lui Anacreon, şi-n cea a lui Petrarca, şi-ntr-a lui Shakespeare. Iar tehnicile sexuale cele mai sofisticate erau deja denumite şi clasificate în vechile antichităţi. Toate Americile au fost demult descoperite!

Ceva – totuşi – a evoluat, evoluează mereu şi modifică percepţiile generaţiilor şi epocilor succesive într-o măsură mai mare sau mai mică, uneori radical: nu amorul sufletesc şi cel fizic ca atare, ci imaginile noastre despre ele. Chiar dacă admitem că sentimentul rămîne cam acelaşi, nu e totuna ca doi tineri îndrăgostiţi să se plimbe ţinîndu-se de mînă într-un crîng, îmbrăcaţi în haine medievale, sau pe un bulevard postmodern, în şorturi şi alunecînd pe rollere. Cele mai fierbinţi declaraţii de iubire se făceau cîndva fie face-à-face, fie prin scrisori aşternute pe pergament sau pe hîrtie cu pana sau cu tocul. Apoi a început să fie utilizat intens în acelaşi scop telefonul, iar astăzi chestiunea se poate rezolva prin e-mail. Retoricile din domeniu şi-au predat şi ele ştafeta, parcurgînd tot spectrul, de la patetismele disperării lăcrămoase la ironiile, jocurile parodice şi jargoanele adolescentine actuale. Anumite gesturi care cîndva „nu se făceau“ ori anumite cuvinte de nespus au putut trece mai tîrziu drept banalităţi. Etichetele s-au relaxat. Pudorile s-au făcut din ce în ce mai mici. Exprimat în stilistici noi, cu mai puţine constrîngeri, în miezul unor realităţi în schimbare, amorul apare... „altfel coafat“. Drept pentru care e şi tratat în maniere diferite, atribuindu-i-se semnificaţii şi grade de importanţă variabile în cîmpul vast al existenţei sociale. Istoricitatea de aici vine: nu dintr-o modificare de esenţă a lucrurilor, ci din continua remodelare a viziunii comunitare asupra lor. Faptul că iubirea e înţeleasă astăzi altfel decît ieri ţine de evoluţia codurilor sociale, a standardelor morale, a „filozofiei de viaţă“.

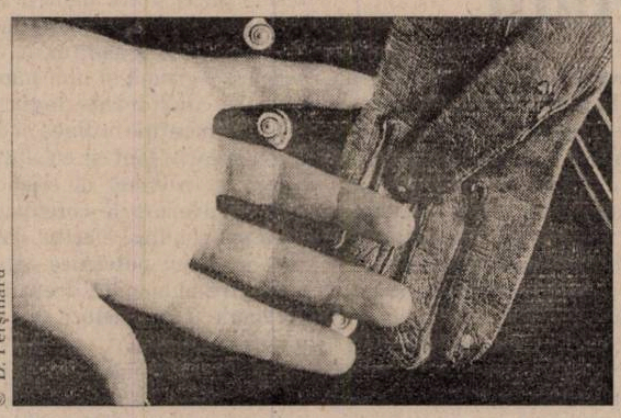

© D. Perşinaru

În acelaşi fel se succed şi imaginile amorului fizic: şi ele sînt reglate de coduri sociale şi morale, şi ele investesc sexualitatea cu sensuri diferite în epoci diferite, etichetele s-au relaxat şi la acest capitol, pudorile s-au restrîns etc. etc. Ba chiar, de la o vreme, evoluţiile au devenit prea rapide pentru capacitatea de adaptare psihologică a unui om de-a lungul vieţii sale, încît sînt tot mai frecvente şi mai vehemente reacţiile scandalizate ale contemporanilor în faţa a ceea ce li se pare pervertire, depravare, promiscuitate.

Pe scurt, chiar dacă pare o contradicţie în termeni, normalitatea are etaloane variabile: comportamentele scandaloase la un moment dat devin cu timpul firesti şi vor sfîrşi prin a fi considerate naivităţi învechite, prăfuite, prejudecăţi ale bunicilor şi străbunicilor.

România anilor '90: tunelul timpului

În materie de imagini ale amorului deopotrivă sufletesc şi fizic, e în plină manifestare la noi o criză de adaptare datorată unui salt în timp. Regimurile comuniste care au dominat întreaga Europă Centrală şi de Est de-a lungul a peste patru decenii postbelice au izolat regiunea şi au blocat – sau au întîrziat mult – evoluţiile de mentalitate care în spaţiul occidental au însoţit în anii '50-'60-'70 tranziţia de la societatea modernă la cea postmodernă. Pudibonde nu din preabună creştere, ci pentru că un control strict asupra populaţiei presupunea suprimarea libertăţilor de orice fel, dictaturile de extremă stîngă au menţinut lucrurile în stadiul de dinainte de război, dacă nu cumva au dat ceasul istoriei înapoi, impunînd prin cenzură standarde publice de comportament amoros foarte conservatoare. Istoria a mers – totuşi – înainte şi, după „dezgheţul“ post-stalinist, generaţiile tinere ale deceniilor trecute s-au putut emancipa cît de cît, mai ales în mediile urbane şi la nivelul elitelor studenţeşti, intelectuale sau artistice. Influenţele de cultură hippie, pop, rock, disco au jucat şi ele un rol. „Sincronizarea“ efectivă cu evoluţia imaginilor amorului şi sexualităţii din lumea vest-europeană şi nord-americană n-a fost – însă – posibilă: masa mare a societăţii a rămas prizoniera clişeelor normalităţii patriarhale de altădată.

Saltul s-a produs după 1989. Odată toate libertăţile recîştigate, jumătatea post-comunistă a Europei a fost cuprinsă de frenezia preluării acelor imagini. Semnele emancipării amoroase şi sexuale au invadat spaţiul public. De la stadiul retardat al retoricilor cuminţi, idilizante, au fost dîntr-o dată sărite cîteva faze de evoluţie, ca-ntr-o teleportare prin tunelul timpului. Necesară, obligatorie în astfel de situaţii în care trebuie recuperate cît mai repede handicapuri istorice, „arderea etapelor" nu aduce – însă – întotdeauna cu sine rezolvarea deplină a problemei. Ca şi în alte privinţe, lepădarea de stardardele vechi şi „retrograde" a fost urmată de trecerea la naive excese „progresiste". Nici nu se putea altfel, din moment ce evoluţia mentalităţilor postbelice din spaţiul occidental nu avusese în societăţile comuniste decît un corespondent timid, în zone sociale restrînse. În rest, în România şi în restul regiunii, oamenii au dat brusc şi „nepregătiţi" peste imagini care nu le erau cîtuşi de puţin cunoscute. Unii s-au baricadat în interiorul vechilor lor clişee mentale. Pentru alţii, atracţia a fost teribilă. Romanele de amor s-au vîndut masiv după 1990. Serialele melodramatice de televiziune au înregistrat rate înalte de audienţă. Noua industrie pornografică a profitat prompt, savurîndu-şi clipa de popularitate maximă, între timp depăşită. În viaţă, pe scenă, pe micul ecran sau în text s-a trecut de multe ori de la o extremă „încuiată" la alta superficial- libertină. Etalată sfidător, dezinhibarea nou-cîştigată s-a înfăţişat adesea ca simplu exhibiţionism (alimentat uneori de obsesii sexuale tratabile medical). Succesul – în orice caz – a fost asigurat în faţa unui public căruia i se ofereau în cantităţi industriale fructe pînă de curînd oprite. Alt exemplu: marea curiozitate faţă de hotline-urile telefonice erotice, cu care mulţi au constatat că s-au „fript" cînd au primit acasă notele de plată.

Nu se poate spune – aşadar – că gata!, dacă mai avem de aşteptat cu industria, cu economia în general şi cu multe altele ale civilizaţiei, măcar în privinţa celor amoroase trăim în bună „sincronie" cu Occidentul. De fapt, România de azi e scindată între încăpăţînări ultraconservatoare şi manii super-liber-schimbiste. Şi unele, şi celelalte – în curs de estompare, de asimilare în media care va da şi la noi standardul de normalitate al acestor vremuri, oricum cuminţi pe lîngă ce va mai fi să fie...

Episoade de iubire

Scena balconului

Toposul ferestrei sau al balconului, intermediar între spectacolul străzii şi intimitatea încăperii, este recurent în scenariile erotice de factură romantică. El favorizează primele contacte, de obicei vizuale, şi, dată fiind oroarea faţă de premeditare a romanticilor, pretins întîmplătoare. Dar ce se află oare în spatele acestor atît de dese întîlniri guvernate de hazard? Poate că multă muncă de detectiv, priviri indiscrete strecurate după perdea, pîndă şi – de ce nu? – de o parte dorinţa de a viola intimitatea altcuiva şi de cealaltă parte nevoia, stranie, dar în fond umană, de a lăsa ca propria intimitate să fie violată. Iată ce se petrece în *Mandolina* de G. Creţeanu (în vol. *Patrie şi libertate*, 1879):

Nobila verginâ, insomniacă şi melomană, ieşi la miezul nopţii în balcon, îmbrăcată destul de sumar, să cînte la mandolină. *O stea radioasă/ Străbătu eterul (...)*, fata tresări şi *scăpă mandolina, ce în jos căzu.* Atunci, pur întîmplător, din boscheţi ieşiră doi bărbaţi despre care nu ni se spune ce căutau acolo. Cert este că cei doi se repeziră la instrumentul cu coarde: *Amîndoi la dînsa* (la mandolină, *n.m.*, C.M.) *ajung deodată,/ Amîndoi pun mîna şi trag amîndoi,/ S-aprinde-ntre dînşii o luptă-nfocată,/ Se bat împreună ca doi bravi eroi.// Scot de sub veşminte amîndoi stilete/ Şi plini de turbare se întrelovesc (...)*, privind din cînd în cînd spre balconul *adoratei fete*. Cei doi cuţitari continuă lupta pînă la ziuă sub privirile verginei care, acaparată de spectacol, uitase toată noaptea să mai ţipe. Se face lumină cînd *cu-ncetul, pierzînd al lor sînge,/ Pe tărîmul luptei cad morţei amîndoi;/ Fata-şi vine-n sine ş-asupră-le plînge,/ Deşi nu cunoaşte nici unul din doi.*

Traumatizată de acest episod sîngeros, locatara de la etajul imobilului respectiv va purta de atunci numai haine cernite, va fi veşnic tristă şi va fugi *d-a lumii priviri.*

Don Juan în acţiune

Don Juan, personaj romantic prin excelenţă, are o activitate nocturnă frenetică şi extenuantă. Notorii sînt escapadele sale la ore mici din noapte în tot felul de castele, vile, conace boiereşti, case înstărite, mai rar în case modeste şi aproape niciodată în bordeie. Pentru don Juan soţia nu există; este visată/vizitată doar amanta. Ne aflăm în plină ilegalitate sau, măcar, ilegitimitate. Don Juan instituţionalizează extraconjugalitatea căci teama lui de căsătorie (instituţie la care nu aderă decît în ultimă instanţă, cum se va vedea şi în exemplul următor – G. Creţeanu, *Baladă*, în vol. *Melodii intime*, 1855) este şi ea notorie.

Fata se-ntinde,/ în ea s-aprinde/ Pe loc/ un foc.// Are plăcere,/ Vin, cavalere,/ Curînd/ Cîntînd. Parcă ghicindu-i gîndurile, cavalerul porneşte spre castel, înfruntînd natura: *S-aruncă calul/ şi trece valul/ De tot,/ Înot.// Unda s-adună/ De a ei spumă;/ E dus/ În sus.// Apoi el scapă/ Din astă apă,/ Udat,/ Muiat.* Eforturile sale sînt răsplătite căci iată castelul sub ferestrele căruia poate cînta *Dă-mi, dă-mi, leliţă,/ Cu-a ta guriţă,/ Sărut/ Plăcut.* Dar chiar în momentul critic lampa se stinge şi în liniştea care se lasă cavalerul se simte pierdut. De-odată, castelana-leliţă se arată şi strigă plîngînd: *Fugi, fugi de curse/ Care îţi puse/ Soldaţi/ Armaţi!* Prea tîrziu însă. Cavalerul este prins, legat şi dus sus unde tatăl fetei îl interoghează: *„Ce caţi, băiete,/ Noaptea la fete?"/ Îi zic./ „Nimic."*

Dacă pînă aici scenariul era aproape realist, de aici încolo plonjăm în fantastic: cavalerul este pur şi simplu executat fără vreo altă explicaţie şi se prăbuşeşte în sînge; fata înlăcrimată se aruncă peste cadavrul amantului: *Ce faci, părinte?/ Mă scoţi din minte!/ E mort/ De tot?* şi apoi: *Ori cu el, tată,/ Sînt măritată,/ Ori mor/ D-amor.;* tatăl se îndură şi se ajunge la un happy-end accelerat şi de-a dreptul miraculos: *„Scoal' , cavalere,/ Că ea te cere,/ Că ea/ Te vrea."// El se sculase,/ Se cununase,/ Trăia,/ Cînta:// „Dă-mi, dă-mi, leliţă,/ Cu-a ta guriţă,/ Sărut/ Plăcut."*

Sex şi putere

O seamă de „calităţi" le sînt atribuite turcilor la nivelul imaginarului colectiv: un număr impresionant (legat de frunze şi iarbă), lenea proverbială, pofta de noi bogăţii nemuncite, corupţia etc. De asemenea, niciodată nu a fost contestată frumuseţea femeilor lor, vigilenţa harapilor şi o anume sexualitate grea, truvabilă încă din *Halima*. Toate acestea din urmă apar şi în poezia lui D. Bolintineanu *Dilrubam*, în ciclul *Florile Bosforului*, în vol. *Poezii vechi şi nouă*, 1855.

Tabloul I (Farmecul exilului)

Surghiunită pentru un an la Brusa din motive nu foarte clare, *juna favorită/ A marelui şeik-islam,/ Graţioasa Dilrubam* îşi petrece timpul în dulci desfătări: *Lîngă dînsa o fecioară,/ Cu ochi dulci şi amoroşi,/ O sărută, o devoară/ Cînd pe lunga-i cosicioară,/ Cînd pe sînii graţioşi.* Jucăuşă, Dilrubam *Scoate iute din canal/ Apa rece şi curată/ Şi stropeşte juna fată/ Peste sînu-i vergural.*

Este inutil să mai spun că *Numai aburu-nveleşte/ Corpul lor cel graţios.*

Tabloul II (La picnic)

Un stol de hanime răpitoare iese la iarbă verde, undeva, lîngă un rîu *L-ale Olimpului picioare*. Printre ele este şi frumoasa exilată care *Fumă dintr-o narghilea*, gura ei răspîndind, paradoxal, *un parfum de flori ce-mbată*. Curînd *Grupa lor se risipeşte/ Printre iarbă, printre flori.* Dilrumab însăşi, fugind după un fluturaş, nu observă că işmacul i s-a desprins. Întotdeauna vigilent, *şeful veghetor* o atenţionează. Imediat după aceea un hadîn se apropie cu detaşamentul său de cavazi şi emite următorul text/ profeţie/ sentinţă: – *Cînd al vieţii soare dulce/ Dupe munte va sînţi,/ Viaţa ta va vesteji./ Iată soarele se duce,/ Dilrubam, tu vei muri!* Ca la o poruncă, *Toţi cavazii cu ardoare/ Iataganul ridicau./ Dar hanima, plîngătoare,/ Le aruncă la picioare/ Vălii ce o copereau./ Frumuseţea sa divină/ Farmecă p-ucigători.* Reflexul profesional funcţionează admirabil. Simplu, spontan, eficient. Din păcate, ceea ce merge cu trupeţii pare să nu îl afecteze pe comandant: *Vai! dar şeful se repede,/ Strînge gîtul ei de crin,/ Cu-al ei lung păr de ebin.*

Finalul este apoteotic şi dezvăluie dedesubturile afacerii „Dilrubam": criminalul se apropie de corpul neînsufleţit al fetei, jelit lîngă rîu de sclava credincioasă. – *„Care fuse a sa vină -/ Zice fata ce suspină -/ S-o ucideţi fără dor?"/ – „Astă moarte, căzuliţă,/ De la mine n-am făcut./ Dacă traiul ţi-e plăcut,/ Fă ca mica ta guriţă/ Să nu spuie ce-ai văzut!"*

Cristian MUNTEANU

Despre tipurile erotice masculine

Într-o zi, un prieten cu chip de arici mi-a bătut la uşă, rugîndu-mă să-i dau poveţe în legătură cu dezordonatele sale zbenguieli erotice. Cum nu prea aveam chef de vorbă şi tocmai începusem să citesc un opus despre respiraţia îngerilor, i-am propus să se mulţumească cu cîteva pagini smulse dintr-un voluminos tom consacrat diferitelor tipuri de caractere. Îmi aminteam doar că era vorba despre trei categorii masculine descrise în funcţie de interesul lor erotic: omul boccacian, Casanova şi Don Juan. Vă las să vedeţi cu ce s-a ales prietenul meu arici:

Omul boccacian vrea să se bucure, să se rostogolească etern printre desfătări, încercînd să-şi mulţumească trupul de fiecare dată cînd acesta i-o cere. El este omul simţurilor, dăruit total în timpul coitului şi, poate de aceea, capabil de cele mai teribile performanţe erotice. În plus, este şi remarcabil echipat anatomic pentru asemenea îndeletniciri, amănunt care nu poate decît să îi sporească încrederea în sine. În cazul său, pericolul nevrozei e inexistent, căci el nu e interesat de analize psihologice complicate, nu e curios în legătură cu impresiile celorlalţi, mulţumindu-se cu singurele relaţii pe care le poate concepe, acelea dintre trupuri. Pare destul de clar că structura sa psihică nu e prea complicată: el nu are complexe, nu suferă de timiditate, nu se bălăceşte în speculaţii maladive. E omul prin excelenţă sănătos, tip care pare a fi pe cale de dispariţie.

Casanova e omul de mare delicateţe interioară, virtuoz al eleganţei şi subtilităţii, dominat de o curiozitate intelectuală puternică, care arborează mereu o mască sceptică. Pare a fi hărăzit soartei de arbitru eten, căci nu poate să adere decît cu foarte mare greutate la o anume orientare, iar dacă o face, e aproape imposibil să fie menţinut pe o poziţie ortodoxă. Caută suflete pentru că are nevoie de zbuciumul pasiunilor, de nebunia latentă ce zace în adîncul oricărei fiinţe, pentru că poate să se delecteze doar cu halucinaţii, savurînd oribilul în doze farmaceutice. Dispreţul său profund pentru gloate îl obligă să se menţină în umbră, menajîndu-şi susceptibilitatea. În relaţiile cu lumea porneşte de la principiile unei hermeneutici a fricii care îi arată mereu de ce trebuie să se ferească, dezvăluind, totodată, spaima sa maladivă. Dorinţa sa de puritate e atît de putemică, încît ar face orice ca să se poată ascunde într-un soi de rai proustian, în spatele unor pereţi căptuşiţi cu mătase şi burete, căci pînă şi privirile care îl ating i se par murdare, iar alunecarea lor asupra sa îl răneşte. Probabil că e singurul gen de om care s-ar simţi bine pe o planetă pe care ar stăpîni-o singur, scutit de deja levinasiana întîlnire dintre chipuri.

În iubire, se comportă asemenea unui felcer, încercînd tot timpul să aline suferinţele fiinţei iubite, interogîndu-şi conştiinţa în urma fiecărui gest săvîrşit şi torturîndu-se pentru fiecare scăpare. Dragostea sa e o tentativă de a răpi o fiinţă lumii şi de a o introduce în straniul său univers, construindu-i spaţii şi obiecte ideale şi aproape constrîngînd-o să viseze. Slujirea iubitei devine religia sa, transportîndu-l tot mai mult înspre gesturile idealizaţilor cavaleri medievali. Coitul în sine nu-i poate procura nici o plăcere, pentru că el e fixat într-o lume supralunară de factură platonică, dispreţuind ceea ce vine de la simţuri. Singura satisfacţie pe care i-o aduce contopirea trupurilor e aceea pricinuită de plăcerea partenerei, căci pentru el coitul nu e un instrument în obţinerea unei plăceri animalice, un simulacru de epilepsie provocat de contactul dintre două epiderme, ci un ritual sortit să-i mărturisească afecţiunea şi să dea încredere iubitei. Deci, Casanova acceptă iubirea carnală pentru a răspîndi plăcerea, pentru a mulţumi cît mai multe suflete prin mijlocirea trupurilor. Este eroul cel mai dezinteresat şi cel mai puţin cunoscut al istoriei universale. Ar merita o statuie din partea mişcării feministe, pentru că e, în primul rînd, sfîntul tuturor femeilor.

Tipul Don Juan, pe care unii preferă să îl numească «tip Sade», e un model uman orientat spre maladiv şi perversiune. Pentru el, dragostea este o încercare de a se impune, de a subjuga şi a umili. Înzestrat cu o luciditate înspăimîntătoare, el îşi urmăreşte întotdeauna cu tenacitate scopurile. Agresiunea şi violenţele îi provoacă o plăcere răutăcioasă. Pentru el, coitul e un act de agresiune, singura formă de violenţă legală într-o lume care nu mai ştie să aprecieze cruzimea. De aceea, e un fanatic al sexului, un profet al descătuşării plăcerilor, pentru că ştie că doar prin amorul carnal un individ poate să îşi asigure o preeminenţă eternă asupra altuia (în speţă, cel activ asupra celui pasiv), făcînd din acesta din urmă un fel de obiect al său, o unealtă pe care o poate folosi oricînd potrivit dorinţei (probabil că omul-Don Juan i-ar fi propus lui Hegel o altă explicaţie a genezei raportului dintre stăpîn şi slugă, bazată de astă dată nu pe relaţia dintre conştiinţe, ci pe aceea dintre trupuri). Violatorii se desprind, întotdeauna, din rîndul acestei categorii. Acestor oameni, coitul în forma sa firească nu le provoacă nici o plăcere, pentru că nu au nici o dovadă că partenera şi-ar fi înţeles rolul de strict obiect. Din acest motiv, ei caută un prilej mai potrivit pentru a umili fără echivoc, ajungînd astfel la viol.

Deşi toţi cei ce aparţin acestui tip uman sînt predispuşi la aşa ceva, cei mai mulţi nu ajung pînă acolo de teama sancţiunilor legii. Ei se mulţumesc să caute cît mai mulţi parteneri erotici, pentru a putea în acest fel să-şi imagineze că umilesc cît mai multe suflete. Dacă oamenii-Casanova puteau fie să se oprească la un singur partener, fie să aibă mai mulţi, oamenii-Don Juan nu se pot opri niciodată la o singură relaţie, fiindcă au nevoie de cît mai multe victime. Poate nu întîmplător, omul boccacian piere banal, Casanova moare între cărţi, iar Don Juan e tîrît în bezne.

Ciprian VÂLCAN
preparator universitar, Timişoara

Costache OLĂREANU
om de litere

Paraşutele de altădată

(Dare de seamă)

Oricît vi s-ar părea de curios, DAMELE de altădată erau aşezăminte extrem de serioase, tot atît de serioase ca brutăriile şi băcăniile. De-aceea nici n-ar fi putut fi imaginat termenul de astăzi, atît de tehnic şi, la urma urmelor, atît de imprecis datorită tocmai impreciziei profesiunii respective, mai ales într-o societate în care, „peratologic" vorbind, se ştiau şi se respectau tot felul de limite: boier-ţăran, orăşean-mahalagiu, cucoană-servantă, bucureştean-provincial ş.a.m.d. La Capşa şi la Nestor nu intra oricine (chiar cu bani, că se făcea de ruşine), trenul avea trei clase iar visul „domnişoarei Nastasia" de a ajunge în „centru" nu era o bagatelă, cum ar fi astăzi, putînd fi comparat cu cel al unuia care şi-ar fi dorit să ajungă, măcar o dată în viaţă, la Paris.

Îndeobşte, stabilimentele aveau denumirile luate de la numele patroanelor sau de la vecinătăţi. În adolescenţa mea, care s-a nimerit să se petreacă în primii ani de după război, am cunoscut şi am frecventat pe *Coana Florica* (la Tîrgovişte), am fost deseori *La Uzină* (la Huşi), iar din Crucea de Piatră mi-amintesc de *Casanova,* clădirea gălbuie, cu două etaje, unde erai servit şi cu o cafea (din năut, bineînţeles, şi ce mai putea intra în lichidul acela incert) şi unde clienţii, dacă trebuiau să mai aştepte, răsfoiau teancuri vechi de reviste, mai ales „Realitatea ilustrată" şi „Trup şi suflet", ultima avînd totdeauna pe copertă cîte o femeie dezgolită, chit că înăuntru se aflau doar reţete împotriva bătăturilor, herniei, ridurilor sau sfaturi pentru practicarea gimnasticii suedeze. Se conversa în şoaptă şi se comunica doar prin semne.

Tarifele de care mi-amintesc erau destul de modice, poate şi pentru că erau reduceri pentru elevi, studenţi şi militari în termen, dar şi datorită orei (nu frecventai, ca puşti, stabilimentul decît după-amiezele, puţin înainte de căderea serii!). La preţurile de-atunci, o participare costa cam cît trei prăjituri Bibescu sau cît tot atîtea bilete la cinematograful doamnei Copilovici.

Pentru noi, elevii, toate pensionarele erau „tanti", nu numai pentru că erau „bătrîne" (în jur de 24-25 de ani, mă rog, dintre cele cunoscute de mine!), dar şi pentru că se purtau ca nişte infirmiere ce aveau nenorocul să dea şi peste pacienţi mai puţin curajoşi. Examinarea prealabilă era obligatorie, vizuală şi tactilă, după care, mai ales pentru începători, urmau instrucţiunile, dar rostite atît de dulce şi de domol că era imposibil să nu le urmezi. Nu erau excluse unele strigăte de luptă (mai bine zis, de neluptă!), de genul: „Nu te grăbi, că doar nu vin turcii!".

Cînd m-am mutat în Bucureşti, în 1948, ca student în anul I, am stat o vreme pe strada Vulturi, în Dudeşti, nu departe de Crucea de Piatră. Drumul meu trecea şi pe-acolo, şi deseori, chiar lefter fiind, dădeam o raită pe străduţele micului cartier. Pe la colţuri erau instalaţi grataragii, la care puteai mînca nişte mititei a-ntîia, cot la cot cu cîte o pensionară, aflată în pauză. Era o linişte desăvîrşită, care contrasta cu restul oraşului, fiecare îşi vedea de ale sale, aşa cum, la băi, fiecare îşi urmează traseul zilnic, cu păhărelul de apă minerală în mînă.

După ce au fost desfiinţate, în 1949, le mai puteai vedea, pe la miezul nopţii, măturînd străzile, păzite de cîte un gardian. Măturau, săracele de ele, stîrnind praful umezit de răcoarea nopţii, mai stînd pentru o clipă ca să se odihnească, apoi luînd-o de la capăt, ca în versurile acelea ale lui Arghezi: „Regele Burtea / Mătură, stă, şi iar mătură curtea".

Îmi amintesc şi de o scenă petrecută cu puţin înaintea gonirii lor din cartierul cu pricina. Treceam, pe la prînz, pe una din străduţe (în scopuri pur documentare) şi, la o poartă, o „tanti", poate din plictiseală, poate din rutină, şi-a dezvelit capotul înflorat pentru a-mi arăta pulpele care păreau, într-adevăr, irezistibile. Numai că un amănunt m-a frapat atunci. Ciorapul era prins de o portjartieră atît de veche şi de uzată că purtătoarea ei trebuise să se ajute şi de un ac de siguranţă mare, cît toate zilele, ce se vedea de la o poştă.

Ei bine, mult timp după aceea, aducîndu-mi aminte de primii mei ani bucureşteni, n-am putut să scap în nici un chip de imaginea aceea colosală a acului de siguranţă.

Principala problemă a femeilor: lipsa de afecţiune a partenerului (uneori, agresiunea). Principala problemă a bărbaţilor: potenţa (mai bine zis lipsa ei).

Căldurică...

Totul a pornit de la o întîmplare petrecută cam pe cînd aveam 8-9 ani. Într-o după-amiază tîrzie de iarnă, pe întuneric, mă întorceam, împreună cu mama, din oraş. Ajungînd pe o străduţă cam lăturalnică şi, evident, neluminată, după noi s-a luat un bărbat care scotea din cînd în cînd un fel de „pîsîieli" a căror semnificaţie îmi scăpa, însă pe care mama se pare că le descifrase, pentru că, panicată, a început să mă tragă după ea în viteză pînă am ajuns acasă. Episodul rămăsese un mister pentru mine, ceea ce nu m-a împiedicat însă, cîteva zile mai tîrziu, să-i propun fratelui meu un nou joc: „ziceam că tu mergeai pe stradă şi eu veneam în spatele tău şi eu făceam „pss", „psss". Întîmplător, mama ne-a văzut jucîndu-ne şi, stupefiată şi indignată, a pus-o pe vecina noastră, o fată dezgheţată la minte, mai mare doar cu cîţiva ani decît mine, să-mi spună ce înseamna de fapt tot acest scenariu. Explicaţia acesteia, memorabilă, a fost următoarea: „Noaptea, bărbatul o cheamă pe femeie la căldurică".

Nu cred că pot să redau cu adevărat ecoul pe care cuvintele acestea l-au avut în mine ani de zile, pînă în adolescenţă. Aşadar, îmi spuneam, ceva legat de întuneric şi căldură. Ceea ce se întîmpla între bărbat şi femeie (ba chiar între tata şi mama!, fusesem asigurată de aceeaşi vecină atotştiutoare) părea a fi tenebros, sufocant şi, în tot cazul, nemaipomenit de misterios.

Ulterior, legătura intimă dintre sexualitate şi confortul intrauterin al combinaţiei întuneric & căldură mi-a devenit evidentă. Sexualitatea îmi apare a fi legată de cele două elemente nu doar prin legile imuabil-fiziologice, dar chiar şi prin accidentele biografic-istorice: înfiorată, descopeream că mi se produsese prima menstruaţie în obscuritatea unei săli de baie dintr-o Românie optzecistă în care curentul electric se întrerupea periodic.

Cristina-Alexandra POP

„94% dintre elevi ar dori să facă ore de educaţie sexuală" (Libertatea, *24 iulie)*

Ce îi interesează pe (unii) elevi

1. Dacă ea foloseşte un contraceptiv, mai este necesar prezervativul?
2. Efectele tutunului şi ale alcoolului asupra potenţei.
3. Din punct de vedere medical şi psihologic, cînd este momentul pentru a începe viaţa sexuală?
4. Este indicat prezervativul la primul contact sexual?
5. Ce boli însoţesc relaţiile sexuale?
6. Relaţiile sexuale între persoane de acelaşi sex.
7. Afectează dorinţa trupească implicarea sentimentală într-o relaţie?
8. Relaţiile platonice între sexe.
9. Relaţiile sexuale dintr-o singură noapte, sub acţiunea narcoticelor.
10. Efectele asupra legăturii, asupra timpului petrecut împreună.
11. Sexul total.
12. Îşi pierd şi băieţii virginitatea?
13. Relaţii sexuale fără prea multe sentimente.
14. Este prezervativul sigur?
15. Ce se întîmplă cînd cei doi parteneri **se iubesc** şi vor **să facă dragoste** dar nu au experienţă?
16. Este posibil orgasmul fără sex oral?
17. Cum afectează căsnicia pierderea virginităţii înainte de... cu altcineva?
18. Este adevărat că pilulele contraceptive îngraşă?
19. Sînt indicate tampoanele interne pentru virgine?
20. De ce este urechea un organ uşor excitabil?

1 din 5 adolescenţi are tendinţe bisexuale şi 1 din 3 visează la triolism *(amor în grup).*

Şi ce cred ei

Sexualitatea reprezintă o activitate normală a vieţii de zi cu zi, nu cum spun unii părinţi: „Dacă-ţi începi viaţa sexuală la 16 ani (de exemplu) eşti o stricată!" Nu e degeaba vorba românului: „Prostii, prostii, dar din prostii sîntem făcuţi şi noi!"

În multe reviste am citit că este bine să-ţi începi viaţa sexuală devreme. Nu ştiu ce să cred. Nu ştiu dacă este bine sau nu. După concepţiile părinţilor, ar trebui să mă păstrez virgină pînă la căsătorie. Nu ştiu cum ar reacţiona părinţii aflînd că nu mai sînt virgină.

Părerea mea este că viaţa sexuală ar trebui să înceapă după 24-25 de ani, cu o persoană apropiată, cunoscută.

Nu sînt de acord cu relaţiile între persoane de acelaşi sex, dar fiecare om e liber să facă ce vrea. **Nu sînt necesare legi împotriva acestui lucru.**

De ce SIDA nu are încă un leac dacă este boala îndrăgostiţilor?! Practic, dragostea ne omoară!...

(Clasa a X-a)

De la un diriginte care, iubindu-şi clasa, n-a ocolit subiectul.

Alina IORDACHE

Marfă

Sexul a devenit în ultimul timp o marfă, la fel precum şi muzica produsă prin Occidentul „în putrefacţie". Pentru a se vinde în cantităţi cît mai mari, muzica anilor '90 are ca principal subiect (nu dragostea) ci sexul. Limbajul folosit în engleză este direct, fără perdele, la obiect. Bineînţeles, s-au găsit şi în spaţiul mioritic imitatori (recent marea formaţie *Gaz pe Foc* cu albumul numit *Orgazm).* Dragostea a fost înlocuită în mare parte, probabil deoarece a fost considerată retrogradă, depăşită de evoluţia unei societăţi care a devenit din ce în ce mai materialistă, imediată, bazată pe concret nu numai în sfera materialului dar şi în cea a relaţiilor interumane.

Muzica vremurilor noastre exprimă o sexualitate violentă, este un strigăt aproape animalic de cuplare fără sentimente, „easy", avînd drept scop numai plăcerea fizică. Această muzică de cele mai multe ori vulgară şi proastă (făcută mai ales pentru discoteci, acolo unde începe totul, atît bătaia sau beţia cît şi sexul – întîlnirea cu un obiect „marfă") ne inundă spaţiile publice printr-o multitudine de căi, de la radioul din staţia de metrou pînă la tarabagiii cu muzică falsificată, copiată ilegal, din faţa „Unirii".

Muzica ar trebui să acompanieze „arta de a iubi" (oare în ce măsură mai există astăzi această artă sau cît de mult s-a transformat în altceva?). Eu am impresia (dată mai ales de muzica aceasta) că din ce în ce mai mult se sare (se ard etapele) peste cîteva scări importante. „Fericirea omului este astăzi să se distreze. Să se distreze înseamnă să aibă plăcerea de a consuma, de a ingurgita bunuri, imagini, mîncare, băutură. Lumea este un mare obiect pe pofta inimii noastre, un măr imens, un sîn imens." (Erich Fromm, „Arta de a iubi", Ed. Anima, Buc. 1995, pag. 80)

Codruţ CONSTANTINESCU

Puştimea e fascinată de sexul oral. Aproape nimeni nu-l numeşte fellatio *sau* cunnilingus *(termeni prea ştiinţifici!) şi destul de puţini întrebuinţează simpatica parolă „69". Nimeni însă nu-l consideră* perversiune.

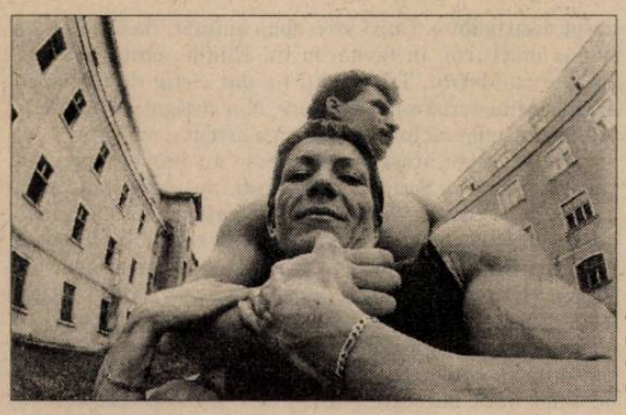

© C. Rednic

ACCEPTland

Persoana umană trebuie să fie într-o relaţie de pace cu rădăcinile vieţii sale. Dacă ea se ruşinează de ele, dacă se răzvrăteşte contra lor, va fi încontinuu obsedat şi traumatizat... va fi o parte interlopă a societăţii.

Walter Lipmann

Homosexualitatea a devenit chestiune de interes naţional în România odată cu sfîrşitul comunismului. În aceşti ultimi ani, s-au format numeroase celule de criză împotriva apatrizilor gay şi lesbiene, reunind izbitor de neselectiv preoţi, parlamentari, puberi militanţi, cetăţeni de bine dispuşi la „încă o revoluţie", jurişti, psihiatri, psihologi tributari unor deprinderi profesionale arhaice. Turbulenţa civică a acestor grupuri de presiune menţine România în rîndul statelor în care drepturile persoanei, exigenţele libertăţii şi etica justiţiei sînt nedeplin asumate şi respectate. Nu este deloc întîmplător că cele mai represive regimuri politice, de la cel nazist la China tovarăşului Mao, de la Afganistanul de astăzi la Iranul ayatolahilor, sînt şi cele care au codificat şi penalizat cu duritate practicarea relaţiilor de tip homosexual. A noastră ţară recoltează periodic fulminante „succese" internaţionale prin menţinerea în vigoare a Codului penal ceauşist...

În definitiv, de ce tulbură homosexualitatea într-atît societatea noastră? Avansez timid presupunerea că lipsa de informare contribuie masiv la a prezenta homosexualitatea drept o dereglare psiho-erotico-socială, scandaloasă prin impulsuri sexuale ilicite, promiscuitate morală (sex misionar), emoţii dezordonate. Oricum ar fi ea percepută şi valorizată, este cert că orientarea sexuală nu epuizează conţinutul homosexualităţii. Nu mai puţin decît heterosexualitatea, homosexualitatea este o expresie a iubirii şi a afecţiunii. Este, nu mai puţin decît heterosexualitatea, o sursă de plăcere, bucurie reciprocă şi împlinire: aceeaşi iubire ce conduce unele persoane la demnitatea de soţi/soţii, pe alţii la a fi părinţi, simpli îndrăgostiţi sau celibatari. Asumată, este o şansă în a da vieţii proprii un sens în confruntarea cu o realitate responsabilă în foarte mare măsură de traumatismul identitar şi social resimţit atît la nivel individual, cît şi la scara extinsă a comunităţii gay.

Începînd cu 1996, „minoritatea activă" a homosexualilor se solidarizează şi fondează legal în Bucureşti asociaţia de drepturile omului ACCEPT. Principala misiune ACCEPT rezidă în apărarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale minorităţilor, grupul ţintă formîndu-l persoanele de orientare homosexuală. Pentru întîia dată în România, fragilitatea drepturilor civile ale acestor persoane determină reacţia comună de a pune capăt negocierii la nesfîrşit a propriei lor existenţe şi de a refuza cu demnitate statutul de umanitate diferită şi inferioară.

Pentru o ţară ce aruncă diferenţa sexuală în cîmpul penalului, atitudinea primilor militanţi ACCEPT a presupus un curaj limită. Cei care au aderat ulterior, au preluat la rîndul lor costurile personale, sociale şi simbolice antrenate de conotaţiile intens negative ale declinării apartenenţei sexuale. Cine sînt ei? Persoane cu orientări sexuale diferite, cu vederi politice şi statute sociale diverse, solitari ori implicaţi în relaţii de cuplu, monogami ori poligami, persoane de naţionalităţi, patrii şi limbi diferite. Unii dintre membrii şi simpatizanţii ACCEPT sînt adepţii versiunii esenţiale asupra sexualităţii, alţii împărtăşesc credinţa în construcţia prioritar socială a identităţii sexuale. Şi unii, şi alţii, se regăsesc în refuzul declarat şi practicat îndreptat împotriva homofobiei, sexismului şi intoleranţei.

Importanţa singulară a ACCEPT stă în asigurarea şi construirea unui mediu securizant pentru gay şi lesbiene, cu tehnici proprii de relaţionare personală, cu simboluri, interese şi valori specifice: ACCEPTland. Este un prim pas esenţial în gestionarea şi mobilizarea rezistenţei la mentalităţile, atitudinile, convingerile şi opiniile societăţii tradiţionaliste. Consecinţele acestui „naţionalism", asistat diplomatic şi financiar de guvernul Olandei şi organizaţia similară C.O.C., se pot întrevedea deja în influenţa latentă asupra creării unei mentalităţi de grup, a acceptării şi dezvoltării alterităţii individuale. Stabilizarea şi eficientizarea unei asemenea intervenţii va fi un imperativ de lungă durată pentru ACCEPT, cu toată atenţia de a nu o direcţiona şi limita spre dependenţa de căldură uterină a ghetoului. Ori spre falsa siguranţă pe care ţi-o inspiră un banal loc de refugiu.

Locuitorii ACCEPTlandului sînt deopotrivă părţi ale societăţii şi exilaţi, membri ai familiei şi străini. Ei sînt ACCEPTlandul, locul comun al unor existenţe separate. Este singurul tărîm definit de sentimentele, percepţiile şi concepţia despre sine a fiecăruia.

Florin BUHUCEANU
Preşedinte-exilarh ACCEPT

„Dintotdeauna şi oriunde, juriştii şi moraliştii au încercat să normeze sexul, să-i înfrîneze îndrăznelile şi excesele: «Să nu te desfrînezi nici cu trupul, nici cu gîndul», cerea Decalogul. *Legea a făcut mereu deosebire între fornicaţie, dezmăţ, concubinaj, incest, răpire, sodomie, viol, bestialitate, bigamie şi adulter. Ea a prevăzut chiar o ierarhie de sancţiuni în funcţie de nuanţele libidoului – e preferabil, de exemplu, să fii zoofil decît pedofil, necrofil decît violator, voyeur decît proxenet –, iar anumite practici sexuale – fetişism, gerontofilie, triolism, eşanjism etc. –, cu condiţia să se petreacă în intimitate, nu sînt supuse nici unei sancţiuni juridice." (Emmanuel Pierrat,* Le sexe et la loi)

O oarecare Mariana

Urziceni
6.VI.1998

Stimată redacţie,

Nu ştiu alţii cum sînt, dar eu, văzînd că vreţi să publicaţi un număr despre sexualitate, m-am aşezat strîmb (cu gîndul că judec drept), hotărîtă să vă scriu ce mi-o trece prin cap. Şi-mi dau eu seama că încercarea este cu atît mai grea, cu cît, ca orice substantiv terminat în „-tate", şi „sexualitate" presupune o „discuţie serioasă".

Şi, într-o discuţie serioasă, de la indivizi cu *sex* (sexuaţi), cu probleme *sexuale* (mai mici sau mai mari), ne transformăm în persoane („sau personalităţi, fiindcă noi dăm ambelor denumiri acelaş înţeles" – de la C. Rădulescu-Motru cetire) şi vorbim despre *sexualitate*. Din punctul de vedere al vocabularului, problema e simplă: între sex şi sexualitate stau două sufixe: unul pentru denumirea însuşirii („-al") şi unul pentru denumiri abstracte („-itate"). Ce ne facem însă cînd persoana (personalitatea) din noi triumfă şi beţia „-tate" ni se urcă la cap? Purcedem la o „discuţie serioasă". Începem.

De cîtăva vreme, o oarecare Mariana dă numărul meu de telefon bărbaţilor pe care îi cunoaşte. Eu nu ştiu nici o Mariana şi bănuiesc că, ori e vorba de o glumă care se va lămuri în curînd, ori această Mariana foloseşte întîmplător numărul meu de telefon, ca să scape de persoanele insistente. Ceea ce mă distrează (deocamdată) e că individul sună, vrea cu Mariana, înţelege că a fost păcălit, aude voce feminină, insistă („– Dar pe tine cum te cheamă?"), poate pică („Nu contează numele! Urmează-ţi instinctul!" ar suna o reclamă), nu pică, nu-i nimic, poate altă dată; închide telefonul, dacă nu i l-am închis eu între timp.

Scenă. Personaje: eu şi o prietenă, fete cuminţi şi

© D. Perşinaru

silitoare. E prin clasa a X-a, pe o străduţă desfundată ce dă spre biblioteca orăşenească. Rîdem. Trecem pe lîngă doi bătrînei care stau de vorbă la o poartă. Nu-i observăm. Pînă cînd... Amîndoi: „Curvelor, la sapă cu voi!" Mărim paşii. Acum ne facem că nu-i observăm. De rîs, tot rîdem.

Vară, în Cişmigiu. La 4 am întîlnire, mi-am calculat greşit programul zilei şi mi-au rămas două ore de aşteptare. E sîmbătă, cumpăr *Dilema*, mă aşez pe un scaun, citesc. Un individ, între două vîrste, cu o carte în mînă, trece, ezită, se aşează lîngă mine la distanţă de un scaun. Răsfoieşte cartea. Îndrăzneşte. Îmi cere o pagină pe care nu o citesc. I-o dau. S-ar da la discuţii. Nu gust. Poate nu s-a exprimat el bine, poate sînt eu timidă. Nu cred. Aşteaptă. Îmi înapoiază pagina, se ridică, pleacă. În mînă ţine ostentativ cartea pe a cărei copertă se poate citi: „Divina Comedie".

Deoarece o discuţie (mai ales una serioasă) riscă să treacă oricînd pragul ridicolului, pentru a mă feri de o asemenea capcană (nu am curajul să o înfrunt), m-am hotărît să păstrez doar partea a doua a expresiei, „serioasă", şi v-am povestit 3 întîmplări pe atît de serioase, cît este viaţa din care s-au rupt.

Mie asta mi-a trecut prin cap. „Acum, judică şi tu, Floareo!".

Vale!

Mihaela ŞTEFAN

P.S. Vă datorez o explicaţie în legătură cu pasajul din ghilimele. Bunicul meu, Dumnezeu să-l ierte, avea obiceiul să rîdă pe seama celor mai slabi la minte, printre care preferată era o soră, Floarea, care pricepea cam greu ceea ce i se spunea. Atunci, bunicul îi explica precum unui copil mic şi în final îi spunea cu compasiune (nu spera să înţeleagă): „Acum, judică şi tu, Floareo!" Noi, copiii şi nepoţii, i-am păstrat vorba, care şi-a pierdut între timp înţelesul iniţial, devenind mai degrabă un mijloc de a ironiza cele supuse judecăţii. Cu alte cuvinte: pricepe dacă ai ce!

Aspiraţia spre amar

Orice telenovelă care se respectă te învaţă, din start, că *amorul* şi *sexul* sînt două lucruri diferite. Majoritatea serialelor sus-menţionate ne pun la dispoziţie cel puţin *două femei* şi *doi bărbaţi* între care poţi opera aproape toate combinaţiile posibile. Schema de pornire este, de obicei, următoarea: un cuplu de 45-50 de ani, cu 2-3 copii, bine-situat, se dezbină. E vîrsta critică, cînd bărbatul o ia razna. Capul răutăţilor şi cauza primordială: *sexul*. Vorba prietenei eroinei din *Suflet de femeie* – proaspăt dublata, în româneşte, telenovelă în premieră – *„Nu te mai priveşte ca pe-o femeie, ci ca pe-o mamă, uitînd că eşti mamă datorită lui!"*. De altfel, al doilea episod al sus-amintitei telenovele de pe ProTV începe cu un dialog despre *sex*. De fapt, despre cum n-au mai făcut sex, de mult, Maria Inez şi Ignacio al ei: ea încă frumoasă, rotunjoară şi uşor fanată, el – dur şi cu părul alb. Maria Inez îl întreabă pe Ignacio *„Ai pe alta?"*. Această replică ar putea fi motto-ul telenovelelor. *„Alta"* este o entitate perturbatoare, dar şi motor al evoluţiei narative: telenovela se dezvoltă tocmai datorită apariţiei elementului străin, care se aruncă cu osîrdie asupra status-quo-ului. Dacă „alta" este agentul perturbator, *sexul* este modalitatea prin care intervine asupra stării primare a lucrurilor. De fapt, nu *sexul* în sine, ci aspiraţia spre *amor*. Amantele de telenovelă (şi nu numai) tînjesc spre un altceva mai cu statut social decît *sexul*. *Amorul*, în viziunea lor, depăşeşte *sexul* şi pavează drumul spre recunoaştere şi poziţie stabilă: într-un cuvînt – spre *căsătorie*.

Odată diferenţa sex-amor precizată, telenovela evoluează: entitatea amantă lucrează la surparea relaţiei bătrînului cuplu; entitatea nevastă încearcă o defensivă; bărbatul nu poate fi numit entitate, pentru că e manipulat în stînga şi-n dreapta; apare şi o nouă entitate, şi anume viitorul bărbat al actualei neveste – un prieten al soţului trădător, burlac pînă atunci, sau văduv, cu mare potenţial afectiv, pe care îl revarsă asupra nevestei deprimate. În acest ultim caz e cu siguranţă vorba de *amor*, şi nu de *sex*, care vine mult mai tîrziu. Bărbatul-rezervă are mult mai multe resurse disponibile, fiind de un timp „pe tuşă". El îi oferă nevestei neglijate *amorul;* prin care înţelegem, tot în limbaj telenovelic – *respect*.

Lucrurile balansează aşa, între *amor* şi *sex*, un timp îndelungat. Fiecare dintre personaje e mai mult într-o categorie, dar tinde, evident, către cealaltă. În final, bănuiesc că se restabileşte echilibrul iniţial. Din păcate, n-am prins nici un final pînă acum.

Iaromira POPOVICI

Z. ORNEA

Literatura şi pornografia

Literatura nu are de ce ocoli amorul din construcţiile ei prozaistice sau lirice pentru că ele recrează viaţa. Şi cum am putea concepe umanul fără eros? Aici, ca peste tot, contează harul, talentul. În absenţa harului erosul devine liminar sex şi literatura aceasta joase compuneri pornografice. Prin anii treizeci astfel de literatură joasă produceau un Dekobra sau Pittigrili, la noi Petru Bellu *Apărarea are cuvîntul* sau un Barnovschi cu *Rumilia, zeiţa sînilor*. Dar marii scriitori, deşi nu ocoleau erosul, produceau literatură adevărată, de mare valoare estetică.

Ciudat, totuşi, în a doua jumătate a anilor treizeci, se produce în presă (nu numai) un mare scandal pe tema pornografiei care ar fi invadat literatura, viciind-o moral. Din păcate, scandalul a fost declanşat de N. Iorga care, în 1934, (în *Istoria literaturii româneşti contemporane)* acuza lirica lui Arghezi de pornografie, trimiţînd săgeţi şi împotriva prozei lui G.M. Zamfirescu şi a romanelor lui Mircea Eliade *Isabel şi apele diavolului* şi *Maytreyi* (aici Iorga detecta „pornografia rafinată"). În 1936 noua sa revistă *Cuget Clar*, pe care o subintitulează *Noul Sămănător* reia atacul împotriva operei lui Arghezi. Cum în acel an 1936 Editura Fundaţiilor Regale a inaugurat nouă colecţie „ediţii definitive" cu volumul *Versuri* de Tudor Arghezi, N. Iorga, în şedinţa Academiei din 30 mai 1936, vestejea faptul că o astfel de editură publică şi cărţi în care se desfată „cea mai vulgară pornografie". Şi reia atacul peste cîteva zile într-o conferinţă publică despre *Boala literaturii noi*. Scandalul, odată declanşat, a fost reluat într-o anume presă (de obicei de extremă dreaptă) şi desfăşurat cu toată încrîncenarea. În revista legionară *Rînduiala* din 1937 un gazetar gardist afirma pur şi simplu că romanul *„Cimitirul Buna Vestire* reprezintă, credem, apogeul pornografic al degenerescenţei argheziene. Nu vrem să facem pe moraliştii. Dar nu putem să acceptăm degenerescenţa în ea însăşi ca valoare estetică. Dl Arghezi e un degenerat. Sau dacă nu e un degenerat, e un pornograf în înţelesul cel mai diabolic al cuvîntului: un om pus să împrăştie în mod conştient imaginea mîrşavă în lume". Şi au mai scris în acelaşi registru poeţi autentici ca Horia Stamatu şi N. Davidescu. Arghezi constituie numai motivul declanşării acelui scandal literar numit pornografie. Avalanşa, odată pornită, cuprinde în raza ei şi pe alţi scriitori. Ba chiar lucrurile au căpătat astfel de proporţie încît Geo Bogza şi H. Bonciu sînt arestaţi. Bogza e arestat în mai 1937 din nou (prima oară fusese încarcerat pentru *Poemul invectivă)* pentru aceeaşi vină. Arestat este şi H. Bonciu pentru volumul *Bagaj*. Judecătorul de instrucţie îi notifică lui Bogza redeschiderea cazului datorită sesizării Academiei române, prin Brătescu-Voineşti. Bogza scria despre aceasta în revista *Azi*, relevînd că scandalul nu e unul strict literar, ci o expresie a „ofensivei spre întuneric şi intoleranţă la care asistăm de atîta vreme". Şi adaugă: „Literatura română a încetat să mai sufere dintr-odată de lipsă de cititori, de lipsă de editori, de scriitori săraci trăind în mizeria şi toate celelalte pe care le cunoaştem... O singură primejdie se părea că ameninţă acum literatura română, altminteri fericită din toate punctele de vedere, «scriitorii pornografi» pentru a căror arestare fizică şi prigonire morală se pornise impresionantă cruciadă a forţelor morale din ţară... Împotriva noastră, a acelora care, din literatură, nu cunoaştem decît bucata de pîine goală şi rareori paharul de ceai. Noi aceştia am fost denunţaţi lumii ca negustori de pornografie. O ironie mai savuroasă nici nu se putea". În litigiu, repet, erau, deocamdată, Bogza, Bonciu şi Aderca (acesta din urmă pentru *Al doilea amant al ladyei Chatterley* semnat cu pseudonimul Clifort Moore). În revista *Sfarmă Piatră* a lui Nichifor Crainic, criticul Ovidiu Papadima exclama într-un articol: „Dlor judecători din Bucureşti – aţi făcut un gest de mare necesitate, începînd cu haosul trivial de astăzi aplicat legilor de apărare a societăţii şi împotriva celor ce ne jefuiesc sufleteşte, nu numai materialmente. Bine aţi făcut trăgînd la răspunderea justiţiei pe Geo Bogza... Nu vă opriţi la Geo Bogza. Veniţi şi luaţi-i de guler şi pe ei" şi făcea trimitere la H. Bonciu şi F. Aderca. Chemarea lui Papadima, am văzut, a fost ascultată.

Victimă a acestei stupide cabale a căzut şi Mircea Eliade pentru nuvela *Domnişoara Cristina*, denunţată, mai întîi de Papadima şi, apoi, atacată sistematic de acel sinistru personaj N. Georgescu–Cocoş în *Cuget Clar*. Apoi a fost luat în vizor şi romanul *Întoarcerea din rai*. Aceasta îi va aduce autorului sancţiuni pe linie... universitară. Ministerul Educaţiei Naţionale (încălcînd autonomia universitară) sesizează Senatul Universităţii din Bucureşti în legătură cu literatura scriitorului, cerînd sancţiuni. Senatul universităţii, întrunindu-se, adoptă următoarea decizie: „În urma comunicării făcute Universităţii din partea Ministerului Educaţiei Naţională în privinţa literaturii pornografice a dlui Mircea Eliade, senatul universitar din Bucureşti în unire cu decanatul Facultăţii de Litere, au hotărît ca dl Mircea Eliade, care funcţiona intermitent ca asistent onorific pe lîngă conferinţa dlui Nae Ionescu, să nu mai aibă dreptul de a fi utilizat nici chiar în calitate de asistent onorific. În acelaşi timp, Senatul a atras atenţia facultăţilor cu privire la persoanele pe care le întrebuinţează ca să prezinte şi garanţii de moralitate". Cerîndu-i-se, printr-o adresă oficială din aprilie 1937, să facă cercetări asupra moralităţii romanului *Intoarcerea din rai*, Consiliul Facultăţii de Litere decide să-l invite pe Nae Ionescu să renunţe a-l utiliza pe Eliade drept asistent onorific, fără ca, prin aceasta, să prejudicieze viitoarea carieră universitară a scriitorului. După informaţiile lui Eliade – mărturisite în *Memorii* (I, p. 349-395) – adresa ministerului fusese redactată de Constantin Kiriţescu, perpetuu secretar general al acelei instituţii, poreclit „directorul cu canapea" pentru tratamentul aplicat tinerelor profesoare în chiar cabinetul lui. Mircea Eliade a dat în judecată MEN pentru calomnie, cerînd – simbolic – un leu drept despăgubire. După vreo două amînări (la o şedinţă a depus mărturie, în favoarea lui Eliade, chiar prof. C. Rădulescu-Motru), Tribunalul i-a dat cîştig de cauză lui Eliade. Ministerul a făcut recurs. N-a cîştigat. Mircea Eliade a continuat să funcţioneze ca asistent... onorific.

Toate aceste arestări şi procese au provocat nemulţumire şi iritare. Scriitorii adevăraţi au văzut în această campanie o inchiziţie împotriva literaturii. La o anchetă asupra acestei chestiuni, organizată de ziarul *Credinţa*, au răspuns Rădulescu-Motru, Galaction, Dem Dobrescu, Eugen Herovanu, S. Mehedinţi, Lovinescu, Vianu, Alice Voinescu. Lovinescu s-a rostit răspicat: „Sentimentul meu etic şi estetic e vrăjmaşul pornografiei; instinctiv e jignit de trivialitatea sub orice formă s-ar înfăţişa. Rămîne însă de deosebit unde sfîrşeşte pornografia şi unde începe arta; pentru aceasta trebuie o sensibilitate şi o destoinicie estetică pe care le-o refuz aţiţătorilor şi calomniatorilor profesionali care fac din chestiuni strict literare elemente *de vrajbă* socială. Sistemul «extraselor» e cu deosebire inadmisibil; mi s-au arătat citate cu interpretări atît de stupide încît în cazul acesta pornografia e, în realitate, mai mult o formă de daltonism moral. Cine e abject, vede abject iar dacă se preface numai, vina nu-i mai mică. Pentru a identifica trebuie competenţă şi, mai ales, bună credinţă. Cred mai puţin în primejdia socială a pornografiei decît în primejdia literară a imensului val de mediocrităţe patriotică şi morală care, sub pretextul purificării sufleteşti, după ce fusese respinsă de conştiinţa critică, vrea să ne acopere din nou... Cred în progres şi, ca şi Maiorescu, în biruinţa prin sine a valorilor morale împotriva oricăror împilări dictatoriale. Chiar de s-ar ridica spînzurători în Piaţa Teatrului literatura acestei ţări nu se va imbeciliza". Să decupez şi un extras şi din răspunsul la anchetă al lui Tudor Vianu: „Literatura nu trebuie adusă în faţa justiţiei. Nu trebuie denunţată şi nu trebuie urmărită literatura pentru că, în chipul acesta, se deschide un drum la capătul căruia ar putea să sufere opere de seamă şi scriitori respectabili. (...) Mă cutremur la gîndul că alţi mari creatori de literatură ar putea suferi mîine de pe urma denunţului nu ştiu cărui pigmeu imoral, prost şi laş. Respectul religios pe care îl nutresc pentru fiinţa poetului de geniu mă face să doresc ca domeniul activităţii lui să fie liber de ameninţare...". Să adaug, în final, că, prin astfel de demne luări de atitudine, scandalul nu s-a domolit de fel. Au intervenit în discuţie Nichifor Crainic, care a socotit utilă şi necesară intervenţia justiţiei împotriva literaturii, cerînd pedepse aspre şi excomunicări. Într-un articol din iunie 1937, publicat în *Gîndirea:* „Criticaştrii noştri – scria acolo Nichifor Crainic – au ţinut congres pentru a apăra libertatea scriitorilor porcoşi de a distruge sufletul românesc. I-a prezidat marele găgăuţ filosofic, dl prof. Constantin Rădulescu-Motru... Ministerul Educaţiei Naţionale e obligat să ia măsuri împotriva acestor criticuţi care sunt, din nenorocire, şi profesori". Scandalul a mai ţinut afişul o bună bucată de vreme. Dar scriitorii n-au mai fost daţi pe mîna justiţiei, arestaţi pentru o inventată acuzaţie de pornografie.

Cele patru reguli şi Minotaurul

«Moartea nu poate fi păcălită; florile îşi au traiectoria lor logică, aidoma ciclului biologic al omului, de la eflorescenţă pînă la descompunere; proletarii au dreptul la aceleaşi onoruri postume ca şi domnii; curvele sînt produsul diferenţelor de clasă; curvele sînt demne de aceleaşi flori ca şi doamnele de familie bună».

Danilo Kiš, Onoruri Postume în Enciclopedia Morţilor, *firul gîndirii lui Kamerad Bandura*

Comportamentul sexual uman este, prin diversitatea manifestărilor sale, un labirint creat de om fără implicarea directă a zeilor. Deşi omul credea că raţiunea şi voinţa sînt suficiente pentru a vedea firul Ariadnei şi, prin urmare, pentru a se salva, orbit de tentaţiile propriului trup, beneficiind de o imaginaţie bogată, el s-a pierdut prin catacombele plăcerii. Minotaurul, fiind din punct de vedere mitologic *expresie* a monstruosului sexual, datorită originii sale („fiul adulterin al soţiei regelui cretan Minos, Pasiphae, cu taurul trimis în Creta de zeul Poseidon." – Victor Kernbach, *Dicţionar de mitologie generală),* labirintul în care este închis apare ca imagine mitologică a tabuului. Deşi motivat în coordonatele sacrului, într-o societate aflată în dilema propriei identităţi culturale, tabuul reprezintă interdicţia gîndirii şi a dialogului, pe care unele grupuri sociale, etnice o preferă, din teama de a nu schimba o structură de viaţă, deja depăşită. În acest cadru, în care ritualul şi-a pierdut de mult aspectul său comunitar (acceptînd şi excepţiile), tabuul nu se mai justifică.

În acest sens, minotaurul este înţeles în mod diferit:

1. minotaurul – expresie a dorinţelor sexuale ascunse în labirintul sexual al fiecărui individ, pe care ezită să le pună în practică;

2. minotaurul – expresie a interdicţiilor pe care societatea le impune delimitînd între canonul sexual şi vicii, despre care este mai bine să se tacă.

În lumea occidentală, cel mai simplu exemplu de tradiţie comunitară care impune şi un canon sexual este formată prin respectarea a patru reguli, care asigură „normalul" sexual:

VIRGINITATE, CASTITATE, MARIAJ, FIDELITATE. Că tradiţia este încălcată, contrazisă chiar de mediile cele mai conservatoare nu este o surpriză pentru nimeni. Canonul sexual se modifică, fără a afecta însă tabuurile, în locul unui dialog (chiar şi în şcoală), chiar păstrătorii tradiţiei, dar şi ceilalţi utilizează un limbaj în care monstruosul şi infirmitatea lor sexuală reală îşi fac apariţia.

Modificarea canonului sexual nu este o gravă atingere adusă moralei deoarece o morală intolerantă se autodistruge, prin faptul că rolul ei devine derizoriu. Mai bine o altă morală decît o morală intolerată. Nu trebuie să căutăm în istorie apogeul dezmăţului, pentru că fiecare epocă se autodepăşeşte. Orgiasticul antic îşi găseşte în lumea creştină medievală şi în cea modernă corespondenţe. Erosul supus sexului devorator nu este un semn al barbariei, al unei greşite opţiuni religioase, al necunoaşterii sau al lipsei de valori, ci chiar al civilizaţiei umane, deci al omului, rămas se pare „un monstru sexual" (Michel Foucault, *Istoria Sexualităţii).* LIBIDOUL (ca şi concept freudian) este fără îndoială o energie activă care nu ţine întotdeauna de dragoste, ci de minotaurul care a înnebunit în labirintul erotic al „celor mai slabi dintre noi".

Raporturile de putere în coordonatele erosului ţin de ecuaţia dominator-dominat în cadrul fiecărui individ în parte (raportul trup/suflet), dar şi în cadrul cuplului. Aceste raporturi explică, în linii mari, excesele erotice ale fiecărei epoci, chiar dacă unele dintre ele sînt paradoxale: păcatele lumeşti ale unor importante feţe bisericeşti, divulgate de intriganţi şi bîrfitori; pornografia lumii moderne care ţine pasul cu descoperirile ştiinţei – televiziune, telefon, internet... Ascunderea trupului nu mai este astăzi o prioritate, nici pentru cei mai conservatori dintre moralişti. Decenţa (atît cît mai este nevoie de ea) rămîne singurul canon posibil, care există şi pentru a fi încălcat, deoarece indecenţa este o afacere mai profitabilă. Industria erotică nu se mai limitează astăzi la un amărît de lupanar, fie el şi de lux, ci se manifestă în gamă largă de produse, unele chiar „miraculoase", ale plăcerii.

În ciuda acestui mercantilism, ale cărui reuşite ţin mai mult de substituirea realităţii erotice cu un paradis artificial al senzaţiilor, iubirea este singura cale de împlinire ontologică, prin găsirea „jumătăţii", dar mistificarea ei, şi mai ales tendinţele de subordonare a partenerului de către celălalt, reprezintă cel mai mare obstacol al amorului. Că vremea lui Tristan şi a Isoldei sale a trecut o dovedeşte realitatea post-modernă a prezentului.

Filmele lui Woody Allen sînt un bun exemplu pentru criza cuplului: îndoiala dintre parteneri, frustrările, nemulţumirile... care explodează la un moment dat, şi violenţa verbală, psihologică şi chiar fizică distruge irecuperabil unitatea şi demonstrează că cea mai mare provocare a iubirii este căsătoria. În noul canon al „Lumii Civilizate", căsătoria îşi pierde treptat rolul său ritualic şi simbolic, devenind un simplu mecanism social, un obstacol prea uşor pentru ceea ce putem numi „Noua dezordine amoroasă" (Pascal Bruckner, Alain Finkielkraut).

Labirintul de care vorbeam la început este surprinzător şi impresionează prin contradicţii. Unele ipostaze ale minotaurului-simbol sexual aparţin de ficţiune. Într-o nuvelă despre iubire şi moarte, din care am citat ca motto un fragment, Danilo Kiš trădează o iubire fascinantă: a clientului faţă de prostituata care altădată, în perioada de glorie, reprezenta singura oază de viaţă şi afecţiune. Eroii din *Onoruri Postume* depăşesc anonimatul bordelului şi demonstrează că iubirea există chiar şi acolo unde nu te aştepţi.

Sorin Radu CUCU
Universitatea de Vest, Timişoara

Henry CORBIN

ATRACŢIA POLULUI

Vorbeam, în numărul trecut, despre o orientatio *spirituală care, în toate tradiţiile, dă preeminenţă direcţiei verticale avînd drept simbol şi reper nordul, un nord polar de dincolo de nordul geografic. Am folosit acolo dese referinţe la lucrările lui Henry Corbin care tratează această temă deschisă, pentru el, de către metafizica şi experienţa vizionară a contemplativilor iranieni. Corbin i-a dedicat un volum special* (L'Homme de lumière dans le soufisme iranien, *Paris, 1984, ed. Présence) unde ea e corelată cu tema* dublului celest *al persoanei: ghid şi însoţitor pe drumul spre pol. Din acest volum traducem aici cîteva fragmente. (Titlul şi subtitlurile ne aparţin.)* – (A.M.)

Literatura sufismului iranian numără, printre temele sale de căpetenie, pe cea a „Căutării Orientului"; însă căutarea acesta se îndreaptă spre un Orient despre care sîntem avertizaţi, ori înţelegem fără putinţă de tăgadă, că nu e nici situat, nici situabil pe hărţile noastre geografice; un Orient neinclus în vreunul din cele *şapte* climate ale lumii psiho-fizice; el este, în fond, al optulea climat. Iar direcţia în care acest „al *optulea* climat" cere să fie căutat nu se situează pe orizontală ci pe verticală. Orient mistic suprasensibil, loc al Originii şi al Întoarcerii, ţintă a căutării neîncetate, eterne, el este polul celest; e Polul însuşi, un extrem-nord atît de extrem încît constituie pragul pentru dimensiunea „de dincolo". De aceea el nu se descoperă decît unui anume mod, precis determinat, de prezenţă faţă de lume şi nu se poate revela decît prin acest mod de prezenţă. Există alte moduri de prezenţă cărora nu li se va revela niciodată. Acest mod de prezenţă e tocmai cel care îl caracterizează pe *sufi* (contemplativul musulman) şi, prin persoana sa, toată familia spirituală de care sufismul în genere şi sufismul iranian, mai ales, sînt legate. Orientul căutat de mistic, Orient de nesituat pe hărţile noastre se află în direcţia *nordului*, dincolo de nord. De acest nord cosmic, ales drept punct de orientare, numai o călătorie ascensională ne poate apropia. (Pe vechile *Mappae mundi*, care ofereau mai cu seamă reprezentarea unei *divisio orbis* ideale, Orientul era figurat în sensul înălţimii, în vreme ce Ierusalimul era plasat în centru.)

O primă consecinţă a acestei perspective ar reveni, în fond, la o *dislocare* a contrastelor care organizează clasificările geografiei şi antropologiei exoterice, cele ce se rezumă la aparenţe. Orientalii şi occidentalii, nordicii şi oamenii sudului nu vor mai fi reperabili după trăsăturile ce le sînt atribuite; nu vor mai fi situabili în funcţie de coordonatele obişnuite. Rămîne să ne întrebăm în ce moment s-a produs, pentru omul occidental, pierderea dimensiunii individuale, ireductibilă la clasificările bazate exclusiv pe sensul geografiei exoterice. S-ar putea atunci ca, aşa cum am învăţat să înţelegem alchimia drept semnificînd cu totul altceva decît un capitol de istorie ori preistorie a ştiinţelor, cosmologia geocentrică să-şi descopere pentru noi adevăratul sens, un sens care nu depinde nici el de istoria ştiinţelor noastre./.../

Omul occidental e uimit în faţa spiritualităţii islamice, fascinată de amintirea şi rememorarea continuă a „legămîntului preetern" şi de călătoria celestă (*mi'râj*) a Profetului; el nici nu bănuieşte măcar că obsesia sa pentru istorie, materializarea pe care o aplică „evenimentelor din Cer" pot stîrni la rîndul lor uimiri. La fel cum „Cerurile de Lumină" despre care vorbeşte sufismul vor rămîne mereu inaccesibile ambiţiilor astronauticii, care nici măcar nu le bănuieşte. „Dacă cei ce vă călăuzesc vă spun: Iată, Împărăţia este în cer! – atunci păsările cerului vă vor lua înainte... Însă Împărăţia se află în lăuntrul şi în afara voastră" (*Evanghelia după Toma*).

Simbolurile nordului

Cînd ni se întîmplă să citărn ori să alegem drept *motto* adagiul *Ex Oriente lux*, ne-am înşela crezînd că spunem acelaşi lucru cu spiritualii despre care tratăm aici în cazul în care, spre a surprinde această „Lumină a Orientului", ne-am mulţumi să ne întoarcem spre orientul geografic. Pentru că, vorbind de soarele ce se ridică la răsărit, ne referim la lumina zilei ce urmează nopţii. Zi alternînd cu noaptea, aşa cum alternează contrastele incapabile de coexistenţă. Lumină ce se ridică în răsărit şi coboară la apus: două premoniţii ale unei opţiuni existenţiale între lumea Zilei cu normele ei şi lumea Nopţii cu pasiunea sa adîncă, nestinsă. Duse pînă la limită, ele ne-ar sugera cel mult un dublu crepuscul: *crepusculum vesperinum* – care nu mai e zi, dar nici încă noapte; *crepusculum matutinum* – care nu mai e noapte, dar nici încă zi. E imaginea puternică prin care Luther a ales, se ştie, să definească fiinţa omului.

Să zăbovim şi să medităm însă, prin contrast, ce poate însemna o lumină care nu e nici de la răsărit nici de la apus, o lumină a nordului: soare de la miezul nopţii, strălucire a aurorei boreale. Ea nu mai evocă ziua ce urmează nopţii, nici noaptea urmînd zilei. E zi ce izbucneşte în plină noapte, care converteşte în zi această noapte fără a-i răpi natura, ci transformînd-o într-o Noapte de lumină. *Ex nox illuminatio mea in deliciis meis*. Ea ne sugerează deja eventualitatea unei inovaţii în antropologia filosofică: avantajul de a situa şi de a interpreta într-un fel cu totul nou opoziţia între Orient şi Occident, între Lumină şi Întuneric pentru a da, finalmente, semnificaţie deplină, neprevăzută, luminii nordului şi, pornind de la ea, omului nordic, omului situat nordic ori care se îndreaptă spre nord fiindcă a venit din nord.

Însă nordul nu poate fi condus la semnificaţia sa deplină decît printr-un mod de percepţie care să îl exalte pînă la simbol, să îl convertească în direcţie simbolică, adică în „dimensiune dincolo"; iar această dimensiune nu poate fi arătată decît prin ceva care să „simbolizeze împreună cu" ea. E vorba despre Imagini primordiale precedînd şi ordonînd orice percepţie sensibilă, iar nu despre imagini construite *a posteriori* pe baza unei date empirice. Căci, pentru un fenomen dat, *sensul* său depinde de această Imagine primordială; pol celest, pe verticala existenţei umane, nord cosmic. Chiar şi acolo unde latitudinea geografică nu îngăduie cu nici un chip percepţia fenomenului respectiv, Imaginea sa arhetip există. „Soarele de la miezul nopţii" apare în numeroase ritualuri ale religiilor de mistere, la fel cum izbucneşte în opera lui Sohravardî... Alţi maeştri ai sufismului iranian vor spune: Noapte de lumină, Miez de zi întunecat, Lumină neagră. Credinţa maniheeană vizualizează sclipirea aurorei boreale în *Columna gloriae*, constituită din toate fărîmele de Lumină urcînd din *infernum* spre tărîmul de lumină, spre *Terra lucida*, ea însăşi situată la nord.

Imagini-arhetipuri

Precedînd toate datele empirice, Imaginile-arhetipuri sînt organele meditaţiei în calitatea ei de Imaginaţie activă; ele operează transmutarea datelor empirice, conferindu-le *sensul* propriu; iar prin chiar această operaţie ele anunţă modul unei prezenţe umane determinate şi *orientarea* fundamentală solidară acestui mod. Prin orientarea spre polul celest ca prag al lui *dincolo*, o lume diferită de cea a spaţiului geografic, fizic, astronomic, o lume *alta* lasă prezenţa umană să se deschidă spre ea. „Calea dreaptă" înseamnă aici să nu divaghezi nici spre răsărit, nici spre apus; înseamă să urci spre vîrf, să tinzi către *centru*; înseamnă ascensiune în afara dimensiunilor cartografice, descoperire a lumii interioare care îşi secretă singură lumina, care e lume a luminii; o interioritate de lumină opusă spaţialităţii lumii exterioare, cea din urmă apărînd, prin contrast, drept Întuneric, Tenebră.

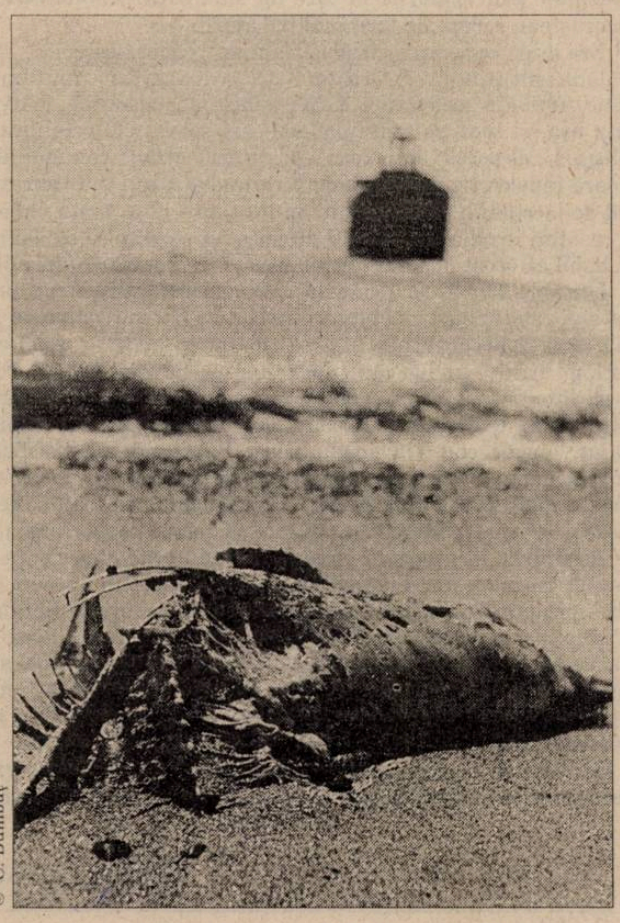

© C. Bumbuţ

Această interioritate nu trebuie confundată în nici un caz cu nimic din ceea ce pot conota termenii noştri moderni de subiectivism ori nominalism, nici cu imaginarul – contaminat pentru noi de ideea irealităţii. Neputinţa de a concepe un suprasensibil concret se leagă de valorizarea excesivă a realităţii sensibilului; care nu lasă în alternativă decît un univers al conceptelor abstracte. În schimb, platonismul neo-zoroastrian al lui Sohravardî va desemna un univers spiritual concret prin *mundus imaginalis* ori prin „Tărîmul celest Hûrqalyâ". Nu o lume de concepte, de paradigme şi universale. Autorii noştri repetă neobosit că arhetipul unei specii nu este nicidecum universalul despre care tratează logica, ci Îngerul acelei specii. Abstracţiunea raţională nu dispune, în izbînzile ei, decît de „resturile muritoare" ale Îngerului; lumea Imaginilor-arhetipuri, lumea autonomă a Figurilor şi Formelor apariţionale e situată în planul angelologiei. A vedea fiinţele şi lucrurile „în lumina nordului" înseamnă să le vezi în „Tărîmul Hûrqalyâ", adică să le vezi în lumina Îngerului; ceea ce va fi desemnat prin accesul la Stînca de smaragd, la polul celest, prin întîlnirea cu lumea Îngerului. Ceea ce presupune că persoana individuală ca atare, fără referinţă la nimic colectiv, dispune virtualmente de o dimensiune transcendentă. Creşterea acesteia va fi concomitentă cu o apercepţie vizionară, ce va furniza modurile percepţiilor suprasensibilului, constitutive pentru ansamblul de cunoştinţe ce pot fi regrupate sub numele de *hierognoză./.../*

Dublul celest

A vorbi despre dimensiunea polară ca dimensiune transcendentă a individualităţii terestre indică existenţa unei contra-părţi a acesteia, a unui „partener" celest; structura totală a persoanei ar fi, deci, cea a unei bi-unităţi: un *unus-ambo*. Care trebuie înţeles drept formînd o unitate dialogică şi în dialog a doi parteneri identici în esenţă dar fără confuzie a persoanelor. De aceea, dimensiunea polară se anunţă prin trăsăturile unei Figuri ale cărei manifestări recurente corespund de fiecare dată unei experienţe absolut personale a spiritualului precum şi realizării bi-unităţii despre care vorbeam. În Iranul secolului al XII-lea (al VI-lea după hegiră), Figura aceasta apare în contexte diferite dar care au în comun, toate, dependenţa faţă de o metafizică ori de o experienţă mistică a luminii.

În Iranul de nord-vest, Sohravardî (ob. 1191) împlineşte marele proiect de a reînvia înţelepciunea ori teosofia vechiului Iran zoroastrian preislamic; o realizare pecetluită prin moartea sa de martir la Alep, în floarea tinereţii, victimă a răzbunării doctorilor Legii. Îşi desemnează sistemul teosofic prin numele de *Ishrâq* pentru că sursa lui e un Orient non-geografic şi iluminarea proprie acelui Orient. Înţelepţii Persiei vechi – depozitari şi reprezentanţi prin excelenţă ai acestei înţelepciuni – erau desiguri nişte răsăriteni însă calificarea lor drept „orientali" se datorează orientării lor către Orientul-origine al Luminii pure. Trei secole înainte de filosoful bizantin Gemistos Plethon, opera lui Sohravardî realizează întîlnirea între Platon şi Zarathoustra în cadrul unei doctrine unde, alături de aceste două nume, domină numele şi înţelepciunea lui Hermes. De aceea, Figura care în hermetism e Eu-l celest, *Alter Ego*, partener şi însoţitor veşnic, reapare la Sohravardî sub numele de *Natură Perfectă./.../*

Pierderea nordului duce la dez-orientare şi ea agravează legile Zilei exoterice împotriva căreia se concentrează eforturile acestui Hermes sohravardian pentru a rupe cu evidenţele stabilite, preexistînd prin simplă autoritate. Nu se poate face istorie cu viziunile lui Hermes; el nu poate fi socializat, aşa cum nu poate fi socializat prinţul din *Cîntul perlei* gnostic. În consecinţă, vor fi împiedicaţi să se *orienteze*, să înţeleagă *unde* se află, vor fi împinşi să uite că au fost cufundaţi în puţ. Ziua care le este impusă nu e lumina Stîncii de smaragd şi de aceea nu poate intra în reacţie cu Noaptea simbolurilor. Bi-unitatea e cea între Hermes şi Natura lui perfectă, nu cea între Hermes şi „Cetatea opresorilor", nici între Hermes şi puţul în care aceştia l-au aruncat. Iar din puţul acesta nu se iese singur; se iese cu atît mai puţin în masă şi cu grămada; ci se iese în doi, adică însoţit de călăuza de lumină, oricare ar fi numele, printre cele ce sînt ale sale, sub care ea se face cunoscută, mai bine zis recunoscută.

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Bunicuța publicitară

CHRYSLER DIT :

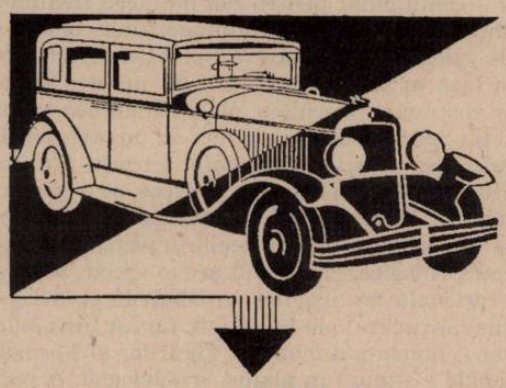

LES AUTOMOBILISTES ont droit à plus pour leur argent

Oul de ciocolată

Victimele permanenței

Un fragment apocrif de proză, uitat în sertarul unei de mult abandonate catedre de la Litere. Proza – o introspecţie suav-edulcorată – brodează obsesional în jurul neputinţei comunicării dintre două „singurătăţi paralele“, ascunse pudic în spatele unor relaţii monotone de serviciu: o Ană hipersensibilă şi fragilizată de singurătate, cercetătoare la un centru de lingvistică istorică dintr-un dulce tîrg moldav, tînjeşte zadarnic, ani în şir, să se apropie – cu subterfugii înduioşătoare, visînd intimităţi „ezoterice“ în orice mic gest complice – de un vechi coleg de catedră, scorţos şi distant, după ce la început, inhibată, îl respinsese. Voit ambiguu, cuvîntul *permanenţă* pare să ofere o „cheie“ a textului: **„Aşteptare nebună, ridicolă după vîrsta de patruzeci de ani. Uneori plîng şi nu pot lucra. Scriu poeme, i le dau să citească şi, fără nici o vorbă, mi le înapoiază. Alteori sînt permanenţe la catedră cu cîte două ore de tăcere. Nicicînd doi oameni cunoscuţi nu au tăcut pînă la sufocare. Nişte porţi sînt închise. Nimeni nu le mai poate deschide. De ce?... De doi ani, am evitat coincidenţele de ore, de pauze comune, de permanenţe...“**

Fragmentul e ataşat unui alt text-complet şi mult mai scurt-datat „1988“ şi intitulat... **Permanenţă: „Spune legenda, şi spune mai ales istoria că... dintr-o dragoste mare, ivită din ură şi pasiune** (între „mama Dochia“ şi împăratul Traian, *n.n.)* **se născuseră trei feţi-logofeţi, cu trupuri de brazi falnici, cu ochi de izvoare şi inimi de privighetori, stăpîni ai codrilor, în care se aflau bouri albi, cerbi şi capre negre, şi ai lanurilor nesfîrşite, legănate în braţe cu hărnicie... Se mai spune că florile de tei şi şipotul izvoarelor, dragostea mare şi zborul către astre poartă numele lui Eminescu, din neamul lui Dragoş. Cu arcuşul sufletului său, în care răsunau glasurile înaintaşilor, fratele său, Enescu, a omagiat devenirea. Frate al lui Mihai cel Viteaz, Brîncuşi, după ce a ridicat spre stele coloana infinită, materializare în piatră a gîndului fără hotare, a învăţat să moară mioritic, alături de copaci ciopliţi şi de daltă... Sfîntă, amintirea celor omorîţi cu suliţe otrăvite şi a celor duşi în sclavie, a celor ucişi batjocoritor cu coroane de fier încins în foc şi a celor traşi pe roată ghimpată, a impus astăzi urmaşilor datoria de a continua în pace strădaniile pentru mai bine. Prometei înlănţuiţi, din inimile cărora s-au adăpat vremelnice păsări de pradă, au găsit forţă în seva pămîntului deasupra căruia sufereau şi luptau, ca să-şi desfacă lanţurile şi, cu urmele lor pe mîini, pe picioare şi în conştiinţă, să aprindă lumini în cetăţile de pe Bicaz şi de pe Sadu, de pe Olt şi de pe Dunăre, în care,** *(nota bene, n.n.)* **îndureraţi, au zidit cîte o Ană.“** Stimulate, probabil, de confuzia „poetică“ între legendă, prezent şi istorie, exaltările înfiorate ale acestei delirante compuneri de esenţă tare irump „apoteotic“ într-un limbaj lemnificant dătător de fiori: **„Fii martirilor şi ai eroilor de ieri, demni de părinţii care i-au înzestrat cu o înverşunată dragoste de viaţă, cu o fără de seamă iubire pentru aproapele lor şi pentru natură, cu credinţa în munca înverşunată, creatoare de nemaiauzite destine, şi cu uşurinţa cîntecului care cutremură neînţelegerile şi ura, urmaşii unui neam de răsunătoare valori spirituale, îmbină prezentul cu legenda, clădind viitorului «Nebănuite trepte».“**

Paul CERNAT

Una sau două vorbe pe care le ştiu de la „Baron“

Amurit Jean de Baroncelli, cel care a ţinut timp de 30 de ani, între '53 şi '83, cronica filmului în „Le Monde“, cel spre care – din '64 de cînd începuse să apară „Monde“-ul în Bucureşti pe sub tejghelele recepţiilor din hotelurile simandicoase şi la cîteva chioşcuri mai acătării din centru – alergam cu privirea, de cum deschideam ziarul, de cum devoram cele 10 rînduri ale lui Escarpit- „de pe întîia“, cu el începînd studierea celor 32 de pagini pînă după miezul nopţii, pînă la botezuri şi decese. Niciodată redactorii acestui ziar, prietenii şi chiar duşmanii lui parizieni nu vor şti cum citeam cîţiva, cîndva, în Bucureşti, un „Le Monde“, un Escarpit de 10 rînduri, un Fontaine, un Tatu, un Viansson-Ponté, un Guetta, un Cournot, un Poirot Delpech, un Jean de Baroncelli şi poate că e bine să n-o ştie, rămînînd ca secretele cele mai obscure şi mai delicate ale războiului rece pe care nimeni nu mai are curiozitatea să le dezlege. Prea bine. Mai toate revelaţiile, azi, maculează.

În necrologul său, Poirot Delpech îl explică pe „Baron“ – cum era abreviat tandru în redacţie acest marchiz – ca pe „un inamic al teoriilor“, „un credincios al gustului şi al plăcerilor sale“: „a fi în acord cu sine însuşi îi era morala, eleganţa“. Cu acea concizie vestită a ziarului, directorul, J.M. Colombani, semnînd cu iniţialele sale, adaugă cu literă mică, patru fraze din care citez trei:

„Jean de Baroncelli era eleganţa însăşi. A scrisului şi a simţirii. Citindu-l, generaţia noastră s-a îndrăgostit de cinema...“

Pentru a ne îndrăgosti de cinema, noi l-am avut prin '46 pe Schileru şi după un deceniu pe Suchianu, cel care ne putea ţine nopţi, fără să obosim, ca să ne explice cele 36 de motive pentru care un film e bun. Baroncelli nu a avut niciodată asemenea abundenţă de idei şi de debit. Era un stilist al sobrietăţii, un clasic al opiniei bine stăpînite, clare şi decise, care – dacă-i prefera pe Truffaut şi Malle Godard-ului ce ne înnebunise cu „Pierrot le fou“ – nu încerca să impună, cu ironia sa antiteoretizantă, decît o singură opţiune în întunericul binecuvîntat al sălii de cinema; mă reţin s-o numesc, acum, aici; îmi descopăr o teamă de ridicol pe care sper s-o birui divulgînd – nu ştiu cu cît spor – una sau două vorbe care le ştiu de la el, colecţia articolelor lui rătăcind-o prin podurile în care mi s-au extins bibliotecile de bucureştean corupt de farmecul baladării.

Era după ce se proiectase la Cannes, „Zboară cocorii“... (Sau „Balada soldatului“...?) Oricum – oricît ar îngrozi – un film sovietic, unul din acelea care, fără ruşine, ne făcuse rufă, dacă pot scrie aşa, şi încă pot. „Baron“-ul – cel sobru, cel echilibrat şi politicos, cel potolit în emoţii – a cutezat atunci cea mai ameţitoare indiscreţie despre sine: a recunoscut că i s-a ridicat un nod de lacrimi în gît. Ţin bine minte expresia în toată violenţa ei, însoţită imediat de ceea ce decenţa lui se grăbise să adauge: probabil că acest nod e criteriul decisiv în judecarea unui film.

Din cele 33 de teorii care spulberă această idee de un pragmatism estetic nociv, cunosc cel puţin 3. Nu mă convinge nici una ca în judecata unui film să renunţ la această practică a lacrimei strînse în nod care, dacă m-a înşelat nu o dată dureros şi umilitor, m-a fericit de nenumărate alte ori. Aşa cum în proză deţin, de la Rebreanu, ca decisiv „pulsul vieţii“ şi de la Thomas Mann, „omenescul“ – la cinematograf, Baroncelli mă justifică în încăpăţînarea cu care păstrez „nodul de lacrimi“ ca un criteriu curat, concis, brutal, folosit rar, cu grija, chiar meschină, de a-l deosebi de puseurile melodramatice şi romanţioase care au şi ele drepturile lor; tot mai priceput, după atîtea experienţe nefaste şi spornice, în a-l împiedica să mă sufoce, cum încearcă nu fără îndreptăţire atît la comedii cît şi la drame, atît la Bergman cît şi la „Jules et Jim“ sau la Stan, la Bran, la Rocco, Fred sau Marcello – îl resimt, aici, deasupra sternului urcînd spre pleoapă, drept cea mai palpabilă sublimare a emotivităţii mele sătule de rezonabilitatea cu care se hrăneşte, dacă se mai îngăduie barbaria expresiei şi a zvîcnetului ei.

Şi dacă se mai îngăduie ca la dispariţia unui critic cinematografic să vorbim despre asemenea – cum le zice? – lucruri.

Radu COSAŞU

Bazar

Provinciale

● Într-o brutărie din Cîmpulung Muscel, în care mai poţi încă găsi un soi de covrigi dulci, înrudiţi cu cei cu ou, faimoşi altădată, scrie: *„Vine omul, stă oleacă, / Mai discută, dar şi pleacă“.*

● În biserica din Valea-Mare inscripţiile au păstrat diminutivele cîndva nelipsite zonei. La intrare scrie cam aşa: *„Închideţi portiţa şi puneţi lănţicu“.* În rest, doar cîte o mătuşă mai vîrstnică ţi se mai adresează cu *„drăguţo/drăguţule“* şi nimeni ca altă dată, cu *„tălică“.*

● Frizeriile din Cîmpulung sînt musai „moderne“. Una din ele are două denumiri, pentru mai mare siguranţă: neaoşă – *„Palmierul“* şi cosmopolită – *„Depeche Mode“.*

● În Curtea de Argeş turismul a dat lovitura. Nu numai complexul mînăstirii e foarte îngrijit şi curat, ci şi bulevardul central, plin de case albe cu – vorba cîntecului ! – muşcate la ferestre. Şi cu terase occidentale, unde poţi bea un capucino bun.

● Sîmbăta şi duminica, în zona Cîmpulung-Rucăr, există, în continuare, tîrguri. De acolo poţi să-ţi decorezi întreaga casă: cu tablouri, covoare, goblenuri, cuverturi, la preţuri nu tocmai piperate... Dacă nu, reuşeşti măcar să mănînci turtă-dulce sau să te îmbraci în turcisme.

● Apa minerală, la ţară, e un lux neînţeles. Şi un semn de mare avuţie. Sticla de 2 litri e suprema transcendere a normalităţii şi intrarea în mitologie. De aceea, cînd o ceri pe la rarele tarabe, vînzătorii crează şi preţuri mitologice, ambigue: 5.000, 7.000...

● Tinerii din Valea Mare se distrează ca-n Beverly Hills. În fiecare joi, una din discotecile locale oferă cîte-o seară tematică de pomină. Noi am prins *Seara tricourilor ude,* cînd toţi cei doritori să intre erau stropiţi cu furtunul de la intrare (deşi, întîmplător, în ziua respectivă ploua cu găleata) şi a *Petrecerii în pijamale.*

● Generaţia de 40 de ani, cam prima plecată de la ţară, s-a privatizat: o verişoară are, la oraş o fabrică de pîine, un văr – o firmă de transport – în alt oraş. Un singur reprezentant al generaţiei în cauză a dat greş: e ofiţer, dar cam tot ce cîştigă joacă la jocuri de noroc.

● Doi unchi de peste 80 de ani nu-şi dau nici „Bunăziua“ din cauza unor pămînturi. Unul dintre ei se judecă, la rîndul său, cu alţi veri, pentru alte pămînturi.

● Bărbatul meu a intrat în vorbă, după lung timp, cu un unchi pensionar, fost agricultor. Acesta din urmă l-a întrebat ce meserie are. Cînd a spus „ziarist“, unchiul s-a minunat: nu-l văzuse la televizor.

Iaromira POPOVICI

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

MIRCEA CĂRTĂRESCU
dublu CD

Cartea săptămînii

Vrui şi eu, cititorule, să-ţi fac un dar.
(E drept că nu o carte pentru orice buzunar
Şi nici o carte pentru orişicine.)
Primeşte deci acest **Dublu CD** de la mine.
Aşază-l cu credinţă căpătîi
Sau pune-l lîngă şoldul pe care-l mîngîi...
Mircea Cărtărescu

Revista presei culturale

Tema numărului 3 (11)/1998 al revistei *Interval* este „Anul 2000", iar articolele care tratează acest subiect abordează problema din cele mai diferite puncte de vedere: utopia anului 2000 din vremea comunismului (Andrei Bodiu, *Viitorul în trecut*); pragul psihologic pe care-l reprezintă anul 2000 (Traian Ştef, *Numărul rotund*); exploatarea ideii de an 2000 din perspectivă electorală sau economică (Ciprian Mihali, *Noi în anul 2000*); ideea că s-a greşit la calculul anilor şi că anul 2000 a trecut de cîţiva ani (Radu Sergiu Ruba, *Ne îndepărtăm de anul 2000)*; o analiză a situaţiei noastre şi a Occidentului în prag de an 2000 (Livius Ciocârlie, *„Fără asumare şi înţelegere de sine un început nou nu mi se pare posibil"*); o trecere în revistă a teoriilor postmoderniste ce pun în discuţie realităţile socio-cultural-istorice actuale (Gilbert Danco, *„Sfîrşitul istoriei"*) ş.a.m.d.

Încă şi mai interesante sînt articolele care nu se înscriu la temă şi unul din polii de maxim de interes este grupajul de texte stîrnite de interesantul eseu din numărul precedent al *Intervalului* semnat de Sorin Matei, care punea în discuţie centrii de prestigiu din peisajul cultural românesc. De această dată, redactorii revistei braşovene publică două „replici" venite din partea a doi doctoranzi români în SUA: Aurelian Crăiuţu (*Înapoi la Tocqueville*) şi Bogdan Suceavă (*Scrisoare de recomandare sau Despre arta de a stăpîni imaginile şi comparaţiile*). Ambii autori îşi structurează articolele exclusiv în jurul „chestiunii Patapievici" (deşi aceasta era un lucru secundar în textul de referinţă – aşa cum observă şi Caius Dobrescu în deschiderea grupajului), considerînd poziţia lui Sorin Matei ca „nedreaptă" şi „resentimentară".

Teoria lui Sorin Matei din articolul pus în discuţie se întîlneşte, în ultimul număr al *Intervalului*, cu cea susţinută de Alexandru Muşina în partea a doua a unui text intitulat „După infern". Alexandru Muşina este de părere că, în timp ce familia românească şi comunitatea tradiţională aparţin modelului european, statul românesc şi elita cultural-politică ţin mai degrabă de modelul rusesc. Pentru a ilustra această din urmă afirmaţie, scriitorul braşovean dă exemplul „Grupului de Dialog Social" şi a revistei „22": „Grupul e, de fapt, unul extrem de exclusivist, de intelectuali «de elită» (unii dintre ei fii ai nomenclaturii culturale şi politice din timpul comunismului), care dialoghează cu... **personalităţi şi instituţii din străinătate** sau cu **personalităţi şi instituţii ale statului** (eventual, vedete mediatice). Grupul este, în fond, un **grup de putere**, bazat pe controlul relaţiei cu exteriorul (pe cît mai multe canale posibile) şi pe «dialogul» cu statul, în numele «populaţiei». Tot mai evident, grupul e o interfaţă, un intermediar politic şi social, cultural, care nu reprezintă decît propriile interese, interesele membrilor săi şi **atît**." Pentru a întări cele afirmate, Alexandru Muşina îndeamnă la lectura revistei „22".

Numărul 5 al revistei *Familia* este dedicat, aproape în întregime, „Zilelor Revistei *Familia* 1998". Cu ocazia aceasta, sînt publicate intervenţiile participanţilor la colocviul intitulat „O nouă direcţie în literatura română?". Dintre acestea, am reţinut excelenta radiografie pe care o face Gheorghe Crăciun generaţiei 80: „Generaţia 80 – căci ea este cea care alcătuieşte în continuare această veche nouă direcţie – pare să aibă mari probleme cu propria ei maturizare. Această maturizare fie îi este refuzată, fie îi este ocultată, trecîndu-se direct la afirmarea sentimentului, sau chiar a ideii, că generaţia a îmbătrînit brusc, peste noapte, şi încă deloc frumos. Evident că în această discuţie trebuie luată în calcul şi posibilitatea ca generaţia însăşi să-şi refuze maturizarea sau, şi mai grav, ca ea să nu fie conştientă de tot ceea ce i s-a întîmplat. În orice caz, oricare ar fi situaţia, e limpede că generaţia 80 pare pentru aproape toată lumea o generaţie neîmplinită sau rău împlinită, irosită, imatură sau sterilizată de propria-i maturizare forţată." Explicaţia pentru această stare de lucruri este, după Gheorghe Crăciun, o anumită dispoziţie a acestei generaţii către o perpetuă stare proiectivă: „Generaţia 80 n-a scris cărţi, ci proiecte de cărţi, ea n-a scris poezie, ci a arătat cum ar putea fi scrisă poezia (cînd pur şi simplu n-a distrus poezia), ea n-a creat teme, probleme, subiecte, personaje, viziuni, ci doar s-a mulţumit să arate cum se poate gîndi şi cum se poate scrie despre toate acestea." Am putea spune că, chiar dacă ar fi să-i dea dreptate întru totul lui Gheorghe Crăciun, optzeciştii n-ar avea motive de îngrijorare: avangardiştii, spre exemplu, tot din astfel de proiecte şi-au asigurat o confortabilă posteritate. **(C. P.-B.)**

„Descoperirile RFI"

Concursul internaţional „Descoperirile Radio France Internationale – Est 98" se va desfăşura în acest an în România. Este vorba, de fapt, despre finala concursului, ce are deja o tradiţie de 5 ani şi al cărui scop este promovarea cîntăreţilor din Europa de Est. Din producţiile primite din toate ţările fostului bloc comunist, organizatorii au ales 6 finalişti. Marele cîştigător va fi desemnat luna viitoare, la Bucureşti, de către un juriu internaţional format din ziarişti, profesionişti ai muzicii româneşti, reprezentanţi ai RFI şi ai televiziunii MCM. Cîştigătorul va cînta la Bucureşti în octombrie, alături de o trupă românească, într-un concert organizat de Radio Delta şi Radio France Internationale.

INSTITUTUL EUROPEAN

Colecţia MEMO

Frédéric Teulon
Cronologia economiei mondiale

Traducere de Irina Dăscălescu

Din cuprins: • Începuturile revoluţiei industriale • La Belle Epoque • Perioada interbelică • Era şocurilor petroliere • Revenirea la creştere?

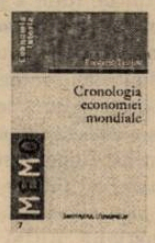

Francis Démier
Istoria politicilor sociale
(Europa, sec. XIX-XX)

Traducere de Camelia Secăreanu

Din cuprins: • Moştenirea. Biserica şi marile monarhii • Industrializare şi pauperism • Asigurările sociale germane • Lecţiile Marelui Război • Protecţia la ora miracolelor economice

În aceeaşi colecţie, în pregătire:
Pascal Boniface, *Relaţiile Est-Vest după 1945*

Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161
Iaşi • cod 6600
Tel-fax: 032-230197• tel 032-233800
e.mail: rtvnova@mail.cccis.ro
http: //www.nordest.ro/home.htm

© C. Bumbuţ

Imaginarul publicitar

Coana Matilda faţă cu acţiunea

Coana Matilda n-a avut nici o şansă. She didn't make it. De nervi, a pălit-o bărbatul cu toporul şi a îngropat-o sub casă, ca pentru ştirile despre viaţă, pur şi simplu. Un nene bătrîn a reuşit să violeze o fetiţă de cinci ani. Un tată de treizeci a reuşit acelaşi lucru cu fetiţa lui, timp de cîţiva ani ş.a.m.d.

Nu luaţi gustarea de la ora cinci în faţa televizorului sau dacă o faceţi, daţi pe MTV şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, poate veţi rata videoclipul celor de la Prodigy sîciindu-ne înciudaţi, de undeva din fundul pămîntului, cu ameninţarea „I'm the firestarter!". Desigur, mulţi oameni de acţiune se găsesc printre români, poate chiar dvs. sînteţi un întreprinzător care, după '89, s-a hotărît să îşi ia destinul în mîini, aşa că veţi apuca prompt telecomanda şi veţi apăsa la momentul potrivit, pentru a pune capăt agoniei. Probabil însă, vă închipuiţi că ştiţi totul despre filmul de vineri seara, de la PRO TV care, acum două săptămîni, începea cam aşa (citez din memorie): „Urmăriţi-l pe Clint Eastwood într-un **film de acţiune**..." Şi l-am urmărit pe Clint Eastwood contabilizînd vreo trei sau patru femei violate şi ucise, în căutarea criminalului, iar pe criminal văzîndu-şi de acţiune.

Sintagma „film de acţiune" s-a consacrat, cînd un film e prezentat astfel, ştim ce ne aşteaptă. Trebuie să fie ori spionaj (urmăriri, lichidări), ori sex şi crimă. Pentru că dacă ceva din toate astea nu e, nimic nu e. În orice caz, nu e acţiune.

Această suprapunere de sensuri îmi pare cel puţin stranie şi în nici un caz fericită. Se naşte întrebarea dacă ea este expresia unei anumite viziuni asupra lucrurilor sau dacă, de fapt, nu generează ea însăşi viziunea. Înclin să cred că şi una şi alta. În orice caz, destuparea sticlei plutitoare pe apele noastre subliminale promite să fie interesantă. Totuşi, este o vară fierbinte, mult prea fierbinte pentru răspunsuri, aşa că voi stabili deocamdată întrebările:

– Să fie sadismul o componentă a pulsiunii sexuale (instinctul vieţii) sau ţine de pulsiunea de distrugere (instinctul morţii) – dilemă din care însăşi Freud nu prea a ieşit şi din care, hotărît lucru, redactorii PRO TV ai ştirilor de la ora cinci, „despre viaţă, pur şi simplu" (sau despre moarte?) nu vor ieşi niciodată?

– Există o legătură între faptul că termenul „acţiune", cînd nu este reflexiv sau prefixat cu „auto" (în particularizări) sugerează orientarea spre exterior, spre un alt obiect, şi sadism, înţeles ca agresiune îndreptată în afara eului – sau orice asemănare între una şi alta este absolut nesemnificativă?

– Avînd în vedere că, deocamdată, exercitarea sadismului este o acţiune, dar nu vrem să ne dăm seama dacă a venit deja timpul cînd orice acţiune va fi o exercitare a sadismului, se pune problema: echivalarea unui termen cu celălalt trebuie considerată eufemism sau metonimie?

– Exprimă acest eufemism o refulare, încercarea noastră inconştientă de a ne masca tendinţele sadice?

– Exprimă metonimia o asumare conştientă a acestei tendinţe?

Poate ne mai gîndim la toamnă, cînd trece căldura.

P.S. Matildă sau nu, personajul nu este ficţiune, a fost realitate.

Alice POPESCU

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Şi asigurările au nevoie de tupeu

Pentru un observator atent al zbuciumatei epopei a ***Legii asigurărilor sociale de sănătate (LASS)***, sfîrşitul de iulie a fost marcat de o tristă revelaţie: pentru români şi implicit pentru guvernanţii pe care aceştia îi merită, sănătatea contează mai puţin decît amortizoarele şi bucşele. Faptul că o taxă este mai uşor colectată dacă poartă nume de ministru nu este doar un sofism. Într-adevăr, *„un cuvînt impresionează auzul nu prin el însuşi ci prin ceeace semnifică"* spune Dialectica augustiană. Altfel spus, numele Băsescu nu gîdilă urechile atît prin sonoritatea lui particulară, cît prin încărcătura emoţională negativă legată de banii scoşi din buzunar. În timp ce LASS... nu mişcă pe nimeni, nici măcar în această formă prescurtată, oricum mai simpatică decît obositoarea sintagmă.

Pe de altă parte, odată erijat în părinte spiritual al unei taxe, un ministru îşi protejează opera cu aplomb, chiar cu obrăznicie. Astfel, mergînd pînă-n pînzele albe cu zelul caracteristic de navigator, ministrul Băsescu ameninţă cu blocarea conturilor societăţilor datornice, echivalent contemporan al afuriseniei, avînd chiar pretenţia să scoată din mînecă o hotărîre de guvern în acest sens.

Cu totul alta este situaţia unei legi impersonale, fără paternitate certă, cum este LASS, concepută în epoca Mincu, desăvîrşită mai apoi în perioada Drăgulescu, finisată sub încă două ministeriate, pentru a ajunge, într-un tîrziu, să aibă ca termen fictiv de aplicare ziua de 1 iulie 1998. Poate legea ar fi avut mai multe şanse să fie aplicată la timp dacă ar fi fost botezată cu numele unuia dintre miniştri, acesta simţindu-se obligat să tune şi să fulgere, asudînd cu folos în faţa camerelor şi microfoanelor. Pentru un medic, a-şi pune parafa pe un act medical, de la o reţetă pînă la un certificat care poate schimba existenţa unui om, este un act de responsabilitate. Cu cît parafele se acumulează pe un document, responsabilitatea se diluează. Cam acelaşi lucru s-a petrecut cu semnăturile ministeriale ce s-au succedat în decurs de patru ani la cîrma sistemului sanitar. Deoarece pînă la mijlocul anului s-au încasat doar 60% din contribuţii, legea n-a putut fi încă aplicată. Dificultatea colectării fondurilor către casele de asigurări a fost prezisă încă de la început de persoane aflate la conducerea Colegiului Medicilor. Nimeni nu s-a gîndit să legiferеze un mijloc rapid şi eficient de a deschide pungile celor mai îndărătnici datornici, aşa cum a făcut ministrul Transporturilor. Astfel, pentru taxa Băsescu s-au mobilizat forţele nepreţuite ale poliţiei, toată lumea fiind obligată să plătească, sub ameninţarea amenzilor şi a ridicării talonului. În schimb, pentru colectarea banilor pentru sănătate nimeni nu mişcă un deget, de parcă n-am fi ţara cu cea mai scăzută speranţă de viaţă din Europa, cu cifre jenante ale mortalităţii prin boli infecţioase – caracteristică ţărilor lumii a treia, cu o creştere spectaculoasă a deceselor prin tulburări mentale şi a morbidităţii prin tuberculoză! Guvernul nu e capabil decît să mai amîne un timp termenele de aplicare a LASS, printr-o ordonanţă guvernamentală. A nu emite nici o măsură de constrîngere pentru datornici este echivalent, în condiţiile în care sîntem obligaţi să plătim pentru drumuri, cu a-ţi păsa mai mult de sănătatea maşinilor decît de cea a oamenilor. Ciudata politică...

Domnul Hajdu Gabor are şansa să intre în istorie şi altfel decît ca prim-ministru postbelic al Sănătăţii fără diplomă de medic. Un pic de dialectică, ceva mai mult tupeu, o hotărîre de guvern şi gata, putem să punem şi noi plăcuţe în faţa spitalelor reanimate, fără pereţi scorojiţi şi miros de cloramină, cu aer condiţionat, tomograf-şi intranet: *Aici sînt banii dumneavoastră...*

Larisa IONESCU CĂLINEŞTI

Sfîrşitul ştiinţei – ieri şi astăzi

Oamenii de ştiinţă ai sfîrşitului de secol XIX credeau că marile descoperiri ştiinţifice au fost deja efectuate. Mecanica clasică a lui Newton explica, în mare, legile dinamicii, lordul Kelvin descoperise termodinamica, Maxwell scrisese legile electromagnetismului, în timp ce tabloul lui Mendeleev era aproape complet (lipseau elementele radioactive). Darwin avea deja pusă pe hîrtie teoria evoluţionistă, iar Mendel descoperise deja bazele geneticii. Una peste alta, activitatea ştiinţifică părea să devină o muncă de rutină. Se vorbea deja despre sfîrşitul Ştiinţei, definită ca procesul de descoperire a marilor legi fundamentale ale universului. Din fericire, n-a fost aşa: secolul XX a adus, odată cu mecanica relativistă şi mecanica cuantică, alte descoperiri precum ADN-ul şi tranzistorul, care au făcut posibilă accelerarea progresului în ştiinţă la un nivel fără precedent în istoria omenirii.

Tot mai des, se fac auzite voci care susţin că, de fapt, lucrurile nu pot continua în acest ritm ameţitor: că, mai devreme sau mai tîrziu, se va ajunge la incapacitatea de a produce descoperiri ştiinţifice revoluţionare, şi că mai devreme sau mai tîrziu noile descoperiri ştiinţifice vor costa prea mulţi bani pentru a mai fi suportate de societate. Avem, de exemplu, nevoie de telescoape din ce în ce mai puternice pentru a examina galaxiile îndepărtate, în timp ce pentru a măsura masa quarc-ilor, avem nevoie de acceleratoare de particule din ce în ce mai scumpe. Noile descoperiri ştiinţifice se vor face investind sume tot mai mari în cercetare. Comparativ cu perioada '40-'90, însă, randamentul devine tot mai mic: sînt tot mai mulţi cercetători, şi tot mai multe proiecte demne de atenţie. Puţine proiecte au însă ca rezultat o descoperire fundamentală de talia ADN-ului sau a mecanicii cuantice.

Preluînd această ultimă idee, John Horgan, în cartea „The End of Science" (sfîrşitul ştiinţei) emite postulatul că, în fond, asistăm deja la agonia ştiinţei: mai devreme sau mai tîrziu, frontierele cunoaşterii vor fi tot mai greu accesibile, şi este chiar posibil ca acest proces să stagneze – aşa cum se întîmplă de exemplu cu unele ştiinţe ca anatomia sau geografia: există doar un număr limitat de oase şi un număr limitat de continente care pot fi descrise. Corolarul acestui postulat este că, avînd în vedere că ştiinţa este inerent limitată, nu are rost să ne mai pierdem vremea cu această activitate care, deşi nobilă prin esenţa ei, pare să fie lipsită de viitor şi, ca atare, futilă.

Personal, fac parte dintre cei care nu cred în sfîrşitul ştiinţei, sau în orice caz, nu într-un sfîrşit care să ducă la încetarea activităţii de cercetare ştiinţifică în toate domeniile. S-a spus despre compact-discuri că vor înlocui casetofonul, despre telefon că va înlocui scrisorile, ba chiar şi despre televiziune că va înlocui ziarele. Timpul a dovedit că, de cele mai multe ori, noul continua să coexiste cu vechiul. Mecanica relativistă, a lui Einstein, este bună pentru viteze luminice, dar pe Pămînt rămîne valabilă mecanica lui Newton. Biologia celulară a deschis poarta biologiei moleculare, care va permite, într-un viitor apropiat, introducerea de noi gene, sănătoase, în celulele bolnavilor (aşa-zisa gene therapy, sau „terapia cu gene"). Dincolo de terapia genetică se conturează farmacologia genetică, care îşi propune să ţină seama de profilul genetic al populaţiei şi, comparativ, al individului, pentru a optimiza administrarea unui medicament. Cu alte cuvinte, o uşă se închide şi o alta se deschide.

Hemoragia de inteligenţă: o notă de plată cu scadenţa întîrziată

Nu urmăresc, în textul de faţă, să expun cititorul la „noile minuni ale ştiinţei". Doresc doar să-l sensibilizez la faptul că ştiinţa este o activitate strategică pentru orice ţară. Avantajele economice, pe timp de pace sau război, sînt de partea celor care întreţin o

Tudor OPREA
cercetător ştiinţific, Astra Hässle, Göteborg

Cercetarea ştiinţifică românească – încotro?

activitate de cercetare ştiinţifică susţinută. Ştiinţa a fost şi rămîne o activitate fascinantă, însă la nivel fundamental ea trebuie finanţată de autorităţi, întrucît nu produce profit imediat. Desigur, importanţa ştiinţei este recunoscută de guvern, în cadrul căruia funcţionează un minister al cercetării şi tehnologiei, însă România, ca ţară, nu poate concura cu ţările industrializate în ceea ce priveşte cercetarea. Pe de altă parte, asistăm la un exod de inteligenţă care ia proporţii. Tinerii care doresc să lucreze în cercetare trebuie să se educe în Occident. Asta face parte din progresul firesc al educaţiei în cercetare. Nefiresc este faptul ca, în absenţa unor unităţi de cercetare competitive pe plan mondial care să le deschidă porţile spre angajare la noi în ţară, ei sînt forţaţi să rămînă acolo. Se vorbeşte despre asta ca „hemoragie de inteligenţă", „brain drain", „furt de creiere". Mă aflu printre cei care au plecat pentru că mi-am dorit să învăţ cum se face cercetarea ştiinţifică. Din păcate, sînt forţat să rămîn, în continuare, afară. Multora acest proces de „furt de creiere" li se pare de înţeles. „Păi, nu se pot realiza în România: nu au aparatură, nu au biblioteci dotate corespunzător, nu au un climat favorabil cercetării". Eu, însă, nu mă mulţumesc cu această explicaţie. De ce? Pentru că mai există cel puţin una: sînt tot mai puţini dascălii care au realizări remarcabile, pe plan mondial, într-un domeniu ştiinţific. Este foarte greu să fii competitiv la schi, dacă-ţi lipseşte zăpada, şi un antrenor bun. Cum să înveţi actul de cercetare ştiinţifică, decît de la cei care-l practică, într-un climat corespunzător? Cît despre cei plecaţi care se realizează ca cercetători ştiinţifici în Occident, acestora le lipseşte impulsul de-a se repatria. Motivele sînt, pe lîngă cele economice, şi explicaţiile schiţate mai sus: lipsesc climatul, aparatura, colegii din domenii conexe cu care să poţi efectua cercetări interdisciplinare. La nivel individual, emigrarea pare să fie o problemă personală, însă la nivel de societate, efectele pe termen lung nu vor întîrzia să apară. Tot mai puţini tineri capabili vor prelua ştafeta, pentru că pînă şi România are resurse limitate în ceea ce priveşte inteligenţa umană.

Ştiinţa ironică

Nu mi-e foarte clar de ce, la nici 100 km de graniţa cu România poate să existe un centru de cercetare ştiinţifică la nivel european, în timp ce la noi nu. Mă refer la Szeged, Ungaria, care este doar unul din centrele ştiinţifice de excelenţă de pe teritoriul maghiar. Mă întreg de ce, cu cîteva decenii în urmă, aveam un Babeş, un Marinescu, un Nenitescu, care efectuau muncă de pionerat în ştiinţa mondială, în timp ce asemenea exemple sînt tot mai greu de găsit astăzi? Aici nu-i includ, în mod deliberat, pe „marii savanţi de renume mondial" care practică ceea ce John Horgan în „The End of Science" numeşte „ironic science": genul de activitate din acelaşi plan cu ştiinţa care „progresează" prin speculaţie, care provoacă gîndirea şi face loc unor noi comentarii, dar care nu converge spre adevăr.

„Ştiinţa ironică" serveşte apetitul publicului pentru „noi teorii revoluţionare" şi serveşte plăcerea omenirii de a nega. Cercetările privind „apa vie", puterile parapsihologice, materialismul socialist-ştiinţific şi istoric sînt cîteva exemple de ştiinţă ironică. Foarte aproape de ştiinţa ironică este plăcerea cercetătorilor români de a reproduce, în spaţiul mioritic, rezultate publicate deja de occidentali. Cu siguranţă, acestea îşi au rostul în medicină, de exemplu: este importantă de ştiut incidenţa cancerului de sîn pe teritoriul României, pentru că nu putem să ne bazăm pe date obţinute în Franţa. Însă România de azi nu are capacitatea de a pune pe piaţa occidentală medicamente originale româneşti, produse la noi şi aprobate de Food and Drug Administration (organismul federal american care aprobă noi medicamente). Cercetarea medicamentului în România s-a rezumat, timp de decenii, la a reproduce rezultatele altora şi a comercializa pe piaţa internă produse inventate de alţii. Asta spre deosebire de programul cu „apă vie", program de cercetare care a fost finanţat, efectuat, şi abandonat atît de americani, cît şi de ruşi. Să fie, oare, apa noastră mai aproape de basmele lui Ispirescu?

Ne lipsesc antrenorii de schi şi cercetătorii de performanţă

Dar să revin: la nici 100 km de România, şi cu nici 50 de ani în urmă, este şi era firesc să fii racordat activ la ştiinţa mondială, să fii implicat activ în noi descoperiri ştiinţifice. Astăzi, învăţămîntul universitar românesc pune accentul pe prezentarea informaţiei, forţînd studentul să acumuleze date – cîteodată de ultimă oră, majoritatea preluate de la americani, de la japonezi sau din Europa de Vest. Foarte rar, rezultate produse de cercetătorii români, în România, care să fie prioritare pe plan mondial. Eliade spunea undeva că a căutat să obţină, să înţeleagă textele sacre citind documentele originale, că s-a dus întotdeauna la sursă. El se referea la texte care s-au păstrat în sanscrită, de exemplu, dar care sînt accesibile şi traduse în engleză, franceză sau germană. Chiar excelente, traducerile nu pot corespunde integral textului original.

Mi-e teamă că, în învăţămîntul universitar românesc, ştiinţa este predată la mîna a doua. Chiar prezentate la zi, descoperirile ştiinţifice rămîn doar o colecţie de fapte, o catalogare de cunoştinţe, cărora le lipseşte dinamica procesului în sine. Lipseşte ceva esenţial: suflul noului, caracterul uman al actului de descoperire ştiinţifică, dinamica ciclului ipoteză-experiment-teorie, sau încercare-eroare-corectare. Lipseşte, din universităţi, un program de cercetare care să angajeze studenţii în procesul de gîndire, care să le aprindă vîlvătaia carteziană: mă îndoiesc, deci cuget. În România, ştiinţa este predată mai mult ca un text biblic: crede şi nu cerceta. Deşi premiile Nobel pentru ştiinţă se acordă deja de aproape un secol, nu există decît un singur cercetător de origine română pe lista laureaţilor. Dar şi acela lucrează în SUA. Să nu fiu înţeles greşit: scopul cercetării ştiinţifice nu este obţinerea premiului Nobel, însă pentru a ajunge la el, toţi cei care l-au obţinut au pornit de la o bază materială solidă, completată de dascăli valoroşi, care conduceau echipe competitive pe plan mondial. Aceste elemente au contribuit la formarea lor, mai ales prin climat, mod de gîndire şi mentalitate. Plăcerea de a descoperi un adevăr ştiinţific nu poate fi gustată decît direct, nu prin intermediari. Nu mai vorbesc de importanţa strategică a descoperirilor premiate, din care au rezultat tehnologii acceptate şi folosite astăzi de toată lumea. Mă opresc doar la Propanolol (în tratamentul tensiunii arteriale) şi la Cimetidina (în tratamentul ulcerului gastroduodenal). Cîţi dintre noi nu au beneficiat de tratamente pentru asemenea boli? Cred că în întreaga lume, încasările totale pentru aceste două medicamente sînt astăzi de ordinul miliardelor de dolari. Parafrazînd un cunoscut proverb, rădăcinile cercetării ştiinţifice sînt amare, însă roadele ei pot fi dulci. Avem nevoie de cercetare ştiinţifică, de prima mînă, efectuată după standardele occidentale!

...Aţi luat vreodată lecţii de schi? Oricît ai citi teoria, nu se compară cu senzaţia de a fi pe schiuri, la vale. Ştiinţa românească se află deja pe pantă, în viteză, făcînd gesturi disperate de echilibristică în timp ce antrenorii sînt absenţi.

O cunosc pe...

Nedeea Burcă

Reporter: De ce nu Medeea, ci Nedeea?

Nedeea Burcă: Tatăl meu a avut un accident, a şi pierdut un ochi şi, cînd băiat fiind, a făcut paraşutism trebuia să sară-n lac şi cică există lacul Nedeea şi i-a fost foarte frică...

Şi de aici, dintr-o frică? Cum stau lucrurile, azi? Care-i povestea dvs.?

Există pe Aleea Modrogan o casă, nu-mi amintesc precis numărul, pe care se dă o luptă acerbă între doi bătrîni, cu introducere în spaţiu de la fiinţa pe care au îngrijit-o şi care a decedat, Safir Clopoţel Cleopatra, şi un revoluţionar Dîrvoreanu, sau Dervoreanu, sau Darvoreanu, nu ştiu exact. Chestia nu e legală fiindcă revoluţionarul nu are voie avînd două locuinţe la stat, aceasta primită recent şi alta veche. Nu se poate! Doar cei doi bătrîni Danciu au depus actele şi ei pentru casă... eu vă spun neavînd nici un interes, eu sînt prietenă cu fiica celor doi. De ce mă interesez? Că nu se interesează nimeni. Nici poliţiştii din colţ nu se bagă. De ce lăsăm nişte indivizi dubioşi să ne facă atîta rău? Eu vreau să sensibilizez. Şi eu sînt singură... mîine-poimîine vine un individ cu pistolul şi zice că el e stăpîn în casa mea. E normal? Dervoreanu nu e în regulă cu actele şi scoate pistolul fiindcă e mai speriat ca Danciu. Danciu ştie că e-n casa lui. El nu se lasă intimidat. Şi a fost: pe fiica lui Rodica a dat-o cu capul de toţi pereţii... pe soţia lui a băgat-o în spital, în ultimul hal. Cine a mai rămas? Danciu? El? Dervoreanu i-a bătut uşa în cuie şi i-a permis ginerului să-i dea mîncare cu sfoara pe geam. Păi, e posibil? Noroc că Dervoreanu nu ştie... mi-a zis-o bătrînul... Danciu îşi face nevoile şi şi le aruncă pe geam la Dervoreanu. Asta e uman? Ştiţi, eu nu m-am temut de nimic. Să tragă! Şi m-am dus zilele trecute la uşa lui Dervoreanu... A durat zece minute pînă a tras zăvoarele. M-am dat doctoriţa de la policlinică... cică, n-a venit de cîteva zile pacientul Danciu şi eu trebuie să-i iau tensiunea... Şi el a ieşit cu puşca: „Auzi, eşti damă bună. Hai că-mi placi!" M-a lăsat să intru şi era hal de mizerie...

Eugen ISTODOR

Cu ochii-n 3,14

POPORUL SUVERAN ŞI CARACTERUL ÎNTÎMPLĂTOR AL VIEŢII

● În ultimul număr (31) al *României literare,* două pagini din Chateaubriand *(Mémoires d'outre-tombe,* în prezentarea şi traducerea Marinei Vazaca) încheiate cu aceste fraze teribile: „...poporul suveran fiind peste tot, atunci cînd devine tiran, tiranul este peste tot." (**a.l.ş.**)

● La capătul articolului său din *Curentul* (7 august 1998): „Forţa şi violenţa: o refutare", scris cu acea rigoare rece inconfundabilă, H.-R. Patapievici ne tulbură cu un citat din postumele lui Nietzsche: „Care oameni se vor dovedi în viitor cei mai tari? Cei mai moderaţi, aceia care nu vor avea nevoie de principii de credinţă extremă, aceia care nu doar că admit, dar şi iubesc o bună parte din caracterul întîmplător al vieţii, aceia care vor şti să privească la slăbiciunea omului fără a deveni prin aceasta, mărunţi şi slabi". Într-un elan – desigur, păcătos – de orgoliu, mărturisim că l-am pune pe frontispiciul *Dilemei.* Cu humorul care ne vindecă, am observa doar atît: dacă vor să-l confirme pe Nietzsche, moderaţii ăştia, cel puţin în România, să nu se constituie într-un partid! S-ar nenoroci! (**R. C.**)

IERI, AZI, MÎINE

● Croitorul Abraham Zapruder n-a devenit celebru prin colecţiile lui de haine, ci prin negativul de 26 de secunde, filmat la Dallas, pe 22 noiembrie 1963, exact cînd sub impactul glonţului (gloanţelor) preşedintele Kennedy s-a prăbuşit după cîteva mişcări convulsive. Discursurile despre valoarea acestui document istoric sînt însoţite de aprige tratative între moştenitorii lui Zapruder (el însuşi a vîndut copia originală trustului **Time** pentru 150.000 de dolari) şi statul federal. Drepturile moştenitorilor sînt susţinute de un star al baroului, Robert Bennett, avocatul care a susţinut interesele lui Clinton în procesul intentat de Paula Jones. Tragedia devine comedie de moravuri, sumele cresc, dar figuraţia rămîne neschimbată. (**M. B.**)

● Trăim, mi se pare, sub semnul unei accelerații demente, unul dintre efectele acesteia fiind erodarea galopantă a subversivității. Astfel, am putut auzi de curînd pe MTV o piesă care – iată – a dobîndit deja statutul de *clasică:* „God save the Queen" a grupului Sex Pistols. (**D. S.**)

● Oră de audienţe la Primarul Bucureştilor. Căldură mare, lume multă, evantaie... Fiecare cere cîte ceva: o casă, un spaţiu comercial, o autorizaţie. Se intră în ordinea listei, la strigarea gardienilor de la uşă. La un moment dat se aude: „să vină domnul Dumitru Mîine". Nu răspunde nimeni. „La audienţă, Dumitru Mîine!" răsună din nou glasul cerberului. Nici un răspuns... (**A. M.**)

DINTR-O SINGURĂ ZI, 10 AUGUST, A.C.

● ***Evoluţie:*** „Bărbuleştii este un sat de ţigani ursari, a căror îndeletnicire principală a fost înainte de '89 munca în IAS-urile din Bărăgan (...) După revoluţie s-au recalificat rapid: bărbuleştenii erau pe primul loc la privatizare. Din 600 de familii, 590 aveau autorizaţie de comerţ. Acum ei trăiesc din negoţul cu stofe, lenjerie şi gumari". *(Naţional)*

Exactitate: „La Brăila: Zilnic, 25 de oameni înnebunesc de căldură". *(Adevărul)*

Expresivitate: „Capul, cu puţine fire de păr rămase, arăta ca o minge de rugby, cu ochii scoşi de presiunea creierului fiert în craniu, ca-ntr-o oală minune". *(Naţional,* „Femeie moartă într-un lan de porumb"). (**T. C.**)

PIERDERI ŞI CÎŞTIGURI

● O prietenă îmi povestea cum, de curînd, după ce i s-a furat portofelul într-un magazin, hoţii au fost atît de impresionaţi că avea numai 20.000 de lei (fiind şi gravidă şi cu un copil mic de mînă), încît au aşteptat-o la ieşirea din magazin şi i-au dat totul înapoi. Gestul hoţilor este mai relevant decît orice statistici oficiale privind banii pe care-i au conaţionalii noştri pentru „coşul zilnic". Sau or fi apărut, prin luminişurile magazinelor bucureştene, o specie contemporană de haiduci care iau numai de la oamenii bogaţi, oricît de puţini ar fi aceştia? (**C. P.-B.**)

● În Piaţa Sudului, o precupeaţă care vindea ardei graşi, către o alta:

—Îl aştept pe Ionel să-mi spuie de *Esmeralda* ce-a mai făcut, că n-am văzut-o de-o săptămână! (**D. S.**)

● O ştire tristă a zguduit lumea culturii televizate stîrnind lacrimi şi proteste împotriva zeilor nedrepţi. Vom încerca să ne aducem pe buze zîmbetul cu care *ea* înfrunta toate greutăţile. Pînă la capăt. Nu te vom uita, Esmeralda. (**C. M.**)

● Cu ce mi-am îmbogăţit eu vocabularul din telenovele: *nunca, nada, hola, necesito dinero.* (**C. M.**)

RĂCOAREA ŞI CĂLDURILE

● Scene din colţul străzii mele: de la începutul căldurilor, poliţistul care asigura paza ambasadei Macedoniei a-ncercat toate formele de răcorire – într-o zi, la amiază, era aşezat pe bordura gardului făcîndu-şi vînt cu chipiul şi privind în gol; într-alta, ajunsese în colţul străzii, sub umbra unui copac, şi-şi omora timpul vorbind la celular; în ziua următoare, se mutase vizavi şi stătea la vrăjeală cu o fată care-şi sprijinea piciorul pe zid într-un semi-şpagat şi-şi făcea vînt cu rochia...

Cîteva zile la rînd după aceea, ghereta a rămas goală.

Ambasadorul a plecat în vacanţă în Macedonia.

Macedonia e păzită de ONU.

ONU stă la umbră, aşteptînd să treacă vara. (**a.l.ş.**)

● Pe strada Căderea Bastiliei, la numărul 30, o veche casă-vagon, cu hîrtie la geamuri şi firmă la poartă; nu e birou de copiat acte, nu e atelier de remaiat ciorapi, ci *„CAUSTIC CLUB – Hot Girls – Sexy Show"*...(**a.l.ş.**)

● Un individ pe nume Sebastian şi-a obligat fiica vitregă, în vîrstă de 11 ani, să întreţină cu el relaţii incestuoase, bucurîndu-se, în nobila lui strădanie, de un sprijin ferm din partea nevestei. Trei ani mai tîrziu, ca urmare a dovezilor de dragoste părinteşti, copila a dat naştere unui copil. Cerîndu-i-se de către un reporter al PRO TV să-şi motiveze fapta, individul a răspuns cu candoare: „Nu mi-am dat seama. Aşa era pe-atunci, democraţie..." (**D. S.**)

Anii de ucenicie

Jurnalistul saltimbanc şi profesionist

Casa Academiei, la poartă. Portarul, pieptul scos în afară, un adevărat don Juan, zîmbeşte tuturor femeilor care urcă scările spre locul de muncă.

„Ce doriţi?", mă întreabă uitîndu-se spre o doamnă şi zîmbindu-i complice. Îi explic că sînt jurnalist şi că aş vrea să ştiu ce institute de cercetare se află în Casa Academiei. „Ah!", nu vă pot spune. Aici sînt n la puterea k (nk) institute. Trebuia să ştiţi. Nu aţi venit cu lecţia învăţată. Mergeţi să aflaţi ce institute sînt, cu cine vreţi să vorbiţi şi vă întoarceţi după aceea", îmi explică tacticos, aruncînd din nou un surîs unei alte doamne.

Alt episod. Un institut de cercetare, secretarul ştiinţific. Mă prezint, îi spun ce vreau. Îmi răspunde la prima întrebare, apoi îmi cere o legitimaţie de ziarist. Nu aveam. Mă pofteşte politicos afară, chiar dacă îi arăt o adresă din partea redacţiei pe numele meu, e adevărat, către o altă instituţie. În fond, avea tot dreptul. Dar nu uită să menţioneze că, dacă vorbeşte cu un ziarist, trebuie să fie sigur că articolul apare în presă. Aici, greşea. Nimeni nu îl poate obliga pe jurnalist să publice toate informaţiile obţinute. **El** este cel care le alege, în funcţie de anumite **criterii profesionale**.

Nu de puţine ori, unui ziarist i se întîmplă să primească sfaturi: cum să scrie, ce ar trebui să scrie, cum ar trebui de fapt să abordeze un subiect. Toată lumea, fără deosebire, se pricepe la jurnalism, la fel cum cu toţii sîntem experţi în fotbal: cui ar fi trebuit să paseze jucătorul, unde ar fi fost bine să tragă, pe cine ar fi trebuit să introducă antrenorul în echipă.

Există, însă, cel puţin o mică diferenţă între fotbal şi jurnalism. Dacă amîndouă sînt nişte profesii, fotbalul poate fi în acelaşi timp şi doar un joc, pe cînd jurnalismul nu. Şi atunci, probabil că discreditarea acestuia din urmă – la noi, mai ales – vine din faptul că este făcut parcă în joacă. Tineri în căutare de aventură cred că ziaristica este cea promovată de unele filme americane, cu boemul dat afară pe uşă, dar care intră înapoi pe geam. Pentru ei, a fi jurnalist înseamnă o joacă şi o distracţie generatoare de plăcere. Ce poate fi mai excitant, de exemplu, decît să mergi la o conferinţă de presă şi, în loc să încerci să afli cît mai multe informaţii, îţi asculţi vocea punînd o întrebare „inteligentă" care durează cîteva minute? Sau ce poate fi mai măgulitor decît sentimentul că ai puterea să spui miilor de oameni ce gîndeşti **tu** despre un fenomen? Despre jurnalismul ca profesie, cu criterii proprii, se pare că nu a auzit nimeni.

Exasperaţi, poate, de ineptiile apărute în presă sau de modul de abordare neprofesionist al multor „practicanţi" ai jurnalismului, oamenii au impresia că este vorba de fapt despre o meserie pe care oricine o poate face şi încep să dea sfaturi condescendente.

Dar acest lucru nu se întîmplă doar pentru că profesia este prost practicată. Mai există ceva; şi anume plăcerea noastră de a ne uita la capra vecinului sau la paiul din ochiul altuia. Şi, mai mult, de a fi, cum spunea cineva, „specialişti în importanţă". Cu toţii ştim să ne arătăm importanţi, dar uităm să ne cultivăm propria grădină.

Deşi este considerat de mulţi o meserie de „saltimbanc" – din nefericire, chiar şi de cei care îl practică – jurnalismul rămîne totuşi o profesie care îţi cere pregătire. Talentul, cel mult invocat de ziarişti, contează şi aici la fel ca la un chirurg. Dacă eşti profesionist, poţi fi chirurg bun şi fără talent. Dacă îl ai şi pe acesta, atunci eşti unul excepţional.

În orice caz, o profesie îţi cere să o studiezi înainte de a o judeca. Altfel, ar fi ca şi cînd eu, ca jurnalist, aş avea opinii despre cum ar trebui să muncească un portar sau un secretar ştiinţific al unei instituţii, **fără să mă documentez în prealabil**.

Octavian GABOR

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Pledoarie pentru pornografie

Am regretat dintotdeauna absenţa episoadelor pornografice din majoritatea operelor literare intrate în ceea ce se numeşte astăzi „canon". Această frustrare nu poate fi nicidecum compensată de existenţa cărţilor, nu neapărat de slabă calitate, specializate în pornografie – alcătuind colecţii sau biblioteci de profil – perfect apte să stimuleze imaginaţia şi să biciuiască simţurile. Naraţiunea nu este însă mijlocul cel mai eficient pentru a te excita, audio-vizualul pare un mediu mai potrivit, de aceea literatura care se cantonează exclusiv în zona pornografică dă impresia de stîngăcie şi de sărăcie. Ceea ce literatura mare, „adevărată", pierde prin evitarea pornografiei ţine de cunoaştere, nu de culoare. Arta lui Tolstoi n-ar avea poate mare lucru de cîştigat, dar cititorul ar fi mult mai edificat în privinţa dramei Annei Karenina, dacă ar şti detaliile care fac un act sexual cu contele Vronski infinit mai atrăgător decît unul performat cu Alexei Karenin. Aşa cum stau lucrurile, rămîi cu impresia că prestigiul uniformei militare şi însuşirile de *sportsman* au fost singurele elemente determinante în alegerea Annei. Stendhal nu ne spune mai nimic despre strategiile senzuale ale lui Julien Sorel, la fel de importante ca şi manipulările psihologice descrise, acestea, cu minuţiozitate. Cu totul altele trebuie să fi fost sărutările înfrigurate date doamnei de Rénal, decît mîngîierile savante care o supuneau pe Mathilde de la Mole. Unele cărţi devin cvasi-ininteligibile din cauza evitării elementului pornografic. Astfel, cititorul lui Dumas nu rămîne decît cu o înţelegere aproximativă a motivului urii lui Milady împotriva lui d'Artagnan, dacă nu este suficient de atent pentru a reţine că acesta o posedase în două rînduri, prima oară dîndu-se drept contele de Wardes, a doua oară în nume propriu. Cum procedase, ce varietate de mijloace folosise, astfel încît Milady să nu realizeze că partenerii ei erau unul şi acelaşi, Dumas nu ne spune şi noi rămînem curioşi.

Evitarea pornografiei în literatură nu se datorează atît pudorii, cît grijii pentru unitatea stilistică a operei. Naraţiunea presupune un clivaj între timpul acţiunii şi cel al relatării, arta literară manevrînd decalajul temporal printr-o combinaţie savantă de eliminări, accelerări, rarefieri. Pornografia apare, ne-o spune Umberto Eco în „Şase plimbări prin pădurea narativă", atunci cînd timpul acţiunii se suprapune perfect pe timpul povestirii, cam aşa cum se întîmplă în cazul dialogurilor. Pornografia ar fi, deci, cu totul altceva decît includerea unor episoade erotice de tipul celor din „Răscoala" lui Rebreanu (deliciul lecturilor obligatorii din liceu), deoarece acestea din urmă foloseau acelaşi tip de *rubato* temporal ca şi restul naraţiunii. Eco însuşi, descriind modul în care a redactat episodul actului sexual al lui Aldo, eroul din „Numele trandafirului", observă că durata scrierii, ca şi a lecturii fragmentului, sînt amîndouă aproximativ egale cu durata „medie" a unui act real. Or, este extrem de complicat din punct de vedere stilistic să introduci în cadrul unei construcţii narative în care foloseşti cele mai diverse decalaje temporare între „trăit" şi „povestit", episoade în care acest decalaj să fie pur şi simplu anulat. Dificultatea pe care toţi autorii o resimt în faţa inserării dialogurilor în texte o dovedeşte. Şocul pornografiei în literatură nu este de tip semantic, ci stilistic.

Dacă pornografia literară ţine de cunoaştere *(sa-voir)*, cea vizuală ţine de autoreflexie *(se voir)*. Cînd Jeff Koons se autoportretizează în plin act sexual cu Cicciolina, demersul lui este ambiguu. Pornografic prin expunere nemijlocită, el rămîne artistic prin încadrare într-o structură plastică *kitsch*, în raport cu care se situează polemic. În artele plastice, distincţia dintre pornografic şi erotic este mai delicată decît în literatură, neexistînd un criteriu precis ca acela formulat de Eco. Ca urmare, o temă omologată ca onorabilă, ca de pildă nudul, devine brusc obscenă cînd mijloacele de expresie se schimbă. „Olympia" lui Manet şoca nu din cauza nudităţii, ci a faptului că nuditatea nu mai era „îmbrăcată" în clar-obscur. Napoleon al III-lea cravaşa la salon „Dejunul pe iarbă" (a preferat să cumpere două peisaje de Grigorescu pentru colecţia sa), crezînd astfel că îşi exprimă indignarea morală, cînd, în realitate, era şocat de elementele unui nou stil. Nudul, pe care David Hockney îl desenează după modelul iubitului său Peter, pare pornografic prin insistenţa asupra detaliilor genitale, el devine însă artistic prin subtila îmbinare de perspective diferite în reprezentarea torsului, respectiv a părţii de jos. Mapplethorpe fotografiază florile ca pe nişte imense şi fascinante organe sexuale, iar pe acestea din urmă ca şi cum ar fi nişte flori. Greu de spus cînd artistul este cu adevărat pornograf. Pornografia audiovizuală „pură şi dură" nu trebuie căutată în sălile de expoziţii, ci în revistele deocheate, în filmele „orientate spre obiect". Chiar şi această formă degradată de semnificare prezintă un anume interes. Privind sînii svelţi şi picioarele interminabile ale Sylviei Kristel, glezna încordată a lui Joe d'Alessandro, spatele unduind al lui Rocco Siffredi, chiar şi mîna încleştată a Pamelei Anderson, înveţi detaşarea faţă de propriul corp, a cărui funcţionare o poţi urmări cu dezinvoltură, de la distanţă. Orice personaj al unui clip porno te poate introduce în ştiinţa de a te desprinde de tine însuţi, de a lăsa pradă comerţului libidinal „doar" un trup degajat de imixtiunea sufletului care, el, în acest timp, aflat în altă parte, se odihneşte.

Frieda LAWRENCE

Prefaţă la *Prima Doamnă Chatterley*

„Prima doamnă Chatterley" este versiunea originară a cunoscutului roman „Amantul doamnei Chatterley", de D.H. Lawrence, apărut în 1928. Publicarea acestei versiuni (în 1947) a surprins prin calitatea literară mult superioară variantei finale. Pădurarul este aici un personaj complex, marcat de trăsăturile clasei din care face parte şi conştient de ele, iar Lady Chatterley are o afectivitate bogată şi diversă, nu este doar nimfomana naivă pe care o cunoştem. Redăm, în cele de mai jos, fragmente din prefaţa la „Prima doamnă Chatterley", scrisă de Frieda Lawrence, soţia autorului.

Numai un englez sau un locuitor din Noua Anglie ar fi putut scrie „Amantul doamnei Chatterley". Acest roman este ultimul cuvînt în materie de Puritanism. Multe popoare cunosc instituţia căsătoriei, mediteraneenii însă par a fi păstrat modelul homeric, care presupune o credincioasă Penelopă rămasă acasă, în timp ce bărbatul rătăceşte de la Circe la Calypso, urmînd să revină la Penelopa sa după ce se va fi săturat de rătăciri; oricum, o va găsi aşteptîndu-l. Francezii au „l'amour", americanii divorţurile lor rapide şi lejere, numai englezii au cultul căsătoriei. La ei, nu interesul sudează un cuplu, nici camaraderia sau copiii, ci binecuvîntarea dată de Dumnezeu. Măreţia Angliei a fost în mare măsură bazată pe această concepţie profundă asupra căsătoriei, care ţine de Puritanism.

Lawrence s-a speriat scriind „Lady Chatterley". A scris-o în Toscana, într-o pădure de pini „parasol". (...) În fiecare după-amiază, citeam ceea ce scrisese dimineaţa şi eram impresionată de capacitatea lui de a-i înţelege în aceeaşi măsură şi pe Sir Clifford, şi pe pădurar. A scris trei versiuni, ultima fiind cea publicată în 1928, la Florenţa. Dintre acestea, o prefer pe prima. (...) El a dorit, în următoarele versiuni, să sublinieze contrastul dintre cinismul sofisticat al gîndirii moderne şi atitudinea substanţială a pădurarului. A vrut să dea o idee despre deosebirea dintre tandreţea vie, spontană, şi abordarea mentală, rigidă a sexualităţii. „Prima doamnă Chatterley" a fost scrisă spontan, îl exprimă pe deplin. În versiunea finală, el nu are în vedere persoana sa, ci judecata contemporanilor săi. (...) Prin această carte, a vrut să termine cu misterul nesănătos, cu atracţia vulgară a pornografiei. Cuvintele nu sînt rele prin ele însele, ci prin modul lor de folosire. El le-a întrebuinţat ca pe dinamită. Cei care nu se puteau schimba au văzut în asta o otravă. Pentru mulţi, însă, cartea a fost un şoc sănătos şi le-a deschis ochii. (...) Darul cel mai de seamă al lui Lawrence era faptul că simţea în jurul nostru existenţa unui univers fără limite, nu lua în seamă barierele, nu se sinchisea de micul cerc social care „contează", nu se conforma ambiţiei de a avea succes. Ne simţeam bogaţi, în ciuda banilor puţini. Dacă cineva posedă un Botticelli pe care-l admir şi-l iubesc mai mult decît o face proprietarul său, atunci tabloul îmi aparţine mie mai mult decît lui. Nu trebuie să băgăm lucrurile în buzunar pentru a le face ale noastre. Plăcerea ţine de posesie, nu de proprietate.

Lawrence întruchipa cele mai multe dintre virtuţile englezeşti. Sună caraghios, dar e adevărat. Onestitatea absolută, mentală şi materială, parte a măreţiei Angliei (ar fi imposibil să-ţi închipui că poţi mitui un judecător sau un parlamentar englez), un sentiment al libertăţii, mîndrie şi, mai ales, curaj. Trebuia să ai mult curaj să scrii ceea ce a scris el, sfidînd convenţionalismul britanic. N-a scris *pour épater le bourgeois*, a scris cum a simţit.

Faptul că provenea din clasa de jos mă fermeca. Acest lucru îi dădea candoarea şi robusteţea unor generaţii de oameni care au muncit mult şi au trăit din greu. N-avea nimic şleampăt, neglijent şi era plin de curaj.

Era un englez, dar nu un gentleman englez. Ar fi putut să devină, aşa cum au făcut-o mulţi alţi scriitori englezi, dar nu a dorit-o. (...) Despre el s-ar poate cita anecdota cu preşedintele Lincoln care, surprins de către un senator în timp ce-şi curăţa pantofii, a răspuns, la remarca senatorului că un gentleman nu-şi curăţă niciodată propriii lui pantofi, „atunci pe ai cui îi curăţă?". (...)

Unii l-au numit comunist, alţii fascist. Niciuna dintre aceste categorii nu i se potrivea. Conceptele erau prea înguste pentru a cuprinde perspectiva lui largă, pur umană. Însă nici nu le putea ignora, pentru că marcaseră epoca sa. L-au numit, de asemenea, un pervers sexual. Oare era? Îl voi cita pe el însuşi. „Oamenii pot suporta laudele adresate celorlalţi numai atîta vreme cît sînt convinşi că ar putea ei înşişi să le primească, avînd posibilitatea să egaleze performanţele respective. Cînd se depăşeşte acest nivel, apar invidia şi neîncrederea". Niciodată oamenii nu se refereau la Lawrence ca la un scriitor profesionist, totdeauna ca la un geniu. Aceasta îl înfuria. „Mi-au pus o etichetă – geniul – şi cu asta m-au clasat". Oamenii îl înţelegeau cu greutate, deoarece sîntem prea obişnuiţi să ne culegem impresiile într-un mod complicat şi indirect. De aceea, contactele imediate, dezgolite de artificii, aşa cum apar ele în scrierile lui Lawrence, ni se par dureroase. (...)

Cînd l-am întîlnit prima dată şi cînd mi-a cerut, cu o uimitoare hotărîre, să mă căsătoresc cu el, mi s-a părut o adevărată nebunie – şi aşa era – eu eram mai în vîrstă decît el, aveam trei copii, un soţ şi un loc în societate. El era necunoscut şi sărac. M-a desprins de toate acestea şi a trebuit să fiu soţia lui, chiar dacă cerul s-ar fi prăbuşit, iar cerul aproape că s-a prăbuşit. Preţul pe care l-am plătit a fost aproape mai mare decît mi-ar fi stat în puteri. Să pierd copiii cărora mă devotasem a fost un chin care mă tortura şi cred că şi el era măcinat de îndoială dacă avusese dreptul să mă ia de la copiii mei. Avea remuşcări şi în privinţa primului meu soţ.

Cu toate acestea, pot eu oare descrie ce însemna să fim împreună? Aveam un sentiment al necesităţii absolute: *trebuia* să se întîmple. Ceea ce alţii găsesc altminterea, sentimentul de unitate cu tot ceea ce trăieşte şi respiră, sentimentul de pace absolută care depăşeşte orice înţelegere, noi le regăseam prin legătura noastră şi nu aveam să le pierdem niciodată. Dragostea poate fi uneori nesemnificativă şi meschină, alteori însă poate să ajungă la esenţial. Tot ce trăiam împreună, chiar micile întîmplări cotidiene, căpătau un înţeles deosebit; a trăi cu el era important şi avea un aer de magnificenţă. După primul şoc şi sentimentul de surpriză de a fi împreună ca pe creasta unui val, m-am trezit gîndindu-mă: poate că acest om cu care trăiesc este un om mare. Aş fi dorit să ştiu ce înseamnă măreţia; oricum, nu putea fi ceva evident, doar unicitatea este ceea ce dă măreţie cuiva. Nu eram sentimentali şi nici tragici în maniera „Tristan şi Isolda". Nu era timp pentru tragedie. Noua lume a libertăţii în dragoste ne reţinea în braţele ei. Această experienţă ne deosebea de cei care nu o cunoscuseră vreodată şi o barieră se ridica între noi şi lumea lor. Ne certam sălbatic, însă fără meschinării sau ascunzişuri. (...) Indiferent că aproba sau nu, alături de el puteam fi eu însămi. Nu avea o idee preconcepută despre cum trebuie să fie o nevastă, eu eram eu şi, dacă-l lăsam uneori perplex, era treaba lui, să se descurce. (...) M-a făcut soţia lui în sensul cel mai complet al cuvîntului, chiar mai mult: mi-a dat în grijă însăşi fiinţa lui.

Pagină realizată de Adrian MIHALACHE

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul VI ● Nr. 289 ● 14 – 20 august 1998 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex. Leo ŞERBAN
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Corina BARDAŞ
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI

nr. 290

21 - 27 august 1998

16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

VEDETE ȘI VEDETISM

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Marian CHIRIAC, Sabina FATI, Adina KENEREŞ, Irina NICOLAU, Cătălin TOLONTAN, Andrei ŢĂRANU, Daniel VIGHI

– Interviu cu Andrei ZAHARESCU –

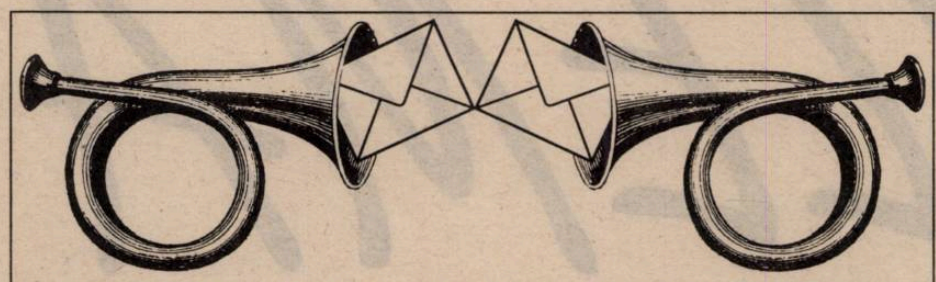

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 286: „Elitele şi clasa politică“

Conjuraţia bătrînilor

Au trecut cu nefericire aproape nouă ani, iată-ne la sfîrşitul veacului. Iar România e în aceeaşi mocirlă. Nouă ani de speranţe imense, naive, fără de măsură, sau dimpotrivă: cuminţi, modeste, rezonabile. Toate – spulberate pe rînd, în fiecare clipă, ireversibil. Ce ne rămîne, astăzi? Poţi întreba pe orice tînăr din această ţară. În afara cîtorva decerebraţi sau optimişti incurabili, nici un tînăr din România nu mai are curajul să **imagineze**, măcar, un viitor pentru ţara lui. Sîntem în imponderabil; băltim glorios. E poate cazul să interogăm „generaţia matură“, să catadicsim a-i consulta pe bătrîni? Ne vom abţine, pentru o dată, spre a nu mai fi nevoiţi să asistăm la eternele lor proiecţii decrepite, la verbiajul lor molcom şi incontinent, la închipuirea lor cumsecade şi nulă. Mai cu seamă, la ucigătoarea lor mediocritate.

Nu poate să nu te mire frenezia cu care s-a abuzat de eufemism în această ţară. Peste tot, eşecuri „de perspectivă“. E poate timpul să se spună abrupt: vinovată pentru deplorabila stare de lucruri, pentru nefericirea noastră e **conjuraţia bătrînilor**. Numesc „bătrîni“ liota **fără de vîrstă** a îmbătrînitilor în mediocritate care, sub un semn electoral sau altul, şi-au putut închipui că pot să ne administreze destinele. Dar să nu ne înşelăm: orice rechizitoriu se cuvine început cu **inocenţa** noastră. Căci – să ne amintim – i-am crezut pe bătrîni, le-am purtat respect, i-am înconjurat cu dragostea şi compasiunea noastră. Erau onorabili. Ne-au impresionat cu destinul lor chinuit, cu vieţile lor distruse în închisori – sau perpetuu neîncepute, ratate, **îngropate de vii**. Compasiunea noastră nu mai cunoştea margini. Şi ne simţeam vinovaţi: nu suferiseră ei pentru a şterge poltroneria unui întreg trecut, pentru laşitatea părinţilor noştri, pentru noi, **în locul** nostru? Unde, dacă nu la ei, purtătorii de adevăr, puteam să găsim salvarea? Am votat într-un confesional.

Ceilalţi, „tinerii“ care-i anturau, sînt acum „generaţiile viitoare“, adică cei trecuţi pe linie moartă, în posturi secunde, modeste, „de perspectivă“. Aveau proiecte enorme, idealuri mult prea naive, le lipseau **identitatea** şi siguranţa **fundamentelor**, iar acestea erau girate de bătrîni... Astfel că le-au adoptat cu recunoştinţă (şi-au descoperit, brusc, **rădăcini**!), angajîndu-se în consolidarea unui mit care promitea să dureze. Nu mai puţin, reformele urmau să vină cu grăbire...

Unde sînt astăzi „tinerii“ aceştia? I-au ajuns repede din urmă pe idolii lor, îmbătrînind cu ei deopotrivă, într-o idolatrie stearpă. Au acum discursuri de muribunzi, se grăbesc să lase pe lume certitudini imuabile, adevăruri grele, cugetări adînci, pînă la exasperarea definitivă a unui auditoriu doborît de plictiseală. Ramolismentul baletului nostru politic concurează clinicile de geriatrie. Urmează de aici că bătrînii se vor contamina de juneţea abandonată a emulilor lor?

Ei bine, în splendida lor inocenţă, bătrînii nu puteau să se recuze, să se retragă dinapoia unui blazon glorios. Nu. Ei chiar au trecut la treabă, chiar s-au aşezat pe fotolii, chiar au început să deprindă gesticulaţia „şefului“, să ridice glasul, să distribuie directive şi ucazuri. Trebuie să fi fost, într-adevăr, **foarte actori** şi pesemne că, dimineţile, privindu-se în oglindă, anevoie izbuteau să se mai recunoască. Subit, îşi descoperiseră o viaţă; pe socoteala României, începeau **să trăiască** cu adevărat...

Se va spune că problema generaţiilor e falsă, că viitorul României nu se rezolvă în alternative simpliste (**vigoare** vs. **senescenţă**), că există tineri debili şi bătrîni debordînd de vitalitate etc. Prea bine. Dar unde sînt **astăzi** bătrînii aceştia? De doi ani, de nouă ani, de cincizeci de ani i-am tot văzut la lucru. Sînt cei care au coborît România în prăpastie. Cam ce sens poate cuprinde pentru ei noţiunea de „viitor“, cînd aceasta – fatal – nu îi poate privi decît pe tineri? O minimă onestitate îi obligă să recunoască: sînt responsabili pentru îngheţul actual. Să nu ni se mai spună că au fost înţelepţi. Nu înţelepciunea îi lipseşte României, ci **acceleraţia**. Or, dacă ai mintea întreagă, nu trimiţi un pensionar într-o cursă de sprint.

Cred că s-ar cuveni făcute cîteva recomandări. De pildă, bătrînilor. Mai întîi, să fie **bătrîni**: cumpăniţi, înţelepţi, rezonabili. Să se mulţumească a-i privi de pe margine pe cei tineri şi **fără** experienţă, de la înălţimea strivitoarei lor experienţe. Să-şi scrie memoriile. Oricum, e sigur că istoria le-a făcut dreptate, i-a răzbunat. De ce n-ar redescoperi cu duioşie Cişmigiul? Îi vom preţui, pentru a nu fi murit cu România de mînă.

Mircea FABIAN
Suceava

N. red.: Vehemenţei D-voastră îi ridicăm o singură obiecţie: cum puteţi începe un rechizitoriu atît de violent, pornind de la „inocenţa noastră“?

Sincope

În măsura în care numim elită acea parte a unei societăţi care-şi arogă proprietatea proiectului unui viitor idilic este de aşteptat ca, pentru un spaţiu-timp determinat, să poată fi formulate mai multe observaţii.

Este de imaginat, în primul rînd, că, dacă epoca de aur se plasează undeva în trecut, proiectul societal va uza de soluţii de tip repetitiv, mizînd eventual pe conceptul de optimizare.

Pe de altă parte, dacă urmează să accedem în viitor la un paradis terestru, proiecţia acestuia va lua în considerare diferenţe mai fragile sau mai consistente faţă de ceea ce există deja, forţîndu-se astfel discontinuităţi benefice.

Aici şi acum, împreună cu elita, se află şi mulţimea anonimilor care investeşte şi ea, cînd optimism şi speranţă, cînd pesimism şi deznădejde în viziunea proiectului viitor.

Este extrem de ciudat cît de puţin se vorbeşte acum despre Napoleon de exemplu, în special cel din perioada Directoratului şi a Consulatului. Epoca merită poate să fie didactic-pedagogic resuscitată, nu atît din perspectiva triumfalistă a unor bătălii punctuale, în care mulţimea soldaţilor tindea să-şi etaleze bastoanele de mareşal, cît din punctul de vedere al perseverenţei cu care o elită insista să pună bazele legislative ale unei societăţi civile.

Departe de a fi batista ornamentală de la costumul de ceremonie, sortită să fie şi să rămînă imaculată, elita acelui timp, conştientă cumva de ruptura vremii, şi-a pus întreaga condiţie în joc găsind resursele unui angajament demiurgic în modelarea viitorului.

Mai nou asistăm la un soi de disoluţie a elitei din corp unitar în multiple fragmente. Un segment politic, cu maximă posibilitate de exprimare la nivelul obiectivelor dezirabile se bucură de maxime satisfacţii existenţiale.

Fragmentul cultural(ist) cultivă un fel de oportunism al mercenariatului şi se bucură de prezumptiva satisfacţie de a fi indispensabil în planul imaginii şi al structurilor mentale.

Elita tehnică are caracterul instrumental al şerveţelului de hîrtie, mai mult sau mai puţin parfumat, dar de unică folosinţă şi asudă la menţinerea unui *statu-quo* al lumii materiale fiind expertă în lustruitul caroseriilor.

Restul lumii profită de mărimea numărului (de voturi) ca şi de mulţimea fisurilor dintre segmentele elitei şi uzează pînă la abuz de tot soiul de expediente care, dacă nu luminează lumea, fac viaţa suportabilă, tolerabilă.

Dar tolerabilă şi suportabilă era şi fericirea adamică a raiului: fără efort, fără angajare, fără responsabilitate, fericirea ca dar nu a împins omul decît la păcat şi la excludere, iar lumea la atomizare. Nu ştim cît de sustenabilă este ideea de progres în istorie, dar dacă aceasta există, nu este dezirabilă decît dacă presupune asumarea conştientă şi responsabilă a destinului, ca dat deopotrivă individual şi colectiv. Altminteri vom avea cu siguranţă noi şi noi Ciorani, Ioneşti, Eliazi dar şi licee fără admişi şi fără absolvenţi, spaţii vide.

Constantin MIREA
str. T. Vladimirescu,
Bl. P 19, sc. C, ap. 10, Piteşti

N. red.: Pentru o dată, găsim necesar să publicăm şi scurta prezentare cu care corespondentul nostru şi-a însoţit intervenţia:

„Aş fi bucuros dacă revista *Dilema* ar găsi în paginile ei un loc pentru opiniile unui provincial de 43 de ani, căsătorit, doi copii, din '79 pînă în prezent angajat în fabricaţia elementelor combustibile pentru Cernavodă, ca subinginer, din '86 posesor al unei licenţe în ştiinţe juridice, dintotdeauna, cel puţin de cînd mă ştiu, bîntuitor al ficţiunii publice numită bibliotecă.

Orgolii ale adolescenţei, speranţe ale tinereţii au trecut, iar calmul maturităţii se instalează sufocant, probabil în viaţa multor persoane; între rolul pe care-l afişăm prin masca asumată şi sinele adînc ce ne atrage magnetic, arareori găsim puterea de a zăbovi asupra şoaptelor altuia.

Cu bună credinţă şi înţelegere...“

Nr. 287: „Vacanţe şi concedii“

Flanaţi, flanaţi pe bulevarde...!

Stimată redacţie,

Pentru că e încă vacanţă, celor mai înfocaţi dilematici din capitală le sugerez să treacă pe jos ori cu autobuzele 312, 313 pe artera ce leagă Calea Văcăreşti de Bulevardul Dimitrie Cantemir. Ea mărgineşte unul dintre parcurile oropsite ale Bucureştilor (lacul e mort, sufocat de vegetaţii şi de gunoaie, iar unele alei şi spaţii verzi răspund plenar gustului unui tînăr din Orăştie), transformate cum sînt în locuri destinate „intimităţii de două feluri: individuală şi în cuplu!“). Dilema constă în numele bulevardului în cauză: pe la începutul său indicatoarele precizează „Tineretului“, ca imediat să devină... nostalgice, arătînd în dreptul imobilului cu numărul 31 – blocul nr. 50, adică – „B-dul Pionierilor“!

Cum de la „evenimentele“ cunoscute de toată lumea ca „începutul tranziţiei“ a cam trecut ceva vreme, ar fi cazul ca măcar în următoarea legislatură funcţionarii din Primăria Capitalei să hotărască felul cravatelor recomandate a fi purtate de generaţia de mîine!...

Mihai FLOREA
str. Tr. Măgurele 19, bloc S1, ap. 30
Bucureşti

Polemice

Din Hamburg

Stimate Domnule Cristian Preda,

Tocmai am citit articolul d-voastră din *Dilema* ultimei săptămîni a lunii iulie, cel referitor la „idealul unui stat limitat şi puternic“.

Argumentele liberale pe care le aduceţi în discuţie sînt, fără îndoială, valabile într-un anumit context. Critica sistemului comunist pe care o faceţi de pe această poziţie pare a fi imbatabilă. Comunismul nu a fost un rechin care n-a supravieţuit, fiind prea slab, ci a fost un soi de balenă montruoasă strivită sub propria-i greutate. Pînă aici subscriu întru totul punctului d-voastră de vedere.

Nu sînt însă de acord cu ideea conform căreia relaţia dintre stat şi, să zicem, sfera economică, ar fi un fapt tranşat odată pentru totdeauna. Dacă articolul d-voastră se referea în exclusivitate la cauzele care au generat dezastrul şi, în final, prăbuşirea comunismului, invocarea lui Hayek este binevenită. Întrebarea este, însă, dacă „drumul spre servitute“ rămîne şi în afara sistemului comunist o analiză „Zeitgemäss“, în pas cu timpul. Există un „principiu“ care spune „statul nu are ce căuta în economie“? „Drumul spre servitute“ mi s-a părut în România o carte „revelatoare“. În Germania mi se pare lipsită de orice fel de actualitate.

M-aş bucura să vă precizaţi puţin tezele susţinute în articol.

Wolfgang SCHEIDA
Hamburg

Răspunsul dlui Cristian Preda

Stimate Domnule Wolfgang Scheida, Hayek, adversar al economiei sociale de piaţă, declara totuşi că experienţa germană postbelică ilustrează foarte bine principiile pe care el le-a susţinut cînd scria „Drumul către servitute“ şi pînă la capătul vieţii. Problema nu e una de limbaj. Esenţial e faptul că intervenţia statului – pe care o descoperiţi probabil în Germania – e altceva decît planificarea.

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Relaţii de serviciu**
- **Transparenţă şi autoritate**
- **Pedagog de şcoală nouă**

LA MULȚI ANI, ANDREI PLEȘU!

Cărarea pierdută

La Praga, după 30 de ani, amintirea „primăverii de la Praga“ este eclipsată, chiar aproape ştearsă, de amintirea invaziei militare care i-a pus capăt. O invazie ea însăşi imprecis reamintită: este calificată cînd „sovietică“, cînd „a trupelor Tratatului de la Varşovia“, iar cehilor le place să creadă, să spună şi să susţină că atunci, în august '68, au rămas singuri.

Natural, din perspectivă românească, asta sună a ingratitudine, chiar a dublă ingratitudine, fiindcă România, deşi membră a Pactului de la Varşovia, nu a participat la invazie, iar conducerea de atunci a statului român, una şi aceeaşi cu conducerea partidului comunist, a protestat vehement şi riscant împotriva invadării Cehoslovaciei de către „armatele frăţeşti“. Dar cel care a făcut-o a fost Nicolae Ceauşescu, iar evoluţia lui ulterioară l-a descalificat pînă într-atît încît chiar şi atitudinea netă din 21 august 1968 i-a fost transferată în zona faptelor măcar suspecte, dacă nu de-a dreptul reprobabile. Românii înşişi au – cînd au! – faţă de „momentul '68“ o reacţie ambiguă. Sînt înclinaţi, pe de o parte, să vadă în distanţarea de atunci a României faţă de blocul sovietic un fapt pozitiv, dar se cred *înşelaţi* de Nicolae Ceauşescu, pe care l-ar elimina cu bucurie, dacă ar fi posibil, din cronica vremii. De altfel, într-o biografie a lui Ion Iliescu pentru uz extern, executată probabil la comandă în perioada în care era preşedinte, se menţiona că el a protestat public împotriva invadării Cehoslovaciei: nu era un neadevăr, era însă un adevăr parţial şi cu totul nerelevant, întrucît, după ce Nicolae Ceauşescu şi-a ţinut celebrul (totuşi!) discurs din 21 august, s-a pus frenetic în mişcare „maşina de ecouri şi adeziuni“; în plus, activiştii de partid nu se exprimau public decît desemnaţi de „sus“, ca sarcină de partid, nicidecum din proprie iniţiativă. Şi nici nu ieşeau din „cuvîntul partidului“, care de fapt era „cuvîntul lui Ceauşescu“, iar discursurile lor erau măcar prelucrate, de nu şi fabricate, de secţia de presă şi propagandă a Comitetului Central sau de alte ateliere ale uzinei de produs texte partinice. Din corsetul limbii, al stilului de partid şi al „ideilor“ admise au ieşit doar scriitorii, ei fiind singurii autorizaţi să fie (mai) originali, (mai) liberi stilistic.

Cea mai tăioasă explicaţie a estompării amintirii „primăverii de la Praga“ a dat-o, indirect, actualul preşedinte al Republicii Cehe, Vaclav Havel: „Acum, în epoca democraţiei parlamentare, nu mai e foarte actual să discutăm despre socialismul cu faţă umană sau să glorificăm mediocra conducere comunistă a acelor zile“. Pentru el, Alexandr Dubcek a fost în primul rînd, dacă nu şi exclusiv, *un om bun*. Vaclav Havel este de părere că esenţială a fost „răbufnirea populară“, expresie, spune el, a „erupţiei unei presiuni care exista deja în societatea acelui timp şi care a găsit în luptele interne de partid şi în schimbările politice doar un instrument, doar prilejul de a ieşi la suprafaţă“. Rolul noilor lideri politici ar fi fost, în consecinţă, mai degrabă unul secundar; şi, oricum, susţine oarecum concesiv Vaclav Havel, chiar dacă ei au fost „puţin mai liberi în gîndire, mai cumsecade şi mai inteligenţi decît cei pe care i-au înlocuit la putere“, „anul '68 a fost, mai ales în prima lui parte, anul renaşterii spiritului civic, al reconstrucţiei demnităţii umane, al redobîndirii încrederii cetăţeanului în puterea lui de a schimba societatea“.

Mai detaşat, în mod cert, dar şi mai liber, poate, de inevitabilele determinări locale (amintirea lui Dubcek, slovac, e astăzi incontestabil mai vie şi mai puternică în Slovacia, unde şi e înmormîntat, decît în Republica Cehă), istoricul François Fejtö a remarcat „uimitorul fenomen“ petrecut în Cehoslovacia anului 1968, cînd – o dată cu victoria liberalilor din Partidul Comunist şi urmare directă a acesteia – „toate organizaţiile politice şi sociale crezute perfect «sătelizate» de Partidul Comunist s-au debarasat de conducătorii lor compromişi, recuperîndu-şi autonomia. Deputaţii unui parlament alcătuit exclusiv din comunişti şi din tovarăşii lor de drum au început să se comporte nu *ca şi cum ar fi fost,* ci pentru că erau reprezentanţi autentici ai poporului, gata să legifereze în deplină independenţă pentru binele public. Mai mult, Partidul Comunist însuşi se comporta, brusc, nu ca un partid leninist «de tip nou», ci ca un partid politic «normal». O dată placa de plumb ridicată se dovedea nu numai că pluralismul nu dispăruse, dar că putea imediat să dea conţinut unui cadru instituţional gata să-l primească“. Dar cine ridicase această placă?! Rolul independent al parlamentului, separarea guvernului de partid, liberalizarea presei, descentralizarea economiei şi introducerea principiului concurenţei fuseseră prevăzute în noul program al noii conduceri a partidului, programul „căii cehoslovace a socialismului“.

O cale abia întredeschisă şi imediat blocată. Pentru totdeauna. În august '68, în Cehoslovacia, sistemul comunist s-a sinucis. Moartea clinică avea să se producă după încă două decenii, dar miasmele monstruosului său cadavru sînt departe de a se fi împrăştiat.

Mircea IORGULESCU

De aproape şi de departe

III. Sfîrşitul jocului

La Razgrad, satul bulgăresc vecin cu Zlatia, unde mă aflu de cîtva timp, există şi o comunitate de ţigani. Am fost avertizaţi de asta din prima clipă a venirii noastre: să nu vă lăsaţi banii la vedere, să nu mergeţi seara în cartierul lor etc. Ca buni antropologi, nu am luat însă în serios aceste „forme de stigmatizare“. Dar, cu excepţia unei fete din Belgia, care se ocupa în mod expres de ţigani, nici nu ne-am înghesuit să facem cunoştinţă cu ei. A trecut astfel timpul, pînă cînd, într-o zi, ne pomenim cu o invitaţie insistentă de a participa seara la un foc, pe care ţiganii îl vor face în onoarea noastră. Manieră elegantă de a spune că, pe lîngă bulgari şi vlasi, care ne ocupau tot timpul, există şi ei. Aşa a început una dintre cele mai semnificative experienţe de teren (adică de viaţă) pe care le-am avut.

Ne-am adunat aşadar, pe înserate, în cartierul ţigănesc al Razgradului, în faţa casei unor muzicanţi. Un foc mare, din cauciucuri, arde pe stradă. În curte se pregătesc instrumentele. Sprijinită de un copac, o *baba* uscată şi matusalemică ne priveşte din depărtări. *Comment t'appelles-tu?* – mă întreabă, afabil, o fată de vreo 14 ani, întinzîndu-mi mîna. Se aduc scaune din casă şi ne aşezăm în jurul focului. Intrăm în vorbă, cu ajutorul unei bulgare transformate în esperanto pentru nevoile momentului. Aflu astfel că pe cîinele casei îl cheamă Vlasi. Fiecare cu ţiganul lui, ce să-i faci!

Începe apoi dansul. Sînt invitate fetele din grup. Cîţiva dintre băieţi, mai *macho*, se bagă şi ei. Tigăncuşele îi acceptă şi-i întărîtă, amuzate. În mai puţin de un sfert de oră, toată lumea e dezlănţuită şi în extaz. Stau pe margine şi privesc. Întreg repertoriul fantasmelor europene defilează, în lumina flăcărilor, prin faţa mea: un crîmpei de Zorba, un crîmpei de dans spaniol, mişcări din buric din abundenţă, tot ce este prezentat la televiziune sau în pliantele turistice ca „sînge cald“ îşi găseşte expresia în dansul ţigănesc al grupului nostru cosmopolit. Un belgian, asudat şi excitat, îmi mărturiseşte la ureche: *de cînd eram mic visez să mă culc cu o ţigancă. De data asta cred că o să reuşesc. Cînd îi văd cum dansează, mă simt ridicol!* – mai temperează puţin extazul general un alt prieten. Dar ce importanţă are, dacă toată lumea se simte bine ?

Dacă m-ar vedea mama acum! – chicoteşte o studentă româncă, realizînd brusc, ca şi noi, ceilalţi, de altfel, că aşa ceva nu ar fi fost posibil niciodată acasă. Aici însă avem imponderabilitatea străinului şi menirea noastră este să descoperim exoticul.

La un moment dat, la capătul uliţei îşi face apariţia o maşină. Opreşte, stinge farurile, şi doi tineri bulgari se apropie, timizi, de grup. Sînt acceptaţi la dans, aşa că pleacă să-i aducă şi pe ceilalţi. Prezenţa noastră face posibilă şi prezenţa, pentru prima dată în sat, a lor. După plecarea noastră însă, aveau să fie trimişi acasă de către ţigani. Pe de altă parte, faptul că ne-au văzut împreună cu aceştia, avea să le dea curaj a doua zi, cînd ne vor urma în toate mişcările noastre prin sat: toată distanţa respectoasă cu care ne înconjurase comunitatea de la venirea noastră avea să se risipească peste noapte. Ne făcusem frate cu Ţiganu'...

Deocamdată însă numai scaunele nu trepidează în ritmul tobelor. Scaunele şi cu mine. După euforia generală, am căzut în melancolie. Simt că nu mai pot şi mă îndrept cu maşina spre casă. Pe drum, radioul îmi cîntă o selecţie de valsuri şi tangouri celebre. Mă mişc înduioşat în ritmul lor, visez saloane, rochii lungi şi şampanie. Viaţa e frumoasă, dar îmi vine să plîng, aşa că mă duc să mă culc...

Vintilă MIHĂILESCU

Vorbe fierbinţi

De obicei, în ţările normale, luna august este săracă în întîmplări politice semnificative. La noi, unde scandalurile sînt nu numai mari, dar şi lungi, iar campania electorală nu se întrerupe decît în cele două zile de dinaintea alegerilor, politica nu-şi poate permite decît cel mult „vacanţe de lucru“: de pe plajă sau din vîrf de munte, politicienii continuă să lanseze opinii despre chestiunile arzătoare pe care presa continuă să le comenteze.

Cu elicopterul...

Exemplul cel mai la îndemînă este mult discutatul contract cu Bell Helicopter. Asupra oportunităţii semnării lui ar trebui să se pronunţe doar cei care se pricep, cîntărind toate aspectele, de la cele militare la cele financiare (evident că la noi nu poate fi aşa: mai toţi gazetarii şi politicienii români şi-au dat cu părerea, devenind peste noapte experţi atît în strategie, cît şi în finanţe). Dar indiferent de felul în care se va termina afacerea, sînt de făcut cîteva observaţii legate de comportamentul românesc în faţa „Cobrei“. Un comentator a şi remarcat, de altfel, că la urma urmei este vorba despre un contract comercial; tevatura creată în jurul lui şi întîrzierea în luarea unei decizii, după patru ani de tergiversări, dovedesc incapacitatea noastră de a negocia cum trebuie o asemenea afacere. Dincolo de asta, dezbaterea publică a unui astfel de contract transformă în subiect politic şi electoral o chestiune în care trebuie să se pronunţe, cu discernămînt şi competenţă, exclusiv specialiştii. Cînd închei o afacere de o asemenea anvergură, trebuie să prevaleze luciditatea şi pragmatismul, calculul sec (nu doar cel strict financiar, desigur) şi judecata rece. Or, la noi s-a ajuns – din nou – la reacţii afective, la acuze fără probe (cine susţine contractul e mason, cine nu-l susţine are aceleaşi opinii cu „Vocea Rusiei“, şi altele asemenea), la discursuri pro NATO („nu putem intra fără elicoptere...“), la ieşiri populiste („soldaţii români n-au bocanci“) etc. O chestiune pragmatică şi precisă a fost înăbuşită într-o retorică pe cît de abundentă, pe atît de superficială, în care toată lumea pare să aibă dreptate: sigur că nu putem intra în NATO cu o armată prost înarmată, dar nici cu datorii împovărătoare n-o putem face; sigur că soldaţii trăiesc prost, dar nici civilii n-o duc mai bine. Între atîtea zgomote de fond, eventuale voci care ar prezenta, coerent şi echilibrat, argumente pro şi contra, aproape că nu s-ar mai auzi.

Pînă la urmă, indiferent de decizia care va fi luată, însuşi modul în care este tratat subiectul „Bell Helicopter“ este o dovadă de incompatibilitate cu structurile euroatlantice: pentru a fi compatibili, ar trebui să cheltuim mai puţin timp şi mai puţină energie verbală într-o asemenea situaţie. NATO este, totuşi, o organizaţie bazată pe raţionalitate şi pragmatism.

...şi pe jos

Retorica politică estivală însă pare să nu poată funcţiona decît pe coordonate fierbinţi. Fostul preşedinte Ion Iliescu a dat, şi dinspre opoziţie, o măsură a distanţei la care ne aflăm faţă de cultura politică a democraţiilor liberale în al căror club vrem să intrăm. Discursurile sale au fost punctate de expresii voluptuos citate de mai toată presa, referitoare la actuala putere („paraziţi ţărănişti şi liberali“, „îmbogăţiţi“, „lichele“ etc.). Desigur, pe toate meridianele, discursurile electorale au adesea valenţe pamfletare şi metaforice (sau măcar pot fi „scuzate“ astfel) ori permit ieşiri pe cîmpul limbajului popular tocmai pentru a ajunge la inima alegătorului şi pentru a-i fi „pe înţeles“. Trecem şi peste vulgaritatea care i se poate eventual reproşa liderului opoziţiei. Dar în subtextul acestor discursuri se putea observa aceeaşi veche şi obstinată indignare în faţa ideii de bogăţie şi de capitalism, aceeaşi vocaţie de om de partid care nu ştie să piardă puterea şi s-o recîştige, după regula democratică, convieţuind firesc cu cei de alte orientări, ci aplică în continuare regula revoluţionară după care cucerirea puterii politice trebuie urmată de epurări în toate sectoarele de activitate şi de cucerirea puterii economice. (Ce-i drept, o regulă de acest gen a aplicat şi actuala putere, schimbînd oameni şi creînd posturi mari şi mici pentru clienţii politici, în numele „reformei morale“ şi al algoritmului). Problema este în ce măsură PDSR şi liderul său mai pot fi purtători credibili ai unui astfel de discurs, dat fiind că instaurarea regimului clientelar a început înainte de 1996, şi tot atunci au apărut şi „îmbogăţiţii“, pe căi numai de Dumnezeu ştiute.

Deocamdată, vine toamna şi guvernul se pregăteşte de reorganizare. Ceea ce înseamnă că, dincolo de tot şi de toate, cuvîntul *algoritm* îşi va face glorios reintrarea în vocabularul nostru zilnic.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Despre prostituţie

Pînă să plece în vacanţa de vară (evident, binemeritată) un grup de parlamentari a anunţat poporul că intenţionează să demareze procedurile constituţionale pentru o modificare a Codului penal: dezincriminarea prostituţiei. Românul, zdrobit de căldură, a aflat că din punct de vedere social e mai eficient să organizezi şi să controlezi prostituţia decît să o reprimi prin mijloace penale. Tema nu e nouă pentru societatea noastră post-revoluţionară. Se discută de cel puţin cinci ani şi remarcăm că vocile care pledează pentru soluţia pe care grupul sus-evocat intenţionează să o promoveze legislativ sînt tot mai numeroase. Se argumentează privind înapoi, spre gloria trecută a Crucii de Piatră, sau înainte, spre bordelurile celebre din respectabile capitale occidentale. Se aduce în discuţie sănătatea publică – mai plauzibil ocrotită în varianta prostituţiei legalizate. Se invocă rezonuri criminologice; rata infracţionalităţii ar scădea dacă autorităţile ar veghea derularea acestei afaceri, recunoscută ca mediu propice delincvenţei. Adăugăm argumentul financiar (sursă de venituri pentru stat), argumentul procedural (este realmente dificil să probezi în instanţă săvîrşirea infracţiunii de prostituţie) şi argumentul... fatalităţii (prostituţia este o realitate de care, vedem bine, nu prea putem scăpa). Faţă cu aceste argumente, alături de fratele meu Românul, mă declar convins.

Fără falsă pudoare şi asigurînd cititorul că tot ce este omenesc nu îmi este străin, ridic, timid, problema moralităţii acestui demers. Legea penală este apărătorul celor mai importante valori sociale. Ea este aspră şi necruţătoare tocmai pentru că valorile pe care le apără sînt socotite a fi vitale pentru corpul social. Printre altele, legea penală apără viaţa, libertatea şi patrimoniul. Incriminînd şi pedepsind prostituţia, legiuitorul a vrut să apere o valoare, fără îndoială de ordin moral. Care este aceea? Dezincriminînd prostituţia şi, mai departe, promovînd norme juridice pentru organizarea prostituţiei, nu cumva nesocotim o exigenţă importantă pentru societate?

Din punct de vedere penal, prostituţia constă în fapta de a procura mijloacele de existenţă sau principalele mijloace de existenţă prin practicarea de relaţii sexuale cu diferite persoane. Sesizăm că două condiţii se cer a fi întrunite cumulativ pentru a putea vorbi despre prostituţie. Prima se referă la acţiunea însăşi: susţinerea de raporturi sexuale cu mai multe persoane, nu doar cu una singură. A doua vizează scopul acţiunii: aceste raporturi sexuale sînt susţinute pentru procurarea mijloacelor de existenţă sau a principalelor mijloace de existenţă. Cu alte cuvinte, dezincriminînd prostituţia legiuitorul va permite ca unele persoane să-şi procure mijloacele de existenţă prin practicarea relaţiilor sexuale cu diferite persoane. Aceasta nu înseamnă că fidelitatea sau monogamia vor fi periclitate.

Legalizarea prostituţiei înseamnă consacrarea unui nou aspect al libertăţii. Ca şi în cazul celorlalte libertăţi, persoanele care doresc să-şi cîştige astfel existenţa vor putea să o facă numai sub supravegherea statului. Dezincriminarea prostituţiei nu înseamnă că statul s-a retras din controlarea acestui fenomen. Va fi, doar, o schimbare în felul în care statul îşi va exercita autoritatea.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

Iosif Sava: o istorie a televiziunii

„De ce n-avem un Havel?“ „De ce n-avem un Pivot?“ I-am avut, în felul nostru, cum am putut şi noi. Mereu cu ochii pe-alături, departe sau aproape, conform acestei caracteristici a unei anumite mentalităţi publice româneşti care, cum ar spune Paul Virilio citat, în acest colţ de pagină, săptămîna trecută, preferă, şi ea, şi nu de azi de ieri, mai degrabă departele, aproapelui, i-am avut, pe Havel ca pe Havel, dar pe Pivot sigur. Un Bernard Pivot român, şi, cum s-ar spune, chiar mai mult decît atît.

Nici un nume nu ţine locul altuia, dar prin eticheta „Bernard Pivot“, o parte a elitei noastre culturale înţelege, de obicei, animatorul cultural de excepţie şi de vocaţie prin intermediul televiziunii.

Cultura şi televiziunea: ecuaţie, la noi şi nu numai la noi, cu mai multe necunoscute decît cuvinte. Fără reguli, necuantificabilă, pe care numai „triumful talentului“ o poate soluţiona.

Iosif Sava a fost un mediator cultural de televiziune care a făcut stil. Un stil inconfundabil şi, de multe ori, deranjant. Nu mă număram printre admiratorii săi necondiţionaţi, nu prea puteam să-i urmăresc emisiunile de la cap la coadă, dar emisiunile sale reprezentau un lucru sigur, aproape o entitate: sîmbăta sau duminica, ele, pur şi simplu, fără surprize, *existau*, erau acolo, la locul lor, la întîlnire. Cu sau fără tine, ca spectator, aveau loc. Aşa cum se întîmplă şi cu cultura în genere, cu marea cultură: nu are neapărat nevoie de audienţă imediată. În mediocritatea infinită a *week-end*-urilor noastre televizuale, „Serata“ şi, mai de curînd, „Salonul muzical“ constituiau o salvare.

„La Sava“, oamenii de cultură şi, în general, oamenii publici români şi-au avut locul lor asigurat. Au fost „acasă“. Întrebaţi, deranjaţi, provocaţi, întorşi pe toate feţele, cei care au ce să spună dar sînt obligaţi, cel mai adesea, să se exprime prin canoanele unui discurs public sărac, aproape agramat, comercial-demagogic, aşa cum numai oamenii politici, în goană după imagine şi/deci voturi, sînt capabili să impună, oamenii de cultură români, aşadar, s-au putut exprima, aici, „la Sava“, în voie. Chiar şi atunci – sau poate tocmai de aceea? – cînd erau permanent întrerupţi, dacă nu chiar contrazişi de gazda lor. Oamenilor de cultură români le plăcea la Sava, în emisiunea lui Iosif Sava. Se simţeau în voie. Prin dispariţia lui Iosif Sava, dispare şi locul care-i purta, informal, numele. Nu o emisiune sau alta, la un post de televiziune sau altul, cum au fost vremurile, sau la radio, ci un *loc* sigur, în care se vorbea cultură, în care se putea vedea trecînd, măcar, umbra culturii, proiectată de statuia ce i se înalţa.

Iosif Sava s-a simţit bine în contemporaneitatea pe care nu înceta s-o anatemizeze. Credea în educaţia prin televiziune, în rolul formativ al televiziunii, pe care nimeni, sau aproape nimeni, la noi, nu se arată, încă, în stare să-l conceapă, să-l imagineze, să-l organizeze. Sava a făcut acest lucru. O dată cu el, dispare un anumit model. Un model al *anacronismului critic*, supărat pe superficialităţile de masă ale modernităţii. Susţinută cu aparentă monotonie, *ideea de valoare* a reuşit, cred eu, să fie măcar reamintită de insistenţa axiotropică a lui Iosif Sava. Acum, locul valorii, micul templu catodic al acesteia s-a închis, a dispărut, o dată cu omul ce-l emana. Şi tare mă tem că nimeni nu se va repezi nu să-l recreeze, ci să creeze un altul: un *loc*, pur şi simplu, neacademic, al *valorii*. Un spaţiu de vizibilitate al acesteia. Unde se vor mai duce de-acum, la televiziune, oamenii români de cultură? Prin dispariţia lui Iosif Sava, cultura română şi, cum se spune, cultura în general îşi pierde mare parte din *vizibilitatea* ei *publică*.

Iosif Sava nu şi-a trăit pensia. Era nepensionabil. Asta, poate, l-a şi pierdut – prematur. Televiziunea Română, mai catolică decît Papa, adică mai comercială decît toate canalele comerciale din România la un loc, îi judeca, stupid, emisiunile în funcţie de audienţă. Dar cultura nu are nevoie de audienţă, ea trebuie, pur şi simplu, *să existe* şi, pentru televiziune, *să se vadă*. Se va mai vedea de acum? Dacă, totuşi, da, imaginea ei va fi oricum micşorată.

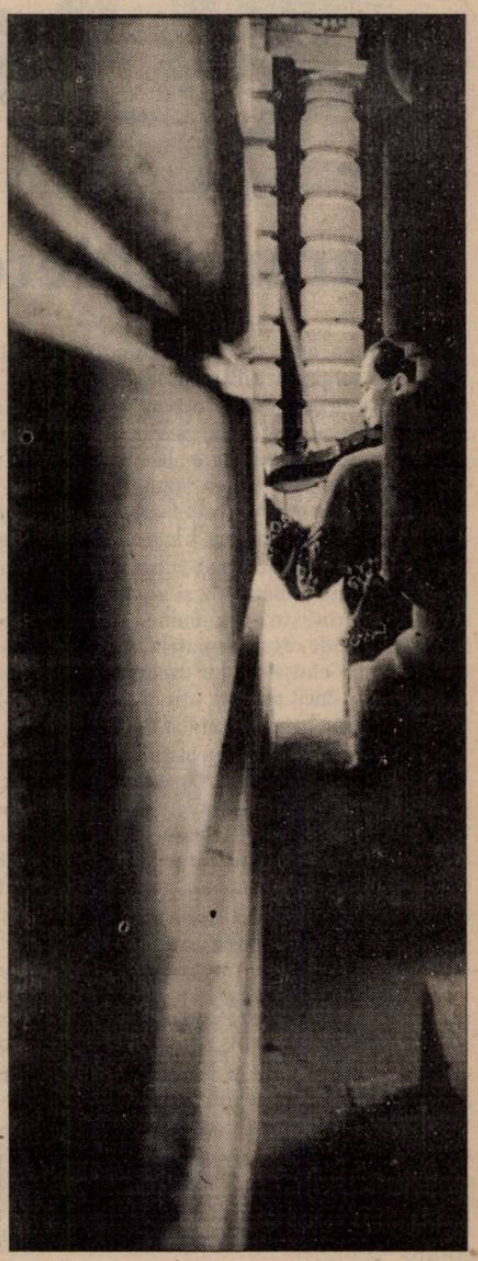

© C. Buzhuţ

Televiziunea Română – denumire deja anacronică şi abuzivă, prin pretenţiile ei totalitare – l-a pensionat, aşadar, pe Iosif Sava. Acesta a fost „preluat“ imediat de proaspătul post de telenovele Acasă, care i-a dus emisiunea acolo unde-i era, poate, simbolic, locul: la Palat, la Palatul Cotroceni. Istoria aceasta este aproape a fabulă. Care spune că, încet încet, posturile private de televiziune vor prelua, una cîte una, atribuţiile serviciului public de televiziune, aflat în derivă, care a făcut din derivă modul propriu de existenţă. Aceasta-i tendinţa: posturile private, comerciale, de televiziune româneşti fac, acum, mai mult „serviciu public“ decît aşa-numitul serviciu public de televiziune din România. Traiectoria finală a lui Iosif Sava ilustrează cît se poate de bine acest lucru.

Sfîrşitul lui Iosif Sava marchează un sfîrşit: de epocă, de stil cultural de televiziune. Căci omul fiind stilul, dispare şi acesta împreună cu acela. Prin Iosif Sava, cultura şi televiziunea au stat, CLASIC, împreună. Acum, cultura, marea cultură, Cultura cu majusculă, cultura pur şi simplu va trebui să fie reinventată la televiziune. Ca televiziune. Trecerea lui Iosif Sava de la TVR la Acasă, adică de la un post public la un post privat, spune o poveste. Cu tîlc. Trecerea lui Iosif Sava în nefiinţă ne spune că această poveste se cere, acum, continuată.

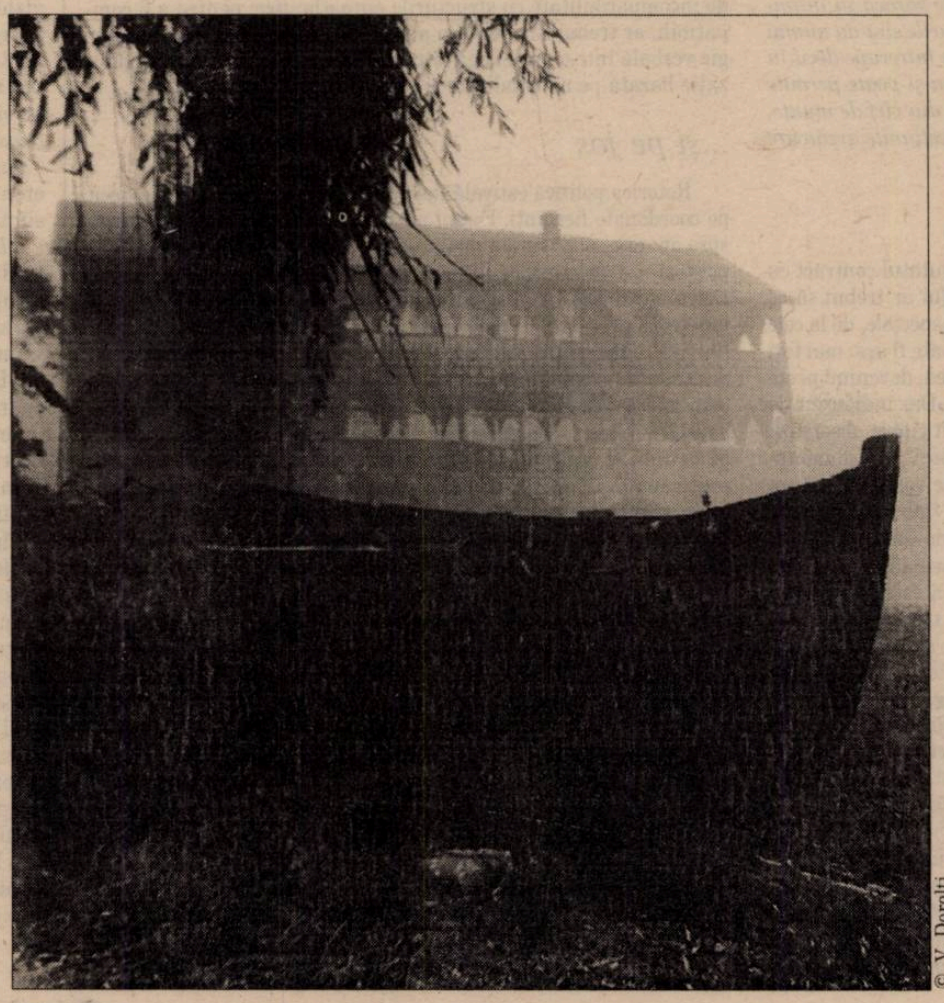

© V. Dorolţi

Bogdan GHIU

Povești suprapuse

Suppy, Stahy și cu Stolo

Dorind să explic eșecul unei zile de pescuit în bălțile Dunării, o iau mai pe departe. Într-o amiază de vară toridă, un desenator cvasi-șomer lenevea pe patul din camera sa ieftină și admira plictisit, prin fereastra deschisă, norii de deasupra New York-ului. Dăruit deplin reveriei, se vedea plutind în aer, purtat pe pale de vînt din Bronx pînă în Staten Island; în clipa următoare, spune legenda, sărea ca trăsnit de un gînd nepereche și, pe două foi de hîrtie, schița o siluetă valsînd în aer printre zgîrie nori. Sub magia ideii, seara își caută un prieten de meserie scriitor ratat și-l pune în temă. Habar nu aveau ei că sînt pe cale de a da contur nu unui *comics* de duzină, ci celui mai mare *mit modern* american. Desenatorul, Joe Shuster, și scriitorașul, Jerry Siegel, lansau pe piață, în iunie 1938, creația lor bidimensională și roș-albastră *Superman* (ulterior, semn al reușitei locale, *Superman™).*

Trecem Atlanticul și, tot într-o legendară amiază de vară, în 1934, ne așezăm la masa unui miner ucrainian. Odată cu noi, în camera-i intră și o delegație din conducerea minelor din bazinul Donețului. Potrivit licențelor prozei, noi (povestitor și cititor) trecem nevăzuți, mai ales că cei veniți au treabă cu gazda, care e luată la întrebări: cum merge mina, cum să crească producția, cum să depășim planul... Minerul nostru nu numai că are idei, dar cere și permisiunea ca a doua zi să-și organizeze singur frontul de lucru. Minune: într-o zi scoate cărbune cît un alt miner în două săptămîni. Odată povestea ajunsă la urechile lui Stalin (unii cred că, de fapt, tot din neuronii acestuia plecase), Alexei Stahanov – el era gazda – ajunge erou național și, culmea celebrității, rădăcină de substantiv comun.

Similitudinile dintre Superman și Stahanov sînt frapante: în fond, singura deosebire dintre ei este că ultimul chiar a existat – ceea ce nu l-a împiedicat pe primul să aibă o viață mai lungă, totuși. Ambii, colegi de generație fiind, vindecă boli cronice ale lumii care-i naște: Superjustițiarul este reacția americanului amețit de *New Deal* la provocările alianței dintre sindicatele corupte și familiile mafiote; Supermuncitorul vine, la rîndu-i, să lecuiască economia sovietelor de ineficiență. După datele civile, ambii provin, practic, de nicăieri: Suppy copilărește la *Smallville* (!), iar Stahy se naște într-o localitate greu de identificat (fiecare biografie oferă altă variantă). Ambii au identitate dublă: cînd nu sînt eroi, Stahy este cap de familie și șahist amator, iar Suppy, ziarist miop; unicitatea lor se împlinește abia cînd părăsesc, propriu-zis, pămîntul: unul, coborînd în subteran în salopetă, altul înălțîndu-se spre cer înfășurat în capă. Ambii vin din afara *sistemului*: a celui solar, în cazul primului, și a celui politic în cazul lui Stahanov (la data supersforțării sale, el nu era membru de partid!). Virtuoși, vor intra, firesc, în rîndul lumii: Stahy primește carnetul de membru direct de la Biroul Politic, iar Suppy, întregind povestea *Luceafărului* nostru într-un episod uitat azi, se umanizează căsătorindu-se cu Lois, colega ziaristă. În fine, s-ar putea, pe linia lui Umberto Eco, scrie o carte despre toate aceste convergențe; dar ideea, în sine, e una: nici Conducătorii nu ne definesc precum o fac Salvatorii noștri.

© S. Gheție

Amară concluzie pentru o zi de *dat la pește*, într-o luncă arsă de soare – pentru că aici doream să vă aduc. Pe-nserat, după o zi de palavre, tovarășul meu de undiță, sătean între două vîrste, mă-ntreabă: *Dom'ne, știi cine ne-ar mai putea salva?* Eram pregătit pentru orice: Ceaușescu, Iliescu, Mareșalul, Regele, Ion Dolănescu, NATO sau Vlad Țepeș; dar nu și pentru răspunsul ce-mi fu dat, refren pe care-l uitasem: *Stolojan, dom'ne. Nu vorbea el mult, da' gîndea și ziua și noaptea.* Atunci, teamă fiindu-mi că nu ne putem ridica, noi înșine, mai presus de ideea noastră de Salvator, am tăcut adînc, admirînd perplex ușurința cu care libelula calcă apa.

Adrian CIOROIANU

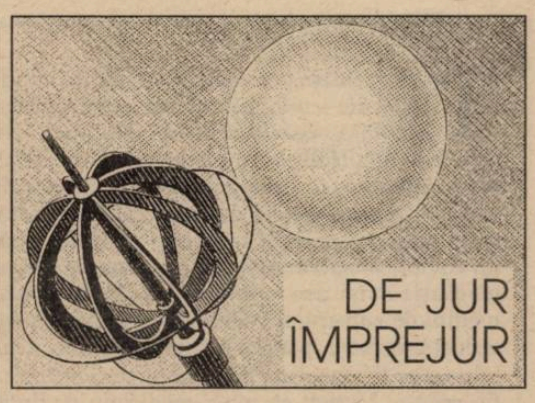

Neutralitate

Cea mai încăpățînată a fost femeia aceea mai mult îmbătrînită decît bătrînă, originară din Europa de Est care susținea că-și amintește cum, înainte de a fi smulsă de către naziști din brațele tatălui ei, acesta i-a șoptit să n-aibă nici o grijă; cînd totul se va termina, ea va fi o femeie bogată pentru că va avea banii din contul depus de el într-o bancă elvețiană. După ce totul s-a terminat, bancherii elvețieni au tratat-o cu politețea aceea folosită de oamenii care știu pe ce lume sînt, cînd discută cu obsedații declarați nepericuloși de către medici. Ceea ce spune un tată în asemenea împrejurări nu poate fi o dovadă și în nici un caz o bază legală pentru a pătrunde în mecanismele care asigură secretul băncilor elvețiene. Iar secretul este o bogăție a sistemului bancar elvețian mai importantă decît sumele pe care le acoperă. Componentă definitorie a neutralității, confidențialitatea i-a permis Elveției să evite conflagrația, ambele părți în conflict fiind interesate să aibă la îndemînă depozite sigure pentru valorile concrete și un teritoriu apropiat unde să poată iniția tratative, dacă și cînd acestea vor fi necesare. Neutralitatea Elveției nu a fost ambiguă sau ipocrită: beligeranții nu au avut calități sau vicii, ei existau în afara moralei și în strînsă legătură doar cu sumele depuse.

La început au fost adăpostiți aproximativ 22.000 de refugiați evrei, fugiți din Germania sau din alte țări ale Europei ocupate. Mai mulți refugiați ar fi produs dezechilibre, așa că alți 30.000 de evrei au fost respinși la graniță, nu înainte ca meticuloșii funcționari elvețieni să le fi pus pe pașaport ștampila J (Jude-evreu) pentru ca patrulele germane să nu se obosească cu cercetări suplimentare. Între timp băncile elvețiene primeau în depozitele lor banii spoliați de trupele naziste atît de la indivizi, cît și de la țări cărora le luau tezaurul sub formă de pradă de război.

După înfrîngerea Germaniei, în 1946, o comisie aliată tripartită a dispus returnarea aurului către băncile de stat occidentale jefuite: pentru a evita complicațiile, au fost restituite statelor, și nu indivizilor, 329 tone de aur. Trecerea anilor și diminuarea – firească – a numărului supraviețuitorilor n-au calmat suspiciunile, ci, dimpotrivă, au transformat în imaginarul colectiv depozitele bancare elvețiene în peșterile lui Ali-Baba. Raportul Eizenstat elaborat de administrația americană și publicat în 1997 a produs cel puțin o informație șocantă: în băncile elvețiene există încă lingouri de aur depuse de Germania nazistă în care sînt încorporate bunurile personale ale victimelor: bijuterii, monezi, aur dentar. Lista conturilor „părăsite" îi cuprinde și pe foștii naziști și victimele lor eterne. Neutralitatea scrobită a bancherilor elvețieni (unul dintre ei afirmase că valoarea depozitelor din timpul războiului echivalează „un pumn de alune") a fost sensibil maculată mai cu seamă de „amănuntul" cu aurul dentar. Nici echipelor de negociatori nu le-a fost ușor: cei care cereau banii înapoi, culpabilizau Elveția pentru modul în care a susținut financiar efortul de război al naziștilor. „Această insulă de libertate și democrație" cum o denumea Flavio Cotti, unul dintre importanții săi demnitari, părea să aibă o concepție extrem de restrictivă despre numărul celor cărora Confederația le poate asigura deplina folosință a acestor drepturi.

Pînă la urmă s-a ajuns la un compromis în ceea ce privește cifra: băncile elvețiene vor returna 1,3 miliarde de dolari. Cine, cînd va primi banii și cît rămîne încă de aflat și importante firme de avocatură își pregătesc dosarele. „Făclia" neutralității a trecut, de la bancheri, la juriști. Supraviețuitori sînt din ce în ce mai puțini. Suma globală pare imensă și nu puțini sînt cei care, cu motivații dintre cele mai diferite, consideră imoral acest comerț cu memoria. El nu este imoral, ci doar tardiv. E puțin probabil ca femeia aceea din Europa de Est să se aleagă cu altceva, decît cu amintirea acelui moment cînd i se mai dădea totuși o speranță.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Noi linii de autobuz

În septembrie, în Bosnia vor fi din nou alegeri și se speră ca urnele să acrediteze realitatea unei federații funcționale, apță să elaboreze cadrul de acțiune al unor politici echitabile: ar fi vorba despre depășirea pragurilor care separă memoria celor trei naționalități, coexistînd acum în același spațiu, fără a exista cu adevărat. De conlucrarea lor depinde și succesul politicilor economice și al celor de reconstrucție.

Așa cum arată Christopher Bennet în articolul său „Vot de frică" din numărul pe august al revistei *Transitions,* alegerile sînt mai degrabă un sfîrșit al războiului, decît un început al păcii. Este adevărat că partidele „naționale" se smulg de sub dominația conducătorilor lor radicali, compromiși în timpul războiului, dar simultan se poate observa o radicalizare a foștilor moderați: „Oficialii internaționali din Bosnia încearcă să-i determine pe bosnieci să-și folosească votul cu înțelepciune și să-și aleagă cu grijă oficialii. În pofida eforturilor de a alcătui o alternativă la naționaliștii care conduc acum, este puțin probabil că se va găsi o majoritate de bosnieci, care să respingă naționalismul. De vină este, în primul rînd, sistemul electoral. Viciul lui fundamental este că, pentru a cîștiga, candidaților le este suficient votul majoritar al unei singure etnii. Bosniecii pot obține mandatul fără să aibă nici un vot croat sau sîrb, iar sîrbii n-au nevoie de voturile croate sau bosniece (...) După recenta experiență a războiului, decizia electorală a majorității bosniecilor va fi determinată de frică: frica de cele două comunități cărora nu le aparțin. Firesc, se votează pentru candidatul sau partidul care promite cea mai activă apărare împotriva amenințării". Și deoarece cea mai activă apărare este percepută ea însăși ca o amenințare, consecința se exprimă printr-un ciclu al fricii și al insecurității.

Armele prin care acest ciclu poate fi întrerupt sînt mai puțin sofisticate decît se crede. După ce a primit împuterniciri sporite de la organismele care l-au delegat, Înaltul Reprezentant al comunității internaționale Carl Westendorp a impus cîteva măsuri simple: standardizarea plăcilor de înmatriculare ale automobilelor, un drapel comun, același tip de legitimație de identificare, monedă comună. Aceste decizii au făcut posibilă organizarea vieții cotidiene, chiar dacă ea arată așa cum se vede din coperta numărului revistei reprodusă în această pagină. Mai puțin simbolic, linia de autobuze care leagă Sarajevo de Banja Luka (250 km) este asigurată și de Republika Srpska și de Federația Croato-Musulmană. Sînt valabile monezile vechi, dar și cele noi și, fără a fi supraaglomerate, vehiculele sînt destul de folosite. Semnele de circulație și stațiile de benzină au încă „specific național", dar călătorii par a nu mai observa diferențele. E adevărat, după cum povestește Tomas Miglierina în articolul „Iarăși pe drum", șoferii fac drumul dus-întors în aceeași zi: nu îndrăznesc să doarmă în orașul fost dușman și încă neprieten. Majoritatea călătorilor se deplasează pentru afaceri sau pentru alte treburi care nu suportă amînare. Un american, fost membru al brigăzilor anti-tero din America Centrală, implicat aici în două proiecte ale unor organizații nonguvernamentale găsește totul absolut normal: „Organizațiile pentru care lucrez n-au mijloace de transport așa că merg des cu autobuzele astea. Am mai văzut și autobuzele din Israel, de pe malul de Vest, dar aici e altfel... Și totuși, dacă te gîndești... cînd eram în armată, ne antrenam să ne luptăm cu roșii, oriunde, chiar și în Iugoslavia. Ei erau dușmanul. Și acum ce facem? Colaborăm cu ei, NATO se antrenează cu fostele armate comuniste, îi ajutăm. În autobuz nu se discută politică. Uneori, cînd descoperă că sînt american, îmi pun niște întrebări, de parcă eu aș fi Bill Clinton."

E greu de spus dacă Bill Clinton s-ar descurca pe ruta de autobuz Sarajevo-Banja Luka. **(M.B.)**

Argument

Trăim într-o perioadă aflată sub semnul vedetei. Noii zei – ai lumii întregi sau doar locali – sînt de data aceasta vedetele (Olimpul actual este, fără îndoială, Hollywood-ul, dar, ca şi în Grecia antică, există cîte un zeu – mai mic – pentru fiecare rîu, colină sau lac). Există vedete de toate calibrele, ierarhizate, de la mega-staruri, la staruri şi starlete; deşi nu este un cuvînt consacrat care să le numească, fiecare cătun mediatizat îşi are vedetele lui. *Mediatizat,* fiindcă mediul de cultură al vedetelor este mass-media. Fără aceasta *(acestea,* pentru a fi pedanţi) din urmă, vedetele nu ar fi cunoscute de nimeni, deci ar înceta să mai fie vedete. Numai că mass-media nu se limitează să popularizeze nevinovat şi obiectiv vedeta (căci, dacă ar fi doar atît, vedeta ar rămîne în continuare în anonimat), ci, întotdeauna, mitologizează. Şi apoi, nu numai vedeta are nevoie de mass-media ca să existe, ci şi invers.

Ingredientul de bază al acestui construct compozit care e vedeta rămîne întotdeauna mitul. Acest lucru se detectează cel mai bine în cazul marilor vedete, cînd mitul este atît de puternic, încît tinde să se constituie într-o religie. Să ne gîndim la cazul lui Michael Jackson, care este considerat de fanii lui, pe lîngă supraom, fiinţa cu sufletul cel mai bun de pe pămînt, cel care se îngrijeşte de cei neajutoraţi, le alină durerile bolnavilor şi handicapaţilor sau iubeşte copiii. Modelul este, desigur, cel cristic: mega-starul are şi o latură divină, care-i permite să facă minuni (să dispară, să reapară sau să zboare la spectacolele sale) dar şi o latură umană în care este bun şi blînd. De altfel, Michael Jackson a fost, mai-întîi de toate, Dumnezeu pentru el însuşi, modelîndu-se „după chipul şi asemănarea sa".

Mass-media transformă tot ce atinge în vedetă, asemeni (dacă este să ne păstrăm în domeniul analogiilor cu legendele Greciei antice) regelui Midas care preschimba orice obiect în aur. De aceea, nu numai vedetele propriu-zise sînt vedete, ci şi cei care sînt meniţi să construiască o vedetă. Cazul analiştilor politici, a jurnaliştilor, deveniţi astfel „scop în sine" este elocvent în acest sens. Dacă vedeta este o iluzie, putem spune că jurnalistul devenit vedetă este de-a dreptul iluzia iluziei. Iar ca alţi jurnalişti să arate cu degetul acest lucru, aşa cum o facem noi – iată unul dintre paradoxurile de care este capabilă presa. **(C.P.-B.)**

Adina KENEREŞ
scriitor

În confuzia agoniei: vedete, eroi, bolgii

Cîtă mecanică încape în împingerea cuiva pe piedestalul de vedetă, adică în reducerea lui la o simplă imagine publică purtătoare a unei idei şi mai simple? Vedeta nu-şi aparţine. E făcută de ceva sau de cineva şi poate dispărea ca un guturai – sau ca o boală mintală, dacă cel ce a pierdut-o a comis imprudenţa să creadă în ea. Ca în orice joc, şi în vedetariat apar uneori grăunţe de seriozitate: talent, farmec, competenţe. Dar nu ele fac vedeta, ci doar o lestează un timp, înceţoşînd astfel judecata.

Mi-am petrecut mai bine de zece ani adulţi sub un regim comunist, unde la toate intersecţiile funcţiilor ideologice cu administraţia reală, de care ţinea pacea socială, se ridica obligatoriu un postament de carton iar pe el se instalau un nume şi o figură. Printr-un mimetism care nu dă semne că s-ar fi epuizat, la toate intersecţiile opoziţiei la sistem cu valorile tradiţionale, devenite atunci *underground,* avea loc aceeaşi ceremonie, doar că ea întrona un soi de guvern în exil. Aspiraţia tribală la ierarhii care alimenta cu capete de afiş ambele reţele era condamnată să folosească acelaşi rezervor şi grile similare, impregnate de mediocritate şi reprezentativitate. Producea deci prea adesea regi echivalent de goi. Ceea ce, chiar dacă se explică prin presiune, izolare, abrutizare etc., nu e mai puţin trist la vedere.

Nici la etaj, nici la subsol sistemul nu ducea lipsă de vedete, pînă şi războiul ceauşist împotriva altor personalităţi decît Cabinetele fiind creator de halouri şi garant al unei sinistre pseudo-animaţii curteneşti. Sistemul nu era scos din minţi decît de eroi, adică de cei ce refuzau să integreze funcţia prescrisă, căci năzuiau la o alta, aparent inferioară dar mai înrudită cu adevărul, pe urmă de-a dreptul cu autodistrugerea cînd nu mai puteau digera revelaţia crimei colective.

Mi-am petrecut apoi tot mai mult de zece ani într-un cadru capitalist, unde întîlnirea mărfii cu consumatorul său are nevoie de intermediari vii, singurii credibili într-o mare de obiecte şi generatori de vedete printr-un concurs rutinier care se apropie organic de selecţia naturală. Uzura inevitabilă şi lupta uneori grotescă împotriva ei au degradat în timp însăşi ideea de vedetă, aducînd-o la stadiul de marionetă simpatică, înduioşătoare şi inofensivă. Ca să mai ajungi azi la vreun *underground* trebuie să sapi viguros pe sub instituţia încetăţenită, printr-o întreagă stratigrafie funcţională. Şi se întîmplă, vai!, ca atunci cînd în sfîrşit ai dat de izvorul cu iz anarhist, cineva mai iute decît tine să fi furat deja rebela pasăre rară şi s-o fi instalat de-a dreptul în nomenclatorul oficial. Pînă şi această aventură hollywoodiană a gloriei făcute peste noapte s-a banalizat, cum au început să se banalizeze şi reţetele de generare într-o lună de studio a grupurilor rock pubere. În plus, viteza de rotaţie a gustului pulverizat sporeşte hăţişul şi neîncrederea populară în *star systems* de orice soi, care abia mai menţin ce-a mai rămas din pacea socială. Interesanţi rămîn doar eroii, adică acei indivizi care par că nu vor nimic şi au de apărat abstracţii morale nehrănitoare incluzînd salvarea persoanei. Aceşti inşi firavi sau majestuoşi care nu pot fi clonaţi declanşează panici mai mari decît căderile bursei, îi mesmerizează pe finanţişti şi pe diplomaţi, ridică valuri de iubire apte de războaie sacre precum şi de amnistii nesperate, de gesturi comunitare din familia muncii patriotice şi a chirurgiei de vîrf pe nimic.

În peste două decenii atente, n-am văzut în viaţa publică nici de colo, nici de dincolo vreo urmă de respect autentic pentru statutul de vedetă, vreo sinceră invidie, vreo pasiune altfel decît infantilă pentru strălucirea „monstrului". Am văzut în schimb multă cordialitate, multe acorduri formale, linguşeli şi alte temenele,

© D. Perşinaru

condescenţă, indiferenţă, din cînd în cînd chiar compasiune, silă, ură. Ca şi cum vedeta, sortită etimologic să joace rolul sentinelei cocoţate pe o proeminenţă de unde „se vede bine" împrejur, ar fi exclusă, ca un obiect muzeal, din planul vital al anonimilor.

Mi se pare necesar să scandez o platitudine: imensul tam-tam făcut împrejurul comunicării în ultimii treizeci de ani este un *bluff* la fel de mare ca şi cel făcut împrejurul imaginii în general şi vedetariatului în special. Oamenii sînt mari consumatori de convenţii liniştitoare, şi deci şi de vedete, dar participă din plin doar la entuziasmul pozitiv emanat de eroi sau se revoltă sincer în carnea lor de victime împotriva biciului călăului. Acesta e o „natură", ca şi eroul: ocupă tot ecranul cu agitaţia propriei angoase, provoacă benigne descărcări de fiere, coşmaruri, sinucideri, abandonuri colective. Poate fi numit bolgie şi citit în cheia seacă a frustrării în ciuda unei aparente complexităţi. Bolgia cuprinde o gamă năucitoare de caractere al căror numitor comun este incapacitatea de a suporta ori depăşi starea de oarecare şi anonim altfel decît prin negaţie şi distrugere: avem cu toţii o mătuşă Dida căreia nu-i prieşte nici un fel de mîncare făcut de altul; un amic Costel apt să culpabilizeze şi un înger pentru insuficienţa solicitudinii; o colegă Gina perpetuu îndoită de performaţele oricui fără a le putea opune pe ale sale; o amică Silvia care nu îngăduie copii, cîini, pisici, muşte...; un şef Toni împletit din brume, trape, efuziuni şi ieşiri de vătaf; un filosof Matei pregătit să dea planetei note mici la toate materiile şi să se ascundă după catalog; o bioloagă Mica pentru care totul taie, infectează, împroaşcă sau roade la rădăcină; o plagă de nepot de care se împiedică toată familia fără să-i poată face un rost pe gustul lui; un cleptoman, un mare sportiv, un mare alcoolic, un gelos, un grafoman, toţi agresivi şi autoimpuşi. Dacă răul mare scapă multă vreme ochiului şi devine interesant abia la analiză tîrzie, răul mic e acaparator în viaţa privată şi anihilant în cea publică. Dominatoare prin vîrtelniţa refuzului, a sadismului mărunt sau a puerilităţii obsesionale, bolgiile ridică boala nimicniciei proprii la rang de coroană. Cîte momente bune, vacanţe, evenimente familiale, proiecte, programe nu s-au împiedicat fatal de figura înnegurată a unei bolgii? Cîtă speranţă, şi deci energie, nu se risipeşte zilnic în încleştarea cu „eroii castratori" ai neantului?

Am sentimentul că în vremurile pe care le trăim vedetele, multiplicate pe fondul haosului de modele, sînt şi mai factice decît le ştiam, iar bolgiile prosperă dedulcite la toleranţa creştinească. Nu mai încape aici nici o firească mecanică socială, ci doar bîlbîiala trecerii de la o societate dresată să se închine la bolgii, grav inaptă să-şi onoreze eroii morţi şi vii, la o lume nouă visînd la naturaleţea candid frivolă a consumului de manechine. Nu cred că vedetariatul e la noi un fenomen excentric, amuzant şi bine încadrat la rubrica VIP, ci acea picătură de apă în care se oglindeşte confuzia naţională – individualism arţăgos, lipsă de organ pentru valoare, slugărnicii cu folos, groaza de orice violenţă curativă, orizont la un deget de nas. Toţi părem mai mari decît sîntem sub lupa care se aşează, fascinată, peste orice agonie.

Plăcerea de a fi rotund

Orice oraş are vedeta lui. Orice vedetă are o viaţă publică şi o viaţă personală. Viaţa personală a vedetei nu are nimic comun cu viaţa personală a unui tractorist.

Vedeta are secrete, idei, motive şi hobby-uri interesante. Ale tractoristului nu-s luate în seamă (cel puţin pînă-n clipa în care nu ia sapa, oprind-o în ţeasta vecinului).

Iată, aşadar, cum vedetele, orice ar face şi spune, rămîn interesante! Ele ne recomandă minunate reţete culinare, de înfrumuseţare, de slăbit. Ne dau sfaturi cum să fim fericiţi, cum să depăşim nefericirea. Ne explică felul în care au cunoscut iubirea şi pe mama-soacră.

Tractoristul vorbeşte telegrafic: „Viaţa?! E cum e!" El n-are timp de spectacole. Vedetele au. Iar, dacă n-au, îşi fac. Pentru că e atît, atît de bine să fii în centrul atenţiei, lumea să te privească, să-ţi soarbă cuvintele, să aştepte de la tine un cuvînt, o idee salvatoare! E atît de bine să fii celebru!... Dar, cel mai bine este ca ceilalţi să te considere mai celebru decît eşti. Chiar dacă nu eşti. Chiar dacă nu pricepi de ce, oamenii aplaudă frenetic pentru că, în SFÎRŞIT, ai ieşit de pe scenă.

Alexandra CRĂCIUNESCU
Bucureşti

Andrei ŢĂRANU
asistent la Facultatea de Ştiinţe Politice SNSPA

Leii şi vulpile

La începutul secolului XX, Vilfredo Pareto, în renumita sa lucrare privind circulaţia elitelor, definea două tipuri de elite, una leu – care se întemeia pe forţă (dar şi legitimitate) şi una vulpe care se baza în special pe viclenie şi, am putea spune în termenii de azi, pe manipulare. Una din tezele principale ale lucrării este însă faptul că elitele vulpe, oricare ar fi mijloacele prin care îşi ating scopul, se vor transforma necesar, mai devreme sau mai tîrziu, în elite leu. Ideile sociologului italian au fost folosite cu succes de fascişti, care au adoptat în special forma elitelor leu (dar şi pe cea a vulpii, căci în practică ideal-tipurile nu funcţionează). Dar, după cîteva decenii, mai ales după război, teoria lui Pareto a fost rejectată tot mai mult de sociologie şi psihosociologie, fiind înlocuită în parte de noile teorii ale leadershipului.

Dacă reluăm analiza paretiană, observăm un lucru ciudat, anume că în democraţiile parlamentare, mai ales în cele cu tradiţie, elitele leu tind să dispară, jocul electoral şi postelectoral fiind mai degrabă apanajul elitelor vulpe, care continuă şi după alegeri, fie că au preluat puterea sau nu, să manipuleze opinia publică. Căci în practică a intervenit un nou procedeu, la care Pareto nici nu se gîndea: implicarea tot mai profundă a mijloacelor show-biz-ului în structura politică. Crearea de imagine a devenit dincolo de practică o obsesie a tuturor politicienilor care caută cu disperare să nu dispară din conştiinţa publică prea rapid sau să fie înlocuiţi de alţii. Această cleptocraţie – cum o numeşte J.-F. Revel – nu mai doreşte să folosească puterea ca forţă, ba evită cît poate aceasta, devenind o putere imagine cu puteri tămăduitoare prin cuvînt. De aici şi nevoia de vedetism ca apanaj al imaginii publice, pe de o parte, şi refuzul de a juca acest rol, pe de cealaltă. Căci politicianul doreşte sau este deja o vedetă, dar refuză să o recunoască.

Această duplicitate a omului politic îl deosebeşte de cele mai multe ori de adevăratele staruri, căci acestea, cu mici excepţii, au o propensiune pentru extravaganţă şi nonconformism, în timp ce omul politic se consideră un om ca toţi ceilalţi care şi-a făcut o misiune din a-i ajuta şi conduce pe semenii săi. El nu este altfel, ci – dimpotrivă – este ca oricare altul (totuşi indispensabil). Nu este o vedetă şi suportă cu greu ideea că ar fi una, dar face tot ce îi este în putere să fie văzut şi căutat. El, spre deosebire de adevăratele staruri, nu îşi asumă vedetismul, ci îl revalorifică în imagine publică. E o persoană publică ce caută, însă, privatitatea.

Duplicitatea de imagine a omului politic provine din caracteristicile pe care le impune jocul politic actual, în care acesta este forţat tot mai mult spre o falsă modestie care să determine în ochii publicului perspectiva unui reprezentant egal cu ceilalţi, dar puţin diferit. Diferenţa ar proveni tocmai din reprezentativitatea sa, din faptul că este un fel de vedetă. Astfel, omul politic încearcă să şteargă diferenţele dintre excepţional şi comun, dăruind vedetei modestie şi mediocrului excepţionalism. El nu mai este neapărat un charismatic, dar se foloseşte de charismă, pentru că are nevoie de acea legitimitate instituţională pe care ţi-o dăruiesc alegerile libere.

Fiind intrinsec determinat de alegeri, omul politic acceptă vedetismul doar ca pe o povară, simplul individ şi cetăţean din el răzbătînd deseori la suprafaţă atunci cînd are nevoie de a fi ales ca un *primum inter pares*. Soţia şi copiii simpatici sînt scoşi la picnicuri şi manifestări populare, persoane comune printre persoane comune, tricourile şi blugii înlocuiesc tot mai des sacoul şi cravata. Omul politic îşi construieşte astfel o imagine proteică, de funcţionar în slujba poporului, de simplu cetăţean dar şi de vedetă mediatică â cărui scop este să fie văzută, acceptată şi votată. Şi toată această imagine îl costă mult mai mult timp decît cel acordat realelor probleme cărora ar trebui să le facă faţă, căci nu activismul este principala lui armă, ci propria imagine.

Cel de al doilea pol în care se manifestă plenar vedeta politică este cel al mediei. Putem spune astăzi, mai ales în România, că omul politic este mai degrabă o vedetă mediatică, decît una în sine. Rolul pe care îl joacă media în a crea dar şi a desfiinţa vedete este imens. Dacă, de curînd, vedetele fotbalistice cereau *silenzio stampa*, imaginea lor publică nu s-a diminuat aproape cu nimic, în timp ce într-un caz similar imaginea omului politic aproape ar sucomba. Astfel se creează o situaţie tot mai ambiguă în relaţia politic-media. Pe de o parte omul politic se doreşte a fi o expresie a alegătorilor, cel puţin în teorie, iar pe de alta spaţiul său de manevră predilect este cel al apariţiilor mediatice. De aceea el nu mai caută în interregnul electoral sprijinul votanţilor, ci mai degrabă pe cel al presei, în special al televiziunilor. Acest sprijin va fi cel care va determină în viitoarele alegeri susţinerea sau rejectarea lui de către alegători. Omul politic devine aşadar mediatic şi mediatizează cît mai mult pentru a fi cît mai mult receptat. Iar, la rîndul ei, presa politică îşi pierde tot mai mult rolul de a informa, rezumîndu-se doar la a crea imagine şi, dintr-un loc public, tinde să devină un spaţiu închis al imaginarului politic, loc al simbolului comun şi al polemicii între iniţiaţi.

Abia aici omul politic este întru totul vedetă, pentru că intră într-un spaţiu dedicat lor şi determinat de ele. Amintiţi-vă imaginea noului preşedinte proaspăt ales, care vine din piaţa unde fusese aclamat de susţinătorii săi, unde stătuse doar cîteva minute, pentru a se întîlni cu presa. Aici e un nou om, acela care face declaraţii, care se lasă chestionat pe larg, mulţumeşte conlocutorilor, se sărută cu prietenii, este pe scurt un om de-al casei. Vedetele se reîntîlnesc, pentru a se întîlni tot mai des de acum înainte. Iar poate omul politic ştie într-un străfund că peste cîţiva ani altcineva va veni din piaţă înlocuindu-l în acest conclav care nu se va fi schimbat prea mult. Aşa că de acum înainte va da prioritate întîlnirilor cu presa, va face evenimente pentru presă şi va reduce relaţiile cu cei din piaţă. Căci la urma urmei aceştia sînt cei mulţi şi necunoscuţi.

Nu trebuie să se creadă însă că aceştia sînt şi neapărat uitaţi. Numai că ei devin doar a treia parte a sistemului, în care două vedete vorbesc în numele lor. Omul politic îi reprezintă instituţional, îi conduce şi le determină în mare măsură existenţa. Omul de presă, şi el astăzi tot mai mult o vedetă, vorbeşte în numele lor ca umil, dar singular, reprezentant al opiniei publice. Iar *tertia pars* se uită sau citeşte legitimîndu-le acţiunea. Totul se face în numele ei, dar numai în măsura în care ea este suficientă pentru a-i face credibili ca vedete, nu neapărat şi necesară. Omul de presă şi omul politic sînt însă două vedete care se contaminează imagistic şi construiesc realitatea din cuvinte.

Acest nou spaţiu nu mai pare a fi neapărat unul public, vedetele fiindu-şi suficiente una alteia. Vedem astfel că numerele de telefon la care publicul îşi poate întreba aleşii fie dispar, fie sînt dublate de numere speciale pentru alte vedete ce vor, măcar indirect, să se mediatizeze. Jocul devine tot mai mult unul de club select şi închis, în care omul de presă este egal ca reprezentativitate cu omul politic, ba chiar tinde să îi ia locul, ca şi cum sondajul de audienţă ar fi egal cu votul de încredere. Omul politic trebuie să-şi accepte, pentru a fi primit în acest club, rolul de egal cu mediatorul sau producătorul de emisiuni politice, căci acesta este un cetăţean la fel ca şi el şi ca şi cei pe care îi reprezintă amîndoi. Această felonie în care se reconsideră politicul nici nu mai poate fi incriminată, devenind poate doar subiect de analiză.

Raliindu-se acestui joc în care puterea nu se mai exercită direct, ci prin intermediul şi cu ajutorul mass-media, elitele leu încetează tot mai mult să existe, devenind subiect de deriziune şi fiind considerate apanaj al ţărilor lumii a treia... Legitimitatea lor este vehement negată sau considerată element de epocă. În acelaşi timp, elitele vulpe se sustrag determinării lor funciare de a deveni elite leu, adică de a-şi asuma în întregime puterea, mărind marja de eroare înspre sfere care pînă de curînd nu puteau fi considerate ca aparţinînd în vreun fel politicului: familia, imaginea directă ş.a.m.d. Apare deci un paradox ce tinde să se instituie ca universal – cu cît sfera politicului se lărgeşte, cu atît domeniul său de putere se diminuează. Şi asta pentru că locul puterii reale este luat de puterea imaginii şi a cuvîntului, iar locul elitelor de vedete ce ţin să se singularizeze.

Sabina FATI
jurnalist

Preşedintele – vedeta puterii

Peste tot puterea are nevoie de vedete. Oamenii politici învaţă actoria crezînd că prin rolurile bine jucate pot deveni eroii zilelor noastre. Personalizarea puterii prin artificiu, teatralizarea vieţii publice, toate acestea se obţin cu ajutorul sentimentelor false, impuse sau fabricate. Vedetele politice învaţă că nu este deloc nevoie să-şi dovedească emoţia pentru a o transmite, şi într-un fel aplică sfaturile lui Constantin Stanislavski: interpretul încearcă să simtă sentimentele rolului, în primul rînd prin retrăire, şi apoi prin reprezentaţie. Actorul politic ştie, în plus, că persoana sa nu trebuie să se estompeze în faţa funcţiei şi încearcă să personalizeze în mod excesiv misiunea cu care a fost investit. De aceea, mulţi psihologi care se ocupă de spaţiul politic ajung la concluzia că rolul preşedintelui, aşa cum este el distribuit în una sau alta din dramaturgiile constituţionale, nu contează prea mult, contează doar persoana preşedintelui, gata să spună în orice moment „statul sînt eu".

Preşedintele Constantinescu nu ezită să demonstreze acest lucru de cîte ori se iveşte ocazia, dar o face în aşa fel încît să pară un erou – arătîndu-ne că el este în acelaşi timp un agent al schimbării şi un garant al stabilităţii, situaţie paradoxală de care se leagă condiţia sa tragică. Această dublă ipostază îl pune pe şeful statului în situaţii incomode, cum e, de pildă, cea privitoare la universitatea cu predare în limba maghiară, în care el nu se poate pronunţa, fiindcă, dacă s-ar declara de acord, n-ar mai putea fi un garant al stabilităţii, iar dacă ar fi împotrivă nu s-ar mai putea califica drept agent al schimbării. Aşa că pentru a-şi păstra renumele de democrat în afară şi pentru a nu pierde simpatia electoratului înăuntru, preşedintele joacă pe cartea neamestecului în treburile celorlalte instituţii şi aşteaptă decizia parlamentului în acest sens. Dl Constantinescu a făcut un calcul costuri/avantaje şi a renunţat rapid la declaraţiile sale de anul trecut, prin care propunea înfiinţarea unei universităţi autonome maghiare în Satu Mare sau undeva în secuime. Propunerile domniei sale nu avantajau comunitatea maghiară, dar ajutau imaginii preşedintelui, care în acest scop îşi punea masca toleranţei. Dar cu cît se apropie alegerile, şeful statului îşi ia tot mai multe precauţii, preferînd alt fel de măşti: a luptătorului împotriva corupţiei, a credinciosului ortodox, a şefului de stat cu mînă forte, a conducătorului care face istorie, a ocrotitorului copiilor orfani. Scena pe care joacă preşedintele se transformă tot mai mult într-un teatru al iluziilor, care îl înşeală pe spectatorul neavizat, distrăgîndu-i atenţia de la problemele reale şi punîndu-l în faţa personajului sacru care-şi etalează emoţiile, uneori sincere, alteori fabricate, dar mereu egocentrice. Fiindcă, după ce a cîştigat alegerile, el nu mai este un simplu individ sau delegatul unor interese de grup şi acum, prin el vorbesc „cetăţenii" – categorie universalizatoare şi înnobilatoare. Iar preşedintele crede că prestigiul său îndeplineşte o funcţie integratoare, în virtutea căreia poate fi de acord, de exemplu, cu varianta amnistierii crimelor comise în timpul evenimentelor din decembrie '89, justificîndu-şi poziţia prin delegare: „Asociaţiile de revoluţionari mi-au spus că este important să se cunoască adevărul, că pe ei nu-i interesează răzbunarea, ci adevărul, şi mi-au sugerat că cea mai bună cale pentru aflarea adevărului ar fi ca Parlamentul să dea o amnistie pentru ca cercetările să se poată desfăşura în linişte."

În campania electorală masca lui Emil Constantinescu era cea a creştin-democratului, care pune mai presus de orice problema moralităţii, care pledează pentru recuperarea proprietăţilor de orice fel luate cu japca în vremea regimului comunist, pentru deconspirarea Securităţii ca poliţie politică, pentru pedepsirea celor care se dovedesc vinovaţi de crime în perioada evenimentelor din decembrie '89, pentru reconciliere naţională, pentru pedepsirea celor care au pus la cale mineriadele. Între timp, devenit preşedinte, cîştigînd ceva mai mult decît notorietate, adică autoritatea legitimă, care este profitul simbolic specific pentru un mandat reprezentativ – Constantinescu lasă la o parte rolul creştin-democratului şi intră în cel de vedetă, punînd în lumină recuzita şi ascunzînd esenţialul, încercînd să placă tuturor, dar fără să convingă pe nimeni, gata să evolueze cînd la stînga, cînd la dreapta, după împrejurări şi după auditoriu. În goana sa după cîştigarea popularităţii, preşedintele este din ce în ce mai preocupat să seducă decît să convingă, părînd astfel că şi-a anulat programul, cel puţin cel cu care a candidat în 1996. Acum Emil Constantinescu încearcă să ne facă să uităm vechile lui promisiuni, asigurîndu-ne că „preşedintele trebuie judecat doar pentru politica externă, care-i revine constituţional, pentru problemele de organizare a apărării şi securităţii naţionale şi pentru menţinerea liniştii în ţară."

ADMIRATE, APLAUDATE,

© S. Gheţie

Marian CHIRIAC
jurnalist

Despre vedetismul politic mărunt

Trei principale activităţi nasc, în zilele noastre, vedete pe bandă rulantă: sportul, industria spectacolului şi lumea politică. Dacă pentru primele două domenii unele calităţi sînt totuşi necesare, în politică e suficient adeseori foarte puţin pentru a deveni vedetă. Fie şi pentru o zi.

Urmăresc, de vreo opt ani, cu oarecare interes, viaţa politică românească. Am constatat că există unele situaţii – hai să le zicem excepţionale – în urma cărora persoane din eşaloanele secunde ale politicului au reuşit să capete o notorietate efemeră. Toate cazurile care vor fi prezentate, şi care au, în mod voit, protagonişti cît mai „neinteresanţi", sînt totuşi reprezentative pentru o clasă politică fără un contur bine definit.

– Cazul Mierlă sau „taci, dar fii la locul potrivit". Era în primele zile ale Revoluţiei. Tocmai se constituise Consiliul Frontului Salvării Naţionale. Din pomelnicul citit de bărbatul în costum, cu vestă, şi care cu modestie se trecuse ultimul pe listă, am reţinut atunci un singur nume: Marian Mierlă. Era un tînăr bărbos, cu părul vîlvoi şi care, dincolo de numele său, mi-a reţinut atenţia deoarece urma să se ocupe în CPUN de problemele tinerilor. Am urmărit, în lunile care au venit, activitatea lui Marian Mierlă. Nimeni nu a consemnat nimic. Important fusese însă că el s-a nimerit la locul şi momentul potrivit pentru a intra în istorie.

– Cazul Cartof sau „fă gesturi publice şocante". Ion I.C. Brătianu continuă să fie liderul unui partid fantomă. Bucureştenii au şansa să-i vadă chipul rotofei ori de cîte ori sînt alegeri. Distinsul domn Brătianu candidează mereu. Aceasta e însă doar una din calităţile sale. Posteritatea, dacă se va îndura, va consemna că urmaşul Brătienilor este supranumit Cartof, pentru că în timpul unei emisiuni televizate a prezentat o astfel de legumă, de dimensiuni semnificative, care trebuia să devină etalonul producţiilor record ale unei Românii mirabile.

Tot în această categorie poate fi încadrat şi gestul unui alt lider de partid minuscul, Lucian Cornescu, care cu nonşalanţă a fluturat în public un teanc de bani cu care dorea să cumpere un ziar. Tipu' era însă de mult falit.

– Cazul Prohab sau „implică-te în scandaluri sexuale". Era pe vremea ministeriatului unui onorabil scriitor, Petre Sălcudeanu, care s-ar fi pierdut în lungul şir al titularilor de la Cultură dacă nu ar fi fost protagonistul unui scandal de agresiune sexuală. Contextul rămîne neclar, cert este că dl Sălcudeanu, şi-a cîştigat renumele de Prohab după ce se pare că ar fi umblat la respectivul accesoriu al pantalonilor pentru a da nişte explicaţii secretarei.

– Cazul Ştefca sau „identifică-te cu o idee la modă". Tot în anii de început ai acestui deceniu, în România s-a vorbit multă vreme de un soi de atlet al democraţiei. Primarul comunei Săpînţa, Toader Ştefca, devenise simbolul luptătorului pentru proprietatea privată care avea de înfruntat mentalităţi comunist-etatiste. Circul a ţinut ceva vreme şi abia după cîţiva ani s-a aflat că Ştefca şi-a urmărit întîi de toate propriul interes, iar cu nimbul de oprimat politic a reuşit să capete azil pe undeva prin Franţa.

– Cazul Zambra sau „spune-ţi oricum, nu contează cine eşti". Contele Iosipescu Zambra a făcut carieră nu pentru că ar fi descins din vreo familie nobiliară, ci pentru grotescul şi stupizenia cu care susţinea acest lucru. Fanfaron, fără putinţă de tăgadă, „contele" a profitat de faptul că era lider al unui partid familial pentru a obţine un spaţiu, transformat în centru de afaceri. Prin comparaţie, cazul Regelui Cioabă sau al Împăratului Iulian, ba chiar al urmaşului regelui cumanilor (un distins domn care totuşi nu s-a implicat politic) constituie exemple de onorabilitate.

– Cazul Caţavencu sau „spune orice, numai să fie ziarişti prin preajmă". Aici exemplele sînt atît de numeroase, încît vă las plăcerea să răsfoiţi colecţia revistei *Caţavencu* care are o rubrică cu astfel de „perle". Oamenii politici români au spus vrute şi nevrute, de la fraze inepte sau agramate, pînă la propoziţii bombastice sau voit inteligente, au afirmat lucruri incredibile sau au gafat pînă la limita alterării relaţiilor diplomatice cu alte state.

– Cazul Grama sau „vorbeşte, chiar dacă nu te pricepi". Senatorul Mihai Grama e de cîţiva ani buni parlamentar. Opinia publică nu ar fi ştiut lucrul acesta, dacă dl Grama nu ar fi făcut într-o zi o gafă politică de proporţii care era să declanşeze un scandal diplomatic între România şi Liban. Membru al comisiei de politică externă doar pentru că este pasionat de diplomaţie, Mihai Grama a afirmat, în timpul vizitei unei importante delegaţii de la Beirut, că prezenţa Israelului în sudul Libanului e justificată de acţiunile gherilei integriste Hezbollah. Realitatea istorică e totuşi alta, dar dl Grama a ţinut să-şi spună şi el părerea.

Mari secrete, mari vedete

Serviciile noastre secrete riscă să devină un fel de Şcoală a vedetelor. Totul pare să fi început de la *marele* Filip Teodorescu, superagentul implicat în revoluţia de la Timişoara, omul care n-a avut nevoie să-şi modifice pe parcursul anchetei nici o virgulă din declaraţia iniţială. Superinteligentul Teodorescu a ajuns totuşi în închisoare, considerat terorist şi arătat cu degetul de o lume întreagă. Falimentar în meseria de agent secret şi-a jucat (sau i s-a jucat) cartea de *agent public*. Părea că se încearcă, prin mitizarea calităţilor sale, o refacere a imaginii celor ce lucraseră în Securitate. În anii ce au urmat, ştim bine, serviciile secrete româneşti s-au mai dat în stambă de nenumărate ori, fie prin acţiuni şi declaraţii individuale ale diverşilor ofiţeri, fie chiar prin apariţii ultramediatizate, semioficiale ale conducătorilor acestor servicii. Să nu uităm momentul petrecut cu cîţiva ani în urmă, cînd Virgil Măgureanu a apărut ca din pămînt, la Tîrgu Jiu, în faţa minerilor care se pregăteau să vină pentru a nu ştiu cîta oară la Bucureşti. Nu şeful Poliţiei sau al Jandarmeriei, nu primarul şi nu vreun politician ci, taman şeful Serviciului de Informaţii a fost cel care i-a descurajat pe mineri, prin simpla lui prezenţă. Imaginea atotcunoscătorului şef al subteranelor şi secretelor ţării le-a inhibat pornirile războinice. Faptul spune multe atît despre mentalitatea populară asupra serviciilor secrete, cît şi despre mentalitatea serviciilor secrete în ce priveşte propriul rol.

Poate prin această mentalitate se explică şi cazurile individuale cunoscute (şi parcă tot mai multe în ultima vreme) ale ofiţerilor apăruţi hodoronc-tronc la rampă, cu declaraţii ciudate, prost pregătite şi, de obicei, imposibil de dovedit. A fost cazul Bucur mai demult sau cazurile Grigoraş şi Alexa, mai recent. Nici unul nu a putut explica în mod coerent ce a vrut să facă sau să obţină prin aceste gesturi. Încercăm s-o facem noi. Adică de ce nişte supercompetenţi, superinteligenţi, super, super să nu fie cunoscuţi? Cum ar putea lucra asemenea *james bonzi* în obscuritatea unui birou neştiuţi de nimeni? Să facă o muncă de furnicuţe oamenii cei mai deştepţi din această ţară? Să nu cunoască ei luminile rampei, în vreme ce atîţia caraghioşi devin vedete?

Numai că, odată ieşiţi la lumină, fiindcă nu le mai plăcea întunericul, agenţii noştri s-au zăpăcit ca fluturii de noapte în jurul becului. Odată cu deconspirarea unor informaţii, ei s-au dovedit incompetenţi şi în ale secretelor şi în ale transparenţei. Mitul superpregătirii lor s-a spart astfel ca un balon de gumă de mestecat, lăsînd vederii opiniei publice limba roşie şi scofîlcită a paznicilor secretelor naţionale. Mari secrete, mari agenţi.

În Marea Britanie, din cînd în cînd, regina înnobilează şi decorează cîte un bătrînel necunoscut de care niciodată nu s-a auzit absolut nimic. Avizaţii ştiu însă că, de fapt, a fost pensionat un şef al unui serviciu secret. Un fraier care n-a gustat niciodată din deliciile acordării unui interviu sau din acelea ale ţinerii unei conferinţe de presă în faţa a 17 camere de luat vederi care să filmeze simultan.

Andrei MANOLESCU

Revistele mondene

Există cel puţin două tipuri de reviste mondene: unele în care reporterii şi redactorii îşi bagă coada şi înfloriturile stilistice, relatînd la persoana a III-a viaţa celebrităţilor; altele – în care idolilor noştri li se dă dreptul la cuvînt şi la filozofări. Revista *VIP* face parte din prima categorie. Numărul pe care l-am răsfoit se numeşte **Arşiţă la maternitate** şi povesteşte, evident, despre sarcini şi bebeluşi. De fapt, familia e unul din subiectele preferate ale revistelor mondene. Familia, asociată sau, dimpotrivă, în antiteză cu sexul, şi veşnic intersectată cu ideea de eveniment, chiar creat, în mod forţat, atunci cînd nu există. Eveniment se poate face din orice: chiar dintr-un hobby mai ieşit din comun sau dintr-o preferinţă mai excentrică (cum ar fi mîncarea chinezească şi jacuzzi, să zicem). De fapt, excentricităţile pe scară mică sînt încurajate de necesitatea vedetelor de a-şi crea o imagine digerabilă pentru publicul amator de senzaţii tari. **Elena Cîrstea**, de pildă, a adoptat un copil – aflăm din *VIP*. Senzaţionalul gestului vine din subtitlul maliţios, dar temperat de prezenţa diminutivului: **„N-are soţ, dar e mămică"**. În cazul lui Cristian Ţopescu, interesul vine tot dintr-o contradicţie în termeni: **„Tată la şaizeci şi unu de ani."** Revista ni-l prezintă pe cunoscutul om de televiziune ca pe o curiozitate, ca pe un paragraf din cartea recordurilor. Revistele mondene îşi tratează vedetele ca pe nişte musculiţe captive: se mîndresc că le-au prins în plasă, îşi trîmbiţează victoria şi, atunci cînd sînt foarte siguri de ea, încep să-şi ia celebrităţile peste picior. Tot în *VIP*, suspansul se creează, în alte articole, din incertitudini: **„A lăsat-o gravidă Marian Ionescu pe Roxana Stüchlich?**; alteori, cele afirmate sînt puse la adăpost: **„Zvonul săptămînii: Janina Ştefan este însărcinată."**

Revista *Vedeta* le oferă alt tratament idolilor colectivi: mai democratică, ea le dă posibilitatea să se exprime, să-şi construiască singuri o imagine. Sigur, această tactică e cu dus-întors, pentru că vedetele astfel pornite riscă să nu nimerească, întotdeauna, tonul potrivit. Dar măcar o fac pe cont propriu. Fiecare din cei intervievaţi încearcă să fie mai cu moţ, adică mai original. Vedetele par mai „şcolite", mai învăţate că trebuie să aibă preferinţe bine definite, asortate cu o imagine mai mult sau mai puţin unitară. **Daniela Györfi** ştie că trebuie să rămînă sex-simbol. De aceea, titlul interviului ei este **„O femeie trebuie să facă orice pentru a arăta bine!"** , iar în poza alăturată este în sutien. **Netty Sandu** citeşte în astre, deci e o filozoafă care spune: **„Fiecare om îşi are destinul său, dar trebuie să folosim acel liber arbitru de care vorbeam, care poate duce la uşoare modificări, abateri de la linia trasată (...)". Primarul Lis** trebuie să apară ca un om care munceşte. La întrebarea **„Unde vă petreceţi majoritatea timpului?"** răspunsul este: **„Acum, la Primărie, deoarece lucrez 12-14 ore pe zi."**

Fiecare dintre vedetele sus-menţionate încearcă să-şi valideze prin ceva statutul de vedetă. Nu numai **primarul Lis** face caz de programul de lucru. **Netty Sandu** ne spune: **„Programul zilnic înseamnă trei sferturi de zi**

ADORATE, ABANDONATE

citit în stele sau interpretarea datelor din tabele (...)“. Daniela Györfi face elogiul sportului: **„Sportul e de bază. Jogging-ul acesta pe care americanii îl practică de foarte multă vreme îţi dă o stare de relaxare, creierul se oxigenează şi începi să te mai eliberezi de probleme.“**

Sportul trebuie să însemne foarte mult pentru o vedetă. Dacă pentru **Daniela** e munca de zi cu zi, pentru **Netty** e doar relaxare: **„(...) mergem la saună, bazin, masaj şi mult jacuzzi (...)“**. Acest **„jacuzzi“** este exact cireaşa necesară ca tortul vedetei să fie perfect: e exotic, rar etc.

De la concret la abstract e un pas nesemnificativ. De aceea, filosofiile existenţiale, în special amoroase, nu lipsesc. Despre relaţiile femeie-bărbat îşi dau cu părerea autorizată toate vedetele citate. **Netty Sandu**: **„Din experienţa mea, în dragoste nu există decît cuplu. Viaţa aşa merită trăită, alături de cineva drag, care să te aştepte sau pe care să-l aştepţi cu nerăbdare“. Daniela Györfi: „La noi în ţară încă există mentalitatea că o femeie trebuie să stea la cratiţă, să crească copii, să fie o gospodină. În opinia mea, o femeie care este suficient de inteligentă trebuie să se preocupe în mod special de cariera ei.“ Viorel Lis: „Familia este baza solidă a susţinerii mele din toate punctele de vedere: fizic, moral, religios (...)“**.

Iaromira POPOVICI

Cătălin TOLONTAN
redactor-şef la *ProSport*

Flamengo n-are bani

Dacă printr-o greşeală a divinităţii lumea s-ar fi sfîrşit pe 17 septembrie 1990, puştiul dinţos n-ar fi mişcat nici un deget ca s-o ajute. Brazilianul de 14 ani care străbătea plîngînd cartierul Bento Ribeiro din Rio de Janeiro era disperat. Cu două ore în urmă, dăduse o probă de joc la echipa de fotbal Flamengo.

Se înscrisese pe lista candidaţilor fără să ia în seamă zîmbetele ironice care îl întîmpinaseră. Grăsuţ, cu urechile mari şi un pic saşiu, nu era nici pe departe cel mai talentat jucător de pe strada sa. Şi totuşi, pe teren, a luat testul. N-a apucat să se bucure, pentru că funcţionarul clubului l-a respins în momentul în care a aflat că ar trebui ca echipa să-i suporte biletul de autobuz pe traseul casă-stadion, pentru că Nazario de Lima Luiz era prea sărac. „Flamengo n-are bani de aruncat“, a spus domnul uscăţiv şi l-a trimis la plimbare. Tocmai îl respinsese pe Ronaldo.

Astăzi, brazilianul crescut în casa fără uşi şi ferestre din Bento Ribeiro are un salariu de 100.000 de dolari pe săptămînă ca jucător al lui Internazionale Milano, club care a plătit 32 de milioane de dolari pentru a-l avea în echipă pe cel mai bun fotbalist al lumii. Adevăratele sale venituri vin însă din publicitate. „Parmalat“ consideră că dinţii lui Ronaldo sînt, pentru producţia mondială de lapte, mai importanţi decît orice alt logo. „Nike“ a plătit o sumă fabuloasă pentru a-i folosi imaginea în comercializarea echipamentelor sale sportive. „Pirrelli“ l-a scandalizat chiar pe Papă în momentul în care a conceput o reclamă în care sportivul apărea în locul statuii lui Christ, plasată deasupra capitalei braziliene.

De ce a ajuns Ronaldo o vedetă? E o întrebare pe care şi-o pun inclusiv foştii colegi de fotbal pe asfalt, care şi acum susţin că sînt mai abili în joc decît el. „Avem mii de tineri, ascunşi prin periferiile oraşelor noastre care sînt infinit mai talentaţi decît Ronaldo, dar care nu vor ajunge niciodată să cîştige sau să însemne ce înseamnă el, rămînînd să bată toată viaţa mingea pe străzi“, a explicat deunăzi un sociolog brazilian.

A fi vedetă e o chestiune de popularitate şi nu de dexteritate. Nu e suficient să ai valoare, e nevoie să-ţi cultivi imaginea, să accepţi ideea că banii îţi sînt daţi nu numai pentru ceea ce faci pe teren, ci şi pentru modul în care răspunzi iubirii suporterilor. Pentru un personaj public, adecvarea este la fel de importantă precum dotarea. Trista confirmare vine dinspre România. Hagi, Ilie Dumitrescu sau Adrian Ilie au fost dăruiţi cu o îndemînare cel puţin egală cu cea a neamţului Klinsmann sau a englezului Shearer. Şi totuşi, nici unul dintre fotbaliştii noştri n-a ajuns o vedetă de talie planetară.

La recentul Campionat Mondial din Franţa, presa internaţională a fost şocată de atitudinea rece a delegaţiei României. Diferenţa a fost făcută chiar de la început. În timp ce agenţiile de presă furnizau imagini cu fotbaliştii altor „naţionale“ jucînd fotbal cu copii francezi pe străzile oraşelor gazdă, naţionala lui Iordănescu era ilustrată prin cîteva feţe morocănoase ale „tricolorilor“, abia sosiţi la hotelul de lîngă Toulouse. Apoi, ziariştilor străini li s-au refuzat interviuri. Un jurnalist de la *Le Monde* pătrunde totuşi în cantonamentul românilor şi realizează un reportaj care se încheie cu următoarea scenă: „O fetiţă ţipă fericită în momentul în care Hagi iese de la antrenament, cerîndu-i un autograf. Nici un muşchi nu s-a clintit pe faţa căpitanului echipei României.“ Ziaristul simţise aere de vedetă, dar nu văzuse vedetele!

Despre Ronaldo se spune că are cel mai naiv zîmbet din lume. Despre Adrian Ilie, că nu zîmbeşte niciodată. Să stea diferenţa dintre vedetă şi vedetism într-un surîs? Ar fi prea simplu şi prea trist pentru noi, care continuăm să ne comportăm zi de zi ca nişte refuzaţi de soartă şi de Flamengo.

Irina NICOLAU
etnolog

Maria

Cînd a urcat la etajul blocului din strada Inginer Saligny, unde locuia Sandu Eliad, habar n-avea Harry peste ce-o să dea. I-a deschis uşa o fată tînără, brunetă şi îmbrăcată într-o rochie de stambă. Din vorbă în vorbă, a aflat că era născută şi crescută în mahalaua Mandravela, din mamă ardeleancă şi tată oltean. Proba de voce s-a făcut cu greu. Prezenţa „profesorului“ intimidase fata. Ca să poată să-i cînte, a trebuit mai întîi să-i vorbească. I-a spus ce i-a spus şi, apoi, l-a apucat de mînă şi a început să-i cînte. Era în 1934 şi Harry Brauner o vedea pentru prima dată pe Maria. Era în vremea cînd, dacă spuneai Maria Tănase sau Maria Gheorghe sau Maria Ilie, era tot una. Mai tîrziu dacă ziceai unui ins obişnuit că Harry Brauner a descoperit-o pe Maria Tănase te întreba care Harry Brauner? Dacă ziceai acelaşi lucru unuia din categoria „ştie tot“, îţi atrăgea atenţia că „adevăratul“ descoperitor a fost Sandu Eliad. De descoperit, eu cred că n-a descoperit-o nimeni, Sandu Eliad **a întîlnit-o** iar Harry Brauner **a format-o** şi **a lansat-o**. Unul s-a priceput s-o îndrepte spre cine trebuie, iar celălalt a ştiut să-i fie călăuză.

Din amintirile lui Harry Brauner reţin un moment cînd el şi Maria – lansată deja prin radio şi cîntînd în restaurantele mari – se aflau în cabina de înregistrare a casei de discuri „Pan“. Trebuiau să înregistreze o piesă „îndrăcită, foarte sincopată, în contratimpi“. Fără orchestră, Maria cînta foarte bine, acompaniamentul o scoatea însă din ritm. Scrie Harry: „...degeaba o ţineam de mînă îmbrîncind-o ca să intre în momentul nimerit pe acordurile ritmate ale orchestrei“. S-a chinuit aşa de la şase seara pînă la opt dimineaţa. Tehnicienii erau exasperaţi. Toţi mureau de foame. Maria era în lacrimi. Tocmai în momentul în care se hotărîseră să renunţe, s-o lase dracului de melodie, Harry i-a mai explicat o dată şi fata s-a luminat la faţă. Îmi vine acum în minte cuvîntul **antrenor**. Harry a fost **antrenorul** Mariei şi, deduc de aici, că antrenorul este cel care mai explică o dată, atunci cînd toţi au renunţat. Oricum, atunci totul a mers perfect. Firma a fost salvată.

A urmat o vreme cînd Maria Tănase şi cîntecele ei au coexistat. O femeie frumoasă, elegant îmbrăcată, cu un gust pentru libertate inegalabil şi muzica ţărănească cîntată de ea în registrul de sensibilitate al orăşeanului. Apoi Maria a murit. Le-a cerut s-o îngroape fără pantofi – pentru că au ros-o toată viaţa – şi s-a dus de pe lumea asta. Cîntecele au rămas, se reeditează şi se vînd. Nu pot să ştiu cîtă vreme or să se mai vîndă. Cîndva cu un disc de Maria Tănase mergeai la sigur, făcîndu-l cadou unui român din diasporă. Se schimbă şi românul din diasporă, nu ştiu ce se va întîmpla. Ceea ce ştiu însă precis este că povestea Mariei începe să se cufunde în uitare. **Nu există mitologie fără mitografi!** De pildă, îmi închipui o serie de CD-uri cu cîntecele Mariei Tănase puse într-o casetă în care omul să găsească şi o cărticică plină de fotografii cu povestea ei, să găsească un poster făcut într-o concepţie grafică modernă; dacă mă mai gîndesc, îmi va veni ceva... O astfel de casetă ar putea să întărească amintirea, însă cine s-o facă? Dacă s-ar găsi să aibă bani careva, n-o să ştie cum. Aşa că trebuie să ne resemnăm iar. Tot pierdem şi tot ne resemnăm.

Asta îmi aminteşte de un banc din tinereţe. Cică în dormitorul unui cuplu se auzea în fiecare noapte dinspre garderobă, fîş, fîş. Odată, soţul îşi trezeşte nevasta întrebînd-o ce se aude. Somnoroasă, ea îi zice că hainele ies din modă. Din patrimoniul culturii româneşti, fîş, fîş, în fiecare noapte mai pleacă ceva sau cineva. Nu există conservatori de mituri care să se ocupe. Pe de altă parte, dacă aş avea de ales între un dulap din care să lipsească Maria Tănase şi unul în care, formolizată, ar fi păzită de Adrian Păunescu şi Leonida Lari... dacă aş avea de ales între cele două dulapuri, n-aş accepta pe nici unul.

© D. Perşinaru

Ce ne cam place fără dileme

Topul vedetelor zilei (nu mai multe de trei) la noi, în redacţie

Magdalena Boiangiu:	1. Cornel Nistorescu 2. Ioan Gyuri Pascu 3. Horaţiu Mălăele
Tita Chiper:	1. Paul Grigoriu 2. Doru Antonesi 3. Gabriela Szabo
Radu Cosaşu:	1. Mircea Dinescu 2. Alessandra Stoicescu 3. Cornel Nistorescu
Bogdan Ghiu:	1. Bell Helicopter 2. Gheorghe Hagi 3. Protevara
Cristian Munteanu:	1. Nicolae Manolescu 2. Mugur Isărescu 3. Gică Popescu
Andrei Manolescu:	1. Dan Puric 2. Andreea Berecleanu 3. Johnny Răducanu
Cezar Paul-Bădescu:	1. Ioan Gyuri Pascu 2. Cornel Nistorescu 3. *Timpuri noi*
Iaromira Popovici:	1. Regele Mihai 2. Nicolae Manolescu 3. Grupul *Divertis*
Dan Stanciu: *(îmi urmez setea)*	1. Sprite 2. Tuborg 3. Perla Harghitei
Alex. Leo Şerban:	1. Nadia Comăneci 2. Gheorghe Hagi 3. Gică Petrescu
Mircea Vasilescu:	1. Toni Grecu 2. Cornel Nistorescu 3. Victor Rebengiuc
Delia Verdeş-Radu:	1. Andrei Pleşu 2. Gabriel Liiceanu 3. Lucian Pintilie

Z. ORNEA

Vanitatea vedetismului

Prin fatalitatea condiţiei profesiunii sale, scriitorul e instalat, adesea bine, în prim planul atenţiei publice. Asta, firește, în epoca modernă, adică atunci cînd a apărut presa şi, apoi, celelalte componente ale mass-media. Nu toţi desigur şi în aceeaşi proporţie. Dar destui dintre ei fac figură de vedete, chiar dacă nu o doresc şi se feresc de ea. (Azi lucrurile s-au schimbat, în prim plan apar politicieni de mucava şi tot felul de şnapani, regi ai corupţiei, ultimul dintre aceştia fiind inenarabilul colonel Truţulescu.) Dar, pe vremuri, (inclusiv în deceniile comuniste) scriitorul se afla bine instalat în centrul atenţiei publice. Doi cercetători clujeni (Aurel Sasu şi Mariana Vartic) au avut buna iniţiativă de a publica două masive antologii (*Romanul românesc în interviuri* şi *Dramaturgia românească în interviuri*, fiecare dintre ele în patru şi cinci volume, avînd în pregătire şi alte două despre poezie şi critica literară). De acolo (perioada surprinsă e 1919-1984) se vede cu ochiul liber de cîtă atenţie se bucura, în chip de vedetă, scriitorul şi, din păcate, cum centrul de interes era, adesea, ocupat de valori şi atunci inexistente, în dauna acelora autentice, totdeauna mai rezervate şi tăcute. Citind atent aceste corpolente antologii realizezi, brusc, deşertăciunea ieşirii la rampă şi cît de van este succesul dacă nu este nutrit solid de valoare autentică. Pentru dramaturgie, ştiută ca genul cel mai anemic al literaturii române, amintita antologie a dispus de atîta revărsat material încît au fost necesare cinci dense volume, după ce s-au mai operat selecţii drastice. Şi asta pentru cinci-şase dramaturgi interbelici şi alţi cîţiva de valoare mijlocie şi pentru deceniile comuniste, de alţi patru-cinci dramaturgi adevăraţi. Fenomenul, pentru perioada interbelică, a fost bine fixat de M. Sebastian: „Există un decalaj între teatrul nostru, de o parte şi proza sau poezia noastră, de altă parte. Este între ele o deosebire de stadiu. Trăieşte, s-ar zice, în timpuri diferite. Literatura noastră dramatică nu e contemporană cu romanul nostru de azi, cu gîndirea noastră, cu lirica noastră". Dar pe lîngă aceştia care-şi merită numele, număraţi pe degetele a două mîini, au ţinut realmente afişul multă vreme (ca, de pildă, Victor Eftimiu), alţii trăind un fragment de stagiune sau cunoscînd o reprezentare care nu dura decît cîteva spectacole. Dar chiar şi în condiţiile acestea ingrate erau mult satisfăcuţi că au figurat o clipă în chip de vedetă, punînd eşecul pe seama proastei distribuţii, a şchioapei viziuni regizorale sau a cabalei ştiute din lumea teatrului. Şi cîţi alţii, întotdeauna mulţi, nu roiau, cu piesele lor şchioape, în jurul teatrelor (mai toţi aspirau la scena Naţionalului bucureştean), neizbutind să treacă de strunga Comitetului de lectură sau (dacă o treceau) de refuzul cutărui director de teatru, mereu plîngîndu-se de cabală şi strategiile de favoritism? Toţi aceştia erau aspiranţi spre vedetism, sperînd enorm că ajungerea piesei lor la rampă le va aduce dorita consacrare, imposibil fiind să-i convingi cu argumente estetice că au produs biete avortoane. Dorita „consacrare", sperau infinit, îi va instala definitiv în rol de vedetă a genului. Deşarte iluzii care, toate, semnificau dorinţa feroce a ieşirii din serie şi din rînd, fugind din anonimat spre spaţiile rarefiate ale consacrării. Iar „consacrarea" aducea – nu-i aşa? – visatul fotoliu al vedetei, fie şi de o clipă. Alţii, destui, au cucerit chiar pentru cîteva decenii statutul de vedetă a consacrării, piesele lor de teatru ţinînd afişul multe stagiuni de-a rîndul. Ce a rămas de pe urma lui Tudor Muşatescu, om de teatru (dramaturg, adaptator, scenarist, libretist) preţuit între războaie, decît, de fapt, o singură piesă *(Titanic vals)*, oricînd posibilă de pus în scenă cu succes relativ. Şi, totuşi, persoana sau personalitatea lui a întreţinut lumea teatrului interbelic, fiind, în tot acest timp destul de îndelungat, realmente o vedetă.

Dar de ce să rămînem la Tudor Muşatescu şi să nu apelăm la un alt caz mult mai simptomatic? E vorba de dramaturgul Victor Eftimiu, autor a zeci de piese, care a debutat încă în 1911 cu *Înşir'te Mărgărite*, o rezistentă feerie dramatică în versuri. Dar, de atunci încoace, cîte piese nu a produs, ocupînd, ca vedetă mereu invidiată, lumea teatrului (şi nu numai)! *Cocoşul negru* (tot o feerie în versuri), *Ringala* (piesă istorică în proză), *Akim* (tragicomedie), *Prometeu* (teatru clasic în versuri), *Napoleon, Don Juan, Meşterul Manole, Thebaida, Glafira, Ariciul şi Sobolul, Poveste de Crăciun, Sfîrşitul pămîntului, Dansul milioanelor, Omul care a văzut moartea, Daniela, Stele călătoare, Marele duhovnic, Fantoma celei care va veni, Doctor Faustus* şi încă destule altele. Lovinescu – comentîndu-le în 1937, în general favorabil – vedea în acel prea prolific autor „cea mai eruptivă forţă dramatică a teatrului nostru", neputînd, totuşi, să nu observe că dramaturgia aceasta e „minată de lipsa controlului critic şi de concepţia utilitaristă a unei arte în funcţie numai de succes şi, în genere, de public". E un mod delicat prevenitor de a spune că Eftimiu s-a voit, cu hămesita sa prolificitate, de a trăi mereu succesul de public, stînd, în chip de vedetă, în centrul atenţiei. Şi cum dramaturgul a fost destulă vreme, alternativ, şi director general al teatrelor (prin funcţiunea de director al Naţionalului bucureştean) a ştiut să-şi programeze mereu piesele sale de teatru, ţinînd mereu afişul şi fiind mereu prezent în stagiunile teatrale. Luminile rampei au fost, destulă vreme, îndreptate asupra sa, ştiind să se descurce de minune. Omul Eftimiu, o adevărată vedetă multe decenii de-a rîndul, era şi foarte cuprins. Veniturile sale proveneau nu numai din reţetele reprezentaţiilor multelor sale piese de teatru, dar pe cele mai multe le şi publica în volum cu preţuri bine comercializate. Şi cum fuseseră mai întîi spectacole şi văzute de multă lume, ele se şi vindeau. Trăia ca un sibarit şi am citit într-unul din prea multele sale interviuri că-şi scria piesele numai la Paris (mediul românesc nefiindu-i – vezi bine – prielnic creaţiei). Şi a scris inconitent şi proză, chiar romane, poezie, memorialistică (e, cred, partea cea mai rezistentă a scrisului său), toate aducătoare de consistente venituri. Apartamentul său dintr-un cochet bloc ce dădea, cu ferestrele, în Cişmigiu, era o adevărată pinacotecă de valoare. Longeviv (83 de ani) a ajuns şi academician prin 1954, murind tocmai în 1972, după ce în ultimele sale două decenii n-a mai cunoscut statutul de vedetă perpetuă. Ceva mai păstrase însă şi, pentru a întreţine vechiul statut la care cu greu renunţa, apărea la mai toate manifestările scriitoriceşti (conferinţe, congrese), susţinut de braţe de confraţi mai tineri, care îl conduceau, invariabil, spre scena prezidiului. Tîrîş-grăpiş, ajungea, în sfîrşit, din nou acolo unde socotea că îi este locul, pe scenă, adică în chip de vedetă.

E o psihologie, aceea de vedetă, care, odată instalată, nu are leac şi izbăvire, decît odată cu moartea. Şi destui speră că îşi vor supravieţui sieşi ca autori, trecînd, departe, în posteritate. Numai că posteritatea e dreaptă şi gafează rareori. Eftimiu a încercat binişor hilar să se acomodeze şi cu posteritatea, forţîndu-i mîna. În anii treizeci şi-a comandat un bust, instalîndu-l în curticica blocului său, cu faţa îndreptată spre Cişmigiul învecinat, încît, de departe, privind bustul, părea instalat chiar pe aleea parcului. Se povestea, cu haz, că soţia dramaturgului, actriţa Agepsina Macri, cînd şi cînd, dimineţile, îşi întreba, îngrijată, servanta: „l-ai şters pe domnul?". Nu ştiu dacă bustul mai este acolo unde fusese instalat. Ştiu sigur însă că posteritatea nu s-a lăsat înşelată.

Daniel VIGHI

scriitor

La *party*, în Regatul preotului Ioan

Herrade de Landsberg, stareţa mînăstirii Saint-Odille din Alsacia, (+1195) a alcătuit o antologie rămasă celebră, *Hortus deliciarum*, tălmăcind pentru maicile sale înţelesurile multiple ale paradisului terestru, ne spune Jean Delumeau într-una din cărţile sale în care face o istorie a paradisului. De bună seamă că prin trecerea anilor, a veacurilor, viziunea asupra paradisului s-a modificat în mare măsură; acesta nu mai este undeva în geografia terestră, după cum nu se mai întrupează în acele mult zugrăvite cîmpuri cu verdeaţă, livezi din care a fugit toată scîrba şi durerea, nu mai avem de-a face nici cu veşnicele cîmpuri de vînătoare ale pieilor roşii, paradisul poate fi cel mult în lumea de azi un reflex ecologic, regăsibil în canalul TV Discovery, paradisul naturii virginale în care trăieşte bunul sălbatic, marginalul şi ignorantul ferice pe care îl gestionează, ca să mă exprim la modă, avînturile politicilor corecte din marile universităţi americane. Aşadar acolo poate fi Paradisul, după cum se mai poate întîlni în lumea *tutto a colori* a vedetelor şi a vedetismelor care animă audienţa telenovelelor din zilele noastre. Prin urmare nimic nou, dacă privim cu atenţie la cei vechi şi la lumea de azi! Nevoia de reverie şi de evadare a rămas intactă. Tot Delumeau ne povesteşte că marele poet de odinioară, Ronsard, cel care a asistat în epoca lui Henric al II-lea la înteţirea conflictelor religioase, îl îndemna pe prietenul său Marc-Antoine Muret să emigreze împreună către „Insulele Fericiţilor". Simplu exerciţiu de şcoală!, ne asigură marele istoric: „Nici unul dintre ei nu a părăsit vreodată Vechiul Continent. Era vorba doar de un vis melancolic". Vise de acest fel animă canalele televiziunilor şi forfota blitzurilor, victimizînd cútare cap încoronat. E aici sentimentul că o asemenea proiectare te face fericit, te împinge în forfota bulevardelor din Hollywood, te împinge, adică, soarta – imprevizibilă şi nestatornică – şi dai buluc peste un regizor – tu fiind, de obicei, o aspirantă la starea de vedetă – dai peste un fecior bogat, intri sfioasă şi sexy în cutare căsoaie cu scări interioare şi îţi scapă expresia „frumoasă casă", şi laolaltă cu suspinul tău milioane de suflete aşijderi suspină, în timp ce tînărul bogat şi sexy nici nu bagă de seamă cîtă frumuseţe îi copleşeşte viaţa de zi cu zi, caută absent în bar paharele şi sticla, luxoase şi ele, pe urmă te întreabă: „martini sau whisky", şi milioane de suflete urmăresc cum anume îl priveşti tu semnificativ şi-i ceri şi gheaţă. O lume de vis asta, ca în poemele ronsardiene pe aceeaşi temă:

„Din fiecare floare ce-n pomi se desfăşoară
rodeşte, nesmintit, un galben fruct
Şi iarăşi mii de flori tot anul
cîmpiile înverzite smălţuiesc
Acolo unde vînt nu bate, iar de pe stîncile înalte
cad susurînd izvoarele de lapte" (apud. J. Delumeau, **Grădina desfătărilor, O istorie a paradisului**, Humanitas, p. 106)

Paradisul modern şi postmodern este ticsit de inşi bogaţi şi de artişti, de realizatoare de emisiuni de televiziune, de muşchiuloşi care bat bine şi pe urmă spun o vorbă de duh şi cer o bere la pultul barului; paradisul modern fojgăie de vedete care îşi cheltuiesc dramele dumnealor pline cu isterii şi insatisfacţii sexuale caracterizate prin „hiperexpresivitate somatică, a ideilor, a imaginilor şi afectelor inconştiente" (vezi în **Dicţionarul de psihologie**, la pagina 384); toate se rezolvă, mai bine spus, se domolesc în pat; „a fost bine", îl întreabă anonima pe vedetă, care e şerif, un domn bogat, un scriitor arătos preocupat să rezolve epicul proaspătului său best-seller care descrie acelaşi Paradis indistinct în care, vorba lui Ronsard, „calicia nu a-ngrădit cîmpurile, iar lupul nu înspăimîntă turmele". Şi el, ce-i răspunde? Ce-i spune cetăţeanul Paradisului? Ca oricare locuitor de acest fel închide ochii istovit de plăcuta trudă la care l-a supus domniţa aspirantă, nu-i răspunde imediat sau nu-i spune nimic, vorbele şi aşa nu pot traduce fericirea; prin urmare se ridică din patul paradisiac şi cotrobăie prin frigider, apucă o bere paradisiacă şi priveşte o vreme în gol, nu mult timp pentru că faptele îl cheamă. Există o fericire, paradisiacă şi ea, a înfăptuirii eroice: el, performantul din pat, este aşijderi şi pe bulevarde, în urmăriri motorizate, nu se teme deloc, priveşte calm cum un mafiot oarecare îl ameninţă cu pistolul hotărît să-l împuşte, nu mai are nici o scăpare şi totuşi, în Paradis, există întotdeauna o portiţă de scăpare, nici nu le-ai crede că sînt cu putinţă portiţele acestea de scăpare, că *mai* sînt cu putinţă. Alţii, aşa cum am văzut prin documentare, stau şi ei asemenea frumosului său alter-ego în faţa plutoanelor de execuţie, şi pentru că nu apare nimic salvator cei care au puşca îi execută pe ceilalţi care se scapă pe ei de spaimă, au pantalonii uzi şi se prăbuşesc în groapa comună. Repede se petrece totul, cît ar clipi din ochi domniţa din Paradis. Să nu zăbovim asupra grozăviilor acelora, să ne întoarcem mai bine în *Hortus deliciarum*, aici berea şi piscina albastră, terenul de golf şi alergatul pentru întreţinere exprimă bucurii trupeşti; Paradisul ca fericire împlinită fiziologic. Seamănă izbitor lumea de azi cu cea de ieri: Grădina desfătărilor prin care rătăceşte vedeta Parpanghel cuprinde „Rîuri dă lapte dulce pă vale / Curg acolo şi dă unt păraie / Ţărmuri-s dă mămăligă moale, / Dă pogaci, dă pite şi mălaie!...".

În regatul preotului Ioan, leaderul creştin din Asia şi vedetă a lumii medievale, trăia o lume asemenea magnaţilor contemporani risipiţi pe la banchete luxoase cu, vorba lui Budai-Deleanu, „munţi şi stînce gurguiate / Tot dă zahăr, stafide, smochine!"; printre ele se întreţin fericiţii, împovăraţi de avere şi glorii – ieri ecleziastice, azi mediatice. La party-urile din regatul preotului Ioan: „Treizeci de mii de persoane, dintre care şapte regi, şaizeci şi doi de duci, trei sute şaizeci şi cinci de conţi, doisprezece arhiepiscopi, douăzeci de episcopi, şi „patriarhul Sfîntului Toma", prînzesc zi de zi la palat. În camera regală, îmbrăcată în aur şi pietre preţioase, ard tot timpul răşini parfumate." (J. Delumeau, p. 69)

O întrebare nu ne dă pace: există în România de azi paradisuri şi vedete? Sîntem (din acest punct de vedere) în rînd cu lumea sau nu sîntem? Răspunsul e la îndemînă oricui, autorul articolului, răpus de canicula, renunţă să-l mai caute. Preferă să manevreze telecomanda şi să se holbeze la imaginile acelea de la Animal Planet în care nişte valuri mari de tot se sparg pe nisipul plajei din insulele Galapagos.

Sacralitate şi imagine

Sfinţi naţionali ori sfinţi locali: dincolo de destinul lor vertical, figurile acestea au parte de surprinzătoare – şi cîteodată contradictorii – lecturi comunitare. Hagiografia se amestecă cu ideologia pentru a le utiliza potenţialul de sacralitate în beneficiul momentului istoric, al partidelor politice, al aşteptărilor sociale, al Bisericii ca entitate socială.

„Les saints et les stars": acesta e titlul unui volum de studii asupra textului hagiografic în cultura populară, studii prezentate în 1983 la Societatea de etnologie franceză şi reunite de Jean-Claude Schmitt. Unul dintre ele, datorat antropologului Daniel Fabre, coordonator al Centrului de antropologie istorică a Europei din Toulouse, se ocupă de o figură cu mare faimă în partea locului: „Saint Vidian entre l'église et la république". Căpetenie francă răpusă după îndrăzneţe fapte războinice împotriva sarazinilor, Vidian a fost asumat de Biserică şi, din secolul XVII, celebrat în literatura clericală. În 1885, un învăţător din zonă îl laicizează în beneficiul unei ideologii republicane care prefera pe militar sfîntului: „sfîntul Vidian" devine „patriotul Vidian". După observaţiile lui D. Fabre, „şcoala, acest atelier mitografic" reia – la nivel local – procesul de mitificare laică pe care l-a suportat – la nivel naţional – figura Jeannei d'Arc. „Dacă, începînd din 1874, partidul catolic celebrase pe tînăra războinică pentru ca în 1878 să o ridice ca pe un protest la comemorarea morţii lui Voltaire, tema a fost rapid preluată de către republicani. Istoricul Jospeh Fabre, discipol al lui Michelet, deputat, apoi senator, îşi va dedica viaţa acestei cauze. La 30 iunie 1884 două sute cincizeci şi doi de deputaţi, dintre care mulţi republicani şi radicali, vor vota propunerea sa de lege pentru Sărbătoarea Jeannei d'Arc, privită drept o «sărbătoare a patriotismului», drept moment de exaltare a «eroismului civic», drept exorcizare a trecutului catolic al naţiunii... Umilită în 1870, Franţa avea nevoie de o memorie mitică, iluminată în fiece perioadă istorică de figura unor căpetenii rezistînd inamicului." Luptele cu arabii ori cu englezii devin aşadar episoade ale unei unice şi glorioase rezistenţe.

S-ar zice că, la sfîrşitul secolului trecut, românii se aflau, în ce priveşte eforturile de mitificare laică, sincroni cu Europa apuseană. Jeanne d'Arc şi Ştefan cel Mare, de pildă...

În acel moment, cînd România începea să se elaboreze ca naţiune modernă, Putna a devenit unul din „locurile înalte" ale idealurilor patriotice. Aflată pe atunci sub stăpînire austriacă, mănăstirea-necropolă a fost teatrul mai multor festivităţi spectaculoase, organizate de tineri intelectuali. Voievodul era conceput şi celebrat drept *personaj integrator*, legînd pe toţi românii de-a lungul timpului şi spaţiului istoriei lor. Sărbătoarea din 1867 (patru sute de ani de la întemeiere), cea din 1871 (organizată de societatea studenţilor „România junâ", avînd pe Eminescu printre figurile marcante), apoi marea adunare populară din 1904 celebrau pe „bărbatul glorios şi faptele sale nemuritoare aduse pe altarul patriei, naţiunii şi al credinţei strămoşilor", pe „eroul romanităţii orientale şi apărătorul credinţei creştine în secolul XV". Ştefan nu mai era „domnul Moldovei"; devenise, pentru nevoile cauzei, „regele tuturor românilor". Un portret din 1904, realizat de Costin Petrescu, a fost difuzat atît de insistent de atunci încoace – inclusiv prin manuale şcolare – încît el a fixat, după N. Iorga, imaginea curentă a principelui. Chipul fusese preluat din miniatura de la Humor, unde, îngenunchiat, Ştefan oferă evangheliarul lui Christos. În tabloul – a cărui copie domină astăzi mormîntul de la Putna – voievodul este reprezentat dimpotrivă majestuos, drept în faţa tronului, cu însemnele regale bine puse în evidenţă, privind nu cu evlavie în sus, ci cu o dîrză îndrăzneală *înainte*: simbol transparent al neatîrnării, al unei identităţi române concepută, în cheie modernă, drept suverană, liberă, privind cu încredere spre viitor. Momentul festiv de la 1904 a determinat şi culegeri de tradiţii populare locale în care domină – conform unei mitologii vechi şi universale – figura „împăratului Ştefan", monarh cu anvergură eschatologică, ce se va remanifesta la sfîrşitul vremilor învingător asupra tuturor duşmanilor ţării.

Biserica Ortodoxă Română a preluat toate aceste date cînd, în 1992, a canonizat – la nivel naţional – pe Ştefan. Spre deosebire de exemplul francez, unde modernitatea tranşează între religios şi laic, între sfînt şi războinic, în România – după un prim moment de departajare – cele două aspecte tind să colaboreze. „Implicarea ortodoxiei consolidează valorile istorice naţionale a căror credibilitate risca să fie afectată în urma deprecierii propagandei comuniste şi confuziei ideologice ce a urmat... Canonizarea în 1992 a lui Ştefan cel Mare şi a lui Constantin Brâncoveanu a marcat o dată importantă în procesul îmbinării istoriei naţionale cu ortodoxia... Panteonul şi calendarul bisericesc tind astfel să fuzioneze" (L. Boia, *Istorie şi mit în conştiinţa românească*).

Nu toată lumea este însă de acord cu această îmbinare. În vremea canonizărilor, am auzit, în mare, două tipuri de opinii relative la Ştefan. Femei în vîrstă – de orientare Iliescu şi (pe atunci) FSN –, aprobau necondiţionat canonizarea „bărbatului glorios", „a apărătorului credinţei şi neamului". Tinere – aflate, politic, în opoziţie – îi reproşau execuţiile cam rapide, prea multele neveste şi ibovnice. Pentru ele, valorile individuale începeau să treacă înaintea raţiunilor de stat, fie ele şi de stat creştin.

* * *

Jeanne d'Arc, Ştefan cel Mare: figuri militare, militante pentru credinţă şi ţară (chiar dacă modestă, cum erau Franţa lui Carol al VII-lea ori Moldova lui Ştefan), ele suscită mituri ce atrag relativ uşor adeziunea mulţimilor, de vreme ce propun valori *comunitare*. Mai neaşteptat pare cazul „omului sfînt al Antichităţii tîrzii", analizat de P. Brown, personaj care îşi datorează popularitatea şi înalta autoritate tocmai contrarierii decise a valorile unanime, tocmai fiindcă se construieşte ca un *străin*, ca „unul ce nu se lasă clasat", „ce nu datorează nimic societăţii". Vom reproduce aici un fragment din volumul de studii al lui P. Brown, „La société et le sacré dans l'Antiquité tardive" (Seuil, 1985). „Străinul", cel retras în pustie, în pădure, în marginea teritoriului comunitar, cel „altfel", dedat contemplaţiei şi dialogului cu divinul, are prestigiul *explicit* al transcendenţei şi poate oferi un reper ultim, faţă de care comunitatea se construieşte şi se judecă.

Prestigiu operant pînă astăzi în mentalitatea colectivă. Nu a recurs şi Emil Constantinescu la girul monahului Vasile, mesager al unui călugăr athonit, pentru a-şi spori şansele în alegeri? (Chiar dacă, de curînd, amintindu-şi de calitatea lui de „preşedinte al tuturor românilor" a asistat şi la o slujbă greco-catolică în aer liber.)

Deşi radical diferiţi ca opţiune, „militantul" şi „străinul" pot ajunge să coexiste în cadrul aceleiaşi reţete de comportament. Cu ocazia unui teren în Transilvania, pe un loc monastic în curs de organizare, am fost uimită de modul în care tinerii călugări fondatori se raportau la spaţiu. Pentru a relua legătura cu un model eremitic originar (şi explicit), îşi săpaseră grote în pereţii friabili ai unei coline unde îşi propuneau să experimenteze „îngroparea faţă de lume". Iar aceste cavităţi, pe care le impuseseră cu multă dificultate peisajului, nu erau, în proiectul lor, decît staţiuni provizorii ale unui parcurs încă neîncheiat. Cedînd solicitărilor sătenilor, ei acceptaseră să reanime tradiţia monastică a locului, să rămînă în marginea satului pînă cînd vor organiza mănăstirea, pentru a se retrage apoi „mai la linişte", undeva în pădure, lăsînd locul în seama unor maici. Dar, deşi intraseră – cam prea vizibil – în rolul de „străini" şi de itineranţi, deşi doreau să devină inaparenţi faţă de lume, deşi refuzau net să ajungă nişte vedete locale, ei îşi arogau o misiune cu mult mai pretenţioasă şi mai vastă. Doreau să reimplanteze, prin efortul lor, tradiţia ortodoxă într-un teritoriu unde habsburgii o dezorganizaseră; doreau să creeze o comunitate în care unitatea naţională să se manifeste în variantă monastică; doreau ca, prin exemplul lor, să-i lumineze pe intelectuali în ce priveşte eficacitatea credinţei şi a rugăciunii; doreau să devină nişte „exponenţi" ai renaşterii monahismului românesc. Mai degrabă decît o orientare existenţială, „străinul" furniza partea de exotică seducţie din scenariul unei misiuni.

Au existat însă (mai există probabil) şi altfel de „străini": oameni care, în discreţia unei filiaţii de la maestru la ucenic, continuă să predea ştiinţa şi experienţa efortului spiritual fără a-şi pune probleme de imagine... (**A. M.**)

Peter BROWN

Străinul total

În societatea romană tîrzie, omul sfînt a început prin a apărea mai ales în Siria (secolele IV şi V), în condiţii pe care avem şansa să le putem urmări foarte detaliat. Puţin mai tîrziu, Asia Mică va dezvolta şi ea o societate de sate prospere şi turbulente, într-o regiune unde „pustia" şi „zona locuită" se întrepătrundeau cam ca în Siria...

Ştim, datorită surselor siriene, care erau problemele aduse din ce în ce mai mult spre rezolvare în faţa omului sfînt. Dar mai avem de explicat motivul pentru care se recurgea la el, cu toate că exista o largă gamă de arbitri şi de căpetenii potenţiale; pentru ce, în regiuni atît de diverse şi vreme de secole, sătenii – şi într-o mai mică măsură oamenii oraşului – s-au îndreptat spre acest personaj neaşteptat al eremitului solitar? Ca să deslusim seducţia pe care el o exercita, să ne luăm după acel laic curios din *Historia religiosa* a lui Theodoret şi să ne căţărăm pe scara lui Simeon Stilitul pentru a-i pune întrebarea crucială: „Eşti de fire omenească?" Răspunsul dat acestui sociolog a fost unul definitiv: „Nu". În societatea romană tîrzie, omul sfînt nu ţinea, conform unei deliberate expresii, de uman. Era „străinul" *prin excelenţă*. Or, se ştie, în foarte multe comunităţi restrînse, povara unor decizii dificile ori impopulare e aşezată pe umerii unui individ care e „străin"...

Viaţa omului sfînt (mai ales în Siria) e marcată de atîtea acte spectaculoase de automortificare încît e foarte uşor să pierdem din vedere profunda semnificaţie socială a ascetismului ca îndelungă retragere, ca ritual solemn de disociere, de transformare într-un străin total. Pentru societatea ce îl înconjoară, omul sfînt e singurul capabil să se menţină în afara legăturilor familiale ori de interes economic; chiar atitudinea sa faţă de hrană revine la respingerea tuturor legăturilor de solidaritate cu rudele şi satul, legături exprimate întotdeauna – pentru societăţile rurale din Orientul Mijlociu – prin gestul de a mînca. Era socotit ca un om ce nu datorează nimic societăţii. Se ferea de femei şi de episcopi, nu fiindcă compania unora ori altora i s-ar fi părut agreabilă, ci pentru că ambele categorii riscau să îl fixeze într-un loc bine definit al socialului. Temeiul puterii sale consta, o vom vedea, într-o creaţie pur personală...

Numai în calitatea sa de „străin", Efrem Sirul a fost capabil să administreze distribuţia hranei la Edessa în vremea marii foamete cînd nimeni nu mai avea încredere în celălalt. Şi-a păstrat reputaţia de străin pînă la sfîrşitul vieţii. După douăzeci de ani de viaţă activă în Edessa, a insistat să fie îngropat în sectorul străinilor. Una dintre paşnicele desfătări ale bizantinismului e oferită de studiul iscusinţei cu care oamenii sfinţi au ştiut să evite angajarea în vreuna din facţiunile ori partidele Imperiului de Răsărit. Toată lumea era de acord în a socoti Constantinopolul drept cea mai grea încercare pentru un asemenea om. Să-l luăm de pildă pe Daniel Stilitul de la sfîrşitul secolului al V-lea. El îşi datorează în mică măsură reputaţia actelor sale de taumaturgie, bazată în schimb pe încăpăţînarea cu care şi-a apărat statutul de străin desăvîrşit într-o cetate divizată de facţiuni. Pentru început, avea avantajul de a nu vorbi decît siriaca – ortodoxia sa era, în consecinţă, impenetrabilă. Curînd şi-a găsit admiratori şi adepţi în facţiuni rivale. Drept urmare, binecuvîntarea sa a consacrat epurările ce au marcat ascensiunea dinastiei isauriene în detrimentul celei gote; iar în spatele acestei binecuvîntări stă o solidă muncă de îngropare a securii războiului între generali potrivnici datorată mijlocirii omului sfînt. Ca şi Simeon a avut de tranşat procese; însă el a trebuit să se pronunţe în cazul unui arbitraj internaţional. În tot acest timp, Daniel a evitat să se lase clasat. A refuzat să fie învestit de patriarh. A rămas inflexibil pînă cînd a fost recunoscut drept rînduit exclusiv de „mîna lui Dumnezeu": o poziţie de nonapartenenţă pe care singur împăratul o avea.

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Carte poştală

În seria dilemelor de vacanţă vă trimit fotografia alăturată din Vatra Dornei în locul tradiţionalului chioşc din parc destinat fanfarei, sau al cazinoului încremenit în reconstrucţie, sau al catedralelor mult mai riguroase aici decît cazinoul.

Ce credeţi că ne comunică mesajul: că îngheţata propusă este diferită de a concurenţei sau că este în sortimente variate? Mărturisesc că nu am cercetat. Am furat imaginea, am zîmbit şi am plecat mai departe.

Cu prietenie,

Olea PASCU

Scrisori întredeschise

Onorată Domnişoară,

Mari sunt minunile Domnului, dar mai minunate sunt mijloacele cu cari se servă el; ele sunt insondabile.

De mult timp încă inima'mi doria o fiinţă de iubit; dar pe care? asta 'mi-era mie însu'mi o enigmă. Printr'o minunată coincidenţă de împrejurări avui fericirea şi onoarea de a vă fi prezentat. Ce simţiminte deşteptatus'au atunci în mine! Eram ca fermecat, ca ameţit: şi astfel n'am băgat de seamă când mi-se vorbia, când mi-se puneau întrebări din mai multe părţi, întrebări la cari fatalmente am dat nişte răspunsuri cu totul nepotrivite şi am vorbit tocmai contrariul celor ce aveam de vorbit. Dar era oare cu putinţă să nu se întâmple astfel? Doară eram, ca să zic aşa, inconştient de mine însu'mi, eram ca transformat, schimbat, şi cătam să'ţi răspund şi d-tale, afară că aveam a'ţi mai spune şi alte multe lucruri! Ah! nu ştiai că abia mă învredniciam să ridic ochii, c'abia îndrăzniam să te privesc în faţă! Numai decât am simţit şi am recunoscut că d-ta eşti fiinţa cea mai dorită pe care o aşteaptă inima mea.

O, înger ceresc! simţ ceea ce nu credeam până acum, simţ că tot ce socotiam până azi ca imposibil este adevărat! Există un ideal, un ideal sublim, la care se închină orice fiinţă omenească: amorul! fidelitatea! virtutea! Şi ceea ce cugetă şi simte în mine nu este inima care se preface odată în cenuşe, ci un lucru mai 'nalt, mai sfânt: – amorul.

Scumpă Domnişoară! nu respinge rugămintea mea, căci altmintrelea sunt pierdut, pierdut fără scăpare.

Te iubesc, şi anume cum n'a mai iubit nici un muritor; fericirea şi viaţa mea atârnă de hotărârea d-tale.

Dar îmi este oare permis a spera că amorul meu va fi răsplătit tot cu amor din parte-ţi? O, scumpa mea, comunică'mi aceasta cât de curând şi nu lăsa mult timp între frică şi speranţă pe

Al D-tale devotat admirator, N. N.

Nobilă Domnişoară,

Constrâns de împrejurări, iau condeiul în mână şi aştern pe hârtie aceste rânduri scrise cu sânge din sîngele meu pentru a vă semnala că posedaţi în mine o inimă care vă iubeşte cu atâta foc şi pasiune încât n'aţi găsi în tot universul o fiinţă care să aibă pentru persoana D-tră un cult mai devotat şi mai absolut nici un suflet care să poată fi pătruns de un amor mai adânc şi mai curat decât al meu.

Nu sunt atât de egoist ca să caut a întemeia numai fericirea mea propriă, o, nu. Inima'mi, din contra, nu va avea altă dorinţă decât ceea de a'ţi asigura D-tale toate îndestulările şi plăcerile posibile. Spre acest scop îmi voiu permite a mă înfăţişa înaintea D-tale numai când vei simţi aceeaşi simpatie pentru mine, şi atunci, oh! atunci cea mai mare bucurie a mea va conzista în a'mi petrece viaţa lângă d-ta spre a'ţi fi nu numai amicul cel mai iubitor şi mai credincios, dar şi sclavul cel mai supus şi mai destoinic. Doresc ca rezultatul acestor rânduri să fie cât se poate de favorabil, şi, în adăstarea răspunsului d-tale bine-voitor, îţi prezint salutările mele respectuoase.

Al D-tale admirator devotat, N.N.

Zilele acelea în care...

Nu atît de plăcute pe cît de periculoase sînt zilele acelea în care nu mă gîndesc la moarte; le simt, le ştiu după uşurinţa cu care intru în vorbă, după suportabila lejeritate cu care mă lansez în eseuri orale, după limbariţa care mă invadează dînd, desigur, interlocutorului meu impresia unei veselii, a unei sănătăţi, a unei pofte de viaţă pe care n-o să fac greşeala să le demasc şi să le spulber, că doar nu-s nebun.

Astfel, o iau de dimineaţă explicîndu-i şoferului de lîngă mine, admirabila idee a mătuşii mele: „sănătatea goală e pe jumătate boală", de fapt n-am ce-i lămuri, el o pricepe imediat şi, extrem de voios, o aprobă: „Aşa e, dom'le, aşa e!" şi amîndoi – străbătînd centrul Capitalei, uitînd să mai discutăm despre abisala problemă a timpului probabil, a canicului, a inundaţiilor şi a tornadelor – ne trezim completîndu-ne unul pe altul în înşirarea nenumăratelor aspecte care contribuie la împlinirea 100% a unei sănătăţi; înşirăm, luîndu-ne vorbele din gură, inspiraţi, efervescenţi: o bere la sete mare, un film bun (de spionaj, precizează el şi n-am puterea să-l combat), o cămaşă curată, o nevastă care merge pe pereţi dacă întîrzii, un om inteligent la televizor, o sîrbă în căruţă, o înjurătură scurtă cu care te eliberezi, un duş „cînd eşti mort de transpiraţie" (precizarea lui), la un moment dat lăsîndu-mă singur în acest duet de operă bufă italiană ca abia la coborîre el, foarte serios, să vină cu cea mai pertinentă completare: „da' şi banii, dom'le, că fără bani..."

După aceea – ridicol sau nu, asta e situaţia, are apă staţia! – intru în redacţie şi mă extind de la Francesco Rey, bătrînul pehlivan al lui Bunüel, grandios în Don Quijotte, pe Arte, sîmbătă noaptea, foileton în 5 părţi, filmat de spanioli ca la mama lui, cu cîmpiile, stîncile, hanurile absolut „de acolo", pînă la Robbie Coltrane, care Robbie Coltrane?, cum care?, Fitz, Cracker!, singurul serial la care m-am uitat cu creionul în mînă, de la femeia aceea comisar (englez) încoace, Cracker fiind mai sus pe vreo trei direcţii:

1) privatizarea detectivului privat care intră în „crimă şi pedeapsă" cu toată familia şi biografia lui, dincolo de Colombo, dincolo de Mégret, ale căror biete neveste erau un decor; 2) fascinanta sinteză dintre dickensismul casei (mizerie, injustiţie, curve, bolnavi, virtuţi, vicii, mai ales banul!) şi Simenon magnificul care a descoperit acea manevră de identificare a detectivului cu victima şi asasinul, George Steiner considerîndu-l cel mai bun romancier al secolului, da, da... 3) actorul, actorii, geniali în mişcarea lor între sarcasm, sictir, antipatetism, (nevoia presantă de) spovedanie, grosolănie, ironie şi adevăruri grele, memorabile, ca acesta: „toţi cei care vînează adevărul sînt cei mai mari mincinoşi". Numai gîndul ancestral la acel „Lache, Lache, ne aşteaptă damele!", mă sileşte să nu dezvolt scena aceea cu Fitz venind în confesionalul unui preot pe care-l bănuieşte de crimă şi transformînd spovedania în anchetă, cum nici Porfir Porfirovici nu a experimentat, – ei, care Porfir Porfirovici...!?

Şi fiindcă damele într-adevăr ne aşteaptă întotdeauna, după-amiază mă duc să văd două prietene care au venit din Boston să-şi petreacă vara la Buşteni, auzi idee, şi cărora – ridicol sau nu, asta e! – am puterea să le demonstrez pe larg că cea mai importantă replică din „Rinocerii" e una la care, înainte de '89, nimeni nu s-a uitat, darmite s-o ţină minte: „Din oameni de treabă ies rinoceri de treabă." Există, fetelor, o viaţă internă a citatelor eterne, o glorie nedreaptă – fiindcă împietrită – a vorbelor celebre, cum e aia cu „pupat toţi piaţa endependenţii" cînd, de fapt din „Telegramele" alea, azi, cea mai actuală ar trebui să fie: „garantăm torturi fictive"; tot aşa, asta, cu „oamenii de treabă", după '89, are altă perspectivă, un înţeles mai îmbogăţit decît uraniumul, de pildă: „Din antifascişti de treabă" sau „din anticomunişti de treabă" sau chiar „din securişti de treabă" au ieşit rinoceri de treabă care nu văd în jur decît fascişti şi comunişti, antisemiţi şi antiromâni. Ducîndu-mă pînă în bucătărie să-mi iau singur un pahar cu apă, o aud exclamînd pe una din ele, cu o sinceritate americană: „Doamne, cît pot să vorbească şi cîte ştiu..." Mă întorc şi nu-i ascund că i-am receptat mesajul: „Probabil că la Boston ai uitat de Cendrars: „Cît timp se vorbeşte, există speranţă..." Care Cendrars? Ei, care Cendrars? Blaise! Ea triumfătoare: „Pe Pascal, nu-l chema tot Blaise?" Rîd amîndouă – şi mă alătur lor – încîntate că n-au uitat ce-au învăţat la Bucureşti.

Concizia îmi revine, ca prin farmec aş spune, seara, de cum intru în casă şi ridic receptorul, brusc alarmat: e soţia unui prieten, s-o scuz, s-o iert că la orele astea... Ce e? Ce e?

– Prietenul tău a făcut şi o congestie cerebrală – nu mai e loc de nici o minune.

Radu COSAŞU

Bazar

Poveste din cartierul de Est

Cotidianul **Naţional** acordă un spaţiu uriaş unui interviu cu *Alina Răducănoiu*, fata fostului prefect de Dolj. Alina, împreună cu fratele ei, Costi, au fost acuzaţi şi condamnaţi pentru agresarea unei „prietene", Monica Filimon. Alina a mai rămas celebră şi pentru replica ei *„Dau m...e la tot cartierul!"* În interviul din **Naţional**, Alina e pozată în două ipostaze: una ludic-adolescentină, în blugi şi-n tricou cu înscrisuri, călare pe un uriaş căţel de pluş. Semnificaţiile inocente ale pozei sînt alterate, o dată de ţigara din mîna Alinei, apoi – de privirea un pic prea pătrunzătoare, precum şi de înscrisul de sub poză: căţelul de pluş a fost botezat *Gheorghe Bică*, după poliţistul ce i-a arestat pe juniorii Răducănoiu. În cea de-a doua imagine, Alina apare în postură „fatală", în rochie de seară cu buze mate şi *look* languros-agresiv. Imaginea Alinei din interviu este, însă, alta: o femeie informată, activă şi hotărîtă pînă la agresivitate. Informată – pentru că Alina pare a-i avea pe toţi în buzunar. Activă – pentru că e directoarea unei societăţi comerciale private şi colaboratoarea unor reviste de „prestigiu": *Atac la persoană* şi *Top secret*, capitolul *„Viaţa de noapte"*. (Asocierea între *Atac la persoană* şi atacul asupra persoanei Monicăi Filimon e prea evidentă pentru a mai fi comentată.) Hotărîrea ei se manifestă, în special, în dorinţa de a-şi apăra familia. În versiunea Alinei, familia Răducănoiu e o victimă a poliţiei locale: *„Poliţiştii în cauză îşi fac şi ei un titlu de glorie aflîndu-se pe urmele familiei Răducănoiu, pe care o terorizează de ani de zile (...)"*. Arestarea sa şi a fratelui ei a avut *„sigur, o motivaţie politică"*, *„prin aceasta urmărindu-se discreditarea tatălui meu şi a partidului de guvernămînt de atunci"*; *„pe fondul ezitărilor şi slăbiciunilor lui Ion Iliescu"*. Alina vorbeşte şi explică totul prin prisma unei experienţe grave, adevărate de viaţă. Ea e o dură, care nu se-ncurcă cu fleacuri sau sentimentalisme: pe bîrfele cum că ar fi fost iubita lui Cataramă nu dă doi bani (pe Viorel doar îl respectă), iar de îndrăgostit s-a îndrăgostit acum 4 ani, dar s-a terminat. Pe Alina n-o prinzi cu momele ieftine. La întrebarea *„Ţi-ar fi plăcut să devii manechin?"*, Alina răspunde de pe poziţiile avizatului, a avut o prietenă, de 16 ani, care a încercat, dar *„un renumit miliardar bucureştean a vrut s-o aibă la pat, acolo dîndu-se, deci, marea «probă»"*. Nici în materie de politicieni nu se lasă mai prejos ca la cei iniţiaţi în răspunsurile la oracole, ştie să nu-i aleagă pe cei mai convenţionali: Petre Roman nu-i place, *„Tipul n-are gît"* şi *„are un discurs fals"*. În schimb, printre preferaţii ei se numără Crin Antonescu şi Meleşcanu. Agresivitatea fizică şi verbală şi mai ales arestarea de după, au făcut din Alina Răducănoiu o celebritate: amintirile celor zece zile de detenţie vor *face subiectul* unei cărţi.

Iaromira POPOVICI

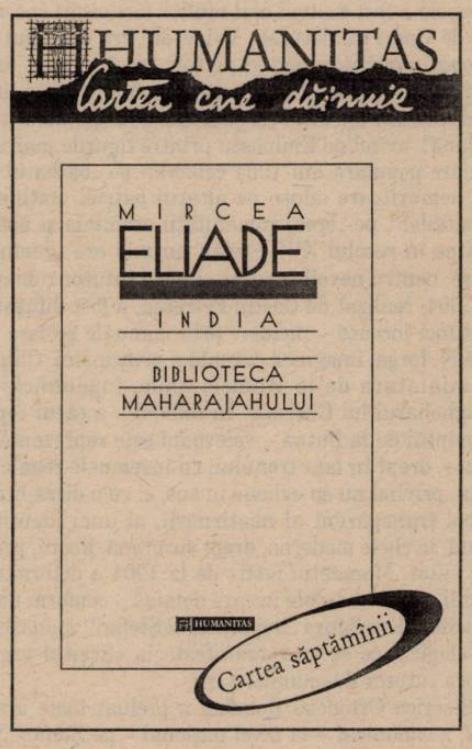

IOSIF SAVA

„Aceasta este marea mîndrie a vieţii mele: glasul meu nu a lipsit nici o săptămînă de pe posturi, chiar atunci cînd 4 luni am fost în spital; la ora 11 am fost operat şi seara trimiteam banda la radio. Despărţirea a fost bruscă şi inechitabilă".

(Din ultimul interviu, acordat suplimentului *Vineri* al revistei *Dilema*, nr. 10 din 7 august)

Bonuri de lectură

Interlocări

În vremea din urmă, scriitorul Alexandru Paleologu scrie tot mai rar – prefeţe îndeobşte. E însă o prezenţă inconturnabilă la diferite sindrofii cu public unde, dacă i se dă cuvîntul, vorbeşte, vorbeşte, vorbeşte... Din acest preaplin al vorbelor s-a născut **Interlocuţiuni***, volum care adună – pe lîngă acele puţine texte *scrise* de Al. P. – dialogurile sale apărute după 1988. (Întîmplător, primul care figurează în carte este cel luat de Mircea Vasilescu, pentru *Revista de istorie şi teorie literară*, iar ultimul – cronologic vorbind – este cel luat de Tita Chiper pentru *Dilema* nr. 265.)

În Occident, proprietatea intelectuală asupra unui interviu aparţine celui care întreabă, nu celui care răspunde. Dl Paleologu îşi îngăduie mărunta licenţă de a-şi publica interviurile, considerînd – probabil – că, dacă interlocutorii săi nu vor fi făcut-o deja, este pentru că i-au cedat, tacit, dreptul asupra lor... Inconvenientul celor care întreabă nu este atît acela, neglijabil, de a se descoperi „editaţi" cu inerentele erori originare cu tot, cît acela – apreciabil – de a se trezi cot la cot cu persoane pe care numai hazardul cronologiei şi amenitatea indistinctă a dlui Paleologu le-au adus laolaltă; în ce mă priveşte, mărturisesc că niciodată nu mi-am imaginat că voi „urma la fileul" dlui Paleologu (interviul despre plictiseală, din *Dilema* nr. 39) după ce acesta va fi susţinut două seturi istovitoare cu... Dumitru Matală şi ale sale „revers"-uri de lemn (interviurile despre Parlament)!

Alexandru Paleologu comite gestul ingenuu de a însoţi cartea cu *„Scuzele autorului"*: „Mărturisesc un soi de jenă că îmi permit acum, la vîrsta aceasta, să apar cu un volum aşa de gros, alcătuit din interviuri, prefeţe şi articolaşe. Adică, din mărunţişuri. (...) Care scriitor, fie şi bătrîn, nu-şi face iluzia nebună că, publicînd ceva, face un bine omenirii?!" Cred, într-adevăr, că nu este vorba de o simplă cochetărie, ci de minima politeţe a unui domn, conştient de *mărunţişurile* date spre publicare; pe de altă parte, este o ingenuitate greu regăsibilă la alţii în vremurile noastre şi ea ţine de acea eleganţă, uşor deleteră, ce-i este consubstanţială: mai mult ca sigur, Al. Paleologu şi-a redactat *„Scuzele..."* într-o clipă de umoare umbroasă, vindecat de vanitatea de a fi cedat insistenţelor acelor prieteni care l-au convins să publice cartea... Conversaţiile sale – „interlocuţiuni", cum le numeşte – sînt însă cel mai bun medicament pentru propriile-i *sauts d'humeur!*

Deşi doar *Dilema* l-a întins pe „divan", dl Paleologu caută divanul în toate dialogurile sale – ca o formă, puţin mascată, de monolog terapeutic. „Declinul conversaţiei" nu îl tulbură, căci el ştie că *nu despre conversaţie* poate fi vorba cu X sau cu Y, ci de *stimulent*: largheţea de a-i răspunde celuilalt, vorbind despre tine, dar dîndu-i impresia că faci conversaţie! Tot astfel, contrarietăţile nu îl blochează defel pe dl Paleologu – ele sînt cel mai eficient mijloc de a le surmonta discursiv... Atunci cînd dă peste un interlocutor care-i cîntă în strună, el pare aproape posac, „recitînd" lucruri deja spuse – cu mici variaţiuni; cînd acesta, speriat de consens, invocă opinii „neortodoxe", Al. P. este în elementul său: urmează un recital de paradoxuri, imprecaţii, masacrări şi desfiinţări lexicale enorme (toate fermecătoare, desigur...). Alexandru Paleologu se dezvăluie ca un apocaliptic al aproximărilor apodictice, dur în „tunet" – mlădios în eroare! Ca şi prietenul său Sorin Dumitrescu, el duce fronda cu părerile comune pînă la Dumnezeu; în faţa Lui, se opreşte şi se închină. De aici, acea *idée fixe*, că „un om apt să rîdă nu poate fi fundamentalist" – formulă ingenioasă ce ar vrea să închidă gura unora ca mine, care cred că un om care a rîs *poate să devină* fundamentalist (şi-atunci, nu mai rîde nimeni...).

Există şi două texte memorabile, care ni-l restituie pe Alexandru Paleologu în toată justeţea intuiţiilor sale: unul este conversaţia cu Adriana Babeţi pe tema îmbătrînirii (publicată în *Orizont* nr. 10), celălalt este necrologul la moartea lui Simone Boué, tovarăşa de viaţă a lui Cioran (apărut în *România literară* nr. 42) – poate cel mai bun text scris de Al. Paleologu de cînd a-ncetat să mai scrie, pandant, totodată, al celor mărturisite Adrianei Babeţi, cu doi ani înainte, despre frumuseţea şi demnitatea îmbătrînirii: „Am mai văzut-o de cîteva ori, după 1989 (...). Bineînţeles, îmbătrînise şi ea (cred că avea trei sau patru ani mai puţin ca mine), dar aşa cum numai femeile foarte inteligente ştiu să îmbătrînească: acceptînd, asumînd, supunîndu-se. Îmbătrînea frumos.

I-a supravieţuit cu doi ani. Moartea ei (accidentală?) are ceva discret şi tainic, ca un fel de epilog *hors-texte*. Ca a Ofeliei."

Şi mai există, în această carte rînd pe rînd delectantă şi exasperantă, o interlocare – desigur, de alt ordin decît cele deja pomenite, dar (cred) semnificativă. Este aproape o farsă, datorată pesemne celui care a copiat interviurile: în plină discuţie despre plictiseală (pag. 194), cînd Al. Paleologu tocmai mărturiseşte că are cu aceasta „un raport nefericit: nu am posedat-o, şi nici ea pe mine. Au fost o serie de întîlniri ratate..." – paragraful următor vine cu cea mai implacabilă mostră de „plictiseală" ce poate cădea pe capul unui autor: reproducerea întocmai a unui fragment din *alt* autor! Pasajul este din Gogol (*Suflete moarte*) şi eu l-am folosit în interviul din *Dilema* pentru a „sparge" pagina; cel care l-a copiat l-a preluat fără ghilimelele de rigoare, ca şi cum ar fi fost o parte a răspunsurilor lui Al. P.! „Citatul" din Gogol sfîrşeşte aşa: „Versului de la urmă şi celui de-al doilea le lipsea măsura ritmică, dar asta n-avea însemnătate: scrisoarea era scrisă în spiritul vremii." Este supremul omagiu pe care-l puteau primi *Interlocuţiunile...*

Alex. Leo ŞERBAN

* Biblioteca „Viaţa Românească", 1997.

Strategii ale succesului

Yasmina Reza şi-a construit, atît prin operele sale dramatice, cît şi prin interviurile şi apariţiile la televiziune, o imagine frapantă, chiar dacă mai puţin convingătoare decît probabil şi-ar fi dorit-o. Apetenţa pentru succes fiind foarte vizibilă şi strategia de a-l dobîndi extrem de transparentă, o anumită reţinere a „cunoscătorilor" pune oarecum în surdină ecourile, altfel pozitive, stîrnite de numeroasele montări ale pieselor sale pe scenele teatrelor europene. La noi, i s-a jucat piesa „Artă" la Timişoara, într-o interpretare de o tinerească stîngăcie. Acelaşi nume îl poartă volumul* publicat de editura Unitext într-o prezentare grafică elegantă, care reuneşte trei din cele cinci piese scrise pînă acum de către autoare.

Un prieten pictor, deţinător al unei eficiente formule a succesului, îmi spunea că, la începutul carierei, trebuie să alegi printre artiştii consacraţi unul respectabil, dar nu de o notorietate debordantă, al cărui stil să ţi se potrivească şi pe care să-l poţi pastişa cu măsură şi eleganţă. „Dai în felul acesta şi satisfacţie criticului" – spunea el – „care va putea astfel să te comenteze, descifrîndu-ţi cu uşurinţă înrudirile". Yasmina Reza o alege pe Marguerite Duras, căreia îi imită bine factura dialogurilor din piesa „La musica" sau din rafinatele ei mici romane. Reuşita piesei de debut „Conversaţie după înmormîntare" se bazează pe combinaţia dintre o construcţie dramatică tradiţională şi microstructura „poantilistă" a replicilor. Conflictul stîrnit în grupul familial de intruziunea „străinei" venite din trecut se structurează în jurul „scenei tari", respectiv al actului erotic performat pe mormîntul proaspăt al tatălui. În contrast cu încleştarea situaţională, dialogul este minimalist, impresionist, făcut din tuşe fine şi nuanţe evanescente. „Artă", piesă de rezistenţă în opera autoarei, este un comentariu de fineţe, deşi lipsit de originalitate, la eterna problemă a raporturilor dintre percepţia estetică şi trăirea sentimentală. Succesul vine şi din faptul că piesa oferă şi un foarte practic breviar de estetică pentru uzul publicului larg. A treia piesă din volum, „Trecînd prin iarnă", surprinde prin asemănarea cu „Jocul de-a vacanţa" a lui Mihai Sebastian, iar referirile la mediul românesc (amintirea vilei de la Sinaia) întăresc această asociere. Acelaşi abur sentimental, aceleaşi tablouri vivante care tind să confere o falsă abisalitate unor personaje de fapt banale. Culoarea dată de amintirile personale ale autoarei salvează la limită piesa de păcatul platitudinii. Piesele au fost traduse îngrijit, se remarcă, în special în cazul „Conversaţiei după înmormîntare", grija pentru echivalarea exactă a muzicalităţii textului original.

* *Artă* (trei piese de teatru, în româneşte de Violeta Popa, Alex. Leo Şerban, Elena Drăguşin Popescu; prefaţă de Dan C. Mihăilescu) – Editura Unitext, 1998.

Adrian MIHALACHE

„Ah, dacă Freud m-ar fi cunoscut!..."
Julien Green (1900-1998)

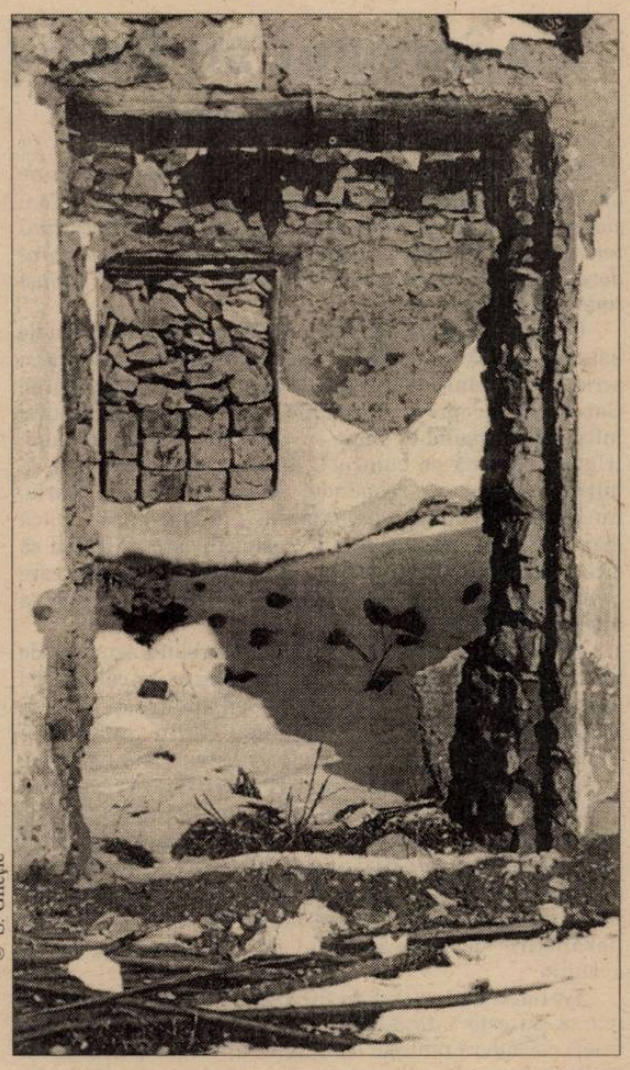

© S. Gheţie

INSTITUTUL EUROPEAN

Colecţia ESEURI DE IERI ŞI DE AZI

Hermann Keyserling

Jurnalul de călătorie al unui filosof

China. Japonia. America

Traducere de Victor Durnea

Tipărit în 1920, după o călătorie în jurul lumii, *Jurnalul* lui Hermann Keyserling (1880-1946) se recomandă a fi citit ca un adevărat roman, în care descrierile plastice, evocările şi observaţiile directe sînt conectate la spiritul meditării, de mare deschidere spre problemele insului şi ale lumii.

ISBN 973-586-178-X
392 pag

În aceeaşi colecţie, în pregătire:
Henri Bergson, *Teoria rîsului* (ediţia a II-a)

Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • Iaşi • cod 6600
Tel. / fax 032 / 230197• tel. 032 / 233800
tel. difuzare 032 / 233731
e.mail: rtvnova@mail.cccis.ro
http: //www.nordest.ro/home.htm

A apărut o nouă istorie a României în limba engleză

ROMÂNIA
O perspectivă istorică
de Dinu C. Giurescu
şi Stephen Fischer-Galaţi

Volum editat în Statele Unite, în colecţia „East European Monographs", cu sprijinul Fundaţiei Culturale Române şi difuzat de Columbia University Press, New York, 1998; 544 pag., Library of Congress Catalog Card Number.
O istorie neconvenţională a României şi a românilor din perspectiva sfîrşitului de secol, cartea plasează România în contextul istoric al lumii contemporane.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

CASĂ DE PIATRĂ?

La început au fost doi oameni

Viaţa celor mai mulţi dintre noi este determinată de naşterea într-o familie şi apoi de formarea uneia noi. Considerată de unii ca fiind ceva învechit, de alţii ca fiind unicul lucru realizat în viaţă, familia rămîne ceva paradoxal, respins şi dorit, care te împlineşte dîndu-ţi în acelaşi timp motive de frustrare.

O biserică dintr-un mic oraş ardelenesc. O femeie bătrînă, adusă de spate, se încovoaie peste o măsuţă şi scrie un pomelnic. Gheorghe, Maria, Ioan, Galina, Aurel, Carolina... Se opreşte şi rămîne puţin încruntată. Apoi îl întreabă pe copilul de lîngă ea, un băiat de vreo zece ani: „Cum o cheamă pe bunica?“. Băiatul stă un moment şi, mirat de întrebare, răspunde: „Mama mare“. Nu Maria, nu Elena, nu Rafira, ci, simplu, „mama mare“. Dacă există undeva ideea de familie, atunci poate ar trebui să o căutăm în mintea acestui copil de zece ani, pentru care femeia ce lipsea de pe pomelnic nu fusese niciodată altcineva decît bunica lui.

Sociologii spun că este vorba despre roluri, asumate de fiecare membru al familiei şi percepute de ceilalţi ca atare. De altfel, imediat ce au un copil, mulţi soţi îşi spun între ei „mama“ şi „tata“, iar mai tîrziu „bunica“ şi „bunicul“, nemaifolosind numele de botez. Cam tot la fel, în termeni de roluri, vorbeşte şi Elena, o tînără căsătorită de puţin timp. Pentru ea, familia, „unul din principalele lucruri care dau sens vieţii, te angajează mai mult decît un serviciu. Mai ales cînd ai copii, devii vital pentru fiinţa aceea mică. Iar eu, care de-abia m-am despărţit de părinţi, unde jucam rolul celui îngrijit, aştept cu nerăbdare să intru în rolul mamei. Este un fel de evoluţie.“

Trecerea de la rolul de fiică la cel de soţie şi apoi de mamă nu este întotdeauna văzută ca o evoluţie. Mulţi tineri consideră punctul culminant al vieţii nu momentul împlinirii unei familii, prin copii, ci acela al ieşirii din familia de origine. „Nici prin cap nu-mi trece să mă căsătoresc“, subliniază Laura. La 22 de ani, părînd mai curînd plăpîndă, ea dezvăluie o personalitate puternică şi respinge cu hotărîre gîndul de a avea un soţ. „Nu am de gînd să devin o gospodină, *ca mama* (s.n.)“.

Rutină, rufe, mîncare, spălat copiii şi, din cînd în cînd, cîte o vacanţă la mare – iată o viaţă de familie. „Iar vacanţa să fie într-o staţiune liniştită, fără distracţii“, zîmbeşte ironic Bogdan, tînăr şi, bineînţeles, necăsătorit. Fără un motiv vizibil, sau poate pentru că toate filmele de dragoste se termină înainte sau imediat după episodul pirostriilor, familia e văzută de unii tineri ca începutul blazării şi al rotunjirii burţii. Pe scurt, un fel de celulită a societăţii. Asta nu înseamnă că nu îşi vor întemeia o familie, dar căsătoria este considerată momentul aşezării, „după ce ţi-ai alergat calul“, cum mărturiseşte Sorin, 30 de ani.

Vechea poveste cu „familia, celula societăţii“, nu pare a mai spune nimic. Şi, în fond, nici nu mai are nimic de spus. Fie că oamenii se căsătoresc pentru „a-şi odihni calul“ sau pentru „a-l alerga“ alături de cineva, familia devine pentru mulţi locul în care îşi caută liniştea şi înţelegerea la capătul unei zile stresante. Chiar dacă, aşa cum vorbeşte un avocat din experienţa proceselor sale, „nu am văzut ură mai mare decît între membrii aceleiaşi familii, şi mai ales între fraţi“.

Juridic, constituirea unei familii rămîne încheierea unui contract între doi oameni, desfăcut la nerespectarea lui prin divorţ. Cei doi hotărăsc să se susţină unul pe celălalt, pentru a putea realiza împreună mai mult decît ar face-o de unul singur. Dar dincolo de asta, spune Andrei Mareş, tatăl a doi copii, „familia rămîne ideea simplă a raportării dorinţelor, visurilor tale la încă două, trei, patru fiinţe, unele venite chiar din tine“. Copilul nu vede niciodată legătura contractuală între părinţii săi. Pentru el, aceştia au fost dintotdeauna şi vor rămîne familia lui.

© C. Bumbuţ

În casa familiei Criga, unde trăiesc trei generaţii, poţi asculta trei discursuri diferite. Bătrînul de aproape 90 de ani descoperă fiecare dimineaţă cu cuvintele „m-am mai trezit o dată“; părinţii au grija serviciului şi a copiilor; băiatul cel mic trăieşte prima iubire la şcoală. Poate că şi aici în unirea aceasta în diferenţă descoperim ideea de familie. Sau poate că ar trebui să-i întrebăm pe acei bătrîni care, după o viaţă trăită împreună, nu supravieţuiesc mai mult de o lună, două, celuilalt.

O familie pare a fi ceva miraculos. Iar miracolul e undeva pe lista de nume a unui pomelnic. Sau într-o fotografie cu doi oameni bătrîni în capul scărilor, şi apoi pe rînd, treaptă cu treaptă, copiii, cu soţii sau soţiile lor, nepoţii, şi ei cu soţi sau soţie, şi strănepoţii. Iar acolo sus, în capul scărilor, doi oameni.

© C. Bumbuţ

Agresivitate şi iubire: conflictul dintre generaţii

Pe la 16-17 ani, tinerii încep să nu se mai simtă în largul lor în familie. „Pentru un adolescent, e mai important grupul din care face parte“, consideră Dan Badea, de la Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei. „Aici, el îşi caută identitatea, o identitate de grup. Familia este depăşită, mai ales astăzi“. Compania vîrstnicilor nu este valorizantă pentru că tînărul este văzut şi se simte întotdeauna al doilea, „fiul (fiica) lui X“.

În zilele noastre, copiii îşi simt părinţii învechiţi şi pentru că au trăit în societăţi diferite. Mulţi tineri consideră, eronat sau nu, că bătrînii nu au ce să le spună pentru că nu înţeleg noul mers al lumii. Totuşi, deşi conflictul dintre generaţii poate fi acutizat de o societate care îşi schimbă reperele morale, el a existat dintotdeauna. Aproape neobservată sau cu accente dramatice, în funcţie de înţelegerea reciprocă manifestată de adulţi şi de tineri şi în funcţie de personalitatea fiecăruia, „cearta generaţiilor“ nu uită să viziteze vreo familie. Într-o anumită măsură, ea vine dintr-o stare de agresivitate a tînărului, a cărui personalitate începe să respingă rolul de fiu, deci de veşnic îndrumat şi receptacol de sfaturi. Pur şi simplu, el nu mai vrea să fie recunoscut pe stradă: „Ah, tu eşti fiul lui X“, ci simte că poate să stea singur în faţa lumii. Aceasta se corelează cu refuzul părintelui de a accepta să renunţe la rolul său de îndrumător şi sfătuitor.

Dacă iniţial copilul creşte într-un grup (familia) în care poziţia de lider o are părintele, de la o vîrstă îşi doreşte el acest statut. Or, cum în familia de origine nu îl poate avea, soluţia imediată pare a fi depăşirea acesteia. Pentru tînăr, părăsirea relaţiei părinte-copil este percepută ca o evoluţie. În noua etapă, el îşi poate constitui grupul său, unde să se manifeste liber.

Dacă pentru adolescent ieşirea din familie este o evoluţie, pentru părinte înseamnă pierderea a ceva. Trăind aproape douăzeci de ani asumîndu-şi rolul de tată (sau mamă), el este acum ameninţat să îşi piardă autoritatea. Totuşi, la fel ca relaţia maestru-discipol, relaţia părinte-copil (sfătuitor-primitor de sfaturi) începe pentru a se termina. Rămînerea în discipolat permanent înseamnă neîmplinire, tot aşa cum a fi veşnic copil înseamnă nematurizare.

Or, este normal ca tînărul să provoace „ruperea“ relaţiei. El este puternic, în timp ce tatăl e slăbit. În plus, ultimului îi este teamă. E ca atunci cînd, după ce te-ai dedicat total unui lucru, la sfîrşitul lui rămîi derutat şi nu îţi găseşti rostul. Dar la încheierea relaţiei (de fapt, o reaşezare a ei), părinte şi copil se regăsesc, amîndoi liberi şi plini de o dragoste pe care o simt împlinită.

Femeia: cariera sau familia

„Am 24 de ani, mi-aş dori un copil, dar mi-e teamă să nu îmi pierd serviciul“. Elena Barbu exprimă în aceste cuvinte dilema unei generaţii. Căsătorită de un an cu Ovidiu, ea doreşte deja să devină mamă, dar simte nevoia să se împlinească mai întîi profesional. Ştie că un copil, dacă vrea să îl crească singură, „ar scoate-o din circuit“ pentru cel puţin un an de zile. „Mama s-a oferit să mi-l ţină ea, dar aşa de ce să-l mai fac? Vreau să simt că sînt mamă“. Nici Ovidiu nu este de acord cu această variantă. „E bine ca fiecare să crească împreună cu părinţii lui.“

La nesiguranţa şi indecizia Elenei de a face sau nu un copil a contribuit şi directorul general al instituţiei unde lucrează. „Mi-a pus în vedere încă de la interviu că sînt multe fete de vîrsta mea, căsătorite, şi că, deşi instituţia nu vrea să stea în calea fericirii personale, ar fi poate mai bine pentru mine să nu rămîn imediat însărcinată“.

Elena face parte din generaţia de femei a sfîrşitului de secol care nu îşi mai permit să nască repede, amînînd acest moment cît mai mult posibil. Într-o societate cu o mobilitate profesională mare, în care nu mai intri într-un serviciu pentru a ieşi de acolo la pensie, femeile simt nevoia să îşi asigure mai întîi un statut social.

Pînă la urmă, este vorba despre o alegere: familia sau cariera. „Este foarte greu să le ai pe amîndouă“, suspină Mihaela. Împreună cu Cătălin, au deja un copil şi îl aşteaptă pe al doilea. „Eu am 28 de ani şi nu mai puteam amîna, chiar dacă sînt în concediu de maternitate de doi ani şi ştiu că voi mai rămîne acasă încă unul“. Viaţa de acum îi este plină, obositoare şi frumoasă, datorită copilului. Îşi doreşte să se întoarcă la serviciu pentru schimbare: „înnebunesc toată ziua în casă“ , deşi îi este teamă de acest moment, după o pauză atît de îndelungată. De fapt, multe tinere soţii se tem că, o dată ce au fost înlocuite la locul de muncă, nu va mai fi nevoie de ele la întoarcere. Ele nu ştiu dacă după doi ani de întrerupere va mai fi cineva interesat să le reintegreze profesional.

Poate că teama este prea mare şi că, în definitiv, dacă vrei le poţi avea pe amîndouă, şi familie, şi realizare profesională. „Pe vremea mea, planning-ul familial şi anticoncepţia erau cuvinte tabu, concediu de maternitate aveai doar cîteva luni, dar am putut să le fac pe toate. Şi n-am murit“, spune o femeie de 50 de ani. Dar societatea de azi este diferită, iar tinerele familii încearcă mai întîi să-şi facă rost de un loc unde să poată locui. De-abia apoi au curajul să-şi pună problema unui copil.

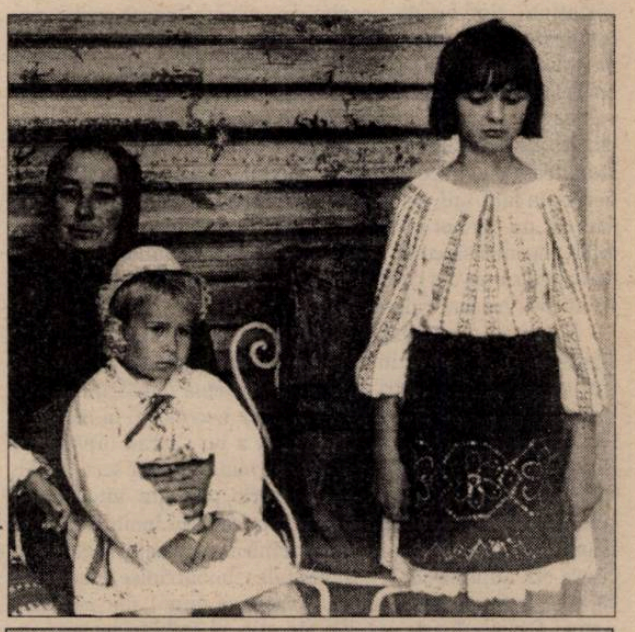

© S. Gheţie

Pagină realizată de Octavian GABOR

Cu ochii-n 3,14

STAREA BURŢII

● Printre ofertele unei cîrciumi de cartier din Berceni (pe Şos. Giurgiului), surpriza să găsim scris cu creta pe o tablă neagră „mici la grătar cu mangal". Oferta este, desigur, pentru rafinaţi, pentru că puţini sînt în stare să aprecieze o astfel de garnitură. (**C. P.-B.**)

● O invitaţie pe un stîlp: „Unicul restaurant chinezesc plutitor! «TAI-PAN» Pagoda roşie a bunului-gust, pluteşte deja!"

Se vede treaba, însă, că pagoda roz a simţului ridicolului a naufragiat pe undeva, iar pagoda mov a gramaticii s-a scufundat de mult, lăsînd în voia valurilor epava unei virgule între subiect şi predicat. Poftă verde! (**D. S.**)

● În Piaţa Gemeni, un afiş publicitar la mezeluri şi produse lactate înfăţişează un porc roz, biped, cu o burtică rotundă în contrast puternic cu nişte umeri strîmţi, înfiorători, din cauza cărora mamiferul pare că suferă de rahitism în ultima fază şi de balonare. Arătarea sare coarda cu un şirag de cîrnaţi iar lîngă el zace un salam din care au fost tăiate cîteva felii şi o şuncă de felul acelora pe care le devorează Tom şi Jerry. Macabrului personaj îi ţine companie o vacă surîzătoare şi diformă, cu nişte şolduri imense şi un uger nefiresc, care admiră o roată de caşcaval începută şi un recipient cu lapte, probabil din producţia proprie. (**C. M.**)

STAREA SERVICIILOR

● La capitolul *servicii*, o menţiune specială pentru fotografi: „Colorata, mîine dimineaţă-i gata"; „Plîngeţi, copii, să vă facă mămica fotografii"; „Cu un leu şi un dolar puteţi face lucruri mari"; „Puneţi mîna pe Luxiţa că vă dă şi o guriţă". Luxiţa este, evident, tradiţionalul pui de leu plimbat de zgardă pe plajă în vederea fotografierii. (**M. V.**)

● Produsele simbolice merită un paragraf separat: nu se putea ca pe plajă să nu se vîndă, tot pe cale ambulantă, ziare. La preţ dublu însă: un cotidian – 3.000, *Caţavencu* – 4.000, *România literară* – 4.000, o revistă lunară ilustrată – 15-20.000 etc. Dacă simţul civic şi onestitatea vă îndeamnă să spuneţi că nu-i corect şi să daţi vina pe difuzori sau pe poliţiştii care ar trebui să-i amendeze pentru speculă, n-o faceţi: de vină e doar omu' aflat în concediu, care vrea să se simtă – nu-i aşa? – bine, şi e dispus să plătească pentru asta. Chiar dublu. (**M. V.**)

STAREA CASELOR ŞI A DRUMURILOR

● Descrierea unei cine la Casa Vernescu, cîştigată de o cititoare a revistei *VIP:* „La desert, Neli a optat pentru o salată de fructe, în timp ce Christel şi Cristian Ţopescu au servit clătite. S-au atacat cele mai diferite subiecte: de la literatură la impresii de călătorie din ţările europene. (...) La sfîrşitul întîlnirii, dl Ţopescu i-a dăruit dnei Ionescu o carte de vizită, iar aceasta i-a urat lui Christel Ungar «naştere uşoară»." Aici, relatarea se încheie neaşteptat, lăsînd cititorul să-şi imagineze posibile dezvoltări ulterioare: „Mesenii s-au felicitat pentru meniul ales; Neli îi invidiază şi-acum pe soţii Ţopescu pentru clătite; literatura atacată s-a supărat pe impresiile de călătorie; dl Ţopescu i-a făcut cadou dnei Ionescu o „noapte bună" etc. etc... (**a.l.ş.**)

● Satul de vacanţă din Constanţa, conceput „pe baze etnografice", s-a internaţionalizat, adaptîndu-se tranziţiei. Aşa că, în locul atmosferei locale sau regionale, la Casa Harghitei se găseşte „pizza originală napolitană", în Casa Doljeană se află un cabinet stomatologic, iar la Casa Ana Lugojana şi la Casa Feleacului funcţionează un „biliard american". Unitatea în diversitate e menţinută de muzica vagamente turco-valahă care se aude („se aude" e, de fapt, un eufemism) de peste tot. La intrare, un panou ruginit, rămas „de pe vremuri", cu o reclamă de-atunci: *„Unităţile de comerţ vă oferă o gamă largă de produse alimentare şi industriale"*. Ce agenţie publicitară, ce *copywriter*, ce specialist în marketing ar avea astăzi curajul să lanseze pe piaţă o atît de sobră şi perfect logică propoziţie?! (**M. V.**)

● „Incredibil, dar adevărat" e puţin spus: la Arad, gropiţele din obrăjorii drumurilor publice se fardează, nu se astupă. Adevărate *grains de beauté* pe trupul ţării, gropile stradale sînt fardate gratis, ca pentru nuntă. (**B. G.**)

STAREA LOGICII

● „Sîmbătă, Marga nu a venit la serviciu şi, acum, cînd ştim că a fost omorîtă, acest lucru pare natural, dar atunci colegii ei nu ştiau nimic." (*Naţional*, 12 august). Foarte adevărat: lucrul pare natural, dar, de fapt, nu e. Firesc, natural, atunci cînd o persoană este omorîtă, ea continuă, probabil, să vină la serviciu ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, nu-i aşa? (**T. C.**)

● La început, ea a vrut să spună adevărul, dar pînă la urmă amîndoi au minţit sub jurămînt. Apoi, Monica a obţinut imunitate totală – dreptul de a recunoaşte nepedepsită că a minţit – şi a povestit ce s-a întîmplat între ei. Atunci, şi el a recunoscut că între ei a fost „o relaţie nepotrivită". El este preşedintele Statelor Unite şi nu este acoperit de nici o imunitate. Oricît ar fi Clinton de simpatic, şi Starr, procurorul, de antipatic, acesta din urmă a dovedit că primul minte cum respiră. (**M. B.**)

STAREA VREMII ŞI A NOŢIUNILOR

● Prin vocea specialistului său în agricultură, senatorul Victor Apostolache, PDSR, opinează că, în urma secetei şi a caniculei din ultimele zile, *guvernul* ar fi trebuit să declare stare de urgenţă. Conform articolului 93 din Constituţie, starea de urgenţă se instituie de către *preşedinte*. În afara acestui amănunt, să încercăm a ne închipui cum ar fi fost ca după arşiţa de peste zi, la lăsarea întunericului, cînd aerul se mai răcorea, nimeni să nu mai fi avut voie să iasă pe stradă din motive de stare de urgenţă (de la *starea de urgenţă* la *spitalul de urgenţă* nu e decît un pas). (**A. M.**)

● Am cunoscut în ultima vreme cîţiva profesori şi jurnalişti englezi – inşi teribil de cultivaţi, informaţi şi generoşi. Invariabil, aveau convingeri de stînga şi judecau cu mare asprime societatea britanică. Am polemizat în repetate rînduri, în ambianţa pur şi simplu frumoasă a unor *pub*-uri – locuri atît de tipice pentru Anglia, în care ţie, ca estic, îţi venea să oftezi contemplînd nivelul de civilizaţie evident în toate cele: feţele clienţilor, ale chelnerilor, obiectele, revistele sau cărţile îmbietoare aflate la dispoziţia oricui era singur şi avea poftă de lectură, şi alte jocuri şi minunăţii. Una dintre mirările-argument ale bunului sălbatic care eram eu pe-acolo prin glorioasa insulă a fost aceasta: aveţi o societate în care, iată, vagabonzii au cu toţii saci de dormit nou-nouţi, oferiţi de municipalitate şi tipăresc o revistă a lor şi despre ei... Căci poate una dintre cele mai şocante imagini pe care le-am văzut în Londra a fost aceea a unui *homeless*: în timp ce eu mă grăbeam să ajung la treburi, la o oră foarte matinală, el zăcea în sacul său roşu de dormit, pe dalele unei staţii de metro. Alături, aburea ceaiul – adus, mi s-a explicat, de o organizaţie al cărei obiect de activitate consta în îndulcirea traiului acestor domni şi doamne care subminează sistemul prin stilul lor de viaţă. Iar omul citea, abstras, un roman. Poliţist. (**D. V.-R.**)

● „S-a anunţat oficial: americanii consideră că ceea ce fac adulţii în intimitatea Biroului Oval nu e treaba nimănui. (Nu vrem, cu alte cuvinte, nici un amestec în afacerile interne.) Dar cum ar putea să dăuneze Naţiunii o simplă privire prin gaura cheii, o aluzie, o vorbuliţă, acolo? În spiritul deschis al guvernului şi uite-aşa, de-amorul artei, Monica Lewinski se dezvăluie..." – în *Vanity Fair*. (**a.l.ş.**)

STAREA NAŢIUNII

● Din cele peste 600 de mesaje – în maximum 10 cuvinte – trimise Naţionalei de fotbal la cantonamentul ei din Franţa, un juriu al celui mai popular cotidian sportiv a selecţionat trei, cel mai frumos urmînd a primi un premiu de 10 milioane de lei, decis telefonic prin voturile cititorilor. Cele trei mesaje selecţionate au fost următoarele:

„Fotbalul e o religie pentru mine, iar Naţionala o catedrală."

„Alături de Bunul Dumnezeu, Naţionala a rămas singura speranţă."

„Virusul Hagi m-a contaminat de fotbal şi n-am antidot."

Cu 543 de voturi din 803 exprimate, cele 10 milioane au fost cucerite de „fotbalul-religie şi Naţionala-catedrală".

O, Doamne! (**R. C.**)

Televedenii

Arenă? Artă? Sport?

Întîmplarea a făcut să-mi petrec concediul la mare tocmai în perioada în care, la Hotelul Parc din Mamaia, se desfăşura (pentru prima dată în România) Campionatul European de GO (jocul, nu Connex-ul). Tot întîmplarea a făcut ca televizorul din camera mea să fie nu numai alb-negru, ci şi stricat, ceea ce m-a scos, fără voia mea, din vîrtejul ştirilor de ultimă oră. Vreme de două săptămîni nu am avut nici *ştiri pro*, nici *actualităţi*, nici *observatori*. Nici măcar jurnale meteo, cu excepţia celor de la difuzoarele de pe plajă, care reluau din sfert în sfert de oră hit-ul *„E vară iară / E soare-afară"* şi rugau insistent (şi inutil) turiştii să stea la umbră între orele 12 şi 16. „Ce idioţi, dragă! Păi noi cheltuim atîţia bani aici fiindcă ne-a spus *Gianina* că e de venit la mare şi ăştia vor să stăm la umbră, să rîdă lumea de noi cînd ne întoarcem acasă", era, pe cearceafurile cetăţenilor cu răni roşii pe piele, un comentariu la fel de frecvent ca rezumatele mai mult sau mai puţin talentate ale serialelor de la ora 4 (oră la care plaja se elibera semnificativ).

Pe scurt, în doar cîteva ore petrecute pe plajă puteai *vedea*, e drept, cu o întîrziere de jumătate de zi, tot programul săptămînii TV. Aşa am aflat, de pildă, că „Bill Clinton a recunoscut" – „Ba nu Clinton, Monica a recunoscut". Ce anume, şi cine a declarat, iar nu recunoscut, am aflat abia la întoarcerea în Bucureşti, cînd, firească, am reintrat sub incidenţa hipnozei TV. După două săptămîni în care, în loc de *Seinfield* de luni pînă joi, am consumat certuri zilnice cu chelnerii, fără discriminări de sex, vîrstă sau zonă de provenienţă, iată-mă înapoi în faţa ecranului cu retrospective, IRA, bombe, Roata norocului şi, ghinion, Ionel Stoica.

Mă reped la telecomandă curioasă să aflu cum se vede la televizor ceea ce văzusem pe viu la Mamaia – un eveniment notabil şi din ce în ce mai rar în ultima vreme: **un român campion european**. După două săptămîni de concurs, românul Robert MATEESCU a cîştigat locul 1 european la Go, un joc / sport al inteligenţei, care a adus la Mamaia, între 28 iulie şi 10 august, o adevărată invazie de japonezi, jucători profesionişti şi amatori, şi peste 350 de participanţi din ţările Europei. Am urmărit cu interes emisiunile sport ale PRO TV-ului, convinsă că promptitudinea reporterilor redacţiilor Pro (pe care îi admir îndeobşte pentru rapiditatea surprinderii informaţiei şi pentru că au, de departe, între jurnaliştii sportivi, enunţurile cele mai corecte gramatical), nu va lăsa să treacă neobservat evenimentul. Spre surprinderea mea, însă, nici vorbă de român campion european, nici vorbă de campionat european organizat în România. Nu-i nimic, îmi spun, poate ProTV-ul nu vrea să facă publicitate indirectă firmei Hitachi, sponsorul oficial al competiţiei de GO, nu-i nimic, voi vedea totul la televiziunea naţională. Mut pe programul 1 şi de acolo mă întîmpină, plin de el şi suficient sieşi, chipul zîmbitor al domnului Ionel Stoica (realizator nu de emisiune, ci de *arenă* artistică şi sportivă) care, calm, pune tuturor invitaţilor săi, altminteri nevinovaţi, întrebarea profundă, vădind un real talent gazetăresc, *„Ce planuri de viitor aveţi?"*. Oamenii răspund scurt, dl Stoica se bucură îndelung, şi timpul trece, trece încet şi enervant, cîte un telespectator cu nervii slabi, care nu poate să urmărească *horror*-ul sau împuşcăturile de pe celelalte programe, sună şi o întreabă pe domnişoara care a cîştigat recent un concurs de frumuseţe ce părere are despre zicala că femeile frumoase sînt proaste, domnişoara răspunde că aşa este, Ilie Dumitrescu, spontan şi simpatic ca întotdeauna, încearcă să o ajute, ea pare a gîndi, într-un tîrziu spune că „nu are nici o legătură una cu alta", dl Stoica răsuflă uşurat, mai face o glumă spontană pe care o pregătise dinainte, nimeni nu rîde, dl Stoica îşi repetă cuvintele, cineva schimbă vorba, urmează muzică populară La mulţi ani Marioara Murărescu, apoi imediat Gabriel Cotabiţă, un fragment, Direcţia 5 îl anunţă pe dl Stoica-realizatorul că între Cotabiţă şi Maria Tănase nu prea e nici o legătură şi uite aşa ne apropiem de sfîrşitul acestei emisiuni „de artă şi sport, stimaţi telespectatori", într-o seară de week-end Ionel se entuziasmează înduioşător şi anunţă cu bucurie că următoarea **Arenă Artă Sport** (dintr-un minim bun-simţ, măcar numele emisiunii ar fi putut să aibă coerenţă) va fi transmisă pe 29 august de la Mamaia, unde sperăm ca Redacţia Sport a Televiziunii *Naţionale* să afle – poate de la recepţia Hotelului Parc, unde stă Mădălina Manole – că în aceeaşi localitate a avut loc, pe teritoriul *naţional*, un campionat european cîştigat de un român, eveniment pe care domnii gazetari *naţionali* l-au considerat mai puţin important decît şueta adormită a dlui Stoica despre... chiar aşa, despre ce? Să nu fim însă prea exigenţi. Cum spuneam, GO-ul este un sport al inteligenţei, ceea ce probabil îl exclude din cîmpul de interes al sus-numitei redacţii *naţionale* sport, indiferent de naţionalitatea campionului, pe care, măcar noi, îl felicităm.

Cipriana PETRE

Pagină realizată de Delia VERDEŞ-RADU

Cuşca de sticlă

– convorbire cu Andrei ZAHARESCU, realizator de emisiuni la PRO TV –

Ce avantaj concret, ce bine personal poate decurge din faptul că-l admirăm pe actorul cutare, pe cea mai vestită gimnastă a lumii sau pe Michael Jacksohn, niște persoane care n-au habar de existența noastră și nici nu urmează să aibă vreodată? Celebritatea lor ne poate face mai degrabă invidioși, meschini, amărîți de limitele proprii. Dar efectul este, de obicei, altul: datorită vedetelor trăim unul din cele mai rare sentimente: devotamentul gratuit față de cineva. Fără s-o declarăm, le sîntem recunoscători și din alt motiv, poate: ele ne dezvăluie personalitatea noastră strălucitoare și polivalentă, care n-a fost pusă în valoare. Identificîndu-se cu ceea ce admiră, nimeni nu se mărginește să rămînă fan al unui singur tip de vedetă: starul de film, marele cîntăreț, actorul faimos, campionul, omul politic cu charismă sau financiarul prosper reprezintă fața vizibilă a „omului perfect" pe care fiecare dintre noi bănuiește că îl ascunde în interior, înzestrat cu toate darurile nescoase încă la iveală. Vedeta a avut norocul de-a apărea în clipa cea mai prielnică: regimul său de afirmare presupune, neapărat, rapiditatea, dacă-ar trudi o viață de om ca să se impună, experiența sa n-ar interesa. Devenirea se însoțește întotdeauna de risc, șansă neașteptată și simț al aventurii. Dar recunoașterea publică ridică în jurul celui norocos un fel de cuşcă de sticlă fără umbre; intangibil și deopotrivă foarte vulnerabil, el trebuie să-și ducă existența în văzul tuturor. Cît de comodă, cît de autentică și cît de modelată de propriile noastre așteptări ajunge să fie viața sa? Stăm de vorbă pe această temă cu actorul **Andrei Zaharescu,** *cel cu care ne întîlnim în fiecare dimineață pe ecranul PRO TV-ului.*

Am fost sufleur la „Hamletul" lui Tocilescu

Stimate domnule Andrei Zaharescu, pregătindu-vă să fiți actor, deci mereu în confruntare directă cu publicul, cît de ușor v-ați adaptat la regimul vedetei de televiziune, pentru care spectatorul e cineva nevăzut, fără reacție promptă, directă?

Andrei Zaharescu: Să știți că primul contact cu publicul nu s-a deosebit mult de situația actuală: pentru mine tot nevăzuți erau și spectatorii de la teatrul Bulandra, unde mi-am început ucenicia. Atunci stăteam în cușca sufleurului; nu vedeam spectatorii, nici pe mine nu mă vedea nimeni din sală, dar trebuia să fiu acolo. Pentru actori era important să mă știe la „locul" meu: aș putea spune că eu am fost sufleurul preferat al unui mare artist, care m-a și ajutat foarte mult în viață, Ștefan Bănică. Pentru unii eu reprezentam „memoria", cel care le strecoară la momentul în care nu-s siguri cuvîntul necesar; pentru alții, trebuia doar să fiu o prezență, ca luminița aceea care se zărea din cușcă. Gina Patrichi n-avea nevoie să-i suflu: dacă nu-i venea cuvîntul din text, „căruță", de exemplu, găsea imediat ceva asemănător, spunea „trăsură", nu modifica sensul partiturii, mergea mai departe. Chiar dacă-i suflai, chiar dacă-i urlai, puteam să mă dau și cu capul de cuşcă, nu-mi acorda atenție. Era implicată perfect, știa ce se întîmplă și ce spune. Cred că și-ar fi putut rescrie rolul din sinonime; poate că tocmai așa și-l pregătea, nu știu.

Dar cum se împacă un tînăr dornic de afirmare – și care are și datele unei agreabile prezențe pe scenă – cu un „rol" atît de ingrat?

De ce ingrat? Eu chiar mi-am dorit să fiu sufleur. Întîi la „Bulandra" mă angajasem pompier. La un moment dat, s-a pensionat cineva, un profesionist, domnul Rotaru, și-am hotărît că asta e clipa mea norocoasă, face să-ncerc. I-am spus directorului – atunci era Ion Besoiu director – că nu știu cum se face treaba asta, habar n-am, dar eu vreau să devin sufleur. De-a doua zi am venit la repetiții: se punea în scenă *Hamlet*, în montarea lui Tocilescu. Mă uitam la Caramitru, la Rebengiuc, la Cotescu – Dumnezeu să-l ierte, ca la ce să vă spun? Eram vrăjit și cînd spun asta folosesc un cuvînt mic. Nu mai exista textul, nu mai exista nimic, doar eu, topit de admirație. Ușor-ușor am învățat că nu sînt plătit să stau cu un text în față și să mă uit la actori, că trebuie să le suflu. În primul an de „suflărie" nu eram student; anul următor am intrat la IATC, la seral, și-am rămas în „cușca mea": aveam repetiții dimineața, spectacole seara, eram tînăr, învățam foarte repede: 124 de pagini, textul la *Hamlet*, l-am știut în două luni, toate rolurile, nici nu mai aveam nevoie de hîrtii în față, mergeam o dată cu actorii.

Un sufleur devine un fel de „vedetă" nevăzută a spectacolului, cînd vedetele de pe scenă se încurcă în replici, șovăie. S-ar putea spune că el se afirmă datorită neîmplinirilor celorlalți: le comentează, se mîndrește cu intervențiile sale?

N-ai cum, fiindcă în calitate de sufleur începi să simți actoricește. Actorii s-au obișnuit cu tine, știu că și tu te-ai obișnuit cu ei, că ești atent la pasajele în care ar putea interveni nesiguranța, îi „simți" pe fiecare; te transpui nu numai în rolul pe care-l interpretează, ci și, într-un fel, în omul respectiv. Ca un învățăcel într-ale actoriei, eu consideram momentele acestea ca pe unele de exercițiu cu mine însumi, cu sensibilitatea mea, în primul rînd. Cu „intervențiile" mele n-aveam cum să mă mîndresc, fiindcă erau totdeauna impuse de o situație care modifica armonia spectacolului. Cînd actorii își fac glume între ei pe scenă, și vezi că se distrează de minune, rîde și regizorul de culise, rîd și mașiniștii, și te prinde pînă și pe tine veselia generală – din care publicul nu prea înțelege despre ce-i vorba – ești dator să intervii. Eu alesesem un șuierat scurt, intens, care aducea lumea de pe scenă la realitate; dar nu spun ce priviri ucigașe suportam... Însă reproșuri după spectacole nu-mi făcea nimeni. Chiar dacă aveam o mică satisfacție că eu am fost acela care-a *simțit exact* care-i momentul cel mai potrivit pentru „repunerea mecanismului pe șine", n-aveam față de cine să mă laud.

Treptele și școlile vedetelor

În profesia dumneavoastră e obligatoriu să nutriți aspirația de-a deveni neapărat vedetă?

Cred că mereu ni se oferă prilejul de-a ne considera vedete: atîta vreme cît se investește în tine încredere, hai să spunem chiar admirație, asta-ți creează un mic statut de importanță. Aproape toți începem prin a fi „vedete casnice": părinții te iubesc, te admiră, se laudă cu tine, nu fiindcă faci cine știe ce lucru deosebit, ci pur și simplu fiindcă exiști. Crești – vine școala: mai toți profesorii – cu bună intenție, desigur, îți sugerează că, dacă înveți bine, poți să devii o vedetă a clasei, a școlii, a liceului. Asta intră în concurență cu alte criterii care funcționează printre elevi: „vedeta" cea mai șmecheră, cel mai vestit făcător de farse, cel pe care nu l-a prins nimeni copiind, băiatul care are cel mai mare lipici la fete etc.

Dar nu-i întristător să întîlnești – la o reuniune de promoție, la împlinirea unui sfert de veac de la absolvirea liceului, o „vedetă" dintr-astea care continuă să-și trăiască momentul său de glorie din copilărie?

Este. Cred că fiecare vedetă își are un timp al ei, necesar și benefic. Cînd am intrat în Institut, eu mi-am dat seama că am ajuns acolo ca un om care se duce să-nvețe. Aveam și noi vedete în an, studenți care apăruseră înainte de Institut la TV, sau jucaseră vreun rol în vreun film: era normal să fie primii invitați la petreceri, să devină cei mai doriți într-un grup, cei mai gratulați etc. Institutul te învață cum să lucrezi cu sensibilitatea, cum să modelezi vasul în care vei purta mierea, vinul sau otrava. Dar nu-i obligatoriu ca după absolvire să ai șansa să te afirmi, să poți să joci: și-atunci degeaba ai fost bun în Institut dacă nu ești bun după. Iar statutul de vedetă în momentul formativ – la 20-22 de ani – mai mult îți strică. Institutul te-nvață să folosești pîinea și cuțitul: dar dacă, după aia, se dovedește ca n-ai mîini destul de sigure, nici degete puternice să ții pîinea și cuțitul?

Ce credeți că se poate învăța la o „școală a vedetelor"?

Cred că acolo se întîlnesc, mai devreme decît ar fi avut șansa altfel, fac cunoștință, se studiază, învață concurența, niște tineri dornici de afirmare. Adevărata școală însă eu n-o văd ca pe una la care te duci la pregătire și unde revizuiești în fața profesorului materia predată. Adevărata „școală" tu singur o inaugurezi cu tine, tu tai panglica și îți faci curaj, fiindcă ești singurul care poți dispune de bunul tău simț, sfătuitorul infailibil.

Recunoașterea

O vedetă se face/se construiește ca un mecanism precis, sau e cineva care devine, păstrîndu-și chiar pentru sine suficiente surprize?

Există destule personaje de prim plan și din cele făcute/construite minuțios. Eu consider, cu toată modestia de rigoare, că mă număr printre cei care „devin". Pînă în '95, cînd am intrat la PRO TV, eram unul dintre cei 1200-1300 actori din România. Venind aici, a fost efectiv o aruncare cu capul direct în apă: ce impuls sau ce simț am avut să merg pe mîna lui Adrian Sârbu n-aș ști să spun acum. Mai ales că, din prima, eu am spus că vreau la *știri*, nimic altceva, deși actoria și „știrile" nu prea se lovesc.

De ce credeți asta? Din '89 încoace, televiziunea a propus și a format vedete ale micului ecran provenite din profesii foarte diferite.

În ce mă privește, dacă e să aleg o vedetă contemporană care reprezintă cu adevărat ceea ce înțeleg eu prin asta, mă gîndesc la Adrian Sârbu, care e chiar o persoană de prim plan: ferească Dumnezeu ca afirmația mea să fie luată ca o flatare, ca o reverență de angajat la PRO TV. Dar toată experiența lui mi se pare că oferă o cheie în acest sens, ne obișnuiește cu ce va să zică o vedetă a lumii de azi: îndrăzneală, risc, simț al oportunității, sesizarea valorii.

De ce v-a tentat să apăreți la „știri"?

Fiindcă eu însumi voiam, după '89, să știu pe ce glob trăiesc. Simțeam o acută lipsă de informație și credeam că toată lumea își dorește ceea ce n-aveam eu: informația internă, externă, în domeniul economic, politic, cultural, ecologic etc. Nu-mi era de ajuns să urmăresc presa. La TV e ceva autentic, totul e viu, în mișcare: te implici, participi, și crezi fiindcă vezi.

Nu intră cumva în joc, într-o oarecare măsură, și orgoliul celui care află printre primii ceva important?

Da, aflu o știre importantă înaintea altora, dar nu mă ispitește deloc postura celui prea sigur de sine, care rostește cu un aer superior: „stați că acum o să vă spun eu ceva de care voi habar n-aveți". Eu aflu o știre ca s-o comunic, nu să-mi cresc un statut de atotștiutor blazat. Sigur, un inițiat ori o știe, ori o miroase în aer, ori o pune în legătură cu altele, din care deduce niște lucruri la care telespectatorul din cine știe ce colț de țară nu se gîndește. Dar eu nu dau știrea numai pentru un anumit segment, ci pentru toată lumea. Din această perspectivă privind lucrurile, spun drept că mă revoltă formulări auzite la diverse posturi, de genul: „De mîine românii vor plăti mai scump medicamentele". Cum adică – românii? Tu nu? Tu nu vei cumpăra măcar o aspirină? Ce-i cu detașarea asta brechtiană? De mîine *vom* plăti cu toții mai scump medicamentele, energia, gazele etc. Deși cred că, în principiu, o vedetă nu este un personaj care se comportă extrem de „popular", nici sfidător nu cred că trebuie să devină din pricină că apare în prim plan. Eu încerc să fiu un tip popular în emisiune, nu pe stradă.

Ce schimbări v-a adus situația actuală?

Lumea se uită într-un anumit fel la locul unde mă aflu, și la ce-am devenit din această cauză, dar eu, acasă, în viața de zi cu zi am aceleași obiceiuri, tabieturi, normalități. Dacă mi-e sete, beau cum apuc, nu caut un pahar prețios, tot la fel ca înainte îmi aprind țigara și-o fumez. Sigur, mă îmbrac într-un anume fel, fiindcă sînt plătit așa cum sînt plătit, am căpătat un anumit standing, după cum, de asemeni, fiindcă reprezint, în felul meu, firma la care lucrez, consider că am niște obligații legate de imaginea mea. De pildă, deși cîteodată mor de foame iar produsele firmei de vizavi de PRO TV răspîndesc un miros îmbătător, nu mănînc niciodată, la tarabă, pateuri calde sau plăcinte de la gogoșeria din colț. Îmi face plăcere să aud că mă mai strigă vreun telespectator pe stradă, direct, Andrei, dar nu mă alint în această postură.

Cum credeți că suportă o vedetă să se vadă multiplicată în sosii: mă gîndesc la un concurs de „Michaeli Jacksohni" organizat la noi acum cîțiva ani?

Găsesc că-i ceva dărîmător să se vadă cineva multiplicat, să se piardă printre sosii.

Ce considerați că ați cîștigat dvs. devenind un personaj de prim plan al micului ecran?

Am cîștigat „formula mea" din clipa de față. Cred că lucrul cel mai bun pe care-l fac, pe care știu să-l fac cel mai bine, este ceea ce realizez în acest moment.

Redacția DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresați-vă redacției la dl. Marian Burtea. ● Pentru București se pot face abonamente și la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate și angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul VI ● Nr. 290 ● 21 - 27 august 1998 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ștefan Aug. DOINAȘ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU
REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU (red.-șef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAȘU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacție), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ȘERBAN, Mircea VASILESCU, Delia VERDEȘ-RADU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Cezar PAUL-BĂDESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ȘI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAȘEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAȘCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, București.

Anul VI
nr.291
28 aug. - 3 sept. 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Relaţii de serviciu

© N. Triculescu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

„Unele nevroze răsăritene“, un text de Andrei PLEŞU (în paginile 14-15)

Augustin CAMBOSIE, Silvia CAZACU, Roxana CĂLINESCU, Florin DUMITRESCU, Octavian GABOR, Mircea KIVU, Irina NICOLAU, Ina VLĂDESCU, Stephen WINFIELD

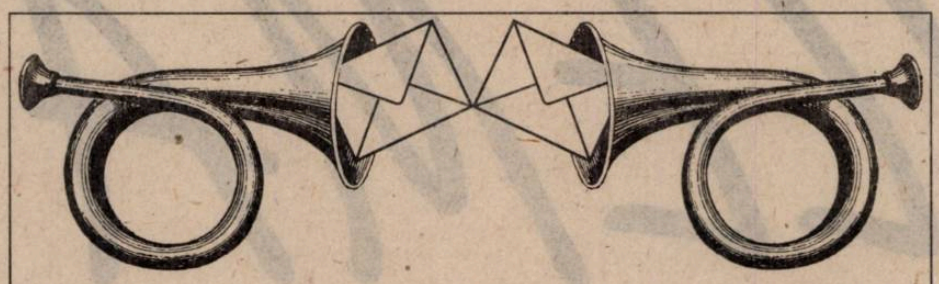

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 286: „Elitele şi clasa politică“

Orice popor îşi are conducătorii pe care îi merită

A devenit o obişnuinţă pentru români să acuze clasa politică de incapacitate de a gestiona reforma şi tranziţia României. Încercarea de a-şi păstra un mărunt confort psihic îi face să nu-şi pună problema motivului pentru care o clasă aşa de coruptă şi incapabilă deţine în acest moment puterea. Românii refuză să vadă în clasa politică o oglindă a societăţii româneşti actuale şi, mai ales, refuză să accepte că sînt în foarte mare măsură responsabili de faptul că această clasă şi-a adjudecat puterea. Nu sîntem suficient de puternici nici pentru a recunoaşte că, aflaţi în locul conducătorilor de azi ai României, majoritatea românilor ar fi la fel de corupţi şi, poate, la fel de incapabili, nici pentru a ne asuma răspunderea opţiunilor noastre din 1990, 1992 şi, de ce nu, 1996. Aceasta pentru că urmarea unui astfel de examen de conştiinţă ar fi operarea unei modificări de atitudine. În locul unei atitudini bărbăteşti, preferăm o formă subtilă de lichelism: auto-proclamarea ca victime şi fuga în spatele unor întrebări de tipul „pe cine altcineva să alegem?“.

Motivul acestei atitudini nu este atît manipularea cît interesul nostru (prost înţeles) de a ne perpetua existenţa într-o logică falsă, care are singurul merit că nu ne cere efortul obositor şi permanent de ajustare la o realitate în schimbare. Pentru un popor leneş şi corupt este normal ca reprezentanţii săi să fie cei mai leneşi şi cei mai corupţi (la „Chestiunea Zilei“, liderul Partidului Proştilor nu poate fi decît Prostu' Proştilor).

Toate acestea se pot exprima într-o formă mai savantă prin referirea la conceptul de legitimitate. Un grup se află în mod legitim la putere dacă reuşeşte să rezolve, între altele, două probleme: una vizînd justificarea diferenţierii între proprii membri şi cei pe care îi domină şi alta referitoare la demonstrarea faptului că interesul celor dominaţi este acceptabil slujit de o atare împărţire a responsabilităţilor. Din acest punct de vedere, clasa politică românească se află legitim la putere.

Astfel, justificarea diferenţierii între dominant şi dominat a fost iniţial afirmaţia că singurii care au avut de-a face în vechiul regim cu fenomenul politic au fost activiştii de partid. În consecinţă, deşi nu constituiau soluţia ideală, ei erau „cea mai bună soluţie posibilă“, mai ales că promiteau cu mîna pe inimă că-şi vor schimba năravul. Comoditatea de gîndire şi frica de schimbare a majorităţii a făcut să nu aibă sorţi de izbîndă argumentul că experienţa celor amintiţi era practic nulă pentru că era cîştigată în alte condiţii. Tipul de comportament al foştilor activişti a devenit apoi trăsătura dominantă a clasei politice, indiferent dacă era vorba de putere sau opoziţie, cea din urmă intrînd rapid în aceste tipare, convinsă că sînt cheia succesului la publicul românesc (aşa, de altfel, a şi cîştigat în 1996).

De asemenea, din motive diferite, interesele clasei politice şi cele ale majorităţii (după Gaetano Mosca, clasa politică este definită ca minoritate aflată la putere, structurată pe o solidaritate care depăşeşte diferenţierile de opţiune ideologică şi motivată de păstrarea statutului politic) coincid în România. Astfel, interesul celor dominaţi este de a evita constrîngerile reformei, nu neapărat pentru că nu ar fi conştienţi că aceasta este necesară, ci mai degrabă pentru că speră să o suporte alţii – generaţia următoare, celelalte straturi sociale etc. Interesul clasei politice este acela de a amîna cît mai mult reforma şi democratizarea de fond pentru a-şi putea constitui mijloacele (economice şi politice) de perpetuare la putere pe cale democratică.

Este limpede că, dedată la avantajele pe care le are în prezent, clasa politică românească nu se va schimba decît dacă va fi forţată să o facă. Singura care poate face ceva este populaţia României constituită în electorat. Iar singura variantă de acţiune este promovarea elitei.

Stratificarea, indiferent de motivele care o determină (diviziune a muncii, expertiză, moştenire etc.) este o caracteristică a oricărei societăţi. În cadrul acestei stratificări, datorită faptului că oamenii sînt esenţial diferiţi, apare inevitabil, în condiţii de libertate, elita. Conceptul de elită este destul de ambiguu. În general, elita este acea categorie socială care se individualizează în propriul domeniu de specializare prin valoarea sa intrinsecă. Un teoretician italian al elitei spunea că aceasta este de două feluri: una guvernamentală (care, în virtutea calităţilor sale exercită legitim atribuţiunile de putere în stat, reuşind să se menţină la putere sute de ani) şi alta neguvernamentală (apărută în urma centralizării statelor moderne şi constituită din intelectualitate şi vîrfurile burgheziei). Raporturile dintre cele două elite sînt conflictuale, în special datorită tendinţei celei de-a doua de a se implica în actul guvernamental. În cazul României, unde nu există o clasă a marilor capitalişti, am putea suprapune peste aceste două tipuri de elită tipurile de autoritate definite de J. M. Bochenski: deontică şi epistemică. Simplificînd, prima ar fi autoritatea persoanei aflate într-o funcţie, exercitată în virtutea poziţiei ocupate şi nu a calităţilor personale, iar cea de-a doua ar fi autoritatea persoanei cu o cunoaştere superioară. De remarcat că autoritatea epistemică este specifică domeniului de expertiză şi nu poate fi automat transferată în alte domenii.

Este evident că la noi nu există o elită politică, ci doar o clasă politică. În afara faptului că a alergat mai repede ca să ocupe locul, nimic nu recomandă această clasă pentru poziţia pe care o ocupă. Un examen de conştiinţă al românilor de tipul celui amintit mai sus ar trebui să ne determine să facem ceva, pentru că în interiorul actualei clase politice nu există resurse pentru un alt comportament. Dacă am fi suficient de înţelepţi nu am limita sfera căutărilor la actualul grup dominant, ci ne-am întoarce către singura elită de care dispune România la acest moment: elita intelectuală. Este adevărat că autoritatea epistemică nu poate fi transferată necondiţionat în domeniul politic (şi desigur, primul exemplu ar fi cel al lui Iorga, la care s-ar putea răspunde cu contraexemplul lui Titu Maiorescu, un premier rezonabil în timpul păcii din 1913). În schimb, elita intelectuală se poate perfecţiona permanent; actuala clasă politică nu poate decît să devină şi mai coruptă sau şi mai incapabilă.

Sîntem, însă, suficient de înţelepţi pentru a fi conduşi de o elită intelectuală?

Ing. Adrian Cristian BRATU
str. Baba Novac 21, Bl. G11, ap. 65
Bucureşti

N. red.: ...dar ne garantaţi înţelepciunea elitelor noastre intelectuale?

Orice elită are poporul pe care-l merită

Cred că un om de elită are nişte principii, clare şi ferme, pe care le afirmă, le promovează şi le apără fără rabat. Mai cred că un om de elită are un caracter, pe care nu şi-l afişează exhibiţionist, la tarabă. Dar care răzbate irepresibil din cuvintele, atitudinile, gesturile şi faptele sale.

Elita nu-i un corp social autonom, izolat de vulg în sfera preocupărilor sale elevate. Cu atît mai puţin o castă privilegiată – de natură, de soartă, de muze.

Cred că o elită nu-şi merită nici numele, nici respectul pretins (sau măcar aşteptat) şi nici nu poate exista (decît în propria-i închipuire) dacă nu are – că ne place ori nu terminologia, asta e – o bază de masă.

S-a afirmat adesea că mulţimea scriitorilor de toată mîna – sau, pe alt plan, categoria largă a cercetătorilor modeşti, onești şi anonimi – sînt, anume, mediul indispensabil în care apar şi cresc cele cîteva personalităţi de primă mărime care dau relief şi strălucire unei epoci, unei culturi: mari scriitori, cărturari, savanţi, filosofi. Înclin să cred că aşa-i. Dar mi se pare că asta nu-i suficient.

O elită, spre a-şi justifica acest titlu de nobleţe – asumat sau însuşit, mai mult sau mai puţin legitim – trebuie să fie elita unui popor, începînd prin a fi elita unei bresle. Elită „în sine“, care n-are a se raporta la nimic, care n-are a da seama nimănui de afirmaţiile şi de faptele sale, mi se pare un nonsens – cam aşa ca şi quintesenţa alchimică. (...)

Elita „la vîrf“, dacă nu produce ea însăşi „elite“ în toate straturile societăţii, pînă la bază, nu-i decît o seamă de baloane de săpun, duse de vînt de colo pînă colo pînă se sparg şi pier. Pînă nu vom avea profesori – la toate nivelele – învăţători, judecători, avocaţi, preoţi, funcţionari, meşteşugari de elită – vreau să spun: cu excelenţă profesională şi caracter – nimic nu se va urni spre bine. Şi asta-i tocmai datoria elitei, mai mult decît cariera personală a membrilor săi.

Nu mă iluzionez că asta-i o treabă care se planifică şi se rezolvă, potrivit planului, de azi pînă mîine. Nu mă îndoiesc că eforturi se fac – măcar prin excepţii, dacă nu ca regulă. Dar măcar puţinul care se face, se face, oare, cum trebuie? Se face, vreau să spun, cu faţa către realitate? Cu încruntare mă îndoiesc, vorba poetului.

Adun de la o vreme, pentru uz propriu, din presa cotidiană, dar mai cu seamă din periodicele culturale, injuriile şi insultele pe care autointitulatele elite intelectuale le aduc poporului român. Acesta-i hobby-ul meu curent: sînt şi eu colecţionar de ceva. Zeci şi zeci de autori, de la nume ilustre pînă la iluştri anonimi, nu pierd ocazia – indiferent de tema în speţă – să strecoare măcar un „c-aşa-i la noi“, „c-aşa-i românul“, „numai la noi se poate întîmpla aşa ceva“. Asta cînd nu se fac comparaţii obscen-pornografice sau nu se proferează insulte de mahala. La adresa poporului român bineînţeles. Eventual prin ricoşeu: se beşteleşte Biserica ortodoxă pentru ca să priceapă poporul.

Ştim cu toţii – şi blamăm, nevoie mare – nefericita zicere despre „capra vecinului“, că doar este un stîlp de rezistenţă al neolimbajului de lemn. (Faptul că expresia nu este preluată din folclorul vechi, ci dintr-un banc foarte probabil fabricat în laboratoarele de zvonuri ale fostei securităţi, nu pare să deranjeze pe nimeni.) Dar nu dăm semne c-am fi conştienţi de eroarea optică potrivit căreia găina vecinului ni se pare, constant, curcă. Un minim efort de documentare, de lărgire a orizontului – în ideea că nu sîntem animaţi doar de ranchiună şi rele intenţii – ne-ar proba că multe dintre chestiunile care „numai la noi se pot întîmpla“ sînt comune tuturor popoarelor nefericite care au trecut prin comunism. Şi că o altă felie groasă din tortul problemelor cu care ne confruntăm sînt pur şi simplu specifice perioadei istorice pe care o traversăm. Că, adică, ele nu decurg numaidecît doar din nişte handicapuri ancestrale, de care numai poporul român – în care, alături de Cioran, am avut ghinionul să ne naştem – este lovit.

„Bă elită!“, (citez, scuzaţi, din dl Perjovschi). Contrar a ceea ce ne învaţă materialismul dialectic – marxist-leninist ori de altă nuanţă (sînt atîtea, cele mai multe în travesti) – se pare că elita îşi are poporul pe care-l merită şi nu invers.

Poporul este ca un copil (pentru că la fel de neinstruit şi, ca atare, inocent): este, sau devine, ceea ce cu diabolică perseverenţă îi spui şi-i repeţi că este. Eu nu-mi aduc aminte de istorie – şi-am mai citit şi noi, anonimii, cîte ceva – că, vreodată, un general, în preajma unei bătălii decisive, s-a adresat armatei cu „mă, animalelor!“. Ci, întotdeauna: „Vitejii mei! Mîine soarta patriei...“ etc. etc. Poate greşesc, dar cred că, în plan moral, civic şi cultural, elita intelectuală ar trebui să-şi asume rolul pe care generalii şi ofiţerii îl au în război. Pentru că despre un (altfel de) război este vorba.

Şi mai cred că, atunci cînd poporul nu pricepe subtilitatea şi profunzimea gîndirii noastre, ar trebui să ne întrebăm – înainte de a pune harapnicul vorbelor de ocară pe spinarea lui intelectuală destul de şubredă – ce-o fi strîmb în mintea noastră? Nu de alta, dar poporul, aşa cum este – că ne place ori nu – este o realitate. El este topacul care – cu atît cît a putut el pricepe şi asimila – a rezistat două mii de ani în istorie. Elitele sînt doar florile lui, care se succed anual – aducînd sau neaducînd roadă.

Nu sînt naţionalist. Şi nu sînt nici eu fericit cu toate formele de manifestare ale „sufletului colectiv al poporului român“. După cum nu sînt fericit nici cu multe din propriile mele manifestări. Dar nu poţi ignora o realitate. Iar acel mult blamat imaginar colectiv al poporului român este o realitate. Mai reală, dacă pot să mă exprim astfel, decît civilizaţia faustică trecătoare, căreia ne închinăm, sau decît modelul occidental de dezvoltare. Care nici la ele acasă nu mai sînt creditate cu o valabilitate universală. (...)

Cred că nu reforma ne lipseşte în primul rînd – privatizare, restructurare, modernizare etc. Ci elita care să gîndească realist, şi apoi să şi facă reforma care ne trebuie. Elita intelectuală în primul rînd şi abia apoi orice doriţi dvs. să înţelegeţi prin clasă politică. În istoria noastră a fost mai întîi „Junimea“ şi abia apoi au apărut şi Brătienii. O fi pură întîmplare?

Tudor ANDRONACHE
Bd. Tomis nr. 220, bl. TD 6, sc. A, ap. 9
Constanţa

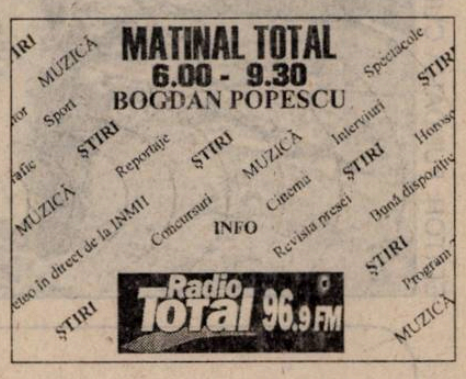

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Transparenţă şi autoritate**
- **Pedagog de şcoală nouă**
- **Spune-mi cu cine te însoţeşti (breasla şi casta)**

Amnezia cehă

În Republica Cehă, evenimentul împlinirii a 30 de ani de la înăbuşirea „Primăverii de la Praga“ sub şenilele cîtorva mii de tancuri sovietice a trecut aproape neobservat. O ceremonie rapidă şi discretă, în faţa sediului postului naţional de radio, unde în august 1968 au fost ucise de trupele de ocupaţie 12 persoane, cu participarea prim-ministrului Milos Zeman şi a soţiei preşedintelui Vaclav Havel, Dagmar, un mesaj din spital al acestuia – şi cam atît. Ba nu, a mai fost ceva: o delegaţie de scriitori şi intelectuali ruşi, care a luat parte şi la o masă rotundă despre „august '68“, nebăgată de nimeni în seamă, a depus coroane şi jerbe de flori la monumentul Sfîntului Vaclav din piaţa cu acelaşi nume, aflată în centrul capitalei cehe. Ar mai fi de adăugat, dintr-un pur scrupul de exactitate, o expoziţie de fotografii din vremea invaziei.

Şi gata. Cehii, indiferent de vîrstă, nu vor, se pare, să-şi amintească de istoria lor recentă, nici de „Primăvara de la Praga“, nici de invazie. La Praga, pentru locuitorii săi, ziua de 21 august 1998 a fost o zi ca oricare alta, singurul eveniment real fiind unul de natură meteorologică – a plouat şi vremea s-a răcorit, adiind a toamnă.

Două au fost principalele explicaţii date acestei surprinzătoare amnezii. Cea dintîi acuză neplăcerea cehilor de a-şi aminti de cei 20 de ani de „normalizare“ care au urmat invaziei şi cărora li s-a pus capăt prin „revoluţia de catifea“ din toamna lui '89. Douăzeci de ani de apăsare, de conformism, de duplicitate, de adaptare – fiindcă doar vreo mie opt sute de persoane, dintr-o populaţie de circa 15 milioane, fuseseră dispuse să-şi asume responsabilitatea de a semna apelurile Chartei 77. A doua explicaţie a crizei de memorie a cehilor se raportează la prezent, nu la trecut. După nouă ani de la euforica „revoluţie de catifea“, scepticismul, dacă nu şi o certă dezamăgire, domină categoric societatea cehă. Şomajul creşte. Inflaţia a atins 12%, creşterea economică e nulă, privatizările au devenit un sinonim pentru fraude (de altfel s-a şi ajuns la alegeri anticipate din cauza descoperirii unor afaceri dubioase în care erau implicate persoane importante din zona puterii), investiţiile străine scad, în domeniul învăţămîntului, al sănătăţii şi al justiţiei domneşte haosul, abandonarea egalitarismului de tip comunist nu a dus doar la apariţia unor mari inegalităţi, ci şi, efect neprevăzut, la măcinarea solidarităţii sociale. Cert, la Praga nivelul şi condiţiile de viaţă sînt incomparabil superioare celor de la Bucureşti, Sofia, Chişinău sau Tirana, dar, spre deosebire de polonezi sau unguri sau sloveni, cehii nu au ori nu mai au puterea de a crede în eventuale perspective luminoase. Elanurile romantismului şi idealismului „Primăverii de la Praga“ le sînt complet străine.

Ambele explicaţii sînt, probabil, corecte. În orice caz, nu se exclud, mai degrabă se completează. Republica Cehă trece, în alte forme şi la alt nivel, desigur, printr-o criză similară structural celei din România. „Normalizarea“ de după invazia sovietică a avut, în plan moral şi social, consecinţe extrem de asemănătoare cu cele ale „ceauşizării“ din România. Societatea cehă nu s-a atomizat după „revoluţia de catifea“, s-a atomizat sub apăsarea „normalizării“ de după invazie. Căderea regimurilor comuniste, lină la Praga, sîngeroasă la Bucureşti, a produs o mare euforie populară, dar nu a pus capăt fărîmiţării şi pulverizării ţesutului social. Aceasta, dimpotrivă, a continuat, într-un ritm încă mai alert. Estompată, oricum mult mai puţin vizibilă la Praga, unde prin prezenţa lui Vaclav Havel şi a altor conducători non-comunişti s-a creat un puternic „efect de vitrină“, asemănător cu cel produs în România de alegerile din 1996, starea de dramatică înapoiere a economiei moştenite din vremea comunismului iese abia acum la suprafaţă, ca o crăpătură adîncă de pe care s-a scorojit vopseaua. S-a uitat, susţine un analist politic praghez, că „după «normalizare» Cehoslovacia era de fapt una dintre cele mai *ruseşti* democraţii populare, una dintre cele mai arhaice, mai puţin privatizate“. Amnezia cehă nu e deloc paradoxală. În definitiv, românii n-au făcut şi ei *totul* pentru a uita revoluţia din decembrie '89?

Mircea IORGULESCU

Jocul continuă

Nici n-au ajuns bine la instituţii fondurile din bugetul pe 1998, votat după o lungă epopee, că a venit vremea rectificării. Mai mult, în toamnă ar trebui prezentat şi bugetul pe anul viitor, de care depinde, între altele, restructurarea guvernului, anunţată, mediatizată şi apoi amînată. Executivul are de luat decizii politice importante, în faţa cărora e nevoie de o majoritate fără ezitări şi conflicte. Ceea ce, deocamdată, pare imposibil de realizat.

Între tehnic şi politic

În ultima săptămînă, guvernul s-a confruntat cu cîteva probleme importante: greva anunţată de sindicatele din transporturi (dezamorsată prin semnarea unui protocol şi, practic, reamorsată prin nerespectarea lui), proiectul de reducere masivă a cheltuielilor bugetare, identificarea unor noi soluţii de privatizare rapidă, fie prin vînzarea întreprinderilor „pe un dolar“, fie prin transformarea creanţelor în acţiuni. În rezolvarea acestor probleme, executivul este pus în faţa unui aparent paradox: soluţiile sînt de natură tehnică, dar presupun decizii politice ferme. Atît argumentele ministrului Finanţelor pentru reducerea cheltuielilor, cît şi măsurile pentru accelerarea privatizării se bazează pe constatarea situaţiei de fapt a economiei, pe calcule făcute la rece. Problema este că adoptarea unor asemenea măsuri ar agrava, pe termen scurt, starea populaţiei, dînd apă la moară opoziţiei, care va putea deplînge în continuare sărăcia generală şi, eventual, va putea relua cu succes tema vînzării pe nimic a bogăţiilor ţării. Indiferent cum se vor rezolva aceste probleme, guvernul condus de Radu Vasile începe să plătească greşelile tuturor guvernărilor anterioare. Aproape tot timpul, după 1990, relaţia dintre măsurile tehnice şi cele politice a fost strîmbă: soluţiile „obligatorii“, impuse de realitatea economică, au fost mai mereu amînate sau suspendate în urma unor decizii cu caracter electoral. Guvernele de după 1996 n-au făcut, din acest punct de vedere, altceva decît precedentele: s-au politizat aberant instituţiile statului şi activităţile economice şi financiare, prin împărţirea posturilor între partenerii de coaliţie, în schimb marile decizii politice (de pildă, rezolvarea fără echivoc a problemei proprietăţii ori privatizarea) au fost şi sînt veşnic subiect de pertractări. Următoarele luni ar trebui să schimbe radical acest mod de acţiune: situaţia dezastruoasă a economiei îi obligă pe guvernanţi să adopte soluţii extreme şi să ţină seamă de recomandările „tehnicienilor“. Amînate de atîta vreme, acestea au ajuns în situaţia de a face necesară o coeziune şi o fermitate politică pe care actuala coaliţie, uzată de conflicte interne, cu greu le mai poate atinge.

„Oglindă, oglinjoară...“

Problema mai gravă este că măsurile radicale au rămas singura rezolvare posibilă. Opoziţia îşi intensifică atacurile la adresa coaliţiei majoritare şi cere alegeri anticipate. Acestea n-ar rezolva însă nimic. Dacă ar fi, din nou, cîştigate de actuala coaliţie, ar conduce doar la inutile şi periculoase amînări şi tergiversări. Iar dacă ar fi cîştigate de PDSR, jocul ar reîncepe: reîmpărţirea posturilor mari şi mici, darea afară a oamenilor „vechiului regim“ pentru premierea clienţilor politici, modificarea unor legi etc. Oricum, dacă PDSR îşi asumă radicalizarea discursului din ultima vreme şi recunoaşte că a intrat în campanie electorală, partidele din coaliţia majoritară sînt, fără s-o spună, tot cu gîndul la alegeri, fiind preocupate mai mult de imagine decît de eficienţa politică. Obligate de împrejurări să guverneze împreună, în ciuda marilor diferenţe dintre ele, partidele din coaliţie (în primul rînd PNŢCD şi PD) vor continua jocul de-a şoarecele şi pisica, cu ochii pe sondaje şi întrebîndu-se, fiecare în parte, „oglindă, oglinjoară, cine-i cel mai reformist din ţară?“. Aşa încît, indiferent cît de gravă este situaţia, reformele n-au cum să meargă mai repede decît pînă acum. Căci, nu-i aşa, dacă tot n-avem şanse să intrăm în NATO, de ce să ne mai grăbim?

Mircea VASILESCU

De aproape şi de departe

IV. Culinară cu tîlc

Într-o Balta Albă a Sofiei, ne pomenim pe la ora 10 seara că am rămas nemîncaţi. Ne e foame, aşa că ieşim să căutăm de mîncare, un covrig, ceva, căci nu ne facem iluzii că la ora aceasta am putea găsi altceva într-un cartier mărginaş de blocuri. Şi totuşi, la primul colţ, la o serie întreagă de *buticuri* cu mici grădiniţe în faţă, lumea bea şi mănîncă. Ne aşezăm şi noi, într-o doară, şi cerem un meniu. Comandăm, rîzînd, tot felul de mîncăruri al căror nume bulgăresc nu ne spune nimic; sîntem deschişi pentru o „aventură culinară“. În cîteva minute, masa începe să se umple de farfurii şi farfuriuţe, ciugulim de ici şi de colo şi ne lingem degetele spre încîntarea asistenţei. După cîtăva vreme, ghiftuiţi, avem o ultimă surpriză: totul este extrem de ieftin.

Aveam să repetăm, cu delicii, această experienţă în alte locuri şi localuri. La aproape orice oră şi aproape în orice loc, poţi să mănînci bine şi ieftin. Ceea ce ne surprinde însă mai ales este tipul de bucătărie pe care îl poţi găsi în toate aceste cazuri. Este o bucătărie simplă, ţărănească, variată şi gustoasă. O comparăm, inevitabil, cu *cordon bleu* şi şalău *bonne femme* de la noi. Această simplă constatare culinară ni se pare a avea un tîlc mai profund. În timp ce la noi instituţia restaurantului a fost poate printre primele care au „intrat în Europa“, aliniindu-se la gusturile presupuse ale elitelor occidentale, în Bulgaria restaurantul a preluat şi instituţionalizat, fără ifose, bucătăria ţărănească. Rezultatul este mai degrabă neplăcut pentru stomacul şi buzunarul românului: dacă la Bucureşti nici eu nu mai ştiu de cînd nu mi-am mai permis să intru într-unul din restaurantele cu vane pretenţii occidentale, pentru a servi o pastişă de *Chateaubriand*, urmată de o săptămînă de post a întregii familii, în Sofia, la colţul unui bloc amărît de cartier, puteam alege dintre cele vreo 40 de feluri de mîncare un meniu delicios, pentru care nu trebuia să mă uit în buzunar să văd dacă îmi mai ajung banii şi de o bere. Şi uite aşa, din *cordon bleu* în *pizza* sau *hamburger*, poţi să fii aproape sigur că pentru a avea parte de o sarma cu mămăligă, ea îţi va fi oferită cu tot fastul Cîntării României doar într-o Şură a Dacilor cu „specific naţional“. Dacă o găseşti...

La Nesebîr, perla litoralului bulgăresc, aventura noastră culinară a luat o întorsătură de „tranziţie“. Intrînd într-unul dintre nenumăratele restaurante fermecătoare ale micuţei insule, am fost frapaţi că nu regăseam în lista de bucate nici unul dintre felurile „tradiţionale“ cu care ne obişnuisem. Îl chem pe chelner şi îi explic că am dori ceva bulgăresc. Bineînţeles, îmi răspunde el afabil, şi îmi recomandă un *cordon bleu*. Era să leşin. *A la manière bulgare* – precizează el, văzîndu-mi nemulţumirea. Privind în jur, încep să înţeleg. La toate mesele, tineri cu Mercedesuri în parcare şi celulare în buzunare îşi rotesc privirile şi muşchii, spre deliciile dezabuzate ale blondelor din dotare. Este clar că această clientelă nu îşi va cheltui milioanele pentru un mîrlănesc *tarator*! Cu ultimii bani, ne luăm aşadar un *cordon bleu à la manière bulgare*, delicios, dar la fel de „specific naţional“ ca şi mioritica ciorbă de burtă.

Îmi trece prin minte un episod aparent fără nici o legătură cu cele de faţă: uimirea unui prieten bulgar cînd a descoperit Bucureştiul Cotrocenilor sau al Parcului Domenii. *Aşa ceva nu întîlneşti la Sofia. Se vede că România a avut o burghezie înfloritoare* – comentează acesta. *Înfloritoare sau nu, pe vremea aia, se pare, Bucureştiul era plin de cîrciumioare* – îl completez eu în minte. Acum nu mai avem cîrciumioare, dar avem parveniţi, precum cei de la Nesebîr. Să fie oare vreo legătură între cele două fenomene?

Întors în bucătăria mea de acasă, stau şi mă întreb: oare cui îi este destinată acum şi aici nobila instituţie a cîrciumii? În orice caz, nu unora ca mine, realizez eu instantaneu şi mă revolt: *păi de ce, dragi cîrciumarî? De unde această infatuare şi acest dispreţ suveran pentru majoritatea propriei clientele?*

Şi un drăcuşor din mine completează: *păi de ce, dragi politicieni?*

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Restructurarea guvernului

Nesiguranţa cu care puterea instalată la sfîrşitul lui 1996 abordează chestiunea restructurării administraţiei publice îngrijorează. Bîlbele din discursul privitor la restructurarea guvernului sînt, în acest sens, pilduitoare. Se pare că nu există o decizie fermă legată de forma viitorului executiv. De asemenea, nu s-a hotărît nici momentul reaşezării acestei instituţii. Se ştie, doar, că restructurarea guvernului *trebuie* făcută. Constat, tangenţial, că această stare de lucruri se reproduce ori de cîte ori vorbim despre strategia vreunei reforme în România. Este, dacă îmi permiteţi, „reţeta" românească a reformei: nu ştim *cum,* nu ştim *cînd,* ştim doar că *trebuie.*

Cred că guvernul, ca pilon principal al administraţiei centrale, trebuie restructurat după ce se ajunge la consens în ceea ce priveşte misiunea pe care trebuie să o îndeplinească în viitor. Într-un fel arată un guvern care se rezumă la aplicarea unor politici sectoriale decise în afara lui (în Parlament, la reuniunile la vîrf ale partidelor care îl alcătuiesc etc.), altfel arată un guvern care îşi asumă elaborarea marilor decizii şi, în fine, altul este un guvern care se vrea doar coordonator al acţiunilor ministeriale.

Apoi, în proiectarea structurii guvernului trebuie să nu existe, ca determinaţie, tema persoanelor care compun guvernul. Restructurarea gùvernului este impersonală. Ca o prelungire, cred că este o greşeală să se deseneze schema guvernului cu ochii la celebrul algoritm rezultat din ultimul proces electoral. Sînt stupefiat cînd aud înalţi decidenţi politici stabilind, înaintea oricărei analize de fond, cît de numeros trebuie să fie cabinetul. E un fel de a pune carul înaintea boilor, pentru că numărul miniserelor şi al membrilor guvernului trebuie să fie *rezultatul* restructurării şi nu *premisa* acesteia. Ar fi bine ca, măcar cînd construim instituţii, să ne eliberăm de sub tirania obsedantului algoritm.

În ceea ce priveşte momentul restructurării, cred că legarea acestuia de momentul aprobării viitorului buget de stat este o greşeală. Asistăm, din nou, la o dezbatere scolastică, în fond inutilă, de tipul celei declanşate de cîtva timp între economişti: întîi restructurăm şi apoi privatizăm sau întîi privatizăm şi apoi restructurăm? Asta în contextul în care nu putem nici să restructurăm, nici să privatizăm. Revenind la clipa restructurării guvernului, mă întreb cum se va putea produce ea din moment ce proiectul de buget va fi alcătuit avînd în vedere structura guvernamentală actuală. Dacă noul buget se va clădi după o altă „grilă" instituţională, înseamnă că restructurarea guvernului va trebui să se fi produs. Sînt sincer îngrijorat dacă cei care gîndesc la restructurarea guvernului cred că legea bugetului este menită să determine structura instituţională a executivului. Bugetul se clădeşte după structuri şi nu structurile după buget. Fireşte că reaşezarea guvernului, care nu poate interveni decît în interiorul unui exerciţiu bugetar, implică reconsiderări bugetare. Acestea trebuie incluse, ca dispoziţii tranzitorii, în legea organică privind structura guvernului.

Cum subiectul e pasionant, promit să revin.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

Media(u)torul

Dispariţia lui Iosif Sava a trecut. A ţinut prima pagină, a umplut ziarele de necroloage şi comunicate, care de care mai pompoase, cum se întîmplă de obicei în cazurile unor astfel de dispariţii ale unor oameni publici, care au atins notorietatea, dar şi de adevărate pamflete şi culpabilizări, scoţînd la iveală veritabile infecţii şi anomalii, ascunse în restul timpului, mai bine sau mai puţin bine. Zgomot, cîntări, şi gata: hai la groapa cu furnici.

Surprinzătoare, pentru mine, dar într-un sens pe care voi încerca să-l explicitez în cele ce urmează, a fost calificarea unanimă a cunoscutului dispărut drept „om de cultură". Spun „surprinzătoare" nu pentru că Iosif Sava n-ar fi fost un adevărat om de cultură. Nu. Nici gînd! Atenţie, deci: răuvoitorii ar face bine să se abţină, să citească de două ori ce vreau să spun înainte de a vorbi – dacă au, evident, ce să spună. Nu denigrarea este ţelul acestui articol. Nu m-am ocupat niciodată cu aşa ceva. Nu. Ci luminarea, evidenţierea unei anumite semnificaţii, foarte importante, esenţiale, în ochii mei, pentru noţiunea, pentru o înţelegere cu adevărat actuală, contemporană, a noţiunii de cultură.

Iosif Sava nu a fost om de cultură în sensul comun. Cei care l-au calificat astfel spuneau, în opinia mea, adevărul, neştiind, însă, prea bine ce spun. Iosif Sava nu a fost „om de cultură", şi cu atît mai mult unul „mare", în sensul fals tradiţional, comun, de producător de bunuri culturale. Din acest punct de vedere, se poate spune despre cunoscutul dispărut că mai degrabă n-a fost un mare om de cultură. El a fost mare om de cultură într-un sens cu totul inedit, mult mai cultural decît pare.

Pentru a spulbera echivocul, să spun, aşadar, că Iosif Sava a fost un mare om de cultură în sensul în care *cultura este media sau nu este deloc*. O dilemă precum aceea „cultură-televiziune", de pildă, este falsă. Iosif Sava a rezolvat-o prin însăşi existenţa sa, spulberînd-o.

În cultura înţeleasă (ca) media, ca fapt de transmisiune, ca fapt „mediologic", aşa cum o înţelege, de pildă, un teoretician de felul lui Régis Debray (cf., printre altele, *Manifestes médiologiques*, Gallimard, 1994, şi *Transmettre*, Odile Jacob, 1997), nu există mediatori şi mediaţi. Marea cultură este, întotdeauna, mare politică, politică învingătoare. Cultura a fost media de la bun început, cu mult înainte de apariţia, izolarea, afectarea, patent-area acestei funcţii intrinseci, inerente actului cultural autentic (aceea de a se transmite, de a constitui o transmisiune reuşită, împlinită), sub forma presei, a *mass-media*. Presa, chiar şi cea mai acefală, este cultură prin rădăcina ei. Noi vorbim, astăzi, în primul rînd de *comunicare*, dar, privind lucrurile din perspectiva culturii, este vorba de fenomene de *transmisiune*.

În acest sens, Iosif Sava a fost cu adevărat un mare om de cultură: pentru că a fost un mare mediator, un mare „transmiţător". El a reuşit să întruchipeze *starea naturală, esenţial „media" a culturii*. Pentru Iosif Sava, cultura era esenţialmente „media", transmisiune, sau, cum spuneam la început, nu era deloc. Cultura există nu în sine, ci ca act, exercitîndu-se, fiind exercitată: comunicîndu-se, transmiţîndu-se, pentru că asta e: comunicare, şi mai exact *transmitere*. Muzeul şi biblioteca reprezintă o abstractizare a culturii. Starea depozitată, stocată a culturii nu este starea ei naturală. Există, cum spuneam, media şi presa în genere, pentru că există cultură. În adevărata cultură, în cultura înţeleasă adevărat, adecvat, nu există mediaţi şi mediatori, nu există autori şi propagatori. Aceasta mi se pare a fi marea, definitiva lecţie lăsată nouă moştenire de Iosif Sava. Că vrem sau nu, că putem sau nu, ea trebuie înţeleasă. Iosif Sava nu a fost „om de cultură", ci a ţinut cultura, „marea" cultură, adică singura, în act, în starea ei originară: aceea de transmitere. Marii oameni de cultură pe care Iosif Sava obişnuia să-i invite la emisiunile sale tocmai de-asta se şi simţeau bine acolo, tocmai de-asta îi şi regretă, acum, dispariţia: pentru că Iosif Sava îi transpunea, îi readucea în starea lor adevărată, repunînd cultura în act, ca fapt de transmisiune.

Bogdan GHIU

Economie

Ne-ar putea lovi unda de şoc rusă?

Piaţa financiară rusă a făcut explozie la jumătatea lunii august. Suflul ei a zguduit viaţa politică, fiind resimţit şi la Kremlin. Rusia nu va avea o toamnă uşoară.

Dar toamna noastră cum va fi? Se aud voci care întreabă, cu vădită îngrijorare, dacă nu cumva unda de şoc rusă ne-ar putea lovi şi pe noi. Întrebarea mi se pare un fel de poveste cu drobul de sare. Dar problema nu e dacă ar putea ori nu să ne cadă în cap drobul de sare de pe piaţa financiară de la Moscova, ci cum ar trebui să reacţionăm noi ca să parăm lovitura.

E clar că Rusia plăteşte, acum, pentru întîrzierea reformelor. Preţul e imens, fiindcă s-au adunat şi datorii restante, şi dobînzi restante. Copleşită, rubla a cedat.

Lecţia rusă ne învaţă că nu mai avem timp de pierdut. Am lungit destul boala. Bătălia hotărîtoare pentru reformă trebuie dată în această toamnă.

Sigur că România are nevoie de o reformă globală, aşa cum se susţine adeseori. Şi că în faţa societăţii româneşti sînt mai multe urgenţe, între care Sănătatea, Învăţămîntul, Cultura, Administraţia. Dar urgenţa nr. 1 este Economia. Dacă în acest domeniu va fi lăsată boala să se lungească şi în această toamnă, celelalte domenii rămîn practic lipsite de orice şansă. Iar reforma globală, inclusiv cea morală, nu va fi mai mult decît o iluzie.

Nu mai ajută, acum, nici un fel de „retrospective": nici ale rănilor căpătate înainte de decembrie '89, nici ale celor pe care nu le-au vindecat guvernele tranziţiei. E timpul privirii înainte. Cu faţa la productivitatea scăzută a muncii, la consumurile extraordinar de mari, la risipa de resurse, la furturi, la nemuncă, la ce ar folosi „înfierarea" trecutului?

Privind însă spre viitor, ar fi grav să se aştepte minuni. Şi nici să gîndim că am putea inventa noi... roata. Fiindcă a fost deja inventată: în momentele de impas se apelează urgent la programe de ajustare a costurilor. Nici o resursă nu e exclusă, de la noi materii prime pînă la noi proiecte ce impun măsuri drastice de raţionalizare. La noi, în schimb, cînd se conturează o criză se întind mîinile către guvern, în speranţa că va fi reîmpărţită pîinea socială. Ce resurse are guvernul pentru a satisface astfel de cereri? Se ştie: rectificarea bugetului şi umflarea deficitului.

Dar soluţia e alta: un sistem integrat de pieţe libere, care să fie repede pus pe picioare. Numai un astfel de sistem ar fi capabil să transmită întreprinderilor semnale privind consumurile, personalul, folosirea resurselor, preţurile. Acum, mai avem un singur tren în care ne mai putem urca. Fără să se sperie de proteste, guvernul ar trebui „să-şi ia mîinile" de pe întreprinderile neviabile, pentru a acorda asistenţă economiei capabile să valorifice eficient banii şi munca.

Rusia a ajuns în pană de lichidităţi. N-are bani. FMI-ul i-a promis 22 de miliarde de dolari, iar Soros mai cere pentru Rusia un supliment de încă 15 miliarde.

Nici noi n-avem bani, dar nu sare nimeni să ne facă oferte. Criza cea mai cumplită pe care o trăieşte societatea românească este criza de bani. În două sensuri: pe de o parte, întreprinderile şi populaţia au nevoie de bani mulţi, dar au prea puţini; pe de altă parte, nici puţinii noştri bani nu sînt orientaţi către afaceri profitabile, ei tinzînd către preţuri.

Numai un sistem integrat de pieţe libere ar putea să pună într-o altă ecuaţie, mai apropiată de cerinţele eficienţei, proprietatea, munca, producţia, venitul şi consumul. Într-un cadru de mobilitate a oamenilor, a sistemelor de producţie, a acţiunilor de producere şi comercializare a bunurilor şi serviciilor, pe care numai piaţa îl poate asigura.

Esenţială în această privinţă este balanţa muncă-bani. Trei obiective, legate direct de această balanţă, vor fi producătoare de mari dureri de cap dacă nu le vom soluţiona rapid: 1) privatizarea; 2) restructurarea; 3) adevărul costurilor în economie. Fără a le înfăptui vom continua să ne plîngem soarta în faţa drobului de sare.

Adrian VASILESCU

© S. Gheţie

Povești suprapuse

O cultură politică a lamentației

Dincolo de orice strategie de ordin retoric, la nivelul discursului public există un aspect pe zi ce trece mai vizibil; aparent, teoreticienii societății noastre *deschise* (în sens popperian, desigur) întîrzie să-l ia în seamă, deși el este lejer observabil: efervescența lamentației. Noul regim prezintă, comparat cu cel vechi, un dublu deficit: un deficit de *imagine* și un deficit de *eficiență*. Față de comunismul timpuriu, așa cum se prezenta el cu cincizeci de ani în urmă, (neo)capitalismul românesc pare abulic, nedecis, de o lentoare aproape palpabilă și, oricum, suficient de demobilizatoare – în ciuda liniarității discursului politic, care susține, obositor, contrariul. Negraba renăscutului capitalism pare a traduce o surprinzătoare lipsă de vitalitate, o ostenire survenită prematur. Și toate acestea după doar opt ani.

Sigur că, la scara istoriei, opt ani nu înseamnă mare lucru. Totuși, tot în istorie găsim destule exemple despre cît de mult pot însemna opt ani. În Revoluția franceză, exact opt ani despart căderea Bastiliei din 1789 de *le coup d'état de Fructidor* din 1797, ani în care cad pe rînd Ludovic XVI, guvernul girondin, *gauchiste*-ul Hébert și moderatul Danton, la fel iacobinii, Olanda și conspiratorul Babeuf, se coace Directoratul etc.; la fel, opt ani înseamnă enorm în revoluția bolșevică: în 1916 rușii se rugau pentru țarul nemuritor, iar în 1924 Lenin sfîrșea la cîrma noului stat creat de el, interval ce cuprinde războiul civil, Internaționala Comunistă, războiul cu Polonia, revolta de la Kronstadt, NEP-ul, primele epurări, accederea lui Stalin în secretariatul general, constituirea URSS...

România de azi este, din nefericire, un caz ce se autorecomandă insistent pentru o astfel de analiză. Fără îndoială că orice om onest va fi obligat să accepte, finalmente, ideea că și la noi s-au schimbat multe. Totuși, cu riscul de a compara ceea ce nu poate fi comparat, trebuie să ne reamintim din timp în timp că Alexandru Ioan Cuza, reformatorul nostru prin excelență, nici măcar **nu** a domnit opt ani. La fel – și asta contează mai mult decît eficiența lui Cuza – comunismul românesc: chiar dacă luăm ca dată de naștere a regimului luna martie 1945 (ceea ce nu este tocmai corect, guvernul Groza fiind mai curînd unul *pro*comunist, reala ruptură producîndu-se după alegerile din 1946), în orice caz, după opt ani, în martie 1953, la moartea lui Stalin, bilanțul nu era rău: republica, naționalizarea, colectivizarea începută, epurările în forță, implantul noii ideologii – regimul nu stătuse degeaba.

Spus în metaforă, dacă comunismul timpuriu oferea, cu violență, imaginea unei masculinități plenare, debordînd de forță și nerăbdare (potențial distructive, proprii pentru ceea ce Giovanni Sartori numea *the real-world totalitarianisms*, dar oricum sesizabile), atunci capitalismul nostru de azi pare (în termenii aceluiași clișeu) un curios construct feminin debusolat, terorizat de o realitate ingrată, împotmolit definitiv la vîrsta critică a angoaselor diverse, a insomniilor date de rebeliunea aleatorie a hormonilor. Oricît am doza-o cu umor, realitatea românească în sine pare cel puțin dezamăgitoare: spre deosebire de propaganda zgoblie a comunismului tînăr, furnizoare a unui optimism realmente tonic pentru oamenii dornici de certitudini (și ei sînt marea majoritate!), oglindirea mediatică a lumii de azi este univoc alarmantă, plină de știri apocaliptice despre un *stat* care dispare într-o nepăsare comună. Cultura politică pe cale de a se naște, departe de a fi una liberal-individualistă și participativ-comunitară, va fi una resentimentară și autarhică, una ce se va hrăni cu dezamăgiri colective și care va secreta la nesfîrșit lamentații unanime. Să fie asta victoria tîrzie a vechiului regim asupra noastră?

Adrian CIOROIANU

© C. Bumbuț

Presa despre...

O aniversare mohorîtă

După dezamăgirile „revoluției de catifea", amintirea „Primăverii de la Praga", de la al cărei sfîrșit s-au împlinit 30 de ani, este evocată cu apatie, dacă nu chiar cu dușmănie, de către moștenitorii ei direcți. „Dacă «rușinea de a fi fost naiv și credul» motivează pentru Petr Pithart (fost disident, președinte al Senatului) dezinteresul populației pentru trecutul recent, jurnalistul Jan Urban consideră că nimeni nu mai vrea să-și amintească «deceniile de colaboraționism». Fostul prim-ministru liberal, Vaclav Klaus, a rostit o condamnare virulentă la adresa «celor din '68» – printre care se numără și Vaclav Havel – și tentativa lor de a găsi «o a treia cale», nici socialism, nici capitalism. Klaus își apără în acest fel reforma, «singura posibilă», ale cărei rezultate se dovedesc însă din ce în ce mai amestecate". (**Le Monde** – 21 august 1998)

Alternanța euforie-apatie zădărnicește echilibrul politic și șubrezește trăinicia țesutului social. „Cum s-a ajuns aici? «Plătim astăzi factura unei prea lungi perioade de euforie» – explică Jean Hartl, directorul Institutului de cercetări politice, Stem." (**Le Nouvel Observateur** 20-26 august)

Considerată acum drept un episod al luptei între clanurile comuniste, oamenii serioși și anticomuniști spun că eșecul „Primăverii de la Praga" era în însăși esența încercării: nereformabil, comunismul nu putea răspunde la inițiativele privind economia de piață și pluralismul decît prin forță. Forța tancurilor sovietice a strivit atunci speranța. Nu numai speranțele celor care credeau că zîmbetul lui Dubcek va învinge sistemul, dar și speranțele unora dintre cei care alcătuiau sistemul. Într-un documentar extrem de convingător, Bernard Guetta arată, în **Le Nouvel Observateur**, cum Praga a fost prologul perestroikăi, fără de care comunismul ar mai fi durat. Nu bine, dar mult. „Oamenii lui Gorbaciov constituiau acea generație a elitei sovietice, devenită adultă sub Hrușciov, în timpul «dezghețului» din anii '50. Ei nu erau «un accident genetic» al comunismului. Erau fiii lui, dar fii crescuți în speranța libertății, cînd URSS cucerea spațiul și-l repudia pe Stalin, îl publica pe Soljenițîn și se preocupa de condițiile de locuit ale populației. În deceniul următor, cel al tuturor revoltelor, toți au trecut pe la Praga, mulți au și lucrat acolo, pentru că erau cei mai buni, mai tineri, singurii capabili să întrețină legăturile cu revoluționarii din Occident și din lumea a treia. Cehoslovacia a fost fereastra lor spre lume, a doua lor patrie. Toți erau entuziasmați de «socialismul cu față umană». Ei își închipuiau cum libertatea va contamina blocul sovietic și va ajunge la Moscova. În august, după invazie s-au simțit zdrobiți, învinși. La originile perestroikăi se află și «Prague connection», un grup discret, informat și solidar".

Mihail Gorbaciov nu făcea pe atunci parte din acest cerc. Era un oarecare activist local, al doilea secretar la Stavropol. Întrebat acum ce a crezut, în 1968 despre invazie, răspunde: „Păi desigur că am fost de acord: germanii, CIA destabilizau lagărul socialist. Conducerea cehă a fost depășită; trebuia s-o ajutăm. Așa am crezut pînă în noiembrie 1969, cînd am fost, într-o delegație sovietică, la Brno. La intrarea noastră în sala de festivități a unei mari uzine din oraș, toți muncitorii, toți fără nici o excepție, ne-au întors spatele. Tăcerea era absolută, stupefiantă. Nu se vedea nici o față. A doua zi, la Bratislava, la fel. Nici un contact; afară de țărani, nimeni nu vroia să ne vorbească. Atunci, în zilele acelea, am înțeles cît de tare am rănit noi acest popor, cum i-am umilit noi pe acești oameni care au vrut să conjuge socialismul cu libertatea. Dacă, în loc să-i distrugem, i-am fi urmat, n-am fi pierdut 20 de ani, care ne-au lipsit".

Gorbaciov este unul dintre puținii politicieni care știe cu precizie că scrierea istoriei nu cunoaște construcții cu „dacă". Acești 20 de ani lipsesc nu doar din caietele cu teme pentru acasă ale reformiștilor, ci din viața tuturor celor care – într-un fel sau altul – au suportat normalizarea. (**M.B.**)

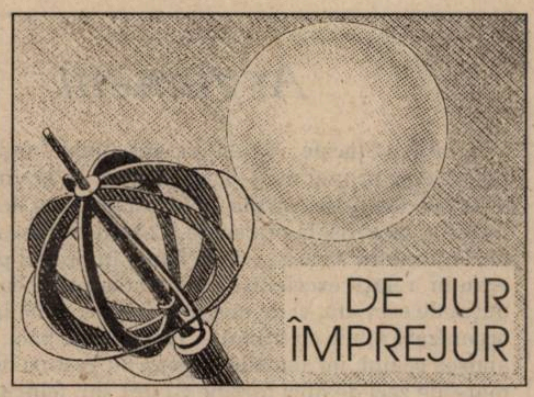

Opțiuni

Toți factorii de decizie, începînd cu nostalgicii comuniști și terminînd cu cei mai inflexibili anticomuniști, preferă China Rusiei. Conducerea centralizată a marii țări asiatice are încă puterea de a impune deciziile care, menținînd stabilitatea, nu transferă spre exterior problemele interne. China a rezistat imenselor presiuni create de criza economică extinsă de la „micii dragoni" la Japonia și nu și-a devalorizat moneda. A dovedit astfel partenerilor săi economici că se poate conta pe ea la greu, că este gata să-și sacrifice ceva din beneficiile interne pentru a-și menține standardele de mare putere.

Marile inundații de pe fluviul Yangtze, care au transformat în tragedie viața a zeci de milioane de oameni (cît o țară de mărime mijlocie din Europa centrală sau de est) nu i-au tulburat imaginea. Conducerea de partid și de stat a decis că pentru a salva industria și oamenii din orașul Wuhan (aproximativ 7 milioane de locuitori) trebuie să se treacă la înlăturarea dirijată și sistematică a digurilor care apărau localitățile rurale acum sub ape. Delta fluviului Yangtze este considerată unul dintre cele mai vechi cîmpuri de bătălie dintre om și furia ciclică a apelor. Unele diguri datează din anul 500 î. Ch. Specialiștii au înregistrat cel puțin o mare inundație pe deceniu. Ultima cunoscută, cea din 1954, a făcut 30.000 de victime. Președintele Mao a elaborat și a pus în practică un sistem de control al apelor care să împiedice pe viitor asemenea catastrofe. Cea de acum impune tocmai înlăturarea acestui sistem de protecție. Puținii martori care vizitează locurile sinistrate povestesc despre marele număr de refugiați, într-o stare de prostrație neputincioasă. E vorba de sute de mii de oameni și nimeni nu este pregătit pentru a face față unor asemenea catastrofe. Așa că oficialitățile chineze sînt extrem de evazive cu privire la numărul victimelor, iar televiziunea arată cu încăpățînare aceleași imagini ale eroicei armate populare care „luptă" împotriva dezastrului, apărînd populația civilă. Economic și politic, situația este sub control și, în aceste condiții, nimeni nu este dispus să-i irite pe oficialii chinezi cu discuții neplăcute despre Taiwan și Tibet sau despre respectarea drepturilor omului. Crizele consecutive din Rusia sînt un avertisment destul de amenințător.

Neputința acestei țări cu resurse atît de mari de a se angaja într-un program economic eficient, în condițiile unui climat politic volatil pînă la ininteligibil, a creat o situație fără cîștigător: nimeni nu poate profita de pe urma crizei din Rusia, nici „străinii care au vrut să o umilească astfel" (așa cum susține discursul naționalist), nici rușii care s-au îmbogățit – ei știu pe ce căi – în ultimii ani, cu atît mai puțin cei care au sărăcit. Așa cum s-a văzut în Indonezia și în Coreea de Sud, averile acumulate într-o economie nefuncțională se erodează rapid. Ajutorul dat de instituțiile financiare mondiale s-a irosit la fel de repede în absența oamenilor și a instituțiilor care să-l folosească cinstit și eficient. Renumirea lui Cernomîrdin în postul de prim-ministru, la patru luni după ce președintele Eltîn și-a aruncat în joc toată autoritatea pentru a-l înlătura, este semnul derutei absolute. Desigur, este o concesie făcută majorității roșii-brune din Dumă, care simte în Cernomîrdin un aliat, un om care le vorbește pe aceeași limbă. Dar cei care stau cu salariile și pensiile neplătite știu că nici Cernomîrdin n-a fost în stare să le achite, la fel ca atît de interimarul Kirienko. Cernomîrdin pare a fi susținut exact de comuniștii îmbogățiți pe care comuniștii sărăciți îi detestă atît.

După experiența lui Gorbaciov, conducerea comunistă chineză a renunțat tăcut la ideologie și și-a menținut puterea. Nici Ziuganov, nici Selezniov și nici măcar generalii care circulă prin politica post-sovietică nu par capabili să reinstaureze ordinea prin soluții de autoritate. Dacă ar fi putut, ar fi făcut-o pînă acum. Oricine ar aduce stabilitate, ar guverna nestînjenit de factorul extern. Libertatea și democrația sînt opțiuni necesare doar pentru cei care nu pot trăi fără ele.

Magdalena BOIANGIU

Argument

1) Am să încalc „regula distanţei juste“ faţă de temă şi am să evoc primul meu loc de muncă, de la vîrsta de 18 ani: o fabrică de hîrtie, carton şi ambalaje. Ziua de lucru începea, teoretic, la ora şapte. Colegii mei de atelier, doi bărbaţi relativ tineri şi două femei în pragul pensionării, erau în relaţii excelente; dar acestea nu ţineau cîtuşi de puţin de serviciu, ci de mesele comune, două la număr, organizate zilnic cu minuţie: La şapte şi cinci, pe reşou aburea ceaiul, iar femeile ungeau cu gesturi delicate şi materne zeci de mici tartine cu unt sau felurite paste. Odată sorbit ceaiul fierbinte, urma, spre mereu reînnoita mea stupefacţie, cel puţin o jumătate de oră de somn cu capul în piept: singura tensiune dintre colegi, niciodată exprimată, era indusă de competiţia cotidiană pentru unicul fotoliu din încăpere, mizer, cu vinilinul jupuit, dar în care moţăiala era mai plăcută. Pe la ora nouă, se lucra puţin – dar puţin: la zece şi jumătate începeau preparativele pentru masa *cea adevărată*, care urma să fie savurată în pauza oficială de la unsprezece. Se încălzeau sărmăluţele sau se zdrobea usturoiul pentru copănelele de pui... Iar în secţie, unde erau maşini şi utilaje dotate cu un fel de cuptoare, se puneau la copt felii de dovleac, mere, gutui... La unsprezece, întreaga fabrică, hidos de murdară, cu geamurile ei sparte şi cu maldărele de sticle – goale şi pline – de ţuică din comerţ supranumită „Doi ochi albaştri“, mirosea ca-n vis! La unu şi jumătate începeau pregătirile de plecare acasă... Colegii mei de atelier aveau o mare calitate: nu s-au supărat niciodată fiindcă nu m-au amuzat glumele lor, etern dar paşnic legate de sex, sau fiindcă n-am luat parte la *programul* lor de la serviciu. În plus, m-am împrietenit cu inginerul-şef şi-mi petreceam toate pauzele conversînd cu el. Acest om trăia într-o perpetuă stare de disperare, un fel de turbare rece: mi-a povestit pe îndelete cum şi de ce e falimentară fabrica asta, cum nu sînt puse în practică hotărîrile luate în lungile şedinţe zilnice ale conducerii dar cum rămîn ele scrise în procese verbale, cum raportează el numai minciuni gogonate, cum lipsesc muncitorii de la lucru zile în şir şi nu-i poate da afară. A fost una dintre primele mele lecţii – „prin ricoşeu“, ce-i drept – de economie capitalistă.

În timp, iată că am ajuns să fac parte din categoria favorizată a celor pentru care distincţia curentă *muncă/plăcere* nu există. Dar ştiu foarte bine că majoritatea celorlalţi trăiesc din plin această distincţie şi se descurcă aşa cum pot. Mai ales azi...

2) ... cînd e limpede că începem să adoptăm alte modele culturale legate de muncă şi cînd reprezentările despre ce înseamnă un serviciu şi ce înseamnă relaţiile de serviciu încep să se schimbe. Căci munca e o activitate *culturală* (în sens larg) în care se asociază producerea unor bunuri, socializarea, învăţarea – de unul singur sau împreună cu alţii.

În vreme ce Occidentul prosper începe să caute alte modele, (pornind, printre altele, de la estimări precum cea a Hannei Adrendt: „Ne îndreptăm către o societate a muncitorilor fără muncă. Munca va fi din ce în ce mai puţin importantă în plan strict economic; va deveni mai cu seamă o problemă culturală şi socială.“) modelele occidentale „clasice“ încep să fie adoptate în România. Mai mult sau mai puţin entuziast. Cum are loc acest proces? Ce se petrece în relaţiile interumane din sfera muncii în România de azi? Am început să gîndim mai „contractualist“? Am început să ne purtăm altfel la serviciu? Dacă da, cum arată acest „altfel“? şi care sînt consecinţele lui economice, sociale, psihologice? – iată întrebările pe care le lansează în această săptămînă *Dilema*. Cu precizarea că dosarul tematic conţine doar *începuturi* de răspunsuri...

3) ... şi anume: prietenia adesea cam lipicioasă din anii socialişti de serviciu, prea marea eficienţă afectivă de la locul de muncă cu care obişnuiam să ne mîndrim începe să facă loc unor comportamente ceva mai igienice şi dirijate către eficienţă pur şi simplu. Nu întotdeauna şi nu peste tot – dar asta e tendinţa. În companiile mici, angajaţii şi şefii încep să se gîndească dacă e sau nu cazul să se tutuiască. Reclamele fac uz de imagini felurite ale şefului şi ale locului de muncă, întărind sau ironizînd diverse faţete ale comportamentului „de la lucru“. Ţăranii par a continua să creadă în continuare că serviciul e un loc comod, care garantează bani mulţi şi siguri. Salariaţii se tem să discute despre serviciul lor sau, de la caz la caz, se arată uimiţi că acesta poate fi un subiect „de dat la ziar“; totuşi, unii fac comparaţii sau inventariază regulii (vechi şi noi). Perspectivele sociologului şi ale psihologului nu puteau lipsi din tabloul schimbărilor în cîmpul relaţiilor de serviciu, iar punctul de vedere al unui educator occidental le completează. Dar poate cel mai interesant e procesul care rezultă din CV-ul aflat în ultima pagină: în acest text, notaţiile suculente despre raporturile dintre lucrătorii la stat ai epocii comuniste, redactate la persoana a treia, fac brusc loc persoanei întîi – atunci cînd autoarea începe să lucreze în sistemul privat! (**D. V.- R.**)

Irina NICOLAU
etnolog

A-ma-re şi a-mic

© A. Paul

Pe vremuri, frăţiile de cruce erau un fapt obişnuit. În Balcani, în plus, exista bessa-bessa. Bessa-bessa era o treabă serioasă, de bărbaţi... O practicau aromânii şi albanezii. Spre deosebire de frăţia de cruce, acest legămînt putea fi făcut între oameni de confesiuni diferite. Atunci cînd doi bărbaţi voiau să se lege prin bessa-bessa, n-aveau decît să pronunţe cuvîntul şi să se strîngă în braţe. Gestul însemna, mă încredinţez ţie şi tu te încredinţezi mie, în veci. Încălcarea legămîntului nu putea fi închipuită pentru că depăşea orice păcat. Familie, clan, credinţă erau puse de-o parte. Pe omul de care te-ai legat prin bessa-bessa aveai obligaţia să-l aperi cu preţul vieţii, cu preţul onoarei, cu toate preţurile iar el trebuia să procedeze la fel.

În ce mă priveşte am moştenit cultul prieteniei de la tata. Dificultatea pe care o întîmpin în prezent constă în faptul că obiectul meu de cult devine tot mai abstract, vînzolul de după '89 a spulberat din preajma mea pe cei mai mulţi prieteni. Admit că vina îmi aparţine. Pe vremuri consideram că există foarte puţine cauze în numele cărora merită să întristezi un prieten. Acum cauzele s-au înmulţit, iert mai greu, dau mai puţin deşi pretind mai mult, nu cred că mai pot să fiu un bun prieten. Şi ceilalţi s-au schimbat dar nu asta contează. Mă preocupă să înţeleg unde era defectul pe vremuri şi cred că nu greşesc observînd că majoritatea grupurilor noastre de prieteni erau compuse din *colegi:* de şcoală, de facultate, *de serviciu*. Faptul ar putea să însemne că *nu ne-am căutat*, am întins mîna şi am apucat ce era pe acolo. Era comod dar prieteniile nu puteau fi durabile; odată cu schimbarea contextului se înlocuia şi „garnitura“ de prieteni.

Îmi pare rău că am ajuns să gîndesc astfel, cu atît mai mult cu cît s-ar putea să greşesc, se întîmplă uneori să găseşti ce-ţi trebuie fără să cauţi prea departe. Oricum, pe lîngă comoditatea pe care o presupuneau prieteniile noastre contextuale, circumstanţiale, ele mai aveau o particularitate, funcţionau după principiul bessa-bessa, adică presupuneau o încredinţare reciprocă necondiţionată.

Astăzi aş proceda altfel dacă aş găsi puterea şi disponibilitatea să-mi fac noi prieteni. M-aş feri de lăbărţarea, duplicităţile şi complicităţile de altădată. În vremea lui nea Nicu era pus ceva în aer care împingea prieteniile spre promiscuitate, stăteam prea aproape înghesuiţi unii de alţii ca păduchii în cusătură. Apropierea se făcea în dispreţ faţă de distanţa care garantează un fel de igienă socială.

Marcată de experienţa de atunci, nu pot să-mi închipui cum se exprimă prietenia între oamenii liberi, aflaţi într-o lume normală. Am tras cu ochiul cît am putut dar n-am înţeles ce contează acolo mai mult: fidelitatea, devotamentul, comuniunea spirituală, respectul? Fiecare dintre ele şi toate împreună nu conduc la relaţia care cred eu că ar însemna prietenie. Fără iubire, prietenia nu ştiu cum ar putea să existe, iar calitatea prieteniei este direct condiţionată de calitatea iubirii. A mare, care este cheia prieteniei, se scrie, din păcate, cu a mic, după cum, tot cu a mic se scrie şi cuvîntul amic, un prieten mai de toată ziua.

Nu ştiu cum este în alte limbi, dar româna cred că trece printr-o criză lexicală. Cuvîntul **amic** nu mai poate fi folosit, sună derizoriu, **tovarăş, camarad** ce să mai spun, au fost compromise de experienţa noastră recentă, **soţ** sună desuet... cum să numească în mod nuanţat românul o relaţie bună între nişte oameni? Aşa ajunge să numească **prietenie** orice.

Roxana CĂLINESCU
jurnalist

Mariajul cu serviciul

În 8 ore de trai în comun într-un birou de 4 persoane se ajunge, inevitabil, la o falsă intimitate. Eşti sau nu dispus, în orele de pauză asculţi intimităţi nepermise unui decor profesional. Bunăoară, eşti bombardat fără milă cu probleme conjugale ale vecinei de birou. Vrei, nu vrei, afli cîte avorturi a făcut, cum o înşeală bărbatul sistematic, dar şi preţul noii maşini de spălat. Ţi se cere fără pic de pudoare o pilă de unghii, un rudotel sau eşti nevoit să împrumuţi haina cu glugă pînă la colţul străzii, de unde, drept recompensă, primeşti pe gratis un covirg cald. Tot la serviciu, faci un schimb profitabil de reţete culinare, rezultatul fiind adesea verificat la faţa locului să capeţi un trandafir de la vreun admirator stresat şi dornic de o plimbare în aer liber. Ţi se fac complimente, eşti iubit sau urît, ca într-un medalion duminical, în care decorul e prost gîndit, iar actorii mimează drame. În ultimă instanţă, serviciul e o căsnicie nedorită, cu reguli sau frustrări multiple. Dacă nu eşti destul de prietenos, eşti sec sau nu execuţi confesiunile solicitate, eşti privit cu dușmănie, eliminat din gaşcă. Îţi dispar de pe birou pixurile cele mai ochioase, nu mai primeşti mesajele, iar la cîte un parastas sau zi onomastică eşti poftit cu prea puţină convingere sau serveşti unele produse de casă. Există, poate, deosebiri bine delimitate între relaţiile de serviciu şi cele conjugale. Dacă într-o ceartă conjugală, din dorinţa de a-ţi salva căsnicia, încerci măcar să găseşti un ton echilibrat, la birou devii total lipsit de decenţă. O discuţie în contradictoriu ajunge un monolog răstit, o zi proastă devine prilej ideal pentru a-ţi descătuşa energia într-un mod patetic şi obositor pentru orice ascultător încă sănătos. Furia şefului manifestă simptomele turbării. La început, şeful sau şefa sunt cuprinşi de o scurtă perioadă de depresie. Apoi, neliniştea creşte pînă la o excitabilitate incontrolabilă cu salivare excesivă şi spasme dureroase. Ţi se dau ordine amestecate cu salivă. În mod firesc, victima, la rîndul ei, asimilează simptomele subalternului. Lipsa de comunicare atinge perfecţiunea. Dacă vrei să deschizi geamul ca să respiri aer curat, secretara îţi reaminteşte că o trage curentul şi o apucă nevralgia. Drept remediu, inspiri crispat aerul greu, de familie nefericită. Tristeţea colegei e contagioasă.

© C. Bumbuț

„Abia aştept să ies la pensie“, îmi mărturişeşte cu ură colega. Ca şi cum mi-aş fi propus să mă autoflagelez, m-am apucat de aritmetică: peste 2.000 de ore la serviciu într-un an de zile, înmulţit cu x ani...

Cînd am ajuns la cifra astronomică care ar marca ieşirea mea din cîmpul muncii, m-a cuprins ameţeala. Hotărît lucru, mariajul cu serviciul nu e o afacere sănătoasă.

Florin DUMITRESCU
preparator universitar, redactor publicitar

Domestos împotriva lui Big Boss

Care şef de birou ţi-ar plăcea să te felicite la sfîrşitul programului, cel din spotul pentru cafeaua X sau omologul său din spotul pentru *nes*-ul Y? Care-i mai înţelept? Care mai înţelegător? Ţi-l doreşti mai şic, mai distins? Sau, dimpotrivă, mai apropiat, mai popular? Mai Emil sau mai Radu Vasile?

După deliberări de acest fel, te poţi pomeni cu pachetul de cafea, instant au ba, în coşuleţ: gata să plăteşti pentru satisfacerea unei curiozităţi pe care, în absenţa stimulului TV, n-ai fi avut-o.

Însă! Pînă să operezi atari alegeri, depinde totuşi dacă eşti cafegiu sau *nes*-agiu. Oricum, e sigur că acelor strîngeri de mînă şi bătăi pe umăr protocolare le preferi clasic-romanticul sărut al fiinţei dragi, vizibil în majoritatea reclamelor la cafea. La aşa o licoare plină de langoare, nu se face să poluezi mireasma sinestetică cu fantasma birocratică. Cine ar tînji să găsească-n ceaşca aburindă un doping pentru zile împovărate mai mult decît un filtru de dragoste? Ce *workaholic* fără speranţă ar preţui fuziunea colectivului mai mult decît uniunea cuplului? E aici un secret pe care publicitarii noştri îl învaţă ceva mai greu decît ortografia, astăzi, cînd le vine la îndemînă să invoce, ca alibi al indolenţei, rolul „aspiraţional" şi „educaţional" pe care l-ar juca, chipurile, scenetele lor post-comuniste cu şefi aristo-democraţi, relaxaţi şi americanizaţi. E limpede că seducţia publicităţii domestic-consolatoare învinge net discutabilele invocări ale dorinţei de putere din spoturile cu domnişori albi la gulere. Ar fi, de aceea, pripit să conchidem că scenariştii noştri, propunîndu-şi să etaleze marfa ca pe un atu al oamenilor de succes, ar contribui, mai mult sau mai puţin de bunăvoie, la propagarea modelului de organizare occidental, în care ierarhiile cazone au fost de mult jertfite pe altarul Eficienţei.

Cu totul alta este ultima tendinţă mondială din publicitate, demnă de luat în seamă şi de marketing (fiindcă face vînzare), şi de studiul mentalităţilor (fiindcă face vîltoare). Multă vreme, se ştie, imaginea serviciului era un cvasi-tabu al publicităţii televizuale, cea cu epicentrul în dulcele cămin şi cu cătarea pe bucuriile şi nevoile „cuibului" familial. Dar iată că astăzi, prin forţa realismului (una din feţele credibilităţii), slujba este în sfîrşit televizată... ; problemele de la locul de muncă intră pe deplin în marele catastif cu subiecte general omeneşti dezbătute de la tribuna tele-telalului. E drept, locul de muncă seamănă azi tot mai puţin cu banda rulantă a lui Charlot şi tot mai mult cu bordul piloţilor din *Star Trek*. În paralel, „cîmpul muncii" se preschimbă imperceptibil în „sferă de activitate"; producţia de bunuri – în asigurare de servicii, uzina lui Karl Marx – în reţeaua lui Bill Gates. Ei bine, locul de muncă va fi în curînd „domesticit"! Iar publicitatea oglindeşte fidel procesul în curs. Obiceiuri şi atitudini casnic-familiale invadează spaţiul corvoadei de pînă mai ieri a slujbaşului.

Să ne distrăm la serviciu! – iată parola, mai mult sau mai puţin manifestă, a zilei. O spun funcţionarele din birou, atunci cînd îl sorb din ochi pe salahorul ce soarbe la rîndu-i nişte *Coca-Cola Light*; o spun electricienii cocoţaţi pe stîlp, admirînd spectacolul unui întreg oraş care se vaită în beznă ori de cîte ori unul din ei întrerupe cu sadism un contact electric (îndrăzneaţă reclamă la *HBO);* o spun mecanicii scandinavi care se şicanează ca la *Faur S.A.* (ce mică-i, totuşi, lumea...), pocnindu-se la distanţă cu paletele dispozitivelor, prin acelaşi procedeu al branşării-surpriză, într-un spot pentru o regie de electricitate.

Superiorul ierarhic? La fel de împilător ca în viaţa de zi cu zi, el nu va fi cosmetizat „româneşte", ci pus la punct, în mod defulator, prin intermediul produsului-prieten. Aşa se întîmplă în spotul pentru *Dosia*, „detergentul isteţ", cînd un Păcală hotelier îndeplineşte proba absurdă pusă la cale de stăpîn (să spele un munte de rufe cu detergent puţin şi ieftin). Dacă nu e snoavă hîtră, spotul compensator e mit feminist contemporan. Iat-o pe tînăra impecabilă şi ultracompetentă, înjosită în timpul interviului de angajare de către şeful misogin care îi reproşează slăbiciunile sexului: după ce-i va face, căţărată pe birou, obişnuita demonstraţie cu lichidul albastru, îi va trînti mitocanului absorbantul în nas şi va pleca, triumfătoare, spre un *job* care o merită mai mult.

Decodarea analitică a publicităţii – ca şi eventuala elaborare a ei în manieră valahă – mai ascunde o capcană: anume, impresia că toate aceste spoturi cu echipe operative de profesionişti ai curăţeniei, de „oameni de la *Minolta*", de specialişti de la *Kodak Express* etc. ar purta mesajul subsidiar al unei atitudini dinamice, extrovertite, orientate spre transformare şi succes, capabile să-l mai scuture pe românache din amorţeala de veacuri, să-i insufle spiritul de iniţiativă, să-i dea, vorba revistei, „idei de afaceri"... Nimic mai amăgitor! Toate acele roiuri zumzăitoare de experţi suprasaturaţi, care clădesc din nimic realităţi îmbietoare, au ca principală noimă tocmai să te reconforteze pe tine, beneficiarul, clientul-stăpîn copleşit pînă la amorţeală de diligenţa lor. Precum echipajul de spiriduşi din interiorul tenişilor *Reebok*, care asudă cu eficienţă, ca să asigure victoria atletei din spotul *testimonial*, orice echipă de experţi este, în publicitate, doar o imagine; o metaforă a eficienţei profesionale care, prin personificare, conotează solicitudinea, tuşa umană, căldura.

Altminteri, utilizatorul poate fi, la locul său de muncă, cel mai îndărătnic personaj cu putinţă. Lui oricum i se iartă totul, precum agentei de circulaţie care încîlceşte traficul în ditai intersecţia, prin gesturile incontrolabile prilejuite de savurarea unui baton de ciocolată. Automobiliştii vor înceta, resemnaţi, să claxoneze, întrucît ei cunosc şi recunosc gustul acela cuceritor şi efectele sale iraţionale: „Accidents can happen". Cînd e vorba de o marfă mai elaborată decît o ciocolăţică – să zicem o imprimantă color – aceasta nu-l va mai scuza, ci direct îl va ajuta, complice, pe neîndemînatic să-şi dreagă ponosul: e cazul simpaticei asociaţii familiale de cosmeticieni ce recurge la o imagine lipită pe oglindă, pentru a disimula gafa bunicului frizer în ochii clientului iremediabil chelit. Iar un astfel de frizer catastrofal, aflat în pragul cecităţii, poate lansa în lumea-ntreagă moda coafurilor „lacunare", atunci cînd se decide să-şi recompenseze prea răbdătorii muşterii cu o *Fanta* pe gratis...

Ioana STANCIU
jurnalist

Virtuţile comunicării simple

Cuvintele lasă uneori impresia că limbajul îl foloseşte pe om şi nu invers. Acest fapt devine izbitor în cazul pronumelui *dumneavoastră* folosit pentru persoana a doua singular. Sînt situaţii în care, începînd a mai fi cumva o „metaforă regală", acesta devine un cuvînt urît, agresiv inhibitor – o insultă. Exemplu: coadă la un ghişeu, la CEC. Căldură. Lumea aşteaptă răbdătoare, se mută de pe un picior pe altul, mirată de încetineală: „Doamnă, chiar nu se poate puţin mai repejor?" Funcţionara, foarte supărată: „Dumneavoastră aveţi orbul găinii? Că vă văd om în toată firea. Nu vedeţi că nu mă ridic din scaun? Ce naiba!..." O şefă îşi face apariţia şi ne mustră şi ea: „Mai gîndiţi-vă şi la noi".

Printre speciile de paternalisme existente pînă nu demult a existat şi unul lingvistic, un semanticism artificios menit să ne asigure că, în ciuda evidenţei, eram totuşi cel mai valoros capital. Odată cu importul unor cuvinte şi expresii ce creează un fel de limbaj paralel cu echivalenţe deja existente în limba română, se descoperă, cu toate acestea, şi virtuţile unei adresări mai simple şi mai directe. Pronumele **tu** se foloseşte din ce în ce mai mult în relaţiile de serviciu, şi la noi – bănuiesc mai puţin în companii şi instituţii ale statului. **Tu** conferă comunicării o anumită dinamică, făcînd-o mai eficientă. Deşi este ceva mai mult de spus aici.

Filmele americane oferă invariabil tipare de genul: „How are you Mr. Brandon?" „Great!... I'm Mike. Call me Mike, Mr. Brandon is my father." Cînd interlocutorul asociază pronumele **you** cu prenumele Mike nici unul nu uită un lucru important: **you** ca pronume de *politeţe* este autoconţinut mental. Este, exagerînd oarecum, similar unei declaraţii de amor pe care îndrăgostitul de acum două veacuri o făcea alesei inimii sale: „Charlotte, vă iubesc nespus. Ochii mei numai pe dumneavoastră vă văd."

În ţări cu tradiţie democrată, **you** se traduce de obicei prin **tu**. Acest tip de relaţionare este privit ca o formă de comunicare dezinhibantă menită să asigure o integrare mai uşoară în comunitate (a muncii, a bisericii, a universităţii) şi, implicit, într-un corp mai mare chiar – societatea. Şi este încurajat pe toate palierele conducerii, fie că e vorba de companii mici, megacorporaţii, de activitatea politică. În fond, idealul unei bune comunicări este ca mesajul ei să fie transmis cu minimum de mijloace şi să fie înţeles imediat. Dacă n-ar fi aşa, politicianul, de pildă, va pierde partida. Cînd el coboară în mulţime, adresîndu-i-se pe nume (**first name**) vorbitorului şi întrebînd despre nevasta şi copiii lui, **tu** devine o metaforă a integrării. Cred că aceasta e una dintre explicaţiile majore ale preferinţei pentru pronumele **tu**.

Comunicarea dintre conducători şi conduşi a dus la specializarea unei ramuri a psihologiei relaţiilor de muncă. Experţi în domeniu organizează periodic seminare, foarte costisitoare, cu tot eşalonul companiei interesate. Timp de cîteva zile, prin proiecţii video şi teste, managerilor li se explică noi strategii privind înţelegerea complicatelor mecanisme ale comportamentului uman. Cunoscînd bine individul, comunici bine cu el; comunicînd bine îi cîştigi loialitatea; prin implicarea în obiectivul urmărit de companie el devine o parte din acest obiectiv. Aceasta înseamnă, cel puţin provizoriu, siguranţă şi continuitate, uneori pe viaţă, ca în exemplul pe care-l oferă Japonia.

Există diferite căi pentru a realiza acest lucru. Una din cele mai eficiente este inventarea unor prilejuri care să-i strîngă laolaltă pe toţi salariaţii companiei de cîteva ori pe an. O întreagă zi de joacă în aer liber, prin martie, va întrerupe lunga aşteptare a unei scurte vacanţe oferite de o sărbătoare (Paştele). Experţii constată că intervalul mare dintre sărbătorile de iarnă şi cele din primăvară, asociat zilelor scurte şi puţin însorite şi friguroase, este vinovat de incidenţa mare a căderilor nervoase şi a sinuciderilor. Şi, cu toate că intervalul dintre sărbătorile de primăvară şi cele din iarnă este presărat cu sărbători naţionale şi nu numai, cu multe sfîrşituri de săptămînă prelungite, unele companii oferă salariaţilor o croazieră în mijlocul verii. Aceştia se îmbarcă spre prînz şi revin după miezul nopţii, cînd proviziile s-au terminat, mîncînd, bînd, distrîndu-se şi legînd, adîncind prietenii. Trăind nu doar un sentiment de vacanţă ci şi unul de apartenenţă.

Revenind la exemplul Mike, am uitat să spun că el este preşedintele unei companii din viaţa reală, şi nu dintr-un film. Faptul că oricine îl tutuieşte e un element nu fără consecinţe al relaţiilor de serviciu: apartenenţa la o mare familie. Numai că lui Mike cu greu se presupune că cineva îi va oferi o veritabilă retorică a familiei. Chiar dacă forma în care spune să se facă ceva nu este aceea a unui ordin, ceea ce spune, totuşi, *este* un ordin. Retorica amintită este destul de rară şi nu are viaţă lungă în relaţiile de serviciu, indiferent de cine pe cine tutuieşte.

Tu, spre deosebire de lungul cuvînt **dumneavoastră**, are un sens al imediatului. Poate că acesta e şi motivul pentru care cele mai multe şi imaginative abuzuri verbale îl folosesc pe acesta. Mie mi se pare că, în întrebuinţarea sa corectă, **tu** păstrează candoarea şi o uimire reziduală pe care trebuie să le fi avut la început cuvîntul.

Precupeţul succesului

„Aruncă-mi, mă, şi mie pe aia de-un kil". Ţăranul pune roşii în cîntar, în timp ce „partenerul" său îi înmînează greutatea lipsă. „Uitaţi, doamnă, 4 kile fix". Deşartă roşiile în sacoşa femeii, neuitînd să adauge: „Mîine tot aici mă găsiţi!".

Piaţa, partea socială a „serviciului" ţăranului. Căci în piaţă colaborează cu alţii – întreţine relaţii de parteneriat cu „colegii de birou" – şi tratează cu clienţii. Din spatele *customer desk office*-ului – taraba –, ţăranul îşi etalează marfa, şi-o laudă şi încearcă să o facă dorită de potenţialii cumpărători.

Totuşi, mulţi dintre ei nu au avut niciodată vreun serviciu, în sensul curent al cuvîntului. „Aş fi vrut, n-aş fi vrut, n-am avut", aruncă sec o femeie la vreo 70 de ani. Văzînd apoi un bărbat apropiindu-se de grămada de pe tarabă, se întoarce la „meserie": „Zi, mamă, vrei ardei? Hai că nu-i rău, e bun. Ăsta-l mai am şi gata, plec, nu mă mai vezi". Omul se îndepărtează, iar ea continuă: „Va fi bine şi la servici, dar să ai cine să-ţi facă treaba acasă, că la ţară, dacă n-ai zarzavaturi, nu eşti bun de nimic".

Cînd e vorba însă de copii, femeia spune cu mîndrie: „Da, amîndoi au servici!". Tot mîndri sînt şi cei care, o perioadă mai lungă sau mai scurtă de timp, au ocupat un post undeva. „Era mai bine cu servici!...", îşi aminteşte o femeie de cei cinci ani petrecuţi în comerţ. Sau o alta, cu convingere: „Am avut, sigur c-am avut. Era mai bine, he...". Primul motiv invocat: banii. „Acolo eram sigură. Lucram opt ore, luam bani la două săptămîni. Acu', cu o remorcă de mere nu mă duc cu un milion acasă". Iar un ţăran dintr-un sat de prin Giurgiu punctează diferenţa: „Aici îs şef pe banii mei – care nu-s cine ştie cîţi. Acolo am şef, dar iau şi bani". Cu alte cuvinte, e rău să ai un serviciu, adică un şef, dar pînă şi şeful e un rău mai mic decît să nu ai bani. Nu de alta, completează o femeie, dar „unde iese banul, acolo-i mai bine".

Altfel, „zarzavaturile, sapa, piaţa, ăsta-i serviciul meu". Şi e un serviciu care îţi cere şi el să te trezeşti la o anumită oră pentru a ajunge la „birou". „Dacă te scoli la 3 dimineaţa, ai tarabă, dacă nu, n-ai loc. Şi apoi contează **unde** găseşti: la marginea pieţei, în centru. Locul condiţionează preţul şi relaţiile cu clienţii, pentru că „serviciul" de la piaţă presupune strategie. Şi, de ce nu, publicitate. Un bărbat la vreo 50 de ani, care a ocupat o tarabă chiar în centrul pieţei, strigă puternic: „Atenţiune!". Iar după o tăcere de vreo 5-10 secunde spune sec: „Avem castraveţi".

În schimb, pentru cei care nu au ajuns în piaţă şi rămîn să vîndă pe trotuarul din afara ei, „relaţiile de serviciu" sînt mai complicate. De obicei, aici sînt femei mai în vîrstă, ba cu două-trei găini vii, ba cu nişte roşii, ba cu nişte ardei. „Cu ţăranii ne-nţelegem bine, că-s de-ai noştri", spune una dintre ele. „Da' nu ne prea lasă poliţia p-aici. Nu zic, au şi ei treaba lor. Ca şi dumneata, ai un serviciu: ne-ntrebi pe noi. Vrei un ardei gras?".

Octavian GABOR

ÎMPREUNĂ ŞI FIECARE

Solidaritate, complicitate şi reguli

– convorbire cu Mircea KIVU, sociolog –

Se munceşte mai mult în România? Petrecem mai mult timp la serviciu?

Cantitatea de muncă e mai mare. Chiar dacă timpul de lucru e cam acelaşi. Iar în jurul meu văd că toată lumea are concedii scurte, toată lumea e disponibilă doar în week-end dar şi atunci cu semn de întrebare. Fiecare are două trei job-uri, mai face o colaborare undeva. E interesant, însă, că au apărut şi oameni care sînt şomeri perpetui (aflaţi în şomaj de 4-5 ani) deşi impresia mea e că nu e chiar aşa o problemă să-ţi găseşti un loc de muncă. De fapt, în orice societate e un grup de oameni pe care nu-i interesează munca. Înainte nu exista asta – toată lumea era obligată să muncească. Acuma au început să se separe planurile: sînt oameni care se luptă să facă o carieră, sînt oameni care vor să-şi asigure o existenţă mai aproape de decenţă dar fără eforturi mari şi sînt oameni care zic că n-are rost să se omoare.. Relaţiile dintre colegi parcă sînt mai funcţionale acum, nu mai sînt chiar aşa de frecvent completate de prietenia de familie, există deja interese care-i fac pe oameni ceva mai închişi. În '90, un francez îmi spunea că-i foarte impresionat că sîntem foarte apropiaţi, foarte calzi. E limpede că nu mai sîntem atît de calzi.

De ce eram noi atît de calzi unii cu alţii la serviciu?

Probabil şi din cauză că nimeni nu-i lua nimănui nimic. Toţi eram în aceeaşi baltă, n-aveam de ce să ne certăm, urma să fim avansaţi după cinci ani de la ultima promovare şi tot aia era: dacă erai avansat ce mare scofală? Acum au început să apară relaţiile astea de competiţie. În principiu, aceasta presupune o oarecare duritate – unii chiar o numesc răutate. Însă cei mai mulţi încă simt o oarecare jenă de a lupta direct sau indirect contra celor de lîngă ei. Şi asta face ca relaţiile să fie un pic false. De fapt, fiecare ştim că acuma sîntem în competiţie dar ne comportăm ca şi cum n-am fi. Poziţia mea personală e totuşi alta după '90: acuma sînt ceva şef. Şi nu-mi dau seama dacă schimbările pe care le percep nu se datorează într-o măsură şi acestei schimbări de statut... Pe colegii mei mai tineri, veniţi proaspăt din facultate, îi văd că au nişte relaţii foarte prieteneşti, între ei – acum, de pildă, foarte mulţi sînt plecaţi în concediu împreună. Ce cred că a început să se schimbe, nu în marile întreprinderi, ci mai cu seamă în companiile mici, cum e şi a noastră, cu cîteva zeci de angajaţi – a început să se formeze ceea ce se cheamă o cultură organizaţională. Adică, indiferent de poziţia pe care o au, cei care lucrează împreună au nişte scopuri comune şi-şi formează nişte reguli comune. Codul Muncii e desuet, o ştim prea bine. Şi-atunci fiecare (şi împreună) îşi formează un mic Cod al Muncii.

Puteţi să daţi un exemplu?

La noi, de pildă, e evident că nu mai există condică. La început colegii mai tineri care aveau, să spunem, oră la dentist veneau la mine şi mă întrebau dacă pot pleca la ora *x*. Răspundeam: bine, dar care-i problema? Tu ai de făcut o treabă, dacă ştii că o termini e O.K., dacă nu – stai mîine pînă la miezul nopţii şi o termini, nu-i nici o supărare. Eu n-am nevoie să te văd, am nevoie ca scopul fie atins. Aşa încît noile reguli sînt îndreptate spre scop. Înainte erau nişte reguli de suprafaţă. Lucram tot într-un institut de cercetare şi acolo era ceva absolut penibil: la şapte şi jumătate trebuia să fiu la serviciu, mort-copt, fiindcă se semna condica. Era o poliţie întreagă, noi ne semnam între noi, şeful ne urmărea, ne ameninţa că ne taie din salariu sau ne sancţionează... După care ne scriam într-o altă condică numită *de răspîndiri* şi în care se înregistra munca de teren. Toată lumea ştia că te duceai de multe ori în cu totul altă parte. Dar nu ne mai întreba nimeni ce făceam. Însă la şapte trebuia să fim acolo! Acum de la aceste reguli de dragul regulilor, de dragul unei false ordini, începe să se treacă la nişte reguli subordonate scopurilor. Dar trecerea e lentă: pe mine m-a şocat faptul că aceşti copii, care cer voie să plece la ora *x*, au terminat acum facultatea şi în principiu n-ar trebui să fie marcaţi de vechiul sistem.

România de azi: şomeri permanenţi, dar şi oameni care petrec mai mult timp la serviciu ● trecerea de la relaţiile prieteneşti la cele de competiţie ne face un pic falşi ● vechiul cod al muncii şi noile mici coduri ale muncii ● a apărut o cultură organizaţională ● de la solidaritatea contra sistemului la solidaritatea care asigură atingerea scopului comun

Partenerii dvs. sînt la fel de atenţi la scopuri? Se respectă termenele, promisiunile?

Noi sîntem cei care oferim serviciile, deci noi trebuie să respectăm termenele. Din punctul meu de vedere e o regulă principală şi am observat că e rentabil s-o aplici – mi s-a întîmplat ca un client să-mi spună: cu tine e O.K dar eu m-am învăţat că-n România trebuie să-mi iau o marjă de o săptămînă faţă de termenul cerut. Din partea cealaltă, însă, sînt probleme cu termenele de plată – celebrul blocaj financiar funcţionează şi-n sectorul particular. Totuşi, în general, cuvîntul dat e de ajuns. O singură dată am avut o problemă aproape litigioasă cu o plată: era vorba de o întreprindere de stat.

Dar e ceva ce lipseşte în aceste relaţii de serviciu? Sînt ele suficient codificate? E oare de-ajuns să aibă fiecare companie libertatea de a codifica atît cît şi aşa cum crede de cuviinţă?

Mai degrabă ne izbim de nişte constrîngeri ale legislaţiei actuale. De exemplu: noi avem colaboratori, operatori de interviu. Iar în contractele cu ei e de dorit să existe clauzele care ne interesează în domeniul nostru – termen, metodologie de aplicare, penalizări. Or, Direcţia Muncii ţine la o anumită formă de contract, aberantă din punctul meu de vedere: pe ei îi interesează orele zilnice de lucru – pe mine nu. Pe mine mă interesează să facă bine douăzeci de chestionare. Asa că mai degrabă ar trebui ca în relaţiile de muncă să se renunţe la ce e desuet: în Codul Muncii încă se mai vorbeşte despre Consiliul Oamenilor Muncii, faimosul COM.

Dar reglementările noi ale relaţiilor de muncă – de exemplu dreptul de a declanşa conflicte de muncă – au afectat cumva relaţiile de serviciu? Cu colegii, cu directorii?

Oricum, nu muncitorii hotărăsc, sindicatele hotărăsc. Şi ce-am observat eu, atunci cînd noi am încercat să întrebăm „Faceţi parte din vreun sindicat? Care anume?" a fost că oamenii în general habar n-au ce-i cu sindicatul, ştiu că sînt într-unul dar habar nu au în care – *Frăţia* sau *CNSLR*. Sindicatele par a fi devenit un soi de birocraţie din ce în ce mai ruptă de cei pe care de fapt ar trebui să îi reprezinte. Iar în relaţiile cu conducerea contează de fapt sindicatul. De aceea, cred, am putut asista la lucruri paradoxale: greve făcute în interesul managementului. Ţineţi minte istoria cu taxa Băsescu: atunci au protestat şoferii de la diverse întreprinderi de transport, care nu aveau nici o treabă cu taxa aceea pentru că nu ei o plăteau, o plătea patronatul. Încît te poţi mira de un asemenea consens cu managementul, cu clasa directorilor care s-a dovedit a fi, de multe ori, o mare frînă în calea reformei.

Totuşi, nu orice director e adversarul reformei sau al angajaţilor. Îmi amintesc agresivitatea cu care îmi spunea, cu cîţiva ani în urmă, un lider de sindicat „Noi sîntem aici să le tăiem maioneza directorilor!". Nu punea problema negocierii cu un partener responsabil, ci a luptei deschise. Am mai învăţat în ultimii ani să negociem?

Mă tem că nu suficient. Salariul se negociază, da, dar în materie de raporturi pe care le avem unii cu alţii, nu. De fapt, negocierea e o tehnică, pe de-o parte, iar pe de alta ea ţine de dorinţa de a găsi spaţiul ăla comun dintre interesele a doi indivizi. Şi cred că un astfel de lucru devine parcă ceva mai uşor în condiţiile în care locul acesta comun va fi găsit în scopul comun al organizaţiei din care faci parte. E limpede că există condiţiile pentru un climat de negociere într-o mai mare măsură decît înainte.

În general, în comportamentele de la locul de muncă pare a exista un soi de complicitate între angajaţi îndreptată, pe de-o parte, împotriva şefului şi, pe de alta, împotriva clientului.

E-adevărat. Relaţia client-ofertant e în continuare proastă. Şi ea rămîne aşa mai cu seamă la funcţionarii publici. Dar solidaritatea împotriva cuiva începe să fie înlocuită cu o solidaritate mai „clean" instaurată pentru a munci mai bine şi a cîştiga bani mai mulţi. Asta se întîmplă deja în întreprinderile mici – acolo rezultatele sînt aproape nemijlocit legate de satifacţia personală iar o lună cu contracte mai multe înseamnă bani mai mulţi. Dar într-o mare întreprindere de stat e mai complicat, şi mai ales cînd e vorba de bugetari – acolo nu e nici o relaţie directă între satisfacţia bănească şi cea personală...

Handicapul afectelor faţă cu economia de piaţă

– convorbire cu Augustin Cambosie, psihanalist –

Obişnuim să ne flatăm considerînd că în România relaţiile de serviciu sînt mai pline de căldură umană, în vreme ce occidentalii au raporturi mai reci şi mai seci. E cazul să ne mîndrim cu presupusa „noastră" căldură sau, dimpotrivă, să ne îngrijorăm?

Sigur că există nişte diferenţe culturale între diversele tipuri de societăţi şi e adevărat că pe noi confluenţa mioritică dintre balcanism şi latinitate ne-a marcat, probabil, într-un fel. Dacă mai adăugăm şi faimosul spirit slav... Dar lăsînd deoparte aceste speculaţii, eu cred că mai degrabă ne-a marcat conjunctura de tip economic şi politic şi, deci, implicit social, a socialismului cu devenire spre comunism. Noi intraserăm într-un sistem de muncă deosebit de formalizat – în sensul de *formal*, nu bazat pe reguli. Să ne amintim sloganul foarte cunoscut: „Ei se fac că ne plătesc, noi ne facem că muncim"! şi atunci, dacă eficienţa propriu-zisă a muncii nu mai conta, pentru că sistemele de repartiţie sau de ascensiune funcţionau după alte criterii – de tip politic, dosar, cuminţenie, adeziune la sistem şi aşa mai departe –, sigur că nu randamentul muncii era cel mai important. Dar omul simte nevoia să fie eficient în ceva! Şi atunci, ca şi acum, cea mai mare parte din zi o petreceam la serviciu – întreţinînd, aşadar, nişte relaţii de serviciu. Aşa încît eficienţa se mutase într-un plan relaţional. Ne înţelegeam bine sau ăsta era scopul nostru: să ne înţelegem bine la serviciu, să creăm un climat afectiv. Noţiunea de serviciu-familie aşa s-a conturat şi, aparent, are o valoare umană foarte importantă – „e de bine"... De fapt, eu cred că dincolo de glazura asta, a pseudo-eficienţei individuale, se poate vorbi chiar de un *handicap* pentru că exista nevoia noastră acută de a ne înscrie pe nişte coordonate de eficienţă afectivă cu orice preţ, oricum numai să fie ceva mulţumire legată de serviciu, şi am ajuns ca, după 50 de ani, ceea ce înseamnă multişoare generaţii sociologice, să depindem de asta ca de un soi de drog. Sigur că asta ne-a făcut să rezonăm mai uşor la orice bulversare afectivă care apărea în mediul acesta de lucru.

Totuşi, pe lîngă prietenie şi înţelegere, existau şi nervii de la serviciu, sau ţipetele din senin – o încărcătură umorală maximă. Uneori, la şedinţe, de pildă, se plîngea, femeile se coafau special în vederea evenimentului, şi adeseori se operau „execuţii rituale", pentru abateri care puteau fi penalizate în cu totul alt fel...

Evocaţi acum un exces de participare afectivă la nişte lucruri care ar trebui să fie mult mai neutre, mai obiective. Insist asupra ideii mele că această dependenţă afectivă de anturajul serviciului este un mare handicap pentru că, încet-încet, atît din vina sistemului, cît şi din vina acestui mecanism, accentul activităţii a locul de muncă s-a mutat pe întreţinerea unor astfel de relaţii cu micile lor nevroze, bucurii şi supărări – în detrimentul unei relaţii de eficienţă strict profesională.

Şi am ajuns oare mai puţin înclinaţi să fim disciplinaţi? A afectat în vreun fel acest mecanism psihologic capacitatea de a fi punctuali, de a respecta termenele ş.a.m.d.?

Am fi tentaţi să spunem că, în general, da. Însă în plan individual, sigur nu. Pentru că aş numi această transformare mai degrabă o *formaţiune reacţională*; această „delăsare" a apărut mai degrabă din dorinţa individului de a se adapta unei anume situaţii. Vă dau două argumente: haideţi să nu uităm că am avut şi perioada anilor '38, cînd România era ceea ce era şi cînd exista o doză de balcanism, e adevărat, implicaţia afectivă exista, dar exista şi criteriul eficienţei, dovedit de nişte parametri economici pe care îi atinsese ţara. Şi, în al doilea rînd, există mulţi indivizi care au plecat din acest sistem şi au ajuns în Occident după o viaţă trăită în sistemul de filiaţie de tip socialist dar care sînt exemple de disciplină. Chiar recent am discutat cu un reprezentant al unei firme engleze: el căuta colaboratori români pentru o firmă foarte serioasă de acolo pe motiv că experienţele lui cu români fuseseră atît de benefice încît ţinea să le continue şi lăuda conştiinciozitatea, pregătirea profesională, punctualitatea românilor. Asta mă face să cred că, atunci cînd ceva schimbă sistemul motivaţional, glazura asta se poate sparge foarte uşor şi redescoperim sub ea nişte elemente structurale foarte bune. Din păcate, conjunctura socialistă continuă să existe în mare măsură şi omul tinde să se adapteze acestui gen de relaţii de muncă. Altfel, e un paria; se autoexclude.

În cazurile care vin în terapie se simte o mai mare frecvenţă sau o mai mare intensitate a stress-ului indus de relaţiile de serviciu?

În clinica psihologului şi probabil că şi în cea a psihiatrului întîlnim foarte multe persoane care vin cu acest

P E N T R U S I N E ?

simptom al inadvertenţei lor în relaţiile de muncă, al unei suprasaturaţii, al unei frustrări cauzate de schimbarea relaţiilor de muncă de la o structură de tip socialist la una proprie economiei de piaţă cu tot ce implică ea: salariu, competenţă, selecţie etc. În clinica psihanalitică însă, deşi nu pot spune că nu întîlnim aşa ceva, unghiul din care e privit un astfel de simptom este altul: aici impasul existenţial, simptomul, reprezintă de fapt numai modul în care se manifestă o structură tipică unei situaţii-limită. Este de fapt un fel de semnal de alarmă care încearcă să atragă atenţia asupra a ceva, iar ceva-ul ăla se găseşte undeva mult mai în profunzime.

Cu alte cuvinte, dacă aveţi un pacient care se plînge că e foarte obosit fiindcă munceşte foarte mult, oboseala aceasta, din punctul dumneavoastră de vedere, este doar un simptom?

Da, şi problema se pune de ce munceşte el foarte mult, de ce încearcă să fugă muncind foarte mult sau de ce încearcă să se agaţe muncind astfel. Pacientul poate să vină în terapie cu o problemă de genul „ceva nu merge în viaţa profesională pentru că nu-mi mai găsesc locul, nu mai înţeleg, nu-mi mai găsesc resursele ca să fac faţă acestui nou tip de solicitări", dar pînă la urmă şi aceasta trimite la acel tip de handicap de care vorbeam mai înainte. Neputinţa lui de adaptare în relaţia profesională ţine de un viciu de adaptare în general, nu de unul circumscris strict sferei profesionale, şi încercînd să fim foarte atenţi la întreaga simptomatologie, la întreg discursul pacientului, constatăm relativ repede că este vorba în acelaşi timp *şi* de probleme de adaptare în plan familial, afectiv ş.a. Dar este interesant, pare a fi mai mare această „agăţare" de mediul profesional – ca frecvenţă. Brusc, mediul profesional a început să capete o pondere foarte mare în ierarhia subiectivă, poate pentru că, schimbîndu-se conjunctura socială, se impune o nevoie de adaptare. Asist, atît în plan profesional cît şi în plan relaţional, la dialoguri foarte interesante. Oamenii se împart acuma, din punct de vedere al exercitării meseriei, în două mari grupe: unii care au rămas în nişte structuri de tip bugetar şi unii care încearcă să facă ceva pe cont propriu. Diferenţa de discurs este extraordinar de mare: bugetarii se plîng că nu au bani dar nu îndrăznesc să riste să facă ceva, deşi multora dintre ei profesiunea le conferă o deschidere. Dar se poartă ca nişte oameni care stau lîngă o uşă pe care nu au curajul să o deschidă. Ceilalţi se plîng de saturaţia de muncă, nu pot face faţă singuri, sînt obligaţi să intre într-o structură, le e foarte greu să-şi aleagă oameni care gîndesc la fel ca ei. Şi problemele lor sînt tot unele de relaţie, dar de alt fel.

Sînt pacienţii dumneavoastră obsedaţi de şefii lor?

Sînt, foarte mulţi, bineînţeles. Obsesia şefului pleacă dintr-o pulsiune atît de bazal-umană – cea de competiţie – încît niciodată nu vom putea face abstracţie de încercarea fiecăruia dintre noi de a sparge ierarhia. Psihanalitic, dacă vreţi, asta este actualizarea unui sîmbure de nevroză oedipiană. Şi viaţa toată este o repetiţie şi din acest punct de vedere.

Ei se făceau că ne plătesc, noi ne făceam că muncim ● în schimb, aveam inimi calde, simţitoare ● dar era o reacţie faţă de un sistem prost gîndit şi nu ne-am pierdut capacitatea de a fi disciplinaţi şi punctuali ● un mai mare stress legat de serviciu ● bugetari neajutoraţi şi întreprinzători în tensiune ● modernizarea societăţii şi „modernizarea" anxietăţilor

Totuşi, s-a petrecut cumva cu această obsesie ceva, s-a acutizat ea după 1990?

În principiu, s-a acutizat. Numai că a apărut o categorie de persoane care au devenit mai conştiente de această schimbare. Şi, paradoxal, mai conştiente de nevoia de subordonare, de obligaţia de a se subordona dacă doresc ca această schimbare benefică să-i atingă şi pe ei. Sînt oameni care puneau probleme înainte de decembrie '89 la locul de muncă şi care acum au devenit exemple pentru că sistemul lor motivaţional s-a schimbat. Au înţeles probabil că apartenenţa la o structură le dă siguranţa zilei de mîine, siguranţa lor ca persoană şi un alt mod de a se autovaloriza. Oricum valoarea individuală îşi spune din ce în ce mai mult cuvîntul, iar ea se manifestă în planul relaţiilor umane dar se atestă în planul relaţiilor profesionale – asta este ceea ce caută şi răsplăteşte societatea. E o realitate. Problema nu se pune dacă ea ne convine; mai întîi trebuie s-o acceptăm şi abia pe urmă o putem discuta sau vedea ce e de făcut. Pe de altă parte a apărut şi o nouă formă în care anxietatea noastră structurală se manifestă în raport cu relaţiile de muncă. Anxietatea este mult mai mare. Este mult mai greu acum să fii liniştit la locul de muncă în felul în care puteai fi liniştit înainte. Înainte nu prea se puteau întîmpla foarte multe lucruri, oamenii erau daţi afară foarte greu, aduceţi-vă aminte; chiar şi ca elev era foarte greu să rămîi repetent sau corijent; trebuia să faci ceva ieşit din comun, eventual legat de politică, şi oricum te luau, te prelucrau, îţi mai dădeau o şansa. Or, acum ... Mai este ceva ce măreşte anxietatea şi mă refer la structurile corespunzătoare unei economii de piaţă. Un tînăr termină azi facultatea, face ceva formare, are un loc de muncă, i se spune că există posibilitatea avansării. Nu toţi însă sînt avansaţi, ar fi imposibil – şi asta acutizează conflictul interior al celor care vin în terapie.

Nu se arată oamenii mai dispuşi să-şi schimbe meseria, nu au devenit mai flexibili?

Selecţia acuma pentru angajare se face în principal, atunci cînd nu se apelează la un profesionist, pe baza unui curriculum vitae. Acesta e o probă de onoare. Nimeni nu-l verifică. Este moneda pe care o băgăm într-un automat şi care ne dă dreptul să intrăm undeva, să avem ceva de spus în acea structură profesională. Dar, din momentul în care am intrat, contează eficienţa *efectivă* la locul de muncă. Şi sînt foarte multe persoane care, rămînînd pe optica diplomelor, gradelor, le accentuează prea mult importanţa, cred că ele sînt acoperitoare pentru orice. Or, ele nu sînt. CV-ul este pur şi simplu un început al unui dialog între tine şi un patron sau beneficiar al serviciului tău. Şi din acest punct de vedere sînt foarte multe căderi şi oameni care-şi rup gîtul pentru că nu înţeleg această trecere de la aspectul formal la *ce se întîmplă* propriu-zis.

Prevedeţi că veţi avea pacienţi care vor acuza alienarea cealaltă, occidentală, de tip boulot-métro-dodo*?*

„Alienarea" asta ne marchează deja. Nu putem să facem abstracţie de ea. E un preţ, unul din multele preţuri pe care trebuie să le plătim pentru această modernizare. Asta am vrut, în definitiv am făcut o revoluţie pentru a avea o economie de piaţă. Ceva e de plătit, ne construim altfel şi plătim ce e de plătit, nu putem aştepta să ne facă altcineva cadou o societate nouă. Dar părem a ne schimba foarte greu, din păcate, optica handicapatului. Imediat după revoluţie noi încercam să umflăm notele noastre de plată pentru a fi asistaţi. Mulţi au cedat la şantajul nostru afectiv. Dar cine a înţeles că nu aşa putem avansa a fost mai în faţă la potou, la plecare. Iar cine nu – e la fel de dezorientat ca acum opt ani de zile.

Un mediu profesional în care e imposibil să lucrezi prost

– convorbire cu Stephen WINFIELD, lector, Richmond-Upon-Thames College –

Ce s-ar putea spune la început, în linii mari, despre comportamentul „de la serviciu" – în Anglia şi în colegiul unde sînteţi profesor?

Poate în primul rînd că el tinde să fie tot mai „puritan" – asta se observă cu uşurinţă. Ştim foarte bine, de pildă, că nu se mai fumează – astăzi fumătorii trebuie să iasă pur şi simplu afară, cel mai adesea. Niciodată nu va fi muzică la serviciu, niciodată alcool, aproape niciodată glume. Pot fi petreceri, dar ele sînt din ce în ce mai impersonale. Şi încă ceva: şi inşii cu o personalitate mai proeminentă sînt, într-un fel, „scoşi în afara legii". Cu zece ani în urmă, cînd componenta „marketizantă" a muncii era parcă mai puţin evidentă, am trăit un fel de ultimă perioadă, de „cîntec de lebădă", al „personalităţilor" care încă se mai puteau cheltui în conversaţii la slujba lor. Acum asistăm la un fel de uniformizare şi la instalarea unei mentalităţi pe care aş numi-o funcţionărească – chiar printre profesori. Iar timpul este tot mai raţionalizat şi tot mai atent „pus la sertare". În fine, remarc şi apariţia unor femei de carieră tinere, tipul era post-Thatcher, adepte ale unui nou pozitivism, foarte eficiente, atente la scopuri – puţin cam fără umor.

Dar oare avem nevoie de umor la serviciu?

Poate că nu. Un lucru însă e sigur: noi, ca profesori, ne încurajăm studenţii să devină fiinţe cît mai împlinite iar din această împlinire fac parte şi rîsul, şi simţul critic. După care, sistemul în care sînt prinşi ulterior tinerii încetează, evident, să le mai ceară aceste două lucruri.

În relaţiile de serviciu din România, problema pare a fi cea a unei insuficiente separări privat/public. Cum arată această separare într-o cancelarie britanică?

Sigur, ştiţi că folosim numele mic între noi, indiferent de ocazie şi de poziţia ierarhică – cu excepţia, uneori, a directorului de instituţie, ceea ce ne dă un aer prietenos, cald şi personal. Dar separarea de care vorbiţi e foarte puternică: persoana ta privată nu trebuie să ajungă la serviciu odată cu persoana ta publică. Şi asta se poate manifesta în chipul cel mai concret: de exemplu, nimeni nu ţine să semnaleze tranziţia serviciu-casă, plecarea, adică, prin gesturi sau prin vorbe; cînd pleci sau vii există parcă o jenă de a semnala că ai făcut această mişcare, această trecere. Aşa încît colegii tăi se vor strecura afară sau înăuntru, reluîndu-şi fiecare locul în tăcere – e foarte comună acastă practică. Poate aşa, cu un „Bună!" sau un „La revedere!" mut, aruncat din priviri – nimic mai mult.

La serviciu laşi deoparte ţigara şi personalitatea ● în Marea Britanie, eul privat şi eul public nu merg împreună la slujbă ● mimici, gesturi, subiecte de conversaţie între colegi

Aceasta e un fel de regulă – ea nu indică neapărat indiferenţă faţă de celălalt...

Nu, nu e vorba de indiferenţă, am mulţi prieteni în colegiu şi toţi colegii mei sînt oameni şi generoşi, şi talentaţi şi eficienţi. Nu sînt însă sigur că viaţa ar trebui să se ordoneze în jurul unui antagonism atît de marcat între un eu privat şi unul public – ar putea deveni periculos din punct de vedere psihologic. Fiindcă uneori ceea ce laşi nespus se poate răzbuna – povestea cu întoarcerea refulatului... Ce aş lua eu în discuţie aici ar fi, de fapt, o tendinţă generală, tot mai limpede pentru mine în ultimul timp: există, totuşi, o discrepanţă între ceea ce trăim şi ceea ce predăm, între marea grijă pentru individul student, pentru a-l încuraja să se exprime, să fie liber şi deschis şi „regulile" noastre, ale adulţilor. Şi deşi generală, această tendinţă e transcrisă şi ea printr-un gestuar şi o mimică anume. Vă dau iarăşi un exemplu: „se cuvine" ca, atunci cînd ieşi în întîmpinarea unui student, să-ţi practici automat o expresie încurajatoare, luminoasă; vei arăta de parcă, ieşind din biroul profesoral, ai părăsit un loc în care era întuneric – cel al „relaţiilor de producţie", în care sînt angrenaţi adulţii.

Dar despre ce vorbiţi, atunci cînd vorbiţi, între adulţi?

Cam patru ar fi subiectele de conversaţie. Primul: un fel de obsesie, de obligaţie, aproape, de a discuta despre administraţie, documente, probleme birocratice. Al doilea: schimbul de judecăţi estetice – texte citite, piese văzute etc. – menite să asigure o recunoaştere reciprocă a prestigiului intelectual, a capitalului simbolic de care vorbeşte Bourdieu, dacă vreţi. Al treilea cîmp este cel al unui soi de paranoia, mă tem, legată de management – totdeauna te uiţi peste umăr la schimbări şi te întrebi cum te vor afecta ele. În fine, în al patrulea rînd vine totuşi rîndul problemelor private, care pot consta în bîrfă, pur şi simplu, sau în revelaţii subite despre cineva; dar mai mult se vorbeşte despre viaţa studenţilor decît despre a noastră.

Şi profesorii români îşi foarfecă, uneori, literalmente, elevii, şi mă tem că o fac de pe poziţii autoritare: în România elevul e încă obiect, nu subiect al educaţiei.

Noi ne simţim aici obiectualizaţi de management. Limbajul lor e împrumutat din marketing: vrem, nu vrem, discutăm despre maximizarea profitului iar elevii sînt numiţi, în ultimii zece ani, clienţi. E amuzant. Te uiţi la puştii din faţa ta şi-ţi spui: clienţii mei! Cei care continuă să creadă în discursul umanist despre educaţie rîd de acest jargon. Dar tensiunea rămîne. Sfera educaţiei tinde din ce în ce mai mult să ofere o pregătire pentru viaţa economică şi contractuală şi există oameni care se simt depăşiţi.

Care ar fi lucrul pe care n-aţi dori să-l schimbaţi, pentru nimic în lume, la locul de muncă?

Eficienţa, faptul că lucrăm în aşa fel încît calitatea muncii noastre e foarte bună: aproape toţi studenţii noştri sînt admişi mai departe. Faptul că ne respectăm cu adevărat. Şi spiritul critic pe care ni-l păstrăm, totodată – în numele căruia eu am putut descrie critic un mediu de lucru cu rezultate excelente. Şi în care e aproape imposibil să lucrezi prost.

Interviuri realizate de
Delia VERDEŞ-RADU

Z. ORNEA

Demiterea din serviciu a lui Duiliu Zamfirescu

Duiliu Zamfirescu a fost timp de vreo treizeci de ani prieten cu Titu Maiorescu. Era o prietenie de un fel special, prozatorul fiind mai tînăr cu 18 ani decît criticul şi, în 1883, cînd scriitorul s-a apropiat de Junimea bucureşteană, criticul era şef de şcoală literară, cu un statut în viaţa publică (literar-culturală şi politică) definitiv consolidat. Încît prietenia dintre cei doi era mai curînd una diferent respectuoasă, dar caldă. Cum Duiliu Zamfirescu devenise, din 1888, diplomat (Roma, Atena, Bruxelles) au întreţinut, peste două decenii, o întinsă corespondenţă care, între războaie, a fost publicată, de Emanoil Bucuţa, într-un tom impunător, excelent ca literatură epistolară. Prozatorul (debutase ca poet) şi-a publicat mai toate scrierile în *Convorbiri literare* şi se socotea, cum şi era, un junimist, foarte apropiat lui Maiorescu şi cercului său de prieteni (inclusiv politici). Prozatorul avea însă o fire puţin simpatică, arogant, avînd despre opera sa cea mai înaltă opinie socotind-o superioară celei a lui Caragiale şi Slavici, îndrăznind s-o apropie, ca valoare, pur şi simplu de cea a lui Tolstoi. Maiorescu îl suporta însă cu căldură, preţuindu-l pentru afabilitatea politicoasă şi pentru reala înzestrare artistică. Se vedeau adesea în ţară şi străinătate, fiind consideraţi prieteni. Dar în 1906, deodată, tactul prozatorului (mereu, de fapt, în suferinţă datorită orgoliului nemăsurat) îl părăseşte cu totul. Duiliu Zamfirescu ambiţiona la o înaltă demnitate în Ministerul de Externe şi, de acolo, spre una ministerială, unde socotea că-i este locul. În iulie 1906 îi scrie lui Maiorescu, relatîndu-i că i se propune funcţia de secretar general al Ministerului de Externe, cerîndu-i, formal, opinia. Ştia bine că Maiorescu nu putea agrea o astfel de avansare. Şi aceasta pentru că, acum, junimiştii lui Carp-Maiorescu se aflau în inimiciţie totală cu Nababul, care acaparase guvernul şi împiedica unificarea conservatoare sub preşedenţia lui Carp. A accepta o slujbă înaltă din partea cantacuziniştilor însemna, pentru Maiorescu, un act de efectivă trădare. Şi Maiorescu era neiertător cu trădătorii. Prozatorul, mereu gafeur, a primit însărcinarea şi a devenit secretar general al Ministerului de Externe. Automat, Maiorescu şi l-a scos de la inimă. Greşeala de calcul a prozatorului îi va fi fatală. Pentru că, acceptînd postul în august 1906, adică la sfîrşitul legislaturii, îşi va atrage dizgraţia junimiştilor iar cantacuzineştii nu vor mai avea forţa să-l sprijine în continuare. Ba a comis şi imprudenţa de a rămîne în post şi o vreme sub guvernul liberal D. A. Sturdza. A sperat că va ajunge, repede, la un fotoliu ministerial. Nu va ajunge deocamdată, trebuind fatalmente să se mulţumească cu o inconfortabilă misiune de reprezentant al României în Comisia europeană a Dunării, de la Galaţi. Duiliu Zamfirescu nu înţelegea că, de fapt, e un dizgraţiat şi continua să-i împuie capul lui Maiorescu cu sfaturi politice, vădit nelalocul lor. În octombrie 1908 aflăm, în jurnalul criticului, următoarea apreciere neîndurătoare: „După ei, o oră Duiliu Zamfirescu greţos în închipuirea lui de prost grandilocvent asupra politicii externe. Şi pe acest („soţ"?) îl credeam multă vreme bon enfant de inimă". Ruptura definitivă se apropia. Şi ea îi va fi administrată implacabil în 1909, cînd prozatorul ales membru al Academiei a ţinut mult că răspunsul la discursul său de recepţie să fie rostit de Maiorescu. Criticul a încercat să scape de însărcinare, mai ales că noul academician a înţeles să-şi aleagă drept subiect *Poporanismul în literatură*, combătînd importanţa poeziei populare, a creaţiei lui Alecsandri şi a lui Goga. Maiorescu nu agrea astfel de opinii şi răspunsul său la discursul de recepţie a fost nimicitor, lăsîndu-l mofluz pe Zamfirescu. În jurnal criticul a notat că „succesul împotriva neghiobiei lui Duiliu Zamfirescu era aproape penibil de mare". Şi întregul an toată presa (inclusiv, desigur, cea literară) a comentat foarte critic discursul lui Zamfirescu, deşi noului academician nu i s-a oferit măcar posibilitatea de a-şi publica textul, apărut, tîrziu, numai în *Analele Academiei*, Maiorescu a socotit incidentul ca sfîrşitul amiciţiei cu Duiliu Zamfirescu. („Cu acestea, scria criticul în jurnal, după cele anterioare, s-a sfîrşit totul între noi").

Dar viaţa aduce mereu surprize. În decembrie 1910 Titu Maiorescu devine ministru de Externe şi din 28 martie 1912, pe lîngă portofoliul Externelor, deţine şi înalta demnitate de premier. Astfel încît Duiliu Zamfirescu îi este subaltern „pe linie de serviciu" fostului său protector şi prieten. Nu a făcut gafa de a-i cere ceva. Îşi vedea de Comisia dunăreană, şi-a cumpărat bănoase vii în zona Focşanilor, şi-a clădit un frumos conac, la Făcăuani, în aceeaşi regiune. În complicatele conflicte balcanice, în 1913 România intră în război. Imprudent şi orgolios cum îi era felul, la începutul lui iunie 1913, în plin război balcanic, în trenul spre Bucureşti, noaptea, scriitorul rosteşte vitriolante cuvinte de reproş împotriva guvernului şi a comportării unor soldaţi care i-au rechiziţionat, pentru nevoile armatei, doi armăsari pur sînge englezeşti, el fiind în trăsură. S-a întîmplat că acest reproş furibund să fie auzit de un colonel Stratilescu, comandant al Şcolii Superioare de Război, care s-a considerat ofensat în numele armatei combatante. Pe dată se iscă un schimb de cuvinte aspre, sfîrşite cu schimbarea cărţilor de vizită. Ajuns la Bucureşti, colonelul lămurit, după cartea de vizită, cine i-a fost interlocutor, înaintează un raport indignat ministrului de Război (general Const. Hârjeu), cerînd sancţionarea aspră a unui înalt funcţionar al statului care se rosteşte în public împotriva armatei, insultînd-o. Ministrul de Război, fără a consulta pe nimeni, cere, pe chiar raportul colonelului, destituirea imediată din funcţiunile sale diplomatice a lui Duiliu Zamfirescu pentru antipatriotismul său. Destituirea (se numea punerea în disponibilitate) depindea de Ministerul de Externe, care, cum s-a văzut, era chiar Titu Maiorescu. Cînd a aflat ce i se pregăteşte, Duiliu Zamfirescu a alergat la Maiorescu cerîndu-i, încă indignat, să nu dea curs propunerii ministrului de Război. Primul ministru l-a primit şi, apoi, a încercat să-l ajute pe fostul său prieten. Ministrul de Externe, cumulînd şi prim ministeriatul, ar fi trebuit să ordone măcar o anchetă. Şi n-a făcut-o pentru că nu o mai putea face. Din păcate, totul îi era împotrivă prozatorului diplomat, şi alţi miniştri, aflînd de incident, dîndu-i dreptate ministrului de Război. La 2 iulie 1913 Maiorescu, arhiocupat, găseşte timp să noteze în jurnal: „La 10 1/4 ore eu la Marghiloman (ministru de Finanţe, *n.m.)* cu dorinţa de indulgenţă pentru Duiliu Zamfirescu (raportul comandantului Şcoalei Superioare de Război, colonel Stratilescu) de la 1 iulie a.c. către Ministerul de Război cu obraznicele observaţii ale lui Duiliu contra rechiziţiilor militare în trenul de la Focşani la Bucureşti), dar Marghiloman insistînd pentru imediata punere în disponibilitate. Se şi face decretul şi se semnează de rege". Deci Maiorescu a făcut tot ce putea pentru a-l ajuta pe fostul său prieten care, totuşi, avînd împotrivă pe toată lumea oficială, a fost concediat. S-a crezut şi unii istorici literari mai cred (necitind jurnalul inedit al criticului) că Maiorescu e vinovat de destituirea din serviciu a lui Duiliu Zamfirescu. Iar colonelul Stratilescu a refuzat să dueleze cu scriitorul, aşa cum cereau obiceiurile de onoare ale timpului. Scriitorul diplomat, îndată ce a aflat de destituirea sa din serviciu, la 5 iulie 1913 i-a trimis o demnă scrisoare superiorului său direct, ministrul de Externe, menţionată de critic în jurnalul său. În scrisoare, Duiliu Zamfirescu îi cerea, în condiţiile date, o favoare. Ca în decretul de destituire (punere în disponibilitate) din serviciu să se menţioneze că faptul se produce la cererea sa. În felul acesta destituirea din serviciu devenea, într-un fel, o demisie. I s-a respectat doleanţa, încît, la 10 august, Maiorescu s-a văzut cu Duiliu Zamfirescu la Sinaia şi criticul nota în jurnal că „m-am cam explicat cu el, ne-am despărţit cu bine". Dar nu era aşa. În 16/29 august 1913 Zamfirescu îi scria din nou şefului său ierarhic, acum deloc prieten: „Acum cînd pacea s-a întors pentru toată lumea, poate că ar fi drept să se întoarcă şi pentru mine. Sînt 6 săptămîni de cînd nu dorm". Ministrul de Externe Titu Maiorescu înţelege durerea fostului său prieten, supărat că a fost destituit din serviciu înainte de a fi ajuns la vîrsta pensionării. O decizie a sa, scrisă, stabileşte să i se plătească diplomatului salariul legal pe durata punerii în disponibilitate, asta însemnînd reintrarea lui în serviciu, încît, mai tîrziu, Duiliu Zamfirescu a putut să se pensioneze legal. Dar cîtă vreme (pînă la 4 ianuarie 1914) a mai rămas Maiorescu ministru de Externe şi prim ministru nu s-au mai întîlnit. Să adaug că Duiliu Zamfirescu şi-a văzut, după război, împlinit visul de a deveni ministru. A fost, timp de numai patru luni (din 13 martie pînă în 13 iunie), în 1920, chiar ministru de Externe în guvernul condus de generalul Averescu. O fi fost consolat nemăsuratul său orgoliu de această demnitate, la care a rîvnit atîta şi a căpătat-o la doi ani înainte de moarte şi pentru patru luni?

Olavo de CARVALHO

Imbecilul juvenil

Lucrările gînditorului Olavo de Carvalho reprezintă o veritabilă instituţie critică în Brazilia contemporană. Cartea sa Imbecilul colectiv *urmează să apară la Editura Humanitas. Fragmentul pe care vi-l propunem demontează imaginea stereotipă a „dinamismului pozitiv" al tinereţii, oferind o posibilă cheie de lectură a atitudinilor şi comportamentelor tinerilor – inclusiv în relaţiile de serviciu.*

Am crezut multe minciuni în viaţa mea, dar există una la care am fost întotdeauna imun – minciuna care celebrează tinereţea ca pe o epocă a revoltei, a independenţei, a dragostei de libertate. N-am dat crezare acestor baliverne nici atunci cînd, eu însumi tînăr, mă simţeam măgulit de ele. Ba dimpotrivă, încă de timpuriu m-au impresionat profund negativ în comportamentul colegilor mei de generaţie spiritul de turmă, frica de izolare, supunerea oarbă faţă de lucrurile proclamate în gura mare, angoasa de a te simţi egal şi acceptat de majoritatea cinică şi autoritară, predispoziţia de a ceda în toate, de a te prostitua în faţa a orice, în schimbul statutului de neofit în sînul grupului de subiecţi „ca lumea".

Tînărul, e drept, se revoltă de multe ori împotriva părinţilor şi a profesorilor, dar o face pentru că ştie că în fond aceştia sînt de partea lui şi că nu vor răspunde niciodată în forţă la violenţele sale. Lupta contra părinţilor este o comedie, un joc cu cărţile însemnate, în care cei ce se înfruntă luptă unul pentru a cîştiga, celălalt pentru a-l ajuta pe acesta să cîştige.

Cu totul alta este situaţia în care se află tînărul în raport cu cei din generaţia sa şi care nu manifestă faţă de el o atitudine de paternalism complezent. Departe de a-l proteja, masa zgomotoasă şi cinică îl primeşte pe novice cu un dispreţ şi o ostilitate care îi demonstrează, din capul locului, că trebuie să se supună pentru a nu sucomba. Şi tocmai de la colegii de generaţie va avea parte de prima experienţă a confruntării cu *puterea*, lipsit fiind de medierea acelei diferenţe de vîrstă care îţi mai dă încă dreptul la un anume rabat şi la atenuări de tonalitate în comportament. Căci aici este vorba de domnia celor mai puternici şi a celor mai neruşinaţi, domnie ce se afirmă cu toată cruzimea, zdrobind fragilitatea noului-venit şi obligîndu-l la tot felul de probe şi exigenţe înainte de a-l accepta ca membru al hoardei. La cîte ritualuri, protocoale şi umilinţe nu se supune „candidatul" pentru a scăpa de perspectiva terorizantă a respingerii şi a izolării! Pentru a nu fi aruncat înapoi incapabil şi umilit, în braţele mamei, el trebuie să treacă un examen care îi cere nu atît curaj cît flexibilitate, capacitatea de a se mula pe măsura capriciilor majorităţii – pe scurt, suprimarea personalităţii.

E drept că se supune examenului cu plăcere, cu neliniştea exaltatului care ar face orice în schimbul unui surîs condescendent. Masa colegilor de generaţie nu reprezintă, în ultimă instanţă, decît lumea, lumea largă în care vrea să intre adolescentul abia ieşit din mica sa lume domestică. Intrarea costă însă scump. Dintru bun început candidatul trebuie să înveţe un întreg vocabular de cuvinte, gesturi, priviri, un întreg cod de semne şi simboluri, căci cea mai mică greşeală îl expune ridicolului, iar regula jocului este în general implicită – ea se cere ghicită înainte de a fi cunoscută şi maimuţărită înainte de a fi ghicită. Ucenicia se face numai prin imitaţie – literal, cu servilism, fără a pune întrebări. Intrarea în lumea juvenilă dă drumul la viteza maximă motorului tuturor nebuniilor şi extravaganţelor omeneşti: *dorinţa mimetică* despre care vorbeşte René Girard şi în care obiectul nu atrage prin calităţile sale intrinseci, ci prin faptul că este simultan dorit de către un altul, numit de Girard *mediator* – în acelaşi timp punte şi obstacol între lucrul dorit şi cel care îl doreşte – este, la rîndul său, obiect de admiraţie, invidie şi temută ranchiună. Acestea din urmă sînt cele trei seminţe ale urii.

Nu-i de mirare că, dat fiind preţul investiţiei psihologice, ritualul intrării în grup îl poate mîna pe tînăr la exasperare maximă, împiedicîndu-l, în acelaşi timp, să-şi reverse resentimentul la nivelul respectivului grup – obiect al unei iubiri care rămîne deliberat tăinuită şi care, prin urmare, are capacitatea de a transforma fiecare impuls către ranchiună într-o nouă investiţie afectivă. Şi atunci, unde se va vărsa ranchiuna tînărului, dacă nu în direcţia mai puţin periculoasă? Familia apare ca un providenţial ţap ispăşitor al tuturor eşecurilor celui angajat în ritualul de trecere. Dacă respectivul nu reuşeşte să fie acceptat în grup, el va fi acum actorul ultimei etape care trebuia să aibă loc: tînărul nostru va pune situaţia în care se află pe seama soartei şi a cinismului celor care-l resping. Într-o crudă inversare de roluri, culpa umilinţelor sale nu va fi atribuită celor care nu vor să-l accepte, ci celor care îl acceptă în calitatea sa de copil. Familia, care i-a oferit oricum totul, va plăti pentru răutăţile hoardei care cere totul de la el.

Pentru a simplifica şi mai mult lucrurile, timpul curge în favoarea hoardei: familia e trecutul, integrarea în hoardă e viitorul, care, graţie bunilor colegi de generaţie, îi va garanta tînărului implicarea şi ascensiunea socială, atunci cînd părinţii nu vor mai putea face nimic pentru el. Un instinct sigur îl învaţă pe tînăr să se revolte împotriva unei puteri mai mici, pentru a ajunge la o putere mai mare, pe care timpul o va amplifica încă şi mai mult. Ba chiar în prezent, familia, grupul privat, nu poate face nimic împotriva tonalităţii apăsătoare cu care se face auzită *vox populi*. Este un ton sedimentat în nenumărate întruniri de masă, întărit de ritmul halucinant al tobelor şi celebrat de vocea omniprezentă a inevitabilelor *mass media*.

Iată la ce se rezumă celebra revoltă a adolescentului: dragostea faţă de cel mai puternic, care îl dispreţuieşte şi dispreţul faţă de cel mai slab, care îl iubeşte.

Toate mutaţiile survin în penumbră, în zona indistinctă dintre a fi şi a nu fi: în tranzit între ceea ce nu mai e şi ceea ce încă nu e, în mod fatal tînărul nu ştie ce se întîmplă cu el însuşi, cu situaţia sa, cu responsabilităţile şi vina dinlăuntrul şi din jurul său. Judecăţile sale sînt aproape întotdeauna inversul absolut al realităţii. Iată motivul pentru care, din momentul în care laşitatea adulţilor le-a dat autoritatea de a comanda şi a contramanda, tinerii s-au aflat în avangarda tuturor erorilor şi a perversităţilor secolului – nazismul, fascismul, comunismul, sectele pseudo-religioase, consumul de droguri. Nici unul dintre noi n-a văzut vreodată o bandă de indivizi de patruzeci de ani prădînd universităţile şi bătîndu-i pe profesori, n-a văzut vreodată o mulţime de adulţi comiţînd violuri în masă într-un oraş asediat, sau o mulţime de bătrîni ţopăind cu bucurie sălbatică în jurul ghilotinei. Totdeauna tinerii sînt cei care au un pas avans în direcţia răului.

Este bătrînă şi obosită şi este o lume fără nici un viitor lumea care îşi încredinţează viitorul discernămîntului tinerilor.

Traducere de
Mihaela IRIMIA

Anca MANOLESCU

O DISTANŢĂ PRODUCTIVĂ FAŢĂ DE TRADIŢIE

(Note de lectură la Ernest BERNEA: „Spaţiu, timp şi cauzalitate la poporul român“)

Intervalul neacoperit

În perioada interbelică, efortul de a gîndi „specificul românesc“ a interferat cu o nu mai puţin tenace preocupare de a gîndi, redescoperi, de a intra în consonanţă cu Tradiţia în sensul ei spiritual. „Autohtoniştii“ îşi rezolvau rapid căutarea: satul şi ortodoxia, brutal mitificate, deveneau unicele depozite ale spiritualităţii, clamate drept instituţiile ei garante. Existau însă intelectuali pentru care realitatea unei înţelepciuni imemoriale, perene era presimţită dincolo de bariere etnice. În Occident, această orientare şi-a avut vocile ei doctrinare şi a cunoscut o remarcabilă adeziune. R. Guénon (mai tîrziu, F. Schuon, H. Corbin) în Franţa, un Iulius Evola în Italia, H. Zimmer ori A. Coomaraswamy în Statele Unite au descoperit pistele acestei înţelepciuni în doctrinele extrem orientale ori hinduse, în curentele contemplative ale islamului ori în cele medievale europene. Un articol recent al Jackiei Assayag din revista *L'Homme* menţionează cu ştiinţifică acreală influenţa pe care R. Guénon – ca exeget al unei înţelepciuni perene şi al diverselor forme de tradiţie prin care ea se comunică – a avut-o asupra unor gînditori francezi interbelici, revoltaţi contra ordinei intelectualmente burgheze a Occidentului: „catolicii (Jacques Maritain), aventurierii (ca André Malraux) ori «instalaţii» (stil André Gide), precum şi revoluţionarii (suprarealişti) ori revoltaţii (de tip Henri Michaux)... ne este greu să măsurăm astăzi audienţa extraordinară de care s-a bucurat acest iluminat, apostol al cavalerieî mistice, numărînd printre admiratorii săi fervenţi pe scriitorii citaţi.

În ce priveşte România, istoricul Keith Hitchins (*Ortodoxismul: polemica despre etnicitate şi religie în România interbelică*) percepe o veritabilă „obsesie“: „Mulţi intelectuali au îmbrăţişat cu înflăcărare tot ce era oriental... Alături de budism şi Yoga, filozofia creştină şi mistică, aşa cum a fost expusă de Părinţii Bisericii, de Kierkegaard şi Berdiaev, a exercitat o influenţă profundă asupra gîndirii româneşti. Altor intelectuali însă, fascinaţia în faţa filozofiei orientale le-a întărit admiraţia faţă de satul românesc. Ei au descoperit analogii frapante între sensibilităţile religioase şi structurile mentale ale acestor două lumii aparent diferite“.

Pentru gînditorii apuseni ori români preocupaţi de o tradiţie vie şi de Tradiţia în sine, „mentalitatea populară“ devenea unul din locurile privilegiate unde ceva din *înţelepciunea perenă* s-a păstrat, fie şi în varianta pasivă a unui depozit non-conştientizat, destinat doar să fie perpetuat spre a fi, eventual, redeschis şi valorificat de cei calificaţi pentru înţelegerea metafizică (cf., în acest sens, articolul lui R. Guénon, „Le Saint Graal“, în *Aperçus sur l'Ésotérisme chrétien*). Materialul direct, „de teren“, pe care îşi sprijineau această preţioasă convingere era însă unul singular, punctual: motive mitice reţinute în balade (arhi-exploatate, de altfel: *Miorița*, *Meşterul Manole*), credinţe ori producţii folclorice selectate din abundentele culegeri publicate începînd cu sfîrşitul secolului trecut. Datele acestea erau solicitate pentru vertiginoasele lor sugestii poetice ori filosofice, interpretate îndrăzneţ în marele orizont al Tradiţiei, dar nestudiate în stricta lor logică internă. „Cînd istoricii religiilor vor întreprinde o «lectură critică» a nenumăratelor universuri imaginare din folclorul societăţilor rurale europene, vom putea descoperi paralelele «populare» ale cîtorva mari creaţii literare, mitologice şi teologice, precum romanele din ciclul arthurian sau *Divina Commedia*...“ va spune Mircea Eliade mai tîrziu (*Briser le toit de la maison*, 1986), constatînd implicit puţinătatea analizelor aplicate pe un material masiv acumulat.

Folcloriştii şi etnografii îşi concepeau meseria ca strictă *culegere* a unor date din lumea ţărănească; dacă intervenea un efort de interpretare, el era de cele mai multe ori organizat de teza unui „suflet românesc“ căruia materialul de teren trebuia, prin simplă expunere, să îi probeze existenţa şi alesele calităţi. Pentru exegeţii tradiţiei ori pentru filozofi, satul era un teritoriu al *urmelor*, o mină de elemente sapienţiale ce hrăneau propria lor căutare şi interpretare. Între cele două poziţii însă, mentalitatea lumii ţărăneşti în sine – şi eventualul depozit de înţelepciune pe care îl perpetua – rămînea o presimţire: de o parte stocată în ceea ce avea mai pitoresc, mai festiv, mai exterior; de cealaltă parte, hermeneutizată, dar puţin cunoscută şi analizată în sine. Între cele două poziţii rămînea un interval neacoperit, un interval născut – în mod paradoxal – din faptul că, la ambele capete, se aspira la o prea grăbită „găsire“ a tradiţiei şi la prea grăbita identificare cu ea.

Performanţa întrebării

Or, cartea lui Ernest Bernea (1997, Humanitas) se plasează admirabil în intervalul despre care vorbeam. Ea publică ancheta masivă, minuţioasă, întreprinsă de-a lungul a patruzeci de ani (1929 – 1971) în şaptesprezece sate, despre modurile în care „spaţiul“, „timpul“ şi „cauzalitatea“ sînt gîndite, spuse, corelate, trăite. În economia lucrării, splendoarea simbolică a acestor expresii e lăsată să respire liber, aproape autonom; autorul se mulţumeşte să o însoţească cu un comentar foarte puţin depărtat de textul analizat, cu „montura“ strict necesară pentru a introduce şi pune în strălucire materialul însuşi.

Dar „atenuarea de sine“ a autorului dinaintea acestui material nu face decît să ne atragă atenţia asupra meritului său – mai subtil, şi mai preţios, poate, decît cel al unui analist care înţelege să-şi obţină autoritar rezultatul anchetelor, să-l organizeze după linii impuse. Mai degrabă decît să construiască o teză, Ernest Bernea a *suscitat* o problematică. O spune el însuşi: „am voit mai mult şi am reuşit mai puţin; mulţumirea vine din altă parte, şi anume din faptul că pînă mai ieri problema nici nu exista“ (1997, p. 286). Ceea ce înseamnă că a organizat un *cîmp de interogaţie*, atent şi fin structurat, că a transpus în întrebări adecvate o problematică pe care el o defineşte ca ţinînd de etno-psihologie, logică şi sociologie, dar care – prin anvergura răspunsurilor obţinute – are demnitatea filosofiei. Ne aflăm în faţa unui expresii dense de înţelepciune, în sensul în care anticii o profesau: a privi lumea în expresivitatea ei simbolică – concretă şi totodată transparentă –, o expresivitate care conduce mereu spre ansamblul lumii şi dincolo de el.

„Lumea se ţine aşa laolaltă de a face totuna – nu-i de prisos nimic – şi de se mişcă într-un loc ceva, toate să simt“ (p. 237, cap. „Ordine, lege şi cauză“).

„Un fir de iarbă sau de porumb nu pot trăi singure. Toate merg laolaltă legate, merg prinse aşa cu rostu lor pînă la frumuseţea lumii; aici e taină mare“ (p. 238, ibidem).

„... răspunsuri «extraordinare» nu pot veni – în cascadă – decît la *întrebări bine puse*. Şi cea dintîi calitate pe care o omagiem la autorul lucrării e arta (dînsul ar spune probabil «ştiinţa» de a întreba“, spune Andrei Pleşu (*Păstrarea ca formă a creaţiei*, 1986), propunînd şi termenul cel mai potrivit pentru efortul etnologului: „o carte (şi o cercetare n.n.) nu doar substanţială, dar şi riguros *articulată*, pe scurt, o *construcţie*, o performanţă compoziţională ieşită din comun“ (*ibidem*). A trebuit ca Ernest Bernea să ofere „trama“ potrivită spre a suporta motivele spaţiului, timpului şi cauzalităţii, pentru ca expresia lor ţărănească să fie rostită la nivelul unei *înţelepciuni*. Din acest punct de vedere, autorul nu consimte nici o clipă să-şi situeze ancheta în zona explicitului. Ca probă, extrem de rarele referinţe la divin, numit ca atare, la formele de cult religios ori de magie, la legendar, la topografie şi calendar, pe scurt la tot ceea ce înseamnă expresie *normată*, convenţie, cod unanim cunoscut şi utilizat. Ernest Bernea a ştiut să întrebe în aşa fel încît să obţină expresii vii, personale la teme, pentru noi, generale şi abstracte. A ştiut să întrebe despre *situarea* omului faţă de lume în aşa fel încît să obţină expresia unui *universal concret*.

Fragment şi dezordine

Cea mai masivă evidenţă oferită de acest material e – am văzut-o în citatele menţionate – *conştiinţa întregului*, a lumii ca ansamblu de elemente indefinit variate, a căror raţiune (şi posibilitate) de a fi e să contribuie la armonia globală. „Între lucruri e o legătură; nimic nu poate fi dezlipit de ălelalte. Lucrurile sînt deosebite, fiecare în felul lui, da merg toate împreună. Aşa-i făcută lumea de la început“ (p. 238). Avem de a face cu o ordine stabilită din origini supra-mundane – de neclintit în ce priveşte *rostul* lucrurilor, principiul lor de dezvoltare –, dar nicidecum încremenită, neînduplecată, deterministă la nivelul particularului; o ordine care dă libertatea de a o urma, de a o dezvolta, de a colabora la *realizarea ei*. „Lumea nu merge numai după lucruri, ci şi după lucrare“ (p. 247). E vorba despre o ordine în acelaşi timp *deja dată*, suprem statornicită – în principiu – dar totodată *în curs*, în exerciţiu, cît priveşte actualizarea ei. Ansamblul lumii, cu ordinea lui, e ceva de care omul se simte, în consecinţă, permanent interpelat, provocat, responsabil în actele sale imediate de vreme ce „de se mişcă într-un loc ceva, toate să simt“. Lumea e ca o ţesătură al cărei vast desen se reconfigurează prin fiece intervenţie personală într-un nod al său. A trăi astfel înseamnă să trăieşti în orizontul *totalităţii*, sub povara dar şi împreună cu demnitatea lui. Concepţia aceasta „e o sumă de axiome organizate în jurul unei intuiţii intense (deşi aproximative) a *globalului*. Altfel spus, ţăranul are certitudinea unei ordini cosmice integratoare (din care decurge toată rînduiala vieţii sale zilnice) fără a avea cunoştinţe exacte asupra mecanismului *de detaliu* al acestei ordini... E invers decît în societăţile civilizate ale veacului nostru, care ştiu multe despre fragmentele distincte ale realului, dar au dificultăţi uriaşe în a recupera *imaginea totalităţii*“ (A. Pleşu, ibidem).

Detaliul rupt din ţesătura ansamblului va fi, în această concepţie, sursa însăşi a dezordinii: intelectual vorbind, a erorii şi, pragmatic, a primejdiei. „Am auzit că-s oameni învăţaţi; da ce ştiu ei? Ştiu ce-i rînduit, da ştiu *în parte* (s.n.), că odată mintea, oricît de deşteaptă ar fi, se scrînteşte de nu mai e bună de nimic“ (p. 69). „Lucrurile sînt laolaltă; nu sînt aruncate la întîmplare... Cînd prinzi ceva, să ştii că lucru ăsta e deosebit, da se întîmplă tot împreună, că doar stă pe ceva de-l ţine“ (p. 237). A cunoaşte, ca om, înseamnă a cunoaşte, inevitabil, un aspect particular al realului, în specificitatea lui concretă. Dar cunoaşterea aceasta e veritabilă numai dacă e însoţită de presimţirea întregului care îl legitimează, dacă – prin particular –, se obţine conştiinţa, fie şi difuză, a coeziunii universale. În felul acesta, fiecare act şi moment al vieţii devin prilej de a intra în consonanţă simbolică cu întregul şi, implicit, cu autorul său, divinul *omnitenens*.

Cel incapabil să aşeze particularul în orizontul globalităţii e descalificat intelectual: are o minte „scrîntită, de nu mai e bună la nimic“; e incapabil să onoreze, cognitiv, legea simbolică a lumii la care se referea sf. Augustin în metafora pavimentului: „... dacă cineva ar avea vederea atît de scurtă încît – privind un paviment mozaicat – n-ar cuprinde dintr-o ochire decît desenul unui singur pătrăţel, l-ar acuza pe lucrător că ignoră ordinea şi compoziţia... Nu altfel se întîmplă cu oamenii necultivaţi: nefiind în stare, datorită slăbiciunii spiritului lor, să cuprindă şi să înţeleagă adaptarea reciprocă, concertul tuturor fiinţelor din univers, ei îşi închipuie, de îndată ce sînt contrariaţi de ceva care, în ochii lor, trece drept foarte important, că în natură domneşte o mare dezordine „ (*De ordine*, I, 2), *apud* A. Pleşu (*Minima moralia*, p. 43), care continuă: „... ordinea apare mereu ca o *iradiere a globalului*, ca o *armonie indivizibilă*. Dezordinea, în speţă răul, e – dimpotrivă – divizarea factice a indivizibilului, pulverizarea unităţii într-o multiplicitate isterică, într-o legiune de particule care nu-şi realizează co-participarea la întreg“. Nu altul este tipul de ordine formulat de interlocutorii lui E. Bernea, chiar dacă ei nu-şi propun „să cuprindă şi să înţeleagă adaptarea reciprocă, concertul tuturor fiinţelor din univers“, ci recurg la puternica lor intuire simbolică.

Raportul între particular şi global poate fi observat, ceva mai precis, în problematica spaţiului. La nivelul spaţiului imediat pe care îl parcurge şi îl locuieşte, ţăranul insistă pe diferenţierea – preponderent primejdioasă – a regiunilor lui. „Cercetările de teren în legătură cu această problemă („Loc bun, loc rău şi loc ferit“ n.n.) indică, fără îndoială, o dominantă a locului rău faţă de cel bun“ (E. Bernea, 1997, p. 24). Atenţia se concentrează pe numirea (şi ca atare întrucîtva „stăpînirea“) tuturor categoriilor de loc primejdios, dificil ori incert: „loc rău“, „loc sec“, „loc amestecat“, „loc sucit“, „unghi“, „loc slab“, „loc gingaş„, „răscruce“ (calitativ, loc nehotărît, instabil). Se ştie cît de elaborate sînt tehnicile pentru a preveni ori elimina influenţele nefaste ale unor atare locuri, pentru a le „îmblînzi“.

La nivelul spaţiului particular, imediat experimentat, prevalează aşadar forţa fragmentului, care conţine pericolul potenţial al pulverizării ordinii. Prevalează „desenul unui singur pătrăţel“, dacă e să reluăm expresia augustiniană. Efortul ritual încearcă să asigure o bună comunicare între pătrăţele (între diferitele regiuni calitative ale spaţiului). El acţionează mai ales pe *graniţele* între ele; am zice pe contururile desenului mare, pe *armătura* în care sînt încastrate fragmentele. Cert este că, în confruntarea cu spaţiul imediat, omul resimte globalitatea şi ordinea *prin contrast*, prin pericolul mereu posibil al pierderii lor. Ceea ce dovedeşte acuitatea concretă, substanţială, cu care sînt trăite nevoia de ordine şi ordinea în sine. Dacă, vorbind despre marele „cuprins al lumii“, ţăranii intervievaţi de E. Bernea se referă la armonia ei – şi, ca urmare, la frumuseţea lumii –, experienţa imediată a spaţiului nu este decît cealaltă faţă, problematică, multiformă, înspăimîntătoare, primejdioasă, a acestei frumuseţi. E faţa încă neajunsă la deplinătate, faţa imprevizibilă, în mers, a ordinii lumii.

Simone Weil vorbea, în *Attente de Dieu*, despre „frumuseţea lumii“ ca despre o posibilitate *sensibilă* de a te orienta spre transcendent. „Munca fizică oferă“, spunea ea, „un contact special cu frumuseţea lumii. Artistul, savantul, gînditorul, contemplativul trebuie să străpungă însă, pentru a o admira, acea peliculă de irealitate care o reduce, în aproape orice clipă a vieţii, la un vis ori un decor de teatru. Trebuie să o facă dar nu sînt în stare. Cel cu trupul rupt de oboseală după o zi de muncă, o zi în care a fost supus materiei, poartă în carnea sa ca un fel de spin al realităţii universului... În vremea unei civilizaţii populare căreia îi colecţionăm astăzi fragmentele, poporul avea acces fără îndoială la această comoară“. În cartea lui E. Bernea, „spinul realităţii universului“ e prezent în limbajul poetic *concret* cu care e formulată frumuseţea lumii, dar mai ales în tensiunea – trăită – între neliniştea pricinuită de fragmentar şi „taina“ presimţită a întregului.

Bunicuţa publicitară

PORTEZ LA MODE

Vous savez que vous êtes bien habillé quand vous portez des chaussettes

Interwoven

Bouts et talons entretisses

Firescul de ieri

50.000 de fotografii în buzunar!

FOTO-TAMPONUL

Va revoluţiona lumea!...

Foto-Tamponul!... Iată surpriza, iată minunea!

O cutie cochetă de aluminiu, de mărimea şi forma unei tabachere. În interiorul acestei cutii, lîngă două rulouri cu cerneală, un fel de cutiuţă, de asemenea din aluminiu, comparabilă, ca eleganţă şi comoditate, cu acele timbre de cauciuc cu un nume şi o adresă, care sînt atît de mult la modă astăzi. Este de ajuns o singură mişcare pentru ca Foto-Tamponul să imprime... **portretul proprietarului său!!!**

Nu aveţi decît să trimiteţi fotografia dvs. pe adresa *Str. Paradis, 7 bis, Paris*, la sediul Societăţii Foto-Tampoanelor, împreună cu o bagatelă de 12,50 franci, pentru a primi această minune.

Toată lumea va dori să aibă FOTO-TAMPONUL propriu!

AVIZ IMPORTANT

Foto-Tamponul, fiind o reproducere extrem de fidelă a unei fotografii, cu toată fineţea ei şi toate detaliile, este necesar ca, dacă doriţi un bun Foto-Tampon, să trimiteţi la Societatea Foto-Tamponului o foarte bună fotografie de orice dimensiune.

Cu cît va fi mai bună fotografia
Cu atît mai bun va fi FOTO-TAMPONUL

Carte poştală

Blitz-uri

Cu Trist(-an) la Verona

Lîngă „acel balcon", intrarea într-o crîşmă – reflex al turismului profitabil. Ţi se oferă o partidă de ghicit. În cărţi, în palmă. La lumînare. Romantic, nu?!

Mormîntul Julietei a devenit o mesagerie a transcendenţei: bileţele peste bileţele, dorinţe.

Oraşul adulmecă dinspre Arenă: azi – Pavarotti.

Şi totuşi, în gînd, tu – aşteptare sub balconul meu betonat impersonal. Printre tomberoane răsfrînte, bolovani şi cîini hămesiţi. Dar tu!

Oare cum ar fi fost dacă Romeo era şchiop? Sau ciung? Sau chior?

Iar Isolda cocoşată?

„Tu" în engleză

Via Dolorosa.

Cîrduri turistice amuşinînd butic după butic. Naşterea, cina de taină, haine, papuci... Tocmeală şi kitsch.

Staţia „Ecce Homo".

Un ghid-umbrelă explică. Poze. Poze. Poze. À la japonaise. Şi iar hai. Dizolvarea reperelor colective. Un rătăcit în reculegere, prins de grupurile anticronometru, e pus în rotaţie. Cu greu se ţine pe loc, perseverînd.

Lipită de zid, încerc să notez ceva. O răsuflare caldă în stînga, plus curiozitatea unei priviri care îmi urmăreşte mîna. Şi, dintr-o iremediabilă tristeţe, tînărul arab de lîngă mine: „Ce bine că ştii a scrie!..."

Alina IORDACHE

După 30 de ani şi o săptămînă

Ca să mă exprim simplu şi fără multă deşteptăciune postdatată – pe 28 august '68, după o săptămînă, totul se cam terminase: lui Ceauşescu, care nu era încă „Nea Nicu", nicicum „Odiosu"", îi intraseră minţile în cap, după ce luase minţile unui întreg popor cu discursul din balcon, pe 21, cînd apreciase ca o ruşine invadarea Cehoslovaciei de către trupele Pactului de la Varşovia; alergasem într-un suflet alături de Radu Penciulescu – cu care legasem o vorbă şi o cafea la blocul Turn – să-l auzim în Piaţa Palatului, dar pînă la ideea de a intra în partid drumul era mult mai lung decît de la Turn la Galeriile Kreţulescu şi, hotărît, nici măcar o asemenea zi antisovietică, necunoscută în viaţa noastră de bucureşteni, nu mă îndemna să-l străbat. Prieteni buni – cu care făcusem foame şi frică din '56 încoace, oameni pe care contam cînd ne defineam în şoaptă ca „generaţia Budapesta" – nu şovăiseră să ceară, presaţi de entuziasmul străzii, intrarea lor în partid. Nu i-am descurajat, nu i-am invidiat, n-am polemizat, toţi erau inteligenţi, eu rămînînd şi stînd pe gînduri, cea mai inconfortabilă poziţie: a sta pe gînduri într-o mulţime unanimă. Putea deveni, în doi-trei ani după moartea lui Dej, un antistalinist, un dubcekian, un reformist – fostul nostru secretar general al UTC-ului, cel mai încuiat şi mai dur membru al Biroului Politic, cel care declanşase, în '58, lupta împotriva împăciuitorismului, lichidînd orice încercare de destalinizare după Raportul lui Hruşciov? De ce n-ar fi avut şi Ceauşescu drept la evoluţie, la descuială? Dacă Gomulka şi Kadar deveniseră brejnevieni, de ce n-ar fi fost posibil şi invers, ca acel care ne dăduse cu capul de toţi pereţii pentru tendinţele noastre mic-burgheze şi contrarevoluţionare, cel care interzisese *Proştii sub clar de lună*, să se transforme într-un Gomulka sau Kadar din '56?

O simplă intuiţie – o fi suficientă în această cotidiană Judecată de Înapoi? – mă făcea să-mi spun tot timpul „nu, nu e cazul", precum declaram – cu nevolnică ironie – în autobiografii la rubrica: „ordine şi medalii ale Republicii Populare Române". În fapt, stînd pe gînduri, n-am participat decît la o singură acţiune organizată de care nimeni nu vorbeşte, nu-şi aminteşte, ba chiar unii se şi miră auzind de ea: în zilele acelei săptămîni, toţi scriitorii – tineri şi bătrîni, cu armata făcută sau nu, cu sau fără rădăcini mic-burgheze, comunişti şi ne, poate chiar şi anti, da' cine-i ştia?, talentaţi, genii sau nulităţi, decoraţi şi suspecţi, harnici şi şomeri etc. – am fost mobilizaţi pe Stadionul Tineretului de la Şosea; acolo, sub comanda lui Laurenţiu Fulga şi Nicolae Tăutu, cele mai înalte grade militare din breaslă, am făcut, pe grupe, cîteva exerciţii de instrucţie ostăşească, trecîndu-se apoi la repartizarea celor instruiţi în mînuirea uñei puşti, la puncte de foc şi de rezistenţă, în caz că... Adică în caz că sovieticii ar invada Bucureştii şi ar ataca, de pildă, Casa Scriitorilor; ca sergent major în rezervă, mi se repartizase o fereastră a Casei, cu vedere spre stradă; ani de zile, literatura fusese o armă – acum era vorba invers, să ne apărăm Uniunea şi literatura cu arme adevărate. Nimeni nu îndrăznea să întrebe ceva, păream cu toţii, toţi ficţionarii, ca trăzniţi de o ficţiune din afara noastră, încremeniţi în cea mai complicată clipă, aceea cînd o abstracţie enormă – să zicem libertatea, patria, viaţa – capătă chip şi glas de om, omul acesta fiind colonelul Nicolae Tăutu care ne explica nu de ce, asta se subînţelegea, ci cum să ne facem datoria. Numai că Tăutu, poet din prima linie a liricii ostăşeşti, era faimos mai cu seamă pentru geniul farselor sale organizate oriunde se găsea, pe pămînt, în aer sau pe apă, la Pelişor, în odihnă, sau pe motonava „Transilvania", în croazieră. Opera sa literară era permanent însoţită de capodoperele sale ludice; nici măcar în acele ore paroxistice, blestematul nostru sarcasm nu înceta să lucreze, făcînd imposibilă o despărţire a omului de opera sa, un *distinguo* între drama naţională şi talentul colonelului în meşterirea unei farse. Voi ţine minte, ca pe o lumină impenetrabilă, privirea de o maximă viclenie – lucidă, tăioasă şi amuzată – cu care Nicolae Velea îl mărunţea şi-l amănunţea pe cel care ne mobiliza la luptă cu aceeaşi vervă cu care ne chema la farsele sale, fie-le ţărîna uşoară amîndurora!

Nu s-a întîmplat, desigur, nimic măreţ, nu am deschis foc din Casa Scriitorilor, Ceauşescu a înţeles repede, cu isteţimea lui sinistră, că antisovietismul său primejduieşte „cuceririle revoluţiei", dar şi interesele sale de naţional-stalinist, antibrejnevian. Eu am plecat peste două zile la „2 Mai" să mă bronzez, ca orice idiot, acolo; noaptea, la lumina lunii, satul avea ordin să stingă toate becurile ca sovieticii, dacă vin dinspre mare, să nu ne vadă jucînd pe prispă belotă şi twist pe platoul de la „Dobrogeanu". Se trecuse deja la rock? Iată ce nu-mi amintesc.

Săptămîna trecută, am văzut, la ARTE, cîteva documentare despre „Primăvara de la Praga". Cel mai interesant, „Primăvara uitată", îi avea în vedere pe cehii de azi care nu mai ştiu ce a fost în '68, cărora Dubcek, Smrkovski, Cisar nu le mai spun nimic, unii chiar făcîndu-i de laşi, cam cum se discută azi la Bucureşti despre Consiliul de Coroană din '40 sau la Tel Aviv despre strămoşii care s-au supus Auschwitzului... După un război, mai stupidă decît vitejia căcăcioşilor este deşteptăciunea celor mulţi şi proşti care, în fudulia lor, după atîta adrenalină, vor să-şi facă planul şi la moralină.

Radu COSAŞU

Bazar

Miron şi fotbalul

Există o publicaţie ce se numeşte *Fotbal*, sau, mai bine-zis, *Program de fotbal*. În stînga, sus, are un blazon cu *Jiul Petroşani:* o minge, pe un fond în dungi şi două ciocane mici şi albe încrucişate pe un fond negru. Înţelegem, din tot acest aranjament, că „revista" în cauză nu este altceva decît programul echipei Jiul-Petroşani. De fapt, pe cealaltă copertă este „narat" programul diviziei B2, ediţia '98-'99. Evident, pentru că joacă şi Jiul Petroşani, al cărui nume este trecut cu litere îngroşate. În interor, revista-program are numele, locul şi data naşterii membrilor echipei.

Foaia fotbalistică conţine, însă, şi ceva care să-i îndreptăţească denumirea de revistă: o oază literară într-un deşert sportiv – o poezie de nimeni altul decît *Miron Cozma* (acelaşi lider al minerilor). Poezia este o revoltă romantică la mersul greşit al vremilor: *„Furtuni. Cutremure. Viscole sociale. / Ne tot încearcă de o vreme-ncoace./ Lanţul vieţii noastre are mai puţine zale./ Cineva, de undeva, ceva, ne coace..."*

Pe linia românului frate cu codrul, Miron Cozma – poetul se simte copac de neclintit (precum poporul român-stîncă în calea năvălirilor):

„Citeodată, mai trăzneşte prin copaci. / Încercînd parcă să ne-nfioare. /Însă cei care suntem urmaşi de daci / Ştim că, veşnic, un copac moare-n picioare!"

În strofa ce urmează lucrurile capătă amploare universală: ceea ce i se întîmplă unui copac, poate tulbura o lume întreagă. Poetul ce s-a coborît, cîndva, în tenebrele minelor, împrumută adverbe poetice de la un clasic al criptelor, preabinecunoscut prin corbul lui:

„Niciodată, „nikagda or nevermur" / Dacă moare un copac, pe-un munte, / Lumea asta n-o să aibă spor. / Dimpotrivă. Va avea cute pe frunte!"

Imaginea cutelor de pe fruntea lumii e interesantă: poetul-sindicalist nu relevă o lume în descompunere evidentă, apocaliptică, ci una îngîndurată, dînd vagi semne de dezastru...

În strofa ce vine, vine şi prefigurata prăbuşire:

„Cad copacii. Îmbătrînesc munţii, / Oamenii-s din ce în ce mai răi, dar mulţi./ Zilnic se-adîncesc cutele frunţii / Celor care calcă, pe covor de jar, desculţi."

Cei care calcă pe jar pot fi „desculţii" lui Zaharia Stancu, obidiţii soartei cu care am fost terorizaţi în şcoală la istorie sau română. Pot fi minerii, sau poporul român. Oricum, o altă strofă (de fapt, a doua) ne rupe aripile metaforice şi ne aruncă în concretul interogativ:

„Mai există Valea Jiului pe hartă? / Mai trăiesc mineri în ţara noastră? / Mai sunt mulţi ce vor să ne despartă? / Jiul se mai varsă-n „Dunărea albastră"?.

Iaromira POPOVICI

Trecerea prin reviste

Viaţa şi opera (cu stop-cadru pe Garbo)

Ultim număr al revistei trimestriale **Lettre internationale** (vara '98) conţine atîtea lucruri excelente încît gruparea pe secţiuni („O viziune a prezentului“, „Document“, „Scriitorul (viaţa şi opera)“, „Biblioteca *«Lettre internationale»*“, „Comentarii şi scrisori“ şi „Corespondenţe“) pare o pedanterie de prisos... *Totul* este document, *totul* este comentariu – asupra prezentului, şi deci a trecutului şi viitorului! –, *totul* este bibliotecă şi, evident, *totul* este „scriitorul –, viaţa şi opera“; dacă n-ar fi aşa, n-am mai citi... şi cita! Or, în ciuda formatului ingrat, revista condusă de B. Elvin (care semnează, număr de număr, un foarte aplicat editorial) se citeşte din scoarţă-n scoarţă cu pasiune.

Nouă superbe „poeme pascale“ de Ştefan Aug. Doinaş, fragmente dintr-un roman de Augustin Buzura care se anunţă incitant – *Recviem pentru nebuni şi bestii* –, o proză de Salinger în traducerea Antoanetei Ralian, două poeme de George Szirtes, amintiri din liceu ale lui Octavian Paler, un fragment din *Şahinşahul* lui Ryszard Kapuscinski, o formidabilă schiţă cvasi-cinematografică a Adrianei Bittel şi cîteva extrase (geniale, „cine-maniacale“!) din romanul lui Cabrera Infante, *Habana para un infante difunto* – literatura, în toate formele sale, iese somptuoasă din „confruntarea“ cu canicula şi concretul cronic pe care-l trăim... Chiar şi cînd unele mărturii despre „viaţa (mai mult decît opera) scriitorului“ sînt prea encomiastice (Silvana Paternostro despre „trei zile cu García Márquez“) sau, dimpotrivă, prea caustice (Elizabeth Hardwick despre Truman Capote), chiar dacă scrisul în oglindă („*Destinul meu de poet*“ al Marinei Ţvetaeva) are simplă valoare de document iar glossele pe marginea unor interviuri (Alexandru Al. Şahighian despre Martin Walser) sînt mai curînd, „introduceri în opera...“, literatura ne fascinează ca *pură prezenţă* inexplicabilă – deasupra, indiferentă la şi în pofida „accidentelor de parcurs“ biografice; chiar dacă „viaţa scriitorului locuieşte totdeauna în opera lui“, cum spune B. Elvin, Proust a cîştigat pariul cu Sainte-Beuve, nu încetăm să ne repetăm – ca şi cum această repetiţie ar ascunde propria ei contradicţie...

Şi-apoi, tocmai cînd ne-am instalat confortabil în acest truism, ne dăm seama că avem o nevoie vitală de a-nţelege persoana empirică a Artistului: Jean Starobinski este prezent în **Lettre...** cu un text fabulos despre „*Van Gogh şi «fratele» său medicul*“ – fragment tradus de Angela Martin dintr-o carte în lucru, a lui J.S., despre melancolie. Starobinski discută transferul (cum să-l numim altfel?) vertiginos care face din „cel de la care aştepţi ajutor“ un pacient, la rîndul său: doctorul Gachet, de pildă, cu portretul său pictat de „bolnavul“ Van Gogh, „acuzînd“, în cadru, o simbolistică a depresiei urmărită obsesiv la pacientul său...

În fine – alături de corespondenţa lui Sergio Benvenuto şi de textul evocator al lui Adrian Cioroianu, una dintre cele mai bune contribuţii ale numărului –, articolul lui Slavoj Zizek „*Lagărul nazist şi gulagul stalinist: psihologiile perversiunii*“ abordează această problemă răsdiscutată cu ochiul unui diagnostician al conceptelor, care găseşte în Film sau Muzică „declicul“ hermeneutic necesar: în acest caz, „suspendarea estetică a politicului“ ca fiind „în centrul fantasmelor nazismului“ şi, de cealaltă parte, „negativitatea radicală“ aflată „în nucleul regimului“ stalinist. Disociind între cele două, Zizek nu încearcă să „absolve“ vreuna dintre orori (ocupaţie cu antecedente...) şi nici, după ce le va fi definit diferenţele, să le „echivaleze“; el doreşte, *pur şi simplu*, să înţeleagă mecanismele lor interne. Că simpla lui pozitivitate neutră poate părea suspectă unora este încă o tristeţe a daltonismului conceptual care se operează – masificant – asupra noastră...

Zizek este (nu întîmplător) unul dintre gînditorii actuali cei mai dispuşi să încorporeze Cinematograful în demersul său speculativ. Un articol, intitulat „*Gîndirea oarbă*“, din ultimul număr al mensualului **Positif** (iulie/august a.c.), pune punctul pe i într-o chestiune „delicată“: aceea a raporturilor dintre Film şi celebre *prises de conscience* politice. „Primul film care aducea în Anglia o organizaţie criminală nazistă este şi primul mare film al lui Alfred Hitchcock, *Treizeci şi nouă de trepte*. Hitchcock lucra la scenariul său cînd Gide începea să se neliniştească vag, şi îl turna deja cînd Jean-Paul Sartre privea cu uimire copacii din Normandia, convins că n-a mai văzut la Paris aşa ceva.“ Autorul articolului este tranşant: cînd filozofia (sau literatura „angajată“) încă dormeau, filmul era singura artă care trăgea clopoţelul de alarmă... Evident, prejudecăţile persistă. „Cum poţi să mai prezinţi astăzi – se întreabă Guy Konopnicki – *Întoarcerea din URSS* a lui André Gide ca cea dintîi critică majoră a stalinismului dintr-un punct de vedere progresist? Textul lui Gide a îmbătrînit urît, mult mai urît decît amintirile lui Victor Serge sau *Stalin* al lui Suvarin. (...) Or, cîteva luni după publicarea textului lui Gide, Ernst Lubitsch, care cu siguranţă nu l-a citit, realizează un film ce precede tone de articole scrise ulterior. Zece ani înaintea lui Orwell, Lubitsch intuieşte esenţa sistemului stalinist. (...) *Ninocika* a fost turnat în 1938. În ochii mei, este cel mai mare film politic, în sensul complet al termenului. Opoziţia între umanitate şi zdrobirea ei totalitară e înscrisă în transformările Gretei Garbo. (...) Corupţia şi arbitrariul, cei doi stîlpi eterni ai dictaturii, bîntuie literalmente filmul lui Lubitsch.“

Positif – care dedică dosarul numărului lui Orson Welles şi unei „reîntoarceri“ asupra celor 86 de filme de la Cannes – cuprinde şi un text inedit scris de regizorul John Boorman în 1978, despre romancierul şi (ocazional) scenaristul Christopher Isherwood – prietenul lui Auden şi al lui Stephen Spender, autorul romanului *Good-bye to Berlin* (pe care puţini îl leagă de filmul lui Bob Fosse *Cabaret*, deşi acesta este bazat pe piesa de teatru *I Am a Camera*, (tot) a lui Isherwood, care reia personajele şi acţiunea romanului amintit!)... Iată interpretarea lui Boorman la răscitata formulă a lui C.I. „*Eu sînt o cameră de filmat*“: „Isherwood considera că este imposibil ca scriitorii să înregistreze viaţa ca pînă atunci odată ce ei şi cititorii lor au făcut experienţa cinematografului. (...) Nimic nu va mai fi ca înainte. Isherwood ni se adresa ca unor amatori pasionaţi de cinema.“ Boorman îşi aminteşte o experienţă personală care-i dă dreptate lui Isherwood: „Cînd m-am trezit alături de James Stewart, anul trecut, aşteptînd să urcăm pe scenă la festivalul de la Cannes, îl vedeam tot cum îl văzuse Lubitsch în *The Shop Around the Corner*, sau cu ochii lui Hitchcock. Atunci cînd revedem aceste filme, ele ne salvează din prezent păstrîndu-ne în starea în care eram cînd le-am văzut prima oară.“

Nu înţeleg o vorbă din ce spune Bergman dar mă duc să-i văd filmele pentru că sînt cele mai frumoase gros-planuri de femei făcute vreodată în cinema. Mă duc să văd cum le face. Nu-nţeleg nimic, dar nu contează.

(Orson Welles, într-un interviu)

„L-am întrebat odată dacă a cunoscut-o pe Greta Garbo. «Foarte bine», mi-a răspuns el. Venea să-l caute seara tîrziu ca să-l ia într-una din plimbările ei melancolice. Îşi amintea de una din seri, cînd ea suna insistent la uşă şi el i-a spus prietenului său: «Cine-ar fi crezut c-o s-ajungem vreodată să ne ascundem sub pat ca să nu ieşim la plimbare cu Garbo!?»“

Dintr-un **Cahiers du cinéma** (tot numărul pe iulie/august) consacrat, cu precădere... fotbalului, aflăm despre un nou proiect al lui Ingmar Bergman, *Perfidii*; filmările vor începe în toamna anului viitor, iar premiera – în anul 2000. *Trolösa* (titlul original) este al doilea film realizat de Liv Ullmann pe un scenariu de Bergman, actriţa principală, Lena Endre, lucrînd cu el atît în teatru (*Mizantropul, Poveste de iarnă*, O'Neill, Botho Strauss), cît şi în film: ea interpreta un rol în „ultimul Bergman“, *În prezenţa unui clovn*.

„Se întîmplă deseori că oamenii sînt cuprinşi de panică atunci cînd le anunţ proiectul unui nou film“, mărturisea Bergman la întîlnirea cu presa.“ Dar vreau să vă spun un lucru: mama, tata, bunicul, bunica şi mătuşile mele nu vor apărea în acest film. Unii şi-au exprimat neliniştea după scenariul meu la *Convorbiri particulare*: cît timp vor mai fi nevoiţi să suportăm familia Bergman... Şi cînd te gîndeşti că eu a trebuit s-o suport toată viaţa, dar asta e problema mea! (...) Am avut multă vreme ideea de a face un film care să nu fie decît un lung gros-plan, în care actorul sau actriţa să se adreseze direct spectatorului. Lucrul cel mai remarcabil în cinema, marele cadou de neînlocuit pe care l-a făcut acesta omenirii, este gros-planul viu. N-am încetat să fiu fascinat în faţa chipului uman“, se „scuză“ maestrul suedez şi-i dă cuvîntul lui Liv Ullmann, care defineşte *Perfidii* ca **„un thriller al sufletului“**, o „adevărată poveste à la Hitchcock“... Bergman „trecut prin“ Hitchcock!? Anul 2000 se anunţă paradoxal şi intertextual!

Din numărul de vacanţă al **Lire** aflăm despre cîteva noi apariţii: *Psihanaliza basmelor* a lui Bruno Bettelheim, extraordinarul *Roman cu cocaină* al lui M. Agheev, o culegere de nuvele scrise în anii '50 de Guillermo Cabrera Infante şi, în fine, prietenul nostru de la Băile Felix, John Harvey (vezi *Vineri* nr. 9), prezent în librăriile franceze cu traducerea unuia dintre romanele sale poliţiste avîndu-l în centrul acţiunii pe eroul seriei, Charlie Resnik. „De la *Inimi solitare* şi, mai ales, de la remarcabilul *Off Minor*, John Harvey este un scriitor esenţial al romanului poliţist“ – ne spune **Lire**...

Cît despre dosarul tematic al numărului de vară, el este dedicat cărţilor de buzunar – căci, spune editorialistul revistei, Pierre Assouline, „a nu apărea în ediţie de buzunar înseamnă a dispărea. Verdictul este nemilos. Aceasta este, pentru o carte, adevărata pedeapsă capitală.“ Aflăm, tot de aici, că primele apariţii în ediţii de buzunar – în 1953 – „fuseseră alese în aşa fel încît să reducă riscurile la maximum: *Koenigsmark* de Pierre Benoît, *Zbor de noapte* de Saint-Exupéry şi *Cheile regatului* de A.J. Cronin.“ Ambiţia unora de a „intra în buzunar“ e legendară: Céline „nu mai avea răbdare să-şi vadă *Călătoria la capătul nopţii* apărută în «La Pléïade» şi *Moarte pe credit* în ediţie *poche*. Este refrenul, leitmotivul, obsesia sa: *pléïade poche, pléïade poche...* Céline era convins că cele două colecţii mergeau mînă-n mînă şi că una combinată cu cealaltă i-ar asigura difuzarea scrierilor sale pînă la finele secolelor. Pléïade îl va fi făcut cunoscut notarilor, iar ediţiile de buzunar, tinerilor. De aceea îl hărţuia fără încetare pe Gallimard.“ Şi de aceea eseul intitulat *Céline scandale* – scris de unul din cei mai respectaţi „célinologi“, Henri Godard, şi apărut în colecţia „Folio“/ Gallimard – trebuie citit neapărat: „antisemitismul lui Céline nu e independent de opera lui“ – se spune acolo, o dată pentru totdeauna –: „este una din componentele sale logice“...

Alex. Leo ŞERBAN

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Andrei PLEŞU
ministrul Afacerilor Externe

UNELE NEVROZE RĂSĂRITENE

Unul din hobby-urile intelectualilor este nevroza. Înţeleg prin nevroză capacitatea de a identifica în orice împrejurare o componentă iritantă, un sîmbure toxic. Orice intelectual adevărat are vocaţia insatisfacţiei, talentul de a fi indispuş. N-are rost să ne întrebăm acum dacă aşa au stat lucrurile întotdeauna. Cert e că, în epoca modernă, ele aşa stau. Iar în fostele ţări comuniste, nevroza intelectuală are o simptomatologie specifică, despre care pot vorbi cu oarecare competenţă, nu ca un analist detaşat ci ca un pacient în stare cronică. Ce e curios e că marele prag al lui 1989 a intensificat nevrozele, în loc să le vindece. Înainte, fronturile erau bine definite: de o parte puterea totalitară, de cealaltă intelectualul rezistent. De o parte „lagărul socialist" ca variantă seculară a infernului, de cealaltă „lumea liberă" ca variantă seculară a paradisului. Nu se abuza de nuanţe, iar unde nu sînt nuanţe nevroza e ţinută sub control. Numai că, după '89, ne-am trezit sufocaţi, încet-încet, de o puzderie de nuanţe. Libertăţile dobîndite au anesteziat simţul necesităţii, stimulînd, în schimb, euforia posibilului. Posibilul înseamnă şansa de a alege. Iar cînd un intelectual are ceva de ales, nevroza e gata făcută...

Am descoperit, mai întîi, că, deşi universul totalitar fusese marea noastră neşansă, drama noastră istorică, noi reuşiserăm să ne adaptăm: era, pentru noi, un chip al destinului şi un fapt de viaţă. Destinul **nostru**, viaţa **noastră** cotidiană. Cu alte cuvinte, ne identificam cu ceea ce trăiam, aşa cum te identifici cu durerea **ta** de dinţi, cu insomnia **ta**, cu instinctul **tău** de supravieţuire. Asta şi explică exigenţa nostalgicilor, adică a acelora care vorbesc de experienţa dictaturii, cum vorbesc bunicii despre război, prizonierat, sau foamete: amintirile rele se amestecă, tandru, cu un soi de conştiinţă eroică şi cu satisfacţia de a le fi depăşit. În plus, ele sînt substanţa şi fundalul tinereţii noastre. Ne mişcăm expansiv într-o ambianţă astringentă, ceea ce fortifică sentimentul nostru vital. Apoi „rezistenţa", mai mult sau mai puţin eficace, mai mult sau mai puţin iluzorie, era, în sine, o voluptate. Pe scurt, se putea trăi şi te puteai amăgi cu gîndul că ai o viaţă grea dar interesantă. Acum însă, după marea schimbare, eşti obligat să descoperi penumbrele libertăţii (penumbre numite, îndeobşte, „probleme ale tranziţiei"). E vorba de plictiseala de a nu mai fi hărţuit de cenzură, de dispariţia „duşmanului" tradiţional, de banalizarea călătoriilor, de multiplicarea tentaţiilor cuplată cu împuţinarea mijloacelor, într-un cuvînt, de întregul cortegiu de inconveniente care se asociază, de obicei, visurilor împlinite. Normalizarea e soporifică. Dezamăgitoare. Ceea ce Timothy Garton Ash numea *the use of adversity*, foloasele prigoanei, alunecă în uitare. Trebuie să descoperi, mai curînd, inconvenienţele liberei opţiuni şi ale responsabilităţii. Intelectualii se confruntă cu o dilemă nouă, producătoare de noi nevroze. Ce au de făcut? Să profite de libertate pentru a-şi vedea, în sfîrşit, de treabă, sau să-şi amîne vocaţia pentru a pune umărul la efortul general de reconstrucţie? Evident, orice decizie e resimţită, în scurt timp, drept regretabilă. Intelectualul care stă deoparte e cuprins de vinovăţie morală, cel care „se angajează" descoperă promiscuitatea politicului şi precaritatea înzestrării sale pragmatice. Ambele sunt născătoare de insomnii. Daimonul civic intră în conflict cu daimonul spiritual. Orice tentativă de a-i concilia e suspectă de naivitate sau de orgoliu. Cu alte cuvinte, invocînd nevoia de impregnare morală a politicului, sau datoria intelectualilor faţă de societate, capeţi fie profilul inadecvării utopice, fie pe acela al ambiţiei ipocrite, care caută alibiuri nobile pentru o trivială poftă de carieră.

Cît despre „lumea nouă" care se deschide dinaintea fostului „lagăr socialist", ea este, neîndoielnic, plină de virtuţi şi de promisiuni ispititoare, dar e fundamental diferită faţă de modelul pe care îl aveam în minte. E o lume mai bună, dar e altfel, mai bună decît ne-am imaginat. Şi nu e (sau nu ni se pare) „mai bună" în toate privinţele. În orice caz, raportul dintre lumea noastră, încă ameţită de tribulaţiile celor cinci decenii de totalitarism, şi lumea bine instalată a Europei occidentale, o lume pentru care democraţia, statul de drept, prosperitatea – sînt subînţelesuri cotidiene, nu e încă reglat în mod optim. Pentru fiecare din cele două lumi, lumea „cealaltă" e o sumă de poncife, un amestec de reprezentări false (printre care multe *Wunschvorstellungen*), prejudecată şi ignoranţă. Situaţia aminteşte de începutul unei proze de Unamuno, în care ni se spune că atunci cînd stau de vorbă Pedro şi Juan, stau de vorbă, în realitate, cel puţin şase persoane. Pedro cel adevărat cu Juan cel adevărat, imaginea lui Pedro despre sine cu imaginea lui Juan despre sine şi imaginea lui Pedro despre Juan cu imaginea lui Juan despre Pedro. Cam asta se întîmplă cînd Europa de vest şi Europa răsăriteană stau faţă-n faţă. Noi sîntem înclinaţi să credem, de pildă, că Apusul e soluţia absolută a tuturor frustrărilor noastre, inventarul roz a ceea ce ne lipseşte: libertate, securitate, justiţie, bunăstare. Admitem, eventual, că perfecţiunea nu există niciunde, că mai există şi în Occident unele fisuri, dar, în general, orice tentativă de diminuare sau relativizare a reuşitei „capitaliste" ne irită. Ne aminteşte de retorica agresivă şi deformatoare a ideologiei de partid, care ne-a schimonosit judecata decenii întregi. (Pe un asemenea fundal, e fatal ca cea mai mică dezamăgire să ne arunce la extremă.) Cînd *Schlaraffenland* se decolorează puţin, cînd pe chipul îngerului apar riduri, visătorul se înfurie. Occidentul devine demonic. Ruda bogată şi nemiloasă, sătulul dezumanizat, **vinovatul** prin excelenţă. Ne-a dat pe mîna comuniştilor în 1945, iar acum ne priveşte cu lupa, ne supune unor teste dezonorante, ne tratează cu condescendenţă.

La rîndul lui, Occidentul a început prin a ne compătimi (pe vremea cînd livram suferinţa şi dizidenţa), a trecut, la sfîrşitul lui '89, printr-un scurt episod de entuziasm fratern (eram eroi, ne rupeam lanţurile, făceam revoluţii sîngeroase sau de catifea) şi a terminat prin a fi agasat, cu politeţe, de palorile, neputinţele şi întîrzierile noastre. Estul e rubedenia scăpătată, nereuşită. Şi, în plus, plină de pretenţii. Nici măcar un *alter ego* ratat. Mai curînd un avorton inavuabil. Cel care trebuie ajutat sfîrşeşte, întotdeauna, prin a fi antipatic. Cetăţeanul ţărilor „dezvoltate" descoperă, cu oarecare îngrijorare, că pentru „normalizarea" situaţiei din Europa de est, el trebuie să cedeze ceva din normalitatea proprie. De ce ar face-o?

Neîndoielnic, şi utopia şi resentimentul, şi mila şi disprețul sînt reacţii inadecvate, de natură să falsifice adevărul celor două lumi şi să împiedice reunificarea lor armonioasă. Vorbeam, adineaori, de **raportul** dintre ele. Ce a adus nou, în acest raport, istoria de după 1989? Pentru a simplifica, voi spune că s-a trecut de la inexistenţa paşapoartelor la inexistenţa vizelor. Înainte, „lumea liberă" era gata să te primească, dar lumea ta, „lagărul socialist" refuza să-ţi dea drumul, sau o făcea cu greu, parcimonios, în condiţiuni umilitoare. Acum, lumea **ta** te lasă, oricînd, să pleci. Ne-am cîştigat unul din drepturile fundamentale ale omului: dreptul de a călători după plac. Dar avem probleme cu lumea liberă care ezită, dintr-o dată, să ne primească. Imigrantul răsăritean e o pacoste. Nu vreau să credeţi că mă plîng de ceva, sau că nu înţeleg argumentele consulatelor şi ambasadelor occidentale. Vreau doar să arăt că, uneori, „marea schimbare" prin care am trecut constă, cel puţin la suprafaţă, în înlocuirea unui blocaj de tip vechi cu unul de tip nou. Mai bun. Pentru că ne cenzurează doar **actul** de identitate, nu identitatea însăşi. Nu ne suprimă libertatea: ne-o „dozează".

Există, însă şi o variantă **pozitivă,** stimulatoare, a raportului între est şi vest; nu reticenţa consulară, ci cursa **integrării** europene, regăsirea standardelor comune. Rămaşi datorită stazei comuniste în afara *trendului* general, ni se oferă, acum, şansa recuperării, orizontul reintrării în marea familie din care am fost în mod arbitrar excluşi politic şi economic, dar din care nu ne-am simţit niciodată excluşi din punct de vedere istoric, geografic şi cultural. Problema integrării noastre europene deschide două mari întrebări: „cît de repede?" şi „după ce criterii?" Ritmul depinde, în bună măsură, de noi. Dar criteriile? Prima întrebare se referă la capacitatea noastră vitală. Vom dovedi, sau nu, că putem fi performanţi, că avem, încă, energii regenerative. Singurul inconvenient e ameninţarea perpetuă a unui cerc vicios: nu ne putem integra dacă nu sîntem ajutaţi, şi nu putem fi ajutaţi dacă nu arătăm ca şi cînd am fi integraţi. Chestiunea rămîne, totuşi, mai mult sau mai puţin tehnică. A doua întrebare însă – cea cu privire la criterii – e metafizică pură. Căci criteriile integrării depind de imaginea pe care o avem despre spaţiul în care vrem să ne integrăm. Întrebarea care se pune e, aşadar, nici mai mult nici mai puţin decît „ce este Europa?" Sper să nu vă trezesc curiozitatea pînă într-atît, încît să vă aşteptaţi la un răspuns. Nu vă pot spune ce este Europa, şi, de altfel, nu îmi propun să încerc aşa ceva acum. Dar vă pot spune cum apare ea astăzi celor care vor „înăuntru". Mai exact ce chip al ei ni se arată ca „model", ca „ţintă", ca exigenţă ultimă.

Aşadar, văzută „din afară", Europa e, mai întîi, un loc unde se vorbeşte foarte mult englezeşte: accesul în acest loc impune, pentru candidat, un *screening*, se doreşte ca procesul de integrare să aibă un *follow-up*, să fie un proces *all inclusive*. Candidatul e ajutat cu unele *catch-up facilities*, cu programe de tip „Know how". În această mare anglofonă, pluteşte, totuşi, prestigios, şi un termen franţuzesc: *acquis communautaire*. E vorba de ceea ce au în comun ţările dezvoltate la capătul unei multiseculare evoluţii economice, juridice, sociale şi politice: avutul comunitar, chintesenţa progresului uman, temelia civilizaţiei post-moderne. De la legi şi instituţii, pînă la dimensiunea optimă a ouălor şi a roşiilor. Acesta este orizontul către care orice ţară „candidată" trebuie să tindă. Aspirantul e confruntat, prin urmare, cu o sumedenie de exigenţe, între care cîteva au o relevanţă privilegiată: ecologia, drepturile omului, respectul minorităţilor, respectiv suspendarea discriminărilor etnice şi sexuale. Odată desenat, acest mirific peisaj sfîrşeşte prin a crea contemplatorului „neintegrat" reverii, frustrări şi perplexităţi. Mai întîi, el are o problemă de **viteză:** cum să „achiziţionezi" atîtea splendori, într-un timp scurt, cu un instrumentar minimal şi cu o psihologie de convalescent. În fond, eşti confruntat cu zeci de priorităţi pe secundă. **Totul** e prioritar. Altfel spus, nu ai **decît** priorităţi. În aceste condiţii, nu poţi decît să te blochezi şi să te bîlbîi. Trebuie să rezolvi în acelaşi timp găurile din pavaj, vidul legislativ, poluarea apelor, inflaţia, sărăcia, drepturile homosexualilor, interzicerea reclamelor pentru ţigări, reamenajarea puşcăriilor, administrarea gunoaielor publice, confesionalismul îngust, discriminarea femeilor, criza medicamentelor, precaritatea serviciilor, reforma poliţiei, spălarea trenurilor, socializarea pensionarilor, şcolarizarea ţiganilor, rebotezarea străzilor, finanţarea teatrelor, protecţia animalelor, retipărirea paşapoartelor, modernizarea closetelor, privatizarea, restructurarea, relansarea economică, reforma morală, reîmprospătarea cadrelor, redefinirea sistemului de învăţămînt, înlocuirea ambasadorilor, consolidarea societăţii civile, stimularea ONG-urilor, reamenajarea spitalelor, copiii abandonaţi, bolnavii de SIDA, noile reţele mafiote şi aşa mai departe. Totul e obligatoriu, totul e urgent. În acest iureş care nu tolerează ierarhii, eşalonări răbdătoare, amînări, apare, inevitabil, o problemă de **mentalitate**. Zăpăcit de ştachetele pe care le are de sărit, omul de pe stradă face un fel de „indigestie ideologică". Nu mai pricepe

ce se vrea, exact, de la el, se simte hărţuit, neînţeles, brutalizat. Europa capătă, în mintea lui, dimensiunile terorizante ale unui Obersturmbandführer, iar integritatea europeană i se prezintă ca o cursă epuizantă. I se spune că discriminarea e un lucru rău şi se simte discriminat. I se spune că toleranţa e bună şi se simte judecat cu intoleranţă. Începe să asocieze, nevrotic, principii şi valori disparate. Exigenţa generalizată duce la nivelarea criteriilor. Totul e la fel de important. A fi european echivalează cu adoptarea unui penaj multicolor, în care ideile, moneda, deprinderile intime, convingerile religioase şi calitatea berii stau pe acelaşi plan. Apar *malentendu*-uri inocente şi comice. Cînd Parlamentul României a pus în discuţie anularea legilor care penalizează homosexualitatea, s-au găsit destui ţărani, preoţi şi tîrgoveţi care să creadă că se propune **legalizarea**, adică obligativitatea homosexualităţii... Oricum, e greu să explici cetăţeanului năuc al tranziţiei că intrarea în Europa e nemijlocit legată de manevrele sale sexuale, sau de atitudinea sa faţă de opţiunile erotice ale altora. Nici cetăţeanul cultivat nu e, de altfel, scutit de anumite confuzii. Se credea eliberat de tabuuri şi constată că are de asumat tabuuri noi. Iată un exemplu: pînă în 1989, intelectualul român n-avea voie să citească Mircea Eliade, pentru că cenzura comunistă interzicea orice lectură cu caracter religios. Acum, Mircea Eliade tinde să devină din nou suspect, greu de citat dacă nu greu de citit, pentru că, de data aceasta, se reactualizează tinereţea lui de extremă dreaptă. Pe de altă parte, ţări care condamnă sever inerţiile comuniste ale unor guverne est-europene tolerează pînă la încuviinţare reabilitarea, sau, măcar, deculpabilizarea angajărilor de tip comunist ale unora din cetăţenii lor. Confruntat cu dificultăţi de acomodare din care n-am pomenit decît pe cele mai la îndemînă, esticul stă, mereu, sub amenînţarea unei depresii cronice. Ce este, în definitiv, Europa? Ca Hippias într-unul din dialogurile de tinereţe ale lui Platon, el caută, nesigur, o definiţie, pornind de la ceea ce „Europa" însăşi îi oferă. „Ce e frumosul?" se întreabă eroul platonician. „Frumosul" e o fată frumoasă – răspunde mai întîi Hippias, confundînd atributul individual cu conceptul. Aşa se poate înşela şi aspirantul la Europa: el poate lua un exemplu drept o definiţie, spunînd, de pildă, „Europa e o ţară europeană, Franţa de pildă, sau Germania, sau Italia". Zgîndărit de Socrate, Hippias îşi continuă tatonările: frumosul e splendoarea unei materii, a aurului. Pe o treaptă mai sus, frumosul e adecvarea, funcţionalitatea, împlinirea unui destin, binele sau ceea ce provoacă plăcerea dezinteresată. Zgîndărit de Uniunea Europeană, esticul nostru poate şi el încerca o suită crescătoare de definiţii: Europa e moneda unică, piaţa comună, stabilitatea unui mod de viaţă, echilibrul drepturilor cu obligaţiile, împărtăşirea acelorași valori. La sfîrşitul dialogului platonician, interlocutorii cad de acord că e foarte greu să defineşti frumosul. Lucrurile se termină aporetic. Într-o aporie asemănătoare ne aflăm astăzi cu toţii: e foarte greu să defineşti Europa. Iar pentru unii problema e mai complicată încă: ei trebuie, în absenţa definiţiei, să găsească drumul integrării.

În ciuda tuturor acestor complicaţii, putem spera – şi ni se dau argumente s-o facem – că, la un moment dat, în viitor, nu prea devreme, dar nici foarte tîrziu, vom fi reintegraţi în cele cîteva mari „cluburi" din care vrem să facem parte. Psihologic vorbind, ne izbim însă, chiar şi dinaintea acestui orizont de speranţă, de oarecari dificultăţi. Ţările estului european au o **proastă relaţie cu timpul**. Stăm prost cu trecutul: cu trecutul imediat mai ales, care se rezumă la 50 de ani de dictatură comunistă. Stam prost cu **prezentul:** în efortul de a înlocui un sistem cu altul, ne confruntăm cu toate inconvenienţele perioadelor de tranziţie: instabilitate, nivel de trai scăzut, confuzie a valorilor, schimbarea radicală a mentalităţilor, pe un fond descurajant de inerţie socială şi administrativă. Dar, ceea ce e mai puţin obişnuit, avem şi **o proastă experienţă a viitorului**. Ani de-a rîndul, retorica statului totalitar s-a străduit să compenseze absenţa soluţiilor în imediat prin supraabundenţa lor într-un viitor „de aur", garantat ideologic, dar nedefinit în fapt. Ni se spunea că **azi** e greu, dar că **mîine** va fi minunat, că gloria generaţiei contemporane consta în decizia ei de a se sacrifica pentru generaţiile viitoare. Ni se cerea efort, răbdare, speranţă necondiţionată. Acum, ori de cîte ori vine vorba despre Uniunea Europeană sau despre Alianţa Euro-Atlantică, toate dorinţele noastre sînt, de asemenea, transferate asupra viitorului. Dacă ne străduim, vom reuşi – ni se spune – să ne atingem scopurile în limitele unui calendar incert, care merge de la anul 2005 spre 2015 sau 2020. Ni se cere, din nou, efort, răbdare, speranţă necondiţionată. Ni se cere să lucrăm pentru fericirea nepoţilor noştri. Evident, de data aceasta ni se vorbeşte cu bună credinţă, iar promisiunile care ni se fac sînt mai realiste. Dar e inevitabil ca orice discurs despre un viitor mai bun să ne stîrnească „amintiri" incomode...

Nevrozelor pe care le-am schiţat pînă acum li se adaugă, în cazul meu, încă una. Într-o ţară care trebuie să facă faţă unor **noi** provocări, într-un moment al tatonărilor şi al crizelor de identitate, m-am găsit în situaţia de a asuma un rol pentru care nu m-am pregătit niciodată: acela de ministru al Afacerilor Externe. Vă asigur că e mai mult decît stimulator să te străduieşti pentru o bună politică externă pe fundalul unei situaţii interne precare. Eşti ca un negustor care trebuie să facă profit vînzînd mărfuri virtuale.

Dincolo însă de această experienţă există o alta, care vi se va părea, poate, mai interesantă: e vorba de ceea ce află despre viaţa diplomatică a lumii un intelectual ajuns în miezul ei **dinafară:** diletant (încă), dar proaspăt (încă). Proaspăt tocmai pentru că, diletant fiind, nu a apucat să fie contaminat de rutina profesiunii. Cuvintele-cheie pe care le-aş invoca pentru a caracteriza, din punctul meu de vedere, diplomaţia contemporană ar fi: acceleraţie, codificare, banalizare.

Accelerație. Ziua de lucru a unui diplomat e organizată, de regulă, mai ales cînd se află în misiune, după o agendă ameţitoare. Într-o singură zi de vizită oficială, un ministru de Externe întîlneşte un preşedinte (sau un monarh), un prim-ministru, un grup parlamentar, încă doi-trei membri ai cabinetului (inclusiv omologul său), reprezentanţi ai presei, ai comunităţii conaţionalilor săi din ţara gazdă, oameni de afaceri, personalităţi ale vieţii publice etc. La acestea, se adaugă micul dejun de lucru, dejunul de protocol, dineul de gală şi, uneori, susţinerea unei conferinţe... Un astfel de program nu e gîndit în limitele „scării umane". Ritmurile unui om normal, performanţa lui mentală, înzestrarea lui fizică nu se pot adapta pe termen lung şi în condiţii optime la o solicitare de acest tip. Singura salvare e stereotipia: repeţi tenace acelaşi mesaj, acelaşi surîs, aceeaşi gesticulaţie. Eşti victima unui „delir mecanic". Traversezi – cu viteză crescîndă şi cu resurse tot mai şubrede – un coridor previzibil şi anonim. Fiecare conferinţă internaţională provoacă altele, fiecare întîlnire deschide un ritual circular, în care temele, termenii şi deciziile sînt gata făcute. Cu un cuvînt – toate acestea la un loc s-ar numi *fast-food diplomacy*. Talleyrand n-ar fi supravieţuit acestui mod de funcţionare decît alegînd între dambla şi melancolie.

Codificarea. Codificarea e – cum am sugerat-o deja – corolarul salutar al acceleraţiei. Economia de timp şi de energie nu e posibilă decît prin înlocuirea comunicării reale prin cod, prin formalizare. Consensul e, în realitate, anterior dezbaterilor. Declaraţia finală e documentul **cel dintîi** pe care îl capeţi înainte de începerea şedinţei. Ştii ce vei spune (dosarul e pregătit de experţi care, în plus, au tactul de a-şi lua note în timp ce vorbeşti, deşi ei sînt autorii textului. Îmi revendic, totuşi, paternitatea textului pe care îl rostesc, acum, în faţa domniilor voastre). Ştii ce ţi se va răspunde. Ştii – cu rarisime excepţii – cum se va termina totul. Dacă ceva rămîne oarecum imprevizibil, aceasta e mai curînd comentariul de a doua zi al jurnaliştilor... Vorbind de codificare, nu pot să nu invoc puzderia de organizaţii şi organisme internaţionale exprimată într-un labirint de iniţiale sibilinice. De Gaulle s-a arătat excedat de misterul iniţialelor ONU (Qu-est-ce c'est que ce machin là?). Astăzi ar avea de vorbit despre OSCE, BSEC, CEI, CEFTA, EAPC, MERCOSUR, PREPCOM, SFOR, TRACECA, UNPREDEP etc. În fiecare an, numărul organizaţiilor şi comisiilor internaţionale se multiplică. Apar inevitabile suprapuneri, paralelisme, confuzii. Întrunirile de tot soiul umplu agenda mediilor diplomatice, ceea ce nu duce neapărat la un dialog sporit. Te vezi des cu aceşti oameni, fără să ai, prin aceasta, şansa de a-i cunoaşte cu adevărat. Momentele de „contact" autentic se reduc la interstiţiile minimale lăsate de protocol: cocktail-ul, masa comună (dacă nu e „de lucru"), „fotografia de familie". Dar şi atunci, totul se reduce la inefabilul unei priviri, la cordialitatea concisă a unei replici, la mici solidarităţi de grup. În rest, codul rămîne atotputernic. Eşti „important" şi nul în acelaşi timp. Mai mult decît tu însuţi, eşti atît cît îţi îngăduie *badge*-ul tău, cartonaşul care îţi marchează locul la masa dezbaterilor. Pînă şi limba pe care o vorbeşti devine un simplu semnal, o sugestie de cod preferenţial, cu consecinţe politice. Lucrul e valabil mai ales pentru o ţară ca România, care nu poate opta, fără un calcul precis, asupra felului în care se exprimă. Dacă vorbeşti româneşte, nu te înţelege nimeni şi nu te traduce nimeni. Dacă vorbeşti englezeşte, francezii se declară miraţi că reprezentantul unei ţări francofone comite asemenea derapaje. Dacă vorbeşti franţuzeşte, anglofonii te socotesc demodat. Iar dacă vorbeşti nemţeşte, nu crede nimeni că vii din România. Dilema e, în aparenţă, minoră, dar contextual, ea poate juca un rol neaşteptat.

Banalizare. Diplomaţia mai veche nu trăia din **frecvenţa** întîlnirilor. O conferinţă internaţională avea toate şansele să devină „istorică", tocmai pentru că survenea la intervale mari, în preajma unor evenimente de anvergură. În ziua de azi, reuniunile ministeriale sînt activitate cvasi-cotidiană. Diplomatul nu mai este un simbol de plenipotenţă, un rang solemn. E un funcţionar superior, absorbit de o corvoadă lineară. Decizia aparţine mai curînd instituţiilor pe care le reprezintă (preşedinţi, prim-miniştri, parlamente, partide), iar execuţia – echipelor de tehnicieni care îl însoţesc. Coeficientul de rutină, componenţa convenţională a muncii diplomatice sînt preponderente. Iar cine, din imprudenţă, temperament, sau „diletantism" – iese din tipic, cine contrazice canonul fie şi cu un sfert de frază, creează de îndată o comoţiune publică cu rezultate imprevizibile. Interlocutorul deschide brusc ochii, te percepe şi, dacă ai noroc, recunoaşte, în particular, că ai adus un ton ceva mai proaspăt în dezbaterea curentă. Dacă n-ai noroc, eşti clasat la rubrica „exotism", sau stîngăcie estică. Riscul e mare. Banalizarea vieţii diplomatice vine şi din faptul că întrunirile internaţionale se lasă, în genere, confiscate de o problematică auxiliară. Ele rezolvă probleme mai mult sau mai puţin tehnice, dacă nu se rezumă, pur şi simplu, la bifarea unei scadenţe calendaristice. Teme esenţiale rămîn neatinse. La nici una dintre reuniunile Uniunii Europene la care am participat nu s-a discutat despre „identitatea" europeană, despre ce înseamnă „Lărgirea" unui spaţiu de civilizaţie, despre modalităţile posibile de a integra **diferenţa**. Se vorbeşte despre baremuri, procente, corelări monetare şi economice, ceea ce este, neîndoielnic, foarte util, dar nu se invocă decît rar fondul evenimentelor, substanţa lor, aş îndrăzni să spun, **viziunea** în numele căreia se acţionează. Mi se va răspunde că diplomaţia nu e, totuşi, colocviu filosofic. E adevărat. Dar nu poate fi nici simplă birocraţie. Riscăm să gîndim schematic, să ne pierdem imaginaţia, ideea, elanul. Riscăm să creem o securitate incoloră, o prosperitate flască, o unitate amorfă.

Ce e de făcut? Dacă în momentul în care vă vorbesc n-aş fi ministru (nu eram pe vremea cînd am fost invitat să ţin această conferinţă!) aş putea încerca o schiţă de răspuns. Aş fi avut răgazul de a reflecta la o soluţie şi libertatea de a o propune fără să par arogant. Dar ca ministru sînt mai curînd în rolul pacientului decît în acela al terapeutului. **Fac parte** din peisajul pe care l-am descris. Iar în acest peisaj nu pot identifica, deocamdată, fisura salvatoare. Prefer să vă propun un peisaj paralel, cel în care am trăit înainte de a ajunge în postura de acum. În fostele ţări comuniste, s-a supravieţuit adesea prin soluţii paralele: cultura paralelă cu cea oficială, politica paralelă, de *underground*, economie paralelă. Cu gîndul la această experienţă, mă gîndesc, acum, la posibilitatea unei **diplomaţii paralele**. Nu trebuie s-o inventăm. Ea există. Am întîlnit-o, în 1992, la Wissenschaftskolleg zu Berlin, şi apoi în alte cîteva institute de studii avansate, la Wassenaar, la Budapesta, sau la Viena. Am încercat să întemeiez un asemenea institut şi la Bucureşti şi îmi fac iluzia că am reuşit. În institutele acestea, care nu adoptă „documente finale", care nu creează comisii de control şi forţe de intervenţie, care nu fac şi desfac graniţele lumii, o elită destinsă dar responsabilă, raţională fără abuz sistematic şi fără o ideologie formalizată, dialoghează intens despre lume şi despre destinele omului. Veniţi de peste tot şi din toate domeniile, membrii acestor institute au, pe lîngă înzestrările spiritului şi ale specializării, două virtuţi care lipsesc diplomaţilor: au libertate interioară şi au timp. Cînd se întîlnesc, are loc o întîlnire adevărată, cînd stau de vorbă, comunică în mod real, cînd se ceartă, nu se închide nici o ambasadă. În aceste institute dezbaterea e, încă, o instituţie eficace, iar cercetarea e colocvială, curajoasă, orientată nu spre conjuncturi, ci spre fundamente. Ele au **stilul** diplomaţiei de bună calitate, fără servituţile ei. Evident, puteţi spune că ele n-au putere. Dar nici grădinile n-au altă putere, decît să facă aerul respirabil. Jean-Paul Sartre, un scriitor nu prea iubit în Est, a spus odată că o revistă bună se face dansînd. Aş spune, la rîndul meu, că ceea ce am trăit la Wissenschaftskolleg zu Berlin a fost sobra euforie a dansului. Diplomaţia poate lua această sobră euforie drept model. Iar unificarea europeană şi planetară ar putea deveni un bun prilej pentru ca lumea să reînveţe să danseze.

*(Conferinţă rostită la Wiesbaden şi publicată în **Frankfurter Allgemeine Zeitung** din 25 iunie 1998.)*

Ina VLĂDESCU
inginer, director la o firmă comercială

Curriculum vitae la temă

1. **Angajată la stat 1983-1990**

a) **Navetă zilnică în oraşul vecin** (loc de muncă: un şantier naval).

● Grup de 10-15 tineri care făceau navetă zilnică: tineri stagiari în aşteptarea unei detaşări, marinari care aveau vapoarele la reparat, cadre militare, o chelneriţă, un muzicant de local.

● Record „pe navetă": 11 ani în 1983 (o şefă de personal).

● Prima amintire din fabrică: muncitorii din secţie făcînd precum Cheeta (vezi **Tarzan**) la vederea a două tinere inginere în blugi.

● Tipul şefului „de treabă": băiat finuţ, jenat de glumele grosolane ale subalternilor, zîmbind timid fără a îndrăzni să riposteze.

● Birourile din secţie – femei „gospodine" în general tricotînd, mai rar citind şi muncind în silă ocazional. Inedit: o subingineră care vine dimineaţa cărînd în maşina personală oala de borş şi sacoşa cu zarzavat. La birou dă mîncarea „într-un clocot" pe reşoul aflat la picioare (fată de preot de ţară care în vizită la părinţi ia bani din cutia milei). Tot la birou se curăţă mazărea sau orezul. Conversaţiile sînt pe măsură, legate de probleme casnice. Bărbaţii – zilnic adunaţi în birou pentru o partidă de cărţi şi un şpriţ.

● Birourile din proiectare.

Oarecare disciplină, femei „gospodine" doar în conversaţie, dar şi mai multă mîncătorie.

● Aici găsim femeia fatală, dar şi turnătorul care primeşte mărţişor de 1 martie de la colegii bărbaţi pentru a i se sugera că „e o curvă".

● Bărbaţi – tipul conştiincios vizînd un scaun, oameni spre pensionare plini de ticuri, dar şi gaşca de băieţi de viaţă care fac beţii de pomină cu maiştrii din secţie.

● Contabilitatea de secţie – locul unde nevestele maiştrilor şi ale membrilor de partid cu oarece funcţii devin din sudoriţe – contabile.

● Tînără ingineră, cu bibliotecă de-acasă, limbi străine şi pian (mai mult decorativ) care şi-a propus să-şi facă un drum în viaţă cu ajutorul partidului. La un moment dat are şef ideologic un electrician scos din producţie, după care ajunge în locul lui. Ascensiune întreruptă de revoluţie, devenită un oarecare handicap.

b) **Angajată în oraşul natal** (în proiectare)

● Şefi: habotnici (incoruptibili); de viaţă; dezinteresat/corupt – la sfîrşitul săptămînii şeful merge cu subalternul la părinţii acestuia de la ţară pentru a-şi umple portbagajul.

● Complementar acestuia – angajatul de la ţară care „se descurcă" (loc de muncă fără probleme, casă de la stat) turnînd şi plătind în produse: brînză, carne, ouă, pepeni, vin, miel.

● Activităţi de birou: tricotaj, citit, rebus.

– Tipul de femeie care a reuşit pe plan profesional: activista cu părul permanent: după ce a făcut şcoala de partid, devine secretară de partid pe secţie. Este acum inabordabilă, ţeapănă şi merge cu privirea înainte (de profesie subingineră).

● Figură pitorească: muncitor bişniţar: 1,95 m slab, cu pufoaica tapetată pe interior de pungi cu găini congelate, ouă, ţigări, săpun, lenjerie intimă, îmbrăcăminte turcească. Aduce aproape orice la comandă (în fabrică) sau livrează marfa acasă. Semnele bunăstării: maşină personală, video, TV color, îmbrăcăminte de la turci, pantofi din piele.

● Februarie 1990. Prima grevă organizată. Clasa muncitoare schimbă conducerea fabricii. Sînt înlăturaţi şefii exigenţi cu alţii capabili, dar „băieţi buni".

● Strigăte gen: „Jos partidul liberal – Coposu!"

● Febra ziarelor – nimeni nu munceşte, se face politică la modul pătimaş.

2. **Angajată** (secretariat) **relaţia cu publicul la un partid politic**

● Membri de partid şi simpatizanţi tipuri diverse:

– entuziaşti dezinteresaţi, veterani nostalgici

– oportunişti

– destul de mulţi dezechilibraţi psihic (inventatorul în căutare de sponsori pentru bicicleta cu aripi, omul urmărit de Securitate şi de comunişti şi cu microfoane în măsele, bătrîna de la azil machiată ostentativ care primeşte propuneri indecente de la toţi bărbaţii din jur.

– tipul isteric vehement şi incoerent care vine zilnic pentru a ţipa împotriva comuniştilor, exprimîndu-se la general: ăştia zic, fac etc.

– ţărani dezorientaţi, nedreptăţiţi

– întreprinzători onești, cu rezultate fără ostentaţie, dar şi patroni de jocuri de întra-jutorare.

● Persoane curtate de partide în speranţa că vor aduce voturi: medici şi profesori care se dovedesc destul de capricioşi, divizaţi în tabere, mistuiţi de orgolii şi rivalităţi.

● Organizaţia de femei: creată relativ tîrziu, de formă, fără a i se da mare importanţă. Alcătuită din gospodine pensionare „de bine", cam vehemente şi cîteva persoane tinere decente care se retrag repede. Activitatea: cîteva acţiuni de binefacere la cămine de bătrîni şi de copii, după care totul se stinge de la sine.

● Politica – privită de bărbaţi ca un domeniu ce le revine în exclusivitate, fără ca femeile să poată dovedi contrariul.

3. **Lucrul cu „investitorul străin"** (pe post de director)

● Formarea unei concepţii diferite faţă de muncă, dar şi faţă de viaţă, program nenormat.

● Nu sînt tratată ca o femeie fragilă ci ca o persoană capabilă şi responsabilă. Nu există probleme care pot fi rezolvate doar de către bărbaţi.

● Sînt apreciate: onestitatea, mintea deschisă, puterea de muncă, eficienţa, viteza de reacţie, intuiţia, calmul, cultura generală, aspectul fizic civilizat, neostentativ, bunele maniere, educaţia, tactul. Ordinea nu reflectă importanţa, aceste calităţi acţionînd complementar.

● În cadrul firmei, femeile ocupă posturi de conducere.

● Am senzaţia că abia acum pot pune în practică unele cunoştinţe şi deprinderi acumulate în timp.

● Subalternii – tineri pînă în 30 de ani, în general, lipsiţi de responsabilitate şi fără dorinţa unui loc de muncă stabil.

● Foarte vizibile lacunele sistemului de învăţămînt.

● Foarte mulţi tineri au „făcut" deja Germania sau a încercat o afacere pe cont propriu.

● Forme de jaf: cete de ţigani (majoritatea femei) care invadează magazinul sau hoţi cu scenarii pregătite (handicapaţi, muţi, surzi), plus jaful armat cu victime.

● Din '94 şi pînă acum am concediat 20 de persoane. Motivele: lipsă de agerime, de implicare, de bun-simţ, nerespectarea dispoziţiilor convenite, folosire chitanţier fals etc. Concedierea nu-i sperie cum m-ar fi speriat pe mine cîndva. Protestează, dar nu ca să-şi apere locul de muncă, ci mahalageşte: „Dar pe ăla de ce nu-l daţi afară?" De fapt, mulţi par să se fi angajat aici doar pentru bani de buzunar. Sînt înstăriţi: vin la lucru cu maşina.

Ce nu se face să faci la serviciu?

● ***Argument***

Cînd m-am hotărît să întreb cîţiva oameni „ce nu se face să faci la serviciu?" nu m-am gîndit „să sondez" neapărat... penumbra – cum mărinimos a diagnosticat un şofer de taxi intervievat – ci, mai ales, să aflu (în subtext) ce face serviciul din oameni? Şi invers: ce fac oamenii din serviciul lor?

● ***Contraargumente sau Amendamente***

Cam toate „întrevederile" mele au avut acelaşi scenariu: 1. Eu am pus direct întrebarea cu pricina. Celălalt m-a privit lung şi – în cazul fericit în care n-a plecat imediat – a spus: „Repetaţi, vă rog, întrebarea!"

2. Eu repet întrebarea. Interlocutorul: a) „se prinde" şi răspunde (ce răspunde, veţi vedea...) b) tot nu „se prinde" şi-atunci: 3. Repet încă o dată şi adaug alte întrebări „ajutătoare". De multe ori, intervievatul se „luminează" în sfîrşit (în felul lui!).

Sînt şi cazuri... particulare:

Unii, care refuză categoric „dialogul": în chestii de-astea serioase ca serviciul nu e bine să te „expui", mai ales în vremurile astea... mai bine-ţi vezi de treabă...

Alţii – bucuroşi de întrebare – îşi mărturisesc însă neputinţa: **„Nu ştiu, zău, ce să zic... daţi-mi un exemplu să văd despre ce-i vorba".**

Apar însă şi „rafinaţii": **„Nu ştiu...** (şi ca să cîştige timp de gîndire sau...) **alţii ce v-au răspuns?"**

Au fost mulţi cei care mi-au reformulat întrebarea, argumentînd fiecare în felul său: De exemplu: un librar: **„Sînt mai puţine lucrurile pe care le faci la serviciu decît cele pe care nu le faci".** De unde concluzia: **„Întrebaţi *«Ce se face?»* e mai simplu..."** Sau un pensionar: **„Puneţi aşa nişte întrebări obositoare; spuneţi dom'le simplu să priceapă toată lumea, scrieţi şi pe pereţi în două coloane: «aşa da!», «aşa, nu!»".**

Şi, în sfîrşit, răspunsul – deja clasic – **„nu ştiu...** (şi c-un aer gînditor) **nu m-am gîndit niciodată la asta..."** Sau, cu acelaşi aer: **„Foarte greu... m-aţi prins pe picior greşit".**

● ***O reflecţie (mai) substanţială pe marginea întrebării.***

Personajul: o tînără între 20-30 de ani, elegantă, **„am terminat japoneza şi lucrez cu japonezii, i-am văzut şi la ei acasă..."** Intră repede „în temă", pendulînd permanent între „la ei" şi „la noi".

„– La ei e prea strict; numai reguli. Nu e vorba, cum spui tu, de ce se face şi ce nu se face să faci... Ei ştiu că *trebuie* să se încadreze în grup – japonezul adoră să aibă uniformă, să se încadreze, să nu iasă nici un minut în evidenţă. Şi se simte bine aşa... La noi e invers. Cu cît eşti mai „unic"... Uite, cum e cu cercelu': cînd unu' şi-l pune în nas, vine altu' şi şi-l coase de limbă. N-apuci să fii original, se găseşte rapid unu' să te copieze..."

Încerc s-o readuc la subiect: cum e cu japonezu' la lucru?

Ea: **„– Acolo n-ai voie aia, n-ai voie aia... să munceşti mult... asta da, ai voie. Poate sta toată ziua la muncă dacă aşa vrea el, nu-l dă nimeni afară...** (şi iarăşi, revoltată): **La noi?** Fără răspuns. **Munceşte mult... că poate îl vede şefu' şi-l promovează...** (rîzînd superior şi explicativ): **asta-nseamnă că ajunge în alt grup unde *trebuie* să se integreze. Şi tot aşa, săracu'...".**

Eu (mimînd nedumerirea): Japonezu' n-are viaţă personală?

Ea: **„– Cunosc un arhitect japonez care pleca la doispe noaptea de la serviciu sau dormea pe două scaune, că era şi mic. Lumea venea dimineaţa la serviciu şi întreba dacă a venit primul sau dacă n-a mai plecat deloc. «Tu nu ţii la familia ta?» îi ziceam. Şi el: «Ba da, pentru ei fac asta!»".**

● ***Culese la întîmplare...***

– „Nu se zîmbeşte tot timpul, aşa profesional şi artificial. Detest chestia asta." (n-a vrut să-mi spună unde lucrează)

– „Să nu pierzi vremea... asta e... pierzi vremea, pierzi bani, pierzi tot..." (un patron – categoria mijlocie)

– „Nu se fumează, nu se întîrzie... să nu te certi cu şeful... mă rog, se mai admite o „pauză de ţigară" (un tînăr casier la o instituţie bugetară)

– „Nu se face să intri-n vorbă cu clientul. Vrea el să vorbească, bine, nu... Nu trebuie să-l deranjezi: că de unde sînteţi, unde mergeţi..." (un şofer de taxi – particular)

– „Un librar corect nu aduce cărţi personale să le vîndă, să-i facă pagubă patronului... nu stă cu spatele la client..." (un electrician de bază – „prin transfigurare librar")

– „Nu se face să te implici prea tare. Un maxim de obiectivitate, de acord, dar trebuie să te mai vezi şi pe tine, nu numai instituţia." (un artist plastic în cimpul muncii)

– „Nu se stă de vorbă, cum stau cu dv. acum." (un soldat de gardă la o instituţie prestigioasă)

● ***Decalog***

Din multe replici de felul celor de mai sus, aruncate „din mers" de către cei somaţi să răspundă am întocmit un soi de decalog alăturînd însă, şi „circumstanţele atenuante" (sugerate tot de ei).

Aşadar, în ordinea importanţei, LA SERVICIU NU SE FACE:

1. **să te pui cu şefu'** (deşi aşa se mai naşte progresu').

2. (variantă la 1): **să faci sex cu şefu' sau cu colegii** (deşi... aici gîndiţi-vă şi dv.!)

3. **să-ţi bîrfeşti colegii** (totuşi... la noi... are şi bîrfa virtuţile ei...)

4. **să întîrzii sau să pleci mai devreme** (da' dacă nu-ţi ţine nimeni socoteala?... şi-apoi, parcă asta contează!)

5. **să fumezi** (nu poate dom'le să se abţie, ce să-i faci, să-l omori?)

6. **să dai telefoane personale** (ei, dacă ai... aşa, o urgenţă, e uman... nu?)

7. **să-ţi povesteşti aventurile** (deşi se mai umple timpul, trece vremea mai plăcut)

8. **să vii necorespunzător (adică sexy) îmbrăcat** (în cazul ăsta doar o minoritate se plînge, că restul...)

9. **să discuţi fotbal, politică sau să povesteşti filmul de-aseară** (există şi „timpi morţi" şi ei trebuie umpluţi...)

10. **să te duci la serviciu cu senzaţia (= obligaţie, teamă, oboseală, neplăcere) că te duci „la serviciu" sau la lucru, la slujbă** (deşi... cam asta ajungem să facem în fiecare zi...)

● ***Epilog***

Nu vă ascund că am primit şi răspunsuri de genul: **„La serviciu se poate face orice: de la nepermis pînă la strict interzis"** (un fotoreporter la un cotidian de largă circulaţie). Sau: **„Eu cam pe toate le-am făcut!"** (o secretară tînără dar cu experienţă în domeniu).

Şi încă o întrebare. Pentru cititori, de data asta: Dv. unde subscrieţi?

Silvia CAZACU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ-RADU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Delia VERDEŞ-RADU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI

nr. 292

4-10 septembrie 1998

16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

SE DISTRIBUIE ÎMPREUNĂ CU SUPLIMENTUL GRATUIT **VINERI**

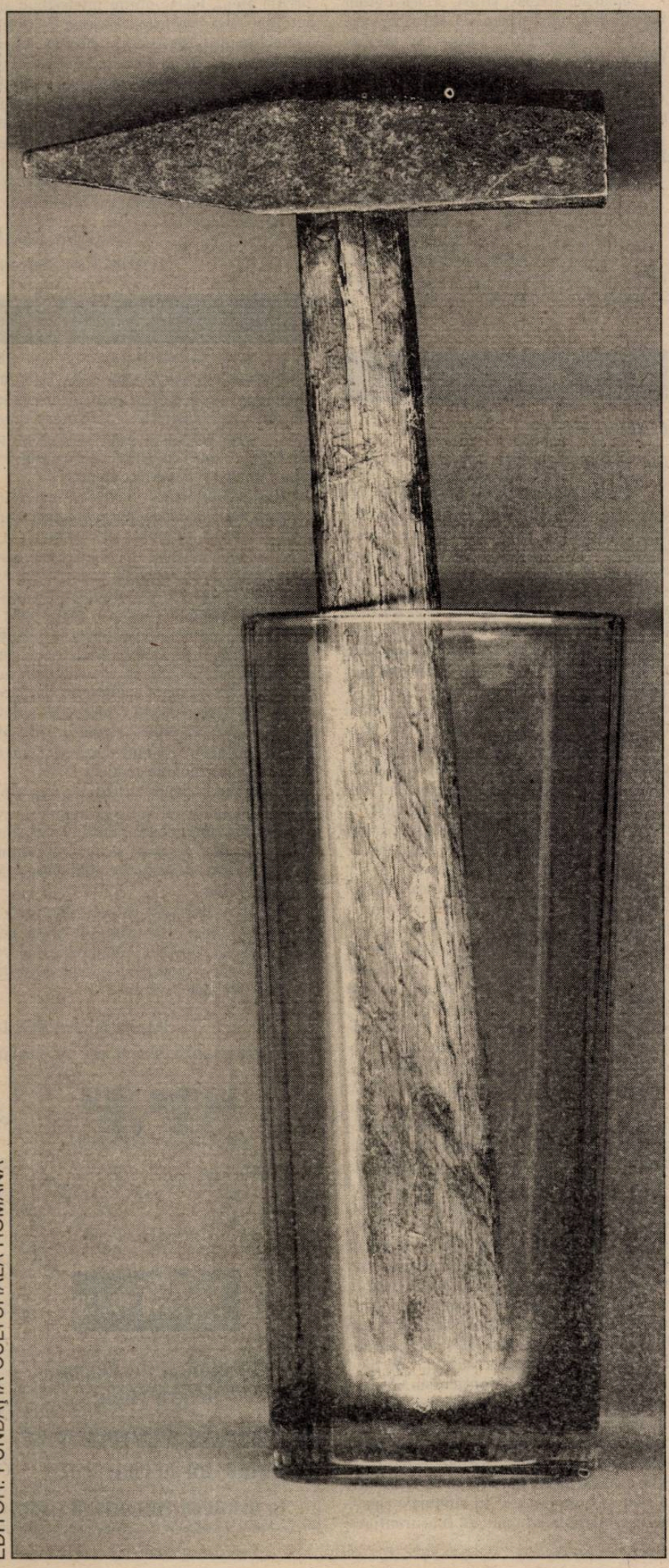

© D. Standiu

TRANSPARENȚĂ ȘI AUTORITATE

În acest număr:

Victor BÂRSAN,
Florin CONSTANTINIU,
Andrei CORNEA,
Carmen FIRAN,
Alexandru GLODEANU,
Nicolae MANOLESCU,
Dan OPRESCU,
Cristian PREDA,
Eugen VASILIU,
Simona VĂRZARU

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

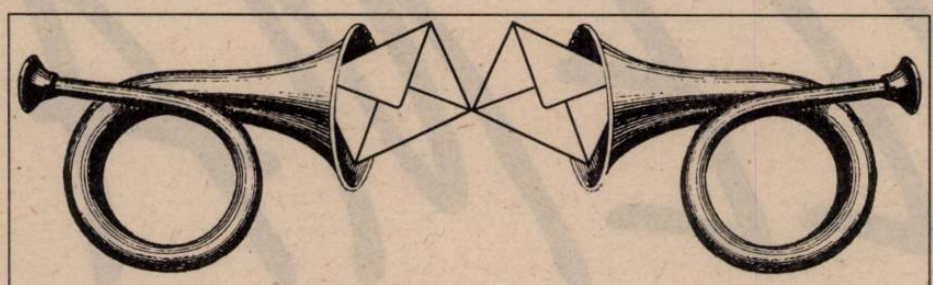

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 287: „Vacanţe şi concedii“

„Jocul de-a ne-vacanţa“

Jocul de-a ne-vacanţa sau locul de unde timpul liber a plecat într-o nesfîrşită vacanţă. Cred aşa aş fi dat eu titlul unui articol care să dea glas unor omeneşti dileme pe tema felului în care ne pe-trecem clipa cea repede a vacanţei de vară. Şi v-aş fi povestit despre modul în care se dă răspuns acestei întrebări aici unde mă aflu, printre fericiţii români care au trecut oceanul pentru a lucra la Microsoft, fiind extrem de bine plătiţi şi avînd perspectiva de a aduna în cîţiva ani atîţia dolari încît se sperie la gîndul să-i mai transforme în lei.

De fapt postura mea e una cu mult mai fericită decît cea a viitorilor români milionari în dolari. Soţul meu este cel care lucrează aici, eu fiind doar o vrednică păzitoare a focului căminului şi, în acelaşi timp, avînd suficient timp liber pentru a mai cultiva dileme cu iz balcanic. Şi una dintre acestea e cum se poate echilibra balanţa dintre „a fi“ şi „a avea“. În România am tot „fost“ 2 Mai-işti dezbătînd graţios şi inspiraţi de alcool şi muzică decadentă a anilor '70 problemele existenţei la „Dobrogeanul“, montaniarzi convinşi că numai „la noi“ munţii se ridică pînă atît de aproape de cer, vînători neînfricaţi de fotografii „adevărate“ în oraşele şi satele din Ardeal sau Bucovina.

Acum trăim în ţara lui „a avea“ şi nici aici nu e chiar atît de rău. Există un anumit sentiment de demnitate umană pe care-l încerci atunci cînd ştii că, atîta timp cît munceşti – pentru firma Microsoft, desigur – puţine lucruri din cele aflate în zona omenesc-dezirabilului îţi pot rămîne inaccesibile. De la banalul confort al unui apartament dotat cu maşini de spălat rufe şi vase, cu aer condiţionat şi video, cu mobila elegantă şi modernă, cu şemineu, piscină şi apă caldă non-stop (!) pînă la vacanţe de vis în peisaje ce apar adesea ca decoruri în reclamele la ciocolata Bounty, toate îţi sînt permise numai pentru că munceşti. Nu trebuie să ai părinţi „întreprinzători“ sau unchi senatori, nu trebuie să înşeli sau să ocoleşti legea. Nu trebuie decît să munceşti. Dar pentru că înţelesul să fie întreg ar trebui redefinit cuvîntul „muncă“ într-un mod pentru care dicţionarele nu sînt nicidecum de ajuns.

A munci la Microsoft înseamnă a te pregăti pentru „review“. Care înseamnă o evaluare periodică a activităţii fiecărui angajat, atît ca membru al unei echipe, cît şi în mod individual şi care are drept urmare o mărire de salariu, primirea unui nou pachet de noi acţiuni ale firmei sau a unei politicoase note sugerînd faptul că potenţialul tău ar putea fi mult mai bine valorificat la un alt loc de muncă.

La review se analizează rezultatul concret al muncii unui individ şi nicidecum faptul de a fi venit conştiincios la birou în fiecare zi la 9:00 şi de a nu fi plecat mai devreme de 17:00. Pe nimeni nu interesează cînd îţi faci treaba – terenurile de sport ale firmei sînt în permanenţă pline de programatori care joacă tenis sau volei cît e ziua de lungă, fetele lor purtînd inconfundabilul stigmat al celor care muncesc mai spornic noaptea – dar la momentul evaluării nu există loc de-ntors.

De aceea aici nimeni nu vorbeşte de vacanţe. Românii cu care mă văd mai des au un review în septembrie, aşa că stau în birouri, cuminţei şi devotaţi, pînă la 20:00-21:00 în fiecare zi, uneori mai vin şi în week-end, iar de plecat din oraş se vorbeşte rar ca despre un eveniment încărcat cu semnificaţii aproape transcendentale. Cînd vorbim de vacanţe ne referim, fără excepţie, la vremurile de neuitat din România şi tonul nostru e cel mai adesea în registrul lui „où sont les neiges d'antan“. Dacă ar fi un verb, cuvîntul „vacanţă“ ar fi aici un verb care se conjugă numai la timpul trecut.

Să nu cumva să credeţi că din cauza asta lumea e tristă aici. Microsoft are grijă de angajaţii săi aşa că, în fiecare vineri după-amiaza, se „întîmplă“ cîte o mică vacanţă aici. Pe unul din enormele spaţii verzi care încercuiesc clădirile firmei se aduc mîncăruri şi băuturi, o trupă care cîntă tot felul de muzică, magicieni şi clovni, vată de zahăr şi artişti care fac la moment animale din baloane sau îţi pictează un dragon multicolor între bărbie şi ureche, şi „vacanţa“ începe. Soţiile angajaţilor îşi fac apariţia cu puzderia de copii – de obicei 2-3, foarte mulţi gemeni. Să fie şi asta un efect a lipsei de timp liber a soţilor? – şi pajistea se umple de culori, mirosuri de mîncare, rîsete şi alte acţiuni specifice vacanţei. Se discută, se iau în braţe copilaşi care încă te mai surprind pentru că vorbesc mai bine ca tine engleza, se discută cu alte soţii despre cum pot fi combătute disperarea şi plictiseala de a fi casnică, sînt organizate cursuri de dans ad-hoc şi tot felul de concursuri pentru copii şi adulţi. Acolo l-am văzut pe soţul meu – pe care mereu îl am în memorie, cînd mă gîndesc la vacanţă, construind frumoşi tumuli din pietrele de pe plaja de la Vama Veche – concurînd cu alţi „oameni serioşi“ la alergarea în saci. Tot acolo mi-am cucerit şi eu un semnificativ grup de admiratori pentru măiestria mea de a face baloane din apă cu şampon.

După 2-3 ore lumea începe să plece şi nu puţini sînt cei care mai rămîn „puţin“ la birou. Vacanţa a fost frumoasă, dar, ca orice vacanţă, cam scurtă. Poate ca la anu' mergem două săptămîni în România – „acasă“, cum se spune pe-aici. De fapt aşa am zis şi anul trecut, dar am avut treabă...

Gabriela GOLESCU
<golescu@hotmail.com>

N. red.: De mult, concreteţea şi realismul temelor noastre nu au inspirat o asemenea naraţiune science-fiction. O să vă supăraţi dacă, publicîndu-vă acest reportaj din altă lume, ne vom face (o uşoară) autocritică faţă de cititori pentru cinismul cu care trimitem la tipar unele scrisori. Dar ne-a plăcut atît de mult...

Numai vacanţe, niciodată concedii...

Pentru mine vacanţa înseamnă reîntîlnirea cu ideea de prietenie. Fiind oraş mic („tîrg“ după cum unii bucureşteni îngîmfaţi şi mîndri de sutele-mii metri cubi de beton denumesc Câmpina) spiritul comunitar al conorăşenilor mei (dar mai ales al tineretului) este mult mai accentuat în comparaţie cu cel al marilor oraşe. Din ce cauză? Contactul direct, repetat la o terasă, la umbra castanilor la Cotul Donului (la Cotul Donului românii au luptat şi au murit iar noi evocăm amintirea lui printr-o grădină de vară... E bine, e rău, nu ştiu...) la o bere sau o Coca-Cola, uitîndu-ne unii la alţii, tăcînd (rareori) sau vorbind despre absolut orice (de la cele mai vulgare lucruri pînă la cele mai filozofice şi metafizice subiecte).

Vacanţa ne aduce prietenii de departe, din Cluj, Iaşi, Timişoara, Braşov sau Bucureşti (nu chiar atît de departe) de pe unde studiază cu înfocare. Plimbîndu-ne prin centru seara ne ciocnim unii de alţii întîmplător. Tot întîmplător sau mai puţin întîmplător (am avut zeci de colegi de clase primare, liceale, zeci de colegi de generaţie) cunoaştem pe toată lumea. Un bucureştean dispreţuitor ar putea gîndi cu superioritatea proverbială: „această atmosferă de sat...“. Este şi nu este sat. Societatea locală fiind puţin numeroasă nu este atomizată (sau dacă este, măsura este mult mai mică) precum cea din marile oraşe şi mai ales din Bucureşti unde fiecare cartier mai răsărit (adică cu mai multe zeci de blocuri mizerabile de 10 etaje) are cel puţin populaţia oraşului meu.

Împărţim aceleaşi străzi, aceleaşi grădiniţe, aceleaşi fete, spectacole, locuri de agrement, aceleaşi dealuri, acelaşi lac, aceleaşi baruri, braserii, bănci. Participăm la petreceri diverse care ne fac prieteni, camarazi. Iar vara este ideală pentru noi prietenii, pentru vechi prietenii uitate, reactivate un anotimp, uitate trei. Vara este făcută pentru vacanţe. Din fericire noi nu avem *încă* concedii.

Codruţ CONSTANTINESCU
Câmpina

P.S. Dacă s-ar putea aş dedica rîndurile prietenilor, omagiindu-i încă în viaţă fiind „cu neţărmurită mîndrie“...

Nr. 286: „Elitele şi clasa politică“

Complicitatea cu infantilismul

Reflexul intelectualilor, spunea la un moment dat Stelian Tănase, este de a lua distanţă (distanţă ce se vrea, în esenţă, protectivă) faţă de o societate, de a se izola de tumultul ei agresiv şi coruptibil. Cînd firesc şi necesar ar fi să locuiască spaţiul ei în chip viril, implicîndu-se, devenind, vorba lui Benjamin Fondane, fiinţe politice, în calitate de „cetăţeni ai nefericirii sociale“ (**Conştiinţa nefericită**). Un dat vechi, spune Stelian Tănase, această prăpastie dintre elite şi societate, al istoriei noastre. Şi parcă numai al istoriei noastre? Abia cu afacerea Dreyfus, precizează Bernard Henri Lévy, se recuperează şi se glorifică adjectivul intelectual. Nu se petrece acest lucru în vremea lui Voltaire (singur) şi Hugo (exilat). Contează, în cazul Dreyfus, numărul, mulţimea, solidaritatea celor ce consimt să lase deoparte instrumentele singurătăţii creatoare (penel, condei) pentru a interveni în viaţa Cetăţii. Intelectualul, spune B. H. Lévy, acest preot – pentru că el intermediază între lume şi universal (valori). Cînd absentează, cînd doar se rezumă la critici şi vieţuieşte în margine, indiferent la realitatea lumii, aceasta devine teritoriul de manevră al politicului („răul“, spune Eugen Ionescu). De aici lipsa lui de credibilitate. Într-un interviu cu Emil Hurezeanu (1988), Ion Negoiţescu recunoaşte că „problemele societăţii româneşti îmi păreau şi mie vagi şi secundare faţă cu problemele noastre profesionale“ (**În cunoştinţă de cauză**). În comunism, între elite şi clasa politică fiinţează un pact: autonomie în schimbul nonconcurenţialităţii, în schimbul neimplicării în politic. Aşa devine intelectualul „victimă a consimţirii“ (Paul Goma), evitînd realitatea, evitînd „răul“. Rezultat: după 1990, cultura nu mai solidarizează, nu mai este baraj împotriva primitivismului, oportunismelor fandosite, vulgarităţii (Mircea Iorgulescu). La drept vorbind, după 1990, intelectualii se află între două comandamente: faţă de propria vocaţie, faţă de o lume ce pretinde intervenţionism. Atunci cînd acceptă implicarea, intelectualul o face ezitant, realizînd aici un risc (compromitere, risipă de sine). În plus, el nu este acceptat lejer. Politicul, sublinia Stelian Tănase, nu este o **zonă deschisă**. Există chiar un „puseu antiintelectual“ în rîndurile clasei politice. Aceasta se teme de concurenţialitatea elitelor, îşi simte ameninţate poziţiile, condiţia, gesturile. Clasa politică funcţionează clientelar, exultă în gesturi infantile, în incoerenţe, gafe, stupizenii, demagogii. Ea intuieşte în elite un pericol şi atunci se închide în cercuri. Cel care vrea să intre, să se integreze, trebuie să parcurgă un întreg traseu iniţiatic-pervertitor care să-l transforme într-un slujitor al Cauzei, loial, disciplinat, gata pentru orice tip de compromis care slujeşte Cauza şi decizia Centrului de putere. Or, asta e dificil de acceptat. Dacă privim atent, foarte puţini intelectuali sînt integraţi clasei politice. Extrem de puţini. Cei mai mulţi intermediază: privesc, judecă. Discursul lor este, ieri şi azi, unul al dezolării. Ei ne livrează acest discurs şi ne antrenează-n dezolare. În lumina lui amară, clasa politică românească tresaltă-n infantilitate, în imaturitatea ei pernicioasă. Pot fi ei acuzaţi că nu fac pasul hotărît spre politic şi rămîn într-o zonă intermediară? Pot fi ei acuzaţi că refuză complicitatea cu infantilismul?

Sorin VIDAN
jurnalist, Turnu Severin

Polemice

În cele două numere 288 şi 289 *Look / imagine* şi *Amor şi Sex* au fost publicate în poziţia 1 două scrisori pentru care eu mă consider un public ţintă (sau un punct ţintă).

Domnul Dan Radu Grigore cercetător pr. I la IFA a trimis o scrisoare la care subscriu total. Îmi exprimă perfect opiniile.

Cealaltă scrisoare la care vreau să mă refer v-a fost trimisă de Marius Chivu. Vreau să îl asigur că impresia sămănătoristă a relaţiilor interumane în perioada comunistă este FALSĂ. E adevărat, de 1 Mai, de 23 August după manifestaţii mergeam la iarbă verde cu alte familii. Copiii, pe atunci mici şi drăguţi, ne încîntau. Complimente reciproce. Bancuri, mici, bere. Cadrul era foarte strîmt şi nu ieşeai din el. Nu că oamenii ar fi fost mai buni. Dar terapia egalitaristă îşi făcea efectul. Aici vreau să citez din memorie ceva care s-a înfipt în cugetul meu la „Muzeul Ţăranului Român“: „Lumea este aşa cum se vede. Dar n-o vedem pe toată.“

Familiile, indivizii, prietenii cu care petreceam şi spuneam bancuri mi-au apărut într-o lumină total nefavorabilă. O parte dintre ei îngrozitor de cinici şi plini de răutate ACUM. Ei sînt aceiaşi şi nu sînt săraci sau nu foarte săraci.

Dar în aceste vremuri noi, în tranziţie s-au dezvelit şi pe alte părţi. Iar acum, probabil, îmi voi construi o singurătate pură, cristalină în care neprietenii nu au ce căuta.

Poate voi găsi prieteni.

Maria NICULESCU
str. Progresului, bloc 6, ap. 19, Oneşti

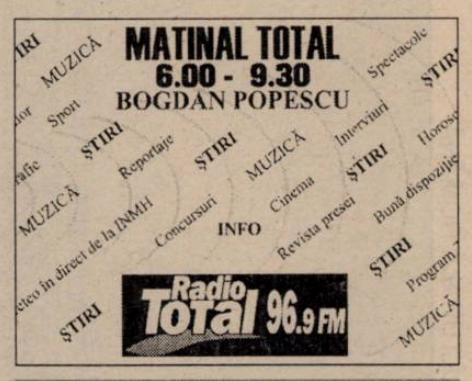

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Pedagog de şcoală nouă**
- **Spune-mi cu cine te însoţeşti (breasla şi casta)**

Drumuri (şi întoarceri din drum) europene

Cîteva ştiri dinspre Comisia Europeană au străbătut, în ultima vreme, drumul spre opinia publică, strecurîndu-se printre subiectele veşnic arzătoare ale politicii româneşti (conflictele din coaliţie, privatizarea, ritmul lent al reformei etc.). Este vorba despre obiecţiile aduse programului românesc de integrare de către oficialii de la Bruxelles. Chestiunea n-a stîrnit valuri de cerneală, nici n-a „ţinut afişul". Tema europeană, aflată altădată pe buzele tuturor, pare să fi trecut pe un plan secund, deşi rămîne în continuare un obiectiv strategic.

© S. Gheţie

Scurtă preistorie

Spre Europa am pornit greu. Cu talentul nostru de a ne uita trecutul recent, copleşiţi de un prezent contradictoriu, aproape că nu ne mai aducem aminte de perioada entuziastă din 1990, cînd discursul despre Europa unită era, în Vest şi în Est, retoric şi afectiv. Repede temperat, în cazul nostru, de poticnirile în drumul spre democraţie (cu mineriade cu tot), entuziasmul a fost înlocuit de frustrarea provocată de cerinţele ferme ale Consiliului Europei, organizaţie în care am intrat tîrziu, **după** celelalte ţări ex-comuniste, fiind pînă nu de mult (mai precis, pînă în vremea guvernului condus de Victor Ciorbea) monitorizaţi pentru că eram încă datori cu cîteva reforme politice şi juridice. Din aceste motive, ştiut fiind că drumul spre Uniunea Europeană presupune un „aviz" al Consiliului Europei, am dobîndit tîrziu şi statutul de ţară asociată a UE, şi l-am dobîndit nu atît datorită bravurii proprii, cît mai degrabă faptului că forul european nu putea, tactic şi politic vorbind, să creeze o discriminare între ţările Europei Centrale şi de Est. Tîrziu am intrat şi în CEFTA. N-am intrat, deocamdată, în NATO, după cum n-am intrat nici în Organizaţia pentru Cooperare şi Dezvoltare Economică, din care Cehia, Polonia şi Ungaria fac de mult parte. Evaluînd aşadar parcursul nostru euroatlantic, observăm că am primit „undă verde" pentru unele organizaţii internaţionale prin decizii politice şi ţinînd seama de contexte diplomatice: Consiliul Europei nu ne mai putea ţine prea mult pe dinafară, după ce le primise, una după alta, pe suratele noastre ex-comuniste; nici Uniunea Europeană n-avea de ce să nu ne ofere calitatea de ţară asociată, din moment ce în această situaţie (care nu presupune obligaţii prea mari din partea Comisiei de la Bruxelles) se mai află multe alte state, unele dintre ele (Turcia, Cipru, Malta) chiar de multişor. Cît despre NATO, după ce apropierea summitului de la Madrid din 1997 a devenit în România ocazia unor pregătiri febrile şi o temă propagandistică (păream că sărbătorim, cu entuziasm, *ideea* că s-ar putea să intrăm în NATO), am reuşit, cu greu, să rămînem pe lista de aşteptare, alături de Slovenia (care, într-un fel, a fost „victima" noastră: deşi Alianţei chiar îi era utilă această mică ţară performantă din punct de vedere economic şi învecinată cu Italia, un important membru al organizaţiei, Slovenia a fost lăsată să mai aştepte; dacă ar fi fost şi ea primită - cum, de altfel, merita -, dintre statele luate în discuţie la Madrid doar România ar fi fost respinsă, ceea ce, iarăşi, ar fi apărut ca o discriminare). În orice caz, din mai toate episoadele carierei noastre proeuropene se desprinde un element comun: *întîrzierea*. Am ajuns mai totdeauna la întîlnirile cu Europa gîfîind şi „aranjîndu-ne ţinuta" din mers, pe ultima sută de metri.

Aderarea la UE: o chestiune de politică internă

Acum, faza discuţiilor şi negocierilor politice cu organismele europene a trecut. Atît Comisia Europeană, cît şi reprezentanţii NATO au avut suficiente aprecieri de principiu faţă de reformele democratice din România. Este evident că nu mai putem fi refuzaţi pentru că n-am respecta drepturile omului ori pentru că nu avem, în ansamblu, instituţii democratice. Relaţiile noastre cu clubul democraţiilor europene au intrat într-o altă fază, care presupune renunţarea la mentalitatea propagandistă şi îndeplinirea, punct cu punct, cu o încăpăţînare funcţionărească, a unor criterii precise şi măsurabile. Funcţionarea Uniunii Europene nu se bazează doar pe existenţa instituţiilor democratice şi a economiei de piaţă, ci şi pe o birocraţie cumplită, în care se prevăd reguli precise pentru aproape orice. În domeniul politic se păstrează diferenţe importante, datorate tradiţiilor diferite: sistemul parlamentar englez, de pildă, înseamnă cu totul altceva decît cel german, experienţa democratică a Franţei este diferită de a Spaniei sau a Austriei etc. Ralf Dahrendorf, care se defineşte „un european sceptic", făcea distincţia între ţări „caracterizate cu precădere de societatea civilă", cum ar fi Anglia sau Italia, şi ţări „caracterizate ca societăţi ale Statului" (Germania sau Franţa). Din punct de vedere politic şi instituţional, raportările lor la normele europene au la bază asumarea diferenţelor şi funcţionarea unor mecanisme comune, general acceptate, care nu elimină tradiţiile locale. Diferenţe considerabile există, între cei cincisprezece, şi din punct de vedere economic. Nu doar ca nivel de dezvoltare (Grecia sau Portugalia, de pildă, sînt cu mult în urma Germaniei sau Luxemburgului), dar şi ca „sistem de reguli": capitalismul britanic este diferit de cel italian, aşa cum *statul social* german se deosebeşte de cel suedez. Ceea ce a reuşit să aşeze împreună aceste diferenţe într-un sistem funcţional este tocmai stabilirea de reguli precise, urmărite şi aplicate de un aparat birocratic uriaş. Nu discutăm cît este de bine sau de rău pentru Uniunea Europeană că se sprijină pe acest sistem (birocraţia de la Bruxelles este o veşnică temă de dezbatere în ţările UE), dar recentele critici aduse programului românesc de aderare au venit tocmai de aici. Vîrfurile politicii româneşti ar trebui să înţeleagă că, de-acum înainte, chestiunea aderării României la Uniunea Europeană nu mai este în primul rînd o problemă politică şi cu atît mai puţin una de imagine (Doamne fereşte!). Aprecierile generale ale unui şef de stat occidental la adresa reformelor româneşti, oricît de binevoitoare, pălesc în faţa analizei concrete a gulerelor albe de la Bruxelles, care bifează cu acribie fiecare incompatibilitate legislativă, fiecare nerespectare de termen, fiecare ECU (şi în curînd euro) prost cheltuit ş.a.m.d. Aşa încît integrarea în Uniunea Europeană nu mai ţine (oricît de paradoxal ar părea) de politica externă, ci de politica internă.

Termene şi cheltuieli

Pentru a fi compatibili pe plan european, ar trebui să avem, ca un rău necesar, instituţii capabile să asimileze în mod funcţional birocraţia inevitabilă a Uniunii Europene şi să-i răspundă eficient şi precis. Or, în vederea integrării, la noi s-au constituit organisme ce par mai degrabă foruri de dezbatere decît de execuţie: comisii interministeriale şi parlamentare, comisii sau direcţii la nivelul ministerelor etc. Departamentul Integrării Europene, înfiinţat şi pe ideea că „fiecare ţară din UE are aşa ceva", e destul de puţin prezent în realitate şi nu cu atribuţiile de care ar trebui să se achite în primul rînd. Aşa ceva există, într-adevăr, în fiecare ţară dintre „cele 15", cu misiunea precisă de a armoniza politicile europene şi de a urmări, pur birocratic, aplicarea directivelor şi recomandărilor Parlamentului European în fiecare stat, sesizînd eventuale incompatibilităţi ori derogări. Or, Departamentul nostru nu a dovedit că are forţa pentru a se adapta unor cerinţe de acest fel, în schimb şi-a asumat misiuni diplomatice paralele, pentru care nu are competenţa necesară.

Programul naţional de aderare, construit cu elan şi pompă, este criticat însă pe puncte: nu se spune nimic despre siguranţa transportului maritim şi pe căile ferate, nu se prevăd modalităţi de protejare a angajaţilor în cazul insolvabilităţii patronilor, banii din programul PHARE sînt prost cheltuiţi (sau necheltuiţi), nu se respectă termenele etc. E mai mult decît semnificativ pentru felul nostru de a înţelege intrarea în Europa faptul că, în ciuda atîtor comisii şi organisme, ni se reproşează incapacitatea de a cheltui cu spor nişte bani primiţi tocmai în vederea integrării. Mai mult decît orice posibile reproşuri care s-ar putea face guvernului de-acum sau celor dinainte, această incapacitate de a profita de un anumit tip de sprijin e un semn al mentalităţii noastre încă ne-europene. Aşa că, vorba Comisiei de la Bruxelles, „negocierile vor începe de îndată ce România va înregistra suficiente progrese în direcţia criteriilor de aderare". Se încumetă cineva să dea, în România, un termen precis?

Mircea VASILESCU

Apel către Naţie

Pictorii gîndesc în imagini; compozitorii în sunete. S. Z. este compozitor şi pictor. De aproape 20 de ani trăieşte în Germania. Zilele trecute s-a întors pentru prima data în ţară şi a stat o vreme la mine. Ne-am plimbat prin oraş, adulmecînd cu ochii şi urechile un Bucureşti peren, pe care îl regăsea la tot felul de colţuri de stradă, dincolo de evidentele transformări din ultimii 20 de ani. *Ştii ce m-a şocat?* – m-a întreabat el la doar cîteva zile. *S-a schimbat mult...*– am mormăit eu, înţelegător. *Nu despre asta e vorba, ci despre oameni. Au un fel ciudat de a vorbi. Sînt patetici, teatrali, parcă toţi au să spună ceva epocal şi nimeni nu-i ascultă*. Şi ca să-mi ilustreze mai bine ce avea în gînd, s-a suit pe masă, a ridicat mîinile către cer şi a început să declame un text fără cuvinte, alternînd patetismul cu furia, dramaticul cu agresivitatea. *Parcă nu mai ştiu să vorbească, asta a fost prima mea impresie* – a conchis el, dîndu-se jos de pe masă.

Pictorii nu prea gîndesc în cuvinte şi nici compozitorii. Nu au de ce. Dar jocul de imagini şi sunete al prietenului meu era cît se poate de elocvent şi fără prea multe cuvinte.

Diverse amintiri au început să mi se orchestreze în cap, în cheia majoră sugerată de compozitorul vizionar. Iată, de pildă, întîlnirea cu un ministru, căruia mă pregătisem să-i expun, în maximum 2 minute, problema pentru care credeam că m-a chemat, şi care m-a ţinut peste 2 ore fără să asculte măcar 2 secunde despre ce era vorba. Sau, la extrema cealaltă, un intelectual deosebit şi eficient, căruia aproape că nu mai îndrăznesc să-i spun cronofagul *bună ziua,* ci doar, lapidar, *bună*, în aşa măsură i se citeşte în ochi şi în gesturi principiul *time is money!* Şi între aceste două teme majore, toată polifonia cotidianului: colocviile sau *workshopurile* în care toată lumea vorbeşte şi nimeni nu ascultă, în care nu se intervine decît pentru a lăuda sau înjura, iar orice încercare de „critică pe text" este luată drept atac la persoană; dezbaterile, televizate sau nu, care sînt totdeauna lupte de persoane şi nu „lupte de idei"; Sorin Antohi, care se revoltă că teoria, se pare excepţională, a unui compatriot, a făcut să curgă multă cerneală în Occident, dar nu a trezit nici o dorinţă de dezbatere pe meleagurile natale (*o personalitate română este totdeauna o persoană moartă!* – spunea, cu cinism, cineva); pieţele de cartier, unde oamenii trec cinci minute ca să cumpere şi petrec zece ca să înjure guvernul, soacra şi vecinii... O adevărată „simfonie neterminată"!

Dacă nu ai simţul umorului, rişti să cazi în fundamentalism, este de părere Domnul Paleologu. Sau ajungi, mai devreme sau mai tîrziu, să devii ţoapă, adaugă Domnul Pleşu. Dar dacă nu ai „simţul vorbirii", dacă ai uitat şi să comunici, ce se întîmplă? Iertaţi-mă, dar mi-e groază să mă gîndesc, iar simţul umorului mă părăseşte la acest punct, fără a deveni, sper, nici fundamentalist, nici ţoapă. *Patetic* şi *teatral*, voi spune deci şi eu ceva *epocal*, pe care *nimeni nu o să-l asculte*:

COMUNICAŢI, BĂIEŢI, NUMAI COMUNICAŢI!

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Remember

La începutul acestui an s-au împlinit 140 de ani de la naşterea întemeietorului dreptului penal român modern, profesorul Ioan I. Tanoviceanu. Nu ştiu să se fi organizat vreo comemorare*, n-am citit nicăieri vreun text omagial scris cu această ocazie. Această uitare mă întristează de două ori. Întîi, pentru că este nemeritată. Valoarea ştiinţifică a operei lui Tanoviceanu este şi acum, la un veac de la elaborare, indiscutabilă. Dar sînt trist, mai ales, pentru că uitîndu-l pe Tanoviceanu – primul penalist român de anvergură europeană –, uităm întîimergătorii. Iar a uita începuturile, mai ales într-un moment dominat de imperativele unui mare început, mi se pare a fi semn de slăbiciune.

Ioan I. Tanoviceanu rămîne în istoria dreptului românesc prin monumentalul „Tratat de drept şi procedură penală" apărut în 1912. Recitit astăzi, tratatul impresionează prin adîncimea analizei şi prin puterea de sinteză. Nu în ultimul rînd, dimensiunile lui (peste o mie de pagini) dovedesc că, în spate, se află o muncă imensă. Într-adevăr erudit, fin mînuitor al condeiului, definitiv dedicat ştiinţei dreptului penal, Tanoviceanu a fost, mai presus de toate, un intelectual de bună credinţă. Într-un moment în care avem nevoie de profesori ca Ioan I. Tanoviceanu, redau, ca semn de respect pentru cel dintîi mare penalist român, un fragment din prefaţa pe care a scris-o la prima ediţie a tratatului.

„... Dorinţa noastră a fost ca să prezentăm publicului şi studenţilor o operă conştiincioasă şi pusă la curentul doctrinei şi jurisprudenţei celei mai nouă, şi sperăm că am realizat această dorinţă.

Pe lîngă doctrină şi jurisprudenţă, în opera noastră ne-am preocupat foarte de aproape de istoria şi filozofia, sau, cu alte cuvinte, de trecutul şi viitorul instituţiunilor penale. Mai cu seamă în ceea ce priveşte istoria, cursul nostru îşi are individualitatea sa, fiindcă puţini penalişti contemporani îşi mai dau osteneala să citească enormele in-folio latineşti ale vechilor penalişti. Am crezut însă că uneori, chiar foarte adesea, este folositor să ne suim la aceşti vechi premergători, care au pus temelia ştiinţei penale, fiindcă din studiul trecutului în legătură cu prezentul se poate înţelege mersul şi tendinţa instituţiunilor juridice. Ştiinţa statică a instituţiunilor juridice este o ştiinţă incomplectă, putem zice falsă, fiindcă instituţiunile nu stau pe loc, ci necontenit se transformă. Pentru a fi bine înţeles, dreptul trebuie studiat nu numai static, ci şi dinamic. Marii jurisconsulţi romani au fost perfect cunoscători ai vechii legislaţiuni romane.

În ceea ce priveşte critica dreptului prezent şi dorinţa îmbunătăţirii lui, am păstrat o desăvîrşită independenţă de prejudecăţi fie politice, fie ştiinţifice. Cînd am crezut o părere dreaptă, am expus-o pe faţă, fără să ne gîndim că unii ne vor socoti reacţionar, iar alţii răsvrătitor ori spirit paradoxal.

Cînd expune cineva faptele trebue să caute ca expunerea să fie fidelă; dar cînd se emite o idee, ea trebue să fie sinceră. De aceea nu ne-am temut să ne expunem părerile noastre, fiindcă nu urmărim nici un interes personal or de clasă, susţinînd o certă părere, ci dorim numai binele obştesc. Ideea poate să fie greşită, dar cînd e cinstită şi pleacă din convingere, oricine are drept să o combată, nimeni nu are drept să ponosluească pe cel care o susţine."

Am ales acest pasaj pentru că are o importantă conotaţie contemporană. Atunci, ca şi acum, începea ceva. Înainte de tratatul lui Tanoviceanu, adevărata ştiinţă a dreptului penal nu exista în România. Acest pasaj ne arată cum gîndeşte un întîimergător. Dacă am uitat opera lui Tanoviceanu, dacă l-am uitat pe Tanoviceanu însuşi, am greşit. Dar asta se poate, vag, explica şi, în orice caz, se poate recupera. Dacă am uitat spiritul lui Tanoviceanu, sîntem pierduţi.

Sever VOINESCU

* Ioan I. Tanoviceanu a murit în aprilie 1917.

SPAŢIUL

PUBLIC

PUB(licitate)ELĂ

Dacă veţi căuta o definiţie a, în română cel puţin, barbarismului „a zapa", adică dacă o veţi căuta, să zicem, într-un dicţionar al limbii franceze, unde a sosit din engleză şi de unde a sosit, incomplet încă, timid, şi în limba noastră, unde nu va ajunge, poate, niciodată cu totul şi unde, lucru mult mai important, noi nu am ajuns, încă, la luxul de a ne înnoi an de an dicţionarele şi de a avea o „piaţă" a dicţionarelor de limbă authtone, dacă veţi căuta, prin urmare, definiţia franceză a lui „a zapa", veţi vedea că înseamnă ceva cu totul banal: a schimba canalele de televiziune, a trece de la un canal la altul. Dar, amănunt decisiv: cu ajutorul telecomandei. Cîtă lume are, însă, la noi televizoare cu telecomandă? Încet încet, destul de multă, bănuiesc. (Nu pot, în lipsa unor studii statistice pe această temă, care poate există fără să am eu ştire de ele, decît să bănuiesc că în special familiile tinere posedă televizoare moderne: bătrînii nu-şi schimbă aşa uşor televizoarele – şi nu pentru că n-ar vrea...) Am lăsat la urmă încă un amănunt important al definiţiei lui „a zapa" (despre care, dacă mi-amintesc bine, scriam încă de prin 1991 : a schimba canalele de televiziune, a trece de la unul la altul (a „naviga" sau a „surfa", cum spun astăzi practicanţii Internetului, aşa-numiţii „internauţi"), cu ajutorul telecomandei (sau telecomenzii? Cum ar fi să fie corect?), *pentru a evita calupurile de spoturi publicitare.*

Acţie şi reacţie, boală şi remediu, manipulare şi rezistenţă: televiziunile, cele comerciale în special, cele mai dezvoltate totodată, se bazează tocmai pe publicitate, pe calcule foarte sofisticate ale audienţei, pe cercetări calitative despre ce fel de categorie de public se uită, şi la ce ore, la televizor, importante fiind publicurile cu putere de cumpărare, nu, să zicem, femeile casnice (bibliografie recentă, prin graţia domnului Radu Cosaşu: Bernard Pivot, *Remontrance % la ménagère de moins de 50 ans*, Plon, 1998) sau bieţii pensionari, iar numitul telespectator, „publicul-ţintă" ce face? Evită tocmai publicitatea! Dar, cu toate acestea, ea continuă. Insistă şi persistă. Pentru că, probabil, s-a dovedit, că chiar şi evitarea nu este ignorare. În cadrul campaniilor intense de publicitate, ce reuşeşti să nu vezi la un anumit post de televiziune vezi, fie chiar şi doar cu coada ochiului, la altul. Pînă la urmă nu scapi. Oricît l-ai păcăli, mesajul publicitar tot ajunge pînă la tine!

Publicitatea a ajuns, dacă nu va fi fost de la bun început, esenţa televiziunii. Şi nu doar din punct de vedere comercial, ci şi, cum să-i spun, poietic. Ritmul spoturilor publicitare a ajuns să domine estetica televiziunii. Televiziunile comerciale arată pretutindeni cam aşa cum arată, la noi, Pro TV-ul. De fapt, dacă este să spunem – exagerînd, fireşte – lucrurilor pe nume, numai publicitatea există la televiziune: tot restul programelor nu există, pînă la urmă, decît ca accesoriu, ca *suport*, mai bun sau mai puţin bun, pentru publicitate.

Poate mulţi dintre telespectatorii români se vor mira auzind una ca aceasta, dar publicitatea a ajuns, în lume, o adevărată artă, de o creativitate şi originalitate maxime. La noi, fireşte, banalitatea domneşte şi aici: publicitatea e, încă, *reclamă* şi atît. Îndrăznelile nu sînt permise, sînt considerate, de către clienţii autohtoni şi de către conducătorii marilor agenţii, nişte greşeli, publicul românesc fiind considerat imatur, încă, pentru marea artă a *advertising*-ului: cheltuială inutilă. *Advertising*-ul, în ţările occidentale, este deja *artvertising*. Fobia aceasta faţă de originalitate mi se pare, însă, ea însăşi o greşeală: campanii precum cea recentă, la deodorantele Axe (vă amintiţi: băiatul rău, băiatul nevinovat, cu faţă de tont, fata etc.), sau spoturi precum acela pentru batoanele de ciocolată Smash au plăcut, din cîte se pare, publicului român, care a avut, astfel, ocazia (nu toţi românii sînt „devoratori de publicitate" noctambuli) să îşi dea seama că publicitatea poate fi distractivă, interesantă, pasionantă chiar prin ea însăşi...

La noi, însă, PUBlicitatea este o adevărată PUBelă. Totul a culminat recent, în spotul pentru sucul Santal, produs de marele concern Parmalat. „Fi activ", erai îndemnat în acel spot. „Fi etc." Vorba colegului meu de redacţie Cezar Paul-Bădescu: numai la imperativ negativ „a fi" se scrie cu un singur *i*. Deci, pentru filologi cel puţin, dar care, filologi fiind, iubitori de limbaj, vorbesc, cel mai adesea, mult, adică spun şi altora, împărtăşesc hazul: „nu fi activ", „nu bea Santal". „A fi", la imperativ afirmativ, se scrie „fii". Prin acest spot, produs nu se ştie de ce agenţie (în alte ţări, de soare pline, există obligativitatea semnăturii, cîteva secunde măcar, într-un colţ al ecranului), Parmalatul, cu într-adevăr excelentul său Santal, n-a avut decît de pierdut. Agenţia cu pricina, după o difuzare intensă, a îndreptat însă greşeala, adăugînd un „a" la început, cu preţul transformării imperativului iniţial într-un mult mai blînd-constatativ infinitiv. Orgoliu, de: n-au îndreptat exact ce-au greşit! Pînă la urmă însă, cum se întîmplă adesea în publicitate, este foarte posibil ca spotul să-şi fi atins, poate chiar mai mult decît fusese prevăzut, efectul. Scandalurile înseamnă publicitate, nu-i aşa?

Stau, însă, şi mă întreb cît o cîştiga un agramat de *copywriter* în comparaţie cu un *writer*, scriitor adică, român? Incomparabil, indecent de mult!

Bogdan GHIU

Economie

Începe numărarea bobocilor

Septembrie a venit cu griji noi. Ne apropiem de sfîrşitul unui an pentru care se prognozase un PIB cu creştere „0" sau, în cel mai bun caz, cu creştere „plus". Din nefericire va fi creştere „minus". În scădere, aşadar, faţă de 1997.

Aceasta este realitatea. Paradoxal, se cuvine a fi subliniat faptul că... e bine că a scăzut PIB-ul. Fiindcă economia nu a reuşit să-şi definitiveze pregătirile pentru creşteri economice.

Deşi e dominată de mari monopoluri de stat, economia noastră întîrzie să devină concurenţială. Ne lovim încă de giganţi ce pot să dicteze preţurile, să le urce pînă unde se întîlnesc cu satisfacerea propriilor interese. Principala lor „lege" este să ucidă orice fel de concurenţă, pentru a-şi putea executa partitura aşa cum le place. Iată, aşadar, că redresarea economiei româneşti cere intensificarea competiţiei, pentru a scăpa astfel de un important focar de somnolenţă şi delăsare.

Pînă atunci, salariul real va continua să scadă, populaţia va cumpăra mai puţine bunuri de folosinţă îndelungată, va apela mai puţin la serviciile organizate, chiar dacă PIB-ul, pînă la sfîrşitul anului, îşi va recupera ceva din pierderea suferită. Iar bugetul va continua să întreţină o bună parte a economiei.

Avem nevoie de o economie bazată pe concurenţă, pe competitivitate şi pe eficienţă. Dar la aceste valori nu se poate ajunge – şi nu se va ajunge niciodată – fără o restructurare masivă. Iată de ce, în aceste condiţii, logica economică ne conduce spre o judecată simplă: atît timp cît nu au fost reînnoite decît parţial structurile economice, organizarea muncii şi sistemul intereselor, a forţa motoarele creşterii, în speranţa că vom avea mai mult PIB ar însemna să ne încărcăm cu un nou focar de ineficienţă. Fapt ce ar provoca o inflaţie mare.

Numai într-un climat economic sănătos, competiţional, mai mult PIB ar însemna mai multe valori adăugate. O producţie mai mare de bunuri şi servicii, în stare să stimuleze atît veniturile, cît şi consumul populaţiei. Şi să aducă mai multe venituri la buget.

Dacă, la noi, i s-ar fi acordat competiţiei economice atenţia cuvenită, astăzi nu ne-am fi chinuit, în industria de stat, nici cu sufocantele supracapacităţi de producţie, multe nefolosite sau prost folosite; nici cu nenumăratele structuri de cost supraîncărcate, fie din cauza consumurilor exagerate, fie reprezentînd preţul risipei de resurse, al gestiunilor frauduloase şi al furturilor; nici cu schemele de personal supraponderale, ce constituie una din frînele care ţin în loc productivitatea. Şi nici n-am fi fost obligaţi să suportăm atît de multă inflaţie. Deşi în proces de calmare, inflaţia noastră lunară e egală cu inflaţia anuală din ţările dezvoltate, fapt ce dă unui mare număr de întreprinderi iluzia unei minime rentabilităţi, chiar dacă productivitatea, eficienţa şi competitivitatea nu înregistrează decît creşteri lente sau căderi.

Înainte de a avea un PIB în creştere va trebui să avem, în economia noastră, o altă manieră de organizare a muncii, spirit managerial modern, flexibilitate şi, mai presus de orice, eficienţă. Nu vom avea însă parte de toate aceste valori, nici acum şi nici mai tîrziu, dacă nu i se va da curs liber unei competiţii reale în economie. Şi unui sistem real de stimulare a muncii eficiente, inclusiv prin buget.

Munca stimulată doar moral, nu şi material, a produs pagube imense, ce n-au făcut altceva decît să tragă economia înapoi. Chiar şi atunci cînd ni s-a dat iluzia că ea merge înainte, adunînd „pe cap de locuitor" tone de oţel şi producţii agricole falsificate, tot înapoi a mers. Dacă vrem să meargă cu adevărat înainte, va trebui să acceptăm legile pieţei. Şi să respectăm legile ţării.

Constituţia noastră spune limpede: „Economia României este economie de piaţă". Şi mai departe se arată că statul are obligaţia să asigure: 1. libertatea comerţului; 2. protecţia concurenţei loiale; 3. crearea cadrului favorabil pentru valorificarea tuturor factorilor de producţie. Ordinea acceptată de Constituţie fiind cea firească: istoria dezvoltării societăţii omeneşti a probat că motoarele bunăstării sînt piaţa, preţul şi concurenţa, toate implicînd circulaţia bunurilor. Iar dacă obiectivul cardinal nu ar fi bunăstarea oamenilor, ar mai avea sens zbaterea pentru impulsionarea activităţii economice?

Şi bugetul tot într-acolo trebuie să privească: să asigure prosperitatea societăţii şi nu supravieţuirea întreprinderilor de stat somnolente.

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

Miroase a parfum de la o poștă

În momentul în care, în prima sa oră în avion, soția mi-a dat impresia că-și va pierde paloarea cuvenită ocaziei în favoarea unei neliniștitoare nuanțe verzui, m-am gîndit că este momentul pentru un subterfugiu: de pe lista de produse *duty free* a însoțitorilor de bord i-am cumpărat o *eau de parfum* al cărui nume, din păcate, nu ne interesează, fiindcă am putea cădea sub incidența publicității mascate; tot ce pot și trebuie să spun – am motivele mele – este că numele era ceva cu *junglă*.

Flaconul respectiv avea, în cutia lui frumos meșteșugită, un mesaj lansat de către firma pariziană spre viitorul cumpărător necunoscut (cuvinte flatante, desigur), precum și un mic chestionar referitor la impresia pe care această esență, nouă la acea dată, i-a făcut-o. În egală măsură disciplinată și mărinimoasă, soția a completat micul formular și l-a returnat, peste cîteva luni; astfel a început totul.

Pentru că, plăcută surpriză, la cîtva timp distanță casa pariziană trimite soției un pachet destul de cochet, conținînd, puteți bănui, tot parfum: nu unul, ci două flacoane *pour le sac* (scria în scrisoarea însoțitoare), două sticluțe minione, mai mari decît mostrele publicitare dar mai mici decît sticla de apă de toaletă obișnuită. Nici nu terminasem bine această ultimă frază și mi-am dat seama că cere o rectificare: surpriza a fost plăcută doar preț de cele șapte sau opt zile care au trecut de la primirea mandatului poștal și pînă la descinderea soției în oficiul cu pricina; ce urmează de aici încolo este un fragment dintr-o altă realitate, cu mult mai palpabilă decît mondenismul de *dolce far niente* al schimbului epistolar cu o casă de parfumuri.

Aspectul cel mai neplăcut al afacerii nu constă, paradoxal, în faptul că, în momentul ridicării sale, pachetul era desfăcut și că unul dintre flacoane lipsea cu desăvîrșire, deși își lăsase, sărmanul, urma în catifeaua suportului. Sustragerile din colete sînt o boală atît de veche în Poșta română încît mulți o consideră deja fără leac. Pe la 1860, la unificarea serviciilor de telegraf și de vamă ale celor două principate, transportul de persoane și mesagerii se făcea cu poștalionul (s-ar putea spune că timpul avea răbdare, din moment ce de la București la Iași se făceau vreo 60 de ore); fraudele nu lipseau nici ele, ca în orice sistem poștal din lume, numai că, după 1862 – data la care acest sector al poștei devine regie – situația se reglementează drastic, astfel încît PTT-ul a fost una dintre instituțiile emblematice ale modernizării statului român. Semn al aparentei sale umanizări, vîrsta i-a adus Poștei și involuția: nu este comunismul singura explicație, dar tipul de autarhie propus de acesta sigur are mari merite. În anii '80, pachetele din afară se deschideau cu patimă și furie, iar cel furat înregistra paguba ca pe un fel de obol plătit nici el nu știa cui: vreunui pui de javră de vameș de poștă sau statului însuși, dezinteresat și, parcă, amuzat de felul în care sînt taxați cei cu rude afară, pe principiul *las', că așa le trebuie!* Ce mi se pare mai grav, în episodul de azi al deziluzionării soției, nu este sustragerea în sine cît lipsa de *manieră* cu care a fost comisă: nici o grijă, nici cel mai mic efort pentru salvarea aparențelor – scrisoarea din pachet, hîrtie filigranată, era împăturită în bătaie de joc, iar peste latura deschisă fraudulos era trîntit un scoci de tîrg Vitan, în contrast frapant cu cel pus, la celălalt capăt, de o casă, totuși, de *haute couture*. Ca și cum ne-ar zice (el, delapidatorul) că, în fapt, nu se teme de nimic.

Cum spuneam, numele parfumului era ceva cu *junglă* – semn că are o morală povestea aceasta.

Adrian CIOROIANU

© S. Gheție

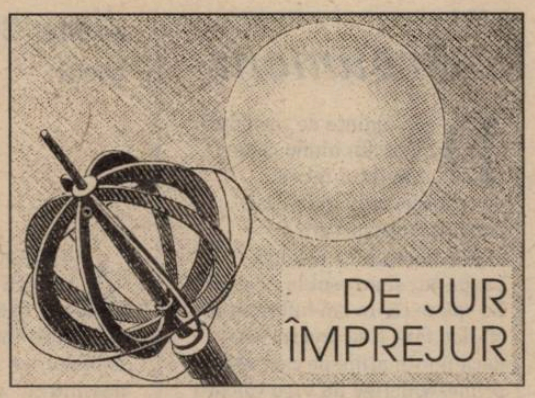

DE JUR ÎMPREJUR

Camera Hărților

Explicația oferită poporului american prin intermediul televiziunii, despre relația cu acea stagiară, i-a mîhnit cel mai mult pe prietenii Președintelui. Adversarii au știut de la bun început că minte; echipa de înalți funcționari de la Casa Albă, care face politica Americii, vroia să vadă – într-un fel sau altul – afacerea terminată, ca să se poată ocupa de treburi serioase, cum sînt bombardarea Sudanului și a Afganistanului (unde foștii aliați – talibanii – sprijină logistic noii dușmani). Partidul Democrat ca atare oricum nu speră să cîștige ceva la proximele alegeri pentru Congres, așa că figurile proeminente s-au mulțumit cu declarații și încurajări evazive. Într-o situație relativ delicată a fost vicepreședintele Gore: soarta celui de al doilea om din stat – președintele de pe banca rezervelor – e intim legată de cea a primului. Iar cînd acesta se comportă ca un „adolescent iresponsabil" (o fostă consilieră) vicele nu se poate nici solidariza și nici nu se poate strîmba dezgustat fără a-și periclita viitorul politic. Poporul din sondaje, înțelept, n-are o idee prea înaltă despre relația lui Clinton cu adevărul, dar nu consideră că trebuie dat afară din slujbă. Pentru cetățenii unicei superputeri, șeful executivului nu este un om la care autoritatea se exprimă prin perfecțiune, ci un bărbat supus tentațiilor și neputinței de a se abține. Un președinte mulieratic (și incapabil să le facă să tacă pe femeile care i-au trecut prin „birou") e mai puțin periculos decît unul obsedat de putere și dispus să-și facă adversarii să tacă cum a fost Nixon.

Oricum, se pare că țara merge și cu pilot-automat.

Dar pentru prieteni a fost insuportabil: ei chiar l-au crezut, pînă în ultimul moment, nevinovat. Și nu este pentru prima oară cînd se găsesc în această situație: „Trebuie să înțelegeți ce simți cînd președintele Statelor Unite îți pune mîna pe umăr te privește în ochi și-ți spune «Trebuie să mă crezi, n-am făcut așa ceva». Îl crezi. Dacă nu, trebuie să demisionezi" – scrie unul dintre foștii săi consilieri, George Stephanopoulos, care întîi l-a crezut și pe urmă a demisionat.

Nici soția lui, Hillary, nici fiica lui, Chelsea, nu pot demisiona.

Conflictul legal este însă departe de a fi terminat. Procurorul Starr se va strădui să dovedească sperjurul și încercarea de influențare a martorilor pentru a-și justifica lunga și costisitoarea lui anchetă. S-ar putea să mai fie nevoie ca președintele Clinton să se ducă în Camera Hărților – acolo unde înaintașul său Roosevelt plănuia desfășurarea bătăliilor din cel de al doilea război mondial – și să mai ofere ceva explicații poporului. Tot atît de bine cum ar fi posibil ca ancheta să se încheie scurt. Americanii o duc bine, iar cei care pozează în apostoli ai moralității sînt antipatici și ei înșiși de o moralitate discutabilă. Cei care observă că puțini dintre predecesorii lui Clinton ar fi rezistat unui examen de tipul celui la care este el supus, consideră că partea cea mai conservatoare a finanței și politicii americane încearcă să elimine corpul străin reprezentat de acest american ajuns guvernator și președinte fără sprijinul lor.

Bizar este cum mulți dintre cei indignați de aroganța politicii externe a Statelor Unite sînt foarte supărați pe acest președinte nevoit să-și recunoască un adulter sordid. Probabil că ar trebui ca oamenii care au puterea de a declanșa cataclisme să aibă defecte pe măsura distrugerilor de care sînt capabili și nu simple slăbiciuni omenești. Camera Hărților nu pare a fi un decor potrivit pentru dramele burgheze.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Politicieni și tehnocrați

Domnul Alan S. Blinder, profesor de economie la Universitatea Princeton, a fost timp de un an, la Casa Albă membru în Consiliul Economic, organism consultativ al Președintelui; apoi, timp de doi ani, a ocupat funcția de vicepreședinte în Consiliul guvernatorilor al Federal Reserve System. Prima funcție a fost evident politică, iar cel de al doilea organism a fost creat ca o agenție independentă. Experiența dobîndită în această succesiune i-a prilejuit autorului articolului „E guvernul prea politic?", publicat în revista *Current* (martie/aprilie 1998) cîteva observații interesante în legătură cu alternativa politicieni/tehnocrați. După cum se vede, nu este vorba de două persoane diferite, politicianul fiind responsabil cu demagogia și tehnocratul cu competența. Aceeași persoană competentă abordează aceleași probleme din unghiuri diferite: „Depolitizarea guvernului nu este nici de dorit și nici posibilă. Într-o democrație, politica trebuie făcută de cei care au obținut sprijinul popular și nu de către cei care se pricep la analize tehnice. Dar democrația americană este confuză și frustrantă. În diferite perioade, bariera care desparte deciziile politice de cele tehnocratice s-a tot mutat și fiecare societate trebuie să decidă amplasarea ei. Eu am impresia că, în subconștientul lor, americanii nu consideră că linia aceasta se află unde trebuie".

Autorul povestește cu un haz bine travestit în seriozitate cum discuțiile politice încep de la generoasa platformă a binelui general și eșuează în dezbateri meschine despre eventualul sprijin necesar și de unde poate fi obținut: de la cutare subcomitet sau de la cutare persoană influentă din Congres. Decizia se modifică în funcție de aceste presiuni. „Dincolo, la Federal Reserve, dezbaterile sînt serioase, la obiect, se discută despre avantajele economice, sociale ori legale, nu despre cît de ușor va putea fi «vîndută» soluția. O poziție fățiș partizană este considerată nu doar neadecvată, ci și de prost gust. Nu se discută despre atitudinea partidelor politice, a unor membri ai legislativului, a grupurilor de interese față de politica monetară de pildă. Toate acestea sînt considerate irelevante. Și «federalii» nu discută aproape niciodată despre «mesaj». Poate că nu adoptă întotdeauna măsurile corecte, dar criteriile lor sînt apolitice. Și se poate demonstra că deciziile emise de ei sînt mult mai bune decît cele ieșite din cazanul politicienilor".

Concluziile care se degajă din compararea celor două experiențe ridică în viziunea autorului un set de întrebări care vizează însăși esența democrației. O bună parte din deciziile care influențează profund și pe termen lung viața colectivităților cer o specializare aprofundată într-un anumit domeniu, specializare pe care politicienii fie nu o au, fie nu o pot aplica din cauza unor considerente electorale. Se pune problema dacă, într-un stat de drept, poporul își poate încredința soarta în mîinile unor oameni, fie și supercompetenți, chiar de bună credință, nelegitimați însă prin alegeri. „Nimeni nu crede că e bine ca oamenii de știință să decidă asupra politicii în materie de avorturi sau despre pedeapsa cu moartea, deși chiar și aceste probleme implică o anume cunoaștere a aspectelor lor științifice. Dar problema centrală este una morală și deci ea nu poate fi corect tranșată decît în sfera politicii".

În opinia profesorului Blinder, acolo unde intră în discuție morala, tehnocratul cedează locul politicianului. Ceea ce ar presupune că politicienii sînt supercompetenți în materie de etică, iar propriul lor comportament le permite să emită judecăți asupra altora. Nu este așa nicăieri, dar acesta este principiul. „Toate societățile tind să considere instituțiile lor de guvernare de neclintit, ca și cum ar face parte din ordinea naturală a lucrurilor. Dar nu este așa. Ceea ce bărbații și femeile au decis se poate schimba și schimbările trebuie făcute cînd instituțiile nu mai sînt funcționale. Eu m-am opus dintotdeauna schimbării făcute de dragul schimbării – dacă un lucru nu e stricat, n-ai de ce să-l repari". Dar disprețul evident al publicului pentru felul cum se guvernează acum influențează democrația americană, o fac mai fragilă și o vor aduce pînă la urmă în situația de a avea nevoie de reparații.

Blinder crede că, între contribuția specialiștilor și decizia politică, democrația trebuie precis definită: Congresul să-și delege fie o parte din puteri, fie să permită unor organisme independente să elaboreze detaliile care ar permite selecția unei decizii corecte și eficiente. În viziunea oamenilor de stat americani, tehnocrați și politicieni, eficiența sistemului democratic se exprimă prin adaptarea lui la viață și nu viceversa. (**M.B.**)

Argument

Dacă înainte de revoluţie nu ştiam nimic, astăzi ştim totul într-o devălmăşie crescîndă. Dar transparenţa pe care o experimentăm ne asigură, neapărat, şi accesul la adevăr? Se spune că un om informat face cît doi, fără a se preciza însă dacă informaţiile pe care el le primeşte/deţine au vreo valoare sau, dimpotrivă, sînt amănunte lipsite de interes, ţinînd de curiozitatea joasă şi de fudulia celui ce se mîndreşte că a aflat din sursă sigură cîte pisici are un ministru şi cum le cheamă pe fiecare dintre ele. Chiar atunci cînd pare că ni se spun lucruri mai importante, şi aflăm, de pildă, cîte t/dw avea flota noastră comercială, nu rezultă, automat, că sîntem ajutaţi să ştim şi să pricepem şi ce s-a întîmplat cu ea. Transparenţa nu înseamnă numai străvezime ci şi ceva uşor de înţeles, raţional, ceva care ne pune într-un raport limpede cu ceea ce aflăm. Or, tocmai ceea ce ne-ar afecta, de fapt, şi se răsfrînge cu efect direct asupra vieţii noastre rămîne, cel mai adesea, incomprehensibil şi misterios. Recursul la nostalgie pare atunci lucrul cel mai la îndemînă; „înainte" era mai bine, secretul era secret, autoritatea – autoritate, ea avea prestigiu şi fermitate în luarea deciziilor necesare. Lumea noastră de azi ni se pare a avea prea multe „voci", care creează confuzie, erodează noţiunea de autoritate. Se ignoră, în asemena cazuri, că democraţia asigură transparenţa dezbaterilor, varietatea opiniilor şi soluţiilor propuse, însă decizia ultimă aparţine autorităţii, care şi-o asumă în chip responsabil. Ea alege o soluţie, urmăreşte realizarea acesteia şi dă seama de îndeplinirea ei şi de consecinţe. Dar nu rezolvă orice, nu are pretenţia că poate „face totul". Libertatea, siguranţa zilei de mîine, dreptatea şi prosperitatea vieţii cetăţenilor, depind şi de capacitatea noastră de a sesiza interdependenţa dintre autoritate şi transparenţă. Faptul că acum trebuie să ne obişnuim, simultan, şi cu limpezimea necesară dar şi cu prestigiul autorităţii, ne face încă şovăitori, şi, totodată, gata să avansăm soluţii radicale. „Mîna de fier" pare să fie una dintre acestea, ea ar separa limpede apele de uscat, ar institui reguli şi ar stîrpi marasmul. Corupţia sufocantă, violenţa şi actele antisociale grave, ar fi cumva stăvilite dacă autoritatea ar lua măsuri dure: pedeapsa capitală, spre exemplu. Aceasta există şi în unele state americane, cu o democraţie stabilă şi puternică, dar şi în Libia şi China: dar în toate aceste trei sisteme sociale crima n-a dispărut nicidecum, nici violenţa nu s-a redus în proporţii simţitoare. Abia ieşiţi din autoritarismul ceauşist, căutăm încă profilul autorităţii necesare într-un timp de tranziţie. Dar în locul unei soluţii rezolute, preferăm aici nuanţa. Tema propusă de *Dilema* a intenţionat să fixeze un moment al acestei dorite stări de echilibru dintre transparenţă şi autoritate, cu care ne confruntăm zi de zi, în cele mai felurite împrejurări.
(T.C.)

Andrei CORNEA
eseist

Are nevoie autoritatea de mister?

Autoritatea tradiţională, ca să folosim terminologia lui Max Weber, are misterul, secretul, opacitatea drept mediu privilegiat de existenţă. Într-adevăr, oamenii cred în virtuţile nobililor, se supun regilor, preoţilor, ascultă de descîntecul vracilor fiindcă au fost învăţaţi de generaţii să-i privească pe aceştia cu reverenţă, ca pe fiinţe deosebite de ei, situate într-o altă lume, sau măcar într-o lume aparte. Or, pentru a rămîne o lume aparte, lumea *lor, a celor cu autoritate,* trebuie să se distingă, să fie altceva decît lumea *asta,* chiar dacă nu neapărat *cu totul altceva,* aşa cum este, după Rudolf Otto, numai lumea divinului. Dar cum poate rămîne un teritoriu diferit, altceva, şi totuşi unit prin atîtea relaţii cu lumea *asta?* Numai încercuindu-se cu zidul secretului, utilizînd protecţia misterului, ascunzîndu-şi fiinţa: cînd regii se umanizează prea mult pentru supuşii lor, ori aceştia din urmă nu le mai sînt supuşi, ori ei nu mai sînt regi. De aceea, revoltele împotriva ordinii tradiţionale (sau asimilate acesteia) au ca moment privilegiat invadarea palatului, a reşedinţei autorităţii; deschiderea ei largă pentru ca toată lumea să vadă ce se ascunde înăuntru, sau, mai exact, faptul că înăuntru *nu se ascunde nimic.*

Dacă autoritatea tradiţională se fundează pe întreţinerea misterului, autoritatea charismatică este ea însăşi un mister, o enigmă vie, unită cu persoana şefului charismatic. Misterul – artificial creat înainte – este acum natural, spontan, distilat direct din esenţa unei personalităţi excepţionale şi chiar monstruoase în felul ei.

Dar ce vom spune despre relaţia dintre secret şi cea de-a treia formă de autoritate – aceea a statului raţional, democratic?

Vom spune că misterul, secretul reprezintă aici cea mai mare piedică în constituirea şi legitimarea acestui tip de autoritate şi că menţinerea lipsei de transparenţă într-un stat cu vocaţie democratică, ruinează această legitimitate. Aici nu deschiderea largă a „porţilor palatului" nimiceşte autoritatea statului, ci dimpotrivă, menţinerea acestor porţi închise, sau doar vag întredeschise.

Într-adevăr, oamenii dădeau ascultare autorităţii tradiţionale sau charismatice, cum am spus, din teamă şi din reverenţă faţă de ceea ce nu înţelegeau şi considerau a fi diferit, altfel. Dimpotrivă, oamenii dau ascultare autorităţii democratice din convingerea că există o identitate între ei şi ceilalţi – guvernanţii. Pentru a căpăta această convingere este necesar şi suficient să ştii că deciziile guvernamentale se supun unor reguli universale, că sînt rezonabile şi că, astfel, ar fi putut fi adoptate de către oricine s-ar fi aflat la putere, *inclusiv de către tine însuţi;* mai mult, trebuie să existe certitudinea că oricine s-ar fi putut afla efectiv la putere, fără ca maşinăria statului să funcţioneze prea diferit. Autoritatea tradiţională şi cea charismatică se susţin pe concepţia că statul este *altceva* decît sînt eu, supusul. Autoritatea democratică se susţine pe ideea că statul nu este *nimic altceva* decît cetăţeanul. Acolo sînt condus de *altcineva,* mai mare, mai puternic, mai aproape de Dumnezeu; aici sînt condus de *mine însumi.* Trebuie numai să fiu convins că *celălalt sînt eu însumi.*

Rezultă de aici că, pentru a subzista, autoritatea democratică presupune garantarea acestei convingeri de identitate de substanţă între stat şi cetăţean (sau, dacă vreţi, asigurarea convingerii că cetăţeanul este cu adevărat *cetăţean,* adică identic substanţial cu statul). Într-o democraţie directă, realizarea acestei convingeri este relativ uşoară: atenienii distribuiau aproape toate demnităţile din stat prin tragere la sorţi, astfel încît efectiv, orice cetăţean intra practic în toate „palatele puterii", practica singur exerciţiul guvernării la diferite nivele, avînd astfel convingerea permanentă că între el şi stat nu poate exista nici o deosebire.

Pentru marile democraţii moderne, cu birocraţii complicate şi stufoase, asigurarea acestei convingeri este destul de delicată. Votul universal, mecanismele de control civic, presa încearcă să realizeze transparenţa cu mai mult sau mai puţin succes. Iar dacă eşuează în această tentativă (sau dacă nu se străduiesc îndeajuns), nu este de mirare că autoritatea publică scade, se erodează. Oamenii nu au nici un motiv să acorde autoritate unor inşi despre care ştiu că, intrinsec, nu sînt cu nimic mai buni, mai aleşi decît ei înşişi, dar a căror acţiune este imprevizibilă, nerezonabilă, pare a deriva din anumite scopuri sau interese obscure. O administraţie modernă a cărei funcţionare este învăluită în ceaţă e contradictorie: administratorii sînt la fel cu toţi ceilalţi prin natură, dar ei se comportă ca şi cînd ar fi *altceva.* Atunci cînd nu ţi se dă posibilitatea a înţelege de ce autorităţile acţionează într-un anume fel, înseamnă că nu mai poţi generaliza maxima ta de comportament asupra lor; tu nu mai eşti la fel cu guvernanţii în fapt, deşi trebuie să fii prin natură. E de mirare că în aceste condiţii tendinţa este de a respinge legitmitatea autorităţii?

Fapt este că adesea guvernanţii noştri, din 1990 încoace, par fie să nu vrea, fie să nu poată „deschide porţile palatelor puterii". Raţiunea multor decizii ce se iau la noi rămîne obscură, imprevizibilă, iar procedurile par a fi în mare măsură neraţionalizabile, lipsite de universalitate în caracterul maximei lor de conduită. Rareori cetăţeanul poate spune: *dacă aş fi în locul lor, aş proceda la fel, sau asemănător.* De fapt, el nici măcar nu este cetăţean în adevăratul sens al cuvîntului. Sau, el nu a devenit încă cetăţean, după ce a încetat să mai fi *supus.* Iar statul, dacă nu mai este unul tradiţional, sau cu vocaţie a tradiţiei, nu a devenit nici unul modern, democratic, raţional sau raţionalizabil. De aceea el se află în pericol de subminare şi chiar de dezagregare. Iar aceasta nu din pricina unor presupuşi inamici externi sau infiltraţi, ci a locului incert şi contradictoriu în care el însuşi se află.

Cristian PREDA
asistent la FSPA-UB

Discuţie publică, legitimitate şi optimism

Referindu-se la un aspect esenţial al regimului sovietic, Raymond Aron scria: „în ziua în care s-ar da intelighenţiei dreptul de a discuta în mod raţional majoritatea chestiunilor, nu i se va putea refuza dreptul de a pune pînă la urmă sub semnul întrebării şi monopolul partidului, adică identificarea proletariatului şi a partidului, care e chiar temeiul legitimităţii regimului". Aron avea dreptate: într-o lume totalitară, orice concesie făcută transparenţei conduce la slăbirea progresivă a legitimităţii regimului. Evenimentele din URSS – unde s-a trecut de la glasnost la perestroika şi apoi la desfiinţarea monopolului partidului comunist – dau observaţiei lui Aron un aer profetic. De fapt, Aron era departe de a fi un profet; autorul francez era pur şi simplu inteligent. El a înţeles – pe urmele tradiţiei gîndirii politice occidentale – că există o legătură profundă între legitimitatea unui regim şi discursul public.

Regimurile politice cunosc, în secolul nostru, două variante: prima e cea în care există un singur partid, caz în care e produs, în mod necesar, un „adevăr oficial", monopolizat de respectivul partid; în cea de-a doua variantă, mai multe partide, aflate în concurenţă, propun diverse versiuni ale adevărului. În prima situaţie, legitimitatea şi exercitarea puterii se bazează pe o formulă cuprinsă în „adevărul oficial" (de pildă, pe identificarea avangardei proletariatului cu partidul) şi sînt susţinute de credinţa ideologică şi de teama supuşilor; în mod automat, renunţarea parţială la monopolul asupra adevărului se întoarce direct împotriva regimului; în momentul în care circulă diverse versiuni ale adevărului, regimul e ca şi mort: transparenţa ucide tirania, pentru că degradează credinţa în adevărul oficial şi teama. În sistemele politice bazate pe concurenţa partidelor, confruntarea versiunilor adevărului are o limită foarte precisă, consfinţită îndeobşte în actele constituţionale; aici însă, dobîndirea legitimităţii nu mai e un efect al discursului, al conformării – de natură pur ideologică – la adevărul oficial, ci un efect al acţiunii care respectă – în limitele „tehnice" trasate de constituţie – anumite reguli ale jocului (votul majoritar, de pildă), ca şi drepturile fundamentale ale omului. Chiar dacă nu mai e un efect al discursului care respectă ideologia, ci al acţiunii care respectă Constituţia, legitimitatea puterii e inseparabilă de un anumit stil al discursului public. Pe scurt: acest discurs trebuie să fie raţional şi să fie susţinut de optimism. Altfel, regimul riscă să degenereze. Iată de ce.

Raţionalitatea discursului public presupune în principal două lucruri. Primul se impune politicienilor: aceştia trebuie nu doar să acorde încrederea lor partenerilor din jocul democratic, dar şi să o recunoască în mod public. Ideea că adversitatea politică înseamnă tratarea membrilor celorlalte partide ca duşmani ireconciliabili, ca agenţi ai intereselor străine sau ca manipulatori ai altor culise inavuabile reprezintă o mare eroare: ea induce ideea că regula normală, cea după care funcţionează regimul democratic este acţiunea subversivă, complotul, pe scurt încălcarea legalităţii. La drept vorbind, dacă legea e încălcată, justiţia şi nu un simplu discurs ar trebui să intervină; de fapt, discursurile care acuză adversarii de lipsă de onestitate sau de trădare sînt doar o manieră demagogică de a evita angajarea responsabilităţii proprii. Situaţia optimă e următoarea: adversarii politici se respectă reciproc, se creditează unii pe ceilalţi, iar instanţele neutre ale justiţiei, de la cele ordinare la cea constituţională, intervin ori de cîte ori legea e încălcată. Cel de-al doilea aspect al raţionalităţii discursului public se impune spectatorilor angajaţi, celor care comentează evenimentele, celor care formează opinia: aceştia trebuie să înţeleagă transparenţa puterii în sensul ei tare. Cu alte cuvinte, preocuparea lor primă nu este dezvăluirea spaţiului privat al politicienilor sau confecţionarea unor scandaluri de presă care îi au pe guvernanţi în prim-plan, ci discutarea aspectelor esenţiale ale exercitării puterii, înainte de orice a măsurii în care mijloacele propuse de politicieni sînt adaptate scopurilor asumate de ei în faţa corpului electoral. Dacă dezbaterea publică are asemenea subiecte, legitimitatea regimului democratic iese – indiferent de deţinătorul temporar al puterii – consolidată. Dacă, dimpotrivă, majoritatea chestiunilor discutate în presă sînt detalii private sau false probleme, născute exclusiv din dorinţa discreditării adversarilor politici, atunci publicul larg va tinde, în mod natural, să pună sub semnul întrebării însăşi legitimitatea regimului democratic. Cei care împing lucrurile într-o asemenea direcţie trebuie să ştie că alternativa acestui regim e tirania.

Cu atît mai mult e nevoie, de aceea, ca discursul public să fie traversat de optimism. Într-o democraţie, dacă toată lumea e pesimistă, dacă puterea şi opoziţia, ca şi susţinătorii lor cred că totul este pierdut, că o catastrofă e inevitabilă, atunci sînt şanse mari ca realitatea să întreacă pînă şi cele mai negre previziuni. Explicaţia e simplă: concurenţa partidelor are nevoie – acesta e impulsul ei fundamental – nu numai de încredere reciprocă, ci şi de credinţa în progres. Alternanţa la guvernare şi-ar pierde altfel sensul. În lipsa credinţei în progres, democraţia pare un joc gratuit. Experienţa politică occidentală ne arată însă că democraţia e cu totul altceva.

Cine are altă părere, susţinînd, de pildă, că lecţia occidentală nu valorează mare lucru în comparaţie cu istoria noastră, poate consulta... arhiva interbelică românească: va putea descoperi acolo nu numai că neîncrederea în democraţie a mers mînă în mînă tocmai cu rezervele „principiale" faţă de Occident, dar şi că absenţa cvasi-generală a credinţei în progres a fost susţinută de discuţii publice în care transparenţa puterii era redusă la derizoriul scandalurilor de presă; astfel încît, pînă la urmă, şi cele mai negre previziuni au fost întrecute de realitate. Într-adevăr, nici unul dintre pesimiştii noştri înaintaşi dintre războaie nu a bănuit, atunci cînd tuna şi fulgera împotriva Occidentului şi a democraţiei, că vor urma lungi decenii de totalitarism. Exemplul interbelic e, într-adevăr, plin de învăţăminte. În lipsa responsabilităţii şi a optimismului, toleranţa poate ucide raţiunea democratică la fel de uşor cum înfrînge ea, odată tolerată şi practicată cu curaj, absenţa totală de raţiune a unui regim totalitar.

Nicolae MANOLESCU
istoric şi critic literar

Prinţ şi cerşetor

Prin tradiţie, autoritatea este netransparentă. Vreme de milenii, pînă în pragul democraţiilor de tip burghez autoritatea a fost simbolică, formalistă, ceremonială, ierarhizată şi codificată. Toate, noţiuni cu un anumit grad de opacitate. În plus, ideea de autoritate era strict legată de ideea de castă, de elită, de familie, de dinastie, de grup închis. Transparenţa era nu doar imposibilă, dar interzisă. Curiozitatea se pedepsea. Informaţiile nu ieşeau aproape niciodată din aceste „găuri negre" care erau cercurile stăpînitoare; sau, dacă ieşeau, erau distorsionate de prejudecăţile receptorilor şi manipulate de către acelea ale emiţătorilor. Pericolul de a vedea dincolo de cortină putea fi uneori mortal. Herodot ne povesteşte istoria unui rege atît de îndrăgostit de soţia lui, încît simţea nevoia s-o arate şi altora în toată splendoarea corpului ei. Aşa ajunge tînărul Gyges, slujitor devotat al regelui, să fie ascuns de chiar stăpînul său în camera conjugală şi s-o vadă, o clipă, goală pe regină. Numai că regina, descoperind intrusiunea, îl obligă de Gyges să aleagă: sau îşi pierde capul, ca unul care a încălcat consemnul opacităţii, sau îl ucide pe regele Candaules şi îi ia tronul şi soţia. Gyges alege a doua variantă. Important este faptul că autoritatea nu s-a lăsat totuşi vulnerată, făcînd pînă la urmă din slujitor, stăpîn. Să nu ne inducă în eroare natura celor văzute de Gyges: nu intimitatea cuplului regal a fost violată, ci autoritatea lui. Restaurarea autorităţii a avut ca preţ transformarea străinului, a celui din afară, a slugii, într-un familiar, om dinlăuntru şi stăpîn.

Bariera care a separat, tradiţional, autoritatea de restul lumii poate fi observată în toate epocile, fie că e vorba de casta preoţească din Egiptul antic, ale cărei secrete au rezistat pînă în secolul XX (şi încă!) şi a cărei putere consta, îndeosebi, în garantarea unui circuit închis, fie că e vorba de regimurile monarhice ori dinastice de dinaintea Revoluţiei Franceze. În Evul Mediu, ştiinţa de carte fiind apanajul clerului, ea funcţiona ca o impecabilă netransparenţă. Astăzi o parte din văl s-a ridicat, dar opacitatea se menţine în plan simbolic. Dacă nu eşti preot, nu ai acces la Sfintele Taine. Mireanului îi sînt interzise anumite cunoştinţe şi practici liturgice. Slujba religioasă este înalt simbolică. Autoritatea laică s-a democratizat, de două-trei sute de ani, ce e drept, dar şi-a conservat destule reguli de conduită care o fac netransparentă. E cazul bunăoară al unor ceremonialuri. În romanul său, îndrăgit de toţi adolescenţii, Mark Twain povesteşte istoria unui cerşetor confundat o vreme cu prinţul moştenitor. În interiorul secret al autorităţii supreme, cerşetorul se comportă bizar şi toată dificultatea farsei puse la cale de prinţ constă în a-l face să înveţe codurile. În orice moment, cerşetorul e în pericol să se trădeze, ignorînd anumite gesturi, cuvinte sau comportamente. Cerşetorul e transparent prin natură: zdrenţele în care e îmbrăcat posedă ferestre de acces spre fiinţa lui. Schimbarea costumului mizer cu cel princiar e menită să-i ascundă fiinţa, să-l deghizeze, să-i creeze o aparenţă înşelătoare.

Societăţile democratice au pus capăt acestei opacităţi totale. Transparenţa a devenit, într-o anumită măsură, o caracteristică a comportamentului autorităţii democratice. Două observaţii trebuie făcute.

Prima se referă la perpetuarea unor ceremonialuri ale puterii în regimurile democratice. Ele nu mai au nici vigoarea, nici credibilitatea celor anterioare. Sînt deseori resimţite ca forme goale. Dar continuă să funcţioneze. Cele mai multe dintre ele s-au transferat din domeniul acţiunii politice în limbaj. Limbajul este conservatorul principal al vechii opacităţi. (Nu vorbesc de regimurile comuniste: ele au reinventat netransparenţa ca principiu fundamental. Limba de lemn este expresia cea mai izbitoare a acestui principiu. Dar nu numai limba: politica redevenise una de cabinet secret. Deciziile se luau în punctul îngust care era vîrful piramidei. Centralismul democratic denumea mecanismul prin care puterea simulează democraţia cea mai largă, restrîngîndu-se în fapt la un număr infim de participanţi. În fine, ideologia pe care se baza comunismul semnifica tocmai reîntoarcerea la opacitate: ea avea rolul de a ascunde, de a răsturna, de a mistifica imaginea realităţii.) Dincolo de codurile politice (diplomatice sau de securitate), democraţiile îşi au cîteva instituţii care nu sînt (nu pot fi) pe deplin transparente. Serviciile secrete, în primul rînd. Armata, în al doilea rînd. Nici un tratat internaţional n-a eliminat vreodată complet secretul militar. Nici sateliţii-spion, nici mijloacele moderne de ascultare n-au permis statelor să pătrundă în toate tainele lor militare ori de securitate. În fosta Germanie Federală, numărul persoanelor propuse a lucra cu secrete de stat era de cîteva sute. Restrîngerea numărului nu implică o mai mare transparenţă; din contră, cele cîteva sute de persoane sînt mai secrete decît au fost vreodată cei mai secreţi politicieni: identităţi multiple, ascunderea adevăratelor atribuţii chiar şi în faţa familiei etc. Domeniul spionajului şi contraspionajului modern e mult mai sofisticat în netransparenţa lui decît casta preoţească din Egiptul vechi, faimoasă pentru misterele ei transmisibile doar pe o cale foarte îngustă.

A doua remarcă priveşte democraţia românească de tranziţie. Este ori nu transparenţă în România post-decembristă? Aş răspunde că este, la nivelul intenţiilor (mai ales, ale celor declarate), şi că nu este, la nivelul mentalităţilor. Cîştigul de transparenţă major se datorează presei. Nu încape nici cea mai mică îndoială că presa românească exploatează azi toate resursele libertăţii de expresie. Uneori chiar mai mult! Inerţia mentalităţilor e însă relativ mare. Politica uşilor închise se practică în continuare, cînd e cazul, şi cînd nu e cazul. Declaraţiile politice sînt deseori ambigui, confuze, „încurcate". Puţini politicieni vorbesc clar. Transparenţa nu e prima însuşire a discursului politic. Trnsparenţa mai are paşi importanţi de făcut în instituţiile publice. Multe continuă a privi formal obligaţia legală de a răspunde, de a da replici, de a lămuri anumite situaţii. Altele, destule, tac mîlc, creînd suspiciune. Paradoxul face ca tocmai instituţiile care ar trebui să tacă sînt mai limbute. SRI-ul şi-a făcut o reputaţie din asta. Şi nu doar directorii serviciului, dar numeroşi lucrători ai săi adoră televiziunea, radioul şi presa scrisă. Exemplele sînt prea numeroase ca să le mai amintesc. S-ar zice că nu eşti bun ofiţer de informaţii, dacă nu dai interviuri şi, nu te laşi mediatizat! Şi mai grav este că nici unul din prea elocvenţii ofiţeri n-a fost pedepsit pentru a fi făcut publice documente şi informaţii secrete care au condus uneori la eliminarea unor miniştri sau înalţi funcţionari publici. Purtătorii de cuvînt ai SRI remarcîndu-se prin declaraţii cu jumătate de gură, ofiţerii SRI i-au suplinit cu brio, spunînd şi ce nu se cuvenea spus (desigur, n-avem garanţia că au spus adevărul, dar asta e altă căciulă), cu toată gura.

Aş încheia cu o problemă de principiu: care este limita dincolo de care nici o autoritate, oricît de democratică, nu poate trece? Aş spune că această limită este viaţa personală a oamenilor, intimitatea lor. Democratizarea a făcut autoritatea incomparabil mai transparentă decît a fost vreodată în istorie. Dar i-a permis totodată să se amestece în domeniul privat prin mijloace şi în forme nebănuite înainte. Eu cred că, dacă autoritatea trebuie să fie transparentă, în marginile naturale de securitate ale unui stat, indivizii trebuie să fie protejaţi, intimitatea lor să rămînă secretă, desigur, tot în marginile naturale de securitate, ceea ce înseamnă că persoanele publice, avînd putere de decizie, dau socoteală altfel decît simplii cetăţeni. Întreaga dezbatere din jurul proiectului de lege Ticu Dumitrescu arată că România de după 1989 nu e pregătită nici pentru transparenţă, acolo unde democraţia o presupune, nici pentru protecţia vieţii personale, acolo unde agresiunea autorităţii (politice, mediatice) devine un risc major.

Şi, dacă tot m-am referit la romanul lui Mark Twain, să adaug că, într-o democraţie, lucrurile stau exact invers decît la curtea Angliei din secolele trecute: prinţul e acela care trebuie să dea dovadă de transparenţă, iar cerşetorul are nevoie să-i fie protejată intimitatea. În lumea noastră, s-ar cădea ca politicienii să se îmbrace în zdrenţe, în sensul de a lăsa să se vadă ce se ascunde sub autoritatea pe care o exercită, şi oamenii de rînd să poarte costume princiare, dincolo de care fiinţa lor să nu poată fi de nimeni vulnerată.

Carmen FIRAN
scriitoare

Goana după celebritate

Nu cred în scenarii. Nu mai cred. După farsele repetate din decembrie '89, pînă în zilele noastre, a accepta că producerea diverselor „evenimente" mai mult sau mai puţin plăcute, aparţine serviciilor secrete, mai mult sau mai puţin străine, devine un raţionament neproductiv. Răul, dacă ar fi să judecăm după tragicii greci sau Shakespeare, este întotdeauna lîngă noi, se trage din apropierea noastră, inutil să căutăm în altă parte sau la alţii cauza propriilor tragedii. Deşi ne despart un ocean şi multe civilizaţii, nici America nu este prea departe de tentaţia scenaritei. Uraganul Monica, dezlănţuit tocmai cînd economia americană era mai înfloritoare, poporul american mulţumit, iar preşedintele său în ascensiune de popularitate şi autoritate, a adus în discuţie variante îndrăgite de amatorii de senzaţii tari, de aventuri, cabale şi jocuri subterane – rochia Monicăi pusă la păstrare de Mossad, conspiraţii mondiale evreieşti ori islamice etc. Mai aproape ar fi fost republicanii sau democraţii, dar cum să priveşti la tine în casă cînd există atîtea locuri exotice? Nici ambiţia unui procuror nu este suficientă pentru a explica uraganul Monica şi nici nevoia de celebritate a unei anonime stagiare a cărei unică şansă şi consolare la bătrîneţe ar fi fost păstrarea peste zeci de ani a unei banale rochiţe încărcate de istorie. Restul e furie. Monica este acum la fel de celebră ca „săracul Clinton, bietul de el", Kenneth Starr a ajuns cu adevărat un star, pe măsura subiectului. Pentru scurt timp însă. Celebritatea are dimensiunea autorităţii, în sensul că există şi se întinde atît cît durează efortul şi miza producerii ei. Pînă la urmă Monica a produs doar un scandal. Clinton conduce, în al doilea mandat, cea mai puternică ţară, ales de sute de milioane de americani, reconfirmat, susţinut, iertat şi înţeles. Ieri seară am fost la un club de comedie din New York, Gotham Club, unde una dintre artiste avea un recital despre orice, subiecte contemporane supuse ironiei, în care la un moment dat apărea şi inevitabila referire la rochiţa albastră şi preşedintele, „bietul de el". Ei şi, ne spunea artista, despre Bush lumea îşi aminteşte cum a căzut peste împăratul Japoniei, de ce să nu ne amintim de Clinton care s-a sprijinit în treacăt de o stagiară... Monica a juns în scurt timp subiectul preferat şi detestat al Americii şi nu doar, fotografia ei pe prima pagină a ziarelor, temă de compunere pentru elevii de gimnaziu, şi-a împrumutat numele programelor porno de televiziune şi de hot line pe Internet, un fel de simbol al indecenţei feminine şi vulgarizării intimităţii. Preşedintele, jenat, a infirmat, apoi a retractat, s-a scuzat, a înduioşat, a cerut iertare şi înţelegere şi şi-a văzut de treabă mai departe – deocamdată este încă răspunzător de destinul unei ţări, unei lumi, unui sfîrşit de secol. Monica va sfîrşi, probabil, făcînd reclamă la ciorapi lycra ori la sutiene cu balene. Goana după celebritate a Monicăi putea fi satisfăcută şi aşa, nu era nevoie de un procuror, de vreun partid sau de un preşedinte pentru a contrazice bunulsimţ şi valorile americane sub pretextul transparenţei.

Popor cu frica lui Dumnezeu dar şi cu simţul umorului, americanii s-au strîns în jurul preşedintelui, după ce l-au certat şi amendat, continuînd să-i recunoască autoritatea şi să-i scuze slăbiciunile. Se spune că nu poate exista un bun preşedinte într-o ţară care merge prost. Matematic, reciproca este adevărată. O ţară în care lucrurile merg bine are un bun preşedinte. Farsa jucată lui Clinton aduce în discuţie, însă, raportul între autoritate şi transparenţă într-o lume construită pe convenţii puternice, liber acceptate dar devenite un sistem care *funcţionează*, şi-a dovedit forţa de a se optimiza şi a conduce. Pînă la urmă lucrurile sînt simple: preşedintele a greşit, Monica a ajuns celebră într-un mod jalnic, Starr şi-a împins hărţuiala la refuz, americanii au avut parte de transparenţa vieţii private a preşedintelui, cu erorile ei, dar au iertat, şi-au reafirmat încrederea în el şi chiar un plus de simpatie (omenească). Sfîrşitul de secol are sigur alte traume şi alte pete de salvat. Iar America merge mai departe.

Eugen VASILIU
senator

Fals discurs la o lege adevărată

Parlament... linişte... plictiseală. Oratorul:

„Doamnelor şi Domnilor,

Avem nevoie de o lege care să oblige autorităţile la o *minimă transparenţă!*

O asemenea lege ar trebui să reglementeze *accesul* cetăţeanului la informaţia de interes public, în exercitarea unui drept al său, fundamental, prevăzut de Constituţie.

Totul trebuie să pornească de la clarificarea categoriilor de informaţii pe care le deţin autorităţile, prin împărţirea lor în trei grupe:

– informaţiile care se dau publicităţii în mod *obligatoriu, periodic şi fără solicitare prealabilă, prin publicare* (bilanţuri, dezbateri parlamentare etc);

– informaţiile care *se comunică, la cerere persoanelor fizice şi juridice* (inclusiv presei), gratuit, prin mijloace specifice (birouri de informaţii, corespondenţă, conferinţe de presă etc.);

– informaţii care se comunică, la cerere, contra cost, în regim de prestaţie de servicii (statistici, cercetări etc.).

Trebuie apoi stabilite (generic) categoriile de informaţii care *nu fac obiectul comunicării către public* şi al căror regim de circulaţie se poate preciza prin reglementări speciale:

– informaţiile privind siguranţa naţională, lupta contra terorismului şi a crimei organizate;

– informaţiile privind negocieri comerciale şi financiare confidenţiale, negocieri de politică internaţională;

– informaţiile privind starea civilă, fişa medicală, conturile bancare, veniturile şi orice alte informaţii care pot aduce atingere vieţii private.

Este de la sine înţeles că aceste clarificări nu fac doi bani dacă legea nu stabileşte şi modalităţile concrete de punere în aplicare a transparenţei organizate, instituind totodată şi sancţiunile corespunzătoare. Paradoxul este că această lege va face autorităţilor binele cu sila. Nu este greu de observat că, indiferent de regimul politic (tiranie sau democraţie), instrumentul puterii rămîne mereu *jocul* cu frica cetăţenilor.

Dar, fiind vorba de frici diferite, tirania şi democraţia au nevoie de tehnici diferite pentru a-şi spori autoritatea.

În tiranie, frica cetăţeanului este ontologică, frica de a fi sau a nu fi, frica de exterminare. Deci puterea, pentru a-şi spori autoritatea, trebuie să stimuleze această frică, *prin opacitate*. În democraţie, frica cetăţeanului este gnoseologică, frica de a şti sau a nu şti, frica de păcăleală. Deci puterea, pentru a-şi spori autoritatea, trebuie să atenueze această frică, *prin transparenţă*.

Nu există nici o urmă de cinism în această constatare. Nu e vorba de o lectură machiavelică a realităţilor pe care le-am trăit, sau pe care le trăim acum. Este doar imensa tristeţe în faţa acutei lipse de subtilitate a guvernelor democrate, măcinate de secrete sinucigaşe.

Avem nevoie de o lege care să oblige autorităţile să supravieţuiască prin minimă transparenţă!

Există şi riscuri. Autorităţile vor învăţa cu timpul să ascundă adevărul la vedere, făcîndu-l transparent, astfel încît cetăţeanul să privească *prin el* şi nu *la el*.

Dar să nu ne temem. Pînă cînd guvernele vor învăţa să mimeze transparenţa, poporul va învăţa să mimeze încrederea. Şi totul se va compensa.

Deocamdată, vă rog să votaţi această lege. Vă mulţumesc."

Parlament... linişte... stupoare.

Dan OPRESCU
doctor în filosofie

Glasnost şi *Autorität*

Încurcate sînt căile autorităţii! Fără de transparenţă se arată ea în mijlocul realităţii! Rîvnită de mulţi şi temută de toţi, autoritatea, de orice fel ar fi, se înfăţişează privirilor în opacitatea ei nemăsurată. Ba chiar, adeseori, subminarea autorităţii ia forma feluritelor (şi pretinselor) soiuri de transparenţă.

Autoritate fără responsabilitate nu există, însă cei ce fug de cea de-a doua se supun, uneori cu bucurie, celei dintîi. Aceasta este mai ales situaţia în cazurile ce pot fi descrise drept raporturi între „adulţi" si „copii". Folosirea ghilimelelor vrea să semnalizeze ne-esenţialitatea elementului de vîrstă în cadrul relaţiilor de putere ce se stabilesc pretutindeni şi întotdeauna între oameni. Cînd unii dintre noi simţim nevoia să ieşim din singurătatea apăsătoare a responsabilităţii, atunci ne „angajăm", ne alăturăm în calitate de atom sau monadă la ceva mai mare decît noi, la ceva care să ne cuprindă (sau să ne dea doar iluzia că ne-ar cuprinde); atunci sîntem copţi pentru a ne supune te-miri-cui, pentru te-miri-ce idee. Atunci este momentul de triumf al Marelui Inchizitor, cel care ştie care ne este binele (sau Binele), şi este şi capabil să ni-l acorde, în nemărginita-i bunătate; despovăraţi de responsabilităţi, liberi — precum copiii —, ne bucurăm de ceea ce „se dă", cu convingerea că este ceva care ni se dă nouă. Evident, Marele Inchizitor ţine o dublă contabilitate, cum se întîmplă lucrurile întru cele diavoleşti: pe de o parte, el trebuie să adopte o transparenţă pentru mase: că nu le vrea decît Binele, că doar el li-l poate livra, că ce fericiri ne aşteaptă după colţ; pe de altă parte, în faţa propriei conştiinţe — dacă este destul de inteligent — el va trebui să recunoască faptul că-i dispreţuieşte pe oameni, că pîinea şi circul sînt o infantilizare a celor mulţi (dar proşti) şi că, în definitiv, puterea asupra maselor se cîştigă uşor şi se pierde greu, dacă în genere se poate pierde vreodată.

Cum responsabilitatea poate să fie una reală sau una doar mimată, autoritatea ce decurge din asumarea responsabilităţii poate, la rîndul ei, să apară în forma cea adevărată sau, cel mai adesea, în forma cea mincinoasă. Criteriul istoric al recunoaşterii celor două tipuri de responsabilitate este atît de ambiguu încît aproape că nu merită să vorbim despre el; pentru necesităţile retorice ale discursului însă, putem accepta, cu titlu provizoriu şi nedeplin, că eficienţa istorică — i.e.: succesul sau, respectiv, eşecul — reprezintă cea mai apropiată măsură de judecare a celor ce se învîrtesc în jurul „autorităţii". Pragmatism — cu siguranţă, dar şi cinism, scepticism, stoicism (eventual şi epicurianism ...). Ştefan cel Mare, Napoleon, Hitler, Stalin, Mao sau Ceauşescu sînt doar cîteva nume ale unora cărora le-a mers cu autoritatea pînă la un punct, pentru că au ştiut, în genere, să pară a-şi asuma responsabilităţi supraumane (sau, în orice caz, supraindividuale). Mai aproape de noi (din toate punctele de vedere) cazul lui Nicolae Ceauşescu mi se pare paradigmatic: făcîndu-se remarcat vreme îndelungată numai prin obedienţa sa fată de şefi, în August 1968 el a devenit expresia principalelor trăsături de caracter ale românilor, şi a trăit din această osînză încă aproape douăzeci de ani. A încarnat toate prejudecăţile şi resentimentele româneşti, şi a ştiut să le dea o glazură ideologică stridentă, dar nu mai puţin de succes. A pierit (întîi politiceşte, apoi şi fizic) abia atunci cînd, beat de putere, nu a mai dat maselor pîine şi circ. Întotdeauna a încercat să priceapă realitatea simplificînd-o, şi întotdeauna a socotit că, nebruiat de niscaiva conspiraţii, mersul lucrurilor se potriveşte cu Legile Istoriei, Legile Naturii, Destinul. Transparenţa, aşa cum o înţelegea Ceauşescu, era ceva ce-i aparţinea în exclusivitate (cf. discursul din 21 August 1968, care se încheie cu vorbele: „Vă rugăm, tovarăşi, să vă întoarceţi la activitatea dumneavoastră; aveţi încredere că vă vom ţine la curent cu desfăşurarea evenimentelor."), iar fantasmagoriile conspiraţioniste îndrugate cu puţin timp înainte să fie împuşcat îi vor fi convins pe mulţi tocmai pentru că aşează într-o formă aparent logică şi raţională ceva mult mai greu, dacă nu imposibil, de priceput altfel.

Cînd devine evident faptul că autoritatea exterioară este altceva decît se pretinde, atunci ies la iveală, în fiecare, sistemele autorităţii lăuntrice, sub forma credinţelor, opiniilor sau doar aceea a poftelor personale. De aici şi confuzia ce se mai face între libertate şi absenţa autorităţii; libertatea individuală nu înseamnă lipsa autorităţii, ci doar transferarea acestei autorităţi dinspre exterior înspre interior. Cum povara libertăţii este, statistic vorbind, foarte greu de suportat, va fi căutat limanul supuşeniei, ca o eliberare de libertate. Falsele transparenţe aparţin, de aceea, domeniului ideologic, şi se prezintă în calitate de ataşamente morale, religioase, etnice, rasiale, de clasă etc., dar ele pot constitui baza unor idiosincrazii cu efecte asupra realităţii (cf. atitudinea lui Ion Iliescu faţă de Rege, sau cea a lui Teoctist faţă de Papă).

În forma sa prefăcută, transparenţa este doar glasnost şi, ca atare, ţine de perestroika. În forma sa adevărată, transparenţa este o calitate a statului de drept (Domnia Legii, Rule of Law), în măsură să constituie o condiţie necesară — dar nu şi suficientă — a autorităţii. Mă refer aici, în primul rînd, la autoritatea funcţionarului de stat, fie el aparţinînd de administraţia centrală, fie de cea locală; în principiu, autoritatea s-ar cuveni să reprezinte un fel de emanaţie a competenţei, competenţă (profesională, desigur) ce este recunoscută în plan social atît prin intermediul unor semne preponderent materiale (ca de pildă: salariul, numărul şi calitatea subordonaţilor, puterea efectivă de a-i angaja şi demite s.a.), cît şi a unor semne preponderent simbolice (de exemplu, o anumită îmbrăcăminte de ceremonie, un anumit tip de uniformă etc.).

Relaţia dintre planul material şi cel simbolic este extrem de ambiguă: salariul este ceva mai ales material, însă conţine o puternică încărcătură simbolică. În Singapore, unde birocraţii statului au cele mai mari salarii din lume — la nivelul unor directori de întreprinderi comerciale private —, şi competenţa acestor birocraţi este la cel mai înalt nivel mondial (urmată doar de cea a birocraţilor din Japonia şi din Germania). Salariul mare constituie o atracţie suplimentară, pe lîngă prestigiul unei slujbe într-o administratie renumită prin profesionalismul şi eficienţa ei, ceea ce este în măsură să aducă înspre administraţie oameni tineri şi merituoşi, iar astfel se poate instaura cercul virtuos.

Chiar dacă răsplata materială nu este la nivelul altora, din sistemul privat (cum este cazul în Japonia), atractivitatea slujbelor în administraţia de stat rămîne extrem de înaltă, datorită compensaţiilor morale pe care asemenea posturi le incumbă; pentru proaspeţii absolvenţi ai Universităţii din Tokyo, să spunem, opţiunea primă este să-şi găsească o slujbă la o mare firmă. Dar, în egală măsură, o slujbă la Ministerul de Finanţe sau la faimosul MITI este intens căutată — şi anume de către cei mai buni tineri (mai precis: de către cei mai buni absolvenţi de sex masculin).

Dimpotrivă, la noi, înainte de Decembrie 1989, sistemul contraselecţiei a funcţionat admirabil de eficient, iar în administraţia centrală au fost promovate persoane a căror unică aşazisă competenţă era oportunismul cel mai de jos; administraţia locală nu era nici ea prea departe, deşi, cu caracter de excepţie, se mai puteau întîlni manageri capabili. O discuţie aparte ar merita chestiunea profesionalismului aparatului de represiune politică.

După Decembrie 1989, dispărînd condiţionările ideologice ale regimului comunist, la nivelul discursului celor mai feluriţi factori de răspundere din stat s-a putut asista la o — probabil — excesivă şi, în orice caz, mimetică îngînare a liniilor retoricii europene şi euro-atlantice. Dar oamenii au cam rămas aceiaşi, îndeletnicindu-se cam cu aceleaşi lucruri ca mai înainte; pe de altă parte, toată lumea s-a minunat că nu se petrece nici o minune (economică, financiară, culturală, strategică etc.), că investitorii sînt la un pas de sosăială — şi acolo vor sta cîtă vreme România rămîne, şi nu doar la nivelul percepţiei, drept una dintre cele mai corupte ţări din lume şi, oricum, din Europa. Recente evenimente de prin preajma clădirii din Piaţa Victoriei par să sugereze că mai există funcţionari guvernamentali în România în stare să se spurce, luînd mită, iar o parte însemnată din tentaţia corupţiei rezidă, fără îndoială, în nivelul salarizării de la Guvern, nivel în linie cu celelalte salarii ale bugetarilor. Oricum, nimic nu justifică luarea de mită, iar un elementar instinct de conservare s-ar cuveni să-l prevină pe funcţionarul român că un investitor american (şi încă unul de origine română) nu vine la noi în ţară fără „acoperire", de preferinţă una politică.

Umilitoarea discrepanţă care există la noi între salariul funcţionarului public şi cel pe care îl capătă cineva, cu aceeaşi calificare, în sectorul privat, ONG etc. se reflectă în erodarea respectului faţă de funcţionar, deci şi în erodarea autorităţii acestuia. Iar erodarea respectului faţă de clasa politică nu contribuie defel la creşterea autorităţii sistemului democratic. Dimpotrivă.

Victor BÂRSAN
jurnalist

De la *Transparenţa* disidenţilor la *transparenţa* lui Gorbaciov

Transparenţa, în limba rusă *glasnosti*, a fost un cuvînt cheie al reformelor gorbacioviste, şi continuă, în tradiţia care l-a consacrat, să joace un rol central în campaniile electorale ale politicienilor reformişti (sau pretins reformişti). În campania din toamna lui 1996, transparenţa a apărut în centrul mesajului electoral; modul în care au fost onorate angajamentele îl cunoşteam prea bine. Să vedem ce va fi în anul 2000...

Pentru disidenţii activi în perioada gorbaciovistă, transparenţa însemna, în primul rînd, renunţarea la controlul KGB asupra statului şi societăţii. *Glasnosti* era nu numai un cuvînt al discursului politic, ci titlul unei reviste, apărută mai întîi în samizdat. Înţelegerea acelei epoci diferă drastic dacă o percepem după informaţiile din presa de mare tiraj şi din reportajele televizate, sau dacă o percepem după mesajul disidenţilor marcanţi ai momentului – un Kovaliov sau un Gregorianţ.

Întîmplarea a făcut să-l întîlnesc pe Serghei Gregorianţ în urmă cu trei ani, la un colocviu din Varşovia; discuţiile avute atunci sînt sursa principală a acestei grăbite evocări a reformismului care a marcat prăbuşirea sistemului comunist.

Perestroika a avut în echipa sa, în mod paradoxal, atît liderii partidului comunist, cît şi disidenţii de-abia ieşiţi din Gulag. Gulag care putea însemna – ca în cazul lui Saharov – domiciliu obligatoriu într-un mare centru universitar sau – ca în cazul lui Gregorianţ – o celulă umedă şi neîncălzită la închisoarea din Vernouralsk; iarna, celula se transforma într-o cameră de gheaţă.

După punerea în libertate a disidenţilor, devenise posibilă apariţia presei libere şi structurarea societăţii civile. *Glasnosti*, adică *Transparenţă*, era numele unei publicaţii apărute în 1987 la Moscova şi, ceva mai tîrziu, al unei fundaţii, ale cărei scopuri erau promovarea principiilor cultivate de revistă prin metodele specifice ale societăţii civile. Atît revista, cît şi fundaţia, există şi astăzi la Moscova. Dacă în perioada de început, *Glasnosti* îşi propunea demascarea crimelor KGB-ului, astăzi el se luptă cu structurile sale succesoare, cu infiltrarea serviciilor secrete în economie şi în structurile financiar-bancare, cu folosirea crimei ca armă politică.

Am fi tentaţi să credem că, antrenaţi într-o luptă comună – nobila acţiune de lichidare a bolşevismului – disidenţii şi comuniştii reformişti, în primul rînd Gorbaciov, colaborau sau cel puţin îşi sprijineau eforturile. Un element principal al mesajului lui Gregorianţ este că realitatea fusese cu totul alta. Disidenţii au văzut în Gorbaciov un om politic al cărui scop era, în primul rînd, menţinerea şi consolidarea puterii, transparenţa fiind un termen electoral şi demagogic. Pentru disidenţi, transparenţa însemna un principiu fundamental care, aplicat consecvent, trebuia să conducă la o societate democratică.

Cum a reacţionat regimul gorbaciovist la apariţia revistei *Glastnosti?* Să ascultăm vocea lui Gregorianţ. *În 1987 lucram în condiţii de semilegalitate. Revista apărea la Moscova în vreo sută de exemplare. Nu avea nici date de apariţie, nici dimensiuni fixe; numerele cele mai mari puteau ajunge la 350 de pagini. În principiu, fiecare exemplar era multiplicat de cititori, prin dactilografiere, xerocopiere sau prin transcriere. Exemplarele ajunse ilegal în Polonia erau preluate de revista* **Kultura.** Redacţia a întîmpinat dificultăţi? *Sediul nostru a fost devastat de mai multe ori. Citeodată veneau peste o sută de miliţieni şi îi arestau pe toţi cei aflaţi la lucru. Alteori, devastările aveau loc noaptea, deşi de la noi nu se putea fura decît hîrtie sau, în anii din urmă, dischete. Cea mai serioasă devastare a avut loc în 1993. Pe deasupra, a fost înfiinţată o revistă pro-guvernamentală, care se numeşte tot* **Glasnosti.** *Dar devastările nu au fost singurele mijloace cu care s-a acţionat. Pe la sfîrşitul anilor '80, cînd se călătorea foarte greu, celor dintre noi care erau evrei li s-a propus să emigreze. Celor cărora nu erau evrei li s-a propus să se căsătorească cu evreice şi să emigreze.* Oamenii au cedat presiunilor? *Au început să cedeze cînd au început crimele. Adică la începutul anilor '90.* Cum s-a raportat Gorbaciov la **Glastnosti?** *Pe Gorbaciov îl înfuria foarte tare apariţia revistei. Prin 1988, un corespondent de la* **Newsweek** *l-a întrebat ce părere are despre activitatea mea. Gorbaciov s-a dezlănţuit şi timp de o jumătate de oră m-a acoperit cu insulte. Dar singurul fapt pe care îl incrimina era că am legături cu corespondenţii străini. Vă daţi seama ce impresie face această acuzaţie, rostită în faţa unui corespondent străin! Aşa că reporterul mi-a adus caseta cu răspunsul lui Gorbaciov, pe care l-am auzit cu urechile mele. De altfel, era un document public.* Ce credeţi despre Gorbaciov? *Un politician care a jucat inteligent, dar care a jucat atît de mult, încît a sfîrşit prin a se autoexclude din joc. A încercat să păcălească şi Occidentul, şi Rusia, şi pe cei din Politbiuro, şi pe cei din afara lui – şi în cele din urmă a ajuns singur, după cum era şi firesc.* Cum vă explicaţi diferenţa dintre modul în care a fost perceput Gorbaciov în Occident şi chipul său real? *A fost unul dintre marile succese ale KGB-ului. S-a lucrat enorm, cu extraordinară subtilitate, la construirea unei imagini a conducătorului luminat şi democrat. Îmi amintesc de o vizită la Muzeul Metropolitan, în care Gorbaciov făcuse nişte observaţii subtile despre pictura franceză şi dăduse un citat din Dostoievski. Presa a scris imediat despre uimitoarea cultură a secretarului general. Nimeni nu părea să înţeleagă că observaţiile fuseseră învăţate în ajun, împreună cu citatul din Dostoievski.*

Glasnosti a polarizat nu numai pe disidenţii din Rusia, ci şi pe cei din republicile unionale. *Cu Ilaşcu vorbeam zilnic la telefon, în perioada de vîrf a activităţii de la* **Glasnosti.** *Citeodată şi de mai multe ori pe zi. Am urmărit cu atenţie procesul care i s-a înscenat şi eram în relaţii strînse cu avocatul italian Andrea Tamburi, care voia să se ocupe şi de procesul lui Ilaşcu, şi de alte chestiuni delicate din Rusia. Ştiţi că Tamburi a murit la Moscova, în condiţii neelucidate. O dovadă în plus că KGB-ul nu se sfieşte să-i lichideze pe occidentali, orice protecţie ar avea.* (Tamburi era membru marcant al Partidului Radical), *dacă interesele le-o cer.* Ce ne puteţi spune despre transformările pe care le-a suferit KGB-ul? *A avut loc un transfer al lucrătorilor KGB în economie, şi se pare că acest transfer nu a fost operat în mod haotic. Se ştie că KGB-ul a creat un şir de corporaţii economice şi financiare: toate băncile, toate exporturile sînt controlate de foştii KGB-işti. Sînt date foarte greu de verificat, dar se pare că prin '89-'90 s-a desfăşurat activitatea de creare a structurilor din umbră ale KGB-ului. Din KGB erau transferaţi oameni pentru a dubla structurile oficiale ale serviciilor secrete; mişcările lor sînt şi mai greu de observat, căci de a le controla nici nu poate fi vorba.*

Gregorianţ continuă războiul său, imposibil de cîştigat, imposibil de abandonat, cu succesorii KGB-ului. *Serviciile secrete ale Rusiei sînt organizaţii criminale* – aceasta este esenţa mesajului său actual. Din păcate, în acest război pentru transparenţă, Gregorianţ a suferit o pierdere cumplită. Fiul său, în vîrstă de 21 de ani, a fost victima unui accident de circulaţie, în centrul Moscovei, în februarie 1995.

Alexandru GLODEANU
fizician

Ecrane şi umbrele

Firesc, Revoluţia din 1989 a negat, în bloc, autorităţile anterioare, reclamînd mecanisme, instituţii şi persoane noi, compatibile şi comparabile cu cele din societăţile capitaliste, de tip occidental.

Deocamdată, România nu-i nici comunistă (în sens stalinist) nici capitalistă. Sîntem o ţară în tranziţie (numai de nu s-ar permanentiza această stare), cu instituţii şi autorităţi în formare, cu speranţa (cuasiunanimă) că mergem în direcţia bună. Comparîndu-ne cu noi înşine în trecutul apropiat, ar părea că stadiul în care ne găsim este mulţumitor dar, dacă ne comparăm cu vecinii noştri, cu un start asemănător în 1990 (criteriu mult mai firesc), atunci nemulţumirile sînt evidente.

Dacă luăm în considerare autoritatea cu atributele sale principale: competenţa, responsabilitatea, iniţiativa liberă şi moralitatea, făcînd o paralelă cu trecutul comunist, constatăm că lipsei de competenţă de atunci (datorată studiilor elementare ale celor mai mulţi din conducători) îi corespunde, în prezent, incompetenţa cu studii universitare.

Gafe de tipul celor auzite în ultimii ani: „Institutul de Matematică ar trebui desfiinţat" ('92), „Compoziţia moleculei de apă este o eroare" (a naturii?!), „viteza luminii în vid este mai mare de trei sute de mii km/sec." (apropos de transporturi), CAP-urile – un model de organizare a agriculturii (de rîvnit!) sau mai recent aberaţiile despre fotosinteză (în zilele mai călduroase) sînt o măsură a culturii, competenţei şi prestigiului acestor licenţiaţi cu „responsabilităţi" în stat... Nici Academia Română ca instituţie nu stă mai bine. Ne-am fi aşteptat ca institutele cu profil economic, din componenţa sa, să fi lansat, în public, cel puţin ca idee, un program de dezvoltare şi modernizare a României. N-a fost să fie aşa. Iată cauza care a generat neîncrederea şi suspiciunea populaţiei în instituţiile publice şi partide.

Desigur, gîndindu-ne la transparenţă, apare întrebarea naturală cît de transparentă trebuie să fie o instituţie? Unii ar răspunde: totală. O paralelă cu noţiunea de transparenţă din fizică ne-ar putea dezvălui o anumită complexitate a problemei în discuţie: fizic, transparenţa implică o sursă generatoare de informaţii şi imagini, un „ecran" prin care acestea trec şi un receptor (în spatele ecranului) care primeşte informaţia (prelucrată sau nu). În cazul de mai sus instituţia (autoritatea în cauză) este generatorul de informaţii iar publicul receptorul. „Ecranul", în acest caz, este de fapt cantitatea lăsată să plece de la generator. În ambele cazuri transparenţa totală nu există decît la modul ideal. Un corp, un organism care lasă să treacă totul prin el reprezintă o lume foarte săracă, fără culoare şi nuanţe, fără memorie, de vreme ce nu reţine nimic. Bogăţia şi farmecul unui sistem sînt date de diversitatea „culorilor" şi „nuanţelor" sale pe care poate să le reţină, prelucreze şi să le emită. Un pic de „mister" este o sursă de putere şi respect.

Nu este cazul de a cădea în cealaltă extremă, însă rămîne dilema care priveşte limitele transparenţei. Există fenomene naturale sau acţiuni directe ale oamenilor prevăzute din timp (inundaţii, cutremure, secetă, experienţe tehnologice, în special din domeniul înarmărilor nucleare, biologice, chimice etc.) despre care informaţia înspre public este foarte redusă din teama (reală) de a nu produce panică în populaţie, care ar conduce la consecinţe grave, evaluate cantitativ. Există însă şi alt gen de acţiuni, acoperite cu aceeaşi umbrelă, dar în realitate cauzate de incompetenţă, secretomanie, lipsa de responsabilităţi şi transparenţă. Este cazul unor experienţe nucleare în poligoane de suprafaţă, în atmosferă sau cazul accidentului de la Cernobîl care au produs zeci de mii de victime omeneşti, au distrus mii de km^2 de teritorii fertile. Cel puţin în parte acestea ar fi putut fi evitate dacă autorităţile ar fi avut în vedere omul. Legat de experienţele nucleare sau accidentele la instalaţii tehnologice, opinia publică este mai puţin interesată de caracteristicile lor fizice şi tehnice (indiferent cît de spectaculoase ar fi) şi mai mult de pericolele pe care acestea le pot prezenta în anumite circumstanţe.

Opinia publică de la noi ar fi mai puţin interesată de triada pedeserizare, cederizare, algoritmizare, atît de dragă multora în ultimii ani, oricît de transparentă este, dacă această triadă n-ar fi devenit, în fapt, un substitut (declarat) al competenţei, coerenţei şi responsabilităţii – cu consecinţele de care toţi avem parte.

Simona VĂRZARU
jurnalist

Se va întîmpla aşa cum spun astrele!

Raportată la planetele care locuiesc bolta cerească, fiecare existenţă umană are o dimensiune astrală: o anume vîrstă, o structură, o identitate, un profil. La naştere, ea capătă o „zestre" astrală care este un potenţial mai mare sau mai mic. Din acest punct de vedere astrologia nu este deloc democratică.

În *Timaios*, operă de căpătîi şi pentru astrologie, Platon pune problema fundamentală a astrologiei: *care e destinul moral al omului* dedus din galopul stelelor pe cer? Invocînd existenţa unui Demiurg ca o condiţie şi o formă de manifestare a unităţii lumii alcătuite din Cer şi Pămînt, Individul şi Astrele sînt organele acestui univers care funcţionează solidar şi se condiţionează armonios pentru a asigura viaţa şi mişcarea. În altă mare scriere platonică, *Banchetul*, cerul este văzut ca un univers de *modele* care se regăsesc pe pămînt, patronate de Soare, principiul masculin şi Lună, principiul feminin, desemnînd chiar, prin termenul *catasterismos*, transferul efluviilor cereşti astrale în tipare umane.

În timp ce scepticii se întrebau: „ce-i omul în faţa destinului trasat de astre?" – „Frunză-n vînt", au răspuns ei. E inutilă orice împotrivire! Şeful şcolii de matematică din Alexandria, marele Ptolemeu, i-a sfătuit pe oameni să accepte cu calm şi împăcare meandrele viitorului predestinat de astre.

La Roma, astrologii se interesau de lucruri mai concrete şi mai practice. Aşa au ajuns ei la mare preţ după ce au prezis unor oameni de rînd sau unor aristocraţi cum vor urca treptele gloriei sau cum vor muri, ori după ce au anticipat crime, boli, războaie, incendii, atentate ba chiar şi promulgarea celebrei legi financiare de către împăratul Vespasian, de pe urma căruia a rămas vorba: „banii n-au miros".

Evul mediu aduce în Europa o asiduă cercetare a cerului. Preluînd apodigma apostolului Matei: „Orice veţi lega pe pămînt va fi legat în cer şi orice veţi dezlega pe pămînt va fi dezlegat în cer", Sf. Augustin recunoaşte determinismul astral sintetizîndu-l în celebra formulă *Fatalium Siderum Assertor: se va întîmpla aşa cum spun astrele.*

Marele spirit creştin Toma d'Aquino accepta, la rîndul lui, că *destinul individual depinde de aştri dar că voinţa omului e liberă.*

Teoretic, astrologia dă răspuns la trei mari chestiuni: care este structura psiho-fiziologică a unui individ, care este menirea lui în viaţă şi ce i se va întîmpla. Practic, ea oferă pe baza unor analize specifice (analiza hărţii naşterii, a tranzitelor, a stelelor fixe, a sinastriilor interpretate „direct", esoteric, sau kharmic) informaţii prin care un individ se poate cunoaşte pe sine nu atît mai bine decît prin intermediul altor discipline (psihologie, psihiatrie, pedagogie), cît mai ales dintr-un punct de vedere transcendental.

Multe dintre aspectele astrale care rezultă în urma unei astfel de analize – denumite în mod curent „horoscop" – descriu structura psiho-fiziologică, mentalitatea, calităţile native sau slăbiciunile individului. Altele vorbesc despre un set de înclinaţii potenţiale, nevalorificat sau pentru care nu au existat încă, la data construirii horoscopului, condiţii de manifestare. Unele se valorifică întreaga viaţă, în mod constant, alcătuind *dominantele unei personalităţi,* altele se pot valorifica doar în anumite condiţii (situaţii limită, perioade de criză) sau în funcţie de *liberul arbitru.*

Din păcate epoca modernă a vulgarizat astrologia pînă la desfigurare. Cele mai multe informaţii care circulă azi ţin de o factologie absurdă, ceea ce discreditează tipul de adevăr pe care ea îl vehiculează şi-i subminează, prin ridicol, statutul ei de ştiinţă. Puţini sînt cei care azi aşteaptă de la astrologie *o posibilitate de cunoaştere de sine* sau ştiu că, raportînd individul la infinitul sistemului stelar şi la măreţia astrelor, în mod logic, astrologia nu poate indica decît *acele* evenimente cu un mare răsunet interior sau cu o importanţă majoră în viaţa unui individ.

Amăgit cu o imagine văduvită de înţelesuri majore, omul modern se alimentează din vanitate sau din autolinişţire, interesează cu informaţiile flatante care privesc tipologia lui astrală minimalizînd sau desconsiderînd total defectele specifice, slăbiciunile individuale, lipsa de vocaţie personală. Pe de altă parte şi comentariile astrologice păcătuiesc prin trecerea sub tăcere sau în subsidiar a părţii de umbră inerente oricărei structuri umane.

Ce poate oferi, pînă la urmă, informaţia astrologică, se vor întreba, pe drept cuvînt, mulţi dintre dumneavoastră?

În primul rînd pregătirea în faţa propriei fiinţe: să nu avem surpriza limitelor şi să avem dimensiunea reală a calităţilor, să ne cunoaştem cît mai repede DRUMUL în această viaţă. Mistica „drumului rătăcit" există de cînd lumea dar, în mod doar aparent ciudat, numai astrologia ne poate revela acest drum în întreaga lui încrengătură de nuanţe, subtilităţi şi ipostaze. În cele mai multe cazuri oamenii se îndreaptă spre religie, dar găsesc acolo doar suportul moral pentru trecerile lor prin viaţă: *scopul, metoda, condiţiile şi ziua de destin menită a fi cea mai bună doar astrologia o dă.*

Ar mai fi o întrebare: la ce vîrstă se pot afla aceste adevăruri?

Pe măsura puterii de înţelegere, la orice vîrstă. S-ar evita astfel opţiuni greşite, idei străine, gesturi inutile, credinţe false, mize deplasate care alcătuiesc tabloul dramatic al ratării.

O dată-n viaţă însă, tot aflăm adevărul: sîntem o mînă de ţărînă care în pămînt se întoarce, doar sufletul care se pogoară din stele la stele se întoarce cînd bate clipa-n dungă. Dar atunci e inutil!

Viaţa *aceea* între timp se va fi dus deja.

„Un guvern nu poate conduce lumea cum o conduce Dumnezeu"

Am pus următoarea întrebare trecătorilor din Piaţa Universităţii: **Cetăţenii trebuie să ştie sau să poată afla oricînd tot ce face guvernul?**

Andreea Coşeriu (profesoară): Da, ar trebui să poată oricine afla ce şi cum decide guvernul care ne conduce ţara. Binînţeles sînt şi cîteva chestiuni care fac excepţie şi e normal: armata, spionajul sau mai ştiu eu ce... E problema guvernului să-şi organizeze activitatea aşa încît să poată da în orice moment şi oricărui cetăţean, prin intermediul presei sau altfel, socoteală de ceea ce face. Funcţionarii de acolo sînt plătiţi din impozitele percepute populaţiei. Trebuie să ştim pentru ce îi plătim.

Mihai Berechet (tîmplar): Domnule, pe mine nu mă interesează ce face guvernul acolo, în Palatul Victoria, sau unde lucrează. Nu mă pricep, asta e treaba lor. Dar vreau să văd că merge bine ţara, domnule. Atunci o să ştiu că guvernul a făcut ce trebuie. Pînă acum n-am prea văzut asta. E părerea mea.

Dan Stîngaciu (inginer): Sînt lucruri pe care nu le ştim şi nici nu trebuie să le ştim. Aşa e peste tot. Ce-ar fi dacă toată lumea ar şti ce ordine dă Clinton în fiecare zi, în cabinetul său? Cum să fie prinşi cutare terorişti, cînd să se lanseze nu ştiu ce atac, ce a discutat în amănunt cu Elţîn şi aşa mai departe. Pe de altă parte, sigur, e nevoie să fie şi un control al opiniei publice asupra conducătorilor, altfel ne trezim iarăşi cu vreo dictatură. Da' orice guvern trebuie să aibă şi nişte secrete şi o marjă de manevră în discutarea şi luarea deciziilor. Nu toate lucrurile pot să fie publice.

Dinu Mircescu (electronist): E o artă să ştii să conduci ţara dînd impresia de totală transparenţă. Fiindcă nici un ministru nu poate fi total deschis. El va lua totdeauna măsuri care vor fi bune pentru unii şi mai proaste pentru alţii. Mereu va trebui să ascundă anumite părţi ale activităţii sale, aşa încît să nu aibă dureri de cap prea mari. Vă amintiţi vorba aceea a lui Mircea Ciumara. A zis că mai bine să moară o mie de oameni acum, decît zece mii în cîţiva ani, sau cam aşa ceva. E, asta e realitatea cu care se confruntă oamenii care sînt în funcţii importante. Iar Ciumara a greşit că a recunoscut acest lucru. I-a sărit lumea în cap.

Ovidiu Bocşa (brutar): Am priceput ce spuneţi. Ştiţi cum se zice: *nepătrunse sînt căile Domnului.* Dumnezeu conduce lumea într-un fel neştiut de noi. Nu la fel, însă, poate face un guvern. El e făcut din oameni şi aceştia dau socoteală celor care i-au ales. E adevărat însă, nu cred că se va putea şti vreodată tot ce face un guvern. Sînt şi activităţi care nu pot ajunge la urechea şi la mintea tuturor.

Laura Stoienescu (laborantă): După umila mea părere, guvernul e una şi cetăţenii sînt alta. Guvernul face ce vrea, indiferent de ceea ce cred cetăţenii, iar aceştia, la rîndul lor, fac ce vor fără să se încurce prea mult de guvern. Atîta doar că un ministru îşi va construi o casă cu 15 camere, iar cetăţeanul obişnuit abia dacă îşi va putea plăti ratele la un apartament de bloc. Guvernul ascunde mari matrapazlîcuri, cetăţeanul îşi mai ascunde veniturile suplimentare ca să nu plătească impozit prea mare.

Andrei MANOLESCU

Z. ORNEA

Între democraţia transparenţei şi dictatură

M-am gîndit adesea dacă noi avem tradiţia transparenţei care să fi eclipsat autoritatea. Asta, firește, în planul vieţii politice. Nu e deloc greu să ajungi la o concluzie negativă. Cum s-ar fi putut instala în drepturi transparenţa, cînd cutuma falsităţii şi a trişeriei se aflau, bine consolidate, la temelii. Şi totul pornea chiar de la originile României moderne. Să mă explic. În constituţia din 1866 un articol prevedea că regele numeşte şi demite miniştrii. Era, deci, această prevedere, o prerogativă a suveranului. Aceasta a contribuit la falsificarea vieţii politice, cu deosebire în privinţa alegerilor parlamentare. În principiu, la patru ani o dată (dar au fost şi multe excepţii!), regele Carol I (care a fost, totuşi, un foarte bun suveran) chema, pe rînd, la putere, unul dintre cele două partide guvernamentale, liberal şi conservator (Regele n-a agreat crearea altor partide şi, în 1908, cînd Take Ionescu a creat Partidul Conservator-Democrat, regele îl vestise pe ambiţiosul lider că îi consideră gruparea o dizidenţă a Partidului Conservator şi că nu va accede la guvernare decît numai împreună cu partidul matcă). Odată mandatul de guvernare încredinţat, noul guvern, repede alcătuit, depunea jurămîntul şi obţinea de la rege decretul de dizolvare al vechiului parlament. Noul guvern stabilea data alegerilor, pe care, conducîndu-le cu pumnul tare, le cîştiga invariabil. Premierul avea grijă să numească un ministru de Interne (acest departament dirija alegerile) fără scrupule şi acesta nu se încurca în principii. El *trebuia* să cîştige alegerile şi le cîştiga. În etapa preliminariilor, se lua contact cu noua opoziţie, căreia i se propunea un număr de mandate garantate, pentru a putea funcţiona o opoziţie parlamentară onorabilă. De multe ori se ajungea la înţelegere. Dar dacă opoziţia avea prea mari pretenţii, care nu puteau fi satisfăcute, era refuzată şi alegerile căpătau o înfăţişare mai dură, toate mijloacele la îndemînă (şi erau destule!) erau utilizate ca opoziţia să nu capete mai multe mandate decît i se oferiseră. Ba chiar mai puţine, pentru a o învăţa minte. Aceste malversaţiuni erau perfect posibile pentru că le îngăduiau sistemul electoral în funcţiune. Din 1866 pînă în 1884 au funcţionat patru Colegii electorale, apoi numai trei. Reprezentarea populaţiei în Colegii (şi, deci, dreptul de a alege şi de a fi ales) depindea de censul plătit statului şi comunei. Practic, imensa majoritate a populaţiei era, în consecinţă, exclusă de la viaţă politică. De pildă, în 1888 numărul total al alegătorilor la cele trei Colegii a fost de 9.151 la Colegiul I (al marilor proprietari agricoli), 24.750 la Colegiul al doilea (negustori, industriaşi şi proprietari funcţionari, liber profesionişti) şi 25.716 la Colegiul al treilea (masa ţăranilor care nu vota direct ci prin reprezentanţi – unul din 25 – aleşi de primar, care, omul guvernului, decidea acordarea votului acestor reprezentanţi pentru candidaţii guvernamentali). Asta pentru Camera Deputaţilor. Pentru Senat corpul electoral era mult mai mic, datorită censului mai ridicat. Numărul alegătorilor sporea în funcţie de ajungerea unora în demnitatea de a avea venit şi a plăti impozite directe. Cu un asemenea coeficient de alegători (în 1911 numărul celor cu drept de vot a fost de 6,16% pentru Cameră şi 1,5% pentru Senat), din care ţăranii – copleşitoarea majoritate a populaţiei – practic n-aveau cuvînt şi drept la expresie politică, orice manevre (vicleşuguri) electorale deveneau posibile.

Dar s-au modificat lucrurile din 1919, cînd, în sfîrşit, s-a decretat votul universal (numai pentru bărbaţi)? Din păcate, nu. Constituţia din 1923 a păstrat prerogativa dinastiei (preluată din cea de la 1866) de a numi şi demite miniştrii. Dar nu s-a păstrat numai prerogativa aceasta ci şi cutuma ca guvernul care făcea alegerile să le şi cîştige. Din cele zece consultări electorale interbelice, numai într-una singură, cea din decembrie 1937, guvernul nu a putut cîştiga alegerile pe care le-a condus, pierzîndu-le. (De fapt, au fost singurele alegeri necîştigate de guvernul care le coordona din întreaga istorie politică a României moderne.) Şi asta, ştiau analiştii epocii, pentru că regele Carol al II-lea dorea aceasta în vederea instaurării regimului său dictatorial, încît i-a impus primului ministru Gh. Tătărescu, ca ministru de Interne, pe Richard Franasovici, membru al Camarilei, care a declarat, din capul locului, că va face alegeri libere. În afara acestor alegeri din 1937 netrucate în rezultate, adică mai relaxate, au mai fost cele din 1919, conduse de guvernul general Arthur Văitoianu, şi cele din decembrie 1928, conduse de guvernul PNŢ, pentru că acest partid ajunsese la putere pe un mare val de simpatie populară încît trucajele obişnuite n-au prea fost utilizate. În rest, toate celelalte şapte consultări electorale au fost mult trucate în rezultate. Se poate chiar spune că acum, în interbelic, după universalizarea dreptului la vot (pentru bărbaţi), vexaţiunile electorale au căpătat o duritate necunoscută pînă acum. În regimul electoral censitar, cu un procent de alegători între 5%-7% din ansamblul populaţiei, măsurile punitive erau mai blînde. Acum, după 1919, totul s-a încordat şi malversaţiunile au căpătat mari proporţii pentru că trebuia manipulată voinţa unei mase întinse de alegători fără antebelicele Colegii. În 19 ianuarie 1922 la cîrma ţării e instalat guvernul liberal condus, firește, de Ion I. C. Brătianu. În martie 1922 au avut loc alegeri conduse de noul guvern. Şi, firește, le-a cîştigat, obţinînd 227 mandate şi majoritatea în Camera Deputaţilor. (Nu alta a fost situaţia în Senat.) Asta deşi în alegerile din 1920, conduse de guvernul general Al. Averescu (Partidul Poporului), P.N.L. nu recoltase decît 7 mandate. Şi nici la doi ani, dar la alegeri conduse de guvernul Ionel Brătianu, PNL şi le sporeşte cu 220 mandate, iar Partidul Poporului care, în 1920, la putere fiind, obţinuse 224 mandate, acum, în 1922, a trebuit să se mulţumească numai cu 12 mandate. În preajma alegerilor ziarul *Lupta* din 4 februarie 1922 observa indignat: „În România alegerile nu sînt libere, majorităţile parlamentare nu reprezintă realmente majoritatea naţiunii... Că aşa stau lucrurile, ne-o dovedeşte chiar faptul că Partidul Liberal, care în 1920 a obţinut 7 mandate de deputat, acum speră să obţină mai mult de 200. Ce voinţă a ţării este aceea care în doi ani trece de la 7 la 200, pentru ca în viitoarele alegeri să scadă la 2-3 mandate?“ Şi degeaba scria indignată *Îndreptarea* (ziarul Partidului Poporului) din 20 februarie 1922 „guvernul a dezlănţuit cea mai cinică teroare din cîte au pîngărit odinioară consultarea corpului electoral“. La fel procedase guvernul generalului Averescu în 1920. Şi la fel va proceda în alegerile viitoare, din mai 1926, conduse tot de generalul Averescu, cu al său Partid al Poporului. Şi le-a cîştigat, obţinînd 292 mandate în Camera Deputaţilor, PNL abia cîştigînd 16 mandate. Înaintea alegerilor, dar în toiul acestei campanii electorale, prozatorul Cezar Petrescu scria în *Cuvîntul* din 8 mai 1926: „Colindaţi satele – dacă vă vor lăsa jandarmii să străbateţi – şi vă veţi întoarce – dacă vă vor lăsa jandarmii să vă întoarceţi – molipsiţi de neliniştea care premerge rătăcirilor grele. Chipul cum se pregătesc şi vor decurge alegerile nu poate decît să exaspereze mai desăvîrşit spiritele. Să căutaţi din timp instigatorii? Ei se găsesc la Consiliul de Miniştri“. Se apreciază că aceste alegeri din 1926 au uzat de cele mai brutale şi cinice mijloace. Şi cine le coordona ca ministru de Interne? Nimeni altul decît poetul Octavian Goga. Atunci, în acea campanie electorală, C. Stere, candidat din partea partidului său ţărănesc în judeţul Soroca, a fost pur şi simplu reţinut de jandarmi într-un sat, nelăsat să-şi ţină întrunirea şi închis, o vreme, într-un coteţ. Telegrafiind (cînd a fost eliberat) ministrului de Interne (despre a cărei plachetă de debut – *Poezii* – scrisese, în 1906, o vestită cronică intitulată *Poetul pătimirii noastre)* i s-a îngăduit să se înapoieze la Soroca, dar... escortat de jandarmi. Jandarmeria şi armata aveau depline puteri în campania electorală, obstrucţionînd – din ordin – opoziţia şi sprijinind partidul guvernamental. Restul desăvîrşea comisia de la circumscripţia electorală, mergîndu-se – cum a relatat în memoriile sale Constantin Argetoianu – pînă la manipularea urnei de vot şi, apoi, la numărătoarea voturilor. Grigore Gafencu a notat în jurnalul său că, ajuns candidat la deputăţie, în iunie 1931, în judeţul Caliacra, autorităţile locale nu l-au lăsat să-şi ţină măcar o întrunire electorală. I-a telegrafiat, atunci, prim-ministrului N. Iorga, protestînd. Acesta i-a răspuns, tot telegrafic: „Nu pot da de la o zi la alta moravuri bune!“. Şi Gafencu adaugă: „Nu poporul tulbură alegerile. Le tulbură reprezentanţii statului, luînd în solda lor toată drojdia orăşelelor de provincie, bătăuşi şi ciomăgaşi profesionali şi sprijinindu-se în această ruşinoasă manoperă pe armată şi magistratură.“

Mai avem dreptul să ne întrebăm, sub aceste moravuri şi aceste împrejurări, dacă transparenţa sau autoritatea erau cele care dominau spiritul public? Şi aceasta era realitatea în vremuri în care funcţiona pluripartitismul şi posibilitatea alegerilor. A venit, apoi, dictatura (carlistă, antonesciană, comunistă; alegerile din toamna anului 1946, coordonate de comunişti, au fost cele mai falsificate din cîte se cunoşteau) în care transparenţa a fost desfiinţată, cîtă brumă mai exista, prin decret. Autoritatea dictatorială – brutală, agresivă şi neruşinată – s-a înstăpînit, suspendînd total democraţia transparenţei.

Florin CONSTANTINIU
istoric

Recomandarea lui Bismarck

Bismarck spunea că românii nu vor fi civilizaţi prin construcţia de căi ferate (domnitorul Carol I se angajase într-un amplu efort de realizare a unei întinse reţele feroviare), ci cu ajutorul biciului. Oricît ne-ar şoca şi indigna formula, cancelarul de fier avea – cel puţin, pînă la un punct – dreptate. Bismarck se gîndea nu la cine ştie ce despotism asiatic, ci la un regim autoritar, de care era nevoie atunci şi este nevoie şi astăzi.

Constituţia din 1866, sub al cărei regim se aflau românii, cînd Bismarck recomanda soluţia biciului „era – scrie A. D. Xenopol – fără îndoială cea mai liberală din Europa. Luată după cea belgiană ea o depăşea în unele privinţe. Un aşezămînt însă nu poate să se implînteze în o ţară care nu este pregătită, prin mintea ei, a-l primi; el poate să deştepte şi să grăbească pregătirea acestor minţi; dar, pînă să se îndeplinească lucrul, va fi o discordanţă, între starea de fapt şi îmbrăcămintea juridică“ (A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în România,* Bucureşti, 1910, p.546).

Din nefericire, forma fără fond, care era constituţia din 1866, nu a grăbit „pregătirea minţilor“, pentru a relua formula marelui istoric român, ci a agravat disfuncţionalităţile societăţii româneşti.

Înainte de a intra sub regimul constituţiei din 1866, românii trăiseră secole de-a rîndul în structurile absolutismului monarhic (domnul avea putere de viaţă şi de moarte asupra supuşilor); lui i s-a suprapus apoi dominaţia otomană, care a aşternut peste societatea românească un văl de moravuri orientale, între care bacşişul şi hatarîul s-au situat la loc de frunte şi au devenit adevărate legi ale vieţii noastre publice.

Dacă dincolo de constituţia liberală, simplă formă, s-ar fi aflat o monarhie autoritară reală, decisă să curme abuzul şi corupţia, societatea românească s-ar fi tămăduit, probabil, de tarele ei. Dar, vorba lui Noica, n-a fost să fie. Oricît spirit de disciplină prusacă avea regele Carol I, mediul în care trăia din 1866 era mai puternic, şi monarhul a trebuit să se resemneze şi să se adapteze la amestecul bizar de liberalism apusean şi moravuri orientale, din care a ieşit lumea lui Caragiale. Despre lumea aceasta, Mircea Iorgulescu a scris un admirabil eseu; e lumea „retoricii pişichere“, a „lanţului slăbiciunilor“, dar şi o lume capabilă să modeleze după chipul şi asemănarea ei hidoasă. Este ceea ce a înţeles Belu Zilber, cînd a descris drumul care separă pe Carol I, primindu-şi miniştrii în picioare şi întinzîndu-le un singur deget, de Carol al II-lea, anunţat de servitoarea Elenei Lupescu, prin cuvintele „A venit conaşul“.

În aceste condiţii, autoritatea a fost fragilă şi ocultă, iar transparenţa inexistentă. Constituţia din 1923 a fost tot atît de factice ca şi cea din 1866. Alegeri falsificate, combinaţii de culise ale partidelor, atotputernicia lui Ion I. C. Brătianu, arbitrul scenei politice pînă la moartea sa în 1927, au continuat şi în România Mare vechile practici politicianiste.

Cînd, în 1938, Carol al II-lea a instaurat dictatura regală (alţi istorici preferă termenul de monarhie autoritară), eliminarea partidelor politice de pe scena ţării a lăsat puterea în mîna unui monarh, robit de farmecele „Duduii“ sale – care voia să aibă la picioare nu numai pe rege, dar şi ţara – şi servit de o echipă de valeţi politici. Orice urmă de transparenţă a dispărut.

Dictatura lui Antonescu s-a voit una a regenerării „virtuţilor“ naţionale şi a cinstei în administraţie, dar exigenţele războiului şi măsurile antisemite au făcut ca între declaraţii şi realitate distanţa să devină tot mai mare.

Esenţa regimului comunist din România a fost sintetizată corect de Belu Zilber: Stalin plus Caragiale. Autoritatea a fost exercitată de o nomenclatură mărginită, apoi de un dictator cu apucături de despot oriental, iar transparenţa nu a existat nici o clipă.

După căderea comunismului, a dispărut Stalin şi a rămas doar Caragiale.

Astăzi, societatea românească are nevoie de o conducere autoritară. Cine îndrăzneşte să o spună este anatema, învinuit că vrea dictatură, că pune în primejdie admiterea României în structurile europene şi euroatlantice. Este vie mereu reacţia spăimoasă: ce va spune Occidentul? Să stăm însă strîmb şi să judecăm drept, cu riscul de a-mi atrage replicile indignate ale cititorilor „Dilemei“: ce necesară ar fi la noi, acum, introducerea pedepsei cu moartea pentru a stîrpi crima, traficul de droguri, hoţia etc. Un singur ticălos de-ar fi executat şi spaima şi-ar face efectul. Bine, dar ce va spune Occidentul? Se uită însă că, în SUA, ţara celei mai înaintate democraţii şi promotoarea consecventă a drepturilor omului, din care, începînd cu administraţia Carter, a făcut un criteriu al relaţiilor cu alte state, ei bine, în această ţară există pedeapsa cu moartea. Să avem curajul să spunem că democraţia se apără împotriva celor care îi încalcă regulile şi cu bastonul de cauciuc al poliţistului.

Marea nenorocire este că în România, unde acum ar fi nevoie de o mînă de fier, clasa politică şi aparatul de stat – administraţie, poliţie, justiţie etc. – stau sub semnul incompetenţei şi chiverniselii proprii. Cei care ar trebui să ţină biciul binefăcător pe care îl recomanda Bismarck, sînt cei dintîi care merită biciuiţi.

Nu ştiu dacă întîlnirea „Oameni şi religii", sub patronajul comunităţii Sant Egidio, al preşedintelui Constantinescu şi al Bisericii Ortodoxe Române, este „cel mai înalt for ecumenic de la sfîrşit de mileniu" ori dacă Bucureştiul a devenit pentru cîteva zile „capitala religioasă a lumii" cum au titrat, zguduitor, cotidianele noastre. Pentru imaginea României, reuniunea nu poate face, în orice caz, decît bine. Dar cert benefică este ea, ca spectacol, pentru publicul român. Tot omul poate vedea reprezentanţi ai diverse religii ori confesiuni ascultîndu-se cu politicoasă răbdare, iar nu opunîndu-se cu vehemenţă. Românii mai pot vedea că nu sînt unici în ce priveşte calitatea spirituală a neamului lor şi că Biserica Ortodoxă îşi dă girul, măcar protocolar, pentru ecumenism.

Există însă şi alte moduri de a trata întîlnirea religiilor. Traduc aici cîteva fragmente din volumul lui R. Guénon, Le symbolisme de la croix *(1931, Paris), autor pentru care formele tradiţionale decurg, toate, dintr-o metafizică, o înţelepciune unică şi perenă; înţelepciune întruchipată într-un simbolism pentru care fiecare civilizaţie tradiţională găseşte chipuri specifice, dar coerente cu ale celorlalte.* **(A.M.)**

René GUÉNON

SIMBOLISMUL CRUCII

© V. Dorolţi

Argumentarea demersului

Lucrarea de faţă îşi propune explicarea unui simbol care este, în mod special, comun tuturor tradiţiilor, indicaţie evidentă pentru noi că aparţine acelor simboluri legate direct de marea Tradiţie primordială...

Spre deosebire de sincretism, sinteza – demers propriu gîndirii simbolice – porneşte de la unitatea intrinsecă a lucrurilor, unitate pe care nu încetează să o „vizeze" parcurgînd multiplicitatea diverselor ei manifestări; ceea ce implică atingerea, în afara şi dincolo de mulţimea formelor, a conştiinţei adevărului principial, nucleu transcendent care adoptă forma doar pentru ca să ajungă, în măsura posibilului, la expresie şi comunicare. De pe această poziţie, recursul la o formă tradiţională sau alta este perfect legitim, în funcţie de avantajele pe care le oferă fiecare din ele, exact aşa cum, pentru a traduce o idee, se adoptă limbaje diferite pentru ca, în funcţie de circumstanţe, lucrurile să fie cît mai uşor accesibile diverşilor interlocutori; anumite tradiţii desemnează de altfel procedeul printr-un termen precis, anume „darul limbilor".

Concordanţele între diversele forme tradiţionale constituie „sinonimii" reale... Ca atare, trecerea de la una la alta nu prezintă inconveniente cu condiţia unei reale cunoaşteri a echivalenţei lor, cunoaştere posibilă numai în cazul în care se porneşte de la principiul comun tuturor acestor tradiţii. O asemenea abordare exclude, în consecinţă, sincretismul, un punct de vedere exclusiv „profan" şi incompatibil de altfel cu noţiunea însăşi de „ştiinţă sacră" la care se referă studiile noastre...

Crucea e prezentă, sub diverse forme, aproape pretutindeni şi din epocile cele mai îndepărtate, nefiind apartenentă, în mod propriu şi exclusiv, creştinismului... Am putea spune chiar că în creştinism, sau măcar într-un anume creştinism – exterior şi general cunoscut – caracterul simbolic al crucii a fost poate uşor trecut cu vederea, ea fiind considerată doar ca semn al unui fapt istoric; în realitate, cele două puncte de vedere nu se exclud, ba am putea spune chiar că al doilea este, într-un anume sens, consecinţa celui dintîi. Însă această concepţie a devenit atît de străină marii majorităţi a contemporanilor noştri încît trebuie să ne oprim o clipă asupră-i pentru a evita orice, posibilă, neînţelegere. Există, într-adevăr, prea adesea tendinţa de a considera că adoptarea sensului simbolic ar antrena respingerea sensului literal sau istoric, opinie datorată exclusiv necunoaşterii legii de corespondenţă, fundamentală pentru simbolism. Or, în virtutea acestei legi, fiecare lucru decurge în mod esenţial dintr-un principiu metafizic, veritabila lui sursă de realitate, şi îl traduce sau exprimă conform ordinului său de existenţă; astfel, de la un ordin la altul, toate lucrurile se leagă şi îşi corespund pentru a concura la armonia universală şi totală; armonie care reprezintă, în multiplicitatea manifestării, un reflex al unităţii pricipiale înseşi...

Acest caracter simbolic, comun tuturor faptelor istorice, se impune cu şi mai mare pregnanţă în cazul faptelor care ţin de „istoria sacră"; şi aşa se prezintă ele, cu extremă evidenţă, în toate împrejurările vieţii lui Christos. Asimilînd corect funcţia simbolică a evenimentelor, ne dăm seama că ea nu implică negarea realităţii acestor evenimente (pentru a le socoti drept nişte simple „mituri"), ci că, dimpotrivă, funcţia simbolică este raţiunea profundă pentru care ele trebuiau să se întîmple exact aşa cum s-au întîmplat şi nu altfel; căci nu se poate atribui caracter sacru unor fapte lipsite de orice semnificaţie transcendentă. În particular, dacă Christos a murit pe cruce este, am putea spune, în virtutea valorii simbolice pe care crucea o posedă în mod intrinsec, valoare recunoscută de toate tradiţiile; aşa fiind, şi fără a diminua cu nimic semnificaţia sa istorică, putem privi rolul asumat de cruce într-un anume moment major al istoriei ca derivînd tocmai din virtualităţile ei simbolice...

Direcţiile spaţiului

Anumiţi scriitori occidentali, cu pretenţii mai mult sau mai puţin iniţiatice, au voit să dea crucii o semnificaţie exclusiv astronomică ca „simbol al joncţiunii dintre ecliptică şi ecuator"... La drept vorbind, crucea poate figura aceste lucruri doar pentru că fenomenele astronomice sunt, la rîndul lor, simboluri care oglindesc, ca toate celelalte elemente ale manifestării, figura cruciformă a Omului Universal. Adevăratul simbolism este inclus în natura însăşi a lucrurilor sau, mai bine zis, natura întreagă nu este decît un simbol al realităţilor transcendente... Restabilind deci interpretarea corectă, vom spune că trebuie luate în considerare pe de o parte planul ecuatorului şi axa care, unind polii, este perpendiculară pe acest plan; iar pe de altă parte, cele două linii legînd punctele solstiţiale şi echinoxiale; primul caz dă crucea verticală, al doilea pe cea orizontală. Ansamblul celor două cruci, cu centru identic, formează crucea cu trei dimensiuni, ale cărei braţe sunt orientate după cele şase direcţii ale spaţiului, corespunzătoare celor şase puncte cardinale, formînd împreună cu centrul un grup septenar.

Am amintit cu alte prilejuri importanţa acordată de doctrinele orientale celor şapte regiuni spaţiale, precum şi corespondenţa lor cu anumite perioade ciclice; aceeaşi concepţie o găsim într-un text al lui Clement Alexandrinul: „De la Dumnezeu, Inimă a Universului, pornesc întinderi nesfîrşite, întreptate una în sus, cealaltă în jos; aceasta la dreapta, aceea la stînga, una înainte, alta înapoi; aţintindu-şi privirea către aceste şase întinderi ca spre nişte mărimi egale, El desăvîrşeşte lumea; El este începutul şi sfîrşitul; în El se împlinesc cele şase faze ale timpului şi de la El îşi primesc nesfîrşita extensie; aceasta este taina numărului şapte."

Acelaşi simbolism se regăseşte în *Kabbala* unde se vorbeşte despre „Palatul Sfînt" sau „Palatul interior" ca fiind situat în centrul celor şase direcţii ale spaţiului. Cele trei litere ale Numelui divin (Iod, He, Wau), printr-o sextuplă permutare corespunzînd acestor direcţii, indică prezenţa lui Dumnezeu în sînul Lumii, manifestarea Logosului în centrul tuturor lucrurilor, în punctul primordial din care se dezvoltă şi se extind cele şase întinderi nesfîrşite: „Din vid *(Thohu)*, El a făcut ceva; din ceea ce nu era, a făcut ceea ce este. A reflectat (a gîndit) şi Cuvîntul *(Memra)* a produs toate lucrurile prin intermediul Numelui Său, unu" *(Sepher Ietsirah* IV, 5). Acest punct primordial din care este proferat Cuvîntul divin nu se dezvoltă doar în spaţiu, ci şi în timp; el este „Centrul Lumii" sub toate raporturile, centrul tuturor spaţiilor şi timpurilor... Clement Alexandrinul vorbeşte de cele şase faze ale timpului, corespunzătoare direcţiilor spaţiale; sunt şase perioade ciclice, subdiviziuni ale unei perioade mai vaste, reprezentate cîteodată ca şase milenii. *Zoharul* ca şi *Talmudul* împarte într-adevăr durata lumii în milenii: „Lumea va dăinui şase mii de ani, vestite prin cele şase cuvinte de început ale Genezei" *(Zohar*, II, 176 b), 6 milenii analoage celor 6 „zile ale creaţiei". Cel de al 7-lea mileniu, ca şi a 7-a zi, este *Sabbath*-ul, faza de reîntoarcere la Principiu, corespunzînd în mod firesc centrului – cea de a şaptea regiune spaţială...

Simbolismul direcţiilor spaţiului se aplică tuturor aspectelor manifestării, fie că e vorba de „macrocosmos" sau de „microcosmos", pentru că crucea cu trei dimensiuni constituie, în termenii limbajului geometric, un „sistem de coordonate" la care poate fi raportat spaţiul întreg, spaţiu simbolizînd, în acest caz, ansamblul tuturor posibilităţilor proprii, fie unei fiinţe particulare, fie Existenţei universale. Cele trei axe, una verticală şi două orizontale, constituind diametre perpendiculare într-o sferă indefinit extensibilă, pot fi privite – chiar independent de consideraţiile astronomice – ca fiind orientate spre cele şase puncte cardinale.

În textul lui Clement Alexandrinul, înaltul şi adîncul corespund zenitului şi respectiv nadirului; dreapta şi stînga, sudului şi nordului, înainte şi înapoi, estului şi vestului, ceea ce concordă cu indicaţiile existente în aproape toate tradiţiile lumii. S-ar mai putea adăuga că axa verticală reprezintă axa polară, linia fixă care uneşte polii; împrejurul ei se rotesc toate lucrurile din univers şi, ca atare, ea constituie axa Principiului; axele orizontale reprezintă coordonate secundare faţă de ea şi relative. Axa nord-sud poate fi numită solstiţială, iar axa est-vest echinoxială, ceea ce face legătura cu punctul de vedere astronomic, în virtutea corespondenţei dintre punctele cardinale şi fazele ciclului anual.

Sfîntul Pavel face şi el apel la simbolismul direcţiilor sau dimensiunilor spaţiului cînd vorbeşte despre „lăţimea, lungimea, înălţimea şi adîncimea dragostei lui Hristos" *(Efeseni* 3, 18); sînt numiţi aici doar patru termeni, primii doi corespunzînd axelor orizontale, considerate fiecare în integralitatea lor, în vreme ce ultimii doi desemnează jumătăţile, superioară şi inferioară, ale axei verticale. Ponderea lor diferenţiată concordă cu caracteristicile celor trei tendinţe fundamentale ale manifestării cărora teoria hindusă le dă numele de *guna* („coardă", legătură, limitare constitutivă a unei stări de manifestare; noţiunea implică ideea de tensiune prezentă în coarda întinsă a arcului şi, prin analogie, pe cea de tendinţă a manifestării). Prima dintre aceste *gune* este tendinţa ascendentă, *sattwa*, reprezentînd conformitatea cu esenţa pură a Fiinţei *(Sat)* şi identică cu Cunoaşterea *(Jnâna)*. Ea e simbolizată de luminozitatea sferelor celeste, corespunzătoare stărilor superioare ale fiinţei. Există apoi tendinţa orizontală, *rajas*, exprimînd impulsul care provoacă expansiunea fiinţei într-un plan determinat de Existenţă prin dezvoltarea posibilităţilor specifice acelui nivel; în sfîrşit tendinţa descendentă, *tamas*, obscuritatea asimilată ignoranţei *(avidyâ)* – rădăcina tenebroasă a fiinţei, localizată la nivelul stărilor inferioare.

Raportul dintre simbolismul celor trei *gune* şi cel al crucii este evident: *rajas* corespunde fie liniei orizontale a crucii plane, fie planului determinat de cele două dimensiuni orizontale ale crucii tridimensionale, în ambele situaţii fiind precizat astfel un plan particular de existenţă. *Tamas* e legată de zona inferioară a verticalei crucii, iar *sattwa* de zona ei superioară, ascendentă. Prin conlucrarea şi dozajul celor trei *gune*, Substanţa *(Prakriti)* produce toate elementele manifestării sub influenţa non-făptuitoare a Esenţei *(Purusha)*.

Simbolismul ţeserii

În doctrinele orientale, Cărţile tradiţionale sunt frecvent desemnate prin termeni care, ca sens literal, se referă la ţesere. Astfel, în sanskrită, *sûtra* înseamnă „fir" (identic cu latinul *sutura*; aceeaşi rădăcină, cu sensul de „a coase", se regăseşte în ambele limbi). Este cel puţin curios că termenul arab *sura*, nume dat capitolelor din *Coran*, se compune din exact aceleaşi elemente ca şi sanskritul *sûtra*; cuvîntul are de altfel în arabă şi sensul învecinat de „rang", „rînd".

O carte sacră sanskrită poate fi formată dintr-un grup de *sûtre*, aşa cum ţesătura este alcătuită prin înmănuncherea unor fire; *tantra* are, de asemenea, sensul de „fir" şi cel de „ţesătură", desemnînd mai ales „urzeala" (rădăcina *tan* exprimă în primul rînd ideea de extensie). În chineză, *king* este urzeala unei stofe, iar *wei* bătaia, primul însemnînd, în acelaşi timp, o carte fundamentală, iar al doilea referindu-se la comentariile sale. Distincţia dintre „urzeală" şi „bătaală" în cîmpul Scrierilor tradiţionale corespunde, în terminologie hindusă, celei dintre *Shruti* (textele rezultate din inspiraţia directă) şi *Smriti* (produse prin reflecţia asupra datelor oferite de textele *Shruti)*.

Pentru a înţelege corect sensul acestui simbolism vom observa că urzeala, formată din firele întinse pe război, reprezintă elementul imuabil şi principial, iar bătaia, ale cărei fire traversează urzeala prin mişcarea de du-te vino a suveicii, reprezintă elementul variabil şi contingent, aplicaţiile Principiului la anumite condiţii particulare. Pe de altă parte, intersecţia dintre un fir din urzeală cu unul din bătaia ţesăturii este o cruce şi fiecare punct constituie centrul unei asemenea cruci. Or, conform semnificaţiei generale a crucii, linia verticală uneşte toate stările unei fiinţe sau toate nivelurile Existenţei, făcînd legătura dintre punctele analoage, pe cînd linia orizontală reprezintă dezvoltarea unei stări sau a unui nivel anume. În particular, sensul orizontal va figura starea umană iar cel vertical aspectele transcendente în raport cu ea; caracter transcendent care aparţine realmente textelor *Shruti* – esenţialmente „non-umane" – în vreme ce textele *Smriti* comportă aplicaţiile acestora la nivel uman şi constituie în acelaşi timp produsul facultăţilor de reflecţie, specific umane... Textele Shruti sunt asimilate luminii directe, reprezentată de Soare, iar cele Smriti luminii reflectate (dublul sens al cuvîntului intră aici în joc), figurată de Lună; ceea ce leagă textele, în cele două ipostaze, de principiile – masculin şi feminin – ale manifestării universale.

Simbolismul ţeserii nu se aplică doar Scrierilor tradiţionale ci este folosit, în sens mai larg, ca reprezentare a lumii, mai exact a tuturor lumilor, în număr indefinit, care constituie Existenţa universală. În *Upanishade*, de pildă, Supremul Brahma este numit „Acel ceva pe care sînt ţesute lumile, ca urzeală şi bătaală"...

Raporturile dintre aceste două aplicaţii ale aceluiaşi simbolism sînt cu atît mai pregnante cu cît Universul însuşi este, în anumite tradiţii, simbolizat printr-o carte: vom aminti doar de *Liber Mundi* din tradiţia Roza-Crucii şi de simbolul, binecunoscut, al „Cărţii Vieţii" *(Liber Vitae)* apocaliptice. În această interpretare, firele urzelii ar constitui Cartea sacră prin excelenţă, prototip (sau mai degrabă arhetip) al tuturor scrierilor tradiţionale, care sunt tot atîtea expresii, în limbaj omenesc, ale Cărţii sacre (afirmaţia este explicit formulată referitor la *Vêda* şi *Coran* iar ideea „Evangheliei veşnice" arată că concepţia la care ne referim nu e străină nici creştinismului).

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

Album

Poşta retro

Doamnă,

Respingeţi mâna mea zicând că Dumnezeu nu ne-a făcut ca să fim uniţi, pentrucă ne-a aruncat în viaţă la zece ani de interval. Uitaţi însă un adevăr etern: că femeia iubită este unică şi incomparabilă şi, pentru buza oricărui amant, ea e cupa tutulor deliciilor şi a tutulor voluptăţilor.

Când setea pasiunei s'a potolit, femeia pe care a iubit-o cineva cum v'am iubit eu, devine fiinţa cea mai scumpă, cea mai dulce, cea mai simpatică din această lume. Când va sosi iarna vieţei noastre, când părul ne va albi, vom fi amândoi bătrâni ca amorul nostru şi tineri ca afecţiunea noastră.

Vă implor, nu respingeţi o inimă care vă aparţine aşa de mult, şi lăsaţi-mă să vă repet cu poetul francez:

Quand on s'est aimé, l'on s'en souvient toujours,
Et ees deux souvenirs, que le coeur accumule,
Survivent l'amour comme un long crépuscule.

* * *

Puiule,

Nu uita că azi e vineri, ziua Vinerei, cum îi zici.

Ştiu bine că tu nu o vei uita, căci, ce e drept, mai totdeauna eşti cel d'intâiu la întâlniri.

Dar având puţină vreme, în momentul de faţă, vreau s'o consacrez mai bine ţie decât prăvăliei.

Ziua de azi îmi va părea destul de lungă, şi dacă aş putea s'o întrebuinţez toată scriindu'ţi, zău că n'ar fi rău. De te-aş putea însă vedea şi îmbrăţişa mi-aş potoli nerăbdarea; dar vai, mai trebuie să rămân în mijlocul acestor oameni indiferenţi cari mă înconjoară toată ziulica. Ce plictiseală!

La revedere dar, diseară, căci nu e chip să împingem orele 'nainte.

Nu te îmbrăţişez, ci te mănânc sărutându-te.

Leontina

* * *

Julieto,

De data asta să ştii că s'a sfârşit; caută să mă uiţi.

Dacă te-aş fi ascultat, n'aş fi acum decât simplu soldat şi aş avea speranţa de a te revedea în curând, pe când astăzi sunt matelot, trebuie să umblu prin ţări străine şi depărtate, deşi nu'mi place nici marea nici călătoriile şi sunt făcut pentru a fi marinar ca un cotoiu pentru a fi călugăr.

Dacă aş fi cel puţin sigur că te vei gândi la mine! Dar la ce mi-ar servi aceasta?

Un marinar n'are dreptul de a fi amorezat, şi când voiu atârna între cer şi apă, nu prea o să fiu la largul meu pentruca să mă gândesc la dragoste.

Dumnezeule! cât e de trist să aibă cineva douăzeci de ani şi să nu poată nici să iubească, nici să fie iubit!

Dar te mâhnesc, Julieto dragă, şi nu vorbindu'ţi de astea voiu reuşi să te mângâiu.

Haide, zâmbeşte-mi, şi când te vei duce la biserică roagă-te pentru bietul marinar.

Îţi înapoiez cuvântul tău şi'ţi dau deplină libertate.

Măritä-te şi fii fericită, dar păstrează'mi un locşor în amintirea ta.

Adio!

Alexandru

(modele de scrisori oferite de un *Cod al manierelor elegante* din veacul trecut)

Promptitudinea maniheistă

De când am citit în „Adevărul literar şi artistic" (21 iulie 1998) pagina de arhivă mixată de dl M. Pelin (inclusiv cu greşita ei concluzie), în care două necrologuri la moartea „gestapovistului" Rebreanu, semnate de Carandino şi Caraion erau contrapuse unui denunţ, din '42, de la „Porunca vremii", împotriva „jidănitului" Rebreanu, de o lună şi ceva am pus deoparte documentele acelea pentru a scrie despre ele la începutul de septembrie când, pe ziua de 1, se împlinesc 54 de ani de la dispariţia prozatorului. Mircea Iorgulescu, dîndu-mi din nou bucuria de a fi pe aceeaşi lungime de undă, a scris imediat în „Dilema", citînd pe larg, tulburat cum se cuvine, din blestemele proferate – la groapa proaspăt săpată a „trădătorului" – de către doi dintre cei mai hărăziţi gazetari democraţi ai României. Cred că se poate adăuga ceva, din perspectiva celor care au trăit, pe viu, „live", ca liceeni, o zi de 1 septembrie la 1944 (cînd prin tot Bucureştiul umbla zvonul că Rebreanu s-a sinucis) şi, maturi, la 1998, prea mulţumiţi că două revoluţii într-o singură viaţă, una negînd-o pe cealaltă, le-au deschis/scos ochii cu evidenţele lor, lăsîndu-le orbitele nu goale ci terorizate de animalul acela enorm, vital şi monstruos, înălţat din Bucureşti peste tot secolul, gorila. Gorila politică – descinzînd din „zoon-politikon"-ul veacurilor. Rebreanu descoperise prin anii '30 această descendenţă – orice primată evoluînd se precizează – înaintea altui bucureştean de geniu care, după amintirile dlui D. A. Lăzărescu, în 1940, văzînd cum coboară o manifestaţie legionară dinspre Teatrul Naţional, ar fi început, în faţă la „Capşa", să strige: „Rinocerii! Rinocerii!". Omul nu e un zoon-politikon în general, el e o gorilă-politikon, un rinocer-politikon visînd, imposibil, la a fi o lebădă... Abia în lumina „Gorilei" – romanul vizionar, în ciuda romanţiozităţii stilistice, operă deschisă, spre diferenţă de „Ion" şi „Răscoala", monumente închise în concluziile lor – textele lui Carandino şi Caraion capătă acea „insomnie a semnificaţiilor", cum numea Ion-Cel-Cara/negru-în-cerul-gurii ceea ce rămîne dintr-o pagină rea şi grea.

Am citit înfierările şi blestemele acestor necrologuri din '44, scrise la cîteva zile după deces, dar, mai important ca datare, la doar două săptămîni după 23 august, avîndu-i în faţă pe Carandino şi Caraion, după 1964, eliberaţi după ani de închisoare democrat-populară, reintraţi în viaţa publică, dominînd, primul, salonul politico-literar de la Athénée Palace, celălalt redacţii şi edituri de importanţa „României literare" şi „Cărţii Româneşti". În libertăţile de expresie şi mişcare bine controlate, în regimul de permisivitate suficient de larg pentru a fi noncoformist fără suspiciunile şi clarificările de după '89, amîndoi erau strălucitori, autoritari în morala lor de victime din ce în ce mai inocente, fascinanţi în subînţelesuri transparente, chiar de nu explicite; li se accepta un democratism compatibil cu cele cîteva rigori ale unui socialism nici chinez, nici sovietic; ei intraseră în joc făcînd (unele concesii) şi prefăcîndu-se, ei cît şi ceilalţi, că nu iau în seamă paranteza (de destin şi existenţă). Erau o specie nouă în peisajul războiului rece de după bătălie, neangajată în dogmele zilei (poate în cele ale nopţii?), liberă de şedinţele chinuitoare, dar nu de cenzură; aveau dreptul la un vocabular fără de Partid, dar nu împotriva Lui, redînd agorei densitatea unei ambiguităţi slobode la gură care nu putea să nu ajungă şi la subversivitate.

Printr-un racord de imaginaţie, i-am văzut pe Carandino şi Caraion citindu-şi, după 20 de ani, pestiferările cu care-l îngropau pe Rebreanu, pentru a doua oară, la 3 sau la 13 zile după deces:

„Iar în timp ce clopotele vor suna peste liniştita vale a Someşului, un popă tînăr, cu mîna pe cruce, îi va blestema mormîntul şi amintirea – omagiul de pe urmă al fostului agent al Gestapoului." (Ion Caraion la 14 sept. 1944) „Iar în clipa cînd trupele noastre dezrobesc Ardealul, îl căutăm fără să vrem printre nemţi şi unguri, acolo unde, cu atîta uşurinţă şi cu atîta uitare de neam, singur s-a aşezat". (N. Carandino – la 4 sept. 1944)

Proaspăt ieşiţi şi ei din închisoare, încărcaţi cu experienţa celor 20 de ani de cînd scriseseră aceste rînduri fără de umbra vreunei nuanţe, ce-ar fi zis? Rebreanu, ieşise şi el din ocna interzicerii de către cenzura democrat populară; nu mai era fascistul, trădătorul, „Apostol Bologa intrat în Gestapo", i se reeditau capodoperele (încă nu „Gorila"!), cu prefeţe laborioase, tot mai „liberale" în înţelegerea afurisitei complicaţii omoperă, într-un cuvînt de maximă şi sarcastică expresivitate: „se dăduse drumul la Rebreanu". Recitindu-şi textele (al lui Caraion se intitula chiar aşa: „Gorila"), blasfemiatorii din '44, la nivelul lor de talent, nu ar fi putut să evite clipa aceea nietzscheiană cînd orgoliul neînduplecat îşi întreabă memoria: „eu am scris asta?" tot el răspunzînd „nu!" (şi memoria cedează). În fond, puţini ziarişti de mare dimensiune nu cunosc asemenea momente penibile în activitatea lor de „istorici ai clipei", cum îi vedea Camus, ai clipei repezi, prea repezi, totdeauna prea repezi. Camus care – tot la 4 sept. 1944! – cerea ca asupra tuturor scriitorilor francezi colaboraţionişti să se exercite „o justiţie exactă şi rapidă". Cei doi nu erau sincroni, cu el, la Bucureşti, în aceeaşi zi, executîndu-l pe colaboraţionistul Rebreanu, „exact şi rapid"? După 20 de ani, inteligenţa lor, muşcată de orgoliu şi torturată de suferinţă, nu ar fi putut să nu cuprindă oroarea, teroarea rapidităţii în orice judecată morală efectuată în regim de viteză a istoriei. Nu ştiu dacă ar fi intrat în pămînt de ruşine, dar sînt sigur că le-ar fi fost clară această situaţie tragică: prin textele lor prompte în înfierare, – promptitudinea morală, cîte insomnii! – ei participaseră la condamnarea lui Rebreanu de către cei care aveau curînd să-i închidă şi pe ei! Ferindu-mă de cuvintele mari, dar nu şi de cele grele, ei s-ar fi simţit, după clasicii 20 de ani, prost. Gravitatea şi consecinţele binefăcătoare ale acestui sentiment nu-s la mintea oricărui intelectual. Iar concluzia dlui Pelin la aceste texte: „este incredibil ce poate să facă democraţia din om!" nu poate fi acceptată. Nu democraţia, ci promptitudinea maniheismului în orice regim e aceea care ne desfigurează.

Radu COSAŞU

Bunicuţa publicitară

Alifia Philocome
GRANCLÉMENT
este unică în lume!

Combate crustele, mătreaţa, mîncărimile, căderea, albirea şi îngrăşarea părului, îl face să crească din nou mai bogat şi mai mătăsos după a treia frecţie.

Bazar

Marine

Una din coordonatele esenţiale ale oricărei vacanţe pe litoral este ceea ce numim, pe scurt, *distracţia*. Mulţi ex-turişti se plîng că tocmai asta lipseşte ţărmului Mării Negre. Lipsa „adevăratei" distracţii (care înseamnă, probabil, dansuri dezlănţuite pe malul mării în iz de cocktail-uri) atrage inflaţia de pseudo-distracţii. Dornic să fie exuberant pe malul mării, turistul român se „distrează" mai întîi *privind*. Privind marea învolburată de pe dig, sau, romantic, vapoarele din zare. Stadiul al doilea de distracţii, pe scala intensităţii, este *cumpăratul*. Într-o staţiune în care nu se întîmplă nimic, oamenii se simt bine cumpărînd lucruri mici, fără aparentă utilitate – însemne ale momentului (evident, după ce s-au uitat, întîi, îndelung prin tarabe şi buticuri). Anul ăsta au fost la modă *luminiţele*. De la haine fosforescente s-a trecut la *brăţări fosforescente*, de acelaşi binecunoscut verde sau *steluţe*, portocalii, cu baterie. Au mai intrat în arsenal insignele ce te reduc la tăcere, narînd orice în formule fixe: *„Şefu' are întotdeauna dreptate"; „Iubesc pe altcineva", „Make love not war"*. A treia treaptă distractivă este, evident, *participatul*. Eşti liber să te prinzi în vîrtejul unui *parc de distracţii* (stabiliment ce afişează, explicit, cuvîntul buclucaş). Pe lîngă cunoscutele carusele pentru copii şi cele, mai ameţitoare, pentru adulţi, au apărut şi maşinării mai noi şi mai serioase. În Venus şi Neptun găseşti *Gura adevărului*: un leu de piatră cu bot profetic. Dacă-ţi laşi palma în voia lui timp de 2 minute îţi face, pe o jumătate de pagină şi bătut la maşină, profilul psihologic. Unui băieţel de 2 ani, i-a ieşit, de pildă, că va fi preocupat de *„hrană şi sex"*. La fiecare a doua persoană, leul de piatră repetă un paragraf: probabil că regele animalelor dispune de un număr fix de sentenţe. Talentul lui constă în a jongla adecvat cu ele.

O altă noutate este *simulatorul spaţial:* o hardughie în formă de rachetă, care te hîţîna ameţitor pe fundalul unor imagini cu niscaiva zboruri în Cosmos. Senzaţia finală este de ameţeală. La fel şi la discotecă (evident, un alt gen de distracţie participativă) unde nu prea ştii cum să te mai mişti pe multele melodii sud-americane sau (culmea!) româneşti *(E vara ta...!)*. Fetele generaţiei Pro ştiu s-o facă, chiar în papuci pe tocuri foarte înalte (totul se concentrează în unduiri de la glezne în sus!).

O distracţie veşnică şi-n afara oricărei scale este, şi va rămîne, *mîncatul*. La Neptun, există un loc mic, murdar şi întunecat unde poţi mînca hamsii şi guvizi prăjiţi pe mese de plastic, cu mîna. Nu ai furculiţe, şerveţele – doar la cerere, eşti foarte aproape de toaletă. Cu toate acestea, acolo trebuie să-ţi rezervi masă ca să poţi găsi un locşor...

Iaromira POPOVICI

Oul de ciocolată

Radical din Cap Pătrat

„Liber să aberezi"... este deviza înscrisă pe frontispiciul unei minireviste alcătuite dintr-un număr variabil de foi format A4, împăturite în patru şi multiplicate la fotocopiator. Cum libertatea de a abera, fie şi în „samizdat", presupune o anumită doză de radicalism, era pe undeva firesc să întîlnim cuvîntul „radical" în chiar numele respectivei reviste, jucat (jemanfişist şi autoironic) pe omonimia cu „rădăcina pătrată" din matematică: **Radical din cap pătrat.** Se pare că „blazonul" revistei este... unicitatea, întrucît din „Caseta tehnică" de pe ultima pagină aflăm că atît „Redactorul şef şi mai puţin" cît şi „Responsabilul de număr" sînt „la noi = unul şi-acelaşi". Probabil (nimic nu e sigur), revista e scrisă în întregime – de mînă, la calculator şi la maşina de scris – de către una şi-aceeaşi persoană, care îndeplineşte în plus şi rolul de distribuitor...

De mai bine de un an, **Radical din Cap Pătrat** apare lunar, cu o consecvenţă de invidiat. Îndată ce revista vede lumina fotocopiatorului, părintele şi difuzorul ei – student la Filologia bucureşteană – poate fi zărit strecurînd tăcut în mîinile trecătorilor de pe culoarele facultăţii cîte un exemplar (evident, gratuit) din tirajul – necunoscut – al revistei, fără a uita să lase unul şi la Sala de Lecturi Periodice, unde cei interesaţi de asemenea curiozităţi revuistice pot consulta colecţia completă a **Radicalului...** ajunsă deja la numărul jubiliar 10 (mai precis: „ANU'UNU Nr. 10 Seria B). Inofensivul dar simpaticul **Radical...** are nostalgia avangardei istorice. Revista conţine, în loc de editorial, un prozopoem al lui Ilarie Voronca (**Act de prezenţă**, 1932); sumarul se intitulează, zglobiu, „AICI" iar semnăturile „articolelor" din acest nr. 10 „Festiv" sînt P. VERSO, RID, STAGIAR, SUNSET, EPITAF, OBI...

Dacă suprarealiştii cultivau umorul negru, **Radical din cap pătrat** cultivă, ca formă de aberaţie liberă, umorul sec şi trăsnit. „Puştismele" se află la loc de cinste în reţeta revistei (nu întîmplător, deviza ei e caligrafiată stîngaci pe o liniatură de caiet Tip 1...). Iată cîteva mostre autoreferenţiale: *CONCURS DE NUMERE PARE: Nerăspunzînd la întrebarea din acest număr: „Cît face Radical din Cap Pătrat?" aveţi posibilitatea de a participa la toate concursurile fără cîştigători ale numerelor ce vin. MINUT ANIVERSAR: Astăzi aniversăm cele zece numere de la apariţia noastră. Comemorăm de pe acum ca să nu ne mai complicăm cînd se intră pe linie decedată. Ţin de la început să spun un lucru. Nici pe departe important. Capital. Întîlnirea mea cu Radical din Cap Pătrat a fost una din cele mai tîrzii. Cred că bătea de 11 p.m. cînd am constatat fără stupoare reţinută că mă încorporase... SFATUL TINERILOR: ... avertizez cu mînă căuş pe inimă că există pericolul ca citind această foiţă fără viitor să deveniţi cititorii fără viitor (?) ai acestei foiţe. Din această capcană... scapă cine poate să n-o facă. (VIITOAREA REDACŢIE PIRAT).*

Paul CERNAT

Jurnal de cinefil

10 august 1997. O constantă a diverselor cronici de film: formula prin care se spune că filmul respectiv are de toate – acţiune, suspans, implicaţii politice, sociale, morale, umor, parodie, staruri ş.a.m.d. Acest aliaj fiind văzut ca benefic, ca avînd valoare prin el însuşi. Ca şi cum faptul de a fi alăturat cît mai multe elemente eterogene ar salva întregul. Ca şi cum amestecul de genuri, specii şi teme ar asigura automat, implicit, succesul şi, mai ales, valoarea filmului. Or, nu întotdeauna lucrurile stau astfel. Dimpotrivă. Adesea „potpuriul" nu ascunde decît lipsa unei teme autentice. Se ia în colimator totul, adică nimic. Boala asta nu e doar a occidentalilor, ci şi a noastră. Multe din filmele româneşti vor să surprindă totul, în speranţa că vor prinde esenţialul. Bineînţeles că nu reuşesc nici într-o direcţie, nici în alta – totdeauna mai rămîne ceva nespus şi niciodată nu este atins nervul, nu este localizat „epicentrul". De ce? În primul rînd pentru că a spune prea multe echivalează, în cele mai multe cazuri, cu a nu spune nimic. Simplitatea, rigoarea, limitarea la un „obiectiv" unic par în ochii multora valori desuete. Apoi, pentru că adesea scenariul „generic" al filmelor româneşti e o însăilare de scene legate prin prezenţa aceloraşi personaje în cadrul lor, iar nu o naraţiune propriu-zisă; este o bîjbîială – atunci cînd nu este o poveste stupidă, trasă de păr, plată sau sofisticată. Diferenţa, sub acest aspect al mixturii, al „compotului", dintre filmele româneşti şi cele străine constă în ştaiful celor din urmă. Chiar şi o tîmpenie e făcută cu stil. (Ei, să nu exagerez, mai au şi „ceilalţi" catastrofele lor...)

Atunci cînd porneşti la un astfel de drum, adică să faci un film de lung-metraj, ar trebui să ştii deja unde vrei să ajungi. Numai că cineaştii noştri au o ţintă vagă prin chiar „gigantismul" ei: societatea contemporană; ei nu ştiu ce-i aia „particular", ci numai „general". Ca şi literatura (respectiv filmul) science-fiction, ei au în vedere, vezi Doamne, „fundamentalul", exclusiv marile probleme, scara mare a lumii, nicidecum scara relativă şi infinit mai complicată a „firului ierbii" – care, în fond (şi de fapt **asta** uită făcătorii noştri de film), oferă tocmai ceea ce se caută în sferele „înalte" şi „grave" şi „cu adevărat importante"... S.F.-ul se ocupă de salvarea lumii, a speciei umane, a unui stat sau, eventual, a unei alte planete. La fel fac şi unii din scenariştii noştri: au în vedere „cazuri de conştiinţă", „dragostea absolută", marile cataclisme istorice; ei vînează excepţionalul, neobişnuitul, senzaţionalul. Ca urmare, personajele nu se comportă firesc, nu vorbesc firesc, sînt retorice şi stridente. Hiba cea mare: ele sînt construite exclusiv spre a reprezenta, spre a semnifica, ele comunică un mesaj dar nu se comunică pe sine; au numai isteria oamenilor „reali", dar nu şi ceea ce provoacă această isterie, căci ele sînt vide, sînt semne, iar nu personaje propriu-zise.

12 august 1997. Am văzut azi *Avionul condamnaţilor (Con Air).* Un film „de acţiune" bine făcut, în care ritmul e năucitor, într-atît de năucitor încît te face să treci cu vederea „dezumanizarea" personajelor a căror „fiabilitate" o frizează pe aceea a eroilor de desen animat. Tocmai în acest ritm cred că stă pericolul. Filmele americane sînt primejdioase nu atît prin violenţa scenelor sau a subiectului, cît prin *ritm.* Ele exportă în Europa *ritmul accelerat. Tempo-ul ultrarapid.* De la Friedkin încoace (de la *Filiera franceză*, adică), ritmul montajului a devenit o miză majoră. *Con Air* e o dovadă. La polul opus se află *Nostalgia* lui Tarkovski, cu lentoarea aproape enervantă a montajului său, cu cadrele sale atît de „lungi" încît filmul devine o succesiune de tablouri (unele superbe), iar naraţiunea dispare. Acestea sînt extremele. Dar observaţia mea nu le are la bază doar pe acestea, ci fenomenul general: ritmul „pragmatic" al multor filme de peste Atlantic este un drog, cel puţin pentru mine. În ultima vreme am constatat că acest ritm mi-a intrat în sînge, în „metabolismul cultural", ca să zic aşa; astfel că adesea nu mai am răbdare să urmăresc un film de Antonioni, de pildă (oricum, cel mai greu de suportat sînt superproducţiile americane ale deceniilor precedente, de tipul *Cleopatra).* E un stupefiant acest ritm, un stupefiant de obişnuinţa căruia aş vrea să scap. Dar parcă fiecare „doză" cere o alta, şi mai puternică... Şi iată că acum sînt, *mutatis mutandis,* tot ca în *Filiera franceză,* în situaţia în care se afla personajul lui Gene Hackman. Dar pe mine cine sau ce mă poate ajuta să mă dezintoxic?

Mihai IGNAT

Imaginarul publicitar

Un act ratat

Dacă reclama la un anumit gen de film a putut consacra o expresie („film de acţiune" – a se vedea articolul precedent), fără ca cineva să îi cunoască emitentul originar şi circumstanţele în care s-a produs, nu acelaşi lucru putem spune şi în cazul spotului publicitar pentru „Santal". Este adevărat că nu ştim cu exactitate cine a făcut gafa, ba mai mult, că ea nici nu a fost observată de vreunul dintre cei în cauză şi încă pentru multă vreme, dar cel puţin putem fi (sau fii sau fiii) siguri că în tradiţia imperativelor comerciale pentru băuturi răcoritoare îndemnurile: „Fi natural! Fi activ! Fi original!" vor rămîne în continuare originale şi, să sperăm, irepetabile. Se pare că forţa de reacţie gramaticală este mult mai puternică în societate decît forţa de reacţie conceptuală, fiindcă respectivele îndemnuri au fost, în cele din urmă, trimise înapoi în abisurile de unde apăruseră. Ca prin minune, un „a" discret s-a aşezat, după o vreme, jenat, lîngă „fi"-urile scăpate de sub control şi aşa, în loc de imperativă, cum ar trebui să fie orice reclamă care ştie ce vrea, reclama pentru „Santal" a devenit pe jumătate hamletiană: „A fi natural, a fi activ, a fi original". Înlocuirea unui mod gramatical cu celălalt era, într-adevăr, singura ieşire onorabilă din impas, dar cu ce preţ? Cu cel al eficienţei, adică a exact ceea ce e mai important. Această slăbiciune de construcţie dovedeşte – chiar şi pentru aceia dintre noi care încă se mai întreabă dacă nu cumva particula infinitivală a fost acolo de la bun început, mică, delicată şi, printr-o stare de obnubilare generală a vederii, am ignorat-o cu toţii – că ochii nu ne-au înşelat.

Reclama la „Santal" este un act ratat. Şi în sens publicitar, şi în sens psihanalitic, dacă pornim de la premisa (poate naivă) că mintea celui în cauză a făcut vreodată distincţia între forma afirmativă de imperativ (Fii!) şi cea negativă (Nu fi!). Lucru insondabil şi pierdut în negura claselor primare.

Dacă, totuşi, naivitatea noastră nu e chiar aşa de mare, atunci infracţiunea lingvistică nu este nici ea lipsită de semnificaţie. Te întrebi ce s-a petrecut? Poate persoana o fi fost obosită şi a scris textul într-o stare avansată de privare de somn, poate o fi alergică la sucurile naturale – cine ştie dacă nu cumva o mamă cu idei precise despre importanţa sucurilor naturale în dezvoltarea copilului nu a exagerat odată, demult? Sau firma „Santal" nu s-a ridicat la înălţimea aspiraţiilor pecuniare ale adultului de astăzi şi l-a frustrat? Cîte întîmplări de viaţă nu se pot lega de un suc natural, unele chiar încep cu „a fi sau a nu fi" (natural, activ, original)! Ar trebui, de aceea, să fim destul de atenţi cînd reproşăm altora că nu sînt suficient de naturali, activi sau originali sau cine mai ştie cum! Pentru că, (şi asta este cît se poate de adevărat! cuvintele marchează...

Ceva asemănător s-a întîmplat, poate, şi în cazul acesta, în aşa fel încît un resentiment ascuns, o anume frustrare s-au răzbunat şi au ieşit la suprafaţă, sabotînd afirmaţia prin contrariul ei. Deşi autorul textului a vrut să spună: „Fii natural!" etc., mintea i-a jucat o festă şi a exprimat exact opusul: „Nu fi natural!", mascînd negaţia printr-o formă afirmativă nu numai incorectă, dar care, deloc întîmplător, cuprinde în ea forma de negativ a verbului. Ca atare, rezultatul final: „Fi natural!" este unul de compromis, dar mai ales compromis.

Alice POPESCU

© S. Gheţie

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Memoria familiilor bănăţene

Grupul de Antropologie Culturală şi Istorie Orală, participant la realizarea proiectului ***A treia Europă*** *al* ***Fundaţiei pentru o Societate Deschisă*** *a organizat în luna iunie, în cadrul Secţiei de Etnografie a Muzeului Banatului din Timişoara, expoziţia TEREN. Expoziţia se voia o ilustrare a felului în care s-a organizat provizoriu arhiva pe care cercetătorii şi studenţii din grup (Smaranda Vultur, Valeriu Leu, Aurora Dumitrescu, Bogdan Nadolu, Florina Jinga, Gilda Vălcan, Alexandra Dorca, Raluca Gaga, Mihaela Sitariu, Mihai Crîznic, Ramona Ardelean) du alcătuit-o cu privire la memoria şi cultura familială în Banat şi la problemele de identitate pe care povestirile vieţii celor intervievaţi – peste şaizeci de persoane din generaţia celor trecuţi de 65 de ani – le-au pus în relief. Încercăm să redăm ceva din „pulsul" acestei expoziţii, cu ajutorul imaginilor şi al comentariilor „ghidului".*

Poze, texte...

...E vorba uneori de o fotografie carte poştală pe dosul căreia expeditorul fotografiat în ea transmite un mesaj cuiva (aşa cum sînt fotografiile trimise de pe front din Galiţia la Caransebeş în 1915, sau cele trimise de acasă, din Banat, unui membru al familiei, plecat pe front, emigrat în America sau deportat în Rusia). Alteori fotografia consemnează un eveniment important din viaţa individului, a familiei sau a comunităţii integrat povestirii vieţii (nuntă, botez, logodnă, ceremonii de absolvire a şcolii, plecarea departe de casă, la şcoală, la armată sau în alte ţări, chirvai, rugă şi alte sărbători); ea poate imortaliza clipe de relaxare, de meditaţie, acea durată memorabilă, sărbătorească ori solemnă ce dă relief timpului odihnei sau, dimpotrivă, cea care surprinde încordarea muncii, ambele părîndu-i celui ce s-a pozat sau a făcut poza un mesaj demn de păstrat pentru viitor. Altă dată mărturia povestitorului se întoarce spre trecut. Ea punctează nostalgic un portret, completîndu-l cu detalii pe care poza în sine nu le poate comunica (cf. comentariul lui Vasile Munteanu la fotografia soţiei), evocă un loc prin care s-a trecut, sprijină o amintire, e baza unei reconstituiri genealogice ce fondează o identitate.

Vestimentaţie

„Fusta asta eu am făcut-o şi am avut croitoreasă care cosea bluza şi aici, dedesubt, am avut aşa albe, aspirché, *brodate. Mai am una... Poale, sau cum se zice... şi am avut trei: una mai mică, una mai mare şi a treia cea mai mare... şi de aia stă aşa. Şi peste cele trei poale venea fusta aia... şi a avut chiloţi şi aici aşa bordură a fost... şi cînd ne-am învîrtit, ca să nu se vadă picioarele goale şi s-au văzut chiloţii cu* cipcă *(şipcă = dantelă)... Asta a fost şi costum de duminică... Atunci cînta fanfara cînd eu am fost... în fiecare duminică la două ceasuri a început jocul pînă la şase. Şi seara a fost bal, cine a vrut. Românii au avut lîngă biserica românească sala şi noi unde e biserica slovacă, unde e liceul". (Susana Marko, n. 1924, înregistrată la Nădlac, februarie 1998)*

...şi întrebări

Pentru antropolog, întrebările cele mai interesante sînt însă *cînd, unde, de ce, în ce împrejurări, cum* se fotografiau oamenii?

Asigurînd supravieţuirea printr-o urmă, fotografia poate vehicula diverse sensuri şi mesaje. Ele ţin de o anume punere în scenă prin care un portret poate dezvălui poziţia socială şi atesta în acelaşi timp reuşita, poate deveni marfă sau instrument de putere, în timp ce poza de grup poate – aşa cum se vede şi din fotografiile selectate – reaminti, reconfirma coeziunea familiei în diferite momente ale existenţei ei sau poate deveni, aşa cum se întîmplă adesea, suport al rememorării.

Un capitol interesant şi bine reprezentat în arhiva noastră e cel care ar putea ilustra funcţiile identificatoare ale costumului. De la uniformă la costumul de nuntă, de la cel al primei comuniuni la cel popular, de la copil la tînăr sau bătrîn, de la fotografia consemnînd o modă sau un statut social, veşmîntul se dovedeşte un semn identitar complex, intens semiotizabil, mai ales că jocul ideologiilor supradetermină adesea mesajul pe care el îl poartă. Raţiunile pentru care cineva poartă o anume haină cînd se fotografiază se pot diversifica neaşteptat în funcţie de contexte, fie că e vorba de un element anecdotic ce intervine în astfel de opţiuni, fie că e vorba de circumstanţe mai largi, de natură istorică.

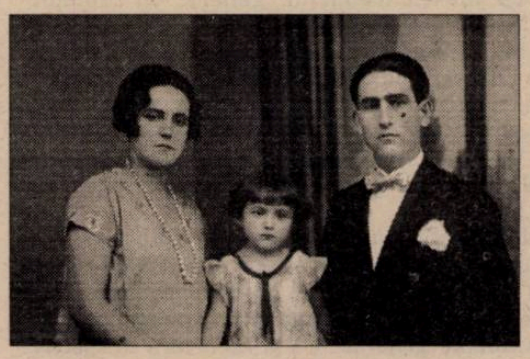

Cum te îmbraci la fotograf?

Maria Ciobanu (1906 Vasiova – 1985 Timişoara) în 1924 în costum popular folosit doar la ceremonii şi apoi la 27 august 1928 la Timişoara cu soţul Marin Ciobanu şi fiica Lucia.

Fota şi rochia de bal

Un caz interesant îl ocupă în acest sens costumul popular. Pe etnolog îl preocupă în primul rînd să identifice în astfel de fotografii detaliile care consemnează apartenenţa la o anume zonă şi un anume timp, specificităţile etnice, sociale şi regionale în evoluţia lor. Nu lipsesc din mărturii consemnări de tipul celor pe care le-ar face un etnograf, ca acelea care privesc denumirile diferitelor părţi ale costumului popular românesc, bulgăresc, nemţesc, slovăcesc etc., descrierea lor sau a modului cum sînt confecţionate (cf. intra textul Suzanei Marko), consemnarea materialelor folosite. Informaţiile de acest tip sînt integrate evocării obiceiurilor, prilejuite spontan de evocarea ceremoniilor care au marcat un eveniment autobiografic important, cum ar fi nunta, sau însoţind „citirea" unei fotografii.

Dar ochiul antropologului sesizează şi alte aspecte. De exemplu, el se lasă fascinat nu doar de barocul şi solemnitatea costumului bulgăresc de ceremonie, ci observă variaţiile lui, de la cel de logodnă la cel de nuntă, de la cel care marchează statutul de fată mare la cel de femeie căsătorită, de la cel care vorbeşte de identitatea religioasă (Biblia pe care perechile în costum popular o ţin în mînă, sau costumul de la prima comuniune şi cel purtat la comemorarea a cincizeci de ani de la acest eveniment) la cel consacrat zilelor de post (aşa-zisele „haine cernite").

Dar lucrurile se relativizează şi mai mult dacă observăm că de-a lungul acestui secol costumul popular românesc din Banat devine mai ales un costum de gală decît o haină cotidiană care marchează statutul social, iar acest fapt îl face mai permeabil la modificări şi influenţe. Reprimată şi deci provocată să se afirme înainte de 1918 şi brusc încurajată în manifestările şi orgoliile ei după Unire, identitatea naţională a românilor îşi găseşte în costum nu doar un semn, ci un simbol. Încă de pe la 1860, ca replică la încercările autorităţilor maghiare de a impune un costum unguresc unic, indiferent la diferenţa regională, românii încearcă să facă unul al lor, dar cum ar fi fost vorba oricum de o creaţie artificială, fără şanse de viabilitate, proiectul evident eşuează.[1] În secolul nostru şi mai ales după 1918, purtarea costumului popular în împrejurări festive, de obicei marcate fotografic, devine o modă, încurajată şi de Regina Maria care îl afişează adesea ca un costum de gală. Astfel, mai multe fotografii înfăţişează aceeaşi persoană feminină, purtînd costumul popular în mod special pentru a se fotografia, dar afişînd alteori moda elegantă sau rochia de bal, specifice anilor '20-'30. Cele două vestimentaţii sînt purtate alternativ, după împrejurări, de micile sau marile burgheze, majoritatea provenind din clasa ţărănească, origine pe care nu numai că nu o ocultează, ci o subliniază cu o anume mîndrie. În fine, o fotografie din anul 1934, înfăţişînd protipendada locală pregătită să-l întîmpine, undeva lîngă Anina, pe Regele Carol al II-lea, ni le arată pe bănăţence îmbrăcate în costume specifice zonei, dar şi în costume olteneşti sau munteneşti, de unde se poate observa că în locul creării unui costum naţional românesc tip, reductiv, s-a optat pentru cel regional reprezentativ, investit, indiferent de zona de apartenenţă, cu valoare de costum naţional. Aşadar, purtarea costumului popular românesc se supune unor tribulaţii, nu doar sub aspectul retuşurilor pe care i le aduc timpul, împrejurările, contaminările, ci şi sub aspectul utilizării lui ca marcă identitară, oscilînd între o valoare *socială, regională, etnică, naţională* sau pur şi simplu *ocazională*. Mesajele pe care purtarea lui le transmite prin fotografii sînt de obicei simbolice şi reordonează ierarhia între valorile

Poveşti de dragoste

Soţia lui Vasile Muntean, Mărioara Sârbu. La gît poartă salba din bani de aur de pe vremea lui Franz Joseph, pe care fetele o primeau de obicei ca zestre.

...În '36 m-am căsătorit, în ianuarie am făcut nunta. A fost o femeie frumoasă. Dacă ea s-a dus la sfînta biserică – n-am avut baie atunci – s-o spălat tot. Am plecat la biserică, am venit. După masă am mers la horă, la cinci, şase seara, iarna, s-o spălat. Îi ziceam ce dracu măi, că nu eşti cu râp pe tine. Dar aşa o vrut, mă-nţelegi dumneata. Şi-o fost săracă, că tata ei l-o puşcat unu şi-o murit şi mama ei a luat-o şi-o plecat la altă casă. Dacă ea o fost necăjită şi amărîtă şi de-acolo mumă-sa o avut două lanţe de pămînt, zestre. Cînd o venit la mine, de unde o fost, tata ei i-o dat un lanţ şi un sfert. Şi iacă, or venit patru lanţe. Aveam altele cu şase lanţe, da dacă nu ţi-o fost drag de ea ce să faci! Da, da o fost şi frumoasă. Că nu-i mult să fii frumos, dar să fii şi făios. Or fost cu cinci, şase lanţe dar or fost murdare. Şi poalele la ele or fost un colţ în jos, unu în sus. Dar la ea o fost cum vezi dumneata, n-o existat să fie ceva. Şi o fost la locu ei... Îmi pare rău că n-o trăit să fi vorbit cu dumneata. Cât ar fi vorbit, lacrimi ar fi mers. *(Vasile Muntean, n. 1914, înregistrat la Timişoara, ianuarie 1998)*

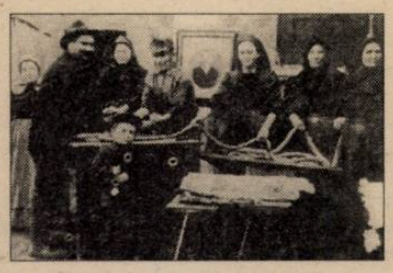

Istorie de familie

O fotografie ce conţine o istorie de familie din timpul primului război mondial. Ea ne este accesibilă azi prin relatarea octagenarului Peter Cocron (Briţa Peter) născut în 29 iunie 1912 la Tomnatic, băiatul din prim plan. Poza a fost făcută prin 1917 sau 1918 pentru a fi trimisă pe front tatălui său Heinrich (Henric) Cocron, cel din tabloul de pe perete, în spatele grupului. Tabloul se află şi azi în casa lui Briţa Peter (Peter Cocron) şi împreună cu fotografia de faţă şi cu ceasul pe care copilul îl poartă la vedere sînt singurele repere pentru a reconstitui o amintire a tatălui. Plecat pe front încă din 1914 – cînd Peter avea doi ani, iar cel de al doilea fiu al său, Nicolaus, nu se născuse încă – Heinrich Cocron a dispărut în jurul anului 1919 în Rusia unde fusese luat prizonier. Se ştie de la un vecin, întors acasă spre sfîrşitul războiului, că a apucat să primească această fotografie. În fotografie, în centru se află mama lui Peter, Elisabeta Roth, iar de o parte şi alta a ei, bunicii lui Peter şi omul care îi ajuta să prepare cîrnaţii.

menţionate mai sus şi opoziţiile pe care le întemeiază sau anulează (cum ar fi de pildă cea între *rural/ urban sau etnic/ naţional, regional/ naţional, popular/ naţional)* în funcţie de presiunile, provocările, modele şi libertăţile unei epoci sau alteia. E destul să ne gîndim la ce a făcut din el Cîntarea României sau stilul folclorizant al modei anilor '70.

Cum ne atribuim o imagine

Oricum capitolul acesta merită o analiză mai amănunţită pentru a revela şi ceea ce expunerea pe criterii etnice în muzeele etnografice nu lasă să se vadă, dar fotografia poate aminti sau surprinde, sugerînd un dialog între mesajul vizual pe care ea îl transmite şi textul mai larg, social, istoric, ideologic, pe care el îl evocă, îl interpelează, completează, reliefează.

Cum în Banat – poate mai mult decît în alte locuri – felul în care eşti privit şi judecat de ceilalţi e o componentă esenţială a imaginii de sine, jocul între ce se arată şi ce se ascunde, între ce se lasă să transpară şi ceea ce se pune în umbră, pe care îl sugerează relaţia discurs verbal-discurs vizual, analizat în diversitatea ipostazelor produse de fotografii, ne introduce direct în complicatele strategii prin care individul îşi atribuie o imagine, lui şi celuilalt.

Smaranda VULTUR

1 Informaţia i-o datorăm lui Valeriu Leu, care ne-a şi indicat sursa care prezintă pe larg avatarurile acestei istorii. E vorba de George Em. Marica, *Studii de istoria şi sociologia culturii române ardelene din secolul al XIX-lea*, vol. I., Cluj-Napoca, Dacia, 1977, p. 241-270.

Frumoasă şi nefericită

„Această frumuseţe s-a numit Maria Sedonie, deci Sedonia în limba română, frumos nume Sedonie. Ea vroia neapărat să fie... datorită frumuseţii era prezentă la fiecare bal al ofiţerilor de altădată. Bunica mea era mai mică de statură şi nu bătea aşa mult la ochi ca ea. Ea pedala foarte mult pe treaba aceasta, că va face o partidă nemaipomenită. Şi s-a căsătorit cu un nobil care era cu 25 de ani mai în vîrstă decît ea, cu 25 de ani, dar de dragul titlului său şi ca s-o ducă la moşia sa şi nu ştiu cum... Dar n-a avut-o viaţă fericită, pentru că a înşelat-o mult cu toate actriţele, cu toate că era atît de bătrîn, bine, cînd a luat-o ea avea vreo 22 de ani, el vreo 46-47, deci nu era încă bătrîn, dar şi cu slujnicele şi cu nu mai ştiu cu cine a înşelat-o. N-a avut copii cu el şi atunci a înfiat nişte nepoţi. Dar ea era o sentimentală, scria poezii şi era foarte, foarte nefericită din cauza acestui eşec în căsătorie." *(Edith Cobilanschi)*

Cu ochii-n 3,14

INTELECTUALICEŞTE VORBIND

● Într-un editorial intitulat: „Există minciună şi minciună", *Le Monde* aduce un argument care ar putea interesa mai mult decît pe un francez: „Deci, un preşedinte care minte cu chestiuni ale vieţii sale private... ar fi vinovat de aceeaşi crimă dacă minte în probleme publice. Pe scurt, să schimbăm proverbul şi să nu mai zicem: „Cine fură azi un ou, mîine fură şi un bou", ci: „Cine minte în ale sexului minte şi în ale statului". Intelectualiceşte vorbind, este aici o formă de integrism care trece repede graniţa dintre viaţa publică şi viaţa privată. Şi care, prin simbolul prezidenţial, deschide drum unei inchiziţii morale ce îngrădeşte libertăţile individuale". Cuvîntul cel mai curios în aceste idei este „intelectualiceşte..." Ce caută el în afacerea asta? (**R. C.**)

ÎN NUME PROPRIU ŞI AL DRAGOSTEI DE MAMĂ

● Recent, prin amabilitatea Departamentului Comunicare de la Preşedinţia României, a fost transmisă presei „Strategia de securitate naţională a României", aşa cum a fost ea aprobată de CSAT, în eventualitatea unor sugestii, care să preceadă dezbaterea Parlamentară. Unele cotidiane au publicat, în spiritul unei reale transparenţe democratice, documentul integral.

Din *Evenimentul zilei* (luni 24 august) aflăm că Dudu Ionescu, secretar de stat în MApN, sponsorizează în nume propriu un studiu privind siguranţa naţională realizat de specialişti britanici. Explicaţiile pentru acest „în nume propriu" sînt, tot în spiritul transparenţei, confuze. Probabil că englezii îl vor apăra pe Dudu Ionescu personal. (**M. B.**)

● Un vagabond agresiv urmăreşte un copil cu cuţitul pînă în faţa casei, unde acesta reuşeşte să se baricadeze; mama copilului, care tocmai se întorcea acasă, coboară din maşină şi se năpusteşte asupra agresorului, bătîndu-l măr... Continuarea: vagabondul este „salvat" de poliţie, care-l duce la secţie, unde vagabondul depune plîngere împotriva mamei...

Nu este o scenă din filmul american de sîmbătă seara, ci una petrecută în Bucureşti, pe o stradă din apropierea Mănăstirii Caşin, într-o Românie democratică în care „dreptul" unui dement de a fugări un copil este respectat de lege, cîtă vreme copilul are noroc şi scapă! (**a.l.ş.**)

MAMAIA, MANGALIA, ZĂDUF

● Pe plaja din Mamaia am constatat că „gama largă de produse şi servicii" este oferită turiştilor nu de „unităţile de comerţ", ci de nenumăraţii vânzători ambulanţi (să mai spun cărei minorităţi îi aparţin cei mai mulţi?) care trec cu lada, cutia de carton, sacoşa sau găleata şi strigă: „gogoşi şi pateuri aveem", „cinci banane cu zece miiiii", „seminţe ambalaaateee" (pe vremuri se striga doar „buunee, caaldee", fără a numi produsul; *les connaisseurs* ştiau despre ce-i vorba), „bere şi sucuri răcoritoareeee", „covrigi cu miere de albineee", „porumb fert avem, porumb caldeee" (sic!). Omul de pe plajă îşi mai poate cumpăra umbrele de soare (ai căror vînzători însă, pe căldurile astea, nici nu mai trebuiau să strige ceva), cosmetice, tricouri, „costumuri de baie", pălării şi multe altele. Ba chiar „îm-bră-că-minţi-din-pie-le-pen-tru te-le-foa-ne-ce-lula-re", cum rostea, sacadat şi timid, un tinerel care încerca astfel să sporească şi să aducă la zi „gama largă de produse". (**M. V.**)

● În Mangalia poţi găsi o pleiadă de localuri cu denumiri cosmopolite şi serialofile: alimentara *Mimi Market*, patiseria *Peach Pit*, cofetăria *Master's*, magazinul de copii *Tom şi Jerry*, buticul *Topway*, pizzeria *Four Seasons*, bodega *Picadyly* (sic!), terasa *La Piovra*, hotelul *President*... Lista ar putea continua. Cert este că, în miez de noapte, găseşti mai uşor un hamburger decît un mititel... (**I. P.**)

● În vreme de secetă, o frază ca o adiere veche, dar mai păstrînd un strop de răcoare, din **Născut în '02**, cartea de amintiri a lui Saşa Pană: „Serbarea de la Depozit a început la 5 1/2, după o binefăcătoare ploaie, care a corectat zăduful." (**D. S.**)

RELAXARE ŞI PIPER

● „E nevoie de relaxare tocmai spre a ne pregăti pentru alte misiuni dificile ale înţelegerii şi receptării substanţei artistice. (...) De la un spectacol omul nu trebuie să plece neapărat mai deştept, mai cultivat, aşa cum nici după lectura unei cărţi nu e obligat să-şi sporească volumul de cunoştinţe sau să-şi ridice nivelul de instrucţie. Poate în schimb să cîştige pe acest plan al relaxării, al uitării şi deci al unei posibile întremări tocmai fiindcă reuşeşte să uite şi să iasă din circuitul agresiv. (...) Happy end-ul este asigurat, dar, evident, nu este vorba de un sfîrşit prostesc, rozbonbon, ci, mimînd profunzimea pe care, neavînd-o, o sugerează totuşi atît de bine încît de la depărtarea spectatorului mediu pare chiar autentică, aşa cum, tot de la depărtare, un buchet de flori artificiale nu poate fi deosebit de florile adevărate." (Dan Stanca, în *România liberă*.) (**a.l.ş.**)

● Într-o discotecă, pe litoral (e drept, cu nimic ieşită din comun), am avut un şoc lingvistic: cu greu am auzit o melodie în engleză. Hit-urile erau latino-americane şi... româneşti. Poate la blues-uri să mai prinzi vreo două anglo-americane...(**I. P.**)

● Într-o comedie mută din '922 *(Peripeţiile lui Tiger,* cu Arthur Trimble) difuzată pe „Arte" duminică 23 august, două lucruri care aminteau de Marcel Duchamp: cîinele cu sprîncene desenate cu creionul dermatograf şi un domn cu pălărie şi pipă, citind ziarul, care nimereşte cu capul într-o colivie de păsări... (**a.l.ş.**)

● *Esmeralda* s-a terminat, trăiască *Esmeralda!* În holul marelui hotel *Mangalia*, trona un televizor cu ecran uriaş: în fiecare după-amiază o puteai vedea acolo, în mărime quasi-naturală, pe Esmeralda depănîndu-şi destinul pe *Antena 1*. Toţi privitorii, femei sau bărbaţi, încremeneau pe unde erau cu ochii în ecran; ca-n *Frumoasa din Pădurea adormită* – dar nu un secol, ci aproape o oră. (**I. P.**)

ECONOMIE DE PIAŢĂ, GĂINI, PEPENI, VILE

● În Croaţia, un redactor la o revistă de cultură cîştigă 1.000$ pe lună, în timp ce salariul mediu este 500$. În România, salariul mediu este 100$, iar al unui redactor la o revistă culturală este 65$. Există, însă, şi cifre care sînt în favoarea României: în timp ce Croaţia există, practic, numai de şase ani, România este „o vatră de cultură multimilenară". (**C. P.-B.**)

● Am fost cu prietenii la Sighişoara, la Festivalul de Artă Medievală, prilej cu care m-am convins încă o dată de ospitalitatea ardeleană. Pe un preţ de nimic am avut la dispoziţie o cameră cu baie în casa unui gospodar care, de dimineaţă, ne-a omenit şi cu o masă cu slană, roşii, ouă fierte, pită, mere şi cafea.

Muntenii din Buşteni sau Sinaia pretind sume inumane pentru o noapte petrecută în condiţii adesea de o igienă incertă. Să fie vorba de legile economiei de piaţă sau *doar* de o problemă de decenţă şi bun-simţ? (**C. M.**)

● Un cercetător de la Institutul Roslin din Scoţia declară că găinile crescute în incubator devin mai liniştite cînd privesc la televizor. Contemplarea ecranului le face „mai puţin sperioase sau agresive (şi) nu se mai mutilează (...) Imediat ce televizorul se aprinde, găinile se duc înspre ecran şi contemplă încontinuu imaginile." *(Formula As*, nr. 325) (**T. C.**)

● În Piaţa Sudului, un munte de pepeni verzi, parte a unui adevărat lanţ muntos ce se întinde de-a lungul trotuarului. Alături, stăpînul muntelui şi, totodată, cel care vinde. Pe tricoul lui alb scrie aşa: *Who says we CAN'T change the world?* Şi, pe dată, o întrebare începe a nu-mi da pace: dacă totuşi ei, vînzătorii de pepeni, vor schimba lumea? (**D. S.**)

● „Orice casă e o vilă." (Irineu Popescu, PNŢCD, *Naţional*, 24 august) (**T. C.**)

Pagini realizate de Delia VERDEŞ-RADU

Jack F. MATLOCK jr.

Autopsia unui imperiu

Opiniile nediplomatice ale unui diplomat

Jack F. Matlock jr. a fost numit ambasador la Moscova în 1987 de către preşedintele SUA, Ronald Reagan. A fost martor, dar şi actor, al unor evenimente care au schimbat, relativ paşnic, harta lumii. Matlock cunoştea bine Uniunea Sovietică: prima sa misiune la ambasada din această ţară a fost în 1961. Cariera lui diplomatică a continuat apoi în Africa, în ţări unde a putut observa sîngeroasele războaie declanşate de retragerea marilor imperii coloniale europene. A lucrat la Washington în organismele şi direcţiile care se ocupau de politica faţă de lagărul comunist. A mai avut şi pînă în 1987 diverse funcţii la ambasada din Moscova. Şi el şi soţia lui ştiau bine ruseşte şi se străduiau să înveţe şi limbile celorlalte popoare din imperiul sovietic. Au încercat cu tenacitate să-şi facă prieteni printre intelectualii din ţara în care lucrau şi pe care, în felul lor, o iubeau. În termenii KGB, Matlock şi soţia erau probabil spioni, sau măcar agenţi provocatori.

*Cînd Reagan l-a propus pentru postul de ambasador, presa americană a comentat: „un radical dur şi militant" **(The Washington Post)**. „Caracterizarea era doar în parte adevărată. Eram într-adevăr un radical dur, cînd trebuia să combat nelegiuirile sistemului imperial sovietic şi falsa ideologie comunistă, care a fost în mod cinic impusă unui mare popor. Ştiam că nu avem alternativă: trebuia să demonstrăm că sîntem decişi şi capabili să contracarăm agresiunile sovietice. Dar nu eram dur cu privire la poporul rus şi la alte naţiuni de sub jugul sovietic. Uniunea Sovietică a fost imperiul răului, dar nu a fost un imperiu locuit de oameni răi."*

Printr-un renghi pe care viaţa îl joacă uneori, Matlock, spectator răbdător de decenii, a lipsit tocmai la deznodămînt: nu era la Moscova în zilele demisiei lui Gorbaciov şi ale descompunerii imperiului sovietic. Încercarea lui de a lega acest punct final de evoluţiile anterioare, urmărite cu atenţie, curiozitate şi simpatie s-a concretizat într-o carte de 800 de pagini: Autopsia unui imperiu. *Matlock sistematizează întîmplările anilor tulburi, dar plini de speranţă, ai reformelor lui Gorbaciov. Analiza lui dovedeşte cît de puternice au fost iluziile unor conducători sovietici cu privire la propriul sistem, cît de copleşitoare a fost ignoranţa lor atunci cînd nu era vorba de rea credinţă.*

Conceptul de transparenţă lansat de Gorbaciov era destul de departe de libertatea cuvîntului: era vorba doar de „o politică mai eficientă pentru propaganda schimbării" (J.M.) În căutarea eficienţei s-a ajuns la adevăr. Adevăr care, treptat, a subminat autoritatea opacă, imensă, tocmai pentru că era opacă, a sistemului.

Fragmentul care urmează face parte din capitolul final: „Reflecţii asupra unor răspunsuri". **(M.B.)**

Sabordarea

Implinirile lui Gorbaciov sînt impresionante, dar nu pot ascunde realitatea eşecului în realizarea obiectivului său major: transformarea Uniunii Sovietice într-o federaţie de state pe temeiurile funcţionării legii, economiei de piaţă, asemănătoare celor din ţările industriale avansate. Poate că a fost un vis imposibil de împlinit pe parcursul unei singure generaţii. Distanţa era prea mare, obstacolele greu de depăşit şi însuşi terenul pe care se înainta era nesigur. E greu de presupus că vreun lider politic ar fi putut ajunge victorios la capătul cursei.

Mulţi dintre tovarăşii lui Gorbaciov cred că ar fi putut să conserve Uniunea Sovietică, fie şi într-o formă trunchiată – fără statele baltice – dar cu multe din celelalte, dacă în 1989 sau la începutul lui 1990 ar fi oferit confederaţia pe care a fost gata s-o accepte în 1991. Liderii republicani şi conducătorii mişcărilor naţionaliste – spun ei – ar fi fost atît de necunoscători încît nu s-ar fi tocmit pentru „dar", şi deoarece se confruntau cu problemele economice specifice republicilor, ar fi înţeles repede că unele instituţii centrale le sînt necesare.

Cînd l-am întrebat pe Gorbaciov, în septembrie 1991, dacă n-a greşit cînd nu le-a acordat mai repede autonomia republicilor, el mi-a răspuns:

„Jack, acum se vede că eşti profesor, întrebarea ta este pur academică. Probabil că în termeni abstracţi ai dreptate, m-am mişcat prea încet, dar eu nu m-am bucurat de luxul de a trăi printre abstracţiuni. Să-ţi pun şi eu o întrebare: Ce s-ar fi întîmplat în 1989, dacă aş fi propus o confederaţie"?

„Presupun că la prima plenară a Comitetului Central ai fi fost dat afară."

„Da, iar convocarea ei s-ar fi produs de urgenţă ca să scape imediat de mine. Chiar şi aşa, la începutul lui 1990, cînd am început să vorbesc despre federaţie, majoritatea celor din Comitetul Central se opunea. M-am luptat cu ei tot timpul. Nu aveam mînă liberă şi nu trebuie să fiu judecat ca şi cum aş fi avut".

Gorbaciov avea dreptate şi argumentele lui trebuie luate în consideraţie de cei care îl judecă sau l-au judecat. El nu putea să proclame politici care contraziceau evident voinţa celorlalţi conducători. Trebuia să fie extrem de prudent şi, cînd era nevoie, duplicitar, cu schimbările. El trebuia să manevreze în aşa fel încît să rămînă la putere în timp ce prin forţă sau înşelătorie obliga Partidul să facă lucruri potrivnice dintotdeauna voinţei lui. S-a întîmplat ca iluziile lui să aibă o utilitate funcţională – măcar un timp.

Iluzia că Partidul Comunist al Uniunii Sovietice ar putea deveni instrumentul principal al schimbării i-a tulburat judecata politică pînă cînd Elţîn l-a obligat să vadă, în public, proba trădării. Dar, obiectiv vorbind, iluzia a avut un efect colateral important: i-a furnizat motivaţia pentru paşii care au diminuat autoritatea Partidului, provocîndu-i colapsul final. Aceşti paşi presupuneau ca înseşi organismele a căror putere era subminată să-şi asume, fie şi formal, principiile anihilării, şi paşii nu ar fi

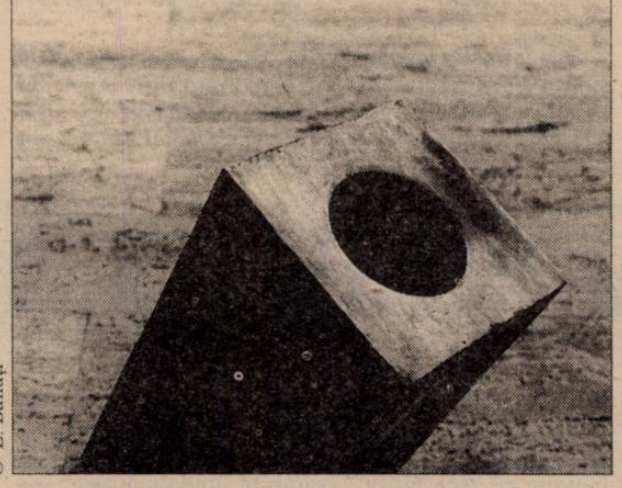

© E. Bănuţi

putut fi făcuţi dacă Gorbaciov nu i-ar fi convins pe mulţi activişti din fruntea partidului că vor rămîne la putere chiar dacă vor adopta reformele.

Lăsînd la o parte iluziile, tactica lui Gorbaciov nu se întemeia pe o viziune strategică limpede. În 1987, nu trebuia să-l pedepsească pe Elţîn, cum a făcut-o, ca scuză pentru îmblînzirea aparatului de partid. Dacă nu putea să-i includă pe reformişti în Biroul politic şi în Comitetul Central şi nu mai putea suporta controlul acestor organisme, trebuia să apeleze la votul popular: să fi fost ales preşedinte, cîndva, la începutul lui 1989. A greşit cînd i-a încurajat pe reformişti să părăsească Partidul, înainte de Congresul din 1990 şi cînd le-a permis oponenţilor săi să domine Partidul Comunist din Rusia. Probabil că n-ar fi putut să-i susţină în mod deschis pe reformiştii radicali ca Andrei Saharov, Iuri Afanasiev sau Gavril Popov, dar ar fi putut să evite să-i insulte şi ar fi putut să-i susţină tacit cînd au fost supuşi unor critici publice nedrepte. Influenţa lor asupra opiniei publice a fost decisivă pentru succesul perestroikăi, dar, în 1990, Gorbaciov uitase asta şi a permis ca altercaţiile tactice să distrugă ceea ce ar fi putut fi o alianţă strategică.

De asemeni, după 1989, Gorbaciov a subestimat viteza schimbărilor în opinia publică. În particular, se plîngea că nu poate avansa mai repede decît opinia publică; de fapt însă, el era în urma opiniei publice. Aparatul de partid, nu societatea, rămăsese în urmă şi cînd Gorbaciov a fost biruit de aparat şi-a înstrăinat societatea. El apăra încă „socialismul" în timp ce sondajele arătau că 60% dintre oameni îl consideră o fază depăşită. Neputînd sau nedorind să înţeleagă sentimentele anticomuniste care covîrşeau ţara, Gorbaciov i-a oferit lui Elţîn spaţiu de manevră.

Cum se poate explica această orbire voită din partea lui Gorbaciov? Dacă era într-adevăr un adept al reformelor, cum de a făcut atîtea erori în aprecierea oamenilor şi deşi avea la îndemînă atîtea surse de informaţii, cum de a putut să ignore starea de spirit a societăţii din propria sa ţară?

Cred că la aceste eşecuri au contribuit şi elemente care ţin de personalitatea, de caracterul lui.

Un om fără prieteni

De felul lui, Gorbaciov este un om închis, ceea ce a făcut ca practica consultării să fie dificilă. Nu a avut nici consilieri, nici Cabinet de bucătărie (aşa este numit în Occident grupul de intimi ai unui preşedinte – *n.t.)* Desigur, existau tot felul de consilii, cu membri care veneau şi plecau şi cu care el se întîlnea din cînd în cînd. Dar ele n-au devenit organe consultative, în sensul adevărat al cuvîntului, din două motive. În primul rînd, adeseori Gorbaciov aduna oameni care nu se înţelegeau între ei; în al doilea rînd, el nu se consulta cu ei în mod serios şi regulat. De altfel, el mai mult vorbea decît asculta.

Viaţa socială a lui Gorbaciov a fost fie oficială şi publică, fie secretă, în propria lui familie. Nu avea un cerc de amici intimi care să-i asigure o legătură, cît de subţire, cu lumea din afara cercurilor conducătoare. Raisa a fost singurul lui prieten apropiat şi, deşi sprijinul psihologic pe care i l-a dat în momente de presiune intensă a fost extrem de valoros, ea era incapabilă să-i asigure profunzimea şi extinderea la care ar fi putut contribui un cerc mai larg de prieteni. Dacă este adevărat că adjutanţi duplicitari, cum a fost Valeri Boldin, şi-au menţinut poziţia datorită favorurilor ei, atunci judecata ei despre oameni era la fel de deficitară ca a soţului ei.

Oamenii au observat că nu avea prieteni, în afara omologilor din străinătate. În 1991, cîţiva oficiali sovietici mi-au spus fără să ştie unul de altul că Gorbaciov e mai la largul său cu străinii, decît cu compatrioţii săi. „E mai apropiat de preşedintele Bush, de secretarul de stat Baker sau de dumneavoastră, decît de oricare dintre noi" a observat cineva. „Puteţi avea cu el o conversaţie mai sinceră decît noi. El nu prea are prieteni pe aici".

Alt factor care a obstrucţionat fluxul de informaţii corecte şi de sfaturi pertinente a fost înclinaţia sa de a numi în poziţiile cheie oameni de calitatea a doua sau a treia. În special cînd puterea sa a intrat în declin şi s-a accentuat nepopularitatea lui, a devenit alergic faţă de toţi cei care ar fi putut străluci mai puternic pe fondul tot mai palid al imaginii lui. Numirea unor debili intelectuali ca Ianaev şi Pavlov în poziţii cheie a fost rezultatul acestei înclinaţii. Chiar dacă nu ţinem seama de trădarea lor din august 1991, lipsa lor de eficienţă a contribuit mult la căderea lui.

Şi, în ultimul rînd, încrederea în Vladimir Kriucikov şi credulitatea lui faţă de dezinformările KGB-ului s-au dovedit a fi slăbiciuni fatale. Nu numai că n-a ştiut să plaseze propria lui securitate în afara controlului KGB – ceea ce ar fi putut face în 1988, cînd Kriucikov l-a înlocuit pe Şcebirkov – dar s-a lăsat indus în eroare de rapoarte care falsificau situaţia din ţară. Orice şef de guvern poate fi înşelat de un raport măsluit, dar un bărbat de stat care nu este capabil să detecteze şi să corecteze informaţiile mincinoase care i se oferă sistematic nu e potrivit pentru funcţia pe care o ocupă.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul VI ● Nr. 292 ● 4 - 10 septembrie 1998 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ-RADU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr. 293
11-17 septembrie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Pedagog de școală nouă

REFORMA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

Un diagnostic al stării actuale a școlii românești

Un prim bilanț al pașilor reformei

Ce s-a făcut, spre ce ne îndreptăm?

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

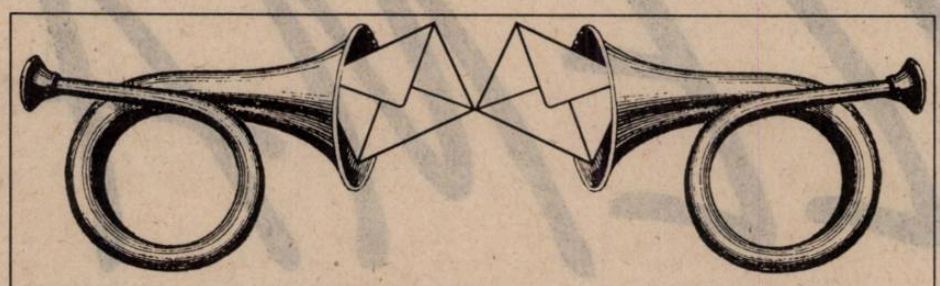

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 286: Articolul „Cine mai vrea să fie profesor?“

O idealistă irecuperabilă...?

A trecut destul timp de cînd, citind *Dilema*, am socotit că am şi eu ceva de spus despre o temă abordată în paginile ei. Săptămîni de zile am citit toate numerele care mi-au parvenit şi-am înghiţit în sec ideile care-mi veneau, socotind că dacă eu le diger aşa de greu, alţii n-ar vrea să le simtă nici măcar mirosul.

Aşadar, „cine mai vrea să fie profesor“ dacă „ne tragem din roboţi şi sîntem (roboţi) alcătuiţi din roboţi“, dacă o psihologie „defetistă“ socoteşte conştiinţa umană „o condiţie necesară pentru o suferinţă gravă“, iar singura soluţie (o revoluţie... intelectuală sau elitistă?!?) este „să privim cerul, orizontul“ sau orice ţine de metafizică?

Oameni buni, ce înseamnă filosofia asta despre viaţă „pur şi simplu“? De ce ne atîrnăm singuri piatra de gît cu o plăcere diabolică şi un rînjet sardonic crezînd că moartea noastră (fie ea şi intelectuală) face rău celorlalţi?

Cui îi pasă de noi dacă nu nouă înşine? Cine ne ajută în momente de răscruce dacă nu propria conştiinţă, echilibrul interior, puterea de a supravieţui, dar nu oricum ci cu demnitate? De ce ne lamentăm, ne autocompătimim, ne contemplăm cu plăcere obiectivă propria suferinţă? Noi, cadrele didactice, avem soarta pe care ne-o meritäm! Ce-am făcut ca să fie altfel? Nimic! Atunci, măcar să avem demnitatea de a ne păstra demnitatea, de a rămîne verticali chiar dacă ceilalţi ne socotesc insignifianţi pentru că avem bani mai puţini decît ei.

În timpul liceului, am făcut practica pedagogică în Bucureşti la o şcoală de protocol. Clase cu copii de ambasadori, miniştri, actori. Copiii – foarte buni cei mai mulţi. Şcoala – curată, nu pavoazată, nu încărcată de material didactic kitsch. O învăţătoare de aproximativ 45 de ani, mignonă, îmbrăcată de fiecare dată atît de modest încît, prima dată, noi, practicantele, am crezut că a greşit clădirea şi a nimerit unde nu trebuia. Dar, a început lecţia. Am rămas ca vrăjiţi, elevi şi practicante, de glasul dulce-autoritar, îndemînarea cu care-i „pilota“ pe elevi spre răspunsurile bune, de stăpînirea de sine şi tactul pedagogic. Profesorul nostru de pedagogie şi coordonatorul practicii pedagogice ne-a mărturisit la sfîrşitul orei că şi el fusese amăgit de înfăţişarea modestă a învăţătoarei şi nu crezuse că e foarte bună şi foarte iubită de copii, aşa cum o recomandase directorul şcolii.

Putem crede oare că dacă sîntem mai în vîrstă, educatoare, învăţătoare sau profesoare, bărbaţi sau femei, ne este interzis dreptul la dragostea elevilor noştri, dacă ştim să le oferim afecţiunea noastră, să îi atragem nu prin parfumul Chanel sau peruzeaua de la deget, ci prin zîmbetul nostru, prin cuvîntul ce li-l oferim ca învăţătură? Credeţi că elevii, chiar şi cei de liceu, (aleg) acceptă în totalitate o profesoară tînără, elegantă, cu fustă foarte scurtă, care se aşează pe catedră şi discută cu ei topul MTV, ultimul episod din telenovela favorită sau viaţa actorilor sau o profesoară la fel de tînără care nu ştie să zîmbească, să creeze o atmosferă plăcută în clasă, nu realizează un dialog cu cei din faţa ei decît numai cu ajutorul extemporalelor foarte dese, al notelor foarte mici sau al unor cuvinte deloc încurajatoare? Poate mulţi o vor accepta pe prima, fiind sătui de şcoală, nedorind să înveţe aici atîta timp cît acasă îi aşteaptă meditatorii. Dar restul elevilor ce cred dare?

Poate că sînt o idealistă irecuperabilă, dar sînt un om de acţiune şi consider că gîndurile negre, pesimiste nu ne ajută să facem bani mai mulţi şi nici să trăim mai mult şi mai bine.

De asemenea, e surprinzător cum, deşi în sondajele de opinie din şcoli, prea puţini elevi socotesc că meseria de învăţător sau profesor ar fi pe placul lor, totuşi an de an amfiteatrele universităţilor se dovedesc neîncăpătoare în a adăposti miile de absolvenţi de liceu sosiţi aici în dorinţa de a deveni... profesori, iar liceele pedagogice (şcolile normale) îşi măresc tot an de an numărul de locuri pentru a forma noi generaţii de educatori şi învăţători. Este aici un paradox pe care nu vreau să îl explic. [...]

Eu nu spun că trebuie să ne sacrificăm viaţa, sănătatea sau familia pe altarul propriei meserii, dar parcă o parte mai mare din motivaţia extrinsecă ar trebui înlocuită de cea intrinsecă. Pentru că ceea ce facem, facem cu sufletul, nu cu dalta sau ciocanul. Modelăm suflete, fiinţe vii şi satisfacţia muncii trebuie să aibă locul ei în viaţa noastră. Poate că viaţa asta amară, veninoasă, ne-a acrit şi pe noi, ne-a determinat să ne ascundem bunătatea, generozitatea, să judecăm totul prin prisma banului, dar întotdeauna un intelectual găseşte resursele potrivite pentru a ieşi din mocirla tendenţiozităţii, a suficienţei, pentru că la rîndul lui trebuie să-i înveţe pe alţii să facă acest lucru.

Pompilia GÎRLEA
str. Mihai Eminescu nr. 48, Giurgiu

Nr. 287: „Vacanţe şi concedii“

Maramureş – ultimul tren

Acum douăzeci şi şapte de ani am făcut o excursie în Maramureş împreună cu părinţii mei. Am văzut atunci bisericile şi Cimitirul vesel de la Săpînţa şi am căutat pe la femeile bătrîne corali, rămăşiţe din zgarda scumpă. Am mers atunci la întîmplare şi am văzut ce s-a nimerit, am rămas cu o vagă idee despre casele şi bisericile din lemn.

Acum am vrut să reeditez experienţa şi m-am simţit obligată să-l ducem şi noi pe fiul nostru. Deci am făcut o excursie scurtă, de cinci zile, după buget, timp în care am încercat să cuprindem toate bisericile, muzeele şi colecţiile din zonă, să vedem ceva din peisaj şi să înţelegem ceva din viaţa localnicilor. Aceştia ne-au găzduit cu o căldură şi o ospitalitate care nu ştiu dacă se mai întîlnesc în altă parte, pe care mi le aminteam din prima excursie şi constat că au rămas neschimbate. Ospitalitatea aici nu e vorbă goală, e tradiţie.

Dar sentimentul care m-a stăpînit tot timpul a fost că am prins ultimul tren, că am venit la timp, pentru că, dacă am mai fi amînat, din Maramureş nu ar mai fi rămas nimic şi nu am mai fi avut ce vedea. Maramureşul s-a schimbat. Nicăieri nu am văzut atîtea case noi, frumoase, cu etaj, cu muşcate înflorind exuberant la ferestre şi în balcoane, case leit ca în Germania. Germania s-a mutat mai ales în Oaş, unde nu mai vezi nici una dintre casele tradiţionale, pătrate, acoperite cu paie, văruite alb sau albastru. Casele noi, moderne, cu tencuială, zidărie, lemnărie perfecte, de alură occidentală se deosebesc poate de cele din Occident doar prin funiile de ceapă puse la uscat la vedere. Case autentice din Oaş mai sînt doar la muzeul în aer liber din Negreşti. La viitoarea muzeului, cu dublă funcţie, de exponat şi utilitară, se îndesesc cergi contra taxă. La moara muzeului se macină. La fierăria muzeului un fierar lucrează.

Costumele din Oaş le poţi vedea numai la muzeu, pe stradă nu am văzut nici măcar un clop.

Pe valea Izei şi a Marei, în multe curţi sînt două case: cea mare, nouă, a tinerilor, şi cea a bătrînilor, veche, de lemn, cu pridvor cu stîlpi, cu ferestrele mici, cu proporţiile ei perfecte, dar în umbra celei noi, care îi mănîncă din spaţiul în care a fost construită. Tot astfel şi cu bisericile. Lîngă mai toate bisericuţele vechi de lemn, cu turlele lor ascuţite, s-au înălţat biserici noi de beton, care le întrec mult în înălţime şi fălnicie, le iau aerul, le ţin umbră. Nu ştii unde e biserica veche, monument istoric? Te uiţi după turlele înalte ale celei noi. După o vreme o zăreşti ascunsă printre copaci şi pe cea veche. Localnicii sînt foarte mîndri de bisericile lor noi şi unii au fost chiar dezamăgiţi că pe noi ne interesau numai cele vechi.

Iar vestitele porţi cu semnul soarelui, da, le mai poţi vedea. Unele au anul înscris pe ele, 1960 sau '70. Porţile noi, cioplite ca cele vechi, perpetuează motivele, ornamentele, tradiţia.

Am stat cîteva zile la Botiza, pe valea Izei. Aici se ţes covoare din lînă vopsită, în culori vegetale. Tradiţia murise, dar a fost reînviată de preoteasa satului. Acum toate femeile ţes, creează modele în colaborare, şi le vînd pe dolari străinilor pe care îi găzduiesc. Dar nu mai găseşti nici un covor vechi. Zadiile în dungi nu se mai ţes din lînă, ci din PNA, iar costumul popular se mai poartă doar la festivalurile folclorice. Formaţiile artistice din zonă, care au păstrat tradiţia cîntecelor şi jocurilor, au bătut Europa, iar la întoarcere şi-au înţesat casele de suveniruri şi ambalaje de cosmetice occidentale, de jucării de pluş, de vederi, de inoxuri.

Am căutat şi acum, ca şi prima dată, icoane pe sticlă, lămpi, oale, zgardă scumpă. Am găsit icoane noi, iar zgărzile scumpe, cele care aveau douăzeci şi cinci de şiruri de corali, şi în schimbul cărora „gazda“ dădea negustorului venetian o pereche de boi sau mai multe, au rămas doar o amintire. Toate mamele, soacrele şi moaşele, adică bunicile, au purtat zgardă scumpă cînd au fost mirese. Dar zgărzile scumpe „s-or nimicit, le-or strîns de mult, că or mai umblat şi alţii după ele, sau s-or jucat pruncii cu ele şi le-or stricat“. După multă căutare am găsit pe o uliţă, într-o rîpă, la Poienile Izei, cîţiva corali minusculi, strînşi într-o cîrpă, mirosind a mucegai – ultima zgardă din Maramureş. Am avut credinţa că, dacă una mai e, o voi căuta, o voi găsi şi o voi păstra.

Pe drumurile Maramureşului, prin sate, peste dealuri, se făcea fînul şi am umblat învăluiţi de mireasma lui. Femeile în „sumne“ negre, scurte şi creţe, cu basmale pe cap, bărbaţi cu pălărie, treceau cu furcile în spate, unele din crengi de copac ca la muzeu, altele din fier. Căpiţele străjuiau dealurile, ca nişte prezenţe, ca nişte personaje. Pe valea Cosaului, bivolii veneau pe seară, pe uliţi, către case, aşteptaţi în poartă şi îndemnaţi cu vorba blîndă. Pe dealuri, dormitau bisericuţele, înconjurate de cimitire, printre copaci, cu turlele acoperite cu draniţă nouă, cu lăcătul pe uşă, cu istoricul bătut la maşină pe faţadă, cu grinzile lor de stejar imense, rămase de acum două, trei sute de ani.

Cîteva lucruri mai sînt, dacă ştii să le cauţi, să le vezi, să le decelezi dintre celelalte. Mai sînt case de lemn în sate. M-am grăbit să îl duc pe fiul meu să le vadă. Peste douăzeci, treizeci de ani se vor dărîma şi le vom mai vedea numai pe cele din muzee.

Michaela ROŞIORU
str. Dumitru Marinescu 17, Constanţa

Pentru *Dilema* personal

De la un inginer constructor, pensionar

Dragii mei,

Printr-o întîmplare fericită, am devenit posesoarea unui abonament la revista Dumneavoastră (un premiu al radioului „Tinerama“).

Fiind inginer constructor hidrotehnician la pensie, nu-mi îngădui cumpărarea niciunui ziar (pentru că după 35 ani de muncă dintre care 12 ani în subteran pe şantierele marilor hidrocentrale, nu-mi pot permite un asemenea lux). Pensia mea de-abia-mi ajunge să plătesc, uneori, „dările“ casei.

Cum primesc revista, o citesc de la un capăt la altul, nu o las din mînă pînă nu o citesc în întregime. O socotesc, din toate punctele de vedere, în special cel intelectual, cea mai elevată publicaţie românească. Mă bucur în plus că, nu mi se murdăresc mîinile cînd o citesc şi că o primesc acasă într-un mod foarte civilizat, în plicuri închise.

Vă mulţumesc mult pentru că mă ajutaţi şi mai mult să înţeleg ceea ce trăim – perioada pe care nu ştiu cum s-o numesc – şi astfel să suport mai uşor situaţia, uneori lipsită de speranţă. Noroc că îl am pe Dumnezeu în suflet şi în minte.

Am doi băieţi de care sînt foarte mîndră. Au aceeaşi licenţă la bază ca şi mine, de inginer hidrotehnician. Unul dintre ei (amîndoi au terminat cu 10), de curînd, şi-a luat doctoratul în ştiinţe cu calificativ maxim, la Universitatea Internaţională din Catalunia – Barcelona. Aşa cum a fost crescut, sînt sigură că ar dori să lucreze pentru România. Dar cine are nevoie de el!?

Articolul mult stimatului nostru ministru de Externe – Andrei Pleşu – de fapt, Conferinţa rostită la Wiesbaden şi publicată în „Frankfurter Allgemeine Zeitung“ din 25 iunie 1998, intitulat în *Dilema* nr. 291 „Unele nevroze răsăritene“ aproape îmi răspunde şi la această întrebare.

Ce păcat că lucrurile stau aşa!

Oricum pentru mine, deşi am doar 61 de ani, nu mai există nici o speranţă că am să văd normalitatea cît de cît şi în România. După '89 a existat şi un timp în care speram. Celălalt băiat, datorită Bunului Dumnezeu, mi-a declarat că nu vrea să trăiască în Occident. Ce m-aş fi făcut dacă şi el era departe? Aş fi fost cu adevărat foarte singură pentru că soţul meu, un om de excepţie, a murit în 1985, la doar 50 de ani, tot datorită „glorioasei“ epoci pe care am trăit-o şi pe care în proporţie foarte mare, din păcate, o continuăm.

Iertaţi-mă pentru gîndurile mele intime, cam pesimiste.

Vă doresc, în încheiere, multă bunătate şi să vi se îndeplinească toate dorinţele.

Vă salut cu respect şi recunoştinţă că existaţi.

Cu toată stima şi dragostea, a Dumneavoastră

Viniţa HANGANU
Aleea Lunca Bradului 2, bl. H5, sc. 2, et. 3, ap. 13, Bucureşti

P.S. Vă rog să nu-mi publicaţi scrisoarea pentru că n-o socotesc de nivelul „DILEMEI“! De fapt am scris-o din suflet doar pentru Dumneavoastră. Vă mulţumesc!

N. red: De ce să n-o publicăm? Într-adevăr, nu obişnuim să trimitem la tipar laude la adresa noastră. Dar rîndurile D-voastră au o tandreţe care depăşeşte lauda; cu scrisori ca ale D-voastră ne găsim, din cînd în cînd, un sens.

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Spune-mi cu cine te însoţeşti (breasla şi casta)**
- **Întîlnirea religiilor: război, confuzie sau convergenţă**

Relansata coaliţie

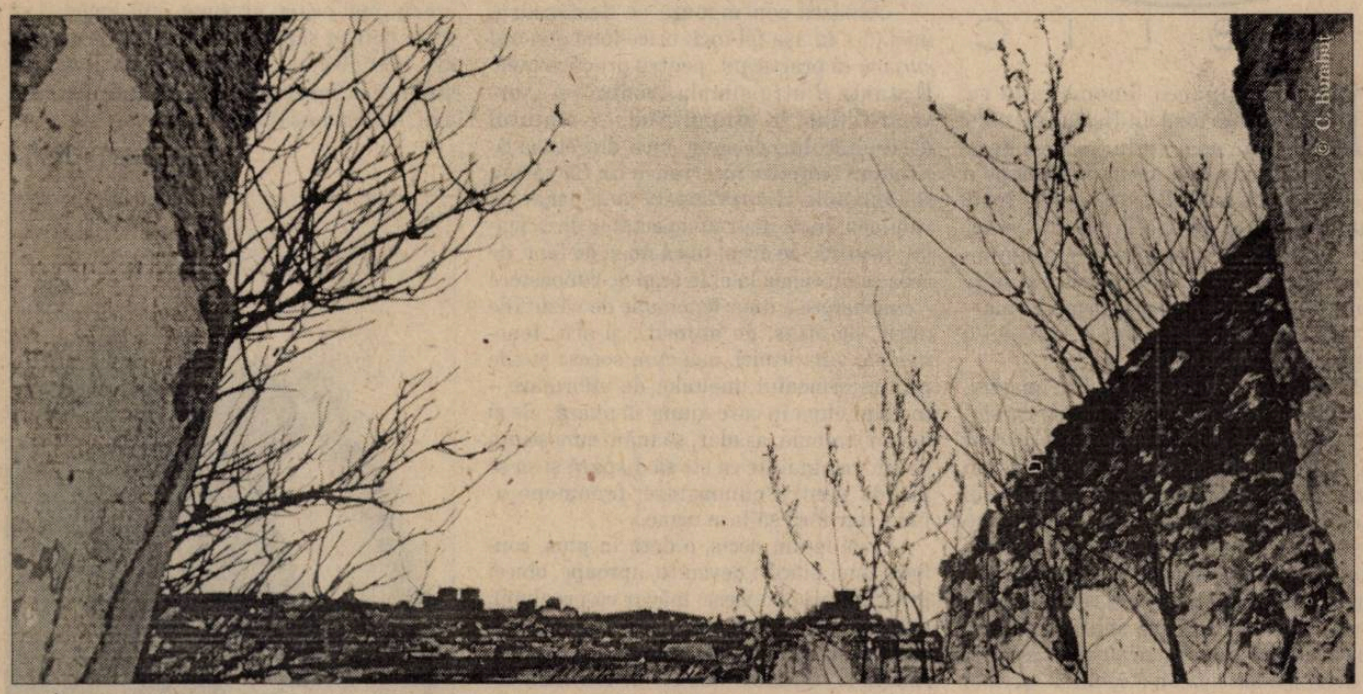

Întîmplările de toate zilele din politica românească au, din ce în ce mai mult, un aer bizar, în faţa căruia logica elementară se simte tot mai contrariată. Săptămîna trecută, liderii partidelor de guvernămînt au mers la Cotroceni şi, după discuţiile cu Preşedintele Constantinescu, au anunţat triumfători relansarea coaliţiei. Însuşi preşedintele s-a simţit dator să se adreseze naţiunii, pentru a da un semnal de stabilitate politică. A doua zi, UDMR a pus în discuţie rămînerea în continuare la guvernare, amînînd cu o lună ceea ce radicalii voiau să facă imediat: părăsirea coaliţiei. Problema a rămas, practic, în suspensie. Ceea ce face tot mai greu de înţeles despre ce fel de relansare a fost vorba, mai ales că nici conflictul dintre PD şi PNŢCD nu pare să se fi stins. Şi nu are şanse să se stingă vreodată cu adevărat.

Învăţămînt pentru minorităţi...

UDMR, care este o formaţiune politică destul de pragmatică şi precisă în urmărirea obiectivelor, a hotărît, după întîlnirea Consiliului Reprezentanţilor de la Cluj, să mai acorde guvernului o lună, pînă atunci considerîndu-se scutită de obligaţii faţă de coaliţie, atîta timp cît acesta nu a respectat programul comun de guvernare. După o nouă întîlnire a liderilor coaliţiei (a „relansatei coaliţii") de la Palatul Victoria, Marko Bela a declarat că important este ca în modificările la legea învăţămîntului să nu fie îngrădit dreptul minorităţii maghiare de a studia în propria limbă, la orice nivel. În rest, modalităţile concrete se negociază, iar chestiunea universităţii în limba maghiară, spune liderul UDMR, „a fost amplificată artificial". Din aceste întîmplări se desprind mai multe concluzii. În primul rînd, votul din Consiliul Reprezentanţilor (unde majoritatea covîrşitoare a optat pentru amînarea cu o lună a ieşirii de la guvernare) a dovedit că aripa radicală are o influenţă restrînsă în UDMR. Apoi, s-a confirmat abilitatea politică a liderilor maghiari: părăsirea coaliţiei majoritare nu le-ar aduce nici un cîştig, astfel încît esenţial este să obţină acum cît mai mult. Trecerea UDMR în opoziţie, alături de PDSR, PUNR şi PRM e greu de imaginat. Ce ar putea face într-o asemenea postură? Să te plîngi de „nerespectarea drepturilor minorităţilor de către CDR şi PD" stînd pe băncile parlamentare alături de formaţiunile de care te-ai plîns pînă în 1996 ar fi complet caraghios. A face o „opoziţie independentă" (nici cu unii, nici cu alţii) ar da impresia că formaţiunea etnicilor maghiari nu se poate înţelege cu nici un partid românesc, ar duce la izolare şi la un statut ambiguu, de care în mod sigur alegătorii maghiari ar fi cei mai nemulţumiţi. În plus, ieşirea din coaliţie mai înseamnă pierderea unor posturi importante (miniştri, secretari de stat, prefecţi, reprezentanţi în diverse comitete şi comiţii etc.), a căror deţinere serveşte şi intereselor minorităţii maghiare, dar şi imaginii de ansamblu a UDMR, modului în care este percepută de populaţia majoritară şi de celelalte minorităţi (să dăm doar două exemple: postul de ministru al Sănătăţii şi cel de secretar de stat la Lucrări Publice, adică două domenii care privesc pe toată lumea; orice succes în reforma sistemului sanitar şi în problema locuinţelor înseamnă un plus de imagine). Cît despre ideea universităţii în limba maghiară (amplificată, într-adevăr, artificial şi într-o direcţie falsă), ea sperie prin eventualele consecinţe: e interpretată ca un prim pas spre alte cereri de autonomie. Strict practic vorbind, dacă s-ar cădea de acord că o asemenea universitate poate fi înfiinţată, ar fi necesare două lucruri: un proiect bine pus la punct (logistică, profesori, plan de studii etc.), pe care e greu de presupus că UDMR îl are pregătit în clipa de faţă, şi votul Parlamentului (care ar fi greu de obţinut în orice condiţii şi cu orice majoritate, deci problema se va lua de la capăt). Tot practic vorbind, o universitate multiculturală ar însemna de fapt o universitate preponderent în limba maghiară. La actualele proporţii ale minorităţilor etnice, cîţi studenţi dornici să înveţe în limba lor şi cîţi profesori universitari (pentru diverse specializări) pot veni din rîndurile sîrbilor, armenilor, evreilor, slovacilor, bulgarilor, turcilor, tătarilor sau ucrainienilor din România şi la ce secţii ar putea studia pentru a se integra apoi social şi profesional? Fizică în sîrbeşte? Medicină în armeană? Matematică în tătară? Chiar şi minoritatea germană a rămas puţin semnificativă numeric (şi, conform statisticilor, cu o medie de vîrstă ridicată) şi oricum n-a dat semne că şi-ar dori facultăţi în limba proprie (altele decît cele existente). Iar a doua minoritate ca număr după cea maghiară, aceea a romilor, n-a reuşit încă să umple nici băncile claselor de şcoală generală sau de liceu care li s-au rezervat în ultimii ani. Aşa că probabil cea mai mare dificultate de ordin practic a unei forme numite „universitate multiculturală" ar fi asigurarea fondului cu adevărat multicultural.

...şi prăbuşire pentru toată lumea

Dacă zgomotele de fond create de problema universităţii maghiare se vor domoli, conflictele din coaliţia majoritară vor continua. Una dintre promisiunile rostite cu mare gravitate de premierul Radu Vasile la instalare a fost aceea că partidele nu se vor mai ataca, ba chiar că miniştrii nu vor mai apărea la televiziune. În ultimele luni ale guvernului Ciorbea sursele de conflict erau, după cum ne amintim, interviurile şi declaraţiile PD despre PNŢCD şi invers. O privire prin mass-media ultimelor săptămîni dovedeşte că asemenea interviuri şi declaraţii continuă: mai toţi miniştrii se pronunţă în legătură cu mersul reformei şi sînt nemulţumiţi cînd de restructurarea regiilor, cînd de birocraţia de la Finanţe, cînd de FPS, cînd de integrarea europeană etc. Continuă şi conflictele (mici şi mijlocii) din teritoriu sau din diferite instituţii şi consilii de administraţie unde fiecare partid şi-a pus oamenii lui. Dar reacţiile nu mai sînt atît de vehemente ca înainte. Să se fi înţelepţit brusc clasa noastră politică? Mai degrabă s-a obişnuit cu gîndul că n-are altă şansă decît să se menţină la putere. Mai ales că fiecare partid abia a apucat să-şi recompenseze clientela politică, deci „încă nu e momentul" marilor despărţiri. Conflictele şi tensiunile vor continua, paradoxal, în aceeaşi măsură în care coaliţia se va convinge că n-are altă şansă decît să rămînă aşa cum e: total confuză ideologic, perfect ezitantă în luarea unor decizii radicale, dar cu serioase avantaje de partid. Ca şi pe vremea guvernului condus de Nicolae Văcăroiu, marota „stabilităţii politice" e repetată obsedant, dar limitată la simpla persistenţă la guvernare a actualei coaliţii, deşi ce se întîmplă în interiorul ei numai stabilitate nu se poate numi.

Problema e că, după semnele pe care le dau economia şi finanţele ţării, după incapacitatea guvernului de a adopta şi alte măsuri decît cele de supravieţuire, după rezultatele proaste care s-au acumulat în mai toate domeniile, anul 1998 este nu doar pierdut pentru reformă, ci chiar împotriva ei. Dacă vom face şi ultimul pas spre prăbuşirea economică, problema universităţii în limba maghiară va deveni cu totul şi cu totul secundară.

Mircea VASILESCU

Mircea Iorgulescu îşi va relua colaborarea pe 25 septembrie

Gramatica folclorismului (I)

Ah, ce păcat, aţi venit prea tîrziu! – suspină, mîhnit, primarul comunei X, cînd grupul de cercetători i se prezintă ca fiind „o echipă de folclorişti". *Era o babă, M., asta le ştia pe toate. Dar era bătrînă şi tocmai a murit! Acum nu mai e nimeni care să cunoască ce vă interesează pe Dumneavoastră.* În satul X cultura populară tocmai se terminase...

De cîte ori n-am auzit fraza aceasta, cu nenumăratele ei variaţiuni! Şi cîţi nu sînt convinşi de adevărul ei profund şi trist! Dovadă că echipa cu pricina, alertată de primar, a plecat urgent, cu o ultimă speranţă, pe uliţele satului, la „recoltat", ilustrînd astfel ingenuu diferenţa dintre cultură şi agricultură.

Ştiu că vă ocupaţi cu etnopsihologia – mă interpelează zilele trecute un distins doctor în psihologie, experimentalist, specialist în selecţie profesională. *Unde lucrez eu am avea mare nevoie de un profil psihologic al românului, ca să ştim cum stăm. Aţi mai publicat ceva în acest sens?* Încerc să mă disculp: *Ştiţi, eu...* Dar nu ajută la nimic. Interlocutorul meu este convins de importanţa „etnopsihologiei" şi, înţelegător, este dispus să-mi mai acorde cîţiva ani ca să identific, în sfîrşit, profilul psihologic al românului.

Îmi revine în minte un caz aparent fără nici o legătură cu cele anterioare, dar care mi se pare, dimpotrivă, cel mai ilustrativ. Cunoscuta carte „România, mod de folosire" a şi mai cunoscutei analiste Alina Mungiu, începe într-un mod pentru mine absolut paradoxal, cu următorul citat din Cioran: *Deficienţele actuale ale poporului român nu sînt produsul „istoriei" sale, ci istoria aceasta este produsul unor deficienţe psihice structurale.* Analizînd cu pertinenţă şi criticînd cu vehemenţă ceea ce se întîmplă în mod concret aici şi acum, autoarea pare să plaseze totuşi determinismul tuturor acestor evenimente variate şi prezente sub semnul unui trecut eteric, unitar şi imanent, numit „sufletul poporului" (sau, mai doct, structura psihică a poporului)!

În grade şi moduri diferite, toate aceste „atitudini" par a împărtăşi o credinţă mult mai profundă, o convingere structurală şi necritică ce ne mînă gîndurile chiar împotriva intenţiilor noastre, un fel de gramatică ascunsă care sfîrşeşte prin a ne gîndi discursul în locul nostru. Pentru a-i da un nume, voi vorbi, în toate aceste cazuri, despre **folclorism**.

Să ne înţelegem de la început: subiectul este folclorismul şi nu folcloriştii şi cu atît mai puţin Alina Mungiu. Nu de persoane este vorba, ci de un soi de gramatică culturală împărtăşită de aceste persoane, de către noi toţi, de fapt.

Despre ce este, deci, vorba?

„Orice cercetător direct al folclorului constată, spre marea lui părere de rău, că nu există nici un **text** standard, precum nici un **model** de credinţă, obicei, rit sau ceremonie, de toată lumea ştiute şi repetate *ad litteram* (...). Totuşi folcloriştii nu se pot împiedica să creadă că ele au existat şi nu pierd nădejdea de a sfîrşi prin a le restabili. Atunci cînd asemenea „texte" nu par a fi posibile, cum e cazul „ceremoniilor", ei continuă a crede într-o **schemă rituală** care trebuie să fi existat în forme clare şi perfecte, astăzi însă stricate" (H. H. Stahl). Şi atunci, nimic mai logic decît să alergi după babe care, de la înălţimea vîrstei lor, au mai multe şanse de a întrezări ceva din aceste origini îndepărtate...

„Raţiunea pentru care antropologii substituie repetarea prin conservare şi acţiunea prin modele este că au o **ipoteză cauzală implicită**. Modelele culturale sînt cauza comportamentului actual (...)" – precizează, la rîndul său, Pascal Boyer.

Folclorismul operează cu o astfel de ipoteză: la originea a ceea ce se întîmplă în prezent se află un soi sau altul de „model cultural" îndepărtat sau chiar imanent, de entitate spirituală originară, fie ea text sau schemă, arhetip sau *Volksgeist*. Doar că operează naiv şi bezmetic, precum Monsieur Jourdain care făcea proză fără să ştie. Şi operează „naţionalist", în sensul că acest „model cultural" este al nostru şi doar al nostru şi ne explică pe noi şi doar pe noi.

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Dispute juridice

Multe dintre motivele de tensionare a raporturilor dintre componenţii actualei coaliţii guvernamentale ar putea fi evitate dacă ar fi dezbătute conform adevăratei lor naturi. Cred, de pildă, că propunerea legislativă referitoare la lărgirea competenţelor Gărzii financiare este o chestiune pur juridică abordată în manieră exclusiv politică. Ideea de a permite Gărzii financiare să efectueze acte de urmărire penală este pentru această coaliţie, pentru această opoziţie, pentru aceşti comentatori politici o temă politică. Asumîndu-mi, pe de o parte, riscul mai puţin grav de a fi considerat excentric dar şi, pe de altă parte, riscul mai grav de a scăpa înţelesuri ascunse şi importante, afirm că dezbaterea în jurul organizării Gărzii financiare este una juridică pentru că soluţia la întrebarea *„permitem ori nu Gărzii financiare să efectueze acte de urmărire penală?“* trebuie să vină din interiorul dreptului. A rezolva probleme de acest gen în funcţie de contextul politic existent este, ca efect, păgubitor pe toate planurile.

Înainte de toate, mărturisesc că în faţa unei asemenea întrebări am unele ezitări gîndindu-mă la spiritul Constituţiei noastre. Urmărirea penală se efectuează, în cazul infracţiunilor cu pericol social ridicat, de către procuror. Ştiu că există ideea instituirii judecătorului de instrucţie-magistrat care va avea deplină competenţă în cercetarea acestor infracţiuni. Oricum, găsesc că viziunea constituţională este aceea conform căreia *magistratul* instrumentează dosarele privitoare la marile infracţiuni. Motivul principal care se invocă de partea ideii conferirii de atribuţii procesual penale mai importante Gărzii financiare este creşterea criminalităţii economico-financiare. Cu alte cuvinte, Garda va trebui să aibă mijloacele legale cerute de represiunea marilor acte infracţionale de natură economico-financiară. Dar, repet, aceste mari infracţiuni trebuie urmărite penal de către magistraţi. Se ştie, Garda financiară nu este alcătuită din magistraţi.

Amintesc că una dintre cele mai virulente critici formulate la adresa sistemului penal antedecembrist era tocmai inadmisibila răspîndire a atribuţiilor de urmărire penală către alte instituţii ale statului (de pildă, Securitatea) decît cele normal destinate acestei activităţi, Procuratura şi Poliţia. Pe aceeaşi linie, pot apărea alte solicitări de acest tip. De ce nu ar avea atribuţii de urmărire penală şi Poliţia Sanitară ori Poliţia Silvică, pe fondul creşterii criminalităţii sanitare şi silvice?

Urmărirea penală este mai mult decît simpla descoperire a unei infracţiuni. Urmărirea penală este un demers oficial în care fiecare pas trebuie făcut sub zodia deplinei legalităţi şi a dreptăţii. Cine poate face acest lucru? Cine este chemat să conducă urmărirea penală? Aflat pe nedrept în închisoare, aşteptîndu-şi moartea, Socrate spunea tînărului său admirator Criton: „Aşadar, scumpul meu, nu trebuie să ţinem seamă de vorbele mulţimii, ci de acel care se pricepe la dreptate şi nedreptate, şi de însuşi adevărul“. Adevărul, cel puţin în materie penală, trebuie să fie în legi. Iar cei care se pricep la dreptate şi nedreptate trebuie să fie magistraţii.

Cel îndrituit să conducă urmărirea penală este abilitat să ia o serie de măsuri pentru aflarea adevărului. Aceste măsuri merg de la culegerea de probe pînă la arestarea preventivă a învinuitului. În joc sînt lucruri prea importante pentru a permite ca urmărirea penală să fie exercitată de Garda financiară, adică de o structură specializată în cu totul altceva.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

«Dat fiind» – «public, nu mediatic» (I)

«Determinarea fenomenului ca anamorfoză indică faptul că acesta apare prin trecerea de la o formă invizibilă la o formă vizibilă pe o axă precisă de vizibilitate, astfel încît numai cel ce se plasează în punctul exact al liniei în care survenirea se impune poate să-l perceapă ca atare: trebuie să te expui la fenomen pentru a-i primi forma – aşa cum ai primi o lovitură, un şoc, o emoţie.»

«Să luăm, în sfîrşit, ecranul cu imagini: nici măcar nu trebuie să avansez ca să-l văd, şi nici ca să-l privesc, căci el a fost deja, dinainte, deschis (de un altul, de un sistem, de mine însumi în mod reflex, nu contează), astfel încît el este cel care mă atrage, mă reţine şi, aproape, mă priveşte pe mine; cu infime excepţii, eu nu-mi fixez privirea asupra lui în primul rînd pentru a cunoaşte ceva, orice (pînă şi pretinsele informaţii se reduc, aici, la o pură plăcere), şi nici ca să mă asociez unei comunităţi (mai puţin în cazul interactivităţii jocurilor sau al intersubiectivităţii pasionale a sporturilor), ci literalmente pentru a mă distra(ge). A mă distra(ge)? Mai bine nici că s-ar putea spune: pentru a mă lăsa deportat în afara mea însumi (divertisment), pentru a evada în aparenţa pură care mi se impune cu suficientă forţă, reuşind să anuleze în mine cea mai mică urmă de intenţionalitate, ba chiar orice conştiinţă de sine. Ecranul cu imagini mă distrage (deplasează) din mine în el, se impune în faţa mea, simplă suprafaţă, mai interioară, cu toate acestea, mie însumi decît eu însumi.»

«Această contingenţă se desfăşoară, apoi (...), în aşa fel încît orice fenomen *îmi survine* ca practicant, pentru practica mea. Distanţa dintre simpla „venire“ şi „survenire“ ţine, în primul rînd, de statutul destinatarului; desigur, încă din etapa atitudinii teoretice intervenea un *Eu* căruia fenomenele îi surveneau; dar acest *eu* rămînea, încă, doar un spectator dezangajat, neatins, de drept dacă nu şi de fapt, de ceea ce nu venea la el în scop de cunoaştere – cunoaştere a unor fenomene de văzut (de auzit, de atins, de mirosit), şi atît; fenomenele vin, atunci, aşa cum sosesc ştirile prin intermediul uneltelor de informare – în chiar clipa în care ajung să apară, ele şi dispar, trebuie, aşadar, să luăm cunoştinţă de ele mai înainte ca ele să dispară şi să se piardă pentru cunoaştere; fenomene ajung, dar fără să lase urme.»

Dacă m-am decis, o dată în plus, conform unei plăceri devenite, aproape, obicei prost, să-mi plictisesc, măcar ca prealabil, cititorul, cît o fi el, cu citate «savante» şi «preţioase» (de astă dată dintr-o foarte serioasă, şi «tehnică» lucrare de fenomenologie: *Étant donné. Essai d'une phénoménologie de la donation,* de Jean-Luc Marion, Paris, PUF, 1997, pp. 241, 183 şi 179) este pentru simplul motiv că am, astfel, posibilitatea să-mi confirm, chiar dacă nu şi pe aceea de a elabora cum se cade, o ipoteză mai veche, aproape o fulguraţie, expusă public tot în acest colţ de pagină, cu cîţiva ani în urmă, pe vremea cînd el se numea «TV – totul de vînzare»: aceea că televiziunea, ca paradigmă a mediaticului în general, este un instrument de *hiper-«fenomenologizare»* a realităţii, o «punere între paranteze» şi o «reducţie» *sui generis,* o «supra-naturalizare» a naturalului. Ce vreau, mai exact, să spun, îmi îngădui să amîn pentru săptămîna viitoare. Acum nu mai e loc. Cînd – a venit vremea! – mă voi strădui să încep să «atac» frontal şi dilema: *public=mediatic?*

Bogdan GHIU

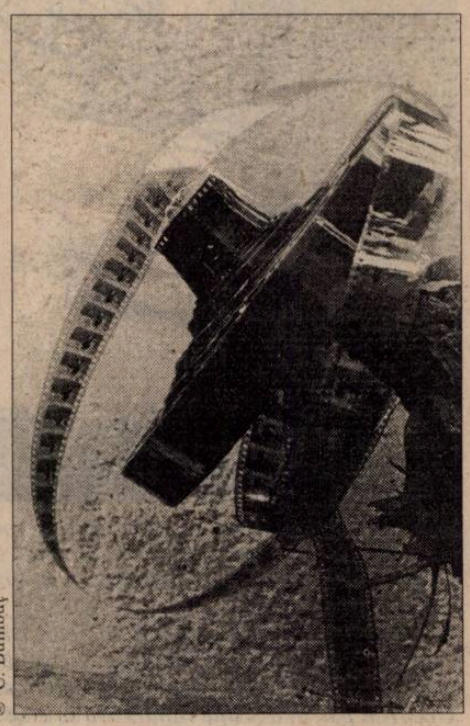

© C. Bumbuț

Economie

Dolarul a trecut pragul de 9.000 de lei

Săptămîna în curs a debutat cu o noutate pe piaţa valutară: dolarul a atins luni cota de 9.001 de lei. Cîteva precizări sînt necesare: 1) trecerea peste pragul de 9.000 de lei s-a făcut în condiţiile unei pieţe calme, ce-şi menţine stabilitatea; 2) în luna august, leul a cunoscut o depreciere de numai 2 la sută şi nici în septembrie nu va fi mai mare; 3) cei ce-şi păstrează economiile în lei, la bănci, continuă să cîştige 1,5-1,8 la sută în plus faţă de cei ce-şi păstrează economiile în valută, în bănci ori la ciorap.

Depăşirea pragului de 9.000 de lei e un fapt firesc. Din cauza stării economiei româneşti, moneda noastră se depreciază continuu de la 1 februarie 1990, cînd România a trecut la CURSUL UNIC AL LEULUI, în raport cu dolarul. Un curs oficial, stabilit tot prin decizie administrativă. Preţul iniţial: 1 dolar = 21 lei. Era, de fapt, o „cotaţie“ arbitrară, care nu ţinea seama nici de puterea de cumpărare a leului, nici de raportul real leu-dolar, care să exprime mersul economiei româneşti. Practica de la noi, asemănătoare „obiceiurilor“ moştenite de toate fostele ţări comuniste, se deosebea însă de cea internaţională. De mai mulţi ani, scrîşnind din dinţi, marile pieţe abandonaseră „cursurile fixe“, acceptînd „flotarea“. Adică stabilirea preţului fiecărei monede naţionale la bursă, la acel nivel la care „se împacă“, pe piaţă, în raport cu nevoile concrete, CEREREA şi OFERTA de bani. Zilnic, pe baza confruntării cererii şi ofertei, bursele fac tranzacţii valutare. Banca centrală, în fiecare ţară, face media acestor tranzacţii şi stabileşte cursul zilei. La noi, în schimb, în anul 1990 s-a păstrat vechiul sistem: cursul fix. Au avut loc, totuşi, două devalorizări oficiale. După prima, 1 dolar se vindea cu 35 de lei. Cea de-a doua a urcat cursul: 1 dolar era egal cu 60 de lei.

Din februarie '91, însă, a luat naştere şi la noi piaţa valutară. S-a pornit de la un dolar de 200 de lei şi s-a ajuns, în cîteva luni, la un dolar de 300 de lei. În tot acest timp, însă, opera şi un curs oficial, potrivit căruia un dolar costa doar... 60 de lei. Marile companii de stat veneau la bancă şi cumpărau dolari pentru importurile lor. La cursul oficial, un dolar era plătit doar cu 60 de lei. În timp ce firmele mici, care nu făceau importuri socotite vitale, plăteau dolarul cu 300 de lei. În felul acesta era întreţinută iluzia că... dolarul e ieftin în România.

În toamna lui '91, cursurile s-au unificat. S-a renunţat la cursul oficial. Mulţi dintre cei care, atunci, au pierdut iluzia dolarului ieftin – şi mincinos! –, ce le dădea senzaţia că sînt rentabili, în timp ce ei risipeau resurse, nu şi-au revenit nici pînă în prezent. Din acest motiv – pentru că s-a făcut mult caz în jurul acestui subiect – societatea noastră, în general, a căpătat o sensibilitate accentuată, bolnăvicioasă chiar, faţă de căderea cursului de schimb al leului.

Deşi cursul nu-i decît oglinda: aici se vede cine pierde şi cine cîştigă. Dar numai cînd piaţa valutară e liberă. Aşa aflăm de cîtă monedă naţională este nevoie pentru a cumpăra cantităţi determinate de mărfuri sau servicii străine; ori cîtă monedă naţională poate fi obţinută în schimbul monedei străine ce reprezintă contravaloarea mărfurilor şi serviciilor vîndute în străinătate.

Vrem să vedem cît sîntem de competitivi, vom lăsa piaţa liberă, ca să spună adevărul. Vrem să aflăm o minciună, vom strangula piaţa şi vom obţine un curs „frumos“. Preţul minciunei este însă enorm: recesiune şi sărăcie.

Sigur, se poate minţi „în sus“ ori „în jos“. După cum se mişcă interesele unora sau ale altora. Unii şi-ar dori un dolar de 12.000 de lei, ca să cîştige din export, alţii un dolar de 5.000 -6.000 de lei, ca să cîştige în import. Dar important este să avem un curs adevărat, stabilit de piaţă, ca să cîştige ţara. Numai aşa vom şti, cu adevărat, cine e competitiv şi cine numai mimează competitivitatea.

Sigur, adevărul nu-i totdeauna uşor de acceptat. Din această cauză, adeseori, au fost preferate paturile călduţe, în care economia să-şi poată continua somnul. Bunăoară, ar exista o alternativă la inflaţie: extensia ofertei de mărfuri şi servicii pînă la nivelul cererii acoperite cu bani. S-a ales însă deschiderea „clasică“. A fost pus în priză aspiratorul pe care istoria economiei îl cunoaşte sub numele de INFLAŢIE, cu scopul limpede de a absorbi surplusul monetar aflat pe piaţă. Dar şi aici s-a lungit boala. Preţurile au urcat într-un sistem ce a folosit două viteze de creştere şi un mecanism complicat de frîne. În opt ani de inflaţie, preţurile au crescut de peste 500 de ori, înaintînd fie cu viteza de corecţie, necesară trecerii de la economia de comandă la economia de piaţă, fie cu viteza de ajustare, în vederea racordării la temperatura indicată de rezultatele economice. Dar în tot acest timp au fost acţionate numeroase frîne, care au ţinut în loc cînd corecţia, cînd ajustarea. Aceste sisteme de frînare, bazate pe vechile scheme, de tip administrativ, au sfidat adevărul pieţei, au dat ceasurile înapoi şi au reorientat întreprinderile către artificii economice. Controlul administrativ al preţurilor a reuşit să liniştească un timp inflaţia, dar cu un cost foarte mare: agravarea crizei economice. După ce, în '94 şi în '95, preţurile ne-au dat iluzia că se cuminţesc, în 1996 inflaţia a reizbucnit cu şi mai mare violenţă. Politicile populiste s-au răzbunat cumplit.

Adevărul pieţei nu poate să inducă decît un singur sens al monedei naţionale: în jos. Important este însă, în prezent, că deprecierea leului e lentă, pe o piaţă stabilizată. Nu avem nici un motiv să ne temem că, pe măsură ce vom înainta în toamnă, va fi altfel.

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

Clopoțel sub contract

Cu excepții din fericire încă neidentificate, mijlocul lui septembrie, în mod tradițional legat de începutul anului școlar, nu a produs niciodată o mare plăcere purtătorilor de ghiozdane, ci doar emoții de diferite culori. Dar cum rămîne cu dascălii? Literatura română, de la Ion Creangă la deal spre Marin Preda, este darnică în rememorări diverse despre școli, învățători și stări de spirit. Și nu numai literatura; oricît ar părea de necrezut uneori, istoria învățămîntului românesc poate fi o disciplină în sine (și încă una respectabilă), iar viața de zi cu zi a anonimului învățător de școală română constituie oricînd un foarte interesant subiect de cercetare, ca și evoluția *metodei* didactice, cu reformele, modelele, reușitele și eșecurile sale.

Fără nici o legătură cu tonul mereu sumbru și (iertați-mă, e părerea mea) deseori ipocrit al știrilor despre școli în paragină, despre profesori gata să intre în grevă și examene de maturitate repetate la nesfîrșit, recitesc astăzi, cu o emoție inevitabil nostalgică, un capitol dintr-o istorie pe care nici unul dintre noi nu a trăit-o. Sîntem în anul 1923, în oricare colț al Statelor Unite doriți; tînăra sau relativ tînăra domnișoară care dorește să ocupe un post de învățătoare are de completat și, mai ales, de respectat următorul contract-tip*: *„Acesta este un contract între D-ra..., învățătoare, și Consiliul Educațional al Școlii..., prin care D-ra... acceptă să predea timp de opt luni, începînd cu data de 1 septembrie 1923. Consiliul Educațional se obligă să-i plătească D-rei... suma de 75$ pe lună* (n.n. – orice asemănare cu salariul unui învățător român de azi este, desigur, întîmplătoare). *D-ra... se obligă: 1) Să nu se căsătorească. Acest contract devine nul în cazul în care învățătoarea se căsătorește. 2) Să nu trăiască în compania bărbaților. 3) Să fie la domiciliu între orele 8 p.m. și 6 a.m., cu excepția deplasărilor în interesul școlii. 4) Să nu piardă timpul în magazinele ce servesc înghețată din centrul localității. 5) Să nu părăsească orașul fără permisiunea președintelui Consiliului. 6) Să nu fumeze. Acest contract devine nul în cazul în care învățătoarea este văzută fumînd. 7) Să nu bea bere, vin sau whisky. Acest contract devine nul în cazul în care învățătoarea este văzută bînd bere, vin sau whisky. 8) Să nu călătorească în trăsură sau în automobil cu un bărbat, cu excepția cazului în care acesta îi este frate sau tată. 9) Să nu se îmbrace în culori țipătoare. 10) Să nu-și vopsească părul. 11) Să poarte cel puțin o jupă pe sub fustă. 12) Să nu poarte fuste mai scurte de doi inci* (n.n. – cca. 5 cm) *deasupra gleznei. 13) Să păstreze școala curată: a) să mature clasa cel puțin o dată pe zi; b) să spele podeaua cu apă caldă și săpun cel puțin o dată pe săptămînă; c) să curețe tabla cel puțin o dată pe zi; d) să aprindă focul în clasă la ora 7 a.m., astfel încît să fie deja cald la ora 8 a.m., la sosirea copiilor. 14) Să nu folosească pudră, rimel sau ruj de buze.“*

Desuet e puțin spus pentru așa ceva, incredibil de-a dreptul. Azi, am avea motive suficiente pentru a fi siguri că rareori se pot găsi, alăturate, mai multe pretenții stupide. Cine a intrat măcar o dată într-o școală americană (sau măcar a văzut-o la tv) știe că de mult învățătoarea nu mai spală sau mătură podele, nicidecum să mai aprindă focul cu ziarul și chibritul. Plus că, slavă Domnului, între timp s-a măritat și mănîncă înghețată cîtă vrea și unde vrea. Totuși, vor fi printre noi și din aceia foarte, foarte tentați să creadă că standardul atins azi de o astfel de țară își are rădăcina inclusiv în acest gen de *contracte* în fața cărora zîmbim îngăduitori. Nu?

Adrian CIOROIANU

* Contract redat integral, după excelenta carte a lui Michel W. Apple, *Teachers and Texts. A Political Economy of Class and Gender Relations in Education*, Routledge & Kegan Paul, NY, 1986.

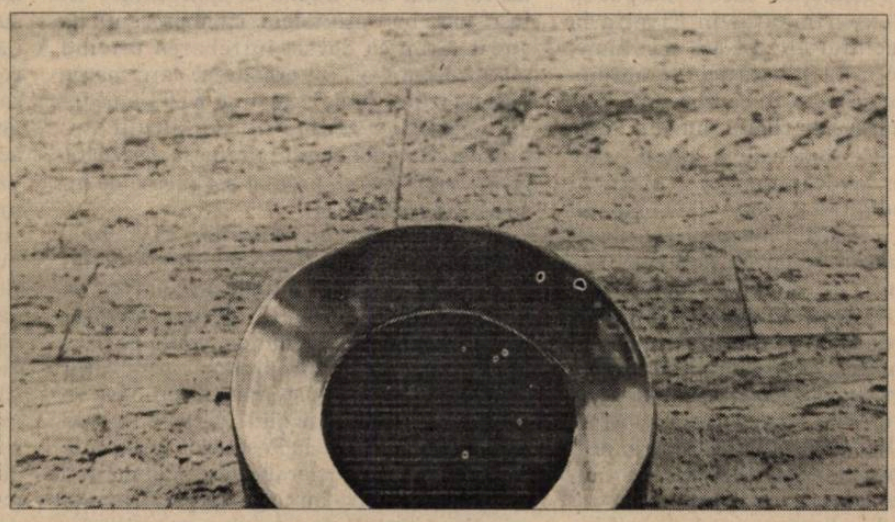

© E. Banuți

Presa despre...

Consecințe politice

Amploarea luată de criza economică, viteza cu care boala răpune organismele lipsite de apărare ale țărilor aflate în felurite procese de tranziție, dar și zguduirile suportate de economiile puternice au dus în cele din urmă la deschiderea unui nou capitol în sfera gîndirii politice. De la devalorizarea monedei thailandeze de anul trecut, pînă la oscilațiile bursei din Wall-Street în vara lui 1998, criza a devenit globală, lovindu-i pe necugetați ca și pe cei prudenți, pe cei conectați la schimbul mondial de bunuri și țările orgolioase în autarhia lor. Toți comentatorii sînt de acord: recesiunea a început. Poate fi ea oprită, pot fi ameliorate urmările ei prin decizii categorice? Trecînd în revistă diversele atitudini în articolul „În drum spre pieire?“, revista **Economist** (5 septembrie) înregistrează ca o extremă a deciziilor greșite anunțul președintelui Malaeziei, Mohamed Mohatir, care a instituit un control sever al statului asupra circulației de capital: „Malaezia trebuie să se desprindă de piața globală și să nu-și mai plaseze destinul în mîinile celor care speculează capitalul – susține Mohatir. Este aceasta soluția? (...) La o extremă, guvernele pot încerca să controleze gradul în care băncile lor sînt expuse riscului monetar. Dar la cealaltă extremă este încercarea conștientă de a crea un tip de autarhie financiară, un spațiu în care guvernul poate să-și jefuiască propriii cetățeni și să le risipească avutul fără să le ofere nici o altă alternativă. Planul malaezian pare a se găsi la marginea spectrului. Încercînd să descurajeze fuga de capital, acțiunea guvernamentală poate s-o încurajeze... Controlul draconic nu împiedică retragerea capitalurilor (cum s-a întîmplat în anii 80 în America Latină), dimpotrivă, asemenea măsuri pot stopa influxul capitalului privat“.

Deși specialiștii văd cît de proaste sînt deciziile adoptate la repezeală, nici ei nu prea au certitudini în legătură cu cele bune și conchid că „prăbușirea economică a Rusiei și a foștilor tigri nu este proporțională cu erorile politice ale guvernării, dar trebuie admis faptul că vulnerabilitatea în fața crizei financiare nu a fost creată de speculatorii internaționali și de escroci, ci de jalnica inadecvare a politicilor interne financiare în domeniul privat, în cel public și în cel cvasi-public“.

Dar politicile financiare sînt ezoterice pentru majoritatea populației. După promisiunea bogăției, realitatea sărăciei creează puternice resentimente. „Țările puse la pămînt de furtună au sentimentul că au fost victimele unui complot de inspirație americană – scrie Erik Izraelewicz (**Le Monde** din 2 septembrie). Criza socială provocată în țările afectate de crahul monetar și financiar provoacă o respingere a economiei de piață și a pieței mondiale – chiar dacă nici la Seul, nici la Moscova populația n-a avut de-a face cu ele. Tendința se extinde în țări ca Ungaria, Brazilia sau Maroc care de ani de zile se străduiesc să străpungă zidul care desparte Sudul de Nord. Astfel, Occidentul contribuie la formarea în Sud a condițiilor pentru revenirea la formele cele mai clasice ale naționalismului și populismului, la reconstrucția unui „«Est» de un anume fel“.

Nu doar finanțele, ci și punctele cardinale au luat-o razna. Premisele unei ordini în care bunăstarea și democrația să facă războaiele dacă nu imposibile măcar neprofitabile, se prăbușesc sub semnele evidente ale recesiunii: „Dacă încercarea Rusiei de a adopta modelul occidental eșuează, alte țări o vor urma. Ca răspuns la criza din Asia, politicienii din Venezuela, din India și din Malaezia se pronunță pentru încetinirea reformelor, ba chiar pentru renunțarea la ele. Dacă acest efect al dominoului se va prelungi s-ar putea ca și cursul benign al evenimentelor desfășurate în Vest să depășească malurile, ducînd la o lume în care națiunile occidentale să fie insule de prosperitate în oceanele turbulente ale sărăciei. Economic poate că situația este viabilă, politic – nu. Și așa cum ne-o dovedesc evenimentele din ultimele săptămîni, politica stabilă este solul pe care înflorește economia de piață“. Autorul articolului din care am extras acest citat se numește Fareed Zakaria și este unul dintre cei mai influenți comentatori politici din SUA. În continuarea articolului publicat în revista **Newsweek** (7 septembrie) el găsește că Statele Unite au ratat prin politica lor haotică șansa stabilizării globale postcomuniste. În lungul șir de erori pe care le enumeră, Zakaria subliniază că extinderea NATO „nu a creat o structură la care Rusia să se adapteze, ci una din care ea să fie exclusă“. Astfel, potențialul ei agresiv sporește. „Nu ne rămîne decît să sperăm că Elțîn nu va deveni versiunea rusească a Feldmareșalului von Hindenburg, bătrînul erou al primului război mondial care a legitimat venirea la putere a lui Adolf Hitler“. **(M. B.)**

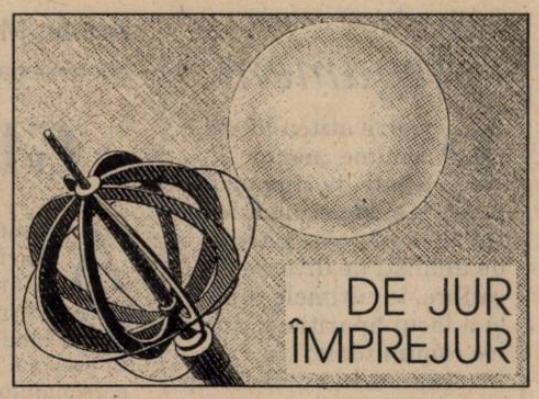

Germania și Europa

În pragul alegerilor din Germania, sondajele oferă brusc cifre diferite: cancelarul Kohl, în funcție de 16 ani, are în continuare o cotă joasă, dar mai bună decît pînă acum. Principalul său rival, social-democratul Gerhard Schröder, ajunge pe locul doi și pe primul loc se află Wolfgang Schäuble, creștin democrat, „prințul moștenitor“ al partidului condus de domnul Kohl. Numărul nehotărîților face în continuare ca orice deznodămînt să fie deschis.

Desigur, efectul de saturație joacă un rol important în proiecția opțiunilor electoratului. Recunoștința nu este o componentă a vieții politice: performanțele lui Kohl (și ale alianței pe care o conduce) în menținerea prosperității germane, dar în special modul în care i-a forțat mîna lui Gorbaciov și a liderilor europeni obținînd unificarea Germaniei, ar fi trebuit să-i asigure toate victoriile electorale pe care le-ar fi solicitat.

Privită îndeaproape, realitatea e mai puțin idilică. Consecințele unificării nemulțumesc pe toată lumea: atît pe cei care au dat, cît și pe cei care au luat. Omogenizarea este un obiectiv, nu o realitate. În regiunile din Est șomajul depășește cu mult media națională și relansarea economică este încă așteptată. Creșterea șomajului nu poate fi stopată – spun specialiștii – decît prin retragerea „imenselor“ privilegii sociale de care beneficiază salariatul german. Legislația elaborată în anii expansiunii a devenit inadecvată acum cînd regulile competiției au evoluat. Produsele industriei germane, încă foarte prețuite pentru calitatea lor, sînt mai scumpe și mai puțin evoluate tehnic decît cele ale concurenței; o cifră comparativă este foarte des citată în această ordine de idei: un muncitor american costă 18 dolari pe oră, în timp ce unul german, 28 de dolari. Diferența este dată de cheltuielile sociale asumate de patronat în Germania. Dar va putea o eventuală majoritate social-democrată, condusă de domnul Schröder, să modifice situația prin eliminarea acelor avantaje care constituie însăși esența politicii social-democrate? Promisiunile electorale ale domnului Schröder (căruia îi place să creadă despre el că este sinteza germană între discursul luminat de stînga al britanicului Blair și intransigența doctrinară, tot de stînga, a francezului Jospin) caută să cîștige electoratul de centru fără a-l pierde pe cel tradițional. Combinația unor promisiuni care se contrazic între ele nu rezistă unei lungi campanii electorale. Cetățenii înțeleg că ansamblul nu alcătuiește un plan coerent. Alegătorii vor reforme, dar nu reforme care să le diminueze avantajele. În direcția prudenței, partidul domnului Kohl e mult mai sigur și, dacă în ceea ce-l privește, cancelarul i-a plictisit pur și simplu pe cetățenii săi, domnul Schäuble a început să pară o variantă dezirabilă. Dar cancelarul, politician obișnuit să fie în prim plan, nu cedează în fața eventualilor urmași. Exercițiul puterii creează convingerea propriei infailibilități.

S-ar putea ca evenimentele imprevizibile de pe scena internațională să sporească șansele cancelarului de a rămîne în funcție. Criza economică și politică din Rusia modifică substanțial prioritățile europene. În noul context, abilitățile dovedite de domnul Kohl s-ar putea să fie mai necesare decît promisiunile contracandidatului său – încă victorios în sondaje. Neputința lui Elțîn poate fi un ajutor de ultimă clipă pentru Kohl, o primă rată, cea mai importantă, la miliardele de mărci din datoria Rusiei.

Oricum, oricare va fi învingătorul aritmetic, nici un partid nu va obține o majoritate care să-i permită aplicarea propriului program. Enumerarea alianțelor posibile și probabile arată că politica Germaniei, și prin ea politica europeană, va oscila între dezirabil și acceptabil.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Printre atîtea locuri comune „negre“, legate de cîmpurile politicii şi ale economiei şi întoarse pe toate părţile de analişti de diverse calibre, în ultimele luni şi-a făcut apariţia şi un loc comun tonic: „în învăţămînt lucrurile încep să se mişte“ ... „slavă domnului, măcar există un domeniu în care se întîmplă ceva în România“... Criticate sau comentate favorabil, deciziile noii echipe care conduce Ministerul Educaţiei Naţionale îşi fac loc aproape zilnic în coloanele gazetelor – dintr-un motiv simplu: sînt multe şi diverse. Iar punerea în aplicare a cîtorva dintre ele – mai cu seamă organizarea şi rezultatele ultimelor două sesiuni ale examenului de bacalaureat – au stîrnit dezbateri publice fără precedent, se ştie.

Iată motive suficient de tari pentru a încerca, în dosarul tematic al acestei săptămîni, să schiţăm un diagnostic al stării şcolii româneşti, un fel de prim bilanţ al paşilor reformei şi o trecere în revistă a implicaţiilor viitoare ale acestor paşi.

Pedagog de şcoală nouă, aşadar... însă, în ciuda titlului, nu caragializăm ci, pur şi simplu, literal, dacă vreţi, ţinem să conturăm o imagine a ceea ce ar trebui să fie şi să însemne „şcoala nouă“ românească şi a rolului pe care îl au de jucat şi, mai bine sau mai rău, îl vor juca profesorii în acest proces de înnoire. Fiindcă una dintre ideile care apar cu insistenţă în paginile tematice ale revistei este cea a *descentralizării*. Alt loc comun, o să spuneţi. Poate... Dar şi în cîmpul învăţămîntului, iată că descentralizarea provoacă aceleaşi (comune!) spaime. Un nou raport între noi mecanisme naţionale, mai bine puse la punct, şi noi mecanisme ale implicării şi deciziei la nivel local – acesta este doar unul dintre pariurile actualei reforme. Alte pariuri, temerile care le însoţesc, punctele nevralgice ale sistemului de învăţămînt şi felul în care le privesc politicienii, un istoric al reformei şcolii în România modernă şi o privire asupra schimbărilor pe care înţeleg să le facă trei ţări europene în organizarea şi concepţia asupra educaţiei completează dosarul *Dilemei*.

(D. V.-R.)

Adrian MIHALACHE
conferenţiar universitar

Ghespre metoada intuikivă

Accentul transilvano-maghiar al lui Marius Chicoş Rostogan şi apucăturile sale de belfer de provincie mittel-europeană alcătuiesc un sos comic atît de bine condimentat încît ne împiedică să sesizăm reala anvergură intelectuală a personajului. Prudent în faţa superiorilor veniţi în inspecţie, temător cînd se confruntă cu cei puternici, ca şi cu nevestele şi copiii lor, dar pompos în faţa „aughitoriului“, tratînd cu aroganţă pe cei inofensivi, dascălul ardelean pare, la prima vedere, doar un personaj de operetă, de pildă unul dintre profesorii care cîntă duetul din opereta lui Zeller.

Dacă înlăturăm învelişul format din comic de limbaj şi de situaţie, descoperim un intelectual serios, la curent cu metodele pedagogice „moghearne“, care nu se mulţumeşte să-i înveţe pe alţii, să transmită un anumit bagaj cultural, ci reflectează mereu la teoria care stă la baza practicii sale pedagogice. El se revendică explicit de la „metoada lui Peştaloţiu“, care a început să fie aplicată experimental în Elveţia la începutul secolului al XIX-lea şi a ajuns încetul cu încetul să se extindă la ansamblul sistemului de educaţie europeană. Pestalozzi se inspirase, la rîndul său, din ideile dezvoltate de J. J. Rousseau în „Emile“, care preconiza un învăţămînt participativ şi vocaţional, adaptat fiecărui elev, capabil să-i dezvolte însuşirile lui naturale. Acest tip de învăţămînt recurge mai puţin la deducţie şi nu întemeiază procesul cunoaşterii pe adevăruri şi principii generale oferite de-a gata, din care să derive apoi consecinţele şi aplicaţiile de detaliu. Dimpotrivă, se favorizează intuiţia, pornindu-se de la percepţiile directe ale elevului şi construind, pe baza lor, conceptele abstracte, prin stimularea mecanismelor naturale ale inteligenţei acestuia. Astfel, „toake răspunsurile şcolerului după metoada intuikivă moghearnă sunt neţesitake prin lojica lui“, adică avem de a face cu o participare directă a elevului la procesul didactic, el „descoperă“ aşa-zicînd singur cunoştinţele, profesorul ghidîndu-l doar, prin întrebări bine rostuite, să-şi dezvolte capacităţile de raţiocinare „gherivînd din natura noastră“. Totuşi, Marius Chicoş Rostogan nu este un socratic. Socrate socotea că nu poate aprecia frumuseţea cuiva cel ce nu ştie ce este „frumosul“ şi că nu poate judeca faptele altuia cel ce nu ştie ce este „binele“. Cu alte cuvinte, el pleca de la concept pentru a ajunge la aplicaţie, nu invers, cum o cere „metoada intuikivă“. În şcoala organizată de Pestalozzi la Yverdon, pe malul lacului Neuchâtel, grupuri de elevi cu nivele comparabile de abilitate îşi dezvoltau însuşirile înnăscute, învăţînd cum să gîndească şi construind concepte prin trecerea de la observaţie la înţelegere. Cu alte cuvinte, se trecea „de la contemplarea vie la gîndirea abstractă şi, de acolo, înapoi la practică“. Sistemul, spre deosebire de cel socratic, în care calităţile individuale ale maestrului şi ale discipolului sînt determinante, este antielitist. Odată metoda bine asimilată, personalitatea profesorului, ca şi talentul elevului, contează prea puţin. Marius Chicoş Rostogan afirmă că e total demodat să explici performanţele şcolare prin dotarea intelectuală personală: „că-z talent nu-i doar ghe vreo samă! Asta-i lucru anticvat... Cu metoadele moghearne doară, totul zace numai în aplicaţiune!“ El însuşi are însă atît talent, cît şi prezenţă de spirit. Stau ca dovezi întrebarea privind statutul ontologic al ornicului, care merge deşi nu e însufleţit, ca şi improvizaţia pe tema operaţiilor aritmetice sau aluziile îndrăzneţe la fenomenul paranormal specific epocii, spiritismul, prompt cenzurate de inspectorul conformist.

Nu putem să nu observăm că metoda susţinută de „pedagogul de şcoală nouă“ este chiar aceea la care tinde preconizata reformă a învăţămîntului de azi. Învăţămîntul românesc, evaluat de regulă pe baza performanţelor „olimpicilor“, a devenit acuzat elitist, iar sistemul de predare se revendică astăzi mai mult de la Bourbaki axiomaticul decît de la Pestalozzi intuitivul. Abstractizarea exagerată şi predominarea metodei deductive au făcut ca performanţa ştiinţifică, înţelegînd prin aceasta înţelegerea disciplinelor fundamentale ca matematica, fizica, biologia şi capacitatea de a contribui la dezvoltarea lor să depăşească semnificativ abilităţile tehnice şi tehnologice. Acestea din urmă înseamnă, pe de o parte, capacitatea de a aplica matematica şi ştiinţele naturii la rezolvarea unor probleme sau la realizarea de noi produse şi, pe de altă parte, aptitudinea de a înţelege şi utiliza aplicaţiile ştiinţifico-matematice, precum şi de a lua decizii politice în privinţa lor. Nu se pot cultiva asemenea însuşiri fără o înţelegere intuitivă a conceptelor, singura capabilă să stimuleze facultăţile creatoare ale gîndirii. Elevii care au asimilat în legătură cu conceptele matematice de „grup“, „inel“, cîmp“, „probabilitate“, doar definiţiile seci ale manualelor, fără suportul intuitiv de natură metaforică al reprezentărilor, vor fi lipsiţi de spirit creator în orice domeniu ar activa. Deocamdată, reforma învăţămîntului, atît cît s-a făcut, a avut în vedere în primul rînd forma, adică terminologia şi metoda de evaluare, decît fondul, adică tematica şi modul de predare. Cursurile, chiar şi facultăţile, şi-au schimbat denumirile, familiara „Tehnologie a construcţiilor de maşini“ a devenit „Ingineria managerială a sistemelor tehnologice“, bătrîna „Metalurgie“ se numeşte „Ştiinţa şi ingineria materialelor“, noi secţii ca „Robotica“ sau „Inteligenţa artificială“ au venit să marcheze racordarea rapidă cu avangarda cercetării ştiinţifice internaţionale. Cea mai spectaculoasă schimbare este adusă de sistemul de credite, care instituie în învăţămîntul superior o relaţie de negociere de tip furnizor/client. Un student încheie un contract cu profesorul la începutul unui curs, în urma frecventării căruia va totaliza un număr de puncte (credite) care sînt, ca şi banii, neutre. Astfel, absolvirea unei facultăţi presupune acumularea unui număr de credite, indiferent cum sînt ele cumulate: prin frecventarea cîtorva cursuri cu pondere mare sau prin alegerea a numeroase cursuri cu pondere mică. Mai mult, creditele se pot acumula într-un regim de mobilitate universitară, completîndu-se indiferent de locul instrucţiei sau de persoana celui care instruieşte. A fi fost elevul unei personalităţi nu mai contează, personalizarea învăţămîntului fiind, vorba lui Marius Chicoş Rostogan „un lucru anticvat“. Ca şi banii, creditele abstractizează relaţiile din procesul de învăţămînt, astfel încît a fi urmat istoria filosofiei cu Blaga echivalează cu a o fi urmat cu Rădulescu Motru. Dacă evaluarea tinde spre abstractizare, predarea trebuie adusă spre intuitiv pentru a dezvolta mai mult capacitatea *de rezolvare* de probleme decît abilitatea *de a discuta* despre ele. Eliberînd astfel minţile de povara memorării inutile, se speră să se îmbunătăţească mobilitatea lor. În noul context al cooperării negociate dintre dascăl şi elev, revigorarea „metoadei intuikive“ pare garanţia recunoaşterii europene a învăţămîntului românesc. Cît despre obiecţii, rezerve sau îndoieli, „Silentium...!“.

A reînvăţa să înveţi

Şapte probe -patru oral şi trei scris –, şase materii de examen.* Prezentat astfel, bacalaureatul de anul viitor pare a fi făcut pentru a înfricoşa, mai ales după experienţa de anul acesta. De altfel, mulţi dintre elevii care trec acum în clasa a XII-a nu se sfiesc să-şi arate nemulţumirea pentru „aglomerarea din examene de tot felul. Nouă ni se cere totul, dar nu ni se dă nimic“, se lamentează Virgil. Ca mulţi dintre colegii săi, el nu are încă o imagine clară a examenului pe care va trebui să-l dea. Doar atît, o exclamaţie: „Şapte probe!“

Chiar dacă numărul de probe este primul care sare în ochi, schimbările nu se opresc aici. Anul acesta este pentru prima oară, după mult timp, cînd elevii ştiu încă de la începutul anului şcolar ce examene vor avea, dar şi la ce trebuie să se pregătească. „Fiecare va primi programa de bacalaureat odată cu manualul şcolar. În plus, afirmă Gheorghe Rădulescu, directorul Direcţiei Generale a Învăţămîntului preuniversitar din Ministerul Educaţiei Naţionale, structura subiectelor, „aceeaşi de pe vremea lui Gheorghiu-Dej“, va fi schimbată.

Dar cea mai importantă noutate este că, odată cu acest bacalaureat, ministerul vrea să desfiinţeze examenul de admitere în facultate.

Proiectul ministerului trebuie să fie însă acceptat şi de facultăţi. Rădulescu regretă că, „datorită autonomiei universitare care la ora actuală este prost înţeleagă şi prost aplicată în România, facultăţile primesc cu reticenţă propunerea noastră“. El crede că examenele de admitere, fie ele pentru liceu sau pentru universitate, nu creează decît „copii dopaţi“. Dovada s-ar afla chiar în bacalaureatul de anul acesta, unde „zeci, dacă nu sute de copii au obţinut 9 şi 10 la materiile pentru admitere şi 2 la geografie, 2 la fizică, 2,50 la istorie. Aceştia sînt copiii dopaţi. Erau foarte bine pregătiţi pentru medicină, pentru drept, dar la şcoală învăţaseră de 2. Aceasta este realitatea“, subliniază interlocutorul meu. „Copiii s-au pregătit la obiectele pentru admitere cu meditaţii, iar la şcoală au crezut că prin traficul de influenţă pot să treacă bacalaureatul. Nu s-a putut, pentru că am închis toate portiţele“.

Elevii care nu au trecut anul acesta bacalaureatul şi îl vor da la anul în noua formulă cu şapte examene nu văd cu ce sînt vinovaţi. „Ce puteam noi să facem? Ăsta era sistemul!“ spune aproape plîngînd Mihaela. „E adevărat că era prost, dar nici noi nu sîntem cobai să tot facă schimbări pe pielea noastră!“

Recunoscînd că unii adolescenţi au trăit o dramă, Gheorghe Rădulescu crede că nu există altă soluţie pentru evitarea unui pericol foarte mare. „Vor ajunge la facultate doar copiii cu bani. Preţul la meditaţii va creşte fantastic, iar copiii fără posibilităţi financiare, dar cu posibilităţi intelectuale, nu vor trece pragurile foarte ridicate de la examen. Mai avem foarte puţin şi ajungem la situaţia cînd copiii foarte buni vor fi excluşi de la facultate“.

Desfiinţarea celor două examene de admitere, la liceu şi facultate, vrea să readucă învăţarea în şcoală şi să reducă pe cît posibil fenomenul meditaţiilor, al pregătirii elevului pentru un examen, pentru un singur tip de subiecte. Un bacalaureat puternic poate să schimbe învăţămîntul din şcoli, în sensul responsabilizării. Sau vorba unei eleve: „ceva trebuie făcut, că la şcoală...“.

*Examenul naţional de bacalaureat în 1999 va consta în susţinerea următoarelor probe: a) limba şi literatura română – scris şi oral; b) limba şi literatura maternă – scris şi oral, pentru elevii care au urmat studiile liceale într-o limbă a minorităţilor naţionale; c) matematică – scris; pentru profilurile teoretic-umanist, teologic, de artă şi sportiv se poate alege, în locul matematicii, o disciplină socio-umană – scris; d) istoria românilor – oral; e) una din limbile străine de circulaţie internaţională studiate în liceu – oral; f) o probă la alegere dintre: fizică, chimie, biologie, geografia României – oral; g) o disciplină de profil: alta decît cea din probele susţinute anterior – scris.

Octavian GABOR

Puncte nevralgice

– convorbire cu Gheorghe ŞTEFAN, profesor universitar, fost ministru al Învăţământului –

Care credeţi că sînt, ierarhizate într-o „ordine a nevralgiei" punctele nevralgice ale învăţământului românesc la ora actuală?

Primul punct îl constituie planurile de învăţămînt şi programele. În acest sens Ministerul a luat-o deja pe o cale bună. Un al doilea punct este finanţarea învăţământului. Aici trebuie găsite alte mijloace decît cele care există. Însă aceasta nu mai depinde doar de Minister, ci de un întreg ansamblu de măsuri pe care guvernul trebuie să le ia – guvernul, în frunte cu Ministerul de Finanţe şi nu numai...

Au existat, totuşi, nişte bani puşi la dispoziţie de Banca Mondială. A fost exploatat acest sprijin financiar – şi nu numai – atît cît trebuia?

Oricare ar fi sprijinul primit, nu e vorba numai de bani, ci de mecanisme de finanţare. Să facem diferenţa! Pentru că, dacă avem un mecanism prost de finanţare putem să avem foarte mulţi bani şi să-i cheltuim prost. Pe cînd un mecanism bun poate să rezolve, cu resurse rezonabile, mult mai mult decît unul prost...

Puteţi da un mic exemplu?

E foarte important, de pildă, dacă banii sînt distribuiţi de la centru şi cheltuiţi într-o manieră centralizată – fără nici un fel de contribuţie din partea comunităţii locale. În astfel de cazuri lumea-şi bate joc de bani, pe scurt. În momentul în care Ministerul vine şi spune: „Dacă voi, în comunitatea locală strîngeţi 10 milioane de lei pentru a rezolva o problemă, vă mai dăm şi noi 20 milioane" – comunitatea va cheltui cele 30 de milioane ca şi cum ar fi ale lor... Un al treilea punct, în fine, ar fi cel al implicării comunităţilor locale în *organizarea* învăţământului: nu în conţinutul lui, neapărat, ci în organizare. Societatea civilă neimplicîndu-se, o mulţime de probleme nu se rezolvă pentru că, de fapt, majoritatea problemelor de învăţămînt nu au soluţie dacă sînt privite centralizat. Comunitatea locală ar trebui să se implice prin trei componente, cel puţin: comunitatea profesorilor, cea a părinţilor şi elevilor şi cea a patronatului local. Toate acestea, împreună, ar trebui să se ocupe de şcoală. Dacă primul punct, cel legat de planuri şi programe, ţine strict de Minister, dacă cel de-al doilea ţine de guvern, în ansamblul lui, cel de-al treilea punct ţine de întreaga societate. În sensul acesta, deşi eu am stabilit o ierarhie, cele trei planuri sînt greu de separat. În toate contează ideea de consens al tuturor celor implicaţi. Dacă în prima chestiune ministrul are un rol foarte important – deşi nici pe aceasta n-o poate rezolva singur – în celelalte vă daţi seama că trebuie să existe nişte centre, nişte organizaţii care presează asupra tuturor factorilor care pot decide în problema învăţămîntului. Ei bine, aceste lucruri nu există în România. Nimeni nu se interesează de învăţămînt aşa cum se interesează de economie, unde se face un lobby fabulos! Şi observaţi că lucrurile se mişcă – chiar dacă nu foarte bine, dar se mişcă. Pe cînd în învăţămînt... Uitaţi-vă ce se întîmplă în Parlament: despre problema învăţămîntului nu se discută decît dacă ea are conotaţii politice. Exemplul cel mai bun: se discută numai „ce să facem cu ungurii". Asta pare singura problemă a învăţămîntului românesc din perspectiva acestei atitudini ticăloase – eu aşa aş caracteriza-o. Este efectiv o ticăloşie ca noi să reducem învăţămîntul la aruncarea unor lozinci de-o parte şi de alta. E grav şi e vina fundamentală a Parlamentului. Simt că şi-acum se întîmplă – dar se întîmpla şi-n '90 şi-n '91 – Parlamentul, în general clasa politică, este complet neinteresat de învăţămînt. Şi eu admir foarte mult toate intenţiile profesorului Marga la Minister dar el trebuie şi sprijinit, în primul rînd de clasa politică.

Admiţînd că încep să funcţioneze mecanismele pe care le-aţi descris, rămîne de luat în discuţie un nivel foarte important: cel al profesorilor. Spuneaţi că ei oricum ar trebui să se implice în organizare. Ce e de făcut în celălalt plan: al lecţiilor care, în principiu, ar trebui să fie de mai bună calitate?

După părerea mea, în momentul de faţă, la măsurile ministeriale care se iau – şi sînt măsuri care merg într-o direcţie bună, aşa mi se pare – corpul profesoral din România se opune niţel. Chiar dacă nu pe faţă: se comportă ca un arici, care s-a-nchis, aşa, în el şi nu reacţionează pozitiv la deschiderile pe care le oferă dispoziţiile sosite de la Minister. Sentimentul meu e că Ministerul trimite către teritoriu semne care oferă foarte multe posibilităţi dar aceste lucruri nu sînt asumate de către cei care ar trebui să le pună în practică. Există o oarecare ruptură între intenţiile „de sus" şi felul în care sînt percepute ele în teren.

Motivele?

Un motiv ar fi următorul: corpul nostru profesoral, în mare parte, are o anumită educaţie. Şi este greu de trecut peste ea. Nu mai trebuie să comentăm. În acelaşi timp e apăsat şi de probleme materiale foarte importante. Ministerul a făcut, cred, foarte mult, în limitele posibilului, din acest punct de vedere, dar nu s-a ajuns la un nivel decent, din păcate. De-aici – o serie întreagă de disfuncţii în comportarea profesorilor care, în continuare, dau meditaţii, creînd, în acelaşi timp, şi contextul în care meditaţiile acestea să fie necesare. Asta ca să dau un singur exemplu. Nu vreau să acuz toată clasa profesorilor dar mulţi fac aşa ceva. Însă trebuie să constatăm şi o îmbunătăţire a atitudinii lor faţă de anii '90-'91: sînt mult mai moderaţi şi, chiar dacă au anumite obiecţii, nu se mai manifestă la fel de violent. Au devenit mai pasivi... Asta, totuşi, se poate dovedi la fel de grav. Din această stare ar trebui să iasă, pentru că eu am încredere în capacitatea lor profesională. Aceasta există şi poate fi relativ uşor „adusă la zi". Dar problema este ca ei să dorească acest lucru şi să apară şi condiţiile în care ei să fie stimulaţi să o facă. Deocamdată, şi-au aranjat un *statu quo* suportabil. Ar fi nevoie de o colaborare în termeni mai prieteneşti şi „mai pe faţă" a profesorilor cu cei care decid soarta învăţămîntului.

Cîtă deschidere şi cît autoritarism ar trebui să dovedească aceştia din urmă?

Nu există reformă fără autoritate. Reformă prin consens nu am auzit vreodată să se facă undeva în istorie, nu e o chestiune în care să fie antrenate masele largi, aşa... Ăsta e un scenariu ridicol. Dar această reformă trebuie să se bazeze pe înţelegerea necesităţii reformei şi înţelegerea căilor reformei. Ei bine, căile se pot stabili prin dialog. Ideile odată conturate, trebuie apoi impuse. În ultimă instanţă ar trebui să se manifeste voinţa politică a celor care doresc reforma. În guvernele de după '90 de multe ori această voinţă politică s-a manifestat la nivelul ministerelor dar – repet – aproape deloc la nivelul clasei politice. Clasa politică nu a înţeles că-şi poate face o propagandă politică fabuloasă sprijinind învăţămîntul. Imaginaţi-vă: fiecare familie din România este implicată, într-un fel sau altul, în procesul de învăţămînt. Deci o reformă în acest domeniu ar fi fost un cîştig extraordinar pe care clasa politică pur şi simplu l-a ignorat. Şi asta arată că ea nu e interesată de cîştigurile politice – ci de alte tipuri de cîştiguri.

Dumneavoastră de ce nu v-a ieşit reforma?

O, da! O parte dintre motive se deduc, poate, din discuţia noastră. În primul rînd nu a existat un sprijin din partea clasei politice, nu mai vorbesc din partea profesorilor... Autoritate am încercat să am – nu pot să spun că am fost o persoană prea slabă – însă reforma nu a ieşit, poate, şi pentru că nu era încă momentul reformei în '90-'91. Atunci a fost mai mult momentul stabilizării corăbiei. Nu poţi să faci reformă pe o corabie în derivă. Trebuia să ajungi întîi la timonă, acolo unde nu era încă nimeni. Sentimentul a fost că am numai o putere foarte aparentă, foarte aparentă. Autoritatea efectivă nu exista – pentru că nu existau sprijinurile de care v-am vorbit. Dar azi, unele din lucrurile care în '90-'91 nu se puteau nici măcar pomeni, se discută cu cea mai mare naturaleţe. Azi vorbim despre vinderea unei întreprinderi pe un dolar şi nu considerăm neapărat că ne vindem ţara. Pe cînd atunci oamenii spuneau: „Da, sigur, vreau reformă, dar nu aici, unde mă aflu eu; aici totul e în regulă!". Acum, fără îndoială, momentul e mai propice.

Interviu realizat de Delia VERDEŞ-RADU

Să se schimbe, primesc, dar cu blîndeţe

Am cerut părerile a trei parlamentari despre fondul actualei reforme a învăţămîntului (exclusiv problemele învăţămîntului în limbile materne ale minorităţilor)

Liviu Maior (senator):

Există o anumită continuitate în procesul de reformă, determinată de factori obiectivi. Unul dintre aceştia este legea învăţămîntului, care instituie bazele principiale şi ideatice ale reformei. Ea obligă la păstrarea unei anumite continuităţi, chiar dacă în actuala concepţie guvernamentală acest lucru pare că nu este dorit. Din fericire, deci, Legea învăţămîntului menţine multe linii de continuitate, „o continuitate naturală", în abordarea reformei. În plus, multe din programele realizate împreună cu forurile internaţionale de guvernul trecut obligă, de asemenea, la menţinerea unei continuităţi.

Pe de altă parte, ca şi în alte domenii, dorinţa unei schimbări cu orice preţ, chiar la nivelul concepţiei, a creat şi în sistemul de învăţămînt, în evoluţia firească a reformei, multe discontinuităţi artificiale, forţate de o filosofie care se îndepărtează deja de la originile legii (o lege bazată pe consens profesional şi votată şi de actualii guvernanţi). Ele nu vor avea decît efecte perturbatoare asupra procesului de învăţămînt în general. Mai mult, nesusţinute nici măcar de suportul financiar necesar, multe din noile politici vor genera efecte negative în sistem, un sistem care nu permite experimentări nefericite, fără preţul generării unor disfuncţionalităţi structurale.

Gheorghe Dumitraşcu (senator, secretar al Comisiei de învăţămînt):

Reforma nu e pornită de ieri de azi, însă a mers în paşi mici. Ce a pornit acum ministrul Marga, sprijinit de oameni care nu sînt de valoarea lui (aş zice că sînt chiar de contravaloare) este un proces de mare profunzime, de mare lărgime, adică dincolo de ceea ce ne-ar fi nouă necesar. A pornit prea abupt. Reforma e pozitivă ca intenţie. Unele rezultate sînt deja pozitive. Se bazează pe *legea învăţămîntului* şi pe *statutul cadrelor didactice* (votate în timp ce eu eram preşedintele Comisiei de învăţămînt a Senatului) pe care funcţionari ai ministerelor le încalcă într-un mod nepermis. Ce-i reproşez eu reformei, pe care o văd ca pozitivă, este faptul că atacă în prea multe fronturi. S-ar putea ca domnul ministru Marga să păţească precum Hitler. Războiul nu trebuie dus neapărat pe segmente, dar nici pe toate fronturile odată. Îi reproşez şi renunţarea la o serie de tradiţii, de pildă împărţirea învăţămîntului preuniversitar, apoi, renunţarea la sistemul notelor tocmai acolo unde ele sînt necesare pentru a crea o societate concurenţială. Dacă nu l-aş cunoaşte, aş spune că cineva anume îi dictează ministrului hotărîrea de a nu da note copiilor din clasele unu-patru pentru a forma în loc de nişte luptători, nişte servitori. Mă deranjează şi tam-tamul bacalaureatului. Dar de un bacalaureat ca lumea e nevoie şi oamenii din învăţămînt ştiu ce înseamnă mizeriile din acest examen, mizerii pe care ministrul le-a sesizat fără îndoială. Mi se par interesante problemele legate de învăţămîntul superior iar introducerea religiei şi la liceu e chiar dincolo de ceea ce am gîndit eu. Ministrul Marga are meritul de a fi luat în piept şi chestiunea schimbării programelor de învăţămînt. Introducerea unor noi programe în care cantitatea să fie lăsată puţin deoparte în favoarea calităţii, istorismul din materii să fie dat puţin la o parte, e un lucru bun. Nu sînt însă de acord cu micşorarea rolului materiilor fundamentale, cele ale definirii identităţii naţionale (vorbesc ca un naţionalist ce sînt). E vorba de faptul că Limba română, Istoria românilor, Geografia României sînt puţin marginalizate.

Laurenţiu Ulici (senator):

Eu cred că reforma pe care Ministerul Educaţiei Naţionale şi ministrul Andrei Marga încearcă să o facă la această oră e, în mare, justă. Punctele mai slabe derivă din situaţia de fapt a învăţămîntului românesc şi din bruscheţea cu care a fost demarată această reformă, mai ales în plan formal. Mai sînt şi alte lucruri care ţin de fondul reformei. Mie nu-mi este clar ce fel de învăţămînt se doreşte a fi instituit în România prin această reformă. Care este sensul profund al acestui învăţămînt? Va mai fi el, conform unei tradiţii care a dat rezultate extraordinare în România interbelică, un învăţămînt axat pe cultură generală? Sau va încerca să preia o metodă la modă după anii '70, aceea a specializării învăţămîntului? E bine să se clarifice aceste lucruri. Sînt două moduri de abordare a învăţămîntului. Eu nu spun că unul e superior celuilalt, ci doar că, în raport cu tradiţia, psihologia şi vocaţia culturală a românului, învăţămîntul axat pe cultură generală ar fi fost poate mai potrivit. Asta nu înseamnă că nu e posibilă şi cealaltă variantă de învăţămînt, dar lucrurile trebuie foarte bine pregătite.

Deci, dacă la nivelul reformei, demarajul a fost bun şi s-a încercat repunerea lucrurilor pe un făgaş natural, la nivelul conţinutului, al fondului, lucrurile sînt încă nelimpezi. Tot de conţinut ţine şi problema disciplinelor din învăţămîntul preuniversitar. Sînt de pildă nedumerit că Limba română suferă în programele şcolare mai abitir decît pînă acum. În liceu nici nu mai este decît Literatura română. Or, în situaţia în care pe toate canalele se strigă în legătură cu tot mai proasta vorbire a limbii române, e puţin ciudat să abandonezi studiul ei în licee.

Andrei MANOLESCU

„DINSPRE SISTEMUL DE ÎNVĂŢĂMÎNT

Logica reformei şi realităţile

– interviu cu Dakmara GEORGESCU,
consilier al ministrului Educaţiei Naţionale –

Pentru anul şcolar care începe, s-au anunţat mai multe schimbări — de la noi programe de studiu la modificarea sistemului de evaluare şi a structurii anului de învăţământ. De ce atît de multe şi de ce atît de rapide?

Unele dintre schimbările care se vor produce în sistemul de învăţămînt vin dintr-o situaţie legislativă moştenită. Bacalaureatul din 1999, de exemplu, va fi, conform legii, într-o formulă nouă, nu de patru discipline, ci de şase. Este o situaţie pe care echipa actuală a ministerului a preluat-o şi încercăm în aceste săptămîni să aflăm în ce măsură Parlamentul va accepta o formulă rezonabilă pentru bacalaureatul din vara 1999 — o formulă de cinci discipline, în loc de şase. Sigur, sînt lucruri care mai trebuie încă discutate, dar în problema bacalaureatului trebuie să ne referim la documente legislative deja aprobate, pe care nu avem cum să le ignorăm. De asemenea, la sfîrşitul anului şcolar 1998/1999 se va susţine pentru prima dată examenul de capacitate, la sfîrşitul clasei a VIII-a, conform legii. Alte măsuri care intră în vigoare în anul şcolar viitor sînt concepute de echipa care a venit la minister din decembrie 1997. Ele nu s-au născut însă peste noapte şi nu sînt rezultatul unei goane după schimbare doar de dragul schimbării. Unele dintre ele au mai fost diseutate în ultimii ani, dar meritul ministrului Marga este acela de a avea curajul şi voinţa politică să le pună în practică, într-o articulare care va permite desfăşurarea în România a unei **reforme de tip comprehensiv**, atingînd deci toate componentele sistemului de învăţămînt.

Cum apreciaţi stadiul în care se află reforma?

Reforma în învăţămînt este întîrziată din mai multe puncte de vedere. Mai întîi însă trebuie să menţionăm ce s-a făcut pînă în prezent, pentru că lucrurile n-au stat cu totul pe loc, numai că nu s-a lucrat într-un mod sistematic, iar schimbările n-au fost atît de profunde pe cît trebuia. Imediat după '90, s-au schimbat unele manuale şi programe, în special din motive ideologice. Începînd cu 1992 au apărut discipline noi — de pildă, educaţia civică — , iar din 1994, odată cu proiectul de reformă a învăţămîntului preuniversitar cofinanţat de Guvernul României şi de Banca Mondială, a început o schimbare sistematică a programelor şcolare şi a manualelor, pornind de la clasa I. În acest an şcolar vor intra în vigoare noile programe şi manuale pentru clasele a IV-a şi a VI-a. Dar, în toată această perioadă nu s-a schimbat planul de învăţămînt„ nu s-a schimbat nimic la nivelul **sistemului** — nu s-a produs o regîndire a finalităţilor şi o rearticulare a diferitelor paliere în cadrul sistemului, s-a operat foarte puţin în domeniul pregătirii iniţiale a profesorilor şi a formării lor continue, nu s-a schimbat nimic în ceea ce priveşte evaluarea, inclusiv modul de concepere a evaluării şi a examenelor, nu s-a produs o schimbare profundă la nivelul managementului şcolar. Aceste lucruri au efecte asupra sistemului, pentru că, de pildă, în funcţie de ce şi cum ne propunem să evaluăm ne structurăm conţinuturile şi strategiile de predare. În ultimele luni, ministerul a fost criticat pentru că a început cu schimbarea evaluării. Trebuie spus că nu începem cu evaluarea, chiar dacă anumite etape şi urgenţe ale momentului au dat impresia că sîntem focalizaţi mai ales asupra evaluării — de pildă, asupra bacalaureatului. Chiar dacă am începe numai cu evaluarea, nu e nimic rău în asta, pentru că dinspre evaluare apare o presiune uriaşă asupra sistemului.

Există şi alte critici: nu s-au schimbat planurile de învăţămînt şi obiectivele finale. La ce bun să schimbăm manualele, se întreabă unii profesori, dacă nu s-a stabilit precis ce trebuie să ştie şi să poată face un elev la terminarea şcolii, dacă nu s-a fixat un cadru general?

Lucrurile nu stau aşa. Cine gîndeşte astfel dovedeşte că nu are toate informaţiile necesare. Sigur că trebuie să ai întîi o perspectivă asupra ansamblului, asupra finalităţilor — asta face parte din logica inerentă a oricărei reforme. Aşa s-a procedat în toate ţările care au realizat o reformă a învăţămîntului — poate într-un timp mai relaxat. Există un moment în care se stabilesc finalităţile sistemului în perspectiva schimbării, apoi trebuie asigurat un suport legislativ pentru schimbările preconizate, iar într-un al treilea pas trebuie pregătită aplicarea reformei. În România, existînd o întîrziere de cîţiva ani, am fost nevoiţi să concentrăm cele trei etape în cîteva luni. Din decembrie 1997 pînă în martie 1998 am rearticulat toate proiectele de reformă a învăţămîntului preuniversitar, punînd la punct un proiect al planului-cadru de învăţămînt în care sînt explicate foarte clar finalităţile fiecărei etape; proiectul implică şi modificări de ordin legislativ, pe care le-am înaintat Camerei Deputaţilor. Din februarie a început, în Cameră, dezbaterea Ordonanţei 36/1997, de modificare a Legii Învăţămîntului. Au fost luate în considerare toate amendamentele pe care le-am propus pentru a sprijini reforma. Aş vrea să mă refer în special la chestiunea articulării sistemului. Sîntem una dintre puţinele ţări în Europa cu 8 ani de învăţămînt obligatoriu. Nu numai din acest motiv, am propus trecerea la 9 ani obligatorii, cu o schimbare a structurii sistemului: învăţămîntul primar va fi în continuare de 4 ani, învăţămîntul gimnazial va cuprinde clasele V-IX, iar liceul va dura 3 sau 4 ani.

Care este motivaţia acestor schimbări?

Întreaga echipă care a elaborat planul de învăţămînt este de acord că sistemul de învăţămînt din România (ca şi din alte ţări), într-un viitor de 10-15 ani, ar trebui să meargă pe formula 6 + 3 + 3 ani. Toate studiile făcute de organisme internaţionale atestă această tendinţă a sistemelor de învăţămînt de a-şi prelungi durata învăţămîntului primar sau elementar şi de a da o culoare specifică învăţămîntului secundar, în special liceului. În Germania, de pildă, unde se studiază 13 ani, există o întreagă dezbatere despre reducerea liceului cu un an, pentru că tinerii care termină învăţămîntul secundar vor urma, de regulă, cursurile învăţămîntului superior, iar specializările şi piaţa muncii cer o intrare relaxată în învăţămîntul universitar şi obţinerea de performanţe în timpul studiilor superioare şi după terminarea lor. În cazul României, mai sînt şi argumente speciale pentru prelungirea duratei gimnaziului de la 4 la 5 ani. E un loc comun să spunem că la noi sînt elite foarte bune — avem o proporţie de oameni foarte inteligenţi şi foarte cultivaţi care sînt capabili de performanţe oriunde; trebuie să recunoaştem însă, tot ca un loc comun, că la nivel de masă populaţia României nu este suficient de educată, nu avem o educaţie de bază care să permită fiecărui cetăţean să fie activ şi competent în viaţa profesională şi socială. Lipsesc comportamente civice elementare şi sînt foarte mulţi absolvenţi de liceu din ultimii 30 de ani care practic sînt analfabeţi funcţionali. În prezent, în opt clase este concentrat ceea ce se consideră absolut necesar pentru un absolvent de şcoală obligatorie. Dar complexitatea lumii de astăzi arată foarte clar că opt ani înseamnă prea puţin pentru asigurarea de către societate şi stat a unei educaţii corespunzătoare pentru orice persoană care urmează să facă faţă în mod decent solicitărilor din sfera vieţii private, profesionale şi publice.

La noi şi în Statele Unite

Există însă, dacă-mi permiteţi, încă un loc comun: acela că învăţămîntul românesc este bun, că a rămas bun totdeauna, chiar şi în vremea comunismului. Cît adevăr este în această apreciere foarte răspîndită în opinia publică?

Este, cred, un stereotip pozitiv: o societate în criză, cu multe eşecuri, trebuie să-şi găsească un refugiu. Mai ales în anii '80, cînd totul mergea prost, cînd era clar că dacă faci o comparaţie între societatea în care trăieşti şi alte societăţi ieşi „în pierdere", a apărut acest mit al şcolii performante. Nu ştiu cît a fost el provocat şi cît s-a născut în mod natural, dar au apărut afirmaţii de genul „avem olimpici", „avem oameni capabili de performanţă", „românii reuşesc oriunde se duc" etc. În spatele acestui mit sînt însă mai multe neadevăruri: olimpicii, de pildă, nu s-au pregătit numai în şcoală, de regulă s-au pregătit în afara şcolii, deci nu sînt un produs natural al sistemului de învăţămînt. În plus, este vorba despre un număr foarte mic de oameni în raport cu o populaţie de elevi de cîteva milioane, majoritatea foarte departe de aceste elite. Ce se poate spune despre calitatea sistemului — şi ceea ce observă şi cei care vin din afara lui — este că în România cerinţele programelor şi manualelor sînt extrem de înalte şi de riguros construite. La noi în clasa a VII-a se studiază lucruri care în alte părţi nu sînt abordate nici la liceu. Aceste cerinţe formale de înalt nivel ne dau impresia că ceea ce se cere elevilor este chiar ceea ce ei pot gîndi şi internaliza. Există însă o mare **discrepanţă** între **curriculum-ul scris, oficial**, ceea ce se poate realiza la clasă şi ceea ce îi rămîne elevului, cunoştinţele şi competenţele cu care acesta pleacă efectiv din şcoală.

Este bine că există cerinţe atît de înalte?

Informaţiile depăşesc, în multe situaţii, nivelul de vîrstă şi capacitatea elevului de a şi le însuşi. Din această cauză produc multă **demotivaţie**; un elev care nu se descurcă într-o situaţie şi nu este ajutat să intre într-un nou context are o reacţie de respingere. Noi sîntem acum pe cale să reducem cerinţele formale, în timp ce în alte ţări ele se ridică; din acest motiv, au apărut critici virulente, în special din zona profesorilor care predau discipline ştiinţifiee. În fapt, vom ajunge cu toţii probabil cam la acelaşi nivel, la un fel de medie. În Statele Unite există, de pildă, într-adevăr, un program de revigorare a predării ştiinţelor în şcoală. Aceasta pentru că, începînd cu anii '60, curriculum-ul de ştiinţe a fost schimbat, cerinţele formale au scăzut foarte mult, în primul rînd din motive de ordin multicultural: în comunităţile hispanice sau în cele de culoare copiii nu făceau faţă cerinţelor, astfel încît ele au fost reduse, crezîndu-se că în felul acesta se creează o egalizare a şanselor. Numai că această schimbare n-a fost folosită cum trebuie, în plus a scăzut şi calitatea profesorilor, încît la ora aceasta s-a observat diminuarea rezultatelor obţinute de Statele Unite la unele evaluări internaţionale. S-a tras concluzia că nivelul cerinţelor la disciplinele ştiinţifice este prea mic, mai ales în şcolile publice. Dar nici în România nu stăm prea bine. La noi, în ultimii ani avem la dispoziţie rezultatele unei evaluări internaţionale făcute în matematică şi ştiinţe, evaluare numită TIMSS (a treia de acest tip). Din aproape 40 de ţări, România se află, la matematică şi ştiinţe, pe locurile 31 şi 34. Nu sînt, deci, locuri onorante — şi trebuie spus că evaluarea are toate datele credibilităţii: s-a făcut pe un eşantion reprezentativ, iar întrebările au fost adaptate la cerinţele din curriculum. Trebuie să ne punem, deci, întrebarea de ce s-au obţinut rezultatele acestea într-o comparaţie internaţională. În programă erau două ore pe săptămînă la fiecare disciplină ştiinţifică, în mai toate şcolile există laboratoare, există în general profesori calificaţi — atunci care este cauza? Înseamnă că se cere prea mult, copiii nu au timp să-şi exerseze şi să-şi consolideze în contexte noi informaţii simple, deprinderi elementare. Uneori le cerem să rezolve probleme pe baza unor formule extrem de sofisticate, uitînd că ei nu au deprinderi simple de înmulţire sau de împărţire. Pe de o parte, consider că le cerem prea mult elevilor şi nu le lăsăm timp să-şi fixeze deprinderi intelectuale absolut necesare, iar pe de altă parte în învăţămînt lipseşte o abordare pragmatică, lipseşte o relevanţă practică a ceea ce se învaţă.

Impresia negativă creată în opinia publică de cele două sesiuni ale bacalaureatului desfăşurate în acest an provine, probabil, şi din mitul „şcolii româneşti bune" de care vor-

Ce aduce nou anul şcolar 1998-1999?

- *Structura anului şcolar va fi una semestrială.*
- *În clasele I-V intră în vigoare noul* Plan-cadru de învăţămînt. *Conform acestuia, fiecare clasă poate funcţiona pe baza unei* scheme orare proprii, *realizată prin îmbinarea dintre disciplinele obligatorii şi cele opţionale. Şcolilor le revine decizia privind o parte de 25-30% din programul şcolar al elevilor. Decizia locală privind schemele orare trebuie realizată pe baza consultării elevilor, părinţilor şi ai reprezentanţilor comunităţii locale.*
- *Programele şcolare au fost revizuite pentru toţi anii de studiu; în clasele a IV-a şi a VI-a intră în vigoare programe noi, pe baza cărora au fost elaborate manualele alternative.*
- *În clasele I-IV este introdus un nou sistem de evaluare a elevilor, cu ajutorul calificativelor* (foarte bine, bine, satisfăcător, insuficient), *pe baza unor indicatori de performanţă elaboraţi de Serviciul Naţional de Evaluare, înfiinţat în martie 1998. Observaţiile curente ale învăţătorilor privind performanţele elevilor vor fi notate într-un caiet special, ce va însoţi trecerea elevilor prin şcoală.*
- *Admiterea la liceu se va realiza anul viitor pe baza unei metodologii elaborate de Ministerul Educaţiei Naţionale; examenul tradiţional va fi înlocuit de forme de admitere flexibile, stabilite de fiecare liceu în parte, în acord cu metodologia MEN.*
- *Consiliilor de administraţie ale şcolilor şi inspectoratelor şcolare judeţene li se acordă responsabilităţi specifice legate de monitorizarea aplicării noului plan-cadru de învăţămînt (cu toate consecinţele sale) şi de gestiunea resurselor umane şi materiale.*

POATE APĂREA SCHIMBAREA DE MENTALITATE“

© C. Bumbuț

beam înainte. Există însă cercetări sociologice care să arate mai precis ce cred românii despre şcoală?

Există cercetări de opinie, există şi cercetări de conţinut făcute de psihologi, specialişti în igiena şcolară sau în ştiinţele cogniţiei. Pe acestea ne fundamentăm proiectele de schimbare şi le putem folosi ca argument pentru schimbare. Aceste studii sînt neliniştitoare. În primele luni cînd a început să se discute despre noul plan de învăţămînt (decembrie 1997-februarie 1998) majoritatea vocilor — părinţi, profesori, elevi — se plîngea de supraîncărcare. Avem un studiu foarte bun, făcut de Centrul de Ştiinţe ale cogniţiei de la Facultatea de Psihologie din Cluj, care arată că, cel puţin în învăţămîntul primar, este vorba despre o încărcare aproape dublă în raport cu posibilităţile unui copil mediu dezvoltat. După ce, în aprilie, am propus proiectul planului-cadru pentru învăţămîntul primar şi gimnazial, au apărut multe voci care susţineau că ceea ce avem în prezent e foarte bine, că trebuie să le cerem foarte mult copiilor, pentru că altfel se vor lenevi şi vor deveni o generaţie de inculţi şi de incompetenţi. Sînt voci care vin, probabil, în apărarea mitului acestui sistem „fără fisuri“ şi care cred că, la nivelul cerinţelor, sistemul de învăţămînt se prezintă impecabil. Descărcarea programelor este neapărat necesară, dar nu e suficientă. Mai este vorba şi despre manuale, despre profesor şi despre viziunea lui asupra disciplinei pe care o predă. Din păcate, chiar şi manualele alternative apărute după 1994 — unele dintre ele fiind foarte interesante ca sugestii didactice, înlocuind memorizarea cu alte competenţe de un rang mai înalt — nu sînt folosite cum trebuie în şcoală; profesorii au la dispoziţie lucruri noi, dar nu ştiu cum să le folosească. Abia în vara aceasta a început un **program de formare continuă** la scară naţională şi sîntem mult în urmă în ce priveşte formarea iniţială. La noi, absolvenţii de învăţămînt superior se consideră în primul rînd specialişti în *acea disciplină* şi mai puţin profesori şi pedagogi. În mentalul colectiv nu există această diferenţă, pentru că ea nu este instituţionalizată, între a fi *specialist* în filozofie, de exemplu, şi a fi *profesor* de filozofie.

Aşa cum se prezintă acum, profesorii din România sînt capabili să aplice reforma în următorii ani?

Din fericire, există foarte mulţi profesori foarte buni, unii dintre ei anonimi; pe mulţi dintre ei îi cunosc însă şi eu, iar asta mă motivează, ştiu că nu este nimic pierdut. Sînt însă şi profesori demotivaţi sau foarte slab pregătiţi profesional. Calitatea corpului profesoral a scăzut mult în ultimii 30 de ani, deoarece spre această profesie n-au mai fost atraşi cei mai buni absolvenţi. Aş folosi o observaţie a domnului profesor Mircea Flonta, de la Facultatea de Filozofie din Bucureşti: trebuie să ne îngrijoreze faptul că, în general, profesorii au un comportament de funcţionari, nu de educatori: se duc la oră, recită ceea ce au de predat şi pleacă. Nu este doar o chestiune românească: ea ţine de faptul că în multe sisteme de învăţămînt profesorii au fost din ce în ce mai prost plătiţi şi s-a considerat că învăţămîntului i se poate da puţin, că nu e o muncă prea grea etc. De fapt, lucrurile stau cu totul altfel; efectele produse de o anumită calitate a corpului profesoral se resimt peste douăzeci sau treizeci de ani.

Teama de descentralizare

În alte domenii — industrie, agricultură etc. — se vorbeşte despre costurile reformei, dar şi despre costurile nerealizării ei. Despre învăţămînt se mai păstrează probabil vechea idee comunistă a „sectoarelor neproductive“, uitîndu-se că eficienţa sa se dovedeşte în timp. Cît „ne-ar costa“ dacă n-am face reforma învăţămîntului?

Ne-ar costa, desigur, enorm, nici nu vreau să mă gîndesc la aşa ceva. Învăţămîntul este „cel mai productiv“, mai întîi pentru că, pe de o parte, generează forţa de muncă (dacă discutăm strict economic); pe de altă parte, este un subsistem social care afectează o mare parte a populaţiei — nu doar elevii, dar şi familiile lor; în total, din cele 23 de milioane de locuitori ai României, cel puţin 15 milioane sînt afectaţi direct de problemele învăţămîntului. Eu mă gîndesc la sistemul de învăţămînt ca la o zonă dinspre care poate apărea **schimbarea de mentalitate**; desigur, aceasta nu se produce de pe o zi pe alta. Tot spunem că avem nevoie de o mentalitate nouă, de tip democratic, şi de un nou „profil“ de cetăţean, care să fie capabil să înţeleagă, să ia decizii, să-şi asume riscuri, să aibă curajul de a-şi exprima opinia, să participe la negocieri şi multe altele; or, nu trebuie să ne aşteptăm ca aceste însuşiri să apară în viaţa unui om la treizeci de ani. Trebuie ca şcoala să le asigure o dezvoltare firească prin ceea ce se întîmplă în procesul de învăţămînt. O clasă, o şcoală ar trebui să permită dezvoltarea la elevi a acelor competenţe de care are nevoie un om într-o societate democratică şi pluralistă. În şcoală se vehiculează **idei şi practici sociale** — uităm de prea multe ori acest lucru. Şcoala nu face doar să reproducă un sistem, ci îl face să înainteze, îl face să devină altceva. Ideile pe care le vehiculăm în şcoală, practicile de tip şcolar îşi pot aduce o contribuţie foarte mare la o **schimbare socială** de proporţii. În reformă, nu cerem şcolii imposibilul; şcolii nu trebuie să i se dea mai mult decît poate să ducă. Dar noi vrem ca, în materie de reformă, ceea ce poate şcoala să ducă, să ducă foarte bine şi pînă la capăt.

Care sînt piedicile în calea reformei? Voinţa politică, administraţia, banii, mentalitatea...?

Problema cea mai importantă rămîne mentalitatea; cea dintîi dificultate este legată de **felul în care gîndim anumite lucruri**. Am constatat şi în rîndul unor parlamentari, şi printre profesori şi inspectori, o **teamă de descentralizare**. Ni se spune tot timpul „fiţi atenţi să nu pierdeţi din mînă controlul sistemului“. Or, filozofia noastră este una de tip liberal (dar nu sălbatic, cum am fost acuzaţi într-un articol), care pleacă de la ideile că omul este o fiinţă raţională, în care merită să ai încredere, şi că, dacă unei şcoli i se va da un spaţiu de joc în curriculum sau în management, oamenii vor fi extrem de interesaţi să-şi valorifice potenţialul, să facă ceva profitabil. Apoi, ni se mai spune că un astfel de sistem, care diminuează cerinţele formale, va duce la oameni nepregătiţi, la oameni nemotivaţi, că elevii nu vor mai sta destul în şcoală sau nu vor mai lucra destul. Depinde ce înţelegem prin „a lucra“. Diminuarea cerinţelor formale sperăm să ducă la o reducere a timpului dedicat memorizării şi reproducerii sterile. Elevii pot fi puşi la lucru în multe alte feluri, mai interesante. Dar, deşi în pedagogie se ştiu de multă vreme anumite lucruri, la noi în sistem au intrat şi au fost acceptate foarte puţine. John Dewey, de pildă, spunea acum cîteva zeci de ani că e important să legăm învăţarea de *a face*. Mesajul lui nu era unul antiintelectualist, deşi urmaşii lui au exagerat această latură aplicativă şi aşa s-a ajuns, în Statele Unite, la un curent antiintelectualist în învăţămînt. Or, la noi, în şcoli „se face“ mult prea puţin. Apoi, trebuie să-l citez pe filozoful Alfred Whitehead, care într-un studiu din 1917 spune un lucru foarte simplu: oamenii învaţă cînd le place ceva, prima fază în orice ciclu de învăţare fiind aceea de *romance*, de îndrăgostire de obiectul de studiu. Sigur, apoi copilul trebuie să intre într-o fază a preciziei, a rigorii, a stăpînirii detaliului, iar a treia fază este aceea a sintezei, cînd trebuie să pună alături ceea ce a deprins şi să aplice cunoştinţele în contexte noi, neabordate pînă atunci. Dacă analizăm sistemul românesc de învăţămînt, este clar că noi îi punem prea puţin pe copii în situaţia de a le plăcea ceea ce învaţă, îi trimitem imediat spre stadiul preciziei şi de regulă nu mai ieşim din el.

O altă chestiune legată de mentalitate este relaţia dintre şcoală şi comunitatea locală. Faptul că acum noul plan cere ca elevii şi părinţii să fie consultaţi şi implicaţi a trezit multe reacţii negative din partea profesorilor, care spun că în general părinţii ori sînt neinteresaţi, ori n-au timp, ori sînt neinstruiţi şi nu ştiu ce să ceară, deci nu au de ce să se amestece în ceea ce se face la şcoală. Oamenii care gîndesc astfel văd în consultarea părinţilor la luarea unor decizii nu un bine făcut şcolii, ci o intruziune în viaţa şi autoritatea lor de profesori; ei uită că, de fapt, părinţii sînt contribuabili, cu toţii sprijină şcoala, avînd aşadar dreptul de a se pronunţa în anumite chestiuni care privesc programul copiilor lor. Reprezentanţii şcolii uită că şcoala este o instituţie publică, finanţată din bani publici, ceea ce înseamnă că societatea, comunitatea locală, părinţii au dreptul de control asupra a ceea ce se întîmplă în această instituţie. La noi însă ideea de control al societăţii civile asupra instituţiilor nu face încă parte din realitatea vieţii de toate zilele.

A consemnat Mircea VASILESCU

Şoimii patriei în cancelarie

*Aparţin unei generaţii a cărei educaţie şcolară s-a desfăşurat în mare parte în regimul comunist. Încorsetaţi în uniformele bleu, la începutul orelor eram ridicaţi în picioare şi timp de cinci minute cîntam imnul R.S.R. Din şoimi ai patriei ne preschimbam în pionieri şi mai apoi în utecişti. Merituoşii erau decoraţi cu şnurulete roşii, galbene sau albastre, numindu-se comandanţi de grupă, de detaşament sau de unitate. Revistele livrate pe baza abonamentelor făcute obligatoriu (altfel ni se scădea nota la purtare) erau **Cutezătorii** şi **Şoimii Patriei**. În primii ani de liceu dirigintele colecţiona **Scînteia Tineretului** şi la curăţenia de sfîrşit de trimestru ştergeam geamurile cu maldărul de hîrtie tipărită. Făceam practică agricolă, practică de atelier şi P.T.A.P. În clasa întîi învăţătoarea o lua pe fetiţa cea mai săracă din clasă, o aşeza lîngă una care avea cam tot ce-şi dorea şi le explica, mai ales primei, că sînt* egale.

În clasele a IX-a şi a X-a am învăţat să pilesc, să sudez şi să zugrăvesc. Dacă n-ar fi fost acel decembrie '89, la finele anilor de studiu aş fi primit o repartiţie la o fabrică de tricotaje din localitate.

Excluzînd materiile ideologizante care încărcau într-atît programa încît şi sîmbăta aveam şase ore, carte se făcea destul de bine. Existau, însă, şi acei profesori super-incompetenţi pentru care, la începutul anului '90, făceam greve peste greve, iluzionîndu-ne că vom putea să-i înlăturăm.

Apoi au urmat anii de facultate, la Litere le bucureştene, care au fost cu totul altfel pentru că luam contact pentru prima oară cu o mentalitate diferită. Pe lîngă cărţile din biblioteci am găsit şi cîţiva profesori de la care aveam ce învăţa şi pe care nici nu-mi imaginam că voi ajunge să-i cunosc vreodată. Vreme de patru ani, şi mai apoi la masterat, am fost complet detaşată de mediocritatea care te asalta din toate părţile. Eram convinsă că şi-n învăţămîntul preuniversitar s-au schimbat multe. Însă, ajunsă într-o cancelarie, mi-am dat seama că unele tare în loc să dispară s-au adîncit şi mai mult. Multe doamne profesoare, şi nu neapărat vîrstnice, nu găsesc nimic mai bun de făcut decît să se mai revolte din cauza „indecenţei“ vestimentare a tinerilor din bănci. Iar atunci cînd se propun consiliului profesoral anumite măsuri în acest sens (care chiar se aprobă), nu se mai ţine cont că elevii aceia sînt, majoritatea, foarte buni.

Ioana VLAŞIN

După şaisprezece ani

Metamorfoza elevei silitoare cu uniformă şi cordeluţă, care am fost, într-o „ticeră marfă“ de limba şi literatura română, care voi fi, nu seamănă deloc cu un scenariu clasic – par exemplu à la Kafka. Aşadar, nu aştepta nimic de la providenţă – să te culci elev şi să te trezeşti de dimineaţă profesor – ci, totul de la şcoala noastră, cînd mai blîndă, cînd mai aspră (fie-mi scuzată rima şcolărească...).

Cel puţin, aşa s-a întîmplat cu mine, pe durata a 16 ani de studiu bătuţi pe muchie, adică între 1982-1998, pe care dacă va trebui să-i justific cîndva voi spune simplu am fost la Şcoală. Acolo m-au premiat, m-au trimis în tabere şi am primit lecţii de viaţă cu toată dragostea de la profesori mai mult sau mai puţin învăţaţi. Am trăit clipe de neuitat cînd „m-au făcut“ pionier al patriei, am sărutat cravata şi am purtat nişte pantofi de lac negri care mă strîngeau îngrozitor. Îmi vine şi mie să rîd de mutrişoarele noastre solemne din poze, ca să nu mai vorbesc de cum se uită la ele fratele meu mai mic... Ne amuzăm, fiindcă el n-a fost nici pionier, nici comandant de detaşament şi nici n-a cîntat „Am cravata mea / Şi mă mîndresc cu ea“ – ce-i drept sînt 10 ani diferenţă de vîrstă între noi.

Pozele lui de la şcoală nu mai seamănă deloc cu ale mele. Copii drăguţi, despre care ştiu că citesc puţin, au meditator la engleză, se uită mult la televizor, urmăresc topurile la MTV, se joacă pe calculator, îţi zîmbesc firesc, şi se simt bine în pielea / hainele lor.

Între absurdul lui „Tot mai sus, cutezător“ şi frivolul „Hei, you, îmi place de tine“, parcă tot e mai viu cel fredonat de el. Şcoala, cu băncile ei mîzgălite şi tari, cu profesori „ahotici“ (după cum spunea, pe bune, profesorul meu de istorie din liceu), nu s-a lăsat unsă cu untură şi... pînă una alta, mai am de citit cîte ceva pentru examenul de admitere la masterat.

Ana Maria SANDU,
absolventă Litere, Bucureşti, 1998

Z. ORNEA

Din procesul înnoirii şcolii

Evoluţia spre modernitate a ţării noastre presupunea, obligatoriu, aducerea populaţiei spre demnitatea ştiinţei de carte. Chiar pe vremea lui Cuza Vodă (1859-1866), cu tot efortul făcut, prin importanta reformă şcolară din 1864, şcoala era, să-i spunem încă fragilă şi numărul ştiutorilor de carte alarmant de mic. Ce-i drept, funcţionau două universităţi, la Bucureşti şi la Iaşi (cu un număr de studenţi foarte mic), cursul superior al liceelor în cîteva capitale de judeţ, iar numărul şcolilor sătesti încă îngrijorător de mic. Universităţile aveau cel mai mare număr de studenţi masaţi în Facultăţile de Drept, pregătind nu numai avocaţi dar şi candidaţii pletorei de funcţionari ai administraţiei publice. Titu Maiorescu, ajuns ministru la Instrucţie Publică în aprilie 1874, a voit să reformeze sistemul învăţământului. Fost director al unei Şcoli Normale, la Iaşi, care pregătea învăţători, Maiorescu şi-a propus, mai întîi, să întemeieze două sute de noi şcoli primare în comunele rurale. În 1875 a propus în parlament reducerea unor catedre la Facultatea de Drept, cu argumentul că, astfel, se diminuează, în perspectivă, numărul candidaţilor la funcţiunile bugetivore. A explicat în Camera Deputaţilor în decembrie 1875: „Eu unul sunt dator a vă declara din nou, precum am făcut-o şi mai înainte ca deputat, că direcţiunea în care caut a administra instrucţiunea publică este de a restrînge, pe cît o poate statul, curentul aproape exclusiv spre facultatea juridică şi de a întări mai ales învăţământul primar şi secundar, îndeosebi pe cel real". Proiectul său de reformă a învăţământului tocmai asta urmărea. Nu era de acord cu aceasta opoziţia (atunci formată din liberali care se coalizaseră chiar cu unii conservatori). Ea urmărea să-l scoată din cursă pe ministrul Maiorescu, chiar înainte de a intra în dezbaterea Camerei al său proiectul reformator. Nu izbuteşte deocamdată. Legea intră în dezbatere şi – mirare – obţine agrementul Camerei Deputaţilor. Dar în Senat opoziţia depune un proiect de neîncredere în ministru, întrunind majoritatea voturilor. Maiorescu e silit să demisioneze, reforma sa neputîndu-se întrupa în real. A doua sa tentativă s-a petrecut în 1889, cînd deţinînd acelaşi portofoliu, a întocmit un nou proiect de reformă a învăţământului, mai puţin radical decît cel din 1875. Urmărea, mai întîi, sancţionarea prin lege a tuturor modificărilor aduse, tacit şi de fapt, legii instrucţiunii din 1864. Al doilea mare capitol se referea la reorganizarea învăţământului rural. Al treilea capitol al reformei relua ideea din 1875 a necesităţii dezvoltării învăţământului real, în aşa fel încît, pe lîngă formarea unor specialişti cu pregătire medie în ramurile tehnice, să se recruteze candidaţii pentru facultăţile tehnice. În sfîrşit, cel din urmă capitol prevedea un control mai strict al învăţământului prin revizori şi prin crearea unor inspectorate superioare, descentralizînd şi degrevînd administraţia Ministerului şi a Consiliului Permanent Şcolar. A eşuat şi de această dată, Maiorescu alegîndu-se cu un vot de blam, tot în Senat. Astfel încît Maiorescu, om al şcolii şi cu experienţă, a eşuat în tentativa de a legifera în materie de învăţămînt, totuşi domeniul său predilect.

Ceea ce n-a izbutit T. Maiorescu, a reuşit, remarcabil, Spiru Haret. Şi el om al şcolii (profesor universitar de matematică) şi liberal cu vederi înaintate, Spiru Haret şi-a început cariera în centrala Ministerului Învăţămîntului în 1885, cînd a devenit secretar general al acestei instituţii. Apoi a căpătat de trei ori portofoliul Ministerului Instrucţiunii (1897-1899, 1901-1904 şi 1907-1910). Reformele sale în materie de învăţămînt – memorabile – au ţintit să transforme şcoala într-un mijloc eficient de evoluţie a lumii rurale. Atenţia principală, în reformele şcolare ale lui Haret, cădea pe învăţămîntul sătesc, fără a ignora deloc învăţămîntul secundar şi cel superior. E şi un merit al lui Spiru Haret că, în 1899, din totalul populaţiei de la 7 ani în sus, care reprezenta 4.694.288 locuitori, 1.032.743 erau ştiutori de carte, adică un procent de 22%. Sigur că, în absolut, un procent de 78% analfabeţi – în 1899 – era dezamăgitor de mare. Dar, în comparaţie cu ceea ce fusese pînă atunci, succesul era, totuşi, important. Să nu credem că progresele au fost, în acest domeniu, spectacular mai tîrziu. În 1912 procentul ştiutorilor de carte ajunsese la 39,3% din total, iar în 1930 la 55,8%. Să observăm, contemplînd aceste procentaje, că ritmul de creştere a fost mai însemnat în perioada 1899-1912, ceea ce cam corespunde cu epoca în care treburile şcolii au fost vegheate de Spiru Haret. (Amintim că acesta a construit aproape 2000 de şcoli primare noi şi a înfiinţat 1700 posturi de învăţători dublînd numărul elevilor din şcolile primare). Dar Haret nu urmărea, în iniţiativele sale reformatoare, numai şcoala în sine. Prin ea şi slujitorii ei voia să ridice, de fapt, condiţia de viaţă a ţărănimii, lipsită de pămînt şi de expresie politică. Învăţătorii şi preoţii erau îndemnaţi să devină modele exemplare pentru năpăstuita lume a satului. Era absolut necesar. Pentru că, aici, în mediul rural, şi în 1906, disparitatea proprietăţii era uluitoare. Peste un milion de gospodării ţărăneşti aveau mai puţin de trei milioane de hectare şi numai o mie de latifundiari stăpîneau peste patru milioane de hectare, deţinînd, în mijlociu, peste 4000 de hectare fiecare. Disparitatea era, într-adevăr, scandaloasă. Neputînd reforma structural, cum ar fi dorit, regimul proprietăţii, Spiru Haret, odată cu reformele şcolare, a inaugurat militantismul pentru organizarea băncilor populare şi a cooperativelor sătesti. Cu ajutorul celor dintîi, se urmărea, direct, îmbunătăţirea condiţiei de viaţă a ţăranilor. Iar rezultatele au fost rapide şi însemnate. În 1902, la înfiinţarea Băncilor populare, ele aveau 50.000 de membri şi un capital social de patru milioane lei. În decembrie 1910 numărul membrilor acestei instituţii era de jumătate de milion membri, iar capitalul social de peste o sută de milioane lei. Şi, cum dorise Haret, conducătorii acestor Bănci populare, pentru mediul sătesc, erau învăţătorii şi preoţii. Iar, prin reformele şcolare ale lui Haret, numărul învăţătorilor rurali – cum arătam – a crescut constant, aceştia devenind (ei şi nu administraţia) conducători efectivi ai satelor. Şi pentru luminarea – prin învăţătură – a ţăranilor, Spiru Haret a iniţiat, prin reformele sale şcolare, educaţia adulţilor, întemeierea Cercurilor culturale, spre care a atras pe cei apropiaţi sufleteşte de lumea oropsită a satelor. (În 1907-1912 şi Sadoveanu a fost numit de Haret inspector al Cercurilor culturale.) Că aceste reforme luminatoare au rodit, o dovedeşte faptul că, la izbucnirea răscoalei ţăranilor din 1907, autorităţile i-au declarat pe învăţători drept instigatori. Mulţi au avut de suferit, unii fiind chiar întemniţaţi şi, apoi, eliberaţi la declararea amnistiei. Ajuns, din nou, în 1907, ministru al Şcolilor, Haret a înaintat regelui un raport care pleda în favoarea ţăranilor şi a preoţilor. Dar aşezămintele lui Spiru Haret şi, mai ales, consecinţele reformelor sale în materie de şcoală n-au putut fi desfiinţate sau anulate. Se poate spune, deci, că Haret a demonstrat că pentru a ridica nivelul de cultură al satelor e nevoie de mai mult decît de anii de şcolaritate efectivă. Mai tîrziu sau chiar în acei ani, destui ţărani, acum alfabetizaţi, au luat drumul oraşului, îndreptîndu-se spre îndeletniciri industriale. Haret a slujit, prin reformele sale şcolare, şi programul liberal de industrializare, aşadar de modernizare a ţării. Sigur, reformele şcolare ale lui Haret n-au putut eradica analfabetismul în lumea satului şi nici rezolva radical problema ţărănească. Dar, în condiţiile date, au înfăptuit enorm.

Problema ţărănească s-a rezolvat în mare măsură, în 1919, odată cu reforma agrară. Dar programul de evoluţie a instituţiei şcolare, prin reforme structurale, a rămas ca un deziderat şi după crearea României Mari, mai ales că, acum, apăruse, ca o necesitate de prim plan, unificarea sistemului de învăţămînt la nivelul întregii ţări, eliminîndu-se deosebirile dintre Vechiul Regat şi noile provincii reintrate în trupul ţării. Moştenitorul lui Spiru Haret, în materie de învăţămînt, a devenit, în Partidul Naţional Liberal, (cel mai puternic partid al ţării), Constantin Angelescu, ministru al Şcolilor în guvernele liberale tot de trei ori (1919, 1922-1926, 1933-1937). Acesta a contribuit la unificarea naţională prin intermediul şcolii. Era, acest scop, desigur înalt şi reformele şcolare, radicale (unele prea radicale), au facilitat ceea ce atunci s-a numit românizarea României mari. Analfabetismul era încă foarte mare (57% la scara întregii ţări în anul 1930). De aceea, măsuri reformatoare eficiente se cereau luate de îndată. Dacă România antebelică dispunea de 7.915 învăţători şi 12.118 profesori de şcoală elementară, acum, în deceniile de după Marea Unire, a sporit numărul şcolilor (17.385) şi al profesorilor (47.914) în aceste şcoli (în 1938). S-au construit, în acest scop, 43 de Şcoli Normale (între 1923-1937), sporind şi numărul şcolilor secundare (de la 67 la 356 în perioada 1919-1928). Ba chiar, pentru a învinge decalajul faţă de noile provincii reintrate în teritoriul ţării, cele mai multe şcoli secundare au fost înfiinţate în Vechiul Regat.

Şcoala s-a înnoit (inclusiv în învăţămîntul superior), acum, în interbelic, ivindu-se, însă, alte, insolubile, dificultăţi. Ar fi nedrept să nu se recunoască însă progresul real al şcolii româneşti în deceniile interbelice.

---

dr. Emil STAN
Universitatea Ploieşti

O reformă fără profesori?

Utilizat deseori pentru a legitima devieri şi extremisme, recursul la tradiţie se poate dovedi şi util. De pildă, în tradiţia reformelor învăţămîntului românesc există o afirmaţie extrem de importantă a lui Simion Mehedinţi: orice reformă trebuie să înceapă cu învăţămîntul superior.

Ideea elevului lui Maiorescu era că o şcoală nouă nu constituie un dat, ci un imperativ pe care profesorii sînt pregătiţi să şi-l asume sau nu. Or, putem afirma fără urmă de îndoială că profesorii din învăţămîntul românesc sînt ancoraţi încă în trecut şi continuă să rămînă aşa, pentru că pregătirea lor psiho-pedagogică ţine, încă, de o paradigmă a trecutului.

Seminarul pedagogic, ca instituţie, are în bună măsură doar meritul că a încercat să reînvie o tradiţie (iată că, aşa cum afirmam la început, nu orice recurs la tradiţie este unul valorificator), plasîndu-se de la început într-o inadecvare frapantă cu realitatea cîmpului educativ şcolar de după decembrie 1989; astfel:

- paradoxal, o constantă a acestuia pare a fi fluiditatea graniţelor care îl delimitează, „relativizarea" constantelor care îl configurează;
- poate cea mai importantă modificare (în raport cu situaţia de dinainte de decembrie 1989) este aceea care a produs mai multe centre de putere; profesorul şi-a pierdut poziţia sa centrală, trebuind acum să accepte prezenţa altor factori de putere – elevii, părinţii, mass-media etc. Pragul psihologic cel mai greu de depăşit este acceptarea autentică a elevilor ca factori reali în derularea evenimentelor proprii cîmpului educativ şcolar. În ceea ce-i priveşte pe părinţi, aceştia se manifestă mai degrabă ca grupuri de presiune în situaţii de cele mai multe ori fără relevanţă educativă. Relaţia profesor-părinţi se derulează pe un fond de reciprocă indiferenţă, uneori chiar ostilitate, iar calitatea acestei relaţii determină complicaţii şi introduce tensiuni în relaţia profesor-elevi;
- sub presiunea unui cîmp socio-economic fluid, cel mai adesea, aşteptările elevilor nu se întîlnesc cu standardele profesorilor, standarde – trebuie să recunoaştem – transformate uneori în ticuri, inactuale şi inadecvate în raport cu aşteptările elevilor şi cu necesităţile impuse de reuşita într-o lume ambiguă, ea însăşi în căutare de identitate. Marea problemă a profesorului este aceea de a obţine motivaţia, de a trezi interesul elevului pentru obiectul de studiu pe care îl predă, iar acest lucru nu este uşor de realizat într-un climat educativ vetust. Această problemă (a motivaţiei) este adesea ignorată astăzi, iar profesorii nu sînt pregătiţi încă să-i facă faţă. Argumentele profesorului cad pradă unei triple inadecvări; prima vizează relaţia dintre interesele, aşteptările elevului şi unele obiecte de studiu calificate ca fiind neimportante, deci neglijabile din perspectiva sa; în acest context, trebuie să subliniem că, departe de a constitui o lume coerentă, închegată în reperele sale fundamentale, elevul pare mai degrabă o magmă amorfă în plin proces de omogenizare şi care nu a dobîndit o suficientă conştiinţă de sine: deci se mai poate şi înşela în aşteptările sale. Absolutizînd această constatare (elevii nu au niciodată dreptate), profesorii au tendinţa de a recurge prea uşor la factori de presiune exterior învăţării (frica de bacalaureat, de pildă), intrînd astfel în contradicţie cu suportul pedagogic al reformei demarate deja şi care se axează pe ideea că învăţarea sub imperiul unor constrîngeri venite din afară este contraproductivă (dimpotrivă, se încearcă o diversificare a ofertei de educaţie care să vină în întîmplinarea diversităţii de interese a elevilor). O a doua inadecvare vizează cîmpul de intersecţie dintre ispitele, zonele de atracţie oferite de social şi capacitatea unor obiecte de studiu de a se dovedi utile în zonele respective (mai ales astăzi, cînd pragmatismul se identifică în exces cu mercantilismul ieftin, iar selecţia valorilor în cîmpul social operează cu nişte criterii exotice de-a dreptul); a treia inadecvare priveşte imperativul pedagogiei de a obţine o motivaţie interioară obiectului de studiu în chestiune şi tendinţa profesorilor de a recurge la procedeele mai facile şi **doar aparent** mai eficiente ale unei motivaţii exterioare;
- rolul profesorului trebuie să implice competenţe noi, impuse de mediul conflictual (social, dar mai nou şi familial) aflat în expansiune şi care va produce din ce în ce mai frecvent efecte anomice; profesorul trebuie să-şi asume şi competenţe de **terapeut**, fără ca pregătirea sa psiho-pedagogică să-i confere acoperirea necesară în acest sens;
- reforma curriculum-ului conturată deja lărgeşte considerabil spaţiul de libertate al profesorului, dar acesta nu ştie încă să gestioneze această libertate; în plus, profesorul va trebui să negocieze administrarea acestui spaţiu cu elevii şi va trebui să reziste obtuzităţii inspectorilor, care nu par dispuşi la un transfer de responsabilităţi către profesor. În fapt, administrarea democratică a actului de învăţare presupune nu numai implicarea efectivă a elevilor, dar şi regîndirea tipurilor de evaluare, în vederea valorificării creativităţii, a forţei de concretizare/abstractizare ale elevilor (este penibilă scuza „subiectelor capcană" vehiculată cu o nonşalanţă inconştientă la examenele de bacalaureat/admitere din această vară).

Un teoretician al educaţiei de pretigiu (G. G. Antonescu) afirma că profesorul este acela care întruchipează orice reformă a învăţămîntului. Pînă acum s-a încercat o reformă fără profesori, iar învăţămîntul şi-a păstrat acelaşi chip (a se vedea rezultatele de la examenele de bacalaureat/admitere din această vară); poate planificatorii educaţiei vor înţelege totuşi ceea ce G. G. Antonescu ştia încă din perioada interbelică şi-şi vor orienta demersul reformator şi către redefinirea statutului şi rolului profesorului. Un prim pas în acest sens l-ar constitui regîndirea programului *Seminarului pedagogic* din învăţămîntul superior pe de o parte, iar pe de altă parte, compatibilizarea acestuia cu *Metodologia formării continue a personalului didactic din învăţămîntul preuniversitar,* document util, dar afectat într-o măsură îngrijorătoare de maladia noului limbaj de lemn proliferat în jurul temei reformei.

Am publicat cu cîteva numere în urmă un text al lui Horia Bernea – „Consubstanţialitate" – referitor la aptitudinea materiei de a fixa Spiritul, de a-l întrupa. Tema aceasta, centrală în creştinism, devine, în cazul lui Horia Bernea, om al văzului şi al vizualului, un criteriu pentru scrutarea formelor de artă, a întîlnirii lor cu peisajul, a expresivităţii acestei întîlniri. Textul menţionat utiliza, ca referinţe concrete, note dintr-un recent sejur roman, note a căror continuare v-o propunem în numărul de faţă. (**A.M.**)

Horia BERNEA

ROMA

Roma te pune faţă în faţă cu „vechimea", o vechime ce nu poate fi ştearsă, distrusă, absorbită, o vechime indestructibilă. Zidul lui Adrian, de pildă, care închidea aproape ermetic oraşul antic, e mai peste tot prezent. Oricît de mult s-a dărîmat, oricît s-a furat din el, rămîne uriaş, îl întîlneşti la tot pasul.

Iar, într-un contrast care face această vechime şi mai pregnantă parcă, zăreşti unul din rarele monumente moderne cu pretenţii de gigantism: e vorba despre „Mormîntul eroului necunoscut", numit de mulţi „maşina de scris". Unul dintre puţinele lucruri proaste, evident nereuşite, din peisajul Romei. Mulţi îl atribuie în mod eronat lui Mussolini. Însă el e ridicat în vremea lui Vittor Emanuele, în cinstea luptei de eliberare naţională. Pentru a-l pune în evidenţă, a fost stricată perspectiva concepută de Michelangelo asupra Capitoliului. În fapt, el perpetuează o flagrantă dovadă de populism; e pretenţia, emfatic declarată, că tînărul stat italian posedă, neştirbită, forţa strămbunilor romani. Rezultatul e o imensă, greoaie butaforie. Din orice unghi ai privi monumentul rezultă o mare slăbiciune. Lipsa de forţă nu poate fi ascunsă.

* * *

Mărimea catedralei Sfîntul Petru duce direct către dimensiunile „catedralei Neamului". Vechiul spirit, vechea scară – limpezi şi conţinute – ale Greciei şi ale civilizaţiei mediteraneene nu au fost prea mult influenţate de atitudinea constantiniană din bazilica gigantică a lui Maxenţiu-Constantin. Scara ei uriaşă răbufneşte şi devine cuvînt de ordine abia odată cu Renaşterea. Pînă atunci, creştinismul construise puzderii de biserici de dimensiunile intimităţii, ale interiorităţii, biserici ce puteau intra într-o cameră; cum e San Clemente, la Roma sau, mai veche, Gala Placidia la Rovenna de pildă. Ele au fost cu timpul distruse pentru că erau neconforme cu o viziune imperială, agresivă şi exterioară, cum a fost de la o vreme cea a Romei creştine. Ceea ce s-a impus după Renaştere au fost scara uriaşă şi expresia retorică.

Mi se pot aduce obiecţii; mi se poate aminti de Bizanţ, de Sfînta Sofia, tot atît de uriaşă, ori de San Marco la Veneţia, şi ea de sorginte bizantină. Spaţiul celei din urmă, foarte vast, nu alungă totuşi impresia de intimitate. Biserica se construieşte din unităţi spaţiale mici pe care forma mare le subsumează, le organizează, le guvernează. Ceea ce e groaznic în baroc este că forma care ar trebui să ordoneze ansamblul se sparge, e demisă din funcţia ei. Rezultă o senzaţie de lăbărţare, de explozie, de „des-frînare". Asta era, de fapt, ceea ce urmărea Renaşterea: libertatea, eliberarea formelor, autonomizarea lor în raport cu orice fel de principiu unitiv. Bogăţia lor nu mai e conţinută într-o formă mare care să determine, să guverneze şi să dea inteligibilitate ansamblului.

Am ajuns să cred că – din punctul de vedere al „întrupării" sensului, a spiritului în forme artistice – sînt mai „creştine" unele forme create de romani (portretul roman, de pildă) decît cele ale Renaşterii şi ale post-Renaşterii. La fel mi se par unele construcţii islamice, în măsura în care sînt mai legate de momentul de geneză al artei creştine şi al Bizanţului. În fond, Renaşterea a reprezentat şi o anume formă de ateism, de „păgînătate". Pe cînd romanii nu erau atei. Coloana romană, de pildă, nu e una colosală. Chiar în interiorul Panteonului, unde coloanele au dimensiuni importante, puritatea formei mari face ca această masivitate să fie bine suportată. Ansamblul nu e pulverizat prin suprafeţe rupte, agitate, prin ornamentica pletorică a mii de îngeraşi.

Barocul e lipsit de linişte.

* * *

Putem, evident, omagia Renaşterea pentru meritele ei culturale. Graţie interesului pentru antichitate, ea a salvat aproape toate vestigiile romane ce ne-au parvenit. Vestigii pe care pietatea creştină, războaiele, indiferenţa, întîmplările de tot soiul le-ar fi făcut praf. Dar, socotindu-se drept continuatori ai spiritului şi artei vechi, renascentiştii au aplicat cu convingere urmele greco-romane insemne creştine: un papă şi-a scris numele pe piramida dinspre piaţa San Paolo, statuia lui Traian a fost înlocuită pe coloană cu cea a Sf. Petru şi, în felul acesta, frînturi ale antichităţii au supravieţuit. Renaşterea a făcut o bună operă de conservare culturală. Critica mea nu se referea însă la această latură, ci la brutalitatea – perseverentă – cu care ea a stîrnit, ori pur şi simplu a eliberat, un flux de barbaritate despre care vorbeam în notele anterioare.

Cultural vorbind, mi se pare aberant să condamn anumite epoci şi să le înalţ pe altele. Însă în planul meu intim pot face opţiuni, pot avea preferinţe datorate unei afinităţi cu o anume ordine stilistică, cu un anume tip de echilibru şi de expresie artistică. Ca om de muzeu, nu îmi permit asemenea opţiuni, judecăţi, ierarhii. Dacă judecăm însă în funcţie de coerenţa unei civilizaţii, Renaşterea şi Barocul ne obligă să constatăm un soi de dezaxare.

* * *

Am ajuns să îmi dau seama pentru ce, de ani de zile, mă atrage atît de mult portretul roman, o sculptură în aşa măsură realistă încît dă impresia de „documentar", de crud, de carnal; parcă sînt imagini pentru buletinul de identitate. Concluzia mea poate părea bizară. Portretistica romană – avînd certe afinităţi cu imaginile de tip Fayum – o resimt drept învecinată, drept pregătind icoana primelor veacuri creştine. Cea din urmă prezintă, şi ea, un realism foarte bine „încarnat", care dispare apoi treptat în perioada manieristă a Bizanţului. Dar să ne gîndim la imaginile conservate pînă astăzi la mănăstirea sf. Ecaterina din Sinai (sec. IV): ele sînt mai apropiate de înfăţişarea chipurilor foarte bine individualizate, masive, *bien en chair* ale artei romane, decît de figurile arhetipale, hieratice ale sculpturii greceşti (Kore). Pe urmă, tipul de materialitate al icoanei, pasta ei masivă, grasă, plină, adîncă se înrudeşte, după mine, cu calitatea substanţei picturale specifică perioadei a III-a romane, cea din timpul lui Nero. E foarte straniu să constatăm că icoana se trage aparent din contrariul ei. Lucru pe care tot Roma te pune în situaţia să-l descoperi.

* * *

Dacă urmăreşti dezvoltarea picturii romane, îţi dai seama că ea devine din ce în ce mai puţin abstractă. Gradul de convenţie creşte, fiindcă, o spuneam şi altă dată, convenţia creează, susţine, perpetuează o civilizaţie. Panourile romane sînt pline de citate, de colaje de teme mitologice cu simbolism unanim cunoscut. Şi, în acelaşi timp, pictura devine din ce în ce mai grea de materie, e mai organică, mai substanţială. Ceea ce se compune cu o formidabilă putere de renunţare. Mă refer mai ales la perioada aşa numită a medalioanelor: suprafaţe de 4 pe 6 metri de fond monocolor dens, vibrînd de densitatea culorii, pe care e amplasat un medalion de 8 cm. pe 14 cm. unde sînt pictate desăvîrşit două păsărele mîncînd o nucă, de pildă. Oamenii aceia aveau ştiinţa, rafinamentul spaţiului de respiraţie, al pauzei uriaşe, al golului, însă un gol foarte concret reprezentat, „făcut sensibil". E o materialitate care ajunge să se reprezinte pe sine însăşi, e un discurs tautologic aproape: pictura se reprezintă pe sine. Ne aflăm aici în plinul picturii... Or intuiţia aceasta esenţială, rafinamentul acesta se pierd în Renaştere: nu mai există spaţiu liber, pauză, calm; totul se umple pînă la saturaţie de ornamentică, de mişcare.

* * *

Roma provoacă, iarăşi, reamintirea unităţii Europei: ca civilizaţie, ca spiritualitate. Istorii separate ale estului şi vestului european, începînd din secolul XIV mai cu seamă, modelarea trecutului din unghiul separării ne-au făcut şi pe unii şi pe alţii să uităm această unitate ori s-o minimalizăm. Însă ştim bine că Bizanţul e masiv prezent în Italia. Nu numai prin construcţiile ridicate în perioada lui de prezenţă nemijlocită, de pînă la Iustinian să spunem, ori în perioada de influenţă culturală asupra apusului. Catedrala din Orvieto, de pildă, aparţine stilului umbriano-toscan, un stil al Europei apusene; şi totuşi există acolo o notă bizantină pe care prea puţini occidentali ar recunoaşte-o. Nu mai vorbim despre Veneţia, cu biserica San Marco, despre atîtea din mozaicurile bisericilor italiene. La Roma devii conştient de unitatea formidabilă a Europei timp de un mileniu. Enclave ale acestei unităţi dăinuie chiar şi mult mai tîrziu, în forme ferite, provinciale, precum arta toscană sau catalană.

* * *

Dacă priveşti o hartă care marchează etapele expansiunii latinilor eşti uimit de rapiditatea cu care au atins anvergura unui imperiu, a unei „lumi". Zona lor de origine, infimă, cuprinde între Tibru şi Ostia cîţiva kilometri. În cîteva decenii, au reuşit să se întindă asupra unei părţi a etruscilor de dincolo de rîu: au reuşit să se impună „celuilalt", unei alte lumi. În cincizeci, şaizeci de ani ajung să cucerească Italia, apoi în cîteva sute de ani cuceresc lumea. Cum se poate explica faptul că un trib minuscul devine, atît de abrupt, un administrator al lumii? Sigur că sînt explicaţii care menţionează puterea romanilor de organizare, geniul ordinii, etc. Însă cred că sînt insuficiente. Trebuie să fi fost ceva în raportul lor cu sacrul, în sistemul lor „teologic" să spunem, care avea o forţă copleşitoare şi care i-a făcut capabili să creeze legi, ierarhii, ordine.

Ceea ce mă interesează în acest exemplu nu e atît problema forţei de cucerire şi organizare, cît problema creativităţii şi ritmul ei. Egiptul este, în această privinţă, la fel de uimitor. Civilizaţia, arta egipteană apar în forma lor perfectă, de vîrf la numai cîteva sute de ani după ieşirea din neolitic. Între neolitic şi dinastia a III-a cu Djeser, nu mai vorbim de dinastia a IV-a cu templul şi statuia lui Chefren, e un salt aiuritor. Brusc apare o civilizaţie de o forţă copleşitoare, de o totală desăvîrşire. Iar apoi, timp de trei mii de ani, lumea aceasta nu face decît să reia, să refacă, să repete ceea ce configurase deplin în perioada ecloziunii ei. Un vîrf fulgerător realizat, urmat de o lentă eroziune. În acest caz, explicaţiile au mers pînă în zona SF, pînă la pretinse descinderi ale unor extratereştri. Însă din punctul meu de vedere, cred că tot o experienţă extrem de intensă şi de înaltă a sacrului, o instaurare teologică a determinat această izbucnire. Un exemplu similar îl dă, de altfel, şi islamul.

Pentru creştinism lucrurile nu mi se pare că stau altfel. Marea doctrină creştină s-a formulat, s-a configurat aproape în totalitate în primele patru secole. Or, în perioada aceea, tot ce făceau oamenii era, într-un anume fel, teologie, era comunicare vie cu divinul: prin rugăciune, prin organizarea comunitară, prin artă, prin gestul cotidian. Din punctul acesta de vedere am putea înţelege ce înseamnă organicitatea unei civilizaţii. Sînt mari momente în care esenţialul poate fi formulat pentru că e trăit integral, pentru că îşi pune tiparul pe toate domeniile realului.

În ziua de azi se face din ce în ce mai puţină teologie în sensul propriu al cuvîntului. Se fac studii de teologie, prelucrări ale teologiei sau chiar o falsă teologie; în orice caz, lucruri de grad secund. Dar realitatea nu mai e instaurată teologic. Aşa îmi explic lipsa de generală de creativitate spirituală. În domeniul vizual, pe pildă, există inflaţie, omniprezenţă a imaginii, însă o imagine inconsistentă, plată, fără putere, fără „întrupare" a Realului...

* * *

O inscripţie paleocreştină din Roma ar putea constitui obiect de studiu pentru o viaţă întreagă. Piatra de mormînt a Sf. Pavel, de pildă, expusă la San Paolo fuori le Mura: e o grafie descentrată, aruncată neîngrijit pe o margine de lespede. Ca şi cum ai grifona grăbit pe colţul unei agende: Paul. S-a spus „nu mai ştiau meserie". Ar trebui să accepţi că, brusc, romanii nu mai ştiau să scrie, să picteze (vezi tipul minimal de pictură din catacombe). Ceea ce e cu totul neverosimil.

Apare un soi de neglijenţă stranie, de răceală, un fel de sentiment *cool* faţă de creaţie. Nu se mai lucrează cu bucurie, cu savoare... Or condiţiile socio-spaţio-temporale erau aceleaşi ca în tot restul lumii romane. Se pot da diferite explicaţii, evident, dintre care cea mai „tare" ar fi că primii creştini se aflau într-o aşteptare eschatologică atît de acută încît aspectul terestru al gesturilor lor nu mai prezenta pentru ei importanţă. Însă, eu prefer să nu ating atît de rapid explicaţiile, ci să rămîn cu uimire în faţa faptului în sine, să-l propun ca o temă de meditat. Aş spune că poţi constata aproape o *aspiraţie către neperfecţiune*, evidentă în inscripţii, în ex-voto-urile din catacombe, în construcţia mormintelor... Natura marii civilizaţii care stă în spatele creştinismului auroral începe să se simtă din nou abia prin sec. V. Or, în perioada aceea de extremă neglijenţă faţă de formă, în perioada primelor patru secole, a fost formulată marea teologie. Cred că, inclusiv pentru teologi, faptul ar furniza un punct preţios de meditaţie.

* * *

Mă întreb dacă, stînd o viaţă întreagă la Roma, aş putea lucra. Creativitatea are, cred, nevoie de un spaţiu mai anodin. Poţi sta o vreme ca să absorbi peisajul roman; un tînăr poate sta îndelung să studieze. Dar ca artist ajungi să fii stînjenit. E prea mare încărcătură acolo, e o masă prea bună de imagine, e prea mult farmec... Sînt unele locuri atît de frumoase încît îţi provoacă un fel de rău, îţi dau o senzaţie dureroasă. Colţuri anonime, peste care dai întîmplător: pe o stradă oarecare, poţi vedea o tencluială ocru sau roşu închegat, peste care spînzură o jerbă ori un snop de flori şi, deasupra, un fronton neaştepat, o „coşmelie", un fel de „coteţ" suit pe pilaştri; alături de o statuie antică şi o tarabă cu trei crătiţi. Amestecul ăsta uluitor, pe un cer ori o lumină foarte cernite sau, dimpotrivă, foarte tăioase, decupate de pini uriaşi...

Aceasta e, cumva, lumea Mediteranei.

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

Album

Cuvente den copii

Pagini de jurnal

21.III.1998

Astăzi e o zi între bine şi rău. De dimineaţa am plecat în Angro şi mi-am luat împreună cu prietena mea Mădălina o pereche de pantofi. Cînd am venit acasă totul a fost bine pînă ce am terminat masa. Apoi tata cu gura mare a început să mă facă în toate felurile ca de obicei. Mă înjura şi mama nu a intervenit, cred că era satisfăcută. Ei bine nu contează. El a fost aşa tot timpul. Cînd vede că ceva nu este în regulă dă vina pe mine, exact cum face şi mama. Dar nu contează. Toată lumea mă crede proastă din familia mea din Bucureşti. Îi las în pace să mă facă cum vor ei. Pa.

Părerile mele

Toţi din familie cred că sînt proastă mai ales tata în care nu am încredere de loc. Apoi urmează mama care mă ceartă din orice. Nana este o fiinţă bună dar nu ştie să se oprească. Valentina este foarte încrezută. Nu ţine niciodată cu mine. Şi acum să trecem la subiect. Mama cînd vede că Valentina îi ţine parte lui Valeriu nu mai bagă în seamă pe nimeni aşa cum fac toţi. Eu nu cred că eram aşa de nebună cînd eram mică dar Valentina aşa spune şi nu ştiu ce să cred că eram: bună sau rea. Valeriu e prea exagerat: ţipă urlă şi face ca toate animalele. Dacă nu îi dai ceva atuncea circul lumii. Nu înţeleg de ce toată lumea e satisfăcută cînd vine el. Dar să continuăm cu alt ceva.

Continuare la „Părerile mele"

Dacă vă spun ceva adică ce vă spun încontinuare nu sînt „nişte păreri ale mele" ci aşa se întîmplă. Oamenii se comportă foarte ciudat dar nu ştiu de ce dar voi afla în curînd.

23.III.1998

Azi mama s-a purtat extraordinar. Nu a mai ţipat la mine şi mi-a ţinut apărarea. Aşa ar trebui să fie o mamă. O iubesc din tot sufletul cînd face asta ca de obicei. bineînţeles că o' iubesc în totdeauna că de aia mi-a dat-o Dumnezeu să am grijă de ea şi s-o iubesc cum face şi-ar trebui să facă „mami".

24.III.1998

Azi a fost o zi obositoare.

Carte poştală

Talys – unul din efectele U. E. Talys e un tren. Un TGV de 3 ţări în 3 ore. Abia cînd vezi maşinile pe autostradă (unde 130 e doar „în caz că...") gonind de parc-ar sta, înţelegi efectele navetei interstatale.

În oglinda de deasupra, cu capul în jos, ochelari pe alb, negru, galben,... Iar în urechi, engleză, franceză, japoneză, germană,... Primul care şi-a folosit mobilul – un italian.

Eu, pateticul, în sensul american al cuvîntului

„N-are nici un rost să mă enervez."

Îmi spun de cîteva ori pe zi că n-are rost să mă enervez.

Mă enervez, mă enervează.

E clar că sînt un prost.

E clar că sînt un patetic, în sensul american al cuvîntului.

E clar că exagerez.

E clar că nu exagerez:

n-am minte de afacerist,

n-am simţ practic,

nu mă pricep să scot banul din nimic,

(nu văd de ce trebuie să te lauzi cu asta,

nu mă laud, vorbesc serios, nu-i adevărat,

te lauzi ca orice intelectual vanitos că n-ai simţ practic)

nu am imaginaţie decît pentru rahaturi de articole,

calmează-te, nu mă pot calma, nu mă pot concentra,

iau ziarele, încerc să găsesc alte ştiri, mai imbecile,

nu găsesc, asta mi se pare cea mai imbecilă,

cea mai umilitoare, cea mai tristă, cea mai...,

e clar că nu mă pricep, că nu cunosc lumea,

că trăiesc ca un nevolnic într-un univers – numeşte-l!,–

livresc, utopic, liniar, concentraţionar,

universul lui Tolstoi, Rebreanu, Gogol, Caragiale,

(mai zi!, poate te mai linişteşti),

aveau dreptate „Scînteia", Secţia, C.C.-ul, Ceauşescu:

habar n-aveţi ce-i în viaţă, nu cunoaşteţi viaţa!,

lăsaţi cărţile, luaţi ulciorul, duceţi-vă la izvor!,

nu mă pot duce decît pînă la baie,

iau un „Le Monde", „Le Monde diplomatique",

Marcuse, Castoriadis, Bourdieu, imposibil,

nu-l am în faţă decît pe Aurel Vlaicu,

pe domnul Aurel Vlaicu, cel care a anunţat o ţară întreagă că se pun în exploatare turistică toate vilele lui nen-tu Nicu, toate limuzinele, toate pădurile în care vîna, toate şalupele,

cu 4-5 mii de dolari orice globtrotteri pot dormi, în patul lui, pot asculta poveştile slugilor lui,

„au înnebunit", mi-am spus auzindu-l pe Aurel Vlaicu,

idei de slugi zăpăcite între sărăcie şi impudoare,

idei de bătrîni mandatari între mizerie şi eficienţă,

scăpaţi de un stăpîn abominabil fără de care nu se pot descurca,

da' nu asta e nebunia, nu,

nebunia a venit a doua zi,

sute de britanici au sunat la Ambasada de la Londra (aşa scrie: „Ambasada a fost asaltată de telefoane")

că-i interesează „circuitul Ceauşescu",

că le place ideea de a trăi, dormi, mînca, vîna ca acela,

de a se lăfăi şi a se simţi importanţi ca tiranul,

ei, democraţii, ei, monarhiştii, aiurea!, simpli turişti, „simples d'ésprit", stupid people,

nimeni nu m-a făcut de prost mai violent,

prost şi rupt de viaţă, imbecil care nu se pricepe la oameni, dobitoc, dobitoc, dobitoc,

după toate mai eşti şi mincinos,

de 8 ani de zile zici peste tot că nimic nu te mai poate enerva în România,

uită-te la tine din ce poţi face angoasă şi nervi,

n-ar fi imposibil să te simţi jignit pentru ţara ta,

să fii şi patriot, caraghiosule!, (chiar sînt!)

mai bine te deporta Antonescu în Transnistria şi scăpam de tine!

Radu COSAŞU

Stai, apocalipticule!
Dacă n-a sunat nici un englez?
Dacă n-a avut loc nici un asalt al Ambasadei?
...Adică presa minte?
Ca pe vremea lui Ceauşescu!?
Ăsta o fi „circuitul" adevărat?

Amboise. Undeva între castel şi casa ultimă a lui da Vinci, un flaut şi un ghid „Marea Britanie". Politicos aşezate pe trotuar. În dreptul lor, pe o poartă, un bilet: „Servez-vous".

La Atlantic. Dacă ziua în care, pentru prima oară, dai ochii cu el e doar o zi frumoasă, rişti să rămîi cu impresia că balta e foarte mare, şi-atît. Dar dacă, după o dezlănţuire de zece minute, în care vîntul face să te plouă cu oceanul, totul se limpezeşte.

Paris. Într-un loc pe care-l atingea Bastilia cu cotul, snack-bar-ul preţurilor revoluţionare „Ah! Ça ira!" O cafea bună, demnă de „Café Voltaire" (Rive Gauche), la un sfert de preţ – iată revolta secolului XX! Sub culorile Franţei, eşti anunţat că a reînviat pînă şi hanul spaniol: poţi mînca din traistă!

Alina IORDACHE

Bazar

Masculin

Ne-am obişnuit ca femeile să fie ţinta constantă a industriei ţesute, profitabil, în jurul sexului cîndva slab. Moda, cosmetica, şabloanele domestice şi erotice i-au fost adresate prin intermediul revistelor gen ***Elle*** (printre altele). Iată că, după un timp ceva mai îndelungat, le-a venit rîndul, în sfîrşit, şi bărbaţilor să devină *obiect* şi *ţintă* a unor reviste de acest soi: a apărut ***Masculin***, *revistă pentru bărbaţi*. „Bărbatul" prin excelenţă, cel puţin în numărul de faţă (să fie primul?) este **Cătălin Botezatu.** Pe copertă el apare într-o postură, probabil, tipic masculină: aşezat în diagonală pe un scaun de maşină, uitîndu-se spre noi (femeile) cu o privire lasciv-ademenitoare, cu o pereche de ochelari de soare la colţul gurii şi un inel foarte lat pe degetul mare. În jurul lui Cătălin-Bărbatul plutesc titlurile: *„Modă pentru aventurieri"*, *„Frumuseţea este de vînzare"*, *„Bărbaţii în pericol"*, *„50 superpremii"*. Titlurile respective nu-l privesc, de fapt, pe Cătălin, dar dau bine, pe post de conotaţii, în jurul imaginii ***Masculin***-ului. Titlul lui este altul, mult mai personalizat: **Închisorile din România sînt oribile**. Abia din această afirmaţie înţelegem de ce este Cătălin Botezatu emblema acestui număr de revistă: manechinul creator de modă a devenit bărbat prin experienţa proprie, e un iniţiat. Frivolitatea de răsfăţat al modei este acum contrabalansată de dimensiunea cu adevărat masculină: de erou încercat, trecut prin multe, suferind de imperfecţiuni romantice (dar trecătoare).

Dar **Cătălin Botezatu** nu e decît pe coperta revistei ***Masculin***. În interiorul revistei sînt alte semne că şi în jurul bărbatului se poate ţese o mitologie a consumului. Încă timidă, dar promiţătoare. Am fost, pînă acum, obişnuiţi cu o imagine nu prea atrăgătoare a Bărbatului român: pantaloni de stofă, închişi la culoare, cămaşă albă, burtă, pantofi ieftini. Ce parfum, linie a hainelor, stil? Bărbat, şi atît. Ca atribute ale masculinităţii – berea şi Dacia. Un bărbat ieftin, fără nuanţe, fără întrebări şi impulsuri estetice, pentru care o igienă mai atentă însemna un pas spre feminizare. Un partener mult rămas în urmă pe lîngă femeia de lîngă el, tot mai unsă cu cît mai multe alifii. Revista ***Masculin*** propune sfaturi şi reguli de masculinitate: modă, parfumuri, creme, automobile, reţete culinare, mobilier. Bărbatul se umanizează, dezvăluindu-ni-se ca un om normal, cu gusturi şi gesturi fireşti. Ceea ce altădată erau atribute strict feminine (punerea în practică a reţetelor, alegerea mobilierului) se dovedesc a le veni la fel de bine şi bărbaţilor. Chiar sfaturile lor comune, pînă acum adresate doar mai slabelor de înger femei, le revin, în sfîrşit şi mai tarilor noştri parteneri: *„Reînvăţaţi să plîngeţi: (...) faceţi şi o criză de isterie, dacă este cazul"*.

Iaromira POPOVICI

PONTES '98

Orașul Krk

Pontes este o manifestare internațională ce reunește tineri scriitori din Europa, ajunsă anul acesta la a treia ediție. Are loc anual în Croația, în orașul Krk și este organizată de cîțiva tineri scriitori croați (Valerij Juresic, Dunja Lakus, Katarina Mazuran) cu fonduri Soros. Anul acesta, întîlnirea, desfășurată între 24-30 august, a avut ca temă „Scriitorul ca străin". Participanții au pregătit fiecare cîte un eseu care să ilustreze tema respectivă, iar aceste texte au fost citite și apoi discutate în cadrul workshop-urilor.

...Așa ar fi trebuit, probabil, să scriu acest articol despre **Pontes** – un fel de dare de seamă, fără prea multe efuziuni subiective. Nu voi face, însă, așa și voi folosi pronumele „eu" de cîte ori va fi nevoie. Adică foarte des.

Voi începe cu mărturisirea unui fapt jenant. Deși am 30 de ani, pînă acum o lună, cînd am fost în Croația, nu am părăsit niciodată scumpa noastră patrie. (Am avut ocazia o dată, în timpul facultății, cînd, la singurul concurs pentru burse în Franța făcut public – în anii '90 veneau multe burse pentru Franța, iar eu eram student la română-franceză – am obținut un punctaj care îmi era favorabil; cu toate acestea, nimeni dintre participanții la acel concurs nu a beneficiat de vreo bursă, singura recompensă pentru un punctaj bun rezumîndu-se doar la o carte din colecția *Livre de poche*). Faptul de a nu fi vizitat nici o țară străină ajunsese pentru mine un handicap, ca virginitatea la o vîrstă înaintată, pînă cînd, într-o zi caniculară de iulie, am primit un telefon de la Fundația Soros, care mă anunța că sînt propus pentru „o acțiune din cadrul programului *East-East*". Să merg în Croația, într-un oraș cu nume imposibil, să mă întîlnesc cu tineri scriitori sub 35 de ani. Lucrul m-a bucurat, dar mi-am zis că, iată, Occidentul, adevărata „străinătate", îmi rămînea în continuare inaccesibil; eu aveam să merg tot „la ai noștri", așa cum, de exemplu, aș vizita Timișoara – pe care n-am văzut-o niciodată.

Există la noi un provincialism ce anulează cultura popoarelor care ne înconjoară; cehii, bulgării, macedonenii, ungurii, polonezii etc. nu prea există pentru noi din punct de vedere cultural, decît, cel mult, prin cîteva figuri clasicizate. Nu știm nimic din ce fac ei acum în cultură, și, oricum, nu ne interesează, socotind că se ocupă cu lucruri neînsemnate și provinciale. Cîteva cărți contemporane publicate în America sau Franța ne sînt de ajuns pentru a ne crea iluzia că sîntem la curent cu ce se întîmplă în lume pe tărîm cultural. Surprinzător este faptul că nu numai eu, cu inconștiența mea de *legat de glie*, gîndeam așa, ci și ceilalți, *cei umblați*. Cu toții întreținem iluzia, pe brațele căreia ne legănăm cu dezinvoltură, că sîntem extraordinari și că doar nenorocul de a ne fi născut într-o limbă mică ne deosebește de americani sau francezi; deplîngem, cu ipocrizia de rigoare, faptul că nu sîntem înțeleși de vedetele culturii mondiale (de fapt ne interesează să fim doar apreciați) și ne resemnăm că, în fond, *ei* au de pierdut dacă nu ne citesc capodoperele. Cît despre vecini, avem și noi o satisfacție (chiar dacă nedeclarată): ne-or fi luat-o ei înainte din punct de vedere economic, dar la cultură stau rău. De unde știm asta? Păi dacă nu se aude nimic de ei!... Ce, poți să spui numele vreunui mare scriitor contemporan de la unguri, macedoneni sau croați?

Mergînd în Croația, unde erau tineri scriitori din țările de Est, am realizat cît de păgubașă este mania aceasta de a-i desconsidera pe cei din jur. Am întîlnit acolo oameni care jonglau cu aceleași cuvinte care sînt la modă și la noi („postmodernism", „Baudrillard", „deconstrucție" etc.), care își argumentau foarte bine teoriile și care, în fine, făceau o bună literatură. Unii erau pasionați de literatura multimedia și de noile forme de expresie a acesteia, alții de ultimile teorii din gîndirea filozofică occidentală. Discutam cu ei despre *Pulp Fiction*, Lacan sau poeții generației beat. Mai toți avuseseră burse în America, suficient de lungi pentru a cunoaște limba și literatura americană din interior. Știau tot ce știm și noi și încă ceva în plus. Singurul lucru de care nu auziseră mare lucru era literatura contemporană din România.

Dintre toți, unul singur știa să spună cîteva nume de poeți români: era un macedonean și putea să vorbească despre poeții care au venit la Struga. Desigur, îl știa pe Nichita Stănescu. Eu i-am spus că Nichita Stănescu a fost și este foarte apreciat în România, dar că acum poeții români scriu o poezie cu totul diferită. Mi-a spus că a citit și cîțiva poeți români în viață. De exemplu, ultima dată, la Festivalul de la Struga a venit chiar președintele organizației de scriitori de la noi din țară – îl chema Ulici – și a recomandat doi dintre cei mai importanți poeți ai noștri: Marian Drăghici și Mariana Codruț. Și mă întreba dacă sînt, într-adevăr, cei mai importanți... Episodul cu pricina m-a lămurit în plus: nu numai că nu ne interesează ce fac vecinii noștri, dar nu ne pasă nici de ce cred ei despre noi. Nu noi trebuie să ne muncim să ne facem cunoscuți, asta îi privește doar pe ceilalți. Iar, cînd sîntem invitați să vorbim despre noi, ne purtăm ca vedetele – luăm totul în bătaie de joc – sau mergem pe relații clientelare.

Ei bine, vecinii noștri nu o duc atît de rău în privința culturii. (Nu mai vorbesc despre faptul că, din punct de vedere material, se află de-a dreptul în Paradis – revistele lor de cultură au hîrtia și calitatea grafică pe care o au la noi revistele de modă, iar redactorii culturali cîștigă cu mult mai mult decît orice redactor de modă de la noi.) Iar Krk, o fi avînd el un nume imposibil, dar e un oraș superb, cu străduțe medievale înguste și cu deschidere la Marea Adriatică. (**C. P.-B.**)

> *„În fiecare seară, scriam rolurile actorilor care urmau să fie omorîți a doua zi. Ca să fie totul foarte exact, mimam sunetele pe care le scoteau aceștia cînd mureau. Cei din camera de alături, neștiind ce se întîmplă, credeau că mă distrez. Așa și era, mă distram de minune."*
>
> ***Akira Kurosawa** (1910-1998)*

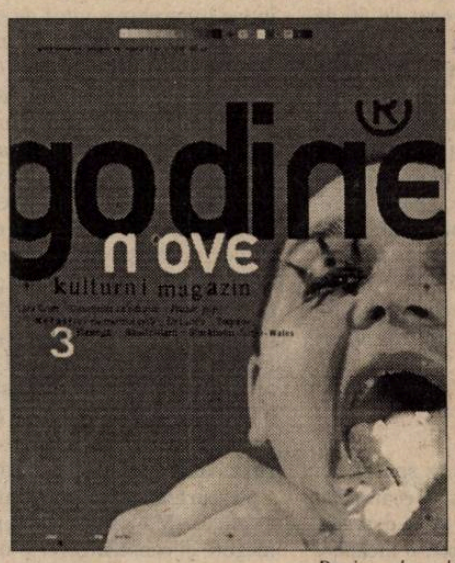

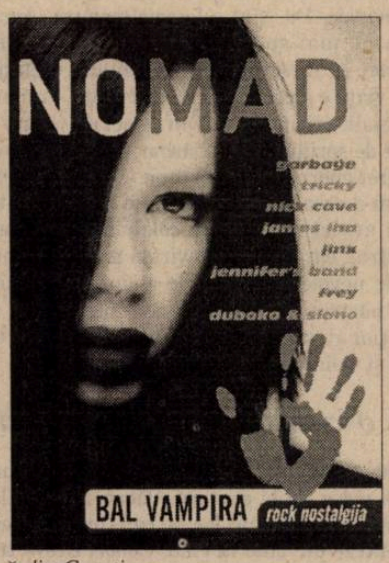

Reviste de cultură din Croația

„Cînd mă întorc acasă seara, le găsesc dispuse în careuri, sau în triunghiuri, sau în linii paralele, cele mai mari în spate, cele mai mici în față, sau aranjate simetric în jurul radioului, și mă grăbesc să le amestec ca să se vadă că nu sînt un colecționar kitsch, ci un dandy neglijent care are multe flacoane de apă de toaletă

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Bon de lectură

Dodille a reapărut

de mărci diferite și le lasă în dezordine pe comodă..." Este un fragment din cartea lui Norbert Dodille **Heliana a disparu**, apărută recent la editura Stock și salutată de revista *Lire* (numărul pe septembrie) ca un debut reușit.

Norbert Dodille este una și aceeași persoană cu fostul director al Institutului Francez din București – personaj charismatic, cincuagenar cu frizuri juvenile care a adunat în jurul său, în răstimpul mandatului diplomatic, o lume eteroclită de glorii ale inteligheției autohtone și de fete cu picioare lungi... *Universitaire* la bază, specialist în Barbey d'Aurevilly, Dodille se dezvăluie – cu o cochetărie ușor afișată – exclusiv în latura sa hedonistă: un juisor impenitent, candid în căutarea celor mai inedite *baises*, pe care le descrie cu ochi de voyeur, încă nu de tot grizat de luxurie!

Deși intitulat „roman", **Heliana a disparu** este mai curînd un jurnal deghizat. Naratorul, Philippe Dolet (alias Norbert Dodille), este un grațios fluture monden à la Morand, atașat cultural pe lîngă Ambasada Franței la Praga, cu o viață de familie complicată – o soție și un fiu rămași în România, o agendă profesională încărcată și un apetit, aparent insațiabil, pentru escapade amoroase... Un „zappeur" – cum însuși se descrie: *„Zapez oamenii așa cum zapezi televizorul"*. El cunoaște o tînără româncă (Heliana din titlu) care îi predă mai întîi lecții de cehă pentru ca, mai tîrziu decît și-ar fi închipuit, să-i cadă, în fine, în brațe... (de fapt, în poală). Heliana e însă departe de a fi singura cucerire a lui Dolet: nimic nu-i scapă acestuia, de la obișnuitele prostituate din josul străzii la rusoaica focoasă care lucrează în același imobil și care i se oferă în pauzele de serviciu! Însă dispariția Helianei este cea care îl aruncă într-un soi de disperare anxioasă; întreaga carte nu este decît așteptarea (vesel umplută) a unui semn de la aceasta...

Ca personaj, Dolet exemplifică la perfecție donjuanismul isteric: într-o scenă dinspre final, naratorul se întoarce cu mașina la Praga și, pe autostradă, ascultă șlagăre romantioase care-l fac să izbucnească în lacrimi: *„Plîng ascultînd acest gen de muzică, pentru că viața este făcută pentru a plînge și pentru că eu mă delectez plîngînd de unul singur, de ceilalți nu am nevoie decît ca să rîd."*

Dodille excelează tocmai în scenele de rîs, cînd ceilalți îi deșteaptă ironia mordantă – adesea mortală: descrierea „dezastrelor" domestice ale menajerei cehe între două vîrste, masacrarea sistematică a rivalului său – *nemesis*, un regizor („ratat", firește!) cu nume imposibil, Pierre-Yves Naves, dialogul absurd cu o falsă Clementina și falsa premieră a filmului american *Les Misérables* („cu siguranță, după Victor Hugo"). De o vie tristețe este și episodul felației pe care i-o face o prostituată, Lucie: drama ei, concentrată în cuvinte puține și ferme, transformă „scurta întîlnire" într-o pagină remarcabilă.

Heliana a disparu („roman" dedicat – surpriză pentru unii! – Elenei Ștefoi...) este o carte care, în ciuda titlului proustian, „face cu ochiul" mai curînd cinematografului: „film d'auteur", inevitabil parizian, cu-acele mici ticuri ce sînt deliciul *connaisseur*-ilor de pe *Rive Gauche* (construcție tip „puzzle", cu reveniri și enigme lăsate deschise „din montaj"...) și care amuză la prima lectură... Pe scurt, cartea unui „dandy neglijent" savurînd parfumul unei vieți recompuse cu o inteligență mereu trează și cu o lipsă de diplomație (în etalarea „cuceririlor"...) mereu deconcertantă!

Alex. Leo ȘERBAN

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

SINGURĂTATEA LA FEMININ

Multiple ipostaze antrenează singurătatea femeii. Chiar atunci cînd o femeie trăieşte într-un cuplu, în cazul unor disfuncţionalităţi ale acestuia ea se poate confrunta cu sentimentul de singurătate. De obicei, se rezervă expresia femeie singură *pentru femeile care nu au un partener. Femeile care sînt singure şi au un copil sînt mai degrabă* mame singure. *Aşadar, mai corect ar fi să vorbim despre femei singure şi femei-mame singure. Pentru femeia singură, suferinţa identitară este prioritar emoţională pentru că dimensiunea afectivităţii este nereprezentată în repertoriul ei de trăiri. Spre deosebire de ea, o femeie-mamă singură se confruntă mai ales cu elementul economic. Ea trebuie să se descurce mai mult prin propriile ei posibilităţi de rezolvare a problemelor pe care le ridică creşterea şi educarea unor copii. Femeia, se pare, are un eu relaţional şi din această cauză trebuinţele de relaţie, de consum psihologic sînt mai mari. În lumea relaţiilor, femeia îşi găseşte o mai mare satisfacţie decît bărbatul. Este vorba despre ataşament, spirit de sacrificiu, generozitate şi punerea problemelor personale pe plan secund. Din acest punct de vedere, o femeie singură nu are cum să fie o „infirmieră", pentru că grija faţă de altul nu este acoperită de situaţia în care ea se află. Dacă în unele situaţii cu sau fără copil există riscul acestor singurătăţi, el nu poate fi tolerat decît stînd, aşa cum spunea o femeie de la ţară,* cu genunchii strînşi la inimă şi cu sufletul la pîndă.

Aurora LIICEANU

Portrete, poveşti, date

O avocată devoratoare de telenovele...

Un apartament de trei camere, ultracentral. Gresie înflorată, faianţă bleu, covoarele par noi, cu franjuri albe, bine pieptănate; pe masa din sufragerie, corolele garoafelor descriu un cerc perfect. Astăzi e duminică, puţin înainte de prînz, dar doamna avocat I.R. nu a ieşit încă din halatul de baie. Ar fi putut să plece cu nişte prieteni la casa lor de vacanţă, lîngă Bucureşti; o altă familie, dintre cele cu vilă şi S.R.L.-uri, a invitat-o la masă. A refuzat, ştie că se aşteaptă de la ea o amplă consultaţie juridică; n-are chef. „Am să lenevesc şi azi ca şi ieri, mărturiseşte. Acum mi-e bine, dar spre seară, dacă rămîn acasă şi e sfîrşit de săptămînă, mă cuprinde aşa, un fel de urît. Simbăta viitoare sînt invitată la o nuntă, ca şi săptămîna trecută; deşi cea dinainte a fost un botez, parcă. Obositor. Eu lucrez în celelalte zile cîte 12-14 ore în şir. Mă întreb uneori de ce şi pentru cine?! E un morb. Am divorţat acum 10 ani, copii nu am, doar nepoţi, undeva, în provincie. Da, sînt o femeie singură. Am trecut de 50 de ani şi nu mai sper să-mi refac viaţa, adică să mă recăsătoresc. În meseria mea vezi multe, opţiunea pentru acest fel de viaţă e o problemă de încredere – nu mai am încredere în celălalt, oricine ar fi. Din punct de vedere material nu am nevoie de sprijinul unui bărbat, aşa încît ce să aştept de la el? A, regret enorm că nu am copii... M-am dedicat meseriei mele şi ea m-a răsplătit; ani buni am fost judecător, apoi am trecut în avocatură. Despre colaborarea cu securitatea? Care magistrat, care avocat de vîrsta mea poate nega faptul că, de voie-de nevoie, cel puţin le-a cîntat în strună? Am stabilit că-mi păstraţi anonimatul, aşa încît vă pot declara: sînt ultranaţionalistă. În timpul liber – aşa de limitat! – citesc presă şi urmăresc cu pasiune telenovele."

...şi o coafeză care le detestă

Poţi trece uşor fără să observi firma pusă în spatele ferestrei joase, de la demisol. Păcat, micul salon de coafură al Florentinei I. este un loc pe care orice femeie şi-ar dori să-l frecventeze din cînd în cînd. Cobori cîteva trepte: o încăpere nu foarte spaţioasă, dar bine utilată, chiar lîngă Piaţa Sfinţii Voievozi. Patroana, slabă, numai muşchi şi draci, cu fustă strîmtă, cînd lungă, cînd scurtă, trage cu nădejde dintr-un ţigaret elegant, glumeşte sec, ironizează fără menajamente şi te piaptănă fără să-ţi asculte părerea, cum ţi se potriveşte mai bine. Despre ea însăşi nu prea vorbeşte, afli din fraze laconice, spuse la intervale de săptămîni, că şi-a umplut cu flori petecul de grădină şi îl apără vajnic de vecini; că îngrijeşte un tată de aproape 70 de ani şi un frate grav bolnav psihic. Că Andreea – studentă – e singura ei bucurie, iar Dumnezeu – unicul sprijin. Într-o zi de caniculă, s-a destăinuit sumar, puţin scrîşnit: „L-am iubit pe tatăl Andreei, dar cînd a aflat că sînt însărcinată a ţinut cu orice preţ să avortez – «ne căsătorim după» –, a spus. Părinţii mei, oameni simpli şi foarte ortodocşi, erau să moară de ruşine că am născut copilul, necăsătorită. L-am crescut singură, muncind pe brînci. Iubiri am mai avut, destule, dar n-am găsit un soţ – de fapt un tată potrivit pentru Andreea, acesta a fost criteriul de selecţie. După '90 am plecat în Belgia. A fost greu să obţin un loc într-un salon de coafură; în timpul liber, prea puţin, făceam menaj pe unde se putea, spălam rufe, mă rog, orice muncă cinstită era bună, să adun un ban în plus. M-am perfecţionat în meserie, dar gîndul că fiica mea e singură la o vîrstă dificilă nu mi-a dat pace. M-am întors, am închiriat spaţiul ăsta şi o susţin material pe Andreea, să-şi facă facultatea; e obligatoriu, dar o învăţ şi coafură – nu strică. Ce-mi doresc, pentru mine însămi? – sănătate, să pot împinge căruţa. Îl aştept, încă, desigur, pe bărbatul visurilor mele; poate s-o decide să apară. Pînă atunci botez copii orfani şi-i ajut, de cîte ori se apelează la mine. Politica nu mă interesează, eu muncesc, atît. Urăsc telenovelele, realitatea e cu mult mai palpitantă".

Ambivalenţa singurătăţii

Pe lîngă cele cîteva întrevederi selective, 8 anunţuri la mica publicitate („căutăm femeie fără obligaţii familiale pentru îngrijirea unui copil de vîrstă preşcolară") mi-au dat ocazia de a sta de vorbă, într-un interval de 6 luni, cu 87 de femei între 25 şi 62 de ani, din diverse categorii sociale. Opţiunile, greutăţile zilnice, frămîntările şi năzuinţele lor relevă o schemă surprinzător de asemănătoare. Lumea interioară a femeilor singure – dar şi a celor care îşi cresc fără ajutor copiii (familie monoparentală) – se relevă contradictorie: pe de o parte comoditatea şi liniştea; pe de alta, angoasa, nesiguranţa, sentimentul opresiv al singurătăţii (atenuat în cazul existenţei copiilor, dar cu acutizarea problemelor de ordin material). Pe scurt, un continuu tangaj între a-ţi fi bine şi a-ţi fi rău; dincolo de tabieturi pîndesc momentele cumplite, aproape de nemărturisit altora. Adevăratele femei singure sînt, desigur, cele care nu au copii – fetele bătrîne, celibatarele sau divorţatele întărite, „lupoaice singuratece"; dar există şi suprinzător de multe femei tinere, unele debusolate, speriate de propriul destin. Dacă te lasă să pătrunzi în „coconul" lor, înseamnă că sînt dispuse să vorbească despre ceea ce le doare în primul rînd: senzaţia de vid, impresia că trăiesc într-o lume care a uitat de ele sau care le respinge.

Sociologul francez Jean-Claude Kaufmann observa că „nevoia de contact uman, de intimitate prietenească a femeilor singure constituie, mai degrabă decît nevoia de sex, adevărata lor problemă". Cu sau fără copii, divorţate, văduve sau celibatare de profesie, aceste femei simt aţintită asupra lor privirea rece şi critică a societăţii. Aceasta are, în ceea ce le priveşte, un limbaj duplicitar. Li se spune: „Ferice de tine, te invidiez, eşti liberă, faci ce vrei, nu te bate nimeni la cap, îţi porţi doar ţie de grijă" etc. Aproape automat se adaugă însă celălalt tip de discurs: „Bine-bine, dar cît timp ai să mai trăieşti aşa, singură? Ar trebui să-ţi găseşti un bărbat, să ai o familie..." E cert că în mentalitatea generală cuplul rămîne norma, o existenţă în afara ei – şi încă una fără copii! – este considerată o abatere, o sfidare a unor legi nescrise: un handicap. Iată de ce multe dintre femeile cu care am stat de vorbă mărturisesc că trăiesc un sentiment ciudat, de ruşine: ruşinea de a nu avea nici copii, nici o dragoste, nici o familie – pe scurt, de a fi altfel. Marieta V., profesoară, 34 de ani, se explică: „Mă găsesc la jumătatea distanţei între libera alegere şi constrîngere. E un cerc vicios", iar Nata O., arhitectă, 42 de ani continuă ideea: „Viaţa aceasta pe care o duc de cînd am divorţat e oarecum în afara normalităţii. Călătoresc destul, singură, mă opresc unde vreau, văd muzee, expoziţii, merg la concert, la teatru. Îmi place, e chiar pasionant dar şi cumva primejdios..."

Surprinzător, printre femeile foarte tinere (23-27 de ani) există numeroase solitare. În aşteptarea neobositā a bărbatului ideal, a prinţului şarmant, viaţa lor intimă e un mozaic de aventuri scurte, frustrante. Mihaela C., însă, 23 de ani, studentă (şi fotomodel) zîmbeşte: „Aţi citit *Fetele bune ajung în cer, fetele rele unde vor?...*" Dacă unele femei foarte bine realizate profesional resimt obligaţiile familiale ca pe o povară sau pur şi simplu renunţă la ele – (o femeie de afaceri declara în *Curentul*: „Eu una am renunţat la familie în favoarea carierei") cele care poartă răspunderea unui copil (a mai multora) se sufocă sub povara grijilor. Ce se ascunde dincolo de tăcerea şi paloarea lor? În primul rînd, penibile – uneori chiar insurmontabile – lipsuri materiale. Maria P., femeie de serviciu la un bloc, părăsită de bărbat, s-a îmbolnăvit de tuberculoză; curînd au contactat boala şi cei doi copii ai ei. S-au internat în spital tustrei, unde i-a descoperit o organizaţie umanitară. Aşa au reuşit să supravieţuiască. Adriana C., divorţată, profesoară de engleză, are o fetiţă de 4 ani. „Am acceptat avansurile unui coleg destul de în vîrstă şi căsătorit, pentru că ne ajută material, se destăinuieşte ea. Dau şi meditaţii, dar tot nu ne-am descurca, întreţinerea, chiria, telefonul, mîncarea, grădiniţa germană unde merge fetiţa – se adună, vedeţi?" Ina C. îşi aminteşte: „Bărbatul meu a fost ofiţer, a murit în 1987. Imediat, toate familiile prietene s-au îndepărtat de mine, constituiam pare-se o ameninţare pentru neveste. Mi-am crescut băiatul cum am putut mai bine, astăzi e student în ultimul an; în vacanţe lucrează pe la McDonald's-uri. Eu mă simt de o sută de ani..."

Ce spun sociologii?

Institutul pentru Calitatea Vieţii a întreprins un studiu asupra familiilor sărace şi foarte sărace. Între acestea, familiilor monoparentale li s-a acordat un loc aparte. **Gheorghe Barbu**, cercetător, sintetizează rezultatele: „Am întreprins cercetările în ianuarie 1998. Din familiile care se încadrau în tema noastră de studiu, o treime (67 de cazuri) s-au dovedit a fi monoparentale. Între acestea, unui singur tată i se acordase răspunderea copiilor. Situaţia materială este hotărît mai grea în aceste familii, unde mama se zbate singură (uneori fără să primească nici măcar pensia alimentară) pentru unul, doi sau trei copii (arareori mai mult de trei, precizăm). În acest sens, diferenţa negativă faţă de familiile normale e semnificativă; puţine îşi permit să le cumpere copiilor legume proaspete, ce să mai vorbim de fructe sau dulciuri... Interesant însă şi demn de reţinut: în aceste familii copiii **nu** abandonează şcoala. Am constatat că în pofida lipsurilor sînt crescuţi mai bine, cu mai multă responsabilitate şi devin la rîndul lor mai repede responsabili. De asemeni, performanţele lor şcolare sînt bune."

Dar medicul pediatru?

Pe de altă parte, doctoriţa **Ana Gheorghe**, şeful secţiei de pediatrie de la spitalul „Filantropia", trage un semnal de alarmă: „99 la sută din mamele care îşi abandonează copiii aici, în spital, sînt fete şi femei necăsătorite. În speranţa că îl vor determina pe bărbat să se însoare, ele rămîn cu bună ştiinţă gravide. Cum acest şantaj vechi de cînd lumea nu prea mai ţine, unele se descotorosesc fără milă de copii, ca de un balast inutil. Numărul copiilor părăsiţi e departe de a fi în scădere! De asemeni, din pricina vieţii tot mai scumpe, mamele, subnutrite, nasc un număr tot mai mare de prematuri sau copii cu probleme grave de sănătate. E o avalanşă... Din ianuarie pînă în martie am tratat, în secţie, peste 40 de prematuri şi 30 de sugari cu afecţiuni medicale majore. Recuperarea ambelor categorii costă enorm spitalul dar şi societatea în ansamblu". Nu puţini bărbaţi profită de buna credinţă şi nevoia de afecţiune a femeilor singure, hotărîte să intre în rîndul lumii: „Mi-a cerut să trec casa şi pe numele lui, altfel nu se însoară, să fie aşa, ca primit de milă. Pe urmă am aflat că s-a dus să-mi scoată certificat de bolnavă psihic, să mă pună sub interdicţie. A făcut şi un act de vînzare-cumpărare cu un cămătar, acum ce mă fac?!" îşi strigă disperarea Mariana M., funcţionară la poştă.

Începutul unui nou contract social?

Imaginea prinţului şarmant, aşteptat şi pîndit cu încăpăţînare, le împiedică pe multe femei singure să îl descopere, în realitatea cenuşie, pe bărbatul potrivit. Totuşi, cînd îţi vorbesc despre viaţa lor, despre căutările şi eşecurile însumate, constaţi că adeseori şi-au creat un comportament relaţional mai bogat şi mai fecund decît numeroase familii închegate – au ţesut în jurul lor, cu grijă, o reţea de prietenie adevărată, de căldură umană şi de solidaritate. Au inventat, cu preţul a numeroase sacrificii, un nou mod de existenţă, în afara graniţelor sufocante ale cuplului clasic. Într-un fel, aceste solitare prefigurează societatea de mîine, plătind, pentru moment, toate „oalele sparte" de o societate în transformare. Sociologul Jean-Claude Kaufmann afirmă că nu există nici un fel de asemănare între celibatari şi femeile singure: „Bărbatul visează fie la o femeie care să îşi asume toate responsabilităţile, fie la o noapte de amor. Femeile singure au învăţat să fie responsabile, deci nu mai pot fi supuse; pe de altă parte, au avut suficiente aventuri pentru ca o noapte de amor să nu le mai facă să viseze. A apărut un adevărat **quiproquo** între bărbaţi şi femei. E timpul ca primii să facă mişcarea potrivită. Dacă ei nu fac nimic, femeile, în aşteptare, visează la prinţul din poveste. Şi capcana se închide complet, asupra tuturor".

Adeseori femeile solitare îşi pun întrebarea: cine e de vină că am ales să ducem acest fel de viaţă – factorul demografic, prea multe femei şi prea puţini bărbaţi? Exigenţele noastre – sîntem prea autoritare, prea sigure pe noi, marcate de feminism şi de revoluţia sexuală, sau vinovaţi sînt bărbaţii, prea „machos", egoişti şi imaturi? Prinse între aceste întrebări, femeile singure se află în derută. Totuşi, la orizont se profilează, timid, începutul unui nou contract social între sexe.

Diana TURCONI

Paradoxurile unui viciu

Fumatul este dăunător sănătăţii. Un adevăr atît de neluat în seamă încît trebuie scris chiar pe pachetele de ţigări. Paradoxul nu rezidă atît în incompatibilitatea puritanistă dintre plăcere şi sănătate cît în dubioasa legalitate a unei proceduri prin care o substanţă nocivă este comercializată liber, în timp ce altele, cum ar fi marijuana, sînt total proscrise. Pentru reclame şi promovare, companiile producătoare de ţigări cheltuie mai mult de 5 miliarde de dolari anual. În timp ce reclamele prezintă mai mult sau mai puţin voalat, după fantezia creatorului, deliciile unei ţigarete, punctînd mai ales calitatea fundamentală a acesteia de cheie magică spre dorita pauză (vezi Lucky Strike) sau cea de tovarăş al aşteptărilor solitare, înşiruirea de cuvinte cu miros de spital tipărite pe-o latură a pachetului nu deschide nici o perspectivă a imaginaţiei nici pentru vorbitorii de limba engleză. Pe cît de sugestivă este binecunoscuta trecere din biroul de pe Wall Street spre paradisul terestru cu ajutorul cartelei Kent, pe atît de anoste şi lipsite de impact sînt cuvintele care, traduse în limba română sună cam aşa: „fumatul produce cancer pulmonar, boli de inimă, emfizem pulmonar şi poate complica sarcina". Acestui avertisment al Asociaţiei chirurgilor din Statele Unite, mesaj laconic a 40 de ani de studii demarate în Anglia şi continuate peste ocean, i se poate reproşa tonul prea profesional, rupt de posibilităţile de informare ale consumatorului, părînd că se adresează de-a dreptul personalului sanitar. Însă puţini sînt cei care ştiu cîte ceva despre viaţa unui bolnav de cancer pulmonar, a unui cardiac aflat pe un pat de reanimare sau a unui emfizematos care respiră cu mai puţin de jumătate din alveole. La polul opus se află mesajul evaziv lipsit de informaţie medicală de pe unele pachete româneşti: „renunţînd la fumat, reduceţi riscurile asupra sănătăţii dumneavoastră". Ciţi ştiu că într-o ţară cu un înalt nivel al serviciilor de sănătate ca Marea Britanie jumătate din marii fumători sînt ucişi mai mult sau mai puţin direct, de fumat? Cifrele sinistre rezultate din studii pe loturi mari populaţionale, nu sînt cunoscute decît de cei care citesc publicaţii de specialitate. chiar şi un hedonist convins ar avea măcar o tresărire la aflarea veştii că fumatul constant a cel puţin 25 de ţigări zilnice îi scade speranţa de viaţă cu 20-25 de ani. În general, atitudinea este fie de recunoaştere a pericolului dublată de certitudinea invulnerabilităţii personale în faţa statisticii, fie de dubiu cu privire la adevărul afirmaţiilor medicilor („Fumatul nu poate fi atît de periculos, căci guvernul ar interzice reclamele").

Creşterea numărului accidentelor de muncă în No-Smoking Day din Anglia, fapt verificat pe o perioadă de 10 ani, privarea acută de nicotină ducînd la confuzie şi dezorientare. Dar şi fumatul constant ar avea un beneficiu, realizînd o protecţie contra bolii Parkinson, mai frecventă şi mai gravă la nefumători ca şi contra maladiei Alzheimer, răspîndită în Statele Unite, leagăn al marilor producători de tutun dar şi al celei mai înverşunate campanii antitabac.

Şi la noi figura chirurgului rubicond învăluit în vălătuci de fum pierde tot mai mult teren în faţa tipului „Chicago Hope", macho sportiv care-şi petrece viaţa între sala de operaţii şi cea de forţă, cultivîndu-şi imaginea medicului fără vîrstă, pleznind de sănătate fizică. Pacientul, sensibilizat de isprăvile medicilor din serial, capătă încredere în acest tip aparent neatins de vicii. În schimb, acolo unde creierele sînt înfierbîntate de grijile ţării, la parlament sau la guvern, fiind nevoie de concentrare şi performanţe intelectuale maxime, imaginea nu mai contează, oricît ar fi de pierdută în fumul azuriu ce se ridică unduind de sub masă, precum Cobra şerpuitoare...

Larisa IONESCU CĂLINEŞTI

Cu ochii-n 3,14

MUUNCĂ, *NIET* RUBLE, PLATOURI GOALE

● Mai toţi editorialiştii români, de nu şi sociologii şi miniştrii şi consilierii prezidenţiali, ba chiar Preşedintele ţării ar trebui să ceară cu grăbire caseta de un minut, două, în care se exprima o fostă bobinatoare din Bucureşti, comerciantă – după disponibilizare – în Piaţa Amzei: „Daţi-vă seama, din bobinatoare am ajuns să vînd în piaţă... Nu zic că e rău, da' e muncă!". Era în acest „u", prelungit cu durere, accentul unei clase – clasa muncitoare – deposedate de dreptul ei de a se socoti nobilă în socialism, precum scria pe toţi pereţii. A vinde marfa ta, cu profitul tău, e o decădere, un fel de „muncă de jos" pentru un nobil de altădată, cum era o bobinatoare... (**R. C.**)

● Komsomolul a dispărut, *Komsomolskaia Pravda* dăinuie. În noile condiţii, ziarul îşi sfătuieşte cititorii ce trebuie să facă, dacă banca nu le eliberează banii depuşi: 1) să încerce să rezolve paşnic conflictul; 2) să obţină consemnarea în scris a refuzului; 3) să nu accepte ruble în locul dolarilor şi să nu creadă în nici o promisiune. Apoi ziarul oferă un model de acţionare în judecată a băncii care nici nu dă banii, nici nu se angajează că o va face. Nu lipseşte din finalul articolului lista produselor alimentare care pot fi stocate cu minime riscuri de alterare. Bunele reflexe sovietice folosesc în crizele capitalismului de tip comunist (e adevărat şi invers). (**M. B.**)

● Vineri, 4 septembrie, în prima zi de existenţă a grilei de programe aflată sub semnul „PRO TV este al tău", a apărut un spot promoţional cu Florin Călinescu în frac, lîngă o masă de restaurant şi secondat de cîţiva chelneri ce ţineau în mînă nişte platouri acoperite. Florin Călinescu, în rolul de *şef de sală*, se adresa telespectatorilor: „Aşează-te la masa noastră, cea cu platouri de filmare..." etc. Cînd a ajuns la enumerarea lucrurilor pe care PRO TV-ul le poate oferi telespectatorilor, chelnerii din spate au început să ridice, unul cîte unul, capacele de pe platouri, ca pentru a demonstra cele spuse de vorbitor. Pe platouri, însă, nu se afla nimic. Această scenă mi se pare o excelentă metaforă pentru ilustrarea iluziei televiziunii. A doua zi, din spotul respectiv se tăiase deja scena cu chelnerii şi platourile lor goale, pe discursul lui Florin Călinescu derulîndu-se, de data aceasta, imagini din filme. (**C. P.-B.**)

CUM SĂ DEVII FENOMEN: MEŞTERUL MANOLE ŞI OMUL DE MEHEDINŢI

● Tarabă cu cărţi, în Balta Albă. Titluri, contiguităţi: *O liceană diabolică, Jogging cu Securitatea, Cum să devii fenomen, Faraonul înaripat, cel mai bun roman de telepatie şi reîncarnare scris vreodată, Cunoaşterea invizibilului, Paranormalul la îndemîna tuturor, Atacul psihic, Preparate din peşte, Ultima concubină, Ultimul eunuc, Via familială, Astro-mariajul sau cum să-ţi alegi partenerul de viaţă, Eficienţa în 7 trepte, Îmbrăţişată de lumină, Carte de bucate după Biblie, Enigma vieţii şi a morţii revizuită şi reîntregită cu capitole noi, Despre boala şi moartea lui Eminescu, studiu patografic, Procedura falimentului.* Vînzătorul, un domn cu aere de Rasputin exilat în Ilioara, mă apostrofează: „Chiar nu luaţi nimic? Foarte rău: cărţi ca astea, ce-aleg eu, nu găsiţi în toată România!". (**D. V.-R.**)

● *Meşterul Manole* a rămas în conştiinţa colectivă dacă nu ca mit, măcar ca nume: *„Meşterul Manole – gresie şi faianţă"* este un magazin uriaş la intersecţia Căii Moşilor cu Traian. (**I. P.**)

● Invidioşi pe un stil atît de expresiv, citim în pagina a 25-a a cotidianului *Curentul* (8 sept.) – „Omul de Mehedinţi, cu o mînă sprijinită în umărul muntelui şi cu cealaltă cufundată în pletele zbîrlite ale Dunării la intrare, cînd nu-l cheamă vremea rea a ţării să ridice barda ori să dea cu coasa, este un sisif ce se încumetă oricînd s-o ia de la capăt". Desigur, un Sisif cu mîinile larg deschise şi lipsit de bolovanul tradiţional, dar, probabil, aşa e în Mehedinţi. E o comparaţie la care recunoaştem că nu ne-am gîndit.(**T. C.**)

VIP *EN ROSE*

● Modalităţile electorale sînt tot mai adaptate timpurilor. Liderii PDSR Ion Iliescu şi Miron Mitrea şi-au susţinut capitalul electoral prin dansuri pe toate ritmurile, cu tinere simpatizante, la discoteca *Retro* din Brăila. Un adevărat dansator s-a dovedit Ion Iliescu (conform *Libertatea)* (**I. P.**)

● Am început şi noi să ne diversificăm vedetele. După prezentatorii meteo (de la Ortansa Jude la Geanina Corondan) urmează bucătarii: Petrişor Tănase, de la *Ora 7 bună dimineaţa*, apare, în *Libertatea*, pe post de „VIP-ul de serviciu". (**I. P.**)

ŢĂRANII DORM LINIŞTIŢI, ECHIPE DE PALEOLOGI COLINDĂ ŢARA: TRĂIEŞTE-ŢI CLIPA...

● Într-un sat din Maramureş, biserica folosită actualmente de ortodocşi a fost restituită prin hotărîre judecătorească greco-catolicilor. Executorul judecătoresc şi Poliţia n-au putut face nimic, pentru că ortodocşii se opun şi ameninţă că „va fi rău" dacă biserica va fi restituită. De ce? Un ţăran ortodox: „pentru că noi trebuie să dormim liniştiţi, ţăranii trebuie să doarmă liniştiţi, că ei muncesc pentru ţară". Credincioşii greco-catolici păreau şi ei la fel de „ţărani care muncesc pentru ţară"... (**M. V.**)

● În grila veche, ca şi în cea nouă, PRO TV-ul îşi dă tot mai temeinic cu firma-n cap. În timp ce *absolut toate* canalele de televiziune, de la CNN la TVR, au anunţat vestea morţii marelui Akira Kurosawa, postul din Pache Protopopescu n-a considerat-o destul de importantă pentru „Ştirile..." de la 19.30... *Familia Bundy* şi *Cybill* au zburat din grilă fără explicaţii, iar *Seinfeld* – după săptămîni în care trebuia să aştepţi, cu telecomanda în mînă, momentul în care postul binevoia să-l *strecoare* în intervalul dintre orele 22 şi 23 – a fost menţinut în „noua grilă" doar lunea (cu ora de începere variind, firește, tot după „vechea grilă"!)... Mai deunăzi, aceleaşi „Ştiri..." atît de selective ne informau că, într-o comună de lîngă Piteşti unde au fost descoperite fosile de elefanţi, a fost trimisă o echipă de *paleologi*... În fine, de bunul Sfînt Alexandru, tot PRO TV-ul nu a găsit ceva mai vesel de arătat decît un film *(Marea răceală)* în care personajul crucial – un anume „Alex" – se sinucide încă din pregeneric!... Există gafe, există gogomănii şi există prost gust; dar să le combini pe toate – asta da, „performanţă"! (**a.l.ş.**)

● „LA SFÎRŞIT DE SEZON, *SCARPE DIEM* TE AŞTEAPTĂ LA MAREA LICHIDARE. LIPSEŞTI DOAR TU!" Trecînd peste bizareria de a folosi drept nume al unor magazine de încălţăminte un dicton aparţinînd lui Horaţiu, anunţul de mai sus (răspîndit sub formă de fluturaşi prin centrul Capitalei) sugerează – din pricina formulării sale idiot-agresive – mai degrabă o instigare la omor deosebit de grav decît tentativa unui comerciant de a atrage publicul către stocurile de marfă nevîndute. (**D. S.**)

Televedenii

Magicianul

În raport cu uriaşa cantitate de producţie TV, emisiunile bune sînt rare, iar emisiunile pentru copii, care să merite acest calificativ, – şi mai rare. Pe de o parte, timpul total alocat unor asemenea emisiuni în grila de programe este relativ mic, pe de altă parte este mai greu să găseşti tonul potrivit de adresare către un public în formare, cu preferinţe sensibil variabile în funcţie de vîrstă, decît pentru un public *„stas"*, cu opţiuni deja formate şi uşor controlabile prin mijloace specifice.

Marian Rălea este un caz rar: prezentator incitant pentru cei mici, povestitor captivant, cîntăreţ cît să-i provoace pe copii să cînte, sportiv cît să le stîrnească pofta de mişcare, interpret talentat şi, mai ales, excelent moderator de *talk show*-uri cu prichindei, el reuşeşte o performanţă de excepţie. Magician sau Bebel, Vrăjitoare sau Napoleon Bonaparte, el îşi asumă admirabil riscul de a părea ridicol celor de vîrsta lui, şi de a fi criticat ca atare, şi se dedică integral spectatorilor copii, care îi răsplătesc devotamentul printr-un entuziasm pe care mulţi *„talk-show-meni"* l-ar invidia. Adevărul simplu este că Marian Rălea îşi iubeşte telespectatorii. Iar copiii simt asta imediat.

Talentul lui Marian Rălea este dublat de profesionalismul unei echipe de producţie numeroase, din care regret că nu pot menţiona nume pentru că genericul final rulează prea repede pe ecran. Scenariile miniproducţiilor *Abracadabra* (scheciuri, povestiri istorice, basme şi legende) sînt unele dintre cele mai bune scenarii ale PRO TV-ului; decorulile şi costumele sînt de cele mai multe ori adecvate (chiar dacă uneori e greu de înţeles ce caută steagul Marii Britanii pe pălăria de paie a Domnului Timp); echipa permanentă a copiilor interpreţi este bine antrenată şi, cu puţine excepţii, fără aere de vedetism; concursurile pentru copii par corecte şi sînt antrenante deopotrivă pentru telespectatori şi spectatori, şi amuzante pentru cei mari (nu ştiu cum se desfăşoară selecţiile, deci asupra lor nu mă pronunţ); desenele animate sînt alese cu gust. Este mai ales remarcabil că, în contextul unei atît de agresive invazii a englezismelor în vocabularul emisiunilor TV, *Abracadabra* vorbeşte, de la textul interpreţilor pînă la titlurile secvenţelor (Steluţele Abracadabra, Cucu-bau) o limbă română firească, corectînd discret greşeli de pronunţie frecvente în copilărie şi uneori explicînd, mascat dar pertinent, înţelesuri. Găsesc că este demn de toată lauda, deşi paradoxal, ca cele mai educative emisiuni pentru copii să fie produse şi difuzate de un post comercial de televiziune. Dacă reclamele, enervant de multe şi de insistente, sînt preţul care trebuie plătit, atunci merită efortul de a fi suportate. Şi dacă putem pune pe seama puterii financiare a postului realizarea înregistrărilor în diverse arii geografice ale ţării (lucru din care copiii reţin mai mult decît dintr-o lecţie anostă de „geografia patriei" cu fotografii de proastă calitate, şi care pentru copiii din familiile cu venituri mici reprezintă singura şansă de a afla, pe înţelesul lor, despre locuri pe care altfel nu au posibilitatea să le vadă), imaginaţia realizatorilor ţine, fără îndoială, de ei înşişi. Nu ştiu unde au fost şcoliţi, dar filmuleţe ca cele despre Turnul Londrei (continuat cu filmări în Muzeul Naţional de Istorie), Napoleon şi Mozart merită felicitări.

Cipriana PETRE

Pagini realizate de
Delia VERDEŞ-RADU

Alte ţări, alte reforme: şcoala nouă în statele UE

Reforma sistemelor educaţionale este, astăzi, o problemă şi pentru acele ţări care au un învăţămînt cu tradiţii glorioase. Şi nu este vorba de acea permanentă preocupare pentru îmbunătăţirea standardelor educaţionale care intră în normalitatea unui sistem cu adevărat competitiv, ci chiar de iniţiative radicale, de schimbări profunde. Confruntată cu cerinţele societăţii postindustriale şi cu dinamica epocii informaţionale, lumea occidentală îşi gîndeşte viitorul în alţi termeni, acordînd şcolii un nou loc în orizontul vieţii de toate zilele şi în formarea viitorilor cetăţeni. Mai mult decît orice, în Statele Unite şi în Europa Occidentală scena dezbaterii este ocupată de introducerea noilor tehnologii în învăţămînt. În afară de investiţii consistente şi discuţii despre avantajele şi dezavantajele utilizării computerului în şcoală, acest pariu cu viitorul generează şi o evaluare a sistemelor educaţionale în ansamblu.

Telèma, *o revistă trimestrială de cultură informatică editată de Fundaţia „Ugo Bordoni" din Roma (http://www.fub.it/telema), şi-a intitulat numărul 12, apărut în primăvara acestui an,* ***Computer, şcoală şi cunoaştere.*** *Am selectat, pentru cititorii* Dilemei, *cîteva fragmente din articolele cele mai interesante, care oferă cîteva puncte de reper în legătură cu ceea ce se înţelege astăzi, în unele ţări occidentale, prin „reforma sistemelor educaţionale".*

Jeff MORGAN

Experienţa Marii Britanii dă rezultate excelente

„În Marea Britanie există circa 30 000 de şcoli, dintre care 5000 sînt şcoli secundare, destinate aşadar elevilor de peste 11 ani. Învăţămîntul obligatoriu durează pînă la 16 ani, dar mulţi elevi îşi continuă studiile sau se îndreaptă spre o formare de tip profesional. Un aspect important al sistemului şcolar este relativa sa descentralizare. Gestionarea şi administrarea şcolii revin unor entităţi locale (*Local Education Authorities*) prin care se distribuie fondurile, iar şcolile dispun de un mare grad de autonomie privind gestiunea şi cheltuielile. Profesorii sînt numiţi de către şcoli după proceduri de selecţie şi angajare bazate pe competiţie, ceea ce le conferă directorilor autonomie decizională în materie de angajări. Unicul instrument eficace de control centralizat creat în ultimii ani este *National Curriculum*, care prezintă un cadru clar a ceea ce elevii trebuie să ştie şi să ştie să facă în funcţie de vîrstă. Toate şcolile sînt în mod regulat supuse unor inspecţii din partea Oficiului pentru Standarde în Educaţie. În materiile prevăzute de *National Curriculum* s-a introdus deja *Information Technology* sau IT, astăzi denumită ICT (*Information and Communication Technology*): şcolile sînt obligate să folosească informatica în predarea fiecărei materii, dar şi să o studieze ca materie separată. În anul şcolar '95-'96 şcolile din Marea Britanie au cheltuit peste 200 de milioane de lire sterline pentru ICT, din care 150 de milioane şcolile secundare. Se estimează că 6-7000 de şcoli dispun deja de conectare la Internet. De la începutul anilor '80 funcţionează *National Council for Educational Technology*, o structură consultativă naţională care se ocupă de experimentarea unor noi tehnologii, de realizarea unor proiecte şi de furnizarea de consultanţă pentru guvernul central, pentru cele locale, pentru şcoli şi colegii, în materie de investiţii şi de folosire corectă a noilor tehnologii în învăţămînt. (...)

Dar noutatea cea mai semnificativă este apariţia Reţelei Naţionale pentru Învăţămînt (*National Grid for Learning – NGFL*), anunţată în ianuarie 1998 de secretarul pentru Instrucţiune Publică, David Blunkett. Aceasta izvorăşte dintr-un raport intitulat *Connecting the Learning Society*, care conţinea programul elaborat de guvern în vederea unei „societăţi a învăţării", legată în întregime în reţea. Obiectivul vizat este ca toate şcolile, liceele, muzeele, bibliotecile şi galeriile de artă din Marea Britanie să fie conectate la *NGFL* pînă în 2002. Se mai propune ca pînă în 2002 toţi profesorii să fie formaţi în utilizarea pedagogică a tehnologiilor, alocîndu-se pentru aceste cursuri de formare unele venituri ale loteriei naţionale.

Finalitatea generală a politicii guvernului în materie de instrucţiune publică, expusă în cartea albă *Excellence in schools*, este aceea de a spori bunăstarea economică şi coeziunea socială a Marii Britanii, dînd viaţă unei societăţi în care toţi să fie instruiţi şi să poată continua să înveţe de-a lungul întregii vieţi. Guvernul britanic are deci intenţia de a crea o societate în care, în zece ani, tehnologiile informaţiei şi comunicării să pătrundă în toate aspectele educaţiei."

Jeff Morgan, cel mai mare specialist englez în aplicarea noilor tehnologii la învăţămînt, consideră că experienţa engleză se bazează în primul rînd pe buna organizare a sistemului educaţional, capabil să absoarbă inovaţia. Seppo Tella, profesor la Universitatea din Helsinki, vorbeşte despre exemplul finlandez pornind de la o constatare: finlandezii au avut dintotdeauna o predispoziţie pentru adoptarea tehnologiilor moderne. Modificările sistemului de învăţămînt sînt din ce în ce mai ample şi mai profunde, mai ales de cînd Finlanda a intrat în Uniunea Europeană.

Seppo TELLA

Exemplul bun al Finlandei

„Finlanda a încercat întotdeauna să le furnizeze tuturor cetăţenilor aceleaşi oportunităţi de instruire. Acesta este, începînd din anii '70, principiul inspirator fundamental al învăţămîntului obligatoriu, care durează nouă ani. În trecut aveam un sistem şcolar naţional foarte centralizat, dar din 1985 se manifestă o puternică tendinţă de descentralizare. În 1994 a fost înfăptuită o reformă radicală a planurilor de studiu. Noul *curriculum* se bazează pe un cadru general comun cuprinzînd cîteva finalităţi fundamentale ale instruirii, dar lasă autorităţilor locale alegerea obiectivelor învăţării, a metodelor de studiu şi chiar, într-o mare măsură, a conţinuturilor. Datorită acestei noi structurări care permite introducerea unor planuri de studiu stabilite de instituţiile de învăţămînt, Finlanda s-a înzestrat cu un sistem şcolar mai adecvat exigenţelor unei societăţi bazate tot mai mult pe competiţie şi în care va fi foarte utilă specializarea instituţiilor în diverse discipline (artă, sport, telecomunicaţii etc.). Din 1994, *tehnologia informaţiei şi comunicării* nu mai constituie o materie separată, pentru că trebuie să devină un suport esenţial pentru toate celelalte materii de studiu şi fiecare cadru didactic din învăţămîntul primar şi secundar trebuie să fie în stare să o utilizeze. În 1997, guvernul a investit 40 de milioane de mărci finlandeze în achiziţionarea de reţele computerizate pentru şcoli, iar comunităţile locale – ca dovadă a puternicei tendinţe de autonomie din ultimii ani – au investit în acelaşi scop 200 de milioane de mărci.

Strategia naţională asupra educaţiei, formării şi cercetării, lansată de Ministerul Instrucţiunii Publice în 1995, fixa cîteva obiective care să-i furnizeze oricărui elev competenţele de bază pentru a asimila, a gestiona şi a comunica informaţia, necesare într-o societate informaţională înţeleasă ca reţea interactivă între persoane şi sisteme informative. Acestui document i s-a alăturat în 1996 un altul, intitulat *Către o societate a informaţiei cu orientare culturală*. Ambele planuri urmăresc să le garanteze tuturor cetăţenilor oportunităţi egale în noua societate informaţională. Cele două puncte-cheie ale acestei noi strategii sînt, pe de o parte, continuarea instruirii, formării, cercetării şi culturii de înaltă calitate, pe de altă parte ambiţia de a da tuturor cetăţenilor posibilitatea unei învăţări permanente. În această direcţie merge şi proiectul de a pune în reţea toate liceele şi institutele profesionale pînă în 1998 şi toate şcolile medii pînă în 2000. În 1997, 65 % din şcolile finlandeze erau deja în reţea. Această reţea ar trebui să le permită elevilor să aibă acces la un învăţămînt de calitate indiferent unde locuiesc. Din moment ce în Finlanda infrastructurile telematice sînt foarte bine dezvoltate, e realist să ne gîndim că în curînd vor fi legate în reţea toate şcolile."

Nu toate ţările vest-europene au însă aceleaşi standarde. Italia, care a dat Europei prima universitate, cea din Bologna (în secolul al XII-lea), a realizat de curînd o reformă structurală mai aproape de ce se întîmplă la noi decît de exemplul ţărilor nordice. Ministrul italian al Învăţămîntului explică întîrzierile (legea autonomiei şcolare a fost, de pildă, adoptată abia anul trecut) şi motivează schimbările:

Luigi BERLINGUER

Reforma şi pregătirea pentru viitor

„Autonomia instituţiilor şcolare a început să capete contur nu doar prin delegarea guvernului «să confere funcţii şi însărcinări regiunilor şi entităţilor locale», dar şi în procesul de reorganizare a întregului sistem formativ. Şcoala va rămîne naţională, şi deci unitară; la centru are misiunea de a programa obiectivele formative finale, în timp ce fiecărei instituţii de învăţămînt îi revine gestionarea, pe baza unui proiect propriu, a bugetului, a raporturilor cu instituţiile publice şi cu societatea civilă şi a organizării didactice. Guvernul a aprobat deja decretul care stabileşte modalităţile de atribuire a conducerii directorilor de instituţii şi a stabilit regulamentul care fixează condiţiile necesare pentru ca şcolile să dobîndească personalitate juridică. A fost pus la punct şi regulamentul pentru autonomia didactică şi organizatorică. (...) Dar competenţele ministerului nu vor mai putea fi exercitate în termeni totalizanţi, prin indicarea precisă a programelor detaliate; vor trebui să indice în schimb standardele şi obiectivele (competenţele şi abilităţile pe care elevii vor trebui să le atingă la diverse niveluri de instruire), lăsînd şcolilor o puternică marjă de autonomie fie în construirea traseelor didactice, fie în lansarea unei oferte formative proprii, compatibilă cu obiectivele naţionale. Prin autonomie, prin reforma examenului de stat şi prin legea privind reorganizarea ciclurilor de studiu am început să construim structurile de rezistenţă ale noii şcoli."

În privinţa dotării tehnice a şcolilor, Italia îi va prinde în curînd din urmă pe partenerii europeni (pentru următorii patru ani, s-au alocat de la buget 1000 de miliarde de lire pentru dotarea şcolilor cu computere), dar are de recuperat întîrzieri legislative şi structurale. Pe lîngă programele şi strategiile naţionale, există însă şi politicile Uniunii Europene; în materie de învăţămînt, politicile comunitare se realizează doar prin recomandări *ale Parlamentului de la Strasbourg (ceea ce înseamnă că nu devin automat obligatorii pentru ţările membre, ci trebuie transformate în lege de parlamentele acestora). Orientarea ţărilor UE către programe care să stimuleze introducerea tehnologiilor informatice în şcoli a căpătat contur în 1995-1996, cînd mai multe documente adoptate de Parlamentul European şi de Comisia de la Bruxelles au condus la o decizie prin care statele membre erau invitate să adopte politici capabile să dea o dimensiune europeană utilizării computerelor şi Internetului în şcoală. Mai repede sau mai lent, statele UE vor intra în era informaţională, pentru că şi-au identificat cîteva strategii comune. Între ţările membre continuă să existe diferenţe de nivel şi de modalităţi prin care se înfăptuiesc reformele, dar se observă o tendinţă comună: se renunţă la deciziile „de sus", deci la formularea unor obiective predeterminate şi transmiterea lor către şcoli şi profesori; astăzi soluţiile par a se numi autonomia şcolilor, flexibilitatea programelor, redimensionarea pragmatică a învăţării (elevul trebuie nu doar* să ştie, *dar şi* să ştie să facă*) şi, nu în ultimul rînd, comunicarea. Între indivizi, între şcoli, între culturi.*

Pagină realizată de Mircea VASILESCU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e-mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul VI ● Nr. 293 ● 11 - 17 septembrie 1998 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ-RADU
RESPONSABILI DE NUMĂR: Delia VERDEŞ-RADU şi Mircea VASILESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr. 295
25 sept.-1 oct. 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

ÎNTÎLNIREA RELIGIILOR

© D. Perşinaru

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Am reflectat asupra confesiùnilor, străduindu-mă să le înţeleg şi le consider ca pe un Principiu unic cu numeroase ramificaţii. Nu cere deci unui om să adopte o anumită confesiune pentru că gestul l-ar îndepărta de Principiul fundamental; sigur este că Principiul însuşi trebuie să vină să-l caute, El în care se lămuresc toate mărimile şi toate semnificaţiile; iar omul, atunci, va înţelege.

HUSAYN MANSÛR HALLÂJ (mistic persan, sec. X) – *DÎWÂN*

Diversele tradiţii religioase autentice sînt reflexe diferite ale aceluiaşi adevăr şi, poate, la fel de preţioase. Dar nu ne dăm seama pentru că fiecare trăieşte una singură dintre aceste tradiţii şi le percepe pe celelalte din afară.

SIMONE WEIL – *LETTRE À UN RELIGIEUX*

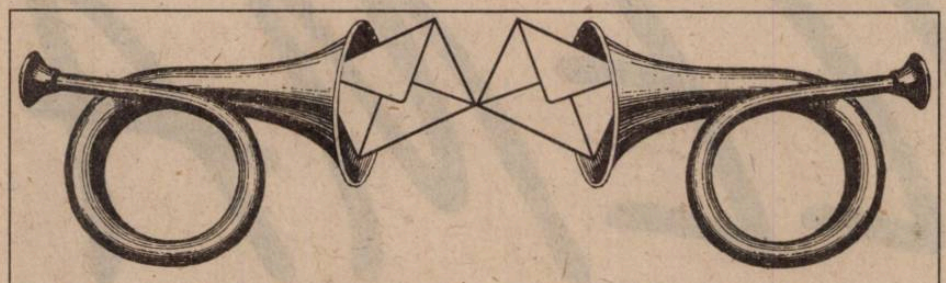

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Polemice

Pretenţii, pretenţii...

Oare de ce intelectualii noştri, cei puri şi cumplit de independenţi, aşa cum îi stă bine unui intelectual autentic, sînt aşa de exigenţi cu cei ce au intrat în politică de voie sau luaţi de val sau chiar după ce au fost creaţi, ca imagine, tot de ei, cei nemulţumiţi. Ei, cei care se doresc a avea mintea şi sufletul detaşate şi departe de „cloaca“ politică pentru a vedea lucrurile mai bine. [...] Astfel de intelectuali ar fi reprezentaţi de doamna Ileana Mălăncioiu, de domnul Mircea Mihăieş şi de domnul Octavian Paler. Exigenţele domniilor lor, însoţite de o duritate şi o intransigenţă uneori aberante (ex. de ce şi unde îşi petrece preşedintele ţării concediul) sînt exprimate într-o revistă destinată unui număr restrîns de cititori, raportat la populaţie – *România literară, Dilema, 22*. Aceste capete limpezi se adresează, se presupune, unui auditoriu cu capete aproximativ la fel de limpezi ca ale domniilor lor (din moment ce continuă să-i citească) şi care îşi dau seama de deficienţele şi derapajele guvernanţilor actuali. Şi cînd spun guvernanţi actuali, mă gîndesc la cei „ai noştri“ şi nu la cei cu care au decis, sau cu care au fost nevoiţi să conviețuiască, adică să guverneze.

Oare nu îşi dau seama aceşti oameni de cultură că vinovăţia şi chiar răspunderea este mult mai dispersată, în mijlocul poporului nostru? Nici o vorbă de reproş pentru marea masă a populaţiei – pentru că parcă nici popor nu-i mai poţi spune. Aproape regretatul Havel, cu mult mai mult om de cultură decît om politic, nu s-a sfiit să-şi mustre poporul înainte de alegeri, popor care merita mai puţin decît al nostru aceste mustrări. Unitatea de măsură pentru cîntărirea puterii şi a celor care au creat această putere, indiferent de gradul de conştientizare, nu este aceeaşi. De unde reiese că fie că aceşti intelectuali sînt conştienţi că nu vor putea să ajungă la sufletele celor mutilaţi în timp sau născuţi astfel, fie că îi desconsideră şi nici nu concep o apropiere de aceştia. În cazul unora, extracţia ţărănească este clamată cu o mîndrie demnă de regimul atît de detestat (vezi referirile orgolioase ale domnului Paler, sau „mămăliga“ pregătită tatălui doamnei Mălăncioiu). Să fie oare această origine care îi împiedică să recunoască carenţele noastre ca popor? Acest popor nu este nici atît de naiv şi nici atît de neinformat cum am crezut cu toţii în 1990 sau în 1992. El şi-a calculat nişte interese, şi-a revigorat nişte resentimente, s-a regăsit în tagma lui Iliescu şi, mai tîrziu în sateliţii acestuia. Iliescu a reprezentat mare parte din poporul român şi încă îl mai reprezintă. Alunecos, orgolios, cîrcotaş, impunîndu-se prin (aceeaşi) origine umilă care este în viziunea multora paşaportul pentru cinste şi demnitate. Emil Constantinescu a avut un segment din electorat devotat, nu lui neapărat. El reprezenta cealaltă parte, opusă vechilor stăpîni care ne-au umilit atîtea decenii pe noi cei ce ne-am simţit umiliţi. Procentele obţinute de el, aşa cum s-a spus mereu, au fost un vot de blam „foarte temporar“ dat regimului Iliescu, un experiment pe care l-a făcut un număr de români datorită dezgustului sau nonşalanţei româneşti de tipul „fie ce-o fi, hai să încercăm“ şi nicidecum în urma unor convingeri sau principii.

În această situaţie de susţinere populară precară, ar putea domnului Constantinescu să i se urce la cap? Să presupunem că este un naiv sau un infatuat, oare sînt predestinaţi conducătorii români să fie prost sfătuiţi sau prost informaţi? Siguranţa, orgoliul de care este bănuit nu pot fi reale sau, dacă sînt, intelectualii care l-au propulsat sau măcar susţinut, în lipsă de altcineva mai bun, au greşit total cînd l-au sprijinit, dînd dovadă de o lipsă de cunoaştere a firii umane, de neiertat pentru un zămislitor de caractere (fictive) şi de trăiri poetice.

Vorbind despre orgoliu, nu este tot orgoliu să stai pe margine şi să critici, într-un moment în care nu se vede nici o alternativă? Nu cumva aceşti critici sînt conştienţi că, mai ales în breasla lor, doi indivizi nu ar putea cădea de acord, necum 250 de membri necesari pentru un partid, ca să nu mai vorbim de unul care să cîştige alegerile, printr-o reprezentativitate mare?

Reprezentativitatea este, după părerea mea, motivul situaţiei triste în care ne aflăm. Ei, fosta şi actuala putere, sînt reprezentanţii noştri. Întrebarea este: mai poate da această ţară reprezentanţi mai buni, din punct de vedere al eficienţei, moralei, simţului realităţii? Atîta timp cît cei actuali nu sînt, practic, buni, cît cei care critică sînt, teoretic, inapţi să aibă o priză bună cu realul (ei fiind în general creatori de „realităţi“ subiective şi paralele celei adevărate), nu înseamnă că singura soluţie rămîn ceilalţi, despre care ştim bine „cine e şi ce vrea ei“?

Dilema doamnei Mălăncioiu ar trebui să fie nu de ce nu este Constantinescu şi cei din jurul său la nivelul corespunzător sau cel puţin la cel al aşteptărilor noastre, ci cu cine ar trebui înlocuiţi, spre binele ţării şi al naţiei şi, mai ales, ce ar trebui făcut ca majoritatea poporului (51%) să-i aleagă pe cei pe care domnia sa i-a descoperit demni de aşa încredere?

„Atacurile“ acestor intelectuali au venit la foarte scurt timp de la înscăunarea celor incriminaţi. Eu nu spun că unor persoane ca domniile lor le trebuie 7 ani ca să se trezească, cum a fost cazul cu majoritatea conaţionalilor noştri. Dar n-am văzut pe nici unul dintre ei, cu sensibilitatea care îi caracterizează, să se adreseze celor mulţi şi să le explice situaţia. Vor spune că asta este treaba politicienilor, analiştilor politici sau chiar a psihologilor. De ce ei? Atunci, de ce nu Constantinescu, Roman, Iliescu, Vadim? Firava legătură cu poporul de la care se reclamă aceştia dovedeşte un grad de inadecvare cu atît mai mare cu cît cred mai abitir că încă reprezintă stratul social în care s-au născut. [...] O altă categorie de intelectuali nemulţumiţi sînt cei din Alianţa Civică, o categorie mai eficientă, mai implicată şi mai activă care îşi revendică succesul obţinut de CDR. Chiar necunoscînd în detaliu ce a realizat Alianţa Civică în teritoriu, aş risca să întreb cît de mare este segmentul său din rîndul susţinătorilor CDR? Trebuie să spun că nu mă întreb ce a făcut AC pentru oameni ca mine. Pentru mine AC a însemnat că nu sînt singura nebună între atît de mulţi „sănătoşi“, a însemnat o încredere în plus în judecata mea, atîta timp cît oameni de valoarea celor din componenţa ei gîndeau ca mine, a însemnat că se mai putea spera ceva, atunci cînd regimul Iliescu părea veşnic. În schimb, mă gîndesc la categoria la care a ajuns discursul Alianţei Civice. Pentru că, după cum se vede, adevărul despre suferinţele celor care au umplut închisorile în comunism nu interesează decît pe cei afectaţi (cîţi mai sînt), pe urmaşii lor şi pe alţii cîţiva. Problema proprietăţii şi a dreptului sacru asupra ei se referă la locuinţe şi la pămînt (despre alte bunuri – fabrici, ateliere, magazine etc. – nu se discută). Locuinţele reprezintă problema unor oameni care nu mai trebuiau convinşi de schimbarea sistemului şi a puterii emanaţilor. În problema pămîntului, pentru ţăranii români nu există nici o legătură cu asociaţii de tipul Alianţei Civice sau cu noii guvernanţi. Un sondaj în acest scop ar arăta că Iliescu le-a dat pămînt.

Cu toate compromisurile reproşate membrilor CDR, în faţa PD-ului, care sînt, de fapt, compromisuri impuse de segmente destul de mari ale populaţiei, CDR pierde pe zi ce trece teren. Cum s-ar prezenta Alianţa Civică, cu intransigenţa şi principialitatea bine cunoscute – dar pe care omul de rînd nu şi le impune lui însuşi – în faţa viitorilor alegători? Dacă se măsoară cantitatea de „suflet“ cheltuită în CDR, Alianţa Civică poate să-şi aroge drepturi de promotor, creator şi suport al acesteia. Dacă este vorba de masa de electorat pe care l-a avut sau l-a cîştigat ulterior, AC trebuie să scadă foarte multe procente din electoratul CDR. Ce are comun doamna Blandiana cu domnii Cataramă, Patriciu, Cerveni care au şi ei în spate electorat CDR? Dar cu ecologiştii? Dar cu inelul domnului Vasile?

Pe ce procent s-ar baza domnul Şerban Orescu cînd este de părere că soluţia pentru Alianţa Civică este să devină partid? Vorba lui Moromete nu-i vorbă-n vînt.

În această situaţie, e mai important să ne întrebăm ce grupare ar putea avea specialişti pentru tot ce nu merge în ţara aceasta (şi nimic nu merge) şi să aibă şi susţinere de „mase“, în aşa fel încît să facă ce este bine pentru ţară pe termen lung, dar ce este rău pentru fiecare din noi pe termen scurt. Tragic va fi dacă vom ajunge la răspunsul că „aleşii noştri“ seamănă cu noi toţi, că ei nu vor veni din altă ţară mai bună sau nu se vor trage din alt popor.

Alianţa Civică poate spune că l-a susţinut şi chiar că l-a creat pe Emil Constantinescu. Aşa fiind, o marionetă, chiar conştient că este marionetă, îşi intră pînă la urmă în rol şi nu mai vrea să recunoască că este marionetă sau nu mai vrea să fie marionetă. Nu e omeneşte?

Contestarea lui Iliescu era normală dacă nu pentru firea lui resentimentară, cinică şi veninoasă, pentru răul pe care l-a făcut ţării, măcar pentru nedrept de marea susţinere populară pe care a avut-o. Ironia este că a fost şi este iubit pentru ceea ce-i lipseşte mai mult: cinste, corectitudine, aură de salvator, modestie, altruism.

Contestarea lui Constantinescu pare nedreaptă, spun pare, gîndindu-mă la condiţiile reale (nu la cele ideale într-o democraţie normală şi un popor ca multe altele) şi la insuficienta susţinere electorală, la situaţia sa ingrată de mediator, tras în direcţii diferite de interese partinico-algoritmice şi la faptul că ar fi ilogic să avem iar un FSN-ist, PDSR-ist, PD-ist, PRM-ist sau PSM-ist în legătură cu care orice idee preconceputâ este perfect adevărată. În faţa atîtor motive, fulminanta sa contestare poate părea ranchiună personală.

Dacă nu a fost cinic sau, din contră, prea bun cunoscător al mersului treburilor în România, cred că a crezut atunci că promisiunile electorale sînt realizabile. Dar de cînd el, şi numai el, ar trebui, printre altele, să se ocupe de repararea sistemelor de irigaţii ale lui Ceauşescu (care Dumnezeu ştie cum şi cînd mergeau) pentru obiditul nostru ţăran, aşa cum pretinde doamna Mălăncioiu? Ce a făcut ţăranul, aşa deposedat el de pămînt cum a fost, de dezrădăcinat, în ultimii 38 de ani pentru ţară, regiune, comună sau sat, în mod conştient? Conştient a fost numai cînd a cîrtit, cu sau fără dreptate, cînd a început să se „descurce“ furînd pe capete împreună cu cei mari pe care îi invidia nu că fură, dar că fură mai mult ca el. Conştient a fost cînd, plecat la oraş i s-a părut normal să scuipe, să înjure, să distrugă, să dispreţuiască, autoconvins şi convins de regim că nimeni şi nimic nu-i este superior şi care să merite un minim respect din partea sa. Conştient a fost cînd s-a zbătut prin orice mijloc, cinstit sau necinstit, să-şi depăşească condiţia dar nu în sens lăudabil civilizator, ci să se alinieze (mai ales pentru odraslele sale) la tot ce înseamnă modă: îmbrăcăminte orăşenească de gust îndoielnic, casetofoane purtate prin mijloace de transport, televizoare color (cînd doamna Mălăncioiu nu-şi putea probabil permite), nunţi cu „dizeuri“ şi camere de luat vederi, apartamente în oraşe şi maşini pentru copii, considerate pentru lefegii performanţa maximă. Nimic din aceste strădanii nu aduc aminte de grija pentru sistemul de irigaţii, de uliţa satului, de o biserică, de o casă făcută de obşte pentru un doctor sau un profesor navetist. Dacă se dispreţuiesc pretenţiile paternaliste ale unui preşedinte „luminat“ (unul de lumina de la răsărit, altul de călugărul Vasile), de ce aşteptăm de la el să dea apă ţăranului?

Fixaţia pe învinuirea unei singure persoane, care a fost văzut ca un salvator, nu se justifică. Prea multe dezastre şi deprinderi incalificabile, devenite o a doua natură, tragem după noi: sărăcia, distrugerea obişnuinţei de a munci în general, distrugerea obişnuinţei de a munci fără să ni se comande cînd şi cum s-o facem, nepăsarea faţă de ceilalţi, invidia, ranchiuna, duplicitatea intrată în sînge. Orice putere este pur decorativă, atîta timp cît noi cei mulţi, foarte mulţi, mimăm că ne interesează ţara, oraşul, satul, instituţia în care lucrăm, trotuarul, rigola, scara, palierul, liftul, „oratorim“ despre patriotism, care ar trebui să înceapă cu stîrpirea instinctului de distrugere şi apoi să fie urmat de cel al construcţiei. Doar după aceea pot fi traşi în ţeapă politicienii noştri că nu ştiu să conducă democratic un popor bun, prost de bun, omenos, credincios, muncitor, talentat, inteligent şi cu toate premiile Nobel suflate de sub nas de conspiraţia mondială.

Toate acestea par blasfemii, aducînd aminte unora de adevărurile crude spuse de H.-R. Patapievici (păstrînd proporţiile, cu umilă modestie, în ceea ce priveşte logica, coerenţa şi talentul scriitoricesc al subsemnatei).

Aşadar, stimată doamnă Mălăncioiu, stimate domnule Paler, coborîţi-vă la nivelul celor pe care-i compătimiţi sau din rîndul cărora simţiţi că faceţi parte şi arătaţi-le oglinda să se vadă. Aşa îi veţi ajuta; certaţi-i, dacă credeţi că vor aprecia duritatea venită dintr-o dragoste de părinte spiritual bine intenţionat.

Domnule Paler, nu aţi fost căutat spre anihilare fizică numai de mineri şi nici de cinici ca mine, ci de reprezentanţii „cuminţi“ ai poporului pe care îl compătimiţi şi îl victimizaţi. Faceţi şi dumneavoastră ceva în zona sufletului şi a spiritului acestui popor (acolo este buba), pentru ca mai tîrziu – mult mai tîrziu – să apară din rîndurile sale oameni politici reprezentativi care să facă ceva în zona materialului şi a bunăstării.

Elena TEODOSIU
Bucureşti

P.S. Aceste gînduri au fost puse pe hîrtie înainte de apariţia primei părţi din articolul «Cîteva „nimicuri“» al domnului Paler din *România liberă*.

N. red.: Nu obişnuim să publicăm texte polemice – şi de o asemenea amploare – cu ceea ce scriu personalităţi de marcă ale opiniei noastre publice în alte reviste. Pentru o dată, scrisoarea aceasta ne impune să încălcăm regula, şi se înţelege lesne de ce. Ea vine din fondul de întrebări şi nelinişti ale *Dilemei*. Dacă dna I. Mălăncioiu şi dnul O. Paler vor găsi cu cale să-i răspundă Elenei Teodosiu în *Dilema*, cu atît mai bine... Dacă nu, nu. Dar aşteptăm reacţia cititorilor noştri la un text care, sîntem convinşi, nu-i va lăsa indiferenţi.

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **La ce servesc pildele istoriei**
- **Coaliţia: consens, dezbinări, conflicte**

O zi mai lungă decît patru ani

Este oarecum de neînţeles de ce numirea de rude în funcţii şi posturi confortabile trezeşte atîtea reacţii vehemente. Cîţi, oare, dintre cei 16 candidaţi la alegerile prezidenţiale din 1996, nu au avut **familia** în programele lor electorale?! Şi cîte dintre partidele care s-au prezentat, atunci, la alegerile legislative, au omis, din programe şi angajamente, **familia**, ca „valoare" şi „instituţie", ambele, desigur, „tradiţionale", **de-ale noastre?!**

Fenomenul, cunoscut sub denumirea prozaică, de nu şi vulgară, de **nepotism**, nu este în realitate decît expresia concretă a acestui nobil ataşament faţă de o idee, un principiu, o valoare. Fericiţi, aşadar, cei care au mulţi nepoţi, fraţi, cumnaţi, fini şi naşi, căci ei pot să-şi respecte mai uşor promisiunile electorale. **Nepotismul** ar trebui lăudat, nicidecum denunţat. Nu?!

Nu. Aptitudinile şi deprinderile democratice sînt probate prin fapte, nu prin declaraţii solemne şi recitări în cadru festiv.

Fixate, în sfîrşit!, pentru 25 octombrie, alegerile anticipate pentru funcţia de primar general al Capitalei echivalează de pe acum cu un semi-eşec. Indiferent de turnura campaniei electorale şi indiferent de persoana şi de apartenenţa politică a cîştigătorului: deşi răspunderea lui o poartă în exclusivitate coaliţia guvernamentală, acest semi-eşec este de fapt unul colectiv. E un semi-eşec al aşa-numitei „clase politice" autohtone şi deopotrivă unul al tenorilor (şi sopranelor) din corurile – cînd reunite, cînd împrăştiate – ce intonează litanic principii democratice.

Aceste alegeri ar fi trebuit organizate binişor mai demult, mai exact îndată după desemnarea primarului general ales, Victor Ciorbea, în funcţia de premier. Încercarea lui şi a formaţiunii politice al cărei candidat fusese de a-şi menţine, ca rezervă, funcţia de primar general, concomitent cu deţinerea celei de prim-ministru, era în contradicţie flagrantă cu Constituţia. Articolul 104 stabileşte cît se poate de explicit incompatibilitatea dintre o funcţie guvernamentală şi o altă funcţie publică de autoritate: „Funcţia de membru al Guvernului este incompatibilă cu exercitarea altei funcţii publice de autoritate, cu excepţia celei de deputat sau senator". În consecinţă, odată Victor Ciorbea numit în fruntea Guvernului, funcţia de primar general al Capitalei rămînea vacantă şi erau necesare noi alegeri, alegeri anticipate, nimic mai simplu.

Cu cît o regulă este însă mai clară, cu atît dă naştere la mai multe contradicţii şi interpretări divergente. Printr-un jenant tertip, scos parcă din recuzita de serviciu a avocăţismului provincial, s-a considerat că interdicţia constituţională priveşte doar „exercitarea" efectivă a funcţiei, nu şi deţinerea. Această interpretare abuzivă a mers, „a ţinut", fiind acceptată cu acea protectoare complicitate ce-i face pe unii părinţi să admire pehlivăniile odraslelor cu cîte un încîntat „mînca-l-ar mama/tata, **ce 'oţ e**!".

Drept urmare, Victor Ciorbea şi-a păstrat „nuda proprietate" a funcţiei de primar general, iar uzufructul a fost repartizat unui substitut, încercîndu-se totodată şi legalizarea, printr-o ordonanţă de urgenţă, a nerespectării prevederilor constituţionale.

Să fi fost oare pentru că ţinta unică a mult-invocatei nevoi de „reformă morală" priveşte, s-ar părea, doar legiferarea formelor de acces la dosarele şi arhivele fostei Securităţi, nu şi – de pildă – mult mai banala, mai prozaica, mai plictisitoarea obligaţie de a se respecta legile existente, în general, şi măcar Constituţia, în special?!

Oricum, în momentul în care Victor Ciorbea a devenit liber de guvern şi s-ar fi putut reîntoarce la Primăria Generală a Capitalei, dar n-a mai făcut-o, ci a preferat să demisioneze şi din această funcţie, din nedesluşite raţiuni personale, îndelungata ilegală amînare a alegerii unui nou primar general părea să înceteze. Nu s-a întîmplat aşa. Organizarea şi fixarea alegerilor anticipate pentru funcţia de primar general au fost iarăşi amînate, ca şi cum ţinerea lor ar fi fost facultativă, nu obligatorie, pînă cînd, oarecum silnic, s-a luat totuşi hotărîrea de a se respecta legea.

Este adevărat că noul primar general va avea un mandat scurt, de nici doi ani: dar va fi o reintrare, inevitabil feştelită, în ordinea legalităţii. Ziua de 25 octombrie va fi una mult mai lungă decît cei patru ani care separă o scadenţă electorală de alta.

P. S. Pentru informare: la editura pariziană „Le temps des cerises" a apărut de curînd un volum conţinînd contribuţiile mai multor autori, intitulat LE LIVRE NOIR DU CAPITALISME (Cartea neagră a capitalismului). Spre deosebire de „Cartea neagră a comunismului", care în ediţia franceză avea o copertă albă, noua „carte neagră" are coperta chiar neagră.

Mircea IORGULESCU

Opoziţia puterii şi puterea opoziţiei

E tot mai greu de înţeles cum funcţionează politica românească. Probabil că inerţia are un rol foarte important, ceea ce e bine, pentru că dacă am pornit înainte, înseamnă că vom şi înainta (ritmul este şi el o problemă, desigur, dar passons...*). În orice caz, după aproape doi ani de guvernare a coaliţiei CDR-PD-UDMR, sîntem în situaţia paradoxală cînd toată lumea declară că lucrurile merg prost: critica a devenit un fel de hobby politic general şi are şansa să întrunească – vorba cuiva – consensul unanim.*

La suprafaţă şi în subteran

Mai multe declaraţii ale unor reprezentanţi ai puterii au creat senzaţia, în ultima vreme, că guvernanţii sînt cei mai serioşi critici ai propriului guvern (pe vremuri, aşa ceva se numea autocritică; acum nu mai e cazul). Acum cîteva săptămîni, Traian Băsescu critica aspru privatizarea. Premierul şi-a exprimat, de asemenea, în mai multe rînduri, nemulţumirea faţă de mersul privatizării şi faţă de activitatea Ministerului de Finanţe. Liderii UDMR s-au plîns de nerespectarea programului de guvernare şi au promis că pe 30 septembrie vor lua serios în discuţie retragerea din executiv. Însuşi preşedintele ţării a criticat nu doar lentoarea reformei economice, dar şi modul în care funcţionează justiţia. Însuşindu-şi punctul prezidenţial de vedere, ministrul Justiţiei şi-a criticat ferm propriii subalterni, arătîndu-se chiar indignat de ceea ce se întîmplă în domeniul său de activitate: corupţie, procese prelungite fără motiv, erori de procedură (vrute sau nevrute), abuzuri etc.

Sînt de observat două lucruri. Întîi, că Partidul Democrat a pierdut monopolul asupra criticilor faţă de guvern (ba, dimpotrivă, de cînd au urcat Dealul Cotrocenilor alături de liderii celorlalte partide care formează majoritatea, reprezentanţii PD nu contenesc să vorbească despre „relansarea coaliţiei" şi despre „sprijinul ferm acordat guvernului"). Acum toată lumea critică pe toată lumea, ceea ce seamănă ori cu demagogia facilă (încercarea de a fi în consonanţă cu nemulţumirile cetăţenilor e perdantă cînd eşti la guvern), ori cu inconştienţa: să te declari nemulţumit de propriile performanţe fără a încerca, rapid şi radical, îmbunătăţirea lor, înseamnă să te anulezi din punct de vedere politic. În al doilea rînd, dacă în domeniul economic guvernanţii pot găsi explicaţii şi motive ale eşecului, unele îndreptăţite (moştenirea grea, situaţia internaţională, evaziunea fiscală, economia subterană etc.), în chestiuni precum justiţia şi lupta împotriva corupţiei nu mai funcţionează nici un argument: românii (săraci, dar cinstiţi) ar suporta în continuare salariile mici dacă ar vedea cîteva arestări „de înalt nivel" şi dacă măcar cîteva dintre marile procese cu substrat economico-financiar aflate în curs şi-ar găsi rezolvarea. La acest capitol, guvernarea CDR-PD-UDMR a eşuat lamentabil şi, la suprafaţă, inexplicabil: pe cînd era în opoziţie, CDR a făcut mare caz de cinste şi moralitate. Faptul că după doi ani n-a reuşit să le impună (ba dimpotrivă, a sfîrşit prin a convieţui cu corupţia şi abuzurile) e o dovadă de neputinţă sau un semn de interese ascunse. Ambele ipoteze, în alegeri, vor costa mult.

În subteran şi la suprafaţă

Paradoxal este faptul că tocmai cei învestiţi în orice societate democratică cu misiunea de a critica erorile guvernului, reprezentanţii opoziţiei, fac o figură destul de palidă. Neavînd experienţă în a face opoziţie, liderii PDSR exprimă, atunci cînd critică acţiunile executivului, mai degrabă regretul după puterea pierdută. Despre lupta împotriva corupţiei nu-şi permit să vorbească prea mult (fenomenul corupţiei n-a început în noiembrie 1996, ci „pe vremea lor"), aşa încît nu le mai rămîn la îndemînă decît două teme: situaţia dezastruoasă a ţării şi (evident) pericolul maghiar. Amîndouă sînt abordate global, cu o retorică de-acum banalizată. Recent, formaţiunile din opoziţie i-au cerut preşedintelui Emil Constantinescu să prezinte un raport despre starea naţiunii şi au ameninţat cu declanşarea procedurilor de suspendare a şefului statului. Eficienţa *politică* a unor asemenea acţiuni este nulă (cel mult poate avea oarecari efecte electorale). Proclamarea intenţiilor de suspendare a preşedintelui este simplă lăudăroşenie, pentru că *obţinerea* acestei suspendări este foarte complicată şi puţin posibilă la români, din mai multe motive, printre care şi straniul mod de coexistenţă a puterii şi opoziţiei. În Parlamentul englez, de pildă, premierul are o întîlnire săptămînală cu opoziţia, suportîndu-i tirul de critici şi întrebări cu contraargumente. E un exerciţiu democratic din care cîştigă şi executivul, şi opoziţia; şi, mai ales, este un tip de relaţie care instituţionalizează rolul opoziţiei. La noi, între putere şi opoziţie există, deocamdată, un straniu concubinaj: duşmănie la vîrf, dar împăcare în teritoriu, închideri reciproce de ochi asupra unor chestiuni subterane (dosare, afaceri etc.), dar şantaje nemiloase în chestiuni „de suprafaţă", epurări dîrze prin întreprinderi şi instituţii, dar şi racolări tandre de tipul „oamenii noştri din partidul lor" şi aşa mai departe. Mai nou, nemulţumită de ea însăşi, puterea îşi are chiar opoziţia ei, din interior, criticîndu-şi cu convingere propriile eşecuri. Şi e doar începutul. Alegerile de primar pentru Bucureşti vor declanşa atacuri, alianţe, pacte de neagresiune, focuri încrucişate, critici ale tuturor împotriva tuturor: ca să cîştigi, trebuie să „dai tare", chiar şi în tine însuţi. Dai şi cîştigi.

Mircea VASILESCU

Gramatica folclorismului (III)

Care capră?

Aş vrea să adaug o addenda la cele spuse în numerele anterioare despre gramatica folclorismului. Ceea ce este fascinant în legătură cu aceasta este faptul că informaţia pare să nu ajute la nimic şi să nu schimbe cu nimic lucrurile. Degeaba a citit persoana respectivă o groază de lucruri, degeaba s-a format în străinătate şi e doldora de curente şi metode diferite, ba chiar degeaba ştie şi să le utilizeze în complicate discuţii de principiu, cînd ajunge la ţărişoara noastră îţi scoate un „arhetip", mioritic sau nu, cu care explică brusc totul. Te minunezi şi îi aduci aminte că pînă acum două minute susţinea altceva şi avea alt demers. Îţi răspunde senin că „da, dar la noi e altceva !" Aşa cum zilele trecute, la capătul unei prezentări interesante, bazate pe o cercetare de teren onestă, un tînăr format în străinătăţuri a ajuns, printre altele, la concluzia că „ospitalitatea bulgarilor nu se compară cu a noastră". Cum Dumnezeu le-o fi măsurat, numai el ştie!

Să nu fiu înţeles greşit. Acest gen de raţionament nu este folosit doar pentru a preamări calităţile poporului român. Dimpotrivă, pare să fie mai de bon ton să le critici. Aşa a ajuns cartea lui Drăghicescu despre „psihologia poporului român", o lucrare care şi-a avut un rol modest al său, la vremea respectivă, să fie o operă de referinţă. Am auzit astfel numeroase persoane subţiri, cît se poate de ironice cu privire la „exegezele mioritice", care îl puneau însă la mare preţ pe Drăghicescu, deoarece „combate bine"!

Folclorismul pare să-şi tragă astfel motivaţia din alte raţiuni decît cele ale raţiunii. El nu este un raţionament, dar poate metaboliza orice argument. Orice informaţie vei băga în această cutie neagră, ea va ieşi apoi convertită în convingere folcloristă. Peste restul informaţiilor şi ideilor se instalează amnezia.

Aceasta îmi aduce aminte de un banc celebru, pe care îmi permit să vi-l aduc aminte: un neamţ, un francez şi un rus naufragiază şi ajung într-o insulă. Pe insulă, nimic, afară de o capră. Fericiţi, cei trei hotărăsc ca în fiecare zi, unul dintre ei să meargă cu capra la păscut iar seara să o mulgă, ca să nu moară de foame. În prima zi pleacă neamţul. Duce capra la păscut, se întoarce, mulge capra şi beau cu toţii laptele. A doua zi, e rîndul francezului. În sfîrşit, a treia zi se duce rusul cu capra. Seara se întoarce fără capră. Disperaţi, ceilalţi doi îl întreabă:

Unde e capra?

Care capră? – se miră rusul.

Păi nu am naufragiat noi pe insula asta?

Ba da.

Şi nu am găsit aici o capră?

Ba da.

Şi nu am hotărît să o ducem în fiecare zi la păscut?

Aşa e.

Şi azi nu a fost rîndul tău să mergi cu capra?

Ba da.

Şi atunci, unde e capra?

Care capră? – se miră din nou rusul...

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Guvernul Departamentului de Control

Raţionamentul care stabileşte că principala cauză a corupţiei este slăbiciunea controlului social instituţionalizat a devenit un loc comun pentru români. De la preşedintele ţării pînă la cel din urmă cetăţean, văd credinţa că există corupţie pentru că instituţiile specializate nu acţionează ferm, radical, în sensul reprimării acestui prost obicei. În general, s-ar zice că lucrurile nu merg prea bine în România pentru că se controlează puţin şi suspect, pentru că se sancţionează cordial, într-un cuvînt pentru că cei care trebuie să fie răi, sînt blînzi. Inutil să argumentez că acest raţionament, pe lîngă că este primitiv, este şi fals: marile eşecuri ale României se datorează nepriceperii românilor, iar corupţia nu se poate explica şi nici reprima instituţional pentru că temeiul ei profund este etic şi nu administrativ. Totuşi, românul are aerul că aşteaptă rezolvarea tuturor problemelor sale de la structurile care au atribuţii de control. Corupţia a cangrenat instituţiile pentru că Poliţia este ineficientă, evaziunea fiscală periclitează PIB-ul pentru că Garda financiară şi Curtea de Conturi nu-şi fac treaba, infracţionalitatea creşte pentru că justiţia doarme. Nu o dată auzi români caracterizînd România prin sintagme celebre: „ţara nimănui", „sat fără cîini", „fiecare face ce vrea". Ce e de făcut? – este o întrebare căreia îi găseşti lesne răspunsul dintr-o asemenea perspectivă. Multiplici delirant structurile cu atribuţii de control şi le acorzi prerogative care sfidează orice logică.

Noul proiect de hotărîre a Guvernului privind organizarea şi funcţionarea Departamentului de Control al Guvernului este produsul unui asemenea punct de vedere. Două sînt prevederile care năucesc pur şi simplu. Prima este de natură să lămurească competenţa *ratione materiae* a Departamentului, adică să identifice care este obiectul controalelor pe care Departamentul le poate face. Astfel, proiectul de hotărîre permite Departamentului să controleze „realizarea programului de guvernare, a reformei economice şi administrative, privatizării şi aplicării mecanismelor de piaţă". Departamentul de Control al Guvernului devine, prin această normă, unitatea principală de monitorizare a întregii reforme în România. În plus, Departamentul capătă o nepermisă competenţă politică pentru că programul de guvernare este, oriunde în lume, un program politic şi nu unul tehnic. Partidele componente ale actualei coaliţii vor trebui să recunoască, căci legea le-o va cere, competenţa politică deplină a Departamentului. Departamentul de Control al Guvernului va deveni un fel de mega-instituţie, omnipotentă şi hipercompetentă. Acesta să-i fie rostul?

Adaug la această scurtă discuţie şi cea de-a doua normă şocantă: la sfîrşitul controlului, Departamentul de Control va întocmi o Notă de control prin care Departamentul va face propuneri şi va stabili măsuri referitoare la domeniul controlat. Notele vor fi supuse aprobării prim-ministrului şi, după această aprobare, devin obligatorii pentru instituţiile din subordinea Guvernului. Un ministru al cabinetului Radu Vasile se întreba, după ce a citit acest proiect de hotărîre, ce va mai rămîne Guvernului să facă după ce acest enorm Departament va funcţiona astfel: Departamentul va constata că obiectivul X din programul de guvernare nu este atins pentru că ministerele responsabile A, B şi C nu lucrează cum trebuie, face propunerile de revigorare, prim-ministrul le semnează şi miniştrii de resort trebuie să se conformeze. Reforma va ajunge la aprecierile Departamentului de Control al Guvernului.

Nu ştiu dacă executivul a adoptat sau nu această propunere de hotărîre. Dacă da, pot afirma că a comis o greşeală instituţională subordonînd, practic, Guvernul propriului Departament de Control. Să fi dorit miniştrii actuali un Guvern al Departamentului de Control sau un Departament de Control al Guvernului?

Sever VOINESCU

SPAŢIUL

PUBLIC

«Dat fiind» – «public, nu mediatic» (III)

Gata! Afacerea Timişoara, „Revoluţia română în direct", Războiul din Golf, decesul şi funeraliile Prinţesei Diana... Seria rămăsese deschisă şi acum, gata, s-a închis. Apoteotic. Demn de seria în cauză, în chip de cunună.

Deceniul trecut (decembrie 1989) a stat sub semnul (pecetea) unei anumite casete (video), aceea conţinînd „procesul" şi execuţia cuplului Ceauşescu. Deceniul actual se încheie, încheind secolul şi mileniul, cu strania transmisie *live*, la nivel mondial, a *înregistrării* depoziţiei preşedintelui Clinton, înregistrare realizată pe 17 august şi făcută, mediatic, publică luni, 21 septembrie. La nivel mondial. În rîndul lumii, pe lumea asta, şi noi, hop, graţie PRO TV-ului. Ceea ce nu reuşesc să le aducă românilor politicienii lor izbutesc, iată, oamenii de presă, *profesioniştii spectacolului*: integrarea în lumea contemporană. Voyeuri din toate ţările, uniţi-vă!

O dată în plus, eclatantă, săritoare în ochii întregii lumi: conjuraţia dintre *juridic* şi *mediatic*, complotul acestor supra-puteri ale sfîrşitului de mileniu împotriva *politicului*. Televiziunea ca *armă*. Justiţia ca *armă*. Televiziunea şi justiţia ca *arme politice*. „Continuări ale politicii cu alte mijloace", adică, parafrazînd parafrazarea lui Clausewitz de către Foucault, RĂZBOI. „Războiul sfîrşitului lumii", derizoriu. Apocalipsa derizorie. Apocalipsa în derizoriu. Apocalipsa ca cădere (cacofonia e binevenită aici, provindenţială chiar, aş putea spune) în derizoriu. Cacofonie universală. E perfect!

N-a mai rămas mare lucru. O să mai fie, ca eveniment exploatabil din punct de vedere mediatic, doar eclipsa din august viitor şi, desigur, revelionul trecerii în anul cu multe zerouri. Ca să atingem anul 2000, ca să meritäm acest an, trecerea, intrarea în el, zerourile se cer, iată, realizate, înfăptuite, marcate. Eclipsa va fi marele zero, ultimul. Penultimul este „procesul" Clinton.

Căci, ca şi în cazul casetei, româneşti, cu înregistarea execuţiei preşedintelui român Ceauşescu, şi în cazul casetei conţinînd înregistrarea depoziţiei – mai precis a veritabilei *hărţuiri judiciare*, care, iată, nu se pedepseşte precum aşa-numita „hărţuire sexuală" (pe româneşte i se spune, mai adecvat, hîrjoană...) – preşedintelui american, a fost vorba de o, măcar, încercare de *asasinat politico-mediatic* a unui şef de stat. Oamenii legii şi oamenii spectacolului (media) s-au lăsat traşi pe sfoară, folosiţi de politicieni, în încercarea acestora de a lupta politic cu arme ne-politice. Publicul, deşi perfect, normal schizoid, ca întotdeauna („caseta n-ar trebui difuzată, dar dacă tot se difuzează, am să mă uit": aceasta e frazatip, fraza-cheie pe care mi-a fost dat s-o aud din partea americanilor „sondaţi" pe străzi), începe să realizeze că e dus de nas. Şi joacă jocul, cu conştiinţă dedublată. Joacă jocul, dar pare a nu-l mai „face". Se distrează, se zgîieşte pe gaura cheii lărgită cît planeta, dar pleacă imediat acasă. Şi nu se ştie dacă şi votul va mai urma, ca pînă acum, ca un simplu efect mecanic al „cauzei eficiente" care s-a obişnuit a fi acţiunea mediatică.

Nu se putea încheiere mai bună, exemplificare mai perfectă a seriei de articole dedicată diferenţei, esenţiale, dintre *public* şi *mediatic* decît super-*scoop*-ul de lunea trecută. Nu tot ce e mediatic e şi public, merită a fi făcut public. Mediaticul a modificat structura spaţiului public. O adevărată conştiinţă lucidă a vremii noastre ar trebui să fie aceeea care ar fi în stare să distingă, zi de zi şi ceas de ceas, ce este *public* de ceea ce este, doar, *mediatic*. Mediaticul falsifică publicul. Căci într-o adevărată democraţie, şi cu atît mai mult într-o adevărată republică, nu interesează decît lucrul public. Nu cel mediatic. Dar ce este, ce merită a fi public? Nu-i uşor de răspuns. O cîntărire, o (dis)cernere a actualităţii româneşti din această perspectivă merită a fi încercată. În săptămînile, lunile, anii viitori, desigur. Rămîneţi pe frecvenţă! *Stay tuned!*

Bogdan GHIU

Economie

Mai avem nevoie de stat?

Privatizarea este, acum, cuvîntul cheie. Dacă nu va fi accelerat transferul de proprietate, din mîinile statului în mîini private, economia îşi va continua declinul. Iar românii vor sărăci şi mai mult.

Va fi însă invers: se vor îmbogăţi dacă statul îşi va pierde proprietăţile? La această întrebare nu se poate răspunde monosilabic, cu DA ori NU. Chestiunea este complicată. Privatizarea nu urmăreşte sărăcirea statului, ci, dimpotrivă, îmbogăţirea lui şi a societăţii. Dacă e făcută cu cap. Statul avînd un rol imens, mai întîi în accelerarea privatizării, apoi în asigurarea unui climat economic competiţional pentru întreprinderile private.

Iată, deci, că statul român modern are de jucat un rol nou. Nu-i va fi uşor. De-a lungul timpului, a trecut prin multe transformări acest stat. A fost făcut, desfăcut, i s-au croit noi forme, în care s-a turnat un conţinut nou.

Statul român modern era deja o realitate cînd a fost adoptată Constituţia din 1866 – prima lege a legilor din ţara noastră, „aliniată" marilor creaţii juridice europene. El avea instituţii bine definite, avea organisme ale puterii recunoscute de popor şi se bucura de prestigiu internaţional. Legea fundamentală din 1866 a avut ca model Constituţia belgiană din 1831, considerată a fi între cele mai avansate din acea vreme. Totodată, încorporase principii ale Revoluţiei Franceze. Deşi s-a vorbit de o nouă Constituţie şi în 1923, acea lege fundamentală a României de după Marea Unire a fost de fapt un act de amplă modificare a celei din 1866. Însemnătatea Constituţiei din 1923 este însă mare şi cred că reprezintă şi azi un izvor de democraţie. Atunci, în 1923, pentru prima dată în istoria ţării s-a afirmat principiul libertăţii şi egalităţii tuturor românilor.

Statul român, valorificînd principiile Constituţiei din 1923, s-a dezvoltat pe baze democratice. România a avut, în perioada interbelică, o bogată viaţă parlamentară. În condiţiile unui pluralism politic activ, au cunoscut un evident progres economia, ştiinţa, învăţămîntul, cultura. Dar pasărea democraţiei a zburat prea puţin prin istoria României. Au urmat patru constituţii – ce au fost adoptate în anii 1938, 1948, 1952, 1965 – care au prevăzut formal drepturi democratice, dar în realitate fie că le-au restrîns, fie că nu le-au garantat.

România a înregistrat, în această perioadă, progrese în cele mai diferite domenii: statul însuşi şi-a dezvoltat o serie de instituţii progresiste. Dar s-a produs, în tot acest timp, un uriaş regres în raporturile dintre popor şi puterea de stat. Participarea maselor la conducerea societăţii, trîmbiţată cu emfază, se cantona în fapt într-un formalism nociv. Poporul pierduse puterea de stat; aspiraţiile lui democratice întreţineau însă flacăra vie a speranţei. Avea dreptate Nicolae Iorga: „Cînd s-a produs o înfrîngere, steagul nu se predă, ci pînza lui se înfăşoară în jurul inimii".

Acum, treptat, desfăşurăm steagul. Statul îl aveam. El a evoluat, s-a dezvoltat de-a lungul timpului. A sosit vremea să fie valorificat în folosul progresului ţării. Rostul lui este de a face economia să funcţioneze bine! Nu ca proprietar, ci ca organizator al pieţelor.

Ani de zile, înainte de 1990, statul a frînat libera iniţiativă, a instaurat monopolul puterii sale, a fost forţa în numele căreia s-a planificat excesiv, s-a centralizat excesiv. În iarna anului 1990 planificarea şi centralizarea economică au căzut dintr-o dată! Statul, care n-a produs nici oţel, nici pîine, nici haine, n-a produs nimic şi nici n-o va face vreodată, a fost folosit în noua conjunctură ca „agent fiscal". Şi cum avea format reflexul excesului... şi l-a exercitat din plin. Cu rezultatele cunoscute: cei mai mari evazionişti sînt agenţii economici cu capital de stat.

Ei bine, acum apăsarea pe această pedală care este puterea statului trebuie să fie făcută într-o manieră nouă. Statul trebuie să fie, în primul rînd, arbitrul concurenţei şi promotorul liberei iniţiative.

Adrian VASILESCU

© S. Ghetie

Povești suprapuse

Copii ai crizei

(către Sabin, cel din ținutul imaginar)

Mă vei scuza că nu mă adresez ție *cu domnule Gherman*; profitînd de un detaliu de construcție al discursului tău, îmi voi permite familiaritatea colegilor de generație. Aș fi trecut peste manifestul pe care îl semnezi, cu atît mai mult cu cît cele 600 de cuvinte ale poveștii de astăzi erau scrise în momentul în care v-am văzut pe prima pagină a ziarelor: tu și saţietatea ta, zice-se trădătoare. *M-am săturat de România* – spui. Să fii tu sănătos, ți-aș răspunde, că singur nu ești în nici un caz; lasă că vînzătoarea mea de ziare, văzîndu-ți titlul, era de acord cu tine chiar fără a-ți fi citit rîndurile (ba tocmai de asta), dar cred că și pe președintele republicii îl mai fulgeră, din cînd în cînd, această idee; ca și pe noi toți, de altfel.

Deci mă vei crede că nu e vorba de morală și, în nici un caz, de lecții de patriotism pe care m-aș vedea chemat să ți le furnizez (permite-mi, te rog, o divagație: zilele trecute corectam lucrări de admitere și iată ce scria un flăcău, printre alte flaterii naționale: *Cucerirea Constantinopolelui în 1215 prin răscoala lui Petru și Asan, la care au participat și românii, (...) nu a reprezentat imboldul necesar constituirii statului românesc suveran și independent.* Personal, mă tem mai mult de limba de lemn a unor astfel de patrioți decît de *trădători* ca tine). Dar întîmplarea face (mare lucru și întîmplarea asta!) ca mărturia săturoșeniei tale să vină a doua zi după ce un post tv (nu e nici un apropó la meseria ta) transmise, după 15 ani de anonimat, filmul Cenaclului Flacăra. L-ai văzut? Nu? Ai pierdut! Pentru că ai fi avut ocazia, asemeni mie, să-ți vezi o poză din copilăria noastră comună. Nu-mi spune că n-ai călcat, în adolescența-ți, prin nici un stadion-cenaclu și că genul în speță te-a dezgustat încă de cînd aveam 10 ani și *antena ne aparținea* în fiecare duminică seara. Nu despre asta e vorba. Ci de faptul că, peste toate acestea, din moment ce ne-au crescut aceleași manuale și același regim, am respirat același aer și aceeași retorică, înseamnă că, într-un fel, de sub pulpana cenaclului am ieșit cu toții: tu, eu, toți cei de vîrsta noastră, nici prea tineri și nici prea bătrîni copii ai crizei – căci asta sîntem.

Aș fi bucuros de acord cu tine dacă nu aș avea, prea des, senzația unui maniheism perfect. În ce te privește, călătorind spre sud și est (ești doar reporter), vezi *drumuri mai bine* și vezi *cum se fac mereu investiții* prin Bucureștiul *în care genialul tebecist se pupă cu analfabetul miliardar;* te-am citat și te-am și invidiat, pentru că ai marele noroc de a vedea drumuri bune și investiții care mie, aici, nu mi-s prea clare; cît despre analfabeți miliardari, între noi fie vorba, dacă i-ai găsi numai la București aș veni alături de tine și am milita pentru dinamitarea acestui oraș turcit care nici mici nu mai știe să facă; tare mi-e teamă că vreo cîțiva te calcă pe nervi și pe bombeu chiar pe lîngă sediul televiziunii tale.

Comment peut-on être Roumain? rămîne o reînnoită întrebare; poate fi dezagreabil răspunsul tău dar oferă, admit, teme de reflecție. Drama nu constă în fragilitatea logică a regretului tău în plenul său, ci în detaliile în care oricine este obligat să-ți dea dreptate. Totuși, înțeleg că te-ai săturat de o Românie generică, dar ce mă miră este cum sucombi într-o altă iluzie; refuzînd o mitologie, plonjezi în alta, la fel de seducătoare și de imaterială. Sătul de România, *vreau Transilvania mea* – zici, *i.e.* ținutul *serios, elegant* și *disciplinat* din era anteMitică. Aici m-ai descumpănit. Fără a dori să sugerez imaturitatea dorinței tale, îți mărturisesc cum, și eu, m-am dorit ba pe o insulă misterioasă, ba mușchetar, ba medic într-un roman de Cronin. Știu că e păcat, dar avem amîndoi șanse egale de a ne vedea vreodată cu ochii visul împlinit.

Adrian CIOROIANU

© S. Gheție

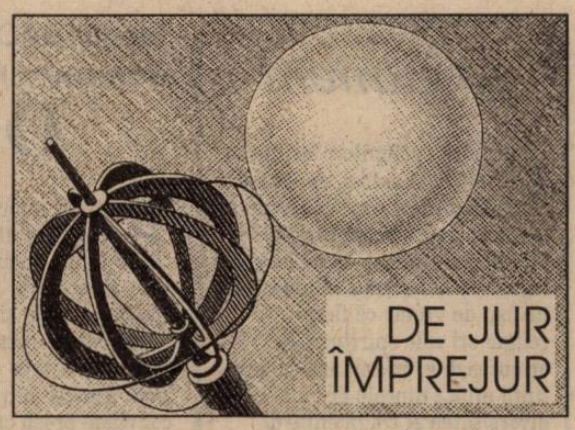

Modă, model

Cînd în lume se petrec lucruri atît de spectaculoase cum sînt tulburările din Asia și criza din Rusia, cînd toate conflictele militare își sporesc eficiența, mai aproape sau mai departe de privirea scrutătoare a organizațiilor mondiale menite să le stingă, rezultatul alegerilor parlamentare din Suedia este comentat doar în treacăt. Deși s-ar putea să fie o modă, nu e exclus să devină un model.

Social democrații lui Goran Persson n-au pierdut alegerile, dar nici nu le-au cîștigat. Ei au obținut cel mai mare procent de voturi, dar insuficiente mandate pentru susținerea unui guvern monocolor. Ceea ce au pierdut ei, a cîștigat Partidul Stîngii, fost comunist, condus de doamna Gudrun Schyman, o persoană elegantă și „bine" care a pledat viguros de-a lungul campaniei electorale în primul rînd pentru revenirea la avantajele create de generosul (prea generosul – spun criticii săi) sistem de securitate socială. Suedia a fost ani de zile dovada că se poate organiza o societate în care acțiunea vizibilă a oamenilor să corecteze efectele negative create de „mîna invizibilă" a pieței. Sistemul de realocare a bogăției i-a gonit din țară pe cîțiva dintre cei care apreciau că li se iau impozite prea mari, dar a menținut – pînă la un punct – o societate în care decalajele dintre bogați și săraci nu erau vizibile și în care drepturile la o viață decentă, la îngrijiri medicale, erau întru totul respectate. În anii '80, sistemul suedez a început să-și arate faliile. Deficitul securității sociale era partea ce putea fi exprimată în cifre a unei colectivități în care instinctul de competiție se tocise în contact cu o legislație egalizatoare. Belșugul care făcea posibilă generozitatea s-a diminuat.

Dreapta, condusă de Carl Bildt, militează zgomotos pentru scăderea impozitelor. Sub presiunea ei, dar în special a recesiunii, guvernarea de stînga a introdus un buget de austeritate, care a însănătoșit finanțele, dar a nemulțumit populația. Medicamentul a fost amar: au fost reduse alocațiile de șomaj, cele pentru familie și pentru locuință, s-au făcut reduceri de personal în creșele, spitalele și școlile întreținute din fondurile comunale. Politica economică a dat rezultate bune: pentru prima oară, după mulți ani, Suedia preconizează un surplus bugetar și domnul Persson s-a arătat dispus, în discursuri, să mai dea înapoi din ce a luat. Partea de populație care i-a retras încrederea crede că, în materie de protecție socială, foștii comuniști sînt mai credibili și proiectul lor de reducere a săptămînii de lucru, promisiunea referendumurilor în privința monezii comune și a centralelor atomice par atractive. Este atractiv și pe plan psihologic pentru o minoritate devotată „excepționalismul" unui model, care de fapt nu mai există. Pentru că social-democrații au aplicat sub steagul de stînga o politică de dreapta, electoratul de stînga a dorit să se asigure în Parlament politicieni inflexibili în antipatiile lor: Europa, centralele atomice.

Partidul doamnei Gudrun Schyman nu amenință cu dictatura proletariatului, ci și-a cîștigat voturile stimulînd reflexele „originalității" căii suedeze. Adversari ai comunității europene și ai monedei unice, cauzatoare de crize, ei cred că Suedia va rămîne singura prosperă dacă va avea miniștri comuniști. E ciudat cum la internaționalizarea capitalului „avangarda proletariatului" răspunde cu programe sectoriale și izolaționiste. Ceea ce a pierdut în voturi stînga moderată, a cîștigat stînga radicală.

Citind atentă ziarele, doamna Schyman a observat că alianțele făcute după alegeri se desfac în procesul guvernării, nu însă înainte de a-i fi compromis (moral sau material) pe partenerii acceptați de nevoie. Ea cere un pact care să specifice că alianța va dura tot atît cît guvernarea. Numai că participarea la putere va impune miniștrilor comuniști un tip de solidaritate cu acțiunile necesare, dar impopulare (cum s-a întîmplat și se întîmplă în Franța). Se va dovedi poate că singurul loc de unde o persoană „bine" poate milita credibil și sincer pentru o politică de stînga inflexibilă este opoziția.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Democrație și sex

După prima explozie de mînie justițiară, în care peste două duzini de publicații americane – unele dintre cele mai importante – cereau demisia președintelui SUA pentru rușinea provocată unei țări, care se întîmplă să fie singura mare putere mondială, au început analizele la rece. Diagnosticul popular e mai puțin sever decît cel al analiștilor deveniți pamfletari (e adevărat că în afacerea respectivă nu prea sînt multe de analizat, dar și pamfletul cade ușor în vulgaritate). Și atunci, cea de a patra putere încearcă să le înțeleagă pe primele și mai ales poporul, de la care toate puterile derivă.

„Pe de o parte ți se face rău cînd vezi dezgustul public față de acest spectacol. Dar multora le place. Și de ce nu? Scenariul conține atîtea trădări, înșelăciuni și ipocrizii la care se adaugă sexul și puterea încît devine captivant. Cel puțin dl Clinton a reușit sinteza perfectă între divertisment și politică. Omul este atît de irezistibil egocentric, încît nu se poate abține să nu-i rănească pe cei din jurul său, pentru că nu se gîndește la ei (și pentru ei) decît după ce totul s-a întîmplat. Pe de altă parte, opinia publică dezaprobă procedeul prin care a fost făcut să se clatine. Nu este vorba doar de o reacție de simpatie față de un om nefericit, ci de respingerea unei culturi agresive așa cum este ea practicată de cele două partide și de numeroși indivizi. Oamenii consideră (și eu cred la fel ca ei) că anchetele, prin caracterul lor implacabil și prin publicitatea care li se face, tind să-l condamne pe acuzat în fața tribunalului opiniei publice. Oamenii văd că odată acuzațiile lansate, ele scapă de sub control și nu se mai supun unui elementar bun-simț sau unei minime decențe. Conflictul scoate din noi tot ce e mai rău... (Americanii) știu că anchetele sînt selective și au scopuri partizane. Pentru ei nu există diferențe între anchetatori și prada lor, deoarece au impresia că, de fapt, se dorește compromiterea unor reputații și reglarea de conturi. Se tem de manipularea unui procedeu destinat să uzurpe prerogativele democrației. Americanii l-au reales pe Clinton știind foarte bine – nu dovezile lipseau – că omul era un mușieratic înveterat și un mincinos înrăit". (Robert J. Sameulson – **The Washington Post).**

Peste ocean, revista **The Economist** nu cedează tentației de a cînta în strună sondajelor. Pe coperțile a două numere succesive, Clinton este mai mult somat, decît invitat, să plece. Iată motivul: „În centrul raportului alcătuit de dl Starr sînt două fapte indiscutabile: dl Clinton nu dă doi bani pe onoarea funcției și prețuiește minciuna. Nu există nici un indiciu care să ne facă să credem că se va schimba. Și-a cerut iertare de atîtea ori încît, dacă s-ar pune o taxă pe scuze, ar fi dat faliment. Dar dacă îi pare atît de rău atunci de ce vociferează atît de zgomotos la acuzațiile dlui Starr? La faimosul dejun cu rugăciune din 11 septembrie, unde a vorbit despre păcatul lui și «spiritul său frînt» camera l-a surprins privind pe furiș în jurul lui, în timp ce se ruga, verificînd, parcă, dacă toată lumea se uită la el. E un politician versat care știe ce coardă trebuie ciupită pentru ca să nu fie dat afară din serviciu. De dragul acestei îndemînări, americanii cred că el poată să rămînă. Falimentul moral este motivul pentru care trebuie să plece".

Revista **Le Nouvel Observateur** titrează: „America – revenirea Inchiziției". Editorialiștii revistei pariziene îl consideră pe Clinton o victimă: „Dacă acest om este vinovat, vina lui este de a fi subestimat ura pe care i-o poartă americanii limitați, această Americă obscurantistă, care cultivă în același timp extremismul politic și fanatismul religios". (Bernard Guetta – „Democrația în pericol")

Chiar dacă nu în acești termeni categorici, și în America se aud voci îngrijorate în legătură cu evoluția democrației. După ce recunoaște că s-a bucurat cînd Nixon și Reagan erau cercetați de procurori independenți, profesorul de filosofie politică, Michael Walzer ajunge la o stranie mărturisire în **The New Republic** (revistă care apare la Washington) „...Nu eram chiar atît de diferit de Richard Nixon, pe cît credeam. Ca și el aveam «lista mea neagră» și m-am bucurat cînd dușmanii mei au fost azvîrliți la pușcărie: Desigur, în afacerile Watergate și Irangate delictele erau reale și vinovații meritau închisoarea. Dar hărțuirea oamenilor și căutarea dovezilor care să-i incrimineze au devenit un substitut al politicii. Procesele judiciare vor demasca întotdeauna un vinovat. Ceea ce ne dorim, ceea ce cere democrația este existența unor opozanți, a unei dezbateri. Într-o democrație demnă de acest nume, dezacordurile și conflictele politice se sting odată cu votul parlamentarilor, cu alegerile, locale sau naționale. Cei care au pierdut pot să relanseze dezbaterea în timpul legislaturii și să încerce să cîștige. Procesele și destituirile nu sînt o soluție bună, pentru că ele pun capăt oricărei dezbateri. Cînd îi considerăm pe oponenții noștri criminali, dușmani, nu mai încercăm nici un compromis, și nu ne gîndim la o victorie temporară: obiectivul este excluderea din viața politică pentru totdeauna, ineligibilitatea, gratiile". **(M. B.)**

Argument

Întîlnirea religiilor: întîlnire inevitabilă astăzi, ca situaţie de fapt, de vreme ce oamenii şi informaţia circulă masiv; dar mai ales întîlnirea ca *problemă* legată de substanţa religiosului însuşi, de vreme ce fiecare religie ori cale spirituală se orientează şi orientează către o ţintă aflată dincolo de diversitatea şi fragmentarul lumii.

În mare, modalităţile întîlnirii s-ar putea repartiza în trei rubrici: război, confuzie, convergenţă. Cel mai adesea, analiza faptului religios actual e tentată să dea îndeosebi atenţie primelor două, mai spectaculoase, mai acute în influenţa lor socială. De o parte extremisme, fundamentalisme, tradiţionalism: crisparea într-o *formă* religioasă privită ca singura autentică ori măcar superioară celorlalte. Marele capital de forţă al sacrului e uşor de instrumentat, în aceste condiţii, ideologic, politic, identitar; religia tinde să fie redusă la o valoare colectivă dacă nu colectivistă. România nu cunoaşte formele explozive ale fundamentalismului musulman ori ale conflictului din ex-Iugoslavia; aici sînt de depăşit tendinţele de izolaţionism ale ortodoxiei (întărite de regimul comunist) şi de administrat tensiunile între ortodocşi şi greco-catolici. Virgil Ciomoş indică confuziile între sfera „Puterii", spaţiu public şi spaţiu privat, cît şi ambiguitatea cu care sînt definite „modernitatea" şi „tradiţia" drept factori de alimentare a conflictului. De cealaltă parte, mai ales în Occident, întîlnirea cunoaşte varianta amalgamelor, a religiozităţii difuze, a religiei *à la carte* unde fiecare e tentat să-şi pregătească propria reţetă de fericire recurgînd la ingrediente din diverse spaţii religioase. Textul Ioanei Popescu analizează filmul *Baraka*, produs tipic al unei asemenea poziţii.

În sfîrşit, *convergenţa*, cu alte cuvinte conştiinţa acelui pol comun spre care se îndreaptă, fiecare pe drumul său, marile tradiţii şi religii ale lumii. Pentru experienţa concretă a cunoaşterii celuilalt, a întîlnirii şi colaborării, domeniul cel mai imediat comun tuturor este *caritatea*, gestul activ social: textul părintelui Iustin Marchiş şi cel al lui Teodor Baconsky vorbesc despre asemenea întîlniri. Alături de fraternitatea astfel trăită, tema convergenţei se leagă însă chiar de amplasamentul omului spiritual faţă de partenerul ultim. Convergenţa ca problemă *interioară* a fiecărei tradiţii, ca dimensiune a drumului spiritual, ca atitudine responsabilă, *adecvată* faţă de Adevăr – ce se oferă în expresii diferite unei umanităţi diverse – e discutată în celelalte contribuţii: André Scrima în dialog cu Andrei Pleşu, Horia Bernea, Florin Mihăescu. O temă intens gîndită începînd din perioada interbelică: Simone Weil şi René Guénon o dovedesc. **(A. M.)**

Teodor BACONSKY
ambasadorul României la Vatican

O şansă

Există o tonică unanimitate în jurul sentimentului că reuniunea „Oameni şi religii", organizată la sfîrşitul verii în capitala României, a fost un succes. Un succes ecumenic, dar şi unul politic şi diplomatic. E imposibil să rezum aici *tot* ce s-a întîmplat şi nici nu pot face o evaluare globală a *consecinţelor* acestei reuniuni. Am avut greutăţi în a convinge presa că reuniunea nu a fost un „pretext" pentru *vizita Papei*, ci un eveniment independent, chiar dacă – în zilele respective – relaţiile dintre catolici şi ortodocşi au stat în centrul atenţiei. Iată numai cîteva argumente în sprijinul „succesului" de care pomeneam.

Pe plan ecumenic, reuniunea a prilejuit cea mai vastă – şi elevată – întîlnire între *ierarhia* marilor confesiuni creştine europene, care au dialogat, firește, şi cu reprezentanţii asiatici ai religiilor necreştine. Personal, m-a interesat cu precădere contactul dintre reprezentanţii Sfîntului Scaun şi cei ai Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. În acest registru – delicat, întrucît minat de varii prejudecăţi ostile – lucrurile au evoluat spectaculos. Au avut loc scene „istorice", greu de imaginat cu puţin timp în urmă: Patriarhul Teoctist a participat la o missă catolică în catedrala Sf. Iosif. Cardinalii au convorbit fratern cu mitropoliţii, s-au îmbrăţişat, au accentuat – *oficial* – ideea că patrimoniul comun al celor două Biserici depăşeşte divergenţele existente (şi istoria polemică a receptării lor). Greco-catolicii s-au reapropiat de ortodocşi, cu urmarea că, foarte curînd, cele două comisii de dialog se vor întîlni, pentru a rezolva amiabil chestiunile conflictuale rezervate pînă acum sălilor de tribunal.

După cele întîmplate, Biserica Ortodoxă Română a surmontat complexul propriei izolări şi a ieşit fortificată. Ea şi-a reafirmat atît *autocefalia*, cît şi capacitatea – dar mai ales voinţa – de a sprijini efectiv interesele României. În aceste condiţii, vizita Papei Ioan-Paul al II-lea în România poate avea loc – şi sperăm că „minunea" se va petrece realmente, în prima parte a anului viitor.

Pe plan politic, reuniunea a fost de asemenea substanţială. Mesajul preşedintelui Clinton şi acela transmis de către Suveranul Pontif au fost intens mediatizate în Occident. România a fost văzută *altfel* – ca punte între cele două Europe – eliberîndu-se, fie şi temporar, din legenda sa neagră. Ne mîndream, dincolo de dificultăţile prin care trecem, cu faptul că avem relaţii bune cu toţi vecinii şi reprezentăm un punct de stabilitate în Est. Acum putem spune că încercăm să generăm şi un alt fel de stabilitate: cea bazată pe armonizarea vieţii religioase interne şi pe deschiderea Ortodoxiei autohtone către Apusul catolic şi protestant. Pentru prima oară, Ortodoxia – acuzată că ne ţine în afara Europei – devine un factor de integrare, un operator de imagine externă pozitivă. Aş mai nota aici faptul că, găzduind reuniunea, România acreditează o intuiţie tot mai răspîndită: aceea că religia şi politica trebuie să se împace, pentru a proiecta împreună viitoarea arhitectură a continentului.

În fine, reuniunea de la Bucureşti are excelente efecte diplomatice. Relaţiile României cu Sfîntul Scaun s-au ameliorat sensibil, *fără ca Biserica Ortodoxă Română să se simtă exclusă din acest nou raport.* Am avut oaspeţi distinşi – ambasadori acreditaţi la Vatican – care vor transmite în statele aferente semnale favorabile României (asemenea diplomaţilor acreditaţi la Bucureşti). Papalitatea, care doreşte reintegrarea dimensiunii creştine în construcţia europeană, îşi va găsi în Ortodoxia românească un aliat semnificativ şi, trebuie să admitem, surprinzător.

Toate acestea sînt elemente concrete, perfect inscriptibile într-un scenariu optimist. S-au creat deja premisele unui *nou culoar de expresie românească* în concertul continental. Există desigur şi riscul de a irosi ce am cîştigat. Dacă „Bisericile româneşti" (ortodoxă şi greco-catolică) vor eşua în proiectul lor de reconciliere şi se vor întoarce la penibilul punct de plecare pe care tocmai l-au lăsat în urmă, Ioan-Paul al II-lea nu va face vizita pe care o evocăm de un deceniu, fără să o putem realiza. Dacă politicienii noştri nu vor fructifica – printr-o atentă monitorizare instituţională – memoria (inter)naţională a reuniunii de la Bucureşti, aceasta se va estompa rapid. Dacă, în sfîrşit, diplomaţia noastră nu va fi atentă la ce se întîmplă acum în celelalte capitale ortodoxe (dar şi la Sf. Scaun), atunci, iarăşi, ne vom fi entuziasmat prematur, fără să culegem roadele unui eveniment virtualmente decisiv.

Nu am avut timp ca, în timpul reuniunii, să urmăresc emisiunile TV dedicate evenimentului. Am auzit însă că, întrebaţi fiind pe stradă, oamenii erau mulţumiţi şi considerau că ideea de a organiza reuniunea de la Bucureşti este foarte bună pentru România. Dincolo de crispări şi dificultăţi, *vox populi* transmitea „puternicilor zilei" îndemnul de a nu da timpul înapoi. Sper – bineînţeles – că această voce va fi auzită.

În viaţa de fiecare zi

– interviu cu ieromonahul Iustin MARCHIŞ, biserica Stavropoleos –

Anca Manolescu: *Atent la frumuseţea liturgică, prin care poate fi înţeleasă, trăită tradiţia ortodoxă, sînteţi în acelaşi timp atent la relaţia Bisericii cu societatea civilă, cu lumea de astăzi, cu alte comunităţi creştine. În ambele cazuri, atitudinea pe care o preferaţi este gestul concret, bine conturat. Cum e resimţită, de pe această poziţie, întîlnirea cu alte confesiuni?*

Părintele Iustin Marchiş: Pînă în urmă cu zece ani cunoştinţele noastre despre alte religii ori confesiuni veneau aproape exclusiv dinspre Facultatea de Teologie, dinspre manualele şi puţinele cărţi pe care le puteam consulta în bibliotecile institutelor teologice unde, să nu uităm, funcţiona ca peste tot cenzura. Despre fenomenul interbelic, despre relaţia Biserică-Stat, despre relaţiile între culte, un tînăr nu avea de unde să afle decît de la puţinii martori direcţi care, cu multă grijă, comunicau celor ce voiau şi puteau să înţeleagă lucrurile acestea. Iată că, de zece ani, se publică masiv literatură din domeniul religiei şi al spiritualităţii, inclusiv studii foarte serioase al căror prim folos este, socot eu, că începem să îi cunoaştem pe alţii. Dintotdeauna am considerat, de altfel, că aceasta este cea dintîi datorie a noastră. Am constatat însă că, din păcate, aici nu stăm nici mai bine, dar nici mai rău decît alţii: cu ani în urmă, la Roma, am auzit o persoană foarte credincioasă care întreba: „Ortodocşi? Asta înseamnă că sînteţi creştini?". Mai avem mult de progresat într-o percepţie reciprocă reală. Rezultatul cel mai drag mie al reuniunii recente de la Bucureşti „Oameni şi religii" a fost acela că, pentru mulţi dintre cei sosiţi aici, ea a fost prilejul de a asista la o liturghie ortodoxă şi că lucrul acesta a fost impresionant pentru absolut toţi. Dacă slujba ar fi fost şi mai bine rînduită, ce folos ar fi putut aduce Bisericii noastre, ortodoxiei şi creştinismului în general, prin frumuseţea pe care o putem oferi unei lumi care, altfel, nu e privată de disensiuni, conflicte, holocausturi contemporane. În ce priveşte relaţia între confesiuni în România, eu aş aminti poziţia „Grupului de reflecţie pentru înnoirea Bisericii", activ între 1990-1992, unde eminenţi teologi dar şi laici socoteau că trebuie să dăm o nouă expresie relaţiei Bisericii cu societatea, cu spaţiul public, destul de superficială şi formală înainte de 1989. Dacă tot ne e drag să susţinem că dintotdeauna au trăit aici etnii şi confesiuni diferite în bună înţelegere, ar trebui să facem vii aceste lucruri. Atitudinile, declaraţiile noastre publice se refereau mai ales la dialogul cu greco-catolicii, punctul cel mai sensibil actualmente în ce priveşte comunicarea interconfesională, punct în care mai sînt paşi de făcut.

Un articol al lui Olivier Clément, din Le Monde *(iunie 1998) relatează gesturi foarte dure ale oficialităţilor ecleziastice ruse împotriva unor preoţi, călugări sau laici care încearcă să deschidă un dialog cu alte confesiuni, cu lumea culturii, să obţină o trăire religioasă mai personală, mai responsabilă, negrevată de formalism. Aţi citit integral acest articol în biserică, declarînd că represiunea vi se pare incompatibilă cu o Biserică ce se vrea eficace, realistă, atentă la situaţia lumii de azi.*

E într-adevăr greu de închipuit şi mai ales greu de admis că teologi precum S. Bulgakov, A. Schmemann, V. Lossky, ce se bucură de respectul majorităţii ortodoxe şi al cărturarilor ortodocşi din toată lumea, au putut fi trataţi acolo ca nişte eretici în Evul Mediu, că le-au fost arse cărţile în piaţa publică. Gestul poate fi explicat, dar nicidecum justificat, prin faptul că destui slujitori ai Bisericii, chiar cu mitră pe cap, au studii mai puţine, comunică mai greu cu lumea, preferă să identifice Ortodoxia cu ritualismul şi li se pare că orice lucru care e privit din alt unghi sau cu o privire proaspătă, nouă, vie poate fi primejdios pentru buna aşezare şi perpetuare a liturghiei slavone, a tradiţiei ei, lucru de mare frumuseţe dar care nu poate fi osificat, nu poate rămîne încremenit. Există o nevoie de înnoire – tocmai pentru a transmite viu ceea ce este mereu valabil în ortodoxie –, o nevoie resimţită în toate ţările ortodoxe, care nu ţine numai de dorinţa oamenilor ci, în mod cert, şi de o comunicare mistică, de o lucrare a lui Dumnezeu. E ceea ce încercăm să facem şi noi aici, în comunitatea de la Stavropoleos.

Aţi avut, din cîte ştiu, o bună colaborare în domeniul asistenţei sociale cu catolici.

Socot, într-adevăr, că lucrurile stau diferit în plan teoretic şi în cel al vieţii de fiecare zi, că abia împlinind gestul imediat eficace putem defini mai corect, mai consistent, lucrurile. Am întîlnit cu cîţiva ani în urmă un călugăr iezuit. Deşi ortodocşilor iezuiţii nu le trezesc întotdeauna amintirile cele mai bune dat fiind rolul acestora în apariţia uniaţiei din Transilvania, ştiinţa lor teologică, faptele lor de cultură nu pot fi ignorate. Dar iată, în plus, cazul acestui iezuit austriac, Georg Sporschill, care a venit în 1990 în România şi a început o lucrare de ajutorare a copiilor străzii. Din cunoştinţele mele, desigur limitate, este exerciţiul cel mai articulat de resocializare întreprins cu o vădită notă creştină. Întîlnindu-ne, rugîndu-ne împreună, am făcut proiectul de a extinde activitatea organizaţiei „Concordia" prin înfiinţarea unui centru la Bucureşti, Centrul „Sf. Dimitrie", care a început să funcţioneze în condiţii considerate de vizitatori străini egale cu cele din Occident. Iar colaborarea nu se limitează doar la iniţiatorii şi responsabilii centrului; educatorii sînt atît români ortodocşi, cît şi români sau neromâni catolici. Aşa încît acei copii ai străzii, fugiţi ori alungaţi din medii fără pace şi fără înţelegere, pot să crească într-o familie creştină, unde întîlnirea între confesiuni se petrece, firesc şi neîncetat, sub ochii lor. La frăţeasca prietenie şi colaborare cu părintele Sporschill, la atmosfera din Centru aş adăuga colaborarea cu sponsorii (catolici, dar şi ortodocşi, mai ales din zona bancară); e un proiect important în care s-au investit 100.000 $ şi care utilizează lunar 10.000 $. Copiilor li se propun aici activităţi care să îi atragă şi să îi formeze: li se predă limba germană, sînt învăţaţi să lucreze cu calculatorul, colaboratori ai noştri, chiar universitari, le predau pictura, dansul; o tînără actriţă îi învaţă să vorbească şi face cu ei teatru, au un profesor de arte marţiale pentru ca să se deprindă să-şi îndrume energia; au lîngă ei un medic şi un psiholog. E nevoie de un efort special pentru a putea recupera asemenea copii grav traumatizaţi, un efort în care asistenţa religioasă e foarte prezentă: îşi încep ziua şi însoţesc momentele ei importante prin rugăciune, li se dă o învăţătură creştină ortodoxă, sînt deprinşi cu cîntările liturgice, vin aici la biserică pentru mărturisire şi împărtăşanie. Or, atît părintele Sporschill cît şi călugăriţa catolică Ruth Zenkert, directoarea Centrului, au nu numai atenţie şi respect pentru pregătirea religioasă a copiilor în propria lor confesiune, dar sînt ei înşişi ataşaţi de ortodoxie, o au în preajmă. Nici un moment nu am resimţit, în întîlnirile şi discuţiile cu ei, vreo intenţie de prozelitism. E un contraargument palpabil faţă de cei care, de la distanţă, se îngrijorează pentru scopurile urmărite de congregaţiile catolice active în România. Iar pentru relaţiile între confesiuni este, cred, un moment foarte bun acela în care, pe teren practic, ne întîlnim; cîteodată prin forţa lucrurilor: avînd cazuri similare de tratat ori acelaşi caz ce trece de la unii la alţii. La bucuria de a ajuta împreună un suflet se adaugă aceea de a ne cunoaşte unii pe alţii mai direct, mai îndelungat, mai precis, dincolo de o bunăvoinţă teoretică. Aş adăuga că asemenea bucurie o avem şi în biserică, unde frumuseţea *teologică* a liturghiei ortodoxe este resimţită de mulţi neortodocşi care asistă, care o descoperă şi participă împreună cu noi la ea.

Virgil CIOMOŞ
doctor în filozofie

Ecumenism şi secularizare

Tranziţia spre democraţie a societăţilor post-comuniste din Europa orientală ne oferă o fenomenologie economică, politică şi mentală care, din perspectiva istoriei şi experienţei Occidentului european, apare ca cel puţin curioasă. Căci, deşi obiectivele general recunoscute ale unui asemenea complex proces de modernizare alcătuiesc substanţa asumată a mai tuturor strategiilor formulate de forţele politice din zonă, practica socială ce decurge din acestea e adesea de-a dreptul străină spiritului lor. Am putea chiar spune că – în cazul României, cel puţin – între teoria şi practica politică şi, prin generalizare, între macro- şi micro-social s-a produs, în timp, un *hiatus* ce pune sub semnul întrebării nu numai coerenţa şi eficienţa instituţiilor Statului ci şi reprezentativitatea şi legitimitatea sistemului politic. Consecinţele ce decurg de aici sînt, pentru un occidental, uşor reperabile. Ele relevă, înainte de toate, de un tip de comportament caracteristic în Europa orientală, situat cumva la graniţa *(i.e.* confuzia) dintre tradiţie şi modernitate, într-un *no mans land* în care tradiţionalismul încearcă a se impune cu mijloace... moderne, iar modernismul, cu cele... tradiţionale.

Hybris-ul societal românesc, de pildă, rezultă dintr-un straniu amestec de „rigoare" patriarhală şi nonşalanţă „modernă". Deşi un atare (inedit) mariaj poate fi, concedem, pitoresc, el se expune unor pericole abia sesizabile. Într-adevăr, „rigorismul" popular riscă să basculeze uşor într-un tradiţionalism „de Stat" – a cărui expresie politică e populismul –, în vreme ce „nonşalanţa" clasei politice riscă, la rîndu-i, să degenereze într-un anarhism „de piaţă" – a cărui expresie politică e liberalismul *laissez-faire*-ului. Or, în Estul european, „populismul" nu e altceva decît un eufemism cosmetizat al naţionalismului „tradiţionalist", unul care profită, vai, tocmai de mijloacele perfecţionate (inclusiv cele militare) ale duşmanului său – Occidentul modern şi citadin –, în vreme ce liberalismul anarhic „modernist" e posibil tocmai datorită atomizării spaţiului public în societăţile Europei de Est, devenind, astfel, un profitor al mijloacelor oferite tocmai de duşmanul său – Orientul tradiţional şi rural. Heterogenitatea rurală a turmelor nu poate fi totuşi confundată cu diviziunea citadină a activităţilor şi nici şezătoarea tradiţională cu parlamentul modern (fie el „unicameral").

Lipsa unei poziţii (şi, prin urmare, a unei clase) de mijloc în peisajul românesc face, mai întîi, ca scena politică să fie polarizată pînă la fracturare (blocînd orice posibilă coerenţă şi, deci, continuitate a strategiilor pe termen lung), iar, apoi, ca sfera politicului însuşi să înghită treptat toate componentele instituţionale ale vieţii sociale, ceea ce e încă şi mai grav. Rezultatul imediat al acestei excesive politizări a societăţii româneşti – urmă abia sesizabilă a unui auto(teo)cratism de tip tradiţional – e nu mai puţin paradoxal, fiindcă tradiţionalismul „de Stat" al populismului a reuşit să impună în parlamentul României cîteva feţe bisericeşti (pentru care Occidentul e uneori sinonim cu „infernul") în vreme ce anarhismul „de piaţă" al *laissez-faire*-ului a basculat în imperiul mafiilor (pentru care acelaşi Occident e sinonim uneori cu „paradisul"). (Republica prezidenţială devine versiunea „modernă" a monarhismului luminat, în vreme ce crima organizată, una nu mai puţin „modernă" a confreriilor cavereşti.) Şi într-un caz şi în celălalt, lipsa separării puterilor şi instituţiilor în Stat are ca efect general confuzia dintre sfera publică şi cea privată. Şi asta nu pentru că românii ar fi mai puţin morali decît alte popoare. Prezenţa prelaţilor în parlament ca şi proliferarea mafiilor în economie constituie simptomele unei modernităţi încă debile, insuficient consolidate: primul fenomen relevă de neconsumarea procesului de separare a Bisericii de Stat, al doilea, de esenţa unor relaţii de dependenţă persoanlă (avatar al unui sistem ierarhic de tip feudal).

© S. Gheţie

Ne mărginim să evocăm aici doar două cazuri simptomatice ale mai sus pomenitei confuzii dintre public şi privat. Restructurarea regiei naţionale a lignitului a condus la intrarea în şomaj a zeci de mii de mineri. În schimbul unei prime simbolice de cîteva salarii, alte cîteva mii au cerut, în mod spontan, intrarea lor în... şomaj. Sumele primite drept recompensă au fost folosite în scopuri strict private, scurgîndu-se de regulă pe panta fără întoarcere a consumului casnic. În cel mai bun caz, micile economii au contribuit la reinstalarea minerilor în mediul rural (din care proveniseră), ceea ce (în plin proces de modernizare!) a determinat un exod de la oraş la sat şi, prin urmare, ruralizarea conştiinţei unei importante categorii de oameni, destinată, în fond, vieţii citadine. Al doilea caz e acela al restructurării băncilor româneşti, instituţii menite să dirijeze şi să susţină politica monetară a ţării şi, deci, interesul public. Or, cu foarte puţine excepţii, ele s-au grăbit să-şi construiască, mai întîi (din banii contribuabililor), nişte sedii de-a dreptul somptuoase, demne de invidia celor mai puternice bănci occidentale, pentru a oferi apoi creditele lor cele mai avantajoase... propriilor angajaţi. E de la sine înţeles că viaţa unor asemenea instituţii financiare, destinate să gestioneze un timp cît mai lung încrederea publicului românesc, a fost, fatalmente, foarte scurtă.

Simptomele tranziţiei româneşti sînt mai pregnante şi, prin urmare, mai alarmante în acele zone culturale şi istorice – cum e Transilvania – marcate încă de multiple conflicte interetnice şi interconfesionale – mai mult sau mai puţin private –, a căror soluţionare face însă obiectul unor revendicări ce îmbracă adesea haina – *i.e.* camuflajul – noii „evanghelii" a democratizării şi modernizării vieţii publice... O nouă confuzie dintre public şi privat, care, pe de-o parte, face ca maghiarii transilvani să solicite din „raţiuni de Stat"... Statului român legitima (de altfel) autonomie administrativă a judeţelor secuieşti (statut care, în conştiinţa populaţiei din acea regiune, majoritar rurală, e perceput, însă, nu ca un cadru firesc de desfăşurare a vieţii moderne ci drept modalitate de afirmare a independenţei tradiţionale a proprietarilor de pămînt) iar, pe de altă parte (şi invers), ca o parte a ierarhiei ortodoxe să refuze, din „raţiuni private" (ce ţin de... „tradiţie"), deciziile cu caracter juridic care o obligă la retrocedarea bunurilor Bisericii greco-catolice. Interesele private sînt revendicate din raţiuni publice, cele publice sînt ignorate din raţiuni private. De aceea, reperarea problemelor reale ale acestui spaţiu interetnic şi interconfesional, configurarea unor soluţii eficace trebuie să facă faţă provocării presupuse de caracterul atipic al unor asemenea conflicte, de dificultatea de a decela, în cele din urmă, între vorbe şi fapte, între scopuri şi mijloace.

Există, credem, o legătură intimă (ce merge pînă la identificare) între seria confuziilor mai sus amintite şi, respectiv, efectele (adesea imprevizibile) ce decurg dintr-o neinspirată (deşi „bine intenţionată") politică de suscitare forţată a procesului de secularizare, proces determinant, desigur, pentru constituirea modernităţii, dar care, în Occidentul european, s-a consumat, prin contrast, după rigorile unui ritm aproape firesc. Faptul că tocmai societăţile occidentale secularizate au reuşit să elimine din sînul lor conflictele de natură confesională ar trebui să ne dea mai mult de gîndit. Şi asta nu pentru că, la origine, ele însele ar fi fost cumva mai „imune" la fenomenul religios. În fapt, indiferenţa religioasă occidentală e un fenomen istoric ulterior şi logic derivat în raport cu afirmarea (iniţială) a caracterului universal al creştinismului însuşi (al cărui efect a fost tocmai egalizarea tuturor cetăţenilor în faţa Dumnezeului Cel Unic). (Într-un anume fel, Monoteismul şi Imperiul au constituit pivoţii conjugaţi ai modernităţii.) Dacă laicitatea modernă a instituţiilor Statului şi a societăţii civile reprezintă în Vest rodul unui îndelung proces de maturare şi, implicit, de interiorizare a valorilor tradiţionale (universal umane) vehiculate de Biserica creştină – în acest context, vocaţia socială a catolicismului şi protestantismului (asumată ca misiune atît de Reformă cît şi de Contrareformă) pare a fi fost destinală –, în Est, precipitarea forţată a secularizării a găsit Biserica tradiţională şi, respectiv, Statul modern pe baricade diferite. Mai apăsat spus, în Occident, secularizarea spaţiului public a fost o consecinţă firească (adesea ignorată, ce-i drept) a însăşi practicii sociale a Bisericii creştine – ceea ce a condus la eliberarea persoanei umane (în noua ei calitate de cetăţean al Statului laic) de orice formă mascată de idolatrie –, în timp ce, în Orient, lipsa unei necesare continuităţi în procesul de metamorfoză a tradiţiei în modernitate a făcut ca Biserica să reculeze, demonizînd Statul – devenit, brusc, un bastion al ateismului teoretic, ca şi cînd turma lui Hristos ar număra doar pe enoriaşi, nu şi pe cetăţeni –, iar Statul să demonizeze Biserica – devenită, brusc, un bastion al teismului pragmatic, ca şi cînd casa Domnului n-ar fi una zidită întru Duh, ci s-ar reduce la simpla ei aparenţă instituţională. În ambele cazuri, avem de-a face, în fond, cu o cădere în idolatrie...

După cedarea averilor bisericeşti (eveniment petrecut la mijlocul secolului XIX), tinerii „revoluţionari" români – autori morali şi politici ai legii secularizării – au vizitat din nou trapezele mînăstirilor moldave, dornici să regăsească delicile vechilor lor agape. Cum era de aşteptat, gazdele (proaspăt „secularizate") i-au tratat cu un categoric şi indignat refuz. Reacţia a fost promptă: tinerii partizani ai separării Bisericii de Stat au dat foc la tot ce le-a stat bisericeşte (adică „separat") în cale... Morala e simplă: călugării noştri se purtaseră ca nişte idolatri, crezînd că vor putea cumpăra bunăvoinţa Statului în schimbul unor servicii turistice, junii noştri fuseseră şi ei idolatri, confundînd retragerea pioasă cu cheful. Toate astea (care sună caragialesc, prea caragialesc) puteau fi evitate dacă retragerile tradiţionale ar fi păstrat şi, de ce nu, dezvoltat ceva din virtutea civică a spaţiilor lor confesionale (calitate pe care au oferit-o în mod natural, pînă la un moment dat) şi dacă agapele moderne ar fi păstrat şi dezvoltat ceva din virtutea lor iniţială – aceea de a prilejui fraternitatea şi comuniunea.

Departe de a separa cu adevărat apele, comunismul n-a făcut decît să perpetueze *hybris*-ul. Dar dacă în cazul fragedei modernităţi româneşti, Biserica fusese în cel mai bun caz ignorată de interesul („riguros") al Statului, autorităţile totalitare comuniste au absorbit pur şi simplu Biserica (din punct de vedere instituţional), asimilînd, paradoxal, calitatea tradiţională de funcţionar al lui Dumnezeu cu aceea modernă de funcţionar al... Statului (al Mamonei, am putea adăuga, într-o viziune „teologală"). Fără s-o ştie, acordînd Bisericii statutul unei instituţii (ca oricare alta), comuniştii nu făceau decît să-i recunoască legitimitatea (una care – ca şi astăzi... – se bucura de dreptul reprezentării în Marea Adunare Naţională). E şi motivul pentru care ceea ce era de neconceput în Occidentul capitalist s-a întîmplat totuşi în Orientul comunist: preoţii confesiunilor creştine recepte din România s-au bucurat de salariile, asigurările şi pensiile acordate de Statul ateu... Responsabil de atari confuze reacţii e, de fiecare dată, acelaşi *hiatus* neconsumat dintre tradiţie şi modernitate. Un *hiatus* care explică de ce anume politicienii români se întrec în a participa la parastasuri (cît mai) publice, făcîndu-şi de zor cruci în faţa camerelor de televiziune („o imagine bună pentru campania electorală"), dar şi invers, de ce Biserica noastră ortodoxă şi tradiţională ţinteşte atît de mult la titlul prin excelenţă... modern de Biserică naţională. Toate astea relevă, pînă la urmă, de simplul fapt că tînăra naţiune română nu se bucură încă de o identitate modernă bine conturată, adică de una politică (iar nu confesională) şi culturală (iar nu teologală). (Inutil să adăugăm că viitorul profil politic şi cultural al României moderne trebuie să includă – în mod natural, nu doar ideologic – tot ceea ce ţine de tradiţia confesională şi teologală vie şi, prin urmare, creatoare a acestui spaţiu.) Stîngăcia cu care unii prelaţi se folosesc adesea de mijloacele moderne de protest (mitinguri şi marşuri, de pildă) pentru a solicita drepturi... tradiţionale – între altele, recunoaşterea calităţii de consilier de nu chiar a aceleia de autoritate a Bisericii în sfera politicului – ca şi neputinţa instituţiilor moderne ale Statului de a face faţă corupţiei de tip clientelar – în ciuda unor dovezi evidente, nici o încercare de ridicare a vreunei imunităţi parlamentare n-a avut pînă acum sorţi de izbîndă, încît sistemul juridic românesc pare că funcţionează încă după principiul mitologic al ţapului ispăşitor – determină o crispare a societăţii civile româneşti, rătăcită şi ea între cei doi poli ai tranziţiei.

Pe cît de paradoxale se vădesc a fi problemele, pe atît de paradoxale trebuie să fie însă şi soluţiile. De aceea, în loc să mimeze comportamentul detaşat al analistului politic şcolit pe alte meleaguri (mai apusene), intelectualul nostru ar trebui să-şi asume – pe măsura forţelor de care dispune – măcar o parte din dificila sarcină de a reface, la nivel mental, anevoioasa şi delicata tranziţie de la tradiţie la modernitate, proces care, datorită ritmului său accelerat, riscă să oculteze cîteva importante şi, mai ales, inevitabile etape. (Fie spus în treacăt, cultura teologică a tribunilor *show*-ului mediatic românesc nu pare să servească prea mult unei asemenea cauze. Or, să nu uităm, de la Max Weber încoace, trecînd prin Graf Yorck, Heidegger şi Gadamer, nimeni n-a putut defini modernitatea altfel decît prin comparaţie cu tradiţia.) Determinarea unui asemenea obiectiv solicită, între altele, o reformulare din temelii a însăşi naturii şi, în consecinţă, menirii societăţii civile în Orientul european. Într-adevăr, situaţia inedită şi chiar confuză în care ne găsim face ca spaţiul nostru public să nu poată avea în mod natural rolul „omogen" de mijlocitor abilitat între diferiţii actori ai unei lumi moderne mature (cum se întîmplă în Occident) ci, dimpotrivă, pe acela cu totul „eterogen" de intermediar nepoftit între două lumi ce se percep a fi reciproc străine – cea tradiţională şi cea modernă, amîndouă imature. De aici urmează că singura strategie cu sorţi de izbîndă într-un asemenea spaţiu intermediar (şi, uneori, conflictual) e aceea de a investi societatea civilă cu sarcina de a restitui acelora care sînt depozitarii tradiţiei... tradiţia însăşi, şi anume, nu oricum, ci cu mijloace moderne (apropriate). Dacă modernitatea (cea autentică!) nu se dezvoltă împotriva, ci abia în prelungirea unei tradiţii mature, atunci schimbarea formelor culturale (adesea dogmatice) în care e vehiculată astăzi tradiţia reprezintă o urgenţă de neocolit.

Dinamica întîlnirii

– André SCRIMA în dialog cu Andrei PLEŞU –

Andrei Pleşu: Cum e, într-un fel, firesc, creştinii vorbesc despre creştinism ca despre singura religie autentică, singura cu care e necesar să ai contact de vreme ce e superioară celorlalte tradiţii ale lumii. Există responsabili ecleziastici care consideră că ortodocşii ar trebui să-şi cunoască aproape exclusiv propria religie şi să nu aibă decît un comerţ minim şi precaut cu alte texte sacre. Legat de un asemenea tip de atitudine aş vrea să vă pun două întrebări. 1. Există o legitimitate spirituală pentru această radicalitate? Pînă la ce punct – şi în ce termeni – este radicalismul acesta admisibil? 2. Dacă, dimpotrivă, adoptăm un punct de vedere mai larg – să-l numim tradiţional – care ar fi atunci unicitatea creştinismului şi cum o susţinem? Este aici un hăţiş, o reţea de teme la care, deocamdată, avem doar răspunsuri care nu se întîlnesc întotdeauna cu cele ale Bisericii oficiale.

André Scrima: Mi se pare esenţial să înţelegem că, în această privinţă, lucrurile nu trebuie privite *încremenit*; înţelegerea noastră, ea însăşi, trebuie să se menţină necontenit în devenire. Cei care sînt, pentru moment, în starea rigidă, rigoristă şi impenetrabilă pe care o evocaţi se instalează, de fapt, într-o *certitudine*, nu într-un *adevăr*. Certitudinea e mult mai accesibilă decît adevărul fiindcă e psihologică, fiindcă e socială, fiindcă e compensatorie faţă de tot soiul de frustrări; face economie de spirit. Pentru situaţiile în devenire, marele pericol, marea poticnire este să te opreşti pe loc, să încremeneşti. Încremenirea, din punctul de vedere al acţiunii (dar şi filologic), înseamnă mineralizare. Însă mineralizarea este permisă numai eshatologic, în Ierusalimul ceresc. Pentru că acolo e luminoasă. Este piatra pătrunsă de lumină. Piatra preţioasă e o piatră ce devine ea însăşi sursă de lumină. E ca şi cum piatra ar avea înăuntrul ei principiul iluminării: în acelaşi timp stabilitate şi iradiere.

Din acest punct de vedere, *cubul* este într-adevăr realizare, consacrare a spaţiului. Dacă fac o operaţie foarte simplă gîndind sfera (formă perfectă) în perspectiva dinamică a umplerii spaţiului, voi constata că sfera nu poate umple spaţiul: se creează interstiţii. S-o supunem, experimental, unei operaţiuni de presiune care să ducă la completa ocupare, adeziune şi conformitate la spaţiu. Are loc, atunci, un inter-joc între sferă şi spaţiu. Şi sfera devine cub, devine *Kaaba*.

Ceea ce e absolut sigur este că „lucrurile se rezolvă la vîrf" (*solvitur in excelsis*). Dumneavoastră aşteptaţi ca reprezentanţi autorizaţi ai creştinismului să recunoască limpede şi explicit legitimitatea şi concordanţa celorlalte religii cu cea creştină. Limpede şi explicit nu au s-o facă. Însă există asemenea creştini. Am întîlnit în România, cînd eram tînăr, o mulţime în cercul de la Antim. Doctorul V. Voiculescu, de pildă, care era un creştin din ce în ce mai christic.

O devenire vectorializată

Ne aflăm, spuneam, în devenire cît priveşte înţelegerea religiei. O atare interogaţie sau problematică – cu tot regimul ei etic, nu numai intelectual –, a fost resimţită ca un dat inevitabil în Occident, în mediile creştine serioase. Pe un asemenea parcurs se operează o cernere, o decantare, o trecere prin filtru, ca cea evocată de *Evanghelie* („Şi a zis Domnul: Simone, Simone, iată Satana v-a cerut ca să vă cearnă ca pe grîu" – *Luca* 22, 31). E o cernere inevitabilă pentru că face parte din sensul acestei deveniri care e vectorială. Aş spune *vectorializată* fiindcă are, văzută sau nevăzută de noi, o ţintă unică. Care ia cu sine şi face să treacă esenţialul, lăsînd în urmă toate cele ce s-au desprins sau „discernut", pentru a atinge, mi se pare, un moment (cînd spun asta, mă angajez numai pe mine), un moment în care Duhul va trebui să acţioneze singur fiindcă istoria atinge o limită unde acţiunea omului nu mai e operantă, se împotmoleşte. Sunt asemenea momente, descifrabile în toate referinţele Scrierilor sacre: la un moment dat, în măsura în care timpul se agită mai violent, materia istoriei se solidifică, se încheagă. Conflictul din spaţiul ex-iugoslav – pentru a lua un exemplu foarte concret – reprezintă o regresiune în istorie, dublată de o agitaţie a timpului *out of joints*; timpul şi-a ieşit din ţîţîni. Iar rezultatul şi conţinutul acestei agitaţii are ca rezultat, paradoxal, un fel de limitare, de solidificare, de neputinţă.

Mă întorc la întrebările pe care le puneaţi la început referitor la superioritatea creştinismului. Mai poţi citi oare o altă carte afară de Scriptura creştină? Voi da un răspuns, nu fantasmat, ci foarte banal, pedestru, *terre-à-terre*; dar discernut. În Occident, la o întîlnire ca a noastră, problemele care s-ar pune ar fi cu totul altele. Dacă un creştin adevărat (lucid, sobru, informat) ar exclude pe islamici, pe hinduşi, etc. ca pe nişte păgîni, discursul său ar fi net respins. Fiindcă ambianţa, mediul, locul, tipologia culturală nu mai îngăduie aşa ceva. Pe cînd aici, lucrul se petrece încă. De aceea spuneam că situaţia este în curs, în devenire.

A. P.: Ştiţi însă că localnicul va folosi declaraţia dumneavoastră ca pe un argument în favoarea supremaţiei Ortodoxiei. Cei de acolo, va spune el, sunt anesteziaţi, decadenţi, disoluţi.

A. S.: Sigur. Dar care este semnul superiorităţii? Acela pe care eu mi-l arog, proclamîndu-mă, prin excluziune iar nu prin incluziune, unicul reprezentant al creştinismului? Ce înseamnă asta? Aici începe scandalul. În Occident, asta se ştie; în parte, conştiinţele s-au decantat. Refuzul celuilalt, exclusivismul revine la o imposibilitate, la o închidere în tine însuţi pentru „apărare" (agresivitate travestită), la provincialism, aprehensiune şi frică şi, pînă la urmă, la deformarea imaginii vii a lui Dumnezeu în tine. Ceea ce e jalnic. Nu e mai puţin adevărat că declaraţiile de deschidere nu sunt suficiente pentru a împlini această imagine a lui Dumnezeu. Nu e de ajuns să spui că toate religiile sunt egale şi toate pisicile sunt, noaptea, cenuşii. Interogaţia care rezultă dintr-o asemenea tematică e cu mult mai exigentă. Dar, încă o dată, ea nu poate fi „discursificată" în cîteva fraze – cu o încărcătură apologetică aptă să-i dea gata pe opozanţii unei asemenea deschideri. Aş crede mai degrabă că trebuie reluată o introviziune insistentă, în sensul lui Heidegger. Nu trecerea de la dreapta la stînga, în numele ecumenismului, ci pătrunderea într-o asemenea afirmaţie brutală – negativă sau pozitivă – şi sondarea ei dincolo de primele aparenţe ar reprezenta „metoda", calea de urmat. („Nu adevărul e adevărul, ci calea e adevărul" parafraza Kierkegaard cuvîntul Evangheliei.)

Să revenim. Spui, de pildă: „Creştinismul e singura religie". De acord? Nu! Creştinismul e o religie care a venit adusă de Cuvînt; e religia Cuvîntului lui Dumnezeu întrupat. E o religie care nu se opune. Christos nu se opune absolut nimănui. Alţii i se opun, i se pot opune lui Christos. Cărui Christos? Să ne întrebăm. Cărui Christos i se pot opune? Fiindcă există Christos în adevărul lui dumnezeiesc. Şi există Christos cel conceput de noi, în felul în care îl concepem noi. Pavel spune: „Vai! Oare Christos s-a divizat? Fiecare vine cu învăţătura lui." Am eu, aşa de uşuratic, dreptul – prin credinţa sau prin inteligenţa banală, naturală – am eu dreptul să-l definesc, să-l ţin în sărmanele mele contururi, să-l posed pe Christos pînă la a proiecta în el lucruri decurgînd din mărunţimea unei vieţi pe care El a venit s-o ridice, s-o „deschidă", nu s-o închidă? Dacă porneşti de la creştinism ca religie a excluziunii, dacă faci din „superioritate" un pretext pentru excluziune, mă tem că nu eşti în Duhul lui Christos. Or, El spune: „Sunt acolo unde voi nu m-aţi căutat..." Judecata din urmă nu e dezvăluire doar a faptelor, ci şi a sensibilităţii noastre de a-L percepe acolo unde El nu e declarat. „Dar unde erai Doamne? Dacă am fi ştiut, am fi venit la Tine." Aparent, ignoranţa te justifică. „Dacă ştiam că eşti Tu acolo, am fi venit." „Acolo", El este inclus, e inclusiv; nimic nu rămîne însă, de fapt, în afara Lui.

Sîntem mereu tentaţi să avem o viziune a lui Dumnezeu din perspectivă proprie, umană, care circumscrie *definitiv* înţelesurile şi adevărurile, pretinzînd totodată că aceasta e unica lui dezvăluire. Aici stau şi limitările lui René Guénon, la care mă refeream altundeva. El a trasat o schemă aşa de largă încît nu i se mai zăresc marginile; dar rămîne totuşi un schematism. Or, e uimitor pentru noi că Dumnezeu poate fi, la un moment dat, ca imagine, împotriva lui însuşi. Un text medieval din epoca lui Frederic al II-lea spunea: *Nemo contra Deum, nisi Deus ipse* („Nimeni împotriva lui Dumnezeu afară de Dumnezeu însuşi"). Cînd sînt în dificultatea de a înţelege, de a *discerne* o „nouă venire", o „vizitaţiune" a lui Dumnezeu spre mine – deosebită de ceea ce El asumase, ca formă, pînă atunci –, nu se cuvine să o resping, să mă opresc, să mă îndîrjesc în mine însumi. El vine să mă preia dincolo de imaginea Lui anterior stabilită chiar de El.

Credinţă şi istoricizare

Făceam odată distincţia dintre credinţă şi istoricizarea ei. Nu sîntem, mă tem, suficient de atenţi la toate implicaţiile şi conotaţiile acestui binom în tensiune. În creştinismul occidental şi de vreun secol şi jumătate încoace, cam peste tot în lumea creştină – prin şcoală, prin cultură, prin mediile de informare – Christos e într-un anume fel „atestat" preponderent prin faptul istoric, prin „succesul" socio-cultural al creştinismului. Ceea ce nu era, evident, starea începuturilor. Acum, reuşita istorică e dată ca un argument incontestabil pentru marea pretenţie de superioritate a creştinismului. De unde tinde să decurgă excluderea celorlalte religii ca inferioare, deficiente din punctul de vedere al realităţii lor. Aici, la noi, e sigur! Brahman? Buddha? Să fim serioşi! Nu mai pomenim de alte mari tradiţii spirituale.

A. P.: Raportul s-a răsturnat pînă la urmă.

A. S.: Într-adevăr. Şi chiar într-un fel mult mai amplu şi mai complex decît am crede. Ca un efect aproape inevitabil al condiţiei noastre temporale, „rîvna" scade, veghea spiritului, de care vorbeşte Christos, slăbeşte, credinţa se „retrage". Rămîne – pentru un timp – istoria (cu produsele ei, dintre care azi mai ales politicul, pe care religia nu ştie întotdeauna să-l discearnă cum se cuvine şi să-l ţină la distanţă).

Vorbeaţi despre raportul ce s-a răsturnat. În Scriptură întîlnim uneori aluzii la o „şiretenie" divină, un fel de a conduce căile istoriei acolo unde nici nu bănuie cei ce îşi închipuie că le dirijează: „Dumnezeu scrie drept cu linii strîmbe" (vechi proverb portughez pe care Claudel îl pune ca *motto* la al său *Soulier de satin*). Cu riscul de a nu fi înţeles, aş vorbi aici despre „sensibilitatea profetică" de care, deşi rezidă în inima experienţei de credinţă, am cam uitat. În trăirea spirituală, *profetism* nu are nimic de a face cu prevestiri, cu prezicerea viitorului, cu ghicitura... Christos vorbeşte despre aproape obligaţia noastră de a citi „semnele timpurilor" („Făţarnicilor, semnele vremii ştiţi să le vedeţi... şi spuneţi că mîine plouă, iar semnele timpurilor nu ştiţi să le citiţi"). Iar aceste „semne" nu sînt doar cele ce vin din viitor, ci mai ales cele deja înscrise în istoria noastră, în substanţa timpului care ne solicită fără încetare înţelegerea, discernămîntul vivifiat de credinţă. Or, unul din aceste semne nu este oare intuirea Logosului lui Dumnezeu, aşa cum decide el, în alte locuri, sub alte forme? Această trăire *creatoare* a credinţei mi se pare ceva exaltant, eliberator... Prin Christos, noi nu mai trăim doar între Geneză şi Înviere; am intrat în timpul calitativ altul, cel dintre Pogorîrea Duhului şi Parusie. Şi, în acest interval, mai pot emerge profeţii, profetism. Creştinismul vechi recunoştea ca profeţi nu numai pe Isaia, Ieremia, Zaharia, ci şi pe Platon, Heraclit, Sibile... (frescele bisericilor noastre ne-o reamintesc).

A. P.: Dar această neîncetată emergenţă a Duhului s-a uitat.

A. S.: S-a uitat. Mai neaşteptat, mai tulburător, aş evoca exemplul islamului (cu care şi despre care, din pricini diferite, nu mai ştim să vorbim). Intrînd în Ierusalim (682) şi clădind pe vechile temelii ale templului lui Solomon moscheea Al-Aksa, „Domul pietrei", califul Omar a pus să se însemne pe zidurile ei un verset din *Coran*: „Binecuvîntată eşti tu, Marie, căci din tine s-a născut feciorelnic Iisus, Mesia, duhul şi cuvîntul lui Dumnezeu". Orice comentar ar trebui să fie de prisos. Din păcate astăzi e mai necesar ca oricînd.

Christos e Logosul, izvorul de sens al totalităţii deschise, văzută şi nevăzută. Dacă nu ar fi fost Logosul, cuvîntul şi „mintea" lui Dumnezeu întrupate nu ne-ar fi interesat, nu ne-ar fi reţinut pentru mult timp. Nu ca să aşeze în lume o *superioritate* (care n-ar fi ţinut în orice caz mult timp) a venit el, ci ca să ne dezvăluie o *centralitate*. A tot ce s-a manifestat, a ceea ce se manifestă: creaţie, mîntuire, reîntoarcere-unire în Dumnezeul cel Viu. Or, pentru ca să-l poţi întîlni ca atare trebuie să fii sau extrem de senin şi de inocent (în sensul rus al inocenţei: ca cel ce nu refuză, nu se impune pe sine) şi atunci eşti mîntuit. Ori dacă te îndreptăţi spre El ca un întrebător, ca un intelectual, trebuie să ai mare grijă să nu confunzi, să nu scazi, să nu faci să se scoboare această centralitate, să n-o distribui pe o „peripeţie", pe formele unei anecdotici istorice sau instituţionale care voalează Logosul. Cînd asculţi, în biserică, imnografia bizantină (Romanos Melodul, Ioan Damaschinul, Efrem Sirul...), eşti în contact cu această centralitate de sursă increată. Dar dacă asculţi fără înţelegere, fără să intri în itineranţa ei, te opreşti la ceea ce Ortodoxia îţi oferă ca referinţă (să nu spunem ca pretext) de identitate, de instalare pe diverse niveluri, în propria ta slavă: că sînt român, că sînt mai bun ca ceilalţi, că sînt creştin, că sînt ortodox.

Revin iarăşi, mereu, la Antim ca la o experienţă ortodoxă trăită. La sfîrşitul unei conferinţe de duminică, cu multă asistenţă laică, unde se vorbise şi despre Djâlâl-od-dîn Rûmî şi Ramakrishna, un călugăr se ridică şi spune: „Mă iertaţi. Dumneavoastră citaţi un musulman, altul un hindus. Dar ce este atunci aici?" Şi părintele Benedict Ghiuş a răspuns foarte simplu: „Dacă Dumnezeu a spus că, la sfîrşitul vremilor, îşi va lua la sine toate oile, cum pot eu să le exclud? Cum pot respinge pe cineva care vorbeşte astfel despre El? Cum pot să nu-l ascult?"

A. P.: Mai erau pe atunci figuri de talia părintelui Benedict. A fost un moment, probabil ultimul, în care intelectualitatea se îmbina perfect cu Biserica.

A. S.: Cum să rămîi în afara textelor fundamentale, a Înţelepciunii făcută palpabilă în textul revelat şi, prin el, accesibilă dincolo de orice limitări. Rûmî are un cuvînt extraordinar referitor la Buna-Vestire. „Fecioara Maria, tulburată de apariţia îngerului, vrea să se întoarcă de la acesta ca să se refugieze în Dumnezeu. Dar arhanghelul o întîmpină cu vorbele: «O, Maria, tu încerci să te adăposteşti de mine în Dumnezeu, iar eu ţi-l aduc tocmai pe Dumnezeu»". Fugim tocmai de noua lui ofertă, uimitoare, îmbogăţită, neaşteptată, care face să explodeze preconcepţiile noastre despre manifestarea divină. Şi să nesocotim toate acestea ca şi cum ar fi în afara adevărului? Nici nu merită să mai vorbim. Trebuie totuşi să o facem pentru că, încă o dată, timpul e defazat şi trebuie recuperat. Şi se va face: această recuperare şi împlinire a unor timpuri dislocate, *out of joints*, ieşite din încheieturi: în minte, în cuvînt, în faptă.

Dar în această întreprindere trebuie să fii înţelept ca şarpele şi blînd ca porumbelul. Or, mă tem că, de cele mai multe ori, astăzi, sîntem încă mai degrabă „blînzi" ca şerpii şi „înţelepţi" ca porumbeii...

Iunie 1993

Zece răspunsuri la o singură întrebare

– interviu cu Horia BERNEA –

Anca Manolescu: *Sînteţi, ca pictor, un om care lucrează cu concretul, cu văzul; în consecinţă un om pentru care realităţile, experienţa spirituală se verifică mereu prin testul unei bune, adecvate „întruchipări". Or, pentru dumeavoastră, e evident că testul acesta dă rezultate admirabile nu numai în perimetrul creştin, ci şi în forme de artă ale altor religii. Sînteţi în acelaşi timp, angajat într-o tradiţie anume, cea creştină. Cum vedeţi întîlnirea religiilor, dumneavoastră care sînteţi atît de direct interpelat de dovezile* concrete *ale trăirii sacrului în diverse spaţii, tradiţii?*

Horia Bernea: Dacă mi-ai pune de zece ori întrebarea, de zece ori aş putea da alt răspuns, care ar însemna în fond acelaşi lucru în formulări deosebite. Socotesc că am încercat să mă apropii de alte tipuri de spiritualitate cu sufletul totalmente deschis, că am mers destul de adînc în adevărul lor şi că, într-un fel, l-am absorbit. Or, de fiecare dată, am avut o stare de inconfort, de rău aproape – care rezulta dintr-un fel de sfîşiere. E un cuvînt dur dar potrivit. Fiindcă, pe de o parte, nu mă puteam dezlipi, nu puteam să nu am conştiinţa că aparţin unei anumite tradiţii şi lumi: ortodoxă, creştină. Iar, pe de altă parte, cealaltă lume mi se părea teribil de fascinantă, de autentică în spiritualitatea ei, de „captivantă".

Am fost de pildă la Karbala în momentul pelerinajului shi'it la mormîntul lui Husayn. Nu era de pus la îndoială ce se petrecea acolo, nu era de tratat cu o condescendentă toleranţă. Era un lucru masiv, puternic, amuţitor: felul în care se rugau în jurul moscheii, starea de strigăt, aproape, a rugăciunii, *actualitatea* cu care era resimţit evenimentul fondator al locului. Pe urmă, configuraţia locului în sine. De la betonul sec al unui oraş cu aspect modern, constructivist occidental şi murdăria „orientală" a străzii intri în fastul moscheii care e o mare de lumini. Totul e compus din mici faţete de oglindă în care pot străluci miliarde de reflexe ale unei singure lumînări. Ceva incredibil!

Un soi de arhitectură „doctrinară": Unitatea divină comunicată în reflexele ei nenumărate, inepuizabile, vii.

Acolo apărea într-adevăr adecvarea. Eram uluit, chiar din punct de vedere tehnic: cum putuseră lipi oglinzile pe mortar? Cum rezistau de mai bine de o mie de ani? Cum le tăiaseră în aşa fel încît să obţină precizia a miliarde de poligoane diferite, perfect îmbinate? Acolo totul era potrivit, ordonat de un imens întreg: un ansamblu de o monotonie superbă. Şi, în el, în jurul lui, puritatea totală a rugăciunii. În momentul şi în locul acela, am simţit că toţi oamenii se roagă la fel, într-o singură religie. Cînd se iese din starea aceea apar diferenţele, conflictele, pot apărea excesele fundamentaliste ori pur şi simplu kitsch-ul. Lîngă minaretul spiralat al Samarrei, am văzut moschei moderne în care poligoanele-oglinzi erau colorate, un fel de ştrasuri de ţi se strepezeau dinţii. Mă refer în mod special la islam pentru că tipul lui de sensibilitate spirituală e înrudit cu al nostru, e o aceeaşi lume mediteraneană şi, în consecinţă, resimt mai acut sfîşierea despre care vorbeam. În ce mă priveşte nu m-am putut apropia niciodată prea mult de buddhismul indian; am fost ceva mai sensibil la cel zen şi cu mult mai mult atras de atmosfera spaţiului tibetan: acolo am avut iarăşi, realmente, senzaţia unui lucru total, a unei experienţe primordiale faţă de care nu poţi avea dubii.

După asemenea întîlniri, revenit brusc la mine acasă, mă simt întărit, îmbogăţit, împrospătat; pentru că am fost scos din rutină, dintr-un familiar care riscă să devină nivelator. Şi-mi pot privi spaţiul propriu cu un ochi limpezit. Cred că e un mod în care această prea invocată „întîlnire a religiilor", a spiritualităţilor poate fi interesantă, reală. Altfel mi se pare că e simplă afacere propagandistică ori politică, un soi de „aflare în treabă". Însă ar fi de făcut aici distincţia între credinţă şi experienţă a sacrului. Pe ultima poţi să o ai oriunde; pe prima doar în spaţiul, în lumea, în tradiţia ta proprie.

Ceea ce se leagă de un al doilea răspuns, ori mai precis de o problemă. Poţi privi alt spaţiu de tradiţie cu simpatie spirituală, rămînînd bine fixat în a ta, reconfortat chiar. Însă pentru un om mai „călduţ" din punct de vedere religios ori mai slab pregătit, mai sumar educat, întîlnirea religiilor, considerarea lor drept tot atît de legitime pot duce la o gravă relativizare a credinţei. El are nevoie să-şi privească credinţa ca pe un lucru unic, absolut necesar întregii lumi; altfel ceva se şubrezeşte în el şi-l face să-şi piardă elanul. Pericolul vine din slăbiciunea omului, din dependenţa lui faţă de *forma* credinţei. Cînd un om care şi-a petrecut toată viaţa lîngă o troiţă află că patimile Mîntuitorului sînt *doar una* dintre căile prin care Dumnezeu s-a revelat oamenilor, el se clatină, e dezorientat.

Însă astăzi sîntem puşi, prin forţa lucrurilor, prin circulaţia informaţiei, a oamenilor, în faţa altor religii, a adepţilor lor.

Eu nu văd situaţia, în această privinţă decît foarte dificilă, foarte gravă. Pentru că românii – şi nu numai ei – au o pregătire spirituală proastă, ori măcar superficială, departe de o responsabilitate reală în raport cu ea. Există atîţia oameni dispuşi să accepte o noutate doar pentru că nu au ce să-i opună şi care, în plus, o preiau chiar pe ea cu uşurătate, în aspectele ei de suprafaţă. Această atitudine constituie, după mine, un rezervor oricînd actualizabil de fanatisme. Pentru că fanaticul mizează pe formă şi îşi consumă energia ca s-o impună, fără înţelegerea a ceea ce poartă ea cu sine. Pe de altă parte, multi-culturalitatea, contactele nenumărate, posibile şi chiar impuse, în lumea actuală duc la o alarmantă lipsă de creativitate: oamenii mai neatenţi la ei înşişi nu mai au răgazul şi îndemnul de a se adînci în sine şi în propria tradiţie.

De altfel, oamenii pentru care contează preponderent forma, litera legii (tendinţă împotriva căreia avertizează toţi marii spirituali şi părinţi ai Bisericii), ei sînt cei mai pînditi să-şi relativizeze credinţa cînd se află în prezenţa altor religii. Şi pot avea, ca reacţie de apărare, tendinţa de a se închide în intoleranţă. Aş da un exemplu din alt domeniu, dar lămuritor pentru ceea ce spun. Teoria relativităţii şi fizica actuală în genere au fost acuzate de o gîndire vulgarizantă că ar fi unul din factorii care au relativizat, au agresat credinţa, au atacat ordinea lumii şi liniştea omului. Or, e clară, în această acuză, o revoltătoare şi lamentabilă lipsă de discernămînt. Teoria relativităţii nu se referă, evident, la realitatea ultimă sau la unitatea lumii. Ea pune în cauză aspectele imediat sensibile, nuanţează nivelurile lumii, surprinde ceva foarte fin din funcţionarea lor inaparentă. Pentru mine, fizica modernă, nu cea mecanicistă de pînă la Faraday, dă substanţă, ajută unei perfecte înţelegeri a modului de lucrare divin, a operei lui Dumnezeu. Fizica modernă, ale cărei ultime desfăşurări nu le mai cunoasc, poate fi un important sprijin, un instrument la îndemîna omului atras de cunoaşterea spirituală, de înţelegerea fundamentelor spirituale ale lumii imediate. Sînt numai confirmări, nu demolări ale credinţei. Pentru mine, fizica a fost un cadru concret de descoperire, de resimţire a creştinismului.

Există însă un alt soi de relativism, în domeniul religiosului, care mi se pare că trebuie menţionat. E vorba despre judecata „democratică", exterioară, neimplicată în nici o religie care priveşte toate formele de religie, de religiozitate, inclusiv sectele drept perfect egale, ca simple opţiuni individuale ori comunitare. O judecată de tip egalitarist şi reducţionist, care nu are acces – şi nici nu-şi propune să aibă – la autenticul nici unei religii ori spiritualităţi. Or, ea nu obţine „întîlnirea religiilor", ci reducţia tuturor religiilor la simple valori sociale, culturale ori emoţionale, individuale.

Ce impresie v-a făcut întîlnirea recentă de la Bucureşti, „Oameni şi religii"?

În măsura în care pledează pentru pace, nu pot decît să tac aprobator. Din păcate, la asemenea întîlniri participă oameni cîştigaţi pentru cauza respectivă, nu cei care aţîţă conflictele şi ţin pîrghiile emoţionale în mînă. E vorba despre reuniuni stimabile însă mai curînd protocolare.

Dar atîtea chipuri de oameni angajaţi spiritual, din spaţii total deosebite, puse laolaltă?

Observînd alăturarea de chipuri poţi obţine, într-adevăr, rezultate mai substanţiale, indiferent de mobilul nobil ori superficial care le-a adunat. Sînt deja prea familiar cu tipologia chipului ortodox – prin convieţuire firească –, cu a celui catolic – prin portretele de cardinali de care e plină pictura – pentru ca ele să-mi provoace descoperiri. În cazul lor, ceea ce mă uimeşte este tocmai continuitatea, rezistenţa şi generalitatea unui anume tip de figură, de construcţie a siluetei, de gestică: tipuri foarte bine constituite şi total deosebite între ele. Islamici erau puţini, iar evreii – trăind îndelung în spaţiul european – au împrumutat ceva din aerul locului, ne sînt asemenea. M-au frapat în schimb cîteva chipuri de buddhişti. Nu am avut niciodată ocazia să văd feţe cu totul şi cu totul emaciate, afară de ale unor pustnici absoluţi din frescele de la Athos sau Sinai. Or, la aceşti buddhişti, pe tipul mongol de faţă, foarte diferit de al neamurilor creştine, am avut senzaţia unei lipse totale de carne. Şi, culmea, erau persoane destul de grase, cu capete rotunde, masive. Dacă te-ai fi rezumat la date strict fizice, ai fi spus că seamănă cu nişte luptători de sumo, care nu îţi prea evocă spiritualitatea. Însă materialitatea acelor feţe era aproape cristalină. Materia primea, pe ele, un semn care o transforma; aveai senzaţia unei materii altfel calificate, „îmbunătăţite".

Revenind la chestiunea iniţială, iată un alt răspuns posibil, o altă cale de abordare. E vorba despre un lucru surprinzător: după mine, dacă înţelegi foarte bine un domeniu, fizica de pildă, dacă îl înţelegi dincolo de terminologia, formulele şi legile cu care lucrează, dincolo de uneltele lui, atunci poţi înţelege relativ uşor alte domenii, chimie, biologie sau chiar domenii mai îndepărtate. Poţi să nu ai vocabularul adecvat noului domeniu, recuzita lui ştiinţifică, însă ai intuiţia funcţionării de ansamblu. O soluţie similară aş vedea şi pentru întîlnirea cu alte spiritualităţi. În momentul în care pătrunzi destul de adînc în propria ta tradiţie, în substanţa ei, începi să pricepi şi funcţionarea altor religii, devii conştient de faptul că ele se îndreaptă realmente – din altă perspectivă – către acelaşi adevăr şi eviţi pericolele unei sincretice „contaminări".

Florin MIHĂESCU
eseist

Unitate, unicitate, unanimitate

Întîlnirea de la Bucureşti, „Oameni şi Religii", a adus în prezenţă responsabili şi adepţi ai mai tuturor religiilor principale ale lumii, indiferent de deosebirile între ele. Or, cînd acceptă o astfel de reuniune, este limpede că ei socotesc drept posibilă o înţelegere între aceste religii, dincolo de diferenţele ce le separă. Oricare ar fi rezultatele reuniunii cu pricina, vom încerca să analizăm liniile pe care o înţelegere, rodnică şi durabilă, are şanse să se construiască.

Orice religie nu poate fi definită ca atare decît dacă are ca sens şi scop legătura *(re-lego)* între om şi un Principiu spiritual al lumii. Aşa cum, pentru a avea unitate, coerenţă şi eficacitate, ea trebuie să comporte o doctrină (dogmă), un ritual şi o morală. Dacă între religii ar exista deosebiri în toate aceste planuri, atunci înţelegerea nu ar fi posibilă. Puncte comune trebuie totuşi să existe pentru că altfel religiile şi-ar pierde sensul de religii şi *re-uniunea* lor nu ar mai avea rost.

Primul punct comun este unitatea transcendentă a religiilor (conform F. Schuon), respectiv certitudinea că există un Principiu spiritual care a creat lumea şi o stăpîneşte. Chiar dacă în unele religii, acest principiu e conceput drept impersonal (dar cu aspecte personale, ca în hinduism), iar în altele drept personal (ca în religiile abrahamice), el dă unitatea fără de care multiplicitatea manifestării, a lumii s-ar destrăma. Evident că fiecare religie pune accentul pe aspecte diferite ale Principiului, pe acele atribute divine mai adecvate populaţiilor cărora li se adresează, ceea ce justifică diversitatea căilor. Totuşi unitatea Principiului şi necomuna lui măsură cu manifestarea constituie un punct esenţial, fără recunoaşterea căruia nici un acord între religii nu ar fi posibil şi orice reuniune, fie ea şi mondială, ar fi inutilă.

Diferenţele între dogme sau doctrine nu pot fi puse de acord pentru că ele dau specificitatea religiilor şi le justifică pluralitatea; ele decurg din caracterul providenţial al doctrinelor, adecvate, cum spuneam, unui anume spaţiu, unui anume timp, unei anumite comunităţi. Cu atît mai mult nu poate exista unitate în domeniul ritualurilor, cele care dau efectivitate doctrinei. În fond, prin dogme şi ritual, o populaţie, un neam, o „lume" îşi are şi îşi păstrează specificul, unicitatea sa spirituală. Unicitate ce trebuie înţeleasă, acceptată, respectată pentru că, în lipsa ei, s-ar produce confuzie şi haos. Tentaţia de a o neglija, încercarea de a o depăşi nu pot duce decît la pseudo-unitate, nu pot produce decît un sincretism religios dăunător dacă nu chiar malefic. Din atari devieri de la unicitatea dogmelor şi a ritualurilor a apărut mulţimea sectelor şi, în genere, a neospiritualismelor contemporane, ceea ce reprezintă un pericol de disoluţie pentru religii.

Rămîne un al treilea punct, cel al moralei, mai precis al „faptei bune", al actului umanitar în care înţelegerea pare mai curînd posibilă. Atenuarea marilor suferinţe colective, diminuarea individualismelor prin practicarea unui anume altruism sînt puncte unde o *unanimitate* a religiilor pare cel mai uşor de realizat, în ciuda diferenţelor de dogmă şi ritual, păstrînd respectul pentru unicitatea fiecărei religii în parte şi orientarea către unitatea lor transcendentă.

În sfîrşit, dacă toate deosebirile – necesare – la care ne-am referit nu pot fi înlăturate, ele pot fi în schimb înţelese convergent dacă se ia în considerare nu practica propriu-zisă, ci aspectul simbolic. Acolo unde aparenţa diferenţiază, simbolul poate scoate în relief o semnificaţie comună. Acolo unde aspectele exterioare (exoterice) par net diferite, sensul lor interior (esoteric) poate fi sesizat drept analog sau echivalent, dacă nu identic. Cînd religiile mitologice vorbesc despre zei, iar cele semitice despre îngeri, diferenţele par inacordabile. Dar, în plan simbolic, zei şi îngeri sînt entităţi ale lumilor superioare, spirituale; astfel înţeleşi, zeii nu mai sînt idoli, iar îngerii nu mai sînt doar concepte. Simbolul şi înţelegerea simbolică pot deveni o punte reală de înaintare pentru înţelegerea între religii, ca acel curcubeu ce leagă cerul de pămînt, simbol comun tuturor religiilor, sub care s-ar putea dezvolta un adevărat ecumenism.

Ioana POPESCU
etnolog

Atenţie, cîine rău!

Dacă vrei să afli cum a apărut lumea şi de unde se trage omul, ai în ziua de azi, în mare, două posibilităţi: prima ţi-o oferă literatura pseudo-ştiinţifică (gen Willem J. J. Glashouver, Bielefeld, f.a.) care se autorecomandă cam aşa: „Într-o prezentare tot atît de captivantă pe cît de competentă ştiinţific, relatarea biblică se îmbină în această carte cu rezultatele cercetării ştiinţifice moderne, rezultînd o panoramă fascinantă a creaţiei". A doua ofertă, din ce în ce mai răspîndită, e cea mitico-religioasă în care autorul universului e declarat Sacrul, în cele mai variate forme ale sale. Răspunsul din urmă mai cu seamă incită imaginaţia şi atrage autori dornici să se nemurească prin stabilirea şi ilustrarea unor asemănări formale superficiale între diverse culturi arhaice, unele dispărute, altele supravieţuind punctual. Compoziţii excesiv de poetice, alcătuite din fragmente a tot soiul de călătorii ale gîndului, din aventuri nostalgice în „comunităţi primitive contemporane" (oribilă sintagmă, între noi fie spus) cu salturi mortale din sudul Africii către Extremul Orient sau din pădurile australiene tocmai în munţii Americii Centrale, ele se sprijină pe teoria unei imanenţe sacre nespecifice şi se pretează perfect unei reprezentări cinematografice. Am avut de curînd ocazia să văd o asemenea încercare şi să-i observ efectele şi puterea de convingere asupra publicului.

Primul lucru care mi-a dat de gîndit după vizionare a fost că filmul se poate perfect povesti în cuvinte; discursul vizual ilustrează foarte corect forma şi conţinutul textelor pe tema unei credinţe vagi, într-o instanţă superioară fără nume, fără chip şi poveste, conturată prin însumarea *ad-hoc* a unor fragmente de credinţe ori „curiozităţi" rituale încă practicate. La inflaţia de clişee lingvistice se adaugă acum poncifele vizuale. Iată deci povestea uşor de tradus în cuvinte a filmului *Baraka* (autor Ron Fricke, producător M. Madigson, 1992).

Ecranul se luminează pe o fierbere de nori viguroşi, care reprezintă nebuloasa generatoare de haos ce a precedat creaţia; cerul este imediat brăzdat de stoluri de păsări din ce în ce mai compacte şi precis direcţionate, dînd un sens grafic suprafeţei anterioare. Muzica de fond, cu rol foarte important pentru potenţarea imaginii de-a lungul întregului film, trece de la ritmul aparent aleatoriu al tobelor la o cîntare psalmodică de început de transă. Mişcări de balans, rotiri interminabile: mulţimi de credincioşi antropomorfic şi vestimentar exotici îşi expun vertijul ritual, formă de comunicare directă cu divinul. Marea performanţă a acestui mixaj de comportamente simbolice este impresia că paşii, rotirile, balansul trupurilor şi al capetelor se petrec după acelaşi ritm şi pe acelaşi tipar muzical indiferent de comunitatea filmată şi de aria ei geografică. Tehnic vorbind, e o reuşită fascinantă. Dar falsificarea, nefiind declarată şi asumată, denotă intenţia de persuasiune subliminală, de a impune insidios perspectiva autorului ca realitate în sine. Tipul acesta de montaj devine, de altfel, repede previzibil şi aşteptat de spectator.

Povestesc în continuare: aburi ce se ridică spre cer, culmi înzăpezite spre care obiectivul camerei urcă cu calm în linişte, ca apoi să coboare către un lac cu apă termală înconjurată de zăpadă imaculată, aburi, maimuţă antropoidă imobilă, privire înţeleaptă de guru bătrîn;... pagode, pridvoare, lustraţii purificatoare, sunet de clopot mocnit, guru citind învăluit de aburi, flash-uri cu momente multiconfesionale de rugăciune (iudaism, islam, creştinism, buddhism), fum, priviri înţelepte... zi, noapte, zi, valuri de ocean, un nou început de lume care va să zică, desene rupestre, trupuri savant tatuate, dansuri rituale africane, australiene, pustiu nesfîrşit dar... zgomotul tunetului anunţă o ploaie torenţială, pe loc ne gîndim la fertilitate, la naşterea unui cosmos, un vulcan erupe spectaculos, vederi vegetale panoramate, printre frunze un chip de fată privind în depărtări, unul de bătrîn delimitat de cadrul strîmt al unei ferestre, copil, femeie după gratiile unei ferestre, natura e înlocuită de creaţii şi construcţii omeneşti, stradă aglomerată, blocuri hîde, flash cu o mare de furnici debusolate, am înţeles-o şi p-asta, lamento muzical, femei lucrînd ţigări pe bandă rulantă; ţigări *nota bene,* nu biscuiţi ori ceaiuri de plante... ritmul sonor creşte, camera filmează o intersecţie rutieră de metropolă pe care montajul o redă cu mare viteză, urmează timp de douăzeci de minute (!) o agitaţie frenetică şi abulică de oameni furnici şi maşini punctiforme, viteza de redare creşte pînă la fulgere colorate lineare, de nesuportat pentru ochiul normal... altă bandă rulantă, a naşterii, vieţii şi morţii de data asta; pe un tobogan aseptic se rostogolesc periculos ouă de găină, mîini fără cap le selectează şi aruncă pe cele mici la materiale reciclabile, flash cu oameni coborînd o scară rulantă, inteligent, nu? Şi filmul continuă interminabil aidoma, cu lagăre naziste, războaie, explozii, cataclisme, mormane de cranii care ne privesc prin găurile ochilor... ajungem din nou la o pînză de apă, din nou credincioşi orientali, sînt spălate pînze albe, reapar vegetaţia luxuriantă şi tehnicile vertigogene internaţionale, muzică într-un crescendo de aşteptare pregătitoare, nori grăbiţi, soare deasupra unui templu egiptean în ruină, întunericul coboară peste statuia unui faraon fără cap, noapte, zi, noapte, sfîrşitul filmului spre o nouă zi... A dat Dumnezeu şi s-a sfîrşit.

Tipare, clişee, stereotipii culturale, nimic nu rămîne străin acestui film şi celor (numeroase) asemenea lui. Şi totuşi, ele taie răsuflarea privitorului prin *frumuseţe*. Cadrele, îndelung căutate şi compuse, armonioase cromatic, sînt de o frumuseţe manieristă şi mai ales foarte, foarte explicită. Un tipar des folosit, lesne de urmărit în succesiunea de imagini este prezentarea tipurilor umane începînd obligatoriu cu elementul drăgălaş, sentimental, care simbolizează începutul şi viitorul, cu figurile de copii, apoi de cupluri mame-copii, urmate de fecioare şi războinici, încununate apoteotic cu chipurile brăzdate de vreme ale bătrînilor depozitari ai unei înţelepciuni greu cîştigate. Alt leit-motiv este Natura, unul dintre personajele principale ale filmului: sălbatică, de preferinţă muntoasă cu cascade învolburate, peisaj care oferă camerei de filmat posibilitatea să sublinieze prin travelinguri verticale comunicarea omului cu lumea nevăzută, obligatoriu uraniană, a puterilor sacre dominatoare. Ascensiunea sau căderea pe pămînt a privirii se desfăşoară în paralel cu luminarea, respectiv întunecarea imaginilor; privirea urcă, lumina se intensifică, omul se înalţă spre divin; privirea coboară, lumina devine ceţoasă, omul pierde sentimentul metafizic, pădurea e înlocuită de urîţenia şi monstruosul civilizaţiei urbane. În ciuda complexelor mijloace tehnice folosite, a subtilităţilor de sunet şi culoare, produsul final este un discurs binar simplificator, alb – negru, unde culturile aurorale sau relicvele lor contemporane sînt exemplare, admirate şi regretate ca nişte soluţii de viaţă pierdute; civilizaţia contemporană, în fiece componentă a sa, apare dezumanizată şi sinucigaşă. În plus, pentru fixarea cunoştinţelor, compoziţia e gîndită simetric, filmul se sfîrşeşte aşa cum începe, dar de la cultură, înapoi la natură. Învăţămintele comunicate sînt, aşadar, „credeţi orice numai credeţi, tatuaţi-vă, scuturaţi-vă trupurile, înconjuraţi-vă de totemuri şi fetişuri fără înţeles, orice lucru sau gest care contrazice modul de viaţă urban actual constituie o posibilă salvare". Pînă să-ţi dai seama însă de lecţie eşti cutremurat de frumuseţe, impresionat visceral, amuţit. Abia acasă am început să mă simt umilită şi păcălită.

La fel mă simţisem cînd un cîine al parcului din cartier, frumos şi silenţios, cu o înfăţişare de majestate şi înţelepciune pe care numai viaţa în natură le poate conferi, m-a muşcat de gleznă pe la spate şi a fugit.

Z. ORNEA

Identitate naţională fără cultură?

Aceste însemnări au fost scrise înainte de decizia oficialităţilor guvernamentale, în discuţia cu reprezentaţii editurilor şi ai gazetelor de cultură, care a hotărît renunţarea la taxa TVA pentru cărţi şi revistele de cultură. M-am gîndit să public articolul pentru a se înţelege ce s-ar fi întîmplat dacă decizia din ultimul moment nu s-ar fi petrecut.

Un criteriu de apreciere al gradului de dezvoltare a unei ţări civilizate este, negreşit, modul de sprijinire a culturii scrise. Prin varii mijloace. De la subvenţii efective la măsuri eficiente pentru stimularea şi protejarea culturii. Pentru că, în lume, o ţară devine cunoscută – azi ca şi ieri – prin cultura ei. Nu numai nivelul de trai contează, ci şi, dacă nu înainte de toate, fiinţa ei spirituală, unica modalitate de manifestare a identităţii ei. Nu întîmplător am amintit această pereche de valori. Ele sînt, adesea, direct complementare. La noi, de pildă, acum, nivelul de trai a coborît la indici efectiv alarmanţi şi e probabil că nu s-a ajuns încă la limita de jos a acestei disperări. Aceasta se reflectă, direct, în modul de receptare, prin cumpărare, a cărţii, adevăratul – nu singurul – criteriu de apreciere al stadiului de dezvoltare al culturii scrise (nu uit să menţionez şi revistele de cultură). Din cauza înspăimîntătorului nivel de trai azi am ajuns în situaţia unor tiraje confidenţiale pentru cărţi şi reviste de cultură. Tirajul unei cărţi de mare succes din colecţia centenară „Biblioteca pentru toţi" abia ajunge la 2.600 de exemplare. Tirajul unui volum de ediţie critică din opera scriitorilor naţionali fundamentali nu trece de 1000-1500 de exemplare. Şi asta nu pentru că acele cărţi n-ar interesa un public larg, căruia îi sînt adresate, ci pentru că, în fapt, cititorii nu au bani să şi le achiziţioneze. (Refuz nostalgiile. Dar, azi, tirajul tuturor apariţiilor unei edituri cîteodată nu-l atinge pe cel recoltat acum zece ani de un singur titlu. Ultimul mare tiraj înregistrat în „Biblioteca pentru toţi" a fost în 1991, cînd romanul lui Mircea Eliade *Nopţile de Sînziene* a atins cifra de 200.000 de exemplare.) Cunosc cazuri, elocvente, de tiraje, la cărţi importante, care se opresc undeva în jurul a 500-600 de exemplare. Ce să mai spunem de revistele de cultură? Cele mai cunoscute şi apreciate abia ajung la un tiraj de 5000 de exemplare. În aceste condiţii, cărţile şi revistele nu se pot autofinanţa, pentru a vieţui din ceea ce produc. E nevoie, vitală, de subvenţii de tot felul. Ministerul Culturii a acordat, în acest an 1998, şase miliarde de lei subvenţii pentru programele culturale a două sute de edituri. Suma e ridicol de mică (ţinînd seama că, de fapt, costurile – hîrtie, manoperă, drept de autor – unei cărţi de 350 de pagini reprezintă în jur de zece-douăsprezece milioane lei. Subvenţiile acordate acoperă nu mai mult de 40% din aceste costuri. (Şi, adaug, banii alocaţi formal deocamdată, şi ne aflăm în septembrie!, n-au venit efectiv, pentru ca editurile să se poată angaja în tipărirea cărţilor fiananţate). De unde să ia editurile serioase, efectiv decapitalizate, diferenţa neacoperită prin subvenţie pentru a-şi înfăptui programul cultural elaborat, apreciat şi aprobat? Se cere să se apeleze şi la alte sponsorizări. Cu excepţia subvenţiilor acordate, cu înţelegere şi generozitate, de Fundaţia Soros, alte instituţii se mişcă greu, menţinîndu-se în refuz sau răspunsuri dilatorii, care tot refuz înseamnă. Dacă o mai ducem aşa, cultura scrisă din România riscă să se prăbuşească ameninţător, cu consecinţe catastrofale pentru cultura naţională. Aşa se explică faptul că, potrivit datelor comunicate recent de Oficiul Naţional de Statistică, în perioada ianuarie-iunie 1998 producţia în sectorul poligrafic (ziare, cărţi, reviste) a scăzut cu 69,8% faţă de cea din aceeaşi perioadă a anului trecut, în timp ce, pe ansamblul industriei, scăderea a fost doar de 18,5%. Ca editor, ştiu bine că producţia de carte stagnează şi vînzarea ei şi mai abitir. Repet, unde vom ajunge, ţinînd seama de perspectivele sumbre ale economiei ţării? Vom asista neputincioşi la dispariţia, din inaniţie, a culturii scrise? Şi cum va trăi, în întuneric, acest popor, condamnat la contemplarea stupidelor telenovele, singurul nutriment „spiritual"? Se gîndesc guvernanţii noştri la responsabilitatea pe care şi-o asumă, incapabili, cum sînt, să miste maşinăria reformei şi a privatizării? Împotmoliţi în birocraţia sufocantă, ei descurajează orice tentativă a unui investitor străin. Mi-am dat seama zilele trecute de asta, cînd am văzut că pentru privatizarea Editurii Minerva, mult sărăcită, e nevoie de alcătuirea unui dosar care cuprinde vreo 400 de pagini şi procedurile sînt atît de greoaie încît, repet, lehamitiseşte orice iniţiativă.

Şi în această situaţie de prăbuşire efectivă a culturii scrise, guvernanţii noştri au putut adopta decizia de a îngreuia preţul cărţii şi al revistelor şi ziarelor cu încă 11%, reprezentînd taxele TVA. Dumnezeule, chiar nu mai gîndeşte nimeni la Ministerul de Finanţe? Punem acum bir şi pe carte? De aici, din birul pe carte, se va alimenta, de acum încolo, slăbănogul buget, ajuns atît de suferind din cauza incapacităţii cronice a guvernanţilor. Oamenii de cultură, adunîndu-se la Uniunea Scriitorilor, pentru a protesta, acut, împotriva acestei aberante decizii, guvernul Radu Vasile a anunţat că va reexamina această hotărîre. Bîlbîit ca întotdeauna, guvernul n-a abrogat cu totul decizia, ci a comunicat, prin purtătorul său de cuvînt, că vor fi exceptate de la TVA cărţile şi revistele de cultură (nu şi ziarele). Trec peste faptul că a doua zi, secretarul de stat de la Ministerul de Finanţe, dl Ruşanu, vorbind la televiziune, n-a dat semne că ar fi luat cunoştinţă de această revenire, vorbind senin, cum ştie d-sa că sună hotărîrea, de fondurile care vor veni de la impunerea tipăriturilor cu TVA. Toate tipăriturile şi nu, cum s-a anunţat, diferenţiat. Dar chiar dacă s-ar aplica această diferenţiere cum, mă întreb, se va înfăptui ea? Cine anume (la Ministerul de Finanţe, la tipografii?) va stabili care este şi care nu este carte şi revistă de cultură? Vor angaja, pentru asta, aceste instituţii critici literari care să dspartă apele? Dar hîrtia se va scumpi, automat, cu 11%, cît reprezintă noua percepere TVA şi, imprimîndu-se pe ea cărţile vor factura, către edituri şi reviste, noul cost al cărţii, fatalmente mărit. Pentru a-şi recupera această factură mărită în costuri, editurile şi revistele vor fi obligate să scumpească, corespunzător, preţul cărţii şi al revistei. Va sta cineva la tipografie să stabilească, diferenţiat în preţuri, cantitatea de hîrtie pe care s-au imprimat cărţile şi revistele de cultură? Hotărîrea aberantă a Ministerului Finanţelor stabileşte că manualele şcolare sînt exceptate de la taxa TVA. Dar, de pildă, întreaga producţie a Editurii Minerva e un complement necesar al manualelor, fiind bibliografia şcolară. (În această situaţie se află producţia multor altor edituri). Cine va decide derogarea, prin consecinţă, a producţiei editoriale a Editurii Minerva (şi a altor edituri) de TVA? Oricîte alte întrebări (şi sînt destule!) am mai formula, e evident că n-are cine răspunde la ele. Asta înseamnă, implicit, că anunţatele diferenţieri în aplicarea acestei taxe TVA pe tipărituri e o înşelăciune, pentru a calma protestele justificate ale oamenilor de cultură. Practic, lucrurile vor rămîne ca înainte de amintitele promisiuni.

Şi, din păcate, n-avem alta ce face decît să protestăm, semnalînd gravele, previzibilele consecinţe dezastruoase ale acestei măsuri aberante. Ea loveşte, repet, năucitor, cultura naţională, ucigînd-o efectiv. Şi cînd te gîndeşti că astfel de decizii ruinătoare cu totul sînt adoptate de un guvern reprezentînd partide politice care, altfel, fac mare caz de naţiune, identitate naţională, românitate, românism! Identitatea naţională fără cultură scrisă, acum în epoca modernă, cînd au şi apărut naţiunile, e o imposibilitate evidentă. Lovind cartea de cultură se primejduieşte, mortal, chiar identitatea naţională.

Simone WEIL

SIMPATIE ŞI SAVOARE

Creaţia nu este, din partea lui Dumnezeu, un act al expansiunii de sine, ci, dimpotrivă, unul de retragere, de renunţare. Dumnezeu împreună cu toate creaturile înseamnă mai puţin decît Dumnezeu singur. El a acceptat această diminuare; a golit de sine o parte a fiinţei... El a îngăduit să existe lucruri altele decît El, valorînd infinit mai puţin ca El. Prin actul creator s-a negat pe sine, aşa cum Christos ne-a poruncit să ne negăm pe noi înşine. Dumnezeu s-a negat în favoarea noastră pentru a ne da posibilitatea să ne negăm în favoarea Lui. Depinde de noi să refuzăm acest răspuns, acest ecou, însă el reprezintă singura justificare posibilă pentru nebunia iubirii din care decurge actul creator.

Religiile care au conceput această renunţare, această distanţă voluntară, această ştergere a lui Dumnezeu, absenţa lui aparentă şi prezenţa lui secretă în lumea de aici, ele sînt religia adevărată, traducerea în limbaje diferite a marii Revelaţii. Religiile care reprezintă divinitatea ca poruncind pretutindeni unde are putere să o facă sînt false. Chiar dacă sînt monoteiste, sînt idolatre.

* * *

Virtutea practicilor religioase poate fi în întregime concepută după modelul tradiţiei buddhiste referitoare la recitarea numelui Domnului. Se spune că Buddha ar fi făcut legămîntul de a ridica pînă la el, în Tărîmul Purităţii, pe toţi cei care i-ar recita numele cu dorinţa de a fi salvaţi prin el; şi că, din pricina acestui legămînt, recitarea numelui Domnului are realmente virtutea de a transforma sufletul.

Religia nu este altceva decît această făgăduinţă a lui Dumnezeu. Orice practică religioasă, orice ritual, orice liturghie este o formă de recitare a numelui Domnului şi trebuie să aibă, în principiu, o virtute reală; virtutea de a salva pe oricine i se dedică cu această dorinţă.

Toate religiile pronunţă în limba lor numele Domnului. Cel mai adesea este preferabil ca omul să-l numească pe Dumnezeu în limba sa natală mai degrabă decît într-o limbă străină. Lăsînd la o parte excepţiile, sufletul este incapabil să se abandoneze deplin în momentul în care trebuie să-şi impună uşorul efort de a căuta cuvintele unei limbi străine, chiar binecunoscute. (S. Weil relatează, totuşi, în *Autobiografia spirituală*, faptul că întîlnirea sa cu rugăciunea a fost declanşată prin recitarea versiunii greceşti pentru „Tatăl nostru" şi că în această formă a continuat să o practice şi să-i asculte reverberaţia; dar greaca era, pentru Simone Weil, nu numai o limbă binecunoscută, ci pasionat scrutată, absorbită, admirată pentru îndelunga ei experienţă în a formula adevărul, n.n.)

Un scriitor a cărui limbă maternă e săracă, greu maniabilă şi puţin răspîndită e foarte ispitit să adopte o alta. Există cazuri de strălucitoare reuşită, cum e cel al lui J. Conrad, însă teribil de rare. Afară de excepţii, o asemenea schimbare face rău, degradează gîndirea şi stilul; scriitorul rămîne mediocru, stînjenit de limbajul adoptat.

Pentru suflet, schimbarea religiei e ca schimbarea de limbaj pentru scriitor. E adevărat că nu toate religiile sînt egal apte pentru recitarea corectă a numelui Domnului... Însă, de manieră generală, ierarhia religiilor este un lucru foarte dificil de discernut, aproape imposibil, poate absolut imposibil. Pentru că o religie se cunoaşte din interior. Catolicii o declară în ce priveşte catolicismul, dar chestiunea e valabilă pentru orice religie. Religia e o hrană. E dificil să apreciezi cu privirea savoarea şi valoarea alimentară a unei hrane din care n-ai gustat niciodată.

Compararea religiilor nu este posibilă, într-o anume măsură, decît prin virtutea miraculoasă a simpatiei. E cu putinţă să cunoşti, într-o anumită măsură, oamenii dacă simultan cu observarea lor exterioară îţi transporţi pentru o vreme în ei propriul suflet prin forţa simpatiei. La fel, studiul diferitelor religii nu duce la cunoaştere decît dacă te transporţi o vreme prin credinţă în chiar centrul religiei studiate. Prin credinţă în sensul cel mai puternic al cuvîntului.

Ceea ce nu se întîmplă aproape niciodată. Pentru că unii nu au nici un fel de credinţă; alţii au credinţă exclusiv într-o religie şi nu acordă celorlalte decît soiul de atenţie pe care îl ai pentru cochilii de forme bizare. Alţii, în sfîrşit, se cred capabili de imparţialitate din cauza unei vagi religiozităţi pe care pot s-o dirijeze oriîncotro. Or, e necesar, dimpotrivă, să acorzi întreaga atenţie, întreaga credinţă, întreaga iubire unei religii particulare pentru a fi în stare să te gîndeşti la fiecare religie cu cel mai ridicat grad de atenţie, de credinţă şi de iubire pe care ea îl comportă. Similar, doar cei cu adevărat apţi de prietenie, şi nu alţii, sînt în stare să se intereseze din toată inima de un necunoscut.

În orice domeniu, iubirea nu este reală decît atunci cînd e dirijată către un obiect particular; devine universală fără a înceta să fie reală doar printr-un efect de analogie şi transfer.

În treacăt spus, cunoaşterea a ceea ce sînt analogia şi transferul, cunoaştere pentru care matematica, diversele ştiinţe şi filosofia constituie o pregătire, are astfel un raport direct cu iubirea.

În Europa de astăzi, şi poate chiar în întreaga lume, cunoaşterea comparată a religiilor este aproape nulă. Nu există nici măcar noţiunea posibilităţii unei atare cunoaşteri. Chiar şi fără obstacolul prejudecăţilor noastre, presimţirea acestei cunoaşteri este un lucru extrem de dificil. Între diferitele forme de viaţă religioasă există – ca un fel de compensare parţială a diferenţelor vizibile – anumite echivalenţe ascunse pe care numai discernămîntul cel mai ascuţit e în stare, poate, să le întrevadă. Fiecare religie e o combinaţie originală de adevăruri explicite şi de adevăruri implicite; ceea ce e explicit într-una e implicit într-o anume alta. Adeziunea implicită la un adevăr poate avea uneori tot atîta putere ca o adeziune explicită, cîteodată chiar una mult mai mare. Cel ce cunoaşte taina inimilor, numai el cunoaşte şi taina diferitelor forme de credinţă. Iar, orice s-ar spune, taina aceasta nu ne-a revelat-o.

Atunci cînd eşti născut într-o religie nu foarte improprie pronunţării numelui Domnului, cînd îţi iubeşti religia în care te-ai născut cu o iubire bine orientată şi pură, e greu să concepi un motiv legitim pentru părăsirea ei înainte ca un contact direct cu Dumnezeu să supună sufletul voinţei divine înseşi. Iar dincolo de pragul acesta, schimbarea nu e legitimă decît prin supunere. Istoria arată că, în fapt, ea se produce foarte rar. Cel mai adesea, întotdeauna poate, sufletul ajuns la cele mai înalte regiuni spirituale e confirmat în iubirea tradiţiei care i-a servit drept scară.

Dacă imperfecţiunea religiei în care eşti născut e prea mare sau dacă ea se manifestă în mediul natal sub o formă prea coruptă ori, în sfîrşit, dacă împrejurările au împiedicat iubirea pentru ea să se nască (ori au ucis-o), adoptarea unei religii străine e legitimă. Legitimă şi necesară pentru anumiţi oameni; e cert însă că nu pentru toţi. La fel stau lucrurile cu cei ce au fost crescuţi în afara oricărei practici religioase.

În toate cazurile, a-ţi schimba religia constituie o decizie extrem de gravă; cu mult mai grav încă e a îndemna pe un altul să o facă. Infinit mai gravă e exercitarea unei presiuni oficiale în acest sens într-un teritoriu cucerit.

(din vol. *Attente de Dieu*, Paris, 1966)

O polemică ce nu se mai opreşte

Andrei Pleşu: Părinte, noi vorbim mereu de un creştinism al pleromei. Tot timpul însă, polemica se strecoară insidios în locul împlinirii: comentăm celelalte expresii religioase ca insuficiente şi, în loc să descriem cu ce li se adaugă împlinitor creştinismul, ne raportăm la ele printr-o polemică exclusivistă. Uneori s-ar zice că, în celelalte expresii religioase, cele de pînă la Întrupare, Harul ar fi fost şomer.

Părintele Galeriu: Nici vorbă să fi fost şomer, ci a lucrat tainic.

A. Pleşu: Dar de ce a fost atît de zgîrcit înainte de Întrupare?

P. Galeriu: Depinde de deschiderea vasului uman.

A. Pleşu: Dar, în cazul acesta, se strecoară aici un paradox: se spune că Întruparea a fost necesară datorită crizei teribile în care ajunsese umanitatea, datorită dezastrului crepuscular al Imperiului roman. Momentul Întrupării coincide cu momentul maximei căderi umane. Reiese că, în perioadele anterioare Întrupării, omul nu era într-o situaţie atît de degradată. Nu putem să-l facem vinovat pe el că nu a avut parte de Întrupare întrucît era mai bun decît contemporanii ei.

P. Galeriu: Noi vedem şi altceva. Sf. apostol Pavel vorbeşte despre „plinirea vremii", cînd Dumnezeu a trimis pe Fiul său. Această afirmaţie către galateni creează în chip manifest relaţia între Revelaţie şi istorie, între Dumnezeu şi făptură. Că „plinirea" s-a petrecut în acel moment e o consecinţă a creşterii umanităţii într-atît încît să poată primi Legea cea nouă prin Întrupare. Acesta e răspunsul.

A. Pleşu: Atunci de ce împlinirea aceasta, în loc să împlinească cu adevărat, adică să valorifice tot ceea ce fusese valabil pînă la ea, se complace într-un spirit polemic devastator, care începe cu Tertulian şi nu se mai opreşte?

P. Galeriu: Acest proces de anulare şi de anihilare a celorlalte experienţe nu mai apare atît de tragic cînd este privit mai curat; trebuie să aveţi în vedere diverse persoane umane, unele mai riguroase, altele mai irenice. Credinţa noastră învaţă că, pretutindeni, chipul lui Dumnezeu în om rămîne mai mult ori mai puţin luminat, nefiind în nimeni distrus. Există deosebiri confesionale între creştini; cu atît mai mult între religii. Dar cînd noi spunem că „aşa crede un protestant", că „aşa zic buddhiştii" etc., nu înseamnă că aruncăm anatema asupra lor. Însă trebuie să distingem, căci fără acest simţ al cunoaşterii autenticităţii adevărului şi, implicit de situare comparativă, cum am putea crede temeinic?...

A. Pleşu: În numele credinţei nu poţi să sacrifici pe nimeni afară de tine însuţi, dar se poate observa că se face contrariul în toate religiile, inclusiv în creştinism.

(din vol. *Dialoguri de seară: Părintele Galeriu, Andrei Pleşu, Gabriel Liiceanu, Sorin Dumitrescu*, Bucureşti, Ed. Harisma, 1991.)

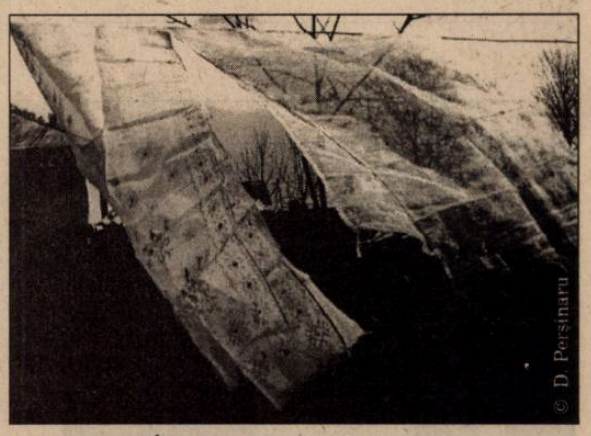

René GUÉNON

Unitatea doctrinei ascunse

„O voi che avete gl'intelleti sani,/ Mirate la dottrina che s'asconde/ Sotto il velame degli versi strani!" (Dante, Inferno, *IX, 61-63).*

Dante ne indică astfel foarte explicit că opera sa conţine un sens ascuns, propriu-zis doctrinal, pentru care sensul exterior şi aparent nu este decît un văl, şi că primul trebuie căutat de cei care sînt în stare să-l înţeleagă... Comentatorii moderni care au întrevăzut aspectul esoteric al operei sale, s-au înşelat în diferite moduri asupra naturii acestui sens. Rosseti şi Aroux, de pildă, au crezut că-l pot socoti pe Dante „eretic", fără să înţeleagă că amestecă astfel consideraţii ce ţin de domenii absolut deosebite. Pentru Aroux, problema s-a pus astfel: Dante a fost catolic ori albigens? Pentru alţii, ea pare să se fi formulat în termenii: A fost creştin ori păgîn? În ce ne priveşte, nu credem că e legitim să ne plasăm pe o asemenea poziţie pentru că esoterismul veritabil este cu totul altceva decît religia exterioară şi, chiar dacă are anumite legături cu ea, ele rezidă în faptul că esoterismul îşi găseşte în formele religioase un mod posibil de expresie simbolică. Că aceste forme aparţin unei religii ori alta e, în fond, prea puţin important de vreme ce prin ele se exprimă unitatea doctrinală esenţială, disimulată sub aparenta diversitate a formelor. E raţiunea pentru care vechii iniţiaţi participau fără distincţie la toate cultele exterioare, urmînd cutumele proprii diverselor ţări unde se aflau; tocmai pentru că vedea această unitate fundamentală, iar nu ca efect al unui superficial „sincretism", Dante a utilizat, după caz, un limbaj împrumutat fie creştinismului, fie antichităţii greco-romane. Metafizica pură nu e nici păgînă, nici creştină; e universală...

Una din problemele ce pare să fi preocupat insistent pe majoritatea comentatorilor săi priveşte sursele la care poate fi referită concepţia sa despre voiajul iniţiatic... În islam, episodul „călătoriei nocturne" a lui Muhammad include, similar, o coborîre în regiunile infernale (*isrâ*), urmată de o ascensiune prin diferitele paradisuri ori sfere celeste (*mirâj*); anumite detalii ale acestei „călătorii nocturne" prezintă similitudini atît de frapante cu poemul dantesc încît unii au mers pînă acolo încît au văzut în călătoria Profetului una din sursele sale principale de inspiraţie... Criticii occidentali moderni, care privesc „călătoria nocturnă" drept o legendă mai mult ori mai puţin poetică, pretind că ea nu e în mod special islamică ori arabă, ci că şi-ar avea originea în Persia, o naraţiune similară aflîndu-se în cartea mazdeeană *Ardâ Vîrâf Nâmeh*. Alţii sînt de părere că trebuie să căutăm şi mai departe, pînă în India, unde, atît în brâhmanism cît şi în buddhism, se întîlnesc o mulţime de descrieri simbolice ale diverselor stări de existenţă, organizate ierarhic în ceruri şi infernuri; sînt critici care consideră că Dante a suportat o directă influenţă indiană... Pentru noi, aceste similitudini nu dovedesc altceva decît unitatea doctrinei, doctrină conţinută în toate tradiţiile; nu este nimic uimitor în faptul că, pretutindeni, aflăm expresiile aceloraşi adevăruri; însă, pentru a nu fi uimit, e necesar să le recunoşti mai întîi drept adevăruri iar nu să le consideri drept ficţiuni mai mult ori mai puţin arbitrare... E cert că datele pe care le aflăm la poetul italian sînt în perfect acord cu teoriile hinduse ale lumilor şi ale ciclurilor cosmice, fără a îmbrăca totuşi forma acestor teorii care, ea singură, e propriu-zis hindusă. Iar acest acord există cu necesitate între toţi cei care au conştiinţa aceloraşi adevăruri, oricare ar fi calea pe care au dobîndit cunoaşterea lor.

(din vol. *L'ésotérisme de Dante*, Paris, 1939)

Album

Cuvente den copii

16.VII.1982

Dragii mei,

Am ajuns cu bine la Bacău. Am schimbat la Vereşti şi apoi am stat în gară un sfert de oră. În compartiment am fost 10. Într-adevăr, tăticule, Marius e bufonul detaşamentului. Am ajuns cu bine şi am servit un ceai şi am mers în dormitor.

Avem un program foarte strict, mult mai strict decît la Baia Mare. Avem în general un program frumos: 2 excursii (Bacău, Piatra-Neamţ), seri de cenaclu care alternează cu cele de dans, discuţii literare, tema – Bacovia, analize literare, întîlniri cu poeţi şi actori. Vă place, nu-i aşa?

Am început să scriu scrisoarea aseară, dar eram foarte obosită, de aceea am continuat-o azi-dimineaţă. Acum am venit de la masă, sînt îmbrăcată cu pantalonii cei bej şi cu un tricou.

Ieri am mers în oraş şi mi-am luat un portmoneu care se poartă la gît. Vreau să-mi iau un maiou cu spatele gol şi o surpriză. În rest n-am văzut absolut nimic. În general e frumos Bacăul. Cel mai mult îmi place parcul. Trandafirul şi magazinul „Luceafărul".

Cît despre mîncare pot să spun că e bună. Azi vom mînca la prînz carne de purcel.

Colegii mei de cameră sînt buni: Irina (stăm alături cu paturile), Carmen, Ana, Corina, două Dane şi Luminiţa. Sîntem în plină activitate cu scrisul. În fiecare zi avem duş cald. Am şi făcut. Acum plec la vizita medicală. Vă las să citiţi,

Ina

P.S. Vă iubesc foarte mult. Mai am 150 lei. Restul i-am dat la excursie, muzee şi pentru o foaie volantă cu creaţiile noastre. Adresa e pe plic.

Bazar

Cartea căsătoriei (II)

Dr. Constantin Colonaş, autorul *„Cărţii căsătoriei"* (Cartea Românească, 1947) îşi continuă încă pe multe pagini seria de sfaturi. Conţinutul unui mare număr dintre acestea este, cum ar zice însuşi autorul, „cuminte", de bun-simţ. Naivitatea cu care scriitorul se grăbeşte să facă, din orice, o sentenţă, şi stilul poetic în care-şi îmbracă aferismele sînt motivele pentru care le semnalăm. Nu o facem, însă, cu superioritate dispreţuitoare, ci cu duioşie şi sentimentalism pentru ceva anacronic, dar bine intenţionat. Capitolul IV al cărţii operă *„Sfaturi pentru alegerea viitorului soţ, a viitoarei soţii":*

„Pentru omul cinstit şi onest care are de gând să întemeieze o căsnicie trainică, această chestiune închipue o poartă grea şi ferecată, în faţa căreia se opreşte înfricoşat ca în faţa uneia din cele mai încurcate probleme ale vieţii. Gânditor şi fricos, el rămâne multă vreme încărunţind adeseori acolo, fără a cuteza să o deschidă. [...]"

„În vremurile de demult, această poartă a căsătoriei atât de tainică şi de ferecată azi, era abia o portiţă în faţa căreia nimeni nu şovăia nici o clipă şi pe care oricine o putea sări sau deschide cu o simplă împinsătură. Căsătoria era o instituţie pe cât de puţin trainică, pe atât de uşor de încheiat. În epoca patriarhatului, tatăl îşi vindea fata ginerelui pe încercate, tot aşa cum negustorul de pepeni îşi vinde astăzi marfa „pe tăiate". Mireasa refuzată din noaptea nunţii sau din primele nopţi, nu se simţea de loc prejudiciată şi se întorcea voioasă la casa tatălui său. Preţul ei rămânea acelaş, şi nu după mult timp, tatăl o vindea altui amator, poate mai puţin pretenţios. [...]"

„Candidatul de azi ştie bine că nu va putea spune miresii sale în noaptea nunţii: „Nu eşti pentru mine, du-te şi caută-ţi alt bărbat!..." Şi mai ştie dânsul, că mireasa lui legitimă va fi una singură.

De aceia va căuta el să afle într'nsa o tovarăşe cu care să meargă umăr la umăr pe greul drum al căsniciei, către fericire... către ideal... [...]"

„Pentru aceasta îi va trebui o inimă, o inimă care să-l înţeleagă, o inimă care să pulseze veselă la bucuriile lui, să freamăte tristă la întristările lui, să-şi încetinească grijulie tictacul pentru a nu-i tulbura somnul atunci când seara el va adormi ostenit pe pieptul tovarăşii sale, pentru ca dimineaţa să se sbată ritmic, ca un preţios ceasornic, pentru a-l deştepta la datorie... la muncă... O inimă caldă învăluită într'un caracter blând... Un caracter blând isvorît dintr'o minte sănătoasă... O minte sănătoasă cuprinsă într'un corp sănătos... [...]"

„Dar, un prieten bun, o prietenă bună, sunt flori rare cari nu cresc pe toate drumurile. Pe acestea nu le poate afla decât acel care caută cu răbdare şi înţelepciune şi care pe lângă toate mai are şi un dram de noroc. [...]"

„Căutaţi mai cu seamă voi, tinere fete, printre acei bărbaţi în al căror zâmbet înfloreşte bunătatea, cinstea, demnitatea şi energia, îmbinate aceste toate într'un trunchiu sănătos.

Căutaţi voi, tineri, printre acele fete în ale căror priviri licăreşte cumpătenia, bunătatea, sănătatea trupului îmbinată cu limpezimea sufletului, care le dă lor şi gingăşia şi frumuseţea.

Culegeţi floarea cea mai aleasă.

«Dar cum o vom găsi? Cum o vom cunoaşte?» mă veţi întreba pe bună dreptate.

Studiind, aşteptând, căutând, cercetând, întrebând părinţii, prietenii, rudele... Fiecare vă poate da un sfat, o îndrumare, şi toate îndrumările la un loc, vă pot hotărî să îndreptaţi pasul vostru spre fericire sau refuz. [...]"

Iaromira POPOVICI

Din vieaţa unui extremist de centru...

Forţa detaliilor în mahalaua planetară

Mă îndoiesc din ce în ce mai mult că „afacerea Clinton" constituie o victorie strălucită a democraţiei americane, cum cred numeroşii obsedaţi, nu numai români, de transparenţă, luată drept criteriu suprem pentru Puterea poporului suveran, niciodată tiran, niciodată vulgar, niciodată în defectul de a fi curios, „măgar şi violent"; mă intrigă oamenii noştri politici care, din toată povestea asta, extrag o fascinaţie faţă de Kenneth Starr, ca o întruchipare a Americii neîntinate; mi se pare din ce în ce mai stranie imaginea românului-politikon în care somnolează libertin un Clinton şi, liberal, insomniac, un Kenneth Starr. Înclin să dau dreptate oamenilor de specialitate, europeni – necitiţi de nici un editorialist bucureştean – care văd, dimpotrivă, în „mizeria" asta, manifestarea unor tendinţe inchizitoriale (unii le-au numit staliniste!) apărute din dezechilibrul mecanismelor democratice; se observă că instituţia acestui irezistibil procuror independent nu se bucură de nici un sistem constituţional de control, în timp ce Preşedenţia şi celelate organisme sînt supuse tuturor investigaţiilor duse pînă la finitul mic, pînă la ţesătura unei rochii sau a unei fraze, pînă la amănunte halucinante.

După părerea mea de simplu nuvelist a cărui viaţă a fost jalonată de atîtea rapoarte, „raportul Starr" (comparaţi-l doar cu acel „raport Hruşciov" şi poate veţi simţi ceva din hazul aspru al istoriei, cînd se apucă ea să-şi bulverseze făuritorii) devine interesant mai ales ca operă involuntar literară prin forţa voluntară cu care acumulează şi tratează detaliile acestor „episoade deprimante" şi „scene plate, monotone, puerile şi scîrboase", cum bine le caracterizează „International Herald Tribune".

Forţa detaliilor precise, numerotate, obscurizează politica, aplatizează situaţiile, chiar desexualizîndu-le, face superfluă principialitatea juridică, paralizează morala, ridiculizează capetele de acuzare. Care obstrucţionare a justiţiei, care abuz de putere, cînd Arafat aşteaptă în anticameră ca preşedintele Statelor Unite să se desprindă (ca să ne căutăm măcar noi cuvintele) din braţele unei femei? Incitarea la mărturie mincinoasă, această solemnă incriminare, devine ea un detaliu al spectacolului care a scos toată lumea pe uliţa satului planetar, mai corect: a mahalalei planetare, dotată cu cea mai nouă şi mai bună sculă a industriei moderne de informaţii, Internet-ul. Chipul/clişeul soţiei înşelate dar tare ca fierul, fetiţa asta nevinovată mergînd tot timpul între mama şi tata, pe pajişti şi în helicopter, cele 36 de lăzi ale raportului purtate pe braţe de poliţie în văzul lumii (ca într-un film de Lubitsch la care nici Lubitsch n-a ajuns), bifoul oval şi ovulul, sutele şi sutele de detalii, fireşte că expresive, implică nu numai ochiul şi celelalte simţuri, emotivitatea speciei, dar şi imaginaţia lumii văzătoare şi cititoare, cu tot ce e ea capabilă să producă atunci cînd i se propun nu abstracţii, „idei", teorii, ci fapte precise dintr-un domeniu în care C.I.A. lui Bush, K.G.B.-ul lui Philby şi Andropov, sînt – spre perversa satisfacţie generală – impotente. E o „revoluţie", da, mondială, în sistemul de informare şi transmisie a intimităţilor de stat, altceva decît secretele raţiunii statale. Intimităţile acestea – proza lor frizînd procesul-verbal şi invers, cum visează romanul behaviorist – ţin de o „iraţiune" a omului de stat şi fac din preşedintele Statelor Unite, „cel care întruchipează poporul american" conform clişeului din veac, personajul principal al unui „imperiu al simţurilor", desfrînat şi precar, indiferent la democraţie, întrecînd chiar imaginaţia hollywoodiană. Nu mai sîntem în sexy, în porno, în neruşinare, în indignare – ne găsim, dincolo de vulgar şi horror, în plină vulnerabilitate a inteligenţei şi total dezgust. Dezgust faţă de text. Dezgust faţă de procurorul tenace, riguros şi rapace în amănunte. Dezgust faţă de o femeie care nu-şi spală rochia cu care a făcut amor – ca să cădem şi noi, o clipă, în capcana detaliilor. Forţa lor face ca nimic să nu mai fie doar comic şi prostesc, tragic şi dureros, corect sau incorect politic, moral sau imoral, ridicol sau stupid ca orice indignare, azi – ci cît se poate de penibil. Nu atroce, nu îngrozitor – astea-s vorbe cu care se fac filme ca „Armageddon". Penibil – dar mai ştie cineva ce e penibilul, acela care ne fereşte şi de vulgaritate şi de exagerări? „Afacerea Clinton" ar trebui să reabiliteze – la scară mondială – penibilul, ca sentiment important şi intermediar în marea trecere spre ultimul murmur. Ne-am alege cu ceva. Sînt situaţii – chiar şi într-o mahala – cînd penibilul, precum decepţia, poate să facă minuni de înţelegere, cum niciodată insuportabilul sau disperarea. Fără nici o exagerare – pentru Clinton va fi la fel de rău dacă nu-şi dă demisia. Forţa detaliilor îl va lucra şi-l va distorsiona de cum va deschide gura aterizînd la Kosovo sau îşi va aprinde un trabuc, destins după o creştere a indicelui bursier, nu mai discut cum va deferla imaginaţia dacă va mai cînta la saxofon... În lupta pentru Putere, detaliile – furioase şi memorabile – au o calitate eminentă: sînt mai tari decît ideile.

Exagerez? Eu? Şi atunci Kenneth Starr ce-a făcut? Eu am trimis la analiza F.B.I.-ului o rochiţă...?

Radu COSAŞU

retro CINEMA scop

* **Armageddon** (r. Michael Bay, cu: Bruce Willis, Billy Bob Thornton, Liv Tyler) – Atunci cînd nu explodează ceva, cînd nu bubuie, nu duduie şi nu trăsneşte, dezintegrează sau devastează (de pildă, Parisul), urechile sînt asurzite de trăncăneală... Pentru un film care se petrece 50% în spaţiul cosmic, banda sonoră din „A" este neverosimil de înţesată de vorbărie: *toţi* au ceva de spus – de la asteroid la Steve Buscemi (care turuie neîncetat)! Este ca-ntr-un film de Woody Allen în care Woody Allen joacă toate rolurile (şi toate rolurile sînt de nebuni): din cînd în cînd, nebunii se-ntrerupt din delirul verbal şi imită meteoriţii căzînd în Manhattan... 154 de minute de haos gălăgios şi de ridicol pios.

**** **Gattaca** (r. Andrew Niccol, cu: Uma Thurman, Ethan Hawke, Jude Law) – Frumos de la un capăt la altul (imaginea aparţine lui Slawomir Idziak, operatorul lui Kieslowski), de o muzicalitate stranie şi difuză (datorată în parte compozitorului Michael Nyman), acest love story-film de anticipaţie-parabolă poliţistă rămîne pe retină ca una din cele mai rotunde încercări de a surprinde pe peliculă misterul unei existenţe însetate de absolut. (Două curiozităţi: scriitorul Gore Vidal apare în filmul scris şi regizat de debutantul Niccol în chip de director al „Gattacăi", iar „veteranul" Ernest Borgnine joacă rolul unui îngrijitor!)

*** **Marea lovitură** (r. Che-Kirk Wong, cu: Mark Wahlberg, Lou Diamond Phillips, Christina Applegate) – Alt debutant (hongkonghez de astă dată) care dă o lovitură foarte simpatică parodiind cam tot ce mişcă în zona filmelor de acţiune!... Cîteva momente (vezi „îndoparea găinii" ca început de love story, harakiri-ul eşuat sau înapoierea casetei la centrul de împrumuturi video) sînt absolut antologice, iar „medley"-ul muzical, perfect; produs de John Woo.

** **Omul cu masca de fier** (r. Randall Wallace, cu: Leonardo Di Caprio, Jeremy Irons, John Malkovich, Gérard Depardieu, Gabriel Byrne) – Încercare căznită de readucere în actualitate a celor patru muşchetari, filmul lui Wallace (scenarist la **Braveheart**) are mai curînd meritul de a prilejui întîlnirea „careului de aşi" mai sus amintit cu *wunderkind*-ul Di Caprio – care îi şi eclipsează, în dublu rol! Ideea unui „amurg al muşchetarilor" nu era rea – din păcate, filmul se încurcă în complicaţiile unei intrigi trase de păr şi într-o ezitare fatală asupra genului în care să povestească legenda „Măştii de fier" (dramă? aventură?)...

*** **Sărutul „dulce" al răzbunării** (r. Renny Harlin, cu: Geena Davis, Samuel L. Jackson, Brian Cox) – Divertisment datorat fostului soţ al Geenei Davis, care trebuie văzută neapărat – aici, într-un fel de rol-reluare a Thelmei din **Thelma şi Louise**. Ca în cazul multor thrilleruri recente, contează prea puţin neverosimilul situaţiilor cît energia pompată în a te face să accepţi absurdul... Genul de film la care floricelele îţi sar din pungă în faţa ochilor!

** **007 şi Imperiul zilei de mîine** (r. Roger Spottiswoode, cu: Pierce Brosnan, Jonathan Pryce) – Seria aventurilor agentului 007 continuă: misiunea lui este – nici mai mult, nici mai puţin – împiedicarea celui de-al Treilea Război Mondial! Pryce joacă (destul de grotesc) rolul magnatului media gata să declanşeze ostilităţile pentru a-şi asigura supremaţia în „imperiul informaţiilor". Filmul este mai reuşit în zona de acţiune pură (vezi urmăririle, împuşcăturile etc.) decît în aceea – obligatorie într-o peliculă cu James Bond! – de înfruntări verbale, cu replici de umor zdrobitor la finele unei „conversaţii"... Agitată bine de scenariu, şampania promisă are, într-adevăr, toate calităţile „mărcii 007"; doar că nu face poc! (**a.l.ş.**)

Legendă: **** = nu rataţi; *** = filmul merită văzut; ** = dacă aveţi chef; * = a se ocoli!

Nu rataţi

„SUSPECŢI DE SERVICIU"
(filmul anului 1996, sîmbătă 26 septembrie, orele 20,30, la HBO)

ActION 01

Apariţia Institutului de Construcţii şi Deconstrucţii pe scena artistică autohtonă a fost legitimată în mod public prin prezentarea Facultăţii de Instalaţii, ca alternativă a sistemului actual de învăţămînt. Avînd drept principală preocupare diversificarea permanentă a paletei de opţiuni oferite în scopul atragerii unui număr cît mai mare de membri, susţinători şi simpatizanţi, Institutul de Construcţii şi Deconstrucţii prezintă Facultatea de Performanţe.

Premisele creării acestei noi facultăţi sînt date chiar de climatul artistic general şi de necesitatea constituirii unui cadru instituţional care să poată acoperi aria unei abordări artistice respinse de sistemul academic. Declanşarea acţiunii a fost motivată de vernisajul expoziţiei absolvenţilor Universităţii de Artă din Bucureşti. Această expoziţie a avut loc în clădirea cunoscută sub numele de Casa Poporului, devenită ulterior Palatul Parlamentului. Spaţiul aflat la parter a fost convertit în Sală de expoziţie, privilegiul unei participări expoziţionale în acest cadru oferit cu maximă generozitate absolvenţilor dovedind încrederea în talentul autentic al tinerilor artişti. Un element nesemnificativ de altfel este faptul că fiecare participant a fost obligat, prin contract, să-şi doneze lucrarea Pinacotecii Parlamentului, în semn de preţuire a artei. Însumarea elementelor mai sus menţionate alături de optimismul sărbătoresc al acelor zile au condus la o reacţie justificată a instituţiei noastre, concretizată printr-o acţiune artistică desfăşurată în paralel cu vernisajul expoziţiei.

Avînd ca principal obiectiv prezentarea reală a situaţiei în sistemul de învăţămînt artistic „ACTION 01" a prezentat un exemplu de parazitare a spaţiului expoziţional prin lipirea unor hîrtii de tip manifest pe suprafeţele de perete rămase goale. Fiecare hîrtie reprezenta un decupaj fotografic dezvăluind o privire acuzatoare. Pe lîngă rolul estetic al acestei imagini, ea mai descoperea şi identitatea autorului acţiunii în virtutea unui demers de autodelaţiune. În spaţiul rămas alb din centrul hîrtiei era înscris un cuvînt a cărui semnificaţie definea gradual traseul parcurs de fiecare individ supus condiţionării sistemului. Cuvintele, împrumutate din limba engleză, permiteau, pe lîngă internaţionalizarea mesajului, şi o subliniere a demersului autodelaţionist mai sus amintit prin ortografierea lor care trăda implicit prenumele semnatarului acţiunii. Pretinsa sincronizare la actualitate prin postmodernism [construct**ion**/deconstruct**ion**], apoi schimbările din cadrul sistemului [creat**ion**, liberat**ion**, convers**ion**] erau urmate de realităţile conflictuale apărute în interior, de acutizarea lor [constrict**ion**, rebell**ion**, revolut**ion**, obsess**ion**] şi de reacţia sistemului faţă de propuneri şi de oameni noi [exclus**ion**], ultimul element prefigurînd o modalitate de acţionare ca soluţie de viitor în confruntarea fie şi indirectă cu establishmentul (manipulat**ion**). Succesiunea hîrtiilor lipite pe perete urmărea traseul expoziţional, iar desfăşurarea acţiunii a putut fi urmărită de toţi cei prezenţi la vernisaj.

Apariţia unei alternative ca unică modalitate de democratizare a spectrului artistic românesc şi relativizarea ierarhiei valorice actuale sînt obiectivele principale ale Institutului de Construcţii şi Deconstrucţii care prin activitatea sa face publică o opinie posibilă.

Ioan Garabet GODEANU
(membru fondator)

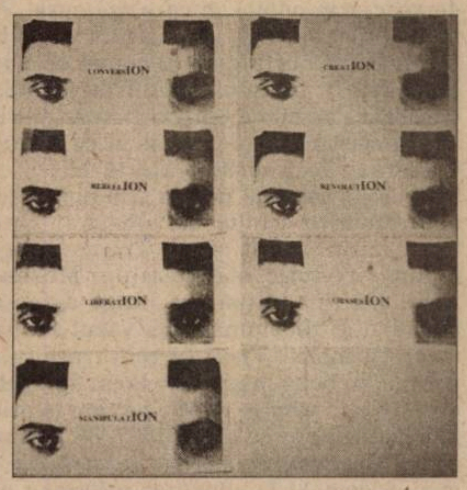

Imaginarul publicitar

Viaţa ca în reclame

De la o vreme mi se întîmplă să văd lumea ca în spoturile publicitare, ca şi cum realitatea ar avea nevoie de reclamă pentru a se face observată. De exemplu, la mare... La mare, pe plajă, lumea e mai puţin îmbrăcată, uneori foarte puţin îmbrăcată, alteori deloc. În zona cu deloc, te aştepţi ca oamenii să fi decis eliberarea de haine, de lucruri, dintr-o nevoie de abandon în simplitatea perfectă a naturii. Unii da, alţii, pînă la un punct. Pînă la acel punct de răscruce dintre natură şi civilizaţie care sună imperturbabil, presant, insistent, pînă cînd trebuie să răspunzi. Da, am văzut şi asta. Am văzut oameni goi cu celulare. Şi continuu să îi văd cu ochii minţii, performînd într-o scenă-fantasmă: intrînd în mare pînă la brîu, apoi pînă la gît şi, în cele din urmă, lăsîndu-se acoperiţi cu totul de apă neabătuţi de la sloganul: „Connex go! ce-i al tău e-al tău!", pînă cînd la suprafaţă nu mai rămîne decît mîna ţinînd strîns celularul. În faţa acestei situaţii limită aş exclama admirativ: „Chiar intrat la apă, cetăţeanul român salvează, într-un gest suprem, tehnologia!"

Nu-mi amintesc să fi văzut asta în vreo reclamă, dar am văzut o mulţime de spoturi concepute după acelaşi principiu al reducţiei. Al reducerii la absurd, aş spune. Este o metodă cunoscută, despre care s-a scris: aceea de a minimaliza adevăratele valori (în fond, ce mare lucru e viaţa?), pentru a face posibilă comparaţia cu produsul. Comparaţie din care, acesta din urmă, ajuns la dimensiuni axiologice delirante, ca o aberaţie infinit gonflabilă, iese învingător. Amintiţi-vă reclama la Wrigley Spearmint! În toate variantele (cu maşina, cu motocicleta, cu barca) – au mai rămas neexploatate trotineta, bicicleta, avionul, naveta spaţială, bomba atomică etc. – mestecătorul de gumă îşi merită fericirea, după privirea inteligentă cu care constată, la sfîrşit, situaţia: „Viaţa e scurtă, gustul e lung!" Ne-am mai liniştit... Slavă Domnului că nu totul este psihinalizabil! Însă, acum, că ştim care este raportul între viaţă şi guma de mestecat, varianta englezească a lui „Carpe diem!" ar trebui modificată (după rigorile postmodernităţii) din „Seize the day!" în „Seize the gum!".

Fără îndoială că viaţa are complexitatea ei, dar vorbele de duh par să fie şi mai complexe. Pînă şi limbajul cotidian se complică din ce în ce mai mult, lăsînd realitatea cu gura căscată. Ce-aş mai putea spune? Mă întorc la lucrurile esenţiale, cum ar fi gătitul, spălatul, dar mai ales spălatul. Aşa că intru în magazin să îmi cumpăr detergent şi, pentru că sînt fată deşteaptă, caut cu privirea, printre rafturi, un porcuşor sau măcar un vulpoi cu care să mă sfătuiesc, dar în zadar, aşa că plec, fiindcă nici un detergent nu mi se pare suficient de isteţ ca să îmi spele creierii.

Şi totuşi... Mi-am amintit ceva, aşa că mă întorc. La întrebarea mea, vînzătoarea îmi întinde un recipient de plastic. „Ah, nu înălbitor!!!", exclam îngrozită. „Stai liniştită! E *Vanish*!", mă asigură ea, în timp ce o voce cunoscută, venită de departe, din alt spot, îmi şopteşte: „Modul isteţ de a spăla...".

Unul dintre cei mai mari oameni de publicitate, David Ogilvy, făcea o comparaţie interesantă între cumpărător şi nevastă, spunînd că, pentru a-i cuceri, un slogan înfumuseţat (sau urîţit – n.n.) cu două-trei adjective, nu este suficient. Din punctul lui de vedere, important nu este cum spui, ci ceea ce spui, sau mai exact, importantă este informaţia pe care o ai de oferit.

Paradoxul este, însă, că, în publicitate, o reclamă foarte proastă poate funcţiona la fel de bine ca reclamele bune (uneori chiar întrecîndu-le în celebritate), după acelaşi principiu care face din nărodul satului o vedetă. Şi mai interesant e, însă, faptul că rateurile publicitare ajung să prolifereze un anumit tip de imaginar cotidian, din zona anecdoticului, pînă în cea a absurdului şi a penibilului.

Alice POPESCU

Pentru prima oară în România, CONNEX GSM şi COLEGIUL SENECA din Toronto, Canada, organizează prin Internet cursuri de pregătire în Managementul Resurselor Umane.

Alte 50 de companii au fost contactate pentru a participa alături de CONNEX GSM la această iniţiativă. Pentru a obţine Certificatul în Managementul Resurselor Umane, participanţii trebuie să absolve 10 module, fiecare modul avînd o durată de 20 de săptămîni. Participanţii vor folosi aceleaşi materiale şi vor fi evaluaţi la aceleaşi standarde ca şi colegii lor de la Seneca-Canada. Suportul material pentru acest program este oferit prin Centrul de Studiu înfiinţat de CONNEX GSM.

Informaţii suplimentare vor fi oferite de dna Ruxandra Vodă la telefon 3.02.18.02.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Ani, case, nostalgii

– subiecte de cronică bucureşteană –

„Acum, la bătrîneţe, coborînd înspre lacurile dinspre miazănoapte ale capitalei, mă minunez văzînd de ambele părţi ale şoselei Jianu, atîtea palate ale contimporanilor mei care au reuşit să aibă case proprii, fără să pot şti cu cît mai mult ca mine vor fi contribuit probabil la renaşterea culturală a ţării. Întorcîndu-mă însă de la lacuri şi privind înspre sud de departe, pe deasupra caselor şi copacilor, răsare turnul verde al Muzeului de Artă Naţională din şoseaua Kisselef (azi Muzeul Ţăranului Român – n.n.) dîndu-mi satisfacţia că totuşi de mine e ridicată cea mai înaltă şi făţoasă clădire din întreaga regiune, măgulindu-mă totodată cu gîndul că nu pentru folosinţa-mi proprie, ci pentru aceea a întregului neam ea a fost concepută şi realizată cu preţul atîtor greutăţi."
(Alexandru Tzigara-Samurcaş, „Memorii", vol. I)

În imediata vecinătate a impunătoarei clădiri se află o casă ce aparţinea şi ea ansamblului muzeal şi care, decenii la rînd, a slujit ca locuinţă oficială pentru directorul aşezămîntului. Alexandru Tzigara-Samurcaş, întemeietor, în 1906, al Muzeului de Artă Naţională părăsea acea casă în 1948. Un an mai tîrziu, în 1949, Muzeul de Artă Naţională al României devine Muzeul I.V. Stalin. În 1966, în acel spaţiu se inaugurează Muzeul de Istorie al Partidului, unde, la intrare, lumea era întîmpinată de Traian şi Decebal, imagini reproduse de pe Columnă, iar la ieşire – pentru simetrie, probabil – era urmărită de privirile lui Nicolae şi ale Elenei Ceauşescu, aţintite asupra vizitatorilor din imensele fotografii color, răspîndite pe pereţii cîtorva săli întregi. În clădirea unde locuise cîndva Alexandru Tzigara-Samurcaş s-au instalat depozite ori birouri. Luna aceasta, pe cînd melomanii se desfătau la Festivalul Enescu, iar lumea scriitorilor, a presei şi a editurilor intra în alarmă şi organiza o conferinţă de presă, protestînd faţă de intenţia guvernului de a introduce 11% TVA pentru tipărituri, la început de septembrie, casa de lîngă Muzeul Ţăranului Român a fost vizitată de o doamnă venerabilă. Venită din Franţa împreună cu fiica şi cu nepoata sa, Alexandra, născută la Paris, ea păşea pentru prima oară după o jumătate de veac prin odăile în care crescuse. Printre evenimente de răsunet, se insinua un fapt divers, cu încărcătură nostalgică. Doamna se numeşte Maria Berindei. În însemnările lui Tzigara-Samurcaş i se creionează un mic şi graţios portret: „în viaţa familială, am înregistrat în luminoasa zi de 6 mai (1906, *n.n.*), naşterea fiicei noastre Maria-Mitzi, care pînă azi înveseleşte căminul nostru prin luminata ei înfăţişare şi strălucirea ochilor săi albaştri". Cîteva luni mai tîrziu, prin decret regal, Tzigara Samurcaş a fost numit directorul nou creatului Muzeu Naţional de Artă. „În fine, după aşa lungă aşteptare şi atîtea deziluzii şi zbuciumări am văzut realizarea visului tinereţii mele." Visul se conturase în adolescenţă, pornind în bună măsură de la un fapt petrecut pe cînd avea 16 ani: printre cărţile pe care le primeşte ca premiu la finele anului şcolar 1887-'88, se numără şi ediţia de lux a poeziilor „poporane" a lui V. Alecsandri: „mult m-au îndemnat la adunarea obiectelor de artă „poporană" frumoasele şi duioasele culegeri ale Bardului de la Mircesti". Diploma de premiu e semnată de ministrul Instrucţiunii publice de atunci, Titu Maiorescu. Pe vremea aceea adolescentul Al. Tzigara-Samurcaş avea cam vîrsta de-acum a strănepoatei sale pariziene, Alexandra, care vine pentru prima oară în România. În casa de la Muzeul Ţăranului Român, Alexandra primeşte cîteva amănunte, înregistrează nişte reacţii sentimentale. Vîrsta bunicii capătă dintr-o dată grandoare, ca edificiul din preajmă, cu care dna Berindei este de-o seamă. Străbunicul din portretul aflat în muzeu pare, deocamdată, o fiinţă greu de asumat afectiv. Alexandru Tzigara-Samurcaş a fost primul specialist român căruia o universitate europeană îi decerna titlul de doctor în istoria artei. Dizertaţia cu titlul „Simon Vouet, pictor de curte al lui Ludovic al XIII-lea" şi-a susţinut-o la Universitatea din München.

Restituiri afective (din povestirile dnei Mitzi Berindei)

Nu m-am îndepărtat deloc de România de cînd stau în Franţa. Cît a trăit mama am venit în fiecare an. După ce s-a prăpădit ea, veneam să-mi văd fratele. Nu mai e nici el de cîţiva ani. În vremea din urmă, nu atît de des pe cît aş vrea, mai vin, totuşi, să-mi văd rudele, să-mi văd prietenii. Cu aceeaşi emoţie vin, cu aceeaşi părere de rău plec. Sînt o grămadă de lucruri care mă leagă. Casa unde-am copilărit o revăd pentru prima oară după atîta timp. Dar pentru mine Bucureştii erau mereu foarte prezenţi. Străzi, case, vecinătăţi, legături – lucrurile bune, cele dureroase, toate fac un întreg. Dau un sentiment. Pe fosta stradă Dăniceni, cîndva av. Protopopescu, acuma Gh. Brătianu, e casa pe care-o aveau ai mei, una cu trei etaje. Ei stăteau la parter – acolo a murit mama –, la etajul I stătea soră-mea cu familia ei. Casa e naţionalizată acum. Nepotu-meu n-a reuşit încă să o recapete. Pe-aceeaşi stradă stăteam şi eu, într-o vilă făcută de arh. Berindei, fiul bătrînului arhitect Johny Berindei. Pe-o stradă paralelă cu a noastră, între Bd. Aviatorilor şi Şos. Kisselef locuia o prietenă bună de-a noastră, Marta. Soră-mea-mi spune într-o zi că nu ştie ce-i cu ea, nu răspunde la telefon. Mă duc s-o caut, o găsesc în baie, într-un lac de sînge. Îşi tăiase venele şi îşi secţionase carotida. Avea un păr lung, n-am văzut în prima clipă tăietura de la gît. Băiatul ei, Radu Miclescu, fusese arestat ca elev de liceu, în clasele mici – strigase/scrisese „Trăiască Regele"; l-au condamnat şi l-au închis. Maică-sa lucra la o ambasadă, securitatea a făcut presiuni s-o racoleze şi ea a ales sinuciderea. Triste lucruri se întîmplau prin casele frumoase din jur, bineînţeles, nu toate cu acest final îngrozitor. Radu e acum la Frankfurt, are casa lui, a recuperat şi aici una, moştenire pe linia paternă. Casele aveau şi ele parte de soarta şi de prigoana lor. Eu întîi am crezut că pot să mă apăr. O prietenă a mea, nevasta lui Radu Budişteanu care fusese închis, rămăsese fără casă; am luat-o la mine, cu cei doi copii, fata şi băiatul. Sufrageria a devenit dormitorul ei, budoarul meu, dormitorul fetiţei, biblioteca, dormitorul băiatului ş.a.m.d. şi-atunci n-a mai fost problemă să bage pe altcineva. Dar viaţa îi dă înainte: băiatul s-a însurat, a plecat la nevastă, a ieşit din cartea de imobil – gata! Imediat au repartizat lume nouă: un şofer şi nevastă-sa, infirmieră. El cam băutor – şi-atunci era agresiv, năvălea prin toate odăile ca la el acasă. Cînd rămîneam singură în locuinţă mă-ncuiam în dormitor. Ea făcea mereu scandal la plata întreţinerii: nu voia să dea bani pentru apă caldă, zicea că nu se spală acasă, face baie la spital. O văd şi-acum, tot acolo stă. Regretă: „Vai, doamnă Mitzi, ce rea eram eu cu dvs atunci". Să fie remuşcare ori teama că va trebui, poate, să se mute din casă, să schimbe locul? Cred că are „un peu" de humor. A îmbătrînit. Acuma ajută cîteodată la menaj pe-o rudă a mea. Şi-a descoperit o poziţie modestă, conciliantă. Ce să-i spui astăzi? Mai aud şi eu discuţii pe tema caselor: proprietatea va regenera societatea românească sau o va înrăi? Eu cred c-o va regenera, nu?

Unele nume simbolice

Foarte mîndră de zodia sa, Taur, dna Berindei spune că-n viaţă nu i-a plăcut să se dea bătută. A trecut prin tot felul de cumpene – un accident la picior, de pe urma căruia se resimte pînă la adînci bătrîneţi, o experienţă de soţie de deţinut politic, un divorţ impus – după 12 ani s-a recăsătorit cu soţul reîntors din detenţie – o plecare definitivă din ţară, o adaptare la o nouă lume. Un anumit tip de raportare la real a făcut-o să găsească mereu soluţii, comentate acum cu un humor amar. Ca să-şi poată păstra postul de violonistă în Orchestra Cinematografiei a trebuit să dea divorţ, pretinzînd că soţul are o metresă. La recăsătorire, a fost întrebată de ce se mărită cu acelaş „infidel"? „Amanta a murit" – a declarat scurt, curmînd orice discuţie. Altădată, cînd a vrut să-şi ia vioara, la plecarea definitivă din ţară, a arborat o atitudine melodramatică: dacă sînt refuzată, mai bine plec fără mîini, decît fără vioară". (gest de retezare a braţelor!) A convins şi a plecat cu vioara ei veche, nu celebră dar bună; reparată cum trebuie la Paris. A slujit-o pînă la 90 de ani, cînd n-a mai putut să cînte: acum instrumentul e pe mîna nepoatei sale, ale cărei exerciţii le urmăreşte cu autoritate şi succes. Îşi aminteşte că a plîns dezlănţuit „ca o nebună", o singură dată în toţi anii grei prin care a trecut; dar nu în faţa celor ce-o jigniseră, ci după ce-a închis uşa, pe stradă. Cînd cînta în orchestra teatrului, o lua cu ea şi pe fiică-sa Domnica, o fetiţă de 7 ani. O suia pe un scaun, într-un loc cu vizibilitate perfectă, era foarte bine, urmăreau amîndouă spectacolele. Într-o zi a venit cineva din orchestră să ceară locul fetiţei pentru un prieten, un anume Biciuşcă, un protejat de-al lui. „Dvs. aveţi guvernantă la fetiţă, n-aveţi nevoie de loc, locul îi trebuie lui Biciuşcă." Există unele nume simbolice, concentrînd parcă toată agresivitatea unei anumite epoci sociale. Dna Berindei i-a cedat locul lui Biciuşcă şi şi-a luat fetiţa acasă, plîngînd. E drept, erau bine informaţi: fetiţa avea guvernantă. În casa cu şoferul scandalagiu nu puteai lăsa un copil singur noaptea. Pe vremea aceea, cu orchestra Cinematografiei, se făceau înregistrări de noapte la radio, bine plătite, 1000 de lei, bani buni. „Împuşcai o asemenea înregistrare, te mai degajai de necazuri. Oboseai, sigur: dar beai cafea şi cîntai".

Mod de supravieţuire, mod de uitare (povestiri despre muzică şi singurătate)

Eu am avut un mare noroc: am fost nebună după muzică. Era ceva şi-n familie, o mătuşă a tatei şi-un unchi au studiat pianul la Bruxelles, frate-meu adora şi el pianul dar a făcut şi studii universitare complete. Eu n-am ţinut seamă de nimic: am intrat la Conservator, la vioară, dar cînd mi s-a ivit ocazia să ajung în orchestra bucureşteană – nucleul viitoarei Filarmonici – dusă am fost! Două femei erau atunci în orchestră, printre cei 80 de instrumentişti. Colega mea avea studii, dar dirijorul mă aşeza pe mine în faţă: „aici nu-i după diplomă, e după cum cîntă fiecare". La toate concertele simţeam că am în spate pe cineva care-mi poartă sîmbetele. Penibil! Am cîntat la Ateneu cu toţi dirijorii timpului, am cîntat şi sub conducerea lui Enescu şi cu Gogu Georgescu, în fine, cu străini, veneau mulţi pe-atunci în Bucureşti. Ţin un album la Paris, nu-l scot din casă, aşa-i de preţios, plin de autografele celebrităţilor. Nume foarte bune toate, că nu ceream la întîmplare. Cea mai preţioasă e dedicaţia lui Enescu, oferită cu „respectuoasă colegialitate". Dar m-am măritat şi soţul, gelos, n-a vrut să mă mai lase: am protestat, m-am rugat – fără succes. Avea şi el dreptate: noi mergeam pe munte, ieşeam la lacuri dumineca, exact în ziua cînd aveam eu concert, joia şi dumineca. Nu se putea – a trebuit să renunţ. Am reintrat într-o orchestră foarte tîrziu, pe vremea comuniştilor: soţul închis, noi strîmtoraţi, trebuia să cîştig pîinea pentru mine şi pentru fetiţă. Chiar rîdeam: „les communistes m'obligent à faire ce que j'aime". Pe urmă cînd am plecat la Paris, după vreo doi ani am descoperit o Academie de muzică de cameră, am văzut afişul în metrou. Am telefonat, m-au invitat să vin cu o piesă de Beethoven: m-am prezentat, le-a plăcut. Am început să cînt cvartete şi trio-uri, la vioara întîi. Aveam colegi foarte tineri unii, îmi amintesc că la un moment dat interpretam sonate cu un pianist englez tînăr, eu aveam 60 de ani, el 20. L-am întîlnit o dată pe dirijorul Mircea Cristescu: Ce mai faceţi dvs? dar dvs? – ştiţi cum se discută obişnuit. I-am spus: „Maestre, la Bucureşti mă plăteau ca să cînt, aici plătesc eu ca să nu las muzica". (Era o taxă la această academie.) Ce m-aş fi făcut altfel, prin cîte a trebuit să trec? Datorită muzicii, chiar în timpuri foarte grele am avut mari bucurii, zile neuitate. Unde credeţi? La Borsec, la Tuşnad, la Călimăneşti, în localităţi unde ne duceam să cîntăm, în orăşele unde poate nu mai venise nimeni vreodată cu o orchestră serioasă, cu repertoriu bun. Ziua ne plimbam, seara cîntam. Era foarte simpatic. O să ţin minte pînă mor o scenă petrecută la Mamaia: seara, sub pomi, noi cîntînd valsurile din „Cavalerul rozelor". De ce ţin minte seara aceea? Nu ştiu. Mi se părea că toţi sîntem fericiţi: şi instrumentiştii şi publicul, că totul comunică. De ce? Nu ştiu. Pur şi simplu. Stări de spirit, bune, liniştitoare, chit că timpurile erau grele şi nouă numai bine nu ne mergea pe-atunci. Cîteodată o înţeleg pe o bunică de-a mea, Coralia Boldur, măritată Cantacuzino, care după ce-a divorţat, a stat singură, s-a îngrijit de moşie şi cînd a ajuns la adînci bătrîneţi, la 90 de ani, a decis să ia lecţii de pian să-i mai treacă de plictiseală. Ceva-ceva cîntase ea şi-n tinereţe, dar fără pretenţii: a luat lecţii şi s-a perfecţionat vreo 2-3 ani fericită că n-a cedat vîrstei foarte înaintate. Şi eu am cîntat pînă la 90 de ani, dar eu făcusem vioara de la 8 ani, n-o lăsasem din mînă. Acuma nu, am trecut-o deja nepoată-mi. Alexandra n-o să intre într-o orchestră, asta precis, dar va face muzică pentru ea, ceva foarte important. Am învăţat-o muzică, – a ieşit a doua la o audiţie la Conservator – şi mai uit de necazurile vîrstei, am învăţat-o bridge, eu joc destul de bine, mă pasionează. Acum Alexandra vrea să înveţe româneşte şi o să mă ocup, cît mai pot. E încîntată de prima ei vizită în România; ieri am lipit timbre pe nişte ilustrate pe care le trimite la colegele ei din Paris şi mi-am mai aruncat ochii pe ce scrie: entuziasm general. Chiar mă mir ce-ar fi putut s-o încînte atît! E *altceva* decît lucrurile cu care este ea obişnuită. Deşi... Să fi cunoscut ea Bucureştii de pe vremea mea... Eu, la Paris, mai visez cîteodată ce frumos miroseau salcîmii primăvara pe străzile noastre. Visez un miros, ceva de nepovestit, abia ghicit. Cu amintiri, cu lucruri noi, cu chef de lume sper s-o mai duc o vreme: nu m-am acrit. Ai văzut ce fată am şi ce nepoată superbă? Plus că încă mai sînt curioasă: se face ora 8, deschid televizorul. Şi mîine, în ajun de plecare am bilet la „Parsifal", la Festivalul Enescu. Am avut noroc, e şi un loc bun.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Îl cunosc pe...

Dr. Petrescu Anibal-Ghe., pensionar

Reporter: Ce-aduceţi dvs. nou?

Dr. Petrescu-Anibal-Ghe.: O baladă „neisprăvită", pentru guvern neterminat sau primvice-versa, se cheamă „Balada taxelor reduse" cu motto: „team" ales că e schimbarea, „Te-am ales că eşti sperarea,/ Ne-am ales cu un nou „astru",/ „Neam" ales cu un dezastru"!

Şi ce pseudonim v-aţi ales legat de motto-ul inspirat?

Drăghescu Petre. Adică „Dr" plus „a" devenit „ă" plus „Ghe" plus „scu" şi Petre de la Petrescu, pentru că nu poate fi ignorat un Petrescu... a fost luptător la Podu Înalt şi un străbun de-al lui a fost la Oituz. Ambii au murit violent. Pe primul se spune că Ştefan cel Mare l-a lovit cu cizma-n faţă, din greşeală, şi acela a căzut sub copitele cailor. Aşa a murit vitejeşte în tabăra turcă. Celălalt a fost gătit de nemţi la Oituz. Pur şi simplu prins şi pus pe foc. Mărturia este de la un coleg care a scăpat nefript.

Şi cum vedeţi ţara?

România este-n pubelă/ Păzită de Marco Bella/ „Aleşii" de-azi, o schimbară/ Devine „minoritară"/ Limba ţării, o enigmă?/ Dar e clar: este bilingvă!/ Preşedintele-i scîrbit,/ Că ţara a prăpădit!/ Ciorbea-i tare mulţumit/ Că poporu' a sărăcit!/ Iar Românul „fericit"/ Că de taxe-i „copleşit"!/ Nici o grijă în Palat/ Emil scrie-un alt „Contract" (Hazardat dar parafat/ Şi chiar de „dînsul" semnat!").

În ce condiţii de viaţă compuneţi aceste, să le spun, pamflete?

Ştiţi eu am 620.000 pensie, adică nu pot lua gratis pe RATB. E normal? Mănînc un gogoşar, o felie mică de brînză, jumătate de felie de salam, o jumătate de roşie, un castravete, o pîine, un castron de supă de legume, două linguriţe de zahăr la ceai de muşeţel, cules din parcul TITAN. Mă scol la cinci, deschid geamurile larg, aprind lampa cu bec pară, lumina să vină din dreapta neapărat, şi scriu. La 8,30 plec cu Apostolescu în piaţă. Comentăm preţurile. La 10 stăm în faţa blocului, la parcare. Analizăm viaţa: ieri am luat un fir de păr şi l-am încercat a diseca. Cu lama n-am reuşit, deşi era păr de-al meu, gros.

Eugen ISTODOR

Cu ochii-n 3,14

ANUNŢ TRIST

Ne pare foarte rău că numărul Dilemei *de săptămîna trecută a fost silit să apară într-un tiraj redus, fiind afectat de o defecţiune tehnică pe care redacţia şi-o asumă.*

Prezentăm cititorilor scuzele noastre.

Mulţumim ACADEMIEI CAŢAVENCU pentru sprijinul pe care ni-l acordă.

RĂZBOIUL STARR-URILOR

● Nici un comentariu, darmite un editorial, în presa română despre comportarea unui vecin de-al nostru, preşedintele Havel, aflat în vizită la Casa Albă, în plin scandal, în plin război al Starr-urilor. Ridicîndu-se încă o dată de pe patul de suferinţă, dramaturgul aterizează într-o situaţie necunoscută teatrului său. La conferinţa de presă, omul de lîngă el, preşedintele Statelor Unite, e întrebat fireşte dacă socoteşte „că mai poate conduce această ţară?" Havel – după ce la dineu s-a arătat „uşor amuzat" de gravitatea cu care americanii tratează anumite probleme ale prietenului său – ia răspunsurile asupra lui şi declară: „America este un trup uriaş cu o mie de feţe. Iubesc cele mai multe dintre aceste feţe. Sînt şi unele pe care nu le înţeleg. Nu-mi place să vorbesc despre lucruri pe care nu le înţeleg". După care, brusc, trece la omagierea unei echipe americane de baseball. Muţenie, stupoare şi, după cîteva clipe, „toată asistenţa izbucneşte în aplauze". Aud întrebarea românească, cea mai rapidă şi cea mai deşteaptă, ca de obicei: „Al nostru cum s-ar fi descurcat?" Văd şi gestul sincron... (**R. C.**)

● Totul e clar, prea clar în Raportul Starr. Nu se înţelege însă cum persoane atît de influente (consilieri şi prieteni ai Preşedintelui), dorind să elibereze Casa Albă de prezenţa Monicăi Lewinsky, n-au reuşit să-i găsească unei persoane feminine atît de „capabile" un serviciu cît de cît onorabil. (**M. B.**)

● „Ştim cu toţii că preşedintele e lipsit de caracter, dar cum apreciaţi caracterul Monicăi pe care o cunoaşteţi atît de bine?" a-ntrebat-o o telespectatoare a emisiunii „Larry King Live" pe Dale Young, miercurea trecută, pe CNN... Young (o prietenă atît a Monicăi Lewinsky cît şi a mamei sale, Marcia) apărea pentru prima oară în public şi a recunoscut că nu poate avea decît o părere foarte subiectivă în această chestiune („Cred că, atunci cînd Clinton şi-a cerut scuze în faţa întregii naţiuni, îi părea rău că a fost prins, şi nu pentru ce a făcut!").

În *soap-ul global* numit „Bill & Monica", resemnarea acelei telespectoare din New Jersey e genul de evidenţă care nu face decît să alimenteze „motorul" serialului: cu toţii ştiam că J.R. era lipsit de caracter, şi tocmai de aceea urmăream „Dallas"-ul cu sufletul la gură... (**a.l.ş.**)

● *Monitorul de Bacău* ne anunţă că, în urma publicării *Raportului Kenneth Starr*, în Cluj au crescut vertiginos vînzările de trabucuri. De ce or fi bătut băcăuanii drumul pînă la Cluj să facă o asemenea constatare? Oare, dintre toţi românii, numai clujenii să aibă astfel de veleităţi prezidenţiale? Sau există un război nedeclarat între cele două oraşe şi, mergînd în Cluj, să avem surpriza să descoperim într-un ziar local că povestea cu vînzările de trabucuri se întîmplă, de fapt, la Bacău? (**C. P.-B.**)

STARR-EA NAŢIUNII

● Romulus Petre, consilier municipal PSM, s-a opus alocării de fonduri pentru alegerile din Bucureşti, considerînd că ele sînt inoportune şi nenecesare. Argumentul său: „pe cinstite şi pe corect, nu a fost Viorel Lis cel mai bun primar din ultimii 43 (?) de ani?". (**A. M.**)

● *Complexitatea vieţii de azi:* Citesc, oare, politicienii noştri şi analiştii politici anunţurile matrimoniale? Greu de crezut, deşi ar fi instructiv pentru a înţelege complexitatea vieţii de azi. Un oarecare domn Sorin publică, de pildă – în *Naţional*, 21 septembrie – o ofertă amănunţită din care citäm: „Femeia pe care o caut doresc să înţeleagă că actuala conjunctură internaţională şi internă îi lasă pe unii fără speranţe. Sînt apolitic, dar sînt în prag de azil". Cum se vede, lucrurile au devenit destul de grave. (**T. C.**)

● *Speranţe:* într-un anunţ de la mica publicitate *(Ziua*, 7 sept.), rubrica oferte de serviciu, se caută „200 de muncitori necalificaţi pentru confecţionat lănţişoare de aur". Uite cîţi oameni rafinaţi şi îndemînateci ar fi disponibili pentru activităţi fine... (**T.C.**)

● În troleibuzul 76, un elev către un altul: „...m-am simţit rău. Am avut, aşa, o senzaţie de şcoală..." (**D.S.**)

● *Minicultură generală:* „Scriitorul Nicolae Breban este de profesie: a) medic psihiatru; b) inginer chimist; c) gerontolog" (*Naţional*, 15 sept. – rubrica „Minitest de cultură generală"). În ultima pagină se indică răspunsul: a) Inexact cu totul. Mai încercaţi... (**T.C.**)

STARR-MAGEDDON

● Săptămîna trecută, cotidianul *Naţional* anunţa victorios că superştiftul *Armageddon* a „detronat" *Titanicul*, depăşind cu 200 numărul spectatorilor care s-au dus să-l vadă în primul week-end... Nu ştiu dacă e lipsă de informare sau rea intenţie, dar datele stau cu totul altfel: 13.300 spectatori în Bucureşti (54.147 în ţară) pentru *Armageddon* şi 32.070, respectiv 111.000 de spectatori pentru *Titanic*. Cum s-ar spune, despre „detronare" nici nu poate fi vorba... (**a.l.ş.**)

● *Apel urgent:* Pentru instaurarea unei vieţi civilizate în urbe, primăria din Braşov propune o serie de măsuri ferme dar, în acelaşi timp, pline de fantezie: astfel, boschetarii şi cei care răscolesc în gunoaie în căutare de resturi vor fi sancţionaţi cu amenzi, variind între 600.000 şi 3.000.000 lei *(Radio România Actualităţi*, 22 sept., ora 6,30). Nu mai e de glumă: boschetari, căutaţi-vă sponsori! (**T. C.**)

● În farmacii, combinaţia dintre nivelul de trai al românilor şi starea generală de stress se concretizează în noul flacon de calmante cu preţ redus. La preţul a numai 15 tablete poţi cumpăra acum 30, pentru liniştea ta şi a familiei tale. (**C. M.**)

● Şoselele naţionale nu se dau înapoi de la delicii: între Sf. Gheorghe şi Braşov, pe o uriaşă hală cenuşie scrie cu litere de-o şchioapă: *„Hristos trăieşte!"*. În Sinaia, firma unui butic schimbă complet registrul: *„Vendeta SRL"*. Iar în Ploieşti cazi cu totul pe pămînt: *„Second hand: haine din Germania la kg."*. (**I. P.**)

● O ipoteză de luat în seamă propune grupul Faithless: *God is a DJ (Dumnezeu este un DJ)*. Poate că teologii ar trebui să se aplece, fie şi în treacăt, asupra ei. (**D. S.**)

DE CE SÎNTEM ÎN STARR-E

● Reclamele de provincie ţin de o altă lume a publicităţii, mai naivă şi insensibilă la conotaţii. În Braşov, salonul de cosmetică *Lady Di: „face unghii de porţelan"*. Pentru că *„nici o femeie nu e frumoasă dacă nu trece pe la Lady Di"*. În Miercurea Ciuc, pe un panou central, studioul de reclamă *Gala* îşi expune crezul: *„Doar pe gaze şi materiale lichide nu putem imprima dorinţele dv."*. (**I. P.**)

● Un tînăr ziarist român a vrut să-i ia un interviu fotbalistului Dorinel Munteanu, care joacă în Germania. I-a dat telefon dar n-a avut succes, Munteanu nedorind să-i răspundă. Ziaristul, perseverent, l-a sunat din nou, vorbindu-i de această dată în germană, traducînd în nemţeşte şi titlul ziarului românesc pentru care lucra. Reuşita a fost deplină, *internaţionalul nostru* acceptînd convorbirea cu multă amabilitate. (**A. M.**)

● Experienţa cozilor de zeci de persoane – retrăită săptămîna trecută, în cîteva librării. Cozi la ce? La manuale. Reformă „pe viu", trăită de zeci de inşi asudaţi, agitînd liste de materii, edituri şi autori: *Aveţi Biologia de a VI-a, de Popescu şi Georgescu? N-avem decît Biologia de-a şasea de Ionescu! Doamnă, vedeţi c-o au la Cretzulescu! Cutare manual, de la Teora, vă rog... Mergeţi alături, la librăria Teora... Engleza de-a noua, avansaţi? Săptămîna viitoare. Logică – aveţi? Nu ne-a venit, doamnă, Logica... Da' am făcut comandă şi-o aşteptăm. Mai treceţi... Dom'le, ce ne-au făcut ăştia, ce zăpăceală cu cărţile-astea! Lasă, dom'le, acuma, că s-a început ceva pă la şcoli, pîn învăţămînt, ar trebui să ne bucurăm, nu să... Unde ziceaţi, doamnă, că e librăria de la Editura Didactică?* (cel puţin cinci doamne dau indicaţii amănunţite – traseu, stradă, repere...). În faţa mea, unul dintre puţinii taţi prezenţi la datorie cere, excedat, o Geografie, pare-mi-se. Librăreasa îi prezintă trei variante. Omul decide prompt: *Daţi-o p-a mai ieftină!* (**D. V.-R**)

Televedenii

Telefonul telespectatorului

Telefonul telespectatorului este o instituţie importantă în economia spaţiului TV. El îţi dă posibilitatea să îţi spui în faţa naţiunii punctul de vedere asupra unor chestiuni importante la ordinea zilei, creîndu-ţi astfel iluzia că eşti, preţ de cîteva momente, personaj popular al filmului care se derulează pe viu – o vedetă trecătoare, dar vedetă; că din aceasta nu întotdeauna are de cîştigat conţinutul emisiunilor respective, e adevărat: de multe ori, intervenţiile sînt nerelevante pentru subiect, inutil de lungi, violente în exprimare şi limitate în gîndire. Există însă şi o latură pozitivă. Accesul aleator al telespectatorilor întreţine în ceilalţi privitori sentimentul participării personale: domnul sau doamna de pe fir este, ca şi mine, un / o oarecare; tocmai de aceea mă identific cu el/ea; dacă a reuşit să intre în direct, înseamnă că şi eu pot reuşi. Spiritul participativ este astfel încurajat.

Care este însă resortul interior care îl îndeamnă pe telespectator să sune la numărul de pe ecran? Rareori curiozitatea. Oamenii nu prea vor să afle nimic de la invitaţii emisiunii, căci nu au, practic, nimic de întrebat. Ei fac afirmaţii. Chiar şi atunci cînd pun întrebări, acestea sînt, de cele mai multe ori, retorice. În majoritatea cazurilor, ceea ce îi impinge pe oameni să telefoneze în direct este fie admiraţia fără rezerve, dorinţa de a felicita, de a îşi exprima solidaritatea nesmintită etc etc, fie revolta absolută, nevoia de a contrazice, bucuria de a-şi freca mîinile şoptind în barbă *...I-am zis-o!* Telefonul telespectatorului este, de cele mai multe ori, o instituţie a extremelor.

Dar tot el îţi oferă şansa să cîştigi concursuri mai mult sau mai puţin inspirate – sau mai exact şansa de *a încerca* să cîştigi, cheltuind sumele menţionate fugitiv şi cu litere pirpirii alături de numărul de telefon scris îngroşat şi pronunţat repetat de vocea din off; concursuri telefonice întîlneşti la tot pasul. *89 89 89*.....a făcut deja carieră. Lansat de posturile comerciale, el a fost curînd preluat şi de televiziunea naţională, astfel încît acum la orice te-ai uita, inevitabil îţi răsună în urechi îndemnul *Sună acum* şi îţi iese în faţa ochilor fie un scrabble pentru oligofreni (vezi cuvîntul incomplet pe care trebuie să fii analfabet să nu îl poţi completa cu literele frumos aranjate, în chiar ordinea apariţiei lor în cuvînt, şi urmate de sinonimul cuvîntului), fie o întrebare care îşi conţine răspunsul, fie oferta zodiacală – sau măcar o linie erotică.

Telefonul telespectatorului funcţionează şi ca tratament. El nu te lasă să fii singur, ci, dimpotrivă, te îndeamnă să-ţi spui păsul. Noaptea tîrziu, pe unele posturi, telefonul rămîne blocat cîte o jumătate de oră de cîte un singur pretendent, care caută la psihologul realizator al emisiunii răspunsul salvator, calea de a ieşi din criză. De multe ori, relatarea e o simplă plîngere de milă. Depinde de cel din spatele ecranului să o transforme în subiect interesant şi pentru ceilalţi spectatori.

Pe scurt, telefonul funcţionează ca provocare. Rolul lui ar trebui să fie acela de a transforma privitorul-spectator în participant activ, competent, apt să se exprime coerent şi logic. Dar aceasta se întîmplă doar arareori.

Cipriana PETRE

Pagină realizată de
Delia VERDEŞ-RADU

André SCRIMA
Arhimandrit ortodox, membru al Academiei Internaţionale de Ştiinţe Religioase şi al Academiei de Filozofie a Ştiinţei din Bruxelles

Situarea problemei

Tradiţiile sprituale privite ca reflexe ale aceluiaşi, unic, adevăr ori ca drumuri ce urcă spre acelaşi vîrf: tema are o lungă istorie; nu există lume religioasă în care ea să nu fi răsunat prin nume cu mare autoritate. În Occidentul modern, ea a cunoscut între războaie un moment aproape „dogmatic" prin scrierile lui René Guénon. Din aceeaşi perspectivă, F. Schuon a publicat în 1948 un volum cu titlul Despre unitatea transcendentă a religiilor. *Textul lui A. Scrima reprezintă un extras din prefaţa la traducerea românească a cărţii (Humanitas, 1996). El are dublul avantaj de a relua nuanţat tema din perspectiva zilelor noastre şi de a-i furniza argumente din interiorul creştinismului.* **(A. M.)**

Momentul

... Cartea lui Schuon a apărut în 1948. Solidară deci cu o aspră şi complexă mutaţie care, deşi obligaţi să o referim la cel de al doilea război mondial tocmai încheiat, ţintea mult peste el ca semnificaţie şi finalitate... Lumea se găsea dintr-o dată confruntată cu propria ei figură integrală – în spaţiu, timp, cultură. Nu ne gîndim numaidecît la marile salturi tehnice în domeniul comunicaţiei, informaţiei, translaţiei – care aveau în curînd să fie prelungite vertical înspre periferia extraterestră a pămîntului –, ci, mai ales, la mişcarea ce însoţea lăuntric aceste desfăşurări pentru ca ele să fie preschimbate, transmutate în *conştiinţă* sau cel puţin într-o gîndire critică, reflexivă. Ca de obicei, de cîteva veacuri, locul matricial de unde pornea şi unde era obligată să se întoarcă această *expansiune-intensiune* a fiinţei era Occidentul; însă, de data aceasta, el se transporta *in situ* pentru a întîlni celelalte culturi ale lumii. Mai decisiv încă: descoperindu-le sub acest nou mod, el însuşi începea să se descopere din nou pe sine; nu numai ispitit, ca în veacurile precedente, să le impună o presupusă superioritate materială, ci dispus poate să le primească în sine, să le găzduiască, să le întîlnească faţă către faţă ca într-un dialog ce dăruieşte cuvîntului uman noua sa dimensiune...

În acei ani, se trăia în Occident o preţioasă şi adîncă renaştere a conştiinţei religioase şi a actului religios. Roadele ei se fac simţite pînă astăzi... Nu rămîne mai puţin evident un simţămînt de perplexitate. Dincolo de amploarea cercetărilor personale şi de deschiderea unor orizonturi de mult lăsate în paragină, religia, ea însăşi, dăinuia, s-ar putea spune, ca un ultim bastion al diviziunii. În noua aşteptare activă a unei unităţi aştepate de o lume ce refuza pseudointegrările prin ideologie sau brutalitate, religia putea da încă impresia că acceptă sau chiar cultivă propriile ei segregări şi excluziuni, ca un fel de marcă a suficienţei. Definiţia de sine impunea aproape negarea celuilalt. Situaţia începea să apară, în lumina noii conştiinţe despre care vorbeam, drept neconformă propriului ei adevăr. Dacă undeva, la originile ei – nu cele îndepărtate în timp, ci cele înrădăcinate în esenţa ei mereu actuală –, religia avea o raţiune de a fi, nu era aceasta tocmai „nebunia" de a instaura în spaţiul concret al existenţei umane o unitate ducînd dincolo de toate diferenţele posibile? „Nebunie" ce nu venea, evident, dintr-o întreprindere omenească, ci de dincolo de ea, din tărîmul însuşi al afirmărilor divine.

Tradiţia unităţii

Ar fi nedrept totuşi să trecem cu vederea faptul că, peste toate dezbinările ducînd la tragice rupturi şi confruntări istorice (mai cu seamă între diversele ramuri ale creştinătăţii divizate), o tradiţie tenace şi suprem respectabilă de căutare a unităţii – de reproclamat sau de refăcut – se manifesta şi ea de mult timp în lumea noastră... Pînă în veacul al XV-lea, cu faimoasele concilii de la Ferrara-Florenţa (1438), exigenţa unităţii se referea la modelul – mereu viu şi tradiţional prezent – al primului mileniu. După această dată căutările se diversifică şi chiar, am îndrăzni să spunem, intră în eranţă. Căderea Bizanţului, pe de o parte, instaurarea noii „hegemonii" istoric-culturale occidentale, pe de altă parte, începînd cu veacul al XVI-lea dezechilibrează nu numai raporturile instituţionale, dar perturbă, o dată cu ivirea protestantismului mai ales, imaginea însăşi a unităţii Bisericilor. De la o „reconstituire" a unităţii disrupte se trece la căutărea unui „model" de unitate ce trebuia să vină din viitor. Pe parcurs, spirite precum Leibniz, filosofii francezi ai sec. XVIII, căutătorii spirituali ruşi şi germani din jurul ţarului Alexandru I, de la începutul sec. XIX, şi mulţi alţii nenumiţi aici nu încetează să întreţină aspiraţia spre unitate. (Într-un episod mai puţin cunoscut al vieţii sale, sf. Grigore Palama – el însuşi! –, la capătul unui popas forţat de cîteva luni în Asia Mică, provincie otomană unde avusese îndelungi discuţii cu savanţii musulmani, se desparte de aceştia spunîndu-le: „Peste tot ce se poate spune, nu sîntem, în adînc, atît de departe unii de alţii; şi poate va veni vremea cînd ne vom regăsi împreună lăudînd pe acelaşi Dumnezeu.")

Foarte adesea însă, nu puţine dintre aceste generoase viziuni şi totodată tentative practice rămîneau nu numai izolate, dar aveau loc oarecum „din exterior", ca expresie a unui act de voinţă, încercînd să impună din afară o unitate ce nu putea fi decît organică şi pecetluită cu o semnificaţie alta decît cea a finalităţii umane sau a interselor istorice. Sincretismul şi artefactul ameninţau deci necontenit încercări altminteri lăudabile: în cazuri extreme, se putea ajunge chiar la desfigurări sau contrafaceri.

Un dificil „loc comun"

Autorul nostru a avut norocul sau poate intuiţia unei expresii fericite: „unitatea *transcendentă* a religiilor". Pentru cei avertizaţi, era evident că formula în sine îşi avea originea în orizontul deschis de René Guénon, a cărui umbră luminoasă, străvezie pînă la inaparenţă, adumbreşte tutelar cartea lui Schuon. Invenţia lui semantică, marea ei reuşită stă de fapt în „banalitatea" ei. Ea focalizează percepţia şi intelecţia asupra unui adevărat loc comun: transcendentul ca referent de neconfundat al unităţii realizate – sau în convergenţă – a faptului religios. A vorbi deci despre o „unitate transcendentă" a religiilor revine, pînă la urmă, la a sugera o tautologie ce face să treacă însă din exterior şi contingent spre esenţial şi înalt sensul categoriei religioase. Acestea fiind spuse, putem continua să ne întrebăm dacă acest „loc comun" (şi ştim toţi, cel puţin de la Léon Bloy încoace, ce teribile adevăruri poate ascunde un loc comun) îşi are un referent cert în realităţile concrete ale conceptului de unitate? Da şi nu.

Ni se pare evident că nu se poate vorbi de „religie" fără să întrezăreşti undeva deschiderea spre „celălalt tărîm". Or, transcendentul e tot ce poate fi mai *participat*, mai dăruit participării, mai atotcuprinzător. Am menţiona aici o amintire nu numai personală. Străbătînd într-o zi alături de admirabilul gînditor francez Henri De Lubac piaţa Sfîntului Petru din Roma şi scrutînd brunelleschianul dom al bazilicii, am ajuns să evoc spontan „cealaltă" cupolă, a Sfintei Sofii din Bizanţ numită – o spuneam atunci – cu cel mai „ecumenic" nume al lui Dumnezeu: Sofia necreată, modelul transcendent şi unanim prin excelenţă, oglindit mai întîi în cosmos şi apoi în străfundul inimii umanităţii...

Reintrodusă în contextul unei insistenţe scrutătoare, noţiunea însăşi de transcendenţă revine dintr-o dată cu adevărul ei incontestabil şi simplu: acela de esenţialitate non-abstractă, ca un fel de nucleu, de miez al realităţii. Ea se revelă astfel drept matrice a unei energii ireductibile la lume, de unde lumea îşi primeşte semnele şi semnificaţiile ce o deschid, o cheamă, îi permit să treacă spre „minunare". Cine se minunează păşeşte într-un fel dincolo de lume. Transcendentul, aşadar, nu e ceea ce ţine de lume – fie şi ca un etaj superior, un soi de „pod" al edificiului realului –, ci ceea ce ţine lumea. El e de partea lui *omni tenens*, nu de partea lui *omni potens*. (E nevoie oare să amintim iconografia ortodoxă, unde mîna Pantocratorului „ţine" în binecuvîntarea lui lumea?)...

Şi mai extraordinar e cuvîntul însuşi al lui Christos din *Evanghelia după Ioan* (16, 7) la marea Cină: „Vă este de folos să mă duc. Că de nu mă voi duce, Mîngîietorul nu va veni la voi; iar de mă voi duce, îl voi trimite la voi". E formulată aici uluitoarea retragere a transcendenţei manifestată în chip omenesc – pentru ca ea însăşi să poată reveni, nevăzut, în deplină libertate, „ascunzîndu-se" după chipul însuşi al omului înnoit. Tradiţia răsăriteană numeşte de altminteri acest Duh: „Cel care pretutindenea este şi pe toate le împlineşte". Aceasta trasează orizontul adevăratei transcendenţe, care acum se revarsă *pretutindenea* în lumea imanentă.

Dar, aproape în acelaşi timp, ar trebui spus că „unitatea transcendentă a religiilor" nu este, riguros vorbind, un „loc comun" deoarece – situaţia noastră însăne ne-o revelă – noi dăinuim într-un loc fărîmiţat, fracturat. În statutul concret al actualităţii noastre, individuale sau comunitare, acest „loc comun" tinde să cadă (ori mai degrabă noi îl obligăm să decline?) într-un „loc propriu", a cărui proprietate exclusivă o pretindem, unde „celălalt" nu trebuie să aibă acces, afară doar dacă acceptă să se transforme în „mine însumi"...

Fragmentarea locului

În consecinţă, titlul acesta, pe lîngă eventualele raţiuni de încuviinţare, poate suscita rezistenţe sau chiar ostilitate. Simplist spus, una din cauzele ce ne-ar dispune negativ e, paradoxal, prea marea noastră *familiaritate* cu ambianţa religioasă ce ne este proprie; reversul ei indisociabil fiind ignoranţa asupra celorlalţi. Ignoranţa e facilă, promptă şi suficientă; cunoaşterea – îndelungată, răbdătoare, modestă. Pe de altă parte, familiaritatea izgoneşte misterele; ceea ce ne e dat ca „transcendent" în propria noastră religie decade uşor în cotidian, se integrează complet peisajului terestru, sfîrşeşte chiar prin a deveni un simplu sector al vieţii sociale şi culturale umane. Hölderlin, de pildă, ştia că „divinul se retrage" atunci cînd devii prea familiar cu el.

O altă pricină, poate mai greu sesizabilă, ar fi tendinţa de a ni-l apropria pe acest Dumnezeu familiar pînă la a face din el un obiect de „proprietate" (personală ori comunitară). Sf. Grigore de Nyssa, mai grav încă, spunea că se poate întîmpla să facem din Dumnezeul cel Viu chiar un idol, în măsura în care, în loc să ne lăsăm deschişi spre mereu noi înţelesuri, îl închidem în noi înşine pe el cu înţelesurile noastre suficiente. Nu poţi fi cu adevărat credincios fără o ieşire continuă, în Duh, dincolo de tine. Nu se cere aici un drum vizibil trasat: cel care ne cheamă şi ne duce înainte este „celălalt", cel diferit de mine însumi.

În al treilea rînd, nu putem trece sub tăcere imboldul, nemărturisit şi poate chiar neperceput de noi, al „refuzului", al tuturor refuzurilor în acest domeniu. E vorba despre ceea ce numim fanatism: cuvînt refuzat cînd ni se adresează nouă, cu delectare însă distribuit celorlalţi. Eseistul american George Santayana spunea cîndva, în anii '30: „fanaticul e cel ce-şi dublează zelul în măsura în care şi-a pierdut adevăratul sens al credinţei". Dacă ne gîndim la uşurinţa cu care o „ortodoxie" religioasă („înţelesul credinţei") se transpune în „ortopraxie" (cod de practici socio-rituale) nu ne vom mira că fanatismul se insinuează chiar acolo unde nu se bănuieşte.

Continuînd, vom remarca dificultatea încă frecvent prezentă de a-l situa pe „celălalt" în universul nostru familiar: a-l expedia ca „străin", „păgîn"; „exotic" rămîne încă cea mai simplă cale de a nu ne preschimba noi înşine la faţă. Dar dacă scrutăm locul transfigurării din tradiţia creştină orientală ne dăm seama că trans-figurarea (în greceşte *metamorphosis*) ne propune un uluitor sens noetic: trecerea dincolo de orice figură. Dumnezeu nu poate fi îngrădit într-un chip prelevat din domeniile noastre naturale: etnice, naţionale sau chiar religioase. Ca pe Tabor odinioară, reverberaţia lui e lumină pură: albul luminii necreate. Nu cred că-l vom vedea mai bine vopsindu-l în roşu, verde, albastru, indigo sau violet...

În sfîrşit, obstacolul din urmă s-ar referi la reflexul cvasicondiţionat de a oficia cultul unor personalităţi, încă o dată, familiare, împiedicîndu-ne astfel în a descoperi alte urme ale transcendenţei. Am uitat faptul că, dacă „dumnezeul filosofilor" nu ne aduce ultima revelaţie, tradiţia spirituală şi monastică s-a arătat foarte critică şi faţă de „dumnezeul teologilor" ce-şi constituie propriile lui cete. Sf. Pavel exclama deja (I Corinteni 1, 12-13): „Fiecare din voi zice: Eu sînt al lui Pavel, iar eu sînt al lui Apollo, iar eu sînt al lui Chefa, iar eu sînt al lui Hristos. Oare s-a împărţit Hristos? Sau fost-aţi botezaţi în numele lui Pavel?..." Transcendentul fiind, am spus-o îndestul pînă acum, chemarea la marea sărbătoare a Universalului celui Viu, refuzul ei nu ţine oare de temerea noastră faţă de darurile Duhului şi de tendinţa noastră de a ne zgribuli în micile noastre adăposturi preacunoscute?

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ-RADU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Anca MANOLESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.